

Bundel van de Ingekomen stukken ter kennisname van 30 september 2019

- 1 Wonen: Monitor Woningbouw 2019
De monitor woningbouw wordt jaarlijks uitgevoerd om inzicht te krijgen in de Noord-Hollandse woningbouwproductie, de ontwikkeling van de plancapaciteit op korte en langere termijn en de ontwikkelingen in de woningbehoefte (prognoses). Het doel van de monitor is het inzichtelijk maken van de ontwikkelingen, om zo nodig bij te sturen.
Dossier 1371 voorblad
brief monitor woningbouw.pdf
- 2 Economie: Brief GS evaluatie Uitvoeringsprogramma Herstructurering Intelligent Ruimtegebruik Bedrijventerreinen 2017-2019 en Monitor werklocaties (C-agenda EFB 28-10-2019)
Het uitvoeringsprogramma Herstructurering Intelligent Ruimtegebruik Bedrijventerreinen 2017-2019 is een programma ter bevordering van de toekomstbestendigheid van bedrijventerreinen en kantorenlocaties. De werking van de subsidieregelingen die daaronder vallen is geëvalueerd. De Monitor Werklocaties 2019 geeft informatie over feitelijke ontwikkelingen op bedrijventerreinen, kantoorlocaties en gemengde locaties. De werklocatiemarkt is in evenwicht, de kantorenleegstand is verder gedaald en er zijn meer bedrijfskavels uitgegeven.
Dossier 1122 voorblad
Brief GS aan PS inz. Evaluatie UVP HIRB 2017-2019 en Monitor werklocaties.pdf
Provincie Noord-Holland_Evaluatie HIRB en OTW_Eindrapportage_10 september 2019 PDF.pdf
Monitor Werklocaties 2019.pdf
- 3 EFB: Brief GS aan PS inz. Beantwoording vragen naar aanleiding van commissie EFB 16-9-2019 (C-agenda EFB 28-10-2019)
Brief GS aan PS inz. Beantwoording vragen naar aanleiding van commissie EFB 16-9-2019.pdf
- 4 Gezondheid: Vooronderzoek Vergunningverlening, toezicht en handhaving bij Tata Steel en Harsco (B-Agenda NLG 14 oktober 2019)
190930 NH_ beg brief onderzoeksopzet VTH-taken bij Tata Steel-Harsco.pdf
190930 Onderzoeksopzet Vergunningverlening, toezicht en handhaving bij Tata Steel en Harsco.pdf
- 5 Mobiliteit: Brief GS aan PS inzake Wob verzoek project brug Ouderkerk (C-agenda M&B 28-10-2019)
Wob is de afkorting van de Wet openbaarheid van bestuur. De Wob regelt het recht op informatie van de overheid. Overheidsinformatie is meestal openbaar, maar de Wob kent een aantal gevallen waarin de gevraagde informatie niet geschikt is om openbaar te maken. Meer over de Wob is te vinden op www.noord-holland.nl/wob
Dossier 1153 voorblad
231883 (WOB verzoek brug Ouderkerk).pdf
- 6 Mobiliteit: Brief Klacht connexxion buslijn 346 en 244 (C-agenda M&B 28-10-2019)
Brief Klacht connexxion buslijn 346 en 244.docx
- 7 Mobiliteit: Halfjaarrapportage HOV in 't Gooi - februari t/m juli 2019 (C-Agenda M&B 28-10-2019)
De provincie Noord-Holland investeert in R-net, een betrouwbaar openbaar-vervoer-netwerk. Onderdeel van dit netwerk is de hoogwaardige openbaarvervoerverbinding (HOV) in 't Gooi tussen Huizen en Hilversum. De regio krijgt hierdoor een frequente, snelle en betrouwbare openbaar-vervoer-verbinding met Amsterdam, Schiphol en Almere. Daarnaast worden binnen het project HOV in 't Gooi maatregelen genomen om het leefklimaat te verbeteren, de verkeersveiligheid te vergroten en de natuur van bijvoorbeeld Anna's Hoeve te versterken. Met Provinciale Staten is afgesproken dat zij ieder half jaar een voortgangsrapportage ontvangen.
Dossier 1087 voorblad
Halfjaarrapportage HOV t Gooi febr - juli 2019 - def totaal.pdf
231880 (HOV Gooi).pdf
- 8 Mobiliteit: Voordracht Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud 2020-2027 (A-agenda M&B 28-10-2019)
De provincie beheert 645 km wegen, 384 km fietspaden, 50 km busbanen, 246 km vaarwegen en is eigenaar van 590 bruggen, sluizen, tunnels en faunapassages. In het Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud (PMO) staan de onderhoudsprojecten die de provincie in voorbereiding en uitvoering heeft. Het programma wordt jaarlijks geactualiseerd. Op basis van deze actualisatie vragen GS aan PS om de benodigde kredieten voor de vervangingsinvesteringen beschikbaar te stellen.

Dossier 1062 voorblad
Voordracht Provinciale Staten
Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud 2020-2027
231881 (PMO).pdf

- 9 MRA Agenda en stukken 18 oktober 2019 (A-agenda RWK 14-10-2019)
MRA Begeleidende mail Regiegroep 18 oktober 2019.pdf
MRA Agenda 18 oktober 2019.pdf
MRA Notulen regiegroep d.d. 18 april 2019.pdf
MRA Aanbieding evaluatierapport t.b.v. MRA Regiegroep van 18 oktober 2019.pdf
MRA Werkplan en Begroting 2020 concept versie 22 juli 2019.pdf
MRA Rapport Meer richting en resultaat.pdf
- 10 Beantwoording openstaande vragen cie M&B inzake PMI (PS 30-09-2019)
brief GS beantw. vragen cie M&B PMI.pdf
- 11 Brief GS Stand van zaken stikstofdossier (PS 30-09-2019, actualiteit)
Brief GS Stand van zaken dossier stikstof.pdf
Bijlage brief GS Niet_alles_kan_Eerste_advies_Adviescollege_Stikstofproblematiek_25-09-2019.pdf
Bijlage 2 brief GS Eerste reactie provincies rapport Niet alles kan.docx
- 12 Erratum Statenvoordracht begroting 2020 (hoort bij agendapunt voordracht begroting dat in oktober op alle a-agenda's van de vakcommissie komt)
Er wordt een tekstuele correctie doorgevoerd in het ontwerp-instellingsbesluit van de reserve Klimaatadaptatie dat als onderdeel van de Statenvoordracht bij de begroting 2020 aan Provinciale Staten is voorgelegd.
Dossier 1167 voorblad
Brief GS aan PS inz. erratum Statenvoordracht begroting 2020 (ontwerp-instellingsbesluit reserve Klimaatadaptatie).pdf
- 13 Inkoop: Brief GS aan PS inz. afdoen initiatiefvoorstel "Echt Groene Stroom voor de provincie N-H (C-agenda EFB 28-10-2019)
Brief GS aan PS inz. afdoen initiatiefvoorstel "Echt Groene Stroom voor provincie N-H.pdf
Aangepast initiatiefvoorstel Echte Groene Stroom.pdf
- 14 Landschap: Informatiebrief Naarden Buiten de Vesting
Brief GS aan PS.pdf
informatiebrief Naarden bd Vesting 2019-09-20.pdf
- 15 (Archief) Brief GS aan PS inz. Archieftoezicht 2018 (c-genda EFB 28-10-2019)
Conform de archiefverordening 2014 dient de provinciearchivaris jaarlijks rapport uit te brengen aan GS over het uitgevoerde toezicht op de provinciale archieven. Bijgaand verslag betreft de archiefinspectie over het jaar 2018.
Dossier 873 voorblad
Brief GS aan PS inz. Archieftoezicht 2018.pdf
Oplegnotitie bij het verslag van het archieftoezicht 2018
Beknopt verslag van het archieftoezicht 2018
Reactie opdrachtgever op het verslag archieftoezicht 2018
- 16 (Cultuur) Brief GS aan PS inz. Regionale samenwerking cultuur (vaststellen Uitvoeringsregeling subsidie stimulering regionale samenwerking cultuur Noord-Holland 2019) (c-agenda EFB 28-10-2019)
De provincie zet zich in voor een goed regionaal bereikbaar en toegankelijk cultureel aanbod in Noord-Holland. Hierbij is regionale afstemming belangrijk. Met de Uitvoeringsregeling subsidie stimulering regionale samenwerking cultuur Noord-Holland 2019 ondersteunen wij gemeenten en culturele instellingen om regionaal samen te werken op het gebied van cultuur.
Dossier 962 voorblad
Brief GS aan PS inz. Regionale samenwerking cultuur.pdf
Uvr stimulering regionale samenwerking cultuur Noord-Holland 2019.docx
- 17 Mobiliteit: Wob-verzoek Uitbestedingsovereenkomst bediening kunstwerken PNH (C-agenda M&B 28-10-2019)

Wob is de afkorting van de Wet openbaarheid van bestuur. De Wob regelt het recht op informatie van de overheid. Overheidsinformatie is meestal openbaar, maar de Wob kent een aantal gevallen waarin de gevraagde informatie niet geschikt is om openbaar te maken. Meer over de Wob is te vinden op www.noord-holland.nl/wob.

Dossier 978 voorblad

229494 Wobverzoek inzake Uitbestedingsovereenkomst bediening kunstwerken.pdf

- 18 Klimaat/Energie: Handreiking Positionering volksvertegenwoordigers in de RES (C-agenda RWK 14-10-2019)

Handreiking positionering in de RES voor volksvertegenwoordigers.pdf

- 19 Klimaat/circulaire economie: Rapport en Handout 'Hoogwaardige inzet biomassa MRA' (C-agenda RWK 14-10-2019)

GS bieden PS een rapport en handout aan waarin de lokale biomassastromen in de MRA en de verwerkingscapaciteit daarvan in kaart worden gebracht. Het rapport geeft ook een indicatie van kansrijke initiatieven om biomassa te verwaarden. De provincie Noord-Holland heeft samen met de Metropool Regio Amsterdam (MRA) en de Provincie Flevoland de opdracht verstrekt voor dit onderzoek. GS zien dit rapport en handout als één van de bouwstenen voor de discussie met PS over het biomassabeleid.

Dossier 1001 voorblad

190405_MRA biomassa eindrapport.pdf

190630 MRA biomassa hand-out final.pdf

Brief GS aan PS. Rapport en Handout 'Hoogwaardige inzet biomassa MRA'.pdf

- 20 Klimaat: WOB-verzoek inzake zonneweide Jaagweg (C-agenda RWK 14-10-2019)

Brief GS aan PS. Wob-verzoek inzake Zonneweide Jaagweg.pdf

- 21 MRA: Voordracht tbv inzet Regiegroep 18 oktober 2019 (A-agenda RWK 14-10-2019)

Op 18 oktober 2019 zal de halfjaarlijkse vergadering plaatsvinden van de MRA-Regiegroep. Aan de Colleges van B&W en GS van de betrokken overheden wordt gevraagd om de vergaderstukken te agenderen in raden en Staten.

Dossier 1022 voorblad

agenda Regiegroep MRA 18102019.pdf

begeleidende brief evaluatierapport MRA.pdf

evaluatierapport MRA.pdf

verslag Regiegroep MRA 18042019.pdf

werkplan en begroting MRA 2020.pdf

statenvoordracht 921516-1263306.docx

Brief GS aan PS. Voordracht over vergadering Regiegroep Metropoolregio Amsterdam.pdf

- 22 Ruimte en Wonen: Bevolkingsprognose Noord-Holland 2019-2040 (C-agenda RWK 14-10-2019)

De prognose brengt voor Noord-Holland de ontwikkeling in beeld van het aantal inwoners, huishoudens en de indicatieve woningbehoefte in de periode 2019-2040.

Dossier 900 voorblad

Bevolkingsprognose Noord-Holland 2019-2040 Rapportage.pdf

Brief GS aan PS. Bevolkingsprognose Noord-Holland 2019-2014.pdf

- 23 Wonen: Uitvoeringsregeling Versnelling woningbouw Noord-Holland 2019 (C-agenda RWK 14-10-2019)

Op 12 december 2017 hebben GS het Uitvoeringsprogramma binnenstedelijk bouwen en versnellen woningbouw vastgesteld om maatwerkoplossingen te leveren voor knelpunten in de woningbouwproductie. Met deze uitvoeringsregeling subsidie versnelling woningbouw Noord-Holland 2019 geven we hier invulling aan voor de gemeenten in het noordelijk deel van de provincie. Op grond van deze uitvoeringregeling kunnen de gemeenten extra personeel/expertise inhuren. Gemeenten in Noord-Holland Noord kunnen per 1 oktober 2019 subsidie aanvragen.

Dossier 986 voorblad

Bijlage 1 Uitvoeringsregelin versnelling DEF.docx

Brief GS aan PS. Besluit uitvoeringsregeling subsidie versnelling woningbouw gemeenten.pdf

- 24 Bestuur: Brief GS aan PS inz. toezenden uitvoeringsplan Interbestuurlijk Toezicht 2019-2020 (C-agenda EFB 28-10-2019)

Het voorliggende plan is het tweede Uitvoeringsplan op basis van het Beleid Interbestuurlijk toezicht 2018-2021. Het bevat een beschrijving van de manier waarop er in 2019 en 2020 invulling zal worden gegeven aan het reguliere systematische toezicht en welke keuzen er daarnaast voor thema's en praktijkonderzoeken worden gemaakt. Het voorliggende Uitvoeringsplan zal op de provinciale website worden gepubliceerd.

Dossier 990 voorblad

Brief GS aan PS inz. toezenden uitvoeringsplan Interbestuurlijk Toezicht.pdf

- 25 Brief NJR aan PS over deelname Provincie NH aan Nationaal jeugddebate
190917 Brief NJR aan PS over deelname Provincie NH aan Nationaal jeugddebate.pdf
- 26 Economie: brief GS aan PS inz. verhoging plafond uitvoeringsregeling ondersteuning toekomstbestendige werklocaties (C-agenda EFB 28-10-2019)
Op 8 oktober 2018 hebben Gedeputeerde Staten de Uitvoeringsregeling Ondersteuning toekomstbestendige werklocaties vastgesteld. Met deze uitvoeringsregeling wordt ingezet op het ondersteunen van proces- en onderzoekskosten voor onder meer duurzame maatregelen op bedrijventerreinen. Op basis van de gebleken behoefte aan ondersteuning wordt het plafond voor dit thema nu verhoogd naar €500.000.
Dossier 995 voorblad
Brief GS aan PS inz. Verhoging subsidieplafond Uitvoeringsregeling Ondersteuning toekomstbestendige werklocaties.pdf
- 27 Water: Verslag Waddendag 12 september 2019 Waddendag (C-Agenda 14 oktober 2019)
190917 Ervaar de Wadden het verslag.pdf
- 28 Landbouw: Instellingsbesluit adviescommissie POP3 subsidies 'Verplaatsing van landbouwbedrijven' (C-agenda NLG 14 oktober 2019)
Met dit besluit wordt een adviescommissie ingesteld voor de beoordeling van de subsidieaanvragen voor de regeling 'Verplaatsing van landbouwbedrijven'.
Dossier 930 voorblad
Brief GS aan PS instellingsbesluit adviescommissie POP3 subsidies.pdf
- 29 Milieu: Beslissing op bezwaar WOB verzoek Aanvullend Geluidsonderzoek Broekpolder
Een beslissing op bezwaar is een heroverweging van een eerder door Gedeputeerde Staten genomen besluit, naar aanleiding van een door een belanghebbende hiertegen ingediend bezwaar. De link in de brief klopt niet, via onderstaande link komt u bij het overzicht Wob-verzoeken:
https://www.noord-holland.nl/Loket/Wob_verzoek/Wob_verzoeken_2019
Dossier 1011 voorblad
Broekpolder beslissing op bezwaar Wob verzoek Aanvullend.pdf
- 30 Recreatieschappen: Voordracht Zienswijzen 2019 financiële stukken Plassenschap Loosdrecht e.o. (A-Agenda NLG 14 oktober 2019)
De samenwerking van gemeenten en provincies om recreatiegebieden in stand te houden is vastgelegd in gemeenschappelijke regeling van het Plassenschap Loosdrecht e.o. Op grond van artikel 59 van de Wet gemeenschappelijke regelingen worden de deelnemende partijen in de gelegenheid gesteld hun zienswijzen in te dienen op de concept jaarrekeningen, concept begrotingen en –begrotingswijzigingen. Voor de provincie is dit van belang vanuit bestuurlijk, beleidsmatig en financieel oogpunt.
Dossier 991 voorblad
Brief GS aan PS zienswijzen 201 9 financiële stukken Plassenschap Loosdrecht.pdf
Voordracht zienswijze 2019 Financiële stukken Plassenschap Loosdrecht e.o 01.docx
Aanbiedingsbrief Ontwerp Begroting 2020 en Ontwerp Jaarrekening 2018 LSD.pdf
Ontwerp Begroting 2020 Plassenschap Loosdrecht e.o..pdf
Ontwerp Jaarrekening en -verslag 2018 Plassenschap Loosdrecht e.o..pdf
- 31 Stand van zaken stikstofdossier (C-Agenda commissie NLG 14 oktober 2019)
Rijk, provincie en gemeenten trekken gezamenlijk op in de aanpak van de stikstofproblematiek die ontstaan is na de uitspraak van de Raad van State op 29 mei jl. Afsproken is dat de minister van Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid een informatiebrief stuurt aan de Tweede Kamer met daarbij een voorlopige inventarisatie van aantallen projecten die (mogelijk) getroffen worden door de uitspraak. Tevens informeren wij Provinciale Staten hierover, zodra de brief van de minister aan de Tweede Kamer is verstuurd.
Dossier 965 voorblad
Brief GS aan PS 16 september 2019 Stikstofproblematiek.pdf
Brief GS aan PS 16 september 2019 Bijlage.pdf
Brief van de minister van LNV.docx
Brief van de minister van LNV - Bijlage 1.docx
Brief van de minister van LNV - Bijlage 2.docx
Persbericht PAS MR dd 13-9_def.docx
- 32 Recreatieschappen: Presentatie en verslag van raads- en stateninformatieavond deelnemers Recreatie Midden-Nederland 10 september 2019 (C-Agenda Commissie NLG 14 oktober 2019)
Presentatie raadsbijeenkomst over RMN 10 september 2019.pdf
190917 Verslag van de bijeenkomst raden en staten 10 september 2019.docx

- 33 Mobiliteit: Brief GS aan PS inz. Bereikbaarheid Kust Zuid-Kennemerland/Zandvoort (C-agenda M&B 16-09-2019)
[Bereikbaarheid Kust Zuid-Kennemerland Zandvoort.pdf](#)
[Bereikbaarheid Zandvoort.pdf](#)
- 34 Arbeidsmarkt: Brief GS aan PS inz. Monitor Arbeidsmarkt 2019 (C-agenda EFB 28/10/2019)
In de Monitor Arbeidsmarkt 2019 wordt de stand van zaken gegeven van de Noord-Hollandse arbeidsmarkt. De monitor geeft onder meer inzicht in de opbouw van de beroepsbevolking, werkgelegenheid, werkloosheid, aantal leerlingen, uitkeringen en vacatures.
[Dossier 892 voorblad](#)
[Brief GS aan PS inz. Monitor Arbeidsmarkt 2019](#)
[Monitor Arbeidsmarkt 2019](#)
- 35 Bestuur: Brief GS inz. Jaarverslag Interbestuurlijk Toezicht 2018 (C-agenda EFB 28/10/2019)
Een belangrijke taak van de provincie Noord-Holland is toezicht houden op de taken van gemeenten en waterschappen en gemeenschappelijke regelingen. De provincie Noord-Holland maakt jaarlijks de beoordelingsresultaten van het Interbestuurlijk Toezicht openbaar. Het vastgestelde jaarverslag 2018 en de resultaten van de beoordelingen van alle gemeenten over 2018 worden op de provinciale website vermeld.
[Dossier 869 voorblad](#)
[Brief GS inz. Jaarverslag Interbestuurlijk Toezicht 2018](#)
[Jaarverslag Interbestuurlijk Toezicht 2018](#)
- 36 Rapport Evaluatie Convenant Samenwerking Waddeneilanden (C-Agenda Commissie NLG 14 oktober 2019)
Op 2 maart 2015 ondertekenden bestuurders van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de provincies Fryslân en Noord-Holland, het samenwerkingsverband De Waddeneilanden en de gemeenten Ameland, Schiermonnikoog, Terschelling, Texel en Vlieland het Convenant samenwerking Waddeneilanden. Twynstra Gudde heeft dit convenant geëvalueerd. Het evaluatierapport is binnenkort te vinden op de website van de provincie Noord-Holland bij ingekomen stukken Provinciale Staten.
[Dossier 920 voorblad](#)
[Brief GS aan PS Evaluatie Convenant samenwerking Waddeneilanden.pdf](#)
[Bijlage - Evaluatie Convenant samenwerking Waddeneilanden \(definitief\).pdf](#)
- 37 Mobiliteit: Brief ontwikkelbeeld mobiliteit regio Alkmaar (C-agenda M&B 16-09-2019)
[Ontwikkelbeeld Mobiliteit Regio Alkmaar brief.pdf](#)
[Ontwikkelbeeld Mobiliteit Regio Alkmaar.pdf](#)
- 38 Recreatieschap Spaarnwoude – Beantwoording zienswijzen op financiële jaarstukken
[Brief zienswijzen jaarstukken Spaarnwoude.pdf](#)
[Bijlage overzicht zienswijzen en beantwoording.pdf](#)
- 39 Idee voor Buitenluchtzuivering met mailwisseling TATA steel (C-agenda NLG 9 september 2019)
De mailwisseling vindt u in het besloten gedeelte van iBABS op de lijst ingekomen stukken met NAW.
[Buitenluchtzuivering door middel van elektrostatische filtering en cycloonfiltering in voertuige2 \(002\).pdf](#)
[Buitenluchtzuivering door middel van elektrostatische filtering tekeningen \(002\).pdf](#)
- 40 Mobiliteit: Aandachtspunten van het Gemeentelijk Netwerk voor Mobiliteit en Infrastructuur voor de ontwikkeling van het OV (C-agenda M&B 16-09-2019)
[GNMI-sheet-provinciaal-OV-beleid-2019.pdf](#)
- 41 Nieuwsbrief OD NZKG (C-agenda NLG 9 september 2019)
[Nieuwsbrief OD NZKG juni 2019.pdf](#)
- 42 Ter informatie brief van Vrienden van 't Gooi over ontwerp-bestemmingsplan Speelpark Oud-Valkeveen (C-agenda NLG 9 september 2019)
[Brief B&W Gooise Meren m.b.t. Oud-Valkeveen.pdf](#)
- 43 Initiatief voor een "groene long" in Hilversum busremise (C-agenda commissie RWK 9 september 2019)
[2van2Gooieneemlander8aug19.JPG](#)
[Begeleidende mail Busremise.pdf](#)
[Busremise central park krantenknipsel.JPG](#)
[busremise krantenknipsel verzet busremise .JPG](#)
[flyer achterkant initiatief voor een "groene long" in Hilversum busremise.pdf](#)
[flyer voorkant initiatief voor een "groene long" in Hilversum busremise.pdf](#)

[nieuwsbrief initiatief voor een "groene long " in Hilversum busremise.pdf](#)

- 44 Initiatief "Ruim je afval op!" Landelijke site voor afvaltarieven (C-agenda cie NLG 9 september 2019)
[190828 Initiatief Ruim je afval op.pdf](#)
- 45 Nieuwsbrief Omgevingsdienst NHN (C-agenda 9 september 2019)
Wilt u deze nieuwsbrief in het vervolg ontvangen? Meld u dan aan via nieuwsbrief@rudnbn.nl
[Nieuwsbrief OD NHN.pdf](#)
- 46 Videofilm als aanvulling op Reactie op kamerbrief van Minister Schouten over Bossenstrategie (C-agenda cie NLG 9 september 2019)
[190902 film over bossenstrategie.pdf](#)

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	1371
Extern Zaak ID	1279621
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	1
Omschrijving	Wonen: Monitor Woningbouw 2019

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	31 augustus 2019
Ingekomen stukken ter kennisname	30 november 2019
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019
Ingekomen stukken ter kennisname	31 oktober 2019

Toelichting

De monitor woningbouw wordt jaarlijks uitgevoerd om inzicht te krijgen in de Noord-Hollandse woningbouwproductie, de ontwikkeling van de plancapaciteit op korte en langere termijn en de ontwikkelingen in de woningbehoefte (prognoses). Het doel van de monitor is het inzichtelijk maken van de ontwikkelingen, om zo nodig bij te sturen.

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

Mevr. T. Dijkers
BEL/RO

Telefoonnummer +31235144415
dijkerst@noord-holland.nl

1 | 10

Betreft: Monitor Woningbouw 2019

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) brengen wij u het volgende besluit van ons college ter kennis:

1. De Monitor Woningbouw 2019 vast te stellen;
2. Provinciale Staten via bijgaande brief te informeren;
3. De gemeenten en woningcorporaties via bijgaande brief te informeren.

Inleiding

Jaarlijks wordt de Monitor Woningbouw uitgevoerd om inzicht te krijgen in:

- de voortgang van de woningbouwproductie;
- de ontwikkeling van de plancapaciteit op korte en langere termijn in Noord-Holland, in relatie tot de ontwikkelingen in de woningbehoefte (bevolkingsprognoses).

In de Monitor Woningbouw wordt ook per regio een overzicht gegeven van deze ontwikkelingen. De Monitor Woningbouw baseert zich op onze meest actuele bevolkingsprognose.

Op 29 mei 2019 oordeelde de Raad van State dat het Programma Aanpak Stikstof niet meer gebruikt mag worden als basis voor toestemmingsverlening. Wat hiervan de eventuele gevolgen zijn voor de geplande woningbouw is nog niet volledig in beeld en is dus ook niet zichtbaar in deze monitor. Momenteel werken we aan een inventarisatie van de woningbouwprojecten die daadwerkelijk geraakt worden door de stikstofuitspraak. Zodra wij dit overzicht compleet hebben, delen wij dit met uw Staten.

Verzenddatum

- 6 NOV. 2019

Kenmerk

1279621/1279757

Uw kenmerk

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Samenvatting Monitor Woningbouw 2019

In 2018 zijn er in Noord-Holland ruim 3.000 meer woningen gebouwd ten opzichte van 2017. Deze stijging vond in het geheel in Noord-Holland Zuid plaats. In Noord-Holland Noord bleef de productie gelijk. In alle regio's behalve de Kop van Noord-Holland is er nog sprake van een inhaalvraag. Dat is het aantal woningen dat bovenop de verwachte vraag naar woningen gebouwd zou moeten worden om de demografische druk op de woningmarkt te laten afnemen.

In alle regio's is voldoende plancapaciteit om in de behoefte tot 2030 en 2040 te voorzien, zie tabel 1. De totale netto plancapaciteit is wel wat afgenomen, dat zit vooral in zachte plannen, in met name potentiële locaties in Amsterdam.

De harde plancapaciteit is met 2.200 woningen afgenomen. De harde capaciteit is belangrijk om op korte termijn te kunnen voldoen aan de woningbouwopgaven. Belangrijk punt voor de toekomst is dat potentiële locaties of plannen die nu nog in voorbereiding zijn, op korte termijn tot vastgestelde bestemmingsplannen komen en vervolgens moeten die harde plannen daadwerkelijk tot uitvoer worden gebracht. Het is belangrijk dit weer aan te vullen zodat er in de komende jaren woningen gebouwd kunnen blijven worden.

Welke invloed de uitspraak van de Raad van State over stikstof heeft en wat de gevolgen zullen zijn voor de vergunningverlening, kunnen wij op dit moment nog niet zeggen. Dit zal de komende maanden duidelijk worden. Eventuele gevolgen voor geplande woningbouw en de plancapaciteit zijn dus (nog) niet zichtbaar in de monitor van dit jaar. Ander punt van aandacht is het aantal verleende bouwvergunningen. Tot en met het tweede kwartaal van 2019 vertoont het aantal voor Noord-Holland per saldo een dalende lijn vanaf begin 2018. Per regio zijn er echter wel verschillen.

Tabel 1 geeft een overzicht van de woningbehoefte in relatie tot de plancapaciteit per regio.

Gezien de huidige druk op de woningmarkt is het wenselijk dat er in de komende jaren meer wordt gebouwd dan de verwachte groei van de woningbehoefte. Door de inhaalvraag¹ op te tellen bij de (groei van de) woningbehoefte ontstaat zo de woningbouwopgave die nodig is om de krapte op de woningmarkt terug te dringen. Ook wanneer de inhaalvraag wordt opgeteld bij de groei van de woningbehoefte hebben alle regio's, op papier, voldoende capaciteit.

Tabel 1: Woningbehoefte 2019-2040 en plancapaciteit (Bron: PNH/Rigo)

	Woningbehoefte 2019-2025	2019-2030	2019-2040	Netto plan­capaciteit	Hard	Zacht
Kop van Noord-Holland	1.700	2.000	0	7.800	2.600	5.200
Westfriesland	4.500	7.100	7.500	13.300	4.300	9.000
Regio Alkmaar	6.500	9.400	10.400	18.700	8.800	9.900
Zaanstreek-Waterland	8.000	13.500	20.900	40.500	6.600	34.000
Amsterdam	30.600	56.200	100.900	227.200	44.000	183.200
Amstelland-Meerlanden	12.900	20.900	31.000	53.000	9.200	43.800
IJmond/Zuid-Kennemerland	7.900	13.300	20.700	23.800	4.000	19.800
Gooi- en Vechtstreek	5.500	8.300	10.400	11.500	6.100	5.400
Totaal Noord-Holland	77.600	130.700	201.800	395.800	85.500	310.300
<i>Totaal MRA</i>	<i>78.900</i>	<i>136.600</i>	<i>225.000</i>	<i>430.900</i>	<i>93.400</i>	<i>337.400</i>

*o.b.v. de Bevolkingsprognose Noord-Holland 2019-2040; dit is exclusief de inhaalvraag.

** Getallen zijn afgerond op honderdtallen. Hierdoor kan het voorkomen dat getallen niet precies bij elkaar optellen.

¹ De inhaalvraag is het aantal woningen dat bovenop de verwachte vraag naar woningen gebouwd zou moeten worden om de druk op de woningmarkt te laten afnemen. In de provinciale bevolkingsprognose 2019-2040 is een inschatting gemaakt van de inhaalvraag.

Tot slot

Uiteindelijk kan worden geconcludeerd dat meer woningbouwproductie nodig is in Noord-Holland. Om dit mogelijk te maken willen wij hier als provincie graag aan bijdragen. Versnelling van deze productie vindt plaats in het kader van het Uitvoeringsprogramma Binnenstedelijk bouwen en Versnellen Woningbouwproductie (UVP) dat is vastgesteld op 12 december 2017. Het college heeft in de uitvoering hiervan op 10 september 2019 een subsidieregeling opengesteld voor personele ondersteuning voor Noord-Holland Noord. Voor Noord-Holland Zuid loopt sinds 2017 een soortgelijke regeling, resultaten van de monitoring hiervan worden eind dit jaar bekend. Daarnaast presenteert het college begin volgend jaar een nieuwe Woonagenda, waarin de beleidsacties voor de komende jaren worden benoemd.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

C.J. Loggen

2 bijlage(n)

Overzicht per regio: uitkomsten Monitor Woningbouw 2019

Monitor woningbouw 2019

Bijlage 1 - Overzicht per regio: uitkomst Monitor Woningbouw 2019

Hieronder vindt u de resultaten van de Monitor 2019 per regio. Daarnaast leest u de belangrijkste acties die de regio's hebben uitgevoerd voor de uitvoering van hun Regionale Actieprogramma Wonen.

Kop van Noord-Holland

In de Kop van Noord-Holland is er voldoende plancapaciteit om aan de woningbehoefte te voldoen. De harde plancapaciteit is ruim voldoende, en is zelfs groter dan de voorspelde woningbehoefte tot 2030. De vraag is echter of die harde plancapaciteit tot daadwerkelijke productie moet leiden, omdat na 2030 juist een overschot aan woningen dreigt.

Het aantal verleende bouwvergunningen is in 2018 verdubbeld ten opzichte van 2017. Naar verwachting zal de productie in de komende 2 jaar stijgen. Voor de verdere toekomst is er nog veel onbekend zoals, het soort woning en de eigendomsvorm.

In de Kop van Noord-Holland loopt het Kwalitatief Woningbouwprogramma Kop van Noord-Holland (KWK) af. Een nieuw KWK voor de periode 2020 tot 2030 wordt opgesteld. Het is van belang dat in de nieuwe regionale afspraken de monitoringgegevens, de fasering, dosering en realisatie van de woningbouwplannen expliciet worden meegenomen.

Westfriesland

Er is voldoende plancapaciteit aanwezig om te voldoen aan de woningbehoefte tot 2040. De groei van de woningbehoefte doet zich vooral voor tot 2030. Het is dus wel van belang dat een deel van de zachte plannen in de komende jaren hard wordt. We zien dat de woningproductie stijgt. In de afgelopen 2 jaar is het aantal verleende bouwvergunningen per jaar ongeveer gelijk gebleven, rond de 900. Naar verwachting zal de productie de komende 2-4 jaar ook gelijk blijven.

De regio Westfriesland heeft in juni 2017 het Regionale Actieprogramma Wonen (RAP) vastgesteld. Daarin besteedt de regio aandacht aan belangrijke thema's zoals de kwaliteit en aantrekkelijkheid van de bestaande woningvoorraad, leefbaarheid van kernen en het bevorderen van het langer zelfstandig thuis wonen. Voor de nieuwbouw zet de regio in op onderscheidende en complementaire producten. Om aan de ambities voor de nieuwbouw invulling te geven, heeft de regio bij het vaststellen van het RAP een regionaal kwantitatief afwegingskader wonen opgesteld. In het RAP is afgesproken zachte plannen te beoordelen aan de hand van dit afwegingskader.

Op grond van regionaal woonwensenonderzoek is dit kader in 2019 aangevuld met kwalitatieve aspecten, waarmee het afwegingskader naast kwantitatieve ook kwalitatieve criteria bevat. Hiermee worden de plannen regionaal afgestemd. Met deze aanvulling voldoen de afspraken aan de PRV en aan de uitvoeringsregeling “regionale afspraken nieuwe stedelijke ontwikkelingen”. GS hebben op 11 juni jl. kennisgenomen van deze aanvulling aan het afwegingskader (brief nummer 1198526-1198527).

Regio Alkmaar

In de regio Alkmaar is voldoende plancapaciteit aanwezig om in de woningbehoefte te voorzien tot 2040. Ook is een groot gedeelte hiervan al hard (circa 85% van de woningbehoefte tot 2040 is hard). Het aantal verleende bouwvergunningen is de afgelopen 2 jaar (licht) gestegen ten opzichte van het jaar ervoor. Naar verwachting zal er in de productie de komende 2 jaar ook een stijging te zien zijn.

De regio Alkmaar heeft in juni 2017 het Regionale Actieprogramma Wonen (RAP) vastgesteld en geactualiseerd in 2019. De regio heeft onder andere deze afspraken gemaakt:

- dat de regio inzet op een woningaanbod dat aansluit bij de vraag;
- kiest voor versterking van segmenten waar een tekort aan is;
- dat de regio streeft naar een duurzame woningvoorraad; en
- dat de ontwikkelingen in de nieuwbouw en bestaande voorraad goed gevolgd worden.

De regio heeft in het voorjaar van 2019 een beschrijving van de werkwijze voor programmeren vastgesteld in de notitie “Woningbouwafspraken en programmering”. De notitie is gebaseerd op kwalitatief onderzoek dat de regio heeft laten uitvoeren. Dit onderzoek geeft onder andere inzicht in de verhouding van het potentieel aanbod naar type woning en de vraag hiernaar. Met dit inzicht kan de regio de juiste woningen toevoegen aan de bestaande voorraad, zodat er een goede balans ontstaat tussen vraag en aanbod.

Met de bovengenoemde notitie zijn de ambities en opgaven uit het RAP van 2017 en de programmering- en woningbouwafspraken nader uitgewerkt. Dit is een goede basis voor het verder afronden van de regionale afspraken. De regio Alkmaar werkt intensief samen met de marktpartijen die zich hebben verenigd als de ‘Woningmakers’ (www.woningmakers.nl).

Een aantal afspraken hebben de provincie, de Woningmakers en de regio Alkmaar bezegeld in de “Overeenstemming van Egmond” in januari 2019 onder andere wat betreft het opzetten van een monitoring op basis van nauw overleg tussen overheden en de Woningmakers. In gezamenlijkheid wordt er gebouwd aan een monitoringssysteem over:

- bouwplannen (initiatief/voorbereiding/in verkoop/bouw/oplevering);
- krapte-indicatoren voor koop en huur;

- productiegegevens van de opgeleverde woningen.

Momenteel werkt de regio in gezamenlijkheid met de Woningmakers aan de planlijst. De regio geeft invulling aan de afspraak “we zetten in op een woningaanbod dat aansluit bij de vraag” middels monitoring met markt indicatoren als huur, koop, toevoeging in segmenten waar verdringing plaatsvindt, marktopnamecapaciteit nieuwbouw, planvoorraad etc.

Zuid-Kennemerland/IJmond

Er is voldoende plancapaciteit om in de woningbehoefte te voorzien tot 2040. Het is echter van belang dat op korte termijn een gedeelte van de zachte plancapaciteit wordt omgezet in harde plannen. Op die manier kan worden voorzien in de behoefte tot 2025/2030. In 2018 was de bruto productie ongeveer 2.100 woningen (nieuwbouw + transformatie). De transformatie bedroeg 51%. De bruto productie was daarmee ruim boven de RAP-afpraak die lag op gemiddeld 1.620 per jaar. Het aandeel transformatie was hoger dan de RAP-afpraak. De netto groei van de woningvoorraad (= bruto productie - (sloop, overige onttrekkingen, en correcties)) was ongeveer 1.400 woningen.

Deze regio is onderdeel van het traject van de versnellingsopgave van de MRA. De gemeenten hebben een programmamanager RAP aangesteld om de samenwerking te bevorderen en vinger aan de pols te houden over de RAP-afspraken.

De regio heeft in het voorjaar van dit jaar het RAP geactualiseerd op basis van recente cijfers van de woningbehoefte en op basis hiervan de woningbouwprogrammering opgesteld. Hierover hebben wij u in juni geïnformeerd (brief met kenmerk 1198526-1198527 en 1223729-1223736).

In de regio lopen projecten die ondersteund worden met provinciale subsidie, waaronder een regionale woonmonitor die diverse inzichten uit andere monitors overzichtelijk samenbrengt, de innovatieve huizenaanpak in het kader van de verduurzaming en een inventarisatie van het zorgvastgoed ten behoeve van eventuele herbestemming.

Samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam

De regio's die in de MRA liggen (Kennemerland/IJmond, Gooi en Vechtstreek en Amstelland-Meerlanden/Amsterdam/Zaanstreek-Waterland) hebben alle drie een RAP. Tegelijkertijd werken deze regio's op MRA-niveau samen op het gebied van bouwen en wonen.

Hoofdtthema's zijn:

- Meer balans creëren tussen vraag en aanbod op de woningmarkt(en) van de Metropoolregio Amsterdam (aandacht voor de kwalitatieve en kwantitatieve vraag naar verschillende woningtypen, van verschillende doelgroepen.
- De betaalbaarheid, duurzaamheid en toekomstbestendigheid van zowel de woningvoorraad als de nieuwbouw.
- Met de woningbouwopgave het karakter van de polycentrische metropool met krachtige kernen versterken (onder andere met de Verstedelijkingsstrategie, het bereikbaarheidsprogramma 'Samen bouwen aan Bereikbaarheid) én de MRA sleutelgebieden). In de MRA-actieagenda zijn acties benoemd.

Voor het woonbeleid zijn de volgende acties relevant:

- o 1.1 Alle MRA-gemeenten maken afspraken over afstemming en programmering woningbouw. Alle MRA-gemeenten geven aan welke binnenstedelijke locaties komende 4 - 10 jaar ter beschikking komen.
- o 1.11 Het versnellen van de woningbouwproductie in de MRA door minimaal 105.000 nieuwe woningen in aanbouw te nemen in de periode 2018 tot 2025 (15.000 woningen per jaar).

Op 5 juli 2019 heeft de MRA een "woondeal" gesloten met het Rijk. In vervolg op deze woondeal wordt er met het Rijk samengewerkt om de woningbouwproductie te versnellen. Het Rijk heeft in de begroting voor de periode 2020 - 2024 extra middelen beschikbaar gesteld om de woningproductie in gebieden met de grootste druk op de woningmarkt, waaronder de MRA, te stimuleren en de betaalbaarheid te versterken.

Zaanstreek-Waterland

Er is voldoende plancapaciteit om tot 2040 in de woningbehoefte te voorzien. Het is echter van belang dat op korte termijn een gedeelte van de zachte plancapaciteit wordt omgezet in harde plannen, zodat voorzien kan worden in de behoefte tot 2025/2030. Het aantal bouwvergunningen is in 2018 met ongeveer een kwart afgenomen met het jaar daarvoor. Naar verwachting zal dit de komende 2 jaar ook gelden voor de productie. Dit is gezien de woningbehoefte geen gewenste ontwikkeling, versnelling van de woningproductie is nodig en gezien de marktdruk mogelijk. De regio werkt hieraan via de regionale woonagenda. Vanuit de provincie wordt samen met de MRA via onder andere de sleutelgebieden- en versnellingsaanpak, OV-Knooppunten en de samenwerkingsagenda Zaanstad - provincie hulp geboden om de versnelling in Zaanstreek-Waterland te realiseren.

Amsterdam

In Amsterdam is op papier voldoende capaciteit aanwezig om tot 2040 in de woningbehoefte te voorzien. Maar het merendeel van deze capaciteit bestaat uit zachte (potentiële) plannen. Zoals eerder genoemd moet voor een deel van de locaties nog worden onderzocht of woningbouw daar mogelijk en wenselijk is. Om te voorzien in de behoefte tot 2030 is het van belang dat een gedeelte van deze zachte plannen op korte termijn hard worden.

Na een piek in 2015 is het jaarlijks aantal verleende bouwvergunningen in 2016 gedaald en in de jaren erna ongeveer gelijk gebleven (tussen de 3.000 en 3.500). Naar verwachting zal dit de komende 2 jaar ook gelden voor de nieuwbouwproductie. Dit is gezien de woningbehoefte geen gewenste ontwikkeling.

Hierbij moet opgemerkt worden dat dit wellicht geen volledige doorkijk geeft². Amsterdam gaat anders om met het doorgeven van het aantal bouwvergunningen aan het CBS dan verwacht. CBS gaat ervan uit dat gemeenten het aantal vergunde woningen doorgeven, maar naar het schijnt kan voor Amsterdam een bouwvergunning ook betrekking hebben op meerdere woningen in één gebouw. Recent heeft Amsterdam geconstateerd dat de doelstelling van 7.500 woningen per jaar (conform afspraken betreft dit de helft van de MRA productie) in 2019 lijkt te gaan worden gehaald.

Amstelland-Meerlanden

Er is voldoende plancapaciteit om in de woningbehoefte te voorzien tot 2040. Het is echter wel van belang dat op korte termijn een aanzienlijk deel van de zachte plancapaciteit wordt omgezet in harde plannen, zodat voorzien kan worden in de behoefte tot 2025/2030.

Het aantal verleende bouwvergunningen is in 2018 bijna gehalveerd ten opzichte van het jaar ervoor. Naar verwachting zal de productie de komende 2 jaar afnemen. Dit is gezien de woningbehoefte geen gewenste ontwikkeling.

De regio moet er hard aan trekken om de productie in de pas met de vraag te laten lopen en het woningtekort te verkleinen. De regio pakt dit vanuit het traject van de versnellingsopgave en de sleutelgebieden in MRA-verband op (zie tekstvak hierboven).

Gooi en Vechtstreek

Er is voldoende plancapaciteit aanwezig om tot 2040 te voldoen aan de woningbehoefte. Voor de periode 2019-205/2030 is het van belang dat (een gedeelte van de) zachte plannen hard worden. De afgelopen 3 jaar lag de bruto productie en de netto groei van de woningvoorraad hoger

---

² <https://www.nul20.nl/aantal-bouwvergunningen-blijft-hangen-op-70000-woningen>

dan de bruto RAP-afpraak. Het aantal verleende bouwvergunningen is in de afgelopen 2 jaar gedaald naar verwachting zal de productie een zelfde trend laten zien.

Deze regio is onderdeel van het traject van de versnellingsopgave van de MRA. De regio heeft in 2017 ook regionale afspraken over woningbouw gemaakt, en deze worden jaarlijks (eind 2018 en 2019) geactualiseerd. Er loopt ook een aantal projecten waarvoor RAP-subsidie is aangevraagd, zoals het ontwikkelen van een 'Starterskit' in het kader van een Stimuleringsregeling middeldure huur. De regio wil de komende jaren 1.000 middenhuur woningen aan de voorraad toevoegen, door actief marktpartijen te gaan informeren over de mogelijkheden, onder andere door het opstellen van een biedboek middeldure huur voor beleggers en ontwikkelaars.

Provincie Noord-Holland

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	1122
Extern Zaak ID	1203113
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	2
Omschrijving	Economie: Brief GS evaluatie Uitvoeringsprogramma Herstructurering Intelligent Ruimtegebruik Bedrijventerreinen 2017–2019 en Monitor werklocaties (C-agenda EFB 28–10–2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Het uitvoeringsprogramma Herstructurering Intelligent Ruimtegebruik Bedrijventerreinen 2017–2019 is een programma ter bevordering van de toekomstbestendigheid van bedrijventerreinen en kantorenlocaties. De werking van de subsidieregelingen die daaronder vallen is geëvalueerd. De Monitor Werklocaties 2019 geeft informatie over feitelijke ontwikkelingen op bedrijventerreinen, kantoorlocaties en gemengde locaties. De werklocatiemarkt is in evenwicht, de kantorenleegstand is verder gedaald en er zijn meer bedrijfskavels uitgegeven.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. E. Rem
BEL/REE

Telefoonnummer +31235144692
reme@noord-holland.nl

1 | 4

**Betreft: Evaluatie UVP HIRB 2017-2019 en Monitor werklocaties
2019**

Verzenddatum

26 SEP. 2019

Kenmerk

1203113/1268951

Geachte leden,

Uw kenmerk

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u het volgende toe:

- Evaluatierapport Uitvoeringsprogramma HIRB 2017-2019
- Monitor Werklocaties Noord-Holland 2019

Met de HIRB-regeling (Herstructurering Intelligent Ruimtegebruik op Bedrijventerreinen) stimuleert de provincie Noord-Holland al ruim 15 jaar de vestigingskwaliteit op bedrijventerreinen. De uitvoeringsregeling HIRB is onderdeel van het Uitvoeringsprogramma Toekomstbestendige Werklocaties 2017-2019. Onder dat programma vallen ook de uitvoeringsregeling OTW (Ondersteuning Toekomstbestendige Werklocaties), opdrachten om duurzaamheid en beheer op bedrijventerreinen te stimuleren en jaarlijkse prijsvragen rondom thema's die spelen op bedrijventerreinen.

Hoofddoel van deze evaluatie was het verkrijgen van inzicht in de doeltreffendheid van het uitvoeringsprogramma HIRB 2017-2019 en in de grootste bedrijventerreinen- en kantorenopgaven in Noord-Holland tot en met 2023.

In totaal zijn er met ruim €7 miljoen 68 projecten gesteund in 2,5 jaar tijd. De outputdoelen van HIRB en OTW zijn niet geheel behaald; 212,8 ha bedrijventerrein is geherstructureerd i.p.v. 300ha en er waren minder aanvragen OTW dan gepland. De oorzaak daarvan is niet geheel duidelijk. Wellicht speelt daarbij mee dat na vele jaren van uitvoeren van de HIRB-regeling de wat lastiger te realiseren projecten overblijven die minder hectaren geherstructureerd terrein opleveren. Wel is duidelijk dat de behoefte aan de HIRB-regeling nog groot is gezien het aantal aanvragen in het laatste jaar van de regeling (2019).

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

De belangrijkste conclusie van de evaluatie is dat HIRB-subsidie voor fysieke maatregelen doeltreffend is als het gaat om haar rol en waarde in het ecosysteem op en rondom bedrijventerreinen. De HIRB heeft duidelijke meerwaarde, vooral om projecten te versnellen en om extra kwaliteit te realiseren. Soms is het alleen financiële steun maar er zijn ook voorbeelden van projecten die zonder HIRB niet zouden zijn gerealiseerd.

Voor de OTW-regeling is het lastig uitspraken te doen over doeltreffendheid maar de conclusie is wel dat OTW bijdraagt in proces, inzicht in haalbaarheid of ervoor zorgt dat voorbeeldprojecten breder uitgedragen kunnen worden. Ook sluiten de meeste thema's en het type projecten waarvoor binnen OTW-subsidie aangevraagd kan worden aan op ontwikkelingen en behoeften in de praktijk.

De belangrijkste aanbevelingen zijn dan ook om als het gaat om subsidie voor fysieke maatregelen op bedrijventerreinen te focussen op herstructurering en verduurzaming.

Voor procesmaatregelen zijn beheer en verduurzaming de belangrijkste thema's. Aanbevolen wordt om subsidiëring op het gebied van digitale infrastructuur niet langer mogelijk te maken. De interesse voor en behoefte aan onderzoek naar haalbaarheid blijkt beperkt bij ondernemers. Ondernemers investeren liever in maatregelen die direct zichtbaar resultaat opleveren.

Daarnaast wordt aanbevolen om scherper te monitoren wat de daadwerkelijke effecten van de regeling zijn. Het gaat dan zowel om het monitoren van vervolgstappen na afronding van gesubsidieerde trajecten als daarbij indicatoren te betrekken die iets zeggen over het vestigingsklimaat, de ruimtelijke kwaliteit, bedrijvigheid en toekomstbestendigheid op bedrijventerreinen. Te denken valt aan het monitoren van ondernemerstevredenheid, de WOZ-waarde en indicatoren op het gebied van veiligheid en duurzaamheid. De monitoring kan volgend jaar worden ondergebracht in de jaarlijkse Monitor Werklocaties.

Naar aanleiding van de commissiebehandeling op 23 maart 2017 van het uitvoeringsprogramma HIRB 2017-2019 hebben we de rol van de ambassadeur en aanjager parkmanagement meegenomen in de evaluatie.

De opdrachten om beheer en verduurzamingsmaatregelen op bedrijventerreinen te stimuleren zijn medio 2018 gewijzigd van opzet en opdrachtnemer nadat bleek dat de opdrachten niet op de gewenste wijze werden uitgevoerd en ook niet het gewenst effect hadden. In oktober 2018 zijn de opdrachten aan het Projectbureau Herstructurering Bedrijventerreinen (PHB) en het Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord (ONHN) verstrekt. Uit de evaluatie komt naar voren dat de opdrachten na het verstrekken ervan aan PHB en ONHN hun werking hebben. Deze intermediaire organisaties blijken door hun brede netwerk, kennis van de regio, ervaring met bedrijventerreinen en hun positie goed in staat om een impuls te geven aan beheer en verduurzaming. Omdat dit ook de thema's voor de komende jaren zijn, beveelt het onderzoeksbureau aan om in het bredere palet van instrumenten deze opdrachten de komende jaren voort te zetten.

Wij nemen deze aanbevelingen mee in de uitwerking van de HIRB-plus regeling die aangekondigd is in het coalitieakkoord.

Bijgevoegd bij deze brief vindt u ook de Monitor Werklocaties 2019 (kenmerk 1133514/1274490).

De Monitor Werklocaties Noord-Holland 2019 laat een evenwicht tussen vraag en aanbod van werklocaties zien. Er is een verdere daling van de kantorenleegstand naar 11,9%. Er zijn meer bedrijfskavels uitgegeven (in totaal 123 hectare) en de werkgelegenheid is toegenomen tot 1,58 mln. De planvoorraad is voor kantorenlocaties toegenomen tot 2,2 mln. vierkante meter en voor bedrijventerreinen licht afgenomen tot 1067 hectare. De monitor laat zien dat het van belang is om bedrijventerreinen up-to-date te houden met beheer en herstructurering, zodat deze locaties niet verouderen. Er is op 1 januari 2019 duurzaam beheer georganiseerd op 88 terreinen. Dit is een stijging van tien locaties ten opzichte van 2018.

Aandachtspunten blijven de voortgang van herstructurering in Noord-Holland-Noord en het aantal nieuwe initiatieven voor het opzetten van georganiseerd beheer op bedrijventerreinen om veroudering tegen te gaan. Dit laatste wordt nu onder meer opgepakt in de opdracht aan het PHB en ONHN en de effecten daarvan zijn volgend jaar zichtbaar in de Monitor Werklocaties.

De monitor laat onder meer een beeld zien over leegstand op bedrijventerreinen. Deze informatie wordt ook ontsloten via de Dashboards Werklocaties Noord-Holland 2018-2019: <https://data.noord-holland.nl/content/werklocaties>. Bij leegstand kan onderscheid worden gemaakt tussen leegstand van kantoren op bedrijventerreinen (Noord-Holland: 11,3%) en leegstand van bedrijfstvastgoed zelf. De factor aanbod/transacties geeft daarbij de verhouding weer tussen het aanbod aan bedrijfsruimte op bedrijventerreinen per 1-1-2019 en het transactievolume van bedrijfsruimte in 2018. Een lage factor betekent daarbij meer vraag dan aanbod van bedrijfsruimte; deze factor is momenteel met 1,3 laag. Dat betekent dat er relatief veel vraag is ten opzichte van het aanbod van bedrijfsruimte.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

3.A.
voorzitter

C.J. Loggen

2 bijlagen

Evaluatierapport UVP HIRB 2017-2019

Monitor Werklocaties Noord-Holland 2019

DECISIO

Provincie Noord-Holland

Evaluatie HIRB en OTW

Eindrapportage

Amsterdam, 10 september 2019

TITEL

Evaluatie HIRB en OTW

DATUM

10 september 2019

STATUS RAPPORT

Eindrapportage

OPDRACHTGEVER

Provincie Noord-Holland

PROJECTTEAM DECISIO

Jaap Broer

Daan van Gent

CONTACTGEGEVENS DECISIO | ECONOMISCH ONDERZOEK EN ADVIES

Valkenburgerstraat 212

1011 ND Amsterdam

T 020 – 67 00 562

E info@decisio.nl

I www.decisio.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting	i
S1 Opdracht	i
S2 Uitkomsten	i
S3 Hoofdconclusie	iv
S4 Aanbevelingen	iv
 1. Inleiding	 1
1.1 Achtergrond	1
1.2 Doel van de evaluatie	1
1.3 Vraagstelling	1
1.4 Scope	3
1.5 Aanpak	3
1.6 Leeswijzer	4
2. Beleidsreconstructie	5
2.1 Achtergrond programma	5
2.2 Uitvoeringsregeling HIRB Fysiek	6
2.3 Uitvoeringsregeling OTW	8
2.4 Opdrachten en prijsvragen	9
2.5 Beoordelingskader en indicatoren	10
3. Doeltreffendheid	12
3.1 HIRB	12
3.2 OTW	21
3.3 Opdrachten PHB en ONHN	27
3.4 Prijsvraag en challenge	28
3.5 Conclusie analyses doelbereik en doeltreffendheid	29
4. Proces en aansluiting behoefte	32
5. Langjarige effecten: de cases	35
5.1 De Oude Veiling Hoorn	35

5.2	Middenhavengebied IJmuiden	37
5.3	Waarderpolder Haarlem	38
5.4	Hembrugterrein Zaanstad	40
5.5	Assendelft-Noord en Molletjesveer Zaanstad	42
5.6	Outcome	43
6.	Thema's en rolinvulling	47
6.1	Thema's	47
6.2	Provinciale prioriteiten	49
6.3	Provinciale sturing en rolinvulling	50
	Bijlage 1. Bronnen	53
	Bijlage 2. Beleid andere provincies	55

Samenvatting

S1 Opdracht

De provincie Noord-Holland voert al geruime tijd beleid om de vestigingskwaliteit en duurzaamheid op bedrijventerreinen te stimuleren. In het Uitvoeringsprogramma Toekomstbestendige Werklocaties zet de provincie de subsidieregelingen HIRB (Herstructurerings Intelligent Ruimtegebruik op Bedrijventerreinen) en OTW in (Ondersteuning Toekomstbestendige Werklocaties). Daarnaast heeft zij opdrachten uitstaan om duurzaamheid en beheer op bedrijventerreinen aan te jagen en te faciliteren (aan het Projectbureau Herstructurerings Bedrijventerreinen en het Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord). Verder worden prijsvragen/challenges georganiseerd rond relevante thema's als circulaire economie.

Voorliggend rapport doet verslag van het evaluatieonderzoek naar de doeltreffendheid van deze instrumenten in de periode 2017-2019 en hoe deze aansluiten op de behoefte van gemeenten en ondernemers. Om de langjarige effecten van de HIRB-regeling in kaart te brengen is een casestudie gedaan van vijf bedrijventerreinen waar in een eerdere periode projecten zijn ondersteund. De evaluatie kijkt verder niet alleen terug naar wat er is bereikt, maar ook vooruit naar wat er speelt, welke opgaven er zijn en welke provinciale rol daarbij past.

S2 Uitkomsten

HIRB en OTW

Totaal ruim 7 miljoen steun aan 68 projecten in 2,5 jaar

In de periode 2017 - 31 juli 2019 is aan 20 projecten voor in totaal 6,25 miljoen euro aan HIRB-subsidie verleend, waarmee het plafond vrijwel is bereikt. Met deze projecten was een totaal investeringsbedrag van 48,5 miljoen euro gemoeid. In deze periode is daarnaast aan 48 projecten 830.000 euro OTW-subsidie toegekend. Met name de OTW-pot is niet uitgeput (plafond is 3,1 miljoen euro). Dit wordt veroorzaakt door onbekendheid met de recent opgezette regeling, maar ook door het feit dat gemeente en/of ondernemersvereniging 50 procent zelf bij moet leggen.

Outputdoelen niet bereikt, projecten in lijn met provinciale ambities

De 'outputdoelen' van HIRB en OTW zijn niet behaald. De oorzaak daarvan is niet helemaal duidelijk. Het herstructurerings- en verouderingsvraagstuk is in de laatste jaren minder urgent geworden. Het thema is echter nog wel degelijk actueel en

relevant, zo blijkt uit het aantal aanvragen in 2019 en het signaal dat meerdere projecten in de pijplijn zitten bij gemeenten. Daarmee constateren we dat de komende jaren nog wel behoefte is aan financiële bijdragen aan herstructureringsprojecten. Voor OTW geldt naast de genoemde onbekendheid en 50 procent cofinancieringseis dat met name het thema digitale infrastructuur minder leeft dan vooraf ingeschat.

Voor beide regelingen is het te vroeg om te kunnen zeggen wat de daadwerkelijke resultaten in termen van 'outcome' zijn, maar uit de aanvragen blijkt dat de plannen en beoogde doelen in lijn zijn met de provinciale ambities: verbetering van het vestigingsklimaat, toename van ruimtelijke kwaliteit, toename van bedrijvigheid en toename van toekomstbestendigheid van bedrijventerreinen. Als de plannen worden uitgevoerd zoals ze zijn opgeschreven, dragen ze hieraan bij.

Werking HIRB met name versnelling en extra kwaliteit

De HIRB-subsidie werkt vooral om zaken te versnellen en om extra kwaliteit te realiseren. Soms is het alleen een financieel steuntje, maar er zijn ook voorbeelden van projecten die zonder HIRB niet zouden zijn gerealiseerd.

Langjarige effecten HIRB Fysiek

De casestudie van een aantal met HIRB-gelden ondersteunde projecten leert dat mede dankzij de provinciale financiële steun de kwaliteit en duurzaamheid op de beschouwde terreinen een impuls hebben gekregen. In een aantal gevallen was dit resultaat zonder HIRB niet bereikt, in een aantal andere gevallen was de subsidie vooral een welkome dekking van een deel van de kosten en zouden de maatregelen zonder subsidie ook zijn uitgevoerd. De casestudie maakt verder duidelijk dat vooral goede resultaten worden geboekt op terreinen waar een actieve beheerorganisatie is, waar actieve ondernemers zijn die ook investeren in hun panden en terreinen en waar de gemeente volop meewerkt om het bedrijventerrein op orde te krijgen te houden.

Werking OTW: aanjagen in vroege fase van ideeën en initiatieven

De waarde van de OTW-subsidie is om initiatieven aan te jagen die zich in een prille fase bevinden, om behoefte te inventariseren, bewustwording en enthousiasme te kweken en plannen te concretiseren. Duurzaamheid, het opzetten van beheer en visieontwikkeling zijn de voornaamste onderwerpen waarvoor de OTW-subsidies worden ingezet.

Agendering bij gemeenten

Zowel de HIRB- als de OTW-regeling speelt een rol om de kwaliteit en duurzaamheid van werklocaties op de gemeentelijke politiek-bestuurlijke agenda te krijgen (of te houden) en - daarmee - om gemeentelijke middelen vrij te maken. De subsidie zorgt voor een deel van de financiële dekking, maar is ook een signaal dat de provincie belang hecht aan toekomstbestendige bedrijventerreinen.

Opdrachten beheer en verduurzaming

In 2018 zijn aan PHB en ONHN opdrachten verstrekt om beheer en verduurzaming van bedrijventerreinen in hun regio's verder te brengen. Deze opdrachten lopen dus nog niet heel lang, maar geconstateerd kan al wel worden dat ze een positieve werking hebben. PHB en ONHN zijn door hun brede netwerk, kennis van de regio, ervaring met bedrijventerreinen en hun positie tussen overheid en bedrijfsleven in, passende partijen om een impuls te geven aan beheer en verduurzaming.

Prijsvraag/challenge

De ervaringen met de prijsvraag en challenge zijn wisselend. De organisatie en gekozen aanpak in de challenge over circulaire economie is in de ogen van betrokkenen beter dan de prijsvraag biodiversiteit. De challenge voorzag in de inzet van inhoudelijk deskundigen die onder begeleiding van een moderator de mogelijkheid kregen om een thema goed uit te werken. Dat leverde bruikbaarere resultaten op dan een breed uitgezette prijsvraag waaraan iedereen kon meedoen.

Tevredenheid en aansluiting behoefte

In het algemeen zijn gemeenten en parkmanagers tevreden met de subsidieregelingen en de wijze waarop ze zijn ingericht. De aanvragen zijn in het algemeen goed in te passen in de thema's en criteria. De provincie stelt zich coöperatief en flexibel op in de aanvraagfase. Wel is in die fase vaak behoefte aan betrokkenheid van een beleidsmedewerker (naast de subsidieadviseur) om inhoudelijk mee te sparren.

Thema's en opgaven

Het voornaamste thema dat nu speelt en dat naar men verwacht ook de komende jaren aandacht zal vragen, is verduurzaming. Vooral in termen van energietransitie, maar vooral op grotere bedrijventerreinen ook als het gaat om circulaire economie, klimaatbestendigheid en waterberging. Onderwijs en arbeidsmarkt en duurzame mobiliteit worden genoemd als thema's die mogelijk een (sterkere) plek zouden kunnen krijgen. Daarnaast is een aantal gemeenten bezig met planvorming voor integrale/binnenstedelijke gebiedsontwikkeling, waarbij zij graag provinciale

(financiële) steun zouden willen krijgen. (Gedeeltelijke) transformatie is verder een vraagstuk dat op veel bedrijventerreinen speelt.

Rol provincie

De provinciale rol als subsidieverstrekker en (via PHB/ONHN) als aanjager en facilitator van beheer en verduurzaming wordt gewaardeerd en sluit aan op de behoefte van het veld. De sturingsmogelijkheden op bijvoorbeeld ambities rond energietransitie zijn hiermee beperkt, maar de vraag is of het programma Toekomstbestendige Werklocaties daartoe het meest geëigende instrument is. De provincie kan wel een meer proactieve rol spelen als het gaat om inzet van haar gelden op onderwerpen en doelen die zijn belangrijk vindt en door (kennis en ervaring van) partijen met elkaar te verbinden.

S3 Hoofdconclusie

Alle vier geëvalueerde instrumenten sluiten aan op behoefte van het veld en dragen bij aan de toekomstbestendigheid van de Noord-Hollandse bedrijventerreinen. De subsidies zijn niet altijd harde noodzaak om projecten rond te krijgen, maar ze helpen sowieso om het bedrijventerreinvraagstuk op de gemeentelijke agenda's te zetten, dan wel te houden. Hoewel herstructurering en vestigingskwaliteit een blijvende opgave vormen, is de urgentie ervan afgenomen en neemt het gewicht van het thema duurzaamheid toe, en daarbinnen met name het vraagstuk van de energietransitie. Van de OTW-regeling werd minder gebruik gemaakt dan verwacht, maar in de laatste periode is het aantal aanvragen toegenomen. De OTW-thema's zijn relevant en sluiten aan op de ontwikkelingen en behoefte, met uitzondering van digitale infrastructuur.

S4 Aanbevelingen

Instrumentarium

- *Inhoudelijke focus.* De herstructureringsopgave is minder groot dan aan het begin van deze eeuw maar blijft ook de komende jaren actueel. Het accent is verschoven naar duurzaamheid, met energie, circulaire economie, waterberging, ruimtegebruik en mobiliteit als leidende thema's. Het is aan te bevelen om inzet en prioriteit binnen het uitvoeringsprogramma en binnen de subsidieregelingen hier meer op aan te laten sluiten. Kijk hierbij ook naar de opzet en werking van de ABCD-prioriteringslijst en naar de kansen die verduurzamingsinitiatieven bieden als katalysator voor een bredere impuls voor de kwaliteit van, en samenwerking op bedrijventerreinen.

- *Inrichting OTW.* Met OTW worden projecten in een vroege fase financieel ondersteund. Het doel is om deze ook vanuit ondernemersverenigingen op te zetten. Voor ondernemersverenigingen geldt vaak dat de co-financieringseis van 50 procent (te) hoog is voor onderzoeks- en procesactiviteiten. Het is om die reden zaak om alert te zijn of de co-financieringseis in de OTW-regeling een belemmering vormt.
- *(Binnen)stedelijke opgaven.* Gemeenten zien zich gesteld voor complexe vraagstukken rond (binnen)stedelijke, multifunctionele gebiedsontwikkeling, transformatie en informele werklocaties. Ze hebben behoefte aan provinciale (financiële) ondersteuning hierbij. Een instrument dat specifiek hierop is gericht, is logischer dan dat HIRB of OTW moet worden aangepast op deze vraag uit het veld.
- *Opdrachten.* De opdrachten aan PHB en ONHN op het gebied van beheer en verduurzaming lijken zinvol en effectief, voortzetting ligt voor de hand. Het is uiteraard wel handig om, als de opdrachten wat langer lopen, nog wat concreter te kijken naar de ervaringen van het veld en op welke punten aanscherping nodig is.

Rol provincie

- *Aansluiting veld en provinciale prioriteiten.* De provinciale beleidsadviseurs kunnen vaker dan nu het gesprek aangaan met gemeenten, parkmanagers en ondernemers om voeling te houden met wat er speelt, waaraan behoefte is en wat de resultaten van de gesubsidieerde projecten zijn. Daarbij is het ook zaak om alert te zijn of de inzet van de gelden bijdraagt aan de provinciale doelen en prioriteiten, in welke lokale economische beleidskaders de plannen zijn ingebed en wat de noodzaak is (*what if not*) om er provinciaal geld in te steken. Deze rolverschuiving zal (enige) extra capaciteit vragen.
- *Blijf uitwisseling van kennis en ervaring faciliteren, in samenwerking met PHB en ONHN.* De bijeenkomsten van de provincie bij aanvang van een nieuwe HIRB/OTW-regeling en die zij vroeger organiseerde over parkmanagement worden gewaardeerd. We merkten dit ook in de sessie die we in het kader van de evaluatie met gemeenten, PHB/ONHN en parkmanagers hadden. De challenge is een mooie manier om gericht op een bepaald actueel thema invulling te geven aan deze rol van kennismakelaar.

Monitoring

- *Follow up OTW.* Het is aan te bevelen om over twee jaar een (korte) inventarisatie te maken welke vervolgstappen zijn gezet na afronding van de met OTW-gelden ondersteunde trajecten: zijn daadwerkelijk maatregelen op het gebied van duurzame energie getroffen, is er een BIZ gestart?

- *Scherper toetsen op outcome.* In de eindrapportage van projecten kan nadrukkelijker aandacht worden besteed aan de outcome van de projecten met behulp van indicatoren die iets zeggen over het vestigingsklimaat, de ruimtelijke kwaliteit, duurzaamheid en toekomstbestendigheid van de bedrijventerreinen. Te denken valt aan het monitoren van ondernemers-tevredenheid over de vestigingskwaliteit en indicatoren op het gebied van duurzaamheid (energieverbruik en opwekking duurzame energie) en economie (banen, vestigingsdynamiek). Dit moet uiteraard in verhouding staan tot de verstrekte subsidie en gegevens moeten tegen een redelijke inspanning van geld en moeite (ook van gemeenten en ondernemers) te verzamelen zijn; aansluiting bij bestaande initiatieven en monitors is derhalve raadzaam.

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

De provincie Noord-Holland stimuleert al sinds jaar en dag met de HIRB-regeling (Herstructurerings Intelligent Ruimtegebruik op Bedrijventerreinen) de vestigingskwaliteit en duurzaamheid van de bedrijventerreinen binnen haar grenzen. Met de uitvoeringsregelingen HIRB en aanvullend daarop de OTW (Ondersteuning Toekomstbestendige Werklocaties) kunnen gemeenten en ondernemers subsidie krijgen voor zowel fysieke als procesmatige maatregelen. De huidige HIRB/OTW-periode begon in 2017 en loopt eind 2019 af. Om de ervaringen uit de huidige periode tijdig te kunnen vertalen naar nieuw beleid en daarvoor de nodige maatregelen te kunnen treffen, heeft de provincie aan Decisio opdracht gegeven een evaluatieonderzoek te doen. Voor u ligt de eindrapportage van dat onderzoek.

1.2 Doel van de evaluatie

Het hoofddoel van de evaluatie is om inzicht te krijgen in de doeltreffendheid van het uitvoeringsprogramma HIRB 2017-2019 en in de bedrijventerrein- en kantorenopgaven in Noord-Holland voor de komende jaren. We beschouwen daarbij ook een aantal bedrijventerreinen waar in een verder verleden HIRB-fysiek projecten zijn uitgevoerd om de langjarige effecten van het instrument te beoordelen. De evaluatie kijkt dus terug, maar ook vooruit: wat speelt er, welke opgaven zijn er, waaraan hebben gemeenten en ondernemers behoefte? En welke provinciale rol past hierbij?

1.3 Vraagstelling

1. Doeltreffendheid

- Uitvoering
  - Welke projecten hebben subsidie gekregen? Welke zijn afgewezen en waarom? Hoe is de geografische spreiding van de projecten, en de verdeling naar omvang, soort vraagstuk en ABCD-profiel.
  - In hoeverre zijn ondernemers en gemeenten tevreden met het huidige proces? Op welke punten zijn verbeteringen mogelijk en om welke reden?
  - In hoeverre sluiten de HIRB en OTW aan bij de behoefte van gemeenten en bedrijven ten aanzien van provinciale ondersteuning bij herstructurering: verbeteren van de kwaliteit (en duurzaamheid) van bestaande bedrijventerreinen?

- Output

- Wat zijn de kwantitatieve resultaten van de HIRB? Zoals: omvang subsidies, aantallen en soorten projecten, geherstructureerde hectares, gerealiseerde infrastructuur (ook ICT/glasvezel), aantal opgezette beheersorganisaties/ parkmanagement/ samenwerkingsverbanden, ontwikkeling aantal bedrijventerreinen met en zonder beheer.
- Wat zijn de kwalitatieve resultaten? In termen van bijdrage aan vestigingsklimaat, ruimtelijke kwaliteit, energietransitie, circulaire economie, klimaatbestendigheid, bereikbaarheid, organiserend vermogen.

- Outcome

- In hoeverre hebben de gesubsidieerde projecten bijgedragen aan de doelstellingen van de vijf pijlers van het uitvoeringsprogramma?
- In hoeverre is het aannemelijk dat de verschillende opdrachten voor beheer bedrijventerreinen en duurzaamheid hebben geleid tot meer en betere/meer diverse OTW- aanvragen? Hoe effectief waren deze opdrachten?
- In hoeverre hebben de prijsvraag (biodiversiteit) en challenge (circulaire economie) bijgedragen aan het introduceren van innovatieve toepassingen op bedrijventerreinen? Wat was het werkingsmechanisme van deze prijsvraag/challenge?

2. Langjarige effecten HIRB Fysiek

- Op basis van de cases Oude Veiling, Assendelft-Noord en Molletjesveer, Hembrugterrein, Waarderpolder en Middenhavengebied

- Wat waren de kwalitatieve en waar mogelijk kwantitatieve effecten van de HIRB-subsidie?
- Hebben ondernemers iets gemerkt hebben van de maatregelen? Zo ja hoe worden ze gewaardeerd? Leveren de maatregelen een prikkel voor bedrijven om te investeren en/of om minder snel te verhuizen? Heeft de gemeente een grotere interesse in/hogere waardering van het terrein waargenomen na herstructurering?
- Wat als de HIRB-subsidie er niet was geweest, waren de maatregelen dan niet, later of soberder getroffen?
- Zijn er op basis van de ervaringen van gemeenten en ondernemers uitspraken te doen over de (vermoedelijke) effectiviteit van de HIRB-subsidie?

3. Vervolg op Programma Toekomstbestendige Werklocaties

- In hoeverre worden de vier thema's door ondernemers en gemeenten gezien als de belangrijkste bedrijventerreinopgaven tot 2023? Mist men bepaalde thema's of worden bepaalde thema's juist als minder urgent gezien? Bieden de thema's voldoende sturing aan de een kant en vrijheid aan de andere kant om initiatieven in aanmerking te laten komen voor subsidie?
- Hoe beoordelen de partners de rolinvulling door de provincie, is er behoefte aan extra ondersteuning, bijvoorbeeld het inbrengen van kennis, procesmanagement of koppeling met andere beleidsterreinen?

- Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan voor een eventueel UVP HIRB 2020-2022 qua inhoudelijke thema's, rollen en inrichting? Zelfde of andere pijlers?

1.4 Scope

- Het is een evaluatie op *doeltreffendheid*, niet op doelmatigheid en rechtmatigheid. De evaluatie kijkt terug (zijn de doelen bereikt, wat hebben we geleerd) om onderbouwd vooruit te kijken (waar ligt de behoefte van gemeenten en ondernemers qua thema's en rollen). De inrichting van de regelingen en de uitvoeringsaspecten (termijnen, plafonds, voorwaarden e.d.) zijn niet het hoofdonderwerp van de evaluatie, maar zijn wel in de gesprekken en sessies aan de orde gekomen en krijgen dus aandacht.
- Er is al veel bekend uit monitors, evaluaties en onderzoeken, waaruit is geput in het evaluatieonderzoek, ook om gemeenten en bedrijven zo min mogelijk te belasten. Ook de discussienota *De bedoeling van de subsidieregeling Herstructurering en Intelligent Ruimtegebruik Bedrijventerreinen* van 50PLUS en SP (oktober 2016) en het rapport *Herstructureringsopgave bedrijventerreinen MRA* (juli 2018) hebben we tot ons genomen en geven we aandacht.
- Bij de provincie is behoefte aan inzicht in de langjarige effecten van het beleid. In eerdere evaluaties van HIRB zijn slechts korte periodes beschouwd. In dit kader zijn vijf met HIRB Fysiek-gelden ondersteunde bedrijventerreinen uit voorgaande perioden nader beschouwd.
- De bijdrage en werking van de prijsvraag/challenge is een van de onderzoeksvragen. Daar ligt niet het zwaartepunt van de evaluatie, maar deze nemen we wel mee in de analyse en de gesprekken. Eenzelfde overweging geldt voor de opdrachten met betrekking tot beheer en verduurzaming voor het Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord (ONHN) en het Projectbureau Herstructurering Bedrijventerreinen (PHB). Zij zijn niet het voornaamste onderwerp van evaluatie, maar hun inzet bepaalt wel mede de doeltreffendheid van HIRB en OTW en komen dan ook in het rapport terug.

1.5 Aanpak

De evaluatie bevatte de volgende stappen:

- In een interne gespreksronde met projectleiders, beleidsmakers en uitvoerders van de subsidieregelingen is gesproken over uitvoeringsaspecten, beoogde werking en de gestelde doelen.
- Vervolgens is in 25 gesprekken met o.a. PHB, ONHN, gemeenten, havenbedrijven en parkmanagers de ervaringen van het veld met de regelingen

gepeild en is ingegaan op de resultaten van projecten die met HIRB en OTW zijn ondersteund.

- In een interne en een externe discussiebijeenkomst zijn de bevindingen getoetst en uitgediept, is gesproken over ontwikkelingen en opgaven en hoe de regelingen daarop in te laten spelen.
- Daarnaast hebben we diverse beleidsstukken, onderzoeksrapporten, projectdocumenten en LISA-data in het onderzoek betrokken.

1.6 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 reconstrueren we de twee regelingen: wat zijn motieven en doelen, welke werking werd verondersteld, welke rolinvulling heeft de provincie gekozen? Vervolgens gaat hoofdstuk 3 in op de besteding van de middelen en de activiteiten die met de HIRB- en OTW-middelen zijn uitgevoerd. In hoofdstuk 4 kijken we naar hoe HIRB en OTW aansluiten op behoefte van gemeenten en ondernemers. De langjarige effecten worden aan de hand van vijf cases beschreven in hoofdstuk 5. Hoofdstuk 6 gaat tot slot in op actuele thema's en de provinciale rolinvulling.

2. Beleidsreconstructie

Dit hoofdstuk bevat een beleidsreconstructie van de uitvoeringsregelingen HIRB en OTW. Daarvoor is onder andere gebruik gemaakt van de *'Toelichting doeltreffendheid subsidies'* van de uitvoeringsregelingen HIRB en OTW en van de gevoerde gesprekken met betrokken medewerkers van de provincie Noord-Holland (het overzicht van gesprekspartners en gebruikte literatuur is in bijlage 2 opgenomen).

2.1 Achtergrond programma

De uitvoeringsregelingen HIRB en OTW maken onderdeel uit van het Uitvoeringsprogramma Toekomstbestendige Werklocaties 2017-2019. Het provinciaal beleid ten aanzien van werklocaties staat beschreven in de *Structuurvisie Noord-Holland 2040* en het *Strategisch Beleidskader Economie*.

In het *Strategisch beleidskader* staat de rol van de provincie ten aanzien van werklocaties uitgewerkt: 'Zo werken we vanuit onze verbindende rol als middenbestuur aan de optimale condities waarbinnen de economie zich verder kan ontplooiën. Dit betekent een focus op het versterken van het vestigingsklimaat'. Het kader geeft verder aan dat 'een goed vestigingsklimaat een cruciale randvoorwaarde is voor de economie en de aantrekkelijkheid van een regio voor economische activiteiten', waaronder ook de vestiging van (buitenlandse) bedrijven wordt geschaard. De provincie Noord-Holland operationaliseert vestigingsklimaat in de volgende vestigingsplaatsfactoren:

1. Aantrekkelijke en toekomstbestendige werklocaties.
2. Goede bereikbaarheid.
3. Een veerkrachtige arbeidsmarkt.
4. Een sterk innovatieklimaat.
5. Uitstekende digitale infrastructuur.

Het *Uitvoeringsprogramma Toekomstbestendige Werklocaties 2017-2019* geeft invulling aan in elk geval de eerst genoemde vestigingsplaatsfactor. Het programma valt uiteen in de volgende onderdelen:

- Uitvoeringsregeling HIRB Fysiek. Voor dit onderdeel is jaarlijks 2,1 miljoen euro beschikbaar (6,3 miljoen euro totaal voor de periode 2017-2019).
- Uitvoeringsregeling Ondersteuning Toekomstige Werklocaties. De beschikbare middelen voor dit onderdeel per jaar en per thema zijn opgenomen in onderstaande tabel:

	2017	2018	2019	Totaal
Beheer	€ 625.000	€ 500.000	€ 500.000	€ 1.625.000
Duurzaamheid	€ 300.000	€ 300.000	€ 300.000	€ 900.000
Vraagbundeling breedband	€ 100.000	€ 100.000	€ 100.000	€ 300.000
Proces en Visie o.g.v. transformatie	€ 100.000	€ 100.000	€ 100.000	€ 300.000
Totaal	€ 1.125.000	€ 1.000.000	€ 1.000.000	€ 3.125.000

- Prijsvragen voor innovatie. Daarvoor is jaarlijks 125.000 euro beschikbaar (in totaal 375.000 euro).
- Twee opdrachten. Een voor een ambassadeur beheer bedrijventerreinen (daarvoor is voor een periode van drie jaar 300.000 euro beschikbaar) en een voor een aanjager duurzaamheid (150.000 euro beschikbaar voor drie jaar). De opdrachten zijn tijdens de looptijd van het programma gewijzigd. De nu lopende kosten bedragen in totaal 125.000 euro per jaar voor een gezamenlijke opdracht om duurzaamheid en beheer aan te jagen. Dit bedrag valt uiteen in een opdracht aan PHB voor 75.000 euro per jaar en een opdracht aan ONHN voor 50.000 euro per jaar. Deze opdrachten zijn voor twee jaar verstrekt en kosten dus in totaal 250.000 euro.

2.2 Uitvoeringsregeling HIRB Fysiek

De uitvoeringsregeling (UVR) HIRB fysiek is gericht op het stimuleren van fysieke maatregelen voor herstructurering op bestaande verouderde bedrijventerreinen. Doel van deze maatregelen is het verbeteren van het kwaliteitsniveau. De uitvoeringsregeling HIRB bestaat sinds 2004. Aan de huidige HIRB-periode (2017-2019) zijn vier eerdere HIRB-programma's voorafgegaan: 2004-2007, 2008-2009, 2010-2013 en 2014-2016. Deze eerdere regelingen richtten zich eveneens voornamelijk op de herstructurering van bedrijventerreinen, in de loop der jaren waren er wel accentverschuivingen.

UVR HIRB 2017 stelt dat subsidie kan worden verstrekt voor:

- Fysieke maatregelen en met deze maatregelen verband houdende procesmaatregelen t.b.v. herstructurering van bestaande bedrijventerreinen én haventerreinen in Noord-Holland die zijn opgenomen in de ABCD-lijsten¹. De subsidie bedraagt maximaal 25% van de subsidiabele kosten tot een maximum van 550.000 euro.

¹ Deze lijst bevat de bedrijventerreinen waar veroudering aan de orde is. Deze zijn vervolgens gecategoriseerd en geprioriteerd naar de mate waarin veroudering urgent is, op basis van technische, economische, ruimtelijke en maatschappelijke veroudering en het bruto aantal hectares veroudering.

- B. En *bedrijventerreinen* (haventerreinen dus niet) die in de afgelopen 5 jaar reeds subsidie voor fysieke maatregelen hebben ontvangen, kunnen eveneens subsidie verstrekt krijgen voor de verbetering van het aanzicht van bedrijfspanden of voor duurzaamheidsmaatregelen voor bedrijfspanden. De maximale subsidiebijdrage is 25% tot een maximum van 200.000 euro. De totale te verlenen subsidie (inclusief de fysieke maatregelen) is maximaal 550.000 euro.

In eerdere evaluaties in 2013 en 2016 van de HIRB-regeling is het beoogde werkingsmechanisme van de subsidieregeling in beeld gebracht. Wij maken daaruit het volgende op. Door herstructurering van de openbare en private ruimte en door verbetering van het aanzicht van bedrijfspanden (beiden *output*) is het beoogde *resultaat* dat de ruimtelijke kwaliteit verbetert, ruimtewinst op bedrijventerreinen wordt geboekt en dat het ondernemersklimaat verbetert. Wanneer dat gebeurt heeft dat *impact* op de economische vitaliteit van bedrijventerreinen, wat kan leiden tot een groei in het aantal vestigingen en banen.

In deze evaluaties zijn de aspecten *output* en *resultaat* in beeld gebracht. Zowel in 2013 als 2016 werd geconcludeerd dat het beoogde kwantitatieve herstructureringsdoel (ruim) bereikt werd en dat de regeling ook doeltreffend was: “zonder HIRB Fysiek en Proces zouden veel herstructureringsprojecten de afgelopen jaren waarschijnlijk *niet* van de grond zijn gekomen”². De subsidie fungeert volgens gemeenten als een ‘hefboom’ of ‘katalysator’. Over het *impactniveau* wordt in de evaluatie uit 2016 geconstateerd dat het nog te vroeg is daarover iets te concluderen voor projecten in de periode 2014-2016: ‘economische vitaliteit (...) is pas enkele jaren na het ontvangen van HIRB-gelden waarneembaar’.

In hoofdstuk 4 gaan we nader in op de langjarige effecten van een aantal met HIRB-middelen gesubsidieerde projecten.

Terugblik doeltreffendheid

In 2016 zijn verschillende beleidsvarianten voor HIRB 2017-2019 verkend. Uit diverse gesprekken met betrokken medewerkers van de provincie en na beschouwing van de evaluatie HIRB 2014-2016 en het Uitvoeringsprogramma Toekomstige Werklocaties 2017-2019 zelf, blijkt dat deze beleidsvarianten gezorgd hebben voor een scopewijziging van wat voorheen HIRB Fysiek en HIRB Proces was. De volgende overwegingen liggen daaraan ten grondslag:

---

² Evaluatie HIRB 2014-2016 & beleidsvarianten 2017-2019, pagina 4.

- Uit gesprekken met gemeenten en analyses bleek dat de opgave en animo voor herstructurering bij gemeenten minder groot werd. Reden daarvoor is dat enerzijds de herstructureringsopgave an sich minder groot bleek dan in eerdere HIRB-perioden. Anderzijds wordt dat veroorzaakt door veranderende ruimtelijk-economische omstandigheden, zoals de trek naar de stad, functiemenging (verkleuring van monofunctionele werklocaties), schaalverkleining en schaalvergroting en ICT-ontwikkelingen.
- Uit de evaluatie kwam naar voren dat HIRB ook een (grotere) bijdrage zou kunnen leveren aan of (meer) ingezet zou kunnen worden voor opgaven op het gebied van duurzaamheid, digitale bereikbaarheid en beheer en samenwerking op bedrijventerreinen.

De heroverwegingen in 2016 hebben ertoe geleid dat een nieuwe uitvoeringsregeling is opgezet: de UVR Ondersteuning toekomstbestendige werklocaties 2017-2019 (OTW). Ook de jaarlijkse prijsvragen en de twee opdrachten (voor duurzaamheid en beheer) volgen uit de aanbevelingen en beogen een bijdrage aan een meer adaptief uitvoeringsprogramma.

2.3 Uitvoeringsregeling OTW

De UVR OTW is tot stand gekomen op basis van gesprekken met stakeholders in het kader van de evaluatie van HIRB in 2016. Doelstellingen van deze uitvoeringsregeling sluiten aan bij de overkoepelende doelstellingen van het uitvoeringsprogramma, te weten: bijdragen aan de toekomstbestendigheid en vitaliteit van bedrijventerreinen door het vestigingsklimaat op bedrijventerreinen te verbeteren. De provincie heeft de subsidieregeling als volgt ingestoken.

Gemeenten en ondernemingen kunnen voor de volgende thema's subsidie aanvragen:

1. Het inrichten van een organisatie voor beheer van een bedrijventerrein (50% van de subsidiabele kosten tot maximaal 25.000 euro). Het subsidieplafond voor deze activiteit bedraagt 500.000 euro.
2. Het begeleiden en initiëren van duurzame maatregelen op een bedrijventerrein (50% van de subsidiabele kosten tot maximaal 25.000 euro). Het subsidieplafond voor deze activiteit bedraagt 300.000 euro.
3. Het begeleiden van de vraagbundeling voor het realiseren van een snelle breedbandvoorziening op bedrijventerreinen (50% van de subsidiabele kosten tot maximaal 10.000 euro). Het subsidieplafond voor deze activiteit bedraagt 100.000 euro.

Daarnaast kunnen gemeenten subsidie aanvragen voor de volgende aanvullende activiteiten:

4. Onderzoek naar of procesbegeleiding bij transformatie van bestaande, nieuwe en beoogde bedrijventerreinen en kantoorlocaties en bij tijdelijke benutting van bedrijventerreinen en kantoorlocaties (50% van de subsidiabele kosten tot maximaal 10.000 euro).
5. Opstellen van regionale en lokale visies voor bedrijventerreinen en kantoorlocaties (50% van de subsidiabele kosten tot maximaal 10.000 euro). Het subsidieplafond voor de activiteiten 4 en 5 bedraagt 100.000 euro.

Uit de toelichting op doeltreffendheid van de subsidieregeling blijkt dat de regeling erop is gericht om processen te stimuleren 'die leiden tot verbetering van het kwaliteitsniveau en daarmee de toekomstbestendigheid van bedrijventerreinen'. Het gaat dan onder meer om 'het goed organiseren van beheer, het verduurzamen van bedrijventerreinen en het organiseren van breedbandverbindingen'. Daarnaast wordt 'met het ondersteunen van onderzoeken naar transformatie van (bestaande en geplande) bedrijventerreinen en kantoorlocaties' beoogt een bijdrage te leveren aan 'een evenwichtige bedrijventerreinen- en kantorenmarkt en daarmee ook aan toekomstbestendige locaties'. Daarbij zijn doelstellingen op output- en resultaatniveau geformuleerd op basis van het aantal projecten dat per onderdeel beoogd is uit te voeren. Het gaat om 10 projecten per jaar op het gebied van beheer, 15 projecten per jaar op het gebied van duurzaamheid, 10 projecten per jaar op het gebied van transformatie en 12 projecten per jaar op het gebied van digitale infrastructuur. In paragraaf 3.3 zijn deze outputdoelstellingen in een kader opgenomen, daarbij zijn direct de tot nu toe behaalde outputresultaten opgenomen.

2.4 Opdrachten en prijsvragen

In aanvulling op de twee subsidieregelingen worden vanuit het Uitvoeringsprogramma jaarlijks prijsvragen voor innovatie georganiseerd en zijn twee opdrachten verstrekt. De prijsvragen kennen ieder jaar een thematische invulling. In 2017 betrof het biodiversiteit en in 2018 een challenge rondom circulaire economie op bedrijventerreinen. De prijsvragen zijn erop gericht innovatie aan te jagen en dragen bij aan een adaptieve invulling van het werklocatiebeleid.

Ter ondersteuning van en om beheer en duurzaamheid op bedrijventerreinen aan te jagen zijn twee opdrachten uitgezet. Het gaat om een opdracht voor een ambassadeur met als doel gemeenten en bedrijven te adviseren en te bewegen om beheer op bedrijventerreinen te organiseren en/of op te richten. De andere opdracht is gericht op het aanjagen van duurzaamheidsmaatregelen op

bedrijventerreinen. Doel is om 'kennis over verduurzamingsmogelijkheden op bedrijventerreinen te vergroten en tegelijkertijd te stimuleren dat er meer en vooral meer verschillende soorten verduurzamingstrajecten worden opgestart'³. Rol van de kennismakelaar of aanjager is ook om breder te kijken naar 'alle verschillende duurzaamheidsmogelijkheden die wellicht wat minder voor de hand liggen maar daarom niet minder economisch rendabel zijn en wel een flinke verduurzaming van het bedrijfsproces kunnen betekenen'.

Beide opdrachten zijn in 2017 separaat uitgezet bij twee externe bureaus. Na een jaar is besloten de twee thematische opdrachten samen te voegen en te beleggen bij het Projectbureau Herstructurering Bedrijventerreinen (PHB) (voor het zuidelijk deel van Noord-Holland) en het Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland-Noord (ONHN). Reden hiervoor is de sterke samenhang tussen de thema's duurzaamheid en beheer: het op een bedrijventerrein samen werken aan duurzaamheidsmaatregelen leidt er vaak ook toe dat het beheer op bedrijventerreinen wordt versterkt. Andersom gaat die gedachte ook op: wanneer sprake is van goed beheer en samenwerking op een terrein worden van daaruit initiatieven ontplooid om het bedrijventerrein te verduurzamen. Het individueel onder de aandacht brengen en aanjagen van beheer en verduurzaming bleek te weinig daadkrachtig te zijn, bovendien hebben PHB en ONHN een goed netwerk onder gemeenten en ondernemersverenigingen. In paragraaf 3.3 gaan we nader in op de effectiviteit van de opdrachten aan het PHB en ONHN.

2.5 Beoordelingskader en indicatoren

In de interne en externe gesprekken en de desk research staat de doeltreffendheid van de HIRB en OTW centraal. Om dit te bepalen zijn de notities *Toekomstbestendige werklocaties* en *Toelichting doeltreffendheid subsidies* geraadpleegd. Een en ander is getoetst in de gesprekken met medewerkers van de provincie en andere betrokkenen, analyses zijn daarnaast aangescherpt op basis van bureaustudie. In de eerste plaats gaat het om de SMART gemaakte doelen/indicatoren. Oftewel welke meetbare concrete doelen zijn gesteld en zijn deze bereikt? Hiervoor zijn outputindicatoren van belang. Wij hebben op basis van de bestudeerde stukken en de gesprekken de volgende outputindicatoren gedefinieerd:

- Herstructurering. 20 procent / 300 ha van de herstructureringsopgave in Noord-Holland is (naar verwachting) eind 2019 aangepakt. Af te meten aan afname veroudering ha (o.b.v. monitor werklocaties en in subsidieaanvraag opgenomen omvang), stijging WOZ-waarde en afname leegstand.

---

³ Bron: Toelichting doeltreffendheid Uitvoeringsprogramma Werklocaties.

- Beheer. *10 projecten per jaar. 30% bedrijventerreinen zonder beheersorganisatie is met HIRB op weg geholpen met inrichten van een organisatie voor beheer.*
- Duurzaamheid. *15 projecten per jaar met duurzame maatregelen en duurzamere inrichting worden geïnitieerd.*
- Transformatiemaatregelen. *Per jaar zijn 10 projecten ondersteund bij transformatie / functiemenging.*
- Digitale infrastructuur. *Per jaar zijn 12 bedrijventerreinen gesubsidieerd bij het realiseren van een breedbandvoorziening.*

In aanvulling op de doelstellingen op *output*niveau zijn door de provincie voor het Uitvoeringsprogramma Toekomstbestendige Werklocaties geen SMART *outcome*-doelstellingen geformuleerd. In de toelichting op doeltreffendheid is aangegeven dat de volgende effecten worden nagestreefd: 'een verbetering van het vestigingsklimaat, een toename van ruimtelijke kwaliteit, een toename van bedrijvigheid en een toenamen van toekomstbestendigheid van bedrijventerreinen'. Deze aspecten zijn echter niet verder geoperationaliseerd naar meetbare indicatoren.

Wij beseffen dat het lastig is de invloed van de provincie (en de subsidiemiddelen) op economische ontwikkelingen te meten, zo geeft de toelichting op doeltreffendheid ook mee dat 'in eerste instantie zijn hier conjuncturele factoren primair bepalend en gelet op de zeer open Nederlandse economie is zelfs de invloed die op nationaal niveau kan worden uitgeoefend al zeer klein. De rol die overheden kunnen, dan wel moeten spelen is vooral voorwaardenscheppend. Ondernemen is immers een zaak van private partijen. Het verbeteren van de (externe) omstandigheden stelt de partijen in staat om te beter te ondernemen, hierin kan de overheid wel een rol spelen en deze rol willen wij ook met deze regeling op ons nemen'. Wij stellen echter wel dat het mogelijk is bepaalde indicatoren te monitoren die iets zeggen over het vestigingsklimaat, ruimtelijke kwaliteit, bedrijvigheid en toekomstbestendigheid. Zo kunnen ondernemers voor en na de ingrepen worden bevraagd hoe zij de kwaliteit en de veiligheid van het terrein waarderen, kunnen er schouwen worden gedaan van de ruimtelijke kwaliteit en de verkeerssituatie, en zou kunnen worden gemonitord hoe de terreinen zich ontwikkelen wat betreft duurzaam energiegebruik. Gecombineerd met de periodieke evaluatie van het uitvoeringsprogramma is op die manier beter inzicht te krijgen in de effectiviteit van provinciale inspanningen. Dit vergt wel extra werk, ook voor gemeenten en ondernemers, het is daarom zaak om aan te haken bij bestaande initiatieven (in kader van KVO bijvoorbeeld) en monitors.

3. Doeltreffendheid

HIRB en OTW

- Welke projecten hebben subsidie gekregen? Welke zijn afgewezen en waarom? Hoe is de geografische spreiding van de projecten, en de verdeling naar omvang, soort vraagstuk en ABCD-profiel?
- Wat zijn de kwantitatieve resultaten van de HIRB? Zoals: omvang subsidies, aantallen en soorten projecten, geherstructureerde hectares, gerealiseerde infrastructuur (ook ICT/glasvezel), aantal opgezette beheersorganisaties/ parkmanagement/ samenwerkingsverbanden, ontwikkeling aantal bedrijventerreinen met en zonder beheer.
- In hoeverre hebben de gesubsidieerde projecten bijgedragen aan de doelstellingen van de vijf pijlers van het uitvoeringsprogramma?

Opdrachten

- In hoeverre is het aannemelijk dat de verschillende opdrachten voor beheer bedrijventerreinen en duurzaamheid hebben geleid tot meer en betere/meer diverse OTW- aanvragen? Hoe effectief waren deze opdrachten?

Prijsvraag / challenge

- In hoeverre hebben de prijsvraag (biodiversiteit) en challenge (circulaire economie) bijgedragen aan het introduceren van innovatieve toepassingen op bedrijventerreinen? Wat was het werkingsmechanisme van deze prijsvraag/challenge?

In deze paragraaf is op basis van informatie over de projecten die zijn aangevraagd in de periode 2017-2018 een overzicht en analyse gemaakt van de uitgevoerde activiteiten binnen de subsidieregelingen HIRB en OTW.

3.1 HIRB

Analyse beschikte middelen

In de periode 2017-2019 zijn in totaal 30 subsidieaanvragen voor HIRB gedaan. Daarvan hebben 20 projecten subsidie verleend gekregen. In totaal gaat het om een bedrag van 6,25 miljoen euro. Het subsidieplafond is op 50.000 euro na niet bereikt. In tabel 3.1 is het overzicht van beschikte middelen opgenomen.

Tabel 3.1. Overzicht beschikte middelen UVR HIRB 2017-2019

	2017	2018	2019	Totaal periode
Aantal projecten aangevraagd	7	7	16	30
Aantal projecten toegewezen	4	7	9	20
Aantal projecten afgewezen	3	0	7	10
Totaal verleend subsidiebedrag	€ 2.100.000	€ 2.049.049	€ 2.100.000	€ 6.249.049
Onderuitputting subsidieplafond	€ 0	€ 50.951	€ 0	€ 50.951
Overvraging subsidieplafond	€ 1.100.000	€ 0	€ 1.154.640	€ 2.254.640
Cofinanciering	€ 17.984.300	€ 9.311.369	€ 14.949.649	€ 42.245.319

In totaal is met de HIRB-projecten in de periode 2017-2019 ongeveer 48,5 miljoen euro gemoeid. Naast de 6,2 miljoen euro HIRB-middelen is 42,2 miljoen euro door derden ter beschikking gesteld. Het gaat om bijdragen van gemeenten, havenbedrijven en private investeerders.

Analyse uitgevoerde activiteiten (doelbereik)

Herstructureringsopgave

Het beoogde doel van de HIRB is om eind 2019 20 procent, wat neerkomt op 300 hectare, van de herstructureringsopgave in de provincie Noord-Holland aangepakt te hebben. Op basis van de subsidieaanvragen schatten wij in dat met de in 2017-2019 gesubsidieerde projecten gezamenlijk 212,8 hectare geherstructureerd wordt (beoogd is 300 hectare). Dat komt neer op 14,2 procent van de totale opgave (beoogd is 20 procent van de totale opgave). De verdeling over de uitvoeringsjaren is als volgt:

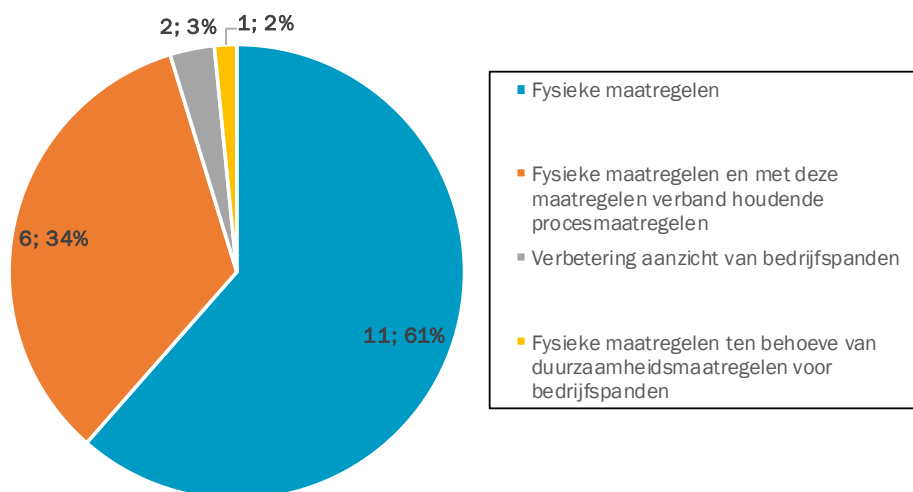
- 23,7 hectare in 2017 (1,6 procent van de totale opgave).
- 67,9 hectare in 2018 (4,5 procent van de totale opgave).
- 121,2 hectare in 2019 (8,1 procent van de totale opgave).

Kanttekening bij bovenstaande cijfers is dat het om informatie gaat die in de projectaanvragen en projectplannen is opgenomen. Daarnaast is het toerekenen van het aantal hectares herstructurering aan een project bewerkelijk: in de ene aanvraag wordt aangegeven dat door herprofilering van een weg het hele terrein geherstructureerd wordt, waar dat in andere projecten meer bescheiden wordt ingestoken. Bovendien gaat nog niet om de realisatie van een bepaalde hoeveelheid herstructurering. In de praktijk kan het zijn dat projecten toch een andere inrichting krijgen, net een andere scope of in enkele uiterste gevallen zelfs helemaal niet doorgaan.

Type projectactiviteiten

Van de 20 projecten die subsidie hebben ontvangen zijn er 11 waarbij het sec fysieke maatregelen betrof. Deze projecten vertegenwoordigden 61 procent van het totaal beschikte budget. In 6 van de projecten is een deel van het projectbudget ook bestemd voor procesmaatregelen die met de fysieke ingrepen verband houden. In twee projecten betrof het investeringen in het aanzicht van bedrijfspanden en in één project betrof het investeringen in duurzaamheid. In figuur 3.1 is de verdeling grafisch weergegeven.

Figuur 3.1. Analyse van uitgevoerde projectactiviteiten en naar type herstructurering HIRB 2017-2018

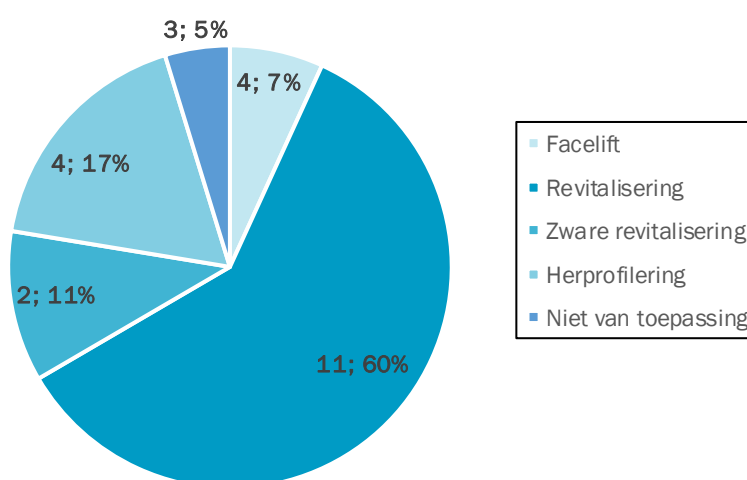
Type herstructurering

Binnen HIRB is het mogelijk om verschillende typen herstructureringsopgaven te financieren. Het gaat om (zware) revitalisatie (projecten waarbij het voornamelijk gaat om het opfrissen en vernieuwen van de bestaande openbare ruimte en stedenbouwkundige structuur), herprofilering (in dat geval worden wel ingrepen en aanpassingen gedaan in de openbare ruimte / stedenbouwkundige structuur, zoals het aanleggen van een nieuwe weg) en facelift (hierbij gaat het om verbeteringen van de beeldkwaliteit of gevels van panden op bedrijventerreinen).

In het grootste deel van HIRB-projecten 2017-2019 zijn maatregelen op het gebied van revitalisering aan de orde (11 van de 20 projecten), naar deze projecten is ook het grootste deel van beschikte budget gegaan (60 procent). Verder is in 4 projecten een herprofilering aan de orde, in 2 projecten een zware revitalisering en in 4 projecten een facelift. Een drietal projecten kent geen van deze typen

herstructurering, het gaat daarbij sec om duurzaamheidsmaatregelen. In 3 van de 20 projecten is sprake van een mix van activiteiten, om die reden telt het aantal typen herstructurering op tot 24. De verdeling van het aantal projecten naar type herstructurering, ook gekoppeld aan de beschikte middelen, is weergegeven in figuur 3.2.

Figuur 3.2. Verdeling aantal projecten en beschikte middelen naar type herstructurering HIRB 2017-2018

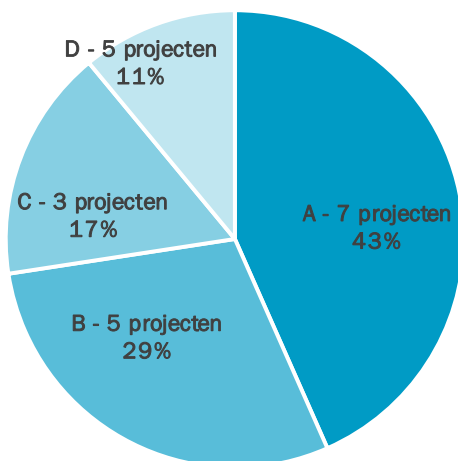

In totaal zijn 20 projecten beschikt. Bij drie projecten was sprake van meerdere typen herstructurering om die reden telt het aantal projecten op tot 24. Met de categorie 'Niet van toepassing' wordt bedoeld dat geen van de anders genoemde typen herstructurering aan de orde was in het project.

Analyse type bedrijventerreinen

De verdeling van de projecten over de ABCD-lijst is redelijk evenredig. De meeste projecten zijn gesubsidieerd bedrijventerreinen met een A-categorie (7 van de 20), naar deze projecten zijn ook de meeste middelen gegaan (43 procent). Zowel van de B (29 procent van de middelen) als D (11 procent van de middelen) categorie zijn 5 projecten gesubsidieerd. 3 projecten zijn gesubsidieerd op bedrijventerreinen met een C-categorie (17 procent van de middelen). Het overzicht van het aantal projecten per categorie en de verdeling van de middelen per categorie is opgenomen figuur 3.3.

Figuur 3.3. Verdeling aantal projecten en middelen naar plaatsing ABCD-lijst, HIRB 2017-2019

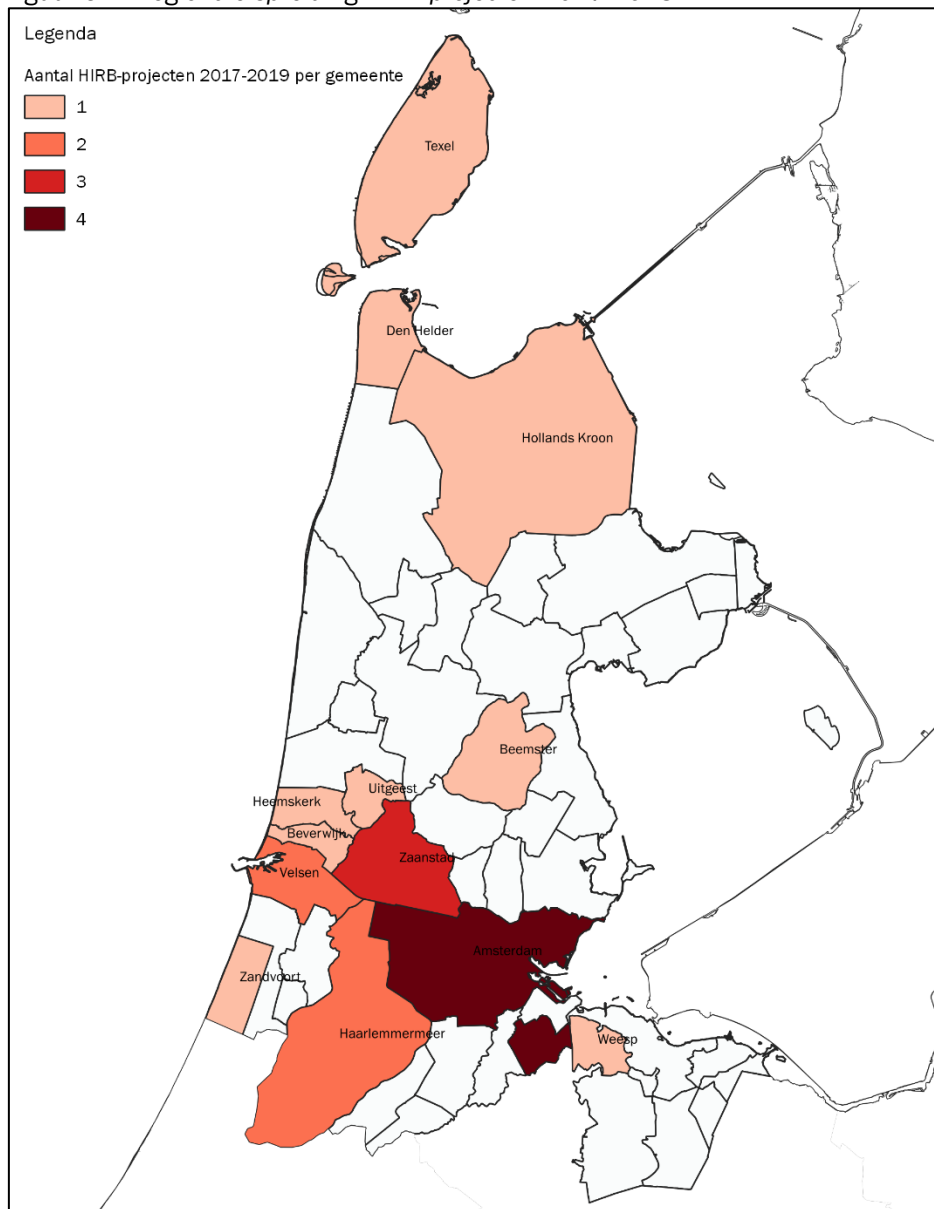

20 projecten in totaal met een subsidiewaarde van 6,3 miljoen euro

Regionale spreiding van projecten

In de kaart in figuur 3.4 is te zien hoeveel HIRB-projecten er per gemeente in de periode 2017-2019 zijn beschikt. Onder de gemeente Amsterdam vallen ook drie projecten van het Havenbedrijf Amsterdam. Het valt op dat de meeste (17 van de 20) projecten in het zuidelijk deel van Noord-Holland worden uitgevoerd. Het is niet precies bekend of deze verdeling aansluit bij de herstructureringsopgave per regio of per gemeente. Wel sluit de verdeling aan op wat in de interviews naar voren is gekomen: de opgave is in Zuid groter dan in Noord. Dat sluit ook aan op de ABCD-lijst in 2019. Daarop staan in totaal 93 bedrijventerreinen, waarvan er 22 in het noordelijk deel van de provincie staan en 71 in het zuidelijk deel van de provincie. Ook dat impliceert dat de herstructureringsopgave in zuid groter is dan in noord.

Figuur 3.4. Regionale spreiding HIRB-projecten 2017-2018

Praktische duurzame maatregelen

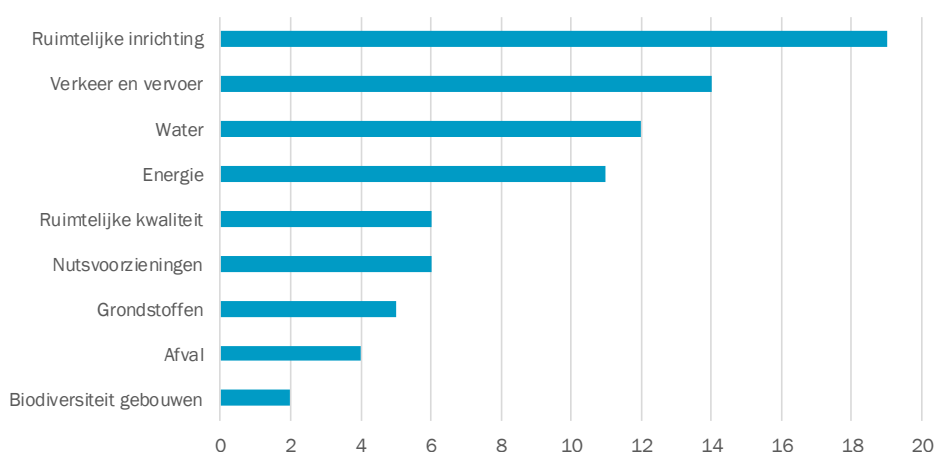
In veel gevallen worden in de HIRB-projecten praktische duurzame maatregelen getroffen. Het gaat in dit geval om duurzaamheid in de bredere zin van het woord, waarbij het gaat om ingrepen die *'leiden tot een lagere milieubelasting en zorgvuldig ruimtegebruik op een bestaand bedrijventerrein'*⁴. Het gaat onder meer om het *'realiseren van voorzieningen op de gebieden energie, water, grondstoffen,*

⁴ Volgt uit de 'Algemene toelichting op de uitvoeringsregeling HIRB 2017'.

afval, nutsvoorzieningen, biodiversiteit gebouwen, verkeer en vervoer, ruimtelijke inrichting en ruimtelijke kwaliteit'.

Uit de projectanalyse blijkt dat bijna alle projecten duurzame maatregelen treffen op het gebied van ruimtelijke inrichting. Daarnaast worden in veel projecten maatregelen getroffen op het gebied van verkeer en vervoer, water en energie. In figuur 3.5 is opgenomen welke en hoeveel praktische duurzame maatregelen met de HIRB-projecten in 2017 en 2018 aangepakt worden.

Figuur 3.5. Aantal praktische duurzame maatregelen HIRB-projecten 2017-2018

Afgewezen projecten HIRB

In 2017 zijn drie projecten afgewezen voor subsidie. In één geval ging het om een project dat te laat is ingediend. Dit project is vervolgens in 2018 wel op tijd ingediend en toegekend. De andere twee afwijzingen zijn gebaseerd op de prioriteitenlijst, deze projecten scoorden ten opzichte van de toegewezen projecten lager op indicatoren zoals positie op de ABCD-lijst, effect van de ingreep ten opzichte van de investering, de uitvoeringsperiode en uitvoerbaarheid van het project en de combinatie van het project met andere provinciale opgaven.

In dit geval hebben de afgewezen projecten voornamelijk laag gescoord op de onderdelen 'combinatie met andere provinciale opgaven', 'opnieuw uitgeefbaar terrein' en de koppeling met praktische duurzame maatregelen. Overigens zijn beide in 2017 afgewezen projecten opnieuw aangevraagd in 2018 en in 2018 toegekend. In dat jaar is het subsidieplafond niet bereikt en zijn alle aangevraagde projecten toegekend.

In 2019 zijn 7 projecten op basis van de prioriteitenlijst afgewezen. De reden voor de relatief lage score in de prioritering is in de meeste gevallen voornamelijk gelegen in een lage score op de ABCD-lijst (6 van de 7 projecten). Daarnaast was bij 4 projecten sprake van een lage score op beheer en bij 2 projecten een lage score op de mate waarin praktische duurzame maatregelen in de fysieke uitvoering van het project zijn meegenomen.

Analyse doeltreffendheid HIRB-projecten 2017-2019

De HIRB-projecten die vanaf 2017 zijn toegekend zijn nog in uitvoering en nog niet afgerond (het gaat om meerjarige trajecten). Daarmee is het nog niet vast te stellen wat precies de resultaten van de projecten zijn en wat de bijdrage van de projecten is aan de verbetering van het vestigingsklimaat, of ze leiden tot een toename van ruimtelijke kwaliteit, of sprake is van een toename van bedrijvigheid en een toename van de toekomstbestendigheid van bedrijventerreinen. Deze aspecten vormen de doelstellingen van het programma toekomstbestendige werklocaties van de provincie op outcome niveau. Deze aspecten zijn bovendien lastig te meten omdat ze niet verder geoperationaliseerd zijn naar meetbare indicatoren. Wel is uit de subsidieaanvragen in de periode 2017-2019 in meer kwalitatieve zin af te leiden of ze beogen een bijdrage te leveren aan de doelstellingen van de provincie.

Uit een analyse van de door aanvragers beschreven doelstellingen en resultaten van de projecten komt naar voren dat de term toekomstbestendig maken van het terrein vaak gebezigd wordt. Een nadere uitwerking daarvan leert dat in veel projecten gewerkt gaat worden aan de uitstraling van het bedrijventerrein, onder andere in de vorm van een verbeterde openbare ruimte of fysieke uitstraling van de bedrijfspanden (speelt in ongeveer de helft van de projecten). Daarnaast is ook het verbeteren van de verkeersveiligheid een vaak terugkerende doelstelling (8 van de 20 projecten). Dat geldt ook voor duurzaamheid op de bedrijventerreinen (7 van de 20). Andere aspecten die genoemd worden als doelstelling van de projecten is dat een bijdrage aan de groei van bedrijven en daarmee aan een toename van de werkgelegenheid wordt beoogd (4 van de 20), een verbeterde ontsluiting van het terrein (4 van de 20), dat met het project wordt ingespeeld op vragen uit de markt (wensen van ondernemers op het terrein) (4 van de 20 projecten) en dat het terrein na afronding van het project intensiever gebruikt kan worden (3 van de 20 projecten).

We constateren uit bovenstaande analyse dat de beoogde doelstellingen en resultaten in lijn zijn met de ambities van de provincie op het gebied van toekomstbestendigheid van bedrijventerreinen, zoals een toename van ruimtelijke kwaliteit en bedrijvigheid. Daarmee worden de terreinen toekomstbestendiger. Op

basis van de beoogde doelstellingen kan gesteld worden dat projecten geselecteerd zijn die in lijn zijn met wensen van de provincie en daarmee is het aannemelijk dat ze zullen leiden tot een doeltreffende uitvoering van de subsidieregeling.

We constateerden eerder dat de voornaamste outputdoelstelling in de periode 2017-2019 niet gehaald gaat worden, namelijk het aantal te herstructureren hectares. Dat is ook terug te zien in een verminderd aantal aanvragen van de HIRB-regeling in de periode 2017 - 2018. Eén directe verklaring is daar niet voor. Wel is in gesprekken met onder meer PHB en ONHN naar voren gekomen dat diverse grote en essentiële herstructureringsopgaven de laatste jaren zijn opgepakt en dat mede daardoor de herstructureringsopgave aan het verminderen is. De opgave is er nog wel, onder meer getuige het feit dat in 2019 wel weer een groter aantal aanvragen is gedaan. Het onderzoek naar de herstructureringsopgave in de MRA sluit hierop aan:

“Een belangrijk instrument dat hiervoor ingezet kan worden zijn HIRB-subsidies. Door de recente wijziging in de regeling, waardoor er meer aandacht is voor beheer en onderhoud, duurzaamheid, glasvezel, etcetera (OTW) sluit goed aan bij de opgave die er nog is in de MRA, want veel terreinen bevinden zich in fase I en fase II begin. Daarnaast constateren we dat veel terreinen in fase II eind en III (mogelijk) worden getransformeerd. Er zijn dus steeds minder grootschalige ingrepen nodig en meer aandacht voor de thema's die onder OTW subsidiabel zijn. Wat transformatie betreft is het goed dat voor onderzoekskosten gelden beschikbaar zijn. Door de huidige woningbouwopgave lopen grondprijzen op en wordt transformatie op veel plaatsen financieel haalbaar. Aandacht zou er in dit kader vooral moeten zijn voor het bieden van voldoende schuifruimte voor bedrijven die nu op transformatielocaties gevestigd zijn.”⁵

Daarbij zijn in de gesprekken ten behoeve van deze evaluatie nog twee aanvullende mogelijke verklaringen meegegeven, namelijk de bezuinigingen van gemeenten in eerdere periodes die mogelijk nog een na-ijleffect hebben in 2017 en 2018 (als gevolg van meerjarige begrotingen die in de periode daarvoor zijn opgesteld) en dat de druk vanuit bedrijven richting gemeenten om iets aan de openbare ruimte te doen wellicht de laatste jaren wat minder groot is geworden. Daarbij kan het zijn dat de overgebleven nog te herstructureren hectares complexer van aard zijn dan de eerdere herstructureringen, dit maakt de omvang van de herstructurering in volume (hectares) wellicht kleiner. Met andere woorden de opgave is anders geworden, die richt zich nu mogelijk meer op duurzaamheidsaspecten dan op aspecten die traditioneel gelinkt worden aan herstructurering in de openbare ruimte. Gezien het

⁵ Stec Groep, 2018: 'Herstructureringsopgave bedrijventerreinen MRA', pagina 17.

feit dat in 2019 een aantal projecten is afgewezen en dat deze in een volgende HIRB-periode opnieuw aangevraagd worden en een ronde langs gemeenten door PHB en ONHN waaruit blijkt dat diverse gemeenten een HIRB-aanvraag in voorbereiding hebben, constateren we dat de komende jaren nog wel behoefte is aan financiële bijdragen aan herstructureringsprojecten.

3.2 OTW

Analyse beschikte middelen

In de periode 2017 – 2019 zijn in totaal 48 subsidieprojecten aangevraagd⁶. Geen van deze projecten is afgewezen⁷. De projecten vertegenwoordigen samen een waarde van in totaal 830.000 euro. Daarmee is sprake van een onderuitputting van het totale budget voor OTW (dat bedroeg 3,1 miljoen euro) van circa 2,3 miljoen euro. 74 procent van de middelen is tot dusverre onbenut gelaten. In 2017 zijn meer projecten aangevraagd (30) dan tot dusverre in de periode 2018/2019 (18), de subsidieregeling staat voor het jaar 2019 nog wel open. De regeling is van kracht sinds 2017 en dus nog relatief nieuw. Dat is een van de redenen dat het aantal aanvragen tegenvalt, maar in verschillende gesprekken komt ook naar voren dat de minimale eigen bijdrage van 50 procent voor veel ondernemersverenigingen en beheerorganisaties op bedrijventerreinen te veel is, zeker daar waar het gaat om projecten rondom onderzoek en procesbegeleiding. Ondernemers investeren liever in maatregelen die direct zichtbaar resultaat opleveren, zo komt naar voren in de gesprekken. In hoofdstuk 5 gaan we nader in op thema's die nu spelen op bedrijventerreinen, het is wel zo dat deze thema's op dit moment grotendeels ook terug komen in de UVR OTW. Daar lijkt het dus niet aan te liggen. In tabel 3.2 is het overzicht van het aantal projecten en de verleende subsidiemiddelen van OTW in de periode 2017-2019 opgenomen, ook naar thema.

Tabel 3.2. Aantal projecten en verleende subsidiemiddelen OTW 2017-2019

	Aantal projecten	Verleend subsidiebedrag	Subsidieplafond	Budget onbenut
Beheer	9	€ 162.395	€ 1.625.000	€ 1.462.605
Duurzame maatregelen	26	€ 527.670	€ 900.000	€ 372.330
Vraagbundeling	4	€ 39.750	€ 300.000	€ 260.250
Proces en Visie	9	€ 96.988	€ 300.000	€ 203.012
Totaal	48	€ 826.803	€ 3.125.000	€ 2.298.197

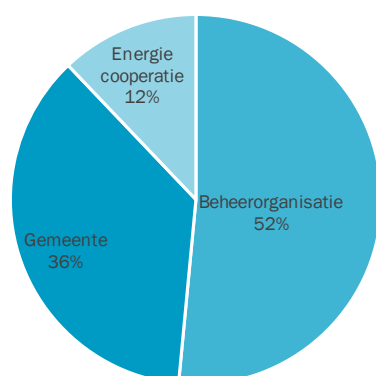
⁶ Het gaat om projecten die tot 1 juli 2019 binnen zijn gekomen bij de provincie.

⁷ Wel is een aanvraag aangepast omdat deze uit twee onderdelen bestond.

Typen aanvrager

Verschillende typen organisaties kunnen een OTW-subsidie aanvragen. Van de 40 aanvragen en het totale budget wordt het grootste deel door beheerorganisaties op bedrijventerreinen aangevraagd (ondernemersverenigingen, stichtingen BIZ, parkmanagementorganisaties, etc.), te weten 52 procent van het budget en 22 van de 40 aanvragen. Gemeenten zijn voor ongeveer een derde deel van het beschikte budget verantwoordelijk en energiecollectieven op bedrijventerreinen voor 12 procent. In figuur 3.6 is de verdeling grafisch weergegeven.

Figuur 3.6. Verdeling beschikte middelen OTW naar type aanvrager

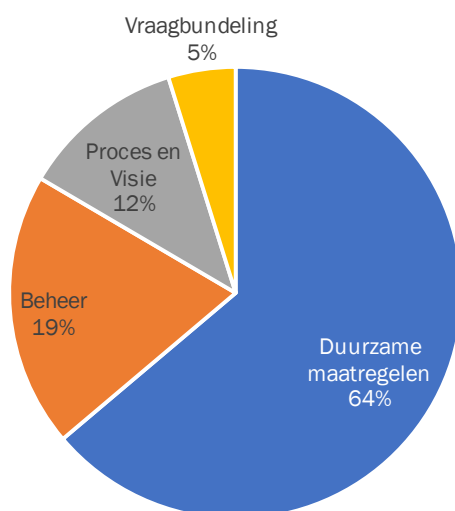

Analyse uitgevoerde activiteiten (doelbereik)

In de OTW-regeling zijn subsidieaanvragen voor het 'begeleiden en initiëren van duurzame maatregelen op een bedrijventerrein' het vaakst aangevraagd (26 van de 48 aanvragen). Gevolgd door subsidies voor het inrichten van een organisatie voor het beheer van bedrijventerreinen (9 keer aangevraagd) en voor het uitvoeren van een onderzoek naar of procesbegeleiding bij het opstellen van regionale en lokale visies (ook 9 keer aangevraagd). De verdeling van het aantal projecten per thema's is opgenomen in tabel 3.2.

In lijn met het aantal aanvragen per thema zijn ook de meeste subsidiegelden verstrekt aan het thema duurzame maatregelen (64 procent van het totaal). Gevolgd door beheer (19 procent), proces en visie (12 procent) en vraagbundeling (5 procent), zie ook figuur 3.7.

Figuur 3.7. Verdeling verleende subsidiemiddelen OTW (2017-2019)

In de beleidsreconstructie zijn de outputdoelstellingen van OTW in het toetsingskader opgenomen. Wanneer we daarop terugkijken dan zien we dat tot dusverre geen van de doelstellingen behaald is. Met name het aantal projecten op het gebied van digitale infrastructuur blijft achter bij de gewenste 12 per jaar. Ook het aantal projecten waar transformatiemaatregelen onderzocht of begeleid worden blijft achter, met name in 2018. Dat het aantal aanvragen achterblijft kan te maken hebben met een bepaalde mate van onbekendheid van de regeling (de regeling is immers pas 2,5 jaar van kracht) of dat de thema's niet relevant zijn voor gemeenten en ondernemersverenigingen. In hoofdstuk 6 gaan we hier nader op in. Het overzicht van de outputdoelstellingen en de resultaten is opgenomen in tabel 3.3.

Tabel 3.3. Outputdoelstellingen en resultaten OTW 2017-2019

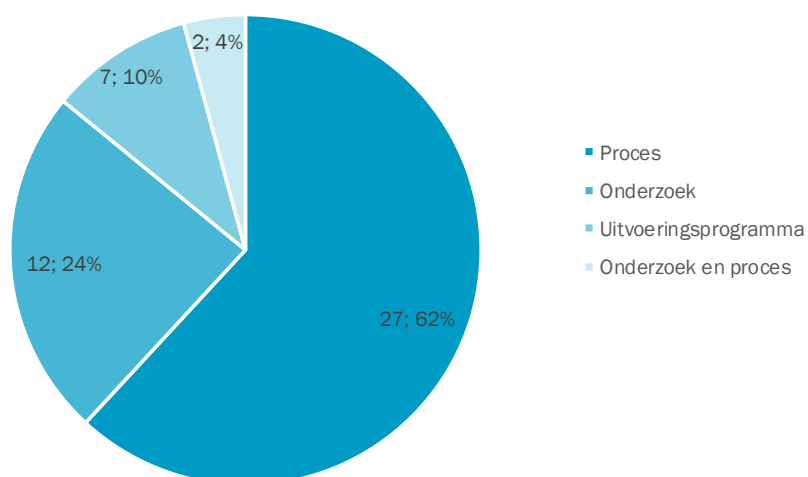
	Doelstelling aantal projecten per jaar	Aantal projecten 2017	Aantal projecten 2018 - juli 2019
Beheer	10	6	3
Duurzaamheid	15	13	13
Digitale infrastructuur	12	3	1
Transformatiemaatregelen	10	8	1

Type activiteit

Projecten die met OTW gesubsidieerd worden kunnen betrekking hebben op meerdere typen activiteiten. Uit de analyse van de projectaanvragen blijkt dat OTW het vaakst wordt ingezet om een proces te begeleiden, daarvoor worden ook de meeste middelen aangevraagd (54 procent). Ook het doen van onderzoek (29 procent van de middelen) of een combinatie tussen onderzoek en proces (5 procent

van de middelen) wordt veel gedaan. Daarnaast wordt OTW ook ingezet om uitvoeringsprogramma's te ontwikkelen (12 procent van de middelen). Het overzicht van het aantal projecten naar type activiteit en beschikte middelen is opgenomen in figuur 3.8.

Figuur 3.8. Verdeling beschikte middelen naar type activiteit

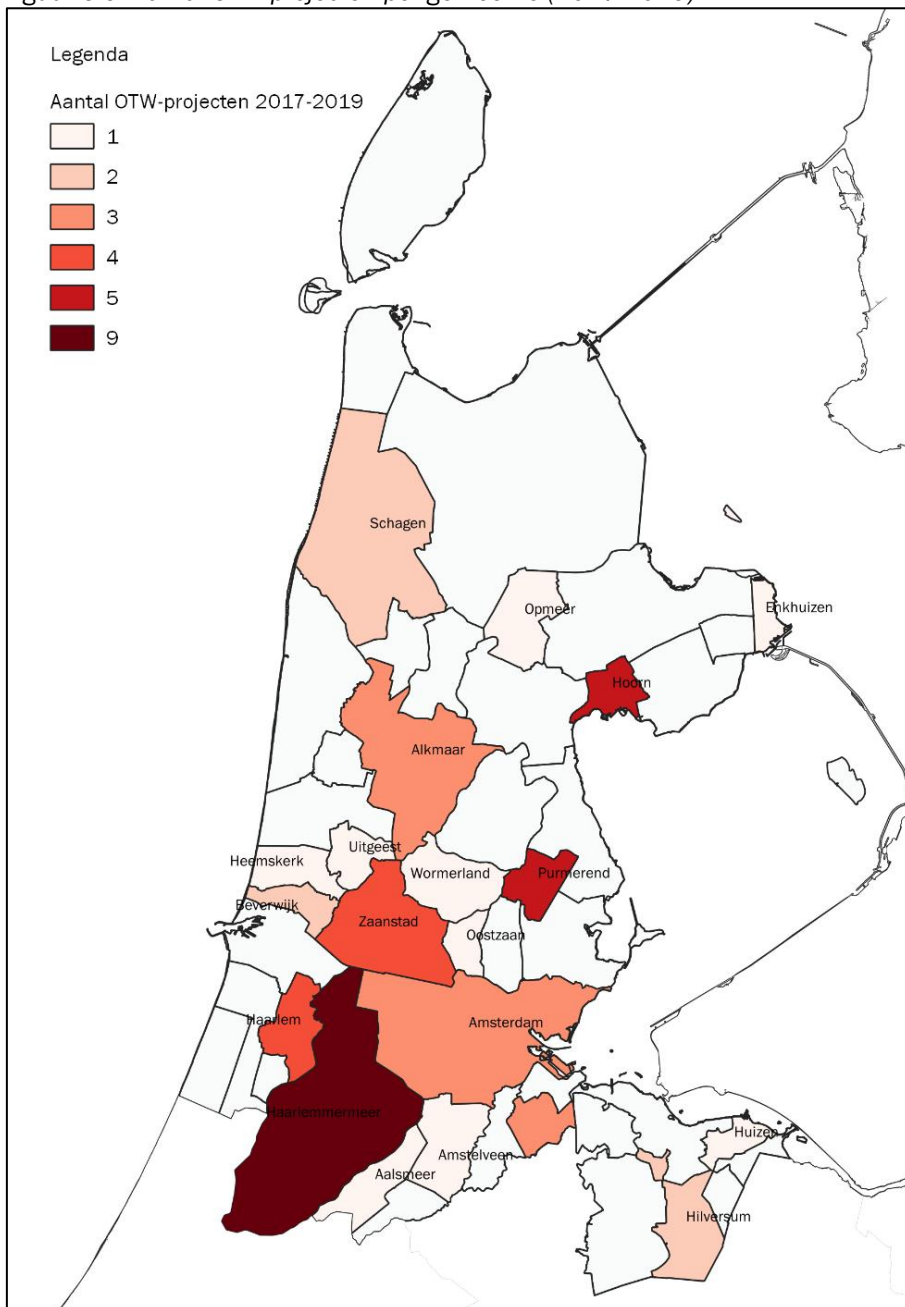

Regionale spreiding OTW-projecten

Figuur 3.9 geeft een overzicht hoeveel OTW-projecten per gemeente zijn aangevraagd (en uitgevoerd, geen van de projecten is afgewezen). Daarin valt op dat de gemeenten Haarlemmermeer, Purmerend en Hoorn de meeste aanvragen hebben gedaan. Het gaat wel om projecten op verschillende bedrijventerreinen binnen de gemeenten, deze projectaanvragen zijn ook door verschillende typen organisaties gedaan.

Figuur 3.9. Aantal OTW-projecten per gemeente (2017-2019)

Analyse doeltreffendheid OTW

De subsidieregeling OTW is bedoeld om proces en onderzoek te initiëren en faciliteren. Daarmee worden onder meer mogelijkheid en haalbaarheid van bepaalde investeringen onderzocht, zoals vormen van duurzame energieopwekking, collectieve breedbandvoorzieningen en het opzetten van parkmanagement op een

bedrijventerrein, of langjarige visies voor de toekomstbestendigheid van het bedrijventerrein opgesteld. Gezien de aard en het karakter van het type ondersteunde projecten en het feit dat de subsidieregeling nog niet zo lang van kracht is, is het nog niet mogelijk om een eenduidig antwoord te formuleren of de subsidieregeling doeltreffend is. Het is nog niet mogelijk om aan te geven of en in welke mate de subsidieregeling bijdraagt aan 'een verbetering van het vestigingsklimaat, een toename van ruimtelijke kwaliteit, een toename van bedrijvigheid en een toename van toekomstbestendigheid van bedrijventerreinen'.

Op basis van een analyse van doelstellingen van OTW-projecten constateren wij dat veelal wordt ingezet op het verstevigen van beheer op bedrijventerreinen, bijvoorbeeld door het professionaliseren van parkmanagement, het voorkomen van 'free rider' gedrag onder ondernemers (zoveel mogelijk ondernemers aanhaken bij de ondernemerscollectieven) en het verder uitbouwen van de activiteiten van ondernemersverenigingen (door bijvoorbeeld verder in te zetten op veiligheid, collectieve afvalinzameling en belangenbehartiging). Wanneer het gaat om duurzaamheid is het doel om concrete mogelijkheden in beeld te brengen, bijvoorbeeld in de vorm van energiescans bij bedrijven of onderzoeken naar collectieve afvalinzameling. Daarnaast wordt op het thema duurzaamheid met OTW-projecten ingezet op het inspireren en stimuleren van ondernemers om maatregelen te treffen. Onderzoeken en visievorming op bedrijventerreinen en transformatie daarvan moeten volgens de projectdoelstellingen veelal leiden tot concretere strategieën en plannen van aanpak waarin ook geïnventariseerd wordt wat nodig is om terreinen toekomstbestendiger te maken.

Het outputresultaat in de vorm van het aantal gewenste OTW-projecten is nog niet bereikt. Op basis van de doelstellingen van deze projecten, constateren wij echter dat de veronderstelde werking van de te subsidiëren projecten wel nog steeds aansluit op de provinciale ambities. Dat blijkt ook uit een analyse van reeds afgeronde projecten. Op basis van een aantal gesprekken met gemeenten en met PHB en ONHN over de resultaten en follow-up van de gesubsidieerde projecten constateren we dat diverse projecten een concreet resultaat of inzicht hebben opgeleverd. Het gaat bijvoorbeeld om het daadwerkelijk opstarten van een parkmanagementorganisatie (of verdere professionalisering daarvan) of de aanleg van een glasvezelnetwerk. Van een aantal andere trajecten is nog geen concreet resultaat in beeld, daarbij wordt in enkele gevallen aangegeven dat subsidies zijn ingezet om processen (van soms meerdere jaren) een stap verder te brengen of dat de trajecten bedoeld zijn om andere bedrijventerreinen te inspireren om bijvoorbeeld ook duurzaamheidsmaatregelen te treffen. Al met al zijn gesprekspartners tevreden over de rol en werking van OTW. Bovendien sluit de OTW

aan op de eerder gememoreerde constatering van Stec Groep (zie het kader in paragraaf 3.1.3) waarin aangegeven wordt dat verouderings- en herstructureringsopgave in de MRA minder wordt, maar dat op veel terreinen nog wel behoefte is aan versterking van onder meer beheer.

3.3 Opdrachten PHB en ONHN

Het Projectbureau Herstructurering (PHB) voor Noord-Holland Zuid en Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord (ONHN) hebben vanuit het Uitvoeringsprogramma Toekomstbestendige Werklocaties 2017-2019 een tweetal specifieke opdrachten gekregen (naast hun reguliere werkzaamheden voor de provincie). De opdrachten zijn gericht op het ondersteuning bieden aan en aanjagen van beheer en duurzaamheid op bedrijventerreinen.

In het kader van deze evaluatie zijn de opdrachten en in samenhang daarmee de rol van de beide organisaties in de verschillende gesprekken met gemeenten en parkmanagementorganisaties aan de orde gesteld. Daarbij is het lastig gebleken om de algemene en lopende werkzaamheden van PHB en ONHN los te zien van de twee specifieke opdrachten.

Uit de gespreksronde blijkt dat beide organisaties in het algemeen een nuttige rol spelen om gemeenten te helpen bij het indienen van aanvragen en bij het opzetten en tot uitvoer brengen van maatregelen. Zowel PHB (een organisatie die onder SADC hangt) als ONHN zijn op een breder werkveld in hun regio actief en hebben daardoor een uitgebreid netwerk en goed zicht op wat er speelt. SADC was bijvoorbeeld medeorganisator van de challenge circulaire werklocaties en ONHN heeft een ronde gedaan onder gemeenten om het verouderingsvraagstuk te inventariseren en om te kijken welke ambities gemeenten hebben om met hun bedrijventerreinen aan de slag te gaan. Uit gesprekken met gemeenten en parkmanagers blijkt dat de organisaties daadwerkelijk een rol hebben om gemeenten te activeren bij het beheren en verduurzamen van hun bedrijventerreinen. Deze rol pakken ze omdat deze thema's niet altijd op het netvlies van gemeentebesturen staan.

PHB en ONHN fungeren daarbij als brug tussen gemeenten, parkmanagers en ondernemers enerzijds en provincie anderzijds. Deze rol vervullen ze in de ogen van gesprekspartners goed, geconstateerd wordt dat zonder hun inzet mogelijk minder projecten van de grond waren gekomen. Daarmee is het uitzetten van de opdrachten effectief geweest en hebben ze bijgedragen aan het doel om de toekomstbestendigheid op bedrijventerreinen te vergroten. Het uitzetten van de

opdrachten vanuit de provincie is bovendien een goede toevoeging op de bestaande instrumenten. We doelen daarmee op de brugfunctie, een functie die door deze organisaties specifiek goed kan worden ingevuld vanwege het omvangrijke netwerk in de provincie. Aandachtspunt is wel dat PHB en ONHN moeten waken niet teveel op de stoel van een van een gemeente of ondernemersvereniging te gaan zitten. Binnen de opdrachten is hun rol te adviseren, ondersteunen en aan te jagen, niet om volledig het werk van bijvoorbeeld een gemeente of ondernemersvereniging over te nemen (zoals het volledig opstellen van projectplannen en subsidieaanvragen te doen).

3.4 Prijsvraag en challenge

Vanuit het uitvoeringsprogramma Toekomstbestendige Werklocaties zijn middelen beschikbaar gesteld om een prijsvraag biodiversiteit (2017) en een challenge circulaire werklocaties 2050 (2018) te organiseren. Aan de prijsvraag Biodiversiteit kon iedereen in de provincie meedoen. Hier kwamen zeer diverse en creatieve dingen uit. De uitkomsten hadden echter een beperkte relatie met de toekomstbestendigheid van

bedrijventerreinen. De challenge circulaire werklocaties 2050 leverde meer inhoudelijke inzichten op door de opzet dat een multidisciplinair team van deskundigen vier dagen werd 'opgesloten' om met thematische ideeën voor specifieke werklocaties te komen. De aanwezigen hebben hiervan geleerd en het heeft handvatten opgeveerd voor

praktische toepassingen. Iets dergelijks is ook voor Hoorn80 gedaan. Door BNA (Branchevereniging voor Nederlandse Architectenbureaus) is een door HIRB gesubsidieerde competitie georganiseerd onder vier ontwerpteams (architecten, landschapsarchitecten, andere specialisten) om hun visie te geven op Hoorn80 als energieneutraal terrein. Dit leverde inspirerende ideeën op, die deels ook praktisch bruikbaar zijn. Wij constateren dat de aanpak zoals toegepast in de challenge circulaire werklocaties zich beter leent voor complexe thema's rond werklocaties dan een breed uitgezette prijsvraag.

Betrokkenen geven aan dat kennis en inzicht op bepaalde onderwerpen is vergroot en dat verschillende creatieve ideeën zijn bedacht en aangebracht. Op dit moment is echter geen zicht op of en wat er met deze ideeën gebeurt. Dat maakt het ook lastig om in beeld te brengen of de prijsvraag en challenge een bijdrage hebben

geleverd aan de outcomedoelstellingen van de provincie binnen het uitvoeringsprogramma toekomstbestendige werklocaties ('verbetering vestigingsklimaat, toename ruimtelijke kwaliteit, toename bedrijvigheid, toename toekomstbestendigheid van bedrijventerreinen').

3.5 Conclusie analyses doelbereik en doeltreffendheid

Op basis van de analyse van de uitgevoerde projecten en beschikte middelen van HIRB en OTW 2017-2019 constateren we dat geen van de beoogde outputdoelstellingen is bereikt. De HIRB-projecten hebben in deze periode (nog) niet voldaan aan het doel om 300 hectare te herstructureren (in eerdere uitvoeringsperioden werd deze opgave wel behaald). De oorzaak daarvan is niet helemaal duidelijk. Zo komt in gesprekken naar voren dat het herstructurerings- en verouderingsvraagstuk de laatste jaren minder urgent is geworden. Tegelijkertijd wordt aangegeven dat het thema nog wel degelijk actueel en relevant is. Dit blijkt onder meer uit het aantal aanvragen in 2019 en het signaal dat meerdere projecten in de pijplijn zitten bij gemeenten. Het aantal OTW-projecten blijft achter bij de doelstellingen, dat heeft mogelijk met de onbekendheid van de nieuwe regeling te maken en met de co-financieringseis van 50 procent. Het overzicht van beoogde en gerealiseerde resultaten op outputniveau is opgenomen in schema 3.1.

Schema 3.1. Beoordelingskader: (output)indicatoren en outputresultaat tot 31 juli 2019

UITWERKING/INIDICATOR	RESULTAAT
HERSTRUCTURERING 20 procent / 300 ha van de herstructureringsopgave in Noord-Holland is (naar verwachting) eind 2019 aangepakt. Af te meten aan afname veroudering ha (o.b.v. monitor werklocaties en in subsidieaanvraag opgenomen omvang), stijging WOZ-waarde en afname leegstand	14,2 procent / 213 hectare
BEHEER 10 projecten per jaar (30 projecten over totale looptijd regeling) 30% bedrijventerreinen zonder beheersorganisatie is met HIRB op weg geholpen met inrichten van een organisatie voor beheer	9 projecten totaal in 2,5 jaar tijd. Onbekend is hoeveel procent van de bedrijventerreinen zonder beheersorganisatie op weg zijn geholpen

▪ DUURZAAMHEID 15 projecten per jaar met duurzame maatregelen en duurzamere inrichting (45 projecten over totale looptijd regeling)	26 projecten totaal in 2,5 jaar tijd
▪ TRANSFORMATIEMAATREGELEN Per jaar zijn 10 projecten ondersteund bij transformatie / functiemenging (30 projecten over totale looptijd regeling)	9 projecten totaal in 2,5 jaar tijd
▪ DIGITALE INFRASTRUCTUUR Per jaar zijn 12 bedrijventerreinen gesubsidieerd bij het realiseren van een breedbandvoorziening (36 projecten over totale looptijd regeling)	4 projecten totaal in 2,5 jaar tijd

Gezien de gerealiseerde output in relatie tot wat was beoogd, constateren we dat heroverweging of bijstelling van de outputdoelstellingen voor beheer, transformatie en met name digitale infrastructuur aan te raden is. Uit de resultaten en ook uit interviews blijkt dat hier geen concrete behoefte aan is, in hoofdstuk 5 gaan we nader in op aansluiting van de thema's bij behoeften van ondernemers.

Ondanks het gegeven dat op outputniveau doelstellingen niet zijn bereikt, constateren we wel dat de beoogde resultaten van de projecten die zijn ondersteund met middelen uit het UVP toekomstbestendige werklocaties aansluiten bij de ambities en doelstellingen van de provincie op outcomeniveau. Een harde uitspraak over de doeltreffendheid van de subsidieregelingen is enerzijds nog niet te doen gezien de doorlooptijd van projecten (veel projecten zijn nog in de uitvoeringsfase), anderzijds is deze niet te doen omdat op outcomeniveau geen geoperationaliseerde doelstellingen zijn vastgelegd door de provincie. Wanneer de provincie meer grip op de effectiviteit van het uitvoeringsprogramma wil krijgen, is het aan te bevelen om dat wel te doen en daarbij te kijken naar indicatoren die iets zeggen over het vestigingsklimaat, de ruimtelijke kwaliteit op bedrijventerreinen, bedrijvigheid en toekomstbestendigheid. Te denken valt aan het monitoren van ondernemerstevredenheid en veiligheid (via enquêtes en/of schouwen al dan niet in kader van KVO-trajecten), duurzaamheid (energieverbruik en opwekking duurzame energie) en economie (bedrijvendynamiek, banen).

Verder speelt mee dat het lastig is om exact de invloed van de (rol van de) provincie (en de subsidiemiddelen) te meten. Wij gebruiken daar doorgaans de *Maryland*

Scientific Methods scale voor⁸, op basis waarvan je kunt bepalen of het mogelijk is uitspraken te doen over doeltreffendheid van beleid. In het geval van het uitvoeringsprogramma Toekomstbestendige Werklocaties lukt het hooguit om op niveau 2 van deze schaal uitspraken te doen: 'Score op de uitkomstvariabele voor en na invoering van de beleidsmaatregel, zonder (vergelijkbare) controlegroep'. Wij beoogden om op niveau 3 te komen, dat is nodig om hardere uitspraken over doeltreffendheid te doen: 'Score op de uitkomstvariabele voor en na invoering van de beleidsmaatregel, gemeten in een experimentele en vergelijkbare controlegroep'. Het is gedurende uitvoering van de evaluatie gebleken dat het niet mogelijk is de effecten van het programma op bedrijventerreinen die zijn ondersteund te meten en te vergelijken met bedrijventerreinen die niet zijn ondersteund. Immers, ieder bedrijventerrein is anders en kent zijn eigen dynamiek en vorm van veroudering. Bovendien is in de loop der jaren (HIRB bestaat sinds 2004) in Noord-Holland bijna elk verouderd bedrijventerrein wel ondersteund met een HIRB-subsidie.

---

⁸ Hier verder toegelicht: <http://www.rijksbegroting.nl/beleidsevaluaties/evaluaties-en-beleidsdoorlichtingen/handreiking-beleidsdoorlichtingen/het-meten-van-doeltreffendheid>

4. Proces en aansluiting behoefte

- In hoeverre zijn ondernemers en gemeenten tevreden met het huidige proces? Op welke punten zijn verbeteringen mogelijk en om welke reden?
- In hoeverre sluiten de HIRB en OTW aan bij de behoefte van gemeenten en bedrijven ten aanzien van provinciale ondersteuning bij herstructurering: verbeteren van de kwaliteit (en duurzaamheid) van bestaande bedrijventerreinen?
- Hebben ondernemers iets gemerkt hebben van de maatregelen? Zo ja hoe worden ze gewaardeerd? Leveren de maatregelen een prikkel voor bedrijven om te investeren en/of om minder snel te verhuizen? Heeft de gemeente een grotere interesse in/hogere waardering van het terrein waargenomen na herstructurering?

In het algemeen zijn gemeenten en parkmanagers te spreken over het proces van de HIRB- en OTW-regelingen. Ze kunnen hun plannen kwijt binnen de gestelde criteria, waarbij het wel eens zoeken is naar hoe een antwoord te geven op de vraag welke bijdrage het project levert aan intensiever ruimtegebruik als er een aanvraag wordt gedaan voor een infrastructuurproject.

Men ervaart de provincie als coöperatief, flexibel en toegankelijk. In een aantal gevallen zou men wel meer het gesprek willen aangaan met de beleidsmedewerkers van de provincie, zowel in de voorbereidingsfase om behoeften te kunnen aangeven als achteraf om te evalueren wat goed is gegaan en wat de met HIRB-en OTW-subsidie ondersteunde projecten hebben opgeleverd.

De tenderprocedure bij de HIRB wordt door een aantal als lastig ervaren (je moet binnen een bepaalde periode je aanvraag indienen), tegelijkertijd is begrip voor deze keuze omdat de provincie het zo werkbaarder houdt en ze dan kan prioriteren. Een aantal geïnterviewden geeft aan dat de tender aanpak juist goed werkt, omdat dankzij de deadline momentum ontstaat en binnen de gemeente en naar externe partners druk kan worden gezet om zaken aan te leveren.

We horen kritische geluiden over de ABCD-prioriteringslijst. Het is deels een lobbydocument. Een goed project op een terrein met lage prioriteit kan zinvoller zijn dan een minder project op een hoger geprioriteerd bedrijventerrein. Daarnaast is de lijst vanuit verouderingsproblematiek ingestoken, een zwaarder duurzaamheidsaccent zou goed zijn volgens een aantal.

Een aantal gesproken mensen is verder kritisch over de (lage) subsidiepercentages (25 procent HIRB en 50 procent OTW). Voor gemeenten wordt dit echter niet als

een groot knelpunt ervaren. Het maakt duidelijk dat de aanvrager zelf serieuze plannen moet hebben en substantieel gaat mee-investeren. Voor ondernemersverenigingen ligt dit vaak anders: zij hebben over het algemeen weinig middelen tot hun beschikking en zijn niet snel geneigd om geld te stoppen in onderzoek of procesmanagement. De ervaring in Zuid-Holland met een vergelijkbare regeling leert dat daar met name subsidies worden aangevraagd voor projecten onder € 10.000, omdat onder die grens slechts 10 procent aan cofinanciering hoeft te worden bijgelegd (zie ook onderstaand kader).

Subsidieregeling planvorming bedrijventerreinen in provincie Zuid-Holland

In de provincie Zuid-Holland zijn geen gelden meer beschikbaar voor fysieke herstructureringsprojecten. Wel is een planvormingssubsidie beschikbaar. Vanuit deze regeling is voor gemeenten en ondernemersverenigingen het mogelijk om geldelijke ondersteuning te krijgen bij het (laten) opstellen van plannen of begeleiden van processen rondom de thema's duurzaamheid, beheer, veiligheid, verkeersveiligheid, bereikbaarheid en digitale infrastructuur. Voor projecten tot 10.000 euro is 90% subsidie vanuit de provincie beschikbaar, voor projecten groter dan dat is 50% subsidie beschikbaar. Daarmee is de regeling heel laagdrempelig voor gemeenten en ondernemersverenigingen om althans een relatief klein onderzoek in gang te zetten. Van de regeling wordt door verschillende aanvragers goed gebruik gemaakt. Positief is dat daardoor sprake is van diverse initiatieven en dat met name op het gebied van beheer en duurzaamheid stappen worden gezet, in ieder geval doordat plannen concreter worden gemaakt. Kanttekening is dat door de laagdrempeligheid van de regeling commitment vanuit ondernemersverenigingen en gemeenten om daadwerkelijk aan de slag te gaan met uitvoering van de plannen lager is dan wij nu constateren rondom de OTW-subsidie (die op deze regeling lijkt). Daarbij is sprake van een aantal gespecialiseerde bureaus op het gebied van duurzaamheid en digitale infrastructuur die de regeling goed kennen en deze als propositie gebruiken om bij gemeenten en ondernemersverenigingen projecten los te krijgen, ook dat komt de commitment niet ten goede.

Aan de andere kant kan 25 procent subsidie voor fysieke energiemaatregelen (zonnepanelen) zelfs veel zijn, zeker wanneer het gaat om een investering die zichzelf terugverdient. Voor dergelijke projecten kan overwogen worden om het percentage te verlagen zodat daardoor meer projecten ondersteund kunnen worden.

Het belang van de HIRB- en OTW-subsidies voor de projecten loopt uiteen. Partijen met meer financiële draagkracht gebruiken de subsidies om projecten naar voren te halen en/of om extra dingen te doen die ze anders niet zouden doen. Voor

kleinere en/of minder draagkrachtige gemeenten zijn de HIRB-subsidies cruciaal om het project financieel rond te krijgen en – mede in verband daarmee – om de gemeenteraad mee te krijgen. Uit gesprekken in het kader van de casusbestuderingen (zie hoofdstuk 5) kwam naar voren dat er soms majeure herstructureringsvraagstukken liggen die de gemeentelijke financiële pet te boven gaan en die zonder HIRB- of andere additionele gelden niet van de grond komen.

Verschillende gemeenten geven aan bezig te zijn met planvorming voor integrale binnenstedelijke/gebiedsontwikkeling, waarvoor zij graag provinciale subsidie zouden willen krijgen. Wij denken echter dat dit beter in andere instrumenten past, zoals het instrument Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV). In bepaalde regio's is verder behoefte aan fysieke middelen voor herstructureringsopgaven op kantorenlocaties en op meer kleinere gemengde (niet formele) werklocaties.

Ondernemers en ondernemersverenigingen

Uit diverse gesprekken met stakeholders (ondernemersverenigingen zelf en partijen die het speelveld overzien, zoals PHB en ONHN) komt naar voren dat de inzet van de verschillende instrumenten vanuit het programma toekomstbestendige werklocaties bijdraagt aan een positieve verstandhouding en communicatie tussen bedrijfsleven en overheden (provincie en gemeenten). In enkele specifieke gevallen is een direct verband te leggen tussen investeringen van ondernemers in hun pand of op hun bedrijventerrein nadat een HIRB-project is uitgevoerd of als gevolg van het uitvoeren van OTW-trajecten. De inzet van de provincie met deze gelden en zichtbaarheid die deze inzet ook oplevert voor gemeenten richting ondernemers op terreinen is dan ook een voornaam positief punt en kan bijdragen aan de aantrekkelijkheid van het bedrijventerrein. HIRB- en OTW-middelen dragen als katalysator bij aan het ecosysteem op bedrijventerreinen. In dat ecosysteem spelen deze regelingen een wezenlijke rol, maar ook andere factoren zijn van belang die de aantrekkelijkheid van een bedrijventerrein bepalen of kunnen vergroten. Het gaat om de aanwezigheid van actieve ondernemers, wat kan leiden tot een ondernemersvereniging of het opzetten van een BIZ. De subsidiemiddelen kunnen in praktische zin bijdragen in het begeleiden en versnellen van dergelijke processen, het structureren en professionaliseren ervan. Daarmee zijn de regelingen in de ogen van onze gesprekspartners van toegevoegde waarde.

5. Langjarige effecten: de cases

- Wat waren de kwalitatieve en waar mogelijk kwantitatieve effecten van de HIRB-subsidie?
- Wat als de HIRB-subsidie er niet was geweest, waren de maatregelen dan niet, later of soberder getroffen?
- Zijn er op basis van de ervaringen van gemeenten en ondernemers uitspraken te doen over de (vermoedelijke) effectiviteit van de HIRB-subsidie?

In dit hoofdstuk zoomen we in op vijf bedrijventerreinen waar in het verleden projecten met HIRB fysiek-middelen zijn gesubsidieerd. Doel hiervan is om een beeld te krijgen van de langjarige effecten van de ondersteuning vanuit de HIRB-regeling op kwaliteit, duurzaamheid en ruimtegebruik op de betreffende bedrijventerreinen. De vijf beschouwde terreinen zijn De Oude Veiling Hoorn, Middenhavengebied in IJmuiden, Waarderpolder Haarlem, Hembrugterrein Zaanstad en Assendelft-Noord en Molletjesveer in Zaanstad. Bij de selectie is ernaar gestreefd om noord en zuid, en groot en klein aan bod te laten komen. Daarnaast is een aantal terreinen gekozen die ook in de discussienotitie van 50PLUS en SP worden belicht, te weten Waarderpolder, Oude Veiling en Hembrugterrein⁹.

5.1 De Oude Veiling Hoorn

In 2009 is een HIRB-subsidie toegekend voor het meerjarige (2009-2015) project 'Duurzame revitalisering Oude Veiling Hoorn'. Activiteiten zijn aanpassing bestemmingsplan om de ruimte intensiever te kunnen benutten, beeldkwaliteitsplan en -fonds (zie ook verderop), camerabeveiliging, aanpassing infrastructuur, aanleg glasvezel, herontwikkeling, verbetering entree, uitbreiding parkmanagement, procesmanagement. Echter, alleen voor de verbetering infrastructuur is 140.000 euro HIRB-subsidie toegekend (35 procent van de totale kosten van € 398.000). De andere onderdelen waren niet subsidiabel. Doel van de infrastructuuraanpassingen was om het wegprofiel te verbeteren en door extra groenstroken een scheiding tussen private en openbare ruimte aan te brengen en het terrein een kwaliteitsimpuls te geven.

---

⁹ Zie: Discussienota 'De bedoeling van de subsidieregeling Herstructurering en Intelligent Ruimtegebruik Bedrijventerreinen' uit oktober 2016.

In een ander traject, revitalisering, was ca. € 300.000 beschikbaar voor alle werkzaamheden. Daarvan is minimaal de helft aan de beeldkwaliteit van de bedrijven besteed, waarmee ongeveer € 1 miljoen aan investeringen is bereikt. Zonder deze subsidies zou minimaal 50 procent van de investeringen niet of veel soberder zijn gedaan, zo wordt aangegeven door het Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord.

In 2012 is een HIRB-subsidie van € 747.300,- toegekend voor het project 'Herprofilering voormalige gemeentewerf' op het terrein van de Oude Veiling. Met dit geld is de sloop van de gemeentewerf mogelijk gemaakt en zijn twee private units uitgekocht. Met het slopen van de gemeentewerf is een 'rotte kies' verwijderd op het bedrijventerrein De Oude Veiling en kwam ruim 7.500 m² grond

Foto: Streetview Google Maps

beschikbaar. Het terrein van de oude gemeentewerf is momenteel voor de helft opnieuw uitgegeven, 20 procent is inmiddels bebouwd. De rest is in aanleg.

In 2014 is 1,5 miljoen euro HIRB-geld toegekend aan het Beeldkwaliteitsfonds West-Friesland. De Oude Veiling is een van de 10 bedrijventerreinen in dit fonds. Doel is om het aanzicht van bedrijfspanden te verbeteren als onderdeel van een brede revitalisering van verouderde bedrijventerreinen in de regio. Van deze gelden is circa € 40.000 op de Oude Veiling besteed, waarmee circa 160.000 euro aan private investeringen is gemoeid. De gemeente constateert dat er regelmatig aanvragen binnenkomen en dat de regeling voorziet in de behoefte van ondernemers. Desondanks is het totale budget in 2018 nog niet uitgeput.

De Oude Veiling wordt al circa 10 jaar beheerd door de Stichting Parkmanagement Hoorn (PMH), die dat ook voor Hoorn80 doet. Naast bijdragen van de gemeente heeft PMH inkomsten uit aanvullende diensten. PMH doet het beheer van de openbare ruimte (inclusief het groen), verzorgt de beveiliging, regelt de bewegwijzering en houdt de wegen ijs- en sneeuwvrij.

Onze conclusie is - in lijn met die van 50PLUS en SP - dat De Oude Veiling in Hoorn er mede dankzij de HIRB-subsidies aantrekkelijk en overzichtelijk uit ziet, maar dat dat eigenlijk vooral de verdienste is van een actieve parkmanagementorganisatie

die met gelden van de gemeente en inkomsten uit betaalde diensten ervoor zorgt dat het terrein schoon, heel en veilig is. De HIRB- en recent ook de OTW-gelden zijn wel een voorname steun in de rug om ondernemers te verleiden hun panden een opknabbeurt te geven en om met hun energievoorziening aan de slag te gaan, om de wegenstructuur te verbeteren en om herontwikkelingen (waarbij sloop nodig is) die geen sluitende businesscase hebben, mogelijk te maken.

5.2 Middenhavengebied IJmuiden

Voor het Middenhavengebied in IJmuiden zijn in de loop der jaren meerdere subsidies aangevraagd en toegekend, onder andere voor zonnepanelen (€ 263.000, 2014), procesmanagement beeldkwaliteitsfonds (€ 10.000, 2015), camerabeveiliging en bewegwijzering (€ 95.000, 2016). Voor deze casus richten we ons op een eerder project, namelijk de subsidie van € 1,36 miljoen (op € 13,3 miljoen totale subsidiabele projectkosten, de totale projectkosten bedroegen meer dan € 17 miljoen) om van het Middenhavengebied een 'Deepsea International Frozen Fish Centre Europe (DIFE)' te maken. Later is daar nog € 1,46 miljoen HIRB-subsidie bijgekomen en op 2 december 2009 nog eens € 674.000, waarmee de totale provinciale bijdrage op € 3,5 miljoen kwam). Dit was een meerjarenproject, waarbij de provinciale subsidie als hefboom werkte om rijks gelden (Topper) ten bedrage van € 5,0 miljoen te verkrijgen en om private investeerders en de gemeente Velsen (subsidie van € 1,5 miljoen) over de streep te trekken. De DIFE-plannen sloten aan bij de regionale ambitie zoals neergelegd in het document *Visie Noordzeekanaalgebied; kracht door diversiteit*. De provinciale subsidie is gebruikt om het droge distributiecentrum VOMAR aan te kopen en te slopen, om een kade te realiseren waar eerst een talud was en om de wegen en verlichting aan te pakken. Op de verwerving en sloop van het VOMAR-pand zat een onrendabele top¹⁰, doordat VOMAR een marktconforme

¹⁰ De onrendabele top is de som van de marktwaarde in het reguliere maatschappelijke verkeer minus de waarde van de opstallen, minus de sloopkosten. De marktwaarde is kortom de grondwaarde en de waarde van de opstallen, waarde voor Zeehaven IJmuiden was alleen de grondwaarde die resteerde voor herontwikkeling.

prijs wilde en het pand gesloopt moest worden om andere ontwikkelingen mogelijk te maken. De VOMAR heeft inmiddels zijn distributiecentrum op de Boekelermeer in Alkmaar.

De kade betrof openbare infrastructuur, waardoor het voor Zeehaven IJmuiden mogelijk werd om de natte functie van het Middenhavengebied uit te bouwen en te versterken en in te kunnen spelen op de voortgaande containerisatie in de vislogistiek. Dit is mede van belang door de schaarste aan haven- en kadeterreinen in het Noordzeekanaalgebied. De extra kaderuimte draagt er verder aan bij dat Zeehaven IJmuiden (dat een hoge kadebezettingsgraad heeft) beter op onvoorziene calamiteiten kan reageren. Zoals recent met een cruiseschip dat motorproblemen had en niet weg kon. Zonder de extra kade hadden ze hier veel minder goed op kunnen anticiperen. In het projectgebied zit nu onder meer Breman Offshore, een innovatief bedrijf dat onderdelen en constructies bouwt voor offshore-toepassingen. Deze nieuwe vestiging vormt een verdere versterking van het aanwezige offshore windcluster in IJmuiden.

De HIRB-subsidie was volgens Zeehaven IJmuiden cruciaal om het DIFE-project rond te krijgen en om het rijk mee te laten betalen. Voor een deel gaat het om openbare infrastructuur, een ander deel betrof het mogelijk maken van een herontwikkeling waardoor het natte gebruik van het Middenhavengebied met zijn schaarse ruimte is bevorderd. Daarnaast is de verkeersafhandeling verbeterd door de aanpak van de wegen in het gebied. Van de ingrepen hebben zowel de leisure (cruisevaart), als de food (vis) en de offshore profijt. Dit zijn de speerpuntclusters in de havenstrategie van Zeehaven IJmuiden en de samenwerkende partijen in het Noordzeekanaalgebied.

Conclusie is dat mede dankzij de HIRB-subsidie het Middenhavengebied een impuls heeft gekregen, zowel voor het functioneren als havengebied als op het vlak van economisch duurzaam omgaan met de schaarse (natte) ruimte. Het DIFE-project heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de groei van Zeehaven IJmuiden in termen van havenactiviteiten, omzet en bedrijfsresultaat. De subsidie is deels ingezet voor publieke investeringen en deels voor een herontwikkeling in een gebied dat een aanzienlijk economisch belang voor Noord-Holland vertegenwoordigt.

5.3 Waarderpolder Haarlem

In 2006 is een subsidie van € 1,5 miljoen gevraagd waarvan € 507 duizend is toegekend voor herstructurering van het noordoostelijk deel van de Waarderpolder.

Het project omvatte verwerving en sloop, bodemsanering, bouw- en woonrijp maken en proceskosten. De Schoterbrug werd ook in die periode gerealiseerd, waardoor dit deel van het terrein beter bereikbaarheid werd en daardoor geschikt om uit te gaan geven.

In 2012 deed de gemeente Haarlem een aanvraag voor 'Herstructurering bedrijventerrein Figee-terrein en Nieuwe Energie' voor € 500.000. De subsidie werd gevraagd voor de voorbereiding en voor uitvoering van maatregelen voor verlichting, groen, afwatering, inrichting en een fietsbrug. Hierdoor is de bereikbaarheid voor fietsers verbeterd en is dit deelgebied van de Waarderpolder geschikt gemaakt om in gebruik te nemen.

In 2014 is een aanvraag gedaan van een subsidie van € 490.000 voor de realisatie van een centrale watergang op de Waarderpolder. Doel was om een "robuust, klimaatbestendig en aantrekkelijk oppervlaktewatersysteem" te realiseren, waarvan de watergang de hoofdas is. De waterloop zorgt ook voor een aantrekkelijker openbare ruimte en (daarmee) vestigingsklimaat voor bedrijven en is een 'secundaire blusvoorziening' en biedt de mogelijkheid om het hemelwater van het gemengde rioolstelsel af te koppelen.

Sinds 2004 wordt door gemeente Haarlem en bedrijfsleven samengewerkt om het toen sterk verouderde terrein aan te pakken. Sinds 2002 is het beheer van de Waarderpolder in handen van Stichting Parkmanagement Waarderpolder (SPW) (50/50 gefinancierd door gemeente en bedrijfsleven), die naast het reguliere beheer actief is om samenwerking te bevorderen op het gebied van veiligheid, afvalinzameling, vervoermanagement en duurzaamheidsinitiatieven (recent bijvoorbeeld door het doen van energiescans). Sinds 2012 is op bedrijventerrein Waarderpolder bovendien de grootste Bedrijven Investeringszone (BIZ) van kracht, deze BIZ is in 2017 verlengd.

De Waarderpolder is de grootste werklocatie in Haarlem en omstreken. En ruimte is schaars in Haarlem. Herstructurering en het beter toegankelijk maken van delen van de Waarderpolder betekent dat de ruimte intensiever wordt benut en dat wordt bijgedragen aan het niet verder verstoren van de negatieve woon-werkbalans (grotere uitgaande dan inkomende pendel). De centrale watergang draagt bij aan een grotere klimaatbestendigheid en kwaliteit van de Waarderpolder. In afwijking van de notitie van 50PLUS en SP constateren we dat de projecten Centrale Watergang en Figee wel zijn gerealiseerd. Dergelijke projecten vergen vaak meer tijd dan vooraf (vaak bewust optimistisch) ingeschat.

Conclusie is dat de provincie in de afgelopen 15 jaar met circa € 1,5 miljoen de herstructurering van de Waarderpolder substantieel heeft ondersteund. De gesubsidieerde projecten hebben een positief effect op bereikbaarheid voor fietsers, op ruimtegebruik, op verblijfs- en vestigingskwaliteit en op klimaatbestendigheid op de voor Haarlem economisch belangrijke Waarderpolder. De actieve inzet van zowel bedrijfsleven als gemeente, onder andere in de vorm van parkmanagement, is hierin een belangrijke succesfactor. Momenteel is de ondersteuning vanuit OTW van het project Groene Connecties van belang om het energiegebruik bij bedrijven te helpen verminderen en te verduurzamen.

5.4 Hembrugterrein Zaanstad

In 2013, 2014, 2015 en 2016 heeft de gemeente Zaanstad HIRB-subsidies aangevraagd en toegekend gekregen voor met name inrichting van de openbare ruimte, verbetering toegang en bewegwijzering van het Hembrugterrein. Het hiermee gemoeide subsidiebedrag was in totaal € 337.845:

- In 2013 vroeg de gemeente Zaanstad een HIRB-subsidie aan van € 145.750 (25 procent van de totale kosten) voor het inrichten van de buitenruimte (openbare verlichting, camera's, nieuwe toegangspoort, bewegwijzering, bestratings- en hovenierswerkzaamheden) en voor het inpassen van

bovengrondse leidingen in de openbare ruimte van het Hembrugterrein. Doel van deze activiteiten was om het Hembrugterrein gebruiksklaar te maken: “De gebouwen en de openbare ruimte op het Hembrugterrein verkeren in slechte staat waardoor het terrein niet veilig gebruikt kan worden door bedrijven. De herstructurering is noodzakelijk om het terrein klaar voor gebruik te maken. Door de herstructurering wordt der openbare ruimte veilig en gebruiksvriendelijk ingericht waardoor deze geschikt is om gebruikt te worden als bedrijventerrein.”

- De aanvraag in 2014 betrof een subsidie van € 55.000 voor herinrichting openbare ruimte deelgebied blauw A. Het doel is het bereikbaar en daarmee verhuurbaar maken van 13 gebouwen (7.000 m² BVO) door de bestrating opnieuw aan te leggen, verlichting aan te brengen en het plaatsen van nieuwe hekken.
- De gemeente Zaanstad vroeg in 2015 voor de ontwikkeling van het Hembrugterrein opnieuw een HIRB-subsidie aan, nu voor “kortlopende creatieve projecten/initiatieven ter bevordering van synergie en ondernemerschap op het terrein”. Daarop is een subsidie van € 44.000 toegekend voor openbare ruimte fiets- en autoparkeervoorzieningen aanleggen, straat- en groenwerkzaamheden, straatmeubilair aanbrengen, verplaatsen hekwerken, poorten en het realiseren van een “uitnodigend, aandachttrekkend object om bezoekers te trekken”.
- De aanvraag uit 2016 lijkt op die van 2014 en heeft als doel het bereikbaar en daarmee verhuurbaar maken van 13 gebouwen (4.100 m² BVO) in de deelgebieden Blauw en Groen door het opnieuw inrichten van de openbare ruimte. Verhuur was pas mogelijk na aanpak van de openbare ruimte. Voornaam onderdeel is het verbeteren van de toegang via de poort aan de Zaan voor bezoekers die met de veerpont komen. Ook hier gaat het weer om bestrating, verlichting en nieuwe hekken.

Het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) werkte als eigenaar (het terrein is inmiddels verkocht) van het Hembrugterrein nauw samen met de gemeente en de provincie om het gebied verder te ontwikkelen. Van de gemeente en de provincie werd bestuurlijke en planologische ondersteuning verwacht. Ook heeft de gemeente

enkele investeringen buiten het terrein gedragen, om het geschikt te maken voor herontwikkeling. Het RVB zit risicodragend in het project, maar onder strikte voorwaarden. De HIRB-subsidies worden gebruikt om lastige onderdelen te realiseren die wel van belang zijn voor de veiligheid, uitstraling en toegankelijkheid van het gebied en ondersteunend aan de gewenste multifunctionele ontwikkeling met onder meer creatieve bedrijvigheid. De subsidie helpt niet alleen in financiële zin, maar ook naar Den Haag (afgeven signaal dat de ingezette stappen in lijn zijn met de wensen en ambities van gemeente en provincie) en naar het gemeentebestuur om de vaart erin te houden. Het helpt daarnaast om zaken naar voren te halen, extra kwaliteit toe te voegen en functies aan te trekken.

Conclusie is dat het RVB in principe de ontwikkeling financieel zelf zou hebben kunnen dragen. De subsidies zijn echter in omvang beperkt en helpen om onderdelen te realiseren die mogelijk anders later, in mindere mate of niet zouden worden gerealiseerd. Ook geeft het feit dat de provincie meebetaalt (en gemeente) volgens het RVB een belangrijk bestuurlijk signaal af naar Den Haag. De doelen van de gesubsidieerde projecten lopen grotendeels parallel aan die van de provincie met de HIRB, namelijk om intensiever ruimtegebruik te stimuleren en om de aantrekkelijkheid van de Noord-Hollandse werklocaties te vergroten. Een kritische opstelling naar de noodzaak van financiële steun (op termijn zullen er ook opbrengsten zijn) en naar het toekomstig gebruik van het gebied als werkgebied is in onze visie vanuit HIRB-perspectief op zijn plaats. Dit geldt ook voor andere terreinen waar gemeenten zich bezinnen op (gedeeltelijke) transformatie naar wonen.

5.5 Assendelft-Noord en Molletjesveer Zaanstad

Voor Assendelft-Noord en Molletjesveer-Noorderveld zijn in de afgelopen 13 jaar meerdere subsidies verleend:

- 2006 en 2007. Project Revitalisering Bedrijventerreinen Molletjesveer en Assendelft-Noord fase I en II (75 ha verouderd terrein). Gesubsidieerde activiteiten betroffen het opstellen van een plan van aanpak, implementatie parkmanagement en Keurmerk Veilig Ondernemen, en fysieke verbeteringen (openbare ruimte, uitstraling bedrijfspanden, intensivering ruimtegebruik, duurzame maatregelen, infrastructurele aanpassingen). Totale subsidie € 3.150.000, waarvan € 50.000 voor onderzoek en € 100.000 voor procesmanagement. Bereikte resultaten zijn:
  - Hogere kwaliteit openbare ruimte.
  - Wegenstructuur is overzichtelijker en veiliger.
  - Entrees zijn aantrekkelijker.

- Verbeterde uitstraling bedrijfspanden.
- Ruimtegebruik is geïntensiveerd, leegstand afgenomen.
- Bewustzijn en kennis ondernemers duurzame maatregelen is vergroot.
- Bereikbaarheid OV en Fiets is verbeterd.
- Bewegwijzering.
- KVO is ingevoerd.
- Vergroting organiserend vermogen bedrijven en versterking onderlinge samenwerking.
- Op Assendelft-Noord is een ondernemersvereniging opgericht, Molletjesveer heeft sinds 2009 parkmanagement.
- 2015 en 2016. Aanvragen voor in totaal € 957.000 HIRB-subsidie voor Molletjesveer-Noorderveld. Doelen: Revitaliseren 15 ha Molletjesveer-Noord, Noorderveld beter bereikbaar maken voor fietsverkeer en het gebied duurzamer maken, waartoe in oktober 2014 de Stichting Alliantie Energievoorziening Noordelijk Zaanstad (SAENZ) is opgericht. Kosten betroffen fietsinfrastructuur, revitaliseringsmaatregelen en opzetten duurzaamheidsfonds(en).

De ruim € 4 miljoen die de provincie heeft gestoken om de verouderde terreinen Assendelft-Noord en Noorderveld-Molletjesveer een kwaliteits- en duurzaamheidsimpuls te geven, is aanzienlijk. Op andere terreinen is dit doorgaans veel lager. De gemeente geeft in haar aanvraag aan dat ze maatregelen niet zonder subsidie kan realiseren en dat het om serieus verouderde terreinen gaat met een groot werkgelegenheidsbelang voor Zaanstad. Ook zijn de middelen besteed aan ingrepen die in lijn zijn met wat de provincie met HIRB beoogt zoals kwaliteitsverbetering van de openbare ruimte, versterking organiserend vermogen, verduurzaming mobiliteit en intensivering ruimtegebruik.

5.6 Outcome

Hoewel de werkgelegenheidscijfers uit LISA te algemeen zijn (daar zijn immers zoveel factoren op van invloed en niet alleen herstructureringsprojecten vanuit de

provincie) en data over WOZ-waarde en investeringen wordt niet verzameld/bijgehouden is het aannemelijk dat HIRB-subsidies een positieve invloed hebben op banen, vastgoedwaarde en investeringen. Andere relevante indicatoren zijn cijfers over veiligheid en duurzaam energiegebruik. Dit zijn immers ook – in toenemende mate – belangrijke vestigingsplaatsfactoren voor bedrijven op bedrijventerreinen. Echter, vaak is niet hard aan te tonen of en in welke mate de veiligheid en duurzaamheid zich positief ontwikkelen dankzij de HIRB. Hierbij moet kritisch worden gekeken naar de what if not-vraag, oftewel zou het project ook zonder HIRB zijn doorgegaan. Ook moet het effect niet worden overschat, markt en economie zijn bepalender dan een eenmalige subsidie. Verder moet worden nagegaan of het echt nieuwe werkgelegenheid is of een verplaatsing van elders.

We hebben een analyse gedaan van de werkgelegenheidsontwikkeling op de in dit hoofdstuk behandelde terreinen, zie tabel 5.1. Daaruit komt naar voren dat op alle geselecteerde bedrijventerreinen de werkgelegenheid is gegroeid in de afgelopen jaren, dat is in de provincie Noord-Holland als geheel ook het geval. Het is het lastig een relatie te leggen tussen de HIRB-subsidie en de banengroei, dat komt doordat andere factoren daar een veel grotere rol in spelen, zoals de bedrijvigheidsstructuur, de economische conjunctuur en transitie van werkprocessen.

Tabel 5.1. Procentuele ontwikkeling werkgelegenheid vier bedrijventerreinen

	De Oude Veiling	Hembrugterrein	Midden- havengebied	Waarderpolder	Noord- Holland
2005	35%	25%	0%	7%	
2006	-6%	0%	5%	2%	
2007	0%	0%	6%	2%	
2008	3%	0%	4%	2%	
2009	-8%	100%	-3%	-3%	
2010	7%	-10%	2%	-3%	
2011	0%	44%	-22%	4%	1%
2012	18%	15%	0%	-6%	-2%
2013	-3%	13%	5%	0%	1%
2014	-9%	-18%	1%	-7%	1%
2015	15%	21%	6%	1%	1%
2016	-1%	0%	-1%	2%	2%
2017	2%	53%	1%	0%	2%
2018	-5%	42%	1%	7%	
Gemiddeld:	3,4%	20,5%	0,3%	0,6%	1,0%
Totaal 2004-2018	48%	825%	0%	7%	7%

Bron: LISA; bewerking Decisio

De impuls van het beschreven project in het Middenhavengebied was op 'vernatting' van het gebruik, met het verwerven van VOMAR gingen ook banen weg, dus zie je de effecten niet in de werkgelegenheidscijfers terug. Voor zowel Waarderpolder en Oude Veiling als Hembrugterrein geldt dat ongebruikte delen mede dankzij de HIRB-gelden in gebruik konden worden genomen. De ingrepen hadden daarmee een positief effect op de bedrijvigheid en werkgelegenheid op deze terreinen. Dergelijke ontwikkelingen tonen aan dat HIRB wel degelijk van positieve invloed is op banengroei op bedrijventerreinen. In andere projecten, bijvoorbeeld op het gebied van infrastructuur en openbare ruimte, is de relatie met banenontwikkeling niet vast te stellen. HIRB wordt echter niet alleen ingezet om een groei van het aantal banen te stimuleren, het gaat ook om toekomstbestendigheid in brede zin: van kwaliteitsverbetering in de openbare ruimte tot duurzame mobiliteit, veiligheid, energiegebruik en waterbeheer.

Een andere manier om de outcome te meten is in hoeverre er met de subsidies extra investeringen zijn gemoeid. Aangezien er een cofinancieringseis aan de regelingen is verbonden worden er altijd andere investeringen gedaan, waarbij het bij de beeldkwaliteitsfondsen om private gelden gaat. (Zie kader)

Bij de outcomebepaling is de vraag relevant of de projecten zonder de HIRB-gelden niet zouden zijn doorgegaan. Dat geldt bijvoorbeeld voor de herontwikkelingsprojecten in het Middenhavengebied en de Oude Veiling, maar niet voor het Hembrugterrein en ook bij andere projecten is het de vraag. Op het moment dat maatregelen mooier of beter worden uitgevoerd of naar voren worden gehaald, moet er geen effect in termen van banen of uitgelokte investeringen aan de HIRB-subsidie worden toegekend.

Een interessante indicator van de kwaliteit op bedrijventerreinen is de WOZ-waarde. Naar wij hebben begrepen is bijvoorbeeld de WOZ-waarde op het terrein Hoorn80 toegenomen na de forse impuls die rond 2010 mede met HIRB-gelden aan dit terrein is gegeven. We hebben deze cijfers helaas niet, van bedrijfspanden zijn momenteel de WOZ-waarden niet openbaar, zoals dat bij woningen wel het geval is. Daarbij zou de waardeontwikkeling ook afgezet moeten worden tegen die zonder interventie.

We concluderen uit bestudering van de cases dat verschillende typen projecten op verschillende manieren bijdragen aan de ambities van de provincie. Verder is de conclusie dat HIRB-subsidie een (niet onbelangrijk) onderdeel is van een breder traject dat ingezet wordt als het gaat om succesvolle herstructureringsprojecten. Een project wordt nooit op zichzelf opgepakt omdat er een HIRB-subsidie

beschikbaar is. Belangrijk is dat er ook een strategie / visie is van de gemeente, met bijhorend uitvoeringsprogramma, dat met ondernemers afgestemd wordt over wat zij van belang vinden en dat aan het herstructureringsproject een gedegen plan van aanpak ten grondslag ligt. Op die manier past een HIRB-bijdrage in een breder pallet van instrumenten die gemeenten en provincie in kunnen zetten om bedrijventerreinen toekomstbestendiger te maken.

6. Thema's en rolinvulling

Toekomst

- In hoeverre worden de vier thema's door ondernemers en gemeenten gezien als de belangrijkste bedrijventerreinopgaven tot 2023? Mist men bepaalde thema's of worden bepaalde thema's juist als minder urgent gezien? Bieden de thema's voldoende sturing aan de ene kant en vrijheid aan de andere kant om initiatieven in aanmerking te laten komen voor subsidie?

Rolinvulling

- Hoe beoordelen de partners de rolinvulling door de provincie, is er behoefte aan extra ondersteuning, bijvoorbeeld het inbrengen van kennis, procesmanagement of koppeling met andere beleidsterreinen?
- Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan voor een eventueel UVP HIRB 2020-2022 qua inhoudelijke thema's, rollen en inrichting? Zelfde of andere pijlers?

6.1 Thema's

De provincie Noord-Holland heeft aangegeven dat de volgende vier thema's in een eventuele volgende subsidieregeling een belangrijker rol krijgen. Wij hebben deze thema's getoetst in de externe gesprekken en externe werksessie.

- Fysieke herstructurering van verouderde bedrijventerreinen.
- Het circulair maken/verduurzamen van bedrijventerreinen en kantorenlocaties.
- Ruimte voor bedrijvigheid/transformatie andere economische functies.
- Duurzaam beheer/versterken organisatiegraad ondernemers.

Alle vier de thema's kwamen uitgebreid en spontaan aan de orde in de gesprekken. Het voornaamste thema dat nu speelt en dat naar men verwacht ook de komende jaren aandacht zal vragen is verduurzaming. Vooral in termen van energietransitie, maar op grote bedrijventerreinen ook circulaire economie, klimaatbestendigheid, waterberging.

Herstructurering en revitalisering van verouderde bedrijventerreinen blijft voor sommige terreinen actueel, maar niet als geïsoleerd thema. Een toekomstbestendig terrein is niet alleen functioneel en visueel toegesneden op de eisen van deze tijd en schoon, heel en veilig, maar heeft ook een adequate vorm van beheer, heeft een passende functiemix, is klimaatbestendig en is CO₂- en energieneutraal - of zet forse stappen op weg daar naartoe. Het samenwerken aan verduurzaming kan daarbij als vliegwiel fungeren voor een bredere kwaliteitsimpuls.

(Gedeeltelijke) transformatie is een zeer actueel thema, dat op veel bedrijventerreinen speelt. Ook op terreinen waar dat vanuit milieuregels en hinderroep punt minder voor de hand ligt, zoals op de Waarderpolder (gemeente Haarlem), in de Achtersluispolder (gemeente Zaanstad), de Pijp (gemeente Beverwijk) en in de Amsterdamse haven-stadgebieden. Woningbouw kan een bedreiging zijn voor het vestigingsklimaat, maar kan ook kansen bieden doordat het de levendigheid en veiligheid vergroot, waardoor mensen er ook eerder willen werken en verblijven. Dit zijn complexe vraagstukken met een hoge politieke component. Sommigen kijken naar de provincie om ook in dergelijke processen ondersteuning te bieden. De provincie Overijssel doet dat voor binnensteden bijvoorbeeld met goed resultaat in het Stadsbeweging-programma.

Stadsbeweging Overijssel

De Overijsselse (binnen)steden worden net als elders in het land geconfronteerd met toenemende leegstand, als gevolg waarvan vitaliteit, leefbaarheid en toekomstperspectief van de steden onder druk staan. De provincie Overijssel heeft in dit kader het programma Stadsbeweging opgezet dat zich op de ontwikkeling van stadscentra in de brede zin van het woord richt. Het doel van de Stadsbeweging is om stadscentra ook voor de toekomst vitaal te houden. Inwoners, overheden, vastgoedeigenaren en ondernemers spelen hierin een actieve rol; de kracht van de Stadsbeweging zit in het 'van onderop bouwen' en niet opleggen vanuit de overheid. Het programma beschikt over diverse ondersteuningstools zoals Stadscafés en -cheques en fondsen- en visieontwikkeling. Ook bij grotere investeringen wordt soms vanuit het programma bijgedragen.

Bron: Decisio (2018), *Evaluatie retaildeal Overijssel*

De vraag is of dat vanuit de HIRB- en OTW-regelingen moet. In de externe sessie werd bijvoorbeeld gesteld: “Wanneer keuzes gemaakt moeten worden in thematiek, dan is de vraag of onderzoeken en visies over transformatie naar andere economische functies nog moeten worden ondersteund. Bij prioritering zijn duurzaamheid en beheer belangrijker dan transformatie.”

Uit de gesprekken en de externe sessie komen naast duurzame energie, *samenwerking op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt* en *duurzame mobiliteit* naar voren als gebieden waarop slagen gemaakt moeten worden in het verder toekomstbestendig maken van de Noord-Hollandse werklocaties. ICT/breedband is een minder relevant thema, zoals ook al bleek uit het aantal aanvragen op dit gebied.

6.2 Provinciale prioriteiten

In hoofdstuk drie werd duidelijk dat op dit moment in HIRB-projecten in beperkte mate een combinatie wordt gezocht met andere provinciale opgaven. Gemeenten varen hun eigen koers en laten zich niet altijd evenveel gelegen liggen aan provinciale doelen en prioriteiten.

De Omgevingsvisie benoemt in dit verband acht ‘meest urgente ontwikkelingen’ op de thema’s: Klimaatverandering: bodem, water en luchtkwaliteit; biodiversiteit; economische transitie; energietransitie; verstedelijking en landschap en formuleert ambities die daarop aansluiten¹¹. Deze thema’s of daaraan verwante onderwerpen komen in veel HIRB- en OTW-projecten wel aan bod, zoals energie, water, duurzame mobiliteit e.d., dat is meer omdat dat overal spelende thema’s zijn dan dat de provincie hier (pro)actief op stuurt. De indruk bestaat dat een meer inhoudelijke dialoog tussen de beleidsmedewerkers van gemeenten en provincie - zowel bij de aanvraag als bij de evaluatie - eraan kan bijdragen dat projecten enerzijds meer in lijn zijn met wat de provincie wil en anderzijds dat de regelingen beter aansluiten bij wat er bij gemeenten speelt. Hierbij gaat het altijd om een balans tussen sturen op eigen prioriteiten en aansluiten op ontwikkelingen en behoeften in het veld.

De komende jaren, en nu al, ligt veel (beleids)aandacht bij de energietransitie. Dit is een opgave, maar werklocaties bieden ook (milieu)ruimte en kansen om activiteiten met elkaar te verbinden en daarmee tot duurzame manieren van energiegebruik en -productie te komen. Op dit moment wordt in verschillende regio’s binnen de provincie gewerkt aan de Regionale Energiestrategieën (RES). De ontwikkeling van deze strategieën bevindt zich echter nog in een vroegtijdig stadium van verkennen en inventariseren. In dat kader wordt gesproken met stakeholders op en rondom bedrijventerreinen. Duidelijk is dat in de strategieën uiteindelijk een belangrijke rol wordt weggelegd voor bedrijventerreinen om een deel van de energieopwekking te faciliteren. Hoe en wat precies is nog niet bekend en zal uiteindelijk ook per gemeente uitgewerkt worden, mogelijk wel met ondersteuning vanuit de RES en provincie.

Beleid in andere provincies

Een korte verkenning leert dat ook andere provincies beleid hebben dat erop is gericht om hun bedrijventerreinen op niveau te houden en om processen te ondersteunen (zie bijlage 2). Voor een deel lijkt het beleid elders op de HIRB en OTW-regelingen, voor een deel is er een andere focus (meer op transformatie en kantoren) of wordt ervoor gekozen om te

¹¹ Omgevingsvisie NH2050, pagina 8-9.

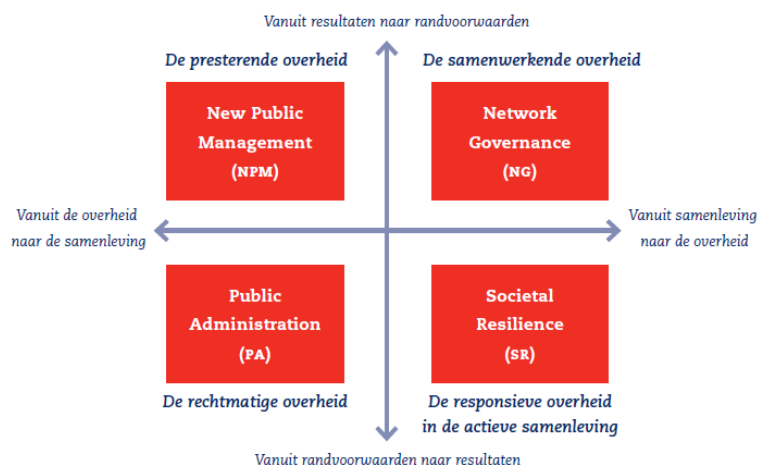
participeren in (her)ontwikkeling. De verschillende aanpakken blijken allemaal op hun eigen manier resultaat op te leveren; het is niet te zeggen of de ene regeling effectiever is dan de andere.

- De provincie **Gelderland** heeft evenals Noord-Holland een subsidieregeling voor planontwikkeling en fysieke maatregelen.
- De OTW-regeling vertoont veel parallellen met de **Zuid-Hollandse Subsidieregeling Planvorming Bedrijventerreinen**. Met deze regeling stelt de provincie Zuid-Holland jaarlijks 600.000 euro subsidie beschikbaar om de toekomstbestendigheid, duurzaamheid en het organiserend vermogen van de werklocaties binnen haar grenzen te vergroten. Energie, duurzaamheidsmaatregelen en breedband komen naar voren als meest urgent en in het oog springend in deze regeling. Deze regeling sluit aan op wat er bij gemeenten en ondernemers speelt en geeft een impuls aan het organiserend vermogen en de duurzaamheid van de bedrijventerreinen.
- De provincies **Utrecht, Noord-Brabant en Overijssel** kiezen voor een model om risicodragend (mee) te investeren in (her)ontwikkeling van bedrijventerreinen, met daarbij als eis dat een deel van de gelden weer terugvloeien in de provinciekas. In Utrecht ligt naast herstructurering de focus op transformatie. In Noord-Brabant gaat een groot deel van het werklocatiebudget naar participatie in campussen. In Overijssel en Utrecht is de uitvoering van het beleid belegd bij zelfstandig opererende organisaties (respectievelijk HMO en OMU) die zoals PHB en ONHN op afstand van de provincie staan, maar provincies hebben wel invloed op doelstellingen en programmering. Uit evaluaties blijkt dat zowel HMO als OMU resultaat oplevert en dat revolverendheidsdoelen worden gehaald.

6.3 Provinciale sturing en rolinvulling

De overheid kan op verschillende manieren sturen (zie figuur 6.1). Hierbij speelt de afweging tussen enerzijds de behoefte van het veld en anderzijds hoeveel grip de provincie wil hebben en wat bij de Noord-Hollandse bestuurscultuur past. De *Omgevingsvisie NH2050* stelt hierover: “Als opgaven niet gehaald worden, verstevigen we onze inzet of veranderen we van rol en instrumenten. De inzet en rol van de provincie varieert, de ontwikkelprincipes blijven hetzelfde.”

Figuur 6.1. Vormen van overheidssturing

Bron: Van der Steen et al.

De provincie speelt verschillende rollen in het bedrijventerreinenbeleid. Via de omgevingsvisie en -verordening stuurt ze op wat wel en niet mag – de rechtmatige overheid, het kwadrant linksonder in figuur 6.1. De voornaamste rol waar deze evaluatie over gaat is die van subsidiënt (het kwadrant linksboven, de ‘presterende overheid’) die financiële steun geeft aan maatregelen die helpen provinciale doelen te bereiken. Bij deze rol hoort ook die van aanjager/stimulator. Denk daarbij aan de prijsvraag/challenge en het initiëren van onderzoek naar de herstructureringsopgave, waar overigens ook elementen van de netwerkende overheid in zitten (element rechtsboven). Meer indirect heeft de provincie een faciliterende rol door de opdrachten aan het Projectbureau Herstructurering Bedrijventerreinen (PHB) en het Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord (ONHN) die gemeenten en bedrijven helpen bij subsidieaanvragen en het opzetten van projecten. Deze rol is die van de ‘samenwerkende overheid’ die via kennisoverdracht gemeenten en bedrijven faciliteert. Dit sluit ook aan op de geluiden vanuit gemeenten dat er ook van hun kant behoefte is om met de provincie in gesprek te zijn. Deze rolinvulling en vooral die van de ‘responsieve, participerende overheid’ betekent beperkte sturingsmogelijkheden, waardoor het ook lastiger is om sterk programmatisch te werk te gaan. Het risico is “dat er uiteindelijk weinig zicht is op wat er precies gebeurt en de ‘delivery’ in de vorm van prestaties achterblijft”¹².

¹² Van der Steen et al. (2014), *Sedimentatie in sturing; systeem brengen in netwerkend werken door meervoudig organiseren*, p. 24.

Rolinvulling

De HIRB en OTW zijn efficiënte instrumenten voor de provincie om gemeenten en ondernemers te helpen dingen te doen die zij ook van belang acht voor het Noord-Hollandse vestigingsklimaat. Daarmee bedoelen we dat er wel substantieel geld mee is gemoeid, maar dat de uitvoering een beperkte inzet vergt. De 'samenwerkende overheid' is het model zoals dat bijvoorbeeld in Overijssel met de Stadsbeweging wordt gehanteerd. Met dit instrument heeft de provincie meer grip op processen dan met een subsidieregeling waarbij zij afhankelijk is van initiatieven van anderen. Dit vergt wel een andere werkwijze en een groter beslag op de middelen van de provincie.

Een belangrijke meerwaarde van HIRB en OTW is dat eruit spreekt dat de provincie bedrijventerreinen van belang acht voor het economisch klimaat en anderen wil stimuleren om de kwaliteit en duurzaamheid (en daarmee toekomstbestendigheid) ervan verder kan brengen. Daarbij is het zaak dat bestuurders en Statenleden dit standpunt ook uitdragen.

Rolinvulling binnen HIRB en OTW

Uit gesprekken met gemeenten, ONHN en PHB blijkt dat de door de provincie gekozen en ingevulde rollen positief worden gewaardeerd. De ter beschikking gestelde subsidiemiddelen werken aanjagend/stimulerend. Herstructurering komt zo op de agenda (en begroting) van gemeenten, visies op bedrijventerreinen (en transformatie) worden opgesteld en processen rondom duurzaamheid en beheer op bedrijventerreinen geïnitieerd. Daarnaast geven gesprekspartners aan dat een belangrijke rol voor de provincie is weggelegd om te zorgen dat kennis (over duurzaamheid en beheer op en herstructurering van bedrijventerreinen) wordt verspreid. Dit hoeft ze niet zelf te doen, maar ze kan dit faciliteren zoals voorheen gebeurde door parkmanagers ervaringen te laten delen of door onderzoek te initiëren zoals is gedaan naar de herstructureringsopgave in de MRA. Nu wordt deze rol ook ingevuld vanuit de opdrachten aan PHB en ONHN. De bijeenkomst die de provincie organiseert als er een nieuwe HIRB/OTW-regeling aankomt wordt in dat kader bijvoorbeeld ook gewaardeerd door de aanwezigen, net als overigens de externe sessie in het kader van deze evaluatie. Tot slot is de provinciale opdracht aan PHB en ONHN rond beheer en verduurzaming van bedrijventerreinen ook in meer algemene zin een effectieve rolinvulling zo geven gesprekspartners te kennen. Gesprekken met deze organisaties zorgen voor het aanjagen en versnellen van projecten en dragen bij aan een verhoging van kennis over processen en werkingsmechanismen op bedrijventerreinen.

Bijlage 1. Bronnen

Geïnterviewden

Extern

- Annemiek Adams - gemeente Heerhugowaard
- Bashar al Badri - Westfriese Bedrijvengroep
- Remko Barkhuis - Havenbedrijf Amsterdam
- Frans van de Beek - Projectbureau Herstructurering Bedrijventerreinen
- Sandra de Boer - gemeente Alkmaar
- Cees Brinkman - Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord
- Harry Buseman - gemeente Purmerend
- Gerard Fit - Energiecombinatie West-Friesland
- Kees Goedknecht - Parkmanagement Waarderpolder
- Jolanda Hohensteijn - gemeente Zaanstad
- Wouter Hol - gemeente Beverwijk
- Henk Jan Jansen - gemeente Heerhugowaard
- Els Kruijt - gemeente Hilversum
- Peter van de Meerakker - Zeehaven IJmuiden
- Martijn Mantel - gemeente Medemblik
- Nico Meester - Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord
- Ruud Meijer - gemeente Haarlem
- Gosse Bijlenga - gemeente Haarlemmermeer
- Patrick Rentinck - gemeente Heerhugowaard
- Paul Smit - gemeente Weesp
- Peter Vermeer - Rijksvastgoedbedrijf
- Stan Verstraete - Parkmanagement Waarderpolder
- Frank Voorbergen - Projectbureau Herstructurering Bedrijventerreinen

Geraadpleegde betrokkenen provincie Noord-Holland

- Ton Berkhout
- Ans Bos
- Robert Cornfield
- Marlieke Heck
- Irena Molenaar-Sztachelska
- Margot Recter
- Edwin Rem
- Kim Ruijs
- Ivon Soldaat
- Martine Trachter

- Hans Vonk
- Michel van Wijk

Rapporten en beleidsstukken

- 50PLUS en SP (2016), *Discussienota - De bedoeling van de subsidieregeling Herstructurering en Intelligent Ruimtegebruik Bedrijventerreinen*
- Bureau Buiten en RIGO (2016), *Evaluatie HIRB 2014-2016 & beleidsvarianten 2017-2019*
- Decisio (2018), *Evaluatie retaildeal Overijssel*
- Decisio (2018), *Evaluatie subsidieregeling bedrijventerreinen Zuid-Holland.*
- Provincie Noord-Holland (2015), *Structuurvisie Noord-Holland 2040 - Kwaliteit door veelzijdigheid*
- Provincie Noord-Holland (2016), *Strategisch Beleidskader Economie - Noord-Holland duurzaam, vernieuwend en ondernemend*
- Provincie Noord-Holland (2017), *Toekomstbestendige werklocaties – Uitvoeringsprogramma voor HIRB 2017-2019*
- Provincie Noord-Holland (2017), *Toelichting doeltreffendheid subsidies van de uitvoeringsregelingen HIRB en OTW*
- Provincie Noord-Holland (2017), *Uitvoeringsregeling HIRB 2017*
- Provincie Noord-Holland (2018), *Monitor werklocaties Noord-Holland 2018*
- Saxion, *Vraaggericht werken leidt tot vitale, toekomstbestendige en duurzame werklocaties*
- Stec Groep (2018), *Herstructureringsopgave bedrijventerreinen MRA*
- Aanvragen, voortgangsrapportages, vaststellingen etc. van met HIRB- en OTW-subsidies ondersteunde projecten

Bijlage 2. Beleid andere provincies

Provincie	Beleid	Doelen	Budget	Instrument	Werking	Bronnen:
Utrecht	Herstructurering/ transformatie op bestaande werklocaties door OMU	Herstructurering/transformatie op bestaande werklocaties met als resultaat verbetering van het economisch klimaat in de provincie. De Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht (OMU) richt zich op werklocaties (bedrijven- en kantoorterreinen) en kantoorgebouwen. Daarbij is het streven om, voor zover mogelijk, de ingebrachte gelden in stand te houden. Door de inbreng van OMU moet een nieuwe economische dynamiek op werklocaties ontstaan.	Werkkapitaal van OMU is € 15 miljoen. Provincie is enig aandeelhouder. Maximaal bedrag per participatie € 2 miljoen. Binnen 6 jaar moeten de in een project ingebrachte middelen terugvloeien	Risicodragende participaties door de OMU door private ondernemingen in staat te stellen zich verder bedrijfsmatig te ontwikkelen, anderzijds transformatie van kantoorgebouwen de leegstand van disfunctioneel vastgoed te beperken. Tegelijk dient de herontwikkeling/transformatie de ruimtevraag in de provincie naar nieuwe werklocaties (bedrijfsterreinen en kantorenlocaties) te beperken, dit door het aanbieden van particulier ontwikkelde c.q. getransformeerde locaties binnen bestaand (binnenstedelijk) gebied.	Uit <i>Directieverslag OMU 2016</i> : De ruimtelijke en financiële doelstellingen zijn gerealiseerd. Er is een goede start gemaakt met de nieuwe taak op het gebied van transformatie van kantoren en er werden een aantal financieringen verstrekt, zowel ten aanzien van kantoortransformaties als ten aanzien van bedrijfsruimten. Het ter beschikking gestelde kapitaal ter grootte van 15 mln. euro is inmiddels een keer volledig ingezet.	Provincie Utrecht (november 2015), <i>Participatiecriteria NV Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht</i> . OMU (2017), <i>Directieverslag OMU 2016</i>
Noord-Brabant	Uitvoerings- programma Werklocaties	1. Het Uitvoeringsprogramma werklocaties draagt bij aan een optimaal leef- en vestigingsklimaat in Brabant door te zorgen voor vitale, kwalitatief hoogwaardige en toekomstbestendige werklocaties. 2. Het Uitvoeringsprogramma werklocaties draagt er aan bij dat elk bedrijf in Brabant zich kan vestigen op de juiste plek.	Totale budget Programma Werklocaties periode 2016-2019 is € 10,56 miljoen voor kennisontwikkeling, regie bij regionale afstemming, stimulering vergroening en duurzaamheid en het grootste deel € (7,8 mio) voor stimuleren van, en participeren in economische clusters en campussen	1. Subsidieregeling voor gemeenten om vestigingskwaliteit bedrijventerreinen te verbeteren. 2. Risicodragende herontwikkeling van terreinen en panden	Financieren herstructureringsprojecten werklocaties via het participatiefonds BHB Capital dat risicodragend kapitaal verstrekt aan projecten en lokale of regionale herstructureringsfondsen. BOM Bedrijfslocaties is uitvoerder van de provinciale subsidieregeling PHP (Provinciaal Herstructureringsprogramma). Via deze regeling ondersteunt de BOM gemeenten bij het realiseren van fysieke maatregelen, bijvoorbeeld ter verbetering van de ontsluiting van bedrijventerreinen. Sinds 2016 doet de BOM geen participaties meer.	Provincie Noord-Brabant (februari 2016), Uitvoeringsprogramma werklocaties

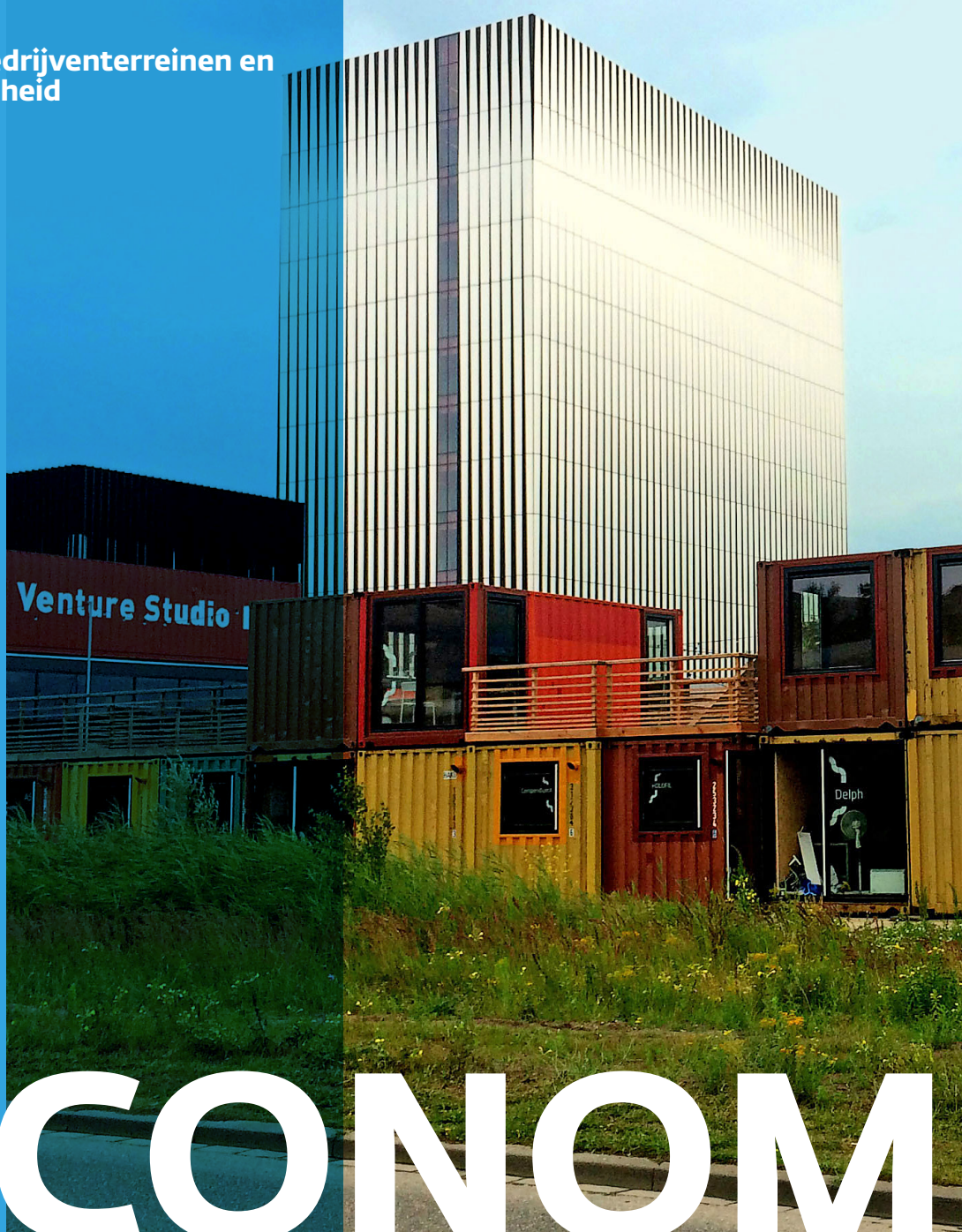
Provincie	Beleid	Doelen	Budget	Instrument	Werking	Bronnen:
Overijssel	Subsidieregeling voor publieke delen bedrijventerreinen, HMO voor private delen	De Herstructureringsmaatschappij Overijssel (HMO) is door de provincie Overijssel opgericht vanuit het Meerjarenprogramma Vitale Bedrijvigheid 2009-2015. In plaats van te sturen op het ontwikkelen van nieuwe bedrijventerreinen, werd daarmee sturing ingezet op vernieuwing van bestaande terreinen om er opnieuw interessante vestigingslocaties voor bedrijven van te maken. HMO werkt aan deze herstructurering in samenwerking met ondernemers en bestuurders in de 25 Overijsselse gemeenten.	Kapitaalstorting door de provincie Overijssel (enig aandeelhouder) bij oprichting was € 22 miljoen. Intrinsieke waarde HMO per 1 december 2016 is € 26,8 miljoen	Risicodragend participeren in herontwikkeling, daarnaast verstrekt de HMO leningen. De HMO richt zich op de private delen van bedrijventerreinen. Een gerichte aanpak van een deel van het bedrijventerrein moet als katalysator werken voor een kwaliteitsimpuls voor de andere delen van het gebied, zodat de economische vitaliteit van het terrein als geheel op peil wordt gebracht.	De HMO-aanpak werpt zijn vruchten af, doelen voor aantallen te herstructureren ha's worden gehaald en er worden extra investeringen uitgelokt. De beoogde revolverendheid van 50 procent wordt ruimt gehaald. Door de goede resultaten heeft de HMO haar opdracht uitgebreid zien worden met kantoren en recent ook detailhandel.	Bron: www.hmo.nl , Decisio, <i>Tussenevaluatie REB Overijssel</i>
Gelderland	Subsidieregeling Herstructurering van een bedrijventerrein	Subsidie (alleen voor gemeenten) voor het opstellen van een herstructureringsplan voor een bedrijventerrein (50 procent kosten tot max € 25.000) en voor de uitvoering van maatregelen op het bedrijventerrein ((50 procent kosten tot max € 500.000), zoals omschreven in het herstructureringsplan. Daarnaast is er een subsidie voor samenwerking aan de fysieke bedrijfsomgeving, meer specifiek haalbaarheidsonderzoek naar de oprichting van een rechtspersoon voor het beheer van een bedrijventerrein (50 procent met max van € 50.000)				Provincie Gelderland, Subsidieverordening, Paragraaf 6.22 Herstructurering van een bedrijventerrein en Paragraaf 6.24 Samenwerking fysieke bedrijfsomgeving
Provincie	Beleid	Doelen	Budget	Instrument	Werking	Bronnen:
Zuid-Holland	Subsidieregeling Planvorming Bedrijventerreinen	Doelen: vergroten van duurzaamheid , toekomstbestendigheid en organiserend vermogen van bedrijventerreinen. Aanvragen kleiner dan 10.000 euro kunnen 90 procent subsidie ontvangen. Projecten die groter zijn kunnen 50 procent subsidie aanvragen, met een maximum subsidiebedrag van 35.000 euro per project.				Provincie Zuid-Holland. Uitvoeringsregeling Planvorming Bedrijventerreinen en evaluatie Decisio (2018).

Monitor Werklocaties Noord-Holland 2019

Kantoren, bedrijventerreinen en
werkgelegenheid

ECONOMIE

September 2019

INHOUD

4 | Managementsamenvatting

7 | 1 Inleiding

9 | 2 Kantorenmarkt

10 | 2.1 Bestaande kantoren: gebruik, leegstand, transformatie

13 | 2.2 Plancapaciteit

15 | 3 Bedrijventerreinen en zeehaventerreinen

16 | 3.1 Uitgifte

17 | 3.2 Aanbod bedrijven- en zeehaventerreinen

21 | 3.3 Analyse bestaande voorraad

26 | 4 Werkgelegenheid op werklocaties Noord-Holland

27 | 4.1 Ontwikkelingen 2008-2018

28 | 4.2 Werkgelegenheid per locatietype

31 | 5 Bijlagen

32 | Bijlage 1

36 | bijlage 2 Gemeenten per deelregio

37 | bijlage 3 Uitgiftehistorie bedrijven-
en zeehaventerreinen

41 | bijlage 4 Plancapaciteit bedrijven-
en zeehaventerreinen

44 | bijlage 5 Plancapaciteit kantoren

MANAGEMENTSAMENVATTING

De Provincie Noord-Holland streeft naar een optimaal vestigingsklimaat voor ondernemers in Noord-Holland. De provincie ondersteunt het vestigingsklimaat door in te zetten op goede bereikbaarheid, goede ruimtelijke ordening en een gezonde leefomgeving. In het coalitieakkoord 2019-2022 blijven duurzaam ruimtegebruik en herstructurering van bedrijventerreinen van belang en worden aanvullende ambities voor leefbaarheid, verduurzaming en CO₂-reductie geformuleerd. Transformatie van bedrijventerreinen is alleen mogelijk als er voldoende vestigingslocaties overblijven.

De inzet is om zowel kwantitatief als kwalitatief blijvend te voorzien in de behoefte aan duurzame werklocaties. Regionaal zijn er afspraken gemaakt over planning en programmering en het verbeteren en verduurzamen van bestaande bedrijventerreinen en kantoorlocaties. In Noord-Holland Noord zijn regionale afspraken in de convenanten met West-Friesland, Regio Alkmaar en Kop van Noord-Holland vastgelegd. De regionale afspraken zijn voor Noord-Holland Zuid vastgelegd in Plabeka (Platform voor Bedrijven en Kantoren).

Deze Monitor Werklocaties biedt inzicht in de werkgelegenheid en de ontwikkelingen op kantorenlocaties en (haven)bedrijventerreinen van Noord-Holland in 2018 met als peildatum 1-1-2019. De belangrijkste cijfers van deze Monitor Werklocaties zijn ook op op verschillende schaalniveaus online te raadplegen met de interactieve **dashboards**. In het onderstaande overzicht zijn de belangrijkste ontwikkelingen in het afgelopen jaar samengevat.

De Monitor Werklocaties 2019 laat een evenwicht tussen vraag en aanbod aan werklocaties zien. Er is een verdere daling van de kantorenleegstand naar 11,9%. Er zijn meer bedrijfskavels uitgegeven (in totaal 123 hectare) en de werkgelegenheid is toegenomen tot 1,58 mln. De planvoorraad is voor kantorenlocaties toegenomen tot 2,3 mln vierkante meter en voor bedrijventerreinen licht afgenomen tot 1067 hectare. Het is van belang om de bedrijventerreinen up-to-date te houden met beheer en herstructurering, en deze locaties niet te laten verouderen. Er is op 1-1-2019 duurzaam beheer georganiseerd op 88 terreinen, een stijging van tien ten opzichte van 2018. Aandachtspunten blijven de voortgang van herstructurering in Noord-Holland-Noord en het aantal nieuwe initiatieven voor het opzetten van georganiseerd beheer op bedrijventerreinen om veroudering tegen te gaan.

		2019	t.o.v. 2018
Kantoren	Locaties	92	-3
	Voorraad	12 mln m ²	- 0,2 mln m ²
	Leegstand	11,9 %	-0,8%
	Transformatie	211.000 m ²	-215.000 m ²
	Planvoorraad	2,3 mln m ²	+ 0,6 mln m ²
Bedrijven en haven	Uitgifte	123 ha.	+ 50 ha.
	Planvoorraad	1067 ha.	-38 ha.
	Veroudering	151 locaties	+20
	Herstructurering	70 locaties	+3
	Beheer	88	+10
Werkgelegenheid	Totaal	1,58 mln	+40.000
	Grote banen op Kantorenlocaties	289.000	+7.000
	Grote banen op Bedrijventerreinen	301.000	+6.000
	Grote banen op gemengde locaties	747.000	+26.000
	Kleine banen	244.000	-

Kantoren

Voorraad: de totale kantorenvorraad in de provincie Noord-Holland is 12 miljoen vierkante meter. Daarvan is 5,9 mln m² gelegen op de 92 formele kantorenlocaties in de provincie. De overige 6,1 mln m² is gelegen buiten kantoorlocaties (deels op gemengde locaties verspreid over de stad, en deels op bedrijventerreinen).

Van de formele kantoorlocaties zijn er 77 gelegen in Noord-Holland Zuid (met een totale voorraad van 5,6 mln m²), en 0,3 mln m² in Noord-Holland Noord. Ten opzichte van 1-1-2018 is de kantorenvorraad opnieuw gekrompen, een afname van 0,2 mln m². In West-Friesland nam de kantorenvorraad met 10% het sterkst af. Van de totale kantorenlocatievoorraad staat 59% in Amsterdam en 28% in Amstelland-Meerlanden.

Leegstand: van de totale Noord-Hollandse voorraad op kantoorlocaties staat 11,9% leeg. Dat is een daling van 0,8% ten opzichte van 2018. De procentuele leegstand ligt in Noord-Holland Zuid (11,8%) lager dan in Noord-Holland Noord (13,3%). Daarbij is de leegstand in Noord-Holland Zuid afgenomen en in Noord-Holland Noord toegenomen. Vrijwel alle deelregio's kennen een leegstand onder het provincie-gemiddelde; alleen de regio's Amstelland-Meerlanden (17%), Alkmaar (16,6%) liggen daarboven en kennen bovendien een lichte toename van de leegstand. Er is in 2018 in totaal zo'n 211.000 m² aan kantoorruimte getransformeerd - voornamelijk wonen: een halvering ten opzichte van vorig jaar.

Plancapaciteit: de plancapaciteit op kantoorlocaties in Noord-Holland bedraagt ruim 2,3 miljoen vierkante meter op 1-1-2019 en is grotendeels hard. De capaciteit is met name gesitueerd in Amsterdam (1,2 mln m²) en Amstelland-Meerlanden (0,8 mln m²). In Noord-Holland Noord is de plancapaciteit bijna 0,1 mln m².

Bedrijven- en zeehaventerreinen

Uitgifte: in Noord-Holland is in 2018 netto 123 hectare aan kavels op bedrijventerreinen uitgegeven. Dit is de hoogste uitgifte sinds 2007. De totale uitgifte in Noord-Holland landt voor een belangrijk gedeelte op gemengde bedrijventerreinen (51 ha). De toename is met name fors bij de havens, waarvan 32 hectare kadegebonden- en 16 hectare havengerelateerde zeehaventerreinen.

Aanbod: het aanbod aan bedrijventerreinen bestaat uit uitgifbare kavels op bestaande terreinen en de plancapaciteit voor nieuwe terreinen. In alle deelregio's is harde planvoorraad aanwezig tot 2030, in totaal goed voor ca. 937 netto ha aan planaanbod (incl. niet-kadegebonden haventerreinen). Er is 130 ha zacht planaanbod: er is alleen in de Kop van Noord-Holland, West-Friesland en Amstelland-Meerlanden nog beperkte zachte voorraad beschikbaar. Het aanbod op kadegebonden zeehaventerreinen concentreert zich in het Noordzeekanaalgebied en is per 1-1-2019 gekrompen tot 155 ha netto.

Veroudering: van de totale hoeveelheid (haven)bedrijventerrein (per 1-1-2019: ca. 12.000 bruto ha, excl. planlocaties) is 18% verouderd, oftewel 2.142 ha. Dit is een correctie van eerdere cijfers op basis van de HIRB-prioriteitenlijst en dat leidt tot een forse administratieve stijging ten opzichte van 2018. In Noord-Holland Zuid is het verouderde oppervlakte (1743 ha, 20% van het totale bruto oppervlakte) zowel absoluut als relatief groter dan in Noord-Holland Noord (399 ha, 13%). De percentages verouderde oppervlakte lopen uiteen van 5% in de IJmond tot 39% in Gooi en Vechtstreek. Veroudering speelt op zeehaventerreinen veel minder een rol dan op bedrijventerreinen.

Herstructurering en parkmanagement: op de helft (70 van de 151) van de verouderde terreinen zijn herstructureringsplannen gemaakt of in uitvoering. Het gaat in meerderheid om plannen voor een revitaliseringslag. Noord-Holland Zuid is in de uitvoering verder dan Noord-Holland Noord. Eén van de maatregelen om kwaliteit en levensduur van een bedrijventerrein te borgen is het instellen van beheer, onder meer in de vorm van parkmanagement. In Noord-Holland is het aantal bedrijven-terreinen met georganiseerd beheer afgelopen jaar toegenomen tot 88, maar het aantal nieuwe initiatieven is afgenomen.

Transformatie: in Amstelland-Meerlanden (59 ha) is de meeste geplande transformatie van bedrijven-terrein voorzien in de periode tot en met 2030. Ook zijn er transformatieplannen in Haarlem en de Zaanstreek (beiden 17 hectare).

Werkgelegenheid

2018 kende de grootste stijging van het aantal banen in tien jaar. De werkgelegenheid in de provincie Noord-Holland is gestegen met ruim 40.000 banen (+2,6%), naar 1,58 miljoen fulltime en parttime banen. De groei is verdubbeld ten opzichte van 2017.

Van de 1,58 miljoen banen zijn er 1,33 miljoen grote banen van 12 uur of meer per week en zo'n 250.000 kleine banen. Zuid-Kennemerland kende de sterkste procentuele toename in het aantal grote banen (+5%), maar de groei was ook fors in regio Alkmaar en Amstelland-Meerlanden (beiden 4%). In absolute zin was de banengroei in Amsterdam (+14.000) het grootst.

Het aantal grote banen op kantoorlocaties in Noord-Holland ligt op 289.000; een toename van 7.000 banen ten opzichte van vorig jaar. Amsterdam is de deelregio met de meeste banen op kantoorlocaties in absolute zin (169.000 banen, 59% van alle banen op kantoorlocaties in Noord-Holland), gevolgd door Amstelland-Meerlanden (85.000 banen, 28% van het Noord-Hollandse totaal).

Het aantal banen op bedrijven- en zeehaventerreinen in Noord-Holland is vergelijkbaar met de kantoorlocaties. Er zijn 301.000 grote banen op bedrijven- en zeehaventerreinen, een stijging van 6.000 banen. Sinds 2015 stijgt het aantal banen op deze locaties met gemiddeld 4.000 banen per jaar. Het aantal banen op kantorenlocaties en bedrijventerreinen is het sterks gegroeid in Amstelland-Meerlanden.

De meeste werkgelegenheid in de provincie Noord-Holland (747.000 banen) bevindt zich buiten formele werklocaties. Ten opzichte van 2017 is er sprake van een groei van ruim 26.000 banen, voornamelijk in Amsterdam.

INLEIDING

Voor u ligt de Monitor Werklocaties Noord-Holland 2019.

Deze monitor biedt inzicht in de ontwikkelingen van het afgelopen jaar op de markt voor bedrijventerreinen en kantoorlocaties in de provincie Noord-Holland. Daarnaast geeft de monitor informatie over de werkgelegenheidsontwikkeling op de werklocaties en daarbuiten.

Deze editie heeft als peildatum 1-1-2019 en beschrijft de ontwikkelingen in het jaar 2018. De monitorresultaten zijn grotendeels gebaseerd op de gegevens over werklocaties die alle Noord-Hollandse gemeenten in januari 2019 via de enquête van de provincie Noord-Holland hebben aangeleverd. Daarnaast worden externe databronnen gebruikt, zoals het arbeidsplaatsenregister LISA en de marktinformatie van Kantorenmonitor B.V. De cijfers zijn bewerkt door Bureau BUITEN. Ten opzichte van de monitor van vorig jaar wordt bij de werkgelegenheidsrapportage over de werklocaties dit jaar met name ingegaan op het aantal grotere banen van 12 uur per week.

Deelregio's Noord-Holland Noord en Noord-Holland Zuid

De Monitor Werklocaties hanteert een onderscheid tussen deelregio's, namelijk;

- Noord-Holland Noord (Kop van Noord-Holland, West-Friesland en Regio Alkmaar (inclusief Castricum en Uitgeest)
- Noord-Holland Zuid (Amsterdam, Amstelland-Meerlanden, Gooi en Vechtstreek, IJmond, Zaanstreek-Waterland en Zuid-Kennemerland).

Een overzicht van werklocaties, gemeenten en deelregio's vindt u in de bijlage.

Andere monitors, beleid en gegevensbronnen

De Monitor Noord-Holland verschijnt naast andere publicaties zoals de Monitor Ruimte-Intensivering Noordzeekanaalgebied en de Monitor Plabeka (Platform Bedrijventerreinen en Kantoren) die de ontwikkelingen in de Metropoolregio Amsterdam (Noord-Holland Zuid plus Almere/Lelystad) analyseert. De resultaten tussen de publicaties zijn onderling afgestemd.

Beleidsdoelen en coalitieakkoord

In het nieuwe coalitieakkoord 'Duurzaam doorpakken' wordt ingegaan op het belang van economie en leefbaarheid.

De Noord-Hollandse economische structuur is vitaal en veelzijdig. Tegelijkertijd heeft deze dynamiek effect op de leefomgeving. De provincie streeft naar een optimaal vestigingsklimaat voor ondernemers in Noord-Holland.

De provincie ondersteunt het vestigingsklimaat door in te zetten op goede bereikbaarheid, goede ruimtelijke ordening en een gezonde leefomgeving. Duurzaam ruimtegebruik en herstructurering van bedrijventerreinen blijven van belang. Transformatie van bedrijventerreinen naar bijvoorbeeld woonlocaties is alleen mogelijk als voldoende vestigingslocaties beschikbaar blijven.

Regionaal zijn er afspraken gemaakt over planning en programmering, het verbeteren en verduurzamen van bestaande bedrijventerreinen en kantoorlocaties. De provincie is hierbij als regelaar en beleidsontwikkelaar verantwoordelijk voor de bovenregionale afstemming. De regionale afspraken zijn voor Noord-Holland Zuid vastgelegd in Plabeka. In de Monitor Plabeka worden deze afspraken jaarlijks geanalyseerd. In Noord-Holland Noord zijn regionale afspraken vastgelegd in convenanten met West-Friesland, Regio Alkmaar en Kop van Noord-Holland. De beleidsdocumenten van het provinciale bedrijventerreinenbeleid en de databestanden waarop voorliggende rapportage is gebaseerd zijn te vinden op de website van de provincie Noord-Holland.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft de situatie en ontwikkelingen op de kantorenmarkt. Hoofdstuk 3 analyseert de ontwikkelingen op de markt voor bedrijven- en zeehaventerreinen. Hoofdstuk 4 biedt inzicht in de werkgelegenheidsontwikkeling.

KANTORENMARKT

Dit hoofdstuk gaat in op de situatie op de kantorenmarkt in de provincie Noord-Holland: gebruik, leegstand, transformatie van bestaande kantoren en nieuwe plancapaciteit op kantoorlocaties op basis van een inventarisatie onder gemeenten. De kantorenleegstand daalt en de plancapaciteit is afgelopen jaar toegenomen.

2.1 BESTAANDE KANTOREN: GEBRUIK, LEEGSTAND, TRANSFORMATIE

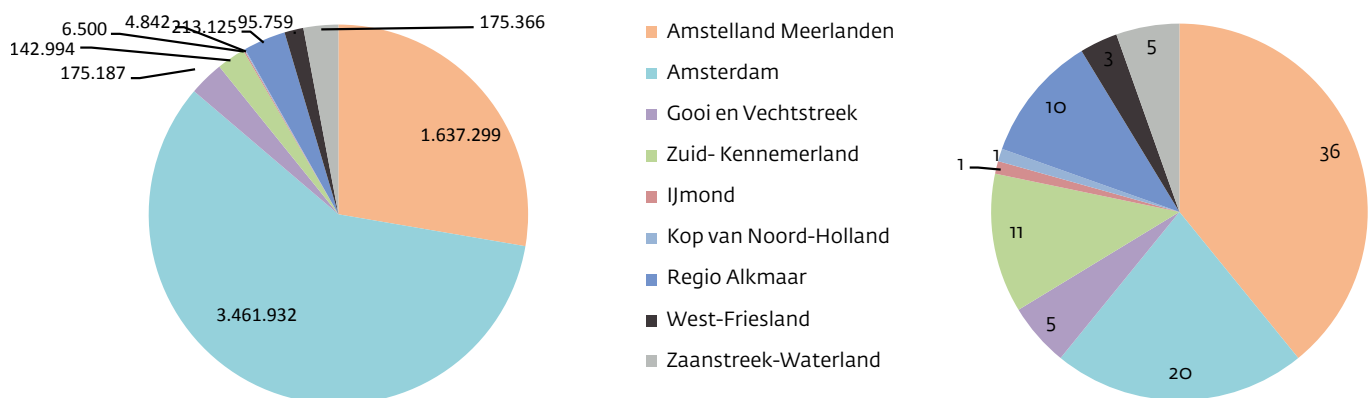
Kantoorlocaties

Kantoorlocaties zijn locaties met (overwegend) kantoorgebouwen op aaneengesloten kavels, met een totale voorraad van minimaal 2.000 m² bruto vloeroppervlak (BVO). In deze monitor tellen locaties die kleiner zijn dan 2.000 m² BVO niet als formele kantoorlocaties en worden aangeduid als “overige locaties”. Informatie over de kantoorvoorraden op overige locaties is vanwege de beperkte omvang in Noord-Holland Noord alleen geïnventariseerd voor Noord-Holland Zuid. Een nadere uitleg over de gebruikte begrippen is te vinden in de bijlage.

De provincie Noord-Holland telt in 2019 in totaal 92 formele kantoorlocaties (incl. planlocaties), waarvan veruit de meeste zich bevinden in Noord-Holland Zuid, met name Amsterdam en Amstelland-Meerlanden. Er zijn 20 kantoorlocaties in Amsterdam en 36 in de deelregio Amstelland-Meerlanden (zie figuur 2.1, diagram rechts).

59% van de totale voorraad kantoorruimte op formele kantoorlocaties is gesitueerd in Amsterdam (figuur 2.1, diagram links). Amstelland-Meerlanden heeft 28% van de totale voorraad in Noord-Holland. In Noord-Holland Noord is 6% van de totale kantoorvoorraad in de provincie. Ten opzichte van 2018 zijn er nauwelijks wijzigingen in aantal en aandeel van de kantorenlocaties.

Figuur 2.1 | Verdeling aandeel kantoorvoorraad op kantoorlocaties van deelregio in provincietotaal (links; in m² BVO) en aantal kantorenlocaties per deelregio (rechts), 1-1-2019

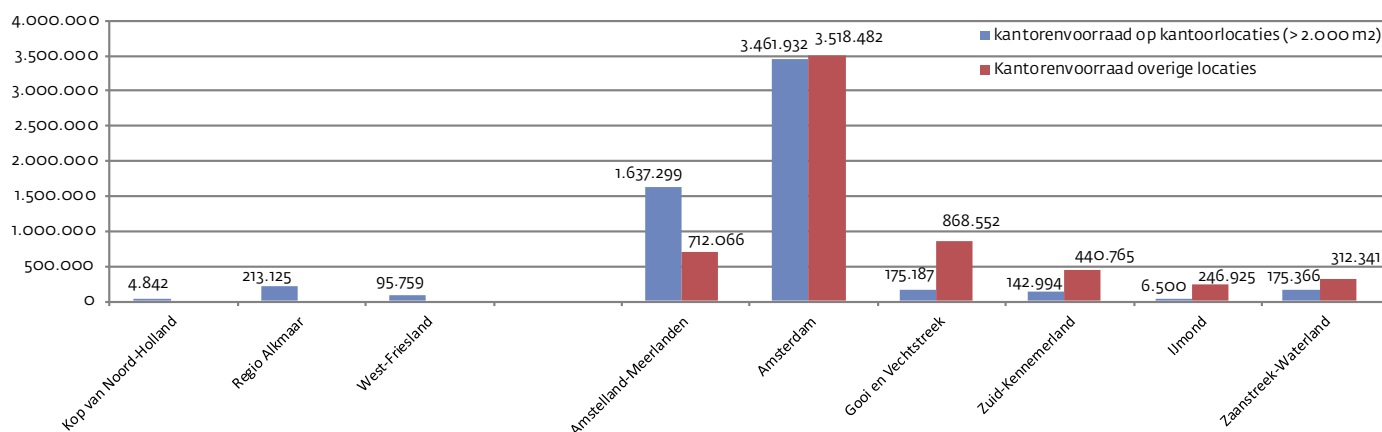

Bron: Kantorenmonitor B.V., 2019

Kantoreenvoorraad

De bestaande kantoreenvoorraad per deelregio voor kantoorlocaties (voor alle deelregio's) en op overige locaties (enkel in Noord-Holland Zuid) is te zien in figuur 2.2. Per 1 januari 2019 bedraagt de totale kantoreenvoorraad in Noord-Holland¹ ca. 12,0 mln m². Dat is een daling van 0,2 mln m² ten opzichte van 2018. Dit past in de algemene trend van getransformeerde kantoorlocaties. In 2019 is het aantal kantoorlocaties op overige locaties (circa 6,1 mln m²) iets groter dan het aantal meters op reguliere locaties (circa 5,9 mln m²). Afgelopen jaar was in alle deelregio's behalve Amsterdam sprake van een afname van de kantoreenvoorraad. In West-Friesland nam de voorraad met 10% het sterkst af. De grootste kantoreenvoorraad bevindt zich in Amsterdam (3,5 mln m² op kantoorlocaties en 3,5 mln m² op overige locaties). Amstelland Meerlanden kent daarna de grootste kantoreenvoorraad met 1,6 miljoen m² op kantoorlocaties en 0,7 miljoen m² op overige locaties. De deelregio Alkmaar heeft de grootste voorraad op kantoorlocaties van Noord-Holland Noord (0,2 mln m²).

Figuur 2.2 | Kantoreenvoorraad naar deelregio op kantoorlocaties en overige kantoren (in m² BVO), 1-1-2019

Bron: Kantorenmonitor B.V., 2019

Kantoreenleegstand

De leegstand op kantoorlocaties per deelregio is weergegeven in Figuur 2.3a. Op 1 januari 2019 staat gemiddeld 11,9% van de Noord-Hollandse kantoorlocaties leeg; dit is een afname van 0,8% ten opzichte van 2018. De daling van kantoreenleegstand is in de meeste regio's zichtbaar. Vooral in Gooi en Vechtstreek daalde de leegstand, tot 9,4%.

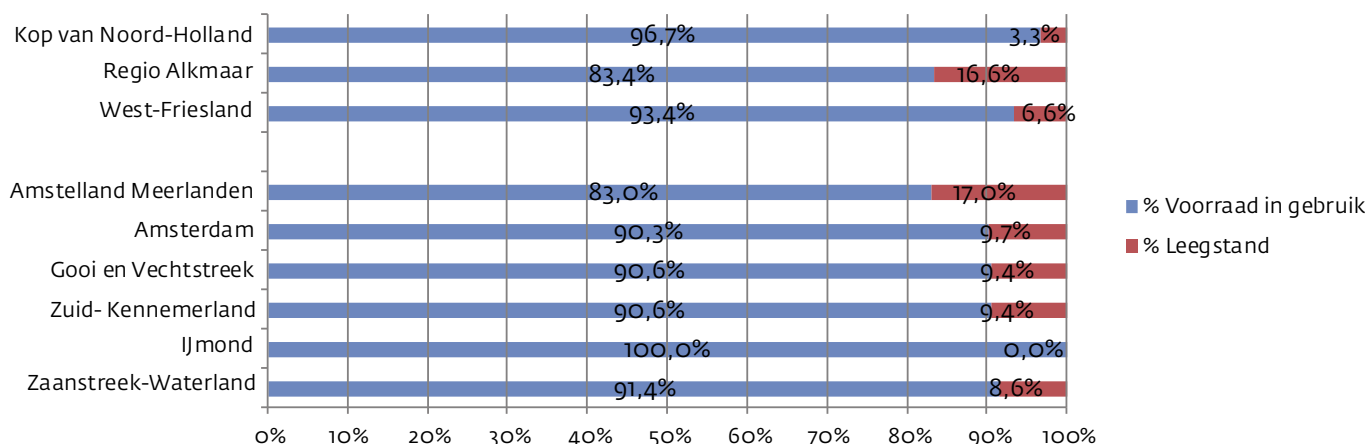
Daarentegen loopt de kantoreenleegstand in Amstelland-Meerlanden iets op (van 15,8% naar 17,0%). Ook de leegstand in de regio Alkmaar is opgelopen, van 14,7% naar 16,6%. Daarmee is de kantoreenleegstand in Noord-Holland Noord afgelopen jaar met 1% toegenomen.

Op overige kantorenlocaties is de kantoreenleegstand voor Noord-Holland Zuid in figuur 2.3b in beeld gebracht.

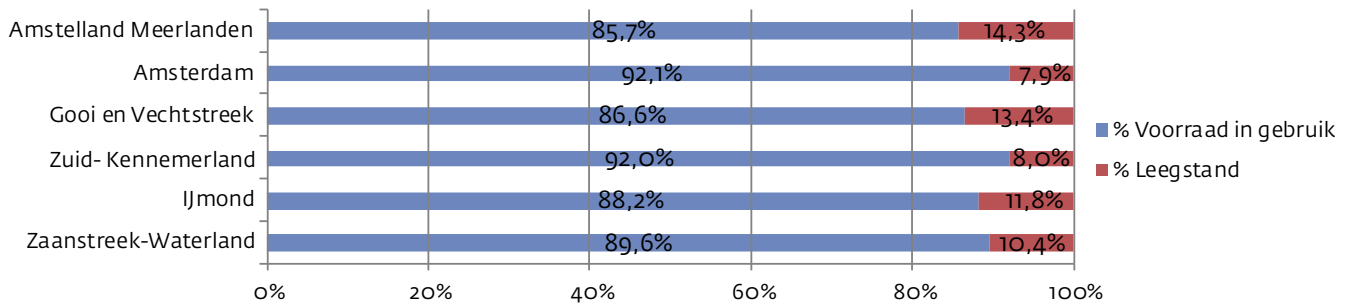
Figuur 2.3a laat zien dat de leegstandpercentage op niet-kantorenlocaties iets lager ligt dan op de formele kantorenlocaties.

In 2018 nam de kantoreenleegstand op overige locaties met name in Zuid-Kennemerland af (van 13,2% naar 9,4%).

Figuur 2.3a | Leegstandspercentages kantorenmarkt per deelregio in Noord-Holland 1-1-2019

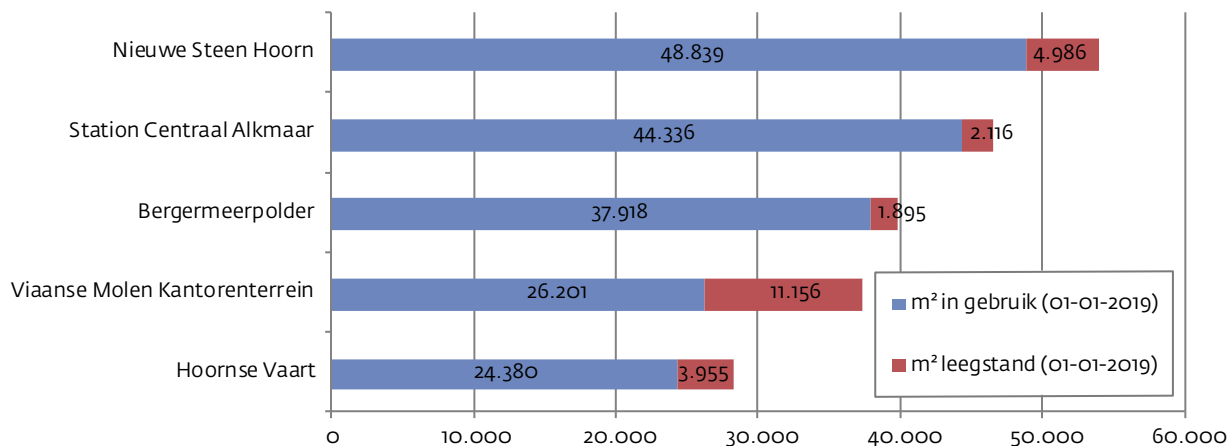

1) Excl. kantoreenvoorraad op overige locaties in Noord-Holland Noord

Figuur 2.3b | Leegstandspercentages kantoren op overige locaties per deelregio in Noord-Holland Zuid, 1-1-2019

Bron: Kantorenmonitor B.V., 2019

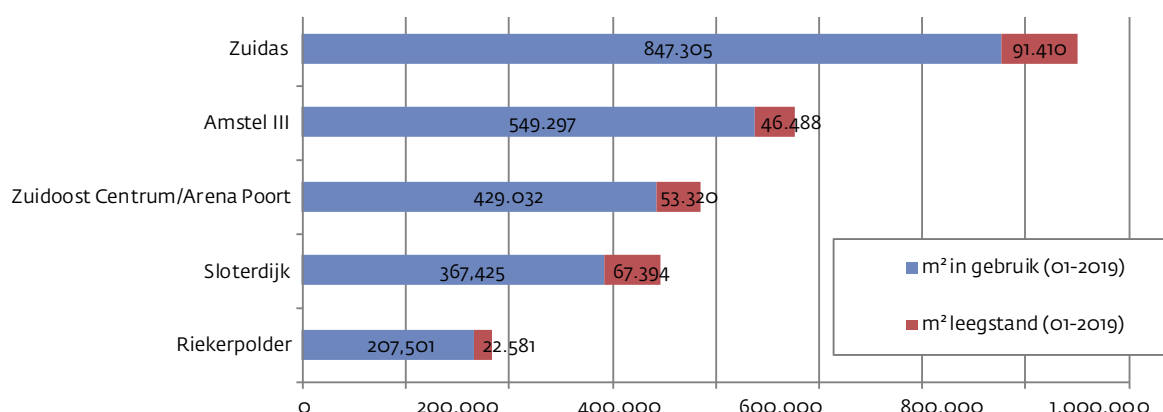
Op de figuren 2.4 en 2.5 zijn de voorraad en leegstand op de grootste kantoorlocaties in Noord-Holland Noord en Zuid te zien. In Noord-Holland Noord is de leegstand 13,3%. De top5 grootste kantoorlocaties is gewijzigd ten opzichte van 1 januari 2018. De kantorenlocatie Viaanse Molen in Alkmaar was tot vorig jaar de in omvang grootste locatie maar is fors kleiner geworden door onttrekking. Desondanks kent de Viaanse Molen een forse leegstand van ruim 29%. Het Station Centraal Alkmaar kent – net als in 2018 – de laagste leegstand: 5%.

Figuur 2.4 | Kantorenvorraad in gebruik en leegstand 5 grootste kantoorlocaties (m² BVO), in Noord-Holland Noord, 1-1-2019

Bron: Kantorenmonitor B.V., 2019

In Noord-Holland Zuid liggen de grootste kantoorlocaties allemaal in Amsterdam. De gemiddelde leegstand is hier gedaald tot 9,7%. Amstel III kent opnieuw de grootste daling in leegstand: van 23% in 2017 naar 7,8% leegstand in 2019. De Zuidas kende in 2018 de sterkste groei in de uitbreidingsvraag: hier kwam ruim 63.000 m² bij. In Arena Poort is weinig verandering in gebruik en leegstand.

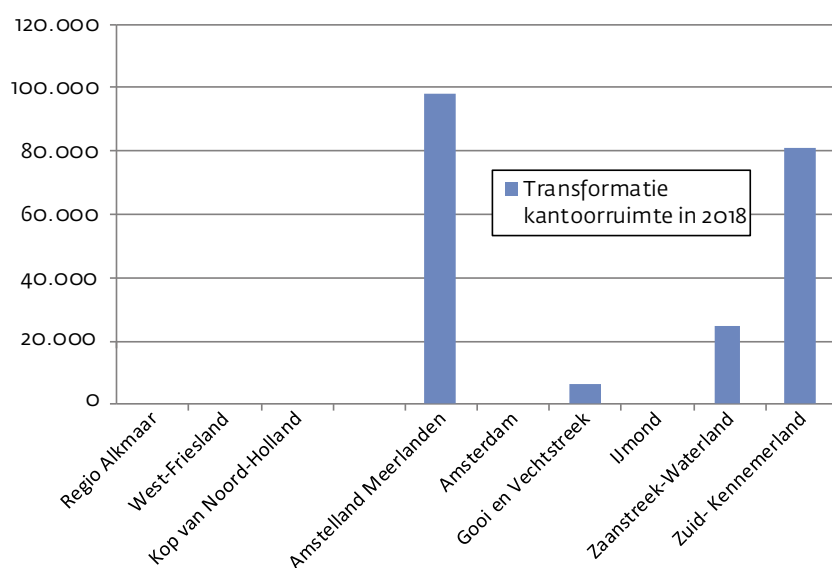
Figuur 2.5 | Kantorenvorraad in gebruik en leegstand op 5 grootste kantoorlocaties (in m² BVO), Noord-Holland Zuid, 1-1-2019

Bron: Kantorenmonitor B.V., 2019

In 2018 is de transformatie van kantoorruimte ten opzichte van 2017 gehalveerd. In Noord-Holland Zuid vond alle transformatie van de provincie Noord-Holland plaats (figuur 2.6). Daarbinnen zijn duidelijk verschuivingen zichtbaar. Waar Amsterdam voorheen de helft van de totale transformatie realiseerde, vindt deze nu plaats in Amstelland Meerlanden (99.000 m²) en Zuid-Kennemerland (81.000 m²), waarbij kantoren zijn omgezet naar met name woningen.

Figuur 2.6 | Transformatie kantoren Noord-Holland per deelregio in 2018 (in m² bvo)

Bron: Kantorenmonitor B.V., 2019

2.2 PLANCAPACITEIT

In de provincie Noord-Holland bedraagt tot 2030 de plancapaciteit op kantoorlocaties 2,3 mln m² (tabel 2.1). De meerderheid van de planvoorraad is hard. De grootste plancapaciteit is in Amsterdam (1,2 mln m²) en Amstelland Meerlanden (0,7 mln m²).² In Noord-Holland Noord is het planaanbod hard, met uitzondering van een kleine zachte planvoorraad in West-Friesland (2.000 m²). De harde planvoorraad in Alkmaar is ten opzichte van 2017 afgenomen.

² Daarbij moet worden opgemerkt dat een aantal nieuwe locaties in Haarlemmermeer is opgevoerd maar nog niet in Plabeka-verband is afgestemd en ook geen bestemmingsplan gereed hebben voor ontwikkeling (zie Monitor Plabeka 2018-2019).

Tabel 2.1 | Planaanbod t/m 2030 op kantoorlocaties per deelregio (in m² BVO), 1-1-2019

	Harde planvoorraad tot 2030 (m² BVO)	Zachte planvoorraad tot 2030 (m² BVO)	Totale planvoorraad 1 januari in M² BVO
Kop van Noord-Holland	-	-	-
Regio Alkmaar	77.000	-	77.000
West-Friesland	7.500	2.000	9.500
Amsterdam	449.000	765.000	1.214.000
Amstelland-Meerlanden	629.663	156.000	785.663
Gooi en Vechtstreek	95.000	-	95.000
IJmond	-	-	-
Zaanstreek-Waterland	38.000	3.000	41.000
Zuid-Kennemerland	38.000	-	38.000
Totaal	1.334.163	926.000	2.260.163

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Voor de grootste kantorenlocaties in Noord-Holland Noord is het volledige plancapaciteit hard en met name gesitueerd in Alkmaar (tabel 2.2). In Noord-Holland Zuid zijn de grootste locaties met betrekking tot planvoorraad te vinden in Amsterdam en Haarlemmermeer (Schipholregio).³ De Zuidas kent de grootste plancapaciteit van de grootste kantorenlocaties, waarvan de meerderheid zacht is (0,4 mln m²).

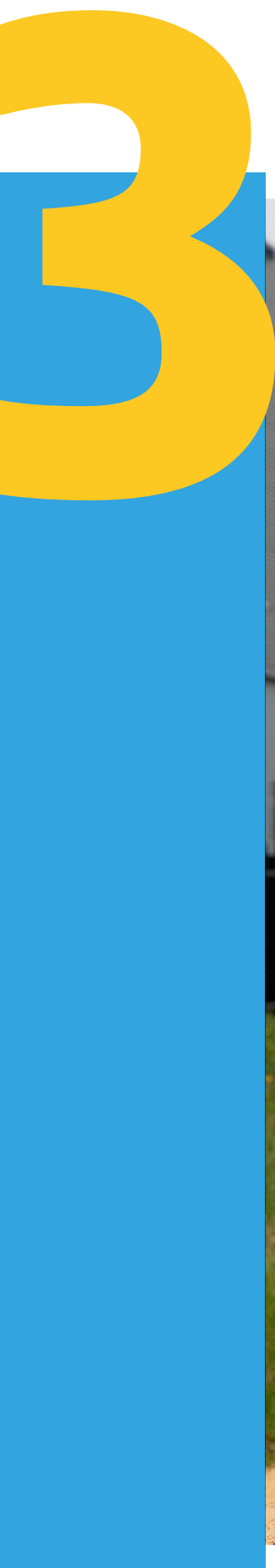
Tabel 2.2 | Planaanbod t/m 2030 op 5 grootste kantorenlocaties voor Noord-Holland Noord en Zuid (in m² BVO), 1-1-2019

Noord-Holland-Noord		Harde planvoorraad tot 2030 (m² BVO)	Zachte planvoorraad tot 2030 (m² BVO)	Totale planvoorraad 1 januari in m² BVO
NUON locatie	Alkmaar	37.000	-	37.000
Hoornse Vaart (Huiswaard II) Stationsomgeving Alkmaar Noord	Hoorn	-	-	-
Station Centraal Alkmaar	Alkmaar	25.000	-	25.000
Connexxion	Alkmaar	15.000	-	15.000
Kantorenlocatie Wognum	Medemblik	5.500	-	5.500
Noord-Holland-Zuid		Harde planvoorraad tot 2030 (m² BVO)	Zachte planvoorraad tot 2030 (m² BVO)	Totale planvoorraad 1 januari (m² BVO)
Zuidas	Amsterdam	180.000	405.000	585.000
Haarlemmermeer	Haarlemmermeer	100.000	-	100.000
Badhoevedorp Zuid	Haarlemmermeer	175.000	-	175.000
Beukenhorst-Oost-Oost	Haarlemmermeer	175.000	-	175.000
Haarlemmermeer	Haarlemmermeer	100.000	-	100.000

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

3) Ook daarbij moet worden opgemerkt dat een aantal nieuwe locaties nog niet in Plabeka-verband is afgestemd (zie Monitor Plabeka 2018-2019).

BEDRIJVENTERREINEN EN ZEEHAVENTERREINEN

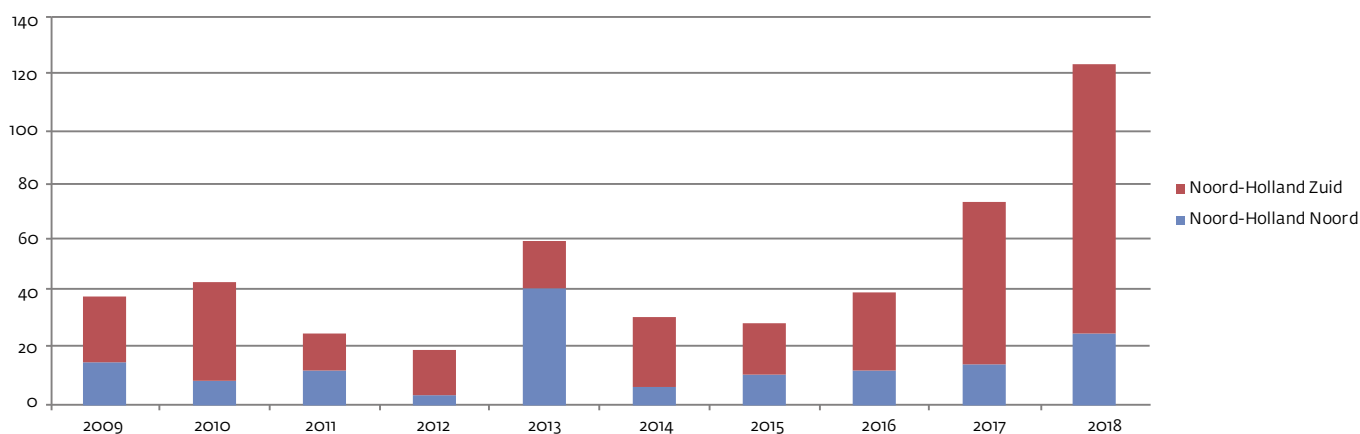

Dit hoofdstuk beschrijft de ontwikkelingen op de Noord-Hollands markt van (zeehaven-) bedrijventerreinen. Er zijn in 2018 fors meer bedrijfskavels uitgegeven. Het planaanbod is deels verschoven van zacht naar hard. Daarnaast wordt de huidige voorraad geanalyseerd op veroudering, herstructurering en transformatie.

3.1 UITGIFTE

In Noord-Holland is in 2018 netto 122,8 hectare grond op bedrijven- en zeehaventerreinen uitgegeven (figuur 3.1). Hiermee ligt de uitgifte in 2018 bijna 50 hectare boven het niveau van 2017 en drie keer zo hoog als in 2016. De uitgifte in zowel Noord-Holland Noord als Zuid nam fors toe. De uitgegeven bedrijfskavels in 2018 zijn voornamelijk in het segment gemengd (51,4 ha), haventerrein (47,4 ha) en industrieel (11,8 ha).

Figuur 3.1 | Uitgiften bedrijven- en zeehaventerreinen 2009-2018, Noord-Holland Noord en Zuid (netto ha)

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Tabel 3.1 | Uitgiften bedrijven- en kadegebonden zeehaventerreinen (netto ha) in 2018 en gemiddelde 2011-2018⁴⁾

	Bedrijventerrein (incl. niet-kadegebonden en kadegebonden haventerreinen)	
	Uitgifte 2018	Gemiddelde 2009-2018
Kop van Noord-Holland	15,8	4,7
Regio Alkmaar ⁵⁾	3,8	3,6
West-Friesland	6,3	2,7
Totaal Noord-Holland Noord	25,8	
Amstelland-Meerlanden	34,9	12,0
Amsterdam	44,4	9,6
Gooi en Vechtstreek	0,8	0,9
IJmond	2,4	1,1
Zaanstreek-Waterland	13,6	3,0
Zuid-Kennemerland	1	0,6
Totaal Noord-Holland Zuid	97	
Totaal Noord-Holland	122,8	

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

- 4) De verdeling van de gemiddelde jaarlijkse uitgifte over bedrijven- en zeehaventerreinen verschilt van eerdere monitoredities als gevolg van de herijking van de gebiedsafbakening van zeehaventerreinen conform de definities van het Projectbureau NZKG. Hierdoor gelden sommige (delen van) bedrijventerreinen nu als zeehaventerrein en vice versa. Tabel 2.1 is berekend op basis van de herijkte gebiedsindeling.
- 5) In de monitor Werklocaties wordt de gemeente Castricum tot de Regio Alkmaar gerekend. In de monitor Plabeka geldt Castricum (hoewel het geen MRA-gemeente is) echter als onderdeel van de regio IJmond; de uitgifte in 2016 in Castricum (0,4 netto ha) wordt daarom in de laatgenoemde monitor bij de regio IJmond gerekend, waardoor de totale uitgifte in de regio in de monitor Plabeka 1,5 ha bedraagt.

In 2018 lag de gronduitgifte in alle regio's – met uitzondering van Alkmaar en Haarlem – boven de het uitgifteniveau van 2017. Alle regio's gaven ook (boven)gemiddeld veel uit. In de regio's Kop van Noord-Holland en Amsterdam is zelfs sprake van fors hogere uitgifte dan gemiddeld. Dit leidt tot met name een sterke toename van de uitgifte van haventerreinen in Noord-Holland ten opzichte van 2017.

Tabel 3.2 | Uitgiften bedrijven- en zeehaventerreinen in Noord-Holland in 2018 naar omvang (netto 3,0 ha en meer)

	Bedrijventerrein (incl. niet-kadegebonden en kadegebonden haventerreinen)	
	Uitgifte 2018	
Amsterdam	Afrika- en Amerikahaven	21,8
Amsterdam	Atlaspark	11,9
Hollands Kroon	Het Venster	11,4
Haarlemmermeer	PolanenPark	6,3
Aalsmeer	Green Park	6,2
Zaandam	Hoogtij (kadegebonden)	5,8
Amstelveen	De Loeten	5,0
Haarlemmermeer	Groenenbergterrein	3,0
Purmerend	Baanstee-Noord	3,0

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Tabel 3.2 laat zien waar de grootste uitgiften op bedrijven- en zeehaventerreinen in 2018 hebben plaatsgevonden. De grootste uitgiften waren in het havengebied van Amsterdam, gevolgd door Het Venster in Hollands Kroon (Middenmeer, datacenters) en een aantal gemeente bedrijventerreinen in de Schipholregio (logistiek).

3.2 AANBOD BEDRIJVEN- EN ZEEHAVENTERREINEN

Het aanbod aan bedrijventerreinen bestaat uit uitgifbare kavels op bestaande terreinen en de plancapaciteit voor nieuwe terreinen. Het aanbod is onderverdeeld in hard en zacht (zie tabel 3.3). De huidige planvoorraad is voornamelijk hard (937 hectare). Dit is te verklaren door het verschuiven van locaties van zachte naar harde planvoorraad om tijdig in te kunnen spelen op de groeiende vraag naar bedrijventerreinen. Alleen de Kop van Noord-Holland (79 hectare) en Amstelland-Meerlanden (35 hectare) hebben nog een substantieel aandeel zachte planvoorraad.

Tabel 3.3 | Overzicht hard en zacht planaanbod bedrijventerreinen incl. niet-kadegebonden zeehaventerreinen (netto ha) naar deelregio, 1-1-2019

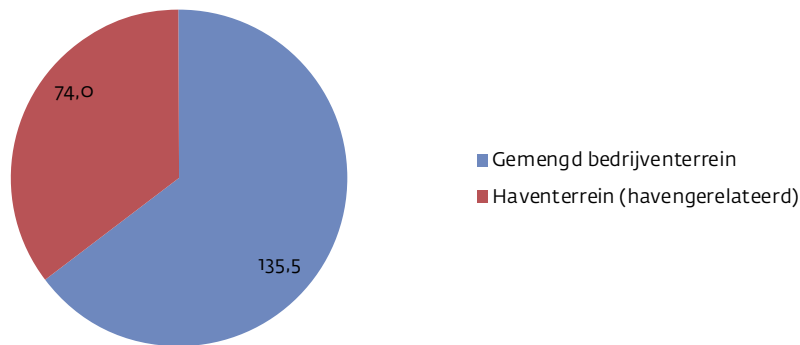
	Harde planvoorraad t/m 2030	Zachte planvoorraad t/m 2030	Zachte planvoorraad na 2030
Kop van Noord-Holland	44,9	79,0	5,5
Regio Alkmaar	96,8	0,0	0,0
West-Friesland	7,9	5,2	0,0
Totaal Noord-Holland Noord	149,5	84,2	5,5
Amstelland Meerlanden	306,8	5,0	35,2
Amsterdam	297,2	0,0	0,0
Gooi en Vechtstreek	4,2	0,0	0,0
IJmond	29,6	0,0	0,0
Zaansmaak-Waterland	137,4	0,0	0,0
Zuid- Kennemerland	12,0	0,0	0,0
Totaal Noord-Holland Zuid	787,2	5,0	35,2
Totaal Noord-Holland	936,7	89,2	40,7

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Hard planaanbod regio Noord-Holland Noord

In Noord-Holland Noord is het harde planaanbod afgelopen jaar iets toegenomen en nog beschikbaar in het segment gemengd en haventerreinde haventerreinen (figuur 3.2).

Figuur 3.2 | Hard planaanbod bedrijven- en zeehaventerreinen t/m 2030, per segment in Noord-Holland Noord (netto ha)

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Figuur 3.4 | De terreinen met grootste areaal hard planaanbod t/m 2030 (netto ha, excl. kadegebonden zeehaventerreinen), Noord-Holland Noord

Terrein	Gemeente	Deelregio	Segment	ha
De Vaandel	Heerhugowaard	Regio Alkmaar	Gemengd bedrijventerrein	65,7
Kooyhaven	Hollands Kroon	Kop van Noord-Holland	Haventerrein (havengerelateerd)	60,0
Breekland	Langedijk	Regio Alkmaar	Gemengd bedrijventerrein	17,3
Regionaal Havengebonden Bedrijventerrein	Hollands Kroon	Kop van Noord-Holland	Gemengd bedrijventerrein	14,0
Kooypunt	Den Helder	Kop van Noord-Holland	Gemengd bedrijventerrein	12,5

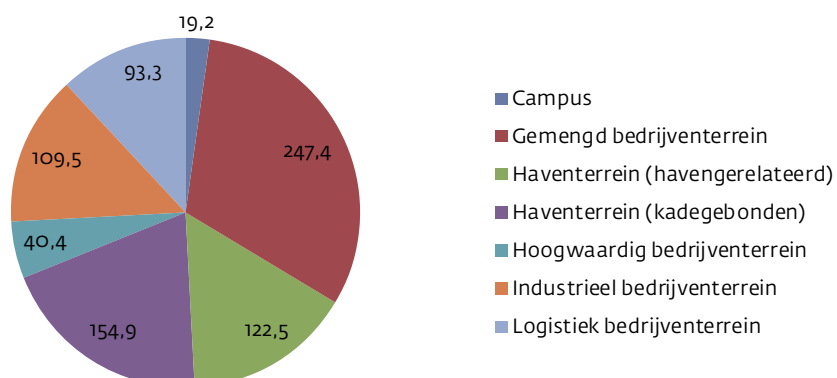
Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

De bedrijventerreinen met de grootste harde planvoorraad tot en met 2030 zijn de Vaandel in Heerhugowaard (66 ha) en de Kooyhaven in Hollands Kroon (60 ha). Ook op Breekland, Regionaal Havengebonden Bedrijventerrein (RHB) en Kooypunt is voldoende planvoorraad, waarvan deels hard. Ten opzichte van vorig jaar is Boekelermeer in Heiloo niet meer in de lijst aanwezig, hier is nog maar 6 hectare beschikbaar.

Hard planaanbod regio Noord-Holland Zuid

Het harde planaanbod in Noord-Holland Zuid is zeer divers (figuur 3.3 en tabel 3.5). Het grootste aanbod betreft gemengde bedrijventerreinen (247 ha) en haventerreinen (277 ha). Er zijn kleine verschillen met de monitor 2018. Met name het planaanbod kadegebonden terreinen is afgenomen door de grote uitgaven in 2018. De terreinen met het grootste areaal hard planaanbod zijn te vinden aan het Noordzeekanaal (Atlaspark met 64 ha, Afrika- en Amerikahaven met 46 ha, Hoogtij met 50 ha) en nabij Schiphol (Schiphol Trade Park met 78 ha).

Figuur 3.3 | Hard planaanbod bedrijven- en zeehaventerreinen t/m 2030, per segment in Noord-Holland Zuid (netto ha)

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Tabel 3.5 | De terreinen met grootste areaal hard planaanbod t/m 2030 (ha netto, excl. kadegebonden zeehaventerreinen), Noord-Holland Zuid

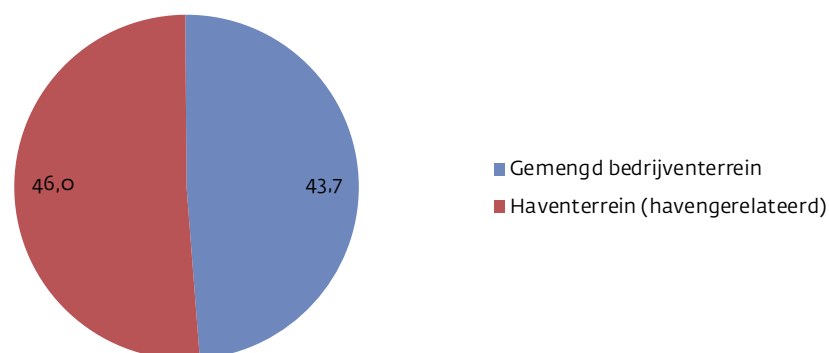
Terrein	Gemeente	Deelregio	Segment	ha
Schiphol Trade Park (logistiek)	Haarlemmermeer	Amstelland Meerlanden	Industrieel bedrijventerrein	77,5
Atlaspark	Amsterdam	Amsterdam	Haventerrein (havengerelateerd)	63,5
De Baanstee Noord	Purmerend	Zaanstreek-Waterland	Haventerrein (havengerelateerd)	58,1
Hoogtij (niet kadegebonden)	Zaanstad	Zaanstreek-Waterland	Gemengd bedrijventerrein	50,2
Afrika- en Amerikahaven (niet kadegebonden)	Amsterdam	Amsterdam	Haventerrein (havengerelateerd)	46,2

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Zacht planaanbod regio Noord-Holland Noord

De zachte planvoorraad in het noordelijk deel van Noord-Holland is 90 ha. Dit zachte aanbod is zowel nat als droog (figuur 3.4). De zachte planvoorraad bevindt zich grotendeels in de Kop van Noord-Holland en dan met name in Hollands Kroon (tabel 3.6).

Figuur 3.4 | Zacht planaanbod bedrijven- en zeehaventerreinen (voor en na 2030) per segment, Noord-Holland Noord (netto ha)

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Tabel 3.6 | De 5 terreinen met grootste areaal zacht planaanbod (voor of na 2030, netto ha, excl. kadegebonden zeehaventerreinen), Noord-Holland Noord

Terrein	Gemeente	Deelregio	Segment	ha
Regionaal Havengebonden Bedrijventerrein	Hollands Kroon	Kop van Noord-Holland	Haventerrein (havengerelateerd)	46,0
Robbenplaat Zuid Zuid Reserve	Hollands Kroon	Kop van Noord-Holland	Gemengd bedrijventerrein	20,5
Kooypunt	Den Helder	Kop van Noord-Holland	Gemengd bedrijventerrein	13,0
De Veken 4, fase2	Opmeer	Westfriesland	Gemengd bedrijventerrein	5,2
Kolksluis II	Medemblik	Kop van Noord-Holland	Gemengd bedrijventerrein	5,0

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2018

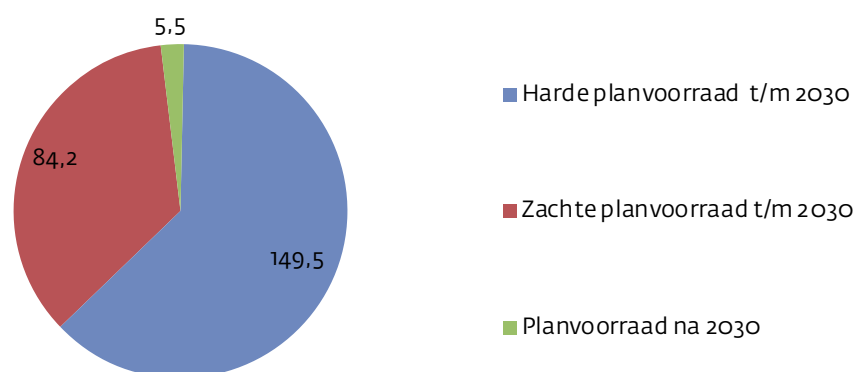
Zacht planaanbod regio Noord-Holland Zuid

Het zachte planaanbod in het zuidelijk deel van Noord-Holland is gekrompen tot één locatie: 40 hectare logistiek in Haarlemmermeer (Schiphol Trade Park).⁶

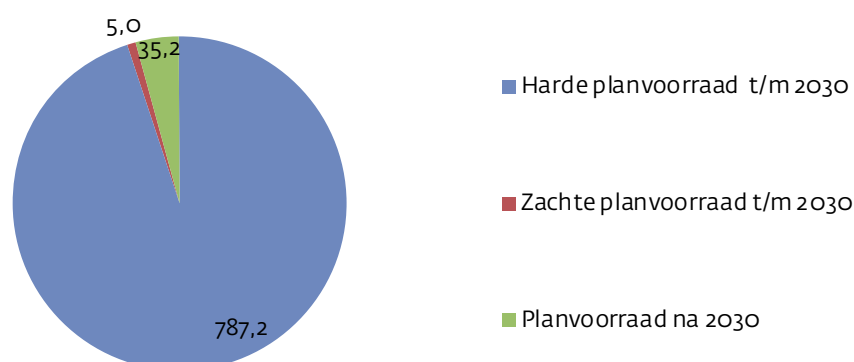
Totale plancapaciteit

De figuren 3.5 en 3.6 laten de verdeling van de planvoorraad in de tijd zien. Tot 2030 is er in Noord-Holland-Noord een substantiële harde en zachte planvoorraad, terwijl het zachte planaanbod in het zuidelijk deel van Noord-Holland vrijwel verdwenen is.

6) Feitelijk is er meer zacht planaanbod beschikbaar in Haarlemmermeer, maar dat is in 2019 in de enquête abusievelijk gemeld als hard planaanbod.

Figuur 3.5 | Verdeling totale plancapaciteit bedrijven- en zeehaventerreinen Noord-Holland Noord, 1-1-2019.

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Figuur 3.6 | Verdeling totale plancapaciteit bedrijven- en zeehaventerreinen Noord-Holland Zuid, 1-1-2019.

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Planaanbod zeehaventerreinen

De zeehaventerreinen in Noord-Holland concentreren zich in het Noordzeekanaalgebied. De grootste terreinen liggen in Amsterdam (Westpoort) en Zaanstad (Hoogtij).

Tabel 3.7 | Hard en zacht planaanbod kadegebonden zeehaventerreinen (netto ha), 1-1-2019

	Harde planvoorraad t/m 2030	Zachte planvoorraad t/m 2030	Planaanbod na 2030
Kop van Noord-Holland	0,0	0,0	0
West-Friesland	0,0	0,0	0
Noord-Holland Noord	0,0	0,0	0
Amsterdam	122,5	0,0	0
IJmond	8,5	0,0	0
Zaanstreek-Waterland	23,9	0,0	0
Noord-Holland Zuid	154,9	0,0	0
Totaal Provincie	154,9	0,0	0

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Het beschikbare planaanbod aan zeehaventerreinen heeft per 1-1-2019 een omvang van 155 ha, een afname van ruim 50 hectare ten opzichte van 1-1-2018. Daarvan is een groot gedeelte hard en gelegen in de Haven van Amsterdam, met name de Afrika- en Amerikahaven (123 ha). Andere planvoorraden zijn gelegen in Zaanstad (24 ha) en Hollands Kroon (14 ha).

Tabel 3.8 | De 5 zeehaventerreinen met grootste harde planvoorraad t/m 2030 (netto ha)

Terrein	Gemeente	Deelregio	Segment	ha
Afrika- en Amerikahaven (kadegebonden)	Amsterdam	Amsterdam	Haventerrein (kadegebonden)	98,5
Atlaspark	Amsterdam	Amsterdam	Haventerrein (kadegebonden)	63,5
Afrika- en Amerikahaven (niet kadegebonden)	Amsterdam	Amsterdam	Haventerrein (kadegebonden)	46,2
Hoogtij (kadegebonden)	Zaandam	Zaanstreek-Waterland	Haventerrein (kadegebonden)	23,9
Regionaal Havengebonden Bedrijventerrein	Hollandse Kroon	Kop van Noord-Holland	Haventerrein (kadegebonden)	14,0

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

3.3 ANALYSE BESTAANDE VOORRAAD

Naast een analyse van het planaanbod is ook een analyse van de bestaande voorraad aan bedrijven- en zeehaventerreinen van belang. Hierbij komen achtereenvolgens de mate van veroudering op terreinen, herstructurering, beheer en transformatie aan bod.

Veroudering bedrijventerreinen

Tabel 3.9 laat per regio het totale en het verouderde oppervlakte aan bedrijventerrein zien op basis van opgaven van gemeenten. Van de totale hoeveelheid bedrijventerrein (per 1-1-2019 ca. 12.000 bruto ha, incl. niet-kadegebonden zeehaventerreinen) is 18%, oftewel 2142 ha verouderd. Het totale aantal hectare verouderde bedrijventerrein is daarmee sterk gestegen ten opzichte van 2018.⁷

In Noord-Holland Zuid is het verouderde oppervlakte (1734 ha, 20% van het totale bruto oppervlakte) zowel absoluut als relatief groter dan in Noord-Holland Noord (399 ha, 13%). De percentages verouderde oppervlakte lopen sterk uiteen van 5% in de IJmond tot 39% in Gooi en Vechtstreek.

Tabel 3.9 | Veroudering op bedrijventerreinen en niet-kadegebonden zeehaventerreinen: totale en verouderde oppervlakte (bruto ha), 1-1-2019

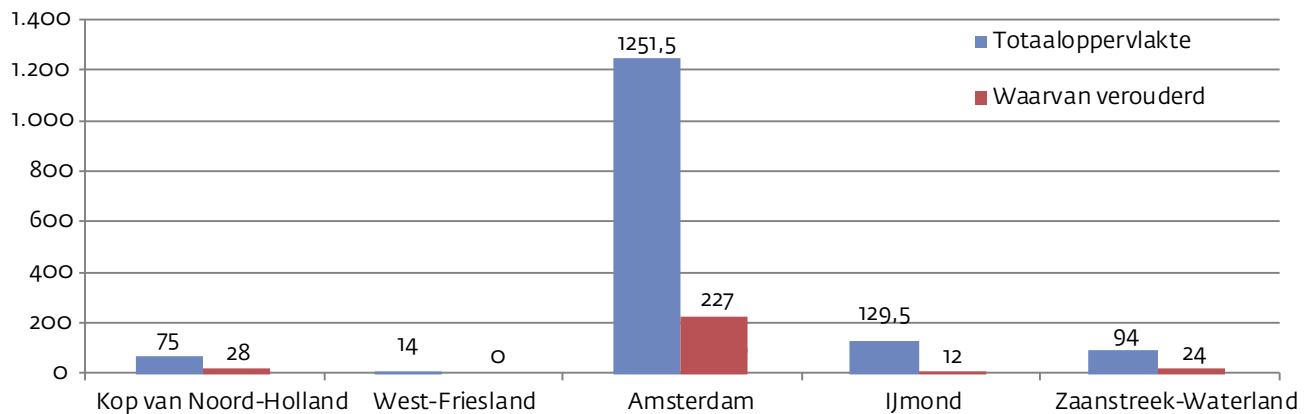
Terrein	Totaaloppervlakte	Waarvan verouderd
Kop van Noord-Holland	963	72
Regio Alkmaar	1.195	205
West-Friesland	864	123
Totaal Noord-Holland Noord	3.022	399
Amstelland Meerlanden	2.629	478
Amsterdam	3.036	703
Gooi en Vechtstreek	435	170
IJmond	1.371	67
Zaanstreek-Waterland	1.140	269
Zuid- Kennemerland	279	56
Totaal Noord-Holland Zuid	8.889	1.743
Totaal Noord-Holland	11.911	2.142

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten en ABCD-prioriteitenlijst, 2019

Veroudering kadegebonden zeehaventerreinen

Veroudering speelt op kadegebonden zeehaventerreinen veel minder een rol dan op bedrijventerreinen en niet-kadegebonden haventerreinen. In 2018 is 291 hectare kadegebonden zeehaventerreinen verouderd. Het grootste deel daarvan ligt in het havengebied van Amsterdam, 227 hectare.

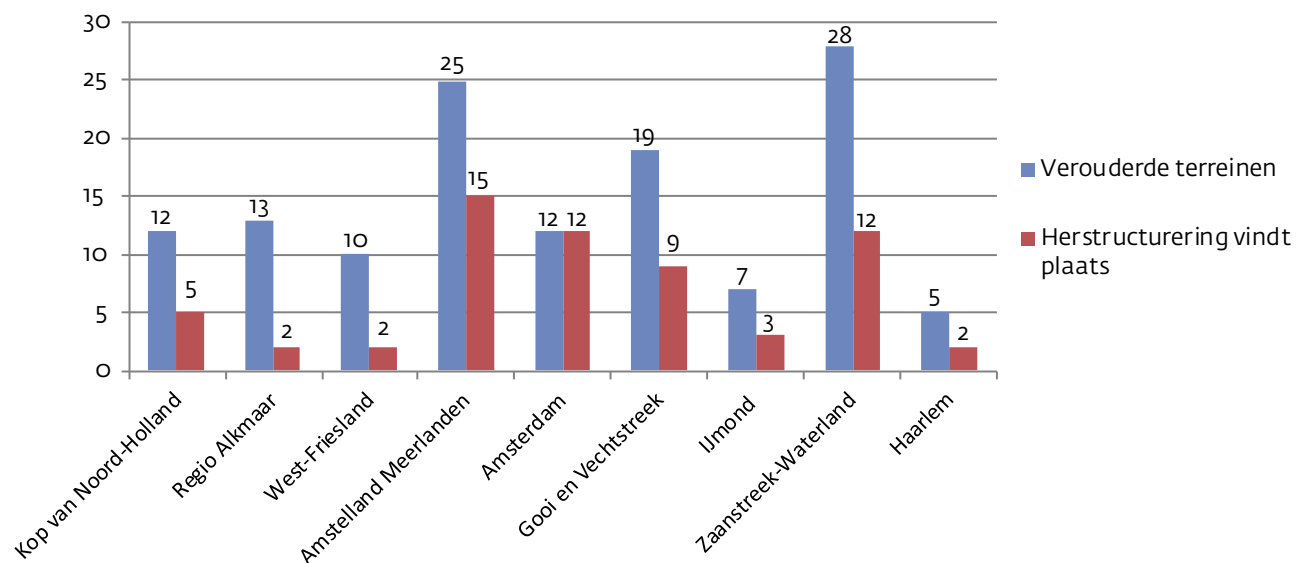
⁷) Dit is te verklaren door een correctie op de enquêteresultaten verouderde locaties in de enquête monitor werklocaties op basis van de geactualiseerde ABCD-lijst.

Figuur 3.7 | Veroudering kadegebonden zeehaventerreinen (bruto ha), 1-1-2019

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Herstructurering bedrijven- en haventerreinen

Om veroudering van terreinen tegen te gaan en de economische vitaliteit te vergroten, zetten publieke en private partijen in op herstructurering (zie ook kadertekst). Figuur 3.12 laat het aantal bedrijven- en haventerreinen zien waar herstructurering plaatsvindt, afgezet tegen het aantal verouderde terreinen. Op de helft (67 van de 131) van de verouderde terreinen zijn herstructureringsplannen gemaakt of in uitvoering⁸; het betreft hier 64 bedrijventerreinen en drie kadegebonden zeehaventerreinen.

Figuur 3.8 Aantal verouderde bedrijven- en zeehaventerreinen en herstructurering, 1-1-2019

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Uitvoeringsprogramma toekomstbestendige werklocaties

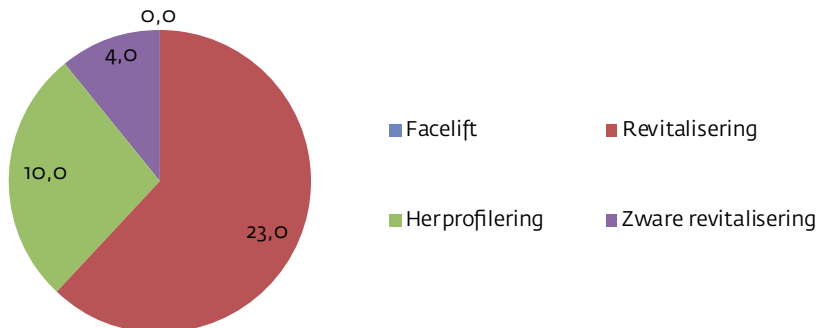
De Provincie Noord-Holland voert sinds september 2009 een actief beleid in herstructurering. Het Uitvoeringsprogramma toekomstbestendige werklocaties beschrijft hoe de provincie haar doelen op het gebied van herstructurering wil bereiken. De provincie geeft subsidie voor het verbeteren en verduurzamen van bestaande bedrijventerreinen. Door bestaande terreinen voor ondernemers aantrekkelijk te houden of weer aantrekkelijk te maken is er minder behoefte aan het ontwikkelen van nieuwe bedrijventerreinen. Het betreft de subsidieregelingen voor Herstructurering en Intelligent Ruimtegebruik van Bedrijventerreinen (HIRB) voor fysieke maatregelen en voor maatregelen ter Ondersteuning van Toekomstbestendige Werklocaties (OTW). Meer specifieke informatie over de resultaten van HIRB en OTW in 2018 (op basis van het Uitvoeringsprogramma Toekomstbestendige Werklocaties (UVP)) is opgenomen op [deze](#) pagina.

8) Alle planfasen van herstructurering (studiefase, planfase, voorbereiding, uitvoering) zijn meegenomen in deze grafiek.

Type herstructurering

In de provincie Noord-Holland is per 1-1-2019 op 1200 ha bedrijven- en zeehaventerreinen herstructurering voorzien of reeds in uitvoering. Van de herstructurering heeft 37 ha in Noord-Holland Noord plaats, een daling van 20 hectare ten opzichte van vorig jaar (figuur 3.9). Bijna tweederde van de herstructurering is revitalisering. Op een veel kleiner deel van het herstructureringsareaal vindt herprofilering plaats.

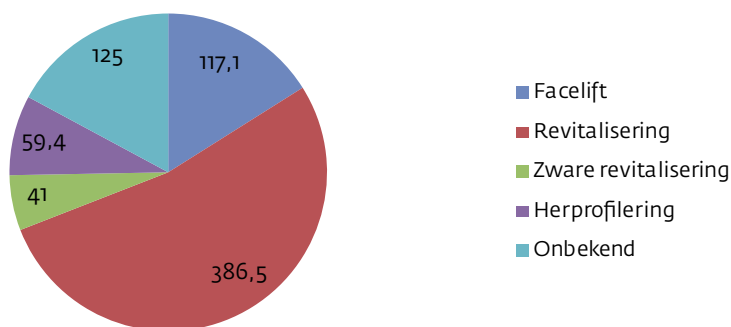
Figuur 3.9 | Aard herstructurering in plan of uitvoering, bedrijven- en zeehaventerreinen Noord-Holland Zuid (bruto ha)

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2018

De herstructurering in regio Noord-Holland Zuid (figuur 3.10) verschilt fors in omvang in vergelijking met Noord-Holland Noord: hier is het totale herstructureringsgebied 1165 ha.

Figuur 3.10 | Aard herstructurering in plan of uitvoering, bedrijven- en zeehaventerreinen Noord-Holland Zuid (bruto ha)

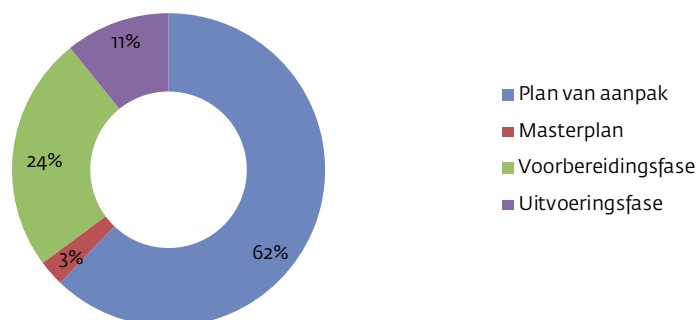

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

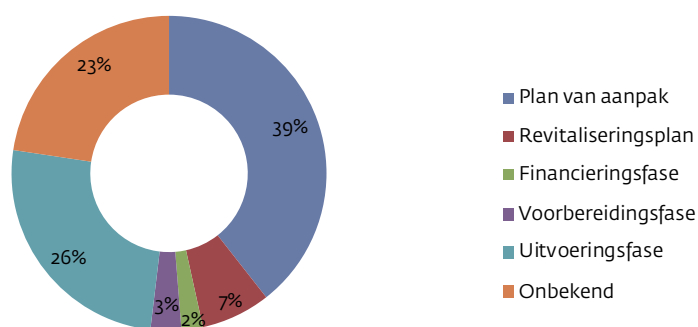
Voortgang herstructurering

In Noord-Holland Zuid zijn de plannen voor herstructurering verder gevorderd dan in Noord.

In Noord-Holland Noord is 62% van het te herstructureren oppervlakte bedrijventerrein nog in de fase van planvorming (figuur 3.11). Een klein percentage van de projecten (11%) zit in de uitvoeringsfase. In Noord-Holland Zuid zit nu het grootste deel van de projecten in de planfase (39%, figuur 3.12). Daarnaast zijn de projecten in de uitvoeringsfase afgenomen naar 26% in 2019.

Figuur 3.11 | Herstructurering: % van bruto areaal naar planfase, Noord-Holland Noord

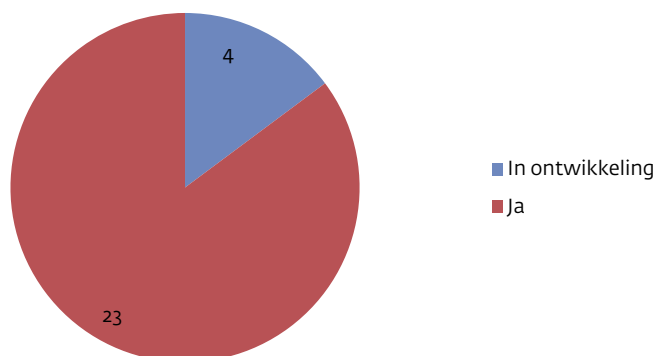
Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Figuur 3.12 | Herstructurering: % van bruto areaal naar planfase, Noord-Holland Zuid

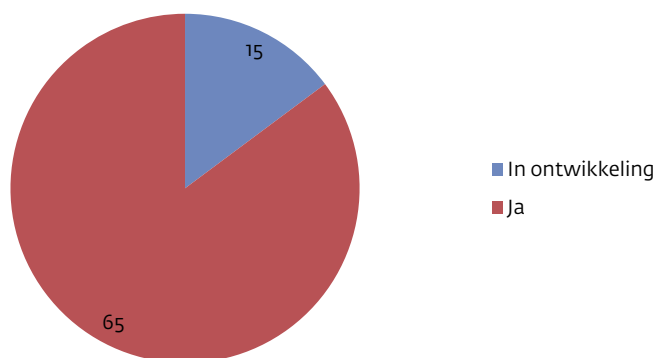
Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Beheer

Beheer is een voorwaarde voor kwalitatief goede en toekomstbestendige bedrijventerreinen. Eén van de vormen van beheer is bijvoorbeeld parkmanagement. Nog steeds kennen de meeste bedrijven- en zeehaventerreinen geen vorm van beheer. In Noord-Holland Noord is het aantal bedrijventerreinen met beheer stabiel gebleven, maar is het aantal terreinen met parkmanagement in ontwikkeling afgenomen van tien naar vier. In Noord-Holland Zuid is het aantal bedrijventerreinen met beheer toegenomen van 54 naar 65. Terreinen waar beheer in ontwikkeling is, is afgenomen van 28 naar 15.

Figuur 3.13 | aantal bedrijven- en zeehaventerreinen met parkmanagement, Noord-Holland Noord

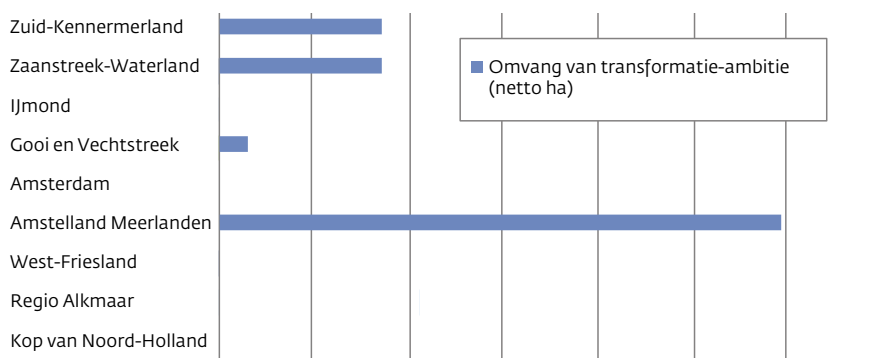
Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Figuur 3.14 | aantal bedrijven- en zeehaventerreinen met parkmanagement, Noord-Holland Zuid

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2019

Transformatie op bedrijventerreinen

Figuur 3.15 laat zien dat in Amstelland-Meerlanden (59 ha), Zaanstreek-Waterland (17 ha) en Zuid-Kennemerland (17 ha) de meeste transformatie van bedrijventerreinen is voorzien in de periode tot 2030. Opvallend is dat de transformatieopgave in Zaanstreek-Waterland ten opzichte van vorig jaar flink is afgenomen. Waarschijnlijk worden net als in Amsterdam deze locaties niet meegenomen omdat er geen sprake meer is van een ambities en plannen om te transformeren, maar gekeken wordt naar intensivering en menging met behoud van de economische functie.

Figuur 3.15 | Verwachte transformatie bedrijventerreinen t/m 2030 (excl. kadegebonden zeehaventerreinen)

Bron: Provincie Noord-Holland o.b.v. monitoring gemeenten, 2018

4

WERKGELEGENHEID OP WERKLOCATIES NOORD-HOLLAND

Het afgelopen jaar is de werkgelegenheid in Noord-Holland fors toegenomen, met 2,6% naar 1,58 miljoen fulltime en parttime banen. De meeste banen kwamen er bij op de gemengde locaties, maar ook op kantorenlocatie en bedrijventerreinen is er een sterke toename van de werkgelegenheid. De gegevens zijn op basis van LISA-cijfers over het jaar 2018, de enquête van bedrijven en instellingen.

4.1 ONTWIKKELINGEN 2008-2018

Werkgelegenheid 2018

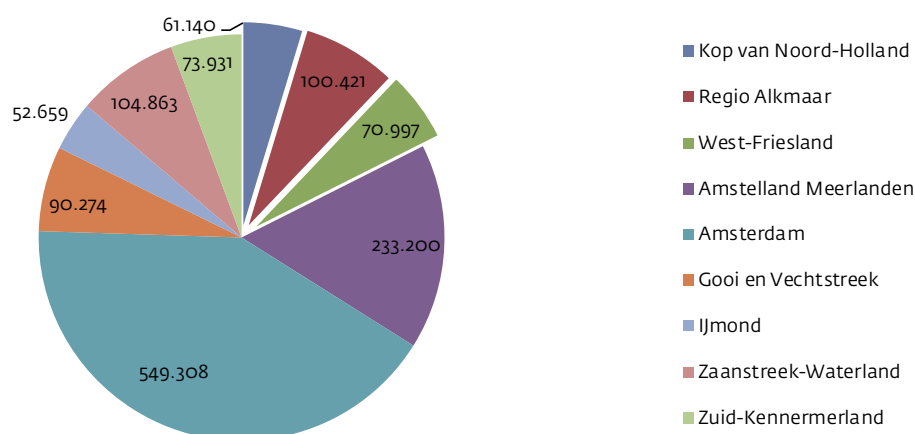
In Noord-Holland zijn in 2018 in totaal 1.581.060 banen. Dat is een stijging van 2,6 % ten opzichte van 2017 (ruim 40.000 banen). Het aantal banen nam toe in alle deelregio's van Noord-Holland, maar met name in Amsterdam en Amstelland-Meerlanden. De toename van het totaal aantal banen is een versterking van het economische herstel dat zichtbaar was in 2017.

De werkgelegenheid wordt door LISA onderscheiden in de grotere fulltime banen (meer dan 12 uur per week) en de kleinere parttime banen (minder dan 12 uur per week). In 2018 zijn er 244.267 banen van minder dan 12 uur per week in Noord-Holland. Deze parttime banen zijn relatief oververtegenwoordigd in de regio Amsterdam en Amstelland-Meerlanden.

De fulltimers zijn de banen met de meeste impact op de economie en bepalend voor de ruimtebehoefte op de werklocaties. Hieronder wordt nader ingegaan op de ontwikkeling van deze banen. Noord-Holland kende in 2018 in totaal 1.336.793 banen van meer dan 12 uur per week, een stijging van 3% en eveneens 40.000. Dit betekent dat de toename van de werkgelegenheid vrijwel volledig is toe te schrijven aan het aantal banen van meer dan 12 uur per week.

Van het aantal fulltime banen in Noord-Holland zijn er 232.558 in de regio Noord-Holland Noord en 1.104.235 in Noord-Holland Zuid. Amsterdam kent de grootste werkgelegenheid (549.308 banen, 41% van de totale werkgelegenheid). Amstelland-Meerlanden heeft 17% van het aantal banen. De regio Alkmaar heeft het grootste aandeel van de werkgelegenheid in Noord-Holland Noord: meer dan 100.000 banen, bijna 8% van de totale provinciale werkgelegenheid (zie figuur 4.1).

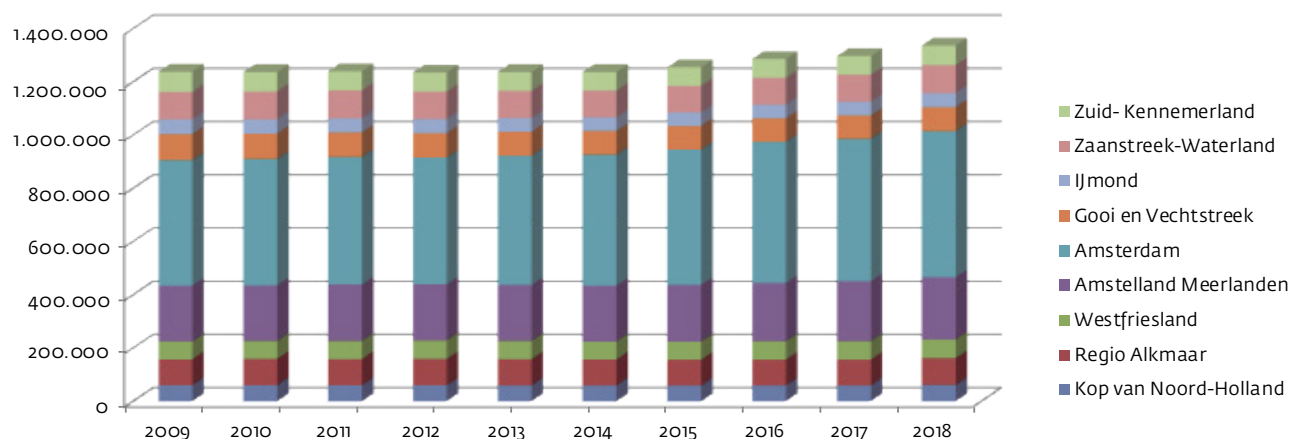
Figuur 4.1 | Werkgelegenheid (fulltime banen) 2018, naar deelregio

Bron: LISA 2019

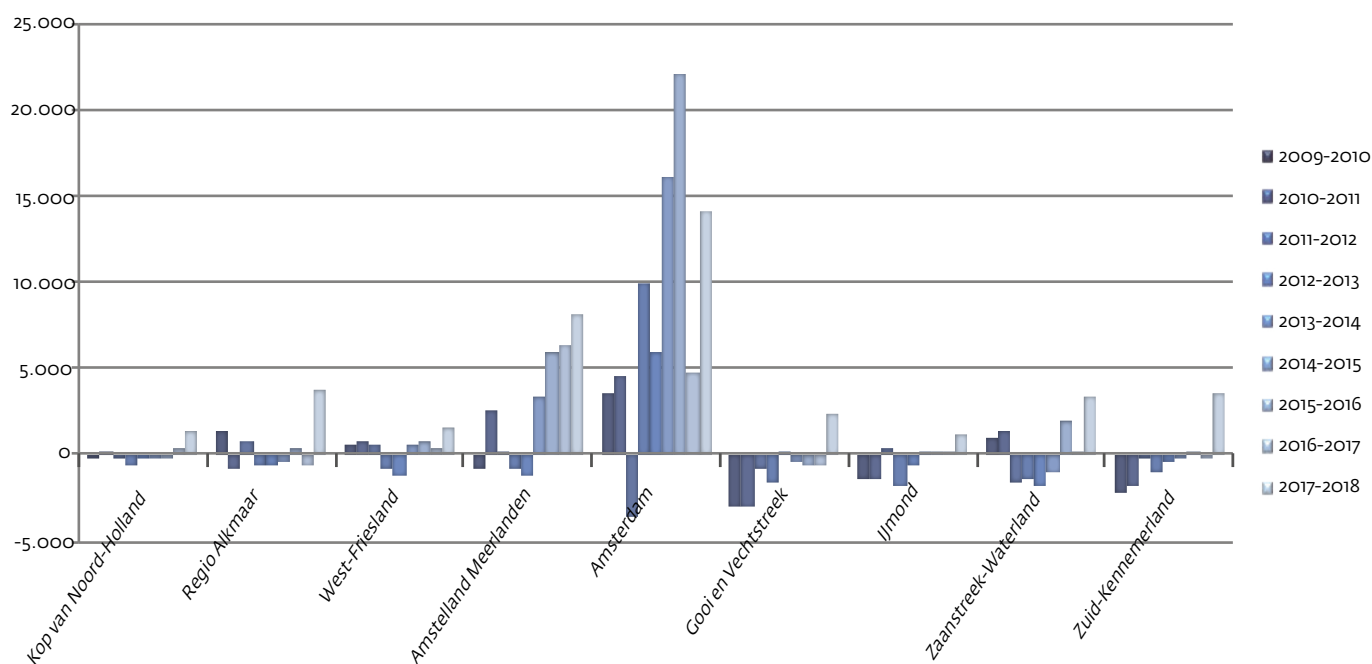
Werkgelegenheidsontwikkeling sinds 2008

2018 kende de grootste stijging van het aantal banen in tien jaar. Tussen 2017 en 2018 is het aantal banen met bijna 40.000 banen (3%, zie figuur 4.2). Zuid-Kennemerland kende de sterkste toename in het aantal banen (+5%), maar was ook fors in regio Alkmaar en Amstelland-Meerlanden (beiden 4%). Ook Gooi en Vechtstreek kent opnieuw een toename van 3%, in totaal 2400 banen.

Figuur 4.2 | Ontwikkeling werkgelegenheid grote banen in Noord-Holland 2006-2018, naar deelregio

Bron: LISA 2019, Provincie Noord-Holland, bewerking Bureau Buiten

In figuur 4.3 is de jaar-op-jaar-ontwikkeling van de werkgelegenheid per deelregio te zien tussen 2008 en 2018. De toenemende groei van het aantal banen in Amstelland-Meerlanden is daarbij erg stabiel. De groei in Amsterdam is na een kleine afvlakking in 2017 weer terug op het gemiddelde niveau van circa 10.000 banen per jaar (2018: 14.230 banen). Alle regio's kennen een stevige groei tussen 2017 en 2018. Uitschieters zijn de regio's Zuid-Kennemerland, de Gooi en Vechtstreek en Alkmaar.

Figuur 4.3 | Werkgelegenheidsontwikkeling grote banen jaar-op-jaar 2010-2018 per deelregio

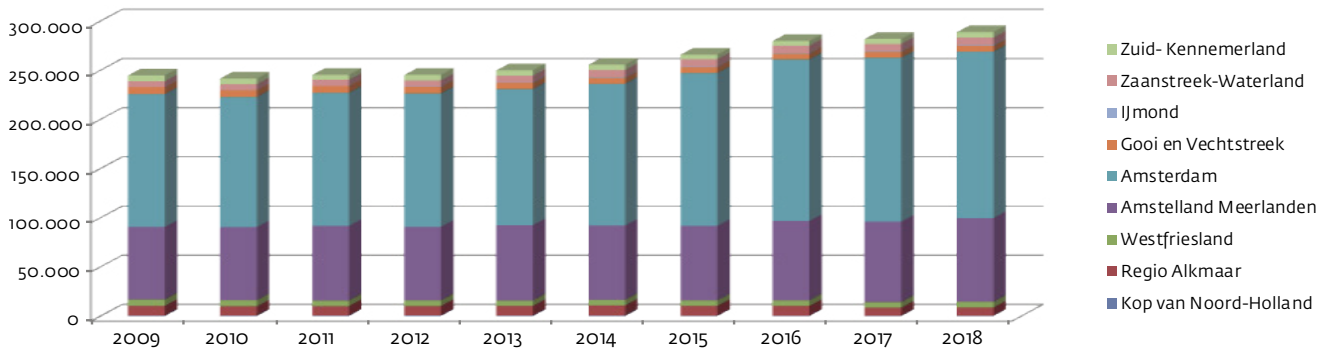
Bron: LISA 2019, Provincie Noord-Holland

4.2 WERKGELEGENHEID PER LOCATIETYPE

Banen op kantoorlocaties

Op kantoorlocaties kent Noord-Holland een werkgelegenheid van 288.980 banen van meer dan 12 uur per week. Dat is toename van bijna 7.000 banen ten opzichte van 2017. De groei van werkgelegenheid op kantoorlocaties zit daarmee op een gemiddelde niveau van de afgelopen vijf jaar.

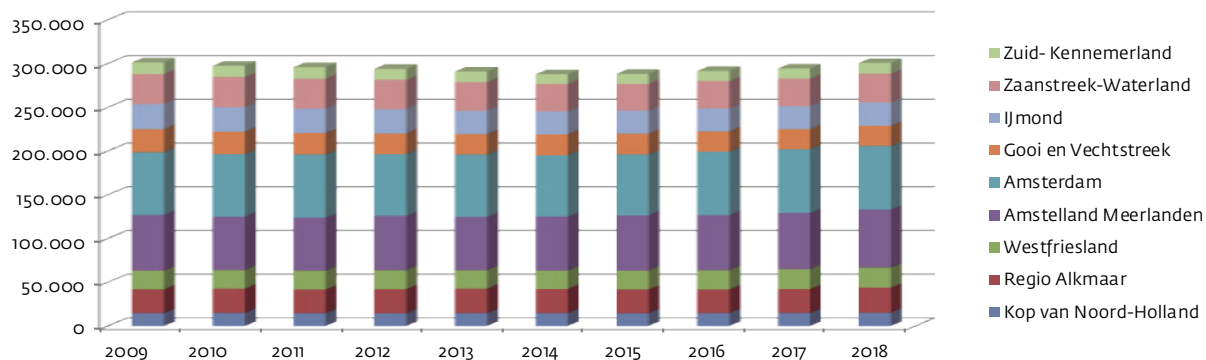
Amsterdam heeft nog steeds het grootste aantal banen op kantoorlocaties (169.261, 59% van de hele werkgelegenheid op kantoorlocaties in Noord-Holland). De grootste absolute en procentuele groei in werkgelegenheid is in Amstelland-Meerlanden, 4% groei naar 85.100 banen in 2018. In Noord-Holland Noord heeft Alkmaar het grootste aandeel van banen op kantoorlocaties: 8385 banen, 3% groei van de totale werkgelegenheid.

Figuur 4.4 | Werkgelegenheidsontwikkeling grote banen op kantoorlocaties 2009-2018, naar deelregio

Bron: LISA 2019, Provincie Noord-Holland

Banen op bedrijven- en zeehaventerreinen

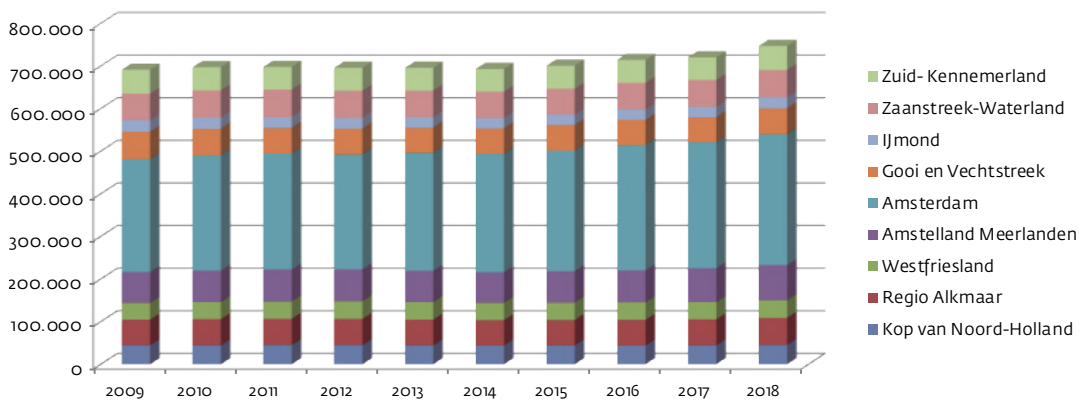
In 2018 waren er 300.812 grote banen op bedrijven- en zeehaventerreinen, een toename van 6.000 banen ten opzichte van 2017 (zie figuur 4.5). Het aantal banen op bedrijven- en zeehaventerreinen is weer op het niveau van 2009. De grootste groei zit in de regio Amstelland-Meerlanden, hier zijn in 2018 in totaal 66.198 grote banen. Ook de regio Alkmaar en Zaanstreek-Waterland kenden een relatief sterke groei. Amsterdam kent nog steeds de grootste werkgelegenheid in Noord-Holland op bedrijven- en zeehaventerreinen (72.703 banen), een kleine daling ten opzichte van 2017.

Figuur 4.5 | Werkgelegenheidsontwikkeling op bedrijven- en zeehaventerreinen 2009-2018, naar deelregio

Bron: LISA 2019, Provincie Noord-Holland

Banen op overige locaties

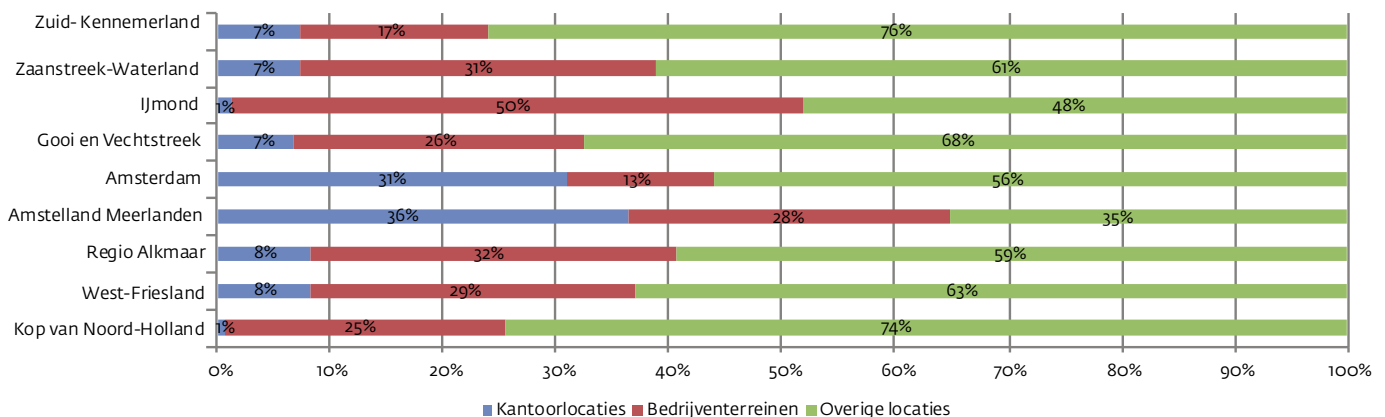
De meeste werkgelegenheid in Noord-Holland is gevestigd op overige gemengde locaties. Dit zijn alle locaties buiten de formele kantorenlocaties en bedrijventerreinen: 747.126 grote banen, 55% van de totale werkgelegenheid. De groei in 2018 is de grootste groei in de afgelopen 10 jaar (26.491 banen). Verreweg de grootste groei in 2018 was in de regio Amsterdam (+11.701 banen).

Figuur 4.6 | Werkgelegenheidsontwikkeling grote banen op overige locaties 2009-2018 naar deelregio.

Bron: LISA 2019, Provincie Noord-Holland

Ruimtelijke verdeling werkgelegenheid over werklocaties en overige locaties

In figuur 4.7 is de procentuele verdeling van de totale werkgelegenheid per deelregio over de verschillende typen werklocaties te zien. In bijna alle deelregio is de werkgelegenheid het grootst op de overige locaties, behalve in Amstelland Meerlanden. In de Kop van Noord-Holland is dat zelfs bijna 75%. In de IJmond is de werkgelegenheid verdeeld tussen bedrijventerreinen en overige locaties.

Figuur 4.7 | Verdeling werkgelegenheid grote banen over locaties, per deelregio, 2018

Bron: LISA 2019, provincie Noord-Holland

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

COLOFON

De sector Regionale Economie en Erfgoed van de Provincie Noord-Holland heeft de monitor opgesteld. De online monitor-applicatie is ontwikkeld met ESRI. Een deel van de gebruikte data is verzameld en bewerkt door de sector Onderzoek en Informatie van de Provincie Noord-Holland. De dataverzameling onder gemeenten en de inhoudelijke redactie van de Monitor Werklocaties Noord-Holland is uitgevoerd door sector Regionale Economie en Erfgoed Provincie Noord-Holland en het Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord en vervolgens bewerkt door Bureau BUITEN.

BRONVERMELDING

Voor deze publicatie zijn – naast de gegevens aangeleverd door gemeenten – de volgende bronnen gebruikt:

- Data bestand Kantorenmonitor BV (peildatum 1-1-2019)
- LISA werkgelegenheidsregister (maart-april 2019)
- Provinciaal Herstructureringsprogramma, stand van zaken 2019
- Monitor Uitvoeringsstrategie Plabeka, editie 2018-2019

DEFINITIES KANTOORLOCATIES

Bruto vloeroppervlakte (bvo)

Oppervlak gemeten op vloerniveau langs de buitenomtrek van de opgaande scheidingsconstructies die de desbetreffende ruimte of groep van ruimten omhullen.

Kantorenlocatie

Een perceel of een groepering van aaneengesloten percelen, waarop gebouwen gerealiseerd dan wel te realiseren zijn, die uitsluitend of hoofdzakelijk een kantoorfunctie hebben. Voor kantoren bestemde percelen, waarop nog niet gebouwd is, tellen ook mee. De aaneengeslotenheid van percelen is van wezenlijk belang. Verspreid liggende kantoorpercelen in een buurt gelden bijvoorbeeld als verschillende locaties. Kantoorruimte wordt gemeten in m² bruto vloeroppervlakte (bvo). Waar in deze rapportage wordt gesproken over vierkante meters, wordt ook het bruto vloeroppervlakte bedoeld. De analyse beperkt zich tot de grotere kantoorlocaties waar minimaal 2.000 m² bruto vloeroppervlak kantoorruimte staat of in de nabije toekomst te realiseren is. Wanneer in de rapportage de term 'kantoorlocaties' wordt gebruikt worden deze grotere locaties bedoeld. Niet tot kantoren worden gerekend publieke en semipublieke instellingen als ziekenhuizen en onderwijsinstellingen. Kantoorruimte die deel uitmaakt van fabrieks- of bedrijfsgebouwen wordt toegerekend aan de hoofdfunctie bedrijfsgebouw.

Overige kantoren

Kantoren op locaties met een bestaande plus de te realiseren aaneengesloten kantoorvloeroppervlakte dat in principe kleiner dan 2.000 m² bvo is.

Kantorenvorraad

Het aantal vierkante meters kantoorruimte dat in bestaande/zichtbare/fysieke kantoorgebouwen aanwezig is. Deze ruimte moet in gebruik, in aanbod of leegstaand zijn.

Kantoren in gebruik (voorraad in gebruik)

Het aantal vierkante meters kantoorruimte dat in het verleden betrokken is, en op de peildatum (1 januari 2016) in gebruik is.

Kantoorquotiënt

Aantal m² bvo op een kantoorlocatie in gebruik (excl. leegstand) / aantal arbeidsplaatsen op een kantoorlocatie.

Leegstand

Kantoren die op de peildatum niet in gebruik zijn. Leegstand wordt uitgerekend door de totale bestaande voorraad te verrekenen met bestaande voorraad in gebruik.

In de metingen van leegstand wordt gerekend inclusief voorverhuur. Dit houdt in dat als een kantoor wel verhuurd maar nog niet in gebruik is het wel tot de leegstand gerekend wordt.

Plancapaciteit

Voornemens van gemeenten, projectontwikkelaars en bouwmaatschappijen voor de ontwikkeling van nieuwe kantoren.

Transformatie

Voornemens van gemeenten, projectontwikkelaars en bouwmaatschappijen voor de transformatie van bestaande kantoorruimte naar andere functies (wonen, horeca, bedrijfsverzamelgebouw).

DEFINITIES BEDRIJVENTERREINEN

Bedrijventerrein / werklocatie

Een terrein dat vanwege zijn bestemming bestemd en geschikt is voor gebruik door handel, nijverheid, dienstverlening en industrie. Op deze terreinen kan ook enige commerciële en niet-commerciële dienstverlening (zoals kantoorgebouwen, detailhandel) aanwezig zijn, maar deze hebben samen een minderheidsaandeel in de terreinoppervlakte. Onder de omschrijving vallen daarmee tevens (delen van) werklocaties die gedeeltelijk bestemd zijn en geschikt zijn voor kantoren.

De volgende terreinen vallen er niet onder:

- terrein voor grondstoffenwinning, olie en gaswinning;
- terrein voor waterwinning;
- terrein voor agrarische doeleinden zonder verwerkende industrie en logistiek;
- terrein voor afvalstort.

Bruto oppervlakte bedrijventerrein

De totale oppervlakte van de werklocatie met bedrijfsbestemming. Totaal oppervlakte werklocatie (in ha) binnen de bruto contour, inclusief binnen de bruto contour aanwezige andere functies.

Hard en zacht planaanbod / planfasen

Harde plannen betreffen terreinen waar een bestemmingsplan voor is vastgesteld. Alle andere terreinen zijn zachte plannen. Deze plannen zijn bijvoorbeeld in studie of maken deel uit van een structuurvisie of ruimtelijk plan. De volgende planfasen zijn te onderscheiden:

(Vastgesteld en) Onherroepelijk bestemmingsplan: een vastgesteld bestemmingsplan voor een werklocatie, dat onherroepelijk is geworden;

- Vastgesteld bestemmingsplan: is een bestemmingsplan voor een werklocatie dat door de gemeenteraad is vastgesteld waartegen nog beroepsmogelijkheden openstaan of waartegen beroep is ingesteld;
- Ontwerp bestemmingsplan: is een ontwerp voor een bestemmingplan voor een werklocatie dat door burgemeester en wethouders ter inzage is gelegd;
- Plan in structuurvisie: werklocatie opgenomen in een provinciale of gemeentelijke structuurvisie en waarvoor nog geen bestemmingsplanprocedure gestart is;
- Ruimtelijk plan: werklocatie niet opgenomen in een provinciale of gemeentelijke structuurvisie, maar waar wel een (master)plan voor is opgesteld en waarover bestuurlijk overleg plaatsvindt;
- Studiefase: locatie in studie

Herstructurering

Verbeteren en verduurzamen van bestaande bedrijventerreinen. Door bestaande terreinen voor ondernemers aantrekkelijk te houden of weer aantrekkelijk te maken is er minder behoefte aan het ontwikkelen van nieuwe bedrijventerreinen.

Er zijn vier typen herstructurering:

- Facelift: doel van een facelift is de veroudering van de fysieke ruimte aan te pakken. Daarbij gaat het om ingrepen die de uitstraling van het terrein ten goede komen zoals de entree tot het terrein, straatverlichting en openbaar groen. Een facelift is de lichtste vorm van herstructurering. De kosten voor dit type ingrepen zijn relatief laag.
- Revitalisering: forse integrale verbetering van het terrein, waarbij naast ingrepen gericht op de uitstraling van het terrein (facelift) eveneens aandacht is voor het vernieuwen van de bestaande ondergrondse en bovengrondse infrastructuur en het oplossen van knelpunten zoals parkeerproblematiek, uitbreidingsruimte van bedrijven e.d.
- Zware revitalisering: Bij dit soort revitalisering is op delen van terreinen sprake van noodzakelijke verwerving van gronden waarna deze bouwrijp worden gemaakt. Bodemsanering, sloop van opstallen en de aanleg/herinrichting van (nieuwe) infrastructuur is veelal onderdeel van dit proces. De gronden kunnen aansluitend (deels) opnieuw worden uitgegeven. De huidige werkfunctie van het terrein, met reguliere bedrijfsruimtes, blijft behouden.
- Herprofilering: bij herprofilering wordt het bedrijventerrein grondig aangepakt (met bijvoorbeeld bedrijfsuitplaatsingen) waardoor het terrein in een ander (hogere) segment gesitueerd kan worden. De kosten voor dit type ingrepen zijn doorgaans hoog.

Kwalitatieve segmentering bedrijven- en zeehaventerreinen

Elk bedrijven- en zeehaventerrein in Noord-Holland is ingedeeld in één kwalitatief segment, conform de definities uit de Monitor Plabeka 2016-2017. De kwalitatieve segmenten zijn:

- **Logistiek (voorheen transport & distributie):** terreinen die specifiek zijn bestemd voor transport-, distributie- en groothandelsbedrijven. Denk aan bedrijven die activiteiten ontplooiën op het vlak van de spoorwegen, het wegvervoer en de binnenvaart. Hieronder vallen ook veem- en pakhuisbedrijven, expediteurs, cargadoors, bevrachters en andere tussenpersonen en reisbureaus waarbij het hier echter alleen gaat om die delen van de reisbureaus die de administratieve taken vervullen. Het gaat dus niet om de zogenaamde 'frontoffices' van de reisbureaus waar men een reis boekt.
- **Gemengd (voorheen modern gemengd):** terreinen met een hindercategorie 1, 2, 3 of 4, bestemd voor reguliere bedrijvigheid en niet behorend tot de terreinen die zijn getypeerd als hoogwaardig bedrijvenpark of distributiepark. Deze terreinen kennen een gevarieerd aanbod aan bedrijvigheid voornamelijk bestaande uit licht moderne industrie en overige ('modale') industrie. In een enkele situatie kan men nog (wat) zwaar milieuhinderlijke industrie of een (klein) aantal transport- en distributiebedrijven aantreffen. Kenmerkend voor deze terreinen is de aanwezigheid van bedrijven uit de voedings- en genotmiddelenindustrie, textielindustrie, kledingindustrie, schoen- en lederwarenindustrie, hout- en meubelindustrie, papier- en papierwarenindustrie, bouwmaterialen-, aardewerk- en glasindustrie, metaalproductenindustrie, machine-industrie, elektrotechnische industrie, transportmiddelenindustrie, instrumenten- en optische industrie, de bouwnijverheid en bouwinstallatiebedrijven. In mindere mate kan ook gedacht worden aan groothandelsbedrijven en luchthavengebonden transport- en distributiebedrijven.
- **Hoogwaardig en campusachtig (voorheen parkachtig):** hoogwaardige bedrijvenparken die specifiek zijn bestemd voor bedrijven met hoogwaardige (productie- en of R&D-) activiteiten. Kenmerkend voor deze terreinen is de aanwezigheid van bedrijven uit de elektrotechnische industrie, instrumenten- en optische industrie en overige hoogwaardige industrie zoals muziekmiddelenindustrie en fotolaboratoria. Ook moet gedacht worden aan bedrijven uit de IT-industrie die zich specifiek richten op onderzoek en/of productie van IT-middelen. In enkele situaties kan er ook bedrijvigheid uit de voedingsmiddelenindustrie, kledingindustrie, schoen- en lederwarenindustrie, houten meubelindustrie, papier- en papierwarenindustrie, bouwmaterialen-, aardewerken glasindustrie, metaalproductenindustrie, machine-industrie, transportmiddelenindustrie, de bouwnijverheid en bouwinstallatiebedrijven aangetroffen worden. Deze industrie mag echter niet beeldbepalend voor het terrein zijn.
- **Industrie (voorheen gemengd plus):** terreinen waar vestiging van alle soorten bedrijvigheid is toegestaan (incl. milieuhinderlijke bedrijven). Het gaat hier om terreinen waar minimaal bedrijvigheid in hindercategorie 5 is toegestaan. Voor het overgrote deel gaat het om zwaar milieuhinderlijke industrie. Dit geldt echter in minder sterke mate voor de gemeenten die over natte terreinen beschikken (vooral Amsterdam, Rotterdam, Delfzijl en Terneuzen). In een enkele situatie kan het hier ook gaan om 'modale industrie'. Vooral bedrijven met minder milieuvriendelijke activiteiten zullen vestiging op deze terreinen overwegen. Zeker indien afnemers of toeleveranciers (bijvoorbeeld recyclingbedrijven) zich hier al op bevinden.
- **Binnenstedelijk.** Terreinen gelegen in of nabij woonwijken. Vaak gekenmerkt door een kleinschaligere opzet en geschikt voor de lagere milieucategorieën (diensten en lichte industrie).
- **Kadegebonden zeehaventerreinen.** Het betreft hier terreinen die direct, zonder fysieke barrières, zijn gelegen aan een havenbekken of diep vaarwater en een kade of steiger hebben voor het laden en lossen van zeeschepen.
- **Havengerelateerd zeehaventerrein.** Het betreft hier terreinen, bestemd voor activiteiten die indirect gebruik maken van de haven voor de aan- en/of afvoer van goederen. Ze liggen op maximaal 2,5 kilometer van een havenbekken, zijn aangesloten op het Rijkswegennet zonder dat het transport daarbij door woonwijken moet en hebben een mogelijkheid voor een aansluiting op het goederenspoornet.

Netto oppervlakte bedrijventerrein

De som van alle uitgifbare of in erfpacht uitgifbare kavels in hectares, zowel niet uitgegeven als uitgegeven kavels.

Terreinquotiënt

Aantal arbeidsplaatsen op een bedrijventerrein/ omvang bedrijventerrein in netto ha in gebruik

Transformatie

Voornemens van gemeenten, projectontwikkelaars en bouwmaatschappijen voor de transformatie van bestaande bedrijventerreinen naar andere functies (wonen, kantoren, horeca, bedrijfsverzamelgebouw)

Veroudering

Vier processen kunnen van veroudering op bedrijventerreinen worden onderscheiden, namelijk:

- Technische veroudering. Betreft de fysieke en niet-fysieke infrastructuur, die niet langer past bij de vestigingseisen van bedrijven, zoals gebrek aan (grootschalig) onderhoud, maar ook het ontbreken van bijvoorbeeld glasvezelkabel, een te smal wegprofiel.
- Economische veroudering. Is het afnemen van de bijdrage, die het terrein levert aan de economische ontwikkeling van een gemeente/regio (bruto regionaal product, aantal arbeidsplaatsen), maar ook afname van de grondwaarde en technologische veroudering van het bedrijfsonroerend goed doordat perceel en gebouw incourant zijn geworden.
- Maatschappelijke veroudering. Betreft sociale veiligheid en andere aspecten van leefbaarheid, bijvoorbeeld door gewijzigde regelgeving (milieu, veiligheid, arbeidsomstandigheden).
- Ruimtelijke veroudering. Betreft de inrichting en lay-out van het bedrijventerrein en de ruimtelijke inpassing in de omgeving. Hierbij speelt ook een eventueel conflict tussen verschillende grondgebruikfuncties c.q. veranderde omgeving waardoor de locatie niet meer passend is voor de functie c.q. het type van bedrijventerrein. Bijvoorbeeld het ontbreken van openbaar vervoer voor arbeidsintensieve bedrijven.

Verkleuring

De stapsgewijze vestiging van andere ruimtelijke functies dan bedrijvigheid op bedrijventerreinen.

Het gaat vaak om woningen, groot- en detailhandel, horeca en ruimte voor kunst- en cultuur.

DEFINITIES WERKGELEGENHEID

Arbeidskrachten die beroepsmatig (een) betaalde activiteit(en) verricht op of vanuit de vestiging: meewerkende ondernemer/eigenaar (directeur, bedrijfshoofd), meewerkend gezinslid, zelfstandig beroepsbeoefenaar, werknemer, uitzendkracht.

Urengrens fulltime/parttime

LISA maakt ten aanzien van de werkzame persoon onderscheid in fulltime en parttime werkgelegenheid. Fulltimers zijn alle werkzame personen die 12 uur of meer per week op of vanuit de vestiging werkzaam zijn, dit zijn grote banen. Parttimers zijn dus minder dan 12 uur per week werkzaam, dit zijn kleine banen. Deze urengrens komt overeen met de urengrens van de enquête beroepsbevolking van het CBS.

Bezette arbeidsplaatsen en banen

LISA vraagt in de werkgelegenheidsenquête naar het aantal werkzame personen op vestigingsniveau.

Aangezien een werkzame persoon bij meerdere vestigingen (van verschillende bedrijven/ondernemingen) werkzaam kan zijn, bijvoorbeeld wanneer iemand vier dagen in loondienst is en één dag actief is als zelfstandig ondernemer, geven de uiteindelijke werkgelegenheidstatistieken feitelijk inzicht in het totaal aantal bezette arbeidsplaatsen of banen.

BIJLAGE 2 GEMEENTEN PER DEELREGIO

Gemeente	Deelregio	Opmerkingen
Den Helder	Kop van Noord-Holland	
Hollands Kroon	Kop van Noord-Holland	
Schagen	Kop van Noord-Holland	
Texel	Kop van Noord-Holland	
Alkmaar	Regio Alkmaar	
Bergen (NH.)	Regio Alkmaar	
Castricum	Regio Alkmaar	In deze monitor onderdeel van de Regio Alkmaar; wordt binnen Plabeka-kader echter tot de IJmond gerekend.
Heerhugowaard	Regio Alkmaar	
Heiloo	Regio Alkmaar	
Langedijk	Regio Alkmaar	
Uitgeest	Regio Alkmaar	In deze monitor onderdeel van de Regio Alkmaar; wordt binnen Plabeka-kader echter tot de IJmond gerekend.
Drechterland	West-Friesland	
Enkhuizen	West-Friesland	
Hoorn	West-Friesland	
Koggenland	West-Friesland	
Medemblik	West-Friesland	
Opmeer	West-Friesland	
Stede Broec	West-Friesland	
Aalsmeer	Amstelland Meerlanden	
Amstelveen	Amstelland Meerlanden	
Diemen	Amstelland Meerlanden	
Haarlemmermeer	Amstelland Meerlanden	Per 1-1-2019 samengevoegd met Haarlemmerliede en Spaarnwoude
Ouder-Amstel	Amstelland Meerlanden	
Uithoorn	Amstelland Meerlanden	
Amsterdam	Amsterdam	
Blaricum	Gooi en Vechtstreek	
Gooise Meren	Gooi en Vechtstreek	Per 1-1-2016 herindeling Bussum, Muiden, Naarden
Hilversum	Gooi en Vechtstreek	
Huizen	Gooi en Vechtstreek	
Laren	Gooi en Vechtstreek	
Weesp	Gooi en Vechtstreek	
Wijdmeren	Gooi en Vechtstreek	
Beverwijk	IJmond	
Heemskerk	IJmond	
Velsen	IJmond	
Beemster	Zaanstreek-Waterland	
Edam-Volendam	Zaanstreek-Waterland	Sinds 1-1-2016 inclusief gemeente Zeevang
Landsmeer	Zaanstreek-Waterland	
Oostzaan	Zaanstreek-Waterland	
Purmerend	Zaanstreek-Waterland	
Waterland	Zaanstreek-Waterland	
Wormerland	Zaanstreek-Waterland	
Zaanstad	Zaanstreek-Waterland	
Bloemendaal	Zuid- Kennemerland	
Haarlem	Zuid- Kennemerland	
Heemstede	Zuid- Kennemerland	
Zandvoort	Zuid- Kennemerland	

BIJLAGE 3 UITGIFTEHISTORIE BEDRIJVEN- EN ZEEHAVENTERREINEN 2009-2018

Kop Van Noord-Holland												
Gemeente	Naam bedrijventerrein	2009	2010	2011	2015	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
Den Helder	Dirksz Admiraal		0,3									0,3
Den Helder	Kooypunt	2,0	0,9	3,5	0,7	0,5	0,2		2,5		0,5	10,8
Schagen	Witte Paal									0,4		0,4
Schagen	Oudevaart Zuid	0,4					0,3					0,7
Schagen	Oudevaart	0,4										0,4
Schagen	Lagedijk	0,6	0,5									1,1
Schagen	Kolksluis II									1,9	0,6	2,5
Texel	Oudeschild			0,4								0,4
Hollands Kroon	Agriport A7	3,5	1,8	0,7	0,3	40,0	2,4	3,4		0,9	2,6	55,6
Hollands Kroon	Den Oever/Zuid			0,5			0,3					0,8
Hollands Kroon	Het Venster		0,1	0,2	0,1						11,4	11,8
Hollands Kroon	Hoornseweg-Middenmeer									0,5		0,5
Hollands Kroon	Industrieweg/Middenmeer	0,1		0,4	0,9							1,4
Hollands Kroon	Kruiswijk III							0,2	0,2	0,2	0,7	1,3
Hollands Kroon	Winkelerzand	1,2	1,4	0,1								2,7
Texel	Oudeschild			0,4								0,4
Totaal		5,0	5,0	6,2	2,0	0,0	3,2	3,6	2,7	3,9	15,8	75,3

Regio Alkmaar												
Gemeente	Naam bedrijventerrein	2009	2010	2011	2015	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
Alkmaar	Boekelermeer Zuid fase II			1				1,1	4,6	2,5	2,5	11,7
Alkmaar	De Volger II			0,2								0,2
Bergen	MAG complex									3,8		3,8
Castricum	Nieuwelaan Oost						0,4		0,4		0,3	1,1
Heerhugowaard	De Vaandel				1				1		0,35	2,35
Heiloo	Boekelermeer Heiloo	2	0,6	3	0,1			1,7		0,6	0,6	8,6
Langedijk	Breekland	0,4	0,8	0,4		0,5		3,3	1,2	0,4		7
Langedijk	De Mossel II	1										1
Langedijk	Zuiderdel						0,2					0,2
Totaal		3,4	1,4	4,6	1,1	0,5	0,6	6,1	7,2	7,3	3,75	35,95

West-Friesland												
Gemeente	Naam bedrijventerrein	2009	2010	2011	2015	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
Drechterland	Zuiderkogge		0,4	0,3			0,1		0,4	0,1	0,46	1,8
Enkhuizen	Schepenwijk		0,7				0,4		0,4	1,4	0,8	3,7
Hoorn	De Oude Veiling										0,35	0,4
Hoorn	Schelphoek							0,4	0,7	0,1	0,35	1,6
Hoorn	Zevenhuis						0,8				1,8	2,6
Koggenland	Vredemaker Oost	1,6	1,7	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,6	0,3	6,7
Medemblik	Bedrijvenpark WFO	1,9					0,9				0,5	3,3
Medemblik	Bedrijventerrein Andijk			0,4								0,4
Medemblik	Overspoor-Oost uitbreiding 1e fase			1							0,2	1,2
Medemblik	Unda Maris II									0,2	0,6	0,8
Opmeer	De Veken	0,3			0,3	0,5	0,5	0,3	0,3			2,2
Opmeer	De Veken 3+								0,3	0,9	0,9	2,1
Totaal		3,8	2,8	2,1	0,7	0,9	3,1	1,1	2,6	3,3	6,26	26,7

Haarlemmermeer												
Gemeente	Naam bedrijventerrein	2009	2010	2011	2015	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
Aalsmeer	FloraHolland Aalsmeer									2,3		2,3
Aalsmeer	Green Park Aalsmeer							6,0	4,0	3,2	6,2	19,4
Amstelveen	De Loeten	0,5		1,3	0,2			1,2	2,5	13,0	5,0	23,7
Diemen	Verrijn Stuart						0,4					0,4
Haarlemmermeer	Cruquius-Zuid	0,5	0,2	0,1					0,6	0,2	0,9	2,5
Haarlemmermeer	De Hoek Noord (bedrijventerrein)										2,6	2,6
Haarlemmermeer	De President	2,5	1,7	0,2		2,1		1,1	2,1	1,1	1,1	11,9
Haarlemmermeer	Groenenbergterrein									1,0	3,0	4,0
Haarlemmermeer	Lijnden Q4	2,7	0,7					0,6	0,7	0,7		5,4
Haarlemmermeer	Nieuw-Vennep Zuid (bedrijventerrein)		1,0							0,2	1,7	2,9
Haarlemmermeer	Polanenpark				1,7		2,5				6,3	10,5
Haarlemmermeer	Schiphol Logistics Park				1,6		9,5	2,6	2,6	9,5	1,8	27,6
Haarlemmermeer	Schiphol Trade Park (campus)										0,8	0,8
Haarlemmermeer	Schiphol Trade Park (logistiek)										2,5	2,5
Haarlemmermeer	Wilhelminahoeve										2,0	2,0
Ouder-Amstel	Amstel Business Park Noord										1,0	1,0
Totaal		6,2	3,6	1,6	3,5	2,1	12,4	11,5	12,5	31,2	34,9	119,5

Amsterdam												
Gemeente	Naam bedrijventerrein	2009	2010	2011	2015	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
Amsterdam	Afrika- en Amerikahaven (kadegebonden)					1,7	0,2		0,4	1,8	21,8	25,9
Amsterdam	Afrika- en Amerikahaven (niet kadegebonden)			1,2	2,4					4,1	2,3	10
Amsterdam	Airport Business Park Amsterdam Osdorp		0,9			1,2				5		7,1
Amsterdam	Atlaspark										11,9	11,9
Amsterdam	Bedrijventerrein Cruquius	0,4										0,4
Amsterdam	Bedrijventerrein Schinkel									0,4		0,4
Amsterdam	CD 2-3 (niet kadegebonden)								0,1		1,6	1,7
Amsterdam	Coen-en Vlothaven (kadegebonden)			0,1	0,8	2,7	2,9		1,1	0,2		7,8
Amsterdam	Coen-en Vlothaven (niet kadegebonden)			0,1	1	2,4	0,4		0,2	0,9	0,5	5,5
Amsterdam	Hemhavens (kadegebonden)				1,9				0,7	0,3	0,1	3
Amsterdam	Hemhavens (niet kadegebonden)								0,4		1,1	1,5
Amsterdam	Minervahaven Hempoint (kadegebonden)								0,5			0,5
Amsterdam	Minervahaven Hempoint (niet kadegebonden)								0,5	2,1		2,6
Amsterdam	Sloterdijk I	0,4			0,1	0,4						0,9
Amsterdam	Sloterdijk III									1,4	1,4	2,8
Amsterdam	Sloterdijk IV									0,3	0,1	0,4
Amsterdam	Westhaven (kadegebonden)						1,5		5,7	1,3	1,1	9,6
Amsterdam	Westhaven (niet kadegebonden)					0,1			0,6	0,7	2,4	3,8
Totaal		0,8	0,9	1,4	6,2	8,5	5	0	10,2	18,5	44,4	95,8

Gooi en Vechtstreek												
Gemeente	Naam bedrijventerrein	2009	2010	2011	2015	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
Blaricum	BusinessPark27 (bedrijventerrein)				0,1	0,5	0,2		1	0,8	0,8	3,4
Gooise Meren	Gooimeer Zuid	0,8										0,8
Huizen	Industriewijk					1						1
Hilversum	Media Park			2	0,4							2,4
Hilversum	Mussenstraat				1,8							1,8
Totaal		0,8	0	2	2,3	1,5	0,2	0	1	0,8	0,8	9,4

Zuid-Kennemerland												
Gemeente	Naam bedrijventerrein	2009	2010	2011	2015	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
Haarlem	Waarderpolder	1,1			0,5		0,1		0,4	3	1	6,1
Totaal		1,1	0	0	0,5	0	0,1	0	0,4	3	1	6,1

IJmond												
Gemeente	Naam bedrijventerrein	2009	2010	2011	2015	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
Heemskerk	De Trompet	0,2								0,4	0,6	1,2
Velsen	Grote Hout (kadegebonden)		2	1								4
Velsen	Grote Hout (niet kadegebonden)								0,8	0,3	1,8	2,9
Velsen	Haringhaven en Visserhaven e.o. (kadegebonden)								0,3			0,3
Velsen	Haringhaven en Visserhaven e.o. (niet kadegebonden)								0,1			0,1
Velsen	IJmondhaven (kadegebonden)			1,1	0,5	0,2	1,0					2,8
Totaal		0,2	2,2	2,0	0,9	0,6	1,0	0,0	1,1	0,7	2,4	11,1

* Terrein 'Haringhaven en Visserhaven maakte in monitoredities vóór 2016 onderdeel uit van 'Zeehavens IJmuiden'

Zaanstreek-Waterland												
Gemeente	Naam bedrijventerrein	2009	2010	2011	2015	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
Oostzaan	Bombraak		3,5			0,8						4,3
Oostzaan	Skoon		3,0	0,5								3,5
Purmerend	De Baanstee Noord								3,0	3,0	3,0	9,0
Zaanstad	Assendelft Noord	1,6										1,6
Zaanstad	Hoogtij (kadegebonden)										5,8	5,8
Zaanstad	Hoogtij (niet kadegebonden)										4	3,9
Zaanstad	Westerspoor (niet kadegebonden)									1,1	1,0	2,1
Totaal		1,6	6,5	0,5	0,0	0,8	0,0	0,0	3,1	4,2	13,6	30,3

BIJLAGE 4 PLANCAPACITEIT BEDRIJVEN- EN ZEEHAVENTERREINEN

Kop van Noord-Holland					
Gemeente	Naam bedrijventerrein	Totaal Uitgeefbaar	Hard planaanbod tot 2030 (netto ha)	Zacht planaanbod tot 2030 (netto ha)	Planaanbod na 2030 (netto ha)
Den Helder	De Dogger	5,0	5,0	0,0	0,0
Den Helder	Kooypunt	25,5	12,5	10,0	3,0
Hollands Kroon	Den Oever-Zuid	0,9	0,9	0,0	0,0
Hollands Kroon	Het Venster	0,7	0,7	0,0	0,0
Hollands Kroon	Hoornseweg-Middenmeer	1,5	1,5	0,0	0,0
Hollands Kroon	Industrieweg Middenmeer	0,8	0,8	0,0	0,0
Hollands Kroon	Kooyhaven	60,0	60,0	0,0	0,0
Hollands Kroon	Kruiswijk III	3,4	3,4	0,0	0,0
Hollands Kroon	Regionaal Havengebonden Bedrijventerrein	60,0	14,0	46,0	0,0
Hollands Kroon	Robbenplaat Zuid Zuid Reserve	20,5	0,0	20,5	0,0
Hollands Kroon	Kolksluis II	5,0	0,0	2,5	2,5
Schagen	Lagedijk	6,1	6,1	0,0	0,0
Totaal		189,3	104,9	79,0	5,5

Regio Alkmaar					
Gemeente	Naam bedrijventerrein	Totaal Uitgeefbaar	Hard planaanbod tot 2030 (netto ha)	Zacht planaanbod tot 2030 (netto ha)	Planaanbod na 2030 (netto ha)
Alkmaar	Westrand	2,6	2,6	0,0	0,0
Castricum	Nieuwelaan Oost	0,2	0,2	0,0	0,0
Heerhugowaard	Beveland	1,0	1,0	0,0	0,0
Heerhugowaard	De Vaandel	65,7	65,7	0,0	0,0
Heiloo	Boekelermeer Heiloo	10,0	10,0	0,0	0,0
Langedijk	Breekland	17,3	17,3	0,0	0,0
Totaal		96,8	96,8	0,0	0,0

West-Friesland					
Gemeente	Naam bedrijventerrein	Totaal Uitgeefbaar	Hard planaanbod tot 2030 (netto ha)	Zacht planaanbod tot 2030 (netto ha)	Planaanbod na 2030 (netto ha)
Enkhuizen	Schepenwijk	2,3	2,3	0,0	0,0
Medemblik	Bedrijvenpark WFO	2,0	2,0	0,0	0,0
Medemblik	Bedrijventerrein Andijk	0,7	0,7	0,0	0,0
Medemblik	Overspoor-Oost uitbreiding 1e fase	1,7	1,7	0,0	0,0
Opmeer	De Veken	1,2	1,2	0,0	0,0
Opmeer	De Veken 4, Fase 1	5,2	0,0	5,2	0,0
Totaal		13,1	7,9	5,2	0,0

Amstelland Meerlanden					
Gemeente	Naam bedrijventerrein	Totaal Uitgeefbaar	Hard planaanbod tot 2030 (netto ha)	Zacht planaan- bod tot 2030 (netto ha)	Planaanbod na 2030 (netto ha)
Aalsmeer	Green Park Aalsmeer	44,2	44,2	0,0	0,0
Amstelveen	Amstelveen Zuid (N201)	45,0	45,0	0,0	0,0
Amstelveen	De Loeten	0,5	0,5	0,0	0,0
Diemen	Nuon-Terrein (Logistiek)	5,0	0,0	5,0	0,0
Haarlemmermeer	Corneliahoeve	9,0	9,0	0,0	0,0
Haarlemmermeer	Cruquius-Zuid	1,1	1,1	0,0	0,0
Haarlemmermeer	De Hoek Noord (bedrijventerrein)	3,3	3,3	0,0	0,0
Haarlemmermeer	De Liede (nieuw)	28,9	28,9	0,0	0,0
Haarlemmermeer	De President	19,1	19,1	0,0	0,0
Haarlemmermeer	Groenenbergterrein	5,0	5,0	0,0	0,0
Haarlemmermeer	Lijndenhof	10,0	10,0	0,0	0,0
Haarlemmermeer	Nieuw-Vennep Zuid (bedrijventerrein)	2,0	2,0	0,0	0,0
Haarlemmermeer	Polanenpark	12,2	12,2	0,0	0,0
Haarlemmermeer	Schiphol Logistics Park	6,2	6,2	0,0	0,0
Haarlemmermeer	Schiphol Trade Park (campus)	19,2	19,2	0,0	0,0
Haarlemmermeer	Schiphol Trade Park (logistiek)	112,7	77,5		35,2
Haarlemmermeer	Schiphol-Zuidoost	6,0	6,0	0,0	0,0
Haarlemmermeer	Spoorzicht Noord	3,6	3,6	0,0	0,0
Haarlemmermeer	Wilhelminahoeve	5,0	5,0	0,0	0,0
Ouder-Amstel	Amstel Business Park Noord	4,0	4,0	0,0	0,0
Uithoorn	Industrieterrein Uithoorn	5,0	5,0	0,0	0,0
Totaal		347,0	306,8	5,0	35,2

Amsterdam					
Gemeente	Naam bedrijventerrein	Totaal Uitgeefbaar	Hard planaanbod tot 2030 (netto ha)	Zacht planaan- bod tot 2030 (netto ha)	Planaanbod na 2030 (netto ha)
Amsterdam	Afrika- en Amerikahaven (kadegebonden)	98,5	98,5	0,0	0,0
Amsterdam	Afrika- en Amerikahaven (niet kadegebonden)	46,2	46,2	0,0	0,0
Amsterdam	Airport Business Park Amsterdam Osdorp	27,0	27,0	0,0	0,0
Amsterdam	Alfa-Driehoek (niet kadegebonden)	3,5	3,5	0,0	0,0
Amsterdam	Atlaspark	63,5	63,5	0,0	0,0
Amsterdam	CD 2-3 (niet kadegebonden)	1,6	1,6	0,0	0,0
Amsterdam	Coen-en Vlothaven (kadegebonden)	7,4	7,4	0,0	0,0
Amsterdam	Coen-en Vlothaven (niet kadegebonden)	0,9	0,9	0,0	0,0
Amsterdam	Hemhavens (kadegevonden)	5,1	5,1	0,0	0,0
Amsterdam	Hemhavens (niet kadegebonden)	1,4	1,4	0,0	0,0
Amsterdam	Minervahaven Hempoint (niet kadegebonden)	0,5	0,5	0,0	0,0
Amsterdam	Sloterdijk III	28,3	28,3	0,0	0,0
Amsterdam	Sloterdijk IV	1,6	1,6	0,0	0,0
Amsterdam	Vervoerscentrum	0,3	0,3	0,0	0,0
Amsterdam	Westhaven (kadegebonden)	7,0	7,0	0,0	0,0
Amsterdam	Westhaven (niet kadegebonden)	4,6	4,6	0,0	0,0
Totaal		297,2	297,2	0,0	0,0

Gooi en Vechtstreek					
Gemeente	Naam bedrijventerrein	Totaal Uitgeefbaar	Hard planaanbod tot 2030 (netto ha)	Zacht planaan- bod tot 2030 (netto ha)	Planaanbod na 2030 (netto ha)
Blaricum	BusinessPark27 (bedrijventerrein)	4,2	4,2	0,0	0,0
Totaal		4,2	4,2	0,0	0,0

IJmond					
Gemeente	Naam bedrijventerrein	Totaal Uitgeefbaar	Hard planaanbod tot 2030 (netto ha)	Zacht planaan- bod tot 2030 (netto ha)	Planaanbod na 2030 (netto ha)
Beverwijk	De Pijp Noord	0,4	0,4	0,0	0,0
Beverwijk	De Pijp Zuid (kadegebonden)	0,5	0,5	0,0	0,0
Beverwijk	De Pijp Zuid (niet kadegebonden)	1,2	1,2	0,0	0,0
Beverwijk	Kagerweg	1,7	1,7	0,0	0,0
Totaal Beverwijk		3,8	3,8	0,0	0,0
Heemskerk	De Trompet	1,3	1,3	0,0	0,0
Velsen	Businesspark IJmond e.o. (niet kadegebonden)	1,3	1,3	0,0	0,0
Velsen	Grote Hout (niet kadegebonden)	6,4	6,4	0,0	0,0
Velsen	Haringhaven en Visserhaven e.o. (niet kadegebonden)	1,7	1,7	0,0	0,0
Velsen	IJmondhaven (kadegebonden)	8,0	8,0	0,0	0,0
Velsen	IJmondhaven (niet kadegebonden)	7,1	7,1	0,0	0,0
Totaal		33,4	33,4	0,0	0,0

Zaanstreek-Waterland					
Gemeente	Naam bedrijventerrein	Totaal Uitgeefbaar	Hard planaanbod tot 2030 (netto ha)	Zacht planaan- bod tot 2030 (netto ha)	Planaanbod na 2030 (netto ha)
Purmerend	De Baanste Noord	58,1	58,1	0,0	0,0
Totaal Purmerend		58,1	58,1	0,0	0,0
Waterland	Katwoude	1,2	1,2	0,0	0,0
Totaal Waterland		1,2	1,2	0,0	0,0
Zaanstad	Bonar Floors	2,0	2,0	0,0	0,0
Zaanstad	Hoogtij (kadegebonden)	23,9	23,9	0,0	0,0
Zaanstad	Hoogtij (niet kadegebonden)	50,2	50,2	0,0	0,0
Zaanstad	Multifunctiestrook Saendelft	2,0	2,0	0,0	0,0
Totaal		196,7	196,7	0,0	0,0

Zuid-Kennemerland					
Gemeente	Naam bedrijventerrein	Totaal Uitgeefbaar	Hard planaanbod tot 2030 (netto ha)	Zacht planaan- bod tot 2030 (netto ha)	Planaanbod na 2030 (netto ha)
Haarlem	Waarderpolder	0	8	0	0
Zandvoort	Bedrijventerrein N.Noord	15000	4	0	0
Totaal		15000	12	0	0

BIJLAGE 5 PLANCAPACITEIT KANTOREN

Regio Alkmaar					
Gemeente	Naam kantoorlocatie	Totale planvoorraad 1 januari in M ² BVO	Harde planvoorraad tot 2030 (m ² BVO)	Zachte planvoorraad tot 2030 (m ² BVO)	Transformatieplannen t/m 2030 (m ² BVO)
Alkmaar	Connexxion	15.000	15.000	0	0
Alkmaar	NUON locatie	37.000	37.000	0	0
Alkmaar	Station Centraal Alkmaar	25.000	25.000	0	0
Totaal		77.000	77.000	0	0

Westfriesland					
Naam kantoorlocatie	Gemeente	Totale planvoorraad 1 januari in M ² BVO	Harde planvoorraad tot 2030 (m ² BVO)	Zachte planvoorraad tot 2030 (m ² BVO)	Transformatieplannen t/m 2030 (m ² BVO)
Medemblik	Kantorenlocatie Wognum	5.500	5.500	0	0
Hoorn	Maelsonstraat	4.000	2.000	2.000	0
Hoorn	Nieuwe Steen	0	0	0	0
Totaal		9.500	7.500	2.000	0

Amstelland-Meerlanden					
Gemeente	Naam kantoorlocatie	Totale planvoorraad 1 januari in M ² BVO	Harde planvoorraad tot 2030 (m ² BVO)	Zachte planvoorraad tot 2030 (m ² BVO)	Transformatieplannen t/m 2030 (m ² BVO)
Amstelveen	Biesbosch	0	0	0	7.000
Amstelveen	Bovenkerk	0	0	0	6.000
Amstelveen	Bovenkerkerweg Oostzijde	0	0	0	5.000
Amstelveen	Kronenburg	0	0	0	45.000
Amstelveen	Stadshart (kantoorlocatie)	0	0	0	4.000
Amstelveen	Startbaan	0	0	0	2.100
Haarlemmermeer	Beukenhorst Zuid	49.300	49.300	0	0
Haarlemmermeer	Beukenhorst-Oost-Oost	100.000	100.000		0
Haarlemmermeer	Business Garden	19.000	19.000	0	0
Haarlemmermeer	De Hoek Noord (kantoorlocatie)	46.000	0	46.000	0
Haarlemmermeer	Kantoren Badhoevedorp Zuid*	175.000	175.000	0	0
Haarlemmermeer	Schiphol Centrum	115.000	115.000	0	0
Haarlemmermeer	Schiphol Elzenhof	100.000	100.000	0	0
Haarlemmermeer	Schiphol-Oost	71.363	71.363	0	0
Ouder-Amstel	Entrada	0	0	0	30.000
Ouder-Amstel	De Nieuwe Kern	110.000	0	110.000	0
Totaal		785.663	629.663	156.000	99.100

* De extra planvoorraden op Beukenhorst Oost Oost en Badhoevedorp Zuid zijn echter nog niet formeel aangepast in het bestemmingsplan, bovendien zijn de plabeka-procedures nog niet doorlopen waardoor de planvoorraden feitelijk nog steeds zacht zijn volgens de Plabeka-definitie.

Amsterdam					
Gemeente	Naam kantoorlocatie	Totale planvoor- raad 1 januari in M ² BVO	Harde planvoor- raad tot 2030 (m ² BVO)	Zachte plan- voorraad tot 2030 (m ² BVO)	Transformatie- plannen t/m 2030 (m ² BVO)
Amsterdam	Academisch Medisch Centrum	50.000	0	50.000	
Amsterdam	Amstel III	83.000	48.000	35.000	
Amsterdam	Amstelstation	20.000	20.000	0	
Amsterdam	Centrum Amsterdam Noord	34.000	14.000	20.000	
Amsterdam	Houthaven	10.000	10.000	0	
Amsterdam	Lelylaan	7.000	7.000	0	
Amsterdam	NDSM/Buiksloterham/ Hamerkwartier	100.000	25.000	75.000	
Amsterdam	Oostelijke Handelskade	5.000	5.000	0	
Amsterdam	Oostenburg	20.000	10.000	10.000	
Amsterdam	Overamstel/ Weespertrekvaart	30.000	10.000	20.000	
Amsterdam	Overhoeks/Sixhaven	50.000	10.000	40.000	
Amsterdam	Riekerpolder	20.000	20.000	0	
Amsterdam	Science Park Amsterdam	20.000	20.000	0	
Amsterdam	Sloterdijk	60.000	20.000	40.000	
Amsterdam	Sluisbuurt	20.000	0	20.000	
Amsterdam	Zuidas	585.000	180.000	405.000	
Amsterdam	Zuidoost Centrum/Arena Poort	100.000	50.000	50.000	
Totaal		1.214.000	449.000	765.000	

* Toelichting, kolom kantorentransformatie: voor Amsterdam is enkel een kwalitatieve transformatieambitie benoemd; hieraan zijn geen kwantitatieve doelstellingen gekoppeld. De kolom met verwachte transformatie is daarom niet ingevuld. Zie voor een nadere toelichting het deelregionale hoofdstuk over Amsterdam.

Gooi en Vechtstreek					
Gemeente	Naam kantoorlocatie	Totale planvoor- raad 1 januari in M ² BVO	Harde planvoor- raad tot 2030 (m ² BVO)	Zachte plan- voorraad tot 2030 (m ² BVO)	Transformatie- plannen t/m 2030 (m ² BVO)
Hilversum	Arenapark	95.000	95.000	0	0
Huizen	Centrale Zone	0	0	0	6.000
Totaal		95.000	95.000	0	6.000

Zaanstreek-Waterland					
Gemeente	Naam kantoorlocatie	Totale planvoor- raad 1 januari in M ² BVO	Harde planvoor- raad tot 2030 (m ² BVO)	Zachte plan- voorraad tot 2030 (m ² BVO)	Transformatie- plannen t/m 2030 (m ² BVO)
Purmerend	Centrale As	0	0	0	13.000
Zaansstad	Inverdan	35.000	35.000	0	0
Purmerend	Kop van West/Steltenlopers	3.000	3.000	0	0
Zaansstad	Poort Clam Dijkke	3.000	0	3.000	0
Totaal		41.000	38.000	3.000	25.000

Zuid-Kennemerland					
Gemeente	Naam kantoorlocatie	Totale planvoor- raad 1 januari in M² BVO	Harde planvoor- raad tot 2030 (m² BVO)	Zachte plan- voorraad tot 2030 (m² BVO)	Transformatie- plannen t/m 2030 (m² BVO)
Haarlem	Kamperlaan (Mariastichting)	8.000	8.000	0	0
Haarlem	Richard Holkade	0	0	0	11.300
Haarlem	Schalkwijk	0	0	0	40.000
Haarlem	Schipholpoort Romolenpolder	0	0	0	15.000
Haarlem	Spoorzone station	0	0	0	5.000
Haarlem	Waarderpolder Zuid (bij Ns-Station Spaarnwoude)	30.000	30.000	0	10.000
Totaal		38.000	38.000	0	81.300

Colofon

Uitgave

Provincie Noord-Holland
Postbus 123 | 2000 MD Haarlem
Tel.: 023 514 31 43 | Fax: 023 514 40 40
www.noord-holland.nl
post@noord-holland.nl

Eindredactie

Provincie Noord-Holland
Directie BEL | Sector Regionale Economie en Erfgoed

Fotografie

Provincie Noord-Holland

Grafische verzorging

Xeroxmediaservices

Haarlem, september 2019

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 26 SEP. 2019

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr M. Braam-Scholten

BEL/REE

Telefoonnummer +31235143435

braammi@noord-holland.nl

1 | 3

**Betreft: Beantwoording vragen naar aanleiding van commissie EFB 6
september 2019**

Verzenddatum

26 SEP. 2019

Kenmerk

1283534/1283536

Geachte leden,

Uw kenmerk

Tijdens de commissie EFB van 16 september jl. zijn een aantal vragen
gesteld waar de gedeputeerde Cultuur schriftelijk op zou terug komen.
Via deze brief willen wij deze vragen beantwoorden.

Derde begrotingswijziging

Tijdens de behandeling van de Derde Begrotingswijziging heeft de heer
Klein van de ChristenUnie een vraag gesteld over de vaarverbinding
Naarden buiten de Vesting: *De heer Klein (CU) constateert dat het enkel
technische aanpassingen betreft en inhoudelijke beleidswijzigingen
ontbreken. De provincie is geen eigenaar meer van de vaarverbinding
Naarden buiten de Vesting, dus er wordt geen krediet meer verstrekt
maar een eenmalige uitgave. In hoeverre heeft dat effect voor PS om dit
thema te benaderen, want vanuit het gebied ontstaat steeds meer
weerstand tegen de nieuwe vaarverbinding. Daarom lijkt het van
belang dat PS zich eerst nog een keer bezinnen over nut en
noodzaak van de investering. Is de technische wijziging van invloed op
de mogelijkheid om hier het debat over te voeren?*

Deze technische wijziging verandert niets aan de manier waarop we ons
als provincie vastleggen of, in dit geval, al hebben vastgelegd. Met het
besluit tot intrekken van het krediet verandert enkel de wijze waarop de
investering in de vaarverbinding Naarden buiten de Vesting financieel-
administratief wordt verwerkt. Daarnaast worden uw Staten binnenkort
nader geïnformeerd over de voorzetting van het programma Naarden
buiten de Vesting.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Rondvraag

Mevrouw Oorsouw van de SP heeft tijdens de rondvraag twee vragen gesteld over de toezichthoudende en handhavende taken voortvloeiend uit de provinciale erfgoedverordening en de vermenging van commerciële activiteiten en steunpunttaken van de organisaties, die het Steunpunt Monumenten en Archeologie Noord-Holland vormen.

Vraag 1: Brengt het onderbrengen bij de gemeenten van taken op het gebied van toezicht en handhaving met betrekking tot provinciale monumenten geen risico met zich mee?

In 2010 is de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) ingevoerd. Met de invoering van deze wet is het bevoegd gezag voor vergunningverlening, het toezicht op deze vergunningverlening en de handhaving ervan met betrekking tot alle monumenten (gemeentelijke, provinciale en Rijksmonumenten) overgegaan naar de gemeenten. In de voortgangsrapportage cultuurbeleid 2017 - 2020 wordt gesproken over het voornemen om toezichthoudende en handhavingstaken onder te brengen bij de gemeenten. Het gaat hier niet om de taken met betrekking tot vergunningen conform de Wabo, maar om die sporadische gevallen dat eigenaren van provinciale monumenten een monument beschadigen of vernielen. Hieronder wordt ook verstaan het starten van een restauratie of het aanbrengen van fundamentele wijzigingen zonder vergunning. Gemeenten voeren reeds de toezichthoudende en handhavende taken vanuit de Wabo uit. Daarnaast zijn gemeenten over het algemeen eerder op de hoogte van onregelmatigheden op dit gebied binnen hun gemeentegrenzen dan de provincie. Daarom is gekozen om deze taken bij gemeenten onder te brengen. Ook het Rijk heeft voor deze mogelijkheid gekozen.

Vraag 2: Is het niet wenselijk om inzicht te krijgen in het aandeel advieswerk van NFM Erfgoed advies en Mooi Noord-Holland om vermenging van steunpunttaken en advieswerk te voorkomen?

Zowel NMF Erfgoed advies als Mooi Noord-Holland zijn onafhankelijke adviesorganisaties op het gebied van landschap, stedenbouw, architectuur en cultuurhistorie. Naast de steunpunttaken ondersteunen zij gemeenten bij de uitvoering van hun erfgoedtaken. Dit is ook de reden waarom wij deze twee organisaties hebben gevraagd om de steunpunttaken uit te voeren. Zij beschikken immers over relevante kennis, het netwerk en een uitstekende reputatie. Verder zijn zij niet van de provincie afhankelijk voor hun bestaansrecht waardoor zij onafhankelijk kunnen adviseren. Mooi Noord-Holland ondersteunt bijvoorbeeld al meer dan 100 jaar gemeenten bij hun erfgoedvraagstukken.

Juist om verwarring bij gemeenten te voorkomen over steunpunttaken en 'eigen' activiteiten zijn er goede afspraken gemaakt. Zo heeft het steunpunt een eigen logo en communicatie uitingen/middelen. Alle steunpunttaken worden ook onder die vlag uitgevoerd. Door de uitvoering van de steunpunttaken kan het voorkomen dat NMF Erfgoed advies of Mooi Noord-Holland gevraagd worden om te adviseren bij de uitvoering van de erfgoedtaken. In dit geval geven beide organisaties schriftelijk aan dat er meerdere aanbieders zijn. Tot op heden heeft deze situatie zich nog niet voorgedaan. Het kan uiteraard voorkomen, dat een gemeente kiest om met de organisaties een vervolgopdracht aan te gaan. Dit is echter een bewuste eigen keuze.

Wij hebben geen inzicht in de bedrijfsvoering van deze onafhankelijke organisaties en uit navraag is gebleken dat dit overzicht niet overhandigd kan worden. Deze keuze kan op vele gronden gebaseerd zijn.

Wij gaan er vanuit u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

plv.
H ✓

provinciesecretaris

H.J. Schartman

B.A.

voorzitter

C.J. Loggen

Deze beslissing is namens gedeputeerde staten genomen door het lid van het college dat met dit onderwerp is belast

Provinciale Staten van de provincie Noord-Holland
Mevrouw K. Bolt

<i>Datum</i>	<i>Bijlage(n)</i>	<i>Uw kenmerk</i>	<i>Ons kenmerk</i>
30 september 2019	1		2019/AH/075

Onderwerp

Onderzoeksopzet 'Vergunningverlening, toezicht en handhaving bij Tata Steel en Harsco'

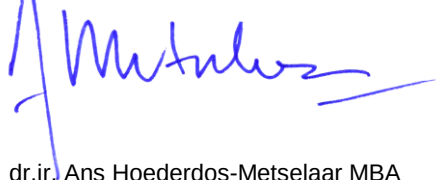
Geachte leden van Provinciale Staten,

De Randstedelijke Rekenkamer is in juli 2019 gestart met een oriëntatie voor een onderzoek naar de kwaliteit van de uitvoering van de VTH-taken bij Tata Steel en Harsco naar aanleiding van een motie van uw Staten. Op 9 september jl. hebben we met een Statenwerkgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van elke fractie, de beoogde insteek van het onderzoek besproken en hierop reflectie gevraagd.

In de bijgevoegde onderzoeksopzet staat beschreven welke vragen we willen beantwoorden en hoe wij daartoe onderzoek zullen doen. Daarbij hebben we ook de suggesties betrokken die we van de Statenwerkgroep hebben gekregen.

Mocht u na het lezen van de onderzoeksopzet vragen en/of opmerkingen hebben, dan kunt u deze aan de Rekenkamer kenbaar maken tijdens de Statencommissie Natuur, Landbouw en Gezondheid (NLG) van 14 oktober waarbij we aanwezig zullen zijn. Ook is het mogelijk om de opzet in de Statenwerkgroep te bespreken voorafgaand aan de Statencommissie NLG. In de tussentijd begint de rekenkamer met de uitvoering van het onderzoek.

Met vriendelijke groet,

dr.ir. Ans Hoederdos-Metselaar MBA

bestuurder/directeur
Randstedelijke Rekenkamer

ONDERZOEKSOPZET

Vergunningverlening, toezicht en handhaving bij Tata Steel en Harsco

Onderzoek naar de kwaliteit van de uitvoering van VTH-taken

Provincie Noord-Holland | september 2019

| Inhoudsopgave |

1.	AANLEIDING EN ACHTERGROND	3
2.	PROBLEEMSTELLING EN ONDERZOEKSVRAGEN	4
3.	AFBAKENING.....	5
4.	WERKWIJZE.....	5
5.	BEOORDELINGSKADER.....	7
6.	ORGANISATIE, RAPPORTAGE, PLANNING EN PROCEDURE	8
BIJLAGE A MOTIE PROVINCIALE STATEN		10

Foto kaft: Tata Steel

1. Aanleiding en achtergrond

Aanleiding

Tata Steel produceert, bewerkt en distribueert staal. Bij de staalproductie ontstaat een restproduct, slak genaamd. Het bedrijf Harsco Metals Holland B.V. (hierna: Harsco) verwerkt de slak op het bedrijventerrein van Tata Steel. Bij het verwerken van de zogeheten ROZA-slak zijn er sinds 2016 en met een piek in de zomer/herfst 2018, meerdere keren uitstoten van grafiet geweest, die in de nabije omgeving terecht zijn gekomen. Deze 'grafietregens' riepen veel vragen en bezorgdheid over de gezondheid op bij omwonenden. In het bijzonder bij de inwoners van Wijk aan Zee, die door de ligging van het dorp het meest direct werden getroffen.¹ Ook riep dit vragen op bij de betrokken gemeenten en de provincie. Het gaat hierbij om de gemeenten Beverwijk, Heemskerk en Velsen waarbinnen het bedrijfsterrein van Tata Steel valt. Daarnaast gaat het om de provincie Noord-Holland die verantwoordelijk is voor de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving bij de bedrijven Tata Steel en Harsco.

Op 17 juni 2019 hebben Provinciale Staten (PS) van Noord-Holland gesproken over de effecten van de grafietregens op de gezondheid van omwonenden, die het RIVM gaat onderzoeken. Daarnaast is gesproken over de uitvoering van de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving (VTH-taken) bij Tata Steel en Harsco. Daarbij is een motie aangenomen (zie bijlage 1) om een onafhankelijk onderzoek te laten uitvoeren naar de kwaliteit van de VTH-taken bij Tata Steel en Harsco. De Randstedelijke Rekenkamer wordt expliciet in de motie genoemd.

Op 11 juli 2019 sprak de Statencommissie Natuur, Landbouw & Gezondheid (NLG) over de problematiek bij Tata Steel en Harsco. Tijdens de commissievergadering bleek er ruime belangstelling te bestaan voor een rekenkameronderzoek. Dit is voor de Randstedelijke Rekenkamer aanleiding geweest om zich te oriënteren op een mogelijk onderzoek. Op 9 september jongstleden is de rekenkamer met een werkgroep van PS in overleg getreden om de mogelijke onderzoeksrichting te bespreken. Mede op basis van dit overleg en de input die de rekenkamer van de werkgroep heeft ontvangen, is deze onderzoeksopzet opgesteld.

Achtergrond

Bedrijven als Tata Steel en Harsco hebben voor het uitvoeren van hun werkzaamheden vergunningen nodig. In de vergunning zijn voorschriften opgenomen waaraan de werkzaamheden moeten voldoen. Via toezicht controleert de overheid of conform de vergunning wordt gewerkt. Is dit niet het geval en worden overtredingen geconstateerd, dan kan de overheid handhaven, bijvoorbeeld door een last onder dwangsom op te leggen.

Bij de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving bij Tata Steel en Harsco zijn verschillende overheden en overheidsorganisaties betrokken (zie Figuur 1).

Figuur 1 Vereenvoudigde weergave van betrokken partijen bij VTH van Tata Steel en Harsco

¹ Brief GS aan PS d.d. 4 juni 2019; Resultaten RIVM gezondheidsrisico grafietuistoot omwonenden Harsco Metals/Tata Steel

1. Het Rijk (specifiek de staatssecretaris I&W) moet als verantwoordelijke voor het gehele stelsel van vergunningverlening, toezicht en handhaving, toezien op een adequate uitvoering van de VTH-taken bij de provincies en omgevingsdiensten via de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT). Dit toezicht is terughoudend en selectief vormgegeven. Pas wanneer er signalen zijn dat het bevoegde gezag haar taken niet naar behoren uitvoert, pakt de ILT de rol van interbestuurlijk toezichthouder op. Daarnaast heeft het Rijk een adviserende rol bij de verlening van omgevingsvergunningen aan grote bedrijven zoals Tata Steel via de ILT. Deze rol houdt in dat de provincie verplicht is de ILT om advies te vragen alvorens een vergunning te verlenen, waarop de ILT de mogelijkheid heeft te adviseren op de ontwerpvergunning. In de meeste gevallen wordt het advies van de ILT opgevolgd en verwerkt in de uiteindelijke omgevingsvergunning. In het geval dat het advies niet wordt opgevolgd kan de ILT bezwaar en beroep aantekenen tegen het besluit tot vergunningverlening. Ten slotte laat het Rijk ook vanaf 2015 tweejaarlijks onderzoek doen naar de werking van het landelijke VTH-stelsel.
2. De provincie Noord-Holland, specifiek Gedeputeerde Staten (GS), is het bevoegd gezag vanuit de Wet milieubeheer. Bevoegd gezag betekent dat GS bestuurlijk verantwoordelijk zijn voor de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving. De borging van de kwaliteit van de uitvoering vindt plaats via verantwoording van GS aan PS. Dit wordt horizontale verantwoording genoemd.
3. De Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied (hierna: OD NZKG) is de organisatie die namens de provincie de vergunningen verleent, toezicht houdt op Tata Steel en Harsco en handhavend optreedt bij overtredingen.
4. De bedrijven Tata Steel en Harsco zijn zelf primair verantwoordelijk voor de veiligheid en voor de naleving van de relevante wet- en regelgeving (o.a. via voorschriften vastgelegd in de vergunning) binnen hun bedrijven.²

2. Probleemstelling en onderzoeksvragen

Met dit onderzoek willen we Provinciale Staten van Noord-Holland ondersteunen in hun kaderstellende en controlerende rol door inzicht te geven in de kwaliteit van de vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) bij Tata Steel en Harsco en daar mogelijke verbeteringen bij voorstellen (doeltreffendheid van het VTH-beleid).

Centrale onderzoeksvraag

Hoe verloopt de uitvoering van de VTH-taken bij Tata Steel en Harsco en welke verbeteringen zijn daarbij mogelijk?

De centrale onderzoeksvraag is uitgewerkt in vier onderzoeksvragen:

1. Welke overheden en overheidsorganisaties zijn bij de uitvoering van VTH-taken bij Tata Steel en Harsco betrokken en wat is specifiek de rol van PS, GS en de OD NZKG?
2. Wat is de kwaliteit van de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving bij Tata Steel en Harsco?
3. Wat is de kwaliteit van de informatievoorziening van OD NZKG aan GS en van GS aan PS over de uitvoering van de VTH-taken bij Tata Steel en Harsco?
4. Hoe worden omwonenden en belangenorganisaties betrokken bij de uitvoering van de VTH-taken bij Tata Steel en Harsco?

² Brief Staatssecretaris I&W aan de Tweede Kamer d.d. 6 september, Tata Steel/Harsco, bijlage

3. Afbakening

Het onderzoek richt zich op:

- Wet- en regelgeving op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving bij bedrijven zoals Tata Steel en Harsco. Hierbij gaat het o.a. om de Wet milieubeheer (Wm), Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), het Besluit risico's zware ongevallen (Brzo) en de Richtlijn Industriële Emissies (RIE).
- De opdracht en het mandaat van de provincie aan de OD NZKG.
- De uitvoering van de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving door de OD NZKG bij de bedrijven Tata Steel en Harsco.
- Een onderzoeksperiode die voor wat betreft de vergunningverlening loopt vanaf 2006 tot en met eind 2019, omdat vergunningen vaak voor meerdere jaren worden verleend. Voor het toezicht en de handhaving hanteren we de start van de OD NZKG (vanaf 2014).
- Een aantal nog te selecteren vergunningen. We hebben begrepen dat het totaal aantal vergunningen bij Tata Steel meer dan honderd bedraagt. Deze kunnen we niet allemaal onderzoeken, waardoor we een selectie zullen moeten maken. De vergunning aan Harsco zal onderdeel uitmaken van de selectie.

Het onderzoek richt zich niet op:

- Het bredere stelsel voor vergunningverlening, toezicht en handhaving en de uitvoering door Omgevingsdiensten. In het tweejaarlijks onderzoek dat in het najaar van 2019 in opdracht van het Ministerie van I&W wordt uitgevoerd, wordt op de werking van het stelsel ingegaan. Daarin wordt ook aandacht besteed aan de problematiek van Tata Steel en Harsco.³ Om overlap te voorkomen heeft er afstemming met het Ministerie van I&W plaatsgevonden. Daarnaast heeft er afstemming plaatsgevonden met de ILT. De staatssecretaris heeft de ILT gevraagd om 'vinger aan de pols te houden' aangaande de ontwikkelingen bij Tata Steel.⁴ De ILT zal op dit moment geen interbestuurlijk toezicht inzetten, vanwege dit rekenkameronderzoek naar de kwaliteit van de uitvoering van de VTH-taken. De ILT verwacht namelijk dat dit onderzoek inhoudelijke overlap zal kennen met de eerste stappen die zij anders in het kader van interbestuurlijk toezicht zou zetten. Dit zou mogelijk kunnen veranderen wanneer het rekenkameronderzoek hiertoe aanleiding geeft.
- Het beoordelen van het handelen van Tata Steel en Harsco. Uiteraard zullen we wel beide bedrijven benaderen voor een interview om hen te bevragen op de uitvoering van de VTH-taken bij beide bedrijven.
- Het beoordelen van de uitspraken door de (bestuurs-)rechter inzake de VTH-taken bij Tata Steel en Harsco.
- De onderzoeken naar de gezondheid(seffecten) in de IJmond-regio van het RIVM en/of GGD. Wel zullen we de GGD benaderen voor een gesprek om beter zicht te krijgen op de mogelijke invloed van de gezondheidsonderzoeken op het beleid en uitvoering van de VTH-taken.

4. Werkwijze

Deze paragraaf bevat een uitwerking van de onderzoeksvragen en beschrijft op welke wijze de beantwoording zal plaatsvinden.

Vraag 1: Welke overheden en overheidsorganisaties zijn bij de uitvoering van VTH-taken bij Tata Steel en Harsco betrokken en wat is specifiek de rol van PS, GS en OD NZKG?

³ Brief Staatssecretaris I&W aan de Tweede Kamer d.d. 29 mei 2019, Situatie rondom Tata Steel/Harsco Metals Holland B.V.

⁴ Brief Staatssecretaris I&W aan de Tweede Kamer d.d. 29 mei 2019, Situatie rondom Tata Steel/Harsco Metals Holland B.V.

Beantwoording van deze vraag leidt tot een beschrijving van het stelsel van VTH met de belangrijkste actoren en hun rol binnen het stelsel. Van zowel PS, GS als OD NZKG zal worden beschreven wat hun taken en verantwoordelijkheden zijn en hoe zij zich tot elkaar verhouden. Hiervoor zullen we onder andere relevante algemene wet- en regelgeving raadplegen, zoals de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), de Wet milieubeheer (Wm), het Besluit risico's zware ongevallen 2015 (Brzo) en het Besluit omgevingsrecht (Bor), maar ook evaluaties van het VTH-stelsel uit 2015, 2017 en de nog te verschijnen evaluatie in 2019 zullen aan bod komen. We zijn van plan om dit vooral beeldend (via bijvoorbeeld een infographic) weer te geven.

Vraag 2: Wat is de kwaliteit van de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving bij Tata Steel en Harsco?

Beantwoording van deze vraag leidt tot een oordeel over de kwaliteit van de vergunningverlening, de handhaving en het toezicht door de provincie en de OD NZKG specifiek bij Tata Steel en Harsco. Hierbij wordt zowel gekeken naar het kaderstellende beleid van de provincie waarbinnen de VTH-taken moeten worden uitgevoerd, als naar de daadwerkelijke uitvoering via de opgestelde vergunningen, de uitgevoerde inspecties en de handhaving bij beide bedrijven. Documenten die betrokken worden bij een oordeel over de kaderstelling zijn o.a. de provinciale nalevingstrategie, het VTH-beleid van de OD NZKG, de uitvoeringsovereenkomsten en uitvoeringsprogramma's van de OD NZKG. Voor een oordeel over de uitvoering van het VTH-beleid zal een selectie van vergunningen van Tata Steel en Harsco als casus worden onderzocht. Afhankelijk van de complexiteit zullen we daar externe expertise voor inzetten en/of inhuren. Daarnaast zullen toezichtverslagen en handhavingsbesluiten worden betrokken in het onderzoek. Deze documentstudie zal worden aangevuld met interviews met de ambtelijke organisatie van de provincie en vergunningverleners, inspecteurs en handhavers van de OD NZKG. Ook zullen we hiervoor interviews houden met vertegenwoordigers van Tata Steel en Harsco en met experts op het gebied van VTH-taken bij bedrijven als Tata Steel en Harsco. Ten slotte zullen we ook de omgang met meldingen en klachten (van bijvoorbeeld omwonenden) over Tata Steel en Harsco hierbij betrekken.

Vraag 3: Wat is de kwaliteit van de informatievoorziening van OD NZKG aan GS en van GS aan PS over de uitvoering van de VTH-taken bij Tata Steel en Harsco?

Beantwoording van deze vraag leidt tot een oordeel over de verantwoording omtrent de uitvoering van VTH-taken bij Tata Steel en Harsco. De documenten die hierbij worden betrokken zijn onder andere de verantwoordingsrapportages van de OD NZKG aan de provincie en verantwoordingsdocumenten van GS aan PS. Ook zal worden nagegaan of er periodiek overleg plaatsvindt tussen de provincie en de omgevingsdienst (zowel op ambtelijk niveau als op bestuurlijk niveau) en wat de inhoud van dergelijk overleg is. Daarnaast gaat de rekenkamer na welke afspraken zijn gemaakt over de wijze waarop PS worden geïnformeerd over belangrijke ontwikkelingen en incidenten bij Tata Steel en Harsco en hoe dit in de praktijk verloopt. Hierbij wordt ook de motie van PS betrokken, waarin GS zijn opgedragen om tweewekelijks te informeren over Tata Steel.⁵

Vraag 4: Hoe worden omwonenden en belangenorganisaties betrokken bij de uitvoering van de VTH-taken bij Tata Steel en Harsco?

De communicatie over incidenten en bij belangrijke ontwikkelingen staat hierbij centraal. Om deze vraag te beantwoorden zullen we nagaan welke bijeenkomsten er zijn geweest en wat daar is besproken en we zullen interviews houden met omwonenden en belangenorganisaties, de ambtelijke organisatie van de provincie en OD NZKG. Ook betrekken we daarbij de Risicokaart, die informeert over mogelijke risicosituaties in de omgeving. De gegevens op de kaart zijn gebaseerd op de door de provincie afgegeven vergunningen.⁶

⁵ PS Noord-Holland (2019), Motie 22: Tweewekelijkse informatievoorziening aan de Staten inzake Tata Steel/Harsco Metals

⁶ www.risicokaart.nl

5. Beoordelingskader

Om tot bevindingen te kunnen komen zal een beoordelingskader worden gehanteerd. Het beoordelingskader zullen we baseren op de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), het Besluit omgevingsrecht (Bor), het Besluit risico's zware ongevallen 2015 (Brzo 2015), de Wet milieubeheer (Wm), de Kwaliteitscriteria voor vergunningverlening, toezicht en handhaving krachtens de Wabo en de Landelijke Handhavingsstrategie. Ook zullen provinciale verordeningen en beleidsdocumenten met betrekking tot VTH bij het opstellen van het beoordelingskader betrokken worden, voor het beoordelen van de uitvoering van het beleid. Hierbij gaat het onder andere om de Verordening kwaliteit vergunningverlening, toezicht en handhaving omgevingsrecht, het VTH-beleid (Regionaal uniform uitvoerings- en handhavingsbeleid NZKG), het VTH-uitvoeringsprogramma, het Dienstverleningshandvest OD NZKG 2017 en de Uitvoeringsovereenkomst 2017 – 2021 tussen de provincie en de OD NZKG.

Het beoordelingskader zal gedurende het onderzoek worden uitgewerkt. De uitgewerkte versie van het beoordelingskader zal worden besproken met ambtelijk betrokkenen en medewerkers van de OD NZKG. Mede op basis van inzichten uit deze bespreking, zal de rekenkamer het beoordelingskader definitief maken.

Hieronder is per onderzoeksvraag aangegeven aan welke beoordelingscriteria gedacht kan worden:

1. Bij onderzoeksvraag één zullen geen beoordelingscriteria worden opgenomen, omdat het een beschrijving betreft van het stelsel omtrent vergunningverlening, toezicht en handhaving, de betrokken overheden en overheidsorganisaties en hun rol binnen het stelsel.
2. Bij onderzoeksvraag twee maken we een onderscheid tussen vergunningverlening, toezicht en handhaving:
  - a. Bij **vergunningverlening** willen we nagaan in hoeverre de provincie de verschillende provinciale belangen (zoals economie, milieu en gezondheid) tegen elkaar heeft afgewogen bij de vergunningverlening aan Tata Steel en Harsco, of de provincie heldere regels heeft vastgesteld voor het verlenen van vergunningen aan bedrijven als Tata Steel en Harsco door de OD NZKG en of hiernaar gehandeld wordt. Ook gaan we na of de vergunningen van Tata Steel en Harsco actueel zijn en de (geactualiseerde) vergunningen van Tata Steel en Harsco voor een ieder inzichtelijk zijn op internet.
  - b. Bij **toezicht** willen we nagaan of de provincie heldere regels heeft opgesteld voor het houden van toezicht bij bedrijven als Tata Steel en Harsco door de OD NZKG en of de OD NZKG Tata Steel en Harsco inspecteert conform wet- en regelgeving en aan de hand van de voorschriften in de vergunningen. Daarbij gaan we ook na of de OD NZKG op een juiste wijze met meldingen en klachten (van bijvoorbeeld omwonenden) over Tata Steel en Harsco omgaat.
  - c. Bij **handhaving** willen we nagaan of de provincie heldere regels heeft opgesteld voor de handhaving bij bedrijven als Tata Steel en Harsco en of de OD NZKG conform wet- en regelgeving handhaaft bij Tata Steel en Harsco.
3. Bij onderzoeksvraag drie willen we beoordelen of de OD NZKG en GS afspraken hebben gemaakt over de informatievoorziening aan GS over incidenten bij Tata Steel en Harsco en of de informatie toereikend (zoals tijdig en begrijpelijk) is. Daarnaast beoordelen we ook of GS en PS afspraken hebben gemaakt over de informatievoorziening van GS naar PS over de uitvoering van de VTH-taken en of deze informatie toereikend is voor PS om haar controlerende taak uit te voeren.
4. Bij onderzoeksvraag vier willen we beoordelen of de omliggende gemeenten en omwonenden op de hoogte worden gehouden van belangrijke ontwikkelingen en incidenten bij Tata Steel en Harsco. Daarbij kijken we ook naar de Risicokaart die de provincie moet ontwikkelen en beheren.

6. Organisatie, rapportage, planning en procedure

Dit onderzoek zal worden uitgevoerd door:

- Dr. Annalies Teernstra (onderzoeker);
- Kirsten Bijkerk MSc (onderzoeker);
- Drs. Steven van Oostveen (projectleider).

In Tabel 2 is een planning op hoofdlijnen opgenomen voor het uitvoeren van het onderzoek en het opstellen van het eindrapport.

Tabel 2 Planning onderzoek

Fase	Planning	Product
Onderzoek	Oktober 2019 - februari 2020	Concept Nota van bevindingen
Wederhoor, feitelijk	Maart 2020	Nota van bevindingen
Wederhoor, bestuurlijk	April 2020	Bestuurlijke nota
Publicatie en behandeling	Tweede kwartaal 2020	Eindrapport, 5-minutenversie en presentatie

De rekenkamer stelt een rapport op waarin de bevindingen staan uitgeschreven. Deze concept Nota van bevindingen zal bij de provincie worden voorgelegd voor feitelijk wederhoor. Na ontvangst van de feitelijke reactie wordt de Bestuurlijke nota opgesteld. Deze nota bevat de conclusies en aanbevelingen. De Bestuurlijke nota zal worden voorgelegd voor bestuurlijk wederhoor. Voorafgaand aan het bestuurlijk wederhoor vindt over de resultaten van het onderzoek eventueel een gesprek plaats met de verantwoordelijk gedeputeerde. De Bestuurlijke nota, de reactie van GS en het nawoord van de rekenkamer vormen samen het eindrapport. Het streven is om het rapport in het tweede kwartaal van 2020 te publiceren.

Gedurende de uitvoering van het onderzoek zal de rekenkamer meerdere malen in overleg treden met een Statenwerkgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van elke fractie. Doel is om de werkgroep gedurende het onderzoek te informeren en te laten reflecteren op de uitkomsten van het onderzoek. Vooralsnog gaan we uit van drie overlegmomenten; begin december over de voortgang van het onderzoek en de procesmatige uitwerking (zoals de selectie van de casussen), voorjaar 2020 om de bevindingen (na het feitelijk wederhoor) samen met de werkgroep te duiden en op een nog nader te bepalen moment in het tweede kwartaal voorafgaand aan de publicatie van het eindrapport. Gedurende het onderzoek hebben deze bijeenkomsten een besloten karakter. Het eindrapport zullen we openbaar maken.

Slotopmerkingen

- Deze onderzoeksopzet is opgesteld op basis van een globale verkenning van het onderwerp. Op basis van het verzamelde onderzoeksmateriaal kan de aanpak gedurende het onderzoek worden bijgesteld. Indien dit naar het oordeel van de Randstedelijke Rekenkamer tot majeure aanpassingen van de opzet leidt, wordt dit schriftelijk kenbaar gemaakt.
- De rekenkamer deelt aan PS en GS alle opmerkingen en bedenkingen mee die zij naar aanleiding van haar bevindingen van belang acht. Ook als dit niet expliciet onderdeel is van de onderzoeksopzet.
- Voor de uitvoering van het onderzoek is het van belang dat de rekenkamer inzage heeft in alle relevante stukken waarover de provincie beschikt.

Bijlage A Motie Provinciale Staten

Motie Stop de grafietregens

De Provinciale Staten van Noord-Holland bijeen in vergadering van 17 juni 2019,

Constateernde dat:

- Er reeds langere tijd veel maatschappelijke onrust heerst rond overlast ondervonden van Tata Steel en het op haar terrein gevestigde bedrijf Harsco Metals Holland B.V.(Harsco);
- In 2016 de eerste 'grafietregens' op Wijk aan Zee neerdaalden;
- per 1 november 2018 door de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied(OD NZKG) aan Harsco een eerste last onder dwangsom is opgelegd, die inmiddels is 'volgelopen': de dertigste dwangsom van EUR 5.000,- is in januari j.l. verbeurd;
- Op 22 januari 2019 aan Harsco een tweede last onder dwangsom is opgelegd van EUR 25.000,-, waarvan er tot op heden acht zijn verbeurd;
- Deze dwangsommen mede zijn gericht op het voorkomen van grafietregens;
- Uit een voorlopig rapport van het RIVM blijkt dat de grafietregens (o.a.) lood bevatten in een concentratie die ongewenst is wegens het effect op de gezondheid, met name die van jonge kinderen;

en dat

- 9 Juni j.l. voor het laatst door Tata een grafietalarm is afgegeven;
- Tata voornemens is de grafietregens op termijn te voorkomen door overkapping van de veroorzakende werkzaamheden, en dat realisatie van deze hal wordt verwacht in april 2020.

Overwegende dat:

- De provincie alles in het werk moet stellen om haar inwoners te beschermen tegen ontoelaatbare gevaren voor de volksgezondheid;
- Sinds 1 november 2018 door de OD 55 fysieke controles zijn uitgevoerd waarbij twee maal een last onder dwangsom is opgelegd waarvan er inmiddels 38 zijn verbeurd;
- Het opleggen van dwangsommen er tot op heden niet toe heeft geleid dat Wijk aan Zee is gevrijwaard van grafietregens;
- De opbrengst van de dwangsommen in beginsel aan de Algemene Middelen van de Provincie wordt toegevoegd.

Draagt Gedeputeerde Staten op om:

- Voor het zomerreces de Staten te informeren over de escalatieladder; een ladder die inzicht geeft in alle mogelijkheden en instrumenten van GS en OD NZKG om maatregelen te nemen en daarbij laat zien in welke situatie een volgende stap op de ladder wordt gezet; Waarbij o.a. wordt meegenomen de mogelijkheid om het toezicht op de aan Tata en Harsco verleende vergunningen zodanig te intensiveren dat 24/7 controle wordt uitgevoerd (danwel door fysieke aanwezigheid, dan wel op enige andere manier) zodat elke overtreding van de voorwaarden van de verleende vergunningen tot het verbeuren van een dwangsom zal leiden;
- De opbrengst van de dwangsommen toe te voegen aan het VTH-budget zodat daarmee de extra inspanningen van de OD NZKG kunnen worden gefinancierd;

Voorts

- Alle vergunningen die verband houden met de uitstoot van Zeer Zorgwerkkende Stoffen van Tata Steel, Harsco of enig ander bedrijf op het terrein van Tata Steel, door te lichten en na te

gaan of aan alle gestelde vergunningsvoorwaarden wordt voldaan en maatregelen te nemen als dit niet zo is;

En tenslotte

- draagt PS zichzelf op bijvoorbeeld de Randstedelijke Rekenkamer te verzoeken om een vervolgonderzoek te starten naar de kwaliteit van de uitvoering van de VTH taken door de OD, de rol van de provincie daarbij en met adviezen te komen dit te verbeteren.

En gaat over tot de orde van de dag

Rosan Kocken (GroenLinks)

Suzanne Klaassen (D66)

Lars Voskuil (PvdA)

Eric Smaling (SP)

Michel Klein (ChristenUnie)

Dennis Heynen (CDA)
pvdA M. Kostić

| Colofon |

Randstedelijke Rekenkamer

Teleportboulevard 110

1043 EJ Amsterdam

020 – 58 18 585

info@randstedelijke-rekenkamer.nl

www.randstedelijke-rekenkamer.nl

Volg ons op twitter via: [@rekenrandstad](https://twitter.com/rekenrandstad)

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	1153
Extern Zaak ID	1259812
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	5
Omschrijving	Mobiliteit: Brief GS aan PS inzake Wob verzoek project brug Ouderkerk (C-agenda M&B 28-10-2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Wob is de afkorting van de Wet openbaarheid van bestuur. De Wob regelt het recht op informatie van de overheid. Overheidsinformatie is meestal openbaar, maar de Wob kent een aantal gevallen waarin de gevraagde informatie niet geschikt is om openbaar te maken. Meer over de Wob is te vinden op www.noord-holland.nl/wob

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. D. Winters

BU/INFRA

Telefoonnummer +31235145223

wintersd@noord-holland.nl

1 | 1

Verzenddatum

25 SEP. 2019

Kenmerk

1259812/1275797

Uw kenmerk

Betreft: Wobverzoek inzake het project brug Ouderkerk

Geachte leden,

Ter uitvoering van artikel 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) informeren wij u over het volgende.

Op 2 augustus 2019 hebben wij een verzoek om informatie in het kader van de Wet openbaarheid van bestuur ontvangen betreffende het project brug Ouderkerk.

Onze beslissing op dit verzoek zal met het verzoek en de openbare informatie in geanonimiseerde vorm gepubliceerd worden via www.noord-holland.nl/Wob.

Vertrouwende u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben,

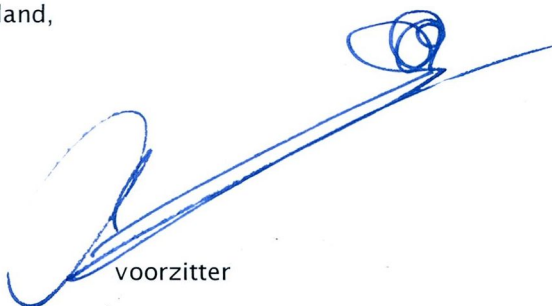
Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Beste Leden van de provinciale staten,

De provincie is de aanbesteder van openbaar vervoer. Naar de zuidas rijden dagelijkse duizenden haarlemmers en regiogenoten. Met auto, fiets of bus.

Lijn 346 is DE belangrijkste bus openbaar vervoer verbinding.

Lijn 346 heeft te kampen met onvoldoende capaciteit in de spits. Minstens 1x per week kan ik tussen 8.00 en 9.00 niet met een bus mee.

Onderstaande reactie kreeg ik van Connexxion retour op mijn melding dat sinds start van spitslijn 244 bus 346 voller zit, regelmatig tussen 7.40 en 9.00 reizigers moet laten staan.

De problematische haltes starten vaak vanaf rustenburgerlaan en verder (europaweg en reinaldapark).

Ik snap de wens om de dubbeldekker 346 minder vaak door de stad te sturen ivm overlast. 244 kan een alternatief en een deel van de reizigers "opvangen / wegnemen". Echter niet met de huidige inrichting waarop de 244 rijdt.

1. Het grootste inlaadpunt / overstappunt voor de 346 is haarlem centraal. Als de bus hier al nagenoeg vol zit zal de rest van de "in de stad haltes" daar hinder van ondervinden (tekst op bus: SORRY BUS IS VOL).
2. Bus 244 rijdt over haarlem centraal, maar stopt niet. Dit is een gemiste kans. Door 244 op haarlem centraal passagiers te laten instappen neemt de druk af op 346 (zeker nu de frequentie van de 346 is gedaald). Als 244 halteert op haarlem centraal, kan Bus 346 met minder reizigers starten aan het ophalen van de reizigers in haarlem stad/centrum.
3. Halte Burg. Reinalda park. **Hier sta je niet voor je lol.** Met heel grote regelmaat moet je hier tenminste 1 346 bus door laten rijden omdat de bus in de spits vol is. Bus 244 het ALTERNATIEF!?. Nee helaas want die stopt niet op de reguliere haarlem uit Burg Reinalda halte. Bus 244 rijdt (met vrije plaatsen voor reizigers hier door de snelweg op). Dit is kwetsend voor de reiziger en frustrerend voor de chauffeur. Graag bus 244 de reizigers op reguliere halte burg. Reinaldapark laten halteren (in laten stappen). Het is voor de reiziger niet te doen om tussen de nieuwe 244 Burg Reinaldapark halte en de oude "heen en weer te rennen" in de hoop met een bus naar amsterdam mee te kunnen.

Vandaag was het wederom helaas voor de reizigers op halte europaweg en burg reinalda om 8.40 uur, na 10 minuten kwam een bus 346 en zij konden niet mee.

In de bijlage mijn oorspronkelijke klacht, onderstaand de respons van connexxion. Vandaar dat ik nu in de pen klim.

Met vriendelijke groet, namens vele VU en VUmc medewerkers en lijn 346 reizigers,

Mw. Blok

Van: Klantenservice OV <klantenserviceOV@connexxion.nl>

Onderwerp: Connexxion - uw kenmerk: 1169816

Geachte mevrouw Blok,

U heeft een melding bij ons ingediend met betrekking tot onze dienstverlening. U liet ons weten dat u onlangs met de bus reisde, maar dat de bus erg vol was. Wij kunnen ons voorstellen dat u dit kan zorgen voor een onaangename reiservaring.

Wij danken u voor het doorgeven van uw ervaringen, hiermee kunnen wij onze dienstverlening immers blijven verbeteren. Wanneer er veel mensen zijn die op hetzelfde moment met de bus mee willen, kan het gebeuren dat sommige reizigers moeten staan. Zodra een bus te vol is en reizigers bij de halte achterblijven, maken chauffeurs hier een melding van.

Als de bus structureel te vol is, wordt er uiteraard door de vestiging in de regio naar een oplossing gezocht. Uw melding hebben wij ook doorgestuurd naar onze collega's in uw regio. Zij hebben het volgende laten weten:

Lijn 244 kan niet alles oplossen, en Connexxion krijgt helaas (nog) geen toestemming om op Haarlem Station met lijn 244 te mogen stoppen, dat zou inderdaad heel veel oplossen. We gaan dit zeker bespreken met de gemeente Haarlem. Want gemeente Haarlem is namelijk ook akkoord dat Connexxion extra ritten op lijn 346 in gaat zetten omdat bewoners in de Tempeliersstraat o.a. geklaagd hebben over de vele bussen. Dus Connexxion staat eigenlijk een beetje met de rug tegen de muur en hadden gehoopt dat lijn 244 een oplossing kan zijn. Dat is het ook wel, maar nog niet voldoende. Het is dus eigenlijk een belangenstrijd tussen bewoners en reizigers. De bewoners lijken betere ingangen te hebben bij de gemeente dan de reizigers. Op zich is dat bijzonder, want er zijn veel meer reizigers dan bewoners op de route die er over klagen. Hopelijk mogen we snel stoppen bij het station, misschien helpt het als reizigers dit signaal zelf ook bij de gemeente Haarlem af gaan geven..

Wij vertrouwen erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd. Als u naar aanleiding van onze e-mail nog vragen heeft, dan kunt u ons van maandag tot en met zaterdag van 08:00- 19:00 uur bereiken op telefoonnummer 0900 – 266 63 99. Wij staan u graag te woord. Wij verzoeken u hierbij altijd het nummer van uw kenmerk door te geven. Dit nummer staat bovenaan deze e-mail.

Met vriendelijke groet,

Connexxion OV Klantenservice

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	1087
Extern Zaak ID	148676
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	7
Omschrijving	Mobiliteit: Halfjaarrapportage HOV in 't Gooi – februari t/m juli 2019 (C-Agenda M&B 28-10-2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

De provincie Noord-Holland investeert in R-net, een betrouwbaar openbaar-vervoer-netwerk. Onderdeel van dit netwerk is de hoogwaardige openbaarvervoerverbinding (HOV) in 't Gooi tussen Huizen en Hilversum. De regio krijgt hierdoor een frequente, snelle en betrouwbare openbaar-vervoer-verbinding met Amsterdam, Schiphol en Almere. Daarnaast worden binnen het project HOV in 't Gooi maatregelen genomen om het leefklimaat te verbeteren, de verkeersveiligheid te vergroten en de natuur van bijvoorbeeld Anna's Hoeve te versterken. Met Provinciale Staten is afgesproken dat zij ieder half jaar een voortgangsrapportage ontvangen.

Halfjaarrapportage HOV in 't Gooi

februari t/m juli 2019

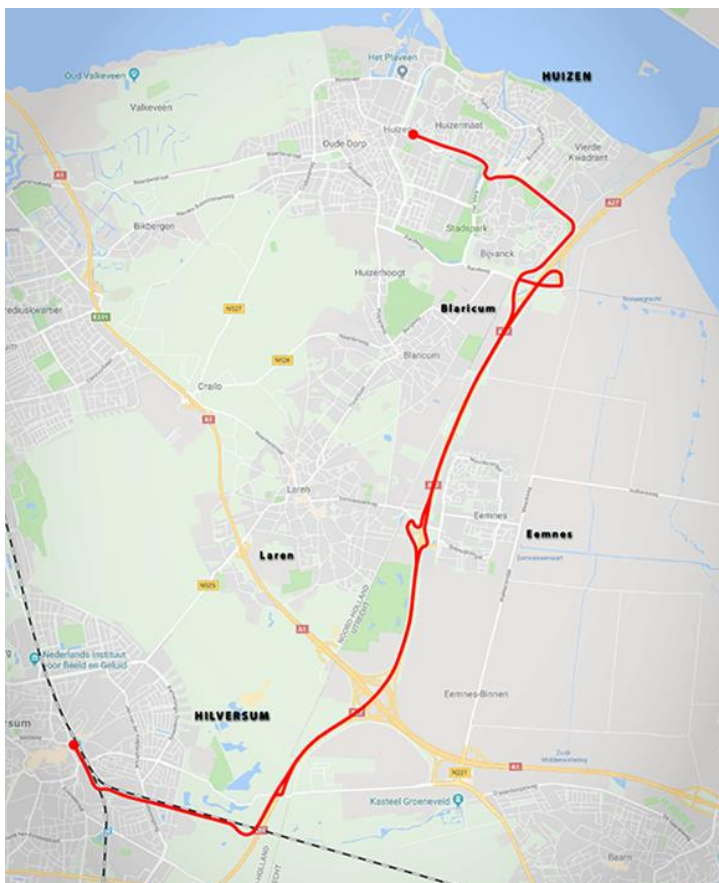
148676/1262930

Projectnaam: HOV in 't Gooi
Programma: Openbaar Vervoer
Bestuurlijk Opdrachtgever(s): A. Tekin
Datum: 9 september 2019

Het project

De provincie Noord-Holland investeert in R-net, een betrouwbaar OV-netwerk. Onderdeel van dit netwerk is de hoogwaardige openbaarvervoer verbinding (HOV) tussen Huizen en Hilversum. De regio krijgt hierdoor een frequente, snelle en betrouwbare OV-verbinding met Amsterdam, Schiphol en Almere. Daarnaast wordt Huizen, een van de grootste gemeenten in Nederland zonder treinstation, veel beter ontsloten. Ook Blaricum, Eemnes en Laren krijgen een sterk verbeterde aansluiting op R-net. Belangrijk onderdeel hiervan is de aanleg of uitbreiding van P+R-terreinen met HOV-haltes. Automobilisten krijgen hierdoor een gemakkelijke overstap op de bus. In de omgeving van Schiphol, Haarlem en Amsterdam is R-net al enkele jaren een succes. Ook in Zuid-Holland, Flevoland en Utrecht wordt R-net uitgerold.

Het project HOV in 't Gooi gaat echter over meer dan een HOV-verbinding. Een deel van het projectbudget wordt besteed aan het verbeteren van het leefklimaat, het verhogen van de verkeersveiligheid en het versterken van de natuur. Door een nieuwe natuurbrug (ecoduct) bij Anna's Hoeve hebben flora en fauna de ruimte om zich tussen het Laarder Wasmeer en Monnikenberg te verplaatsen en te ontwikkelen. Met de ondertunneling van de bus- en spoorbaan bij de Oosterengweg in Hilversum wordt het laatste knelpunt van de Hilversumse ring opgelost; voor automobilisten, fietsers en voetgangers wordt het hier veel veiliger.

Figuur 1: Het tracé

Het tracé is met de verschillende raadsbesluiten in de gemeenten en het besluit van Provinciale Staten van Noord-Holland op 9 juli 2012 vastgesteld (zie bovenstaande figuur). Het loopt vanaf het busstation Huizen, over de Huizermaatweg, via de Bovenmaatweg en Aristoteleslaan naar de Stichtseweg en vervolgens naar de carpoolplaats in Blaricum. Vanaf hier rijdt de bus over de A27 naar Hilversum. In geval van file kan de bus gebruik maken van de vluchtstrook. Ter hoogte van Anna's Hoeve komt een busafslag. De bus rijdt vervolgens over een vrije baan langs het spoor richting NS Station Hilversum.

Op de kruising met de Oosterengweg wordt een onderdoorgang gebouwd. Trein en bus blijven op hetzelfde niveau rijden, het overige verkeer op de Oosterengweg rijdt hier onderdoor. Bij het Wandelpad kruist de busbaan het spoor Hilversum-Utrecht en rijdt dan parallel aan het Wandelpad naar het station.

Op 24 januari 2014 is de samenwerkingsovereenkomst voor de realisatie van het project HOV in 't Gooi ondertekend door de gemeenten Eemnes, Hilversum, Huizen en Laren en de provincie Noord-Holland. Op 4 februari 2014 heeft besluitvorming over het project plaatsgevonden in Provinciale Staten en zijn de financiële middelen voor het project vrijgegeven. Met deze besluitvorming is de planstudiefase afgerond en is gestart met de voorbereiding van de realisatie.

Na een periode van ontwerpuitwerking, opstellen provinciaal inpassingsplan en het doorlopen van de benodigde inspraakprocedures is op 25 oktober 2017 het vaststellingsbesluit op het provinciaal inpassingsplan HOV in 't Gooi onherroepelijk geworden. Parallel daaraan is de aanbestedingsprocedure voor het grootste uitvoeringscontract gestart. Daarmee staat het deelproject Laren-Hilversum aan de vooravond van de realisatie.

Na een lange periode van onderzoeken en ontwerpen en bestuurlijk overleg, is op 8 december 2017 een wijzigingsovereenkomst op de samenwerkingsovereenkomst HOV in 't Gooi vastgesteld en ondertekend. In de wijzigingsovereenkomst zijn afspraken vastgelegd over de gewijzigde scope van deelproject Huizen-Blaricum en deelname van de gemeente Blaricum aan het project.

In de stuurgroep van 8 december 2017 is de nieuwe voorkeursvariant voor deelproject Eemnes-Laren besproken en ingestemd deze voor te leggen voor besluitvorming door de gemeenteraad van Eemnes.

Toegezegd is dat, apart van de P&C-cyclus, Provinciale Staten halfjaarlijks geïnformeerd zullen worden over de voortgang van dit project. Voorliggende rapportage is onderdeel van deze halfjaarlijkse cyclus en beschrijft de periode van februari 2019 tot en met juli 2019.

Foto 1: amfibieën scherm te Anna's Hoeve, verstevigd met betonbekistingsplaten.

Inhoudsopgave

1. Managementsamenvatting	5
2. Overall projectmanagement	7
2.1 Algemene stand van zaken	7
2.2 Planning	9
2.3 Financiën	11
2.4 Risico's	12
3. Deelprojecten	13

1. Managementsamenvatting

De belangrijkste ontwikkelingen van de voorbije periode betreffen de volgende:

- a. Gunning contract 3;
- b. Speerpunten HOV in 't Gooi;
- c. Ontwikkelingen op de aspecten planning, financiën en risico's;
- d. Deelprojecten Huizen-Blaricum en Eemnes-Laren;
- e. Deelproject Laren-Hilversum.

Onderstaand worden deze ontwikkelingen kort toegelicht.

a. Gunning contract 3 – deelproject Laren-Hilversum

De definitieve gunning van contract 3 – met daarin de busbaan, natuurbrug en onderdoorgang in Laren en Hilversum – heeft na een intensief juridisch proces plaatsgevonden. Op 18 februari 2019 heeft het Gerechtshof Arnhem in hoger beroep bepaald dat de opdracht voor uitvoering gegund moet worden aan de BAM. Dit is ruim een half jaar later dan was voorzien. In de afgelopen periode hebben de betrokkenen van BAM, ProRail en provincie hard gewerkt aan een nieuw uitvoeringsplan en zijn de gevolgen voor de planning en de kosten voor contract 3 inzichtelijk gemaakt. Dit heeft geleid tot een nieuwe overeenkomst, welke in juni is ondertekend door de directies van ProRail en BAM.

b. Speerpunten HOV in 't Gooi

Het project HOV in 't Gooi is en wordt vormgegeven aan de hand van vier speerpunten: samenwerking, veiligheid, omgeving en duurzaamheid/circulair bouwen. Op al deze punten zijn weer stappen gezet in het afgelopen half jaar. Noemenswaardig zijn de VGM-sessies (Veiligheid, Gezondheid en Milieu), waarbij ook de Veiligheidsprijs HOV in 't Gooi weer is uitgereikt. In het kader van het speerpunt Omgeving heeft het project de directe omgeving uitgenodigd voor feestelijke afronding van de werkzaamheden kabels en leidingen aan de Oosterengweg. De ontwerpuitwerking van de deelprojecten Huizen-Blaricum en Eemnes-Laren heeft plaatsgevonden volgens de principes van circulair bouwen. Dit heeft interessante resultaten opgeleverd, die in het verdere proces meegenomen worden.

c. Ontwikkelingen op de aspecten planning, financiën en risico's

De juridische strijd over de gunning van contract 3 heeft gezorgd voor vertraging in de planning. Na definitieve gunning is met de aannemer een nieuwe uitvoeringsplanning opgesteld. De mijlpaal voor ingebruikname van de bus is daarin circa acht maanden vertraagd naar 3 oktober 2022. De financiële eindprognose voor het project komt uit op € 129,0 mln. Dit is gelijk aan de prognose uit de vorige rapportage.

Het belangrijkste risico van het project wordt ingegeven door de aanwezigheid van poly- en perfluoralkylstoffen (PFAS) en invasieve soorten (Japanse duizendknoop). Hierdoor zijn mogelijk aanvullende conditionerende maatregelen nodig, met aanzienlijke impact op de wijze waarop de werkzaamheden in het gebied uitgevoerd kunnen c.q. mogen worden. De omvang en impact van dit risico is momenteel onderwerp van onderzoek.

d. Deelprojecten Huizen-Blaricum en Eemnes-Laren

De ontwerpuitwerking op de deelprojecten Huizen-Blaricum en Eemnes-Laren is nagenoeg gereed. Met de gemeente Huizen en de BEL-combinatie wordt gewerkt aan de aanpak van de vervolgfase en de rol van de gemeenten daarin. Met gemeente Huizen wordt gesproken over een meer integrale aanpak van het ontwerpvragestuk bij de kruising Bovenmaatweg-Aristoteleslaan. In Blaricum moet nog geluidsonderzoek afgerond worden, wat mogelijk leidt tot aanvullende maatregelen. Met de gemeente Blaricum wordt onderzocht of er meerwaarde voor de omgeving gecreëerd kan worden door werkzaamheden van het project en voorziene onderhoudswerkzaamheden slim te combineren.

e. *Deelproject Laren-Hilversum*

De werkzaamheden aan de kabels en leidingen in de Oosterengweg zijn afgerond. Inmiddels is gestart met de werkzaamheden aan de rotonde Utrechtseweg-Laapersveld-Gijsbrecht van Amstelstraat in Hilversum. Het vandalisme aan de amfibieenschermen is begin dit jaar ondanks maatregelen en gesprekken met gemeente en politie door blijven gaan. Een poging tot toenadering richting de Vereniging Behoud Anna's Hoeve, waarbij de gedempte grondwaterwel is opengegraven en schermen met emmers geplaatst zijn om eventueel nog aanwezige kamsalamanders af te vangen, is door de vereniging in de media gebracht als een overwinning van hun kant. De relatie is hierdoor niet verbeterd en verwacht wordt dat zij het verzet tegen het project blijven voortzetten.

Foto 2: werkzaamheden aan de rotonde Utrechtseweg-Laapersweg-Gijsbrecht van Amstelstraat

2. Overall projectmanagement

2.1 Algemene stand van zaken

Algemene voortgang

Op 18 februari 2019 heeft het Gerechtshof Arnhem in hoger beroep bepaald dat de opdracht voor de uitvoering van het grootste uitvoeringscontract van HOV in 't Gooi (contract 3) gegund moet worden aan BAM. Dit is ruim een half jaar later dan voorzien was. Mede daarom is de afgelopen periode door BAM en de projectorganisatie hard gewerkt aan een nieuw uitvoeringsplan en zijn de consequenties voor de planning en de kosten inzichtelijk gemaakt. De aannemer is op 1 mei gestart met de voorbereiding van de realisatie.

Ondertussen is de BAM als aannemer van de werkzaamheden aan de spoorbeveiliging en bovenleiding (contract 4) druk doende met het voorbereiden van de eerste buitendienststelling van het project, in het weekend van 7 en 8 september. De werkzaamheden aan de kabels en leidingen aan de Oosterengweg zijn afgerond en de reconstructie van de rotonde Lapersveld is gestart.

De ontwerpuitwerking van de deelprojecten Huizen-Blaricum en Eemnes-Laren is zo goed als gereed. Het ingenieursbureau zet de laatste 'puntjes op de i'. Met de gemeenten wordt de aanpak van de realisatiefase voorbereid. Onderdeel van het ontwerp is een voorstel voor circulaire maatregelen die, naast hetgeen reeds doorgevoerd is in het ontwerp, in de realisatiefase kunnen worden getroffen in de (voorbereiding van) de realisatiefase.

Speerpunten HOV in 't Gooi

Het project HOV in 't Gooi is en wordt vormgegeven aan de hand van vier speerpunten: samenwerking, omgeving, veiligheid en duurzaamheid/circulair bouwen. De voortgang op deze speerpunten is als volgt.

Samenwerking

Samenwerking was een belangrijk thema bij het opstellen en aanbesteden van contract 3. De opgelopen vertraging in de gunning van het contract betekende meteen een toets van hoe de samenwerking tussen de partijen bij de start is. In intensieve sessies is gewerkt aan diverse uitvoeringsscenario's, wat uiteindelijk geleid heeft tot een gezamenlijk voorkeursscenario's. Binnen drie maanden tijd is op zeer constructieve wijze over zowel alle inhoudelijke als alle contractuele en juridische consequenties overeenstemming bereikt. De samenwerking tijdens deze periode was zoals beoogd werd tijdens de aanbesteding en geeft vertrouwen voor de toekomst. Voor de zomervakanties is een teamdag georganiseerd, waarbij met alle betrokkenen bij het project gewerkt is aan de onderlinge samenwerking en verbinding, onder begeleiding van de projectcoach.

Omgeving

In februari is in een sessie met experts de ambitie op het vlak van omgeving aangescherpt, ter voorbereiding op de start van de realisatie. De sessie heeft de nodige input opgeleverd en een scherpere focus gegeven. De resultaten vormen de basis voor de afstemming met de aannemer over de door hem aangeboden aanpak van het omgevingsmanagement in Laren-Hilversum. Onderdeel van de aanbidding is een plan hinderbeperking, waarin ook diverse maatregelen beschreven staan om de spanning met de omgeving te minimaliseren.

Op 5 juni is een bijeenkomst georganiseerd om met de betrokkenen van het project én de bewoners uit de omgeving stil te staan bij de afronding van de werkzaamheden aan kabels en leidingen in de Oosterengweg. Met hapjes, drankjes en activiteiten voor kinderen is de afronding van het voorbereidend werk rondom de Oosterengweg gevierd. Als onderdeel van de festiviteiten hebben de projectbetrokkenen van opdrachtgever en opdrachtnemer gezamenlijk enkele activiteiten in omgeving Riebeeck uitgevoerd, waaronder het inzaaien van bermen, het prikken van zwerfvuil en het planten van bloemen en plantjes in bloembakken. Ook is van de gelegenheid gebruik gemaakt om de buurt te informeren over wat het te wachten staat in de komende jaren.

Met gemiddeld 25 per maand is het aantal bezoekers op het informatiecentrum ten opzichte van vorig jaar iets teruggelopen. Bij specifieke werkzaamheden is een piek te zien in het aantal bezoekers. Opvallend is het aantal meldingen van zaken die bij de gemeente thuishoren. Wij spelen deze door via verschillende kanalen zodat bewoners zich gehoord en geholpen voelen. Het aantal volgers op Twitter en Facebook is in de afgelopen periode toegenomen. Meer feiten en cijfers over de communicatie rondom het project HOV in 't Gooi zijn terug te vinden in bijlage 1. In voorbereiding op de communicatie over de grootschalige bomenkap en in nauw overleg met de projectorganisatie Voltooiing Groene Schakel is er een film geproduceerd waarbij het versterken van de natuurwaarden (biodiversiteit) in de natuurgebieden Anna's Hoeve en Monnikenberg centraal staan. De film is te bekijken via www.voltooiinggroeneschakel.nl.

Foto 3: feestelijke afsluiting werkzaamheden kabels en leidingen Oosterengweg

Veiligheid

Het Integrale Veiligheidsplan HOV in 't Gooi is vastgesteld. Dit plan dient als basis voor het behalen van de ambitie van het project om met nul vermijdbare ongevallen trede 4 op de veiligheidsladder van het NEN te halen. Essentieel daarbij is het vergroten en continu aandacht besteden aan het veiligheidsbewustzijn bij alle projectbetrokkenen. De aannemer van uitvoeringscontract 3 heeft de ambitie uitgesproken trede 5 op de veiligheidsladder van het NEN te behalen. De komende periode wordt dit met de aannemer verder uitgewerkt.

Een belangrijke activiteit voor certificering op de veiligheidsladder zijn de periodieke bijeenkomsten waarin onderwerpen over veiligheid, gezondheid en milieu (VGM) aan de orde komen. Alle partijen die betrokken zijn bij HOV in 't Gooi (provincie, gemeenten, ProRail, ingenieursbureaus, aannemers) zijn hiervoor uitgenodigd. In het afgelopen half jaar hebben twee VGM-sessies plaatsgevonden. De opkomst was in beide gevallen goed. Ook de aannemers waren goed vertegenwoordigd.

Tijdens de eerste sessie (in maart) heeft de aannemer van contract 4 (BAM Infra Rail) op eigen initiatief een inhoudelijke bijdrage aan het programma geleverd. Naast de toelichting op de inhoud van het contract, is ingezoomd op elektrocutie gevaar bij werken aan het spoor. Tijdens de tweede sessie in mei heeft de

aannemer van uitvoeringscontract 3, een presentatie gegeven over het veiligheidsdenken en de implementatie van veiligheid bij de aannemer. Daarnaast zijn de aanwezigen door de aannemer en de veiligheidskundige van het projectteam aan de hand van enkele stellingen uitgedaagd om na te denken over hoe je als projectmedewerker een onveilige situatie kan aankaarten en eventueel kan laten escaleren.

Een vast onderdeel van de VGM-sessie is de uitreiking van de Veiligheidsprijs. De prijs wordt uitgereikt aan de projectmedewerker die in het voorgaande kwartaal goed voorbeeldgedrag op het gebied van veiligheid heeft laten zien. In de VGM-sessie van 19 maart ging de Veiligheidsprijs naar de technisch manager Maarten Bultink van Movares, die bij maken de ontwerpen voor Huizen-Blaricum en Eemnes-Laren veiligheid continu centraal stelde. In de VGM-sessie van 23 mei is de prijs uitgereikt aan de projectleider conditionering Eppo van Bezeij onder andere voor zijn inspanningen om de veiligheid van de kamsalamander te borgen, ondanks de vele vernielingen in het gebied te Anna's Hoeve.

Duurzaamheid/ circulair bouwen

Bij de ontwerpuitwerking van deelprojecten Huizen-Blaricum en Eemnes-Laren is gekeken op welke wijze de principes van circulair bouwen kunnen worden toegepast. Hiervoor zijn meerdere werksessies georganiseerd. De resultaten van de sessies zijn verwerkt in een notitie. Met de beheerorganisaties van de betrokken gemeenten wordt overleg gevoerd om te onderzoeken aan welke maatregelen de beheerders willen meewerken. Samen met IGI – het ingenieursbureau van de Provincie – en aannemer BAM worden de mogelijkheden voor het toepassen van zelf herstellend beton onderzocht.

2.2 Planning

De verlate gunning van uitvoeringscontract 3 leidt er toe dat de mijlpaal voor ingebruikname van de bus circa acht maanden vertraagt naar 3 oktober 2022. De nieuwe uitvoeringsplanning wordt momenteel vertaald naar nieuwe mijlpalen. Zodra de nieuwe mijlpalen bekend, wordt de integrale planning geüpdatet naar versie 6.0. De belangrijkste mijlpalen uit planning 5.0 en de actualiteiten zijn weergegeven in onderstaande tabel.

Mijlpaal	V5.0	Opmerking
Start aanbesteding contract 3 (publicatie)	8 september 2017	Mijlpaal gehaald
PIP onherroepelijk	25 oktober 2017	Mijlpaal gehaald
Gunning contract 3	13 augustus 2018	Definitieve gunning was op 18 februari 2019 als gevolg van bezwaar en juridische procedures.
Kapvergunning onherroepelijk	20 november 2018	Mijlpaal gehaald. Betreft de kapvergunning in relatie tot de uit te voeren werkzaamheden contract 3 en 4.
Grondverwerving gereed	31 januari 2019	Door cassatie verschuift deze mijlpaal naar april 2020.
Start realisatie buiten	8 april 2019	In verband met vertraagde opdrachtverlening starten de werkzaamheden naar verwachting najaar 2019
Ingebruikname busbaan	16 februari 2022	De nieuwe eindmijlpaal wordt voorlopig gesteld op 3 oktober 2022.

Tabel 1: Actualiteit mijlpalen planning versie 5.0

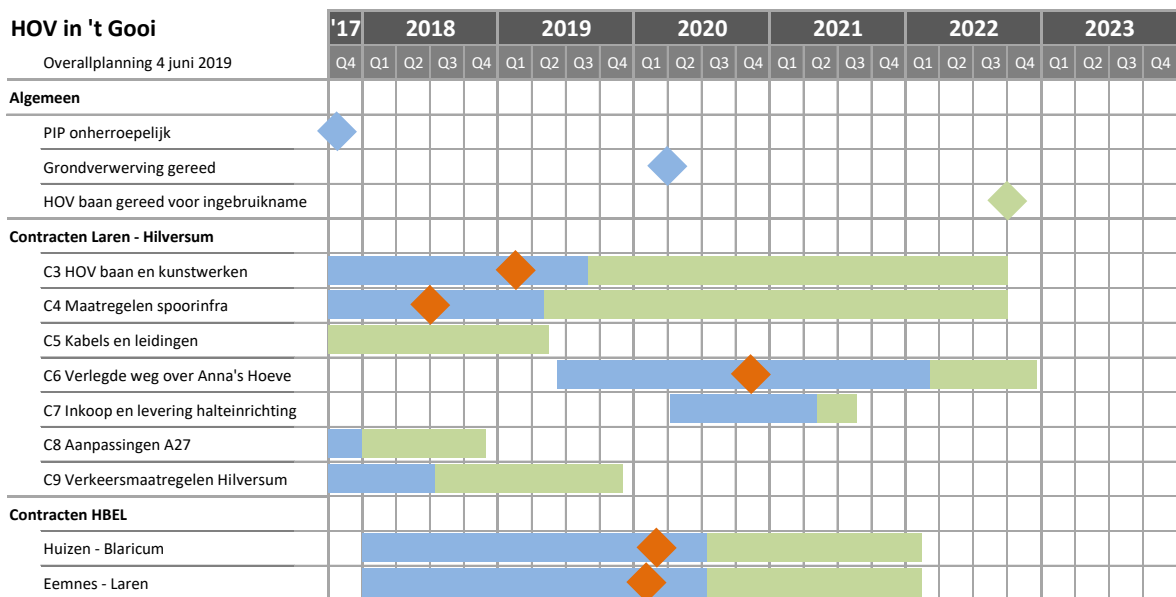
De belangrijkste wijzigingen en uitgangspunten in de actuele integrale planning zijn:

- Gunning van contract 3 heeft plaatsgevonden op 18 februari 2019. De verlate gunning maakte een herijking van de uitvoeringsplanning van de aannemer noodzakelijk. Inmiddels zijn nieuwe

contractmijlpalen overeengekomen. De afsluiting van de Oosterengweg is verschoven naar 30 maart 2020; in gebruikname van de busbaan naar 3 oktober 2022. De totale afsluitingsduur van de Oosterengweg voor snel verkeer is met een jaar ingekort naar anderhalf jaar.

- Op de gronden ter plaatse van Venetapark na, is de grondverwerving voor Laren-Hilversum gereed. De opgestarte cassatieprocedure duurt naar verwachting tot begin 2020. In de planning is deze mijlpaal, met 10 weken buffer, verschoven naar 1 april 2020. Daarmee valt de overdracht van de grond samen met de start van de werkzaamheden aan de onderdoorgang Oosterengweg.
- De detailplanningen voor contract 6 (VWoAH) en contract 7 (R-Net haltes) ontbreken nog. De raakvlakken en afhankelijkheden van deze contracten met contract 3 zijn vertaald in mijlpalen die meegegeven worden aan deze contracten. Ze zijn daarmee volgend en liggen niet op het kritieke pad voor ingebruikname van de busbaan.
- Het verleggen van kabels en leidingen (contract 5) ter voorbereiding op de uitvoering van contract 3 is in mei 2019 nagenoeg afgerond. Er rest nog het verleggen van een waterleiding in Monnikenberg, wat eind 2019 gereed moet zijn.
- De werkzaamheden van contract 4 zijn inmiddels in volle gang. In het weekend van 7 en 8 september vindt een buitendienststelling plaats, waarin de tijdelijke overweg voorbereid wordt.
- De planning voor de deelprojecten in Huizen-Blaricum en Eemnes-Laren is in detail uitgewerkt tot aan de start van de contractfase. De contractfase, aanbesteding en realisatie zijn inmiddels uitgewerkt tot een volwaardige referentieplanning.

De actuele globale planning is opgenomen in figuur 1.

Legenda

- Voorbereiding
- Gunning
- Uitvoering

2.3 Financiën

In onderstaande tabel is het financieel overzicht per 1 juni 2019 opgenomen. Hierin zijn de ontwikkelingen van het afgelopen half jaar verwerkt. De eindprognose voor het project komt uit op € 129,0 mln. Dit is gelijk aan de prognose uit de vorige halfjaarrapportage.

Omschrijving	Actueel budget	t/m 2018	2019	totale kosten	Verplichtingen	Prognose	Verwachte Kosten
Historische kosten	€ 2.527.598	€ 2.527.598		€ 2.527.598			€ 2.527.598
DP1-3: Huizen - Blaricum	€ 8.150.000	€ 886.948	€ 56.180	€ 943.129	€ 99.550	€ 7.115.183	€ 8.157.862
DP4: Eemnes - Laren	€ 4.600.000	€ 152.357	€ -	€ 152.357	€ 148	€ 4.455.791	€ 4.608.296
DP5-7: Laren - Hilversum	€ 87.950.000	€ 11.072.487	€ 1.920.973	€ 12.993.461	€ 13.596.993	€ 61.332.918	€ 87.923.371
Algemeen bijkomende kosten	€ 11.600.000	€ 9.672.009	€ 4.024	€ 9.676.033	€ 83.394	€ 1.860.286	€ 11.619.713
Projectorganisatie e.d.	€ 11.150.000	€ 5.967.665	€ 458.534	€ 6.426.199	€ 212.541	€ 4.504.458	€ 11.143.198
SUBTOTAAL KOSTEN	€ 125.977.598	€ 30.279.065	€ 2.439.712	€ 32.718.777	€ 13.992.626	€ 79.268.635	€ 125.980.038
Project Onvoorzien	€ 3.047.402			€ -		€ 3.044.962	€ 3.044.962
TOTALE KOSTEN	€ 129.025.000	€ 30.279.065	€ 2.439.712	€ 32.718.777	€ 13.992.626	€ 82.313.597	€ 129.025.000

Tabel 2: financieel overzicht HOV in 't Gooi d.d. 1 juni 2019

De belangrijkste aandachtspunten in het financieel overzicht zijn:

- De prognose van deelproject Laren-Hilversum is geactualiseerd naar de definitieve gunning. Dit heeft geleid tot lagere bouwkosten en een hogere risicoreservering/onvoorzien. Het gaat om een verschuiving van ca. €1 mln, die geen effect heeft op de totale prognose van dit deelproject.
- Een belangrijke kostenpost die nog niet in de kostenprognose is meegenomen, betreffen de indexeringskosten voor uitvoeringscontract 3. Het is zeker dat deze kosten gemaakt moeten worden, het betreft dan ook geen risico. De omvang van deze kosten moeten echter nog bepaald worden. Naar verwachting gaat het om een bedrag van € 1,5 - € 2 mln. Dekking hiervoor zal komen uit het deelproject onvoorzien.
- De nieuwe afspraken over de uitvoering van contract 3 kennen ook enkele meevallers, onder andere door het wegvallen van risico's en kortere afsluiting van de Oosterengweg. Dit maakt dat bijvoorbeeld de tijdelijke maatregelen van de brandweer voor de omleidingsroute minder kosten met zich meebrengen. Deze en andere (mogelijke) meevallers zijn nog niet verwerkt in de prognose. Bij de uitwerking van de risico's en onzekerheden die de komende periode met de aannemer plaatsvindt, zullen deze en andere (mogelijke) meevallers gekwantificeerd en in de prognose verwerkt worden.
- De conceptversies van de kostenraming bij de definitieve ontwerpen van deelproject Huizen-Blaricum laten een kostenstijging zien ten opzichte van de vorige raming (bij voorlopig ontwerp). In totaal gaat het om een verschil van ca. €1 mln. De analyse van de verschillen loopt nog. Zodra de kostenraming definitief is, ook die van het definitief ontwerp van deelproject Eemnes-Laren, worden de uitkomsten in de prognose opgenomen.

Risicoreservering/onvoorzien

In de financiële prognose is nu voor € 14,8 mln. aan risicoreservering meegenomen (zie tabel 3). Een doorrekening van het totale risicodossier geeft een financieel risicoprofiel van € 4,33 mln. Dit is €1,54 mln lager dan in de voorgaande rapportage, met name doordat het risico op een meerwerkclaim van de aannemer nu verwerkt is in de prognose en daarmee geen onderdeel meer vormt van het risicodossier. Daarbij is het wel van belang op te merken dat de benodigde indexering van contract 3 nog in de prognose verwerkt moet worden. Desalniettemin is het totaal aan risicoreservering in de huidige prognose voldoende om het risicoprofiel af te dekken.

Het beschikbare bedrag aan reservering onvoorzien voor deelproject Laren-Hilversum is toegenomen met ca. €1 mln, door het lager uitvallen van de bouwkosten. Dit is ook nodig omdat het risicoprofiel (uitvoeringsfase) voor dit deelproject zal toenemen als gevolg van de latere gunning. Dit effect is nog niet zichtbaar, omdat deze risico's nog uitgewerkt en gekwantificeerd moeten worden.

Deelproject	Reservering onvoorzien
DP Huizen-Blaricum	€ 1.776.454
DP Eemnes-Laren	€ 383.026
DP Laren-Hilversum	€ 9.635.729
Stuurgroep onvoorzien	€ 3.044.962
Totaal	€ 14.840.171

Tabel 3: overzicht reservering onvoorzien

2.4 Risico's

Algemeen

Het risicoprofiel van project HOV in 't Gooi is in het afgelopen half jaar per saldo afgenomen, voornamelijk als gevolg van de definitieve gunning van contract 3. Het risico op een meerwerkclaim is daardoor geen onderdeel meer van het risicoprofiel, maar (voor zover aanwezig) verwerkt in de prognoses van het project. De vertraging introduceert ook nieuwe risico's, bijvoorbeeld op raakvlakken met andere contracten en projecten. Deze moeten nog uitgewerkt en gekwantificeerd worden. In de volgende halfjaarrapportage wordt dan ook een toename in risicoprofiel verwacht.

De actieve monitoring en beheersing van risico's door het projectteam en afronding van werkzaamheden heet ook gezorgd voor een verlaging van het risicoprofiel. In de afgelopen periode is het risicodossier uitgebreid met uitwerking van het risicoprofiel van de deelprojecten Huizen – Blaricum en Eemnes – Laren. Deze risico's waren eerder slechts summier uitgewerkt.

Top-5 risico's

Per 1 juni 2019 ziet de top 5 risico's er als volgt uit:

1. Nieuwe inzichten in benodigde conditionerende werkzaamheden vragen extra maatregelen. Binnen de systeemgrenzen van deelproject Laren-Hilversum is onder andere de aanwezigheid van PFAS en invasieve soorten (Japanse duizendknoop) geconstateerd. Wet- en regelgeving hieromtrent vereist dat in de uitvoering van het werk extra maatregelen getroffen wordt om verdere verspreiding van deze vervuilingen te voorkomen. Voor de Japanse duizendknoop zijn nog geen algemene protocollen voor een toekomstvast verwijdering en het voorkomen van verdere verspreiding (b.v. bij zandtransporten) beschikbaar. De impact op de wijze waarop de werkzaamheden in het gebied uitgevoerd kunnen/mogen worden kan aanzienlijk zijn. Er worden analyses uitgevoerd naar grondstromen binnen het projectgebied en de noodzaak van gronden van buiten. Daarnaast wordt een plan opgesteld gebaseerd op nulmetingen en doorlopende monitoring en inspecties op bouwlocaties en bouwstromen.
2. Er dienen meer kabels en leidingen werkzaamheden verricht te worden dan eerder verwacht. In de hoek waar de sporen uit Utrecht en Amersfoort bij elkaar komen, de Driehoek, zijn conflicten geconstateerd tussen kabels en leidingen van ProRail en van derden. Hierdoor zijn extra werkzaamheden noodzakelijk, wat de uitvoering van uitvoeringscontract 4 kan vertragen. Hier wordt op geanticipeerd door de werkzaamheden aan kabels en leidingen zo vroeg mogelijk uit te voeren, zodat de impact op andere werkzaamheden binnen het contract beperkt wordt.

3. Opdrachtnemer moet zwaardere oplossingen toepassen voor de grondkeringen.
De normen voor grondkeringen worden aangescherpt vanaf juli 2019. Hier dient het project aan te voldoen. De mate van impact op het project, met name tijd en geld, is nog onbekend maar kunnen fors zijn. Er is nu nog onvoldoende inzicht in het ontwerp van de aangeboden oplossing. Mogelijke gevolgen zijn toenemende kosten voor de onderdoorgang Oosterengweg, de fly-over en het ecoduct. In de transitiefase van het project wordt dit meegenomen, evenals bij de toetsing van het uitvoeringsontwerp. Eind 2019 wordt meer duidelijkheid verwacht over de (mogelijke) gevolgen.
4. Plannen voor de halte Stichtseweg in Blaricum stuiten op weerstand vanuit de omgeving door de benodigde bomenkap.
In het ontwerp voor de halte Stichtseweg was eerder voorzien dat er een lange duiker aangelegd zou gaan worden. Hierdoor zou een groot aantal bomen niet gekapt hoeven te worden. Uit overleg met Waternet is gebleken dat de lengte van de duiker voor hen onacceptabel. De enige terugvaloptie is het verleggen van de sloot, waardoor een behoorlijk aantal bomen extra gekapt moet worden. In een eerdere fase van het project hebben zowel de gemeente Blaricum als de directe omgeving al duidelijk gemaakt dat het kappen van bomen zeer gevoelig ligt. Omdat er geen alternatief is, kunnen de huidige plannen mogelijk op weerstand stuiten waardoor de voortgang van dit deelproject kan vertragen.
5. De overeengekomen afwijkende aanrijtijden (besluit Veiligheidsregio d.d. 15 maart 2017) voor nood- en hulpdiensten in Hilversum worden niet gehaald.
De afsluiting van de Oosterengweg zal zeker in de eerste weken een behoorlijke extra verkeersoverlast geven in Hilversum. Om de overlast te beperken zijn diverse maatregelen genomen op verschillende plekken in Hilversum (o.a. Schapenkamp en rotonde Laapersveld). Voor de nood- en hulpdiensten wordt een tijdelijke overweg gebouwd en een tijdelijk hulppost in Loosdrecht ingericht. Ondanks deze maatregelen is de kans aanwezig dat de gewijzigde aanrijtijden niet gehaald worden, wat extra letselgevallen bij incidenten zou kunnen geven. De kans van optreden van dit risico wordt met de getroffen maatregelen niet heel hoog ingeschat, maar de gevolgen kunnen wel fors zijn. Met de gemeente en Veiligheidsregio is er overeenstemming over dat er vrijwel geen extra maatregelen meer mogelijk zijn. Voor en de uitvoering wordt intensief overlegd over de bereikbaarheid voor nood- en hulpdiensten. Daarnaast is er een monitoringsplan opgesteld en worden scenario's voorbereid met een draaiboek voor het geval het risico toch optreedt.

3. Deelprojecten

In de onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de stand van zaken per deelproject.

Deelproject	Stand van Zaken
Deelproject Huizen-Blaricum	Het ontwerpproces voor het deelproject Huizen-Blaricum is bijna afgerond. De definitieve ontwerpen zijn tot op ruimtelijk niveau uitgewerkt. In overleg met de gemeente Huizen en de BEL-combinatie is gestart met het opstellen van een gezamenlijk plan van aanpak voor de realisatiefase. De ontwerpoplossing voor het kruispunt Bovenmaatweg – Artistoteleslaan raakt enkele inrichtingsvraagstukken rondom het winkelcentrum Oostermeent. Doordat de focus van het project gericht is op het kruispunt, is de gevonden oplossing suboptimaal: de situatie verslechtert niet, maar verbeterd ook niet structureel. Met de gemeente wordt onderzocht of met een integrale gebiedsaanpak, waarbij zowel de HOV-opgave als de opgaven rondom het winkelcentrum opgelost worden, soelaas biedt. In dat geval zou de gemeente Huizen ook investeren in herinrichting van de omgeving.

	Een nog lopend onderzoek betreft het onderzoek naar geluidbelasting ter hoogte van de Floris V-dreef en Stroomzijde. Omdat er sprake is van een reconstructie, is de kans aanwezig dat geluidsbelasting als gevolg van de autonome groei van het autoverkeer, gecompenseerd moet worden met bronmaatregelen of anderszins. De resultaten van het onderzoek worden na de zomer verwacht. Met de gemeente Blaricum vindt overleg plaats over het creëren van meerwaarde voor de omgeving, door de werkzaamheden van het project slim te combineren met geplande onderhoudswerkzaamheden.
Deelproject Eemnes-Laren	Ook het ontwerpproces voor de deelproject Eemnes-Laren is bijna afgerond. De aanpak van de realisatiefase is onderdeel van de gesprekken met de BEL-combinatie. Het ontwerp heeft na enkele aanscherpingen de instemming van Rijkswaterstaat. Wel moeten er met Rijkswaterstaat nog afspraken gemaakt worden over realisatie (wie voert het project), grondverwerving en beheer en eigendom van de gerealiseerde infrastructuur. Als Rijkswaterstaat vasthoudt aan het standpunt dat de busbaan bij hen in beheer en onderhoud moet komen, bestaat de kans dat de BTW over de realisatie van dit projectonderdeel niet gecompenseerd kan worden. De gesprekken hierover lopen nog.
Deelproject Laren-Hilversum	In de afgelopen maanden is hard gewerkt aan het komen tot afspraken met de aannemer voor de uitvoering van contract 3. Vanwege de ontstane vertraging in de gunning van het contract, zijn eind 2018 nieuwe buitendienststellingen van het spoor aangevraagd en verkregen. Het oorspronkelijke uitvoeringsplan is aangepast op deze nieuwe buitendienststellingen. Dit heeft uiteindelijk geleid tot nieuwe contractmijlpalen en bijbehorende afspraken over financiën en risico's. De rotonde Utrechtseweg-Laapersweg-Gijsbrecht van Amstelstraat in Hilversum wordt opnieuw ingericht. Dit is één van de maatregelen die door het project moet worden genomen om de doorstroming van het verkeer in Hilversum, ten tijde van de afsluiting van de Oosterengweg, te borgen. Daarnaast staat de rotonde bekend als één van de tien gevaarlijke hotspots in gemeente Hilversum. Om het werk snel en veilig te kunnen uitvoeren is de rotonde volledig afgesloten voor het verkeer. De werkzaamheden zijn gestart op 8 juli en moeten conform planning 23 augustus gereed zijn. Vooralsnog liggen de werkzaamheden voor op schema. Het vandalisme aan de amfibieënscherm in Anna's Hoeve blijft een aandachtspunt. Er zijn verschillende betonkistingsplaten geplaatst op plekken waar de schermen steeds weer vernield werden. Het vandalisme heeft zich daarna verplaatst naar andere plekken. Gesprekken met gemeente en de wijkagent hebben wel geleid tot extra aandacht voor het probleem, maar de situatie is er niet door verbeterd. De werkzaamheden aan de kabels en leidingen aan de Oosterengweg zijn afgerond. In Monnikenberg moet nog een waterleiding verlegd worden. Deze werkzaamheden vinden de tweede helft van 2019 plaats. Wanneer de waterleiding is verlegd, zijn werkzaamheden met betrekking tot kabels en leidingen (voor zover die geen onderdeel maken van uitvoeringscontract 3) voorlopig afgerond. Na realisatie van de onderdoorgang moeten enkele verlegde leidingen worden teruggelegd naar hun oorspronkelijke of definitieve locatie. Op uitnodiging van de Regionale Uitvoeringsdienst Noordzeekanaalgebied is vanuit het omgevingsmanagement weer gesproken met de Vereniging Behoud Anna's Hoeve.

Aanleiding hiervoor was de bezwaarprocedure die de vereniging aangespannen had tegen de vergunningverlening voor het dempen van de amfibieënpool op Anna's Hoeve. In de hoop dat de relatie mogelijk zou verbeteren en bezwaren in de toekomst konden worden voorkomen, is tijdens een wandeltocht door Anna's Hoeve met de vereniging afgesproken de oude grondwaterwel weer open te graven en nieuwe schermen met emmers te plaatsen. Dit met het oog op het afvangen van eventueel achtergebleven dieren. Vrijwilligers van de vereniging hebben gezorgd voor het weghalen van eventueel gevangen dieren. In totaal zijn er vijf kamsalamanders aangetroffen in de emmers.

In de contacten die de vereniging na het opgraven met de pers heeft gehad, hebben ze echter duidelijk gemaakt dit niet als een gezamenlijke actie te zien, maar als een persoonlijke overwinning op dit dossier. Van verbetering in de relatie is op dit moment ook geen sprake. Daarmee blijft de kans op bezwaren vanuit de vereniging op nog te komen vergunningaanvragen groot.

Foto 4: teamdag HOV in 't Gooi

Communicatie en voorlichting HOV in 't Gooi

Feiten en cijfers, stand van zaken februari t/m juli 2019

A. Informatiecentrum HOV in 't Gooi

- Februari 2019 17 bezoekers
- Maart 2019 30 bezoekers
- April 2019 29 bezoekers
- Mei 2019 32 bezoekers
- Juni 2019 23 bezoekers
- Juli 2019 5 bezoekers (tot 12 juli, daarna zomersluiting)

Met gemiddeld 25 per maand is het aantal bezoekers ten opzichte van vorig jaar iets teruggelopen. De voorbereidende werkzaamheden rondom kabels en leidingen zijn inmiddels afgerond. De pieken in bezoek houden verband met duidelijke voorvallen, zoals de voorziene - en in één geval onvoorziene - tijdelijke afsluitingen van de Oosterengweg en Oude Amersfoortseweg, de voor bewoners onverwachte verlenging van de werkzaamheden door nog te rooien kabels. Opvallend is het aantal meldingen van zaken die bij de gemeente thuishoren. Wij spelen deze door via verschillende kanalen zodat bewoners zich gehoord en geholpen voelen.

B. Bijeenkomsten

Bijeenkomsten met omgevingspartijen

Er zijn in de tweede helft van 2018 diverse overleggen en bijeenkomsten georganiseerd voor bewoners en belanghebbenden, te weten:

- 11 april 2019: veldbezoek Anna's Hoeve met Vereniging Behoud Anna's Hoeve
- 12 april 2019: workshop bij Flexival COB (Centrum voor Ondergronds Bouwen)
- 9 mei 2019: inloopbijeenkomst ondernemers/belanghebbenden Laapersrotonde
- 5 juni 2019: feestelijke afsluiting verleggen kabels en leidingen
- 11 juni 2019: BLVC tafel Contract 4 Hilversumse deel
- 2 juli 2019: BLVC tafel Contract 3 Hilversumse deel
- 10 juli 2019: inloopbijeenkomst Vitusbuurt Hilversum

Bijeenkomsten met partners

Acht keer per jaar organiseren we bijeenkomsten voor alle projectbetrokkenen (inclusief aannemers). Vier van die bijeenkomsten zijn gelabeld als VGM-sessie. In de afgelopen periode zijn de volgende bijeenkomsten geweest:

- 19 maart 2019: VGM-sessie, thema: spoorbeveiliging en elektrocutiegevaar
- 23 mei 2019: VGM-sessie, thema: veiligheidsbeleid van BAM
- 14 februari 2019: kennissessie, thema: Circulair Bouwen
- 25 april 2019: kennissessie, thema: Voltooing Groene Schakel
- 2 juli 2019: teamdag, zomerborrel

Een bijeenkomst over de nieuwe inrichting van parkeerplaatsen en vuilcontainers rond de Van Riebeeckvijver leverde bezoeken op van mensen met dankjes en zinnig meedenken. Wij zien dit als een succes mede door de goede communicatie (inloopavond waar suggesties van bewoners zijn opgenomen en later verwerkt, bewonersbrieven en de gemeentemedewerkers ter plaatse die ontspannen en benaderbaar waren).

C. Bewonersbrieven

In totaal zijn er in de periode februari 2019 tot en met juli 2019 zeven bewonersbrieven, een flyer en een uitnodigingskaart uitgegaan.

De bewonersbrieven hadden betrekking op maatregelen in het kader van de voorbereidende werkzaamheden (kabels en leidingen), de herinrichting van het gebied rondom de Van Riebeeckvijver en de werkzaamheden in het kader van contract 4 (bouw tijdelijke overweg). De flyer was bedoeld om parkeerders op het voormalig Q-parkterrein te attenderen op het verdwijnen van deze voorziening en de A5-kaart was primair gericht aan bewoners van de Oosterengweg en omgeving, om hen uit te nodigen voor de feestelijke afronding van het werk aan de kabels en leidingen.

WE ZIJN KLAAR!

De voorbereidende werkzaamheden op de Oosterengweg zijn klaar. Op een stuk weg van pak 'm beet 500 meter hebben we meer dan 60 kilometer aan kabels en leidingen gelegd, verlegd of verwijderd! Daar heeft u ongetwijfeld hinder van gehad. Op woensdag 5 juni vieren we dat dit werk nu klaar is. Met vrolijke noten, hapjes gemaakt door vrijwilligers van het buurthuis en met een springkussen voor de kinderen. Wij hopen dat u erbij bent. We willen u graag persoonlijk bedanken voor uw geduld en begrip.

Woensdag 5 juni 2019
Tussen 14.00 en 15.30 uur
Oosterengweg, ter hoogte van de KwikFit

Nieuwe burelen
Ondertussen is aannemer BAM aan boord gestapt voor de bouw van busbaan, natuurbrug en spoorwegonderdoorgang. De komende maanden wordt het werk voorbereid. In oktober 2019 komt BAM ook fysiek naar Hilversum. Samen betrekken we het pand aan de Oosterengweg 38-40. Kennis maken met uw toekomstige burelen? Ook dat kan op woensdag 5 juni. We zien u graag!

ProRail Gemeente Huizen Gemeente Blaricum GEMEENTE EEMNES Gemeente Laren Hilversum Mediastad

D. Nieuws- en persberichten

Op www.hovintgooi.nl zijn in deze periode 21 verschillende nieuwsberichten geplaatst. Het grootste deel van deze berichten zijn direct na publicatie doorgeplaatst op sociale media: twitter en FaceBook. Belangrijke berichten zijn ook gepubliceerd op de gemeentelijke pagina van de gemeente Hilversum (katern in Gooi- en Eembode). Eind februari is een formeel persbericht uitgestuurd naar aanleiding van definitieve gunning van contract 3 aan BAM. Ook hebben we het artikel: 'Circular bouwen: gewoon doen!' gepubliceerd in het vakblad Civiele Techniek.

E. Nieuwsbrieven

Tussen 1 februari en 1 augustus 2019 zijn er twee digitale nieuwsbrieven verzonden: op 3 mei en 16 juli 2019. Streven is de nieuwsbrief regelmatig en minimaal zes keer per jaar uit te brengen. Geïnteresseerden kunnen zich via de projectsite aanmelden. Het bestand bestaat momenteel uit 1308 adressen (was 1146 in januari 2019). De nieuwsbrief zelf geeft een duidelijke mogelijkheid tot afmelden.

F. Film

In voorbereiding op de communicatie over de grootschalige bomenkap en in nauw overleg met de projectorganisatie Vultooiing Groene Schakel is er een film geproduceerd waarbij het versterken van de natuurwaarden (biodiversiteit) in de natuurgebieden Anna's Hoeve en Monnikenberg centraal staan. De film is te bekijken via www.vultooiinggroeneschakel.nl.

G. Social media

Eind februari 2018 zijn we gestart met het actief inzetten van sociale media (twitter en facebook) inclusief bijbehorende webcare. Het aantal retweets/reacties is beperkt maar neemt toe. Recente tellingen laten zien:

- Twitter: 347 volgers (was 322) / 504 tweets (was 473)
- Facebook: 159 volgers (was 118) / 149 likes (was 114)

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. A. van Dijk

BU/INFRA

Telefoonnummer +31235145736

dijka@noord-holland.nl

1 | 1

Betreft: Halfjaarrapportage HOV in 't Gooi februari t/m juli 2019

Verzenddatum

25 SEP. 2019

Geachte leden,

Kenmerk

148676/1262933

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u, mede namens onze projectpartners de gemeenten Blaricum, Eemnes, Hilversum, Huizen en Laren en ProRail, het volgende toe:

Uw kenmerk

Halfjaarrapportage HOV in 't Gooi februari tot en met juli 2019.

Op 3 februari 2014 heeft u het uitvoeringsbesluit genomen om voor het project HOV in 't Gooi een krediet van € 110,95 miljoen ter beschikking te stellen. Bij dit besluit hebben wij toegezegd u halfjaarlijks op de hoogte te houden van de voortgang van dit project.

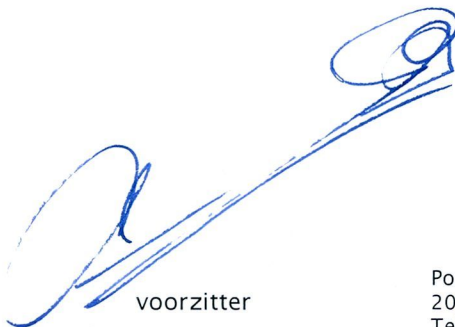
Bijgaande halfjaarrapportage betreft de periode februari tot en met juli 2019 en bouwt voort op de vorige rapportage die u op 16 september 2019 in de commissie Mobiliteit en Bereikbaarheid besproken heeft.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

1 bijlage(n)

1. Halfjaarrapportage HOV in 't Gooi februari t/m juli 2019

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	1062
Extern Zaak ID	1273250
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	8
Omschrijving	Mobiliteit: Voordracht Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud 2020–2027 (A-agenda M&B 28–10–2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

De provincie beheert 645 km wegen, 384 km fietspaden, 50 km busbanen, 246 km vaarwegen en is eigenaar van 590 bruggen, sluizen, tunnels en faunapassages. In het Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud (PMO) staan de onderhoudsprojecten die de provincie in voorbereiding en uitvoering heeft. Het programma wordt jaarlijks geactualiseerd. Op basis van deze actualisatie vragen GS aan PS om de benodigde kredieten voor de vervangingsinvesteringen beschikbaar te stellen.

Provinciale Staten van Noord-Holland

Haarlem, 24 september 2019

Onderwerp: Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud (PMO) 2020–2027

Kenmerk: 1273250/1273312

Bijlagen: ontwerpbesluit

1. Inleiding

De provincie Noord-Holland is eigenaar en beheerder van een infrastructuurnetwerk (kapitaalgoederen) van wegen, vaarwegen, fietspaden en openbaar vervoerbanen dat zeer intensief wordt gebruikt. Dit betreft circa 645 km wegen, 246 km vaarwegen, 384 km fietspaden en 50 km vrij liggende openbaar vervoerbanen.

2. Doelstellingen

Doelstellingen/uitgangspunten

Voor de instandhouding van de kapitaalgoederen is op 28 september 2015 de Nota Infrastructuurle Kapitaalgoederen (NIKG) vastgesteld door Provinciale Staten. In de NIKG staat beschreven welke kapitaalgoederen de provincie Noord-Holland bezit, hoe en op wat voor kwaliteitsniveau deze in stand worden gehouden en wat de benodigde financiële middelen hiervoor zijn.

Het PMO, dat jaarlijks wordt herzien, geeft aan welke onderhoudsmaatregelen noodzakelijk zijn om de infrastructuur te laten voldoen aan de in de NIKG vastgestelde kwaliteitsniveaus en welke kasritmes hiermee per jaar gemoeid zijn voor de komende vijf jaren (2020–2024). Hierbij is ook een doorkijk gegeven voor de periode 2025–2027, waarbij de maatregelen en ramingen in deze latere jaren nog grove inschattingen zijn en jaarlijks worden geactualiseerd op basis van nieuwe inspecties.

De geplande onderhoudsmaatregelen in dit voorliggende PMO 2020–2027 en de aanpassingen aan de infrastructuur, zoals vastgelegd in het PMI 2020–2026, zijn onderling afgestemd. De extra beheer en onderhoudskosten als gevolg van areaalverbetering en areaaluitbreiding van de PMI-projecten zijn verwerkt in het PMO. Het PMO is gebiedsgericht opgesteld zodat het aansluit op de gebiedsgerichte onderhoudscontracten.

Doelstellingen/uitgangspunten Coalitieakkoord 2019–2023 Duurzaam Doorpakken!

De ambitie van Gedeputeerde Staten rondom mobiliteit en infrastructuur in het algemeen en beheer en onderhoud is vastgelegd in het nieuwe coalitieakkoord 2019. De speerpunten hierbij zijn verduurzaming, verbetering van leefbaarheid, energietransitie, klimaatadaptatie verbeteren van de biodiversiteit. Daarnaast wordt het gebruik van OV, fiets en vervoer over water gestimuleerd. Hierbij is ook aandacht voor innovatie om o.a. doorstroming en verduurzaming te

bevorderen. Om de doelen te bewerkstelligen wordt ook de samenwerking met onze partners (andere wegbeheerders, kennisinstellingen, private partijen en gebruikers) gestimuleerd. Bij de uitvoering van het PMO hieraan zoveel als mogelijk invullingen aan worden gegeven. Overigens zijn de huidige kwaliteitsniveaus zijn ongewijzigd.

De hierboven beschreven NIKG vormt het kader voor goed beheer en structureel onderhoud. Eind 2019 wordt de nieuwe NIKG aangeboden aan PS. Waarbij de voor beheer relevante onderwerpen uit het coalitieakkoord in zijn verwerkt.

Consequenties Coalitieakkoord

Het coalitieakkoord heeft een relatief beperkte invloed op het onderhoudsprogramma, aangezien onderhoud aan het bestaande areaal noodzakelijk blijft om de (vaar)wegen veilig en beschikbaar te houden. Bij de uitwerking van onderhoudsprojecten wordt reeds zoveel als mogelijk invulling gegeven aan de uitgangspunten van het coalitieakkoord, zoals ecologisch bermbeheer, verduurzaming, onderhoud van faunapassages en fietsveiligheid tijdens de uitvoering van projecten.

De consequenties van het coalitieakkoord op de PMI projecten (Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur) zijn groter en worden momenteel geïnventariseerd. Zo kunnen nieuwe infrastructuur projecten worden geschrapt, omdat deze niet passen in de lijn van het nieuwe coalitieakkoord. Met de vrijvallende middelen kunnen nieuwe projecten worden opgevoerd. De inventarisatie is de reden dat het PMI dit jaar niet tegelijkertijd met het PMO kan worden aangeboden.

Het kan voorkomen dat de herijking van het PMI invloed heeft op de voorgestelde projecten in het PMO ingeval van combinatieprojecten (PMO-PMI). In dat geval verwachten wij echter beperkte invloed, omdat bij het schrappen van een investeringsproject (PMI) op bestaande wegen het onderhoud toch uitgevoerd zal moeten worden voor het behoud van doorstroming en veiligheid op onze (vaar)wegen. In het geval dat de herijking van het PMI toch van invloed zal blijken te zijn op projecten in PMO, dan zal dit worden verwerkt bij de volgende actualisatie van het PMO.

3. Financiering

In de NIKG (vastgesteld PS op 28-09-2015) is aangegeven hoe de maatregelen binnen het PMO worden gefinancierd. De vervangingsinvesteringen worden geactiveerd, waarbij de benodigde kredieten separaat beschikbaar worden gesteld door uw Staten. De daaruit voortvloeiende kapitaallasten worden gedekt uit het budget PMO kapitaallasten wegen en vaarwegen, zoals opgenomen in de Begroting 2020. De budgetten voor Vast en Variabel onderhoud worden via de begroting beschikbaar gesteld door uw Staten. Daarbij lopen deel van de uitgaven variabel onderhoud via de reserves Groot Onderhoud Wegen en Vaarwegen. Het totale overzicht van uitgaven aan vast- en variabel onderhoud en vervangingsinvesteringen wordt in hoofdstuk 5 van het PMO weergegeven.

Het PMO 2020-2027 blijft binnen de financiële kaders van de Kaderbrief 2020. Belangrijke financiële aandachtspunten bij dit PMO 2020-2027 zijn:

- Gebiedscontracten. Door middel van gebiedsgericht werken zet de provincie in op efficiënt beheer en onderhoud. Gebiedsgericht werken beoogt een samenhangende en op maat gemaakte aanpak van beheer en onderhoud. Ten behoeve van het gebiedsgerichte werken zijn zeven gebieden gedefinieerd:
  - gebied 1 Kop van Noord-Holland;
  - gebied 2 Alkmaar en Omgeving;
  - gebied 3 West-riesland (gebied 2 en 3 zijn samengevoegd in één gebiedscontract);
  - gebied 4 Zuid-Kennemerland/IJmond ;
  - gebied 5 Zaanstreek-Waterland;
  - gebied 6 Noord-Holland Zuid;
  - gebied 7 Gooi en Vechtstreek.

De gebiedscontracten zijn gefaseerd in de periode 2015–2018 in de markt gezet en in uitvoering gegaan. Met deze contracten wordt een groot deel van het vast en variabel onderhoud (= groot onderhoud) van de provinciale infrastructuur door de gebiedsaannemer uitgevoerd (behoudens tunnels, Dynamisch Verkeers Management (DVM) inclusief delen van de Verkeersregelinstallaties (VRI), (af)lopende projecten, energierekening, brugbediening, baggeren, etc.). De contractduur van het gebiedscontract is 10 jaar, waarbij de prestaties vooraf zijn vastgelegd en in lijn zijn met de NIKG. De maandelijkse betalingen zijn gelijkmatig, behoudens extra opdrachten en uitbreidingen contract, zoals areaaluitbreiding. De samenwerking met de gebiedscontractanten loopt goed. Ook zijn de gebiedscontracten binnen het beschikbare budget gegund. In het kader van de invoering van de gebiedscontracten is er vanaf 2015 reeds een taakstellende verlaging van PMO-budgetten ingeboekt. Die taakstelling loopt door in de normbudgetten (efficiencykorting 5%), zoals bepaald in de NIKG. Het afsluiten van de gebiedscontracten als totaal zal derhalve binnen het gestelde financiële kader plaatsvinden. Over de voortgang van de gebiedscontracten wordt aan uw Staten gerapporteerd in de daarvoor bestemde P&C-producten, zoals de Jaarrekening.

- Transitiefase PMO. Voor vast- en variabel onderhoud zitten we in een transitiefase naar langjarige gebiedscontracten gebaseerd op prestatie-eisen, zoals hierboven beschreven. Zo is het aantal losse projecten variabel onderhoud dat niet verwerkt is in de gebiedscontracten sterk verminderd en loopt de komende jaren nog verder af. Bij vast onderhoud zie je een soortgelijk beeld. Het PMO is daardoor minder een op zichzelf staand maatregelenprogramma maar meer een financieel kader geworden. Dit heeft alles te maken met het feit dat bijna al het variabel onderhoud voor de gebieden met een gebiedscontract wordt geprogrammeerd door de gebiedsaannemer binnen de vaste jaarlijkse contractprijs. De vervangingsinvesteringen zijn geen onderdeel van de gebiedscontracten en blijven hierdoor zichtbaar in het PMO.
- Prijsstijgingen van infrastructuurprojecten. Door de marktontwikkelingen/hogconjunctuur zijn de kosten van de infrastructuurprojecten gestegen. Dit is met name het geval bij projecten met beweegbare bruggen (stijging staalprijs en specialistisch werk). Minder

aanbiedingen dan gewoonlijk zijn hier een gevolg. Doordat op de arbeidsmarkt schaarste is aan technische specialisten, is er zowel binnen de eigen provinciale organisatie als daarbuiten minder vakinhoudelijke kennis beschikbaar. Hierdoor, en ook door de stijgende kosten van diverse materialen, zijn er hogere inschrijvingen op aanbestedingen. Hierdoor waren de door uw Staten beschikbaar gestelde kredieten niet altijd meer toereikend. Daarom is er de laatste jaren extra kredietruimte bij de Kaderbrief 2019 en 2020 toegekend. De verwachting is dat de prijsstijgingen de komende jaren zullen doorzetten.

- Verduurzaming Infrastructuur. De provincie wil bijdragen aan de nationale en internationale klimaat- en CO₂-doelstellingen en wil hier een voorloper in zijn. Belangrijke doelstellingen hierin zijn 50% grondstoffenreductie en 50% minder CO₂-uitstoot in 2030 ten opzichte van 1990. De eigen infrastructuur van de provincie zal ook gaan voldoen aan de duurzaamheidsambities van provincie Noord-Holland. De genoemde doelstellingen zijn dan ook richtinggevend voor de keuze en uitwerking van maatregelen die worden toegepast bij beheer en aanleg van infrastructuur. Binnen de provincie is aanleg en beheer van infrastructuur een hoge kostenpost. Financiële consequenties van de duurzaamheidsdoelstellingen zullen verder uitgewerkt worden in de NIKG. Daarna worden de duurzaamheidsmaatregelen verwerkt in de Kaderbrief

Enkele voorbeelden van al lopende projecten zijn CO₂ uitstoot vermindering door gebruik van duurzaam asfalt en de invoering van intelligente verkeersregelinstallaties dat resulteert in minder remmen en optrekken. Energiebesparing wordt gerealiseerd door de openbare verlichting te voorzien van LED technologie. In 2020 zal een groot deel van alle provinciale lichtarmaturen vervangen zijn door LED technologie. Voor vervanging van het gehele areaal zal additioneel krediet benodigd zijn. Ook de steunpunten worden vanaf 2019 energieneutraal gemaakt. Mogelijkheden voor het opwekken van zonne-energie op het eigen areaal wordt onderzocht. Een pilot met opwekking van zonne-energie in Krommenie heeft geresulteerd in een samenwerkingsverband met de provincie Noord-Brabant en Zuid-Holland dat verder vormgegeven gaat worden. Hergebruik van grondstoffen en zelfs bouwdelen wordt gestimuleerd bij de Cruquiusbrug, dit project wordt in 2020 aanbesteed.

- Aanpak chroom-6
In 2018 is vastgesteld dat in oude verflagen van ongeveer de helft van de beweegbare kunstwerken van de provincie chroom-6 voorkomt en mogelijk ook in oude verflagen van andere staalconstructies zoals OV-masten. Chroom-6 kan in stofvorm gevaarlijk zijn voor de gezondheid, met name voor het onderhoudspersoneel. De provincie is daarom meteen in overleg gegaan met gebiedscontractanten en er zijn extra beheersmaatregelen genomen. De meerkosten voor onderhoud worden op dit moment ingeschat op totaal € 4,6 miljoen (op basis van 23 objecten waar nu een verhoogd gehalte chroom-6 is vastgesteld). Voor het jaar 2020 is € 0,9 miljoen beschikbaar gesteld voor de dekking van de verwachte meerkosten, die de gebiedsaannemers maken voor de geplande onderhoudsmaatregelen 2020 aan deze kunstwerken.

- Verbeteren biodiversiteit

Zowel landschappelijk als vanuit het oogpunt van biodiversiteit is er nog verbetering mogelijk bij het onderhouden van onze bermen, een belangrijk leefgebied voor bijen en andere insecten. De provincie zal blijven inzetten op deze verbeteringen, waardoor de resultaten voor de buitenwereld direct zichtbaar worden. Voorbeelden hiervan zijn sinusmaaieren, gefaseerd maaien en insectenhôtels, in de vorm van staand en liggend dood hout. In het coalitieakkoord is € 0,5 miljoen per jaar hiervoor beschikbaar gesteld. Ook wordt verdere invulling gegeven aan de landschappelijke inpassing en biodiversiteit provinciale (vaar)wegen. Bij de kaderbrief 2019 is hiervoor tot en met 2023 € 0,35 miljoen per jaar beschikbaar gesteld. Voor de komende jaren worden minimaal twee (vaar)wegen per jaar aangepakt waar de meeste landschappelijke en biodiversiteitswinst te behalen is. Ook worden er extra faunapassages aangelegd op bijvoorbeeld de N201c en worden de huidige faunapassages aangepakt zodat deze voldoen aan de kwaliteitseisen.

- Machinerichtlijn.

De provincie Noord-Holland is wettelijk verplicht om haar beweegbare kunstwerken te laten voldoen aan de Machinerichtlijn (MRL). De MRL is wetgeving voor veilig gebruik en beheersing van risico's voor gebruikers, bedienend en onderhoudspersoneel van machines. Voor het uitvoeringsprogramma MRL voor beweegbare kunstwerken is € 11,8 miljoen (Kaderbrief 2017) beschikbaar. Vanuit landelijk perspectief is recentelijk een nieuw eenduidig referentiekader opgesteld. De provincie wil de beweegbare kunstwerken opwaarderen naar het nieuwe landelijk toegepaste veiligheidsniveau. Totaal is hiervoor bij de Kaderbrief 2020 € 5,5 miljoen extra beschikbaar gesteld. Verder onderzoek is momenteel gaande om vast te stellen of verder budget nodig is voor de toekomst. Om het programma in lijn te laten lopen met de aansluiting van de beweegbare kunstwerken op de bedieningcentrale, wordt het programma versneld uitgevoerd. Het programma wordt in 2024 afgerond in plaats van in 2026.

- Ontsteken verlichting

De netbeheerder Liander heeft aangegeven dat er medio 2021 wordt gestopt met het faciliteren van het TF-sigitaal. Het TF-sigitaal wordt door Provincie Noord-Holland gebruikt voor het ontsteken van de openbare verlichting (OVL) en Verkeersregelinstallaties (VRI). Als dit sigitaal niet meer aangeboden wordt, dan is het ontsteken van verlichting en het dimmen van lantaarns niet meer mogelijk. Om deze functionaliteit te waarborgen dient in iedere OVL- en VRI-kast het zgn. TF-relais vervangen te worden door een astronomische klok (totaal 780 stuks).

Aangezien het hier aansluitingen betreft die op het eigen net van de provincie zijn aangesloten, wordt het door Liander (en de overige netbeheerders) niet gezien als onderdeel van hun netbeheerderstaak om voor vervanging te zorgen.

Per locatie (OVL-/VRI-kast) dient een bedrag gerekend te worden van ongeveer € 1.000,-. Totaal is hier een krediet van € 750.000,- voor benodigd, die in deze voordracht wordt aangevraagd.

- Steunpunten

Voor de verbouwingen aanpassingen van de steunpunten is een extra krediet van € 45.000 noodzakelijk. Vanaf 1 januari 2019 worden de capaciteitskosten aan alle investeringen toegerekend. Bij de oorspronkelijke kredietvoting was hiermee geen rekening gehouden. Dit bedrag wordt in 10 jaar afgeschreven. De dekking van deze kapitaallasten past binnen het in de begroting opgenomen budget kapitaallasten.

4. Aanpassing reeds aangevraagde en benodigde nieuwe projectkredieten

Ter uitvoering van het PMO 2020–2027 wordt aan uw Staten voorgesteld.

- Eén krediet voor de uitvoering van vervangingsinvesteringen vaarwegen te verlagen met in totaal € 6,25 miljoen.
- Vijftal kredieten voor de uitvoering van vervangingsinvesteringen wegen en vaarwegen te verhogen met in totaal € 2,72 miljoen. Respectievelijk € 1,36 miljoen voor vier vervangingsinvesteringen wegen en € 1,36 miljoen voor één vervangingsinvestering vaarwegen.
- Negental kredieten voor de uitvoering van vervangingsinvesteringen beschikbaar te stellen met in totaal € 13,76 miljoen. Respectievelijk € 3,73 miljoen voor viertal vervangingsinvesteringen wegen en € 10,03 miljoen voor vijftal vervangingsinvesteringen vaarwegen.
- Een aanvullende krediet Machinerichtlijn beschikbaar te stellen van in totaal € 5,50 miljoen;
- Een aanvullend krediet beschikbaar te stellen voor de aanpassingen/verbouwing steunpunten van totaal € 45.000.

Bovenstaande besluiten zijn in onderstaande tabel en onder punt 5 in het ontwerpbesluit nader gespecificeerd.

In het PMO 2020–2027 zijn ook kasramingen van de lopende vervangingsinvesteringen (reeds verstrekte kredieten) geactualiseerd. Daarbij gaat het om verstrekte jaarschijfkredieten tussen 2011 en 2013 en projectkredieten, zoals verstrekt bij het PMO tussen 2014 en 2019. Ook zijn de kasramingen van de geprogrammeerde projecten (vanaf 2020) geactualiseerd.

Kasritmes (bedragen x € 1 miljoen)	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Wegen	€ 38,61	€ 19,56	€ 19,04	€ 15,52	€ 1,19	€ 2,02	€ 4,09	€ 4,93
Vaarwegen	€ 14,47	€ 19,78	€ 24,49	€ 10,60	€ 13,25	€ 4,46	€ 8,88	€ 13,92
Totaal PMO	€ 53,08	€ 39,34	€ 43,53	€ 26,12	€ 14,44	€ 6,48	€ 12,97	€ 18,85
Reserve investeringen kunstwerken	€ 8,57	€ 1,30	€ 0,80	€ 0,60	€ -	€ -	€ -	€ -
DVM wegen / uitrol intelligente verkeers- lichten (i-VRI)	€ 1,65	€ 0,83	€ 0,83	€ 0,83	€ 0,39	€ -	€ -	€ -
Steunpunten	€ 1,35	€ 2,13	€ 1,30	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -
Reserve investeringen vaarwegen	€ 0,00	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -
Totaal	€ 64,65	€ 43,60	€ 46,45	€ 27,54	€ 14,83	€ 6,48	€ 12,97	€ 18,85

In totaal leidt dit tot geactualiseerde kapitaallasten, die zijn verwerkt in het voorliggende PMO 2020–2027 en de Begroting 2020/meerjarenraming, zie onderstaande tabel. De geactualiseerde kapitaallasten passen binnen de financiële kaders van de Kaderbrief 2020.

Hieronder staan de kapitaallasten van het PMO, reserve kapitaallasten Vaarwegen en Wegen (VIK), iVRI en de Steunpunten.

Kapitaallasten (bedragen x € 1 miljoen)	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Wegen	€ 3,11	€ 3,88	€ 4,28	€ 4,66	€ 4,97	€ 4,99	€ 5,03	€ 5,11
Vaarwegen	€ 1,05	€ 1,37	€ 1,75	€ 2,18	€ 2,40	€ 2,70	€ 2,80	€ 2,93
Totaal PMO	€ 4,16	€ 5,25	€ 6,02	€ 6,84	€ 7,37	€ 7,69	€ 7,84	€ 8,05
Reserve investeringen kunstwerken	€ 1,24	€ 1,75	€ 1,84	€ 1,89	€ 1,93	€ 1,93	€ 1,93	€ 1,93
DVM wegen / uitrol intelligente verkeers- lichten (i-VRI)	€ -	€ 0,11	€ 0,17	€ 0,22	€ 0,28	€ 0,30	€ 0,30	€ 0,30
Steunpunten	€ -	€ -	€ 0,80	€ 0,95	€ 0,95	€ 0,95	€ 0,95	€ 0,95
Reserve investeringen vaarwegen	€ 0,01	€ 0,01	€ 0,01	€ 0,01	€ 0,01	€ 0,01	€ 0,01	€ 0,01
Totaal	€ 5,41	€ 7,12	€ 8,84	€ 9,91	€ 10,54	€ 10,89	€ 11,03	€ 11,24
Begroting 2020 / meerjarenraming	€ 5,53	€ 7,37	€ 9,24	€ 10,57	€ 11,40	€ 11,75	€ 11,89	€ 12,10
Ruimte	€ 0,12	€ 0,25	€ 0,40	€ 0,66	€ 0,86	€ 0,86	€ 0,86	€ 0,86

Voor dit jaar (2020) is de totale kredietaanvraag van € 10,23 miljoen en past binnen het gestelde investeringsplafond van € 20 miljoen. Ook de voorgaande jaren paste de totale kredietaanvraag binnen het gestelde investeringsplafond. De fluctuaties in de hoogte van de kredietaanvragen passen binnen de financiële kaders vastgesteld in de Kaderbrief 2020 en leiden derhalve niet tot hogere kapitaallasten. De kapitaallasten wegen en vaarwegen blijven jaarlijks in deze periode onder de € 20 miljoen, zie bovenstaande tabel.

5. Voorstel

Wij stellen u voor te besluiten overeenkomstig het bijgaande ontwerpbesluit.

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

Dhr. A.T.H. van Dijk, voorzitter

Mw. R.M. Bergkamp, provinciesecretaris

Ontwerpbesluit

Nr.

Provinciale Staten van Noord-Holland;

gelezen de voordracht van Gedeputeerde Staten van 24 september 2019;

gelet op de aangegeven onderhoudsmaatregelen in het PMO 2020–2027, welke noodzakelijk zijn om de infrastructuur te kunnen laten blijven voldoen aan de vastgestelde onderhoudsniveaus;

besluiten:

1. De kredieten voor de uitvoering van vervangingsinvesteringen vaarwegen te verlagen met € 6,25 miljoen, zoals hieronder gespecificeerd. Dit leidt tot lagere kapitaallasten Investerings Vaarwegen.

Vaarweg-traject	Omschrijving:	Krediet (x € 1 miljoen)
K4/5/6c vaarwegvak 20	Niedorpervaart (deel), brug N241 Kolhorn; vervangen 12 km houten oeverconstructie en 1 km staal. Krediet wordt verlaagd omdat de aanbesteding van dit project lager was, dan de geraamde kosten.	€ 8,00 (-6,25)

2. De kredieten voor vervangingsinvesteringen wegen en vaarwegen te verhogen met € 2,72 miljoen, zoals hieronder gespecificeerd;

De totale kredietverhoging vervangingsinvesteringen wegen bedraagt € 1,36 miljoen, deze wordt ten laste van de kapitaallasten Investerings Wegen gebracht.

Weg-traject	Omschrijving:	Krediet (x € 1 miljoen)
N247a-06	Trajectbenadering vervangen kunstwerk Slochterbrug en duiker. Hoewel reeds uitvoeringskrediet verkregen is, is op basis van een nieuwe markteconomische raming gebleken dat het bestaande krediet niet toereikend is. Naast een hogere voorziene bouwkosten zijn er ook gewijzigde inzichten ten aanzien van engineering van de aannemer en risico-opslag die kostenverhogend doorwerken.	€ 2,00 (+0,55)
N247a-03	Trajectbenadering vervangen kunstwerk Dijksbrug. De raming is herijkt waarbij met name indexatie leidt tot	€ 1,60 (+0,10)

	een stijging van de eindprognose	
N239a-03	Trajectbenadering; vervangen kunstwerk en een deel reconstructie verharding van de N239a (km 13,67 tot km 22,56). In combinatie met PMI project N239-08 en in combinatie met groot onderhoud vanuit het Gebiedscontract Midden-Noord. Kredietbijstelling is nodig doordat de projectraming is herijkt op huidige prijspeil.	€ 2,20 (+0,11)
N243a-04	Trajectbenadering. In de realisatie van het PMI project N243-06 groot onderhoud aan het traject N243a tussen km. 0.680 (N242) – 15.700 (N23), vervangen van 12 kunstwerken welke zijn gebouwd in de periode 1930. Kredietbijstelling is nodig door herijking projectkaders, zoals toepassing damwanden, extra verwijdering teer houdend asfalt en actualisatie van het prijspeil.	€ 9,30 (+0,60)
Totaal		€15,10 (1,36)

De totale kredietverhoging vervangingsinvesteringen vaarwegen bedraagt € 1,36 miljoen, deze wordt ten laste van de kapitaallasten Investerings Vaarwegen gebracht.

Vaarweg-traject	Omschrijving:	Krediet (x € miljoen)
K20a-01; vaarwegvak 5	Noordhollandsch Kanaal: Omval – Alkmaar Noord. Vervanging 0,5 km hout en oeverconstructie door staal. Uit nadere onderzoeken, inspecties en opgetreden problemen rondom de Victoriebrug te Alkmaar, is de vervangingsscope uiteindelijk groter geworden dan eerder aangenomen op basis van inspecties boven de waterlijn.	€ 3,4 (+1,36)

3. De kredieten voor de uitvoering van vervangingsinvesteringen wegen en vaarwegen (in totaal € 13,76 miljoen) te verstrekken, zoals hieronder gespecificeerd;

De totale kredietaanvraag vervangingsinvesteringen wegen bedraagt € 3,73 miljoen, deze wordt ten laste van de kapitaallasten Investerings Wegen gebracht.

Wegtraject	Omschrijving	Krediet (x € 1 miljoen)
Waterwolftunnel	Vervanging SCADA. 'Het scada systeem is het hart van het besturingssysteem van de Waterwolftunnel.	€ 1,50

	Het huidige scada systeem is instabiel. Om de beschikbaarheid van de tunnel de komende jaren te garanderen dient het systeem (hardware en software) te worden vervangen.	
N244a-01	Gefaseerde kap en herplant van bomen tussen de rijbaan van de N244 (hmp 0 – 5,33) en het Noordhollandsch Kanaal over een periode van 10 jaar. De 315 st. populieren hebben het einde van hun 'technische' levensduur bereikt en ze staan gevaarlijk voor het verkeer in de obstakelvrije zone van de vernieuwde weg. Herplant van de grote populieren is niet mogelijk (verkeersveiligheid, kabels en leidingen, dijklichaam), daarom worden onder andere 630 st. kleinere fruitbomen aangeplant. De gefaseerde aanpak is noodzakelijk voor het behoud van het jachtgebied van vleermuizen.	€ 0,48
Vervangen Observatiecamera's VRI	Grootschalige vervangen observatiecamera's voor de verkeerskruispunten.	€ 1,00
ontsteken verlichting	TF-relais vervangen te worden door een astronomische klok (totaal 780 stuks) in de kasten van de openbare verlichting en verkeersregelininstallaties	€ 0,75
Totaal		€ 3,73

De totale kredietaanvraag vervangingsinvesteringen vaarwegen bedraagt € 10,03 miljoen, deze wordt ten laste van de kapitaallasten Investerings Vaarwegen gebracht.

Vaarwegtraject	Omschrijving	Krediet (x 1 miljoen)
K18a-01, vaarwegvak 16	Westfriesche Vaart: splitsing Waardkanaal – zijslot bij km. 7,8. 1000 m houten oeverconstructie wordt vervangen (daar waar mogelijke worden er natuurvriendelijke oevers aangelegd).	€ 1,685
K18b-01, vaarwegvak 17	Westfriesche Vaart; zijslot bij km. 7,8 – Medemblik, 2600 m houten oeverconstructie wordt vervangen (daar waar mogelijke worden er natuurvriendelijke oevers aangelegd).	€ 4,40
K9-01, vaarwegvak 8	Markervaart Noord en Kogerpolderkanaal: Stierop-Noordhollandsch Kanaal. Vervangen 340 m houten oeverconstructie voor hout (daar waar mogelijke worden er natuurvriendelijke oevers aangelegd).	€ 0,84

K20Na-01, vaarwegvak 4	Noordhollandsch Kanaal: Alkmaar noord – St. Maartensvlotbrug. Vervanging 0,4 km houten oeverconstructie door staal	€ 1,50
K20a-02, vaarwegvak 5	Noordhollandsch Kanaal: Omval – Alkmaar Noord, vervangen 373m vervangen hout voor staal.	€ 1,60
Totaal		€ 10,03

4. Het aanvullende krediet Machinerichtlijn te verstrekken van totaal € 5,50 miljoen en de voortvloeiende kapitaallasten ten laste te brengen van de begrotingspost reserve Kapitaallasten Wegen. (afschrijving 15 jaar)
5. Het krediet Steunpunten aanpassen/verbouwen te verstrekken van totaal € 45.000 en de voortvloeiende kapitaallasten ten laste te brengen van de begrotingspost Kapitaallasten Investerings Wegen (afschrijving 10 jaar)
6. Kennis te nemen van de actuele kasritmes van de lopende kredieten en de geprogrammeerde kasritmes voor vervangingsinvesteringen, zoals gespecificeerd in het PMO 2020–2027.

Haarlem,

Provinciale Staten voornoemd,

, voorzitter

, statengriffier

Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud

2020-2027

INFRASTRUCTUUR

INHOUDSOPGAVE	blz.
1. INLEIDING	2
2. BESTUURLIJK EN BELEIDSMATIG KADER	4
3. AANPAK BEHEER EN ONDERHOUD	6
4. FINANCIËLE TOELICHTING	10
5. MEERJARIGE ONDERHOUDSOPGAVE	12
6. GEREALISEERDE PROJECTEN 2018	31
7. KASRITME 2019	33
8. AFKORTINGENLIJST	34

1 INLEIDING

De provincie heeft wegen, kunstwerken, vaarwegen en vrij liggende openbaar vervoerbanen in eigendom. Langs een groot deel van onze wegen liggen ook parallelwegen en fietspaden die eigendom van de provincie zijn. Het geheel aan fysieke objecten dat samen de wegen, fietspaden, vaarwegen en openbaar vervoerbanen vormt, wordt ons areaal genoemd.

Vanuit de Wegenwet en de Scheepvaartverkeerswet vloeit voort dat de provincie wettelijk verplicht is het provinciale areaal in stand te houden. De provincie doet dit door onderhoud aan het areaal te plegen, of het areaal te vervangen.

De provinciale infrastructuur is van groot maatschappelijk belang. Het onderhoud van de infrastructuur is er op gericht om optimale prestaties in relatie tot doorstroming, leefbaarheid en verkeersveiligheid van de infrastructuur te bereiken op een duurzame manier.

De gewenste kwaliteit van ons areaal is vastgesteld in de Nota Infrastructurale

Kapitaalgoederen van Provinciale Staten. Op basis van de daarin gestelde kaders en kwaliteitseisen wordt ons areaal onderhouden.

In het Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud (PMO) wordt inzicht gegeven in het onderhoudsprogramma en de benodigde financiering voor onderhoud van het areaal met in- achtneming van de gestelde eisen. De kwaliteit wordt voortdurend bewaakt en daar waar afwijkingen zijn wordt ingegrepen. Bij voorkeur worden de werkzaamheden gebundeld op trajecten uitgevoerd (trajectbenadering). Belangrijk principe van onze aanpak is transparante afwegingen tussen prestaties, risico's en kosten. Deze afwegingen maken een efficiënte inzet van middelen mogelijk. Onze aanpak is gecertificeerd volgens de internationale norm voor Asset Management, ISO 55001 en Kwaliteitsmanagement ISO 9001.

Onderstaande tabel geeft de omvang van ons areaal weer.

Type areaal	Hoeveelheid	Eenh.
Wegen (enkel- en meerbaans)	645	km
Fietspaden	384	km
Vrijliggende busbanen	50	km
Openbare verlichting	11.470	stk
VRI's	256	stk
DRIP's	30	stk
Faunapassages / Dassenrasters	80/2200	stk/m
Haltes / stations / HOV baan	64,0	stk
Haltes langs provinciale wegen	489,0	stk
Vaste Kunstwerken (incl. ecoducten en tunnels)	525 (4, resp.2)	stk
Beweegbare Kunstwerken (incl. pontjes en sluizen)	65 (2, resp 10)	stk
Vaarwegen	246	km
Brugbediencentrale	1	stk
Verkeerscentrale	1	stk
Tunnelcentrale	1	stk
Steunpunten	8	stk

[hoeveelheden 1-1-2019]

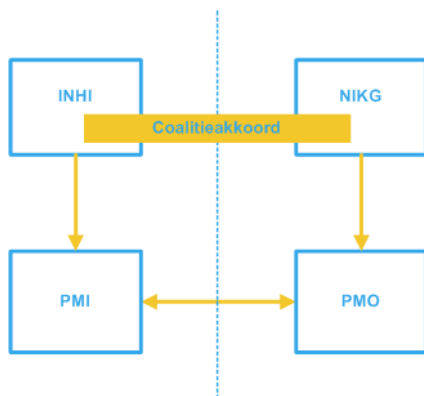
Het onderhavige PMO beschrijft op welke beleidsuitgangspunten het onderhoud gebaseerd is, zie hoofdstuk 2. In hoofdstuk 3 wordt de gebiedsgerichte aanpak toegelicht. Hoofdstuk 4 bevat een financiële toelichting. De financiële dekking en de onderhoudsbehoefte voor de komende jaren per gebied zijn weergegeven in hoofdstuk 5. In hoofdstuk 6 wordt een overzicht gegeven van de in 2018 gerealiseerde projecten. Hoofdstuk 7 geeft een overzicht van de geactualiseerde kasritmes in 2019. In hoofdstuk 8 wordt een afkortingenlijst weergegeven.

Inleiding

Uitgangspunt voor het PMO is het bestuurlijk en beleidsmatig kader. Dit kader is met name door de Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen en het Coalitieakkoord gesteld.

Daarnaast is er een relatie met de Investeringsstrategie Noord-Hollandse Infrastructuur (INHI) en het daaruit afgeleide Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur (PMI). Het PMI bevat een overzicht van alle nieuwbouw projecten en reconstructies.

Deze relaties zijn in de onderstaande figuur weergegeven. In dit hoofdstuk worden de bestuurlijke en beleidsmatige kaders en de relaties verder toegelicht.

Coalitieakkoord 2019 (Duurzaam doorpakken!)

De ambitie van Gedeputeerde Staten rondom mobiliteit en infrastructuur in het algemeen en beheer en onderhoud in is vastgelegd in het nieuwe coalitieakkoord 2019. De speerpunten hierbij zijn verduurzaming, verbetering van leefbaarheid, energietransitie, klimaatadaptatie en verbeteren van de biodiversiteit. Daarnaast wordt het gebruik van OV, fiets en vervoer over water gestimuleerd. Hierbij is ook aandacht voor innovatie om o.a. doorstroming en verduurzaming te bevorderen. Om de doelen te bewerkstelligen wordt ook de samenwerking met onze partners (andere wegbeheerders, kennisinstellingen, private partijen en

gebruikers) gestimuleerd. Bij de uitvoering van het PMO hieraan zoveel als mogelijk invulling aan worden gegeven.

Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen 2016-2019

De Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen 2016-2019 (NIKG) stelt kaders voor de instandhouding van het areaal. Het gaat in op de kwaliteitsniveaus waaraan het areaal moet voldoen en de financiering op de lange termijn. Eind 2019 wordt de nieuwe NIKG 2020-2024 aangeboden aan PS. Voorheen was de naam “Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen”, maar omdat de naam “Strategische Assetmanagement Plan” beter de lading dekt en ook een voorgeschreven product is vanuit de norm Assetmanagement ISO 55001 is voor deze naamsverandering gekozen.

Met de NIKG is aangesloten op het landelijke beeldkwaliteitssysteem van de CROW, het zogenoemde “ABCD-systeem”. De beeldkwaliteitsniveaus zijn gebaseerd op de eisen ten aanzien van veiligheid, bereikbaarheid, comfort, aanzien, leefbaarheid en milieu. Het kwaliteitsniveau dat in Nederland gangbaar is, wordt door het CROW op ‘B’ (basis) gezet. Daaruit volgt dat:

- A een hoogwaardig kwaliteitsniveau voorschrijft;
- A+ een zeer hoogwaardig kwaliteitsniveau voorschrijft;
- B een landelijk gangbaar basis kwaliteitsniveau is;
- C een laag kwaliteitsniveau is waarbij wordt voldaan aan wettelijke vereisten en waarbij aansprakelijkheidstellingen als gevolg van gebrekkig onderhoud niet aan de orde zijn;
- D een zeer laag kwaliteitsniveau is, waarbij functieverlies kan optreden.

Binnen de provincie Noord-Holland hanteren we de volgende kwaliteitsniveaus:

Type areaal	Kwaliteit
Stroomwegen	B
Overige wegen*	C
Fietspaden	B
Milieuaspecten bij wegbeheer	B (ecologisch bermbeheer)
Vrijliggende busbanen	B
Haltes / stations HOV	B
Vaarwegen	C/D (risico gestuurd beheer)

*betreft: gebiedsontsluitingswegen, erftoegangswegen en parallelwegen.

De doelstelling hierbij is dat bij een meting minimaal 95 % van de netwerken voldoet aan het door PS vastgestelde kwaliteitsniveau. Het areaal dat onder het kwaliteitsniveau zit moet weer op niveau worden gebracht.

De normkosten die zijn berekend in de NIKG, zijn gebaseerd op deze vastgestelde kwaliteitsniveaus.

De technische kwaliteit van het areaal wordt gewaarborgd door de technische normen en richtlijnen zoals de NEN en CROW richtlijnen en wet- en regelgeving. Ook dient de levensduur te worden gehandhaafd en de levensduurkosten te worden geminimaliseerd.

In de NIKG wordt een lange termijn doorkijk gegeven van de programmering van onderhoudsmaatregelen. Het PMO bevat het programma voor de komende 5 jaar met daarnaast nog een doorkijk voor de periode 2025-2027.

PMI & PMO

Op basis van de INHI wordt het Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur (PMI) opgesteld. Dit geeft inzicht in de besteding van middelen aan nieuwe infrastructuur de komende 8 jaar.

De relatie tussen PMO en PMI ligt op het gebied van:

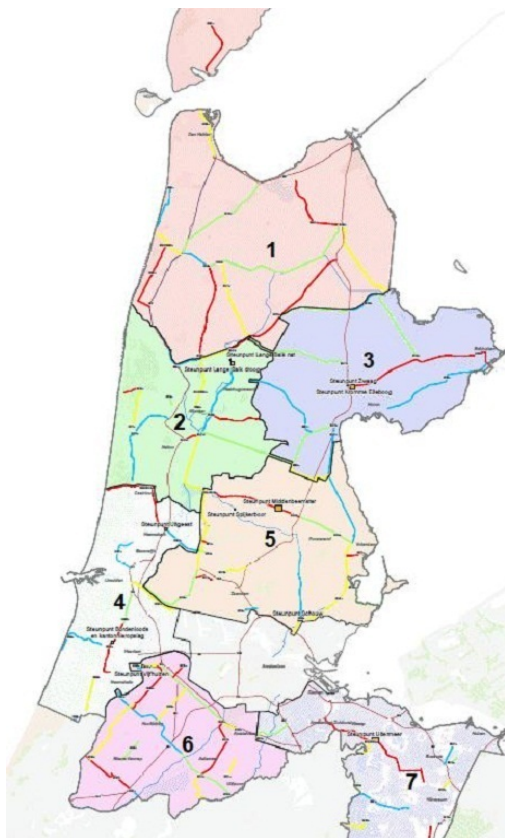
- Functionele areaalverbeteringen zoals weergegeven in het PMI. Deze zijn van invloed op het onderhoud, oftewel het PMO, in de toekomstige jaren.
- De gecombineerde aanpak van onderhoud en investeringen om overlast en hinder te voorkomen en om efficiënt te werken.

Voor zowel het PMO als voor het PMI is een viewer ontwikkeld die daarbij ook op de kaart inzicht geeft in de lopende projecten in de verschillende gebieden van de provincie Noord-Holland. Voor het PMO is de link naar de viewer <https://maps.noord-holland.nl/pmo> en voor het PMI betreft het <https://maps.noord-holland.nl/pmi>. Daarnaast wordt momenteel onderzocht hoe het PMI en het PMO in toekomst verder kan worden samengevoegd.

Gebiedsgericht werken

Door middel van gebiedsgericht werken zetten wij in op goed beheer en onderhoud. Gebiedsgericht werken beoogt een samenhangende en op maat gemaakte aanpak van beheer en onderhoud. Ten behoeve van het gebiedsgerichte werken zijn 7 gebieden gedefinieerd:

1. Kop van Noord-Holland
2. Alkmaar en omgeving
3. West-Friesland
4. Zuid-Kennemerland/IJmond
5. Zaanstreek-Waterland
6. Noord-Holland Zuid
7. Gooi en Vechtstreek

Gebiedscontracten

Het overgrote deel van het onderhoud is gefaseerd uitbesteed in gebiedscontracten (GBC). Werken met gebiedscontracten is een

nieuwe benadering, waarbij de provincie voor de instandhouding voor langere tijd nauw samenwerkt met de markt, waardoor gebruik gemaakt kan worden van hun kennis en innovatiekracht. De rol van de provincie is verschoven door de gebiedscontracten van beheren naar regisseren.

Het onderhoud van de 7 gebieden is in 6 gebiedscontracten ondergebracht (het onderhoud van de gebieden 2 en 3 is ondergebracht in één gebiedscontract). De gebiedscontracten zijn inmiddels allemaal in uitvoering. Met deze contracten is het onderhoud voor alle provinciale infrastructuur in het gebied uitbesteed. De samenwerking met de gebiedscontractanten loopt goed, ook zijn de gebiedscontracten binnen het beschikbare budget gegund.

Over de voortgang van de gebiedscontracten, wordt gerapporteerd aan PS in de daarvoor bestemde P&C producten, zoals de Jaarrekening.

Onderhoud

Het onderhoud (al dan niet ondergebracht in een gebiedscontract) omvat activiteiten voor alle (vaar-)wegen, groenwerken, technische installaties, gebouwen en kunstwerken binnen het gebied die eigendom zijn van de provincie. Dit alles betreft zowel vast- als variabel onderhoud.

Het onderhoud bestaat uit verschillende soorten werkzaamheden. Dit loopt uiteen van diensten als gladheidsbestrijding, ongediertebestrijding, vast onderhoud zoals (ecologisch) bermbeheer, snoeien en reinigen, tot variabel onderhoud, zoals het asfalteren van wegen en fietspaden.

Ook investeringen voor vervanging, bijvoorbeeld van bruggen, maken deel uit van het onderhoud. Deze investeringen zijn echter niet opgenomen in de gebiedscontracten, maar worden geprogrammeerd in onderhavig PMO.

Het vast en variabel onderhoud wordt zoveel mogelijk ondergebracht in gebiedscontracten, zie vorige paragraaf. Daarnaast is het beheer en bewaking van de tunnels (Waterwolftunnel, Abdijtunnel en Amstelaqueduct) in separate contracten ondergebracht, zie ook hoofdstuk 5, paragraaf tunnels. Verder zijn er nog diverse algemene beheer- en onderhoudsactiviteiten van de provincie Noord-Holland, zoals energiekosten, onderhoud aan de verkeerscentrale, onderhoud bushaltes, etc.

De insteek van de onderhoudscontracten is het realiseren van gestelde prestatie-eisen. Deze eisen zijn door de provincie opgesteld op basis van de eisen, zoals vastgelegd in de NIKG (bijvoorbeeld beeldkwaliteitsniveaus die weergegeven staan in hoofdstuk 2). Deze eisen zijn verder uitgewerkt naar de verschillende onderdelen binnen ons areaal en vastgelegd in het GBC. Het beheer en onderhoud in zijn totaliteit draagt bij aan de bestuurlijke doelstellingen met betrekking tot doorstroming, veiligheid, duurzaamheid en leefbaarheid.

Gebiedsgerichte uitvoering en afstemming

Binnen Regioregie wordt een meerjarige analyse gemaakt van de projectenplanningen van de verschillende wegbeheerders (gemeenten, hoogheemraadschap, Rijkswaterstaat en ProRail) in de regio. Ook de meerjarenplanning van de gebiedscontractant zal in deze analyse worden opgenomen.

Duurzaamheid en innovatie

- **Coalitieakkoord**

De provincie Noord-Holland heeft als doel op een professionele manier onze infrastructuur te beheren. In het Coalitieakkoord 'Duurzaam doorpakken!' hebben duurzaamheid en leefbaarheid nadrukkelijk positie gekregen naast innovatie en bereikbaarheid. Daaruit volgt als vanzelfsprekend de ambitie dat de eigen infrastructuur op termijn voldoet aan de duurzaamheidsambities van de provincie. Innovatie is een voorwaarde om de klimaatdoelstellingen op tijd te realiseren. Daarnaast zoeken we naar andere relevante en kansrijke innovaties om het beheer en de aanleg van infrastructuur te verbeteren.

In het coalitieakkoord is een routekaart opgenomen van de maatregelen die we zelf treffen om de opwekking van duurzame energie te versnellen tot 2030. Onderdeel van de routekaart is een impact-analyse van de CO₂-effecten van ons beleid en onze projecten, alsmede de effecten daarvan op welzijn en welvaart. De projecten betreffen voor het overgrote deel het beheer en onderhoud van de provinciale infrastructuur. Daarnaast gaan we onze provinciale wegen en gebouwen optimaal benutten voor het opwekken van zonne-energie. Om de biodiversiteit te versterken worden faunapassages gerealiseerd en de bermen milieuvriendelijk beheerd. Verder benoemt het coalitieakkoord de ambitie om de provinciale organisatie in 2030 klimaatneutraal te laten zijn. De ambities hebben hun weerslag op de manier waarop de infrastructuur wordt beheerd. Tussentijdse doelstellingen voor duurzame infrastructuur, afgeleid van het coalitieakkoord, worden vastgesteld in het volgende SAMP+ met een horizon tot 2023.

- **Omgevingsvisie NH2050**

Provincie Noord-Holland heeft in de Omgevingsvisie NH2050, met als ondertitel 'Balans tussen economische groei en leefbaarheid', de klimaatverandering, behoud van biodiversiteit, de transitie naar een circulaire economie en de energietransitie naar hernieuwbare bronnen opgenomen in 'De acht meest urgente ontwikkelingen in de leefomgeving van Noord-Holland'. De provincie heeft haar eigen programma Transitie Energietransitie en Grondstoffen (TEG).

- **Nationale akkoorden**

Tevens zijn op nationaal niveau tal van akkoorden gesloten. Denk aan de Green Deal Duurzaam GWW 2.0, het Energieakkoord, het Grondstoffenakkoord en het Asfaltakkoord. De duurzaamheidsambities hieruit zijn door de provincie direct of indirect (via IPO) bevestigd. De Green Deal Duurzaam GWW 2.0 biedt een aanpak om duurzaamheid een alledaags thema in de werkzaamheden van de organisatie te maken. Een voorwaarde om de ambities te realiseren.

Bij de onderhoudsprojecten is dan ook veel aandacht voor duurzaamheid en innovatie, te meer omdat hiermee de infrastructuur

duurzamer, maar ook (op termijn) efficiënter in stand kan worden gehouden. Een greep uit belangrijke ontwikkelingen en projecten:

- CO₂ vermindering

Bij aanbesteding van werk wordt van opdrachtnemers een hoge positie op de CO₂ prestatieladder geëist. Voor vervanging van oevers van vaarwegen is een programma ingericht waardoor opdrachtnemers gericht kunnen innoveren op CO₂ vermindering. Concrete en direct realiseerbare maatregelen worden gestimuleerd zoals het voorkomen van verplaatsing van grond, toepassing van duurzaam asfalt, gebruik van modern materieel.

Door de invoering van intelligente Verkeersregelinstanties wordt ook de CO₂ uitstoot beperkt (minder remmen en optrekken).

- Energietransitie

Om energie te besparen wordt de openbare verlichting voorzien van Led technologie. In 2019 zijn de eerste armaturen geïnstalleerd. Binnen 4 jaar wordt het hele areaal voorzien van Led. Na Solaroad Krommenie zal er implementatie op andere wegen plaatsvinden. De steunpunten worden vanaf 2019 energieneutraal gemaakt. Hiervoor is bij de kaderbrief 2019 € 3,82 miljoen beschikbaar gesteld. Het opwekken van zonne-energie op het eigen areaal wordt onderzocht, onder meer om de Waterwolftunnel direct van energie te voorzien.

- Grondstoffen

Hergebruik van grondstoffen middels toepassing van de methode IFD (Industrieel Flexibel en Demontabel bouwen) wordt ingezet op de Cruquiusbrug en vindt navolging op andere bruggen. Onderzoek van verdere toepassing IFD voor twee vaste kunstwerken vindt plaats in de N240.

- Klimaatadaptatie

Voor de tunnels van Noord-Holland is een klimaatstresstest uitgevoerd om te bepalen of de tunnels de veranderingen van wateroverlast, overstroming, droogte en hitte kunnen opnemen. Voor de hele infrastructuur wordt daarvoor een inventariserend onderzoek uitgevoerd.

- Verbetering landschappelijke inpassing en biodiversiteit

Zowel landschappelijk als vanuit het oogpunt van biodiversiteit is er nog verbetering mogelijk bij het onderhouden van onze bermen. De provincie zal blijven inzetten op deze verbeteringen, waardoor de resultaten voor de buitenwereld direct zichtbaar worden. Voorbeelden hiervan zijn pilots met sinusmaaier, gefaseerd maaier en insectenhoeven, in de vorm van staand en liggend dood hout. Ook zullen verder gaande eisen worden gesteld aan de kwaliteit en samenstelling van plantmateriaal. In het coalitieakkoord is € 0,5 mln per jaar hiervoor beschikbaar gesteld, waarmee ook gekeken kan gaan worden in welke bermen het zinvol is een betere onderhoudsmaatregel toe te passen dan klepelen. Daarnaast wordt gekeken of het (financieel) haalbaar is om per (vaar)weg een beheerplan biodiversiteit op te (laten) stellen, waarmee meer inzicht ontstaat waar zich lokaal de beste kansen voordoen en gelijk een langjarige geprioriteerde planning kan worden opgesteld. Dit plan voorziet ook in een verbinding tussen de al in 2018 vastgestelde Uitwerkingsnota's groenzones provinciale infrastructuur en de eisen in contracten.

Bij de kaderbrief 2019 is reeds tot en met 2023 € 0,35 miljoen per jaar beschikbaar gesteld. Tot en met 2023 worden per jaar minimaal twee (vaar)wegen aangepakt waar landschappelijke en biodiversiteitswinst te behalen is. Ook wordt verdere invulling gegeven aan de landschappelijke inpassing en biodiversiteit provinciale (vaar)wegen langs specifiek te selecteren (vaar)wegen. Als eerste zullen de N208 –de Westelijke Randweg Haarlem- en de N242c in de Wieringermeer worden uitgewerkt.

Tenslotte willen wij meer aandacht vestigen op een duurzamer beheer van bomen. De ontwikkeling van een Bomenplan, een visie op hoe beter omgegaan kan worden met bomen, moet resulteren in een duurzamer beheer met als resultaat meer oude bomen en een grotere variatie in de aanplant.

Ook worden er extra faunapassages aangelegd op bijvoorbeeld de N201c en worden de huidige faunapassages aangepakt zodat deze voldoen aan de kwaliteitseisen.

Aanpak chroom-6

In 2018 is vastgesteld dat in oude verflagen van ongeveer de helft van de beweegbare kunstwerken van de provincie chroom-6 voorkomt en mogelijk ook in oude verflagen van andere staalconstructies zoals OV-masten. Chroom-6 kan in stofvorm gevaarlijk zijn voor de gezondheid, met name voor het onderhoudspersoneel. De provincie is daarom meteen in overleg gegaan met gebiedscontractanten en er zijn extra beheersmaatregelen genomen. De meerkosten voor onderhoud worden op dit moment ingeschat op totaal € 4,6 miljoen (op basis van 23 objecten waar nu een verhoogd gehalte chroom-6 is vastgesteld). Voor het jaar 2020 is € 0,9 miljoen beschikbaar gesteld voor de dekking van de verwachte meerkosten, die de gebiedsaannemers maken voor de geplande onderhoudsmaatregelen 2020 aan deze kunstwerken.

4. FINANCIËLE TOELICHTING

Planning & Control Cyclus

Over het onderhoudsprogramma wordt financieel gerapporteerd in de diverse P&C producten.

- Kaderbrief: In de Kaderbrief wordt het laatst vastgestelde PMO geactualiseerd op basis van de laatste informatie, het laatst vastgestelde PMI doorgerekend op areaalverbetering en worden eventuele nieuwe beleidskeuzes verwerkt. Dit alles wordt financieel verwerkt in de Kaderbrief.
- Begroting: In het, bij de Begroting vastgestelde, PMO en PMI wordt een overzicht van de projecten en financiën gegeven met een doorkijk van 8 jaar binnen de kaders van de Kaderbrief.
- Eerste en tweede begrotingswijzigingen: Hierin wordt gerapporteerd over de afwijkingen van de Begroting die worden verwacht in het lopende begrotingsjaar (o.a. areaalverbetering en indexering).
- Jaarrekening: In de jaarrekening wordt verantwoording afgelegd over de realisatie van de in de Begroting/het PMO vastgelegde beleidsvoornemens en de daarvoor ingezette middelen.

Gebiedsgerichte financieel overzicht

Per gebied wordt een overzicht van het kasritme aan onderhoudsuitgaven weergegeven in de periode 2020-2024, met een doorkijk naar 2027. Nieuw hierbij is dat voor de onderhoudsprojecten ook de gemaakte uitgaven van in de voorgaande jaren wordt weergegeven zodat de totale uitgaven van een project inzichtelijk zijn. In de overzichten wordt een onderscheid gemaakt in:

- Gebiedsbudget (exploitatiebegroting)
- Variabel onderhoud (Bestemmingsreserve Groot Onderhoud)
- Reserve kapitaallasten programma bereikbaarheid ¹

- Vervangingsinvesteringen en Levensduur verlengende investeringen (kapitaallasten)

Met de gebiedscontracten (gebiedsbudget) wordt een groot deel van het vast en variabel onderhoud (= groot onderhoud) van de provinciale infrastructuur door de gebiedsaannemer uitgevoerd. Uitzonderingen hierbij zijn tunnels, Dynamisch Verkeers Management (DVM) inclusief delen van de Verkeersregelininstallaties (VRI), (af)lopende projecten, energierekening, brugbediening, baggeren, etc.).

Daarnaast zijn ook algemene onderhoudsactiviteiten die niet binnen de gebieden vallen. Deze worden afzonderlijk weergegeven, zoals de beheer en bewakingskosten van de tunnels. Ook wordt er specifieke aandacht gegeven aan de wettelijke verplichte Machinerichtlijn (MRL).

Binnen het kasritme maken we onderscheid naar type netwerk; Wegen (inclusief openbaar vervoer, fietspaden en bruggen) en Vaarwegen. In het vaarwegenprogramma zijn meerdere categorieën te onderscheiden, namelijk kunstwerken (sluizen), oevers en bodems.

---

¹ Als gevolg van de uitwerking van het nieuw BBV zijn deze kasritmen vanaf 2017 aan de reserve groot onderhoud onttrokken en aan de reserve Kapitaallasten programma Bereikbaarheid toegevoegd ter dekking van de toekomstige kapitaallasten.

Specificatie financiële middelen

Vast onderhoud en de reeds in werking zijnde gebiedscontracten worden bekostigd uit de exploitatiebegroting. De gelden uit de exploitatiebegroting zijn niet mee te nemen naar de navolgende uitvoeringsjaren.

Bij variabel onderhoudsprojecten is in tegenstelling tot vast onderhoud een grotere variatie in budgetbehoefte per jaar. Daarom zijn er bestemmingsreserves variabel onderhoud Wegen en Vaarwegen (voorheen de voorzieningen) in de Begroting opgenomen. Deze bestemmingsreserves worden jaarlijks met het (norm)budget gevoed. Onttrekkingen uit de bestemmingsreserves vinden plaats op basis van de werkelijke kosten. Door de invoering van gebiedscontracten is voor dit deel van het variabel onderhoud geen behoefte aan de bestemmingsreserves, omdat bij deze contracten uitgegaan wordt van gelijke periodieke betalingen.

Wanneer de technische levensduur van een object, bijvoorbeeld een weg of brug, is verstreken en door middel van vast of variabel

onderhoud niet meer in stand te houden is, zal deze worden vervangen. De hiermee gemoeide kosten vallen onder vervangingsinvesteringen. Vervangingsinvesteringen worden financieel gedekt met kredieten, waarvan de afschrijving- en rentekosten ten laste komen van de exploitatiebegroting. Vervangingsinvesteringen maken geen deel uit van het gebiedscontract. Ze worden wel per gebied weergegeven.

De PMI- en PMO-investeringen (vaar)wegen worden vaak als gecombineerde projecten uitgevoerd.

Voor de voorbereidingskosten van de PMI-investeringen was al jaren een algemeen voorbereidingskrediet PMI beschikbaar. Dit krediet was tot 2018 niet beschikbaar voor de PMO-investeringen. Vanwege eenduidigheid in systematiek en transparantie in alle projectfasen is in 2017 bij de vaststelling van het PMO 2018 door Provinciale Staten besloten dat ook de vervangingsinvesteringen wegen en vaarwegen gebruik kunnen maken van het algemene voorbereidingskrediet.

Budgetbehoefte

In dit hoofdstuk wordt een overzicht van de budgetbehoefte weergegeven. In onderstaande tabel is een totaaloverzicht van de budgetbehoefte per jaar opgenomen. In de navolgende paragrafen is in meer detail de budgetbehoefte weergegeven.

Onderwerp		Huidig PMO					Doorkijk		
(Bedragen x € 1 miljoen)	Subproduct	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Vast onderhoud wegen									
Vast onderhoud wegen	731123	2,12	2,16	2,17	2,17	1,72	1,72	1,72	1,72
Schades wegen	731132	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08
Gladheidsbestrijding	731133	3,31	3,31	3,31	3,31	3,31	3,31	3,31	3,31
Grass2Grit	731137	0,30	0,45	0,47	-	-	-	-	-
Steunpunten	731823	0,20	0,20	0,20	0,20	0,20	0,20	0,20	0,20
Totaal		6,01	6,21	6,23	5,76	5,32	5,31	5,31	5,31
Vast onderhoud vaarwegen									
Vast onderhoud vaarwegen	733823	3,55	3,15	3,15	3,30	3,30	3,30	3,30	3,30
Herverdeling vaarwegen	733824	1,18	1,18	1,18	1,18	1,35	1,35	1,35	1,35
Schades vaarwegen	733832	-	-	-	-	-	-	-	-
Ijsbestrijding	733833	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
Totaal		4,76	4,36	4,36	4,51	4,68	4,68	4,68	4,68
Onderhoud (gebieds)contracten									
Gebied 1	div.	8,34	8,28	8,28	8,64	8,48	7,83	7,64	7,64
Gebied 2+3	div.	8,92	8,16	7,99	7,97	7,94	7,91	7,75	7,31
Gebied 4	div.	2,37	2,47	2,47	2,47	2,47	2,47	2,42	2,32
Gebied 5	div.	3,27	3,27	3,27	3,27	3,27	3,27	3,27	3,27
Gebied 6	div.	6,93	6,28	6,28	6,28	6,28	6,28	6,28	6,28
Gebied 7	div.	1,75	1,75	1,75	1,73	1,73	1,73	1,72	1,61
Subtotaal		31,58	30,21	30,04	0,35	30,17	29,49	29,08	28,44
Tunnels en aquaducten	731131	4,87	4,87	4,87	4,87	4,52	4,52	4,52	4,52
DVM areaal droog	731136	2,64	2,64	2,64	2,64	2,64	2,64	2,64	2,64
DVM areaal nat	733836	0,57	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95
Totaal		39,66	38,66	38,49	38,80	38,27	37,59	37,18	36,54
Strategisch en algemeen beheer									
Wegen	731121	4,79	4,29	4,32	4,18	5,48	5,22	5,82	5,23
Vaarwegen	733821	2,64	1,15	1,15	1,65	1,65	1,65	1,65	1,14
Ligplaatsenbeleid	733844	0,40	0,37	0,32	-0,12	-0,12	-0,12	-0,12	-0,12
Totaal		7,82	5,81	5,79	5,71	7,01	6,75	7,35	6,26
Variabel onderhoud projecten									
Wegen	731122	12,24	10,76	6,89	8,89	1,56	4,13	2,13	2,96
Vaarwegen	733822	1,11	1,00	1,50	0,50	1,00	-	-	-
Totaal		3,35	11,76	8,39	9,39	2,56	4,13	2,13	2,96
Vervangingsinvesteringen									
Wegen	731120	38,61	19,56	19,04	15,52	1,19	2,02	4,09	4,93
Vaarwegen	733820	14,47	19,78	24,49	10,60	13,25	4,46	8,88	13,92
Totaal kasritme		53,08	39,34	43,53	26,12	14,44	6,48	12,97	18,85
Wegen - kapitaallasten	731120	3,11	3,88	4,28	4,66	4,97	4,99	5,03	5,11
Vaarwegen - kapitaallasten	733820	1,05	1,37	1,75	2,18	2,40	2,70	2,80	2,93
Totaal kapitaallasten		4,16	5,25	6,02	6,84	7,37	7,69	7,84	8,05
Overige (vervangings)investeringen									
Resv. Kapitaallasten Inv. Vaarwegen	733802	0,00	-	-	-	-	-	-	-
VIK	731127	8,57	1,30	0,80	0,60	-	-	-	-
Uitrol intelligente Vri's	731136	1,65	0,83	0,83	0,83	0,39	-	-	-
Steunpunten	731823	1,35	2,13	1,30	-	-	-	-	-
Totaal kasritme		11,58	4,26	2,93	1,43	0,39	-	-	-
Resv. Kapitaallasten Inv. Vaarwegen -	733802	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
VIK - kapitaallasten	731127	1,24	1,75	1,84	1,89	1,93	1,93	1,93	1,93
Uitrol intelligente Vri's - kapitaallasten	731136	-	0,11	0,17	0,22	0,28	0,30	0,30	0,30
Steunpunten	731823	-	-	0,80	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95
Totaal kapitaallasten		1,25	1,87	2,01	2,12	2,22	2,24	2,24	2,24
Stortingen reserves onderhoud									
Wegen	708316	14,94	13,66	12,14	15,64	10,75	14,82	16,65	16,65
Vaarwegen	708317	7,89	5,89	5,89	5,89	5,89	5,89	5,89	5,89
Totaal		22,83	19,55	18,03	21,53	16,64	20,71	2,54	22,54

Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

Areaaluitbreidingen en verbeteringen

De extra toekomstige beheerlasten ten gevolge van geplande areaaluitbreiding en areaalverbeteringen, zoals meegenomen in de Kaderbrief 2020 zijn weergegeven in onderstaande tabel.

Areaaluitbreiding en verbetering	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Vast onderhoud	0,03	0,31	0,43	1,10	1,37	1,44	3,11	3,11
Variabel onderhoud	0,04	0,34	0,47	1,21	1,50	1,58	3,41	3,41
Totaal cumulatief	0,07	0,66	0,89	2,31	2,86	3,02	6,52	6,52

Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's. De toekomstige beheerlasten t.g.v. de projecten uit het coalitieakkoord staan niet in deze tabel. Hiervoor zijn bij het coalitieakkoord apart financiële middelen beschikbaar gesteld

In het coalitieakkoord in 2015 is een structureel budget (€ 4.364.000,-) afgesproken voor investeringen in infrastructuur (combinatie van PMI en PMO) en wordt ingezet als kapitaallasten voor investeringen in de infrastructuur (onder andere N241, N242 en N243). Ook de toekomstige extra beheerlasten (vast en variabel onderhoud) als gevolg van deze investeringen in de infrastructuur dienen uit dit budget te worden gefinancierd, zie hieronder.

Areaaluitbreiding en verbetering projecten coalitieakkoord 2015	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Vast onderhoud	0,00	0,09	0,15	0,15	0,15	0,37	0,37	0,37
Variabel onderhoud	0,00	0,10	0,16	0,16	0,16	0,41	0,41	0,41
Totaal cumulatief	0,00	0,19	0,31	0,31	0,31	0,78	0,78	0,78

Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

Gebiedsoverstijgend budget

Naast de budgetbehoefte per gebied is om efficiencyredenen ook behoefte aan gebiedsoverstijgende budgetten. Bij vast onderhoud zijn gebiedsoverstijgende budgetten nodig voor bijvoorbeeld zoutinkoop, energiekosten, materieelonderhoud, onderhoud aan de bushaltes (Abri's) en onderhoud aan het Dynamische Reizigers Informatie Systeem (DRIS). De budgetbehoefte voor toekomstige gebiedsoverstijgende areaalverbeteringen betreffen bijvoorbeeld de aanleg van fietsenstallingen, DRIS, stilasfalt.

Bij de bestemmingsreserves Wegen en Vaarwegen (variabel onderhoud) betreft de gebiedsoverstijgende budgetbehoefte de kosten van algemeen beheer, zoals de licenties voor databeheersystemen, het vervaardigen van strategische documenten/contracten, uitvoeren specifieke inspecties (zoals constructieve veiligheid bruggen), innovatieprojecten (zoals bamboegeluidsscherm, zichtbare wegmarkeringen en bio-reparatiebeton), functioneel beheer van de Verkeersregelininstallaties (VRI) en onderhoud aan de verkeerscentrale (bijvoorbeeld de programmatuur up-to-date houden, zodat een goede afwikkeling van de verkeerstroom geborgd blijft).

Algemeen - gebiedsoverstijgend	Huidig PMO					Doorkijk		
	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Vast onderhoud wegen algemeen	5,39	5,59	5,61	5,14	5,20	5,19	5,19	5,19
Vast onderhoud vaarwegen algemeen	4,76	4,36	4,36	4,36	4,53	4,53	4,53	4,53
Areaaluitbreiding algemeen (vast onderhoud)	0,00	0,03	0,03	0,03	0,09	0,09	0,09	0,09
Onttrekking aan de bestemmingsreserve onderhoud wegen algemeen beheer	4,79	4,29	4,32	4,18	5,48	5,22	5,82	5,23
Onttrekking aan de bestemmingsreserve onderhoud vaarwegen algemeen beheer	2,64	1,15	1,15	1,65	1,65	1,65	1,65	1,14
Ligplaatsenbeleid	0,40	0,37	0,32	-0,12	-0,12	-0,12	-0,12	-0,12
Ontsteken verlichting vervangen (TF-relais)	0,75	-	-	-	-	-	-	-
Totaal Algemeen	10,00	15,79	15,79	15,25	16,83	16,57	17,17	16,07

Ontsteken verlichting

De netbeheerder Liander heeft aangegeven dat per medio 2021 wordt gestopt met het faciliteren van het TF-signaal. Het TF-signaal wordt door Provincie Noord-Holland gebruikt voor het ontsteken van de openbare verlichting (OVL) en Verkeersregelininstallaties (VRI). Als dit signaal niet meer aangeboden wordt, dan is het ontsteken van verlichting en het dimmen van lantaarns niet meer mogelijk. Om deze functionaliteit te waarborgen dient in iedere OVL- en VRI-kast het zgn. TF-relais vervangen te worden door een astronomische klok (totaal 780 stuks).

Per locatie (OVL-/VRI-kast) dient een bedrag gerekend te worden van ongeveer € 1.000,-. Totaal is hier een krediet van € 750.000,- voor benodigd, die in deze voordracht wordt aangevraagd.

Nadere detaillering per gebied

1. Kop van Noord-Holland

In het gebied Kop van Noord-Holland werkt de provincie sinds 22 april 2015 voor de duur van 10 jaar nauw samen met gebiedscontractant WaakSaam (combinatie Dura Vermeer/Ploegam/Van den Biggelaar). De combinatie is onder andere verantwoordelijk voor vast- en variabel onderhoud. Daarvoor maken zij hun eigen programmering die wordt afgestemd met onze vervangingsprogrammering en nieuwbouwprogrammering. De provincie Noord-Holland streeft naar een goede samenwerking met de markt en wil graag optimaliseren met gebruikmaking van de wederzijdse kennis en innovatiekracht. Voorbeelden hiervan zijn duurzaam asfalt (epoxy asfalt), sinus maaien, brugsensoren etc.

De belangrijkste onderhoudsprojecten binnen dit gebied zijn:

Wegen

Aan de N240b-01 (het traject loopt van de A7 tot Medemblik) is groot onderhoud en vervanging van twee vaste bruggen gepland in 2020. Op basis van de trajectstudie N240 A7-Medemblik is vastgesteld hoe de definitieve inrichting van de N240 met verbetering van de verkeersveiligheid zal plaatsvinden.

Daarnaast zal op een aantal wegen de komende jaren groot onderhoud aan de stille deklagen (DGD) worden gepleegd, onder andere aan de N502, N240 en N250.

Verder staat (afhankelijk van nog uit te voeren inspecties) gehele of gedeeltelijke vervanging gepland van een viertal beweegbare kunstwerken, namelijk de Stolperbasculebrug (2022), Waardbrug (2022), Zijperbrug (2023) en Schagerbrug (2023).

Vaarwegen

Vanaf 2020 wordt de sluiskolk van de Koopvaarderschutsluis gerenoveerd (PMO) en verlengd (PMI). Hiervoor zal tussentijds de Boerenverdietsluis worden omgebouwd tot een schutsluis om zo een omvaarroute te creëren voor de beroepsvaart tijdens de werkzaamheden en vervolgens ook als permanente route voor de recreatievaart te dienen. Dit leidt ook tot minder zoutinlaat, wat het (water) milieu ten goede komt.

Verder worden (voornamelijk houten) oeverconstructies vervangen op delen van de Westfriesche Vaart en Nidorpervaart. Daar waar mogelijk en effectief worden natuurvriendelijke oevers (NVO) gerealiseerd.

Budgetten

Onderwerp		Huidig PMO					Doorkijk		
(Bedragen x € 1 miljoen)	Netwerk	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Gebiedsbudget	Wegen en vaarwegen	8,83	8,78	8,94	8,92	8,77	8,12	7,93	7,93
Areaaluitbreiding en verbetering	(Vast onderhoud)	0,01	0,03	0,04	0,01	-	-	0,20	-
Variabel onderhoud	Wegen	0,52	0,26	-	-	-	0,26	-	0,26
	Vaarwegen	-	-	-	-	-	-	-	1,00
Vervangingsinvesteringen	Wegen	10,45	7,70	8,02	11,97	1,13	-	-	1,22
	Vaarwegen	3,33	4,53	9,49	3,76	1,33	1,50	8,28	13,32

De kasritmes per jaar. Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

*gebiedsbudget omvat kosten gebiedscontractant, de kosten van de begeleiding door het Integraal Projectmanagement Team en onvoorzien.

Al lopende en voorziene projecten voor de komende vijf jaar inclusief een doorkijk tot 2027 zijn weergegeven in onderstaande tabel.

				Huidig PMO					Doorkijk		
(Vaar-) wegtraject		t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Omschrijving											
Variabel onderhoud wegen											
Vervangen VRI's op de kruisingen	Kruisingen: N245 (Ambachtsdijk, Middenweg, Hofstraat en de Sportlaan (deze laatste is reeds uitgevoerd door WaakSaam), N501 (Pontplein en ter hoogte van de brandweerkazerne)	2,99	0,02	0,52	0,26	-	-	-	0,26	-	0,26
Totaal		2,99	0,02	0,52	0,26	-	-	-	0,26	-	0,26
Vervangingsinvesteringen wegen											
K20N-03, Stolperbasculebrug (N248)	Vervangen Stolperbasculebrug	-	0,90	3,95	6,70	-	-	-	-	-	-
Vlotbrug 't Zand	Vervanging Vlotbrug (Kunstcode14B12-01)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,22
St. Maartensvlotbrug	Vervanging St. Maartensvlotbrug (Kunstwerkcode 14C02-01)	-	-	-	-	-	1,34	-	-	-	-
Observatiecamera's	Vervangen observatiecamera's voor gehele areaal	-	-	1,00	-	-	-	-	-	-	-
K01-02, Zijperbrug	Vervangen Zijperbrug bij Kanaal Stolpen-Schagen (14D30, bouwjaar 1933), daarbij worden ook de remmingwerken vervangen	-	-	-	0,40	0,40	4,72	-	-	-	-
K06-10, Braaksluis	Braaksluis (14G28); vervangen wachtplaats Noord en wachtplaats Zuid	-	-	-	-	-	-	1,13	-	-	-
N240b-01	Vervangen van de wegconstructie en twee kunstwerken (Kunstwerk 14H02 en 14H04). Afstemming met PMI N240-05 en N240-14: doortrekking N240 en trajectstudie N240 A7-Medemblik. (N240b van km 10,45 tot km 21,0)	-	-	5,20	-	-	-	-	-	-	-
N248b-03, Schagerbrug	Vervangen Schagerbrug A (14G14); afstemmen met traject N248b-02	-	-	-	0,20	0,40	5,29	-	-	-	-
N248b-05, Waardbrug	Vervangen Waardbrug (14G11)	-	-	0,30	0,40	7,22	-	-	-	-	-
N250-04, Visserbrug	Visserbrug (09D01); vervangen remmingswerken	-	-	-	-	-	0,62	-	-	-	-
Totaal		-	0,90	10,45	7,70	8,02	11,97	1,13	-	-	1,22

Vervangingsinvesteringen vaarwegen												
K20N-05, Koopvaardersschutsluis	Herstelwerkzaamheden kolk- en damwand sluis (19D07), wordt in combinatie met PMI gedaan ivm verlenging van de sluis	0,76	1,46	0,47	1,27	4,20	3,76	-	-	-	-	-
K01-01, vaarwegvak 14	Schagerkanaal en Noordhollandsch Kanaal - Schagen; vervanging van slechte stalen oevers door staal over een lengte van 500 m	-	-	-	-	-	-	-	0,10	0,10	1,14	-
K18-05, Westfriesesluis (14G31)	Westfriesesluis; vervangen wachtplaats oost en west, inclusief de remmingswerken	-	-	-	-	-	-	0,73	-	-	-	-
K18a-01, vaarwegvak 16	Vervangen van 2 km houten oeverconstructie voor hout, Westfriesche Vaart: splitsing Waardkanaal - zijsluit (daar waar mogelijk worden natuurvriendelijke oevers (NVO) aangelegd)	-	-	0,20	0,20	1,29	-	-	-	-	-	-
K18a-02, vaarwegvak 16	Westfriesche Vaart; splitsing Waardkanaal - zijsluit km 7,8, vervangen van 4 km houten oeverconstructie voor hout en daar waar mogelijk worden natuurvriendelijke oevers aangelegd	-	-	-	-	-	-	-	0,40	0,40	6,24	-
K18b-01, vaarwegvak 17	Westfriesche Vaart; zijsluit bij km. 7,8 Medemblik, vervangen van 1600 m houten oeverconstructie voor hout en daar waar mogelijk worden natuurvriendelijke oevers aangelegd	-	-	0,20	0,20	4,00	-	-	-	-	-	-
K18b-02, vaarwegvak 17	Westfriesche Vaart; zijsluit bij km. 7,8 Medemblik, vervangen van 4 km houten oeverconstructie voor hout en daar waar mogelijk worden natuurvriendelijke oevers aangelegd	-	-	-	-	-	-	-	0,40	0,40	5,94	-
K20n-06, Kooysluis	Vervanging remming- en geleidewerken Kooysluis	-	-	-	-	-	-	-	-	0,57	-	-
K20n-b-01, vaarwegvak 3	Noordhollandsch Kanaal; vervangingen 1000 m houten oeverconstructie door staal	-	-	-	-	-	-	0,20	0,20	2,20	-	-
K20n-c-02, vaarwegvak 2	Noordhollandsch Kanaal; Splitsing Schagerkanaal - Pontveer Westeind. Vervangingen van 1000 m houten oeverconstructie door staal	-	-	-	-	-	-	0,20	0,20	2,20	-	-
K20n-d-01, vaarwegvak 1	Noordhollandsch Kanaal Pontveer Westeinde –KVV5; vervangingen van houten oeverconstructie door staal	-	-	-	-	-	-	0,20	0,20	2,41	-	-
K4/5/6-c-01, vaarwegvak 20	Niedorpervaart (deel), brug N241 Kolhorn; vervangen van 12 km houten oeverconstructie en 1 km stalen oeverconstructie	0,71	1,93	2,33	2,86	-	-	-	-	-	-	-
K5, vaarwegvak 19	Betreft 1 krediet (K4/5/6-c vervanging vaarwegvak 19) die is gesplitst in K5 en K6	0,30	3,96	0,12	-	-	-	-	-	-	-	-
K6, vaarwegvak 19	Betreft 1 krediet (K4/5/6-c vervanging vaarwegvak 19) die is gesplitst in K5 en K6	0,11	0,08	0,00	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal		1,88	7,42	3,33	4,53	9,49	3,76	1,33	1,50	8,28	13,32	
Totaal gebied Kop van Noord-Holland		4,87	8,34	14,30	12,49	17,51	15,73	2,46	1,76	8,28	14,80	

De kasritmes per jaar. Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

2. & 3. Alkmaar e.o. & Westfriesland (Midden-Noord)

De gebieden Westfriesland en Regio Alkmaar zijn ten behoeve van de aanbesteding van het gebiedscontract samengevoegd tot het gebied Midden-Noord. De combinatie Gebiedscontract Midden-Noord geeft uitvoering aan het gebiedscontract. Dit is een combinatie van de aannemers BAM, Engie en Krinkels. Afgelopen jaar is de nieuwe Westfrisiaweg, N194 en N307, overgegaan van de projectorganisatie naar de onderhoudsorganisatie. Vanaf dat moment wordt het dagelijks onderhoud uitgevoerd door de combinatie Gebiedscontract Midden-Noord.

De belangrijkste onderhoudsprojecten binnen dit gebied zijn:

Wegen

Op verschillende wegen wordt de wegconstructie vervangen, vaak in combinatie met PMI zoals de N239a (2020), N241b (2021), N243a (2020) en N506a (2020). Diverse kunstwerken worden vervangen, omdat ze het einde van hun technische levensduur hebben bereikt of niet hergebruikt kunnen worden door een PMI-investering: in de N247 worden 2 vaste verkeersbruggen vervangen (2020) en in de N243 worden 4 fietsbruggen vervangen (2020). De 4 nieuwe fietsbruggen in de N243 worden gebouwd met behulp van de innovatieve bouwmethode 3d-betonprinten. De vervanging van de fietsbrug N242 naast de Nollenbrug is in 2022 gepland en zal gezamenlijk worden voorbereid met PMI project N508-06. Op de N504 wordt in 2020 een pilotgebied ingericht voor het innovatieproject Grass2Grit. In dit gebied wordt tot en met 2022 de gladheidsbestrijding uitgevoerd met grassap en worden de bermen ecologisch gemaaid.

De komende jaren wordt door de gebiedsaannemer gefaseerd groot onderhoud uitgevoerd aan het groen in de bermen van de N245 bij Alkmaar. Dit gebeurt in nauwe afstemming met de omgeving en met zorg voor de groene uitstraling van deze weg. De bomen langs de N244 worden vanaf 2020 gefaseerd vervangen. De huidige bomen bereiken het einde van hun levensduur. Vanwege de zorg voor de vleermuispopulatie kiezen we voor een gefaseerde aanpak over 10 jaar.

Kunstwerken

Het vaarweg gerelateerde beweegbare kunstwerk Leeghwaterbrug A is in 2019 vervangen. De renovatie van hefbrug Oterleek wordt een jaar later dan gepland gestart (2020) in verband met een mislukte aanbesteding.

Vaarwegen

In de komende jaren worden voornamelijk houten oeverconstructies vervangen op diverse deeltrajecten van het Kraspolderkanaal, de Hoornsevaart en Huigenvaart in 2020. In 2020-2021 wordt de oeverconstructie op delen van het Noordhollandsch Kanaal vervangen, onder meer in het gedeelte Akersloot tot Omval, in het stedelijk gebied van Alkmaar en ten noorden van Alkmaar. Bij de realisatie van de oevers worden, daar waar mogelijk en effectief is, natuurvriendelijke oevers gerealiseerd. Met de gemeente Alkmaar wordt intensief samengewerkt bij de vervanging van oeverconstructies in het stedelijk gebied van de stad. Onze vervangingswerkzaamheden worden gecombineerd met de gemeentelijke werkzaamheden aan de oevers en aan de Victoriebrug over het Noordhollandsch Kanaal. De samenwerking is efficiënter voor beide partijen en hinder voor de omgeving wordt beperkt.

Budgetten

Onderwerp		Huidig PMO					Doorkijk		
(Bedragen x € 1 miljoen)	Netwerk	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Gebiedsbudget	Wegen en vaarwegen	9,54	8,76	8,60	8,57	8,55	8,52	8,35	7,55
Areaaluitbreiding en verbetering	(Vast onderhoud)	0,01	0,01	0,02	0,07	0,12	-	-	-
Variabel onderhoud	Wegen	2,30	1,33	-	0,20	1,02	0,53	0,27	0,27
	Vaarwegen	-	-	-	-	-	-	-	1,00
Vervangingsinvesteringen	Wegen	17,62	6,08	3,31	0,51	0,06	1,52	0,06	0,06
	Vaarwegen	10,14	6,26	1,60	0,65	4,50	-	-	-

De kasritmes per jaar. Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

*Areaaluitbreiding N23 zit al in contractprijs verwerkt.

Al lopende en voorziene projecten voor de komende vijf jaar inclusief een doorkijk tot 2027 zijn weergegeven in onderstaande tabel.

				Huidig PMO					Doorkijk		
(Vaar-) wegtraject	Omschrijving	t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Variabel onderhoud wegen											
K20/10/09, Leeghwaterbrug B	Groot onderhoud aan de Leeghwaterbrug B, inclusief het vervangen van de val	5,67	0,45	0,16	-	-	-	-	-	-	-
K08, Hefbrug Oterleek	Groot onderhoud aan kunstwerk 19B45	0,33	0,73	0,86	-	-	-	-	-	-	-
Vervangen VRI's op de kruisingen	Kruisingen: N240 (Zwaagdijk) en de N302 (Sluisweg)	-	-	-	-	-	-	-	0,53	-	-
K20n-a-02, Rekervlotbrug	Vervanging bewegingsinstallatie en het balanceren van de koebruggen ter voorkoming van structurele storingen en verhoogde slijtage	-	-	0,50	-	-	-	-	-	-	-
N239b en N240c	Onderzoek en herstel scheurvorming N239b en N240c (van km 21,1 tot km 31,1)	-	0,15	0,51	-	-	-	-	-	-	-
N504a-01, Schoorldammerbrug	Groot onderhoud aan Schoorldammerbrug civiel (19A04), o.a. vervangen val	-	-	-	-	-	0,20	1,02	-	-	-
Vervangen VRI's op de kruisingen	Kruisingen; N242 (Pannekeetweg en Smuigelweg), N245 (N504) en de N504 (Rijksweg)	-	-	0,27	1,33	-	-	-	-	0,27	0,27
Totaal		6,01	1,33	2,30	1,33	-	0,20	1,02	0,53	0,27	0,27
Vervangingsinvesteringen wegen											
N243a-04	Trajectbenadering. In de realisatie van het PMI project N243-06 groot onderhoud aan het traject N243a tussen km. 0.680 (N242) - 15.700 (N23), vervangen van 12 kunstwerken welke zijn gebouwd in de periode 1930	-	3,85	4,67	0,08	-	-	-	-	-	-
Leeghwaterbrug A (K20/10/09)	Vervangen Leeghwaterbrug A-02	4,61	4,09	3,21	-	-	-	-	-	-	-
N240c-01	Er worden bomen en struiken (Ulmus/iep 'Lobel') geplant aan de westzijde en deels oostzijde van de Markerwaardweg in de gemeente Medemblik. Het betreft over een lengte van circa 8 kilometer (km 22,4- km 31,4). De kap heeft in 2017 plaatsgevonden	-	0,49	0,38	-	-	-	-	-	-	-
N241b-03	Trajectbenadering; vervangen van de wegconstructie, 3 kunstwerken, fietspaden en verkeersregelinstanties (VRI's). Afstemmen met trajectstudie PMI N241-06 & N241-13) Km 10,2 tot Km 22,6	-	1,79	2,82	3,24	2,56	0,45	-	-	-	-
N242a-05	Vervangen glazen onderpanelen geluidsschermen op de N242 (ring Alkmaar-oost) en op de N244/N508 voor duurzamer materiaal (km 31 tot km 43,4)	-	-	0,50	1,00	-	-	-	-	-	-
N242a-06	Een deel van de N242a heeft een (theoretische) "end of life" van 2024. Er moet een renovatie op dit deel plaatsvinden (km 45,6 tot km 46,92). Er vindt een PMI-studie plaats om de weg te verbreden in 2025, hierop moet dit project worden afgestemd	-	-	-	-	-	-	-	1,46	-	-
N242Ld-02	Trajectbenadering; vervangen kunstwerk fietsbrug KW 19B10. Afstemmen met PMI studie aansluiting N508-N242 (PMI N508-06)	-	-	-	-	0,64	-	-	-	-	-
N244a-01	Herplant bomen langs traject N244 (km 33,7 tot km 41,1)	-	-	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06

N247b-02	Trajectbenadering: Vervangen van twee kunstwerken: KW 19G33 en KW 19E20. PMI trajectstudie N247-17	0,23	0,34	2,29	1,70	0,05	-	-	-	-	-
N302a-03	Vervanging wegconstructie tussen de kruispunten (km 39,3 - 48,73). Mogelijk worden de kruispunten voorzien van rotondes. Hier wordt momenteel door het PMI een studie naar gedaan	0,43	4,17	0,68	-	-	-	-	-	-	-
N506a-03	Trajectbenadering, vervangen deel van de wegconstructie km 28.55 tot km 31.47 & PMI N506-02, in combinatie met groot onderhoud van het gebiedscontractant Midden-Noord	0,18	0,50	3,03	-	-	-	-	-	-	-
Totaal		5,44	15,23	17,62	6,08	3,31	0,51	0,06	1,52	0,06	0,06
Vervangingsinvesteringen vaarwegen											
K20/10/09-b-01, vaarwegvak 7	Noordhollandsch Kanaal: Gat van de meer (Akersloot)-splitsing Omval. Vervanging 1 km houten oeverconstructie door staal (daar waar mogelijk worden natuurvriendelijke oevers (NVO) aangelegd)	-	0,30	1,20	1,30	-	-	-	-	-	-
K20a-01, vaarwegvak 5	Noordhollandsch Kanaal: Omval - Alkmaar Noord. Vervanging 0,5 km hout en oeverconstructie door staal	-	0,20	0,30	1,40	1,50	-	-	-	-	-
K20a-02, vaarwegvak 5	vaarwegvak 5; Noordhollandsch Kanaal: Omval - Alkmaar Noord, vervangen van 373m houten oeverconstructie voor staal (geen nvo mogelijk).	-	0,30	1,30	-	-	-	-	-	-	-
K20na-01, vaarwegvak 4	Noordhollandsch Kanaal: Alkmaar noord - St. Maartensvlotbrug. Vervanging van 0,4 km houten oeverconstructie door staal	-	0,20	0,20	1,10	-	-	-	-	-	-
k4/5/6-a, vaarwegvak 18	Kraspolderkanaal en Langerdijkervaart; vervanging van 3,8 km houten oeverconstructie voor hout, inclusief aanleg NVO op verschillende locaties	0,35	0,45	4,33	1,36	-	-	-	-	-	-
K7/8-02, vaarwegvak 21	Hoornsevaart en Huigenvaart; vervanging van 0,4 km houten oeverconstructie voor hout (waarvan 272 m bij woonboten), inclusief aanleg NVO op verschillende locaties	-	-	-	0,10	0,10	0,65	-	-	-	-
K7/8-01, vaarwegvak 21	Hoornsevaart en Huigenvaart; vervanging van 2 km houten oeverconstructie voor hout, inclusief aanleg NVO op verschillende locaties	0,27	0,45	2,82	0,99	-	-	-	-	-	-
Brugbediening Centrale Heerhugowaard	Vervanging installaties Bediening Centrale Heerhugowaard	-	-	-	-	-	-	4,50	-	-	-
Totaal		0,63	1,89	10,14	6,26	1,60	0,65	4,50	-	-	-
VIK											
Roskamsluis	Zelfbediening Roskamsluis	-	0,20	0,23	-	-	-	-	-	-	-
Totaal		-	0,20	0,23	-	-	-	-	-	-	-
Totaal gebied Midden Noord		12,08	18,65	30,29	13,67	4,91	1,37	5,58	2,05	0,33	0,33

De kasritmes per jaar. Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

4. Zuid-Kennemerland/IJmond

Begin 2018 is de gebiedsaannemer BAM, Engie en Krinkels aan de slag gegaan binnen het gebied Zuid-Kennemerland IJmond. Medio juli 2019 wordt de transitie fase op papier afgerond. De wegen binnen dit gebied lopen merendeels door of langs recreatiegebieden, weilanden of waardevolle natuur. Daarom is vanuit beheeroptiek, aansluitend op de duurzaamheidsagenda, het uitgangspunt dat de bermen binnen het gebied niet alleen conform de geldende normen moeten worden onderhouden, maar dat de biodiversiteit moet worden vergroot o.a. door ecologisch bermbeheer.

Het gebiedsteam heeft, anders dan bij andere gebieden, ook de zorg voor het beheer van twee strandtoegangen. Zij ontsluiten het Noordzeestrand vanaf het fietspad (NP7) door de duinen tussen Zandvoort en de grens met Zuid-Holland.

Ontwikkeling voor de komende periode is de mogelijke aansluiting A8 – A9 nabij Uitgeest.

Op het gebied van te verwachten evenementen gaat de Sail 2020 van start. Verder is er groen licht gegeven voor het houden van de Formule 1 in Zandvoort. Wat de impact is op ons wegennet weten we nog niet. Er wordt door de organisatie van de F1 gewerkt aan een verkeersplan waarbij ook inzicht wordt gegeven hoe om te gaan met de verwachte bezoekers in één weekend.

De belangrijkste onderhoudsprojecten binnen dit gebied zijn:

Wegen

Op de N202a zullen in 2019 bomen worden herplant. Door de gebiedsaannemer zal op de N202a groot onderhoud uitgevoerd worden op de fietspaden. In 2020 wordt op de N197 een project uitgevoerd om wateroverlast te beperken. Ook staat er in de latere jaren de vervanging (rehabilitatie) van de verharding gepland op de N513 in 2026 en de N206 in 2027.

Voor de overige wegen in dit gebied staat voornamelijk onderhoud aan de geluid reducerende deklagen gepland. Deze onderhoudsmaatregelen worden door de gebiedscontractant ingepland. Hierdoor staat in de onderstaande financiële tabel nauwelijks meer los variabel onderhoud benoemd.

Indien de aansluiting A8/A9 wordt uitgevoerd, zal het onderhoudsbudget na aanleg worden verhoogd. Hier is in de onderstaande tabel in voorzien. Langs de N208 wordt een fietsverbinding aangelegd die in 2020 wordt opgeleverd.

Vaarwegen

Er zijn binnen dit gebied geen vaarwegen in beheer of onderhoud.

Budgetten

Onderwerp		Huidig PMO					Doorkijk		
(Bedragen x € 1 miljoen)	Netwerk	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Gebiedsbudget	Wegen en vaarwegen	2,76	2,86	2,86	2,86	2,86	2,86	2,81	2,70
Areaaluitbreiding en verbetering	(Vast onderhoud)	-	0,00	-	0,13	-	-	1,06	-
Variabel onderhoud	Wegen	0,61	0,52	-	-	-	0,78	0,26	0,26
	Vaarwegen	-	-	-	-	-	-	-	1,00
Vervangingsinvesteringen	Wegen	0,41	-	-	-	-	-	1,53	0,51
	Vaarwegen	-	-	-	-	-	-	-	-

De kasritmes per jaar. Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

Al lopende en voorziene projecten voor de komende vijf jaar inclusief een doorkijk tot 2027 zijn weergegeven in onderstaande tabel.

				Huidig PMO					Doorkijk		
(Vaar-) wegtraject	Bestuurlijke omschrijving 2	t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Variabel onderhoud wegen											

Vervangen VRI's op de kruisingen	Kruisingen: N197 (Velsersweg, Wenckebachstraat), N200 (Bussluis zeeweg), N202 (op- en afritten A22 oostzijde), N203 (Vlietsend, Iepenstraat, Rosariumlaan, Busch en Dam oost, Op en afritten A9 oost, Op en Afritten A9 west, Geesterweg, N513)	-	-	0,26	0,52	-	-	-	0,78	0,26	0,26
N202a-02	Groot onderhoud van km 0 tot km 6,9. Aanplant bomen in kader van herplantplicht	-	0,40	0,35	-	-	-	-	-	-	-
Totaal		-	0,40	0,61	0,52	-	-	-	0,78	0,26	0,26
Vervangingsinvesteringen wegen											
N197a-01	Oplossen van wateroverlast N197 door vervanging wegconstructie km 5,6 tot 6,0	-	0,10	0,41	-	-	-	-	-	-	-
N206b-02	Vervanging wegconstructie van km 39,1 tot km 39,45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,51
N513a-06	Vervanging N513 tussen km. 21.04 - 22.8. De constructie van de weg is in 2026 einde levensduur (conform opgave gebiedscontract).	-	-	-	-	-	-	-	-	1,53	-
Totaal		-	0,10	0,41	-	-	-	-	-	1,53	0,51
Totaal gebied Zuid-Kennemerland IJmond		-	0,50	1,02	0,52	-	-	-	0,78	1,79	0,77

De kasritmes per jaar. Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

5. Zaanstreek-Waterland

Op 1 april 2018 is de gebiedsaannemer Volker Infra gestart met het 10 jarig onderhoudscontract voor deze regio. April 2019 is gevierd dat het eerste jaar met goed gevolg is afgelegd en dat er tussen provincie en aannemer goed is samengewerkt. De 0-situatie is door de aannemer in beeld gebracht en door de provincie akkoord bevonden, een belangrijke mijlpaal. Dit jaar staat in het teken van de te maken afspraken over de aanpak van het areaal en het vaststellen van het meerjarenplan, waarin de variabel onderhoudsklussen staan geprogrammeerd. Ondertussen wordt er buiten gewerkt om onze infrastructuur volgens de gestelde voorwaarden te onderhouden.

De belangrijkste projecten binnen dit gebied zijn:

Wegen

Het PMI project "Bereikbaarheid Waterland" krijgt steeds meer vorm door de projecten in uitvoering en voorbereiding. In dit PMI project zijn de maatregelen uit het PMO voor het groot onderhoud integraal opgenomen. De combinatie PMO- en PMI projecten is in meerdere projecten gebundeld, zoals ook in het PMI project N247-18 (reconstructie Bernhardbrug). Hierin is ook het groot onderhoud integraal opgenomen.

Het groot onderhoud op de N514 is deels opgenomen in het project vervanging Zaanbrug (programma 'Vaart in de Zaan') en bij het PMI project N244-07 is het groot onderhoud op de N246 (tussen de N203 en de N244) een integraal onderdeel. Hierbij wordt ook het fietspad op de N246 aangepakt. In 2022 wordt onderhoud uitgevoerd op een twee vaste kunstwerken (25B03 en 25B05), dat geïntegreerd gaat worden in de trajectbenadering van het traject N246.

In lijn met het coalitieakkoord wordt de komende periode nader onderzocht of er nog meekoppelkansen zijn om de fietspaden langs de wegen die nu in projecten zijn uitgezet verder te verbeteren. Amsterdam is actief bezig met het verder uitbreiden van het fietsnetwerk aan de noordkant van de stad. Hierbij wordt ook de provinciale Willemsluis twee keer extra gekruist. De eerste brug aan de noordzijde is gepland en de tweede aan de zuidzijde is in voorbereiding. In het licht van beide nieuwe bruggen en de regelgeving rondom nautische eenheden, maakt dat de nautische belangen van provincie en gemeente opnieuw moeten worden gewogen, zodat er sprake is van één bedienende organisatie. De samenwerking binnen het regionaal werken begint ook haar vruchten af te werpen door vroegtijdig afstemming met een positief effect op projecten en omgeving. Zo worden er ten noorden van Amsterdam plannen uitgewerkt om snelle fietsverbindingen aan te leggen tussen de stad Amsterdam en Purmerend.

Kunstwerken

Bij het netwerk Vaarwegen is het groot onderhoud aan de sluis en de grote ophaalbrug in Purmerend in uitvoering, de afronding is gepland in 2019. Op de N246 worden twee beweegbare bruggen vervangen en verbreed (Beatrixbrug en Kogerpolderbrug). Beide bruggen zijn onderdeel van het PMI/PMO project N244-08 en N244-09. De gerenoveerde Wilhelminasluis zal in 2020 in gebruik zijn.

Vaarwegen

In deze planperiode staan ook oeverprojecten geprogrammeerd. Vervangen van slechte houten en stalen oeverconstructies op delen van de Markervaart, Kogerpolderkanaal, Broekervaart en Noordhollandsch Kanaal. Bij de realisatie van de oevers worden, waar mogelijk en effectief, natuurvriendelijke oevers gerealiseerd als meekoppelkans.

Budgetten

Onderwerp		Huidig PMO					Doorkijk		
(Bedragen x € 1 miljoen)	Netwerk	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Gebiedsbudget	Wegen en vaarwegen	3,76	3,76	3,76	3,76	3,76	3,76	3,76	3,76
Areaaluitbreiding en verbetering	(Vast onderhoud)	-	0,05	0,00	0,18	-	0,07	-	-
Variabel onderhoud	Wegen	3,00	5,06	4,15	5,73	0,44	0,26	-	0,87
	Vaarwegen	0,51	-	-	-	-	-	-	-
Vervangingsinvesteringen	Wegen	1,46	2,31	3,39	1,13	-	-	-	-
	Vaarwegen	0,80	8,59	12,70	4,00	5,06	1,70	-	-

De kasritmes per jaar. Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

Lopende/doorgeschoven projecten binnen het gebied zijn benoemd in de onderstaande tabel.

				Huidig PMO					Doorkijk		
(Vaar-) wegtraject	omschrijving	t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Variabel onderhoud wegen											
Ophaalbrug Pumerend (K20Z)	Groot onderhoud aan de ophaalbrug Purmerend	0.57	0.70	0.51	-	-	-	-	-	-	-

Vervangen VRI's op de kruisingen	Kruisingen: N203 - N246 (west), N246 (Woude betreft filemeetsysteem), N247 (Kloosterdijk) en N514 (Samsonweg, deze wordt gedaan na realisatie van de Zaanbrug en na het verwijderen van de omleidingsroute).	-	-	0,26	-	-	-	-	0,26	-	-
N203a-05	Groot onderhoud aan de verharding op het wegvak van km 49,8 tot km 49,9	-	-	-	-	-	-	0,13	-	-	-
N203b-05	Groot onderhoud aan verharding op wegvak km 50,08 tot km 50,20	-	-	-	-	-	-	0,31	-	-	-
N244Lb-01	Groot onderhoud aan fietspad op wegvak km 5,7 tot km 7,4	0,61	0,43	0,26	0,09	-	-	-	-	-	-
N235a-03	Vervanging vervuilde tussenlaag in de wegconstructie	-	-	0,25	-	-	-	-	-	-	-
N244a-03	Groot onderhoud aan verhardiging (DGD) op wegvak km 0,0 tot km 8,5	0,44	0,86	0,08	0,12	-	-	-	-	-	-
N244a-04	Groot onderhoud aan de verharding op wegvak N246 (onderdeel van traject N244a) km 33,9 tot km 40,65	0,34	1,41	0,09	0,21	-	-	-	-	-	-
N244a-05	Groot onderhoud 2e fase kunstwerk 19D16 en busbaan	0,30	0,39	0,02	0,05	-	-	-	-	-	-
N244b-02	Groot onderhoud aan beschoeiing wegsloten van km 8,52 tot km 13,2.	-	-	-	-	-	0,60	-	-	-	-
N244c-04 (Kunstwerken 19G20 en 19G21)	Groot onderhoud constructieve veiligheid KW 19G20 en 19G21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,87
N246RB-01	Groot onderhoud aan fietspad (km 36,1)	-	0,31	0,25	0,08	-	-	-	-	-	-
N247a-05	Groot onderhoud aan de verkeersregelininstallaties, wegdek (DGD) en aan Slochterbrug. Afstemming met trajectstudie PMI N247-14 en de studie lange termijnmaatregel Bereikbaarheid Waterland in het project PMI N247-16. (km 29,21)	0,49	0,39	0,95	3,56	4,15	5,13	-	-	-	-
N514a-01	Trajectbenadering. Groot onderhoud op traject gecombineerd met de maatregelen t.b.v. de Zaanbrug (km 0,05 tot km 1,32)	-	-	-	0,90	-	-	-	-	-	-
N517a-02	Groot onderhoud in combinatie met het PMI project "bereikbaarheid Waterland"	0,01	0,02	0,34	0,05	-	-	-	-	-	-
Totaal		2,77	4,51	3,00	5,06	4,15	5,73	0,44	0,26	-	0,87
Variabel onderhoud vaarwegen											
K20Z Sluis Purmerend	Groot onderhoud aan de sluis Purmerend (Kunstwerk 19G42-90)	0,36	0,71	0,51	-	-	-	-	-	-	-
Totaal		0,36	0,71	0,51	-	-	-	-	-	-	-
Vervangingsinvesteringen wegen											
N203, brug Krommenie A	Vervangen van brug Krommenie A-01 (Kunstwerk 19D03)	7,84	2,85	0,66	-	-	-	-	-	-	-
N203, brug Krommenie B	Vervangen van brug Krommenie B-01 (Kunstwerk 19D04)	0,06	0,43	0,10	-	-	-	-	-	-	-
K20/10/09, Beatrixbrug	Vervangen Beatrixbrug -01 B (kunstwerk 19D19)	3,27	4,64	0,33	0,61	-	-	-	-	-	-
K20m, Kogerpolderbrug	Vervangen Kogerpolderbrug-03 (kunstwerk 19D23)	2,00	5,47	0,19	0,91	-	-	-	-	-	-
N246a-03	Trajectbenadering: vervangen van de vaste kunstwerken 25B03 en 25B05 (km 15,75 tot km 25,16).	-	-	-	-	2,47	-	-	-	-	-
N247a-03, Dijksbrug	Trajectbenadering vervangen van een kunstwerk (Dijksbrug) in project N247a-02 en het PMI project "Bereikbaarheid Waterland"	0,04	0,04	0,09	0,33	0,38	0,46	-	-	-	-

N247A-06, o.a. Slochterbrug	Trajectbenadering: vervangen kunstwerk(en): KW 25E12 in combinatie met PMO/PMI N247a-05 en KW 25E11 (Slochterbrug) alleen het westelijk deel	0,03	0,03	0,10	0,47	0,54	0,67	-	-	-	-
Totaal		13,24	13,46	1,46	2,31	3,39	1,13	-	-	-	-
Vervangingsinvesteringen vaarwegen											
K11-a-01, vaarwegvak 22	Trekvaart Schouw - Edam; del Schouw - Purmer Ee (Splitsing Gouwe). Vervangen van 1000 m houten oeverconstructie voor hout en daar waar mogelijk worden natuurvriendelijke oevers (NVO) aangebracht	-	-	-	-	-	-	-	1,70	-	-
K11-a-02, vaarwegvak 22	Trekvaart Schouw - Edam; del Schouw - Purmer Ee (Splitsing Gouwe). Vervangen van 1500 m houten oeverconstructie voor hout en daar waar mogelijk worden natuurvriendelijke oevers aangebracht	-	-	0,20	2,35	-	-	-	-	-	-
K11-b-01, vaarwegvak 23	Trekvaart Schouw - Edam; Splitsing Gouwe - beheergrens Purmerringvaart; vervangen van 2000 m houten oeverconstructie voor hout en daar waar mogelijk worden natuurvriendelijke oevers aangebracht	-	-	-	-	-	0,40	3,00	-	-	-
K20m-a-01, vaarwegvak 10	Noordhollandsch kanaal; vervangen van 900 m houten oeverconstructie door staal Noordhollandsch kanaal	-	-	0,10	0,10	1,30	-	-	-	-	-
K20m-b-01, vaarwegvak 11	Noordhollandsch kanaal; Knollendamervvaart - Gat van de meer (Akersloot). Vervangen van 2,5 km houten oeverconstructie door staal.	-	-	-	0,50	3,10	3,40	-	-	-	-
K20z-a-01, vaarwegvak 12	Noordhollandsch Kanaal: duiker onder busbaan km 8,15 tot Sluis Purmerend 840 m staal voor staal	-	-	-	-	0,20	0,20	2,06	-	-	-
K20z-b-01, vaarwegvak 13	Noordhollandsch kanaal; vervangen van een stalen oeverconstructie voor staal (2500 m) en duiker onder busbaan tot Sluis Purmerend.	-	-	0,40	5,00	8,00	-	-	-	-	-
K9-01, vaarwegvak 8	Markervaat Noord en Kogerpolderkanaal: Stierop-Noordhollandsch Kanaal. Vervangen van 340 m houten oeverconstructie voor hout (daar waar mogelijk NVO)	-	-	0,10	0,64	0,10	-	-	-	-	-
Totaal		-	-	0,80	8,59	12,70	4,00	5,06	1,70	-	-
Totaal gebied Zaanstreek Waterland		16,36	18,68	5,77	15,96	20,24	10,87	5,50	1,96	-	0,87

De kasritmes per jaar. Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

6. Noord-Holland Zuid

Het gebiedscontract Noord-Holland Zuid is gegund aan de combinatie Van Gelder, Mobilis en De Jong Zuurmond (onder de naam MGZ). Deze combinatie neemt in de periode 2018 tot 2028 het onderhoud van gebied Noord-Holland Zuid op zich.

De belangrijkste onderhoudsprojecten binnen dit gebied zijn:

Wegen

In 2020 en 2021 wordt groot onderhoud uitgevoerd aan de Cruquiusbrug. Op de N201a zal door de gebiedscontractant onderhoud worden uitgevoerd (vervanging alternatieve markering, onderhoud aan

de geleiderail en onderhoud aan groenvoorzieningen). In samenwerking met de Vervoersregio Amsterdam wordt gewerkt aan verbetering doorstroming OV en groot onderhoud op de N231a. Deze werkzaamheden staan gepland na 2021. Langs de N232 (Oude Schipholweg) zal in 2020 begonnen worden met de aanleg van de eerste Doorfietsroute in Noord-Holland. Dit fietspad wordt aangelegd als meekoppelpans met de vervanging van een waterleiding van Waternet.

Ten gevolge van areaalverbetering van de PMI projecten: Hoogwaardig OV Fokkerweg-Schiphol Rijk, HOV Aalsmeer Schiphol-Zuid (HOVASZ), HOV Noordwijk-Schiphol en mogelijk ook het versoberde project bereikbaarheid Haarlemmermeer-Bollenstreek, zal het budget vast onderhoud op termijn verhoogd worden, indien deze projecten doorgaan. In de onderstaande tabel zijn deze mogelijke toekomstige beheerlasten opgenomen onder het kopje areaalverbetering.

Vaarwegen

Het baggeren van de Amstel Noord en Zuid staat voor 2020 gepland. Afhankelijk van baggeraanwas, de eisen van de Keur en het vaarwegprofiel wordt in samenwerking met het waterschap gezien hoe er gebaggerd wordt. Tot Uithoorn wordt beperkte hinder voor het scheepvaartverkeer verwacht. Ook worden de komende jaren voornamelijk houten oeverconstructies op delen van de Ringvaart en de Amstel vervangen en waar mogelijk, voorzien van natuurvriendelijke oevers. Dit geldt met name voor de buitenoever, die niet in beheer is van de provincie. Over de kansen voor natuurvriendelijke oevers wordt door de provincie samen met het Hoogheemraadschap-Rijnland een verkenning uitgevoerd.

Ten gevolge van areaalverbetering van de PMI projecten: Hoogwaardig OV Fokkerweg-Schiphol Rijk, HOV Aalsmeer Schiphol-Zuid (HOVASZ), HOV Noordwijk-Schiphol en mogelijk ook het project bereikbaarheid Haarlemmermeer-Bollenstreek, zal het budget vast onderhoud op termijn verhoogd worden, indien deze projecten doorgaan. In de onderstaande tabel zijn deze mogelijke toekomstige beheerlasten opgenomen onder het kopje areaalverbetering.

Onderwerp		Huidig PMO					Doorkijk		
(Bedragen x € 1 miljoen)	Netwerk	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Gebiedsbudget	Wegen en vaarwegen	7,47	6,82	6,82	6,82	6,82	6,82	6,82	6,82
Areaaluitbreiding en verbetering	(Vast onderhoud)	-	0,01	0,05	0,07	0,09	-	0,41	-
Variabel onderhoud	Wegen	3,73	3,59	2,74	2,95	0,10	0,54	1,60	1,04
	Vaarwegen	0,60	1,00	1,50	0,50	1,00	-	-	-
Vervangingsinvesteringen	Wegen	1,20	2,87	3,54	1,90	-	0,50	2,50	-
	Vaarwegen	0,20	0,40	0,70	2,19	2,36	1,26	0,60	0,60

De kasritmes per jaar. Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

Lopende/doorgeschoven projecten binnen het gebied zijn benoemd in de onderstaande tabel.

				Huidig PMO					Doorkijk		
(Vaar-) wegtraject	omschrijving	t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Variabel onderhoud wegen											
K19w Cruquiusbrug B	Groot onderhoud aan kunstwerk (25C02B-90)	0,13	0,21	0,23	1,62	2,00	1,10	-	-	-	-

Vervangen VRI's op de kruisingen	Kruisingen; N196 (Vuursteen), N201 (Spieringweg, koolhovenlaan), N207 (Weteringweg, Op en afritten A4 oost, OP en afritten A4 west). N232 (N519, Amsterdamse baan (o.v.b. aanpassing RWS/H'meer), Sloterweg, op en afritten A9, Schiphol dijk, Fokker Logistics Park en Breguetlaan, HOV-1 (de hoek/tunnel Handelskade/tunnel) HOV-3 (N196 en Faunalaan), N207 (Valutaweg), N232 (Nieuwemeerdijk, Poortstraat en N231) en HOV-3 (Busbrug Uithoorn)	-	-	0,26	-	-	-	-	0,26	1,56	1,04
HOV1-01	Variabel onderhoud Kerntraject van km 38,8 tot km 61. Groot onderhoud aan 5 verkeersregelininstallaties, incidenteel groot onderhoud aan kunstwerken. Groot onderhoud haltevoorzieningen en geluidschermen Overbos, groot onderhoud aan trappen bij perrons op ongelijk niveau. Groot onderhoud 8 liften, waarbij besturing wordt vervangen ivm einde levensduur	-	-	2,20	-	-	-	-	-	-	-
HOV2-02	Groot onderhoud /vervanging 5 verkeersregelininstallaties (VRI) i.c.m. HOV2-03 en PMI HOV-11, km 0 tot km 6,1	-	-	0,80	-	-	-	-	-	-	-
N201b-07	Groot onderhoud TTI en civiel Waterwolftunnel van km 36.0 tot km 36.7	-	0,23	0,12	0,42	0,74	1,85	0,10	0,28	0,04	-
N231a-01	Trajectbenadering onderhoud aan 3 verkeersregelininstallaties (VRI) installaties: Hoofdweg, Mijnsherenweg en Bachlaan (km 18,7 tot km 19,8). Afstemmen met PMI N231-15 en PMO N231a-02	-	-	-	0,60	-	-	-	-	-	-
N231a-02	Trajectbenadering: incidenteel groot onderhoud van DGD in deel van traject 17,4 tot 18,8 en 19,9 tot 20,6 en 6 jaar levensduurverlenging km 16.890 tot 17.540 en km 18.880 tot 19.840. Onderhoud aan de openbare verlichting (OVL) en groen (L&M), boordvoorzieningen. Afstemmen met PMO N231a-01 en PMI N231-15	-	-	0,05	0,95	-	-	-	-	-	-
N231b-04	Trajectbenadering, samen met de N231b-01 (vervangingsinvestering). Verharding, fietspaden en 4x vervangen verkeersregelininstallatie en openbare verlichting	0,44	1,92	0,08	-	-	-	-	-	-	-
Totaal		0,58	2,36	3,73	3,59	2,74	2,95	0,10	0,54	1,60	1,04
Variabel onderhoud vaarwegen											
K17-01, vaarwegvak 24/25/26	Baggeren Amstel Zuid en Noord km 0.0 tot km 25,7. Afhankelijk van baggeraanwas wordt nog gezien hoe en wanneer het vaarwegprofiel en de Keur gezamenlijk worden gebaggerd. Verwacht wordt een beperkte hinder voor de scheepvaart tot Uithoorn	-	0,20	0,60	1,00	1,50	0,50	1,00	-	-	-
Totaal		-	0,20	0,60	1,00	1,50	0,50	1,00	-	-	-
Vervangingsinvesteringen wegen											
K19w, Cruiquisbrug A	Vervangen Cruiquisbrug* (25C02A-91)	0,95	0,16	0,17	2,87	3,54	1,90	-	-	-	-
HOV2-03	Herstel van de constructie, betreft de aansluitingen asfalt/beton nabij de halte Venneperweg. In combinatie met uitvoering PMI HOV-11 Traject Toolenburg Nieuw Venneper	-	-	0,10	-	-	-	-	-	-	-

N231b-01	Trajectbenadering, vervangen deel van de wegconstructie en afstemmen met PMI projecten N231-13, N231-14 en N231-16. Wegvakken km 20,6-20,95 en km 22,5-27,81. samen met N231b-04 VGO deel	0,75	2,24	0,08	-	-	-	-	-	-	-
N232b-03	Vervangen van 2 kunstwerken (KW 25D10 en KW 25D11). Afstemming met PMO N232b-02 en PMI N232-06 voor kruispunt N232-N520	-	-	0,85	-	-	-	-	-	-	-
N232b-06	Vervangen 4 bruggen; KW 25D13, KW 25D14, KW 25D26 en KW 25D27	-	-	-	-	-	-	-	0,50	2,50	-
Totaal		1,70	2,40	1,20	2,87	3,54	1,90	-	0,50	2,50	-
Vervangingsinve- steringen vaarwegen											
K19n-a-01, vaarwegvak 29	Ringvaart Noord: Zuiderbuiten Spaarne - Nieuwe Liede. Vervangen van 750 m houten oeverconstructie voor hout	-	-	-	-	0,10	0,10	0,10	0,96	-	-
K19n-b-01, vaarwegvak 30	Ringvaart Noord: Nieuwe Liede - brug Halfweg; vervangen van 700m houten oeverconstructie voor hout	-	-	0,10	0,10	0,20	0,78	-	-	-	-
K19n-c-01, vaarwegvak 31	Ringvaart Noord: brug Halfweg - Nieuwe Meer; vervangen van 900 m houten oeverconstructie voor hout	-	-	0,10	0,10	0,20	1,11	-	-	-	-
K19o-a-01, vaarwegvak 32	Ringvaart Oost: Nieuwe Meer - Aalsmeerderbrug; vervangen houten oeverconstructies ca. 900 m en ca. 750 door hout	-	-	-	0,10	0,10	0,10	1,30	-	-	-
K19o-b-01, vaarwegvak 33	Ringvaart Oost: Aalsmeerderbrug - Nieuwe Wetering; vervangen van circa 1000 m houten oeverconstructie voor hout	-	-	-	-	-	-	-	0,10	0,20	0,20
K19w-a-01, vaarwegvak 27	Ringvaart West: Kagerplassen - Zijvaart Hillegom bij km 8,0 vervangen van houten oeverconstructie ca. 1000 m door hout (geen natuurvriendelijke oever)	-	-	-	-	-	-	-	0,10	0,20	0,20
K19w-b-01, vaarwegvak 28	Ringvaart West: Zijvaart Hillegom bij km 8,0 - ZuiderbuitenSpaarne; vervangen van 1000 m houten oeverconstructie voor hout	-	-	-	-	-	-	-	0,10	0,20	0,20
K19z-a-01, vaarwegvak 34	Ringvaart Zuid: Nieuwe Wetering - splitsing Kagerplassen; vervangen van 750 m oeverconstructie voor hout	-	-	-	0,10	0,10	0,10	0,96	-	-	-
Totaal		-	-	0,20	0,40	0,70	2,19	2,36	1,26	0,60	0,60
Steunpunten											
Steunpunt Vijfhuizen	Verbouwing Steunpunt	0,10	0,71	0,10	-	-	-	-	-	-	-
Totaal		0,10	0,71	0,10	-	-	-	-	-	-	-
Totaal gebied Noord-Holland Zuid		2,38	5,68	5,83	7,86	8,48	7,55	3,46	2,30	4,70	1,64

*betreft o.a. bijdrage van de gemeente Heemstede aan de hellingbaan bij de Cruquiusbrug

7. Gooi en Vechtstreek

In mei 2017 is het gebiedscontract gegund aan de gebiedscontractant Volker Infra. Volker Infra is 10 jaar verantwoordelijk voor al het vast- en variabel onderhoud in het gebied Gooi en Vechtstreek.

De belangrijkste onderhoudsprojecten binnen dit gebied zijn:

In 2018 is het project vervangen en verbeteren van brug Ouderkerk a/d Amstel gestart, dit is inclusief de aansluitende wegvakken en kruisingen (N522). De bedoeling is dat het project in de loop van 2021 wordt afgerond.

Bij het trajectonderhoud op de N201c (Vreeland - Hilversum) staat vanaf 2019 de voorbereiding van het vervangen van twee oude vaste bruggen gepland, in combinatie met het uitvoeren van mitigerende maatregelen aan de weg ten behoeve van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in dit gebied. Ook wordt hierbij het fietspad aangepakt (inclusief verbeteringsmaatregelen). Een ander onderdeel van dit project is het uitvoeren van maatregelen uit de Uitwerkingsnota groenzones, zo worden er faunapassages voor onder andere de otter aangelegd.

Tijdens de nulmeting van het gebiedscontract is geconstateerd, dat de toestand van paar honderd bomen dermate slecht was, dat vervanging noodzakelijk was. De herplant van nieuwe bomen met name aan de N236, zal naar verwachting begin 2020 afgerond worden.

De uitwerking van duurzaamheidsmaatregelen wordt indien mogelijk opgenomen in de uitvoering van projecten. Zo zijn diverse maatregelen, zoals gebruik van bio based materialen, vermindering CO₂ en verhoging biodiversiteit bermen, opgenomen in de aanpassing van het N525 kruispunt bij La Place. Het algemene uitgangspunt is dat de bermen binnen het gebied niet alleen conform de geldende normen moeten worden onderhouden, maar dat de biodiversiteit moet worden vergroot o.a. door ecologisch bermbeheer.

Na de aanleg van de HOV baan Hilversum – Huizen zal de HOV baan in eigendom en beheer komen van de provincie. Het bestaande budget vast onderhoud voor het gebied wordt dan verhoogd met ongeveer € 0,2 miljoen per jaar.

Budgetten

Onderwerp		Huidig PMO					Doorkijk		
(Bedragen x € 1 miljoen)	Netwerk	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Gebiedsbudget	Wegen en vaarwegen	2,01	2,01	2,01	1,99	1,99	1,99	1,98	1,78
Areaaluitbreiding en verbetering	(Vast onderhoud)	0,02	0,14	-	0,22	-	-	-	-
Variabel onderhoud	Wegen	2,07	-	-	-	-	0,26	-	0,26
	Vaarwegen	-	-	-	-	-	-	-	1,00
Vervangingsinvesteringen	Wegen	6,72	0,60	0,78	-	-	-	-	3,14
	Vaarwegen	-	-	-	-	-	-	-	-

De kasritmes per jaar. Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

Lopende/doorgeschoven projecten binnen het gebied zijn benoemd in de onderstaande tabel.

				Huidig PMO					Doorkijk		
(Vaar-) wegtraject	omschrijving	t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Variabel onderhoud wegen											
Brug 't hemeltje (31F09)	Groot onderhoud de brug 't hemeltje civiel+ (electronisch, mechanisch en hydraulisch). Deel EMH betreft; vervanging hydraulische ondedelen, aggregaat, motor en de aardingsinstallatie	0,07	0,08	0,75	-	-	-	-	-	-	-
Vervangen VRI's op de kruisingen	Kruisingen: N236 (Loosdrechtdreef en Van Houtenlaan), N415 (bustoeit A27), N522 (A9 zuid en noord, Oranjebaan (wordt misschien meegenomen door de gemeente), Jacob van Ruysdaelweg, A2oost en	-	-	0,52	-	-	-	-	0,26	-	0,26

	west) en N527 (A1)										
N403a-01	Maatregelen tegen afkalving van de oever (km 0,497 tot km 3,89)	-	-	0,80	-	-	-	-	-	-	-
Totaal		0,07	0,08	2,07	-	-	-	-	0,26	-	0,26
Vervangingsin- steringen wegen											
N201c-03	Trajectbenadering: vervangen van 3 kunstwerken 31F01,31F02 en 31F03 in combinatie met vervanging van de wegconstructie op de N201c-02	-	-	1,43	-	-	-	-	-	-	-
K17, brug Ouderkerk aan de Amstel (N522-05)	Vervangen van de brug Ouderkerk aan de Amstel (25G16/17)	5,05	4,23	5,01	0,55	0,77	-	-	-	-	-
N236a-02	Vervanging wegconstructie en VRI als combinatie project in GC7	0,95	1,31	0,26	-	-	-	-	-	-	-
N417a-01	Bijdragen vanuit PMO voor vervanging aan de reconstructie van project PMI N417-02 (incl. fietspad), km 8,9 tot km 10,8 Utrechtseweg	0,45	0,01	0,02	0,05	0,02	-	-	-	-	-
N527a-02	Vervanging verharding op het gehele traject van km 0,0 tot km 2,75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,14
Totaal		6,45	5,55	6,72	0,60	0,78	-	-	-	-	3,14
VIK											
N236, Vechtbrug	Vervanging van de Vechtbrug (25H04)	6,99	0,24	1,25	-	-	-	-	-	-	-
Totaal		6,99	0,24	1,25	-	-	-	-	-	-	-
Totaal gebied Gooi- en Vechtstreek		13,52	5,87	10,04	0,60	0,78	-	-	0,26	-	3,40

De kasritmes per jaar. Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

8. Tunnels

De drie tunnelobjecten van de provincie Noord-Holland (Waterwolftunnel, Amstel Aquaduct en Abdijtunnel) worden beheerd door de Managing Agent. Dit omdat in de tunnelwet (WARVW) aan tunnelbeheer zeer hoge eisen worden gesteld. De tunnelbewaking betreft onder meer 24 uur per dag toezicht houden op de verkeersveiligheid in de tunnel via camerabewaking. Hierdoor kan gelijk bij een ongeluk ingegrepen worden. Toekomstig variabel onderhoud wordt gedekt uit de bestemmingsreserve. In 2020 zullen een zestal Scada's worden vervangen en voorzien worden van nieuwe software. Deze software zorgt ervoor dat de Waterwolftunnel geschikt is voor aansluiting aan de Multi Domein Centrale. Voor cyber security wordt een samenwerking opgestart met Cyber RWS.

De Waterwolftunnel, onderdeel van de N201+, functioneert naar behoren. De gebiedsontwikkeling bij Aalsmeer (Greenpark en Schiphol Logistics Park) komt mede door de betrouwbare verbinding met de A4 en A9 goed tot stand.

Tunnelobjecten gebruiken veel energie. In 2020 gaan we sturen op het energieverbruik van zowel de Abdijtunnel als de Waterwolftunnel. De tunnels gebruiken op jaarbasis respectievelijk 300.000 kWh en 850.000 kWh. Dit is te vergelijken met 400 huishoudens. Voor de Waterwolftunnel kunnen we dit energie verbruik bijna geheel compenseren door duurzame opwekking d.m.v. zonnepanelen op een sporthal naast de tunnel. Onderzoek loopt of dit ook technisch haalbaar is voor zowel de Abdijtunnel als

het Amstel Acqueduct. Daarnaast willen we voor beide tunnels slimme maatregelen nemen om het energieverbruik omlaag te brengen.

Onderwerp (Bedragen x € 1 miljoen)	(Vaar-) weg traject	Omschrijving	Huidig PMO					Doorkijk		
			2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Budget Tunnels		Tunnels en aquaduct	4,87	4,87	4,87	4,87	4,52	4,52	4,52	
Variabel onderhoud	N201b-07	Variabel onderhoud TTI en civiel Waterwolftunnel van 36.00 tot 36.70	0,12	0,42	0,74	1,85	0,10	0,28	0,04	
Vervangingsonderhoud	N201b-07	Vervanging SCADA - Waterwolftunnel van 36.00 tot 36.70	1,50							

De kasritmes per jaar. Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

9. Machinerichtlijn

De provincie Noord-Holland is wettelijk verplicht om haar beweegbare kunstwerken te laten voldoen aan de machinerichtlijn (MRL). De MRL is een wetgeving voor veilig gebruik en beheersing van risico's voor gebruikers en onderhoudspersoneel van machines.. In 1995 is de MRL in werking getreden waarbij nieuwe kunstwerken moeten voldoen aan de MRL. Oudere kunstwerken van voor 1995 moeten alleen aan de MRL voldoen indien er grote wijzigingen zijn of worden aangebracht. In de nabije toekomst worden grote wijzigingen aangebracht bijvoorbeeld door de kunstwerken te voorzien van afstandsbediening. De opgave is geïnventariseerd en er is een uitvoeringsprogramma opgesteld, waarmee de opgave zo efficiënt mogelijk gerealiseerd kan worden. Een belangrijk deel van het uitvoeringsprogramma MRL kan niet binnen de reguliere provinciale opgave, zoals onderhoud of nieuwbouw, opgelost worden. Daarom is bij de Kaderbrief 2017 aanvullende dekking aangevraagd voor het uitvoeringsprogramma MRL voor beweegbare kunstwerken. Het aangevraagde budget (totaal € 11,8 miljoen) voor de MRL is als een aparte post financieel verwerkt in de reserve Kapitaallasten Wegen/Vaarwegen (deel Wegen).

In de jaren 2017 en 2018 zijn met name quickwins uitgevoerd, wat inhoudt dat met relatief eenvoudige maatregelen veel risico's zijn weggenomen of gereduceerd. In de komende jaren worden grotere en vaak complexere maatregelen uitgevoerd, zoveel als mogelijk in combinatie met het project Centrale Afstandsbediening Bruggen en Sluizen en met de reguliere onderhoudsprojecten. De provincie wilt in het kader van haar proactieve veiligheidscultuur, de beweegbare kunstwerken opwaarderen naar het landelijk toegepast veiligheidsniveau om de risico's te minimaliseren.

Onderzoek heeft uitgewezen dat er aanvullende werkzaamheden moeten worden uitgevoerd om te voldoen aan het nieuwe veiligheidskader. Aanvullende maatregelen en functionele testen in samenhang met de bediening zullen bijdragen aan een aantoonbaar veilig functionerende infrastructuur. Dit heeft geleid tot een extra claim van € 5,5 miljoen, wat het totaal voor dit programma brengt op € 17,3 miljoen. Verder onderzoek is momenteel gaande om vast te stellen of verder budget nodig is voor de toekomst. Het programma wordt daarnaast versneld uitgevoerd om het in lijn te laten lopen met aansluitingen van de kunstwerken op de bediening. Het programma wordt in 2024 afgerond in plaats van in 2026.

De MRL staat feitelijk los van instandhouding (PMO) en staat daarom niet in de bovenstaande tabellen benoemd. Wel heeft de MRL grote raakvlakken met het PMO, aangezien de aanpassingen aan de machines ten gevolge van de MRL zoveel als mogelijk gelijktijdig met de onderhoudsmomenten aan de machines worden uitgevoerd.

Netwerk	t/m 2018	2019	Huidig PM)					Doorkijk		
			2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Programma MRL	0,91	6,59	7,10	1,30	0,80	0,60	-	-	-	-0
Totaal kosten 17,3										

Alle bedragen zijn weergegeven in miljoen euro's.

* In 2015 is een traject gestart om onze kunstwerken te laten voldoen aan de Machinerichtlijn. Vanuit de Arbo-wet moeten onze kunstwerken hieraan voldoen.

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de in 2018 gerealiseerde projecten. De eerste tabel betreft de onderhoudsprojecten (PMO). De tweede tabel betreft de investering- / aanlegprojecten uit het PMI die hebben geleid tot functionele areaalverbetering (areaaluitbreiding). Voor de totale lijst van gerealiseerde PMI projecten wordt verwezen naar het PMI 2020-2026. Per project wordt het weg- of trajectnummer en de activiteit weergegeven.

	WEGEN en VAARWEGEN
Traject	Projectomschrijving
VGO	
N502c	Groot onderhoud N502c
N232a-01	Groot onderhoud wegconstructie N232a
K06	Vervangen brugdek Leierbrug
K06	Vervangen brugdek Scheidersbrug
K06	Vervangen brugdek Mientbrug
K06	Vervangen brugdek Braakbrug
K06	Vervangen brugdek Westerbrug
K06	Vervangen brugdek Boomerbrug
VIGO	
N243a-03	Vervangen deel van de wegconstructie, groot onderhoud in deel van het traject tussen de aansluiting met de N247/A7 en de aansluiting N507.
N302a-01	Vervangen deel van de wegconstructie en groot onderhoud van km 34.2 tot km 39.0.
N506a-02	Groot onderhoud N506a.
N507a-02	Groot onderhoud en vervanging N507a.
N205c-01	N205c-01 Groot Onderhoud van km 19,1 tot km 28,0
	Vaarwegen
Traject	Projectomschrijving
VGO	Geen
VIGO	
K20n-c-01; vaarwegvak 2	Noordhollandsch Kanaal, vervangen houten oevers door staal Noord km 45,0 tot km 68,0
K02-03; vaarwegvak 15	Schagerkoggekanaal en Kolhornerdiep, vervangen houten oeverconstructie door staal, 2 plekken natuurvriendelijke oevers

Gerealiseerde investering- / aanlegprojecten

Onderstaand volgt een overzicht van de PMI-projecten die in 2018 zijn gerealiseerd en geleid hebben tot een substantiële uitbreiding van het areaal. Op basis van deze functionele areaalverbetering is actualisatie van de normkosten voor het beheer en onderhoud van het areaal nodig. Dit heeft plaatsgevonden in de zomernota 2019.

PMI nr./traject	Omschrijving
N235-03	Bereikbaarheid Waterland: maatregelen N235
N242-19	"Herinrichting N242, gedeelte N504-Leijerdijk /
N242-Smuigelweg"	Doorstroming kruispunt
N241-01	Herinrichting N241, gedeelte N242-N248
N241-06	Herinrichting kruispunt N241-Langereis
N526-01	Trajectbenadering N526a
N023-01	Westfrisiaweg
N023-03	Westfrisiaweg: Bermverharding deel N506 en N302
N247-21	Praktijkproef fietspad Broek in Waterland/Monnickendam
N509-02	Reconstructie brug Oosthuizen
HOV-05	Hoogwaardig OV Fokkerweg-Schiphol Rijk
N236-07	Reconstructie N236, deel 4
CAB	Centrale brugbediening Heerhugowaard (het aansluiten van de 36 bruggen op de brugbediening centrale is nog niet gereed)
project N502-03	

Het PMO geeft een financieel overzicht van 2020-2027, maar gaat daarbij ook uit van een geactualiseerd kasritme in 2019, zie onderstaande tabel. Er wordt daarbij ook aangegeven om hoeveel projecten het gaat.

(Bedragen x € 1 miljoen)	aantal projecten	2019
Vast onderhoud wegen		5,15
Vast onderhoud vaarwegen		4,69
Onderhoud (gebieds)contracten		
Subtotaal		41,33
Tunnels en aquaducten		4,63
DVM areaal droog		2,44
DVM areaal nat		0,56
Totaal		48,96
Strategisch en algemeen beheer		
Wegen		4,37
Vaarwegen		1,65
Ligplaatsenbeleid		0,77
Totaal		6,79
Variabel onderhoud projecten		
Wegen	28 stuks	11,27
Vaarwegen	2 stuks	0,91
Totaal		12,18
Vervangingsinvesteringen		
Wegen	26 stuks	42,17
Vaarwegen	13 stuks	11,05
Overige (vervangings)investeringen		
Resv. Kapitaallasten Inv. Vaarwegen	1 stuks	0,07
VIK	2 stuks	10,97

8

■ AFKORTINGENLIJST

DGD	Dunne Geluidsreducerende Deklaag
DRIP	Dynamische Reizigers Informatie Paneel
DRIS	Dynamische Reizigers Informatie Systeem
DVM	Dynamische Verkeers Management
GBC	Gebiedscontract
GO	Groot Onderhoud
HHNK	Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
HIP	Halte Investerings Programma
HOV	Hoogwaardig Openbaar Vervoer
IPM	Integraal Project Management
IPO	Inter Provinciaal Overleg
KRW	Kader Richtlijn Water
KW	Kunstwerk
L&M	Landschap en Milieu
LVO	Levensduur Verlengend Onderhoud
MRL	Machinerichtlijn
NDW	Nationale Databank Wegverkeersgegevens
NIKG	Nota Infrastructurele Kapitaal Goederen
NVO	Natuurvriendelijke Oever
OEV	Oevers
OV	Openbaar Vervoer
OVL	Openbare Verlichting
PMI	Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur
PMO	Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud
RWS	Rijkswaterstaat
SCADA	Supervisory Control And Data Acquisition
TF	Toon frequent
VGO	Voorziening Groot Onderhoud (Variabel Onderhoud)
VH	Verharding
VIGO	Vervangingsinvestering Groot Onderhoud
VIK	Vervangingsinvesteringen Kunstwerken Reserve
VRI	Verkeersregel Installatie
VV	Verkeersvoorzieningen

POSTBUS 3007 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier, drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR Haarlem

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

F.C.D. Noordberger

BU/BSP

Telefoonnummer (023) 514 3471

noordberger@noord-holland.nl

1 | 1

Betreft: Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud 2020-2027

25 SEP. 2019

Kenmerk

1273250/1273325

Geachte leden,

Hierbij ontvangt u ter besluitvorming de Voordracht Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud (PMO) 2020-2027.
Wij verzoeken u deze voordracht gelijktijdig te behandelen met de begroting op 11 november a.s.

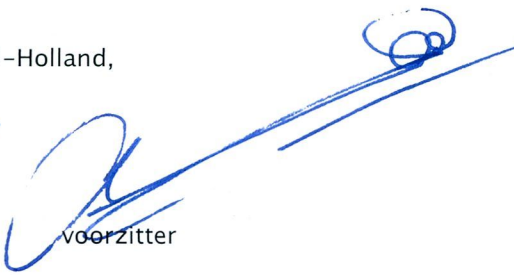
Uw kenmerk

Wij vertrouwen erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

voorzitter

R.M. Bergkamp

A.Th.H. van Dijk

2 Bijlagen

Voordracht Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud 2020 - 2027
Provinciaal Meerjarenprogramma Onderhoud 2020 - 2027

Postbus 3007

2001 DA Haarlem

Telefoon (023) 514 3143

Fax (023) 514 3030

Houtplein 33

Haarlem

www.noord-holland.nl

Van: Zwart, mw. M.C.A. (Monique) de <ZWARTM@Noord-Holland.nl>
Verzonden: donderdag 15 augustus 2019 09:52
Aan: info.div <info.div@noord-holland.nl>
Onderwerp: FW: Concept Agenda + bijlagen voor Regiegroep MRA 18 okt. 2019

Beste mensen,

Willen jullie deze stukken inboeken op de Statengriffie.

Alvast dank.

Met vriendelijke groet,

mw. M.C.A. (Monique) de Zwart

Staten- en commissieadviseur (commissie Economie, Energie en Bestuur) – Statengriffie

Afwezig op woensdagmiddag en vrijdag

T +31235143756

Dreef 3 2012 HR Haarlem

www.noord-holland.nl
zwartm@noord-holland.nl

Van: Rienties, Remco <R.Rienties@metropoolregioamsterdam.nl>
Verzonden: maandag 29 juli 2019 12:04
Aan: Willems, Rob <R.Willems@amsterdam.nl>; Info gemeenteraad <InfoGemeenteraad@amsterdam.nl>; 'm.timmerman@beemster.net' <m.timmerman@beemster.net>; 'griffier@beemster.net' <griffier@beemster.net>; 'griffier@edam-volendam.nl' <griffier@edam-volendam.nl>; 'griffie@edam-volendam.nl' <griffie@edam-volendam.nl>; 'griffier@landsmeer.nl' <griffier@landsmeer.nl>; 'lizette.ouwehand@oostzaan.nl' <lizette.ouwehand@oostzaan.nl>; 'rjc.vd.laan@purmerend.nl' <rjc.vd.laan@purmerend.nl>; 'griffie@purmerend.nl' <griffie@purmerend.nl>; 'e.dijk@waterland.nl' <e.dijk@waterland.nl>; 'griffier@waterland.nl' <griffier@waterland.nl>; 'i.vrolijk@wormerland.nl' <i.vrolijk@wormerland.nl>; 'griffie@wormerland.nl' <griffie@wormerland.nl>; 'J.Jongbloed@Zaanstad.nl' <J.Jongbloed@Zaanstad.nl>; 'raadsgriffie@zaanstad.nl' <raadsgriffie@zaanstad.nl>; 'L.wieringa@beverwijk.nl' <L.wieringa@beverwijk.nl>; 'griffie@beverwijk.nl' <griffie@beverwijk.nl>; 's.dekroon@heemskerk.nl' <s.dekroon@heemskerk.nl>; 'nijman@heemskerk.nl' <nijman@heemskerk.nl>; 'l.beenen@heemskerk.nl' <l.beenen@heemskerk.nl>; 's.koolen@uitgeest.nl' <s.koolen@uitgeest.nl>; 'N.Rijn@Uitgeest.nl' <N.Rijn@Uitgeest.nl>; 'griffie@uitgeest.nl'

<griffie@uitgeest.nl>; 'rpalstra@velsen.nl' <rpalstra@velsen.nl>; 'griffie@velsen.nl' <griffie@velsen.nl>; 'j.witte@bloemendaal.nl' <j.witte@bloemendaal.nl>; 'griffie@bloemendaal.nl' <griffie@bloemendaal.nl>; 'f.zwertbroek@bloemendaal.nl' <f.zwertbroek@bloemendaal.nl>; 'jspiervan@haarlem.nl' <jspiervan@haarlem.nl>; 'griffiebureau@haarlem.nl' <griffiebureau@haarlem.nl>; 'ihesp@heemstede.nl' <ihesp@heemstede.nl>; 'raadsgriffier@heemstede.nl' <raadsgriffier@heemstede.nl>; 'h.van.steveninck@zandvoort.nl' <h.van.steveninck@zandvoort.nl>; 'griffie@zandvoort.nl' <griffie@zandvoort.nl>; 'olaf.van.kolck@aalsmeer.nl' <olaf.van.kolck@aalsmeer.nl>; 'onno.matheijssen@aalsmeer.nl' <onno.matheijssen@aalsmeer.nl>; 'saskia.krippendorf@aalsmeer.nl' <saskia.krippendorf@aalsmeer.nl>; 'm.philips@amstelveen.nl' <m.philips@amstelveen.nl>; 'raadsgriffie@amstelveen.nl' <raadsgriffie@amstelveen.nl>; 'raadsgriffier@diemen.nl' <raadsgriffier@diemen.nl>; 'j.vanderrhee@haarlemmermeer.nl' <j.vanderrhee@haarlemmermeer.nl>; 'griffie@haarlemmermeer.nl' <griffie@haarlemmermeer.nl>; 'Hester.Martin@haarlemmermeer.nl' <Hester.Martin@haarlemmermeer.nl>; 'raad@ouder-amstel.nl' <raad@ouder-amstel.nl>; 'griffie@uithoorn.nl' <griffie@uithoorn.nl>; 'raadsgriffie@almere.nl' <raadsgriffie@almere.nl>; 'jjvogel@almere.nl' <jjvogel@almere.nl>; 'gjbroyer@almere.nl' <gjbroyer@almere.nl>; 'n.mosterman@lelystad.nl' <n.mosterman@lelystad.nl>; 'griffie@lelystad.nl' <griffie@lelystad.nl>; 'griffier@blaricum.nl' <griffier@blaricum.nl>; 'M.Knibbe@gooisemereren.nl' <M.Knibbe@gooisemereren.nl>; 'griffie@gooisemereren.nl' <griffie@gooisemereren.nl>; 'p.vanruitenbeek@hilversum.nl' <p.vanruitenbeek@hilversum.nl>; 'j.veenstra@huizen.nl' <j.veenstra@huizen.nl>; 'g.klompmaker@huizen.nl' <g.klompmaker@huizen.nl>; 'k.derooij@huizen.nl' <k.derooij@huizen.nl>; 'corry.holtslag@laren.nl' <corry.holtslag@laren.nl>; 'griffie@laren.nl' <griffie@laren.nl>; 'mengelshoven@weesp.nl' <mengelshoven@weesp.nl>; 'd.deheus@wijdemeren.nl' <d.deheus@wijdemeren.nl>; 'griffier@wijdemeren.nl' <griffier@wijdemeren.nl>; 'amanda.kost@flevoland.nl' <amanda.kost@flevoland.nl>; 'griffie@flevoland.nl' <griffie@flevoland.nl>; Bolt, mw. drs. K. (Katja) <boltk@noord-holland.nl>; , mw. M.C.A. (Monique) de <ZWARTM@Noord-Holland.nl>; Statengriffie <statengriffie@noord-holland.nl>; 'w.lindeman@vervoerregio.nl' <w.lindeman@vervoerregio.nl>; 'bestuursondersteuning@vervoerregio.nl' <bestuursondersteuning@vervoerregio.nl>; 'Aar, Ronald van der' <R.vanderAar@heemstede.nl>
CC: Ark, Rijk van <R.van.Ark@amsterdam.nl>; Langendijk, Marleen <m.langendijk@amsterdam.nl>; Berg, dhr. J.J. (Jan-Jaap) van den <bergjj@noord-holland.nl>; Krol, Jetske <jskrol@almere.nl>; Intres, Mark <m.intres@metropoolregioamsterdam.nl>; Overbeek, Arjen <a.overbeek@metropoolregioamsterdam.nl>

Onderwerp: Concept Agenda + bijlagen voor Regiegroep MRA 18 okt. 2019

Aan alle Raads- en Statengriffiers van de Metropoolregio Amsterdam,

Bijgaand treft u de concept agenda van de Regiegroep (18 oktober 2019), het evaluatierapport van de MRA samenwerking, de begeleidende brief die daarbij is verzonden naar de colleges van de MRA deelnemers, het verslag van de bijeenkomst van de Regiegroep van 18 april en het MRA Werkplan en Begroting voor 2020.

Zojuist zijn deze documenten ook verzonden naar de leden van de Regiegroep en naar de secretarissen van de colleges van de MRA-deelnemers.

Wilt u zo vriendelijk zijn deze mail met bijlagen namens de Agendacommissie van de MRA naar uw raadsleden of statenleden door te sturen/mailen?

Met deze mail willen wij samen met u de informatieverstrekking en de betrokkenheid van raden en staten bij de MRA versterken. Op basis van deze stukken kunnen de raadsleden en staten leden hun wensen en opvattingen bespreken met hun bestuurders.

Bij deze al vast dank voor uw medewerking.

Met vriendelijke groet,
namens Rijk van Ark
secretaris Agendacommissie & Regiegroep

Met vriendelijke groet,

Remco Rienties

Directiesecretaris MRA Bureau

Secretaris Agendacommissie en Regiegroep

Programmamanager Toerisme

T 06 - 20002447

E r.rienties@metropoolregioamsterdam.nl

W metropoolregioamsterdam.nl

Aanwezig: ma, di, do, vr

metropool
regioamsterdam

WTC Amsterdam • I-Tower • second floor
Strawinskylaan 1779 • 1077 XX Amsterdam

De gemeente Amsterdam streeft naar optimale dienstverlening en zorgvuldige afhandeling van e-mailverkeer. Als een e-mail niet voor u is bestemd, verzoekt de gemeente u vriendelijk ons van de juiste adressering op de hoogte te stellen en de e-mail te verwijderen zonder de informatie te gebruiken en te delen met anderen. Voor verdere informatie over de rechten op informatie, zie <https://www.amsterdam.nl/proclaimer>.

AGENDA

Overleg: Regiegroep Metropoolregio Amsterdam
Datum: 18 oktober 2019
Locatie: KAF, Almere
Tijd: 11.30 – 13.30 uur

Agendapunten

Algemeen:

1. Opening en mededelingen

- ...

Inhoudelijk / meningsvormend:

2. Evaluatie MRA Convenant (bijlage 2a, 2b, 2c)

Bespreking van het rapport dat de Evaluatiecommissie heeft opgeleverd over haar evaluatie van de MRA samenwerking.

Gevraagde afspraak:

- 2.1 Kennis te nemen van het rapport van de evaluatiecommissie
- 2.2 Te bespreken in hoeverre de bevindingen en aanbevelingen overeenkomen met het beeld van de leden van de Regiegroep, waarbij de 7 bespreekpunten uit de oplegger de leidraad vormen
- 2.3 Opdracht te geven aan de Agendacommissie om een voorstel uit te werken, zowel qua inhoud als qua proces, voor hoe de aanbevelingen van de evaluatiecommissie te verwerken in de MRA samenwerking

3. Nieuwe MRA Agenda (bijlage 3a)

Bespreking van de conceptversie van de nieuwe MRA Agenda

Gevraagde afspraak:

- 3.1 Kennis te nemen van de conceptversie van de MRA Agenda, en te bespreken in hoeverre deze overeenkomt met de opvattingen en ambities van de verschillende MRA deelnemers

Afspraakvormend:

4. Verslag Regiegroep Metropoolregio Amsterdam 18 april 2019 en het verslag van de extra bijeenkomst van de Regiegroep van 26 juni (bijlage 4a, 4b en 4c)

Ter vaststelling bijgevoegd het verslag van de bijeenkomst van de Regiegroep van de Metropoolregio Amsterdam van 18 april 2018. Een publicatieversie van dit verslag is reeds openbaar gemaakt direct na de bijeenkomst van de Regiegroep op 10 oktober. Deze is ter volledigheid ook toegevoegd als bijlage 4b. Daarnaast is ook het verslag van de

extrabijeenkomst van de Regiegroep van 26 juni ter vaststelling bijgevoegd. Deze is conform afspraak nog niet gepubliceerd, maar zal pas na vaststelling op de website worden gepubliceerd.

Gevraagde afspraak:

- 4.1 Vaststelling van het verslag van de Regiegroep MRA van 18 april 2019
- 4.2 Vaststelling van het verslag van de extra bijeenkomst van de Regiegroep van de MRA van 26 juni 2019, en het openbaar verklaren van dit verslag

5. MRA Werkplan en Begroting 2020 (bijlage 5a)

Conform de afspraken in het convenant wordt elk jaar een MRA Werkplan en Begroting opgesteld voor het daaropvolgende jaar, waarin concreet wordt opgenomen welke acties en resultaten voor dat jaar zijn voorzien, welke bedragen daarvoor zijn begroot en hoe dit wordt gefinancierd. Bijgaand in bijlage 5a het MRA Werkplan en Begroting voor 2020. In dit werkplan is conform eerder uitgesproken wensen in de Regiegroep meer aandacht voor concrete resultaten en producten die naar aanleiding van de activiteiten in 2020 worden opgeleverd. Per actie is in 1 overzichtelijk schema samengevat waar de focus ligt, welke resultaten dat oplevert, wat dit gaat kosten vanuit welk Platform en welke bestuurlijke en ambtelijke trekkers er voor verantwoordelijk zijn.

Gevraagde afspraken:

- 5.1 Het MRA Werkplan en Begroting 2020 vast te stellen

6. Rondvraag

Openbaarheid stukken:

Onderstaande documenten **zijn reeds bij het verzenden van de stukken openbaar gemaakt** (conform afspraken hierover in het Convenant):

- Het rapport van de commissie dat de evaluatie van de MRA samenwerking heeft uitgevoerd (bijlage 2a)
- Het verslag van de Regiegroep van de MRA van oktober 2018 (bijlage 4a)
- Het MRA Werkplan en Begroting 2020 (bijlage 5a)

Daarnaast zal de volgende bijlage openbaar worden gemaakt:

- Het verslag van de extra bijeenkomst van de Regiegroep van de MRA van 26 juni (bijlage 4c)

notulen

Overleg	Regiegroep van de Metropoolregio Amsterdam
Datum	18 april 2019
Locatie	Amsterdam, MRA Bureau in het WTC op de Zuidas
Terugkoppeling	Remco Rienties, MRA Bureau, 06 - 20002447, r.rienties@metropoolregioamsterdam.nl
Aanwezigen	Femke Halsema (voorzitter, deelregio Amsterdam), Arthur van Dijk (Vice-voorzitter, Provincie Noord-Holland), Udo Kock (deelregio Amsterdam), Jeroen Verwoort (deelregio IJmond), Leen Verbeek (Provincie Flevoland), Don Bijl (deelregio Zaanstreek-Waterland, Vervoerregio), Luzette Kroon (deelregio Zaanstreek-Waterland), Pieter Broertjes (deelregio Gooi- en Vecht), Marian van der Weele (deelregio Amstelland-Meerlanden), Ellen Verheij – de Haas (deelregio Zuid-Kennemerland), Bas Eenhoorn (deelregio Amstelland-Meerlanden), Alexander Luijten (deelregio Gooi- en Vecht), Ina Adema (deelregio Flevoland), Niek Meijer (deelregio Zuid-Kennemerland), Michiel Rijsberman (Provincie Flevoland), Maike Veening (Agendacommissie, PH Nieuwe MRA Agenda), Robbert Berkhout (Agendacommissie, PH Communicatie), Hans Krieger (Agendacommissie, PH Governance)
Ondersteuning	Rijk van Ark (Directeur MRA Bureau), Remco Rienties (Directiesecretaris MRA Bureau)
Gasten	Maike Patist (DO Ruimte, presentatie Verstedelijkingsstrategie), Bart van der Heijden (DO Ruimte, presentatie Verstedelijkingsstrategie), Ilknur Donmez (nieuwe MRA Agenda)
Afwezig met bericht	Franco Weerwind (deelregio Flevoland), Jan Hamming (deelregio Zaanstreek-Waterland), Jos Wienen (deelregio Zuid-Kennemerland), Wimar Jaeger (deelregio Gooi- en Vecht), Pieter Heiligers (deelregio Amstelland-Meerlanden)

Algemeen:

1. Opening en mededelingen

In de Regiegroep wordt een terugkoppeling gegeven van de bijeenkomst voor Burgemeesters en CdK's. Daar vielen een paar dingen op. Er is een grote behoefte om meer met elkaar op te trekken en met elkaar samen te werken, en om het wat minder te laten gaan over governance en structuren. De Regiegroep zou meer als een soort werkoverleg moeten gaan functioneren; aan de hand van grote onderwerpen kijken hoe we meer samen kunnen werken en elkaar verder kunnen helpen. De governance moet daarbij ten dienste staan van de inhoud: vorm volgt inhoud. Er is ook uitdrukkelijk een verzoek gedaan aan Amsterdam om meer leiderschap te nemen en vaker de rol van trekker te gaan vervullen.

2. Voorstelronde

Inhoudelijk / meningsvormend:**3. Inhoudelijke presentatie: Verstedelijkingsstrategie**

In de vorige Regiegroep bijeenkomst is een presentatie gegeven over het MRA programma bouwen en wonen. Destijds is verzocht om dit onderwerp bij een volgende bijeenkomst van de Regiegroep terug te laten keren. Vandaag staat daarom de verstedelijkingsstrategie centraal, een breed en integraal verhaal dat de sleutelprojecten voor de woningbouw koppelt aan onder andere mobiliteitsvraagstukken, het landschap en de economische ontwikkeling van de MRA. Er is een presentatie gegeven, met name over het proces en de inbedding van de verstedelijkingsstrategie. Naar aanleiding van deze presentatie is inhoudelijk gereflecteerd en zijn er enkele vragen gesteld.

De Regiegroep is blij dat er wordt gewerkt aan een verstedelijkingsstrategie, en constateert dat deze hard nodig is. De inhoudelijke discussies zullen in eerste instantie in de Platforms worden gevoerd, maar de afstemming hierover moet ook plaatsvinden in de Agendacommissie en waar het raakt aan lobby / public affairs ook in de Regiegroep. De Regiegroep besluit dat zij het volgende overleg ook graag tijd wil inruimen om het inhoudelijk over de verstedelijkingsstrategie te hebben. Daartoe wordt de extra bijeenkomst van de Regiegroep op 26 juni met een half uur verlengd.

Gemaakte afspraken:

- 3.1 De Regiegroep bijeenkomst van oktober 2019 zal primair benut worden om de nieuwe MRA Agenda en de evaluatie van de governance te bespreken**
- 3.2 De extra bijeenkomst van de Regiegroep van 26 juni zal worden verlengd, en zal (naast de bespreking van de eerste bevindingen van de evaluatiecommissie) benut worden voor een inhoudelijke discussie over de verstedelijkingsstrategie**
- 3.3 Voor deze inhoudelijke bespreking zal de Agendacommissie een aantal inhoudelijke dilemma's aanleveren**

4. Evaluatie MRA Convenant

In de Regiegroep wordt een korte terugkoppeling gegeven over de evaluatie van de governance die wordt uitgevoerd. De commissie die hiermee is belast heeft al veel gesprekken gevoerd. Veel mensen geven aan gehoord te willen worden, maar de commissie opereert zelfstandig en hebben zelf de vrijheid om te bepalen wie zij moeten spreken om een goed beeld te kunnen vormen. In de Regiegroep wordt benadrukt dat het ook belangrijk is om de Raden en Staten ook een plek te geven in deze evaluatie, evenals de kleinere gemeenten. Ook wordt er aandacht gevraagd voor het goed afstemmen van eventuele inhoudelijke zaken die uit de evaluatie naar voren komen met het proces van de nieuwe MRA Agenda.

5. Nieuwe MRA Agenda

In de Regiegroep wordt een korte toelichting gegeven over de stand van zaken rondom de nieuwe MRA Agenda. Het is een uitdagend en mooi proces, waar aan hard gewerkt wordt, ook vanuit het MRA Bureau. Het is een uitdaging om alles goed op te halen en op orde te krijgen. Er is nu een discussienotitie gemaakt, die ook is uitgezonden naar alle colleges, raden en staten, in verband met de sterke behoefte bij de deelnemers om vroegtijdig de raden en staten te betrekken. Deze notitie zal straks ook in deelregionale sessies besproken worden. In de notitie zijn een boel dilemma's benoemd waar het gesprek straks over kan gaan. Er is een brede oproep in de MRA om meer aandacht te hebben voor het sociaal domein.

De Regiegroep spreekt haar waardering uit voor de discussienotitie. Zij is onder de indruk van de aanpak en de notitie, en stellen dat de MRA deelnemers als gemeenten provincies zelf de verantwoordelijkheid hebben om ervoor te zorgen dat het goed land.

Afspraakvormend:

6. Verslag Regiegroep Metropoolregio Amsterdam 10 oktober 2018

Gemaakte afspraken:

6.1 Het verslag van de Regiegroep MRA van 10 oktober 2018 is vastgesteld

7. Verantwoording 2018

Conform de afspraken uit het convenant wordt in april van elk jaar de verantwoording over het voorgaande jaar vastgesteld. Dat bestaat uit een overzicht van de financiële realisatie van de begroting en de daarbij behorende inhoudelijke realisatie van de begroting. In 2018 is ook het overschot over 2017 herbestemd voor een aantal inhoudelijke activiteiten. Voor de verantwoording over de besteding van dit overschot is ook een bijlage opgenomen.

De Regiegroep benadrukt het belang van het opnemen van meer SMART doelstellingen in het werkplan, en de resultaten daarvan in de verantwoording, ook om de resultaten per gemeente wat meer inzichtelijk te maken. Er wordt nu hard gewerkt aan 10 punten lijstjes, waar per gemeente 10 concrete resultaten van de MRA samenwerking inzichtelijk zijn gemaakt. Deze zullen zo snel mogelijk (hopelijk nog voor de zomer) afgerond worden.

Gemaakte afspraken:

- 7.1 De verantwoording over de realisatie van de MRA Begroting 2018 en de toelichting is vastgesteld**
- 7.2 Het bedrag dat vrijvalt (€11.806) zal worden terug gestort naar de deelnemers, door deze naar rato te verrekenen in de factuur voor de bijdrage voor 2019**
- 7.3 De verantwoording over het besteding van het herbestemde overschot over 2017 en de toelichting hierop is vastgesteld**
- 7.4 Het bedrag dat vrijvalt uit de realisatie van het herbestemde overschot (€20.000) zal worden teruggestort naar de deelnemers, door deze naar rato te verrekenen in de factuur voor de bijdrage voor 2019**

8. Globale begroting 2020

Conform de afspraken uit het Convenant wordt in april van elk jaar de globale begroting voor het volgende jaar vastgesteld in de Regiegroep. Op basis van deze globale begroting kunnen de deelnemers aan de MRA hun bijdrage aan de MRA opnemen in hun eigen begroting. Naast de bijdrage per inwoner doen de gemeente Amsterdam en de Provincie Noord-Holland jaarlijks een extra bijdrage aan de MRA, specifiek geoormerkt voor de samenwerking op het gebied van Economie.

In de Regiegroep leeft de vraag of in de globale en straks gedetailleerde begroting nog ruimte is om naar aanleiding van de nieuwe MRA Agenda nog wijzigingen door te voeren. Er wordt uitgelegd dat dit de sys-

tematiek is die we hebben; de globale begroting geeft ruimte om in de raden te bespreken en de bijdrage vast te stellen. De MRA Agenda is er nu nog niet, en ook nog niet op het moment dat we de gedetailleerde begroting en het werkplan gaan opstellen. Zodra de inhoud van de nieuwe MRA Agenda bekend is (in concept pas na de zomer), zal bekeken worden of en zo ja hoe het werkplan en begroting moet worden gewijzigd. Het gewijzigde werkplan en begroting zal dan ter vaststelling voorliggen in de Regiegroep van april 2020.

Er wordt concludeert dat er flexibiliteit in de begroting moet kunnen zijn, afhankelijk van de inhoudelijke plannen en het wijzigen daarvan kan ook de begroting wijzigen. De Regiegroep is het orgaan dat een gewijzigde begroting moet vaststellen indien zich wijzigingen voordoen.

Gemaakte afspraken:

- 8.1 De globale begroting voor het jaar 2020 is vastgesteld, en de Regiegroep heeft opdracht te geven deze uit te werken in een gedetailleerde begroting en werkplan voor de MRA, welke in de bijeenkomst van de Regiegroep in oktober kan worden vastgesteld**
- 8.2 De Regiegroep verzoekt alle deelnemers op basis van deze vastgestelde globale begroting om voor volgend jaar een bijdrage van €1.50 per inwoner (of in geval van de provincies een bijdrage gelijk aan die van de grootste inliggende gemeente) in de eigen begroting op te nemen.**

Ter kennisname:

9. Notitie Werkwijze Convenant

Op 1 januari 2017 is de hernieuwde MRA samenwerking van start gegaan, met het Convenant als basis. Gedurende de afgelopen twee jaar is gebleken dat een aantal punten uit het Convenant nadere uitwerking behoeven. In de notitie 'Werkwijze Convenant' is nader uitgewerkt voor verschillende aspecten aan de MRA samenwerking hoe hier in de dagelijkse werkpraktijk mee wordt omgegaan. Belangrijke aspecten die daarbij zijn uitgewerkt zijn bijvoorbeeld de verhouding tussen de verschillende MRA gremia, de processen rondom de vernieuwing van de MRA Agenda en de P&C Cyclus. Het hoofdstuk over de P&C Cyclus is nog even aangehouden in de Agendacommissie zodat er nog een aantal aanpassingen in kunnen worden doorgevoerd. De inhoud van deze notitie heeft uiteraard ook een sterke relatie met de evaluatie van het Convenant die momenteel wordt uitgevoerd. Op dit moment is daarom slechts kennis genomen van de notitie. Zodra de evaluatie is afgerond en duidelijk is wat hier de uitkomsten van zijn (en de gevolgen voor het Convenant en de werkwijze daarvan), zal bekeken worden of en zo ja hoe de notitie moet worden aangepast.

Gemaakte afspraken:

- 9.1 De Regiegroep heeft kennis genomen van de notitie 'Werkwijze Convenant'**
- 9.2 De notitie is aangehouden voor vaststelling tot de evaluatie van het Convenant is afgerond. Daarna zal de Agendacommissie te laten bekijken of en hoe de notitie moet worden aangepast, en zal deze terugkeren in de Regiegroep**

10. Rondvraag

In de Regiegroep wordt een noodoproep vanuit de Amsterdam Economic Board gedeeld: tot nu toe hebben in de MRA slechts twee gemeenten de Greendeal ZES getekend (Haarlem en Amsterdam). Andere regio's in Nederland lopen hier voor op de MRA. Het idee is om op 17 juni 2019 een feestelijke bijeenkomst te hebben om te laten zien dat wij dit als MRA ook kunnen. Een oproep dus aan alle deelnemers om ook te tekenen.

Openbaarheid stukken:

Onderstaande documenten **zijn reeds bij het verzenden van de stukken openbaar gemaakt** (conform afspraken hierover in het Convenant):

- Het verslag van de Regiegroep van de MRA van oktober 2018
- De stukken behorende bij de verantwoording over 2018
- De stukken behorende bij de globale begroting over 2020

De overige bijlagen worden niet openbaar.

Retouradres: Strawinskylaan 1779, 1077 XX Amsterdam

Aan de colleges van de deelnemende MRA gemeenten,
provincies en Vervoerregio

Datum 26 juli 2019
Kenmerk 2019MRA07001
Behandeld door Krol/ Langendijk/ Van den Berg
Onderwerp Aanbieding MRA evaluatierapport in voorbereiding op bespreking in de MRA
Regiegroep van 18 oktober 2019

Geachte MRA-colleges,

In het MRA-convenant (2017) staat vermeld dat in principe na vier jaar een evaluatie zal worden uitgevoerd of desgewenst eerder als de Regiegroep dat wil. De MRA Regiegroep heeft in haar vergadering van 10 oktober 2018 besloten de samenwerking vervroegd te laten evalueren. Dit om te reflecteren op de vraag hoe de samenwerking nog verder kan worden versterkt.

Hiervoor is in februari 2019 een externe evaluatiecommissie aangetrokken bestaande uit Staf Depla, Hannie te Grotenhuis en Ralph Pans. Een deel van de bestuurlijke MRA-deelnemers is door deze commissie geïnterviewd, als ook een groot aantal externen.

In de Regiegroep van 26 juni jl. heeft de evaluatiecommissie de hoofdlijnen van de bevindingen mondeling toegelicht. Medio juli hebben wij als opdrachtgevers het rapport van de evaluatiecommissie mogen ontvangen. Wij danken de leden van de evaluatiecommissie hartelijk voor hun inzet. Wij hechten belang aan transparantie binnen de samenwerking. Wij hebben er daarom voor gekozen dit rapport, na overleg als opdrachtgevers, direct vrij te geven aan alle deelnemende partijen van de MRA-samenwerking.

In deze brief geven wij aan hoe het verdere proces rond dit evaluatierapport er uit zal zien.

Inhoudelijke bespreking vindt plaats op 18 oktober

Gezien de recesperiode heeft de Regiegroep (inclusief voorzitters) de inhoud van dit rapport nog niet kunnen bespreken. De Regiegroep zal pas tijdens haar eerstvolgende bijeenkomst op 18 oktober 2019 in de gelegenheid zijn het rapport te bespreken. Het lijkt agenda-technisch niet te lukken om eerder een extra Regiegroep bijeen te roepen.

Verspreiding van het rapport

Wij vinden het belangrijk dat de opdrachtgevers van het rapport (de Regiegroep) tijdig kennis kunnen nemen van dit rapport en dat er voldoende gelegenheid is dit eerst met elkaar te bespreken.

Daarnaast begrijpen wij dat u wellicht ook in deelregioverband de Regiegroep zult willen voorbespreken, en dat alle MRA-deelnemers van het rapport op de hoogte willen zijn en op basis van dezelfde informatie de Regiegroep willen voorbereiden. Daarom hebben wij ervoor gekozen het rapport nu reeds vrij te geven. Met dien verstande dat er nog geen tussentijdse inhoudelijke conclusies aan het rapport kunnen worden verbonden, voordat dit besproken is in de MRA Regiegroep. Het is aan colleges zelf om de eigen processen in te richten rondom deelregio-afstemming en het betrekken van raden-staten in deze voorfase. Uiteraard wordt er in de Regiegroep van 18 oktober een formeel vervolgproces afgesproken, waarbij deelregio- en raadsconsultatie uitdrukkelijk onderdeel van dit proces zal zijn zoals verwoord in het MRA-convenant.

Procesregie en vervolgstappen

Fase voorproces juli – 18 oktober 2019

- Verzending aan de Regiegroepleden (24 juli)
- Verzending aan de colleges van alle MRA-deelnemers (26 juli)
- Verzending van het rapport aan de werkgroep MRA Agenda 2.0
(zij worden gevraagd de aanbevelingen van het rapport te betrekken bij MRA Agenda 2.0 in een voorstel aan MRA-bestuurders, waarbij in ieder geval de oproep om te komen tot focus is meegenomen. Over de noodzaak van focus heerst consensus zowel in de reacties op de eerste conceptversie agenda 2.0, als ook in de Regiegroep van 26 juni in reactie op de bevindingen van de evaluatiecommissie)
- Rapport openbaar op www.metropoolregioamsterdam.nl met begeleidende oplegger (29 juli op website). De MRA-voorzitters buigen zich over mogelijke vervolgprocesvoorstellen om voor te leggen aan de Regiegroep op 18 oktober (in september ontvangt de Regiegroep een nazending). Wij hebben als MRA-voorzitters onze directeuren gevraagd mee denken over vervolgprocesvoorstellen in afstemming met Rijk van Ark. Daarbij proberen we als MRA-voorzitters tegemoet te komen aan de wens van de Regiegroep voortvarend te starten en aan de aanbeveling van de commissie om het oppakken van aanbevelingen niet te laten vertragen door een uitvoerige governance discussie.
- Het rapport wordt meegezonden in de MRA Regiegroepstukken, eind juli. Raden en staten kunnen zodoende ook kennis nemen van het rapport.

Fase vervolgproces na 18 oktober 2019

- Vervolgstappen worden afgesproken in de Regiegroep van 18 oktober. Hierbij zal uitdrukkelijk aandacht zijn voor een heldere procesregie en duidelijke rollen en verantwoordelijkheden.
- Het betrekken van de MRA-gremia, deelregio's, raden, staten en externen bij de vervolgstappen zal nadrukkelijk een rol krijgen in dit nog nader te bepalen vervolgproces.
- Indien het opvolgen van het rapport om het aanpassen van het MRA-convenant vraagt wordt daar een proces op ontworpen (conform huidige afspraken in het convenant zoals consultatie raden en staten).

Wij wensen u veel leesplezier en reflectie toe deze zomermaanden.

Indien u tussentijds vragen heeft over het proces dan kunt u terecht bij onze adviseurs: Marleen Langendijk (m.langendijk@amsterdam.nl), Jan-Jaap van den Berg (bergjj@noord-holland.nl), en Jetske Krol (jskrol@almere.nl). Voor politiek-bestuurlijke vragen kunt u zich tot ons als MRA-voorzitters wenden, daarbij rekening houdend met verminderde beschikbaarheid tot aan september vanwege vakanties.

Hoogachtend,

Femke Halsema, voorzitter MRA Regiegroep

Arthur van Dijk, vicevoorzitter MRA Regiegroep

Franc Weerwind, vicevoorzitter MRA Regiegroep en bestuurlijk trekker MRA evaluatie

Bijlagen:

- Rapport evaluatiecommissie

MRA Werkplan en Begroting 2020

Concept versie 22 juli 2019

Voorwoord

2020 is het de start van een nieuwe fase voor de Metropoolregio Amsterdam. Na vier jaar hard gewerkt te hebben aan de MRA Actieagenda 2016 -2020 heeft de samenwerking haar vruchten afgeworpen. Er zijn meer huizen gebouwd voor de inwoners van de MRA. Verbindingen zijn gerealiseerd, zoals een regionaal netwerk van snelfietsroutes. De afstemming tussen onderwijsinstellingen en de regionale arbeidsmarkt heeft mensen naar nieuwe banen geleid. De energie transitie krijgt voorzichtig vorm. Naast het laaghangende fruit staan we nu voor een aantal grote uitdagingen. Het een kan niet zonder het ander. Wonen en werken vereisen de scherpe keuzes voor infrastructuur, de energie transitie vreet ruimte en vraagt om landschappelijke ingrepen, de magneetwerking van de metropool vergt een visie op groei.

Dit wordt vastgelegd in een nieuwe MRA agenda voor de periode 2020 – 2024. 2020 wordt het jaar van voortbouwen op de bereikte resultaten en bijstelling waar we dat met elkaar nodig vinden. Samenwerking blijft het motto, wellicht in een aangepaste structuur als de evaluatie van de governance in de afgelopen periode of de transities waar we voor staan daar aanleiding toe geven .

Elk jaar stellen we een werkplan op voor het volgende jaar. Voor 2020 zal dit het eerste jaar worden van de nieuwe MRA Agenda. Waar de MRA

Agenda een agenda betreft voor de korte termijn, krijgt de langere termijn en de keuzes die we daarin samen met het Rijk maken vorm in de Verstedelijingsstrategie. Deze wordt momenteel samen met het Rijk opgesteld, en zal in 2020 vastgesteld worden. In deze strategie krijgen de grote ingrepen en investeringen in ruimte, infrastructuur energie en duurzaamheid hun beslag. Daarin zal ook de nieuwe investeringsconstructie Invest MRA een grote tol spelen.

Zo bouwen we verder aan een sterke metropool, die de binnen en buitenwereld optimaal verbindt en waar het goed wonen, leven en werken is.

Rijk van Ark

Directeur MRA Bureau

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4	7. Acties MRA Agenda	19
1.1 Achtergrond	4	Bijlage 1: overzicht van de begroting	56
1.2 Proces & Kaders	4	Bijlage 2: samenstelling van bestuurlijke gremia	64
1.3 Leeswijzer	5		
2. MRA Begroting 2020	6		
3. Platform Economie	8		
3.1 Inleiding	8		
3.2 Samenstelling / werkwijze	8		
3.3 Taken Platform Economie	8		
4. Platform Ruimte	10		
4.1 Inleiding	10		
4.2 Samenstelling / werkwijze	10		
4.3 Taken Platform Ruimte	11		
5. Platform Mobiliteit	13		
5.1 Inleiding	13		
5.2 Samenstelling / werkwijze	13		
5.3 Taken Platform Mobiliteit	14		
5.4 Jaarprogramma Platform Mobiliteit	14		
6. MRA Algemeen	16		
6.1 Inleiding	16		
6.2 Samenstelling en werkwijze MRA Bureau	16		
6.3 Taken MRA Bureau	17		
6.4 Focus 2020	17		

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

Hoewel de uitvoering van de MRA Agenda dit jaar op volle gang is, zijn er tegelijkertijd twee processen gaande die in 2020 van grote invloed zullen zijn op de MRA samenwerking. Enerzijds wordt momenteel hard gewerkt aan het opstellen van een nieuwe MRA Agenda, voor de periode 2020-2024. Anderzijds is een externe commissie bezig de MRA samenwerking te evalueren, om in beeld te brengen welke afspraken we nodig hebben voor de vorm waarin we met elkaar samenwerken.

Tegen die achtergrond is een MRA Werkplan waarin we nog geen zicht hebben op beide processen een document waarvan verwacht mag worden dat deze aan verandering onderhevig zal zijn. Gezien de afspraken die er liggen over de planning en control cyclus en de wens om raads- en statenleden op een goede wijze te betrekken is het noodzakelijk om het MRA Werkplan en Begroting voor 2020 nog voor de zomer gereed te hebben, zodat deze kan worden verzonden naar de Raads- en Statenleden, en zij nog voldoende tijd hebben om hun wensen en opvattingen in te dienen. Dit MRA Werkplan en Begroting 2020 is dan ook gemaakt op basis van de huidige MRA Agenda en het huidige MRA Convenant. Na de zomer zal een eerste concept van de nieuwe MRA Agenda worden opgeleverd, en zal ook de evaluatiecommissie in de Regiegroep bijeenkomst van oktober haar rapport opleveren. In het MRA Congres van februari 2020 zal de nieuwe MRA Agenda worden gelanceerd. Zodra de concept MRA Agenda gereed is zal in samenwerking met de MRA Platforms worden gestart aan het aanpassen van het MRA Werkplan en Begroting 2020, welke zodra gereed ook zal worden verzonden naar de Raads- en Statenleden zodat zij ook op de gewijzigde versie hun wensen en opvattingen kunnen indienen. Dit gewijzigde MRA Werkplan en Begroting 2020 zal in de Regiegroep bijeenkomst van april 2020 ter vaststelling voorliggen.

Het ligt in de lijn der verwachting dat in ieder geval een aantal van de belangrijke acties en programma's uit de huidige MRA Agenda door zullen lopen in de nieuwe MRA Agenda. Het huidige MRA Werkplan en Begroting zal dus wellicht aan verandering onderhevig zijn naar aanleiding van de nieuwe MRA Agenda, maar zal niet compleet verschillen van de nu voorliggende versie.

1.2 Proces & kaders

De kaders waarbinnen het MRA Werkplan en Begroting 2020 zijn opgesteld komen voort uit de Voorjaarsnota MRA 2019, die april 2018 in de Regiegroep is vastgesteld. De MRA Agenda en de werkplannen van de Platforms dienen hierbij als basis.

De Platforms Ruimte, Economie en Mobiliteit hebben in hun Platform het eigen werkplan en de bijbehorende gedetailleerde begroting opgesteld. Tezamen met een werkplan en gedetailleerde begroting voor het MRA Bureau vormen deze het MRA Werkplan en Begroting 2019.

Het concept van het MRA Werkplan en Begroting 2020 wordt nog voor de zomer naar de Raden en Staten gezonden van de MRA deelnemers, zodat zij hun wensen en opvattingen tijdig kenbaar kunnen maken. De bestuurders van de deelnemers die in de MRA gremia actief zijn, zijn verantwoordelijk voor het informeren en betrekken van collega-bestuurders en hun volksvertegenwoordigers bij de ontwikkelingen en de uitvoering van de MRA Agenda, en het daarmee samenhangende MRA Werkplan en Begroting 2020. Zij zijn verantwoordelijk om het gesprek hierover met hun vertegenwoordigende organen aan te gaan.

De deelnemers en hun vertegenwoordigende organen zijn zelf verantwoordelijk voor het ter tafel brengen van hun wensen en opvattingen in de Regiegroep. Voor Raads- en Statenleden betekent dat dat zij het gesprek met hun bestuurders aan moeten gaan, en voor bestuurders die zelf geen zitting hebben in de Regiegroep betekent dat dat zij binnen hun deelregio het gesprek moeten aangaan met de bestuurders die hun deelregio vertegenwoordigen in de Regiegroep.

1.3 Leeswijzer

Twee van de meest voorkomende reacties bij de wensen en opvattingen die de deelnemers van de MRA de afgelopen jaren hebben ingediend naar aanleiding van de werkplannen en begrotingen was een verzoek om meer overzicht / een samenvatting enerzijds, en het opnemen van concretere / meer meetbare resultaten anderzijds. Deze behoefte is in het werkplan van dit jaar vorm gegeven door per actie een overzichtelijk schema op te nemen in het werkplan, met daarin de essentiële informatie (omschrijving van de activiteiten in 2020, de concrete resultaten die geboekt gaan worden, de betrokken trekkers en gremia waarin wordt afgestemd, en waar beschikbaar links met meer achtergrond informatie).

Het werkplan start met een overzicht van de begroting, waarna per platform een kort inleidend hoofdstuk is opgenomen. Daarna volgen de schema's van alle acties waar in 2020 budget aan wordt besteed vanuit de MRA begroting. Dit zijn niet alle acties uit de MRA Agenda. Sommige acties zijn reeds afgerond, anderen zijn voor komend jaar niet opportuun om met de uitvoering verder te gaan, omdat zij bijvoorbeeld afhankelijk zijn van andere trajecten. Dat wil niet zeggen dat zij niet belangrijk zijn of niet in de MRA Agenda thuishoren, maar simpelweg dat daar komend jaar niet de aandacht naar toe gaat.

In de bijlagen zijn een aantal overzichten opgenomen: een totaal overzicht van de MRA Begroting behorende bij de acties die gaan worden uitgevoerd, het meest recente stoplichten overzicht van de uitvoering van

de MRA Agenda acties, en de overzichten van leden van de MRA Platforms, de Agendacommissie en de Regiegroep.

2. MRA Begroting 2020

De begroting voor 2020 blijft vooralsnog grotendeels gelijk aan de begroting voor 2019. Zoals eerder aangegeven is het goed mogelijk dat op basis van de nieuwe MRA Agenda voor de periode 2020-2024 wijzigingen zullen optreden in de acties en activiteiten die we als samenwerkende overheden in de MRA uitvoeren. Dat betekent dat dan een wijziging van het MRA Werkplan en Begroting zal worden doorgevoerd, die opnieuw aan de deelnemers zal worden voorgelegd voor het indienen van wensen en opvattingen.

In het totaal overzicht van de begroting (zie volgende pagina) valt op dat er een indexatie is opgenomen van de bijdrage per inwoner. Tot 2019 was het nog niet nodig om de bijdragen van de gemeenten te indexeren op basis van de jaarlijkse inflatie. Voor 2020 voorzien we echter een aantal kostenposten dat de begroting mogelijkerwijs gaan overschrijden doordat deze kosten wel worden geïndexeerd op basis van de inflatie (bijvoorbeeld de bijdrage aan de Amsterdam Economic Board of de huisvestings- en bureaunkosten van het MRA Bureau) of doordat deze kostenposten een structurele jaarlijkse stijging kennen (bijvoorbeeld loonkosten, door periodieke stijgingen van salarissen). Of dit het geval gaat zijn en in welke mate zal nog moeten blijken uit de bedragen die in de loop van het jaar gefactureerd gaan worden, maar het heeft er alle schijn van dat dit het geval gaat zijn. Het voorstel is daarom om de bijdrage per inwoner te indexeren op basis van de inflatie zoals deze over het laatst bekende jaar zich heeft voorgedaan (in dit geval 2018, met een gemiddelde inflatie in Nederland van 1.72%. De bijdrage per inwoner zou

uitgaven daarmee uit komen op 1,53 euro per inwoner in plaats van 1,50 euro. De extra inkomsten die dit genereert zijn vooralsnog opgenomen in de algemene reserve aan de uitgaven kant. Mocht aan het eind van het jaar blijken dat de indexatie niet of slechts gedeeltelijk nodig is geweest, dan wordt het bedrag dat vrijvalt conform afspraken naar rato teruggestort naar de deelnemers.

In de bijlagen van dit document is een overzicht opgenomen van de begroting van de Platforms Economie, Ruimte en Mobiliteit en een begroting van het algemene deel van de MRA Begroting (waaronder het MRA Bureau).

Totaaloverzicht van de MRA Begroting 2020

Uitgaven	2019	2020
Uitvoering werkplan MRA Platform Economie	€ 4.950.000	€ 4.950.000
Uitvoering werkplan MRA Platform Ruimte	€ 1.200.000	€ 1.200.000
Uitvoering werkplan MRA Platform Mobiliteit	€ 0	€ 0
Uitvoering thema's Agendacommissie (Europa, Lobby, etc)	€ 75.000	€ 75.000
MRA Bureau	€ 1.969.000	€ 1.969.000
Algemene reserve	€ 46.847	€ 119.612
totale uitgaven	€ 8.240.847	€ 8.313.612
Inkomsten		
Gemeenten: €1.53* per inwoner**	€ 3.688.943	€ 3.795.886
Prov. Noord-Holland: gelijke bijdrage Amsterdam	€ 1.283.844	€ 1.320.699
Prov. Flevoland: gelijke bijdrage Almere	€ 305.996	€ 317.963
Gemeente Amsterdam: extra bijdrage Platform Economie	€ 1.439.532	€ 1.439.532
Provincie Noord-Holland: extra bijdrage Platform Economie	€ 1.439.532	€ 1.439.532
Vervoerregio Amsterdam: extra bijdrage Trainee pool	€ 83.000	€ 0
totale inkomsten	€ 8.240.847	€ 8.313.612

*bedrag per inwoner wordt jaarlijks geïndexeerd op basis van de inflatie in het laatst bekende jaar.

Voor de berekening van de bijdrage in 2020 wordt daarom gewerkt met de inflatie over 2018 (1.72%)

**peildatum = 1 januari van het voorgaande jaar

3. Platform Economie

3.1 Inleiding

Voor u ligt de begroting en werkplan 2020 van het Platform Economie. Hierin worden de werkzaamheden van de afgelopen jaren op hoofdlijnen gecontinueerd. De verwachting is dat de nieuwe MRA Agenda wél nieuwe accenten zal leggen binnen verschillende programma's. In Plabeka-verband wordt al gewerkt aan acties om te komen tot een betere spreiding van de ruimtelijk-economische dynamiek. En de krapte op de arbeidsmarkt, vraagt om gerichte acties binnen het programma onderwijs & arbeidsmarkt. Voor beide geldt dat genoemde inhoudelijke wijzigingen naar verwachting binnen de huidige begroting zal passen. Tenslotte wordt bij het opstellen van deze begroting het programma Vastgoedmarketing geëvalueerd. De uitkomsten zullen begin 2020 beschikbaar zijn.

3.2 Samenstelling / werkwijze

Het Platform Economie bestaat uit:

- Een selectie van portefeuillehouders Economie uit de deelregio's van de MRA
- Portefeuillehouders Economie van de provincies Noord-Holland en Flevoland

Voorzitter van het Platform Economie is de wethouder EZ van de gemeente Amsterdam, vicevoorzitter is de gedeputeerde EZ van de provincie Noord-Holland. De volledige samenstelling van het Platform Economie is inzichtelijk gemaakt in de bijlagen.

Binnen het Platform Economie worden bestuurlijke afspraken gemaakt over de economische dossiers waar binnen de MRA aan wordt gewerkt. Bestuurders binnen de MRA-platforms leggen - conform de informele samenwerking die is vastgelegd in het MRA Convenant - daarover zelf verantwoording af bij hun eigen colleges, Raden en Staten. Daarnaast zijn zij verantwoordelijk voor het betrekken van de eigen deelregio bij de te maken afspraken. De deelregio's zelf kunnen agendapunten aandragen en voorstellen doen in de MRA-platforms. De verantwoordelijkheid van de voortgang van de acties uit de MRA Agenda ligt bij de bestuurlijke trekkers van de betreffende acties. Afstemming tussen die acties vindt plaats in het Platform Economie.

Het Platform Economie is daarnaast nauw betrokken bij de Amsterdam Economic Board, als overheidsdeel van deze triple-helix-samenwerking.

Het Platform Economie (bestuurlijk overleg) vergadert vier keer per jaar. Vergaderingen worden voorbereid in een Ambtelijk Overleg Economie en een Directeuren Overleg Economie, waar eveneens vertegenwoordigers van de deelregio's, provincies en de Amsterdam Economic Board aan mee doen. Op deze manier vindt ambtelijk dezelfde vorm van afstemming plaats als bestuurlijk.

3.3 Taken Platform Economie

De taken van het Platform Economie kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën:

- **Doen** - Als netwerk van publieke partners, worden in het Platform afspraken gemaakt over zaken die we gezamenlijk doen. Het gaat hier primair om activiteiten waarvoor gemeenten en provincies een zelfstandige verantwoordelijkheid hebben, zoals afspraken over werklocaties, het (ruimtelijk) faciliteren van hotels en het uitvoeren van gezamenlijk onderzoek. Daarnaast treden overheden vaak op als initiator/aanjager van activiteiten en het opzetten/organiseren van netwerken. In beide gevallen vaak wel samen met externe partners (bedrijfsleven, onderwijs-kennisinstellingen, uitvoeringsorganisaties etc.). Voorbeelden hiervan zijn het toeristisch beleid, onderwijs- en arbeidsmarktbeleid en circulaire economie.
- **Financieren** - het Platform Economie treedt op als (mede)-financier van acties uit de MRA Agenda. We kennen hiervoor meerdere vormen van financiering:
  - Bijdragen in de basisfinanciering, zoals die van de Board en vastgoedmarketing
  - Cofinanciering van economische stimuleringsprojecten.
  - Prijsvragen: jaarlijks schrijft het Platform twee prijsvragen uit, bedoeld om het regionaal bedrijfsleven uit te dagen om met commerciële oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken te komen.
  - Opdrachten, zoals de jaarlijkse Economische Verkenningen

Besluiten tot het leveren van financiële bijdragen worden altijd in het Bestuurlijk Overleg – op basis van een projectplan – genomen, op basis van de vastgestelde criteria.

Beïnvloeden - In diverse Rijkstrajecten met economische implicaties, zoals het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT), de Ruimtelijk-Economische Ontwikkelstrategie Noordelijke Randstad, Zuidelijke Randstad en Brainport Eindhoven (REOS), de Nationale Omgevingsvisie, het topsectorenbeleid etc. is het van belang dat vanuit de MRA een gecoördineerde inbreng wordt geleverd. Die inbreng vindt zijn basis in de MRA Agenda en wordt binnen het Platform Economie besproken en afgestemd. Daarnaast wordt binnen de MRA gewerkt aan diverse gebiedsprogramma's. Daarbij valt te denken aan (o.a.) de uitvoering van de Rijksstructuurvisie Amsterdam Almere Markermeer (RRAAM), de uitvoering van de Visie Noordzeekanaalgebied, de circulaire Westas, de Kerncorridor Schiphol-Zuidas-Amsterdam, etc. Deze programma's kennen alle raakvlakken met (acties uit) de MRA Agenda. Vanuit die optiek zullen deze programma's in het Platform Economie worden besproken. Daarbij wordt gezocht naar hoe de samenwerking binnen de MRA deze programma's kan ondersteunen.

4. Platform Ruimte

4.1 Inleiding

In 2020 wordt een nieuwe MRA Agenda gelanceerd, de MRA Agenda 2.0. Bij het schrijven van deze begroting lopen de gesprekken en discussies daarover nog volop. Dat is de reden dat de begroting van het platform Ruimte MRA dit jaar een wat andere opzet kent dan anders. De begroting is nog steeds opgebouwd aan de hand van de belangrijkste opgaven/programma's die besproken worden in het platform Ruimte. Deze opgaven (zoals woningbouw, energietransitie, het landschap, klimaatadaptatie etc.) kennen ruimtelijke consequenties die (ver) over de gemeentegrenzen heen gaan en worden daarom besproken in het Platform Ruimte van de MRA. Bij de concrete invulling van die onderwerpen in 2020 wordt rekening gehouden met nieuwe acties/afspraken die kunnen volgen uit de MRA Agenda 2.0. Een gedeelte van het budget (ongeveer 25%) is daarvoor dan ook gereserveerd. In 2019 is – naast de start van de gesprekken over de MRA Agenda 2.0 – nog een belangrijk traject gestart: de MRA Verstedelijkingsstrategie (zie verderop in deze begroting). De uitdaging voor 2020 zit voor het platform Ruimte van de MRA nog steeds in de onderlinge verbanden tussen de diverse acties en programma's uit de MRA; de MRA Verstedelijkingsstrategie zal hierin een belangrijke rol gaan vervullen.

In de afgelopen jaren heeft in het Platform Ruimte de nadruk gelegen op het starten en uitvoeren van diverse acties uit de (huidige) MRA Agenda. Daarbij heeft het budget van het platform Ruimte diverse acties en programma's kunnen ondersteunen. In 2020 is het dus zowel zaak waar

het kan versnelling aan te brengen in de uitvoering/afronding van deze acties en programma's uit de huidige MRA Agenda als ook invulling te geven aan die onderdelen van de nieuwe MRA Agenda die betrekking hebben op de portefeuille van het platform Ruimte.

4.2 Samenstelling / werkwijze

Het Platform Ruimte bestaat uit:

- Portefeuillehouders Ruimte uit de deelregio's van de MRA
- Portefeuillehouders Ruimte van de provincies Noord-Holland en Flevoland en
- Vertegenwoordigers uit de portefeuillehoudersoverleggen Bouwen & Wonen, Duurzaamheid en Metropolitain Landschap van de MRA.

De volledige samenstelling van het Platform Ruimte vindt u in de bijlagen van dit werkplan.

De werkwijze en taken van het platform Ruimte MRA zijn ongewijzigd ten opzichte van 2018. Binnen het Platform Ruimte worden bestuurlijke afspraken gemaakt over de ruimtelijke aspecten van vele onderwerpen waar binnen de MRA aan wordt gewerkt. Bestuurders binnen de MRA-platforms leggen - conform de informele samenwerking die is vastgelegd in het MRA Convenant - daarover zelf verantwoording af bij hun eigen colleges, Raden en Staten. Daarnaast zijn zij verantwoordelijk voor het betrekken van de eigen deelregio bij de te maken afspraken. De deelregio's zelf kunnen agendapunten aandragen en voorstellen doen in

de MRA-platforms. De verantwoordelijkheid van de voortgang van de acties uit de MRA Agenda ligt bij de bestuurlijke trekkers van de betreffende acties. Afstemming tussen die acties vindt plaats in het Platform Ruimte.

Binnen het Platform Ruimte functioneren drie portefeuillehoudersoverleggen: Bouwen & Wonen, Duurzaamheid (energietransitie) en Metropolitaan Landschap. De portefeuillehoudersoverleggen zorgen voor de voortgang in de daaraan verbonden programma's en acties uit de MRA Agenda. De (ruimtelijke) afstemming tussen die programma's en acties vindt plaats in het Platform Ruimte.

Het Platform Ruimte (bestuurlijk overleg) vergadert vier keer per jaar. Vergaderingen worden voorbereid in een ambtelijk overleg Ruimte en een directeurenoverleg Ruimte, waar eveneens vertegenwoordigers van de deelregio's, provincies en portefeuillehoudersoverleggen aan mee doen. Op deze manier vindt ambtelijk dezelfde vorm van afstemming plaats als bestuurlijk.

4.3 Taken Platform Ruimte

De taken van het Platform Ruimte kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën:

- **Doen** - Partijen binnen het Platform Ruimte leveren zelf producten op: dit betreft vooral de uitvoering van de acties uit de MRA Agenda. De bestuurlijke trekkers van die acties werken deze verder uit en zorgen voor bespreking daarvan binnen het Platform Ruimte (waarbij het Platform Ruimte o.a. de relaties tussen de verschillende acties bespreekt), met de andere

platforms van de MRA en met –indien nodig- betrokkenen, Raden en Staten. Ook de portefeuillehoudersoverleggen binnen het Platform Ruimte werken hun eigen programma's (gebaseerd op acties uit de MRA Agenda) verder uit. Ook daarvoor wordt afstemming gezocht binnen het Platform Ruimte, met de overige platforms binnen de MRA en –indien nodig- met betrokkenen, Raden en Staten.

- **Financieren** – Het Platform Ruimte treedt op als (mede)-financier van acties uit de MRA Agenda. Alle acties die het Platform Ruimte betreffen zijn opgenomen in de begroting van het Platform Ruimte (onderdeel van dit jaarprogramma). Het Platform Ruimte kan binnen de begroting financiële middelen toedelen aan de betreffende acties, ook aan de acties in de begroting waar nu nog geen bedrag voor staat gereserveerd. De trekkende partij van de betreffende actie kan daar vervolgens via een aanvraag bij het MRA Bureau aanspraak op maken. De financiën binnen het Platform Ruimte zijn vooralsnog alleen bestemd voor activiteiten die een nauw verband hebben met (de uitvoering van acties uit) de MRA Agenda.
- **Beïnvloeden** – In diverse Rijkstrajecten met ruimtelijke implicaties, zoals het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT), de Ruimtelijk-Economische Ontwikkelstrategie Noordelijke Randstad, Zuidelijke Randstad en Brainport Eindhoven (REOS), de Nationale Omgevingsvisie, etc. is het van belang dat vanuit de MRA een gecoördineerde inbreng wordt geleverd. Die inbreng vindt zijn basis in de MRA Agenda en wordt binnen het Platform Ruimte besproken en afgestemd. Daarnaast wordt binnen de MRA gewerkt aan diverse gebiedsprogramma's. Daarbij valt denken aan (o.a.) de uitvoering

van de Rijksstructuurvisie Amsterdam Almere Markermeer (RRAAM), de uitvoering van de Visie Noordzeekanaalgebied, de circulaire Westas, de Kerncorridor Schiphol-Zuidas-Amsterdam, etc. Deze programma's kennen alle raakvlakken met (acties uit) de MRA Agenda. Vanuit die optiek zullen deze programma's in het Platform Ruimte worden besproken. Daarbij wordt gezocht naar hoe de samenwerking binnen de MRA deze programma's kan ondersteunen. Ook bij de totstandkoming van gemeentelijke en provinciale omgevingsvisies is een gecoördineerde inbreng vanuit de MRA (op basis van de MRA Agenda) van belang. Het Platform Ruimte kan daarvoor zorgen. Zo zijn recent de (processen om te komen tot) de Omgevingsvisies van de provincies Noord-Holland en Flevoland besproken in het Platform Ruimte.

Bestuurders van de deelregio's en provincies van de Metropoolregio Amsterdam kunnen binnen het Platform Ruimte ook zelf onderwerpen ter bespreking aandragen.

5. Platform Mobiliteit

5.1 Inleiding

De samenwerking binnen het Platform Mobiliteit kent een iets andere insteek dan binnen de andere Platforms het geval is: het gaat veelal over de financiering en vormgeving van de grote projecten op MRA-schaal, ook in overleg met de partners die op nationale schaal opereren: het Rijk, maar ook NS en ProRail. De partners in het Platform Mobiliteit zijn dan ook de financierende partijen binnen de MRA.

De MRA-portefeuillehoudersoverleggen en Platforms zijn onderling verweven en werken vanuit een andere invalshoek aan hetzelfde eindbeeld. Bij het bepalen van te ontwikkelen woon- en werklocaties is de bereikbaarheid een belangrijke factor, anderzijds zorgt het platform Mobiliteit voor een verbetering van de bereikbaarheid in het geval deze (nog) niet op orde is. Dit alles met oog voor innovatieve en duurzame technieken. Soms werkt het Platform Mobiliteit mee aan de opgaven vanuit andere platforms en portefeuillehoudersoverleggen en aan MRA-brede onderwerpen, denk hierbij aan de MRA programma's Energietransitie, Circulaire Economie, Bouwen & Wonen en de MRA Sleutelgebieden. Een nieuwe vorm van samenwerking met het Rijk is de afspraak uit het strategisch BO MIRT om gezamenlijk een verstedelijkingsstrategie op te gaan stellen. Ook zijn er gezamenlijke opgaven zoals Smart Mobility of het regionale programma Duurzame Mobiliteit, dat een van de vijf challenges van Amsterdam Economic Board vormt.

In 2020 is de mobiliteitsopgave groter dan ooit: door de bevolkingstoename, de economische groei en het veranderende

mobilitetsgedrag blijft de verkeersstroom groeien, dus het belang van het beter benutten van bestaande infrastructuur, ook bij de werkzaamheden die in de metropoolregio verwacht worden, het optimaal inzetten van smart mobility-oplossingen en het waar nodig uitbreiden van infrastructuur wordt alleen maar groter. Met de grotere mobiliteitsdruk worden ook de problemen in het binnenstedelijk gebied en de zorgen rondom de leefkwaliteit steeds zichtbaarder en duidelijker, dus ook op die vlakken gaan we in 2020 onverminderd door. Naast de acties die in de MRA Agenda zijn opgenomen voor het thema mobiliteit zijn er ook nog een groot aantal andere acties die binnen het Platform Mobiliteit worden uitgevoerd. Zie hiervoor het overzicht aan het eind van dit hoofdstuk.

5.2 Samenstelling / werkwijze

In tegenstelling tot beide andere platforms nemen de gemeenten en de deelregio's niet rechtstreeks deel aan het Platform Mobiliteit. Alleen de partijen die zelf beschikking hebben over (voormalige) BDU-middelen, hebben zitting in het Platform Mobiliteit. De overige gemeenten worden vertegenwoordigd door de Vervoerregio Amsterdam en de beide provincies. Het Platform Mobiliteit bestaat daarmee uit de volgende partijen:

- Provincie Noord-Holland
- Provincie Flevoland
- Vervoerregio Amsterdam
- Gemeente Amsterdam
- Rijkswaterstaat West-Nederland-Noord

- Prorail
- NS

Bestuurders van de vijf overheden, de Hoofdingenieur-Directeur van Rijkswaterstaat komen minstens vier maal per jaar bijeen (in het BO Platform Mobiliteit). Bij de projecten zijn gemeenten / deelregio's uiteraard wel betrokken. Naast genoemde partijen zijn een vertegenwoordiger van NS en een vertegenwoordiger van ProRail aanwezig bij de behandeling van agendapunten die het spoor betreffen in het DO en het BO.

Een ambtelijk overleg (AO) en een overleg van directeuren (DO) agenderen de onderwerpen en bereiden de onderwerpen voor het bestuurlijk overleg voor. Een secretaris en een secretariaatsmedewerker vormen het Secretariaat van het Platform. Zij coördineren en faciliteren de werkzaamheden van het Platform.

5.3 Taken Platform Mobiliteit

De taken van het Platform Mobiliteit kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën:

- **Doen** - Partijen binnen het platform Mobiliteit leveren zelf producten op. De bestuurlijk trekkers van die acties werken deze verder uit en zorgen voor bespreking daarvan binnen het platform, met de andere platforms van de MRA en met –indien nodig- andere betrokken partners.
- **Financieren** - Het Platform Mobiliteit treedt op als (mede)-financier van acties uit de MRA Agenda en de overige acties. De kosten hiervan worden opgebracht door de deelnemende partijen en soms ook andere partijen en lopen niet via de MRA-begroting.

- **Beïnvloeden** - Het Platform Mobiliteit werkt samen met Rijk en deelregio's aan de grote opgaven in de metropoolregio, die gezien de schaal veelal ook van landelijk belang zijn. Via de MIRT-overleggen voert het Platform Mobiliteit, in gezamenlijkheid met de andere platforms, gesprekken met het Rijk over de inzet van Rijk en metropoolregio voor de opgave en wordt de lobby-inzet richting Rijk en Europa bepaald. Ook werkt het Platform Mobiliteit actief aan projecten zoals slimme en duurzame mobiliteit, en trekt zij samen met het Rijk het project Bereikbaarheid van, naar en in de MRA

5.4 Jaarprogramma Platform Mobiliteit

De inhoud van het jaarprogramma van het Platform Mobiliteit wordt gevormd door de acties uit de MRA-agenda, waar het Platform Mobiliteit trekker of indirect betrokken betrokken is, aangevuld met een aantal andere mobiliteitsprogramma's en projecten. De lopende MRA Agenda zit in de eindfase, hoewel een aantal acties qua uitvoering nog wel even zullen doorlopen. In 2020 wordt een MRA Agenda 2.0 gelanceerd. Deze acties zullen t.z.t. aan het jaarplan worden toegevoegd. De activiteiten van het Platform Mobiliteit worden geheel gefinancierd vanuit de eigen middelen van de deelnemende partijen. Hiervoor zijn dus geen middelen nodig vanuit het MRA Budget. In de begroting staan daarom geen bedragen vermeld bij de acties van het Platform Mobiliteit. Om toch een beeld te geven van wat het Platform Mobiliteit het komende jaar gaat doen, is hieronder een beknopte omschrijving van de resterende acties van de MRA opgenomen en er is een categorie van programma's en projecten toegevoegd die het Platform ook nog onderneemt, maar die geen expliciet onderdeel zijn van de MRA Agenda.

Het Platform Mobiliteit werkt samen met NS en ProRail aan de coördinatie van het totale spoorproduct (A1), waarbij ook de integratie met andere systemen en samenwerking met de ruimtelijke sector een steeds grotere rol gaan spelen. Het programma OV Toekomstbeeld (A2) en de projecten OV SAAL (A3) en MRA Agenda actie 5.1 zijn goede voorbeeld van de werkzaamheden binnen het totale spoorpakket. Actie 5.3 heeft een MRA Fietsroutenetwerk opgeleverd met inzicht in alle knelpunten, die ook in 2020 gefaseerd worden aangepakt. Hierbij zal ook gekeken worden naar de aansluiting op OV haltes met voorzieningen. Actie 5.4 heeft een Samenwerkingsagenda Logistiek opgeleverd. Een MRA netwerkregisseur stelt op dit moment een Plan van Aanpak op voor een uitvoeringsprogramma voor 2020. Onlangs hebben 50 partijen in de MRA (gemeenten en bedrijven) afgesproken om maatregelen te nemen om zero emissie in 2030 mogelijk te maken. De agenda Smart Mobilty (5.7) wordt samen met de partners uitgevoerd in 2020

Ook in 2020 werkt de MRA op een gecoördineerde manier verder aan de voornaamste infrastructuur in de regio. Dit vormt het grootste deel van het werk van het platform. De MRA blijft samen met het Rijk, de Vervoerders en de spoorse partijen werken aan de verbetering van de verschillende netwerken: weg en OV. Voor de onderdelen infrastructuur wordt nauw samengewerkt met de ruimtelijke en economische sector. Dit gebeurt in het programma Samen Bouwen aan Bereikbaarheid (B1), met name in het deelprogramma Netwerkringen (B2) en via de MRA Verstedelijkingsstrategie. Een aantal MIRT Verkenningen lopen (bijvoorbeeld Rottenpolderplein en Corridor Amsterdam Hoorn). Afhankelijk van de besluitvorming in het BO MIRT in het najaar 2019 zullen de verdere activiteiten van het programma voor 2020 worden

bepaald. Een nieuw onderdeel wordt de uitwerking van een regionaal programma duurzame mobiliteit op MRA schaal.

Acties waar vanuit het Platform Mobiliteit in 2020 aan gewerkt wordt:

5.1	<i>Uitbreiding en verbetering knooppunt Schiphol Plaza</i>
5.3	<i>Een aantrekkelijk, metropolitaan fietsnetwerk tot stand brengen door onder meer het aanleggen van ontbrekende schakels en verbetering van bestaande routes (afgerond)</i>
5.4	<i>Opstellen van een regionale bereikbaarheidsagenda voor alle soorten goederen via alle modaliteiten (afgerond)</i>
5.7	<i>De MRA stelt een innovatie- en duurzaamheidsagenda 'smart mobility' op.</i>

A.1	Spoorse coördinatie MRA
A.2	OV Toekomstbeeld
A.3	OV SAAL
B.1	Programma Samen Bouwen en Bereikbaarheid
B.2	Deelprogramma Netwerkringen en de Stad
B.3	Deelprogramma Zuid West Amsterdam Schiphol Haarlemmermeer
B.4	Deelprogramma Stedelijke bereikbaarheid
B.5	Deelprogramma Slim en Duurzaam
C.1	Regionaal programma duurzame mobiliteit
C.2	MRA Elektrisch

6. MRA Algemeen

6.1 Inleiding

Conform de wensen van de deelnemers gaat het overgrote deel van de bestedingen van de Metropoolregio Amsterdam naar de uitvoering van inhoudelijke programma's of projecten om concrete resultaten te boeken. Daarnaast is ook een deel van de begroting gereserveerd voor het faciliteren van de MRA samenwerking. Onder dit algemene deel van de begroting valt bijvoorbeeld de kosten voor het MRA bureau, de kosten voor communicatie en lobby/public affairs of de kosten voor onderzoek en bijeenkomsten.

6.2 Samenstelling en werkwijze MRA Bureau

Het MRA Bureau heeft geen eigen rechtspersoonlijkheid, en heeft zelf geen mensen in dienst. Iedereen die voor het MRA Bureau werkt, wordt naar het MRA Bureau gedetacheerd vanuit een van de samenwerkende MRA-partners. Door de bestuurlijke wens om het MRA Bureau klein en wendbaar te houden, is de MRA samenwerking voor de uitvoering van haar projecten en programma's veelal afhankelijk van ambtelijke inzet vanuit de MRA deelnemers.

De directeur en directiesecretaris vormen het gezicht en eerste aanspreekpunt van het MRA Bureau, en vormen het secretariaat van de Regiegroep van de MRA en de Agendacommissie.

De kern van het MRA Bureau bestaat uit de secretarissen van de Platforms Economie, Ruimte en Mobiliteit. Zij zijn verantwoordelijk voor agendasetting binnen de Platforms, en voor het proces van het maken van bestuurlijke afspraken binnen de Platforms. Zij zorgen voor

afstemming met de programmamanagers en projectmanagers die verantwoordelijk zijn voor programma's en projecten die vanuit hun Platform worden aangestuurd en gefinancierd, en zijn verantwoordelijk voor de integrale afstemming tussen de Platforms op operationeel niveau. Daarnaast voert het bureau het secretariaat van de regiegroep en de agendacommissie.

Daarnaast heeft het MRA Bureau een adviseur voor het betrekken van Raden en Staten en een communicatieadviseur. Zij zijn verantwoordelijk voor twee andere speerpunten van de MRA-samenwerking: het beter betrekken van Raads- en Statenleden en het verbeteren van de communicatie en transparantie. Hiertoe worden bijeenkomsten georganiseerd (conferenties, congressen, bestuurlijke bijeenkomsten, raads- en statenledenbijeenkomsten), worden (gemeenteraadsbijeenkomsten van) gemeenten bezocht voor informatieve presentaties, worden nieuwsbrieven gemaakt, een website onderhouden, enzovoort.

Verder bestaat het MRA Bureau uit een aantal staffuncties. Er is een officemanager / directiesecretaresse, een financieel adviseur en er zijn projectsecretarissen, die zowel ondersteuning geven bij het dagelijkse functioneren van het MRA Bureau als bij concrete projecten en programma's.

In de begroting van MRA Algemeen is voorzien in een aantal 'vaste' functies die behoren tot de kern van het bureau (zie hierboven).

Daarnaast is een budget voor (co-)financiering opgenomen van programmamanagement of projectmanagement. De samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam is een samenwerking vanuit de inhoud. Projecten en programma's vormen de kern, want zij helpen de inhoudelijke doelen te realiseren. Om projecten of programma's van de grond te krijgen en uitgevoerd te krijgen is goed project- en programmamanagement nodig. Waar mogelijk zou dit zo veel mogelijk vanuit MRA-partners ter beschikking moeten worden gesteld. Waar dit niet mogelijk is, is vanuit het MRA Bureau een budget beschikbaar voor (co-)financiering. Er werken vanuit de verschillende partners veel mensen in de gemeente- en provinciehuizen aan MRA-projecten en programma's. Op het MRA Bureau wordt elke dinsdagochtend een ambtelijke bijeenkomst georganiseerd voor het MRA-netwerk, waarin concrete inhoudelijke punten worden besproken en aan elkaar verbonden.

6.3 Taken MRA Bureau

Het MRA Bureau is verantwoordelijk voor het faciliteren en verbeteren van de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam. Belangrijke taken daarbij zijn het begeleiden van de processen van bestuurlijke besluitvorming, het (coördineren van het) uitvoeren van de MRA Agenda, het vergroten van de betrokkenheid van raads- en staten leden, het verbeteren van de transparantie en communicatie en het verstevigen van de integraliteit van de samenwerking. Zoals gezegd is de MRA Agenda hierbij leidend, en geeft het Convenant de kaders waarbinnen de samenwerking zijn beslag krijgt. De MRA Agendacommissie is verantwoordelijk voor de dagelijkse bestuurlijke aansturing van het MRA Bureau.

6.4 Focus 2020

In 2019 zijn een aantal trajecten in gang gezet die van grote invloed zullen zijn op 2020. Er wordt hard gewerkt aan een nieuwe MRA Agenda, er is opdracht gegeven om samen met het Rijk een Verstedelijkingsstrategie voor de MRA uit te werken en in opdracht van de Regiegroep is een externe evaluatie commissie bezig om de samenwerking in de MRA te evalueren. Elk van deze trajecten zal zijn weerslag hebben in 2020.

Door de nieuwe MRA Agenda zal niet alleen het hier voorliggende werkplan en begroting moeten worden herzien, maar is het ook zeer waarschijnlijk dat er nieuwe programma's zullen worden gestart, dat programma's op een andere wijze aan elkaar verbonden zullen worden en dat nog meer aandacht komt voor integrale afwegingen en concrete resultaten.

Door de Verstedelijkingsstrategie die we samen met het Rijk op stellen wordt de volgorde van programma's en projecten die we uitvoeren of willen gaan uitvoeren tegen het licht gehouden, en komen keuzes in beeld die gemaakt moeten gaan worden. Dit zal ook gevolgen hebben voor de integrale afwegingen die we moeten gaan maken, en de zorgvuldige processen die ervoor nodig zijn om ervoor te zorgen dat dit met voldoende en breed draagvlak kan gebeuren. Ook zal dit gevolgen hebben voor de inspanningen die we verrichten op het gebied van lobby en public affairs.

Door de evaluatie van de MRA samenwerking en de governance die daaronder ligt is het goed mogelijk dat we een nieuwe weg in gaan slaan qua hoe we onze samenwerking vorm geven. Structuren en processen gaan mogelijk veranderen, en het proces om hiertoe te komen is er een

dat zorgvuldig moet worden doorlopen. Mogelijk wordt ook het Convenant aangepast. Een en ander zal ook gedeeld en besproken moeten worden in de raden en staten van de deelnemers.

Ondanks al deze (mogelijke) wijzigingen zal het inhoudelijke werk ook gewoon doorgaan. Een groot aantal lopende projecten en programma's gaat verder in de uitvoering, en een aantal grote nieuwe programma's begint in 2019 net op stoom te komen. Deze zullen in 2020 in volle vaart verder gaan richting concrete resultaten.

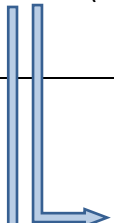
In onze informele samenwerking is het netwerk en de ontmoeting erg belangrijk, om zo het goede gesprek met elkaar te kunnen voeren. Bijeenkomsten spelen daar een centrale rol in. De meest in het oog springende bijeenkomst in 2020 is het MRA Congres in februari, die geheel in het teken zal staan van de nieuwe MRA Agenda.

7. Acties MRA Agenda

Hieronder staat voor elke MRA Agenda actie waar in 2020 geld en inzet aan wordt besteed schematisch per actie weergegeven:

- wat de focus voor de betreffende actie in 2020 zal zijn
- welke concrete resultaten of gerealiseerde activiteiten worden verwacht
- welke bestuurlijke en ambtelijke trekkers betrokken zijn bij de actie
- hoeveel geld er aan wordt besteed (ook t.o.v. 2019)
- (waar voor handen) enkele links met achtergrond informatie

Als een actie uit de MRA Agenda niet is opgenomen in onderstaand overzicht, betekent dat niet dat de actie niet belangrijk is of dat deze niet terug zal keren in de nieuwe MRA Agenda, maar slechts dat in 2020 de prioriteit vanuit de MRA niet bij deze actie ligt.

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.1 en 1.2 (deel 1)	Alle MRA gemeenten maken afspraken over afstemming en programmering woningbouw. Alle MRA gemeenten geven aan welke binnenstedelijke locaties de komende 4-10 jaar ter beschikking komen		€ 60.000		Was onderdeel van een breder budget	€ 60.000
	Focus 2020 Functioneren en betaalbaarheid woningmarkt en toekomstbestendigheid voorraad In een gespannen woningmarkt als de MRA staat het betaalbaar aanbod zeer onder druk en verdringen groepen elkaar op de woningmarkt. Woningzoekenden met een laag of middeninkomen, zeker starters en gezinnen, kunnen haast niet meer op de woningmarkt terecht. We moeten daarom werken aan een goed functionerende regionale woningmarkt die toegankelijk is voor diverse groepen en voldoende doorstromingskansen biedt, zowel in de nieuwbouw als in de bestaande voorraad. Daarnaast ligt er een grote opgave in de toekomstbestendigheid en verduurzaming van de bestaande voorraad en wijken. Er is een integrale aanpak nodig van sociaal-fysieke wijkvernieuwing (verduurzamingsopgave/ energietransitie woningen i.c.m. leefbaarheid). Doel/actie: Zorgen voor structureel voldoende en toekomstbestendig woningaanbod aansluitend op de woningbehoefte, in het bijzonder betaalbaar woningaanbod voor lage en middeninkomens, met een evenwichtige spreiding binnen de MRA.					
	Concreet Resultaat 2020 ○ Actualiseren en uitvoeren Plan van aanpak Starters in de MRA: zorgen dat meer starters/jongeren dan nu kunnen starten in een betaalbare woning in de MRA. ○ Stimuleren van een meer evenwichtige spreiding van woningaanbod voor een diversiteit aan inkomens (voorkomen van ruimtelijke segregatie/verdringing); ▪ Actualiseren digitale instrumentenkoffer betaalbaarheid ▪ Onderzoek naar ontwikkeling woningvoorraad en inkomens in de MRA (laag/midden/hoog). ▪ Op basis van onderzoek, voortzetting bestuurlijke gesprekken over ongedeelde regio, woningtekorten en evenwichtigere verdeling sociale huur. Met als mogelijk resultaat: afspraken over sociale en middenhuur en betaalbare koop. ▪ Uitwerking vraagstuk huisvesting internationals en arbeidsmigranten, in samenwerking met INAmsterdam. ○ Organiseren kennissessie over doorstromingsmaatregelen ○ Monitoring afspraken Woondeal m.b.t. borgen van betaalbare woningen en investeringscapaciteit woningcorporaties: ▪ Onderzoeken en bespreken met BZK of maatregelen als uitwerking Noodknop en WOZ aandeel in WWS					

	tot betaalbaar aanbod leiden. ▪ Met corporaties en BZK oplossingsrichtingen uitwerken met als doel voldoende investeringscapaciteit corporaties. ○ Voorbereiding en faciliteren Regionale agenda corporaties: ▪ Stuurgroep Regionale agenda corporaties bepaalt eind 2019 de jaaragenda voor 2020 (in 2019: productie, duurzaamheid, ○ Monitoring afspraak Woondeal m.b.t. sociaal-fysieke wijkvernieuwing: ▪ met BZK integrale aanpak opstarten in enkele wijken (oa in Zaanstad en Lelystad) ○ Monitoring afspraken woondeal m.b.t. Energietransitie en verduurzaming bestaande woningvoorraad, in samenhang met PHO Duurzaamheid: ▪ Gezamenlijk onderzoek en plan van aanpak met BZK naar stapeling kosten particuliere eigenaren ▪ Aanwijzen selectie aardgasvrije wijken
<i>Bestuurlijk trekker(s):</i> <i>Bestuurlijke afstemming:</i> <i>Ambtelijk trekker(s):</i> <i>Ambtelijke afstemming:</i>	Marieke van Doorninck, Cees Loggen, Jan de Reus, Floor Roduner Platform Ruimte, PHO Bouwen & Wonen Delia Hofman, Maaïke Stoop, Martijn Veenstra, Anna Herngreen Programmateam Bouwen en Wonen
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.1 en 1.2 (deel 2)	<i>Alle MRA gemeenten maken afspraken over afstemming en programmering woningbouw. Alle MRA gemeenten geven aan welke binnenstedelijke locaties de komende 4-10 jaar ter beschikking komen</i>		€ 60.000		Was onderdeel van een breder budget	€ 60.000
	Focus 2020 <i>Integrale woningbouwopgave (middel)lange termijn, in het bijzonder in de Sleutelgebieden</i> Er ligt een grote en integrale woningbouwopgave voor de (middel)lange termijn, de prognoses laten immers zien dat de bevolking in de MRA nog lang door blijft groeien. De uitdaging is op een goede manier in te spelen op de groeiende en veranderende woningvraag en tegelijkertijd rekening te houden met andere opgaven die ook ruimte vragen en van invloed zijn op waar en hoe je bouwt. Voortbouwend op de polycentrische metropoolgedachte en in de MRA aangewezen Sleutelgebieden (relatie met de Verstedelijkingsstrategie). Doel: Versterken van het karakter van de polycentrische metropool met krachtige kernen met als leidend principe: wat goed is voor de een, is goed voor de ander.					
	Concreet Resultaat 2020 Activiteiten ○ Leggen van de relatie met andere beleidsthema's (klimaat, OV, voorzieningen, landschap, menging wonen en werk) en de in december 2018 bestuurlijk vastgestelde gespreksonderwerpen; ○ Streven naar juiste woning op de juiste plek: daarbij worden combinaties gezocht van woningtype, woonmilieu, bereikbaarheid, afstand tot werk, de nabijheid van (mooi) landschap, klimaatadaptatie en duurzaamheid; ○ Borgen van ruimte voor (sub)regionale verschillen op basis van het DNA van een (sub)regio, regio-specifieke opgaven, complementariteit en balans binnen de MRA; ○ Versterken van agglomeratiekracht door woningbouw in te zetten als katalysator voor de economische kracht van de kern; ○ Adresseren van keuzes voor verdichting, landschap en uitleg. ○ Woningbouwopgave 230.000 woningen tot 2040, gerelateerd aan ruimtelijke opgaven/ ontwikkelingen op gebied van energietransitie, landschap, klimaatadaptatie, mobiliteit, economie/ arbeidsmarkt, demografie etc. ○ Uitwerking integrale opgave in sleutelgebieden ○ Bijdragen en input vanuit programma Wonen in Verstedelijkingsstrategie					

Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marieke van Doorninck, Cees Loggen, Jan de Reus, Floor Roduner Platform Ruimte, PHO Bouwen & Wonen Delia Hofman, Maaïke Stoop, Martijn Veenstra, Anna Herngreen Programmateam Bouwen en Wonen
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.1 en 1.2 (deel 3)	<i>Alle MRA gemeenten maken afspraken over afstemming en programmering woningbouw. Alle MRA gemeenten geven aan welke binnenstedelijke locaties de komende 4-10 jaar ter beschikking komen</i>		€ 250.000		Was onderdeel van een breder budget	€ 250.000
	Focus 2020 Verkrijgen van gedeeld inzicht over de werking van de woningmarkt in de MRA en de deelregio's daarbinnen, kennisdeling en uitwisseling als solide basis voor samenwerking. Een belangrijke basis voor de andere thema's in de regionale samenwerking op het gebied van bouwen en wonen is gezamenlijke analyse en kennisdeling. Over het functioneren van de woningmarkt, de verhuisbewegingen, de productie van de afgelopen en de komende jaren, en de plancapaciteit en plannen voor de langere termijn.					
	Concreet Resultaat 2020 Activiteiten: ○ Analyseren en monitoren van de betaalbaarheid van de woningmarkt in de MRA. ○ Inzicht in de dynamiek van de woningmarkt door o.a. onderzoek verhuisbewegingen, woningbehoefte en doorstroming. ○ Aansturing en bespreking resultaten van tweejaarlijks WiMRA onderzoek ○ Aansturing en bespreking resultaten Monitor Plan capaciteit i.s.m. provincie N-H ○ Aansturing Monitor productie (gerealiseerde woningen naar kenmerk) ○ Versterken van het netwerk en kennisuitwisseling op gebied van bouwen en wonen binnen de MRA, waarmee we gemeenten met de binnen de metropoolregio aanwezige kennis en kunde krachtiger maken, o.a. via platforms als Nul20 en Bouw Woon Leef.					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marieke van Doorninck, Cees Loggen, Jan de Reus, Floor Roduner Platform Ruimte, PHO Bouwen & Wonen Delia Hofman, Maaïke Stoop, Martijn Veenstra, Anna Herengreen Programmateam Bouwen en Wonen					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.1 en 1.2 (deel 4)	<i>Alle MRA gemeenten maken afspraken over afstemming en programmering woningbouw. Alle MRA gemeenten geven aan welke binnenstedelijke locaties de komende 4-10 jaar ter beschikking komen</i>		€ 60.000		Was onderdeel van een breder budget	€ 60.000
Focus 2020	Samenwerking intern en extern Daarnaast is ook voor alle thema's goede samenwerking met elkaar als MRA partijen en met woningcorporaties, marktpartijen, het Rijk, en overige organisaties, essentieel om onze doelen te bereiken en ons jaarprogramma uit te voeren. De samenwerking zit door de andere thema's en activiteiten van het programma bouwen en wonen heen.					
Concreet Resultaat 2020	Een selectie van de concrete resultaten die bovenstaande thema's in 2020 opleveren: ○ Bijdrage vanuit programma Wonen aan MRA Agenda 2020-2024 ○ Bijdrage vanuit programma Wonen in Verstedelijkingsstrategie ○ Bijdrage vanuit programma Wonen aan programma's duurzaamheid, economie en bereikbaarheid ○ Uitvoering geven aan Woondeal / Samenwerkingsagenda woningmarkt MRA-BZK (voorbereiding bestuurlijke overlegtafel Woondeal 2 x per jaar) ○ Samenwerking met marktpartijen aan productie ○ Regionale agenda woningcorporaties ○ Convenant over energieneutraal en circulair (ver)bouwen					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marieke van Doorninck, Cees Loggen, Jan de Reus, Floor Roduner (Platform Ruimte) Platform Ruimte, PHO Bouwen & Wonen Delia Hofman, Maaïke Stoop, Martijn Veenstra, Anna Herngreen Programmteam Bouwen en Wonen					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.3	<i>Uitvoering geven aan de Vastgoedmarketingstrategie van de MRA om internationale investeerders aan te trekken</i>	€ 200.000			€ 200.000	€ 200.000
	Focus 2020 Het project Vastgoedmarketing loopt sinds 2015. Na een moeizame start is het project inmiddels goed op stoom. Regionale partners werken actief samen bij het aantrekken van (internationale) investeerders in zowel commercieel vastgoed als woningbouw. Dit heeft ertoe geleid dat de MRA als één investeringsgebied wordt gepositioneerd. Op basis van BO Platform Economie besluit om ook bij te dragen aan deelname internationale vakbeurzen is budget 2019 opgehoogd met €50.000 tbv deelname aan Provada. Eind 2019/begin 2020 vindt de evaluatie van dit project plaats. Op basis uitkomsten zal aan het BO een nieuwe aanpak Vastgoedmarketing worden voorgelegd.					
	Concreet Resultaat 2020 - o Deelname als MRA aan relevante vastgoed-evenementen - o Structureel onderhouden van contacten met internationale vastgoed-investeerders en deze verbinden aan relevante partners in de regio. - o Periodieke monitoring van de vastgoedontwikkelingen in de MRA					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Platform Economie) en Janneke Sparreboom (Platform Economie) Platform Economie Lex Brans (Programmamanager, Amsterdam) p.m.					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.5	Transformatie van kantoren, bedrijven naar (tijdelijke) woon- en werkruimte met veel aandacht voor de leefkwaliteit, bijvoorbeeld door flexibelere bestemmingsplannen	€ 230.000			€ 270.000	€ 230.000
	In 2019 is de nieuwe Uitvoeringsstrategie Plabeka vastgesteld, waarin meegenomen de nieuwe vraagramingen. In 2020 zullen de werkzaamheden van Plabeka zich richten op: - Jaarlijkse monitoring als basis voor aanpassingen - Het komen tot een regionale strategie en afspraken om te komen tot een meer ruimtelijke gespreide economische dynamiek tbv input verstedelijkingsstrategie - Continuering van de herstructureringsopgave bestaande werklocaties via het Projectbureau Herstructurering Bedrijventerreinen (PHB), met focus op verduurzaming bedrijventerreinen, georganiseerd beheer en netwerkbijeenkomsten. Doelstelling is om komende vier jaar 50 bedrijventerreinen te herstructureren.					
	Concreet Resultaat 2020 - o Plabeka monitor 2020 - o Het opstellen van een regionale strategie en nieuwe plabeka afspraken om een meer ruimtelijk gespreide economische dynamiek te bevorderen (= ook input voor de verstedelijkingsstrategie) - o Continuering van het Projectbureau Herstructurering Bedrijventerreinen (PHB) (in periode 2019-2022: 20-30 herstructureringsprojecten, 10 locaties georganiseerd beheer, 10 locaties verduurzaamd/energie-neutraal)					
	Bestuurlijk trekker(s): Janneke Sparreboom, Jack van der Hoek (Platform Economie) en Marieke van Doorninck (Platform Ruimte) Bestuurlijke afstemming: Platform Economie, evt. Platform Ruimte Ambtelijk trekker(s): Geert-Jan Put (Programmamanager, Almere), Tim Putting (Programmasecretaris, MRA Bureau) Ambtelijke afstemming: Programmateam Plabeka					
	Link(s) voor meer achtergrond informatie https://www.metropoolregioamsterdam.nl/artikel/20170720-plabeka-30-ruimte-voor-werken-in-de-mra-van-morgen-2					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.9	De regionale hotelstrategie 2016-2020 op korte termijn herijken, en op middellange termijn uitbouwen tot een Regionale Accomodatiestrategie.	€ 150.380			€ 150.380	€ 150.380
	Focus 2020	In 2020 zal het in 2019 in alle 32 gemeenten van de MRA vastgestelde MRA ontwikkelader verblijfsaccommodaties en het MRA expertteam verblijfsaccommodaties operationeel worden. Gemeenten worden bij nieuwe vastgoed ontwikkelingen op het gebied van verblijf geholpen worden bij de keuze voor die ontwikkelingen die bijdragen aan de versterking van het lokale toeristische product. Zo zullen deze ontwikkelingen bijdragen aan het toeristisch groter en sterker maken van de MRA en aan de verdere spreiding van toeristen over de regio. Daarnaast zal in 2020 een beleidsdocument “MRA strategie verblijfsaccommodaties” aan de bestuurders (platform economie en platform ruimte) ter instemming worden voorgelegd. Dit document beschrijft hoe de MRA gemeenten beleidsmatig om willen gaan met de diverse vormen van verblijf: hotels, campings, groepsaccommodaties, vakantieparken, camperplaatsen, jachthavens, B&B en vakantieverhuur. Zo worden de verschillende verblijfsvormen via een integraal paraplubeleid in verhouding tot elkaar gebracht. In 2020 de MRA hotelmonitor nauwkeuriger en vollediger geactualiseerd worden. Naast dit overzicht van de groei van het aanbod zal er onderzoek gedaan worden naar de ontwikkeling van de vraag van alle vormen van verblijf. Tenslotte zal ingezet worden op het verder implementeren van een digitaal nachtregister in de MRA. De focus ligt om het aansluiten van nieuwe gemeenten en op het in een aantal gemeenten aanbieden van het register voor alle vormen van verblijf.				
	Concreet Resultaat 2020	○ Het MRA expertteam zal in 2020 de gemeenten van de MRA bij minimaal 15 vastgoedontwikkelingen begeleiden ○ In 2020 wordt een integraal paraplubeleid verblijfsaccommodaties aan de bestuurders van de MRA voorgelegd ○ In 2020 zal het aantal hotelkamers gepland in de MRA buiten Amsterdam 3 keer groter zijn dan het aantal kamers gepland in Amsterdam ○ In 2020 zal in alle gemeenten van 3 deelregio’s van de MRA een digitaal nachtregister ingevoerd zijn waarbij 80% van de hotelkamers aangesloten zijn. ○ In 2020 zullen er 3 gemeenten zijn die het digitale nachtregister voor alle vormen van verblijf hebben ingevoerd				

Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Hans Schütt (Platform Economie), Ed Rentenaar (Platform Ruimte) Platform Economie / Platform Ruimte Remco Rienties (Programmamanager, MRA Bureau), Rene van Schie (Projectleider, MRA Bureau) Werkgroep Toerisme in de MRA / Werkgroep Verblijfsaccommodaties in de MRA
Link(s) voor meer achtergrond informatie	www.hotelmonitormra.nl/kaart www.visitordata.nl

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.10	Gezamenlijk uitvoering geven aan de Strategische Agenda Toerisme in de MRA 2025 en het daarbij behorende Actieprogramma Toerisme (incl. ABHZ)	€ 450.000			€ 450.000	€ 450.000
Focus 2020	In 2020 blijft de focus voor de Strategische Agenda Toerisme onverminderd liggen op het vergroten van de mobiliteit van bezoekers, het verbeteren van de informatievoorziening en wayfinding, de doorontwikkeling van het concept CycleSeeing, verdere afstemming op het gebied van evenementen, het continueren van de marketing en promotie activiteiten en het voorzetten van de inspanningen op het gebied van human capital en bestemmingontwikkeling. Het programma Amsterdam Bezoeken, Holland Zien gaat zijn laatste projectjaar in van de derde fase (2017-2020). In dit laatste jaar zal het productontwikkelingsbudget een belangrijke plek in nemen, en zal het bezoekersonderzoek MRA in zijn nieuwe vorm gestalte krijgen. Ook zal bekeken worden of en zo ja hoe na 2020 de samenwerking voor wat betreft marketing en promotie richting internationale bezoekers gecontinueerd zal worden.					
Concreet Resultaat 2020	Een paar voorbeelden van concrete acties of resultaten die in 2020 gerealiseerd gaan worden: - o uitvoering gebiedsgerichte aanpak Amstelland / Meerlanden of Nieuwland (vast te stellen in het BO Economie van Maart 2020) - o realisatie van 5 prioritaire acties (vast te stellen in het BO Economie van Maart 2020) - o een regionale evenementen strategie - o instellen en uitvoeren (toekennen) van een productontwikkelingsbudget vanuit Amsterdam Bezoeken, Holland Zien, waar ondernemers, culturele instellingen, promotieorganisaties en gemeenten aanvragen kunnen doen voor cofinanciering van toeristische productontwikkeling - o vernieuwde (continu) bezoekersonderzoek MRA zal in werking treden					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Robbert Berkhout (Platform Economie), Wimar Jaeger (Platform Economie) en Ellen Verheij Platform Economie Remco Rienties (Programmamanager, MRA Bureau), Tim Putting (Programmasecretaris, MRA Bureau) Werkgroep Toerisme in de MRA / Programmateam Strategische Agenda Toerisme					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	https://www.metropoolregioamsterdam.nl/artikel/20180313-strategische-agenda-toerisme-in-de-mra-2025					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.11	Het versnellen van de woningbouwproductie in de MRA voor 60.000 nieuwe woningen van 2017 t/m 2020.		€ 60.000		€ 50.000	€ 60.000
	Focus 2020 Uitvoering Actieprogramma Woningproductie MRA 2018-2025 om de urgente woningbouwopgave/ gebiedsontwikkeling tot 2025 te realiseren (gem. 15.000 per jaar), met oog voor zowel tempo en kwaliteit van de woningproductie in intensieve samenwerking met marktpartijen en corporaties. De bouwproductie de komende jaren hoog houden om te voorkomen dat het woningtekort kleiner wordt i.p.v. groter, is een zeer urgente opgave. We hebben in het Actieprogramma Woningproductie 2018-2025 MRA afgesproken tot 2025 ruim 105.000 woningen te bouwen (15.000 per jaar), dit is ook onderdeel van de Woondeal met BZK. Om deze productie te halen, moeten we gezamenlijk keihard werken aan oplossen van knelpunten. Steeds vaker zijn het complexe binnenstedelijke gebiedsontwikkelingen, waar een integrale opgave ligt (betaalbaar, duurzaam, bereikbaar, etc) en dus een integrale aanpak nodig is.					
	Concreet Resultaat 2020 Stimuleren en monitoren van de productie met als doel 15.000 woningen per jaar te bouwen, door o.a.: ○ Organiseren en faciliteren inzet flexibele schil ○ Organiseren en faciliteren implementatie planningsysteem. ○ Advisering wegnemen knelpunten en faciliteren inzet knelpuntenbudget Provincie Noord-Holland en rijksbudget transformatiefaciliteit. ○ Aansluiting van woningbouwprogramma's op de kwalitatieve woningbehoefteraming, rekening houdend met energietransitie/circulair (convenant energieneutraal en circulair), mobiliteit en de arbeidsmarkt. ○ Uitvoering geven aan Regionaal programma en regionaal convenant Cirkelstad om energieneutraal en circulair bouwen en renoveren haalbaar te maken. (gezamenlijke actie met programma Circulair & Energietransitie)					
	Bestuurlijk trekker(s): Laurens Ivens, Maaïke Veening (Platform Ruimte) Bestuurlijke afstemming: Platform Ruimte Ambtelijk trekker(s): Lex Brans (Programmamanager, MRA Bureau), Lisan Wilkens, Jan Jaap Visser Ambtelijke afstemming: p.m.					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
2.5 t/m 2.8	<i>De MRA richt zich op een betere aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt en het permanent scholen en opleiden van werknemers, om permanent een goed opgeleide beroepsbevolking te hebben in een snel veranderende economie</i>	€ 400.000			€ 250.000	€ 400.000
	In de afgelopen jaren is regionaal sterk ingezet op initiatieven waarin onderwijsinstellingen en regionaal bedrijfsleven gezamenlijk vormgeven aan opleidingen (met name op MBO-niveau) die goed aansluiten op de vraag vanuit de markt. Hiermee is een stevig fundament onder het regionaal onderwijs&arbeidsmarktbeleid gelegd. Dit beleid zal het komend jaar gecontinueerd worden, waarbij sterk ingezet wordt op acute knelpunten op de arbeidsmarkt (zoals coderen t.b.v. ICT-sector) en op banen van de toekomst (circulair bouwen, energietransitie etc.). Hiertoe is in 2019 een strategische agenda opgesteld, die in 2020 zal worden uitgevoerd. Enkele voorbeelden van acties uit deze agenda: - o Verduurzamen en bevorderen kennisontwikkeling van de bestaande onderwijsinfrastructuur met PPS-en. - o Verduurzamen House of Skills, als groeiend antwoord op de 500.000 banen op middelbaarberoepsniveau die de komende 20 jaar door technologisering zullen verdwijnen of veranderen (McKinsey, 2017). - o Ontwikkeling van het programma TechConnect van de AmsterdamEconomicBoard, met de ambitie om 50.000 banen in het kleinere MKB te ondersteunen in hun digitale transitie. - o Maatregelen gericht op bewustwording werkgevers en werknemers rond arbeidsmarkttransities. - o Bevordering arbeidsmobiliteit en arbeidsparticipatie met een inclusieve arbeidsmarkt als uitgangspunt. - o Experimenteren met tegengaan van onzekerheid voor de middengroepen. - o Stimulering anticyclisch investeren in Human Capital met de triple helix.					
	Focus 2020 - o House of Skills: ▪ Versnelde scholing en matching van 5.000 personen uit het lagere en middensegment van de arbeidsmarkt, met focus op de volgende maatschappelijke opgaven van de MRA: Bouwopgave, bereikbaarheid, circulaire economie, energietransitie, toerisme, onderwijs, zorg. ▪ Het ontwikkelen van een vraag gedreven netwerk van > 400 bedrijven, zowel MKB als grotere bedrijven., die samen zorgen voor minimaal 1.000 matches waarbij het gaat om 250 – 500 intersectorale matches ▪ Het creëren van een gecontroleerde omgeving (een 'living lab') waarbinnen 20 nieuwe matchings- experimenten uitgevoerd worden, die leiden tot 2.500 gevalideerde certificaten voor verworven vaardigheden (matchings- Concreet Resultaat 2020					

	paspoorten ○ Publiek-Private samenwerking middelbaar onderwijs (PPS): een verdere intensivering van de samenwerking tussen de 28 PPS (MBO's, ROC's) in de MRA
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Gerard Ram (Platform Economie) Platform Economie Annelies Spork (Programmamanager, Amsterdam) Werkgroep Onderwijs & Arbeidsmarkt
Link(s) voor meer achtergrond informatie	https://www.metropoolregioamsterdam.nl/pagina/20170126-house-of-skills

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
2.9	<i>Het in triple-helix organiseren van de samenwerking overheden-bedrijfsleven-kennisinstellingen, met als doel de innovatiekracht te versterken, en het realiseren van de vijf maatschappelijke uitdagingen van de Amsterdam Economic Board. Via het organiseren van prijsvragen worden bedrijven en kennisinstellingen uitgedaagd om op bedrijfsmatige en innovatieve wijze bij te dragen aan het realiseren van de vijf Board-uitdagingen</i>	€ 2.290.000			€ 2.440.000	€ 2.290.000
	Vanuit de MRA wordt de Board-organisatie jaarlijks financieel ondersteund t.b.v. het realiseren van de vijf uitdagingen: Gezondheid, Mobiliteit, Human Capital, Digitale Connectiviteit en Circulaire Economie. In nauwe samenwerking met de Board zal in 2019 verder vorm gegeven worden aan: • Organiseren van State of the Region en in aanloop naar dat event mobiliseren van regionale stakeholders op een aantal concrete actielijnen binnen de vijf uitdagingen. • Verdere regionalisering van Board-activiteiten ("Board on Tour") • Het samen met de Board organiseren van een prijsvraag • Vanuit de MRA wordt voor een bedrag van € 1,4 mln (+ inflatiecorrectie) bijgedragen in de basis financiering van de Board (personeel, apparaatskosten, communicatie etc.). € 750.000 is gereserveerd voor een prijsvraag t.b.v. een innovatieve oplossing op één van de vijf Board-uitdagingen.					
	Concreet Resultaat 2020 ○ Financiering van de board-uitvoeringsorganisatie ○ Realisatie van een prijsvraag voor een innovatieve oplossing voor een van de vijf Board-uitdagingen ○ In iedere deelregio (7) een netwerkbijeenkomst in kader Board on Tour ○ Circulair: in 2025 het herontwerp van ten minste 20 product- en materiaalketens bewerkstelligd te hebben ○ Mobiliteit: minimaal 5 grote organisaties in de MRA werken actief aan slimme en schone bevoorrading. ○ Twee nieuwe actieve publiek-private samenwerkingen in de MRA op het gebied van Smart Mobility met minstens 15 deelnemende partijen ○ Digitaal: Actief platform met minstens 50 actieve leden waarin wordt samengewerkt aan de ontwikkeling van de AMDEX.					

Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Udo Kock (Platform Economie), Jaap Bond (Platform Economie), Wimar Jaeger (Platform Economie) Platform Economie, Amsterdam Economic Board Martin Bekker, Johan Bos -
Link(s) voor meer achtergrond informatie	https://www.amsterdameconomicboard.com/

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
2.10	<i>Samen met universiteiten en hogescholen uitvoering geven aan het programma Open Amsterdam, gericht op het aantrekken van internationaal talent. Via INAmsterdam ondersteuning geven aan de Internationale nieuwkomers</i>	€ 350.000			€ 350.000	€ 350.000
	Focus 2020 Onder regie van IN Amsterdam uitvoering geven aan het programma 'open amsterdam', gericht op het aantrekken van internationaal talent. Dit door het wegnemen van belemmeringen en het bieden van voorzieningen, zoals internationale scholen, huisvesting en goede, meertalige informatievoorzieningen over woonmogelijkheden in de metropoolregio en wet- & regelgeving. Ook wordt een bijdrage gegeven aan de servicedesk van IN Amsterdam.					
	Concreet Resultaat 2020 ○ In beeld brengen veranderend profiel van expat naar international (facts&figures) ○ Uitbreiding dienstverleningovereenkomsten IN-Amsterdam met meer MRA-gemeenten (minimaal 1 per jaar) ○ Positionering MRA als "living area" (incl mapped out tool tbv inzichtelijk maken reisafstanden) ○ Versterken MRA-netwerk van internationale 5 communities (gemeenten, dienstverleners, bedrijven en internationale communities) ○ Verdere realisatie Deltaplan Internationaal Onderwijs (tot op heden 2300 extra plaatsen gerealiseerd; komende jaren resterende 1300 realiseren)					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Robbert Berkhout (Platform Economie) Platform Economie Noor Hulskamp p.m.					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	http://www.iamsterdam.com/en/our-network/in-amsterdam					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
3.1, 3.2 en 3.5	<i>Een actieprogramma opstellen en uitvoeren voor het metropolitane landschap</i>		€ 160.000		€ 20.000	€ 160.000
	<i>Onderzoek doen naar een landschapsfonds en een landschapscompensatieregeling voor de MRA</i>		€ 50.000		€ 80.000	€ 50.000
	<i>Een curator aanstellen voor het landschap, te beginnen met Waterland als voorbeeldproject, die in 10 jaar tijd het landschap op de kaart zet voor recreanten en toeristen</i>		€ 20.000		€ 40.000	€ 20.000
	Focus 2020 De grote uitdagingen én kansen voor het landschap in de MRA liggen in de verschillende ruimtelijk-economische transitie die zich voltrekken, zoals verstedelijking, de energietransitie, klimaatadaptatie, intensivering van de landbouw en de groeiende vrijetijdseconomie. Uitgangspunt is wederkerigheid: het landschap kan waarde toevoegen aan andere programma's, vaak door het metabolisme van de stad te verbeteren. Andersom kan integrale samenwerking helpen het landschap te versterken. Het portefeuillehoudersoverleg Metropolitaan Landschap (PHO ML) zet daarom in op meer samenhang van bovengenoemde opgaven met de waarden van het landschap in de beleid op MRA-niveau en binnen gemeenten, regio's en provincies. Het uitvoeren van het programma Metropolitaan Landschap omvat o.a.: a) Het uitvoeren van lopende projecten binnen het programma (in MRA Agenda: Actieprogramma ML), waaronder o.a. het ontwikkelen van Buitenpoorten en regionale samenwerking op het gebied van evenementen. b) Het doorvertalen van INTENS tot een ontwikkelperspectief voor de verschillende landschappen in de MRA c) Het opstellen en uitvoeren van een communicatiestrategie en de ontwikkeling van verschillende instrumenten in samenhang met een verdere uitbouw van de website, bijvoorbeeld met een film. d) Overige proceskosten ten behoeve van activiteiten van het portefeuillehoudersoverleg Metropolitaan Landschap gericht op intensivering van de samenwerking met partners, zoals bestuurlijke bijeenkomsten, symposia etc.					
	Concreet Resultaat 2020 De volgende sporen staan centraal in 2020: ○ Implementatie en uitwerking van de dilemma's, opgaven en principes die met INTENS zijn opgehaald, op verschillende schaalniveaus (MRA-breed, en –programma's; binnen gemeenten, regio's en provincies, richtingen het rijk en richting specifieke gebiedsprogramma's of -projecten). De MRA heeft hier een ondersteunende en agenderende rol in. Om dit goed te kunnen doen is een duidelijke positionering nodig. Prioriteit ligt bij de MRA Agenda 2.0 en Verstedelijkingsstrategie. ○ Het opstellen van een ontwikkelingsperspectief voor de verschillende MRA landschappen, dat vanuit het niveau van de					

	MRA de onderscheidende kwaliteiten benoemt en verbeeldt en daarmee richting geeft aan de functie van de verschillende landschappen. ○ Het uitwerken van een model voor de financiering van investeringen en beheer, inclusief een voorstel voor de governance. Aandachtspunt hierbij is de relatie met de positie van de recreatieschappen. Hierbij hoort ook een voorstel voor een bestedingskader in de vorm van een investeringsprogramma landschap. ○ Het verder laden, uitwerken en uitdragen van de waarden van het landschap, met als basis het cultuurhistorische landschapsnarratief, samen met het programma cultuur. ○ Vanuit een duidelijke positionering een communicatiestrategie opstellen, gericht op kennisdeling, verbeelding en inspiratie, exposure en zo sturing te geven aan het proces
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Esther Rommel, Gerard Slegers, Luzette Kroon, Thijs Kroese (PHO Landschap) Platform Ruimte / PHO Landschap Marijn Bos (Programmamanager, Provincie NH), Rob van Aerschot (Programmamanager, Haarlemmermeer) p.m.
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
3.10	<i>De MRA-partners geven uitvoering aan de Cultuurimpuls MRA, die zich richt op afstemming en versterking van het cultuuraanbod en toeristische profilering op MRA-schaal, en nieuwe functies voor leegstaande monumenten en erfgoedstructuren biedt</i>	€ 75.000			€ 0	€ 75.000
	Focus 2020 De partners binnen de Metropoolregio Amsterdam op het gebied van kunst, cultuur en erfgoed werken binnen het programma Kunst, Cultuur en Erfgoed samen aan het bevorderen van de cultuurparticipatie en het faciliteren van toekomstbestendige cultuur en erfgoedsectoren in de gehele regio. Hierbij wordt gekeken naar het bevorderen van samenwerking, zichtbaarheid en toegankelijkheid, cultuureducatie en talentontwikkeling, ruimte en duurzaamheid en erfgoed. In 2020 ligt de nadruk op acties binnen de programmalijnen: - Samenwerking - Toegankelijkheid - Cultuur aan de basis - Ruimte					
	Concreet Resultaat 2020 Een selectie uit de resultaten die zijn voorzien voor 2020 (zie voor meer resultaten het programma in de eerste link): ○ Oplevering van een online database Kunst, Cultuur en Erfgoed MRA ○ Uitvoering Proeftuin Bereikbaarheid & Promotie Cultuur MRA 2019-2020 ○ Presentatie verkenning regionaal cultuureducatiebeleid + ondertekening convenant met het Rijk ○ Tot stand komen broedplaatsen (aantal nog te bepalen) in Almere, Zaanstad en Hilversum					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Platform Economie), Jeroen Verwoort (Platform Economie), Platform Economie Araf Ahmadali (Programmamanager, Amsterdam) Werkgroep Kunst, Cultuur en Erfgoed in de MRA, verbindingen met o.a. Programmteam Toerisme					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	https://www.metropoolregioamsterdam.nl/artikel/20181102-cultuur-en-erfgoed-op-de-kaart-in-metropoolregio-ams					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
4.1, 4.5 en 4.7	<i>Circulaire inkoop</i>	€ 190.000			Destijds onderdeel van budget van alle CE acties	€ 190.000
	<i>Een plan opstellen met koplopers in het bedrijfsleven voor het circulair maken van grondstoffenketens in de regio</i>					
	<i>De MRA wijst plekken aan voor tijdelijke opslag van hoogwaardige bouwmaterialen die vrijkomen bij sloop en zet een digitale marktplaats op om dit sloopafval op regioschaal weer te verhandelen</i>					
	<i>Onderzoeken van de regionale afvalinzameling- en verwerking en voorstellen doen voor verbetering</i>					
	Focus 2020	Inzet is gericht op het faciliteren van MRA partners, het afstemmen en aanjagen van samenwerking in de afval reductie en uitwerken business cases samen met bedrijfsleven. Conform het Rijksprogramma moet in 2030 50% van alle reststromen opnieuw en herbruikbaar in de economische kringloop zijn opgenomen. Aan deze doelstelling, dragen wij op MRA schaal bij. Het onderdeel bouw en sloop vormt een belangrijk onderdeel in de werkagenda 2020. We werken toe naar Circulair bouwen (nieuwbouw) in 2022. Ook bereiden we voor dat bij renovatie van bestaande woningen, parallel aan komende maatregelen energie transitie, ciculaire materialen toegepast kunnen worden. Gezamenlijk met het programma bouwen en wonen is het regionaal covenant cirkelstad onderschreven om in de komende jaren concrete bouw pilots uit te werken. Biomassa staat vanuit ook het klimaat akkoord onder grote aandacht en druk. Hier is onderlinge afstemming door MRA partijen van essentieel belang. Inzet wordt bepaald door samenwerking om Business cases tot stand te brengen. En gerichte kennis overdracht naar MRA partijen. Geldt ook voor textiel en plastics.				
	Concreet Resultaat 2020	Te verwachten resultaten voor Circulaire Inkoop: - o 5 regionale inkooptrajecten worden afgerond - o b. begeleiden adoptie van 15 inkoop pakketten door MRA partijen - o voortgang en afstemming met directeurs MRA partijen - o lobbytraject herziening BBV - o afstemmen met Bedrijfsleven over Inkooptrajecten - o samenwerking catalogus circulaire projecten – Circulair Friesland - o uitwerking draagvlak indicatoren - o Aanhaking landelijk traject impactindicatoren ter verwerking meetmethodiek roadmap				

	Te verwachten resultaten circulair bouwen: ○ vervolg (vanuit 2019) begeleiden MRA partijen met werken via een materialen paspoort. ▪ Regionale bijeenkomst en uitreiking Materialenpaspoort ○ concrete bouw pilots via Regionaal Programma Cirkelstad. Met de bedoeling vanaf 2022 tot circulair bouwen te komen ▪ Start intervisiesessies met corporaties, gemeenten en marktpartijen ▪ Kennisbijeenkomsten jaarlijks ▪ Opsporen /wegnemen belemmerende regelgeving/beleidsinstrumenten ▪ Uitwerken innovatieve businessmodellen/rekenmodellen ○ Vanuit Werkgroep Circulair Bouwen en Slopen ▪ Implementatie CB ' 23 in de MRA ▪ Advies over fysieke Grondstoffen/bouwhubs Te verwachten resultaten grondstoffenstromen: ○ advies inzet MRA rond biomassa installaties ○ bestuurlijk vastleggen biomassa kader (MRA rol en inzet) ○ netwerk ▪ Link met trajecten van MRA Programma's Landschap, voedselverspilling en biomassa in veenweidegebieden. ▪ Deelname rijks traject Routekaart Biomassa ○ Op basis van de vastgelegde textiel verklaring worden recycling projecten textiel (business cases) uitgewerkt. ○ Samenwerking met the Dutch circulair textiele falley ○ Vanuit de werkgroep begeleiding op boven genoemde onderdelen
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Platform Economie), Jop Fackeldey (PHO Duurzaamheid) Platform Economie / PHO Duurzaamheid Yolanda Musson (Programmamanager, Almere), Lex Hendriksen (Programmamanager, Haarlem) p.m.
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
4.2, 4.3 en 4.4	<i>Roadmap opstellen voor versnelling en vereenvoudiging van vergunningverlening en aanpassing wetgeving</i>	€ 110.000			Destijds onderdeel van budget van alle CE acties	€ 110.000
	<i>De Westas, grondstoffenrotonde Zaanstad, Gooi en Vechtstreek, Schiphol Trade Park en Floriade Almere aanwijzen als pilotgebieden voor circulaire economie</i>					
	<i>Een MRA-brede grondstoffenatlas opstellen, met grondstoffenanalyse</i>					
	Gebiedsontwikkeling drukt uit dat duurzaamheid integraal, als harde ontwerp en inrichtingseis in gebiedsuitwerkingen wordt verankerd. In volledige samenhang met wonen, mobiliteit, werk, leefomgeving. Focus 2020 De ambities van ons programma zijn scherp. Kwantitatief monitoren op voortgang is voor de programma uitwerking een must. We doen dit in afstemming met Amsterdam /het Rijk en andere actoren. De communicatie inzet is primair gericht om MRA partijen te verbindende het MRA programma en om hierop af te stemmen. In de 2^e helft 2019 wordt een communicatieplan opgeleverd at de definitieve inzet bepaald.					
	Concreet Resultaat 2020 Te verwachten resultaten Platform belemmerende wet- en regelgeving: - o kwartaalbijeenkomsten van het platform waarin. concrete cases worden opgepakt samen met het Rijk en andere betrokken actoren - o inbreng in mede organiseren van 1 of 2 bijeenkomsten gericht op ondernemers - o uitbreiding van het functionaliteiten loket waar belemmering gemeld kunnen worden. MRA is hierin partner met andere overheden (vastlegging, registratie, monitoring) Te verwachten resultaten voor de gebiedsontwikkeling: - o voortgang samenwerking met Floriade Almere als voorbeeld integrale gebiedsuitwerking in de praktijk - o gebiedsgerichte aanpak duurzaamheid uitwerken voor een in 2019 nog te bepalen project. (mogelijk Achtersluispolder). benoemen inbreng ▪ Aanhaking MRA op Circulaire gebiedsontwikkeling traject Amsterdam					

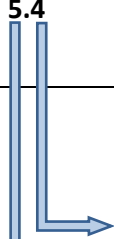
	▪ Aanhaking kennisuitwisseling en ontwikkeling traject C-creators en SADC ○ coördinatie voormalige Westas partners (conform in 2019 te nemen bestuurlijk besluit) Te verwachten resultaten monitoring & Data: ○ Monitoring: ▪ deelname aan de Amsterdamse begeleidingsgroep LCA's en indicatoren ▪ impactmeeting waardeketen Bouw en Biomassa voor de MRA ▪ onderzoek afvalbewegingen meting op MRA-niveau ○ Data: ▪ ondertekening Dataconvenant zomer 2020 ▪ bijdragen/samenwerking rondom Dataplatform Circulaire Economie van CTO office Te verwachten resultaten lobby en communicatie: ○ actueel houden website MRA duurzaam. ○ verzorgen rond 10 nieuwsbrieven als verbinder tussen MRA inzet en gemeenten. ○ organiseren Innovatiecongres ○ in afstemming met onder meer Amsterdam gerichte lobby EU (doorlopend en na gelang capaciteit). ○ verspreiden roadmap circulair inkoop in het Engels.
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Platform Economie), Jop Fackeldey (PHO Duurzaamheid) Platform Economie / PHO Duurzaamheid Yolanda Musson (Programmamanager, Almere), Lex Hendriksen (Programmamanager, Haarlem) p.m.
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
4.8, 4.9 en 4.10	<i>Opstellen en uitvoeren van een regionale programma voor energie waarin de MRA-partners invulling geven aan het landelijke Energieakkoord en een bijdrage aan de Nationale Energieatlas.</i>		€ 130.000		€ 32.500	€ 130.000
	<i>Opschalen van pilots van slimme en flexibele energiesystemen zoals smart grids, waarbij vraagsturing en energieopslag een rol spelen</i>		€ 50.000		€ 50.000	€ 50.000
	<i>Uitbreiden en verknopen van warmte/koudenetwerken in de MRA voor grotere efficiëntie en aansluiting van 300.000 extra woningequivalenten.</i>		€ 50.000		€ 57.500	€ 50.000
	In 2020 ligt de focus op vier kernrollen voor de MRA (waarvan de uitvoering overigens veelal zal zijn belegd bij andere partijen dan het MRA-bureau dan wel in nauwe samenwerking met allerlei stakeholders wordt opgepakt): 1. Via MRA-acties <u>input leveren</u> voor trajecten van provincies en gemeenten zoals de RES-sen en de vorming van Invest.MRA. 2. <u>Werken aan integraliteit</u> door op MRA-niveau verbindingen te leggen met thema's als bouwen en wonen, mobiliteit, landschap, ruimte, onderwijs en arbeidsmarkt. 3. Door gezamenlijk zaken op te pakken en slim samen te werken <u>ondersteuning bieden</u> aan gemeenten die worstelen met beperkte menskracht en expertise. 4. Vanuit de regio inzetten op een eenduidige en krachtige <u>lobby</u> richting het rijk. <u>Communicatie en informatie-overdracht</u> kan worden gezien als vijfde rol, maar is vooral dienend aan deze vier kernrollen.					
	Concreet Resultaat 2020 ○ Lopende acties / programma's. Voorbeelden daarvan zijn: ○ Het Warmte & Koude programma ○ Smart Energy Systems ○ Een meer integrale aanpak van duurzaamheid: ○ Regionale inzet op energieneutrale, circulaire en klimaatbestendige nieuwbouw en verduurzaming van de gebouwde omgeving (i.s.m. PHO Bouwen en Wonen en programma klimaatadaptatie); ○ Keuzes over omgaan met schaarse ruimte in de MRA en ruimtelijke claims vanuit o.a. wonen, landschap, economie, mobiliteit, energie-opwek en energie-infrastructuur (via aansluiting op RES-trajecten, Regionale Mobiliteitsplan en samenwerking met bijv. NZKG, Rijk en netbeheerders)					

	○ Regionale aanpak verduurzaming mobiliteit (via aansluiting op Regionale Mobiliteitsplan en samenwerking met Platform Mobiliteit, Vervoerregio, Amsterdam Economic Board, provincies) ○ Verduurzaming toerisme en recreatie (i.s.m. Platform Economie) ○ Verduurzaming bedrijventerreinen en kantoorlocaties (i.s.m. Platform Economie, Plabeka, PHB, SADC) ○ Opstellen en uitvoeren van MRA-strategie op datacentra (i.s.m. Platform Ruimte, Economie, Plabeka, programma klimaatadaptatie) ○ Regionale aanpak verduurzaming landbouw en landgebruik (i.s.m. Platform Ruimte en PHO Metropolitain Landschap) ○ Nieuwe speerpunten: ○ Inzet met House of Skills, regionale overheden, onderwijsinstellingen en bedrijfsleven op opstellen en uitvoeren van Human Capital Agenda energietransitie en circulaire economie. Met elkaar vormgeven van brede inzet op voldoende beschikbaarheid van 'human capital' voor het realiseren van duurzaamheidsambities. ○ In aansluiting op provincies, NZKG en netbeheerders inzetten op toekomstbestendige energie-infrastructuur. ○ Inzet met Platform Economie, NZKG en Amsterdam Economic Board op het stimuleren van publiek-private investeringen in een duurzame economie MRA, bijv. via inzet op het verlagen van de drempel voor (risicovolle) investeringen in oplossingen voor complexe publiek-private opgaven.
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Jop Fackeldey, Sanne Munnickendam, Edward Stigter, Marieke van Doorninck, Jan Hoek (Platform Ruimte / PHO Duurzaamheid), Robbert Berkhout (Platform Economie) Platform Ruimte / PHO Duurzaamheid Edwin Oskam (Programmamanager, Amsterdam) p.m.
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
5.1	<i>Uitbreiding en verbetering knooppunt Schiphol Plaza</i>			Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen
Focus 2020	Over het Multimodale Knooppunt Schiphol (MKS) is al eerder met het Rijk, Schiphol en NS al afgesproken om de perrons op het treinstation te voorzien van meer doorgangen en het busstation op Schiphol Plaza aan te pakken, omdat de capaciteit onvoldoende is en er voor de reizigers gevaarlijke situaties ontstaan. In het najaars BO MIRT van 2019 worden over de uitvoering concrete afspraken verwacht.					
Concreet Resultaat 2020	Onder voorbehoud van besluitvorming in BO MIRT 2019 wordt de MIRT Verkenning MKS uitgevoerd wordt gefaseerd de uitvoering in 2020 en 2021 ter hand genomen. Na besluitvorming in BO MIRT zal de uitvoering door de projectgroep MKS worden begeleid door de stuurgroep MKS met bestuurders van de betrokken partners (O.a. Vervoerregio, Haarlemmermeer, Schiphol, NS). Vanuit de stuurgroep wordt teruggekoppeld naar het platform Mobiliteit en de programmaraad SBAB.					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Plaform Mobiliteit) Platform Mobiliteit Peter van Halteren p.m.					
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
5.3	<i>Een aantrekkelijk, metropolitaan fietsnetwerk tot stand brengen door onder meer het aanleggen van ontbrekende schakels en verbetering van bestaande routes</i>			Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen
Focus 2020	Met het programma Metropolitane Fietsroutes werken we in 2020 op ongeveer 10 plekken in de regio aan de aanleg en verbetering van routes. Het gaat om routes in Almere, de IJmond, rond Schiphol, tussen Haarlem en Amsterdam en aan de binnenring van Amsterdam en op diverse plekken in Amstelveen. Het is het doel om tegelijkertijd de rijtijd te bekorten, het fietscomfort te verhogen en de verkeersveiligheid te vergroten. Met de aanpak van de 10 knelpunten wordt daarbij in totaal zo'n 10 km aan fietspaden verbeterd of nieuw aangelegd. Daarbij gaat het om het asfalteren, verbreden en verlichten van routes en om zaken als kruispuntaanpassingen en bewegwijzering. Voortgang en doorontwikkeling van het MRA Fietsroutenetwerk vanuit het programmateam MRA Fietsroutenetwerk vindt plaats in het platform Mobiliteit.					
Concreet Resultaat 2020	De aanpak van knelpunten op 10 plekken in de regio (aanleg en verbetering routes)					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Platform Mobiliteit), Bram Diepstraten, Ed Rentenaar (Platform Ruimte) Platform Mobiliteit Martijn Sargentini p.m.					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
5.4	Opstellen van een regionale bereikbaarheidsagenda voor alle soorten goederen via alle modaliteiten			Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen
	Voor de samenwerkingsagenda logistiek is een netwerkregisseur actief. Hij maakt nu een plan van aanpak m.b.t. de opgaven van de samenwerkingsagenda: ▪ Passende ruimte voor schakels uit de logistieke ketens; ▪ Het efficiënter faciliteren van logistieke stromen, en ▪ Stillere, schonere en veiligere vervoersbewegingen In het nog te verschijnen Plan van Aanpak worden de resultaten voor 2020 opgenomen. De Samenwerkingsagenda Logistiek wordt voor wat betreft de MRA in het platform Mobiliteit geagendeerd.					
	In de loop van 2019 zal een Plan van Aanpak worden opgeleverd waar de beoogde concrete resultaten voor 2020 in zijn opgenomen.					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Platform Mobiliteit), Bram Diepstraten Platform Mobiliteit Ton Geuzendam, Richard Hoving p.m.					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
5.7	<i>De MRA stelt een innovatie- en duurzaamheidsagenda 'smart mobility' op</i>			Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen
	Focus 2020 Het programma Smart Mobility is een proces programma dat vooral draait om kennis vergaren, netwerken en het verbinden van projecten. Het programma richt zich op logistiek, gebiedsontwikkeling, digitale en fysieke infrastructuur, voertuigtechnologie, data en mobility as a service. In het jaarplan 2020 zijn de volgende producten voorzien: Implementatie en doorontwikkeling leidraad gebiedsontwikkeling, scale up in residence, toekomstradar verkeers- en assetmanagement, handboek “van pilot naar opschaling”.					
	Concreet Resultaat 2020 In het jaarplan 2020 zijn de volgende producten voorzien: - Implementatie en doorontwikkeling leidraad gebiedsontwikkeling - scale up in residence - toekomstradar verkeers- en assetmanagement - handboek “van pilot naar opschaling”.					
	Bestuurlijk trekker(s): Adnan Tekin Bestuurlijke afstemming: Platform Mobiliteit Ambtelijk trekker(s): Julie van Heteren, David Uiterwaal Ambtelijke afstemming: p.m.					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

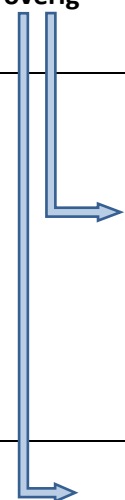

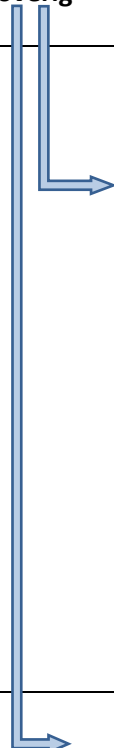
Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
6.1, 6.2 en 6.3	<i>Een regionaal plan uitwerken voor de waterhuishouding waarin maatregelen staan op het gebied van calamiteitsvoorzieningen, waterberging, meerlaagse waterveiligheid, waterkwaliteit, verzilting van de landbouwgronden, bodemdaling en beperking van het watergebruik</i>		€ 170.000		€ 100.000	€ 170.000
	<i>Provincies, gemeenten en waterschappen wijzen waterbergingslocaties aan om zware buien op te kunnen vangen.</i>					
	<i>Borgen dat bij beslissingen over grote infrastructurele ingrepen en vestiging van grote watervragers de veranderende klimaatopgave wordt meegenomen in omgevingsvisies.</i>					
	Focus 2020 De doelstelling van het programma blijft ongewijzigd een klimaatbestendige regio in 2050, zodat de MRA een internationaal concurrerende regio blijft met een aantrekkelijke leefomgeving waarin veilig gewoond, gewerkt en gerecreëerd kan worden. Met het programma wordt specifiek een bijdrage geleverd aan het koppelen van klimaatadaptatie met economische en ruimtelijke ontwikkelingen. Waarbij in MRA verband de bovenlokale opgaven gezamenlijk worden opgepakt. Het MRA programma ziet ook de meerwaarde in de verbinding met landelijke ontwikkelingen en het Rijk. De focus zal in 2019 en 2020 liggen op: • Nieuwbouwopgave • Vitale en kwetsbare functies • Klimaatadaptatie koppelen aan MRA programma's en opgaven en verbinding met landelijke ontwikkelingen en het Rijk • Communicatie en bewustwording					
	Concreet Resultaat 2020 Activiteiten 2020: 1. Klimaatbestendige nieuwbouw • Voortdurend vernieuwen Handreiking Klimaatbestendige nieuwbouw • Implementatie Klimaattoets Klimaatadaptatie bij gemeenten • Mogelijk aansluiten pilots woningbouw met duurzaamheidsambities, conform convenant Duurzaamheidstop (integrale afweging energietransitie, circulaire economie en klimaatadaptatie maatregelen)					

	2. Vitale en kwetsbare infrastructuur • Onderzoek en analyse BRZO bedrijven • onderzoek en analyse klimaatbestendigheid infrastructuur en mobiliteit Voortdurend aanvullen en borging functielijst V&K voor gemeenten, tbv risicodialogen • Digitaliseren van kaartlagen 3. Verkenning Resilience by design 4. Communicatieactiviteiten • Organisatie We make the region Climateproof 2020 • Actieve bewustwording en kennis delen, resultaten presenteren. • Inventariseren en aanbieden masterclasses aan MRA bestuurders en regio's. 5. Onderhoud en aanvullen MRA Klimaatatlas 6. Afstemmen met andere ontwikkelrichtingen (Verstedelijking, economie en mobiliteit, landschap, OV-knooppunten) Extra inzetten op kansen binnen de MRA met andere ontwikkelrichtingen. 7. Verbinding tussen MRA en landelijke ontwikkelingen
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Rolf Steenwinkel, Robbert Berkhout Platform Ruimte / PHO Duurzaamheid Joram de Ruiter, Lot Locher p.m.
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2018	Totaal 2019
7.2	Structureel monitoren van relevante trends en ontwikkelingen op (inter)nationale en MRA-schaal (MRA dashboard), met medeneming van signalen uit de samenleving	€ 150.000			€ 150.000	€ 150.000
	Een belangrijk instrument om de economische ontwikkeling in de MRA periodiek te volgen zijn de jaarlijks de Economische Verkenningen. Deze worden ook in 2020 weer uitgevoerd – de presentatie is voorzien tijdens de ‘State of the Region’ (zie ook actie 2.9). Focus 2020					
	Concreet Resultaat 2020 ○ Uitvoering en oplevering van het onderzoek “Economische Verkenningen MRA 2020” ○ Presentatie Economische Verkenningen (State of the Region en in de deelregio’s)					
Bestuurlijk trekker(s): PM Bestuurlijke afstemming: Platform Economie Ambtelijk trekker(s): Martin Bekker (Secretaris Platform Economie) Ambtelijke afstemming: Werkgroep EVMRA						
Link(s) voor meer achtergrond informatie		https://www.metropoolregioamsterdam.nl/pagina/20170304-economische-verkenningen-mra				

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2018	Totaal 2019
overig	Lobby / Public Affairs (Europa, Den Haag)	Gefinancierd vanuit algemene deel van de begroting			€ 75.000	€ 75.000
Focus 2020	Vanuit een aantal opgaven in de MRA-agenda is het van belang actief te zijn in de relatie met het Rijk (departementen en 2 ^{de} kamer) en Europa. In deze relatie kan het gaan om beïnvloeding, financiën, kennis en positiebepaling.					
Concreet Resultaat 2020	○ Bezoeken van 6 conferenties op thema's Metropool, Circulair, Mobiliteit door ambtenaren en bestuurders, aansluiting op kennisnetwerken ○ Meedoen aan 2 projectvoorstellen direct gekoppeld aan MRA-opgaven ○ Opdracht (trainee en een plus) met een advies over inzet MRA-dienstverlening in Brussel ○ Bekend maken/ pluggen van de MRA-agenda in Den Haag dmv een event, koppelen naar Kamerleden, zomerbezoeken. ○ Communicatie uitingen ondersteunend aan MRA-agenda en de inzet op internationale dossiers					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Portefeuillehouder Lobby/PA in de Agendacommissie) Agendacommissie van de MRA Koen Faber (Programmamanager Lobby / PA) Werkgroep Lobby / PA					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
overig	Budget voor urgente nieuwe projecten	€ 354.620	€ 20.000		€ 539.620	€ 374.620
	Focus 2020	Gedurende het jaar doen zich kansen voor die we als MRA willen grijpen. Ontwikkelingen waar op korte termijn op ingespeeld moet worden, of bedreigingen die om snelle actie vragen. Elk jaar heeft het Platform Economie daarom een budget om te besteden aan dergelijke projecten of activiteiten. Ook de acties waarbij momenteel in de begroting als kostenpost nog PM staat vermeld, zullen – indien zij tot uitvoering gaan komen en daarbij kosten worden gemaakt – na goedkeuring van het Bestuurlijk Overleg Economie vanuit dit budget worden gefinancierd.				
	Concreet Resultaat 2020	○ Financiering van urgente nieuwe projecten ○ nntb				
	Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	nvt Platform Economie / Platform Ruimte Martin Bekker (Secretaris Platform Economie), David Quarles van Ufford (Secretaris Platform Ruimte) AO Economie, AO Ruimte				
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
overig	MRA Verstedelijkingsstrategie		€ 50.000		€ 50.000	€ 50.000
	Focus 2020 De Verstedelijkingsstrategie omvat de volgende drie onderdelen: 1) De hoofdlijnen voor het verstedelijkingsconcept van de MRA voor de middellange en lange termijn 2) Een fasering (volgordelijkheid) en prioritering van integraal te ontwikkelen gebieden met bijbehorend afwegingskader en ijkmomenten (handelingsperspectieven investeringen) 3) Een investeringsstrategie (bekostiging en fasering). Voor de Verstedelijkingsstrategie starten MRA en Rijk niet bij nul. Er wordt op dit moment aan diverse bouwstenen gewerkt, zowel aan MRA- als aan Rijkszijde. Daaronder vallen onder andere de nationale, provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies, het gezamenlijke Rijk/regio ontwikkelperspectief van het gebiedsgerichte bereikbaarheidsprogramma ‘Samen bouwen aan Bereikbaarheid’, het Handelingsperspectief MRA Oost en de nieuwe MRA Agenda 2.0. Vanuit de MRA zijn de in het platform Ruimte geselecteerde sleutelgebieden voor grote gebiedsontwikkelingen belangrijke input voor de op te stellen Verstedelijkingsstrategie. Een samenhangende basis en een integraal afgestemd afwegingskader ontbreekt echter. Dat brengt schuurpunten, ingewikkelde afwegingen en keuzen met zich mee. In deze majeure strategische opgave gaat de Verstedelijkingsstrategie voorzien. In de komende jaren worden de verschillende bouwstenen geïntegreerd tot een omgevingsagenda. Afgesproken is dat in het voorjaar van 2020 de bestuurlijke partners (van Rijk en MRA) gezamenlijk besluiten wanneer en op welke wijze een synthese tussen lopende trajecten in de omgevingsagenda tot stand kan komen.					
	Concreet Resultaat 2020 o Een gedragen verstedelijkingsstrategie voor de MRA, in samenwerking met het Rijk, met daarin een integraal afgestemd afwegingskader.					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marieke van Doorninck (Platform Ruimte), Jan de Reus (Platform Ruimte/Mobiliteit), Hans Krieger (Platform Ruimte), Maaïke Veeningen (Platform Ruimte/EZ) en Marja Ruigrok (Platform EZ/Mobiliteit) MRA Stuurgroep verstedelijkingsstrategie, Agendacommissie MRA Paul Menting Projectteam Verstedelijkingsstrategie					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Bijlage 1: Overzicht van de begroting

Uitgaven	2019	2020
Uitvoering werkplan MRA Platform Economie	€ 4.950.000	€ 4.950.000
Uitvoering werkplan MRA Platform Ruimte	€ 1.200.000	€ 1.200.000
Uitvoering werkplan MRA Platform Mobiliteit	€ 0	€ 0
Uitvoering thema's Agendacommissie (Europa, Lobby, etc)	€ 75.000	€ 75.000
MRA Bureau	€ 1.969.000	€ 1.969.000
Algemene reserve	€ 46.847	€ 119.612
totale uitgaven	€ 8.240.847	€ 8.313.612

Inkomsten		
Gemeenten: €1.53* per inwoner**	€ 3.688.943	€ 3.795.886
Prov. Noord-Holland: gelijke bijdrage Amsterdam	€ 1.283.844	€ 1.320.699
Prov. Flevoland: gelijke bijdrage Almere	€ 305.996	€ 317.963
Gemeente Amsterdam: extra bijdrage Platform Economie	€ 1.439.532	€ 1.439.532
Provincie Noord-Holland: extra bijdrage Platform Economie	€ 1.439.532	€ 1.439.532
Vervoerregio Amsterdam: extra bijdrage Trainee pool	€ 83.000	€ 0
totale inkomsten	€ 8.240.847	€ 8.313.612

**bedrag per inwoner wordt jaarlijks geïndexeerd op basis van de inflatie in het laatst bekende jaar.
Voor de berekening van de bijdrage in 2020 wordt daarom gewerkt met de inflatie over 2018 (1.72%)*

**peildatum = 1 januari van het voorgaande jaar

MRA Agenda actienummer	Omschrijving MRA Agenda actie	Begroting Economie 2020	Begroting Ruimte 2020	Begroting Mobiliteit 2020	Totaal Begroting 2019	Totaal Begroting 2020
Ruimte geven aan wonen en werken						
1.1 en 1.2 en programma Bouwen en Wonen	Alle MRA-gemeenten maken afspraken over afstemming en programmering woningbouw. Alle MRA-gemeenten geven aan welke binnenstedelijke locaties komende 4-10 jaar ter beschikking komen.		€ 440.000		€ 430.000	€ 440.000
1.3	Uitvoering geven aan de Vastgoedmarketingstrategie van de MRA om internationale investeerders aan te trekken.	€ 200.000			€ 200.000	€ 200.000
1.5	Transformatie van kantoren, bedrijven naar (tijdelijke) woon- en werkruimte met veel aandacht voor de leefkwaliteit, bijvoorbeeld door flexibelere bestemmingsplannen	€ 230.000			€ 270.000	€ 230.000
1.9	De regionale hotelstrategie 2016-2020 op korte termijn herijken, en op middellange termijn uitbouwen tot een Regionale Accommodatiestrategie.	€ 150.380			€ 150.380	€ 150.380
1.10	Gezamenlijk uitvoering geven aan de Strategische agenda Toerisme in de MRA 2025 en het daarbij behorende Actieprogramma Toerisme (incl. ABHZ)	€ 450.000			€ 450.000	€ 450.000
1.11 (nieuwe actie)	Het versnellen van de woningbouwproductie in de MRA voor 60.000 nieuwe woningen van 2017 t/m 2020.		€ 50.000		€ 60.000	€ 50.000
Slimmer en innovatiever werken						
2.2	De MRA-partijen maken op regionaal niveau afspraken over studentenhuisvesting en huisvesting voor pas afgestudeerden en internationale kenniswerkers (is tevens onderdeel van actie 1.1)	via actie 2.10			€ 0	€ 0

MRA Agenda actienummer	Omschrijving MRA Agenda actie	Begroting Economie 2020	Begroting Ruimte 2020	Begroting Mobiliteit 2020	Totaal Begroting 2019	Totaal Begroting 2020
2.4	Locaties aanwijzen in de nabijheid van de internetknooppunten in de MRA waar datacenters zich kunnen vestigen met aandacht voor energievoorziening en een optimale benutting van restwarmte.		onderzoek afgerond		€ 40.000	€ 0
2.5 t/m 2.8	De MRA richt zich op een betere aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt en het permanent scholen en opleiden van werknemers, om permanent een goed opgeleide beroepsbevolking te hebben in een snel veranderende economie	€ 400.000			€ 250.000	€ 400.000
2.9	Het in triple-helix organiseren van de samenwerking overheden-bedrijfsleven-kennisinstellingen, met als doel de innovatie-kracht te versterken, en het realiseren van de vijf maatschappelijke uitdagingen van de Amsterdam Economic Board (gezondheid, mobiliteit, human capital, digitale connectiviteit en circulair). Via het organiseren van prijsvragen worden bedrijven en kennisinstellingen uitgedaagd om op bedrijfsmatige en innovatieve wijze bij te dragen aan het realiseren van de vijf Board-uitdagingen	€ 2.290.000			€ 2.440.000	€ 2.290.000
2.10	Samen met universiteiten en hogescholen uitvoering geven aan het programma Open Amsterdam, gericht op het aantrekken van internationaal talent. Via INAmsterdam ondersteuning geven aan de Internationale nieuwkomers	€ 350.000			€ 350.000	€ 350.000
De leefkwaliteit verbeteren						
3.1	Een actieprogramma opstellen en uitvoeren voor het metropolitane landschap.		€ 160.000		€ 20.000	€ 160.000
3.2	Onderzoek doen naar een landschapsfonds en een landschapscompensatieregeling voor de MRA.		€ 50.000		€ 80.000	€ 50.000

MRA Agenda actienummer	Omschrijving MRA Agenda actie	Begroting Economie 2020	Begroting Ruimte 2020	Begroting Mobiliteit 2020	Totaal Begroting 2019	Totaal Begroting 2020
3.3	Een regionaal plan voor afstemming van evenementen waarbij rekening wordt gehouden met een optimale verdeling van overlast en inkomsten die bijdragen aan het beheer van gebieden.		afgerond		€ 40.000	€ 0
3.4	Een verkenning uitvoeren naar de metropolitane potentie van het Markermeer-IJmeer voor de doelstellingen van de MRA.		afgerond		€ 40.000	€ 0
3.5	Een curator aanstellen voor het landschap, te beginnen met Waterland als voorbeeldproject, die in 10 jaar tijd het landschap op de kaart zet voor recreanten en toeristen.		€ 20.000		€ 40.000	€ 20.000
3.6	De MRA-partners voeren een quick scan uit voor lopende landschappelijke projecten (zoals de Markermeerdijken) om na te gaan in hoeverre de in deze agenda gemaakte keuzes en acties daarin meegenomen worden.		afgerond		€ 10.000	€ 0
3.10	De MRA-partners geven uitvoering aan de Cultuurimpuls MRA, die zich richt op afstemming en versterking van het cultuuraanbod en toeristische profilering op MRA-schaal, en nieuwe functies voor leegstaande monumenten en erfgoedstructuren biedt	€ 75.000			€ 0	€ 75.000
Versnellen van de transitie naar een schone economie						
4.1	Een plan opstellen met koplopers in het bedrijfsleven voor het circulair maken van grondstoffenketens in de regio.	€ 300.000			€ 300.000	€ 300.000
4.2	Roadmap opstellen voor versnelling en vereenvoudiging van vergunningverlening en aanpassing wetgeving					
4.3	De Westas, grondstoffenrotonde Zaanstad, Gooi en Vechtstreek, Schiphol Trade Park en Floriade Almere aanwijzen als pilotgebieden voor circulaire economie.					

MRA Agenda actienummer	Omschrijving MRA Agenda actie	Begroting Economie 2020	Begroting Ruimte 2020	Begroting Mobiliteit 2020	Totaal Begroting 2019	Totaal Begroting 2020
4.4	Een MRA-brede grondstoffenatlas opstellen, met grondstoffenanalyse.	Zie hierboven			Zie hierboven	Zie hierboven
4.5	De MRA wijst plekken aan voor tijdelijke opslag van hoogwaardige bouwmaterialen die vrijkomen bij sloop en zet een digitale marktplaats op om dit sloopafval op regioschaal weer te verhandelen					
4.6	Inventarisatie van braakliggende terreinen die in de komende 5 tot 10 jaar gebruikt kunnen worden voor de opwerking van zonne-energie of voor de verbouw van gewassen zoals vlas, hennep, olifantsgras en hop voor bio-based producten					
4.7	Onderzoeken van de regionale afvalinzameling- en verwerking en voorstellen doen voor verbetering.					
4.8	Opstellen en uitvoeren van een regionale programma voor energie waarin de MRA-partners invulling geven aan het landelijke Energieakkoord en een bijdrage aan de Nationale Energieatlas.		€ 130.000		€ 32.500	€ 130.000
4.9	Opschalen van pilots van slimme en flexibele energiesystemen zoals smart grids, waarbij vraagsturing en energieopslag een rol spelen.		€ 50.000		€ 50.000	€ 50.000
4.10	Uitbreiden en verknopen van warmte/koudenetwerken in de MRA voor grotere efficiëntie en aansluiting van 300.000 extra woningequivalenten.		€ 50.000		€ 57.500	€ 50.000
4.11	Opstellen en uitvoeren van een regionaal programma voor het versnellen van energiebesparing.		afgerond		€ 40.000	€ 0
Beter verbinden						
5.1	Uitbreiding en verbetering knooppunt Schiphol Plaza			€ 0	€ 0	€ 0

MRA Agenda actienummer	Omschrijving MRA Agenda actie	Begroting Economie 2020	Begroting Ruimte 2020	Begroting Mobiliteit 2020	Totaal Begroting 2019	Totaal Begroting 2020
5.4 (5.4 en 5.9)	Opstellen van een bereikbaarheidsagenda voor goederen, waarbij ook nadrukkelijk aandacht is voor efficiënte en schone stedelijke distributie met zo min mogelijk hinder			€ 0	€ 0	€ 0
5.5	Onderzoeken welke nieuwe infrastructuurinvesteringen prioriteit hebben na 2025, zoals uitbreiding metronet, de IJmeerverbinding, A1, N23 en voltooiing van een 2 ^e ring rond Amsterdam			€ 0	€ 0	€ 0
5.7	De MRA stelt een innovatie- en duurzaamheidsagenda 'smart mobility' op			€ 0	€ 0	€ 0
5.10	MRA-partijen stellen in samenwerking met het Rijk een multimodale regioregisseur aan			€ 0	€ 0	€ 0
De metropool klimaatbestendiger maken						
6.1, 6.2, 6.3	Een regionaal plan uitwerken voor de waterhuishouding waarin maatregelen staan op het gebied van calamiteitsvoorzieningen, waterberging, meerlaagse waterveiligheid, waterkwaliteit, verzilting van de landbouwgronden, bodemdaling en beperking van het watergebruik, onder meer in samenwerking met het Nationaal Deltaprogramma en andere rijksprogramma's		€ 170.000		€ 100.000	€ 170.000
De Metropool wendbaarder maken						
7.2	Structureel monitoren van relevante trends en ontwikkelingen op (inter)nationale en MRA-schaal (MRA dashboard), met medeneming van signalen uit de samenleving.	€ 150.000			€ 150.000	€ 150.000
Overige kosten / activiteiten						
nvt	Budget voor urgente nieuwe projecten	€ 354.620	€ 20.000		€ 499.620	€ 374.620

MRA Agenda actienummer	Omschrijving MRA Agenda actie	Begroting Economie 2020	Begroting Ruimte 2020	Begroting Mobiliteit 2020	Totaal Begroting 2019	Totaal Begroting 2020
nvt	Activiteiten, niet zijnde acties uit de MRA Agenda: Verstedelijkingstrategie		€ 50.000		€ 0	€ 50.000
nvt	Activiteiten, niet zijnde acties uit de MRA Agenda: werkzaamheden duurzaamheid m.b.t. onderzoek, monitoring, communicatie, events		afgerond		€ 50.000	€ 0
nvt	Vergaderkosten / bijeenkomsten Platform Ruimte		€ 10.000		€ 0	€ 10.000
TOTAAL		€ 4.950.000	€ 1.200.000	€ 0	€ 6.150.000	€ 6.150.000

Begroting algemeen deel MRA Begroting:

Omschrijving	Begroting 2019	Begroting 2020
<i>Personele lasten</i>		
Budget 'vast' personeel MRA Bureau	€ 793.000	€ 793.000
Budget Programma- en Projectmanagers	€ 500.000	€ 500.000
Budget Trainee pool MRA	€ 166.000	€ 166.000
<i>Totaal personele lasten</i>	€ 1.459.000	€ 1.459.000
<i>Bureaunkosten</i>		
Huisvesting, ICT en ondersteuning	€ 100.000	€ 100.000
Vergader-, bureau- en OV kosten	€ 110.000	€ 110.000
Communicatie- en representatie budget	€ 80.000	€ 80.000
<i>Totaal bureaunkosten</i>	€ 290.000	€ 290.000
<i>Congres- en Onderzoek</i>		
MRA Congres	€ 80.000	€ 80.000
Onderzoeksbudget	€ 60.000	€ 60.000
State of the Region	€ 80.000	€ 80.000
<i>Totaal Congres- en Onderzoek</i>	€ 220.000	€ 220.000
Totaal begroting MRA Bureau	€ 1.969.000	€ 1.969.000

Bijlage 2: Samenstelling van bestuurlijke gremia

Overzicht bestuurlijk vertegenwoordiging in MRA Overleggen								
Overleggen op MRA schaal								
Amstelland-Meerlanden	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Aalsmeer			van Rijn	Via VRA				
Amstelveen	Poppens	Gordon						Raat
Diemen			Scholten		Scholten	Nuijens	Nuijens	
Haarlemmermeer		Ruigrok	Sedee		Nobel	Sedee	Ruigrok	Ruigrok
Ouder-Amstel	Van der Weele					Langenacker		
Uithoorn	Heiliegiers							
Flevoland	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Almere	Weerwind	Veeningen	Veeningen	Hoek	Ypma	Hoek	Hoek	van Garderen
Lelystad	Adema	Sparreboom	Schot	Via PFL	Sparreboom	Rentenaar	van Wageningen	Schot
IJmond	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Beverwijk			Ferraro	Via PNH				
Heemskerk								
Velsen	Verwoort	Verwoort			Bal	Dinjens	Dinjens	Verwoort
Regio GenV	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Blaricum				Via PNH				
Gooise Meren	Luijten		Luijten					
Hilversum	Broertjes / Jaeger	Jaeger				Kastje	Kastje	
Huizen					Boom			
Laren								
Weesp								
Wijdmeren								de Kloet
Zaanstreek - Waterland	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Beemster				Via VRA				
Edam-Volendam		Schutt						Tuijp
Landsmeer								
Oostzaan								
Purmerend	Bijl	Hegger	Kroese		Kroese			Tijmstra
Uitgeest								
Waterland	Kroon					Kroon		
Wijdmeren								
Wormerland								
Zaanstad	Hamming	Ram	Krieger / Mutluer		Mutluer	Munnikendam	Munnikendam	Munnikendam
Zuid-Kennemerland	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Bloemendaal				Via PNH				
Haarlem	Wienen	Berkhout	Roduner		Meijs		Berkhout	Meijs
Heemstede						Mulder		
Zandvoort	Verheij							
Overige deelnemers	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Amsterdam	Halsema / Kock	Kock	Van Doorninck	Dijksma	Ivens	van Doorninck	van Doorninck	Meliani
Provincie Noord-Holland	Van Dijk / VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT
Provincie Flevoland	Verbeek / VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT
Vervoerregio	Ruigrok			Ruigrok				

Samenstelling MRA Agendacommissie (vanuit de Platforms):

- PH Algemene Zaken / Voorzitter:

PH Communicatie / Vice-voorzitter:

PH Nieuwe MRA Agenda:

PH Governance:

PH Lobby/PA:

PH Financien:
- Udo Kock (Platform Economie)

Robbert Berkhout (Platform Economie)

Maaike Veeningen (Platform Ruimte)

Hans Krieger (Platform Ruimte)

Marja Ruigrok (Platform Mobiliteit)

VACANT (Platform Mobiliteit)

Meer richting en resultaat

Evaluatie bestuurlijke samenwerking
Metropoolregio Amsterdam

Staf Depla, Hannie te Grotenhuis, Ralph Pans

Voorwoord

Regio's zijn in de afgelopen decennia een niet meer weg te denken figuur geworden in het openbaar bestuur. De relevantie van regionaal beleid en regionale samenwerking is onmiskenbaar toegenomen. Dit heeft alles te maken met de aantrekkingskracht die stedelijke agglomeraties op mensen en bedrijven hebben, waardoor grote steden belangrijker zijn geworden voor het welzijn en de welvaart in ons land. Een ontwikkeling overigens die wereldwijd plaatsvindt, en die ook wel 'agglomeratiekracht' wordt genoemd. De grote vraagstukken van de toekomst kunnen echter niet door de steden alleen van duurzame antwoorden worden voorzien. Steden beseffen in toenemende mate dat zij hun omgeving nodig hebben en omgekeerd beseffen gemeenten in de regio dat zij niet zonder de voordelen van de stad kunnen. Of zoals één van onze gesprekspartners het uitdrukte: 'Geen topregio zonder topstad, en geen topstad zonder topregio.'

De Metropoolregio Amsterdam (MRA) is een voorbeeld van regiovorming die je overal in ons land, maar ook in andere Europese landen, ziet. Wel kenmerkt de MRA zich door specifieke omstandigheden. Economisch gaat het de regio bijzonder goed. Gevolg is dat er een enorme druk op de beschikbare ruimte en infrastructuur in en rondom Amsterdam ontstaat. De oververhitte woningmarkt werkt daarbij maatschappelijk risicovolle verdringingseffecten in de hand. De arbeidsmarkt heeft inmiddels met een toenemende krapte te maken. Deze dynamiek creëert ongekende uitdagingen voor de gehele regio - uitdagingen waarvoor geen vastomlijnde plannen of beproefde oplossingen bestaan.

De urgentie en de complexiteit van de uitdagingen is groot. Overheden en hun beleid doen ertoe. Daarom heeft de MRA bevlogen en geëngageerde bestuurders nodig die eensgezind en capabel de handen aan de ploeg slaan. Deze noodzakelijke mix van samenwerkingsingrediënten hebben wij in ons onderzoek naar de MRA-samenwerking echter te weinig aangetroffen. We zagen daarentegen een opvallende verdeeldheid in allerlei vormen, afgewisseld met handelingsverlegenheid.

Onze aanbevelingen richten zich dan ook vooral op de genoemde voorwaarden voor een succesvolle MRA-samenwerking. Voorwaarden die ons inziens niet facultatief kunnen zijn in een regio waar de hoge kwaliteit van

leven tezamen met een goed voor de hedendaagse samenleving toegeruste en gelukkige bevolking het economische succes van de regio verklaren, maar tegelijkertijd serieus onder druk staan.

De kern van ons advies luidt: verminder de papierproductie en het vrijblijvend praten, geef meer richting aan de samenwerking en boek belangrijke resultaten. Om dit te kunnen bereiken is nodig dat de MRA een heldere, gezamenlijke koers bepaalt en voor de topprioriteiten sterke uitvoeringsprogramma's opstelt. Daarnaast adviseren wij stroomlijning van de governance, zodat die beter dan nu het succes van de inhoudelijke inzet kan dienen.

Wij hopen dat voorliggend rapport een wake-up-call is voor gemeenten en provincies in de MRA, en hen van dienst is om maatregelen te treffen voor een regionale samenwerking die verschil maakt.

Op deze plaats willen wij tot slot de medewerkers van het MRA Bureau bedanken voor de goede ondersteuning die zij ons op tal van momenten hebben geboden en de welkome ontvangst die wij maandenlang hebben ervaren. Daarnaast willen wij alle gesprekspartners bedanken voor de openhartige en informatieve gesprekken die wij met hen mochten voeren.

*Het evaluatieteam,
Staf Depla, Hannie te Grotenhuis en Ralph Pans*

Amsterdam, 12 juli 2019

Inhoudsopgave

I. Inleiding	9
1.1 Evaluatieopdracht	9
1.2 Werkwijze	9
1.3 Leeswijzer	10
2. Uit de gesprekken	11
2.1 Wat vooraf ging	11
2.2 MRA-samenwerking in 2019	12
2.2.1 Waardering van de samenwerking	12
2.2.2 Effectiviteit van de samenwerking	12
2.3 Er kan nog zoveel beter	16
2.3.1. Zaken voor elkaar krijgen	17
2.3.2 Besturing	19
2.3.3 De rol van Amsterdam	23
2.4 Dát alsjeblieft niet!	25
2.5 De blik van buitenstaanders	25
3. Beschouwing	29
3.1 Bevlogen urgentiebesef	29
3.2 Bedrijfsverzamelgebouw op topllocatie	30
3.3 De spagaat van Amsterdam	31
3.4 De kwetsbaarheid van een lichte structuur	31
3.5 Verpletterende versplintering	31
3.6 Onderschatting van de gemeenteraden	32
3.7 Onderbenutting van externe partijen	32
3.8 Vervoerregio en Amsterdam Economic Board	33
4. Aanbevelingen	35
4.1 Kies voor samenwerking die ertoe doet	35
4.1.1 Schep vreugde in het maken van een regionale visie	35
4.1.2 Stuur op koers en resultaten	36
4.2 Leiderschap van Amsterdam	37
4.3 De besturing	38
4.3 Zet de luiken open	43
4.4 Wees voortvarend	43
Bijlage 1 - Onderzoeksvragen	47
Bijlage 2 - Lijst gesprekspartners	49

I. Inleiding

1.1 Evaluatieopdracht

Twee jaar eerder dan voorzien, heeft de Regiegroep van de MRA besloten het samenwerkingsconvenant uit 2017 te evalueren. De opdracht die wij, als onafhankelijk evaluatieteam, meekregen luidde:

“In hoeverre heeft het in 2017 ondertekende Convenant Versterking samenwerking Metropoolregio Amsterdam, en de werkwijze die daaruit voortvloeit, bijgedragen aan verwezenlijking van de ambities die in het Convenant zijn verwoord? En wat kan er worden gedaan om de regionale bestuurlijke samenwerking in de MRA-regio te versterken, inclusief de betrokkenheid van raden en staten?”

In de bijlage treft u de gehele onderzoeksvraag aan.

1.2 Werkwijze

Ten behoeve van ons werk hebben wij vanaf februari 2019 tot en met de eerste week van juni 2019 gesprekken gevoerd met leden van de Regiegroep, de Agendacommissie, de bestuurlijke platforms en de portefeuille overleggen. We hebben een gesprek gevoerd met de colleges van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland en Flevoland. We hebben medewerkers van het MRA Bureau geïnterviewd, alsmede de voorzitters van de directeuren-overleggen Mobiliteit en Economie. Er is een schriftelijke vragenlijst uitgezet onder raads- en Statenleden en met een deel van hen hebben we aansluitend een groepsgesprek gevoerd. Daarnaast hebben we ons licht opgestoken bij een twintigtal deskundigen en bij externe partijen die bij de regio zijn betrokken; zij zijn afkomstig van onder meer het Rijk, de Amsterdam Economic Board, het bedrijfsleven en kennisinstellingen.

Zo hebben we in totaal ruim 80 mensen gesproken. Meestal waren het individuele gesprekken, af en toe waren het gezamenlijke gesprekken. In de bijlage treft u een overzicht aan met de namen van alle gesprekspartners.

Naast het voeren van gesprekken hebben we relevante MRA-documenten bestudeerd en enkele studies naar regionale samenwerkingsverbanden.

In de eindfase van de evaluatie hebben we drie deskundige buitenstaanders –Carolien Gehrels, Frank Kalshoven en Coen Teulings - uitgenodigd om ons conceptadvies kritisch te lezen en ons van feedback te voorzien. Daarna hebben we onze bevindingen eind juni in de Regiegroep gepresenteerd, en begin juli aan de colleges van B&W in de deelregio's. De verschillende reacties hebben wij benut om ons rapport te verbeteren.

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk gaan we in op de opvattingen en ervaringen van onze gesprekspartners. In het hoofdstuk erna onderwerpen we de gespreksopbrengsten aan een nadere beschouwing, om ten slotte in het laatste hoofdstuk aanbevelingen te doen voor verbetering van de samenwerking.

2. Uit de gesprekken

2.1 Wat vooraf ging

In de regio Amsterdam heeft zich in de afgelopen decennia een geschiedenis van overleg en samenwerking gevormd. Ruim dertig jaar geleden werd het 'Regionaal Overleg Amsterdam' opgericht, later omgedoopt tot 'Regionaal Orgaan Amsterdam'. Er werd in die periode toegewerkt naar een 'stadsprovincie', een bestuurlijke vernieuwing die het uiteindelijk in de Tweede Kamer niet haalde. Als alternatief kwamen er 'kaderwetgebieden', de zogenoemde Wgr+-gebieden, en zo ontstond in 2006 de Stadsregio Amsterdam, waaraan 15 gemeenten deelnamen. Gaandeweg gingen deze 15 gemeenten op steeds meer beleidsterreinen samenwerken.

Toen in 2015 de Wgr+-regio's werden afgeschaft, bleef de behoefte aan een goed georganiseerde regionale samenwerking bestaan. In 2016 werd dan ook op initiatief van burgemeester Van der Laan van Amsterdam naar een passende structuur gezocht voor de voortzetting van de samenwerking. Dit initiatief mondde in 2017 uit in een convenant dat werd ondertekend door toen nog 33 gemeenten, 2 provincies en de Vervoerregio. In het convenant worden het doel van de samenwerking alsmede de bestuurlijke inrichting en organisatie uitvoerig beschreven.

De geschiedenis van de samenwerking in de regio Amsterdam laat een afwisseling zien van lichte en zwaardere vormen van samenwerking. In tijden van verplichtende samenwerking werd deze soms als knellend ervaren, terwijl in tijden van vrijblijvende samenwerking soms doorzettingskracht werd gemist.

Met het MRA Convenant is bewust gekozen voor een lichte structuur, met alle voor- en nadelen die daaraan verbonden zijn. Een klein bureau ondersteunt de samenwerking. Het mandaat voor besluitvorming blijft nadrukkelijk bij de individuele bestuursorganen. De zeven deelregio's, waar de MRA in is onderverdeeld, hebben een taak in de voorbereiding en uitvoering van afspraken. Een strategische agenda, die op dit moment wordt herijkt, geeft de samenwerking inhoudelijk richting. Door alle jaren heen, en ook nu weer, is de kern van de regionale samenwerking steeds geweest: economie, ruimte en mobiliteit.

2.2 MRA-samenwerking in 2019

2.2.1 Waardering van de samenwerking

Anno 2019 vinden alle gemeenten en provincies de samenwerking in MRA-verband vanzelfsprekend. Het belang van de samenwerking staat buiten kijf. Velen merken op dat de houding ten opzichte van Amsterdam in de achterliggende jaren is veranderd. 'De stad is meer van ons allemaal geworden', zo vatte één van hen dit samen. Voorts wordt positief gewaardeerd dat zowel grote(re) als kleine(re) gemeenten goed worden vertegenwoordigd en erkend. Dat laatste ziet men overigens ook als een resultaat van de omvangrijke MRA Agenda: daar zit voor iedereen iets in.

Het feit dat men elkaar regelmatig ontmoet en kent, dat men elkaar gemakkelijk weet te vinden als dat nodig is, dat men kennis en ervaringen uitwisselt, dat men weet wat er speelt: het zijn de immateriële resultaten van het regionale netwerk waar men zeer over te spreken is. Tegelijkertijd wordt door velen de bestuurlijke drukte en de grote papierstroom gehekeld.

De MRA-samenwerking heeft naast de immateriële uitkomsten concrete resultaten opgeleverd. Genoemd worden: het Bidboek voor de acquisitie van de EMA, afspraken over bedrijventerreinen en kantoren in het Platform Bedrijven en Kantoren (Plabeka), House of Skills, gezamenlijke maatregelen om toeristenstromen te spreiden, het inzichtelijk krijgen van de totale woningbouwopgave, de activiteiten die samen met de Amsterdam Economic Board worden ondernomen op het terrein van de circulaire economie, de gerealiseerde verbinding tussen Amsterdam en Almere en andere infrastructurele projecten. Op dit moment wordt nagedacht over een fonds (Invest-MRA), waarmee strategische en majeure projecten kunnen worden gefinancierd en waardoor gemakkelijker kan worden aangesloten bij Europese en nationale geldstromen alsmede bij Invest-NL.

Bovenstaande neemt echter niet weg dat een groot deel van de gesprekspartners – en vrijwel alle externe gesprekspartners - kritisch is over de geboekte resultaten. Zij vinden dat de opbrengst van de samenwerking niet in verhouding staat tot de aard en urgentie van de regionale opgaven.

2.2.2 Effectiviteit van de samenwerking

Regelmatig werd ergens in de gesprekken gezegd: '...maar het gaat de regio heel goed', alsof men zich wilde verontschuldigen voor de

samenwerkingsresultaten tot nog toe. De uitspraak echter dat het de regio heel goed gaat, verdient wel enige nuancering. Het is met name de magneetfunctie van Amsterdam die de groei veroorzaakt, het gaat niet overal in de regio even goed en er doen zich ontwikkelingen voor die de economische groei op termijn kunnen belemmeren.

Bovendien wordt nog iets anders over het hoofd gezien. De MRA draagt een vijfde bij aan de economie van Nederland, uitgedrukt in het BNP. Dit betekent dat de nationale economie behoorlijk afhankelijk is van hoe het er in de MRA aan toe gaat. Wanneer de MRA-samenwerking suboptimaal presteert, dan heeft dit consequenties voor de rest van Nederland. In de gesprekken hebben we niet de indruk gekregen dat er een algeheel besef bestaat van deze 'noblesse oblige'.

Hieronder schetsen we een aantal bepalende ontwikkelingen in de MRA - ontleend aan het rapport 'De stad verbeeld' van het Planbureau voor de Leefomgeving en de 'Economische Verkenningen MRA 2019'.

De bevolking in de MRA groeit bovengemiddeld, en dat is met name zichtbaar in de cijfers voor Amsterdam en de deelregio's Amsteland-Meerlanden en Zuid-Kennemerland. Daar is sprake van een bijna dubbele bevolkingsaanwas vergeleken met landelijke cijfers. Jaarlijks groeit de MRA met 20.000 tot 25.000 inwoners.

De groei lijkt ook in de komende jaren door te gaan, en wordt met name veroorzaakt doordat er meer mensen geboren worden dan er overlijden en doordat mensen uit het buitenland in de MRA-regio gaan wonen. Het binnenlandse migratiesaldo is juist negatief: er vertrekken meer mensen uit de MRA naar andere delen van Nederland dan omgekeerd. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat dit een verdringingseffect is als gevolg van de oververhitte woningmarkt.

Woningbehoefteonderzoek laat zien dat er tussen nu en 2040 230.000 woningen moeten worden gebouwd om aan de toenemende vraag te kunnen voldoen.

De economische groei in de MRA, uitgedrukt in het Bruto Regionaal Product, is eveneens bovengemiddeld. De MRA neemt niet alleen een

vijfde van de nationale economische groei voor zijn rekening, uitgedrukt in het percentage van het BNP, ook in vergelijking met andere grootstedelijke regio's in Europa doet de MRA het bijzonder goed; de MRA behoort in dit opzicht onmiskenbaar tot de Europese top. De economische groei weerspiegelt zich onder andere in een jaarlijkse toename van het aantal banen dat varieert van 25.000 tot 45.000.

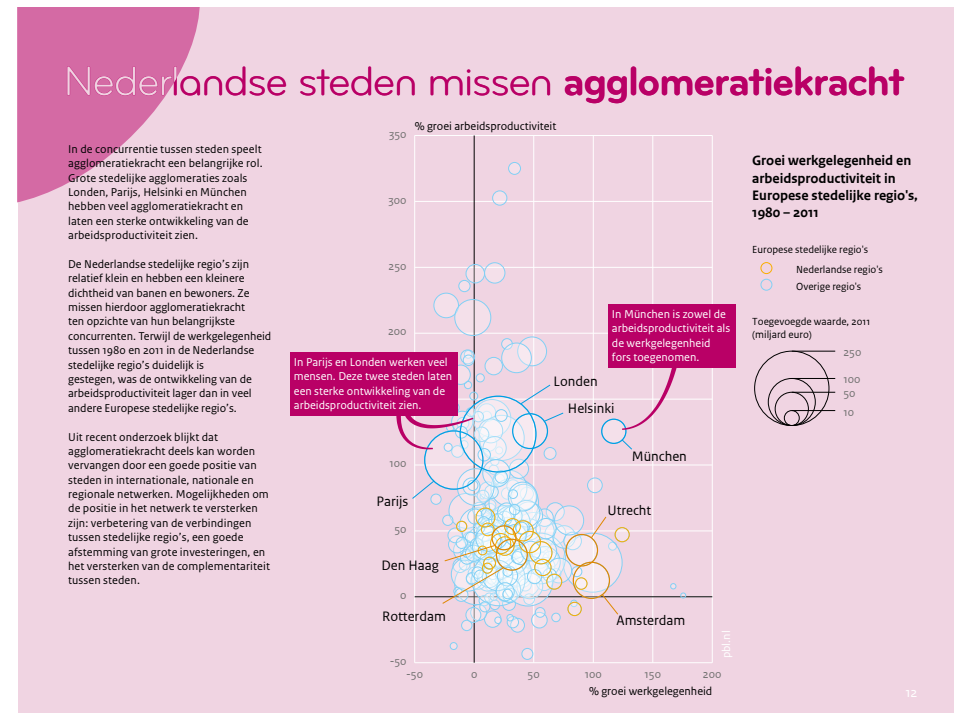
Voor de stad Amsterdam en de deelregio Amstelland-Meerlanden dragen bij aan de grote economische groei. Tegelijkertijd is in sommige andere deelregio's sprake van een minder goede ontwikkeling van economische sectoren en werkgelegenheid. De groei vlakt sinds 2015 wel af en de verwachting is dat deze de komende jaren richting het MRA-gemiddelde gaat.

Sectoren die het sterkst aan het BRP bijdragen, zijn de financiële sector en andere deelsectoren in de zakelijke dienstverlening, de groothandel en de ICT-sector. De MRA blinkt ten opzichte van andere regio's in het land uit in de financiële sector en in andere (specialistische) zakelijke diensten. Qua werkgelegenheid dragen behalve zakelijke dienstverlening en ICT ook detailhandel en horeca relatief veel bij. Hoewel industrie, vervoer en opslag nog steeds belangrijke economische sectoren zijn, zijn het duidelijk 'krimpende' sectoren.

Een andere opvallend verschijnsel is dat de regio relatief veel bedrijven huisvest die grootgebruikers van energie kunnen worden genoemd. Met het oog op de energietransitie is dit een relevant gegeven.

Het gemiddelde opleidingsniveau is vergeleken met landelijke cijfers hoog en stijgt nog steeds. De werkloosheid is laag en de participatiegraad ligt net boven het landelijke gemiddelde. Krapte op de arbeidsmarkt is inmiddels in vrijwel alle sectoren en op alle functieniveaus merkbaar. Tegelijkertijd neemt de arbeidsparticipatie al jaren nauwelijks meer toe, en verwacht wordt dat dit mede door de vergrijzing ook niet meer veel zal veranderen. Tevens laat de arbeidsproductiviteit een vertragende groei zien. Deze combinatie van dalend arbeidsaanbod en vertragende toename van arbeidsproductiviteit zet de toekomstige economische groei onder druk. Om ongewenste ontwikkelingen te voorkomen, zijn blijvende investeringen in menselijk kapitaal en economische innovatie cruciaal.

In onderstaand plaatje, ontleend aan 'De stad verbeeld' (2015) van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), is eveneens te zien dat Amsterdam het landelijk en Europees gezien bijzonder goed doet wat betreft werkgelegenheid, maar minder wat betreft arbeidsproductiviteit, indicator voor innovatie en concurrentiekracht. Gezien de schaal van de Nederlandse steden is dat niet zomaar te veranderen; het PBL geeft aan dat Nederlandse steden en regio's elkaar daarvoor nodig hebben. De agglomeratiekracht kan worden versterkt door verbetering van de verbindingen, afstemming van grote investeringen en versterking van de complementariteit tussen de steden. De laatste ontwikkeling, een forse groei van de woon-werkpendel, laat zien dat regiogrens- overstijgende bewegingen in de praktijk al volop gaande zijn. De toename van woon-werkpendel wordt veroorzaakt door zowel inwoners in de MRA als mensen die buiten de regio wonen en in de MRA werken. De groter wordende pendel betekent een verdere overbelasting van de huidige infrastructuur voor OV en wegen.

Amsterdam en omgeving hebben een onovertroffen aantrekkingskracht op woningzoekenden, toeristen, bedrijven en ondernemende, energieke mensen. De groei ontketent echter een regionale dynamiek waarop nog lang geen adequate antwoorden zijn gevonden: tekort aan (betaalbare) woningen en daardoor verdringingseffecten, een groeiende inkomende en uitgaande pendel en daardoor een toenemende bereikbaarheidsproblematiek, een kolossale ruimtelijke claim van verschillende, noodzakelijke functies en daardoor gebrek aan ruimte voor nieuwe ontwikkelingen, druk op de voorzieningen, en toenemende krapte op de arbeidsmarkt in combinatie met een stagnerende arbeidsproductiviteit.

Uit studies van het Planbureau voor de Leefomgeving blijkt dat overheden aan verschillende knoppen moeten (en kunnen!) draaien om een dynamiek als deze in goede banen te leiden. Dat vereist de vaardigheid om samen met anderen oplossingsrichtingen te vinden die nog niet eerder zijn beproefd. Bovendien moeten oplossingen toekomstbestendig zijn, dus passend bij maatschappelijke ontwikkelingen en behoeften die zich pas op termijn voordoen. Al met al staat de MRA voor een bestuurlijke uitdaging van jewelste.

Gesprekspartners gaven aan dat MRA-bestuurders de juiste knoppen nog niet weten te vinden, en dat de effectiviteit van de samenwerking daarom nog onvoldoende is.

Steeds opnieuw hoorden wij dat het de MRA-deelnemers ontbreekt aan:

- een gezamenlijke opvatting over wat voor regio de MRA wil zijn en wat dit voor de ontwikkeling van de deelregio's betekent;
- een eensgezind beeld van en focus op de opgaven die het meest bepalend zijn voor de toekomst van de MRA;
- een heldere uitvoeringsstrategie en doorzettingsmacht om afgesproken doelen te bereiken.

Dat zijn forse uitspraken, gezien de urgentie en complexiteit van de regionale opgaven. De effectiviteit van de regionale samenwerking moet zich dus nog bewijzen.

2.3 Er kan nog zoveel beter

Voor enkele bestuurders komt de evaluatie te vroeg: 'We zijn nog jong als MRA; geef de samenwerking eerst een kans.' Maar meer overheersend is een ander gevoel, dat door één van de gesprekspartners treffend werd weergegeven: 'Er gebeurt veel goeds, maar er kan nog zoveel beter.'

Duidelijk is dat de wisseling van bestuurders die de afgelopen tijd heeft plaatsgevonden, invloed heeft op eigenaarschap en collectief geheugen. Het is logisch dat dan vragen worden gesteld zoals: 'Waarom doen we de dingen zoals we ze doen?' De gezamenlijke basis van uitgangspunten en werkwijzen moet opnieuw worden verinnerlijkt.

Dit gezegd hebbende, is niettemin opvallend hoeveel commentaar er wordt geleverd op de governance. Niemand is tevreden over hoe de samenwerking op dit moment wordt bestuurd. Daarbij wordt dan al snel naar Amsterdam gekeken. Als Amsterdam meer leiderschap zou tonen, zou dat alle partijen helpen. Maar hieronder ligt in feite het meer fundamentele punt dat we al hebben aangestipt: met name gemeenten ervaren onvermogen om de meest cruciale en urgente opgaven samen vast te pakken en verder te brengen.

2.3.1. Zaken voor elkaar krijgen

Steeds werd in de gesprekken gezegd dat de MRA inhoudelijk scherper moet zijn en een eensgezinde koers moet volgen. Wat willen we op de meest bepalende thema's voor de toekomst bereiken en hoe gaan we dat dan doen samen? Die scherpere vinden betekent dat je stevige discussies voert, dilemma's bespreekt, commitment bereikt en zodoende een weg creëert om door te zetten en concrete afspraken te maken. In vrijwel alle gesprekken hoorden we dat dilemma's onvoldoende op tafel komen; in de voorbereidende stukken en ambtelijke annotaties zijn ze dikwijls verdwenen en wordt van meet af aan naar compromissen toegewerkt. Daardoor komt het vervolg ook niet aan bod: tot de kern van de zaak komen en harde afspraken te maken. Eén van de bestuurders verwoordde de gang van zaken als volgt: 'We zijn meer op consensus dan op doorbraken gericht.'

Bestuurders in de MRA zijn ambivalent wat betreft het maken van 'harde afspraken'. De één vindt dat er minder vrijblijvendheid moet zijn; een ander vindt juist het informele karakter, waar het vooral gaat om 'puzzelstukjes bij elkaar leggen', een groot pluspunt. Opvallend is dat vrijwel iedereen zowel de Vervoerregio als Plabeka als positieve voorbeelden noemt waar het lukt om concrete, belangrijke resultaten te bereiken. Het is met name bij 'wonen' waar de ambivalentie scherp aan het daglicht treedt.

Zodra het over wonen gaat en over het maken van afspraken over aantallen en soorten te bouwen woningen, is er veel weerstand. 'Ik heb maar

één baas en dat is de gemeenteraad', zo klinkt het dan en: 'Ik heb me hier te houden aan het collegeakkoord.' Anderen menen juist dat hier de zwakte van de MRA-samenwerking aan de oppervlakte treedt: het lukt ons niet om bij zo'n belangrijk thema knopen door te hakken. Wonen is overigens niet het enige thema waar de frustraties soms hoog oplopen. Dat is ook bij het thema mobiliteit het geval. Vooral bij de prioritering en tijdsfasering worden tegengestelde belangen merkbaar, wat besluitvorming en eensgezinde lobby richting het Rijk hindert.

Verschillende gesprekspartners waarschuwen voor maatschappelijke tweedeling met alle gevolgen voor de kwaliteit van leven en duurzame groei van dien. Toch is er niemand die vindt dat de MRA sociaal beleid moet maken. Wel meent men dat de huidige samenwerkingsthema's meer doordacht moeten worden op hun relatie met en gevolgen voor een 'inclusieve samenleving' en dat de groei ook kan worden gebruikt om die tweedeling juist tegen te gaan.

De inhoudelijke agenda bevat erg veel thema's en actiepunten, zo vindt iedereen. Maar het voordeel daarvan weegt bij velen uiteindelijk op tegen het nadeel, want nu zit er voor iedere gemeente, groot en klein, iets in. Er is in het algemeen geen diepe behoefte om de agenda klein(er) te maken, hoewel velen voor meer focus pleiten. De enkeling die wel een kleinere agenda wil, weet geen onderwerpen te noemen die eruit kunnen. Verschillende bestuurders menen dat er meer onderscheid kan worden gemaakt tussen onderwerpen die bestuurlijke aandacht nodig hebben en onderwerpen die evengoed door ambtenaren kunnen worden verder gebracht.

Dit raakt aan een ander punt. Regionale samenwerking kan verscheidene functies vervullen: 1) netwerken, kennisuitwisseling en afstemming, 2) analyse, visie- en strategievorming, 3) uitvoering en realisatie, 4) incubator en 5) lobby. Deze functies worden binnen de MRA, zo blijkt uit de gesprekken, onvoldoende onderscheiden en lopen door elkaar heen. Dit versterkt het onbehaaglijke gevoel dat er geen middelpunt is, geen maatvoering die past bij wat urgent en/of belangrijk is.

Impliciet is er zeker wel een gedeelde opvatting over de belangrijkste thema's voor de regionale ontwikkeling: interne en externe bereikbaarheid, woningbouw, een duurzame economische ontwikkeling, energietransitie en behoud van het karakteristieke landschap. Maar betrokkenen

missen, zoals gezegd, een verbindende en sturende richting: wat voor regio willen we als MRA zijn, welke plek of functie heeft elke deelregio daarin, hoe lossen we de grote en samenhangende uitdagingen op het terrein van wonen, werken, bereikbaarheid, energietransitie en landschap op, mede in het licht van ons regionale toekomstbeeld? Nu worden de inhoudelijke domeinen vanuit de verschillende bestuurlijke platforms en portefeuille-overleggen ingevuld. Omdat er niet één samenhangende visie is, ontbreekt ook een integrale koers.

2.3.2 Besturing

Het informele karakter van de MRA-samenwerking wordt door vrijwel alle gesprekspartners als een belangrijk pluspunt van de MRA beschouwd. De mix van elkaar kennen, regelmatig ontmoeten en uitwisseling van kennis en ervaringen is het vertrouwenwekkende bindmiddel voor de samenwerking. Die biedt iedereen, klein en groot, een plek onder de zon en zorgt voor een bevredigende afstemming. Maar vervolgens is er, zoals gezegd, veel commentaar op de governance.

Wie stuurt er eigenlijk op visie en koers? Wie is de opdrachtgever, wie is de opdrachtnemer en wat is het beoogde resultaat? Wie monitort de uitvoering en resultaten? Wat is ieders taak en bijdrage in het geheel? Hoe wordt besluitvorming georganiseerd en wie voelt zich daarvoor verantwoordelijk? Op papier staat het allemaal bijzonder uitvoerig beschreven, getuige het convenant en een recente notitie¹ van 28 pagina's. Functies en taken zijn helder omschreven en belegd. In de praktijk echter lijkt elk gremium min of meer z'n eigen gang te gaan. Hieronder alle opvattingen op een rij.

Regiegroep

- Is te groot ('Poolse landdag'), komt te weinig bijeen (tweemaal per jaar), is te veel een club van burgemeesters, en het gaat er te vaak over 'posities', 'macht' en deelbelangen (provincies, kleine versus grote gemeenten, deelregio's)
- Ambtenaren verzuchten: 'Wat zetten we deze keer weer op de agenda van de Regiegroep?'
- Kortom: de Regiegroep voert geen regie

---

¹ Werkwijze Metropoolregio Amsterdam. Uitwerking van de afspraken uit het Convenant Versterking Samenwerking Metropoolregio Amsterdam. Conceptnotitie MRA Bureau (1 februari 2019).

Agendacommissie

- Idee was dat deze commissie als een soort van dagelijks bestuur zou functioneren, maar het vervult deze functie niet. Zou voor de inhoudelijke verbindingen tussen de drie bestuurlijke platforms moeten zorgen, maar heeft die positie niet ingenomen

Bestuurlijke platforms en portefeuille-overleggen

- Gaan hun eigen gang en functioneren wisselend. Platform Mobiliteit functioneert het beste, maar heeft dan ook de Vervoerregio bij zich. Platform Ruimte functioneert het minst: veel onderzoek en intenties, weinig actie en daden. Terwijl er juist op het terrein van ruimtelijke ontwikkeling veel op het spel staat
- Er is te weinig lijn tussen het werk in de platforms en het werk in de portefeuille-overleggen. De collectief te bereiken resultaten worden niet centraal afgesproken; een structurele feedback-loop ontbreekt.
- Er is veel waardering voor het feit dat klein en groot in de platforms en portefeuille-overleggen hun plek vinden, elkaar ontmoeten, kennis uitwisselen en onderling afstemmen

Vervoerregio

- Bestuurders binnen de Vervoerregio zijn tevreden over het functioneren daarvan. 'De VRA heeft geld, daar kunnen we dingen doen.' De meerwaarde van een apart bestuurlijk MRA-platform Mobiliteit wordt door de bestuurders uit de Vervoerregio niet erg gezien.
- De meeste bestuurders vinden dat alle gemeenten deel moeten uitmaken van bestuurlijk overleg over mobiliteit. Bereikbaarheid, zo zeggen zij, is één van de meest urgente en relevante MRA-thema's. Nu oefent een deel van de gemeenten geen rechtstreekse invloed uit op de koers, maar worden zij vertegenwoordigd door de provincie. Bovendien: verkeer en vervoer hangen nauw samen met de inrichting en het gebruik van de ruimte en hebben daarmee een sterke relatie met de overige grote MRA-thema's. Die integraliteit vraagt van colleges en deelregio's dat zij op alle onderdelen aangesloten zijn en direct vertegenwoordigd zijn

Amsterdam Economic Board

- Wordt door velen als 'iets van Amsterdam' en niet 'van de regio' beschouwd. Staat vrij los van de MRA; alleen de directeur zit als toehoorder in het Directeurenoverleg Economie en een andere vertegenwoordiger neemt deel aan het Platform Economie. De Economic Board

voert een eigen agenda met eigen projecten. Is daarmee één van de vele gremia of 'tafels'

- Wordt wel zeer aantrekkelijk gevonden omdat de Board gemeenten, kennisinstellingen, bedrijfsleven en maatschappelijke ondernemingen samen brengt. Bestuurders zouden daarom best meer van de Economic Board willen profiteren

Raden²

- Raadsleden vinden dat de MRA aan het 'syndroom van Brussel' lijdt: een algeheel gevoel dat de MRA bepaalt wat er moet gebeuren, en Raden daar achteraan hobbelen. Raadsleden willen dit niet, maar de MRA voelt ver van hun bed. Ze hebben er geen grip op en kunnen er niet op sturen. Ruim 60% van de raadsleden die de enquête invulden, vindt dat zij onvoldoende in staat worden gesteld om hun rol te vervullen
- En dat terwijl raadsleden er over willen gaan. Ze zijn spits op de democratische legitimatie van besluitvorming die de gemeenten direct raakt, en tegen werkwijzen of instrumenten die de raad buiten spel zetten
- De MRA is belangrijk, zo zeggen raadsleden. Net als bestuurders missen ook raadsleden de Amsterdamse collega's: 'Jammer dat Amsterdam nooit bij dit soort bijeenkomsten is'
- De regionale samenwerking biedt – in principe - schaalvoordelen en genereert lobbykracht, leidt tot kennisuitwisseling en innovatie. Maar eigenlijk weten raadsleden niet goed wat de resultaten van de MRA-samenwerking zijn. Ze vinden de terugkoppeling door de eigen bestuurders onvoldoende, en ook dat hun te weinig om input wordt gevraagd. Er is waardering voor bestuurders die werk maken van terugkoppeling en het betrekken van de raad bij de MRA
- Verschillende raadsleden menen dat de MRA niet te veel moet willen en keuzes moet maken. Dan kan de betrokkenheid van raden ook gemakkelijker worden georganiseerd. Evidente MRA-thema's volgens raadsleden zijn: bereikbaarheid, wonen, economische ontwikkeling en energietransitie. En die thema's vanuit 'inclusiviteit' benaderen
- Zorg voor transparante besluitvorming. Als dat goed wordt gedaan, groeien gemeenteraden uiteindelijk ook wel toe naar meer bindende

---

² Wij hebben zowel onder raads- als Statenleden een enquête uitgezet en hen voor een collectief gesprek uitgenodigd. Hierop hebben 113 raadsleden enquêtevragen ingevuld (waarvan 72 alle vragen) en 18 raadsleden hebben aan het gesprek deelgenomen. Eén Statenlid van Flevoland heeft de enquête ingevuld; geen Statenleden hebben deelgenomen aan het gesprek. Wij kunnen in ons rapport daarom geen uitspraken doen over Provinciale Staten. In de bijlage staat een link naar de volledige enquêteresultaten.

afspraken, zo werd gezegd. Want raadsleden zien wel dat de samenwerking nu erg vrijblijvend is, en dat dat voor bepaalde onderwerpen zoals wonen eigenlijk niet kan

- In de enquête geeft ruim de helft van de raadsleden aan dat een overkoepelende visie voor de regio nodig is. Ruim een derde vindt dat niet nodig en de overige raadsleden kunnen hier geen antwoord op geven
- Wat het maken van bindende afspraken betreft, lijken de raadsleden op hun bestuurders. Ruim een derde van de respondenten meent dat bindende afspraken gemaakt moeten worden over concrete uitvoeringsprojecten; evenveel raadsleden zijn het hiermee oneens

Deelregio's

- De deelregio's vullen hun rol binnen de MRA verschillend in, en ook is er geen vanzelfsprekende en algemeen erkende opvatting over wat die rol binnen de MRA moet zijn. In sommige deelregio's wordt de inbreng in de MRA tot op het niveau van portefeuillehouders afgestemd, in andere deelregio's gebeurt dit niet. Sommige deelregio's hebben een gemeenschappelijke regeling, andere niet. Sommige deelregio's organiseren actief de betrokkenheid van de gemeenteraden, andere deelregio's doen dat niet. In sommige deelregio's heeft de grootste stad een erkende verbindende rol, in de andere deelregio's is de rol van de centrumgemeente minder duidelijk geregeld of geaccepteerd
- Tegelijkertijd menen bestuurders dat de deelregio's een cruciale schakel zijn in de MRA-samenwerking. Op het niveau van de deelregio zou de inbreng in de MRA-gremia afgestemd en afgesproken moeten worden en zouden de MRA-afspraken op hun gevolgen voor en doorwerking naar de deelregio's en inliggende gemeenten vertaald moeten worden
- Gemeenten vinden dat de grootste gemeente in de deelregio's de verantwoordelijkheid heeft en/ of moet krijgen om deze verbindende rol in te nemen

Provincies

- Provincies en gemeenten zien de deelname van provincies in de MRA als vanzelfsprekend en noodzakelijk. Beide provincies vullen hun rol wel verschillend in. Discussiepunt vormt de positie van de provincies rondom mobiliteitsvraagstukken

Ambtelijke ondersteuning

- De ambtelijke ondersteuning bestaat uit een klein bureau van 11 mensen met daaromheen een betrokken en actieve ring van ambtenaren van gemeenten en provincies, die bovendien steeds hechter wordt. Er is een Directeurenoverleg Economie, Mobiliteit en Ruimte. In die drie overleggen worden de stukken behandeld voordat die naar de bestuurders gaan
- Doordat ambtenaren nauw samenwerken voor en in de MRA kennen zij elkaar steeds beter en wisselen zij kennis, ideeën en ervaringen uit waar de eigen organisatie dan weer zijn voordeel mee doet. Kleinere gemeenten kunnen hierin minder meedoen dan de grotere gemeenten en de provincies omdat zij minder mensen kunnen leveren. Dat wordt jammer gevonden door de kleinere gemeenten
- Kwaliteit van de ondersteuning is goed. Maar twee punten van kritiek zijn veel te horen. Het eerste is dat er te veel papier wordt geproduceerd. Het aantal stukken en de hoeveelheid weg te werken informatie zijn overweldigend. Het tweede punt van kritiek (en waarschijnlijk hangt dit samen met het eerste punt) is dat er ambtelijk een sterke neiging is om kwesties en dilemma's die op de bestuurstafel horen en de bestuurlijke discussie ten goede komen, in de ambtelijke voorbereiding 'weg te masseren'. Bestuurders willen richting geven en dilemma's op de bestuurlijke tafel hebben; ze pleiten voor minder 'ambtelijke voorwas'

2.3.3 De rol van Amsterdam

Er wordt naar een leidende rol van Amsterdam verlangd. Natuurlijk omdat Amsterdam verreweg de grootste gemeente is en dé factor voor het succes van de MRA. In de bijeenkomst met raadsleden werd wat heen en weer gesproken over branding van de MRA, waarop uiteindelijk één van de aanwezigen zei: 'Wat zitten we toch te doen? Is Amsterdam niet gewoon onze brand?'

Maar de roep om een leidende rol van Amsterdam is meer dan de stad de plek geven die hij verdient. Het verraadt ook de machteloosheid die velen op dit moment ervaren om tot de zo gewenste volgende stap in de samenwerking te komen.

Er is veel lof te horen voor de rol die in 2015 en 2016 door burgemeester Van der Laan is ingenomen. Met zijn ziekte en overlijden is in eerste instantie een vacuüm ontstaan. Er bestaat bij alle gemeenten de wens en goede hoop dat burgemeester Halsema haar rol van voorzitter en

boegbeeld met verve zal oppakken zodra haar opstartperiode in Amsterdam voorbij is. Een sterke rol van de burgemeester van Amsterdam is immers een cruciale succesfactor.

In december 2018 stuurde het college van Amsterdam de MRA-deelnemers een brief³ die een flinke schokgolf veroorzaakte. Er werd gemopperd over het medium en de toon van de boodschap, er was bezorgdheid over het commitment van Amsterdam, maar er was ook begrip. Want Amsterdam raakte met de brief een gevoelige snaar: het enorm aantal bestuurlijke overleggen, niet alle onderwerpen hebben bestuurlijke aandacht nodig, en er zijn onderwerpen die meer prioriteit verdienen dan andere. Op zijn minst was deze brief een schitterende aanleiding voor een goed gesprek.

Dat is er (nog) niet geweest, wat past bij het feit dat bestuurders sowieso weinig schurende gesprekken hebben met elkaar. Op dit moment leeft bij een aantal gemeenten het gevoel dat Amsterdam vooral thuis geeft als het iets kwijt moet (toeristen, bepaald type bedrijven). Voor het overige gaat Amsterdam erg zijn eigen gang (Haven-Stad, fietsbrug over het IJ en de A9; ontwikkelingen Westallee/ A10.) De ergernis die dit soort acties oplevert, wordt wel kenbaar gemaakt, maar de onderliggende dilemma's of zorgen worden onvoldoende gedeeld, geanalyseerd en tot een gezamenlijk vraagstuk gemaakt.

Overigens erkennen deze bestuurders tegelijkertijd: 'We gebruiken de MRA waar het ons uitkomt en waar het niet uitkomt gaan we ons eigen gang.' In deze zin lijken Amsterdam en de andere gemeenten dus wel op elkaar, zo geeft men toe.

De bestuurders beseffen maar al te goed dat leiding nemen door de grootste gemeente helemaal niet zo gemakkelijk is. Enerzijds vragen gemeenten om het leiderschap van Amsterdam (regionaal, landelijk en internationaal), anderzijds wil men niet dat Amsterdam de gang van zaken bepaalt of te veel ruimte inneemt.

Dat is ook precies hoe Amsterdam het zelf ervaart, en deze ambivalente opstelling brengt de stad in een spagaat. Wanneer doe je het goed als Amsterdam? De bestuurders voelen een dagelijkse urgentie om meters

te maken, maar het betrekken van de regio en het vinden van draagvlak en afstemming kosten veel tijd. Hoe breng je deze twee bij elkaar? De stad wil kunnen doorpakken, maar ervaart terugtrekkende bewegingen op het moment dat het echt op besluiten en afspraken aankomt. Hoe doorbreek je dit patroon?

Zeker, Amsterdam opereert soms zeer onhandig en 'we kunnen af en toe wel wat genereuzer zijn'.

Maar is er voldoende begrip voor de nijpende kwesties van de stad en is er bereidheid om in het belang van de regionale ontwikkeling over de grenzen van het eigenbelang heen te kijken?

2.4 Dát alsjeblieft niet!

In de interviews stelden wij bestuurders en ambtenaren de vraag: 'Wat moeten we als evaluatieteam zeker **niet** adviseren?' De antwoorden luiden:

- Veranderingen in samenstelling van de MRA
- Fundamentele veranderingen in besturing en inrichting
- Gemeentelijke herindeling
- Sterke formalisering of gemeenschappelijke regelingen
- Een MRA waarin groot en klein uiteenlopende posities innemen

We kunnen hier rustig stellen dat de regio beter weet wat zij niet wil dan wat zij wél wil.

2.5 De blik van buitenstaanders

We hebben ruim 20 personen gesproken die geen deel uitmaken van de MRA maar er wel op uiteenlopende wijze bij betrokken zijn (geweest). Uit deze gesprekken kwam een duidelijke lijn tevoorschijn:

- Externe betrokkenen zijn blij met de MRA, want hebben belang bij regionale samenwerking in dit deel van de Randstad en bij één regionaal geluid;
- Ze zien de worsteling van gemeenten om eensgezind regionaal te denken en te handelen. Daarom is er wel enige twijfel te horen of de gemeenten in staat zijn om over de urgente kwesties onderling echt afspraken te maken en die ook uit te voeren;
- Bij het Rijk bestaat het beeld dat de MRA uit deelverzamelingen bestaat die bij keuzes of verdeling van middelen als eerste voor zichzelf gaan; besluitvorming wordt dan ingewikkeld. Rijkspartijen zien te vaak een houding van 'United we stand, divided we fight';

³ In deze brief maakte het college van Amsterdam bekend dat het niet langer alle 44 bestuurlijke overleggen in de regio zou bijwonen, en dat het vaker via ambtelijke vertegenwoordiging zou deelnemen. Het college maakte duidelijk dat de regionale agenda veel thema's bevat die voor Amsterdam geen prioriteit hebben; daarop benoemde het zijn eigen samenwerkingsprioriteiten: wonen, bereikbaarheid, energietransitie, arbeidsmarkt en toerisme.

- Ook in meer algemene zin missen externen regionaal denken. Gemeenten hebben een sterke neiging vanuit het lokale belang te denken, terwijl juist denken vanuit het regionale belang nodig is om betekenisvolle besluiten te kunnen nemen. Men zou zichzelf en elkaar vaker de vraag moeten stellen: wat levert het meeste op voor de gehele MRA-samenleving?;
- Als urgente kwesties in de MRA worden wonen (aantallen, betaalbaarheid en bouwsnelheid), bereikbaarheid en (OV-)infrastructuur, energietransitie en krapte op de arbeidsmarkt genoemd. Verschillende externe gesprekspartners waarschuwen daarbij voor het onbetaalbaar en onbereikbaar worden van woningen en werk voor mensen met lagere en middeninkomens, en voor te grote contrasten binnen de MRA. Men benadrukt dat de toekomst vernieuwende concepten en oplossingsrichtingen vraagt, waarbij er een krachtig functionerende samenhang wordt aangebracht tussen wonen, werken en mobiliteit. Ook wijst men op het grote belang van zowel economische innovatie als de ontwikkeling van 'menselijk kapitaal'. Wat dat laatste betreft, worden drie typen interventies genoemd: verhoog de graad van arbeidsparticipatie, zorg dat alle inwoners zich deel kunnen voelen van het MRA-succes en investeer structureel in de ontwikkeling van mensen;
- Externe betrokkenen hebben de indruk dat zij de urgentie en het grote belang van de regionale vraagstukken meer voelen dan de MRA zelf. Ze merken dat ontwikkelingen in en rondom Amsterdam stagneren, en menen dat de MRA dat laat gebeuren. 'Ik mis het vuur', zo zegt één van hen. 'Ze sukkelen in slaap', meent een ander;
- In dit verband wordt ook wel gewezen op de verantwoordelijkheid die de MRA heeft voor de welvaart in het hele land. Wanneer de MRA minder bereikt dan zou kunnen, heeft het hele land daar nadeel van. Is dit besef wel bij de MRA aanwezig?;
- Sommigen brengen ook de schaal van de MRA op tafel. Enerzijds is de geografische omvang van de MRA te groot, stellen zij, omdat agglomeratievoordelen zich voordoen dichter rondom Amsterdam. Anderzijds waarschuwt men voor 'te klein' denken: bezie de mogelijkheden en oplossingsrichtingen mede in relatie tot omringende regio's. En positioneer je nadrukkelijk in het Europa van de regio's;
- Men vindt dat de MRA te weinig investeert in partnerschappen met het Rijk en niet-overheden. Inspireer en mobiliseer partijen die samen met de MRA grote maatschappelijke uitdagingen zoals bereikbaarheid of energietransitie kunnen aangaan. 'De regio komt niet naar ons toe', zo zei een woordvoerder van een groot bedrijf. 'Je merkt niets van de

MRA', zei een volgende. En een derde riep de MRA op: 'Bekijk andere actoren niet met wantrouwen, maar mobiliseer ze voor MRA-vraagstukken.' Niet-overheidspartijen, maar ook het Rijk, zijn nodig en inzetbaar voor informatie en denkkraft, lobby, geld, experimenten en concrete uitvoering. Op al die aspecten kunnen partijen worden aangesproken, maar alleen als ze ook partner zijn en vanaf het begin mogen meepraten;

- Voor buitenstaanders is de governance onhelder en complex. Bij het Rijk vraagt men zich soms af: 'Met wie maken we nu eigenlijk afspraken?' En anderen vragen zich af wie ze waarvoor moeten hebben.

Het is opvallend dat de verwachtingen van buitenstaanders een stuk hoger liggen dan die van de MRA-bestuurders. Misschien verwacht de buitenwereld te veel van de MRA. Maar het kan ook zijn dat de MRA te weinig van zichzelf vraagt.

3. Beschouwing

In ons voorwoord schreven we: 'De urgentie en complexiteit van de uitdagingen is groot. Overheden en hun beleid doen er toe. Daarom heeft de MRA bevlogen en geëngageerde bestuurders nodig die eensgezind en capabel de handen aan de ploeg slaan. Deze noodzakelijke mix van samenwerkingsingrediënten hebben wij in ons onderzoek naar de MRA-samenwerking echter te weinig aangetroffen. We zagen daarentegen een opvallende verdeeldheid in allerlei vormen, afgewisseld met handelingsverlegenheid.'

In dit hoofdstuk lichten we, bij wijze van beschouwing, deze kernboodschap nader toe voordat we naar onze aanbevelingen gaan.

3.1 Bevlogen urgentiebesef

Eén van de externe gesprekspartners reikte ons een brief aan die de MRA ten tijde van de kabinetsformatie in 2017 naar de Informatie stuurde. Later stuurde de MRA nog een 'propositie' rondom de thema's wonen en energietransitie⁴. De ambitie en het enthousiasme die in beide brieven doorklonk, troffen ons. Deze geestdrift bedoelen we als we schrijven dat de MRA bevlogen en geëngageerde bestuurders nodig heeft, die eensgezind en capabel ongekende uitdagingen tegemoet treden. Wat wel opvalt is, dat de MRA geen opvolging heeft gegeven aan deze voorstellen.

De uitdagingen waarmee de MRA zich geconfronteerd ziet, vragen actie op korte termijn en tegelijkertijd oplossingsrichtingen die toekomstbestendig zijn. Woningbouw, infrastructuur voor verkeer en openbaar vervoer, energietransitie en duurzaamheid, en een evenwichtige sociaal economische ontwikkeling hebben samenhangende analyses, innovatieve concepten en slagvaardige, integrale uitvoering nodig. Met name verdringingseffecten als gevolg van de oververhitte woningmarkt en daarmee het risico van maatschappelijke tweedeling hebben ons inziens meer aandacht nodig dan ze nu krijgen. Want maatschappelijke cohesie en een vanzelfsprekend investeren in mensen betekenen niet alleen een leefbare, ontspannen samenleving, maar zijn ook een belangrijke vestigingsfactor voor (internationaal) talent en bedrijven.

---

⁴ Het betreft hier: 'Inbreng Kabinetsformatie Metropoolregio Amsterdam' (6 maart 2017) en 'Inbreng Kabinetsformatie Metropoolregio Amsterdam – Uitwerking Woningbouwopgave en Energietransitie vanuit Proeftuin Maak Verschil' (27 maart 2017).

Oude oplossingen volstaan niet meer en de aard van de uitdagingen vereist nieuwe werkwijzen, zoals ontwerpend onderzoeken⁵ of het van meet af aan samenwerken in publiek-private consortia.

Leren van eerdere successen is overigens een andere goede manier om voort te gaan. Neem bijvoorbeeld Plabeka, waarover velen enthousiast zijn. Het heeft wel iets van een Gideonsbende. De succesfactoren zijn in wezen simpel: deelnemende bestuurders ervoeren allemaal urgentie. Er werden harde, meetbare afspraken gemaakt. Zij waren gemotiveerd om de kwestie op te lossen en zich er persoonlijk voor in te zetten. Zij wisten dat besluitvorming in de eigen gemeenteraad van doorslaggevend belang was en daarom werden raadsleden goed aangesloten. In feite zien we hier voorwaarden die er altijd moeten zijn, wanneer bestuurlijk vakmanschap ertoe doet.

3.2 Bedrijfsverzamelgebouw op toplocatie

Eerder schreven we: “(.) een groot deel van de gesprekspartners – en vrijwel alle externe gesprekspartners – (is) kritisch is over de geboekte resultaten. Zij vinden dat de opbrengst van de samenwerking niet in verhouding staat tot de aard en urgentie van de regionale opgaven.”

De MRA heeft goud in handen, maar lijkt nu meer op een bedrijfsverzamelgebouw op toplocatie dan op een stedelijke agglomeratie die in de gewenste ontwikkeling wordt geleid door een groep van bestuurders die weten aan welke knoppen ze moeten draaien. Verbindend leiderschap, analyse, visie en een intelligente koers of strategie zijn onontbeerlijk voor een regio die zo'n cruciale rol vervult in de nationale economische ontwikkeling en die een blijvende toppositie kan innemen binnen Europa.

Waar de regio naar toe wil en wat daarvoor nodig is, zit in de hoofden van een paar mensen, maar staat (nog) niet op papier, laat staan dat het een sturend en inspirerend kader is voor alle deelnemers. Op dit moment wordt door een kleine groep gewerkt aan een verstedelijkingsstrategie. Dat is een eerste, goede zet. Maar analyse, visie en koers vragen meer, zoals een breed draagvlak en een diep gevoelde verantwoordelijkheid. Tevens is borging gewenst met instrumenten die juridische zekerheden bieden.

⁵ Ontwerpend onderzoeken is een creatieve methode die wordt ingezet ten behoeve van toekomstgericht beleid in een context die veranderlijk en onzeker is. Atelier IJmeer en Panorama Nederland zijn voorbeelden van ontwerpend onderzoeken.

3.3 De spagaat van Amsterdam

Urgentie wordt, algemeen gesproken, het sterkst gevoeld door Amsterdam. De druk die Amsterdamse bestuurders ervaren om resultaten te bereiken, staat op gespannen voet met de tijd en inspanningen die nodig zijn om regionale partners mee te krijgen en aan opgaven te binden. Amsterdam kan en moet voorop gaan, maar als zij dat doet krijgt zij snel het verwijt arrogant te zijn of eigengereid. Amsterdam kan wel wat genereuzer zijn, maar als zij dat is wordt zij gemakkelijk gewantrouwd. De balans tussen een leidende rol van Amsterdam en door de regio gesteunde oplossingen voor de grote regionale uitdagingen moet nog worden gevonden. Dat is een leerproces voor zowel de bestuurders van Amsterdam als de overige bestuurders dat veel omvat. Zoals regionaal denken, eigentijdse procesregie, structureel investeren in de kwaliteit van de onderlinge relaties, en gezond ruzie maken. Maak de olifant in de kamer bespreekbaar!

3.4 De kwetsbaarheid van een lichte structuur

Het informele karakter van de samenwerking wordt door velen geprezen, en vrijwel niemand wil naar bijvoorbeeld een gemeenschappelijke regeling. Maar het informele karakter maakt de regio kwetsbaar. Blijvende voorspoed en duurzaam succes van de regio zijn afhankelijk van de realisatiekracht die de regio bij de cruciale opgaven weet vrij te maken. Realisatiekracht die zich niet verdraagt met vage resultaatsafspraken die onvoldoende worden geborgd. De toekomst van de MRA hangt af van de mate waarin gemeenten en provincies dit dilemma van een lichte structuur enerzijds en nut en noodzaak van verplichtende afspraken anderzijds weten op te lossen.

3.5 Verpletterende versplintering

Als we één ding zouden moeten noemen wat ons het meest opvalt aan de MRA, dan is het een verpletterende versplintering. Dé verzuchting die we vele keren hebben gehoord luidt: 'Er zijn zoveel tafels, maar er gebeurt zo weinig.'

De verpletterende versplintering doet zich op tal van manieren voor:

- In de MRA-gremia die los van elkaar 'hun ding doen', zonder een integrerende visie of strategie, zonder een 'opdrachtgever';
- In de veelheid aan thema's, deelvisies, onderzoeken, plannen, projecten en acties zonder dat er een centrale bedoeling of koers is, of een eenduidig onderscheid tussen hoofd- en bijzaken;

- In het grote aantal overleggen en clubjes, binnen de MRA en tussen MRA en andere partijen die allemaal hun eigen agenda's hebben;
- In de 'bypasses' die met nieuwe groepjes (de zes grote steden; de groep van de verstedelijkingsstrategie) worden georganiseerd;
- In de wijze waarop gemeenten naar eigen inzicht en smaak de deelregio's organiseren en met de MRA-agenda verbinden of hun raden informeren en betrekken;
- In de wijze waarop afstemming wordt omgezet in concrete besluiten en daden;
- In de niet te onderdrukken neiging om uit het eigen belang te denken en te handelen, in plaats van uit een regionaal belang;
- In uiteenlopende opvattingen over hoe de samenwerking kan worden verbeterd.

Hieruit blijkt dat de MRA sturing ontbeert. Verspilling van kostbare tijd en energie en ondoorzichtigheid zijn het gevolg. Maar bovenal: het staat aansprekende resultaten in de weg.

3.6 Onderschatting van de gemeenteraden

Raadsleden erkennen het belang van de MRA. Zij willen er invloed op kunnen uitoefenen, maar zien ook wel in dat dit een regionaal denken vereist dat zij zichzelf nog moeten aanleren. Zij zijn op dit moment slecht aangesloten op de MRA, weten onvoldoende wat de MRA-samenwerking tot stand brengt en hoe zij hun rol kunnen vervullen. Colleges hebben hier als eerste een schone taak te vervullen. Maar de taak is meer dan 'schoon'. Hij is cruciaal voor politiek draagvlak op langere termijn. En dit geldt ongetwijfeld evenzeer voor Provinciale Staten.

Op dit moment is voor de raden ondoorzichtig hoe besluiten tot stand komen. Als de ambitie bestaat om als MRA strategische keuzes te maken op prioritaire gebieden, dan is een zorgvuldig en transparant proces voor het samenspel tussen MRA en de aangesloten gemeenten en provincies een absolute eis. Van een dergelijke procesregie is op dit moment geen sprake.

3.7 Onderbenutting van externe partijen

Overheden doen ertoe in de ontwikkeling van regio's, zo toont onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving aan. Ze hebben verschillende knoppen tot hun beschikking, waar ze aan kunnen draaien. Essentieel hierbij is dat bestuurders en ambtenaren de handen ineen slaan met

zowel andere overheden als bedrijfsleven en maatschappelijke ondernemingen, kennis- en onderwijsinstellingen.

Externe partijen verbazen zich erover dat de MRA hen niet mobiliseert, aanvuurt en inzet. Het is inderdaad opvallend dat de MRA geen triple helix heeft georganiseerd met bedrijfsleven en kennis- en onderwijsinstellingen. In andere belangrijke regionale samenwerkingsverbanden in Nederland wordt hier juist actief en bewust op gestuurd, omdat men erkent dat regionaal succes afhankelijk is van samenwerking met deze partijen. De enige uitzondering vormen de vier waterschappen die via één van de dijkgraven in het bestuurlijk Platform Ruimte zijn vertegenwoordigd.

Structureel partnerschap met externe partijen is nodig om de grote opgaven rondom bereikbaarheid, woningbouw, economie en energietransitie verder te brengen. Op losse onderdelen, zoals House of Skills en Plabeka, wordt die samenwerking wel georganiseerd, zo zien we. Maar wat een meer structurele relatie met die partijen betreft, wordt door MRA-bestuurders met enige jaloezie naar de Amsterdam Economic Board gekeken. Daar zijn die andere partijen wel structureel aangehaakt.

Maar ook de relatie met het Rijk kan (z)inniger. Net als bij elke andere relatie geldt ook hier dat voortdurend in de kwaliteit van de relatie moet worden geïnvesteerd; daar hoort oprechte belangstelling bij voor de ander en jezelf laten kennen. Samenwerken heeft vertrouwen nodig en is per definitie halen én brengen, delen en vermenigvuldigen. De relatie tussen de MRA en het Rijk kan op al deze facetten nog groeien. Wat overigens een leer- en gewenningsproces aan beide kanten veronderstelt.

3.8 Vervoerregio en Amsterdam Economic Board

Rondom de MRA zijn organisaties aan het werk in en voor de regio. We noemen hier met name de Amsterdam Economic Board en de Vervoerregio. De vraag is hoe deze nevenorganisaties van grotere betekenis kunnen worden voor de gehele MRA.

De Vervoerregio is weliswaar convenantpartner, maar wordt niet beleefd als 'van iedereen'. Slechts 15 van de 32 gemeenten maken – naar alle tevredenheid – deel uit van de Vervoerregio. De overige gemeenten worden in de Vervoerregio en in het bestuurlijk Platform Mobiliteit door de provincie vertegenwoordigd. Mobiliteit is echter een prioritair thema, dat bovendien nauw samenhangt met de andere majeure opgaven. Het is dan zeer

vreemd dat slechts een deel van de gemeenten directe invloed kan uitoefenen op dit zo belangrijke onderwerp. Bovendien draagt deze situatie bij aan de belastende versplintering.

De Amsterdam Economic Board is een op zichzelf staande club van mensen uit overheid, bedrijfsleven, maatschappelijke ondernemingen en onderwijs- en kennisinstellingen. Anders dan de naam suggereert zit de Economic Board niet in het hart van de economische strategie. De Economic Board voert een eigen agenda, organiseert activiteiten en bijeenkomsten, en probeert beweging te ontketen rondom energietransitie en circulaire economie. De werkrelatie met de MRA komt ogenschijnlijk ad hoc tot stand, afhankelijk van personen en toevallige samenloop van omstandigheden. Mede in het licht van de triple helix is het raadzaam de Amsterdam Economic Board dichterbij de MRA te halen.

4. Aanbevelingen

4.1 Kies voor samenwerking die ertoe doet

Ons advies is niet: alles moet over de kop. Ons advies is uitdagender: kies voor samenwerking die ertoe doet. Samenwerking waar je trots op kunt zijn.

4.1.1 *Schep vreugde in het maken van een regionale visie*

De MRA ziet zich geconfronteerd met ongekennde uitdagingen op het terrein van ruimtelijke ontwikkeling vanwege de forse woningbouwopgave, de toenemende mobiliteit en energietransitie, waarbij tegelijkertijd de hoge kwaliteit van leven, de vitale economie en de maatschappelijke cohesie moeten worden gekoesterd en gefaciliteerd. Deze inspanning heeft een richtinggevende visie nodig, een aantrekkelijke stip aan de horizon die bepalend is voor de koers die de komende jaren wordt gevolgd.

Onze eerste aanbeveling is om onder bezielende procesleiding van Amsterdam zo'n regionale visie te maken. Deze vormt de samenhangende en inspirerende koers van de regio voor de komende jaren. De verstedelijkingsstrategie die op dit moment wordt ontwikkeld, is een goede aanzet, maar de visie die wij voor ogen hebben behelst meer.

De visie geeft antwoord op vier hoofdvragen: Welke ontwikkelingen, kansen en bedreigingen komen op ons af? Wat zijn onze sterktes en zwaktes? Wie of wat willen we zijn als MRA? Wat wordt dan onze koers en strategie voor de komende jaren?

Het zou een uitdaging zijn om deze visie te laten uitmonden in het eerste hoofdstuk van de Omgevingsvisies die de provincies en gemeenten toch al gaan opstellen⁶. Op die manier wordt werk met werk gemaakt én worden de uitgangspunten en leidende principes geborgd.

Uit bovenstaande blijkt dat wij een visie voorstellen die geen optelsom is van lokale en deelregionale visies, wensen en belangen. Integendeel. De schaal van de MRA, alsmede de positie van de MRA in Nederland en Europa, is ons inziens het vertrekpunt voor de visievorming. De visie

---

⁶ Regio Leiden heeft onlangs hetzelfde gedaan. Leiden nodigde de gemeenten in de omgeving uit om samen een visie te maken. Daar is een document uit voortgekomen dat de basis vormt voor alle lokale omgevingsvisies.

bevat een verbeelding van een gewenste toekomst alsmede een heldere richting, dat wil zeggen: een set van uitgangspunten en doelen waaruit vervolgens elke deelregio, gemeente en provincie op basis van complementariteit zijn eigen koers kan afleiden.

Schep vreugde in het tot stand brengen van deze visie door er een sprankelend proces van te maken, gevoed door bijvoorbeeld de Rijksbouwmeester die het proces kan laden met verbeeldingskracht, onorthodoxe ideeën en innovatieve concepten. Neem er de tijd voor – ervaring leert dat het proces minstens zo belangrijk is als het uiteindelijke resultaat.

Bewerkstellig dat de visie zich in de hoofden en harten van alle convenantpartners kan nestelen, en dat ook de leden van de gemeenteraden en Provinciale Staten deze visie gaan omarmen en verinnerlijken. Betrek er van meet af aan uw externe partners bij. Op deze wijze ontstaat common ground voor de regio.

4.1.2 Stuur op koers en resultaten

Stel vanuit de visie een beperkt aantal – wij denken nu aan vier – uitvoeringsprogramma's op, met daarin vergaande resultaatsafspraken. De uitvoeringsprogramma's betreffen de uitdagingen die urgent en belangrijk zijn. Alles wat niet in die categorie valt, wordt op een andere en meer vrijblijvende wijze opgepakt. In de loop der tijd kunnen uitvoeringsprogramma's eindigen en nieuwe starten.

De vier uitvoeringsprogramma's waar wij nu aan denken zijn: energietransitie, duurzame woningbouw, vitale economie en vervoerregio. De programma's worden geleid door de beste mensen - verbindende ambtelijke en bestuurlijke procesregisseurs die het arsenaal aan procesmethodieken en het beschikbare financiële en juridische instrumentarium door en door kennen en beheersen. Zowel overheden als niet-overheden kunnen deelnemen in het programma, bijvoorbeeld via publiek-private consortia. Voorwaarde voor deelname is dat de participant daadwerkelijk een deel van de realisatie voor zijn rekening neemt.

In de uitvoeringsprogramma's worden afspraken verankerd over onder meer:

- Het in aanbouw nemen van ruim 100.000 woningen in de komende vijf jaar
- Betaalbaarheid van woningen

- Ruimte en strategie voor de ontwikkeling van (clusters van) bedrijven en kennisinstellingen waar de regio sterk in is of kan worden (bijvoorbeeld een cluster health en life sciences of het reeds bestaande cluster op de Zuidas) en transformatie van werklocaties
- Bereikbaarheid – als eerste de vervoersbewegingen rondom Amsterdam en Schiphol en als tweede nieuwe infrastructuur in relatie tot grootschalige woningbouw
- Aantrekken, opleiden, behouden en permanent ontwikkelen van de beroepsbevolking
- Behoud van karakteristieke landschappen

4.2 Leiderschap van Amsterdam

Voordat we naar de governance kunnen gaan, hebben we de positie van Amsterdam als centrumgemeente van de MRA volstrekt helder te maken. Amsterdam veroorzaakt de buitengewone economische groei die de MRA kenmerkt. Door Amsterdam voert de MRA Europese toplistjes aan. De recente Economische Verkenningen MRA 2019 tonen aan dat alle deelregio's voordeel hebben van de Amsterdamse aantrekkingskracht. Het kan dan ook niet anders dan dat Amsterdam – net zoals overigens alle centrumgemeenten in betekenisvolle regio's - de leiding neemt voor de bepalende processen van ontwikkeling in de MRA. Deze leidende rol brengt evenwel ook verantwoordelijkheid met zich mee, de verantwoordelijkheid namelijk voor transparante en zorgvuldige processen en voor een evenwichtige regionale ontwikkeling.

Amsterdam levert de voorzitter. Zij is de primus inter pares, die deze taak echter alleen maar kan waarmaken als zij in haar werk geschraagd wordt door haar collega's in de Regiegroep. Samen vormen zij een team. Geen team kan functioneren zonder een hechte basis van vertrouwen. Vertrouwen bewijst en versterkt zichzelf als mensen gedrag laten zien dat overeenkomt met wat zij zeggen en afspreken.

Bestuurders van Amsterdam zullen in de majeure processen vaak het initiatief nemen of voorop gaan. Maar ook hier geldt dat zij die taken alleen maar kunnen waarmaken als zij daarin geschraagd worden door collega-bestuurders uit de deelregio's. Geen enkele gemeente of deelregio kan 'op de bagagedrager' zitten of alleen vanuit eigen belang meedoen. Steeds zal in alle openheid de vraag gesteld en beantwoord moeten worden: wat kunnen wij doen om de gezamenlijk gestelde MRA-doelen te realiseren en doen we dat ook?

4.3 De besturing

De MRA-samenwerking heeft dringend behoefte aan stroomlijning van de besturing of governance. Deze stroomlijning zal ertoe leiden dat de Regiegroep daadwerkelijk sturing geeft aan de bedoeling en het functioneren van de MRA-samenwerking. Dat de Agendacommissie richting geeft aan de inhoud van het werk. En dat uitvoering en realisatie veel centraler komen te staan. Daarbij zal, zo verwachten wij, de stroomlijning energie vrijmaken en meer plezier en voldoening geven.

In de herijkte situatie worden de vijf functies van de samenwerking goed onderscheiden en daar belegd waar ze thuishoren:

1. Netwerken, kennisuitwisseling en afstemming in de bestuurlijke platforms
2. Analyse, visie en strategiebepaling in de Agendacommissie
3. Realisatie in een beperkt aantal uitvoeringsprogramma's
4. Incubator in de bestuurlijke platforms
5. Lobby vanuit de Regiegroep

In onderstaande figuur wordt dit beeldend samengevat:

We gaan hieronder nader in op de verschillende MRA-gremia.

Regiegroep

- Is opdrachtgever voor de regionale visie
- Is opdrachtgever voor het jaarlijkse MRA-congres
- Bepaalt welke uitvoeringsprogramma's er moeten komen
- Stelt de MRA Agenda en de begroting vast
- Voert regie op de werking en het functioneren van de MRA als geheel
- Voert regie op de lobby
- Ziet toe op de betrokkenheid en kaderstellende en besluitvormende rol van de raden en Staten
- Ziet toe op het commitment van de 35 MRA-deelnemers
- Ziet toe op het functioneren van de deelregio's in de MRA
- Vergadert vier keer per jaar
- Bestaat uit:
  - de burgemeester van Amsterdam als voorzitter
  - de Commissaris van de Koning van beide provincies
  - één of twee vertegenwoordigers van elke deelregio, van wie in elk geval één van de centrumgemeente
  - de voorzitter van de Agendacommissie
- Voorzitter van de MRA en de directeur van het MRA Bureau vormen een tandem en werken op die manier samen

Agendacommissie

- Is opdrachtnemer van de regionale visie. Het is daarmee de Agendacommissie waar de functie van analyse, visie en strategiebepaling als eerste is belegd
- Zet de regionale visie om naar een heldere koers en uitvoeringsagenda. Bewaakt en bevordert de inhoudelijke en thematische samenhang van al het werk
- Is opdrachtgever voor de uitvoeringsprogramma's en bestuurlijke platforms, maakt afspraken over de taken en resultaten van de uitvoeringsprogramma's en bestuurlijke platforms, ziet toe op de voortgang in de programma's en platforms
- Is adviseur van de Regiegroep
- Staat onder voorzitterschap van een 'onafhankelijk' bestuurder, dat wil zeggen een bestuurder die geen trekker is van een bestuurlijk platform of uitvoeringsprogramma. De voorzitter werkt samen met een buitengewoon competente secretaris die in staat is te zien wat bijvoorbeeld de uitvoeringsprogramma's nodig hebben

- Bestaat verder uit:
  - de voorzitters van de bestuurlijke platforms
  - de voorzitter van de Vervoerregio
  - twee leden van de Amsterdam Economic Board, één afkomstig van bedrijfsleven en één van een kennisinstelling
  - en zodra de uitvoeringsprogramma's er staan, de bestuurlijke karterekker van de betreffende programma's

Uitvoeringsprogramma's

Hierboven hebben we al het een en ander gezegd over de uitvoeringsprogramma's. Op deze plaats willen we een drietal elementen benadrukken, zodat duidelijk is dat de uitvoeringsprogramma's een breuk met het verleden betekenen. In de uitvoeringsprogramma's nemen alleen die interne en externe partijen deel, die een deel van de concrete realisatie voor hun rekening nemen. Er zitten dus geen partijen in de uitvoeringsprogramma's die niets uit te voeren hebben. Aan de uitvoeringsprogramma's liggen bindende afspraken ten grondslag over taken, resultaten en bekostiging, bijvoorbeeld in de vorm van een convenant. Elk uitvoeringsprogramma beschikt over een eigen begroting en budget, en legt verantwoording af over de besteding van middelen.

Bestuurlijke platforms

- Er komen drie bestuurlijke platforms: Economie, Ruimte en Mobiliteit
- De bestuurlijke platforms hebben de onmisbare functie van ontmoeting, uitwisseling, afstemming en signalering. Ook zijn het de bestuurlijke platforms waar de incubator-functie tot z'n recht kan komen
- De platforms nemen de uitvoering van de overige delen van de MRA Agenda voor hun rekening, als opdrachtnemer van de Agenda-commissie
- In de bestuurlijke platforms zitten bestuurders uit kleine en grotere gemeenten; representativiteit en een goede vertegenwoordiging vanuit alle deelregio's is essentieel

Geschiktheid boven positie

Stroomlijning van de besturing betekent ons inziens ook een opnieuw samenstellen van de verschillende gremia. Geef waar nodig voorrang aan geschiktheid (competenties, tijd, motivatie) boven positie en vertegenwoordiging. Er zijn functies zoals voorzitter Agendacommissie of trekker van een uitvoeringsprogramma waar de persoon echt het verschil kan maken. Stel een kleine commissie in die ten eerste vaststelt wat de

sleutelposities zijn, welk functieprofiel daarbij hoort en hoe de bemensing van deze en andere posities wordt georganiseerd. Op die manier ontstaat een transparant proces van werving en selectie. Aansluitend kan deze commissie de feitelijke samenstelling van de gremia tot stand brengen.

Vervoerregio

- Breng de Vervoerregio op de schaal van de MRA. Daarvoor is medewerking van provincies en het Rijk nodig
- Zolang het zover nog niet is, adviseren wij alle gemeenten via vertegenwoordiging vanuit de deelregio's te laten deelnemen aan het Platform Mobiliteit
- De Vervoerregio vormt het uitvoeringsprogramma mobiliteit

Portefeuille-overleggen

De portefeuille-overleggen zijn niet langer nodig. Relevante onderdelen zoals wonen of Plabeka en die ook voortvloeien uit de regionale visie en prioritaire thema's gaan als deelprogramma's of projecten naar de uitvoeringsprogramma's over.

Natuurlijk kunnen portefeuillehouders ervoor kiezen om elkaar met zekere regelmaat te ontmoeten. Maar dat is dan een activiteit van een groep die geen deel uitmaakt van de formele MRA-governance

Deelregio's

- Vragen zich niet af wat de MRA(-samenwerking) voor hen kan betekenen, maar stellen zich de vraag wat zij kunnen bijdragen aan het succes van de MRA(-samenwerking)
- De centrumgemeente krijgt de verantwoordelijkheid om de gemeenten in de deelregio te verbinden op de MRA Agenda
- Op deelregioniveau wordt de inbreng binnen de MRA afgestemd en wordt het werk besproken en zo nodig verdeeld dat uit de MRA-afspraken voortvloeit.
- In de deelregio's worden ervaringen uitgewisseld over de betrokkenheid van raden en helpen bestuurders elkaar om het werk met de raden goed te doen

Raden en Staten

- De MRA-samenwerking is geen uitholling van de lokale autonomie, maar juist een versterking van lokale kracht. Breng als colleges raden en Staten in de positie om dit uitgangspunt samen met hun colleges tot praktijk te maken. Doe dat zo veel mogelijk in de reguliere

overleggen en via bestaande (lokale) structuren, zodat regionaal denken niet iets is wat er 'extra' bijkomt, maar zich als vanzelfsprekend kan nestelen in debatten en besluitvorming

- Neem raden en Staten zo voortdurend mee in de MRA-samenwerking: wat daar de gesprekken zijn, wat er gebeurt, hoe dat samenhangt met het gemeentelijke of provinciale beleid, hoe de onderlinge relaties zijn
- Maak hen en de rol die zij in onze lokale en provinciale democratie vervullen consequent onderdeel van de MRA-processen. Maak werk van hun inbreng bij de start van majeure processen, zoals bij de regionale visie. Zorg dat zij, daar waar dat nodig of gewenst is, hun besluitvormende rol goed en tijdig kunnen vervullen
- Denk niet voor de raads- en Statenleden, maar mét hen
- Zet veel minder papier en taaie stukken in en veel meer mondelinge informatieoverdracht en – uitwisseling en infographics
- Organiseer jaarlijks een MRA Congres dat niemand wil missen omdat er echt wat te brengen en te halen valt. Het is een dag waarop veel te zien en te beleven valt over wat zich in de MRA voordoet en wordt bereikt, maar tevens worden die dag belangrijke MRA-besluiten besproken en nieuwe ontwikkelingen toegelicht

Invest-MRA

- Op dit moment is een kwartiermaker bezig met het op- en inrichten van Invest-MRA, een regionaal investeringsfonds. Zet krachtig in op dit fonds, dat een belangrijk vehikel kan worden voor vernieuwing in de regio waar nu het geld en de power voor ontbreken
- Invest-MRA wordt een regionaal instrument en daarom adviseren wij de 32 gemeenten en 2 provincies om allen aandeelhouder te zijn van dit fonds

MRA Agenda

Hart van de MRA Agenda vormt de regionale visie en de daaruit voortvloeiende uitvoeringsprogramma's. Uiteraard kan de agenda daarnaast uiteenlopende andere onderwerpen bevatten, maar maak daarbij een duidelijk onderscheid tussen de eerder genoemde vijf functies van de samenwerking. Maak bovendien onderscheid tussen onderwerpen die bestuurlijke aandacht nodig hebben en onderwerpen die evengoed ambtelijk kunnen worden verder gebracht.

Ambtelijke ondersteuning

Directeur MRA en secretaris Agendacommissie vormen in principe een

ijzersterk duo met respectievelijk de voorzitter van de MRA en de voorzitter van de Agendacommissie.

Omring Regiegroep, Agendacommissie en de uitvoeringsprogramma's met de beste ambtenaren, professionals die uitmunten op het vlak van analyse en visie, strategisch denken, procesregie en uitvoeringsintelligentie. Selecteer hen op die kwaliteiten en niet op toevallige beschikbaarheid.

4.3 Zet de luiken open

Haal ten eerste de Amsterdam Economic Board naar u toe en maak de Board belangrijker voor de regio. Ontdek al doende wat hier van beide kanten voor nodig is. Verzeker in elk geval de actieve betrokkenheid van bestuursvoorzitters van de grootste ondernemingen in de Amsterdamse regio. Geef de Board een actieve rol in de economische analyse en het bepalen van de economische strategie van de MRA. Laat de Economic Board deel uitmaken van de Agendacommissie en het bestuurlijk Platform Economie, zodat de lijnen veel korter zijn en wederkerigheid vanzelfsprekend wordt. Geef leden van de Economic Board een rol in de uitvoeringsprogramma's.

Investeer ten tweede in de kwaliteit van de relaties met kennis- en onderwijsinstellingen, private en publieke ondernemingen, en bouw tijdens de visievorming en in de uitvoeringsprogramma's aan structurele partnerschappen. Zie ook onze aanbeveling over het naar de MRA toehalen van de Economic Board. Maak kennis- en onderwijsinstellingen, private en publieke partijen volwaardig deelhebber aan de visie en de koers. Verken wat en hoe zij aan de realisatie kunnen bijdragen en maak hen mede realisator in de uitvoeringsprogramma's. Richt waar dat nodig is voor snelheid en slagkracht consortia of gezamenlijke projectorganisaties in.

Vorm ten derde met het Rijk coalities rondom de majeure opgaven, zodat een gecombineerde en eensgezinde denkkraft en inzet van instrumenten en middelen ontstaat. Dergelijk partnerschap vraagt horizontale samenwerking en het nemen van gedeelde verantwoordelijkheid; dat is een werkwijze waar ministeries en gemeenten zich nog niet het goede niveau van 'bewust bekwaam' hebben eigengemaakt. In de MRA ligt een mooie kans om in dit opzicht samen beter te worden.

4.4 Wees voortvarend

Ervaringen elders wijzen uit dat evaluaties tot beweging leiden als er snel mee aan de slag wordt gegaan. De interviews en presentaties van het

advies scheppen immers momentum: een kansrijke situatie voor verandering. Daarom adviseren wij de leden van de Regiegroep: treed voortvarend op en markeer een ambitieus moment in de tijd waarop veranderingen moeten zijn ingevoerd. Maak tegelijkertijd een start met zowel de regionale visie en de uitvoeringsprogramma's als met de stroomlijning van de governance en voorkom zo dat een energiegevende verandering verwordt tot een energieslurpend debat over structuur en besturing. Zie de komende maanden als een oefening in creatieve procesregie, in het open en eerlijk bespreken van dilemma's en in het tonen van kwetsbaarheid. En vergeet hierbij de raden en Staten niet.

Bijlage 1 - Onderzoeksvragen

In het convenant is gesteld dat de evaluatie zich in elk geval zal moeten richten op de samenstelling en het functioneren van de bestuurlijke gremia (de Regiegroep, de Agendacommissie en de Platforms). De evaluatie zou zich qua reikwijdte echter niet uitsluitend moeten beperken tot alleen het proces. De MRA-samenwerking heeft, zoals ook blijkt uit de 'Overwegingen' bij het convenant, immers een duidelijk inhoudelijke focus.

Daarom wordt aan het evaluatieteam de volgende hoofdvraag gesteld: In hoeverre heeft het in 2017 ondertekende Convenant Versterking samenwerking Metropoolregio Amsterdam, en de werkwijze die daaruit voortvloeit, bijgedragen aan verwezenlijking van de ambities die in het Convenant zijn verwoord? En wat kan er worden gedaan om de regionale bestuurlijke samenwerking in de MRA-regio te versterken, inclusief de betrokkenheid van raden en Staten?

Deelvragen evaluatieonderzoek MRA Convenant

1. In de overwegingen A, B en E van het convenant werden de economische ambities en de nationale en internationale profilering van de MRA genoemd. Ga na in hoeverre deze inhoudelijke focus als richtsnoer van de samenwerking heeft gefunctioneerd en of inhoudelijke aanpassingen gewenst zijn.
2. Hoe ervaren de deelnemers de samenwerking in de vorm van een netwerkorganisatie in relatie tot de ambities van de MRA (wie zijn we, waar staan we, waar willen we naartoe)?
3. Werden de volksvertegenwoordigers over het algemeen goed en tijdig geïnformeerd en betrokken, zoals in overweging G en H van het convenant staat, en heeft dit voldoende waarborgen geboden voor een voldoende democratische legitimiteit van de MRA?
4. Hoe hebben de Regiegroep, de Agendacommissie en de Platforms zich tot elkaar verhouden en hoe is de samenwerking verlopen?
5. Hoe hebben de MRA en de Vervoerregio zich tot elkaar verhouden, en hoe is de samenwerking tussen beide partijen verlopen? Kijk hierbij

- specifiek naar de aansluiting met het Platform Mobiliteit.
6. Ga na of de samenstelling van de MRA heeft voldaan aan de ambities van de MRA. Hoe heeft de geografische indeling en deelregio-vertegenwoordiging van de MRA gefunctioneerd? Hebben de uitgangspunten voor toe- en uittreding, zoals beschreven in artikel 12 van het convenant, voldoende basis geboden voor wijzigingen in de samenstelling van de MRA?
  7. Maak een vergelijking met relevante andere regionale samenwerkingsverbanden in binnen- en (eventueel) buitenland, zodat ervaring en best practices meegenomen kunnen worden in de ontwikkeling van de samenwerkingsvorm van de MRA.
  8. Welke invloed is er in de praktijk uitgegaan van het feit dat er verschillen bestaan tussen grote en kleine gemeenten en verhoudingen in de MRA, ten opzichte van de volgende punten:
  9. Mate van beïnvloeding op de te maken afspraken?
  10. Grootte van het netwerk?
  11. Relevante resultaten voor gemeente/achterban?
  12. Hoe heeft het MRA Bureau gefunctioneerd als bureau dat ten doel had om de inhoudelijke samenwerking te ondersteunen, vanuit als kerntaken: de voorbereiding van de (bestuurlijke) overleggen, de borging van de integraliteit tussen de Platforms, de communicatie en goede uitvoering van het MRA Congres?
  13. In hoeverre waren de financiële afspraken uit het convenant toereikend en passend?

Bijlage 2 - Lijst gesprekspartners

MRA-gesprekspartners

- dhr. D. Bijl
- dhr. P. Broertjes
- mevr. S. Dijkma
- mevr. M. van Doorninck
- dhr. A. van Dijk
- mevr. F. Gordon
- mevr. F. Halsema
- dhr. J. Hamming
- dhr. O. Hoes
- dhr. W. Jaeger
- dhr. A. Joustra
- dhr. S. Katee
- mevr. L. Kroon
- dhr. U. Kock
- dhr. H. Krieger
- mevr. M. Ruigrok
- dhr. D.J. Pruim
- dhr. L. Scholten
- dhr. P. Schot
- dhr. H. Schütt
- dhr. G. van den Top
- mevr. M. Veeningen
- dhr. L. Verbeek
- dhr. J. Verwoort
- dhr. F. Weerwind
- dhr. J. Wienen
- College van GS van Noord-Holland
  - dhr. J. Bond
  - dhr. A. van Dijk
  - mevr. J. Geldhof
  - dhr. J. van der Hoek
  - dhr. C. Loggen
  - dhr. A. Tekin
  - mevr. R. Bergkamp
- College van GS van Flevoland
  - dhr. J.N. Appelman
- dhr. J. Fackeldey
- dhr. H. Hofstra
- dhr. J. de Reus
- dhr. M. Rijsberman
- dhr. L. Verbeek
- dhr. Tj. Van der Wal
- Raadsleden
  - dhr. W. Advokaat
  - mevr. M. Ballieux
  - dhr. A. van den Berg
  - dhr. T. van den Berg
  - dhr. W. Botter
  - dhr. H. Grader
  - dhr. W. Holtslag
  - mevr. T. van 't Hull-Bettink
  - dhr. Ch. El Idrissi
  - dhr. J. Jägers
  - dhr. V. Koerse
  - dhr. F. Kool
  - mevr. M. Lemmens
  - mevr. R. Mathkor
  - mevr. Ch. van der Meij
  - dhr. E. Taams
  - mevr. S. Vermeulen
  - dhr. M. Wijngaard
  - mevr. R. Wijnen
  - dhr. G. Zagt.
- Medewerkers van het MRABureau
  - dhr. R. van Ark
  - dhr. A. Overbeek
  - dhr. M. Bekker
  - dhr. D. Quarles van Ufford
  - dhr. R. Rienties
  - dhr. M. Intres
  - dhr. S. de Looze
  - mevr. I. Dönmez
  - dhr. K. Faber

Niet-MRA-gesprekspartners

- dhr. J. van Aartsen (voormalig burgemeester van Den Haag en Amsterdam)
- dhr. F. Alkemade (Rijksbouwmeester)
- mevr. B. Baarsma (Economic Board/ Rabobank)
- dhr. W. Bos (Invest.nl)
- dhr. R. van Boxtel (NS)
- mevr. C. Gehrels (voormalig wethouder Amsterdam)
- dhr. F. Kalshoven (De Argumentenfabriek)
- mevr. J. Kramer (Economic Board)
- dhr. Chr. Kuijpers (Ministerie van BZK)
- dhr. M. Frequin (Ministerie van IenM)
- dhr. P. Gerretsen (Vereniging Delta Metropolen)
- dhr. A. van Gils (voormalig gemeentesecretaris Amsterdam)
- dhr. H. de Jong (Hogeschool van Amsterdam)
- dhr. B. Leeftinck (Voormalig DG ministerie van EZ)
- mevr. N. Tellegen (Economic Board)
- dhr. C. Teulings (hoogleraar economie)
- dhr. O. Rapse (PBL)
- dhr. J. Remkes (voormalig CvdK Noord-Holland)
- dhr. M. Schaafsma (Schiphol)
- dhr. K. Noorman (ORAM)

De resultaten van de enquête voor raads- en Statenleden kunt u vinden op de site van de MRA.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr S.P.T. I' Ami

BEL/MOB

Telefoonnummer +31235145359

amis@noord-holland.nl

1 | 2

**Betreft: schriftelijke beantwoording vragen n.a.v. commissie
mobiliteit en bereikbaarheid d.d. 16 september 2019**

Verzenddatum

Kenmerk

1285402/1285437

Geachte leden,

Uw kenmerk

schriftelijke beantwoording vragen

Tijdens de Statencommissie Mobiliteit en Bereikbaarheid d.d. 16 september 2019 heeft gedeputeerde Tekin mondeling vragen beantwoord over de Tweede actualisering Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur (PMI) 2019-2025 en aan u toegezegd een aantal vragen schriftelijk te beantwoorden. Bijgaande treft u deze vragen en de antwoorden erop aan.

Vraag 1

Bij het project N244 heeft een tariefsverhoging plaatsgevonden. Betreft dit een reguliere indexering? Een bedrag van 3 miljoen euro wordt afgeraamd bij het project N244. Het kasritme hield al rekening met 2,4 miljoen euro afoming. Waar blijft dat bedrag van 600.000 euro?

Antwoord

Dit betreft geen reguliere indexering. Door krapte op de arbeidsmarkt hebben tariefsverhogingen plaatsgevonden.

Het bedrag van 600.000 euro is ingezet ter dekking van de bij de 2^e actualisatie van het PMI 2019-2025 aangevraagde kredietverhoging voor project M uit de actualisatie (Vervangen brug Ouderkerk).

Vraag 2

Project 20 HOV Haarlemmermeer: Gemeente Haarlemmermeer heeft gevraagd of de provincie de kunstwerken in beheer en onderhoud wil nemen? Op welke gronden wordt dit verzoek gedaan? Is het kansrijk? Is er beleid voor de overname van projecten van gemeenten?

Postbus 3007

2001 DA Haarlem

Telefoon (023) 514 3143

Antwoord

In het project 20 HOV Westtangent worden nog twee schakels aangepast. De eerste is een nieuw viaduct over de A9 in het verlengde

Houtplein 33

2012 DE Haarlem

www.noord-holland.nl

Kvk-nummer 34362354

Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

van de Oude Haagseweg. Dit viaduct neemt de functie van het huidige HOV viaduct KW20 over de A9 over. Dat viaduct neemt de gemeente Haarlemmermeer van de provincie Noord-Holland over op het moment dat het nieuwe HOV viaduct gereed is.

De andere schakel betreft een brug over de Ringvaart. De huidige brug is in eigendom van Schiphol. Deze brug voldoet niet aan de eisen voor HOV. Bovendien is deze brug aan vervanging toe. Het in eigendom nemen van beheer en onderhoud van deze brug door de provincie past bij het in beheer en onderhoud hebben van HOV infrastructuur in deze regio.

Daarnaast is er een toezegging gedaan over de stijgende kapitaallasten. Deze zullen tot minimaal 2061 in beeld worden gebracht in de nota infrastructurele kapitaalgoederen, die over enkele maanden aan PS wordt aangeboden.

Volg verder onderstaande link voor de Investeringsstrategie Noord-Hollandse Infrastructuur om pdf te kunnen downloaden.

<https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Verkeer-vervoer/Verkeersveiligheid-doorstroming-en-leefbaarheid/Beleidsdocumenten/Investeringsstrategie-Noord-Hollandse-infrastructuur>

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

voorzitter

A. Telin (BA)

Deze beslissing is namens gedeputeerde staten genomen door het lid van het college dat met dit onderwerp is belast

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

mw I.J.M. Speekenbrink

BEL/BS

Telefoonnummer +31 235143074

speekenbrini@noord-holland.nl

1 | 3

Verzenddatum

Betreft: stand van zaken dossier stikstof

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) informeren wij u over de stand van zaken van het dossier stikstof. Dit is het vervolg op onze brieven aan u van 18 juni en 3 september en de technische briefing aan uw Statencommissie Natuur, Landbouw en Gezondheid van 9 september jongstleden.

Het dossier stikstof heeft onze volle aandacht. Het onderwerp is doorlopend onderwerp van interbestuurlijk gesprek tussen onder andere IPO, Rijk en andere bestuurlijke partners. Gedeputeerde Rommel is lid van de kopgroep stikstof van het IPO, welke gesprekspartner is van de Kabinetsdelegatie.

De Adviescommissie Stikstofproblematiek, onder leiding van de heer Remkes, heeft afgelopen woensdag 25 september haar eerste advies "Niet alles kan" aan de minister aangeboden. De provincies hebben een eerste reactie hierop gegeven, die als bijlage bij deze brief is gevoegd. Voor ons college ligt de oplossingsrichting in de combinatie van reductie van stikstofdepositie, herstelmaatregelen voor de natuur en het verantwoord opstarten van de vergunningverlening. De komende tijd is alle energie gericht op deze drie zaken.

Maatregelen om op korte termijn te komen tot de reductie van stikstofdepositie is onderdeel van ons interbestuurlijk overleg. Daar worden de adviezen van de Adviescommissie Stikstofproblematiek nadrukkelijk in meegenomen. Wij onderzoeken momenteel wat de effecten hiervan zijn binnen onze provincie. De gebiedsgerichte benadering zoals die wordt geadviseerd vinden wij een begrijpelijk advies, passend binnen werkwijze die wij vaker hanteren in het landelijk gebied, en betrekken wij bij de uitwerking.

Kenmerk

1245063/1285763

Uw kenmerk

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Wij hebben in de afgelopen periode, samen met de terrein beherende organisaties, een uitgebreid programma van natuurherstelmaatregelen geformuleerd. Dit is opgenomen in het Programma Natuurontwikkeling 2020-2023. Inmiddels zijn de eerste maatregelen gerealiseerd en wij zullen de voorgenomen natuurherstelmaatregelen onverminderd voortzetten. De herstelmaatregelen worden gemonitord. In dat kader doen wij mee aan veldbezoeken waarbij met de beheerder(s) wordt besproken hoe het Natura2000-gebied zich ontwikkelt.

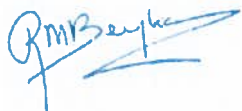
Het verantwoord opstarten van de vergunningverlening op korte termijn kent inhoudelijk een drietal pijlers, te weten intern salderen, extern salderen en de ADC-toets. Het beschikbaar stellen van de herziene reken-tool Aerius, vorige week maandag, is hierin de eerste stap geweest. Initiatiefnemers kunnen bij de Omgevingsdienst NHN, die als uitvoeringsorgaan in mandaat van ons college werkt, terecht voor de meest actuele informatie als het gaat om de vergunningverlening. Ook als provincie staan wij in contact met gemeenten en maatschappelijke organisaties over de ontstane situatie. Waar nodig informeren wij hen actief.

Interbestuurlijk wordt momenteel hard gewerkt aan maatregelen voor de korte termijn en afspraken voor de middellange en lange termijn. Dinsdag 1 oktober a.s. vergadert ons college over korte-termijnmaatregelen en afspraken. Diezelfde dag wordt in IPO-verband het interprovinciale standpunt hierover ingenomen. Dit vormt de basis voor het bestuurlijk overleg met de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit op 3 oktober a.s. en besluitvorming door het Kabinet. De planning is erop gericht dat wij in onze vergadering van 8 oktober a.s. een besluit kunnen nemen over het beleidskader voor de korte termijn.

Wij realiseren ons dat de planning uitermate strak is. De provincies zijn volgend in de planning die het Rijk hanteert. Wij zullen in de komende tijd alles in het werk stellen om uw Staten zo goed mogelijk te blijven informeren over de actuele ontwikkelingen. Graag bieden wij aan om u in uw volgende commissievergadering van 14 oktober 2019 opnieuw te informeren over de actualiteiten in dit dossier. Graag gaan wij dan ook met u in gesprek over de wijze waarop wij uw Staten blijven betrekken. Indien u ons college uw gevoelens ten aanzien van dit dossier wilt meegeven, ten behoeve van de hiervoor geschetste besluitvorming, dan geven wij u in overweging om deze brief te betrekken in uw Statenvergadering van 30 september aanstaande.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

voorzitter

A. Telen (BA)

2 bijlagen:

Eerste advies Adviescommissie Stikstofproblematiek

Eerste reactie provincies op "Niet alles kan", het rapport van de Advies-
commissie Stikstofproblematiek

Niet alles kan

Eerste advies van het Adviescollege Stikstofproblematiek

Aanbevelingen voor korte termijn

25 september 2019

**Opdrachtgever
Samenstelling**

Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Adviescollege Stikstofproblematiek

De heer J.W. Remkes, voorzitter

De heer prof. dr. E. Dijkgraaf

Mevrouw mr. dr. A. Freriks

De heer drs. G.J. Gerbrandy

Mevrouw W.H. Maij MBA

Mevrouw ir. A.G. Nijhof MBA

Mevrouw E. Post MMC

De heer prof. dr. ir. R. Rabbinge

De heer dr. M.C.Th. Scholten

Mevrouw prof. dr. L. Vet

Secretariaat: Lysias Advies, Amersfoort

Datum:

25 september 2019

Niet alles kan

Eerste advies van het Adviescollege Stikstofproblematiek Aanbevelingen voor korte termijn

Inhoud	Blz.
Samenvatting	1
1. Aanleiding en opdracht	5
1.1. Aanleiding	5
1.2. Opdrachtformulering	8
1.3. Leeswijzer	9
2. Interpretatie van de opdracht, uitgangspunten en aanpak	10
2.1. Interpretatie van de opdracht	10
2.2. Uitgangspunten	10
2.3. Aanpak	12
3. Context	14
3.1. Inleiding	14
3.2. Natuurperspectief	16
3.3. Economisch perspectief	17
3.4. Wetenschappelijk perspectief	18
3.5. Juridisch perspectief	18
3.6. Bestuurlijk perspectief	19
4. Aanbevelingen korte termijn	23
4.1. Inleiding en hoofdlijn advies	23
4.2. Emissiereductie	24
4.3. Herstel van de natuur	29
4.4. Benutten vrijgekomen ruimte	30
4.5. Juridische aspecten	32
4.6. Organisatie, uitvoering en financiering	35
5. Reflectie Adviescollege op notities interbestuurlijke programmadirectie stikstof	39
5.1. Inleiding	39
5.2. Sturen op stikstofdepositie	39
5.3. Intern en extern salderen	40
5.4. ADC-toets	42
6. Afwegingskader voor prioritering	44
7. Doorkijk advies lange termijn	46

Bijlage: overzicht gesprekspartners.

Samenvatting: Niet alles kan

Opdracht en werkwijze

Het Adviescollege Stikstofproblematiek heeft de opdracht gekregen om de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit te adviseren over hoe om te gaan met de stikstofproblematiek in Nederland. Als gevolg van de uitspraak van de Raad van State van 29 mei jl. kan het Programma Aanpak Stikstof (PAS) niet langer worden gebruikt voor toestemmingverlening van activiteiten die stikstofemissie veroorzaken in (de buurt van) kwetsbare Natura 2000-gebieden. De uitspraak van de Raad van State heeft er in de praktijk toe geleid dat vergunningprocedures stil zijn komen te liggen. Terwijl deze uitspraak niet betekende dat er geen enkele vergunning meer mag worden verleend en evenmin dat er in het geheel geen ruimte meer is voor vergunningverlening. De uitspraak geeft vooral aan dat een deugdelijke onderbouwing van het PAS ontbrak en dat opnieuw moet worden gekeken naar de onderbouwing voor besluiten en vrijgestelde activiteiten.

Voor dit eerste advies was de belangrijkste vraag aan het Adviescollege onder welke voorwaarden op korte termijn toestemming kan worden verleend aan activiteiten die stikstofuitstoot veroorzaken. In dit advies richt het Adviescollege zich op maatregelen die op korte termijn effect sorteren. Voor de langere termijn brengt het Adviescollege voor de zomer van 2020 advies uit over een nieuwe aanpak van de stikstofproblematiek. Het Adviescollege heeft zich in dit eerste advies gebaseerd op relevante studies, de inbreng van een breed scala aan deskundigen, belanghebbenden en betrokkenen, voorstellen van de interbestuurlijke programmadirectie stikstofproblematiek en op de kennis en ervaring van de leden van het Adviescollege.

In dit advies formuleert het Adviescollege zijn aanbevelingen. Gezien de grote maatschappelijke urgentie, roept het Adviescollege de politiek op om voortvarend keuzes te maken, besluiten te nemen en deze tot uitvoering te brengen.

Emissiereductie en natuurherstel

Om uit de huidige impasse te raken, adviseert het Adviescollege maatregelen te treffen die gericht zijn op emissiereductie. Tegelijkertijd is het advies versneld herstel- en verbetermaatregelen uit te voeren in de kwetsbare Natura 2000-gebieden, gericht op geloofwaardig en aantoonbaar herstel van Natura 2000-gebieden. Het Adviescollege adviseert een gebiedsgerichte aanpak, die is gekoppeld aan de mate waarin de huidige kritische depositiewaarde overschreden wordt.

Reductie van emissies en deposities, en versneld natuurherstel zijn randvoorwaardelijk voor de oplossing van de gerezen knelpunten en voor toekomstige toestemmingverlening.

Aan de maatregelen voor emissiereductie verbindt het Adviescollege de volgende voorwaarden: de uitvoering van de maatregelen moet zijn geborgd en handhaafbaar zijn en de maatregelen moeten aantoonbaar tot emissiereductie leiden. Emissiereductie dient te worden bereikt via korte-termijnmaatregelen, zowel gebiedsgericht (op voor depositie kwetsbare gebieden) als doelgericht (op grotere emissies). Alle economische sectoren die stikstofuitstoot kennen, dienen een bijdrage te leveren, in een evenwichtige verhouding, waarbij kosteneffectiviteit in ogenschouw wordt genomen.

De aanbevelingen in dit eerste advies betreffen maatregelen gericht op sectoren waar op korte termijn winst kan worden behaald. De maatregelen voor de korte termijn hoeven niet per definitie een permanent karakter te hebben. De effecten van de maatregelen voor de korte termijn moeten wel duurzaam verzekerd zijn voor die situaties waarvoor op basis van deze effecten een vergunning is verleend.

Maatregelen veehouderij

Voor de veehouderij adviseert het Adviescollege een selectieve, gebiedsspecifieke en doelgerichte reductie van de ammoniakemissies, door gerichte verwerving of sanering van agrarische bedrijven met relatief hoge emissies of verouderde stalsystemen in en nabij kwetsbare Natura 2000-gebieden. De gebiedsgerichte benadering houdt in dat naarmate een specifieke sector een substantiële bijdrage levert aan stikstofproblemen in gebieden die kwetsbaar zijn voor deposities, doelgerichte maatregelen worden getroffen. Daarnaast adviseert het Adviescollege om op korte termijn de toepassing van emissie-reducerende technieken en praktijken in de veehouderij te versnellen door deze via experimenteerruimte vroegtijdig toe te staan.

Maatregelen mobiliteit

Op het gebied van mobiliteit adviseert het Adviescollege een snelheidsverlaging door te voeren op rijks- en provinciale wegen, zo nodig gedifferentieerd naar wegen of gebieden, waarbij de snelheidsbeperkende maatregelen worden gericht op aantoonbare effecten in kwetsbare Natura 2000-gebieden. Het Adviescollege richt zich tijdens de tweede fase van de opdracht op mogelijke emissiebeperkende maatregelen voor de andere vormen van mobiliteit (openbaar vervoer, vrachtvervoer, scheepvaart en luchtvaart).

Maatregelen industrie

Het Adviescollege adviseert de provincies op korte termijn in beeld te brengen in hoeverre verschillende industriële sectoren een negatieve bijdrage leveren aan de stikstofdepositie in stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden, welke maatregelen nodig zijn, en welk (activerend) beleid kan worden gevoerd vanuit het Rijk en de provincies voor het stimuleren van de toepassing van nieuwe technieken en voor innovaties in de industriële sector. Steeds vanuit een integrale blik van het stikstofprobleem in samenhang met klimaatdoelen en de transitie naar duurzame energie.

Maatregelen bouwsector

Het Adviescollege is van mening dat er in de bouw winst is te behalen door modulair, energieneutraal, circulair en natuurinclusief bouwen en door beter gebruik van innovatieve technieken en materialen. Datzelfde geldt voor bedrijven die aanleg-, beheer- en onderhoudswerkzaamheden uitvoeren in Natura 2000-gebieden. Deze bedrijven dienen te worden gestimuleerd deze werkzaamheden emissiearm uit te voeren. Het Adviescollege adviseert aanbestedingsvoorwaarden en vergunningsvoorwaarden hierop aan te passen.

Benutten vrijgekomen ruimte

De gerealiseerde reductie mag slechts deels worden benut voor het oplossen van knelpunten voor activiteiten en het mogelijk maken van ontwikkelingen. Gezien de doelstelling om structureel emissies te reduceren, is het Adviescollege van mening dat in alle gevallen afroaming van de gerealiseerde reductie moet plaatsvinden in het licht van de behoud- en herstelopgave voor Natura 2000-gebieden.

Het is aan de politiek om keuzes te maken over de benutting van de vrijgekomen ruimte. Hierbij tekent het Adviescollege aan dat de maatregelen noodzakelijk zijn, maar niet in alle gevallen voldoende zullen zijn om alle activiteiten in de buurt van alle Natura 2000-gebieden weer op gang te brengen.

Salderen en ADC-toets

Voor dit advies voor de korte termijn gaat het Adviescollege uit van de bestaande wetgeving. Salderen is een instrument dat kan worden ingezet, waarbij in alle gevallen afroaming moet plaatsvinden. Ook het uitvoeren van de ADC-toets is onderdeel van de vigerende wetgeving. Het Adviescollege waarschuwt voor te hooggespannen verwachtingen van deze toets, want zeker niet alle vastgelopen projecten voldoen aan de criteria van de ADC-toets. De huidige juridische instrumenten bieden derhalve niet voor alle projecten en regio's in hetzelfde tempo een oplossing.

Belangrijke rol voor overheden

Het Adviescollege ziet een belangrijke rol voor Rijk, provincies en in wat mindere mate voor gemeenten, waterschappen en waterbedrijven. Het Rijk bepaalt de condities waaronder gesaldeerd mag worden. Daarnaast stelt het Rijk voldoende financiële middelen ter beschikking voor verwerving of sanering, natuurherstel, stimuleren van versnelde implementatie van nieuwe technieken en het inrichten van een ondersteuningsstructuur (helpdesk). Ook verwacht het Adviescollege dat het Rijk bij projecten het goede voorbeeld zal geven door emissiearm te bouwen. Tot slot is een taak van het Rijk zorg te dragen voor een snelle actualisatie van alle relevante informatie en die informatie beschikbaar te stellen aan alle belanghebbenden.

De provincies zijn als bevoegd gezag verantwoordelijk voor de verlening van natuurvergunningen of andere toestemmingsbesluiten voor activiteiten waarbij stikstof vrijkomt. Zij treden op als gebiedsregisseur en geven invulling aan de gebiedsgerichte aanpak, bestaande uit de strategische inzet van gerichte verwerving of sanering, en de regievoering voor extern salderen. Rol van de provincies is ook handhaving op de versnelde toepassing van innovatieve technieken en bedrijfsmethoden, het inzetten van instrumenten voor natuurbeheer en versterking van de natuur, en uitvoering geven aan een landelijke systematiek voor monitoring, dataopslag en informatie, analyse en rapportages van natuurgegevens.

Gemeenten zijn als bevoegd gezag verantwoordelijk voor vergunningverlening en handhaving voor (bouw)projecten en evenementen in het kader van de Wabo. Voor gemeenten ziet het Adviescollege vooral een rol in het inzetten van het ruimtelijk beleid, het formuleren van voorwaarden in bestemmingsplannen, en in informatievoorziening en voorbeeldgedrag in lokale projecten.

Waterschappen en waterbedrijven kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan natuurherstel, ook als terreinbeheerder. Ditzelfde geldt vanzelfsprekend ook voor terreinbeherende organisaties.

Vervolg

Na de oplevering van dit eerste advies start het Adviescollege met de tweede fase. Deze vervolgfase staat in het teken van het uitbrengen van een advies voor een nieuwe aanpak van de stikstofproblematiek. Tijdens de tweede fase zal het Adviescollege een beleidsreconstructie van het PAS opstellen, in de context van ontwikkelingen die voor het PAS relevant zijn geweest, zoals de aanwijzing en indeling van Natura 2000-gebieden. Andere onderwerpen voor deze tweede fase zijn een afwegingskader en een samenhangende lange-termijnaanpak van (aanvullende) maatregelen voor bestaande activiteiten in alle sectoren die stikstofuitstoot kennen, en aanvullende maatregelen om de robuustheid van Natura 2000-gebieden te vergroten.

1. Aanleiding en opdracht

1.1. Aanleiding

Nederland kent een stikstofoverschot¹ dat grote gevolgen heeft voor kwetsbare natuurgebieden en voor de volksgezondheid. Door overbelasting met stikstof zijn veel habitats² er slecht aan toe. De bodem verzuurt en de balans van voedingsstoffen in de bodem wordt ontwricht. Te veel stikstof heeft een negatief effect op de biodiversiteit, zowel bovengronds als ondergronds. Plantensoorten die juist voedselarme omstandigheden nodig hebben, verdwijnen. Een beperkt aantal stikstofminnende soorten neemt hun plaats in. Dat kan betekenen dat de plantensoorten, die kenmerkend zijn voor het gebied, verdwijnen en dat de kwaliteit van de overgebleven soorten minder wordt, of zelfs dat het gebied zijn natuurlijke kenmerken verliest. Aangezien planten aan de basis staan van de voedselketen, beïnvloedt het verlies aan plantensoorten en plantkwaliteit ook de fauna, zoals insecten en vogels.

Het Programma Aanpak Stikstof

Het PAS trad op 1 juli 2015 – na een lange voorbereidingstijd – in werking. Doel van het programma was om een aanpak te bieden voor de overbelasting van stikstofgevoelige habitats in veel Natura 2000-gebieden. Deze overbelasting zorgde er in de periode voorafgaand aan het PAS voor dat voortdurend knelpunten optraden in de besluitvorming over ontwikkelingen die stikstofdepositie veroorzaken op overbelaste gebieden.

Opzet van het PAS was enerzijds het behoud en, waar nodig, het herstel van de in het PAS opgenomen Natura 2000-gebieden om zo op landelijk niveau een gunstige staat van instandhouding te bereiken en anderzijds het mogelijk maken van economische ontwikkelingen die stikstofdepositie veroorzaken op deze gebieden. De in het PAS opgenomen gebiedsspecifieke herstel- en bronmaatregelen moesten zorgen voor verbetering van de draagkracht van de natuur en voor het opvangen van de negatieve effecten van stikstofdepositie. De daarmee gepaard gaande voorziene daling van de stikstofdepositie kon deels worden ingezet als depositie- en ontwikkelingsruimte waarmee (economische) ontwikkelingen mogelijk konden worden gemaakt.

---

¹ Ongeveer 80% van onze atmosfeer bestaat uit stikstof. Deze lucht is essentieel voor alle leven. De term stikstof zoals bedoeld en gebruikt in de stikstofproblematiek heeft betrekking op een verzameling van chemische verbindingen met het atoom stikstof (N). In geoxideerde vorm heet die verbinding stikstofoxide (NOx) en in gereduceerde vorm, ammoniak (NH3). Wanneer in deze rapportage wordt gesproken over stikstofemissies en -deposities, wordt daarmee NOx en NH3 bedoeld.

² Habitats is een verzamelnaam voor habitattypen en leefgebieden van soorten. De definitie van habitatype luidt: *‘Type natuurlijke habitat, zijnde een geheel van een natuurlijke of halfnatuurlijke land- of waterzone met bijzondere geografische, abiotische en biotische kenmerken.’* Leefgebied is als volgt gedefinieerd: *‘Habitat van een soort, zijnde door specifieke abiotische en biotische factoren bepaald milieu waarin de soort tijdens één van de fasen van zijn biologische cyclus leeft.’*

Tegelijkertijd met het PAS trad ook de daarbij behorende regelgeving in werking. Deze stond aanvankelijk in de Natuurbeschermingswet 1998 (Nbw), het Besluit grenswaarden programmatische aanpak stikstof en de Regeling programmatische aanpak stikstof. Met de inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming (Wnb) op 1 januari 2017 verhuisden de bepalingen naar met name het Besluit natuurbescherming (Bnb) en de Regeling natuurbescherming (Rnb).

De regelgeving is met de inwerkingtreding van de Wnb niet principieel gewijzigd³. De regelgeving die met het oog op de uitvoering van het PAS is ingevoerd, behelst – voor zover hier van belang – het volgende:

- De AERIUS Calculator moest worden gebruikt voor de bepaling van stikstofdepositie van een activiteit op Natura 2000-gebieden die in het programma zijn opgenomen. In AERIUS waren de uitgangspunten van de PAS-systematiek verwerkt.
- Er gold een uitzondering op de vergunningplicht voor projecten en andere handelingen:
  - waarvan de stikstofdepositie onder de drempelwaarde van 0,05 mol N/ha/jaar bleef (deze maakte onder het PAS onderdeel uit van de berekende totale depositie);
  - die een stikstofdepositie veroorzaakten boven 0,05 mol N/ha/jaar, maar beneden de grenswaarde van 1 mol N/ha/jaar bleven (voor deze activiteiten was depositieruimte gereserveerd). Voor een aantal categorieën projecten en andere handelingen in deze categorie gold een meldingsplicht. De grenswaarde werd verlaagd naar 0,05 mol N/ha/jaar wanneer uit het AERIUS-Register bleek dat ten aanzien van een hectare van een stikstofgevoelige habitat in het betreffende Natura 2000-gebied 5% of minder van de depositieruimte voor grenswaarden nog beschikbaar was;
  - die op een grotere afstand gerekend tot het Natura 2000-gebied werden gerealiseerd dan was vastgesteld voor hoofdwegen (3 km) of hoofdvaarwegen (5 km).
- Voor projecten en andere handelingen die de grenswaarde overschreden, gold de vergunningplicht. Voor de beoordeling van de vergunningaanvraag diende te worden gezien of de aangevraagde activiteit tot een toename van stikstofdepositie zou leiden. Bepalend daarvoor was of de aangevraagde situatie een hogere depositie tot gevolg zou hebben dan de depositie waarvoor eerder een Nbw-vergunning was verleend, of tot een hogere depositie dan de feitelijk veroorzaakte hoogste depositie in de periode 1 januari 2012 – 31 december 2014. Was sprake van een toename van stikstofdepositie, dan kon de toestemming worden verleend als voor de activiteit ontwikkelingsruimte werd toegedeeld uit segment 1 (prioritaire projecten) of segment 2 (overige projecten). Van de vrije ontwikkelingsruimte (segment 2) mocht in de eerste helft van het PAS-tijdvak van zes jaar maximaal 60% worden toegedeeld, in de tweede helft 40%.

Vanaf de inwerkingtreding van het PAS kon bij de verlening van toestemming voor activiteiten die stikstofdepositie veroorzaken voor het aspect stikstof, gebruik worden gemaakt van het programma en de daaraan ten grondslag liggende passende beoordeling.

³ Beide uitspraken van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State van 29 mei jl. zien nog op de situatie van vóór inwerkingtreding van de Wnb, maar dat maakt voor de betekenis van de uitspraken geen verschil.

De categorale vrijstelling van de vergunningplicht voor beweiden en bemesten hield niet direct verband met het PAS. De effecten van deze vergunningvrije activiteiten zijn echter wel onderdeel geweest van de aan (de passende beoordeling van) het PAS ten grondslag liggende berekeningen, en waren daardoor van invloed op de depositieruimte.

Uitspraken Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State

Op 29 mei 2019 oordeelde de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: Raad van State) – als interpretatie van het arrest van 7 november 2018 van het Europese Hof van Justitie⁴ en van andere jurisprudentie – dat toestemmingverlening op basis van het PAS in strijd is met de Habitatrichtlijn. Op basis van het PAS was het mogelijk om vooruitlopend op toekomstige positieve gevolgen van maatregelen voor Natura 2000-gebieden, alvast toestemming te geven voor activiteiten die mogelijk schadelijk zijn voor die gebieden. Daarnaast werd in het PAS ook toestemming voor activiteiten gegeven op basis van maatregelen in Natura 2000-gebieden die nodig zijn om achteruitgang van deze natuurgebieden te voorkomen. Nederland heeft de verplichting om op grond van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn een gunstige staat van instandhouding te realiseren voor de habitats van soorten en de natuurlijke typen habitats waarvoor de Natura 2000-gebieden zijn aangewezen. Zowel het Hof van Justitie als de Raad van State oordeelden dat maatregelen, die nodig zijn op grond van art. 6 lid 1 en 2 Habitatrichtlijn, niet mogen worden gebruikt voor toetsing van activiteiten volgens art. 6 lid 3 van die richtlijn.

De Raad van State heeft (evenals het Hof van Justitie) geen principieel bezwaar tegen de programmatische aanpak. Kern van de uitspraak is dat de relatie tussen ‘afname van stikstof’ en ‘vrijgeven van ruimte voor emissies’ onvoldoende is aangetoond. Waar het PAS uitgaat van afname van emissies, blijken deze op sommige plaatsen te zijn toegenomen. Veel maatregelen zijn nog niet uitgevoerd en er is deels onvoldoende borging van maatregelen. Voor zover de maatregelen zijn uitgevoerd, is in de Natura 2000-gebieden nog weinig verbetering zichtbaar.

Als gevolg van de uitspraak van de Raad van State kunnen het PAS en de daaraan ten grondslag liggende passende beoordeling niet langer worden gebruikt voor toestemmingverlening. Ook de met het PAS verband houdende regelgeving (waaronder het systeem van drempelwaarden en toedeling van ontwikkelingsruimte) kan niet meer worden gebruikt. Uit een andere uitspraak van de Raad van State over beweiden en bemesten, eveneens van 29 mei 2019, volgt dat het categoriaal vrijstellen van beweiden en bemesten van de vergunningplicht in strijd is met de Habitatrichtlijn. Omdat beweiden en bemesten als vergunningvrije activiteiten in het PAS-traject zijn meegenomen, heeft de PAS-uitspraak ook tot gevolg dat beweiden en bemesten opnieuw moeten worden beoordeeld.

De uitspraak van de Raad van State heeft er in de praktijk toe geleid dat vergunningprocedures stil zijn komen te liggen, hoewel de uitspraak vooral aangeeft dat een deugdelijke onderbouwing van het PAS ontbrak. Dat betekent dat opnieuw moet worden gekeken naar de onderbouwing voor de vele besluiten en vrijgestelde activiteiten, maar niet dat er geen enkele vergunning meer mag worden verleend en evenmin dat er in het geheel geen ruimte meer is voor vergunningverlening.

⁴ Op 17 mei 2017 heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State prejudiciële vragen gesteld aan het Hof van Justitie over de verenigbaarheid van het PAS met de Habitatrichtlijn.

Toch is het praktische gevolg van de uitspraak dat overheden vergunningverlening en het vaststellen van andere besluiten waar stikstof een rol speelt (mede ook gelet op de kritiek op het rekenmodel AERIUS) vrijwel volledig hebben stilgelegd. Dit heeft grote impact op activiteiten van industrie, mkb, agrarische sector en overheden. Gebiedsprocessen van provincies (waarin onder andere natuurorganisaties participeren) vallen stil, de investeringsonzekerheid in veel sectoren is groot, (buitenlandse) investeerders trekken zich terug, bedrijven geven aan verliezen te lijden en bouwprojecten kunnen niet van start, terwijl de druk op de woningmarkt enorm hoog is. Ook de eerste nadelige gevolgen voor de werkgelegenheid zijn reeds zichtbaar.

De ontstane situatie is maatschappelijk urgent en inhoudelijk en bestuurlijk complex. Echter, de indruk dat 'ons dit is overkomen', is hierbij niet op zijn plaats. Aan de ontstane situatie liggen weloverwogen politieke besluiten ten grondslag. De weg van het PAS is bewust ingeslagen.

De brief van Minister Schouten aan de Tweede Kamer van 13 september 2019⁵ beschrijft enkele stappen die zijn gezet om op basis van de Wet natuurbescherming zo snel mogelijk weer toestemming te kunnen verlenen aan activiteiten die het stikstofprobleem niet verder vergroten. Met deze stappen worden echter de belangrijkste problemen niet opgelost.

1.2. Opdrachtformulering

Voor de advisering over de oplossing van dit vraagstuk is het Adviescollege Stikstofproblematiek samengesteld, met kennis en ervaring vanuit relevante achtergronden: juridisch, ecologisch, economisch en bestuurlijk.

De opdracht aan het Adviescollege is om advies uit te brengen over oplossingen voor de problematiek die is ontstaan in het licht van de uitspraken van de Raad van State van 29 mei 2019 over het Programma Aanpak Stikstof 2015-2021, over twee daarmee samenhangende vrijstellingsregelingen voor activiteiten met een zeer lage stikstofuitstoot en voor het weiden van vee en het gebruik van meststoffen.

Op 17 juli 2019 is de 'Regeling instelling Adviescollege stikstofproblematiek' verschenen in de Staatscourant en per die datum in werking getreden. Deze regeling beschrijft in artikel 2 dat het Adviescollege tot taak heeft de Minister van LNV te adviseren over:

- "a. de wijze waarop en de voorwaarden waaronder op korte termijn toestemming kan worden verleend voor ontwikkelingen die stikstofdepositie veroorzaken op daarvoor gevoelige habitats in Natuur 2000-gebieden en legalisering kan plaatsvinden van ontwikkelingen die zijn gerealiseerd op basis van de vrijstellingen die waren verbonden aan het programma aanpak stikstof 2015-2021;*
- b. een kader, ter verzekering van een evenwichtige afweging van de belangen van verschillende sectoren en maatschappelijke belangen, dat kan worden gehanteerd voor toestemmingverlening en legalisering op grond van de geldende wetgeving en voor de prioritering bij die toestemmingverlening en legalisering; en*

---

⁵ 'Stand van zakenbrief met inventarisatie projecten die mogelijk gevolgen ondervinden van de PAS-uitspraak', d.d. 13 september 2019.

-
- c. *een nieuwe aanpak van de stikstofproblematiek die past in het streven om in de Natura 2000-gebieden een gunstige staat van instandhouding te realiseren en daartoe de voor stikstof gevoelige habitats te herstellen en die ertoe strekt om de balans tussen natuur en economische ontwikkeling te herstellen.*

Bij de formulering van de aanpak, bedoeld in onderdeel c, worden zo mogelijk ook andere schadelijke emissies betrokken en wordt in ieder geval voorkomen dat de aanpak tot een toename van andere schadelijke emissies leidt.”

In artikel 4 van de instellingsregeling staat dat het Adviescollege binnen twee maanden nadat de voorzitter en de leden van het Adviescollege zijn benoemd, schriftelijk advies uitbrengt aan de minister over de onderdelen a en b (korte termijn). Binnen elf maanden na benoeming van de voorzitter en de leden van het Adviescollege dient advies uitgebracht te worden over onderdeel c (langere termijn).

In het kader van deze opdracht heeft de interbestuurlijke programmadirectie stikstof op 29 augustus 2019 aan het Adviescollege vier notities ter advisering voorgelegd. Deze notities hebben betrekking op ‘sturen op stikstofdepositie’, ‘intern en extern salderen’, ‘ADC-toets’, en ‘mogelijkheden afwegingskader projecten en plannen’.

1.3. Leeswijzer

Hoofdstuk 2 van dit advies bevat een beknopte toelichting op de wijze waarop het Adviescollege de opdracht heeft geïnterpreteerd, de uitgangspunten die het Adviescollege hanteert en hoe het Adviescollege de eerste fase van de opdracht heeft aangepakt. In het derde hoofdstuk schetst het Adviescollege de context. In dit hoofdstuk wordt de stikstofproblematiek belicht vanuit vijf perspectieven: natuurontwikkeling, economische ontwikkeling, wetenschappelijke inzichten, juridische overwegingen en het bestuurlijk perspectief. De hoofdstukken 4 en 5 bevatten de aanbevelingen van het Adviescollege voor de korte termijn. In het zesde hoofdstuk komt het afwegingskader aan de orde. Dit advies wordt afgesloten met een globale doorkijk naar de volgende fase, waarin het Adviescollege is gevraagd te adviseren over een nieuwe aanpak van de stikstofproblematiek.

2. Interpretatie van de opdracht, uitgangspunten en aanpak

2.1. Interpretatie van de opdracht

De inzet van het Adviescollege is erop gericht oplossingen te formuleren om uit de ontstane impasse te komen. De vraagstelling is gericht op het weer op gang brengen van de toestemmingverlening, alsmede op de legalisering van de gevallen die ten tijde van het PAS waren vrijgesteld van een vergunning. Het Adviescollege beschouwt het als onderdeel van zijn opdracht om aanbevelingen te doen gericht op het verminderen van stikstofemissies (zowel ammoniak als stikstofoxiden). Voorts beschouwt het Adviescollege het als zijn opdracht aanbevelingen te formuleren gericht op behoud en herstel van Natura 2000-waarden.

2.2. Uitgangspunten

Het Adviescollege is zich zeer bewust van de maatschappelijke urgentie van dit vraagstuk. Een goede afweging van alle belangen vraagt om stevige uitgangspunten voor de adviezen. Het Adviescollege hanteert de volgende uitgangspunten.

Integrale blik op het vraagstuk

De stikstofproblematiek hangt samen met andere transitieopgaven. Het Adviescollege beschouwt het oplossen van het stikstofprobleem in samenhang met bijvoorbeeld luchtkwaliteit, CO₂-reductie en kringlooplandbouw. Bij de advisering betreft het Adviescollege vijf perspectieven, te weten: natuurontwikkeling, economische ontwikkeling, wetenschappelijke inzichten, juridische overwegingen en het bestuurlijk perspectief. Deze vijf perspectieven zijn in het volgende hoofdstuk nader uitgewerkt.

Besluitvorming op korte termijn richten op wat knelt

Het Adviescollege verstaat onder 'korte termijn' de periode vanaf het verschijnen van dit advies (september 2019) tot en met eind 2020. Het advies voor de korte termijn heeft betrekking op de aanpak van de direct als gevolg van de uitspraken van de Raad van State ontstane knelpunten (onder het PAS vrijgestelde activiteiten, vernietigde bestemmingsplannen en vergunningen) die in de komende periode opnieuw moeten worden beoordeeld. Daarnaast zullen binnen de genoemde termijn ook nieuwe aanvragen worden ingediend. Het Adviescollege zal daar in dit advies – voor zover mogelijk – nader op ingaan.

Bestaande wetgeving en beschikbare gegevens

Voor dit eerste advies voor de korte termijn gaat het Adviescollege uit van de bestaande wetgeving. Het eventueel aanpassen van wetgeving is een zaak voor de langere termijn en verhoudt zich daarom niet met het vinden van oplossingen voor de korte termijn.

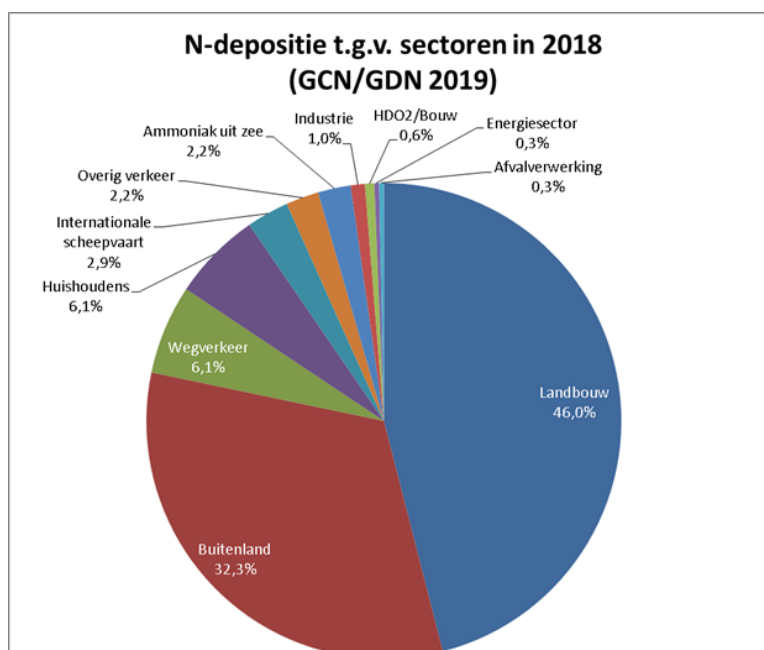
Het Adviescollege baseert zich daarnaast op gegevens die op dit moment voorhanden zijn, waarbij het Adviescollege opmerkt dat exacte gegevens over de huidige staat van instandhouding van habitattypen in de afzonderlijke Natura 2000-gebieden en de resultaten van bron- en herstelmaatregelen tot nu toe, niet volledig beschikbaar zijn. Dat heeft gevolgen voor de mate waarin de (effecten van) door het Adviescollege voorgestelde maatregelen specifiek te onderbouwen zijn.

Geloofwaardig en aantoonbaar herstel van natuur

Het verzinnen van een 'juridische list' is, los van de vraag of die er zou zijn, in de ogen van het Adviescollege onacceptabel. Geloofwaardig en aantoonbaar herstel van Natura 2000-gebieden en een reductie van emissies is noodzakelijk. Nederland staat in Europa onderaan de lijst als het gaat om de staat van instandhouding van habitattypen in EU27, 2007-2012. De Raad van State heeft nadrukkelijk aangegeven dat voor habitattypen en -soorten die zich niet in een gunstige staat van instandhouding bevinden, de Habitatrictlijn niet slechts verplicht tot het behoud van de staat van instandhouding en het voorkomen van verslechtingen en verstoringen, maar tevens tot het treffen van positieve maatregelen gericht op het herstel van de gunstige staat van instandhouding. Het betreft de habitattypen en -soorten waarvoor in het aanwijzingsbesluit voor een Natura 2000-gebied een herstel- of verbeterdoelstelling is opgenomen. Dit vraagt om kwalitatieve ingrepen en een scherp doel op de lange termijn, te weten: een drastische daling van stikstofemissies en -depositie. Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat zich niet in alle Natura 2000-gebieden in Nederland stikstofgevoelige habitattypen bevinden. Niet alle habitattypen zijn in dezelfde mate gevoelig voor stikstof. Uitgangspunt van het Adviescollege is te adviseren over behoud en herstel van Natura 2000-gebieden door daadwerkelijke vermindering van uitstoot van stikstofdioxide (NO_x) en ammoniak (NH₃), waarbij deze reductie slechts deels mag worden gebruikt voor de aanpak van knelpunten.

Bijdrage van alle sectoren aan oplossende maatregelen

Verschillende sectoren leveren een bijdrage aan de stikstofoverbelasting van Natura 2000-gebieden en worden nu geraakt door de uitspraak van de Raad van State. Dit betekent naar de mening van het Adviescollege dat van al deze sectoren ook een bijdrage aan oplossende maatregelen mag worden gevraagd, in een evenwichtige verhouding, waarbij kosteneffectiviteit in ogenschouw wordt genomen. Daarbij mag niet onbenoemd blijven dat de veehouderij binnen Nederland nog altijd veruit de grootste veroorzaker is van de bestaande ammoniakemissies, waarbij overigens sprake is van regionale verschillen en een grote variatie tussen bedrijven. Onderstaande figuur geeft de stikstofdeposities vanuit de verschillende sectoren weer. (Bron: RIVM 2019)

Politiek aan zet voor besluitvorming

Het Adviescollege is zich ervan bewust dat de verwachtingen hooggespannen zijn, en dat het beeld bestaat dat de vergunningverlening vanaf oktober 2019 weer (al dan niet volledig) kan worden vlot getrokken. Het is van belang deze verwachting te voorzien van realiteitszin. De huidige impasse is zodanig complex, dat de vergunningverlening op korte termijn niet over de volle breedte weer kan worden vlot getrokken. Dit heeft het Adviescollege gebracht tot de titel van dit advies: *Niet alles kan*.

Hoe snel verbetereffecten zichtbaar worden, en daarmee ruimte ontstaat voor het oplossen van knelpunten, is afhankelijk van hoe voortvarend wordt besloten over te treffen maatregelen en de omvang daarvan, en hoe snel uitvoering wordt gegeven aan deze besluiten.

In dit advies formuleert het Adviescollege zijn aanbevelingen. De besluitvorming over de adviezen en de afweging van de te maken keuzen zijn aan de politiek. De uitvoering is afhankelijk van bestuurlijke beleidskeuzes. Gezien de grote maatschappelijke urgentie, roept het Adviescollege de politiek op om voortvarend keuzes te maken, besluiten te nemen en deze tot uitvoering te brengen.

2.3. Aanpak

Verzoek aan het Adviescollege was om het eerste advies voor de korte termijn binnen twee maanden na de publicatie van de instelling van het Adviescollege op 17 juli 2019 op te leveren aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Dit korte tijdsbestek heeft ervoor gezorgd dat het Adviescollege zeer scherp is geweest in de afbakening van deze periode.

Hierbij is het van belang onderscheid te maken tussen projecten die direct geraakt zijn door de uitspraak van de Raad van State, en projecten die op stapel staan en worden vertraagd. De lijst prioritaire projecten PAS is daarvoor niet doorslaggevend, omdat over veel van deze projecten (nog) geen besluitvorming heeft plaatsgevonden. Het Adviescollege gaat uit van de volgende indeling:

- Activiteiten onder de drempelwaarde van 0,05 mol N/ha/jaar die zijn uitgevoerd zonder melding.
- Activiteiten boven de drempelwaarde, maar onder de grenswaarde van 1 mol/ha/jaar (of 0,05 indien de grenswaarde was verlaagd), die meestal zijn uitgevoerd op basis van een melding (de meldingsplicht gold alleen voor industrie, landbouw en infrastructuur, niet zijnde hoofdwegen).
- Activiteiten die zijn uitgevoerd op een grotere afstand tot het Natura 2000-gebied dan was vastgesteld voor hoofdwegen (3 km) of hoofdvaarwegen (5 km).
- Vernietigde vergunningen/bestemmingsplannen.
- Nieuwe aanvragen/lopende besluitvormingstrajecten.

Een doorkijk naar het advies voor de langere termijn is essentieel, omdat de aanpak van knelpunten op korte termijn niet mag leiden tot vergroting van de problematiek op langere termijn, of tot belemmering van een lange-termijnoplossing.

Het Adviescollege heeft zich verdiept in de stikstofproblematiek en gereflecteerd op voorstellen en mogelijke oplossingsrichtingen die door de interbestuurlijke programmadirectie stikstof in vier notities aan het Adviescollege zijn voorgelegd.

Veel betrokkenen en belanghebbenden reikten schriftelijk hun ideeën en voorstellen aan. Het Adviescollege dankt hen daar hartelijk voor en heeft deze input betrokken bij de afwegingen om tot dit eerste advies te komen. Daarnaast voerde het Adviescollege gesprekken met belanghebbenden vanuit de agrarische sector, het bedrijfsleven, natuur- en milieuorganisaties, met wetenschappers, praktijkdeskundigen, met de koepelorganisaties van de decentrale overheden (IPO, VNG, UvW) en met de VEWIN. Het overzicht van geconsulteerde gesprekspartners is opgenomen in de bijlage bij dit advies. De uitkomsten van deze gesprekken zijn benut voor het opstellen van dit eerste advies.

Het Adviescollege heeft op basis van de binnen het college beschikbare deskundigheid en deze input intensief van gedachten gewisseld over mogelijke denkrichtingen en dit eerste advies opgesteld.

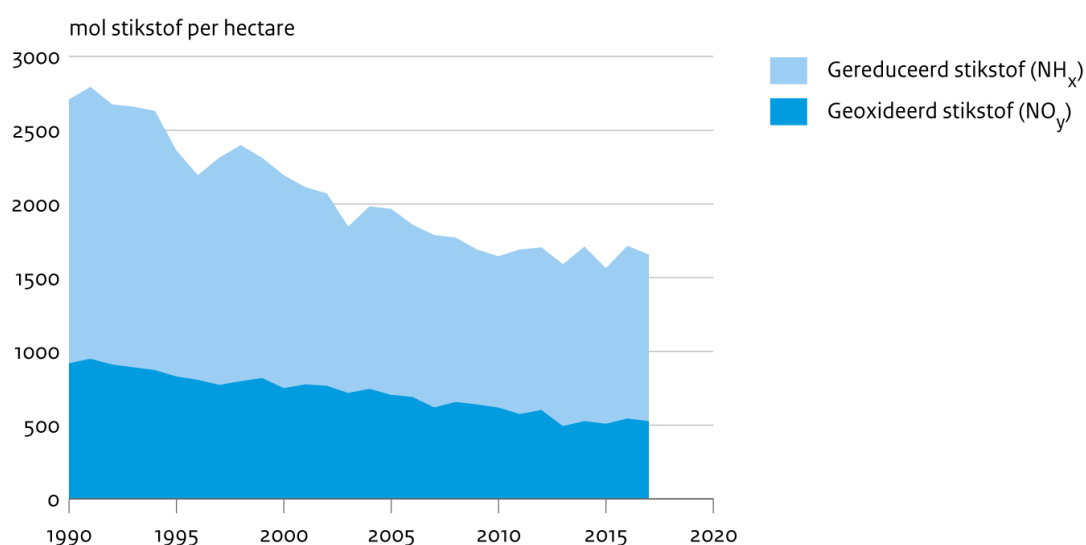
3. Context

3.1. Inleiding

Kenmerk van een complex vraagstuk is dat het vele dimensies en perspectieven kent en vraagt om een niet-traditionele aanpak. In dit hoofdstuk belicht het Adviescollege de stikstofproblematiek vanuit vijf perspectieven, te weten: natuurontwikkeling, economische ontwikkeling, wetenschappelijke inzichten, juridische overwegingen en het bestuurlijk perspectief. Deze perspectieven beschouwt het college – in samenhang – als agenderend voor de advisering.

Vanaf de jaren '90 is de totale emissie en depositie van stikstof (na de invoering van het Mineralenaangiftesysteem, MINAS⁶, in 1998) eerst gedaald. Deze daling is de laatste jaren afgevlakt. Sinds 2015 is de ammoniakuitstoot nauwelijks meer gedaald en de laatste jaren zijn de emissies zelfs weer gestegen. Onderstaande figuur en de tabel op de volgende pagina illustreren de ontwikkeling sinds 1990. De ontwikkeling van stikstofemissies is terug te zien in de trend van stikstofdeposities.

Vermestende depositie

Bron: RIVM 2019

RIVM/jun19
www.clo.nl/nl018917

⁶ Hierbij werd per bedrijf bijgehouden hoeveel fosfaat en stikstof werd aan- en afgevoerd. Vanaf 2006 heeft Nederland een nieuw mestbeleid moeten invoeren. Aanleiding hiervoor was een uitspraak van het Europese Hof van Justitie dat MINAS (na amendering) niet langer toereikend is om aan de eisen van de Nitraatrichtlijn te voldoen. MINAS is daarom per 1 januari 2006 vervangen door een stelsel op basis van gebruiksnormen. De systematiek van MINAS en de stimulering van ondernemerschap werden daarmee doorbroken.

In onderstaande tabel is de ontwikkeling van uitstoot van ammoniak en stikstofoxiden per sector in kiloton⁷ weergegeven, voor de periode vanaf 1990 tot 2017.

Stof per NEC-sector	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	Plafond 2010
Ammoniak (NH₃)									
Industrie, Energie en Raffinaderijen	4,6	4,4	3,1	3,0	2,2	1,9	2,2	2,1	
Verkeer	0,9	2,2	4,4	5,4	4,8	4,4	4,3	4,4	
Consumenten	10,3	7,8	6,8	8,3	7,5	8,2	8,2	8,0	
HDO en Bouw	4,2	4,3	3,9	3,8	3,6	3,6	3,9	3,9	
Landbouw	331,2	205,4	158,3	134,2	116,0	111,2	109,8	114,0	
Totaal	351.3	224.1	176.4	154.7	134.1	129.3	128.5	132.4	128
Stikstofoxiden (NO_x)									
Industrie, Energie en Raffinaderijen	188,4	142,8	101,6	92,2	65,7	55,6	52,0	50,7	
Verkeer	347,2	289,3	256,0	214,9	174,7	148,2	141,6	137,3	
Consumenten	23,3	25,2	21,3	18,0	15,7	10,1	9,9	9,1	
HDO en Bouw	12,3	12,2	11,9	10,7	10,2	7,6	7,3	7,3	
Landbouw	58,0	57,9	49,7	45,3	45,4	43,7	43,1	41,4	
Totaal	629.3	527.3	440.6	381.1	311.7	265.3	253.8	245.9	260

Bron: emissieregistratie <http://www.emissieregistratie.nl/erpubliek/erpub/international/nec.aspx>

In alle gebieden, waaronder Natura 2000-gebieden, is de stikstofdepositie nog steeds veel te hoog. Dit betekent dat er geen ruimte is om de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden verder te belasten. Sterker nog, de stikstofbelasting zal in veel gebieden fors naar beneden moeten, en er zal natuurherstel moeten plaatsvinden.

Met de uitspraak van de Raad van State zijn de tegenstellingen tussen het natuurbelang, de economische belangen en andere belangen, die enigszins naar de achtergrond waren verdwenen, opnieuw aangescherpt. Het Adviescollege acht het benadrukken van deze tegenstelling niet productief en wil zich voor de langere termijn richten zich op (economische) kansen die een overgang naar een groenere economie biedt, waarbij de druk op het milieu en het gebruik van natuurlijke hulpbronnen worden geminimaliseerd. Economische en maatschappelijke ontwikkelingen leiden doorgaans tot een vermindering van het areaal aan natuur en een verslechtering van de kwaliteit en vitaliteit van de resterende natuur. Tegelijkertijd zijn ontwikkelingen van duurzame economische groei en van een natuurinclusieve landbouw erop gericht economische ontwikkelingen te laten samengaan met een veerkrachtig voedsel- en ecosysteem. Dat vergt evenwel heldere keuzes ten aanzien van landinrichting en landgebruik. Deze ontwikkelingen zijn relevant voor de aanpak van de stikstofproblematiek, maar ook voor CO₂-reductie, klimaatadaptatie en een vitaal platteland.

⁷ Overigens is een kiloton NH₃ niet vergelijkbaar met een kiloton NO_x. Daarom wordt stikstof vaak in mol uitgedrukt, zodat het wel vergelijkbaar wordt.

3.2. Natuurperspectief

Natuur is belangrijk. In de eerste plaats omdat mensen niet zonder natuurbeleving in hun omgeving kunnen. We waarderen intrinsiek de aanwezigheid van natuur, het belang van schoon water, een schone lucht en een gezonde bodem. In de tweede plaats omdat natuur een essentieel onderdeel uitmaakt van ons welzijn en onze gezondheid en Nederland er veel slechter voorstaat zonder goede natuur. Daarmee heeft natuur ook een sociaaleconomische waarde. Tot slot vormt natuur een belangrijke oplossing voor het opvangen van de gevolgen van klimaatverandering (groen in de stad, klimaatbuffers, groene longen). Natuur is ook kwetsbaar en behoeft actieve zorg van de overheid. Daarom is er Europese wetgeving op grond waarvan alle lidstaten beleid moeten maken ten aanzien van het behoud en de ontwikkeling van natuur.

Nederland heeft al sinds lange tijd natuurwetgeving die beoogt het natuurbelang te beschermen. Zo was Nederland binnen Europa met de borging van de Ecologische Hoofdstructuur in de ruimtelijke ordening een voorloper met natuurbeleid vanuit een gezamenlijke visie op landbouw en natuur. De afgelopen jaren heeft deze inzet van de Nederlandse overheid een ander karakter gekregen, is er bezuinigd op natuurontwikkeling en heldere keuzes zijn achterwege gebleven. Veel Natura 2000-gebieden zijn er in ons land momenteel slecht aan toe. De biodiversiteit in Nederland is nadrukkelijk toe aan herstel.

Iedere Europese lidstaat heeft zijn eigen waardevolle en kwetsbare natuurgebieden in kaart gebracht en voor deze Natura 2000-gebieden doelstellingen geformuleerd. Hierbij gaat het niet alleen over het in stand houden van een areaal, maar ook over het zorgdragen voor condities die de vitaliteit van die natuur vergroten. Hiervoor zijn twee zaken noodzakelijk:

- De zogenaamde standplaatsfactoren moeten geschikt zijn. Dit gaat bijvoorbeeld over de hydrologie en de bodemgesteldheid (abiotische randvoorwaarden). Flora en fauna reageren op deze standplaatsfactoren.
- De belasting van deze gebieden met stikstof moet worden beperkt, omdat de standplaatsfactoren ongeschikt zijn geworden. Binnen de 160 door Nederland aangewezen Natura 2000-gebieden zijn 118 gebieden stikstofgevoelig. Dit betekent dat de natuurkwaliteit die hoort bij die plek niet tot goede ontwikkeling kan komen als gevolg van de hoge stikstofbelasting. Voor deze gebieden heeft Nederland zich gecommitteerd aan behoud en herstel.

Voor alle stikstofgevoelige gebieden zijn plannen (gebiedsanalyses, behorend bij het PAS) uitgewerkt en zijn of worden maatregelen uitgevoerd om de standplaatsfactoren te verbeteren. Dit proces verloopt trager dan verwacht, want het is complex: zo leidt bijvoorbeeld het vernatten van gebieden ook tot wijzigingen in de hydrologie en het landgebruik buiten het natuurgebied. Daar komt bij dat als gevolg van de verandering van het klimaat veel natuurgebieden aanmerkelijke schade hebben opgelopen als gevolg van de droogte. Daarnaast zorgt cumulatie van stikstof in de bodem voor een belangrijk na-ijleffect. Het vitaal krijgen van deze gebieden is dan ook een enorme opgave.

In het gesprek met wetenschappers en praktijkdeskundigen is het Adviescollege erop gewezen dat de ruimtelijke effecten van stikstofoxide (NOx) en ammoniak (NH3) onderlinge verschillen kennen, als het gaat om de afstanden tussen emissie en depositie en de effecten op natuurwaarden. Tijdens de tweede fase van de opdracht van het Adviescollege zal dit nader onderwerp van onderzoek zijn.

Bij dit onderwerp is ook aandacht nodig voor het gegeven dat milieudoelen in elkaars verlengde kunnen liggen, maar elkaar ook kunnen bijten. Zo draagt het verlagen van de temperatuur bij bepaalde industriële processen tot een afname van de uitstoot van CO₂, maar tot een toename van emissie van NO_x.

3.3. Economisch perspectief

Nederland is een dichtbevolkt en welvarend land. We hebben de drassige delta en hoge gronden omgetoverd tot een land van dorpen en steden, verbonden door havens en goede infrastructuur. Ons land kent een grote variëteit aan landschappen, cultuurhistorische waarden en prachtige, gevarieerde natuur die past bij onze bijzondere ondergrond van zee, kust, rivierdelta's, zand, veen en kleigronden.

Het maatschappelijk belang van economische ontwikkelingen staat buiten kijf. Ons land werkt aan de welvaart in de toekomst. We willen meer mensen huisvesten, betere vervoersverbindingen en meer werkgelegenheid. Al deze ontwikkelingen vragen ruimte. De schade is enorm als alle voorgenomen projecten in Nederland geen doorgang kunnen vinden.

Kenmerkend voor de manier waarop Nederland probeert economische ontwikkelingen doorgang te laten vinden, is die te koppelen aan versterking van ruimtelijke kwaliteit, natuur en volksgezondheid. Met het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) werd al in 2009 een programmatische aanpak vastgesteld die het mogelijk maakte om generieke maatregelen voor verbetering van de luchtkwaliteit te verbinden aan lokale of regionale ontwikkelruimte. Deze aanpak was succesvol en is een inspiratie geweest voor het PAS.

Ons ruimtelijk beleid is geroemd om zijn zorgvuldige afwegingen. Tien jaar geleden is de ontwikkeling tot de Omgevingswet ingezet. Belangrijkste doelen waren: meer ruimte voor integrale afwegingen tussen ruimtelijke kwaliteit, milieukwaliteit en economische ontwikkelingen. De echo van 'luchtkwaliteit' en 'externe veiligheid' als twee belemmeringen voor ontwikkelingen klonk hierin door. Eén belang zou niet verabsoluteerd mogen worden: de metafoor van het mengpaneel werd geïntroduceerd. Er worden ondergrenzen aangegeven voor milieufactoren, gebaseerd op de volksgezondheid, maar daarboven is er vrije schuifruimte voor het bevoegd gezag om uit te ruilen tussen verschillende aspecten die voor de leefomgevingskwaliteit van belang zijn: geluid, bodem, lucht, water, etc. Plannen zouden niet te allen tijde 'op een salamander of geluidsnorm mogen sneuvelen'.

Zoals weergegeven in de figuur in paragraaf 2.2 vormt de landbouw van alle economische sectoren de grootste bron van stikstofuitstoot. Deze uitstoot wordt vooral veroorzaakt door ammoniakemissies uit de veehouderij. Een belangrijk deel van onze landbouw is efficiënt en innovatief, en behoort tot de top van de wereld. Tegelijkertijd is een deel van onze (agrarische) economie ook zeer vervuילend. Voor een deel van de veehouderij geldt dat al veel stappen zijn gezet, forse investeringen zijn gedaan en maatregelen zijn getroffen op het gebied van verduurzaming.

In het huidige regime duurt het lang voordat innovatieve ontwikkelingen geïmplementeerd worden. Voorbeelden van innovatieve ontwikkelingen zijn nieuwe agrarische bedrijfsvormen - waaronder natuurinclusieve landbouw – nieuwe (emissievrije) stalsystemen, diervoer uit reststromen, mest verwaarden als hoogwaardige organische mest en andere fokdoelen voor vee. De daadwerkelijke toepassing van innovatieve ontwikkelingen gaat vaak gepaard met het doorlopen van procedures die veel tijd kosten. Betrokkenen ervaren dit als procedurele tegenwerking en als tijdrovend om positieve bijdragen van nieuwe agrarische bedrijfsvormen vast te stellen. Dit geldt overigens niet alleen voor de agrarische sector en is niet bevorderlijk voor een innovatieklimaat. Mogelijkheden om emissievrij te produceren, worden niet altijd bevorderd, maar door regelgeving soms zelfs tegengewerkt (zie ook paragraaf 4.2.1).

3.4. Wetenschappelijk perspectief

Het beste dat de wetenschap te bieden heeft, is voortschrijdend inzicht. De relaties tussen stikstofemissie, stikstofconcentratie in de lucht en stikstofdepositie zijn zeer complex. Deze relaties worden beïnvloed door onder andere klimatologische omstandigheden. Er zijn onvoldoende data, meetpunten en inzichten om dit goed te kunnen modelleren. Het AERIUS-model is een poging om de werkelijkheid te benaderen, maar is in belangrijke mate gebaseerd op aannames. Dat leidt tot discussie over onzekerheidsmarges. Op grond van de Habitatrichtlijn moet bij plannen en projecten worden onderzocht of al dan niet sprake is van een mogelijk significant effect. Momenteel wordt dit berekend met AERIUS met een enkelvoudige puntschatting op het niveau van een hexagoon met een oppervlakte van een hectare. In de tweede fase zal het Adviescollege nader ingaan op de bezwaren die hiertegen bestaan. Omgekeerd geldt voor maatregelen dat de werking en effectiviteit daarvan moeten vaststaan, ook deze onderbouwing is complex.

Vanuit wetenschappelijk perspectief wordt aandacht gevraagd voor de ‘grauwe deken van schadelijke stoffen’ die over Nederland ligt (CO₂, stikstof, fosfaat, methaan) en voor de effecten van accumulatie van stikstof in de bodem. Alleen vermindering van uitstoot zal niet voldoende zijn om de kwaliteit van Natura 2000-gebieden te verbeteren. Herstelmaatregelen zijn daarnaast noodzakelijk.

Ingewikkelder wordt het als we kijken naar de impact die stikstofdepositie heeft op het behoud en de verbetering van de vitaliteit van de natuur. Onomstreden is dat stikstofgevoelige habitattypen niet goed tot ontwikkeling komen bij te hoge stikstof-bodemconcentraties. Ook staat vast dat stikstofdepositie een uiterst belangrijke factor vormt voor het verlies aan biodiversiteit. Deze negatieve effecten van stikstofdeposities worden versterkt door andere factoren als klimaatverandering, hydrologische factoren en invasieve soorten.

3.5. Juridisch perspectief

Juristen zijn de maatschappelijke ‘verkeersregelaars’. In een democratisch land dat zo intensief wordt gebruikt, zouden op basis van politieke afwegingen alle belangen zorgvuldig geborgd moeten zijn, in het ontstaan van wet- en regelgeving en in de uitvoeringspraktijk. Het PAS is met goede intenties tot stand gekomen, en was gericht op het herstellen van Natura 2000-gebieden en het bieden van ruimte voor economische ontwikkelingen.

Naast deze goede intenties zijn er vanaf het begin ook grote zorgen geweest, onder andere bij natuurorganisaties, over de vraag of met het PAS het natuurherstel wel voldoende was gewaarborgd, en of de aanpak juridisch houdbaar was in het licht van de verplichtingen uit de Habitatrichtlijn. Op 17 mei 2017 heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State prejudiciële vragen gesteld aan het Hof van Justitie over de verenigbaarheid van het PAS met de Habitatrichtlijn. Met het arrest van het Hof van Justitie van 7 november 2018 werd duidelijk dat het PAS op een aantal - cruciale – punten niet aansloot bij de verplichtingen uit de Habitatrichtlijn. Het Adviescollege heeft de indruk dat de waarschuwing, die uitging van de inhoud van het arrest van het Hof, aanvankelijk geen weerslag heeft gekregen in acties van de overheid. De overheid lijkt zich te hebben laten ‘overvallen’ door het uiteindelijke oordeel van de Raad van State over het PAS. Dat leidde na deze uitspraak van de ene op de andere dag tot een hoge urgentie.

Particuliere initiatiefnemers en overheden verkeren sinds de uitspraak van de Raad van State in grote onzekerheid over hun eigen rechtspositie. Er is onduidelijkheid of vergunningen kunnen worden verkregen, terwijl activiteiten op basis van het PAS reeds worden verricht. Er is discussie over hoe onherroepelijk een onherroepelijke vergunning nu eigenlijk is. Verder is het de vraag wie de ontstane schade moet vergoeden.

3.6. Bestuurlijk perspectief

Er zullen weinig mensen van mening zijn dat er in Nederland niks meer mag veranderen de komende jaren, in afwachting van aantoonbaar herstel van de natuur. Ook zullen weinig mensen vinden dat alles moet kunnen en dat de natuur de resultante moet zijn van andere ontwikkelingen. Dit vraagt om het vinden van synergieoplossingen, waarbij reductie van stikstofemissies, ruimte voor economische ontwikkeling, mobiliteit, wonen en herstel van biodiversiteit zoveel mogelijk hand in hand gaan. Met integrale maatregelen kan aan deze positieve benadering worden gewerkt, zoals dit eerder is gerealiseerd met bijvoorbeeld het programma ‘Ruimte voor de Rivier’, in het Deltaplan Biodiversiteitsherstel, in het Panorama Nederland, in de Nationale Omgevingsvisie, met vormen van agrarische (natuurinclusieve) bedrijfsvoering en met gericht gebiedsbeleid.

Daarbij moet ook onder ogen worden gezien dat niet alles kan in ons land, zonder dat dit beperkingen voor iets of iemand oplevert. De wens om verschillende belangen zoveel mogelijk met elkaar in harmonie te brengen, laat onverlet dat de ruimte in Nederland beperkt is, de kwaliteit van de leefomgeving onder druk staat en consequenties van beleidskeuzen onder ogen moeten worden gezien. De emissies moeten omlaag, er moet worden geïnvesteerd in natuurareaal en -kwaliteit, en de mogelijkheden dienen te worden verkend hoe doelstellingen en ambities sneller en/of anders kunnen worden gerealiseerd, zodat de natuur herstelt, er ruimte blijft voor economische ontwikkeling, en natuur en biodiversiteit worden bevorderd.

Daarmee is duidelijk dat dit van alle betrokken overheden vraagt om het in gezamenlijkheid zorgdragen voor deze balans. Het is noodzakelijk dat de verschillende overheden, ook in gezamenlijkheid, een bijdrage leveren aan de oplossing van de stikstofproblematiek, langs de lijnen die hierna zijn beschreven.

Rijksoverheid

De Rijksoverheid vervult in dit dossier verschillende rollen. Allereerst raakt de stikstofproblematiek aan diverse actuele beleidsdossiers van de Rijksoverheid, zoals het beleid op het gebied van circulaire landbouw en het klimaatakkoord. Ten tweede is de Rijksoverheid medeverantwoordelijk voor het bereiken van doelen op het gebied van vitaal platteland, het klimaat en de woningbouw. Het Rijk heeft over deze doelen en de realisatie daarvan in het Interbestuurlijk Programma (IBP) afspraken gemaakt met (de koepels van) medeoverheden. Als derde is het Rijk opdrachtgever voor grote (infrastructurele) projecten. Daarmee wordt het Rijk in de realisatie van deze projecten direct geraakt door de uitspraak van de Raad van State. In de vierde plaats is de rijksoverheid stelselverantwoordelijke voor natuur, voor een deel vergunningverlener Wnb en voor een deel natuurbeheerder (Rijkswaterstaat). Tot slot is het Ministerie van LNV opdrachtgever voor (het verder ontwikkelen van) de rekenmodellen en meetinstrumenten op het gebied van stikstof.

De Rijksoverheid kan een belangrijke rol spelen in de oplossing van het vraagstuk, door - waar nodig - wet- en regelgeving en beleidsregels te ontwikkelen, maatregelen te financieren, een ondersteuningsstructuur (helpdesk) te helpen oprichten en het goede voorbeeld te geven met eigen projecten (zie ook hoofdstuk 4).

Provincies

Provincies spelen een belangrijke rol bij verduurzaming van de landbouw, de vitaliteit van het platteland, de realisatie van het Natuurpact, de uitvoering en handhaving van de Wet Natuurbescherming en de uitwerking van het Klimaatakkoord in regionale energiestrategieën. Provincies treden op als gebiedsregisseurs en zijn verantwoordelijk voor natuur(beheer). Belangen vanuit het Rijk, de provincies en de gemeenten kunnen voor bepaalde gebieden concurrerend zijn. De rol van de provincie als gebiedsregisseur houdt in te komen tot een afweging van deze belangen.

In het merendeel van de Natura 2000-gebieden zijn de provincies als bevoegd gezag verantwoordelijk voor het uitvoeren van de herstel- en uitbreidingsmaatregelen. Daarnaast zijn provincies als bevoegd gezag verantwoordelijk voor het verlenen van natuurvergunningen, en de handhaving daarvan, of voor andere toestemmingsbesluiten voor activiteiten waarbij stikstof vrijkomt (bijvoorbeeld in de landbouw, woningbouw, wegenbouw of de industrie). Ook zijn de provincies partner in het Interbestuurlijk Programma (IBP). Ze geven uitvoering aan een landelijke systematiek voor monitoring, dataopslag en informatie, analyse en rapportages van natuurgegevens.

De bijdrage van de provincies kan gestalte krijgen langs de lijn van vergunningverlening en handhaving. Daarnaast kunnen provincies voor versterking van de natuur en voor het natuurbeheer instrumenten inzetten als grondverwerving, sanering, subsidie, planologische en wettelijke bescherming en financiering. Ook provincies kunnen met eigen projecten het goede voorbeeld geven (zie ook hoofdstuk 4).

Gemeenten

Ook de VNG is partner in het Interbestuurlijk Programma (IBP). Gemeenten hebben op twee manieren te maken met het stikstofdossier. Enerzijds als bevoegd gezag (vergunningverlener en handhaver) voor (bouw)projecten en evenementen in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo). Anderzijds als verantwoordelijke voor (de uitvoering van) gemeentelijke projecten. Tot op heden hadden gemeenten weinig betrokkenheid bij het PAS omdat de vergunningverlening op het gebied van de Wet natuurbescherming een verantwoordelijkheid is van het Rijk en met name de provincies. De uitspraak van de Raad van State heeft bij gemeenten geleid tot vragen over de impact op gemeentelijke projecten en wat ze kunnen doen om vooral de bouwproductie weer op gang te brengen.

Waterschappen

De Unie van Waterschappen is ook partner in het Interbestuurlijk Programma (IBP). De waterschappen voeren vanuit hun wettelijke taakstellingen werkzaamheden uit om in Nederland te zorgen voor waterveiligheid, schoon en voldoende water. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om dijkversterkingsprojecten (in samenwerking met Rijkswaterstaat), gebiedsverbeteringsprojecten (zoals natuurherstel, waterberging of verbeterde waterafvoer) of beheer en onderhoud aan persleidingen, rioolgemalen en zuiveringsinstallaties.

Een aanknopingspunt voor de bijdrage van waterschappen zit in hun investeringen in dienst van opgaven met een groot maatschappelijk belang, zoals waterveiligheid, klimaatadaptatie en waterzuiveringsinvesteringen. Deze investeringen worden opgepakt in samenwerking met andere overheden en private organisaties. Waterschappen kunnen ook een belangrijke rol spelen (en spelen die ook) bij natuurherstel, bijvoorbeeld bij hydrologische maatregelen.

Drinkwaterbedrijven

Drinkwaterbedrijven hebben op grond van de Drinkwaterwet de wettelijke taak om een duurzame en doelmatige openbare drinkwatervoorziening tot stand te brengen en iedereen drinkwater van goede kwaliteit te leveren. De openbare drinkwatervoorziening geldt als een dwingende reden van groot openbaar belang en drinkwaterbedrijven behoren tot de vitale infrastructuur. Bestuursorganen zijn op grond van de Drinkwaterwet verplicht om zorg te dragen voor de duurzame veiligstelling van de openbare drinkwatervoorziening.

Daarnaast heeft het drinkwaterbedrijf tot taak om bij te dragen aan de bescherming van de bronnen voor drinkwater, bijvoorbeeld door het beheren of mede beheren van (natuur)terreinen rondom deze bronnen gericht op het voorkomen of beperken van verontreiniging. In dit kader levert de drinkwatersector een grote bijdrage aan het natuurbeheer in Nederland. Een groot deel van de natuurgebieden die de drinkwaterbedrijven beheren in de omgeving van hun bronnen, is Natura 2000-gebied. Drinkwaterbedrijven voeren daarom diverse herstelmaatregelen uit in het kader van het PAS.

Omgevingsdiensten

Omgevingsdiensten zijn in veel gevallen namens het bevoegd gezag – provincies en gemeenten – verantwoordelijk voor de vergunningverlening, toezicht en handhaving op verschillende wetten en regels die het milieu en de leefomgeving moeten beschermen. Denk hierbij aan expertises als energie, duurzaamheid, luchtkwaliteit, bodemkwaliteit en geluidsoverlast, maar ook aan het gebruik en vervoer van gevaarlijke stoffen.

Terreinbeherende organisaties

Er zijn veel verschillende organisaties die eigenaar zijn van natuurgebieden (ook Natura 2000-gebieden) en die daarmee een verantwoordelijkheid hebben – en willen nemen – op het gebied van natuurherstel. Denk aan Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, de provinciale landschappen, en particuliere landeigenaren.

4. Aanbevelingen korte termijn

4.1. Inleiding en hoofdlijn advies

De hoofdstukken 4 en 5 bevatten de aanbevelingen van het Adviescollege voor de korte termijn en de daarmee verband houdende reflecties op de vier eerdergenoemde notities van de interbestuurlijke programmadirectie stikstof. De aanbevelingen hebben betrekking op de vragen a en b in de opdracht aan het Adviescollege (zie hoofdstuk 1). De hoofdlijn van het advies is hieronder toegelicht.

Hoofdlijn advies voor korte termijn

1. Om uit de impasse te raken, zijn specifieke, gebiedsgerichte bronmaatregelen nodig, gericht op het reduceren van emissies en deposities. Alle sectoren die stikstofuitstoot kennen, dienen een bijdrage te leveren, in een evenwichtige verhouding, waarbij kosteneffectiviteit in ogenschouw wordt genomen. Voor alle stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden zijn maatregelen nodig. In dit eerste advies richt het Adviescollege zich op maatregelen die op korte termijn effect sorteren (paragraaf 4.2).
2. Het Adviescollege beveelt aan om alle herstel- en verbetermaatregelen onverkort en zo snel mogelijk uit te voeren en waar nodig te intensiveren, gericht op geloofwaardig en aantoonbaar herstel van Natura 2000-gebieden. Het Adviescollege beveelt hiervoor een gebiedsgerichte aanpak aan (paragraaf 4.3).
3. De punten 1 en 2 zijn randvoorwaardelijk voor het oplossen van de gerezen knelpunten en voor toekomstige toestemmingverlening. Er dient in beeld te worden gebracht tot welke emissiereductie deze maatregelen leiden en wat de gevolgen zijn voor de depositie in de afzonderlijke Natura 2000-gebieden en op de locaties met stikstofgevoelige habitats. Uitgangspunt in dit advies is dat afroming plaatsvindt. De mate waarin wordt afgeroomd en hoe wordt omgegaan met de vrijgekomen ruimte, zijn bestuurlijke keuzes. Het Adviescollege doet daartoe een aantal aanbevelingen (paragraaf 4.4).
4. Voor dit advies voor de korte termijn gaat het Adviescollege uit van de bestaande wetgeving. Activiteiten die onder het PAS waren vrijgesteld, moeten alsnog onder een vergunning worden gebracht. Het Adviescollege beveelt aan de ruimte die ontstaat na het treffen van maatregelen, allereerst hiervoor te benutten, met de kanttekening dat latente ruimte hiervoor niet moet worden benut om depositiestijging te voorkomen (paragraaf 4.5).
5. Intern en extern salderen zijn instrumenten die kunnen worden ingezet, waarbij in alle gevallen afroming moet plaatsvinden. Deze afroming betreft allereerst de latente ruimte. Daarnaast moet ook worden bijgedragen aan emissiereductie (paragraaf 5.3). Ook het uitvoeren van de ADC-toets is onderdeel van de vigerende wetgeving. Het Adviescollege waarschuwt voor te hooggespannen verwachtingen van deze toets, want zeker niet alle vastgelopen projecten voldoen aan de criteria van de ADC-toets (paragraaf 5.4). De huidige juridische instrumenten bieden niet voor alle projecten en regio's in hetzelfde tempo een oplossing.
6. Het Rijk en de provincies bepalen in onderlinge afstemming de condities waaronder de ruimte mag worden benut. Daarnaast dient het Rijk voldoende financiële middelen ter beschikking te stellen voor verwerving of sanering en voor natuurherstel (paragraaf 4.6).
7. Provincies nemen de regie voor de gebiedsgerichte aanpak (paragraaf 4.6).

4.2. Emissiereductie

Om uit de ontstane impasse te geraken, adviseert het Adviescollege – omwille van de urgentie van het vraagstuk – om op de kortst mogelijke termijn een pakket aan noodmaatregelen te nemen, gericht op het substantieel verkleinen van bestaande emissies door bronmaatregelen te treffen. Daarbij is het Adviescollege van mening dat alle sectoren in een evenwichtige verhouding moeten bijdragen. Voor de korte termijn zijn de maatregelen gericht op sectoren waar binnen de eerste adviestermijn (zie paragraaf 2.2) winst kan worden behaald.

De maatregelen voor de korte termijn hoeven niet per definitie een permanent karakter te hebben, maar ze moeten wel aan een aantal randvoorwaarden voldoen. De belangrijkste daarvan zijn dat de uitvoering van de maatregelen moet zijn geborgd en handhaafbaar moet zijn, en dat de maatregelen aantoonbaar tot emissiereductie leiden. De effecten van de maatregelen voor de korte termijn moeten wel duurzaam verzekerd zijn voor die situaties waarvoor op basis van deze effecten een vergunning is verleend.

Gezien de doelstelling om structureel emissies te reduceren, is het Adviescollege van mening dat in alle gevallen afoming van de gerealiseerde reductie moet plaatsvinden in het licht van de behoud- en herstelopgave voor Natura 2000-gebieden. Dat wil zeggen dat slechts een deel van de gerealiseerde reductie beschikbaar is voor de aanpak van knelpunten. Het is aan het Rijk en de provincies om zorg te dragen voor maatregelen die ook tot zodanige reductie leiden dat knelpunten kunnen worden aangepakt.

Emissiereductie dient te worden bereikt via korte-termijn-maatregelen. Van de hierna voorgestelde maatregelen verwacht het Adviescollege dat deze effect sorteren. Het Adviescollege adviseert voor de korte-termijn-maatregelen te treffen in de volgende sectoren:

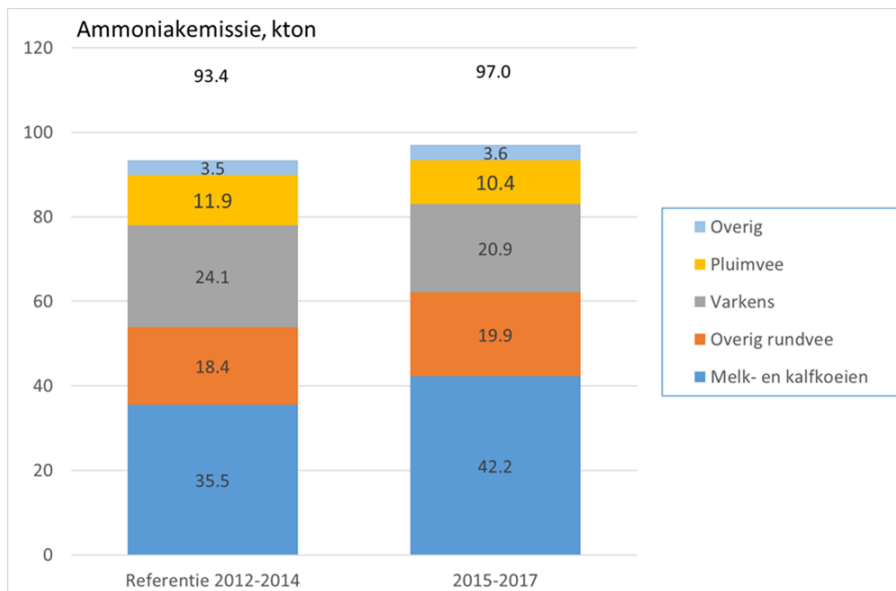
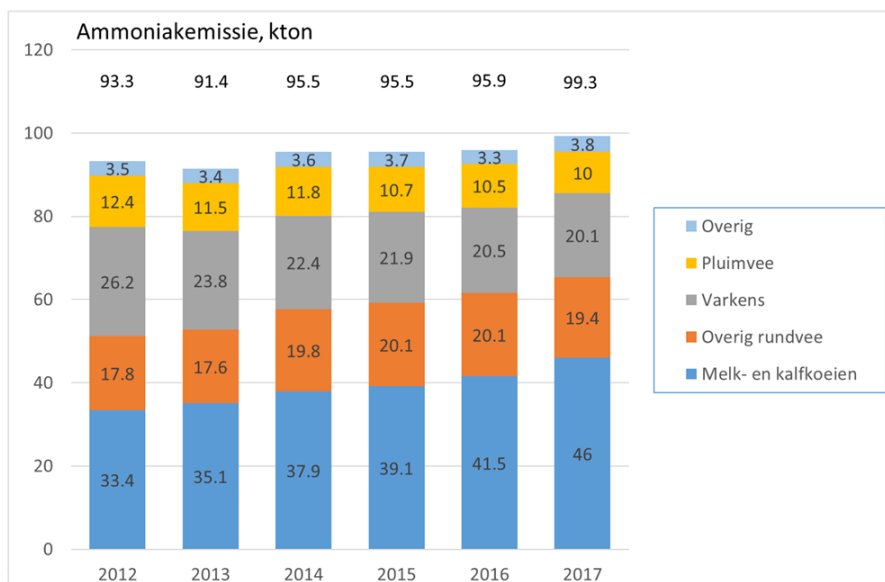
- Veehouderij
- Mobiliteit
- Industrie
- Bouwsector

Deze sectoren, evenals de hieronder uitgewerkte maatregelen, zijn geen limitatieve lijst, maar binnen deze thema's is reductie op korte termijn haalbaar. De korte-termijnaanpak is bedoeld om de eerder in dit advies beschreven knelpunten aan te pakken. In het tweede advies zal het Adviescollege ingaan op een samenhangende lange-termijnaanpak, en op aanvullende bronmaatregelen voor alle sectoren die stikstofuitstoot kennen.

4.2.1 Maatregelen in de veehouderij

Gerichte aanpak reductie ammoniakemissies veehouderij

In de onderstaande tabellen is weergegeven hoe de ammoniakemissie uit de veehouderij is verdeeld over de verschillende sectoren. (Bron: Wageningen UR/NEMA – Presentatie 27 maart 2019)

Het Adviescollege adviseert *geen* generieke volumebeperkingen in de verschillende veehouderijsectoren, omdat er op dit moment grote verschillen bestaan in ammoniakemissies tussen en binnen sectoren. Een generieke volumemaatregel is daarmee naar verwachting onvoldoende effectief ten aanzien van de impact op de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Bovendien maakt een generieke maatregel geen onderscheid tussen ondernemers die wel of niet geïnvesteerd hebben in verduurzaming van de bedrijfsvoering en in emissiebeperking. Daarnaast worden met een stopperspremie mogelijkserwijs economisch minder goed presterende bedrijven beloond met een generieke maatregel.

Een generieke volumebeperking van de veestapel zal daarom niet zonder meer leiden tot de beoogde verbetering van de milieu- en natuurkwaliteit via een transitie naar een emissiearme veehouderij, en kan dat proces zelfs vertragen. Daardoor is een generieke volumemaatregel niet proportioneel.

Het Adviescollege beveelt een – door het Rijk gefinancierde – selectieve, gebiedsspecifieke en doelgerichte reductie van de ammoniakemissies aan, die gerelateerd zijn aan de veehouderij, door gerichte verwerving of sanering van agrarische bedrijven met relatief hoge emissies of verouderde stalsystemen in en nabij Natura 2000-gebieden. De gebiedsgerichte benadering houdt in dat naarmate een specifieke sector een substantiële bijdrage levert aan stikstofproblemen in gebieden die kwetsbaar zijn voor deposities, doelgerichte maatregelen worden getroffen.

De provincies nemen de regie voor deze gebiedsgerichte aanpak, waarbij op basis van analyses van het betrokken gebied in beeld wordt gebracht op welke wijze de gerichte verwerving of sanering invulling dient te krijgen, en welke maatregelen per gebied nodig zijn.

De uitvoering van bronmaatregelen, die door de veehouderij zouden worden genomen in het kader van het PAS, was slechts beperkt geborgd en sommige maatregelen werden pas op termijn genomen. Het gaat daarom niet alleen om nieuwe maatregelen, maar ook om het dwingend (met een tijdpad) vastleggen van de uitvoering van PAS-bronmaatregelen.

Voor de blijvende veehouderijbedrijven geldt dat versneld moet worden ingezet op toepassing van de ‘best environmental means’ (praktijk en techniek) door middel van een Algemeen Verbindend Verklaring en een duidelijk tijdpad, zodat verdergaande emissiereductie versneld wordt bewerkstelligd. Deze Algemeen Verbindend Verklaring vraagt om verankering in Rijkswetgeving, bijv. in de vorm van een Besluit emissiearme bedrijfsvoering, waarbij het toepassen van de meest actuele milieupraktijk (waaronder innovatieve technieken en bedrijfsmethoden) een voorwaarde is.

De verantwoordelijkheid voor de gebiedsspecifieke aanpak ligt bij de provincies, waarbij de aanpak is gericht op snelle en effectieve vermindering van emissies in en nabij kwetsbare Natura 2000-gebieden. De provincie bepaalt de strategische inzet van de gerichte verwerving of sanering. Daarnaast ziet de provincie toe op de toepassing van de (in Rijkswetgeving verankerde) ‘Algemeen Verbindend Verklaring’ voor de toepassing van de ‘best environmental means’. Daarnaast is het van belang dat er een juridisch afdwingbare set aan maatregelen wordt vastgelegd. Uiteindelijk is op basis van een beheerplan onteigening juridisch mogelijk.

Snellere implementatie innovatieve ontwikkelingen

De ontwikkeling naar emissieneutrale stallen en emissiearme vormen van agrarische bedrijfsvoering vragen om sturing via vergunningen en handhaving, en om flankerend beleid dat eraan bijdraagt dat innovaties sneller geïmplementeerd kunnen worden. Er dient meer inzet te worden gepleegd om wetenschappelijke ontwikkelingen en daaraan gekoppelde innovaties versneld in de praktijk te brengen, door nieuwe technologieën sneller te erkennen. In het huidige regime duurt de daadwerkelijke toepassing van innovatieve ontwikkelingen vele jaren door de versnippering van commerciële technische doorontwikkeling, en het vertraagde marktaanbod van innovaties als Best Beschikbare Techniek door moeizame certificering (denk aan de Regeling ammoniak en veehouderij, Rav).

Deze beperking in het innovatieklimaat geldt in alle sectoren, maar bovenal in de veehouderij waar ook nog eens een lange afschrijvingstermijn voor stalsystemen geldt. Daardoor worden de mogelijkheden om emissies te verminderen niet optimaal benut, en ontwikkelt de emissiereductie zich niet snel genoeg.

Het Adviescollege staat positief tegenover het voorstel vanuit de agrarische sector om de uitvoering van de sectorplannen (bestaande uit maatregelen gericht op milieuverbetering, herstel van biodiversiteit en het voorkomen van en omgaan met de effecten van klimaatverandering) voortvarend voort te zetten. Daarnaast spreekt het Adviescollege waardering uit voor het gezamenlijke advies van de zuivelsector (via Zuivel NL). Het Adviescollege onderschrijft de voorgestelde aanpak, en is van mening dat de maatregelen die Zuivel NL voorstelt een constructieve bijdrage leveren aan de reductie van ammoniakemissies.

Experimenteerruimte

Het Adviescollege adviseert om op korte termijn de toepassing van emissie-reducerende technieken en -praktijken te versnellen door deze via experimenteerruimte vroegtijdig toe te staan. Ook is financiële steun essentieel om bestaande technieken vervroegd te kunnen afschrijven ten behoeve van de aanschaf van innovatieve emissie-reducerende technieken.

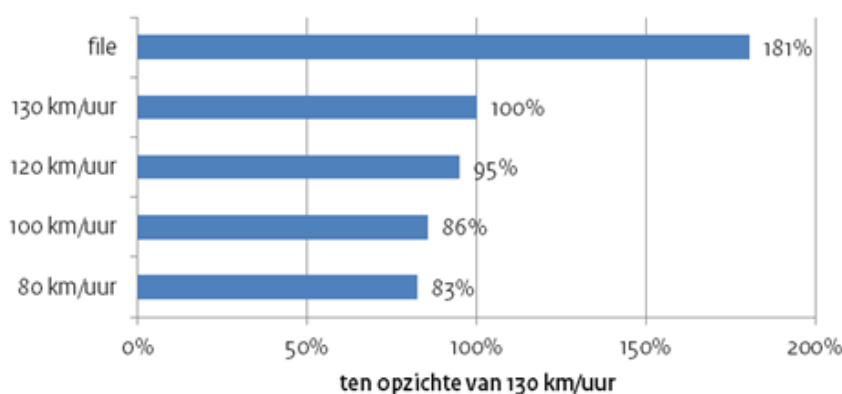
4.2.2 Maatregelen op het gebied van mobiliteit

Wegverkeer

Een korte-termijn-maatregel die impact heeft op stikstofemissies, is snelheidsverlaging. Indien op een groot deel van het wegennet een substantiële verlaging wordt doorgevoerd, leidt dit tot minder NO_x-emissies en daarmee tot een vermindering van de NO_x-‘deken’ (zie paragraaf 3.4). Deze deken is medebepalend voor de algemene depositie en voor de volksgezondheid.

Onderstaande figuur van het RIVM geeft een beeld van de emissiereductie ten opzichte van een snelheid van 130 km/uur. Lagere snelheden leiden tot langere reistijden, maar ook tot betere doorstroming. Hiermee wordt geen landelijk beeld gegeven van het effect op emissies en ook niet van het effect op deposities in Natura 2000-gebieden.

**Wegverkeer emissies per km per etmaal
voor 100.000 voertuigbewegingen**

Het Adviescollege adviseert een snelheidsverlaging door te voeren op rijks- en provinciale wegen, zo nodig gedifferentieerd naar wegen of gebieden, waarbij de snelheidsbeperkende maatregelen worden gericht op aantoonbare effecten in kwetsbare Natura 2000-gebieden.

Overige mobiliteit

Uitgangspunt van het Adviescollege is dat alle sectoren een bijdrage leveren, in een evenwichtige verhouding. In dit eerste advies richt het Adviescollege zich op sectoren, waar maatregelen op korte termijn effect sorteren. Het Adviescollege richt zich tijdens de tweede fase op mogelijke emissiebeperkende maatregelen voor andere vormen van mobiliteit. Dan gaat het om het openbaar vervoer, het vrachtvervoer, de scheepvaart (m.n. de binnenvaart en de kustvaart) en de luchtvaart. In de tweede fase zal het Adviescollege hier nader op ingaan.

4.2.3 Maatregelen in de industrie

In navolging van het uitgangspunt dat alle stikstof-emitterende sectoren een evenwichtige bijdrage moeten leveren aan verdere vermindering van stikstofemissies en -deposities, ligt er ook een opgave bij de industriële bedrijvigheid en de energieproductie. Hierbij moet worden opgemerkt dat de emissies uit deze sectoren circa 1,6% van het totaal uitmaken, en dat reducties derhalve niet op korte termijn tot significante ruimte zullen leiden.

Alhoewel grote energiecentrales, chemische productiefaciliteiten en raffinaderijen via aanbestedingsvoorwaarden en vergunningsvoorwaarden aan strenge NO_x-emissie-eisen moeten voldoen, bestaan er toch aanzienlijke verschillen tussen emissies, afhankelijk van de gebruikte energiedragers (kolen, biomassa en gas) en verbrandingstechnieken.

Grote centrales zijn voorzien van afgasreinigingsinstallaties die aan strenge eisen moeten voldoen, en die met frequente meetprogramma's worden gewaarborgd. Hierbij maakt de bron voor de verbranding geen verschil voor de toelaatbare NO_x-emissies. Het stoppen met de bijstook van biomassa in grote centrales, levert dan ook nauwelijks een bijdrage aan de vermindering van emissies en deposities van stikstof. Echter, het levert wel een duidelijke bijdrage aan vermindering van NO_x in de energieopwekking en ook een duidelijke vermindering van CO₂-uitstoot. Gezien het integrale karakter van het advies, vraagt het Adviescollege aandacht voor een heroverweging van het nut van subsidies die momenteel worden verstrekt voor het bijstoken van biomassa in energiecentrales.

Voor kleinere, specifieke biomassacentrales die in wijken of steden thans worden ontwikkeld om in de lokale of regionale energie- of warmtevraag te voldoen, is zelden sprake van 'end-of-pipe-technieken' en is er veelal geen inputcontrole. Het is onvoldoende duidelijk of deze installaties aan dezelfde emissie-eisen worden onderworpen. Bovendien is als gevolg van de schaal van de installaties de afstand ten opzichte van het maaiveld waarop de uitstoot in de lucht plaatsvindt kleiner dan bij grote installaties, hetgeen tot hogere deposities kan leiden in Natura 2000-gebieden⁸.

---

⁸ In het algemeen geldt dat alles wat geëmitteerd wordt, ook weer ergens naar beneden komt. Dus de bijdrage aan de totale depositie zal gelijk blijven, maar als de verspreidingsafstand kort is, dan zal lokaal de depositie toenemen.

Het Adviescollege adviseert provincies de opdracht te geven om te verkennen in hoeverre verschillende industriële sectoren een negatieve bijdrage leveren aan de stikstofdepositie van stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden, welke maatregelen nodig zijn, en welk (activerend) beleid kan worden gevoerd vanuit het Rijk en de provincies voor het stimuleren van de toepassing van nieuwe technieken en voor innovaties in de industriële sector. Steeds vanuit een integrale blik van het stikstofprobleem in samenhang met luchtkwaliteit, CO₂-reductie, de transitie naar duurzame energie en de kringlooplandbouw.

In de tweede fase wil het Adviescollege ook nader verkennen of de chemie indirect een bijdrage kan leveren aan het verminderen van de emissies afkomstig uit meststromen door technieken te ontwikkelen die daaraan kunnen bijdragen.

4.2.4 Bouwsector

De bouwsector is een van de sectoren die in de uitvoering van projecten hard wordt getroffen doordat de vergunningverlening is stilgelegd.

Het Adviescollege is van mening dat er in de bouw winst is te behalen door modulair, energieneutraal, circulair en natuurinclusief bouwen en beter gebruik van innovatieve technieken en materialen. Datzelfde geldt voor bedrijven die aanleg-, beheer- en onderhoudswerkzaamheden uitvoeren in Natura 2000-gebieden. Deze bedrijven dienen te worden gestimuleerd deze werkzaamheden emissiearm uit te voeren. Het Adviescollege adviseert aanbestedingsvoorwaarden en vergunningsvoorwaarden hierop aan te passen. Dit zal een positief effect hebben op duurzame innovaties.

4.3. Herstel van de natuur

Om de staat van instandhouding van de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden te verbeteren, zijn voor alle gebieden herstelmaatregelen uitgewerkt. Uit de 'oriënterende studie evaluatie Natura 2000-doelensystematiek' (juni 2019) blijkt dat de uitvoering van deze herstelmaatregelen trager verloopt dan verwacht en dan noodzakelijk is. Het Adviescollege adviseert een intensivering en versnelling van het natuurherstel en het waar nodig beschikbaar stellen van de daarvoor benodigde financiële middelen, door het Rijk en de provincies. Op korte termijn moeten zo mogelijk aanvullende maatregelen worden geprogrammeerd en dient een versneld realisatie-pad te worden uitgezet.

Alle partijen dienen prioriteit te geven aan de herstelprogramma's in stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Hierbij dient nader te worden gezien wat mogelijkheden zijn om de besluitvorming rond deze herstelprojecten te versnellen, door snellere besluitvorming over bestemmingsplannen.

Door verschillende partijen is tevens gesuggereerd om te bezien in hoeverre rond de begrensde Natura 2000-gebieden door herinrichting van het landelijk gebied (door inbreng van gronden van Staatsbosbeheer, of inbreng van rijksgronden) robuustere condities voor (hydrologisch) herstel van de stikstofgevoelige natuur kan ontstaan.

Door extensivering van het landgebruik rond de natuur (het creëren van bufferzones met natuurinclusieve landbouw), zonder dit onder het regime van de natuurbeschermingswet te brengen, kan de vitaliteit van de te beschermen natuur vergroot worden en kan tevens ruimte worden geboden aan de transitie naar circulaire landbouw. Agrarische ondernemers moeten hiervoor beloond worden. Dat kan op verschillende plaatsen, bijvoorbeeld in veenweidegebieden, maar ook in gebieden waar de intensieve veehouderij domineert. Het beeld is dat deze ontwikkeling een lange adem vergt, maar dat hoeft niet zo te zijn. Een transitie naar natuurinclusieve landbouw kan binnen een korte termijn worden gerealiseerd met behulp van een fonds om deze transitie te faciliteren. Op korte termijn is het mogelijk hierover in gesprek te gaan met deze agrarische ondernemers.

4.4. Benutten vrijgekomen ruimte

Het treffen van maatregelen, zoals beschreven in de voorgaande paragrafen, gericht op emissiereductie en herstel van de natuur, is randvoorwaardelijk voor de oplossing van de gerezen knelpunten en toekomstige toestemmingverlening (zie paragrafen 4.5 en 4.6).

De aard en omvang van de maatregelen en de snelheid waarmee deze worden gerealiseerd, zijn bepalend voor de reductie van emissie, het herstel van Natura 2000-gebieden, voor het tempo waarin de knelpunten kunnen worden opgelost en toestemmingverlening weer kan worden opgepakt. Uit de uitspraak van de Raad van State volgt dat de effecten van de bronmaatregelen (de emissiedaling door de bronmaatregelen) en herstelmaatregelen op hectareniveau moeten worden beoordeeld.

Zoals hiervoor reeds is opgemerkt, is het Adviescollege van mening dat in alle gevallen een deel van de gerealiseerde reductie moet worden afgeroomd in het licht van de behoud- en herstelopgave voor de stikstofgevoelige habitats in de 118 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Dit komt hierna nader aan de orde.

Het Adviescollege merkt op dat in verband met de behoud- en herstelopgave ook de wijziging of intrekking van bestaande vergunningen worden genoemd. Het Adviescollege wijst erop dat een dergelijke verstreckende maatregel ten aanzien van individuele bedrijven alleen aan de orde kan zijn indien wordt aangetoond dat intrekking of wijziging van de toestemming voor deze specifieke activiteit de enige passende maatregel is om verslechtering of significante verstoringen te voorkomen, ofwel indien een dergelijke maatregel onderdeel uitmaakt van generiek beleid voor een gebied of sector.

Het Adviescollege acht een maatregel ten aanzien van vigerende vergunningen ter voorkoming van nieuwe deposities wel denkbaar en wenselijk, in de vorm van afoming van niet-benutte (latente) vergunningruimte. Daarbij verwijst het Adviescollege naar de door de provincies onder het PAS als beleidslijn gehanteerde realisatietermijn van twee jaar voor niet-prioritaire projecten en de daarover gemaakte afspraken. Het Adviescollege beveelt aan de uitvoering van de afspraken over deze realisatietermijn weer op te starten (omdat dit na de uitspraak van de Raad van State is stilgevallen).

Dit geldt ook bij de latente ruimte bij onder het PAS van een vergunning vrijgestelde activiteiten, die thans alsnog een vergunning behoeven. Daarbij wijst het Adviescollege erop dat het hierbij gaat om maatwerk, waarbij reeds gedane investeringen of andere uitvoeringshandelingen in beschouwing moeten worden genomen. Mede om die reden adviseert het Adviescollege om de beoordeling van latente ruimte – als het gaat om niet-gerealiseerde vrijgestelde ruimte – te laten plaatsvinden bij het alsnog vergunnen van deze gevallen en in overige gevallen te laten plaatsvinden in het kader van interne of externe saldering.

Voor vergunningen, die zijn verleend voorafgaand aan het PAS, geldt de termijn van twee jaar niet. Ook hier moet worden onderzocht of er mogelijkheden zijn om latente ruimte terug te nemen (omdat het hier gaat om aantasting van bestaande rechten, lijken deze mogelijkheden echter beperkt).

Zoals ook aangegeven in paragraaf 2.2 is prioritering in de aanpak van knelpunten een bestuurlijke keuze. Aanbeveling van het Adviescollege in dit verband is deze ruimte in ieder geval te benutten om knelpunten op te lossen die betrekking hebben op:

- Activiteiten die onder het PAS waren vrijgesteld van een vergunning (activiteiten onder grenswaarden). Op beweiden en bemesten wordt hierna afzonderlijk ingegaan.
- Tijdelijke emissies indien na realisatie sprake zal zijn van een lagere emissie of nul-emissie. Het Adviescollege wijst erop dat in bepaalde gevallen mogelijk ook een ecologische onderbouwing kan worden gegeven waaruit volgt dat tijdelijke emissies, gelet op het lange-termijn-effect van de activiteit, aanvaardbaar zijn.
- Vernietigde vergunningen, waarvoor opnieuw een aanvraag moet worden ingediend bij het bevoegd gezag. Het is denkbaar dat via beleidsregels voorrang wordt gegeven aan deze aanvragen ten opzichte van andere nieuwe aanvragen.

Beweiden en bemesten

Zoals toegelicht in hoofdstuk 1 volgt uit de uitspraak van de Raad van State over beweiden en bemesten dat het categoriaal vrijstellen van beweiden en bemesten van de vergunningplicht in strijd is met de Habitatrichtlijn. Omdat beweiden en bemesten als vergunningvrije activiteiten in het PAS-traject zijn meegenomen, heeft de PAS-uitspraak ook tot gevolg dat beweiden en bemesten opnieuw moeten worden beoordeeld.

Weidegang is een maatschappelijke wens inzake grondgebonden melkveehouderij, ook vanuit het oogpunt van landschapsbeleving. Bovendien geldt dat de ammoniakemissie bij weidegang gereduceerd is omdat de urine plaatselijk gescheiden van de feces in de bodem doordringt. Pas bij menging van urine met feces (zoals in drijfmest) wordt de ureum (een voor plantengroei waardevolle stikstofverbinding) volop omgezet in ammoniak. Mest uit beweiding kent dan ook een lagere ammoniakemissie dan mest die in de stal is opgevangen en opslagen, en vervolgens op land wordt uitgereden.

Op grond van de uitspraak van de Raad van State is beweiden een onlosmakelijk onderdeel van de bedrijfsvoering. Dat betekent dat beweiden in samenhang met het agrarisch bedrijf moet worden beoordeeld en vergund. Een generieke regeling via het beheerplan past hiervoor niet. Wel kan het beheerplan op dit punt nader beleid formuleren.

Het Adviescollege wil hier nader onderzoek naar doen en zal voor het eind van 2019 over dit onderwerp een tussentijds advies uitbrengen. Het Adviescollege adviseert in afwachting van dit advies de huidige gedoogstatus te handhaven.

Bemesten van landbouwgronden is essentieel voor de voedselproductie. Met de uitspraak van de Raad van State dreigt de situatie dat elke individuele boer een vergunning voor bemesten moet aanvragen, op basis van een passende beoordeling. Dit is niet werkbaar en leidt tot veel bureaucratie. Mogelijk kan een regeling via het beheerplan worden getroffen of een andere meer generieke oplossing worden gevonden. Daarvoor dient echter meer inzicht te worden verkregen in de haalbaarheid en de mogelijke effecten van de verschillende oplossingsrichtingen.

Het Adviescollege zal ook hier nader onderzoek naar verrichten en daarover eind 2019 nader adviseren. Het Adviescollege adviseert ook voor bemesten de huidige gedoogstatus te handhaven, in afwachting van het tussentijdse advies eind 2019.

4.5. Juridische aspecten

Voor de korte-termijn-aanpak van knelpunten en het weer op gang brengen van toestemmingverlening komt het Adviescollege tot onderstaande aanbevelingen. Deze aanbevelingen zijn aanvullend op de reflectie op de notities van de interbestuurlijke programmadirectie stikstof (zie hoofdstuk 5).

Het toepassingsbereik van de AERIUS Calculator 2019 is nog beperkt. Allereerst moet ervoor worden gezorgd dat AERIUS zo snel mogelijk ook operationeel is voor het doorrekenen van activiteiten in de agrarische sector.

Het Adviescollege is van mening dat een duidelijke neerwaartse lijn moet worden ingezet als het gaat om emissies van NH₃ en NO_x. Van de emissiereductie, die wordt gerealiseerd met de te treffen maatregelen, dient een deel te worden afgeroomd, zoals eerder toegelicht. De mate van afroaming dient nader te worden bepaald en gemotiveerd in onderlinge afstemming tussen Rijk en provincies. Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat het Adviescollege de resultaten van gerealiseerde PAS-bron- en herstelmaatregelen niet in dit advies heeft betrokken of heeft kunnen betrekken, vanwege het ontbreken van informatie daarover. Het Adviescollege beveelt aan deze resultaten alsnog inzichtelijk te maken in de komende periode.

De emissiereductie dient per Natura 2000-gebied vast te staan en inzichtelijk te worden gemaakt. Het is aan het Rijk en de provincies om keuzes te maken als het gaat om de benutting van vrijgekomen ruimte. Er is al opgemerkt dat ruimte moet worden beschouwd op hectareniveau, in lijn met de uitspraak van de Raad van State. Het Adviescollege heeft op verschillende plaatsen in dit advies uiteengezet aan welke randvoorwaarden moet worden voldaan om ruimte te kunnen benutten.

Door verschillende stakeholders is nadrukkelijk de wens naar voren gebracht van het (opnieuw) introduceren van een drempelwaarde voor kleine deposities. Het Adviescollege staat hier op zich positief tegenover, mits het reductiebeleid daarvoor voldoende ruimte biedt. Vooral nog ontbreekt het aan een deugdelijke juridische onderbouwing hiervoor, daarom acht het Adviescollege dit op de korte termijn niet haalbaar. Een dergelijke systematiek is alleen haalbaar als wordt voldaan aan bepaalde condities. Op dit moment zijn deze condities nog onvoldoende scherp in beeld. Het Adviescollege beveelt aan deze condities op korte termijn nader te bepalen, voordat een dergelijke systematiek kan worden geïmplementeerd. Het Adviescollege gaat in het tweede advies nader in op dit onderwerp.

Het Adviescollege acht het, mede gelet op de administratieve lasten, niet wenselijk dat kleine bijdragen aan de depositie die onder het PAS waren vrijgesteld van een vergunning (dit betreft niet beweiden en bemesten) en tijdelijke emissies (zoals hiervoor omschreven in paragraaf 4.4) alsnog worden onderworpen aan langdurige vergunningprocedures. Aangezien de urgentie bij sommige projecten groot is, dient te worden gestreefd naar besluitvorming op korte termijn. Het Adviescollege beveelt Rijk en provincies aan beleid te formuleren langs de volgende lijnen.

Aanvraag

- bij gebreke van een vrijstellingsregeling zal met het oog op legalisering een vergunningaanvraag moeten worden ingediend;
- aanvragers moeten – na bekendmaking van het beleid – een redelijke termijn krijgen voor indiening van de aanvraag;
- aanvrager zal een nieuwe AERIUS-berekening moeten overleggen;
- aanvragers zijn gehouden om informatie te verstrekken over welke inspanningen zij verrichten om emissies zoveel mogelijk te beperken (toepassen van best beschikbare technieken);
- aanvrager dient inzicht te geven in de gerealiseerde activiteiten per 29 mei 2019. Latente ruimte komt niet in aanmerking voor legalisering (behoudens maatwerk, zie paragraaf 4.4).

Faciliteren individuele beoordeling

- er dient te worden gezocht naar een systematiek waarin de benodigde vergunningruimte wordt geïnventariseerd door de provincies;
- deze vraag wordt per activiteit inzichtelijk gemaakt en de totale vraag wordt gerelateerd aan de ruimte die na afroaming beschikbaar is. Het gaat daarbij om een collectieve passende beoordeling waarin individuele activiteiten inzichtelijk worden gemaakt. Voor de activiteiten waarvoor ruimte beschikbaar is, is naar de mening van het Adviescollege nader individueel onderzoek niet zinvol;
- gezocht moet worden naar een mogelijkheid om in lijn met het voorgaande een eenvoudige afdoening te bewerkstelligen, die leidt tot een vergunning;
- bij het ontbreken van voldoende ruimte kan aanvrager ervoor kiezen de stappen van salderen of de ADC-toets te doorlopen.

Bij de herbeoordeling van vernietigde vergunningen, bij een eerste beoordeling van situaties die als gevolg van de uitspraak van de Raad van State weer vergunningplichtig zijn geworden (anders dan de hiervoor genoemde vrijgestelde activiteiten, bijvoorbeeld omdat nog geen vergunning is verleend voor wijziging of uitbreiding ten opzichte van de referentiesituatie) adviseert het Adviescollege in het te ontwikkelen beleid aanvullend aandacht te besteden aan de volgende punten:

- Aanvraag (in aanvulling op hetgeen hiervoor is genoemd)
  - inzicht verschaffen in de situatie ten tijde van de referentiesituatie, behoudens voor zover de aanvraag (legalisering van) nieuwe activiteiten betreft;
  - aanvrager kan een voorstel doen voor intern of extern salderen overeenkomstig het door Rijk en provincies in onderlinge afstemming geformuleerde beleid. Het salderingsbeleid moet onder andere betrekking hebben op de mate van afoming (latente ruimte en reductie). Bij de formulering van het beleid dient acht te worden geslagen op de randvoorwaarden die door de Raad van State worden verbonden aan saldering;
  - aanvrager kan een voorstel doen voor een ADC-toets;
  - onderzoek moet – behoudens bij interne saldering – plaatsvinden in het kader van een passende beoordeling;
  - het beschikbaar komen van ruimte voor vergunningverlening uit (gebiedsspecifieke) reductiemaatregelen, kan tot aanpassing van beleid leiden. In dat geval moet inzichtelijk worden gemaakt wat van aanvrager wordt verlangd.
- Onderzoek ruimte vergunningverlening:
  - Er dient – evenals onder het PAS – een plafond te worden gesteld aan uit te geven ruimte. Daarbij moet wel worden voorzien in een hardheidsclausule voor bijzondere gevallen.
  - In de lijn van het voorgaande dient ook beleid te worden ontwikkeld voor de (her)beoordeling bestemmingsplannen en van nieuwe aanvragen.

Het is aan te bevelen afspraken te maken over een evaluatie van het te formuleren beleid.

Toetsen maatregelen aan staatssteunrecht

Bij de voorgestelde maatregelen kan op verschillende manieren sprake zijn van staatssteun. Een maatregel waarbij veehouderijbedrijven, die overlast veroorzaken, steun ontvangen om hun bedrijf te beëindigen, betreft staatssteun en deze moet worden getoetst aan de Richtsnoeren van de Europese Unie voor staatssteun in de landbouw- en de bosbouwsector en in plattelandsgebieden 2014-2020. De belangrijkste voorwaarden voor een beëindigingsmaatregel op grond van deze richtsnoeren zijn:

- De capaciteit moet worden gesloten om dier-, plant- of volksgezondheidsredenen, sanitaire, ethische of milieuredenen, zoals een vermindering van de totale veebezetting, of om andere redenen zoals met het oog op de herstructurering van de sector, diversificatie of vervroegde uittreding.
- De begunstigde van de steun moet een tegenprestatie leveren, die erin bestaat dat definitief en onherroepelijk wordt besloten de betrokken productiecapaciteit (gronden, gebouwen, installaties, machines en uitrusting) te slopen of onherroepelijk te sluiten.

- In gevallen waarin de productiecapaciteit al definitief gesloten is of waarin een dergelijke sluiting onvermijdelijk lijkt, is er geen tegenprestatie van de begunstigde en mag geen steun worden verleend. Om dezelfde reden zijn ondernemingen, die niet aan die normen voldoen en hun productie hoe dan ook moeten stopzetten, uitgesloten van steun.

Een stoppersregeling naar analogie van de regeling die momenteel in het kader van een warme sanering van de varkenshouderij wordt ontwikkeld, behoeft de voorafgaande goedkeuring van de Europese Commissie.

Er kan ook sprake zijn van staatssteun bij het (her)verdelen van productiecapaciteit van overheidswege. Hierbij is van belang op welke wijze en onder welke voorwaarden de (al dan niet als gevolg van een stoppersregeling vrijkomende) productiecapaciteit door de overheid ter beschikking wordt gesteld. Als sprake is van het opnieuw verdelen van bestaande productiecapaciteit op basis van generiek vergunningenbeleid dat op alle ondernemingen gelijkelijk van toepassing is, en waarbij de overheid zelf geen nieuwe rechten creëert, zal minder snel sprake zijn van staatssteun dan in een situatie waarbij sprake is van het 'gratis' uitgeven van verhandelbare productieruimte door de overheid, op een wijze die vergelijkbaar is met het stelsel van fosfaatrechten, of waarbij bepaalde partijen voorrang krijgen bij de verdeling (een 'selectief voordeel' in staatssteuntermen). Indien sprake is van staatssteun of daarover twijfel bestaat, dan moet de maatregel worden getoetst aan de Richtsnoeren voor staatssteun ten behoeve van Milieubescherming en Energie en is voorafgaande goedkeuring van de Europese Commissie vereist.

Gelet op het bovenstaande zijn de mogelijkheden van overheidsinterventie bij verdeling van productieruimte op korte termijn vanuit het staatssteunrecht beperkt.

4.6. Organisatie, uitvoering en financiering

Gedeeld inzicht in de huidige situatie

Om maatregelen en prioriteiten te kunnen bepalen, is een overzicht van de huidige staat van instandhouding per gebied, de doelen, de geplande maatregelen voor herstel en de grootste belastingen op de gebieden van cruciaal belang. Per Natura 2000-gebied moet er een actueel beeld zijn hoe het gebied ervoor staat en welke bronnen in de omgeving van invloed zijn. Zoals eerder gezegd, ontbreekt dat inzicht nu.

Metten en monitoren

Het Adviescollege vraagt aandacht voor de verhouding tussen een modelmatige benadering en metingen. Beide spelen een belangrijke rol in de discussie, waarbij vooral aandacht is gevraagd voor het meten. Het is nodig te weten wat echte oorzaken zijn van de stikstofproblematiek. *Welke deposities hebben aantoonbaar nadelige effecten?* In de praktijk wordt al veel en steeds meer gemeten, en het verdient aanbeveling om meer gebruik te maken van validatie op basis van metingen.

Het Adviescollege wijst erop dat niet de indruk moet ontstaan dat een ander of beter model ertoe zal leiden dat er meer mogelijk is. In dit eerste advies doet het Adviescollege geen aanbevelingen over mogelijke verbetering van modellen en de techniek achter rekenmodellen. Tijdens de tweede fase van de opdracht zal het Adviescollege nadere aandacht besteden aan het gebruik van de modellen.

Kennisdeling en ondersteuning

Het is het Adviescollege gebleken dat er veel behoefte is aan feitelijke kennis over de stikstofproblematiek en de mogelijkheden om de huidige impasse te doorbreken. Het Adviescollege pleit er daarom voor een helpdesk in te richten waar betrokken partijen terecht kunnen met vragen en waar ook capaciteit beschikbaar is voor het wegwerken van het huidige stuwmeer aan aanvragen. Deze helpdesk zou de opvolger, danwel een aanvulling, kunnen zijn van het huidige PAS-programmabureau bij Bij12. Rijk en provincies kunnen deze helpdesk faciliteren, onder meer door te zorgen voor eenduidige informatie over bron- en herstelmaatregelen, duidelijkheid over afroeping van latente ruimte en gerealiseerde emissiereducties, eisen aan aanvragers/ecologische onderbouwing, randvoorwaarden voor interne en externe saldering en ADC-toets. Het Rijk moet daarnaast zorgen voor een snelle actualisatie van alle relevante informatie, zoals emissiefactoren, landgebruikskaarten en habitatkaarten en die informatie – via de helpdesk – beschikbaar stellen aan alle belanghebbenden.

Financiële consequenties

Het Adviescollege vindt dat financiële belemmeringen voor het uitvoeren van de korte-termijnmaatregelen weggenomen moeten worden, omdat anders onvoldoende ruimte ontstaat om de impasse in de vergunningverlening te doorbreken. Dit betekent een snelle en substantiële investering van het Rijk en de provincies om te zorgen dat er voldoende reductie van stikstofemissie plaatsvindt en dat voldoende natuurherstel mogelijk is. De maatregelen waarvoor financiering benodigd is, zijn hierna nader toegelicht.

Governance, rol van verschillende overheden

In het algemeen geldt dat het totale pakket aan maatregelen alleen kan worden uitgevoerd als de betrokken overheden intensief samenwerken. De voorwaarden daarvoor zijn gecreëerd door het inrichten van een interbestuurlijke programmadirectie stikstof (met de bijbehorende bestuurlijke structuur), waarin naast de verschillende betrokken departementen ook provincies, gemeenten en waterschappen acteren. In het Interbestuurlijke Programma (IBP) weten deze partijen elkaar ook al te vinden op enkele grote aanpalende opgaven, zoals toekomstbestendig wonen, vitaal platteland en klimaat. Het Adviescollege pleit voor een regionale gebiedsgerichte aanpak, met flankerend rijksbeleid op sectordoelstellingen en financiële ondersteuning.

Rol Rijksoverheid

Voor de Rijksoverheid is een belangrijke rol weggelegd voor het oplossen van het vraagstuk, door:

- Het waar nodig ontwikkelen van wet- en regelgeving en formuleren van beleid in afstemming met de provincies (waaronder het verankeren van de 'Algemeen Verbindend Verklaring best environmental means' in Rijkswetgeving, bijvoorbeeld in de vorm van een Besluit emissiearme bedrijfsvoering).
- Financiering van maatregelen; het Rijk stelt voldoende financiële middelen ter beschikking voor:
  - een intensivering en versnelling van maatregelen gericht op herstel van Natura 2000-waarden;
  - een door de provincies uit te voeren regeling voor gebieds- en doelgerichte verwerving of sanering;
  - stimulering van de toepassing van 'best environmental means' (praktijk en techniek) in alle sectoren;
  - de in te richten ondersteuningsstructuur (helpdesk), vanuit de systeemverantwoordelijkheid voor de stikstofproblematiek.
- Het goede voorbeeld geven met eigen projecten.
- Zorgdragen voor een snelle actualisatie van alle relevante informatie, zoals emissiefactoren, landgebruikskaarten en habitatkaarten en die informatie – via de helpdesk – beschikbaar stellen aan alle belanghebbenden.

Rol provincies

De provincies spelen in beleid en uitvoering een cruciale rol. Samengevat is voor de provincies in dit vraagstuk de volgende rol weggelegd:

- Optreden als gebiedsregisseur en vanuit die rol invulling geven aan gebiedsgerichte aanpak:
  - regie voeren voor verwerving of sanering (zie paragraaf 4.2.1);
  - in afstemming met het Rijk beleidsregels formuleren voor afroming van latente ruimte en gerealiseerde emissiereducties, prioritering bij aanpak knelpunten, eisen aan aanvragers/ecologische onderbouwing, randvoorwaarden interne en externe saldering;
  - intensivering en versnelling van maatregelen gericht op herstel van Natura 2000-waarden.
- Inzet van financiële middelen vanuit verantwoordelijkheid voor natuurbeleid.
- Uitvoering geven aan een landelijke systematiek voor monitoring, dataopslag en informatie, analyse en rapportages van natuurgegevens.
- Het goede voorbeeld geven met eigen projecten.

Een aantal terreinbeherende organisaties heeft aangegeven waar mogelijk te willen versnellen, natuur te versterken en eventueel ook te bezien waar terreinen kunnen worden uitgewisseld, bijvoorbeeld voor het creëren van nieuwe natuur en bufferzones. De provincies zijn als gebiedsregisseur de aangewezen partij om deze beweging op gang te brengen.

Rol gemeenten

De rol van gemeenten voor de aanpak van dit vraagstuk laat zich als volgt samenvatten:

- Bevoegd gezag (vergunningverlener en handhaver) voor (bouw)projecten en evenementen in het kader van de Wabo.
- Verantwoordelijkheid voor (de uitvoering van) gemeentelijke projecten.
- Inzetten van ruimtelijk beleid en voorwaarden formuleren in bestemmingsplannen.
- Het goede voorbeeld geven met eigen projecten.

5. Reflectie Adviescollege op notities interbestuurlijke programmadirectie stikstof

5.1. Inleiding

De interbestuurlijke programmadirectie stikstof heeft op 29 augustus 2019 vier notities ter advisering aan het Adviescollege voorgelegd. In deze notities zijn verschillende mogelijkheden of opties met voor- en nadelen uitgewerkt. De notities hebben betrekking op de volgende onderwerpen:

- Sturen op stikstofdepositie.
- Intern en extern salderen.
- ADC-toets.
- Mogelijkheden afwegingskader projecten en plannen.

Dit hoofdstuk bevat de reacties van het Adviescollege op de eerste drie notities. De reactie van het Adviescollege op het afwegingskader komt in hoofdstuk 6 aan de orde.

5.2. Sturen op stikstofdepositie

Notitie interbestuurlijke programmadirectie stikstof

De notitie 'Sturen op stikstofdepositie' heeft tot doel te verkennen hoe toestemmingverlening voor nieuwe activiteiten zonder het PAS mogelijk kan worden gemaakt. In de notitie komen drie oplossingsrichtingen aan de orde:

- *“Daling van bestaande emissies: Het grootste effect op korte termijn is te behalen met een daling van bestaande emissies. Dit betekent dat bovenop huidige herstel- en bronmaatregelen extra bronmaatregelen worden voorgesteld. Zowel op landelijk als lokaal niveau, met als voorwaarde dat ze direct uit te voeren en te monitoren zijn.*
- *Beperking toestemming nieuwe activiteiten: Nieuwe activiteiten dragen voor een zeer beperkt deel bij aan de gemiddelde totale depositie, maar kunnen wel een groot effect op de lokale depositie hebben. Het voorstel is om tot emissieverlaging te komen door het ambitieniveau van nieuwe activiteiten te verkleinen of door voorwaarden te creëren voor vergunningverlening. Daarbij kan gedacht worden aan het gebruik maken van de beste technieken of andere stikstofbeperkende maatregelen.*
- *Verminderen ambities natuurbehoud: Wanneer de doelen voor natuur lager zijn of er minder natuur is, zijn er meer mogelijkheden voor stikstofemissies. De opties zijn het verlagen van de ambitie voor natuur of het verkleinen van het aantal Natura 2000-gebieden. De uitspraak van de Raad van State en de jurisprudentie bieden hiervoor weinig tot geen aanknopingspunten. Aan de andere kant is er ook een mogelijkheid om natuurherstelmaatregelen uit te breiden, om zo sneller tot een gunstige staat van instandhouding te komen. Uitgevoerde natuurherstelmaatregelen waarvan de effecten zichtbaar zijn, mogen op die wijze worden betrokken bij de passende beoordeling zodra de positieve gevolgen vaststaan.”*

Reactie Adviescollege

De reactie van het Adviescollege op deze mogelijke oplossingsrichtingen laat zich als volgt samenvatten. De hoofdlijn van het advies van het Adviescollege betreft twee duurzame oplossingsrichtingen, namelijk emissiereductie en natuurherstel. Het Adviescollege beschouwt het verminderen van ambities in de vorm van wijziging van de Natura 2000-aanwijzingsbesluiten en inperking van de voor de gebieden geformuleerde instandhoudingsdoelen als een niet-realistische oplossingsrichting. Dit zal op korte termijn weinig tot geen soelaas bieden. Op grond van de Habitatrichtlijn en de jurisprudentie van het Hof van Justitie kan slechts in uitzonderingsgevallen tot intrekking of wijziging van de beschermde status van Natura 2000-gebieden worden overgegaan. Tijdens de tweede fase van de opdracht aan het Adviescollege zal wel nader worden verkend wat de eventuele bewegingsruimte is bij het behalen van de landelijk gestelde doelen.

5.3. Intern en extern salderen

Notitie interbestuurlijke programmadirectie stikstof

De notitie van de interbestuurlijke programmadirectie stikstof 'Intern en extern salderen' bevat een toelichting op de bestuurlijke beleidskeuzes die moeten worden gemaakt voordat toestemmingverlening op basis van intern of extern salderen mogelijk is voor de korte termijn. Daarbij wordt opgemerkt dat een aantal beleidskeuzes van invloed kan zijn op duurzame oplossingen voor de langere termijn.

Intern salderen

De notitie geeft de volgende toelichting: Bij intern salderen leidt de beoogde situatie binnen de begrenzing van een project of locatie niet tot een toename van stikstofdepositie op alle relevante voor stikstofgevoelige habitats in een Natura 2000-gebied (op hexagoonniveau⁹) ten opzichte van de vergunde situatie op die locatie. Of in geval van een plan, ten opzichte van de feitelijke, planologisch legale situatie. Voor intern salderen zijn twee mogelijke hoofdrichtingen voor de korte termijn beschreven. Richting 1: Interne saldering vindt plaats conform bestaande voorwaarden en jurisprudentie, zonder aanvullende regelgeving of eisen. Richting 2. Aan interne saldering worden, via beleidsregels of anderszins, nadere randvoorwaarden gesteld.

Extern salderen

In de notitie van de interbestuurlijke programmadirectie stikstof worden verschillende mogelijkheden van extern salderen geschetst (individueel/depositiebank), worden mogelijkheden benoemd voor het vullen van een salderingsbank en wordt ingegaan op verschillende opties voor afkomen van de rechten van de saldo-gevende activiteit. Daarnaast bevat de notitie suggesties voor het formuleren van extra randvoorwaarden (beleidsregels) aan het extern salderen (bijvoorbeeld duurzaamheidseisen, uitsluiten van ongewenste categorieën, aanvullende onderbouwing over emissiebeperkende maatregelen of het gebruik van de best beschikbare technieken).

---

⁹ Bij intern salderen moet zijn gegarandeerd dat de toename van depositie door het ene onderdeel van het plan of project, op elk deel van het habitat waarop depositie neerkomt, volledig wordt goedge maakt door gelijktijdige afname van depositie door het andere onderdeel van het plan of project op exact hetzelfde habitat.

Reactie Adviescollege

Salderen is een beschikbaar juridisch instrument, dat kan worden ingezet. Zoals beschreven in het voorgaande hoofdstuk, is het Adviescollege van mening dat, gezien de doelstelling om structureel emissies te reduceren, in alle gevallen afroming moet plaatsvinden, dus ook bij interne of externe saldering.

Zonder aanvullende eisen of beleidsregels kan intern salderen leiden tot depositietoename, wanneer niet-benutte (latente) ruimte alsnog wordt benut. Omdat doelen gehaald moeten worden, is afroming van latente ruimte naast de reductie van emissies een leidend principe in dit advies. In antwoord op de vraag of in relatie tot dit punt aanvullende regelgeving passend zou zijn, adviseert het Adviescollege om de randvoorwaarden vast te leggen in beleid en bij intern salderen minder vergaand af te romen dan bij externe saldering.

Vanuit economisch perspectief is het Adviescollege voorstander van extern salderen omdat daarmee een prikkel ontstaat om zo efficiënt mogelijk met emissies om te gaan. Stikstof krijgt hierdoor een prijs waardoor er voor de vrager een financiële prikkel ontstaat om de stikstofuitstoot te verminderen en voor de andere partij om te stoppen met zijn activiteiten. Het marktmechanisme zorgt ervoor dat stikstof geprijsd wordt naar de schaarste die regionaal ontstaat.

Bij externe saldering zijn er in zijn algemeenheid twee mogelijkheden:

- Externe saldering tussen private partijen. Daarbij moet het in stand houden van piekbelastingen worden voorkomen. Dit kan door een plafond in beleidsregels op te nemen (bijvoorbeeld de maximering zoals onder het PAS, met een hardheidsclausule). Externe saldering bergt het gevaar in zich van verrommeling van locaties die zijn opgekocht. Indien op grotere schaal wordt gesaldeerde, neemt dit probleem toe. Vanuit gemeenten en provincies dient te worden onderzocht hoe aandacht kan worden besteed aan de ruimtelijke kwaliteit.
- Een tweede mogelijkheid is saldering via overheidsinterventie, bijvoorbeeld door het (weer) oprichten van depositiebanken. Ook in dat geval moeten randvoorwaarden worden gesteld aan onder andere afroming en uitgifte.

Het realiseren van de natuurdoelen is essentieel. Differentiatie van de mate van afroming per Natura 2000-gebied kan daaraan bijdragen. Aangezien dit nader onderzoek vergt, is het voor de korte termijn aan te bevelen om aanvankelijk uit te gaan van hetzelfde afromingspercentage in alle gebieden en op een later moment invulling te geven aan gebiedsspecifieke afroming, waarbij bij extern salderen de dan geldende overschrijding van de kritische depositiewaarde (KDW) als maatstaf kan worden gehanteerd voor het percentage dat wordt afgeroomd.

Verdeling van ruimte is een taak van de overheid. Regie is nodig, omdat schaarse ruimte zo goed mogelijk moet worden benut. Van belang is dat op dit gebied in alle provincies en door het Rijk dezelfde werkwijzen worden gehanteerd. Het Adviescollege beveelt Rijk en provincies aan hierover op korte termijn gezamenlijk beleidsregels te formuleren. Deze werkwijze betekent dat er op de langere termijn een depositiebank kan ontstaan. Het is zinvol hier nader onderzoek naar te doen.

Bij deze ontwikkeling dient ook goed te worden nagedacht over de juiste prijsprikkel zodat op de langere termijn prikkels blijven bestaan om zo efficiënt mogelijk met stikstof om te gaan. Zolang er geen depositiebank is ingericht, voeren de provincies – vanuit de rol van vergunningverlener – de regie op het extern salderen.

5.4. ADC-toets

Notitie interbestuurlijke programmadirectie stikstof

De notitie van de interbestuurlijke programmadirectie stikstof beschrijft dat de ADC-toets een uitzondering is, die alleen onder strenge voorwaarden kan worden gebruikt, namelijk wanneer uit de passende beoordeling de conclusie wordt getrokken dat significant negatieve effecten niet (volledig) uitgesloten kunnen worden, ondanks het toepassen van mitigerende maatregelen én:

- 1) er geen Alternatieve oplossingen zijn;
- 2) het project nodig is om Dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard;
- 3) de nodige Compenserende maatregelen worden getroffen om te waarborgen dat de algehele samenhang van Natura 2000 bewaard blijft.

Het doorlopen van de ADC-toets is een complex proces. De eisen die aan een ADC-onderbouwing en de compensatie (moeten) worden gesteld, zijn hoog.

Reactie Adviescollege

De ADC-toets is opgenomen in artikel 6, vierde lid Habitatrichtlijn en op basis daarvan verankerd in artikel 2.8, vierde tot en met achtste lid Wet natuurbescherming. De mogelijkheid om deze toets uit te voeren, is dus onderdeel van de vigerende wetgeving. De uitspraak van de Raad van State verandert daar niets aan, maar de ADC-toets zal voor een aantal projecten in beeld gaan komen als significante effecten niet kunnen worden uitgesloten. Het is evident dat de ADC-toets in lang niet alle gevallen een begaanbare route vormt. Voor specifieke plannen en projecten van groot maatschappelijk belang zou het doorlopen van een ADC-toets op zichzelf een mogelijkheid zijn.

Voor zover de alternatieventoets en de dwingende redenen goed kunnen worden onderbouwd, zal echter compensatie in veel gevallen niet eenvoudig zijn. Allereerst zal ook compensatie in beginsel moeten worden gerealiseerd voordat de uitvoering van een plan of project kan starten. Ook zal een locatie moeten worden gezocht waar compenserende maatregelen kunnen worden uitgevoerd in de vorm van kwaliteitsverbetering of het creëren van habitats. In dit laatste geval is van belang dat de ruimte voor compensatie schaars is. Verder wijst het Adviescollege erop dat maatregelen die nodig zijn op grond van artikel 6, lid 1 en lid 2 Habitatrichtlijn, niet als compenserende maatregel kunnen worden ingezet.

De ADC-toets is daarmee geen oplossing voor de kern van de stikstofproblematiek onder meer niet omdat veel getroffen initiatieven en toekomstige initiatieven niet kunnen worden gekwalificeerd als dwingende reden van groot openbaar belang. Daarnaast biedt deze toets weinig soelaas voor de korte termijn, omdat compensatie in beginsel gereed moet zijn voordat de uitvoering van een project kan starten. En ruimte voor compensatie is zeer schaars in Nederland.

Het Adviescollege waarschuwt voor te hooggespannen verwachtingen van deze toets, want zeker niet alle vastgelopen projecten voldoen aan de criteria van de ADC-toets.

De notitie van de interbestuurlijke programmadirectie stikstof bevat het voorstel een handreiking op te stellen. Het Adviescollege onderschrijft dit voorstel en beveelt aan daarbij rekening te houden met de volgende punten.

Er dient te worden verduidelijkt wat wordt verstaan onder compensatie en welke eisen daaraan worden gesteld. Compensatie *binnen* de grenzen van de bestaande Natura 2000-gebieden verdient de voorkeur, waar mogelijk door (herstel)maatregelen te intensiveren. Ook de Europese Commissie gaat ervan uit dat compensatie binnen de bestaande Natura 2000-gebieden de voorkeur verdient. Er is algemene consensus dat de lokale omstandigheden, die vereist zijn voor het herstel van de bedreigde natuurwaarden, zo dicht mogelijk bij het door het plan of project beschadigde gebied moeten liggen. Daarom verdient het de voorkeur compensatiemaatregelen toe te passen in of dichtbij het betrokken Natura 2000-gebied op een locatie waar de omstandigheden bevorderlijk zijn voor het welslagen van de compensatiewerkzaamheden. Dit is echter niet altijd mogelijk en bij het zoeken naar locaties die aan de vereisten van de Habitatrichtlijn voldoen, moet dan ook een lijst van de relevante prioriteiten worden gemaakt. Ook bij de prioriteiten ligt de eerste keuze binnen bestaande Natura 2000-gebieden.

Indien er geen mogelijkheden zijn binnen bestaande Natura 2000-gebied is de suggestie *zo dicht mogelijk bij, of aangrenzend aan* bestaande Natura 2000-gebieden te compenseren. Dit vereist wel het maken van heldere afspraken over wie dan zorgdraagt voor instandhouding. Het Adviescollege is hier op zich geen voorstander van omdat dit leidt tot het verschuiven van grenzen van Natura 2000-gebieden, hetgeen tot nieuwe complicaties kan leiden.

Tegelijkertijd moet worden opgemerkt dat de mogelijkheid tot compensatie buiten bestaande Natura 2000-gebieden op voorhand niet is uit te sluiten. De Europese Commissie gaat in meerdere handreikingen over art. 6 Habitatrichtlijn uit van de mogelijkheid om compenserende maatregelen te treffen *buiten* een Natura 2000-gebied waarna dit gebied onder het beschermingsregime voor Natura 2000 moet worden gebracht. Er zijn omstandigheden denkbaar, bijvoorbeeld ontwikkelingen die maatschappelijk van zeer groot belang zijn, waarin deze optie uitkomst kan bieden. Het Adviescollege adviseert hier de voorwaarde aan te verbinden dat een initiatiefnemer moet aantonen dat compensatie binnen bestaande Natura 2000-gebieden niet tot de mogelijkheden behoort. Indien vervolgens compensatie buiten Natura 2000 wordt voorgesteld, zou het bevoegd gezag in de overwegingen moeten betrekken of bestaande activiteiten of andere ontwikkelingen daardoor in hun mogelijkheden worden beperkt. Een aanpalende vraag is of de habitattypen waarover we hier spreken (stikstofgevoelige habitattypen) zo eenvoudig op een andere locatie zijn te ontwikkelen. Het Adviescollege beveelt aan deze vraag te laten beantwoorden door ecologen.

6. Afwegingskader voor prioritering

Notitie interbestuurlijke programmadirectie stikstof

Het adviseren over een afwegingskader is onderdeel van de opdracht aan het Adviescollege voor fase 1. De interbestuurlijke programmadirectie stikstof heeft hierover de notitie *'Mogelijkheden afwegingskader projecten en plannen'* aangeleverd. Doelstelling van deze notitie was het uitwerken van een afwegingskader waarmee het mogelijk is vanaf 1 oktober 2019 te prioriteren tussen plannen en projecten waarvoor toestemming in het kader van de Wet natuurbescherming is vereist.

De interbestuurlijke programmadirectie stikstof besluit in de notitie dat het creëren en implementeren van een compleet afwegingskader op de korte termijn niet realiseerbaar is door complexe beleidsmatige, juridische, bestuurlijke en uitvoeringstechnische aspecten. Wel is in de notitie onderscheid gemaakt in de mogelijkheden voor een afwegingskader op de langere termijn en wordt er een alternatieve aanpak geboden voor de korte termijn. De volgende uitwerkingen zijn gemaakt voor de korte termijn:

- Mogelijkheden alternatieve aanpak voor extern salderen op korte termijn.
- Mogelijkheden alternatieve aanpak voor ADC op korte termijn.
- Geen afwegingskader op korte termijn, maar uitgaan van de kracht en efficiëntie van de (vrije) markt, met als basis de huidige wettelijk beschikbare opties.

Reactie Adviescollege

Op grond van artikel 4:81 van de Algemene wet bestuursrecht kan een kader voor prioritering gegeven worden voor de afhandeling van aanvragen of voor het uitgeven van schaarse compensatieruimte of andere ruimte.

Het bevoegd gezag hanteerde onder het PAS voor de afhandeling van aanvragen de volgorde van binnenkomst. Verder was er beleid over de inhoudelijke afhandeling, bijvoorbeeld voor de maximaal toe te kennen ruimte. Het bevoegd gezag kan ook informatie vragen aan aanvrager waaruit blijkt dat men inspanningen verricht om emissies te beperken.

Voor de langere termijn is een completer afwegingskader van belang. Het Adviescollege betreft dit in de opdracht voor fase 2. Dit kader vraagt om samenhang met het ruimtelijk beleid, vanuit een visie op de grote transities. Bestaande beleidskaders en akkoorden (zoals het Klimaatakkoord) lopen in de praktijk door elkaar. Advies is om de grote transities (zoals de transitie van de landbouw, energietransitie en de circulaire economie) als uitgangspunt te nemen, om te zorgen voor een meer integrale afweging.

Overigens biedt het ruimtelijk beleid reeds mogelijkheden voor het maken van afwegingen. Ruimtelijke ordening betekent: ver vooruitdenken en conflicterende belangen een plek geven binnen de schaarse ruimte die beschikbaar is in ons land. Hiervoor is de Omgevingswet in ontwikkeling. Daarbij is het Adviescollege van mening dat ruimtelijke ordening meer aandacht moet krijgen in de sectorale benadering van het Rijk. Immers, sectoraal beleid van het Rijk heeft ruimtelijke consequenties (denk bijvoorbeeld aan het melkquotum, maar ook de energietransitie). De politiek heeft op basis van het ruimtelijk beleid instrumenten om keuzes te maken.

Het Adviescollege adviseert de Omgevingswet en de (nationale en provinciale) Omgevingsvisies te benutten voor ruimtelijke voorsortering op de korte termijn, evenals de principes van de ruimtelijke ontwikkelingspolitiek. Als op regionale schaal een bepaald project van groot belang is, kunnen de regionaal verantwoordelijke overheden besluiten nemen waarmee extra ruimte wordt gecreëerd. De regionale politiek kan hierin keuzes maken over waar emissiebeperking wordt gerealiseerd en wat daarmee wordt vlot getrokken.

Op dit moment is het te vroeg om te zeggen dat een nationaal coördinator voor deze problematiek de juiste manier is om regie te voeren. Met het aanstellen van een coördinator zonder geld of gezag, zijn in ons land weinig goede ervaringen opgedaan. Bovendien heeft het stikstofprobleem niet de kenmerken van een vraagstuk waarvoor bijv. de Deltacommissaris is aangesteld.

7. Doorkijk advies lange termijn

De opdracht aan het Adviescollege valt uiteen in twee fasen. Na de oplevering van dit eerste advies start het Adviescollege met de tweede fase, de opdracht voor de langere termijn. De opdracht voor fase 2 is als volgt geformuleerd:

“Een nieuwe aanpak van de stikstofproblematiek die past in het streven om in de Natura 2000-gebieden een gunstige staat van instandhouding te realiseren en daartoe de voor stikstof gevoelige habitats te herstellen en die ertoe strekt om de balans tussen natuur en economische ontwikkeling te herstellen.

Bij de formulering van deze aanpak worden zo mogelijk ook andere schadelijke emissies betrokken en wordt in ieder geval voorkomen dat de aanpak tot een toename van andere schadelijke emissies leidt.”

Tijdens de tweede fase zal het Adviescollege een beleidsreconstructie van het PAS opstellen, in de context van ontwikkelingen die voor het PAS relevant zijn geweest, zoals de aanwijzing en indeling van Natura 2000-gebieden. Daarnaast zal het Adviescollege zich nader verdiepen in de Europese regelgeving in relatie tot Nederlands beleid en Nederlandse keuzen, en in relatie tot keuzen die zijn gemaakt in ons omringende landen.

Conform de aan het Adviescollege verstrekte opdracht, zal tijdens de tweede fase nader advies worden uitgebracht over een afwegingskader en over een samenhangende lange-termijnaanpak van (aanvullende) bronmaatregelen voor bestaande activiteiten in alle sectoren, om tot verdere vermindering van emissie en depositie te komen. En zullen tegelijkertijd aanbevelingen worden gedaan voor maatregelen om de robuustheid van Natura 2000-gebieden te vergroten. Mogelijke onderwerpen die zullen worden betrokken in de afwegingen tijdens de tweede fase, zijn optimalisatie van het rekenmodel AERIUS, en de mogelijkheden om meer gebruik te maken van validatie op basis van metingen, de drempelwaarden, een nadere verkenning van een depositiebank (op landelijk of regionaal niveau) en de mogelijkheden van nieuwe technologische ontwikkelingen en innovaties.

Onderdeel van de samenhangende lange-termijnaanpak is een integrale aanpak van stikstofreductie met opgaven vanuit aanpalende agenda's op het gebied van klimaat, biodiversiteit en volksgezondheid, door middel van veehouderij die past in de kringlooplandbouw.

Zoals toegelicht in paragraaf 4.4 zal het Adviescollege voor het einde van 2019 een tussentijds advies uitbrengen over het vraagstuk van beweiden en bemesten.

Bijlage: overzicht gesprekspartners

Veel betrokkenen en belanghebbenden reikten schriftelijk hun ideeën en voorstellen aan. Het Adviescollege heeft deze input betrokken bij de afwegingen om tot dit eerste advies te komen. Daarnaast voerde het Adviescollege gesprekken met belanghebbenden vanuit de agrarische sector, het bedrijfsleven, natuur- en milieuorganisaties, met wetenschappers, praktijkdeskundigen, met de koepelorganisaties van de decentrale overheden (IPO, VNG, UvW) en met de vereniging van waterbedrijven (VEWIN). De uitkomsten van deze gesprekken zijn benut voor het opstellen van dit eerste advies. Het Adviescollege sprak met onderstaande organisaties en personen.

Agrarische ondernemers	
Boer en Natuur	Alex Datema, voorzitter
CUMELA (Brancheorganisatie voor ondernemers in groen, grond en infra)	Teun Jansen, adviseur ruimtelijke ordening en milieu
Land- en tuinbouw organisatie Nederland (LTO)	Trienke Elshof, portefeuillehouder gezonde leefomgeving Gerbrand van 't Klooster, medewerker natuur- en landschapsontwikkeling
Nederlandse Vakbond Pluimveehouders (NVP)	Aalt den Herder, secretaris Dick Schieven, algemeen bestuurslid
Peelhoender	Jurgen Driessen, agrarisch ondernemer
Producenten Organisatie Varkenshouderij (POV)	Wouter Oude Voshaar, lid dagelijks bestuur Marieke van Beers, beleidsadviseur
Stichting Brancheorganisatie Kalversector	Jacques de Groot, Van Driegroep Onno Hidding, PALI group
Zuivel NL	Janine Luten, directeur

Bedrijfsleven	
ANWB	Ronald de Jong, teammanager mobiliteit & verkeersveiligheid
Bouwend Nederland	Martijn Verwoerd, belangenbehartiger Anne-Marie Frissen, beleidsadviseur infrastructuur
Branche Organisatie Zeehavens (BOZ)	Eric van der Schans, directeur omgevingsmanagement, Haven van Rotterdam
Energie Nederland	Wouter Verduyn, programmamanager energietransitie
Neprom (Vereniging van Nederlandse Projectontwikkeling Maatschappijen)	Patrick Joosen, commissie woningmarkt Nicolette Zandvliet, commissie juridische zaken
VNCI (Vereniging Nederlandse Chemische Industrie)	Jos Roosen, juridische zaken
VNO-NCW / MKB Nederland	Willem Henk Streekstra, senior adviseur Jan van de Broek, senior legal counsel

Natuur- en Milieuorganisaties	
Federatie Particulier Grondbezit	Janneke Snijder, bestuurslid
Landschappen.nl	Hank Bartelink, directeur-bestuurder
Mobilisation for the environment	Johan Vollenbroek, senior adviseur
Natuurmonumenten	Kirsten Haanraads, public affairs Fen van Rossum, teamleider projectmanagement
Staatsbosbeheer	Sylvo Thijsen, directeur
Werkgroep Behoud de Peel	Wim van Opbergen, voorzitter
Wösten juridisch advies	Valentijn Wösten, advocaat

Wetenschappers en praktijkdeskundigen	
Louis Bolk Instituut	Jan Willem Erisman, directeur
Tilburg University	Kees Bastmeijer, professor of Nature Conservation and Water Law
Wageningen University & Research	Wim de Vries, professor
Min. EZK/LNV	Bertram Burggraaf Staatssteundeskundige

Overheden & publieke organisaties	
Interprovinciaal Overleg (IPO)	Peter Drenth, gedeputeerde provincie Gelderland Hennie Schumann, hoofd eenheid Natuur en Milieu, provincie Overijssel
Unie van Waterschappen (UvW)	Albert Vermuë, algemeen directeur
Vereniging van waterbedrijven in Nederland (Vewin)	Hans de Groene, directeur
Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)	Jantine Kriens, algemeen directeur Isabelle Wever, beleidsmedewerker leefomgeving

Den Haag,
25
september
2019

Eerste reactie provincies op rapport "Niet alles kan"

van Adviescommissie Stikstofproblematiek

Vandaag heeft de Adviescommissie Stikstofproblematiek onder leiding van Johan Remkes haar advies aan het kabinet uitgebracht. Met de titel 'Niet alles kan' maakt de adviescommissie klip en klaar hoe ze naar het stikstofprobleem in Nederland kijkt.

Rol provincies t.a.v. stikstof

Provincies hebben in het stikstofdossier meerdere rollen:

1. De provincies zijn bevoegd gezag vanuit Wet Natuurbescherming en geven vanuit die rol vergunningen af. De provincies hebben daarin belang bij juridisch houdbare oplossingen;
2. Provincies voeren de Europese natuurdoelen uit, in samenspraak met het ministerie van LNV, dat hiervoor systeemverantwoordelijk is. Vanuit die rol voeren we onder meer herstelmaatregelen uit;
3. Provincies zijn belanghebbend, want ze voeren diverse maatschappelijke projecten uit, zoals woningbouwopgave, windenergieopgave, provinciale infrastructuur (wegen, bruggen etc).

Begin oktober

Gedeputeerde Peter Drenth, in een eerste reactie namens de provincies: "Het is goed dat het advies van Remkes er nu ligt. Niet alles kan en er zijn noodmaatregelen nodig om stikstofuitstoot terug te dringen. Tegelijkertijd is er een groot maatschappelijk belang om ontwikkelingen weer op gang te brengen. Mensen moeten een dak boven hun hoofd hebben en we moeten dijken kunnen versterken. Dit zal bestuurlijke moed en keuzes vergen."

De commissie Remkes ziet voor provincies een belangrijke rol in een gebiedsgerichte aanpak van de stikstofproblematiek. De provincies zullen het advies van Remkes vanuit hun verantwoordelijkheden beoordelen. Begin oktober komen provincies met een gezamenlijke reactie op het rapport en hoe we de vergunningsverlening weer op gang krijgen.

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	1167
Extern Zaak ID	1243373
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	12
Omschrijving	Erratum Statenvoordracht begroting 2020 (hoort bij agendapunt voordracht begroting dat in oktober op alle a-agenda's van de vakcommissie komt)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Er wordt een tekstuele correctie doorgevoerd in het ontwerp-instellingsbesluit van de reserve Klimaatadaptatie dat als onderdeel van de Statenvoordracht bij de begroting 2020 aan Provinciale Staten is voorgelegd.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr J. Koning

CZ/FIN

Telefoonnummer +31235144992

koningj@noord-holland.nl

1 | 3

Verzenddatum

25 SEP. 2019

Kenmerk

1243373/1279901

Uw kenmerk

Betreft: Erratum Statenvoordracht begroting 2020

Geachte leden,

Op 29 augustus hebben wij uw Staten de begroting 2020 toegestuurd. In de Statenvoordracht bij de begroting 2020 is ook het ontwerp-instellingsbesluit voor de reserve klimaatadaptatie opgenomen.

Na het versturen van de voordracht is ons gebleken dat er een typefout staat in het ontwerp-instellingsbesluit van de reserve klimaatadaptatie. In het huidige ontwerp-instellingsbesluit van de reserve klimaatadaptatie staat dat de reserve gevoed wordt vanuit de € 13,2 mln. die in het coalitieakkoord Duurzaam Doorpakken! beschikbaar is gesteld voor een integraal waterplan en klimaatadaptatie. Het genoemde bedrag van € 13,2 mln. is per ongeluk gekopieerd vanuit het ontwerp-instellingsbesluit voor de reserve Gezonde leefomgeving. Het juiste bedrag, conform het coalitieakkoord, voor de reserve klimaatadaptaties is € 5,1 mln. Hieronder is het huidige ontwerp-instellingsbesluit en het juiste ontwerp-instellingsbesluit opgenomen.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Instellingsbesluit Reserve Klimaatadaptatie

Het oude instellingsbesluit luidde:

Reserve Klimaatadaptatie	
Functie	Budgetgerichte reserve.
Bestemming	– Vormgeven eigen klimaatadaptatiebeleid en eigen klimaatadaptatieprojecten, opstellen integraal waterplan, cofinanciering aanvullend klimaatonderzoek, verbinden met andere provinciale opgaven (bv.: biodiversiteit, KRW, OV-knooppunten, etc.), – Cofinanciering Deltaprogramma's. Conform afspraken die zijn vastgelegd in het landelijke bestuursakkoord Klimaatadaptatie (projecten wateroverlast, droogte, hittestress, overstromingen en meekoppelkansen), – Cofinanciering klimaatadaptatieprojecten van derden (o.a. waterschappen, gemeenten, belangenorganisaties, bedrijven). – Cofinanciering van digitaal beter beschikbaar maken klimaatgegevens voor inwoners en bedrijven (o.a. overstromings–wateroverlast gegevens).
Operationeel doel	3.1.3 Waterrobuuste inrichting bevorderen
Voeding	De reserve wordt gevoed vanuit de € 13,2 mln. die in het coalitieakkoord Duurzaam Doorpakken! beschikbaar is gesteld voor een integraal waterplan en klimaatadaptatie
Looptijd	t/m 2024
Maximale hoogte	De maximale hoogte van de reserve wordt bepaald door de door PS vastgestelde stortingen ten behoeve van de dekking van de doelen van de reserve

Het nieuwe instellingsbesluit luidt:

Reserve Klimaatadaptatie	
Functie	Budgetgerichte reserve.
Bestemming	– Vormgeven eigen klimaatadaptatiebeleid en eigen klimaatadaptatieprojecten, opstellen integraal waterplan, cofinanciering aanvullend klimaatonderzoek, verbinden met andere provinciale opgaven (bv.: biodiversiteit, KRW, OV-knooppunten, etc.), – Cofinanciering Deltaprogramma's. Conform afspraken die zijn vastgelegd in het landelijke bestuursakkoord Klimaatadaptatie (projecten wateroverlast, droogte, hittestress, overstromingen en meekoppelkansen), – Cofinanciering klimaatadaptatieprojecten van derden (o.a. waterschappen, gemeenten, belangenorganisaties, bedrijven). – Cofinanciering van digitaal beter beschikbaar maken klimaatgegevens voor inwoners en bedrijven (o.a. overstromings–wateroverlast gegevens).
Operationeel doel	3.1.3 Waterrobuuste inrichting bevorderen
Voeding	De reserve wordt gevoed vanuit de € 5,1 mln. die in het coalitieakkoord Duurzaam Doorpakken! beschikbaar is gesteld voor een integraal waterplan en klimaatadaptatie

Looptijd	t/m 2024
Maximale hoogte	De maximale hoogte van de reserve wordt bepaald door de door PS vastgestelde stortingen ten behoeve van de dekking van de doelen van de reserve

Wij verzoeken u deze brief te betrekken bij de besluitvorming over de voordracht en het onjuiste ontwerp-instellingsbesluit van de reserve Klimaatadaptatie daarin te vervangen door het besluit zoals dat in deze brief is opgenomen.

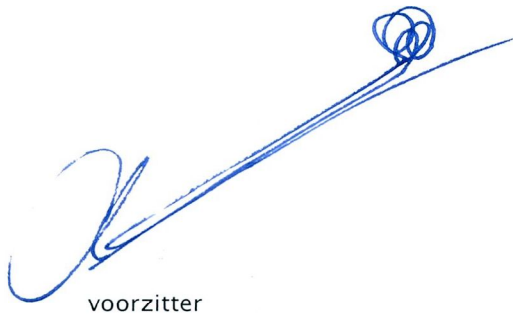
Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. M.J. Berkhout

BU/NWM

Telefoonnummer +31235145025

berkhoutm@noord-holland.nl

1 | 5

Verzenddatum

Betreft: Afdoen initiatiefvoorstel "Echt Groene Stroom voor provincie Noord-Holland"

Kenmerk

1280588/1280616

Geachte leden,

Uw kenmerk

Op 10 april 2017 hebben Provinciale Staten het aangepaste initiatiefvoorstel van de ChristenUnie-SGP "Echte Groene Stroom voor provincie Noord-Holland" aangenomen. Inmiddels heeft de uitwerking van dit initiatiefvoorstel plaatsgevonden en informeren wij u met deze brief hierover.

Het initiatiefvoorstel 'Echte Groene Stroom'

Met het aangepaste initiatiefvoorstel is door de Staten besloten om:

1. te onderzoeken hoe de provincie via haar stroominkoop en andere manieren kan bijdragen aan de vergroting van het duurzame productievermogen in Nederland;
2. een plan te maken waarin de resultaten van dit onderzoek worden gebruikt om additioneel duurzaam productievermogen te realiseren ter grootte van minimaal het elektriciteitsverbruik van de provincie Noord-Holland, met daarbij opgenomen een einddatum en duidelijk omschreven mijlpalen.

Uitwerking initiatiefvoorstel

Via de technische vragen die de heer Klein heeft gesteld voor de commissie Energie Economie en Bestuur van 21 januari 2019 hebben wij u geïnformeerd over de stappen die wij zouden gaan zetten om tot collectieve duurzame energie-inkoop te komen. Hieronder zullen wij per besluit van het initiatiefvoorstel toelichten wat wij hebben gedaan.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

1. *te onderzoeken hoe de provincie via haar energie-inkoop en andere manieren kan bijdragen aan de vergroting van het duurzame productievermogen in Nederland*

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Naar aanleiding van het initiatiefvoorstel is door ons een marktconsultatie uitgevoerd naar de samenstelling en werking van de huidige energiemarkt. De conclusie uit deze consultatie is dat de energiemarkt sterk verandert als gevolg van de energietransitie en de hiermee verbonden hernieuwbare/duurzame energietechnieken. Daar waar tot een aantal jaren geleden de energiemarkt vooral werd bepaald door producenten en leveranciers van energie uit fossiele brandstoffen, verschuift dit naar meer spelers die ook, of alleen maar, hernieuwbare energie opwekken en leveren.

Deze marktconsultatie laat tevens zien dat er een aanzienlijk inkoopvolume nodig is om de duurzame energiemarkt te kunnen betreden en om daar directe invloed op uit te kunnen oefenen. Eindgebruikers kunnen een rol van betekenis spelen vanaf een jaarlijks elektriciteitsverbruik van ongeveer 20 Gigawattuur (GWh). Vanaf een dergelijk volume wordt het voor de producent interessant om met een eindgebruiker de afname van elektriciteit van bijvoorbeeld een windmolenpark of zonneweide voor lange termijn zeker te stellen. Ter indicatie: het eindgebruik van de provincie Noord-Holland bedraagt ca. 14,2 GWh.

Als de provincie concreet wil bijdragen aan de verdere verduurzaming van het Nederlandse energiелandschap en daarvan de elektriciteit zou willen afnemen voor eigen gebruik, dienen de volumes van het eigen gebruik van de verschillende provincies gebundeld te worden.

2. *een plan te maken waarin de resultaten van dit onderzoek worden gebruikt om additioneel duurzaam productievermogen te realiseren ter grootte van minimaal het elektriciteitsverbruik van de provincie Noord-Holland, met daarbij opgenomen een einddatum en duidelijk omschreven mijlpalen.*

Op basis van de marktconsultatie en de rondgang langs de verschillende provincies is de conclusie getrokken dat bundeling van volume noodzakelijk is. Daarom hebben wij de volgende stappen gezet.

Begin 2018 heeft de provincie Noord-Holland vanuit een trekkende rol een inkoopcollectief gevormd met acht provincies, te weten de provincies Flevoland, Gelderland, Limburg, Noord-Brabant, Noord-Holland, Utrecht, Zeeland en Zuid-Holland. Alle acht nemen elektriciteit af, zeven van hen ook gas. Dit collectief heeft als gezamenlijk doel om vanaf 1 januari 2020 duurzame energie in te kopen.

Door een inkoopcollectief te vormen, is een inkoopvolume per jaar ontstaan van ca. 81 GWh aan elektriciteit en ca. 1,3 miljoen m³ aan gas. Van de deelnemende provincies zijn de ambities geïnventariseerd betreffende het duurzaam inkopen. Hiervoor is onder andere gekeken naar de op dat moment geldende coalitieakkoorden en van toepassing zijnde beleidslijnen. Op basis van deze informatie is een collectieve inkoopstrategie en programma van eisen opgesteld. Dit is besproken met energieleveranciers in een tweede marktconsultatie.

Tijdens deze tweede marktconsultatie kwam duidelijk naar voren dat er sprake is van een aanbod gedreven energiemarkt. Met andere woorden er zijn veel meer vragers dan aanbieders voor de levering van hernieuwbare energie. Daarnaast kwam naar voren dat het collectief van provincies een aantrekkelijke opdrachtgever vormt. Dit wordt overigens niet alleen ingegeven door het inkoopvolume (het inkoopvolume van 81 GWh wordt gezien als een 'kleine' afnemer). Wat de provincies als opdrachtgever aantrekkelijk maakt is de afnamezekerheid en de vooruitstrevende rol die de gezamenlijke provincies willen nemen als het gaat om innovatie en toepassing hiervan op het gebied van hernieuwbare energie.

De uitkomsten uit de marktconsultatie, het gevormde collectief en het inkoopvolume zijn getoetst aan de Europese aanbestedingswetgeving. Uit deze toetsing zijn geen belemmeringen naar voren gekomen voor het starten van de aanbesteding.

Inmiddels zijn de Europese aanbestedingen voor elektriciteit en gas in, respectievelijk, mei en juni gepubliceerd en zijn de inschrijvingen in augustus ontvangen. Niet onvermeld mag blijven dat in een moeilijk betreedbare energiemarkt er vijf inschrijvers voor elektriciteit en vier voor groen gas waren. Dit mag in de huidige markt als een succes worden vermeld. De inschrijvingen zijn inmiddels beoordeeld en 27 september aanstaande zal de definitieve gunning plaatsvinden. Nota bene: het betreft individuele contracten onder collectieve voorwaarden, zowel voor gas als elektriciteit. In verband met de Europese regelgeving kunnen de namen van de leveranciers pas na deze datum bekend worden gemaakt.

De belangrijkste punten van de nieuwe energieleveringscontracten zijn:

Elektriciteit

- Iedere afgenomen kilowattuur (kWh) in de periode 1 januari 2020 tot en met 31 december 2022 wordt gegarandeerd als hernieuwbare elektriciteit geleverd op basis van Garanties van Oorsprong (GvO's) die afkomstig zijn van bestaande Nederlandse duurzame energieprojecten;
- Iedere afgenomen kWh vanaf 1 januari 2023 tot en met 31 december 2024 wordt als hernieuwbare elektriciteit geleverd met

behulp van GvO's die afkomstig zijn van Additionele Nederlandse duurzame energieprojecten. Onder 'Additioneel' wordt verstaan dat de GvO's afkomstig zijn van projecten waarvan de eerste productie na 1 januari 2020 plaats zal vinden;

- De leverancier ontvangt over de periode 1 januari 2023 tot en met 31 december 2024 een bonus voor innovatie voor iedere Megawattuur (MWh = 1.000 kWh = 1 GvO) - met een maximum van 10.000 MWh per kalenderjaar - die als hernieuwbare elektriciteit is geleverd met behulp van GvO's die afkomstig zijn van:
  - o Bestaande duurzame energieprojecten in Nederland waar elektriciteit wordt opgewekt en waar sprake is van innovatie op het gebied van energieopslag met behulp van batterijen of onderzoek naar de potentie van waterstof;
  - o Een nieuw te bouwen zonne-energieproject in Nederland waarvoor op het moment van definitieve gunning van de opdracht nog geen vergunning is verleend of subsidie is verstrekt.
- De provincies hebben de mogelijkheid om per kalenderjaar een maximaal aantal eigen GvO's te verwerven en aan te leveren ten behoeve van de te leveren hernieuwbare elektriciteit. Deze GvO's zijn bijvoorbeeld afkomstig van bestaande of nieuwe lokale duurzame energieprojecten op eigen dak- of grondposities van de deelnemende provincies.

Gas

- Het te leveren volume aan gas zal voor 100% bestaan uit zgn. groen gas uit Nederland. Ook hierbij geldt dat de oorsprong van het geleverde volume vast wordt gelegd met een Groen Gas Certificaat (GGC).

Het elektriciteitscontract heeft een looptijd van 5 jaar. Het gascontract heeft een looptijd van 4 jaar. Met het afsluiten van de voornoemde contracten zijn de acht in het collectief aangesloten provincies, voor wat betreft het eigen elektriciteit en gas gebruik, per 1 januari aanstaande CO₂-neutraal, conform het Klimaatakkoord.

Vervolg

Gedurende de afgelopen twee jaar is er veel informatie en ervaring opgehaald over de huidige energiemarkt. Zoals eerder aangegeven is deze markt sterk in ontwikkeling als gevolg van de energietransitie. Daar komt bij dat de ontwikkelingen rondom het Klimaatakkoord en de als gevolg daarvan te ontwikkelen Regionale Energie Strategieën, de energiemarkt de komende jaren verder zullen beïnvloeden. Deze ontwikkelingen bieden nieuwe kansen voor ons als provincie voor wat betreft het stimuleren van de energietransitie. Het vertegenwoordigersoverleg van het gevormde collectief van 8 provincies zal de komende jaren deze ontwikkelingen actief volgen, met het doel

om zo optimaal mogelijke nieuwe energiecontracten af te sluiten vóór 1-1-2024 (gas) en 1-1-2025 (elektriciteit).

De opgedane kennis van de huidige aanbesteding biedt ook handvatten voor andere publieke opdrachtgevers zoals gemeenten en waterschappen. Wij onderzoeken op dit moment of wij onze kennis en de aanwezige kennis van andere initiatieven kunnen samenbrengen, zodat we als gezamenlijke publieke opdrachtgevers beter in staat zijn om onze rol professioneel in te blijven vullen.

Wij vertrouwen erop u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben over de uitwerking van het aangepaste initiatiefvoorstel 'Echte Groene Stroom'.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

voorzitter

Bijlage: aangepast initiatiefvoorstel 'Echte Groene Stroom'

ChristenUnie SGP

Aangepaste versie

04-04-2017

Sinds de indiening van het initiatiefvoorstel "Echte Groene Stroom voor de provincie Noord-Holland" zijn er een aantal ontwikkelingen geweest die van invloed zijn op het initiatiefvoorstel. Het belangrijkste is dat de Rijksoverheid op 25 november 2016 een nieuwe aanbesteding is gestart voor de levering van energie, waar de provincie Noord-Holland deelnemer aan is. De voorwaarden in deze aanbesteding stellen dat alle ingekochte stroom moet worden geleverd met Garanties van Oorsprong van wind- of zonne-energie, waarbij een deel van de groene stroom uit Europese landen mag komen, en ongeveer 30 procent uit Nederland moet komen.¹ Op 10 februari jl. heeft het Rijk de voorlopige gunning aan Eneco, Engie, Greenchoice en Nuon bekend gemaakt. Daarmee is een vergroening van de stroominkoop deels gerealiseerd en zijn de oorspronkelijke voorstellen om het lopende energiecontract te vergroenen achterhaald.

Het college van GS geeft in haar advisering over het initiatiefvoorstel aan de ambitie te delen om een bijdrage te leveren aan de vergroting van het aandeel hernieuwbare energie in Nederland. Ook kondigt zij aan een onderzoek te willen starten naar de mogelijkheden van de provincie Noord-Holland om verduurzaming van het Nederlandse energielandschap te stimuleren. Daarmee zijn echter nog geen concrete doelen rondom de realisatie van de ambitie gesteld.

De Rijksoverheid heeft als doel gesteld om "op de lange termijn" alleen elektriciteit kopen die in Nederland zelf duurzaam is opgewekt, zo veel mogelijk op rijksgrond. Omdat dit de eerstkomende jaren nog niet haalbaar is, ziet zij de jaren 2018-2022 daarom als een overgangperiode.²

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2016/11/25/aanbesteding-voor-inkoop-groene-stroom-voor-rijksoverheid-van-start>

² <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-binnenlandse-zaken-en-koninkrijksrelaties/nieuws/2017/02/10/vier-bedrijven-gaan-groene-stroom-voor-rijksoverheid-leveren>

Het aangepaste initiatiefvoorstel zorgt er voor dat de provincie Noord-Holland niet alleen gaat onderzoeken hoe het energielandschap vergroend kan worden, maar ook een concreet plan maakt om additioneel duurzaam productievermogen te realiseren ter grootte van in ieder geval het eigen elektriciteitsverbruik van de provincie (op jaarbasis tussen de 12.000.000 en 13.000.000 kWh). Hiermee draagt de provincie bij aan de lange termijn ambitie van de Rijksoverheid en vervult zij een voorbeeldrol in het concretiseren hiervan. Zo levert het inkoopbeleid van de Provincie Noord-Holland een daadwerkelijke bijdrage aan de vergroting van het aandeel hernieuwbare energie in Nederland.

Initiatiefvoorstel

Provinciale Staten van Noord-Holland, bijeen op 10 april 2017;

gelezen het initiatiefvoorstel van de ChristenUnie-SGP gedateerd 14 november 2016 en 4 april 2017;

gelezen de reactie van het College van GS gedateerd 2 maart 2017;

gelet op de wens om met het provinciaal inkoopbeleid daadwerkelijk een bijdrage te leveren aan de toename van het aandeel opgewekte hernieuwbare energie in Nederland;

besluiten:

1. te onderzoeken hoe de provincie via haar stroominkoop en andere manieren kan bijdragen aan de vergroting van het duurzame productievermogen in Nederland;
2. een plan te maken waarin de resultaten van dit onderzoek worden gebruikt om additioneel duurzaam productievermogen te realiseren ter grootte van minimaal het elektriciteitsverbruik van de provincie Noord-Holland, met daarbij opgenomen een einddatum en duidelijk omschreven mijlpalen.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

Mevr. G. Nap

BU/BG

Telefoonnummer +31235145096

napg@noord-holland.nl

1 | 2

Verzenddatum

Betreft: Aanpassing programma Naarden buiten de Vesting.

Geachte statenleden,

In het programma Naarden buiten de Vesting werken de gemeente Gooise Meren, Regio Gooi en Vechtstreek, Provincie Noord-Holland en Waterschap Amstel, Gooi en Vecht samen aan de verhoging van de recreatieve, de cultuurhistorische, de ecologische en de landschappelijke waarde van het gebied tussen Naarden-Vesting en Muiden. Hiervoor wordt onder meer geïnvesteerd in waterrecreatie, wandelroutes en het behoud van de schootsvelden. Recente ontwikkelingen zijn aanleiding geweest voor de partijen om stil te staan bij de bereikte resultaten en te bepalen hoe het programma wordt voortgezet.

Op 16 september jongstleden heeft bestuurlijk overleg plaatsgevonden over het programma Naarden buiten de Vesting. Uitkomst van dit overleg is dat het programma wordt aangepast. Besloten is om het project vaarverbinding te schrappen vanwege de hogere kosten en het ontbreken van politiek draagvlak. De gezamenlijke overheden zien nog steeds kansen voor waterrecreatie op de trekvaart. De ontwikkelingen in de omgeving, zoals de nieuwe wijken Krijgsman en Weespersluis, vragen hier ook om. Daarom wordt nu ingezet op een groeimodel, waarbij eerst wordt geïnvesteerd in het herstel van de vestinggracht bij Naarden en het aantrekkelijker maken van de Naardertrekvaart (onder andere het tegengaan van verrommeling). Mocht op de lange termijn blijken dat er door de groei van de waterrecreatie behoefte is aan een nieuwe vaarverbinding, in welke vorm dan ook, dan wordt gekeken welke mogelijkheden er dan zijn.

Kenmerk

1280819 /1280868

Uw kenmerk

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

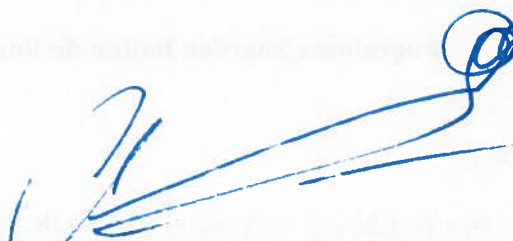
De resultaten van het bestuurlijk overleg en de aanpassing van het programma hebben we beschreven in een informatiebrief, die is bijgevoegd.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

voorzitter

Deze beslissing is namens gedeputeerde staten genomen door het lid van het college dat met dit onderwerp is belast

Bijlage:

- Informatiebrief

Stand van zaken Naarden buiten de Vesting

Inleiding

In het programma Naarden buiten de Vesting werken de gemeente Gooise Meren, Regio Gooi en Vechtstreek, Provincie Noord-Holland en Waterschap Amstel, Gooi en Vecht samen aan de verhoging van de recreatieve, de cultuurhistorische, de ecologische en de landschappelijke waarde van het gebied tussen Naarden-Vesting en Muiden. Hiervoor wordt onder meer geïnvesteerd in waterrecreatie, wandelroutes en het behoud van de schootsvelden. Recente ontwikkelingen zijn aanleiding geweest voor de partijen om stil te staan bij de bereikte resultaten en te bepalen hoe het programma wordt voortgezet. Dit heeft geleid tot aanpassingen in het programma, waarvan het schrappen van de nieuwe vaarverbinding de belangrijkste is. In deze informatiebrief zetten we de bereikte resultaten op een rij en vertellen we u meer over de aanpassingen.

Resultaten

Er zijn al mooie resultaten bereikt, zoals een ecologische verbinding en de succesvolle ruil van weilanden waardoor agrarische bedrijven meer aaneengesloten gebied hebben. In de schootsvelden is de openheid hersteld. Grote stukken zijn overgedragen aan het Goois Natuurreservaat. Daarmee is verzekerd dat de schootsvelden hun natuurwaarde en openheid behouden. Deze overdracht is door een subsidie mogelijk gemaakt. Deze subsidie wordt nu gebruikt om het pand aan de Energiestraat 1 te kopen en te slopen. Dit pand staat op de kop van het bedrijventerrein. Met de sloop wordt het uitzicht uit de vesting verbeterd en de kwaliteit van de entree verhoogd. In de bijlage zijn de behaalde resultaten toegelicht.

Resultaat tussentijdse evaluatie programma

De focus ligt nu op een ander belangrijk doel van het programma: het bevorderen van de waterrecreatie en ruimtelijke kwaliteit van de Naardertrekvaart. In het programma was opgenomen dat een vaarverbinding tussen de trekvaart en het Gooimeer wordt gemaakt en bij Naarden een passantenhaven en insteekhaventjes voor de bootjes in de trekvaart komen. Voor de zomer werd duidelijk dat de vaarverbinding meer zal kosten dan gedacht. Dit komt door gestegen marktprijzen, de onvoorziene noodzaak de nieuwe sluis en brug in de IJsselmeerweg apart aan te leggen en de onvoorziene kosten van een damwand bij Jachthaven Naarden. Ook ontbreekt voor dit project politiek draagvlak in de gemeenteraad. Daarom hebben de partijen, na een evaluatie deze zomer, besloten om deze vaarverbinding te schrappen. Dit heeft ook gevolgen voor de rest van het programma.

Groeimodel voor waterrecreatie op de trekvaart

De gezamenlijke overheden zien nog steeds kansen voor waterrecreatie op de trekvaart. Goede recreatieve voorzieningen leveren plezier op voor recreanten en komen ook ten goede aan de belevingswaarde van het landschap (zowel vanaf het water als vanaf de wal) en aan economische bedrijvigheid. Met ontwikkelingen in de omgeving, zoals de waterrijke wijken Krijgsman en Weespersluis, wordt ook groei verwacht. Mocht in de toekomst blijken dat er hierdoor behoefte is aan een nieuwe vaarverbinding, in welke vorm dan ook, dan wordt gekeken welke mogelijkheden er dan zijn. Dat zal wel op lange termijn zijn. Er wordt daarom nu ingezet op een gematigder groeimodel, waarbij eerst wordt geïnvesteerd in het aantrekkelijker maken van de huidige Naardertrekvaart.

Aanpassing programma

Een groot deel van het budget voor het programma bestond uit Groene Uitwegmiddelen, die het Rijk ter beschikking heeft gesteld om een aantal landschappelijke en recreatieve doelen in het gebied te bereiken, waaronder de vaarverbinding. De overgebleven Groene Uitwegmiddelen worden daarom niet langer toegekend aan Naarden buiten de Vesting.

Het budget, dat was bedoeld voor versterking van de trekvaart (ca. € 2 mln.), en de reeds gegeven subsidies aan de gemeente, blijven overeind. Het wandelpad tussen de Vesting en Stadzicht gaat daarom gewoon door.

Het beschikbare budget is niet genoeg om alle overgebleven projecten uit te voeren. Daarom is ervoor gekozen dit eerst in te zetten voor het herstellen van de vestinggracht bij Naarden. Uit de participatie bleek dat veel mensen hier enthousiast over zijn. Dit project dient ook meerdere doelen. Het is ook een verfraaiing van de entree van de vesting en creëert de mogelijkheid om ligplaatsen te maken. Met de sloop van Energiestraat 1 is de ruimte voor de havenkom al vrijgespeeld. Over het type haven, passanten- of vaste ligplaatsen, wordt nog besloten.

Afbeelding uit concept visie passantenhaven met de herstelde vestinggracht.

Het project 'optimalisatie trekvaart', waarvoor insteekhaventjes langs de vaart zouden worden gemaakt, wordt geschrapt. Er is minder aanleiding om de vaart hier breder te maken. De partijen gaan wel de verrommeling aanpakken, door het maken van enkele aanlegplekken, het verplaatsen van bootjes de havenkom en waar nodig handhaving. Als het budget van 2 miljoen euro het toelaat, worden ook nog enkele kleine maatregelen langs de trekvaart genomen.

Op deze wijze levert het programma nog steeds een belangrijke bijdrage aan de ruimtelijke kwaliteit en de waterrecreatie.

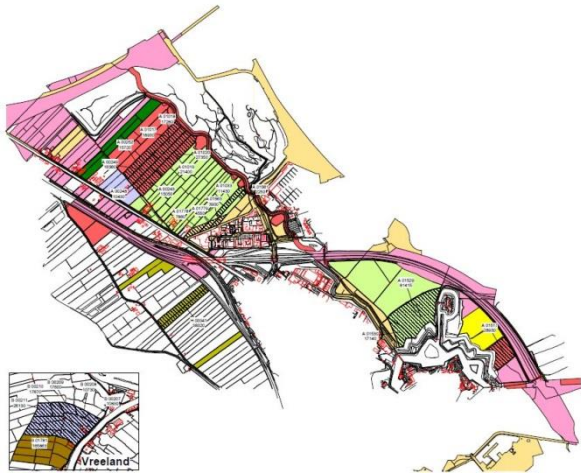
Voortzetting programma

De komende periode gaan de lopende projecten, zoals het wandelpad en de sloop van Energiestraat 1, gewoon door. In de tussentijd wordt er een aangepast gebiedsprogramma opgesteld en meer precies bepaald wat mogelijk is met de beschikbare middelen. De bestaande afspraken tussen de partijen worden hierop aangepast. De gemaakte visie voor de passantenhaven wordt ook aangepast, maar de basisuitgangspunten, zoals de vorm van de haven, blijven onveranderd.

Vervolgens wordt ook bekendgemaakt hoe de projecten verder worden uitgevoerd.

Bijlage: bereikte resultaten Naarden buiten de Vesting

Agrarische structuurversterking

Het eigendom in de schootsvelden en de BOBM-polder was versnipperd. Dat is ongunstig voor agrarische bedrijven, het meest efficiënt zijn aaneengesloten kavels, liefst bij de boerderij. Daarom is er een ruil van gronden opgezet. Hierbij is een bedrijf verplaatst naar Vreeland. Deze kavelruil is inmiddels afgerond.

*De nieuwe verdeling van de gronden:
aaneengesloten percelen*

Ecologische verbinding

Door de kavelruil kwamen ook de gronden beschikbaar om een lang gekoesterde wens te realiseren, een natuurverbinding tussen het Naardermeer en het Gooimeer. Door de verschillende wegen was het Naardermeer, met de dieren die er leven, geïsoleerd geraakt. Door het verbreden van de snelweg deed zich de kans voor een ecologische verbinding te maken en is er een passage onder de A1 gemaakt. Maar ook in de polder en de golfbaan waren maatregelen nodig. Deze zijn inmiddels ook uitgevoerd.

De ecologische verbinding en de passage over de golfbaan.

Herstel en veiligstellen van de schootsvelden

Een open zicht was cruciaal voor een vestingstad als Naarden en hoort bij de unieke kenmerken van het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. In 2019 is deze waterlinie voorgedragen als Unesco werelderfgoed als toevoeging aan de Stelling van Amsterdam, die deze status al heeft. In de schootsvelden in Naarden was begroeiing ontstaan en was er bodemverontreiniging. Door het programma is dit hersteld. Door slim gebruik te maken van vrijkomende grond bij de ecologische verbinding zijn de schootsvelden voorzien van een nieuwe grondlaag, zodat deze vrij van verontreiniging kan worden gebruikt.

Daarnaast was het de wens om te zorgen dat de schoonheid van deze gebieden behouden blijft. Daarom zijn deze gronden overdragen aan het Goois Natuurreservaat, die volgens de statuten het doel hebben om het natuurschoon 'ten eeuwigen dagen te behouden'. De gronden worden gepacht door een agrarische natuurvereniging.

De gronden waren van de gemeente Gooise Meren. De gemeente heeft een subsidie gehad als vergoeding voor de opbrengst van de gronden. De gemeente steekt dit weer in het programma, en in het bijzonder in de aankoop en sloop van Energiestraat 1. Zo wordt met één subsidie zowel het schootsveld veiliggesteld als een stuk openheid hersteld.

De overheidsgronden in het schootsveld

Herstelde openheid in het schootsveld

Verder met de Vesting Muiden

In het convenant tussen de partijen uit 2015 staat ook dat partijen ernaar streven om het ontwikkelplan Verder met de Vesting Muiden ook daadwerkelijk om te zetten naar resultaten. Doel daarbij is om in en bij Muiden vergelijkbare doelstellingen te bereiken. Dit is in 2017 ook gelukt, er is tussen de betrokken overheden (ook met Rijkswaterstaat) een programma tot stand gekomen, waar ook middelen uit de Groene Uitweg voor zijn toegekend. Ook in dit programma zijn al aansprekende resultaten bereikt. Meer informatie vindt u hier: <https://www.regiogv.nl/gemeenteraden/ruimte-mobiliteit/verder-met-de-vesting-muiden/>

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	873
Extern Zaak ID	1232690
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	15
Omschrijving	(Archief) Brief GS aan PS inz. Archieftoezicht 2018 (c-genda EFB 28-10-2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Conform de archiefverordening 2014 dient de provinciearchivaris jaarlijks rapport uit te brengen aan GS over het uitgevoerde toezicht op de provinciale archieven. Bijgaand verslag betreft de archiefinspectie over het jaar 2018.

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. S. van der Noord
CZ/CIO

Telefoonnummer +31235145738
noords@noord-holland.nl

1 | 3

Betreft: Archieftoezicht 2018

Verzenddatum

19 SEP. 2019

Geachte leden,

Kenmerk

1232690/1241892

Conform de archiefverordening 2014 dient de provinciearchivaris jaarlijks rapport uit te brengen aan GS over het uitgevoerde toezicht op de provinciale archieven. Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u hierbij zijn rapport over de archiefinspectie van 2018.

Uw kenmerk

De provinciearchivaris concludeert dat we in 2018 vanuit verschillende invalshoeken veel werk hebben verzet op het gebied van ons informatiebeheer. De diverse programma's van de informatieagenda worden genoemd, alsmede een aantal concrete resultaten die het afgelopen jaar zijn behaald, waaronder: de inventarisatie van vakapplicaties, het updaten van de zaaktypecatalogus en vernietigingsprocedure in Verseon en de ontwikkeling van een organisatiebreed kwaliteitssysteem voor informatiebeheer, waar we gestaag aan doorwerken. Daarnaast was de feestelijke overdracht van de papieren archieven over de periode 1989-1997 op 21 maart 2018 een mijlpaal.

De provinciearchivaris complimenteert ons met onze inzet en de behaalde resultaten. We zijn trots op het compliment, dat ons inspireert om op dezelfde voet verder te werken aan een beter informatiebeheer.

Een belangrijke ontwikkeling in 2018 was de intentie om Office 365 met Sharepoint te implementeren. De provinciearchivaris is blij dat hier uiteindelijk, weliswaar later in de projectfase, alsnog archiefexpertise bij betrokken is, zodat nu rekening wordt gehouden met de aandachtspunten en eisen die vanuit deze expertise worden gegeven. Ook de provinciearchivaris zelf is inmiddels betrokken bij dit project.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Uit deze situatie komt de aanbeveling voort om ervoor te zorgen dat informatiesystemen niet kunnen worden aangekocht of geïmplementeerd zonder daarbij een informatiespecialist te betrekken. De provinciearchivaris constateert n.a.v. de toets naar het voldoen van de applicatie SAP dat deze nog niet aan alle eisen voldoet. Aanpassingen in het beheer van de informatie die is opgeslagen in SAP is daarom noodzakelijk. Hiervoor, en voor het opvolgen van andere aanbevelingen, hebben we een plan van aanpak opgesteld.

In zijn rapport gaat de provinciearchivaris ook in op een aantal nog openstaande aanbevelingen uit zijn inspectierapport over 2017. De archiefinspectie van 2017 was de eerste inspectie die werd uitgevoerd door de directeur van het Noord-Hollands archief als onze nieuwe provinciearchivaris. Deze inspectie deed daarom tevens dienst als nulmeting. Dit heeft tot gevolg gehad dat sommige aanbevelingen zo veelomvattend en breed waren dat het in de praktijk brengen van de oplossingsrichtingen meerdere jaren in beslag neemt. Daarnaast zit het opvolgen van een aantal aanbevelingen in scope van programma's met een langere looptijd. Vijf van de tien genoemde aanbevelingen zijn inmiddels opgevolgd. We hebben de overgebleven aanbevelingen geconcretiseerd in een aantal stappen. Deze zijn opgenomen in het eerder genoemde plan van aanpak. Het is ons streven deze aanbevelingen, samen met de recente aanbevelingen uit het rapport over 2018, nog dit jaar op te volgen.

Onze maatschappij verandert in een informatiemaatschappij waarin de informatieproductie met behulp van moderne informatie- en communicatietechnieken explosief toegenomen is en nog steeds exponentieel toeneemt. Bedrijven en overheden staan daarom internationaal voor een enorme uitdaging op het gebied van het beheer van deze informatie. De Nederlandse overheid en de provincie vormen hierop geen uitzondering.

Wij zijn als provincie in de lopende programma's onder de informatie-agenda hard bezig om de omslag te maken en ons aan te passen aan de snel veranderende realiteit. Er lopen vele initiatieven die bijdragen aan een verbetering van ons informatiebeheer.

Uiteraard zijn we gezien de complexiteit en de omvang van de ontwikkelingen op het gebied van informatie niet zomaar 'klaar'. Met de voortgaande digitalisering zal er de komende jaren genoeg te verbeteren blijven. De aanbevelingen uit het inspectierapport ondersteunen ons in ons streven naar continue verbetering van ons informatiebeheer. Dat betekent dat we méér willen doen dan alleen maar het oplossen van de door de inspecteur geconstateerde tekortkomingen.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

3 bijlage(n)

Beknopt verslag van het Archieftoezicht 2018

Oplegnotitie

Reactie opdrachtgever

Aan

Het College van Gedeputeerde Staten

Kopie aan**Bijlagen:****Uw contactpersoon**

dhr E.L.M. Elferink

AD/CC

Telefoonnummer +31235143132

elferinke@noord-holland.nl

Betreft: Archiefinspectie 2018

Memo

17 mei 2019

1 | 3

Doel notitie

De provinciearchivaris heeft rapport uitgebracht over de namens hem uitgevoerde archiefinspectie 2018. Het rapport beschrijft de voortgang van de opvolging van de aanbevelingen die de provinciearchivaris deed in zijn rapport over de archiefinspectie 2017 en gaat in op een aantal nieuwe thema's die verdiepend zijn onderzocht. Deze notitie betreft de bestuurlijke samenvatting van het rapport en is een coproductie van de provinciearchivaris en Internal Audit van de sector Concerncontrol van de provincie Noord-Holland.

De bevindingen van de archiefinspectie over 2018 bestaan uit twee sporen:

1. de mate van opvolging van de aanbevelingen naar aanleiding van de archiefinspectie over 2017;
2. nieuwe bevindingen over het jaar 2018.

Hieronder volgen de belangrijkste conclusies met betrekking tot beide sporen.

Mate van opvolging aanbevelingen van archiefinspectie 2017

De provinciearchivaris heeft naar aanleiding van de inspectie over 2017 veertien aanbevelingen gedaan. De provincie heeft deze aanbevelingen overgenomen en een plan van aanpak opgesteld om deze aanbevelingen op te volgen. Volgens dit plan zouden in 2018 elf van de veertien aanbevelingen moeten zijn opgevolgd.

Uit het rapport over de archiefinspectie 2018 blijkt dat vijf van de veertien aanbevelingen zijn opgevolgd en hebben geleid tot concrete acties en/of producten. Twee aanbevelingen zijn gedeeltelijk opgevolgd. Op basis van de door de provincie verstrekte informatie

verwacht de provinciearchivaris dat drie aanbevelingen in het eerste kwartaal 2019 zullen zijn opgevolgd en de overige vier later in 2019. De toegezegde en deels gerealiseerde maatregelen dragen in opzet bij aan een beter informatie- en archiefbeheer. Of dat ook daadwerkelijk het geval zal zijn moet nog blijken. Gelet op het korte tijdsbestek tussen het nemen van de maatregelen en de inspectie is daar nu nog geen uitspraak over mogelijk. Bij de aanbeveling over het aannemen van, tijdelijk, extra personeel merkt de provinciearchivaris wel op dat die aanbeveling is opgevolgd en dat dit ertoe heeft geleid dat de achterstanden niet verder zijn opgelopen. De achterstanden zijn echter ook niet ingelopen.

Bevindingen archiefinspectie over 2018

De provinciearchivaris beschrijft in zijn rapport ook een 'stand van zaken' (hoofdstuk 3). Die stand van zaken betreft met name een aantal ontwikkelingen op het gebied van het informatie- en archiefbeheer bij de provincie. De provinciearchivaris gaat in dat hoofdstuk onder meer in op de mate waarin in geautomatiseerde systemen rekening wordt gehouden met eisen op het gebied van archivering en vernietiging en op zijn formeel voorgeschreven rol bij aanschaf en implementatie van informatiesystemen.

Een belangrijk risico dat de provinciearchivaris signaleert, is dat zeer gevoelige persoonsinformatie is opgeslagen in SAP en dat SAP niet aan alle eisen van Archiefwet- en regelgeving voldoet, noch aan de eisen van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG).

De provinciearchivaris komt op basis van zijn inspectie 2018 tot zeven nieuwe aanbevelingen:

1. Leg in de interne procedures inzake aanschaf en implementatie van informatiesystemen vast dat daar altijd archivistische expertise bij betrokken is, en stel deze procedures vast.
2. Formaliseer de instelling van een Strategisch Informatie Overleg (SIO) bij PNH.
3. Rond de opvolging van de aanbevelingen uit het verslag over 2017 af.
4. Vorm, beheer en bewaar de nieuwe permanent te bewaren personeelsdossiers in een informatiesysteem dat bedoeld is voor het beheren van archiefwaardige informatie of zorg ervoor dat het huidige systeem voldoet aan de gestelde eisen van Archiefwet- en regelgeving.
5. Zorg voor goede vernietigingsfunctionaliteit in informatiesystemen zoals SAP, Verseon, een nieuw aan te schaffen DMS, alle systemen waarin archiefwaardige informatie

wordt beheerd, ook datasystemen, zowel vanuit het oogpunt van de AVG als vanuit de Archiefwet.

6. Stel een metagegevensschema op en vast voor de personeelsdossiers.
7. Zorg ervoor dat de informatie in Inkoopdossiers onder de € 50.000 in samenhang raadpleegbaar is. De huidige situatie deels in SAP, deels in Verseon is onwenselijk.

Beknopt verslag van het Archieftoezicht

Provincie Noord-Holland
2018

Auteur: Stinie Francke
Datum: april 2019

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
1. Samenvatting en aanbevelingen	3
1.1 Samenvatting	3
1.2 Opvolging aanbevelingen verslag over 2017	3
1.3 Nieuwe aanbevelingen	8
2. Werkwijze en verantwoording	9
3. Stand van zaken	11
3.1 Analoog archief	11
3.2 Digitaal archief	11
3.3 Vernietiging	13
3.4 Personeel	14
3.5 Strategisch Informatie Overleg (SIO)	14
4. Bijlage I: Toets dossiers in SAP	15
4.1 Personeelsdossiers module eHRM	15
4.2 Inkoop module SRM	19
5. Bijlage II: Geraadpleegde informatie	20

1. Samenvatting en aanbevelingen

1.1 Samenvatting

Bij de Provincie Noord-Holland (PNH) is in 2018 is veel werk verzet inzake het informatiebeheer op meerdere fronten. Zo werkt men in diverse programma's van de Informatieagenda, die voortkomt uit het Concern Informatie Plan (het CIP), aan deze verbeteringen. Ook unit DIV had hier een flink aandeel in. Behaalde resultaten zijn onder andere:

- de optimalisatie van de processen informatiebeheer,
- een nieuw concept informatiebeleid,
- de inventarisatie van (vak)applicaties,
- het aanpassen van de zaaktypecatalogus,
- de verbetering van de vernietiging procedures,
- het ontwikkelen van een organisatiebreed kwaliteitssysteem voor informatiebeheer,
- het project start architectuur en
- de opschoning van schijven.

Op 21 maart 2018 zijn de geïnventariseerde archieven over de periode 1989-1997 feestelijk overgebracht. Hiermee kwamen deze archieven onder het beheer van de provinciearchivaris. Deze resultaten en inzet verdienen een groot compliment!

Helaas ging niet alles voortvarend in 2018. Bij de intentie om het systeem Microsoft Office 365 met SharePoint te implementeren in de organisatie bleek dat bij de aanschaf van dit systeem niet alle benodigde expertise inzake archivering was betrokken. Deze omissie werd hersteld, maar het was niet bij alle betrokkenen duidelijk dat bij de aanschaf en uitrol van een nieuw informatiesysteem waarin archiefwaardig materiaal (ook data) zal worden verwerkt en/of beheerd, **altijd** archiefexpertise betrokken moet zijn.

Daarnaast werd door de toets van de inspectie ¹ naar het voldoen van de applicatie SAP aan de archiefwettelijke eisen geconstateerd dat SAP niet aan al deze eisen voldoet. PNH loopt hiermee risico door zeer gevoelige persoonsinformatie op te slaan en te beheren in een systeem dat niet aan alle eisen van Archiefwet- en regelgeving voldoet, noch aan de eisen van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG).

1.2 Opvolging aanbevelingen verslag over 2017

1. Breng alle archiefwaardige informatie in de gehele organisatie in kaart.

Een actueel en volledig overzicht van applicaties met daarin archiefwaardige informatie wordt samengesteld door een projectteam in samenwerking met de informatiemanagers en de functioneel beheerders en key-users van de applicaties. Ten tijde van de inspectie op 12

---

¹ Zie Bijlage I voor een specifiek overzicht van de toetsing van de eHRM en SRM-modules in SAP.

en 13 november 2018 was de verwachting dat er medio december een volledig en actueel overzicht zou zijn van de applicaties met archiefwaardige informatie. Het overzicht was januari 2019 gereed.

2. Breng alle archiefwaardige informatie in beheer bij informatieprofessionals, dus ook de archiefwaardige informatie die niet in Verseon wordt beheerd.

Deze aanbeveling wordt uitgevoerd in samenhang met aanbeveling 1. Per applicatie zullen de benodigde beheermaatregelen worden vastgesteld. De verwachting is om deze aanbeveling in het tweede kwartaal van 2019 af te ronden.

3. Stel centraal beleid vast om alle archiefwaardige informatie conform Archiefwet- en regelgeving te beheren, of dat nu documenten zijn of gegevens in databases, digitale tekeningen of audio opnames.

Beleid, met betrekking tot informatiebeheer wordt opgesteld vanuit de CIO-office in overleg met betrokkenen uit alle directies. Voor informatiebeveiliging, privacy en classificatie bestaat al vastgesteld beleid in de vorm van 'zakboekjes'.

Vanuit het programma Optimaal Digitaal wordt gewerkt aan het in kaart brengen van en zo nodig aanpassen van beleidskaders voor: metadata, bewaartermijnen, vernietiging, informatiebeveiliging, classificatie van documenten, privacy, naamgevingsconventies, versiebeheer en dossiervorming. Het beleidsdocument is in concept gereed, vaststelling van het beleid wordt in het 1e kwartaal verwacht.

4. Breid het huidige kwaliteitssysteem voor het informatiebeheer uit naar een concern breed systeem.

Met behulp van externe expertise is er een normenkader opgesteld voor een concern brede kwaliteitssysteem. Op dit moment wordt er gewerkt aan een overzicht van producten en instrumenten die noodzakelijk zijn om als PNH-compliant aan de Archiefwet- en regelgeving te zijn. Tevens wordt er een overzicht van verantwoordelijkheden (zgn. RACI-tabel) gemaakt. In februari 2019 is het raamwerk voltooid. De RACI-tabel wordt in het eerste kwartaal 2019 opgeleverd.

5. Stel voldoende informatiespecialisten op hbo/wo niveau met kennis van digitaal archiveren aan o.a. voor het beoordelen van de applicaties met archiefwaardige informatie en het opstellen van de nodige maatregelen voor het duurzaam bewaren van de archiefwaardige informatie in deze applicaties.

De unit DIV is in 2017 uitgebreid met twee informatiespecialisten op hbo-niveau. Het werven van een derde informatiespecialist zal in het eerste kwartaal van 2019 plaatsvinden. Waarmee het archiefbeheer naar verwachting van de archiefinspectie op een adequaat niveau kan worden gebracht.

6. Beoordeel de applicaties met archiefwaardige informatie, uitgaande van de eisen ingevolge de Archiefwet en privacywetgeving en rapporteer de uitkomsten aan de Provinciearchivaris. (Zie ook opvolging aanbeveling 1)

De rapportage zal waarschijnlijk in het eerste kwartaal van 2019 plaatsvinden.

7. Om te bereiken dat wordt voldaan aan artikel 3 van het Besluit Informatiebeheer PNH 2014 ² de volgende aanbevelingen:

Maak het informatiebeheer onderwerp van een consequente sturing door het management op alle niveaus.

Voor de sturing op een goed informatiebeheer zal het management, inclusief de team senioren en operationele managers, regelmatig het onderwerp archivering onder de aandacht brengen bij de medewerkers. Dit zal onderdeel zijn het nog in te voeren concern brede kwaliteitssysteem. De oorspronkelijke verwachting was dat dit gereed zou zijn in het vierde kwartaal van 2018 maar is inmiddels uitgesteld naar het eerste kwartaal van 2019.

Zorg voor voldoende menskracht voor de ondersteuning van de ambtenaren bij het verwerken van de archiefwaardige informatie middels helpdesk, trainingen, uitleg over wat archiefwaardige informatie is, instructies, procedurebeschrijvingen en beschrijvingen van de minimale inhoud van een dossier per zaaktype.

Voor de ondersteuning van medewerkers bij het verwerken van archiefwaardige informatie zal een inventarisatie van de opleidingsbehoeften plaatsvinden en tevens zal een opleidingsprogramma worden vastgesteld. Deze aanbeveling wordt in het kader van het Project Bedrijfsopleidingen 2020 en het programma Optimaal Digitaal opgevolgd. Ook wordt een goede vindplaats van de relevante documenten met werkinstructies en procedures aangeboden. Realisatie wordt verwacht in het vierde kwartaal van 2018.

Breid de bezetting bij de unit DIV uit met tijdelijk personeel voor de archivering van de dossiers in Verseon.

Bij de unit DIV is sinds september 2017 tijdelijk extra personeel (1,4 fte) ingezet voor de archivering van dossiers. Deze inzet heeft, zoals het er nu naar uitziet, het gewenste effect teweeggebracht. De huidige stand van zaken is gehandhaafd. Achterstanden zijn niet opgelopen, maar ook niet ingelopen.

---

² Art. 3 Besluit Informatiebeheer PNH 2014: De behandelend ambtenaar draagt zorg voor een actueel, juist en volledig dossier dat de informatie bevat die noodzakelijk is voor de wettelijke taken die hij uitvoert en de zaken die hij behandelt.

8. Met betrekking tot het informatiesysteem RIS voor burgemeestersbenoemingen:

Zet vaart achter het onderzoek naar de mogelijkheden van Tangram t.a.v. RIS en trek samen op met de gebruikers van het systeem bij andere PNHs. Kies voor een robuuste oplossing voor het niet voldoen aan de wettelijke eisen van het RIS. Blijf van de te bewaren informatie papieren dossiers vormen zolang het systeem niet de vereiste functionaliteiten bevat voor archivering.

Burgemeestersdossiers worden volledig in papieren vorm bewaard, zolang RIS nog niet voldoet aan de wettelijke eisen voor archivering. Dit is geconstateerd in het verslag toezicht over 2017. Leverancier Tangram heeft inmiddels een update ontwikkeld, die het mogelijk maakt om sollicitantendossiers na 3 jaar (huidige maximale bewaartermijn) te anonimiseren. Met de leverancier en andere PNHs worden de mogelijkheden onderzocht voor het opnemen van een volledige archieffunctie in RIS. Er zijn een Business Impact Analyse en een Privacy Impact Analyse uitgevoerd. Op dit moment kan er handmatig, per document, vernietigd worden. Er wordt aan gewerkt om dit ook geautomatiseerd te kunnen doen.

9. Verbeter de huidige zaaktypecatalogus en maak een juist gebruik van de zaaktypen.

De archiefinspecteur heeft een verbeterde zaaktypecatalogus ontvangen. De unit DIV en de directie B&U hebben gezamenlijk aan het scherper definiëren van zaaktypen van deze directie gewerkt. Een deel van de zaaktypen wordt ook besproken in de Provisa-werkgroep. De borging van een juist gebruik van zaaktypen vindt al plaats door de unit DIV en de vakgroep Informatiebeheer bij Beheer en Uitvoering. Dit zal tevens onderdeel zijn van het kwaliteitssysteem (aanbeveling 4). De aanscherping van de zaaktypecatalogus is inmiddels afgerond. De borging van de zaaktypen vindt doorlopend plaats.

10. Lever staten van vernietiging aan bij de provinciearchivaris die aan de eisen uit het Besluit Informatiebeheer PNH 2014 voldoen (correcte omschrijvingen, vermelding van het juiste selectienummer uit Provisa en in een formaat waarin eenvoudig opmerkingen zijn bij te houden).

Deze aanbeveling is afgerond. Er zijn aanpassingen in Verseon doorgevoerd om te kunnen voldoen aan de eisen uit het Besluit Informatiebeheer PNH 2014. Het format van de vernietigingslijsten is afgestemd op het model van het Noord-Hollands Archief (NHA). Er zijn in het verleden echter handmatig categorieën en bewaartermijnen aangepast. Om aan de aanbeveling te voldoen zouden al deze aanpassingen ook weer op handmatige wijze hersteld moeten worden. Dat is ondoenlijk. Het is de bedoeling hierover een algemene toelichting op te stellen bij de vernietigingslijst. Bij de toestemming tot vernietiging door de Provinciearchivaris zal ook vermelding worden geplaatst.

11. Stel waar nodig procedures op en vast voor een goed informatiebeheer, zoals emailarchivering en emailvernietiging, opslag en vernietiging van informatie op de netwerkschijven, de minimale inhoud van een dossier per zaaktype en voor conversie en migratie van digitale archiefwaardige informatie.

Beleid wordt vanuit de CIO-Office opgesteld. PNH volgt de landelijke ontwikkelingen m.b.t. emailarchivering met de intentie om daar vervolgens bij aan te haken. Het is een gecompliceerde problematiek.

Vanuit de Werkgroep Techniek via het Programma Optimaal Digitaal wordt er gewerkt aan een migratiestrategie, zodat in de toekomst de juiste stappen worden gezet ingeval van een migratie van data. Ook is er een directienota gereed m.b.t. bronnenbeleid. Voor alle zaaktypen is vanuit de unit DIV een minimale set van documenten gedefinieerd en deze worden in Verseon aangepast. De verwachting is dat deze aanbeveling in 2019 is afgerond. Het opstellen van de minimale inhoud van een dossier per zaaktype heeft wat vertraging opgelopen. Dit punt zal worden opgepakt door de in 2019 te werven recordmanager. Dit onderdeel zal dan in 2019 worden afgerond.

12. Leg de uitgevoerde beheeractiviteiten (bijvoorbeeld vernietiging, migratie, vervanging) op de informatie vast in een veld voor metadata in Verseon.

Deze aanbeveling is afgerond.

13. Vermeld het selectienummer uit Provisa bij de zaak in Verseon.

De unit DIV is in maart 2018 gestart met een controle van de zaaktypencatalogus (ZTC) en de ontbrekende selectienummers worden aangevuld in de ZTC in Verseon. De controle is afgerond en aanpassingen waar nodig worden de komende tijd uitgevoerd. Realisatie is in het vierde kwartaal van 2018 gerealiseerd.

14. In het advies d.d. 23 november 2017 van de PNH bij het besluit vervanging van PNH wordt aanbevolen om de digitale beheeromgeving te toetsen aan de hand van het toetsingskader voor de digitale beheeromgeving RODIN 2. De RODIN-toets heeft ook plaats gevonden in 2014, er zijn toen aanbevelingen gedaan.

De toets van de digitale beheeromgeving omvat 3 onderdelen: beleid en organisatie, informatiebeheer (lees: systeem) en ICT en informatiebeveiliging. **Het is zeer aan te bevelen dat PNH zelf op afzienbare termijn een audit uitvoert aan de hand van RODIN 2 en de uitkomsten hiervan rapporteert aan de Provinciearchivaris. Stel vervolgens maatregelen vast voor de geconstateerde risico's.**

Deze aanbeveling wordt uitgevoerd in het eerste kwartaal van 2019 in samenhang met aanbeveling 4 over de inrichting van een concern breed kwaliteitssysteem. Tijdens de uitvoering van de RODIN 2 audit wordt Verseon niet onder de loep genomen, aangezien is aangegeven dat dit systeem binnenkort vervangen gaat worden.

1.3 Nieuwe aanbevelingen

1. Leg in de interne procedures inzake aanschaf en implementatie van informatiesystemen vast dat daar altijd archivistische expertise bij betrokken is, en stel deze procedures vast.
2. Formaliseer de instelling van een Strategisch Informatie Overleg (SIO) bij PNH.
3. Rond de opvolging van de aanbevelingen uit het verslag over 2017 af.
4. Vorm, beheer en bewaar de nieuwe permanent te bewaren personeelsdossiers in een informatiesysteem dat bedoeld is voor het beheren van archiefwaardige informatie of zorg ervoor dat het huidige systeem voldoet aan de gestelde eisen van Archiefwet- en regelgeving.
5. Zorg voor goede vernietigingsfunctionaliteit in informatiesystemen zoals SAP, Verseon, een nieuw aan te schaffen DMS, alle systemen waarin archiefwaardige informatie wordt beheerd, ook datasystemen, zowel vanuit het oogpunt van de AVG als vanuit de Archiefwet.
6. Stel een metagegevensschema op en vast voor de personeelsdossiers.
7. Zorg ervoor dat de informatie in Inkoopdossiers onder de € 50.000 in samenhang raadpleegbaar is. De huidige situatie deels in SAP, deels in Verseon is onwenselijk.

2. Werkwijze en verantwoording

Per 1 april 2017 is de directeur van het NHA door GS benoemd tot Provinciearchivaris. Volgens artikel 29 lid 2 van de Archiefwet 1995 is de Provinciearchivaris onder de bevelen van GS belast met het toezicht op de naleving van deze wet. Artikel 9 van de Archiefverordening van PNH bepaalt dat de archivaris zich voor deze taak onder handhaving van zijn verantwoordelijkheid kan laten vervangen door één of meerdere ambtenaren. Artikel 15 in genoemde verordening bepaalt dat de Provinciearchivaris jaarlijks verslag doet aan GS over de uitgevoerde inspecties. Dit document betreft het verslag van het beknopte archieftoezicht over het jaar 2018. De inspectie is uitgevoerd door Stinie Francke, archiefinspecteur bij het NHA hierbij ondersteund door Nicole Broek, senior medewerkster bij het NHA. Na ambtelijk overleg met PNH zijn de aanpassingen aan het verslag gedaan door Tanja Holt, archiefinspecteur.

De vorm van het document is het bij het NHA gebruikte format voor beknopte inspecties. De scope van de inspectie betrof:

- Opvolging van de aanbevelingen in het verslag over 2017 (zie hoofdstuk 1.2)
- Huidige stand van zaken van het informatiebeheer
- Controle van de modules eHRM en Inkoop in het systeem SAP en check op de dossiers in SAP.

Dit verslag is gebaseerd op gesprekken met:

- Frank Ossewaarde, CIO
- Wendy Meijer, beleidsadviseur CIO Office
- Irma Lind, unit manager DIV
- Rocco Janssen, sectormanager Concern Service Centrum

De volgende medewerkers hebben de modules eHRM en Inkoop en HRM-dossiers in SAP getoond, vervolgens werd dit met hen besproken:

- Ronald de Jong, functioneel beheerder voor de eHRM module in SAP
- Anneke Elfering, dossiervormer in de eHRM module in SAP
- Marcel Webster, functioneel beheerder Inkoop en financiële gegevens
- Reginald Zonderop, contractmanager Inkoop voor Facilitaire Zaken
- Tina Bos, administratief contractmedewerker
- Monique Duivenvoorden, coördinator debiteuren-crediteuren
- Macella Blom, medewerker rechtspositie, arbeidsvoorwaarden, privacy binnen HRM
- Simone Humblet, teamsenior sector HRM

Hiernaast is het gebaseerd op de contacten die er waren met de contactpersonen bij de PNH en de archiefinspecteur in de genoemde inspectieperiode.

Ook is relevante informatie voor deze inspectie opgevraagd bij PNH, zie hiervoor Bijlage II.

3. Stand van zaken

3.1 Analoog archief

Op 21 maart 2018 vond de feestelijke overbrenging plaats van de provinciale archieven van Noord-Holland over de periode 1989-1997 naar de archiefbewaarplaats. Hiermee ging het beheer over deze archieven over naar de Provinciearchivaris.

Er staat nog ruim 2 km archief in het huurdepot van de PNH bij het NHA, locatie Kleine Houtweg. Dit betreft zowel geïntariseerde (maar niet overgebrachte) als ongeïntariseerde archieven. Er zal een nieuw plan gemaakt worden voor de inventarisatie van het volgende blok over de periode 1998-2012. Overbrenging van dit blok is, conform art 12, lid 1 van de Archiefwet 1995, pas na 2032 nodig. In overleg met de beheerder van de archiefbewaarplaats kan dit ook voor 2032 plaatsvinden. Tot die tijd moet het uiteraard wel voldoen aan de vereisten goede, geordende en toegankelijke staat.

Vanaf januari 2018 worden er geen papieren dossiers meer gevormd na het besluit vervanging van GS. Hiermee werd het informatiebeheer digitaal. Uitzondering zijn de dossiers inzake de burgemeestersbenoemingen. Deze worden volledig in papieren vorm bewaard, zolang het systeem RIS waarin de digitale informatie wordt bewaard nog niet voldoet aan de wettelijke eisen voor archivering en vernietiging.

In de periode 2012-2018 werden er bij de PNH hybride archieven gevormd. Voor de overbrenging van hybride archieven heeft het NHA enkele projectonderzoeken bij aangesloten partners gepland in 2019. Hierbij wordt onderzocht wat de beste mogelijkheden zijn inzake overbrenging van deze archieven. De uitkomsten van deze projecten kunnen dan richtlijnen vormen voor overbrenging bij alle aangesloten overheden waaronder de PNH.

3.2 Digitaal archief

Diverse programma's bij de PNH geven invulling aan de wens om op een goede manier digitaal te werken. Deze programma's zijn onderdeel van de Informatieagenda die voortkomt uit het Concern Informatie Plan (het CIP). Het betreft de volgende programma's: Nieuw technisch Fundament, Optimaal Digitaal, De Digitale PNH, IV Huis op orde, Bedrijfsvoering Op Zijn Best en Samen Data Excellent.

Optimaal Digitaal heeft de meeste raakvlakken met archiefwaardige informatie. Een heel belangrijk onderdeel van het programma van Optimaal Digitaal is de aanbesteding voor een nieuw document management system. In het kader hiervan vond marktconsultatie plaats, zijn er referentiebezoeken afgelegd en is er een risicoanalyse gemaakt. Het verbeteren van het beheer van de archiefwaardige informatie heeft de volle aandacht. Zowel de unit DIV als Optimaal Digitaal hebben hier een belangrijk aandeel in. Onder andere de volgende resultaten van Optimaal Digitaal werden behaald:

- Proces: de processen van Ambtelijke besluitvorming, Post en WOB-verzoeken werden geanalyseerd. Ook zijn de eerste 2 processen 'lean' gemaakt.
- Informatie: overzicht huidig informatiebeleid en concept nieuw informatiebeleid
- Technologie: project start architectuur opgezet; strategieën voor exit, escrow en migratie voor informatiesystemen; inventarisaties (vak)applicaties
- Mens en Organisatie: uitgewerkt ondersteuningspakket voor de medewerkers inzake het informatiebeheer; overzicht minimale kennis en vaardigheden digitaal werken
- Resultaten DIV: verbeteringen inzake de vernietigingsprocedures, aanpassen zaaktypecatalogus, waaronder de zaaktypen voor infraprojecten, ontwikkelen kwaliteitssysteem organisatiebreed.

Het is de bedoeling dat de digitale besluitvorming gedeeltelijk plaatsvindt in de applicatie iBabs, met aandacht voor het documentbeheer wat o.a. een koppeling met het systeem Verseon inhoudt. Het betreft hier de zogenaamde 'rode minuten' en niet de gehele bestuurlijke en ambtelijke besluitvorming. De ambtelijke besluitvorming vindt in Verseon plaats.

Het kopje hierboven geeft aan: 'digitaal archief', dit slaat ook op archiefwaardige data en niet alleen op documentaire informatie. Goed inzicht in de aanwezige data bij de PNH is dan ook essentieel, steeds meer wordt informatie beheerd als data en niet langer als documentaire informatie. Met het in kaart brengen van deze data is men intussen al een eind gevorderd.

In het programmaplan 'Samen Data-excellent' is de link naar de Archiefwet nog niet gelegd. Het is belangrijk dat deze connectie er wel komt. In 2018 is hiertoe aanzet gemaakt, maar tot op heden is de relatie nog niet gelegd. Bepaalde data moet vernietigd worden conform de Archiefwet en de AVG en andere data komt voor permanente bewaring in aanmerking in een daarvoor passend 'systeem' (e-depot). Dat wil zeggen op zodanige wijze dat de duurzame raadpleging en beschikbaarstelling gewaarborgd blijft.

De landelijke ontwikkelingen ten aanzien van het e-depot gaan niet zo snel als gewenst. Het NHA is voor veel acties afhankelijk van het Nationaal Archief.

In 2017 is het project overbrenging van de digitale provinciale bladen naar het e-depot gestart. Dit is in 2018 succesvol afgerond. In 2018 is verder tijd gestoken in de voorbereiding om te komen tot een vervolg.

Er is enige tijd geleden een nieuw informatiesysteem aangeschaft: Microsoft Office 365 met SharePoint. Het is de bedoeling om dit systeem binnenkort in gebruik te nemen. Het biedt goede mogelijkheden om samen te werken met elkaar, ook met mensen buiten de PNH. Ook maakt het plaats onafhankelijk werken mogelijk. Bij de aanschaf van dit systeem werd niet alle benodigde expertise inzake archivering betrokken. Nadat dit is aangekaart werden wel medewerkers met archivistische kennis betrokken zodat waar mogelijk aan de eisen ten

aanzien van het informatiebeheer tegemoet werd gekomen. In overleg met onder andere externe experts en de Provinciearchivaris wordt gekeken of het systeem aan de eisen van archiefbeheer kan voldoen. Bij aanschaf en uitrol van een nieuw informatiesysteem waarin archiefwaardig materiaal zal worden verwerkt en/of beheerd is het zaak dat daar altijd de benodigde archiefexpertise bij betrokken is. Dit gegeven wordt steeds belangrijker, omdat er steeds meer met datasystemen wordt gewerkt. 'Archief' betreft, zoals hierboven benoemd, niet alleen documentaire informatie; data kan evengoed archiefwaardig zijn.

3.3 Vernietiging

Er zijn belangrijke aanpassingen in Verseon doorgevoerd om te kunnen voldoen aan de eisen uit het Besluit Informatiebeheer PNH 2014 inzake de vernietiging. Dat betekent dat waar nodig zaaktypes zijn aangepast en dat de grondslag/vernietigingscategorie uit de provinciale vernietigingslijst is toegevoegd waar deze ontbrak. Ook het opstellen van de vernietigingslijsten is verbeterd. De lijsten geven nu duidelijker weer om welke informatie het handelt en wat de grond voor vernietiging is. De procedure van vernietiging is afgestemd met het model van het NHA.

In het verleden zijn echter handmatig categorieën en bewaartermijnen aangepast. Om aan de aanbeveling te voldoen zouden al deze aanpassingen ook weer op handmatige wijze hersteld moeten worden. Dat is ondoenlijk. Het is de bedoeling hierover een algemene toelichting op te stellen bij de vernietigingslijst. Bij de toestemming tot vernietiging door de Provinciearchivaris zal ook een vermelding worden geplaatst.

Er heeft in Verseon nog geen vernietiging plaats gevonden van digitale informatie. Dit is een aandachtspunt. Vanuit de AVG kunnen bepaalde documenten een zeer korte bewaartermijn hebben. Het is dus noodzaak dat het DMS een goede vernietigingsmodule heeft.

Ook uit het systeem SAP is volgens de geïnterviewden nog nooit iets vernietigd. Niet inzake eHRM en niet inzake Inkoop/financiën. Ten tijde van de inspectie was niet goed bekend hoe dit moet: vernietigen uit SAP. Het is niet geborgd in de werkwijze.

De firma My Brand heeft in november een demonstratie gegeven van de vernietigingsmodule in SAP. Deze demonstratie stond al gepland. Nog geen enkele andere overheidsorganisatie had deze module geïmplementeerd. Het is momenteel mogelijk om handmatig op documentniveau te vernietigen, losse documenten kunnen een aparte bewaartermijn hebben. Daarnaast kan een bewaartermijn ook gelden voor een bepaald onderdeel van het dossier (dit is per 'tab' gescheiden van de rest), en ook kan het gelden voor het hele dossier. Daarom moet het ook mogelijk zijn om ook op 'tab' niveau en op dossier niveau te vernietigen. De huidige vernietigingsfunctionaliteit voldoet dus nog niet als er geen invulling kan worden gegeven aan de vernietiging op deze verschillende niveaus.

3.4 Personeel

De vier informatiemanagers ontwikkelen zich steeds meer tot belangrijke spelers in het informatiebeheer. Ze leggen verbanden tussen de diverse directies en zorgen daarmee voor een steeds completer beeld van het algehele informatie- en archiefbeheer binnen de provincie.

De unit DIV is in 2017 uitgebreid met twee informatiespecialisten op hbo-niveau. Het werven van een derde informatiespecialist zal in 2019 plaatsvinden. Hiermee is de capaciteit toereikend. Er is voldoende kennis in huis om onder andere de beoordeling van de applicaties te kunnen uitvoeren en voor de ondersteuning van ambtenaren bij het verwerken van de archiefwaardige informatie.

3.5 Strategisch Informatie Overleg (SIO)

Het instellen van een Strategisch Informatie Overleg (SIO) bij de PNH is gewenst. Tijdens een SIO-overleg komen belangrijke actuele vraagstukken op strategisch niveau inzake het informatiebeheer aan de orde. Deze vereisen duidelijke afspraken over taken, rollen en verantwoordelijkheden. Het uitblijven van duidelijke afspraken kan leiden tot juridische en financiële risico's en imagoschade (een onbetrouwbare overheid). De besluitvorming over en toetsing van de interne informatiehuishouding moet integraal onderdeel zijn van de organisatiestrategie. In een SIO neemt de benodigde expertise deel, gebaseerd op de agenda. Standaard: CIO, Provinciearchivaris en een bestuurder (statenlid bijvoorbeeld) en afhankelijk van het onderwerp de CISO, of interne/ externe deskundige.

Om de druk op de hoeveelheid overleggen niet nog groter te maken kan de huidige Portfolioboard tweemaal per jaar dienstdoen als SIO.

4. Bijlage I: Toets dossiers in SAP

4.1 Personeelsdossiers module eHRM

Volgens afspraak werd tijdens de inspectie getoetst of het mogelijk is om, conform Archiefwet- en regelgeving, in het systeem SAP digitale eHRM dossiers te vormen en te bewaren. Papieren originelen worden hierbij vervangen door digitale kopieën en daarna vernietigd. Het bleek dat de eHRM module in SAP prettig werkt in vergelijking met papieren dossiers. Het is overzichtelijk en het opbouwen en vullen van het systeem kost niet veel inspanning, omdat veel hiervan geautomatiseerd is.

De grote bulk van deze dossiers betreft langdurig te bewaren, maar op termijn te vernietigen archief. Deze personeelsdossiers dienen 10 jaar na uitdiensttreding te worden vernietigd. Alleen voor medewerkers die tijdens hun werkzaamheden bij de PNH (potentieel) in contact zijn geweest met gevaarlijke stoffen geldt een bewaartermijn tot 110 jaar na de geboortedatum. Daarnaast geldt 'blijvend bewaren' voor bijzondere dossiers, dossiers van ambtenaren met een bijzondere functie (vanaf directieniveau).

De dossiers in de eHRM module voldoen niet aan alle eisen ten aanzien van Archiefwet- en regelgeving en AVG voor de dossiers. Belangrijkste punten waarop verbeteringen van het dossierbeheer van de personeelsdossiers in SAP nodig zijn:

- Het nummer uit de selectielijst Provisa met de grond voor vernietiging wordt niet toegevoegd aan de betreffende informatieobjecten. Als alle documenten in het dossier vallen onder dezelfde vernietigingsgrond kan dit per dossier. Is dit niet het geval dan zal het op documentniveau moeten.
- De dossiers krijgen niet alle verplichte metadata conform wet- en regelgeving.
- Er wordt niet vernietigd uit het systeem, terwijl dit wel mogelijk moet zijn.

Het is aan te bevelen om de te bewaren personeelsdossiers in een informatiesysteem te beheren dat daartoe beter is ingericht, zoals Verseon.

Binnen SAP bevindt zich in de eHRM module naast het onderdeel 'personeelsdossiers', ook het onderdeel workflow waarin de instroom en de besluitvorming plaatsvindt. Dit onderdeel heeft een automatische koppeling met het onderdeel 'personeelsdossiers'. Hierin kan men bijvoorbeeld de status van een document aflezen (wat in het personeelsdossier niet kan) en wie de laatste wijzigingen heeft gedaan. Eerdere wijzigingen worden niet bijgehouden.

De personeelsdossiers van de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied (OD NZKG) worden ook gevormd en beheerd in het systeem SAP van de PNH. Deze dossiers zijn afgeschermd van de dossiers van de PNH en alleen toegankelijk voor de mensen van de OD NZKG. Omdat de OD NZKG meer taken zelf wil uitvoeren, wordt dit de komende twee jaar afgebouwd.

Hieronder volgen t/m 3.7 de belangrijkste toets punten uit het toetsingskader RODIN2, daarna volgen de aanvullende toets vragen t.a.v. de dossiervorming.

Voor de te bewaren dossiers gelden de bepalingen in de Archiefregeling en ook het Besluit Informatiebeheer van PNH 2014. Te bewaren dossiers bevatten ook vernietigbare stukken die op grond van de Archiefwet en de AVG vernietigd moeten worden. Voor de vernietigbare dossiers geldt het Besluit Informatiebeheer van PNH 2014.

1.1 De organisatie is in staat verantwoording af te leggen over:
c. vastgestelde en belegde bevoegdheden, verantwoordelijkheden en taken op het terrein van het informatiebeheer;
d vastgestelde procedures voor het informatiebeheer in de staande organisatie en bij organisatiewijziging, bij het aangaan van samenwerking en/of overgang van taken naar een andere overheid;
Er is een SAP-autorisatiehandboek. Dit valt onder de verantwoordelijkheid van I&I, maar is in samenwerking met de functioneel beheerder en dossiervormers van de eHRM module opgesteld.
++
2.1 Informatieobjecten zijn gekoppeld aan een ordeningsstructuur die is aan te passen zonder de al aanwezige structuur met zijn koppelingen te verstoren.
De ordeningsstructuur is voor ieder dossier hetzelfde. Wijzigingen aanbrengen zou kunnen, maar moet dan wel voor de hele organisatie gelden. Omdat het seriearchief betreft van dezelfde soort dossiers is de uitkomst begrijpelijk. Toch kan het nodig zijn dat er wijzigingen aangebracht worden in bepaalde dossiers, en niet in alle.
+
2.2 Ieder afzonderlijk informatieobject heeft een uniek identificatiekenmerk.
Dossiers en documenten hebben beiden een uniek nummer.
++
2.3 Informatieobjecten bevatten de voor het beheer benodigde kenmerken, die zijn ontleend aan een vastgesteld metagegevensschema.
Er is geen vastgesteld metadataschema, metadatering volgens mondelinge werkinstructie. Niet alle benodigde kenmerken worden genoemd. Zo is het niet mogelijk om een categorie uit de selectielijst Provisa te koppelen aan documenten. Het systeem bevat niet echt velden waarin de benodigde kenmerken kunnen worden vastgelegd, zoals datering van het document, wat het beheer van de dossiers een stuk betrouwbaarder omdat men dan gedwongen is alle benodigde kenmerken in te vullen. Nu wordt veelal de informatie in de omschrijving gezet.
Inhoud: wordt vastgelegd in de omschrijving.

Vorm, verschijningsvorm: enige mogelijke element is Document, verder kan er geen onderscheid worden gemaakt naar verschijningsvorm.   Wanneer, door wie en waarom de informatieobjecten zijn opgemaakt/ontvangen: wordt niet vastgelegd.   Categorie uit de selectielijst: wordt niet vastgelegd   Status: alleen definitieve stukken komen in het dossier.   Openbaarheidsbepalingen: de personeelsdossiers zijn niet openbaar en worden middels autorisaties afgeschermd.
- -
2.5 Informatieobjecten zijn, indien dit redelijkerwijs mogelijk is, opgeslagen in een open standaardformaat.
Bij gescande documenten door DIV betreft het formaat PDF/A. Maar ook Word en Excel kunnen onderdeel uitmaken van het dossier. Bij het scannen op de multifunctional is het bestandsformaat pdf 1.5.   De pas toe of leg uit lijst van Forum Standaardisatie is verplicht voor overheden hierin is PDF/A aangewezen als het archiveringsformaat. In dit geval dus verplicht voor te bewaren dossiers. Deze open standaarden moeten door veel overheidsorganisaties uitgevraagd worden bij aanschaf van ICT-producten of ICT-diensten van € 50.000 of meer. Bij het hanteren van Word en Excel naast PDF/A wordt niet volledig aan dit punt voldaan.
+/-
2.6 De betrouwbaarheid van informatieobjecten is aantoonbaar en gewaarborgd (denk aan audittrail).
Er zit geen audittrail in de eHRM module in SAP. In de personeelsdossiers kunnen stukken niet worden gewijzigd. Via rechten is het aanbrengen van wijzigingen afgeschermd. Er kunnen alleen stukken worden toegevoegd. In het veld 'laatste bewerking' is de laatste bewerker te zien. Alleen in de workflow van instroom, uitstroom en correspondentie zit een audittrail (logboek m.b.t. wie heeft wat wanneer gedaan).
+/-
2.7 Informatieobjecten zijn van een bewaartermijn voorzien en worden na het verstrijken daarvan vernietigd.
Beide zaken gebeuren niet. Volgens de geïnterviewden is er nog nooit iets uit SAP vernietigd. Niet inzake eHRM en niet inzake Inkoop/financiën. De firma My Brand heeft in november een demonstratie gegeven van de vernietigingsmodule in SAP. Nog geen enkele organisatie had deze module geïmplementeerd. Het is momenteel mogelijk om handmatig op documentniveau te vernietigen, losse documenten kunnen een aparte bewaartermijn hebben. Daarnaast kan een bewaartermijn ook gelden voor een bepaald onderdeel van

het dossier, en ook kan het gelden voor het hele dossier. Daarom moet het ook mogelijk zijn om op 'tab' niveau en op dossier niveau te vernietigen. Dit is nu niet mogelijk.	
--	
3.2	De organisatie hanteert een informatiebeveiligingsplan gebaseerd op de NEN-ISO 27001 of vergelijkbare richtlijnen.
De informatie van eHRM staat niet bij PNH maar bij het bedrijf My Brand. Sinds 2015 is My Brand ISO/IEC 27001:2013 gecertificeerd.	
++	
3.6	De organisatie beschikt over een passende back-upstrategie en een calamiteiten- en herstelplan, zodat informatie in geval van verstoringen snel weer beschikbaar gemaakt kan worden.
My Brand verzorgt de back-up procedure via snapshots. Het datacenter is dubbel uitgevoerd. Eénmaal per jaar is er een uitwijktest. Het aangeleverde back-up schema laat zien dat er 6 x per dag back-ups worden gemaakt.	
++	
3.7	De organisatie stelt in een Service Level Agreement (SLA) eisen aan de interne of externe ICT-diensten ten aanzien van beheerprestaties.
Er is een SLA met My Brand. Er wordt maandelijks gerapporteerd via het SLR-overleg.	
++	
Av 1	Zijn alle documenten gekoppeld aan het dossier?
Ja alle documenten worden gekoppeld aan het personeelsdossier	
++	
Av 2	Horen alle documenten bij dit dossier?
Het komt wel eens voor dat een document in een ander personeelsdossier terecht komt maar dat is uiterst zeldzaam.	
++	
Av 3	Zijn de documenten behorend bij het dossier raadpleegbaar?
Ja (open te klikken)	
++	
Av 4	Is de informatie leesbaar?
Ja, slecht gescande documenten worden niet opgenomen	
++	
Av 5	Is de informatie volledig?
Dat is niet bekend bij de geïnterviewden	

+/-

4.2 Inkoop module SRM

Hiernaast was het de bedoeling om de module Inkoop (SRM) in SAP te toetsen. Het bleek dat Inkoopdossiers in principe in Verseon worden geregistreerd. Daarom is het werkproces wel besproken met de geïnterviewden, maar een toetsing zoals bij de module eHRM heeft niet plaats gevonden. Omdat een van de geïnterviewden coördinator debiteuren-crediteuren is, werd dit onderdeel met betrekking tot de vernietiging in SAP ook meegenomen.

Dossiervorming inzake Inkoop is de verantwoordelijkheid van de interne klant. Eventuele scans worden door DIV gemaakt. In een aantal gevallen blijven contracten ook in papieren vorm bewaard omdat ze zijn uitgezonderd van het vervangingsbesluit.

SAP Inkoop bevat geen inkoopdossiers, maar alleen de eenvoudige aanbestedingen tot € 50.000,-. Deze mogen deels via SAP lopen. Het betreft dan alleen de offerte-aanvraag en de offerte, de opdrachtverlening zit wel in Verseon. Er is geen koppeling tussen SAP en Verseon. Deze eenvoudige aanbestedingen kunnen overigens ook in hun geheel in SAP zitten. Meervoudige en Europese aanbestedingen worden altijd in Verseon opgeslagen. Er worden dus verschillende werkwijzen gehanteerd.

Omdat de systemen niet met elkaar zijn gekoppeld moet er soms op meerdere plekken worden gezocht: Verseon, SAP, contractensysteem en in een heel enkel geval Docman, de voorloper van Verseon. Vanaf 2016 alleen in SAP en Verseon.

De geïnterviewden merkten op dat de afscherming van contracten in verband met vertrouwelijkheid en de kwaliteit van de scans een aandachtspunt zijn. Bij navraag bleken alle digitale facturen (bewaartermijn 7 jaar, jaar van start scanning: 2006) nog aanwezig in SAP. Het verdient aanbeveling met het oog op een goede vindbaarheid van de informatie dat de informatie die bij één zaak hoort, ook in één systeem wordt bewaard. De betreffende informatie moet immers **in samenhang** raadpleegbaar zijn.

5. Bijlage II: Geraadpleegde informatie

- Brief van Gedeputeerde Staten aan Provinciale Staten over het archiefinspectierapport over 2017; 12 september 2018
- Reactie van de opdrachtgever op het archiefinspectierapport 2017
- Plan van aanpak voor uitvoering van aanbevelingen archiefinspectie 2017
- Opvolging aanbevelingen 2017
- Programmaplan de Digitale PNH; 10 oktober 2018
- Programmaplan Samen Data excellent; 25 januari 2018
- Visie en strategie in een notendop (praatplaat), vs. 2
- Evaluatie Fase 1 Optimaal Digitaal, def. concept 2018 07-10
- Faseplan 2 Optimaal Digitaal, def. concept 2018 07-10
- Verslag fase 1 marktconsultatie Optimaal Digitaal, 28 juni 2018
- Programma Bedrijfsvoering op z'n best, visie, richting en 3 concrete stappen, 5 november 2018
- Leidraad personeelsdossiers, versie 1 november 2018
- Zaaktypen Verseon, oktober 2018
- Resultaten zaaktypecatalogus-Provisa 2.0

Aan
De directie
Kopie aan

Uw contactpersoon
dhr S. van der Noord
CZ/CIO

Bijlagen: Beknopt verslag van het Archieftoezicht 2018

Telefoonnummer +31235145738
noords@noord-holland.nl

Betreft: Reactie opdrachtgever op het beknopt verslag van het
Archieftoezicht 2018

Memo

3 juli 2019

1 | 6

Algemeen

Onze provinciearchivaris, de heer L. Zoodtsma, tevens directeur van het Noord-Hollands Archief heeft op 17 juni 2019 zijn verslag aangeboden van de inspectie die hij in de maand november van 2018 door zijn archiefinspecteur heeft laten uitvoeren.

De provinciearchivaris concludeert dat we in 2018 vanuit verschillende invalshoeken veel werk hebben verzet op het gebied van ons informatiebeheer. De diverse programma's van de informatieagenda worden genoemd, alsmede een aantal concrete resultaten die het afgelopen jaar zijn behaald, waaronder: de inventarisatie van vakapplicaties, het updaten van de zaaktypecatalogus en vernietigingsprocedure in Verseon en de ontwikkeling van een organisatiebreed kwaliteitssysteem voor informatiebeheer, waar we gestaag aan doorwerken. Daarnaast was de feestelijke overdracht van de papieren archieven over de periode 1989-1997 op 21 maart 2018 een mijlpaal.

De provinciearchivaris complimenteert ons met onze inzet en de behaalde resultaten. We zijn trots op het compliment, dat ons inspireert om op dezelfde voet verder te werken aan een beter informatiebeheer.

Een belangrijke ontwikkeling in 2018 was de intentie om Office 365 met Sharepoint te implementeren. De provinciearchivaris is blij dat hier uiteindelijk, weliswaar later in de projectfase, alsnog archiefexpertise bij betrokken is, zodat nu rekening wordt gehouden met de aandachtspunten en eisen die vanuit deze expertise worden gegeven. Ook de provinciearchivaris zelf is inmiddels betrokken bij dit project. Uit deze situatie komt de aanbeveling voort om ervoor te zorgen dat

informatiesystemen niet kunnen worden aangekocht of geïmplementeerd zonder daarbij een informatiespecialist te betrekken. De provinciearchivaris constateert n.a.v. de toets naar het voldoen van de applicatie SAP dat deze nog niet aan alle eisen voldoet. Aanpassingen in het beheer van de informatie die is opgeslagen in SAP is daarom noodzakelijk. Hiervoor, en voor het opvolgen van andere aanbevelingen, hebben we een plan van aanpak opgesteld dat als bijlage bij deze reactie is gevoegd.

De totstandkoming van het rapport van de provinciearchivaris is begeleid door een begeleidingscommissie bestaande uit vertegenwoordigers van alle directies. De bevindingen worden over het algemeen herkend door de begeleidingscommissie. De archiefinspectie levert nuttige adviezen en bevindingen op die ons helpen ons informatiebeheer verder te verbeteren.

Reactie per aanbeveling

1. **Leg in de interne procedures inzake aanschaf en implementatie van informatiesystemen vast dat daar altijd archivistische expertise bij betrokken is, en stel deze procedures vast.**

Deze aanbeveling komt, zoals eerder aangegeven, voort uit de situatie die was ontstaan rond de implementatie van Office 365.

Wij onderschrijven dat het onwenselijk is als er beslissingen worden genomen over de aanschaf en/of implementatie of aanpassing van informatiesystemen zonder dat daar de nodige archivistische expertise bij wordt betrokken. Alle informatieprojecten worden behandeld via een zgn. interne Prip-procedure. De beleidsadviseur informatiebeheer is inmiddels vast onderdeel van deze procedure waarmee dergelijke situaties in de toekomst worden voorkomen. Daarnaast voegen we informatiebeheer als component toe aan de verplichte BIA (Business Impact Analysis).

2. **Formaliseer de instelling van een Strategisch Informatie Overleg (SIO) bij PNH.**

De provinciearchivaris vindt het inrichten van een Strategisch Informatie Overleg (SIO) wenselijk. In het SIO komen belangrijke actuele vraagstukken op strategisch niveau inzake het informatiebeheer aan de orde. Deze vraagstukken vereisen duidelijke afspraken over taken, rollen en verantwoordelijkheden. Het uitblijven van duidelijke afspraken

hieromtrent vormt een risico. Inmiddels hebben wij deze aanbeveling opgevolgd en is besloten dat het portfolio-board aangevuld met de provinciearchivaris en indien nodig interne/externe experts twee keer per jaar als SIO fungeert.

3. Rond de opvolging van de aanbevelingen uit het verslag over 2017 af.

De archiefinspectie van 2017 was de eerste inspectie die werd uitgevoerd door de directeur van het Noord-Hollands archief als onze nieuwe provinciearchivaris. Deze inspectie deed daarom tevens dienst als nulmeting. Dit heeft tot gevolg gehad dat aanbevelingen soms zo veelomvattend en breed waren dat het volledig implementeren en in de praktijk brengen van de oplossingsrichtingen meerdere jaren in beslag neemt. Ook gezien de context van lopende programma's waarbij een aantal aanbevelingen in scope zit. Om deze reden staan er nog een aantal aanbevelingen uit het verslag van 2017 open. We hebben de aanbevelingen geconcretiseerd in een aantal stappen. Deze zijn opgenomen in het bijgevoegde plan van aanpak met een recente stand van zaken.

4. Vorm, beheer en bewaar de nieuwe permanent te bewaren personeelsdossiers in een informatiesysteem dat bedoeld is voor het beheren van archiefwaardige informatie of zorg ervoor dat het huidige systeem voldoet aan de gestelde eisen van Archiefwet- en regelgeving.

De archiefinspecteur constateert dat SAP eHRM met de huidige inrichting niet voldoet aan de eisen van de Archiefwet- en regelgeving. We onderschrijven dat er aanpassingen nodig zijn om onze personeelsdossiers op een goede manier te beheren conform wet- en regelgeving. Daarom zijn we gestart met een vooronderzoek naar de verschillende opties die er zijn om volledig compliant te worden. Uit dit vooronderzoek komt een project dat de gekozen optie gaat realiseren. Door het beheer van alle personeelsdossiers aan te pakken vatten we deze aanbeveling breder op dan in strikt letterlijke zin van ons gevraagd wordt.

5. Zorg voor goede vernietigingsfunctionaliteit in informatiesystemen zoals SAP, Verseon, een nieuw aan te schaffen DMS, alle systemen waarin archiefwaardige informatie wordt beheerd, ook datasystemen, zowel vanuit het oogpunt van de AVG als vanuit de Archiefwet.

Uit de toets naar het voldoen van SAP concludeert de provinciearchivaris dat de vernietigingsfunctionaliteit in dat systeem nog onvoldoende is. Hieruit komt deze algemene

aanbeveling voort om ervoor te zorgen dat al onze informatiesystemen voldoende vernietigingsfunctionaliteit hebben. Om het beheer van onze personeelsdossiers compliant te krijgen aan archiefwet en -regelgeving zijn we een traject gestart waarop onder aanbeveling 4 al is ingegaan. Voor andere reeds in gebruik zijnde informatiesystemen die op dit moment geen afdoende vernietigingsfunctionaliteit hebben zorgen we in overleg met de archiefinspecteur voor een oplossing. We hebben hiervoor in kaart gebracht om welke systemen het hier gaat. Dat er bij de aanschaf en implementatie van nieuwe informatiesystemen gedacht wordt aan het inrichten van voldoende vernietigingsfunctionaliteit borgen we door een informatiespecialist aan te laten sluiten in de Prip-procedure en informatiebeheer als component op te nemen in de BIA (Business Impact Analysis), zie aanbeveling 1. In Verseon is reeds goede vernietigingsfunctionaliteit aanwezig.

6. Stel een metagegevensschema op en vast voor de personeelsdossiers.

De provinciearchivaris constateert dat er voor personeelsdossiers in SAP geen metagegevensschema is opgesteld en dat een aantal verplichte metadata ontbreken. Wij onderschrijven deze constatering en nemen de aanbeveling ter harte. We stellen op dit moment een metadatagegevensschema op voor personeelsdossiers dat tevens als leidraad zal dienen voor de aangepaste inrichting van SAP eHRM dan wel een nieuw systeem voor personeelsdossiers (zie aanbeveling 4).

7. Zorg ervoor dat de informatie in Inkoopdossiers onder de € 50.000 in samenhang raadpleegbaar is. De huidige situatie deels in SAP, deels in Verseon is onwenselijk.

De provinciearchivaris constateert dat de situatie die na de invoering van 'het vereenvoudigd inkoopproces' is ontstaan voor inkoopdossiers tot 50.000 euro ongewenst is. Deze dossiers staan nu verspreid over SAP en Verseon. Wij onderschrijven het geconstateerde probleem en passen het proces/de werkinstructies zodanig aan dat de link tussen de documenten in beide systemen gegarandeerd wordt. Voor de lange termijn kijken we naar een integrale oplossing met een systeem compliant aan de Archiefwet en -regelgeving.

Slotwoord

Onze maatschappij verandert in een informatiemaatschappij waarin de informatieproductie met behulp van moderne informatie- en communicatietechnieken explosief toegenomen is en nog steeds exponentieel toeneemt. Bedrijven en overheden staan daarom internationaal voor een enorme uitdaging op het gebied van het beheer van deze informatie. De Nederlandse overheid en de provincie vormen hierop geen uitzondering.

Wij zijn als provincie in de lopende programma's onder de i-agenda hard bezig om de omslag te maken en ons aan te passen aan de snel veranderende realiteit. Er lopen vele initiatieven die bijdragen aan een verbetering van ons informatiebeheer.

Uiteraard zijn we gezien de complexiteit en de omvang van de ontwikkelingen op het gebied van informatie niet zomaar 'klaar'. Met de voortgaande digitalisering zal er de komende jaren genoeg te verbeteren blijven. De aanbevelingen uit het inspectierapport ondersteunen ons in ons streven naar continue verbetering van ons informatiebeheer. Dat betekent dat we méér willen doen dan alleen maar het oplossen van de door de inspecteur geconstateerde tekortkomingen.

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	962
Extern Zaak ID	1241869
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	16
Omschrijving	(Cultuur) Brief GS aan PS inz. Regionale samenwerking cultuur (vaststellen Uitvoeringsregeling subsidie stimulering regionale samenwerking cultuur Noord-Holland 2019) (c-agenda EFB 28-10-2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

De provincie zet zich in voor een goed regionaal bereikbaar en toegankelijk cultureel aanbod in Noord-Holland. Hierbij is regionale afstemming belangrijk. Met de Uitvoeringsregeling subsidie stimulering regionale samenwerking cultuur Noord-Holland 2019 ondersteunen wij gemeenten en culturele instellingen om regionaal samen te werken op het gebied van cultuur.

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

mw. I. Jansen

BEL/REE

Telefoonnummer +31235143711

jansenil@noord-holland.nl

1 | 2

Betreft: Uitvoeringsregeling subsidie stimulering regionale samenwerking cultuur Noord-Holland 2019

Verzenddatum

18 SEP. 2019

Kenmerk

1241869/1265826

Geachte leden,

Uw kenmerk

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) brengen wij u het volgende besluit van ons college ter kennis:

1. De uitvoeringsregeling subsidie stimulering regionale samenwerking cultuur Noord-Holland 2019 vast te stellen;
2. Het subsidieplafond 2019 vast te stellen op €106.000,-;
3. De Uitvoeringsregeling subsidie stimulering regionale samenwerking cultuur Noord-Holland 2019 en het subsidieplafond van € 106.000,- bekend te maken in het Provinciaal blad.

De Uitvoeringsregeling stimulering regionale samenwerking cultuur Noord-Holland 2019 (hierna: Uvr) stimuleert gemeenten en culturele instellingen regionaal samen te werken op het gebied van cultuur.

De aanwezigheid van cultuur draagt bij aan de kwaliteit van de woon- en leefomgeving en is van grote waarde voor de aantrekkelijkheid van Noord-Holland als toeristische en recreatieve bestemming. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de instandhouding van de culturele voorzieningen. Het effect van culturele voorzieningen op de leefbaarheid en toeristische en recreatieve aantrekkingskracht van een regio is voornamelijk afhankelijk van de bereikbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit. Het bereikbaar en toegankelijk houden van de culturele infrastructuur is hiermee een regionale opgave met een belangrijke tweedelijns taak voor de provincie als partner en bemiddelaar.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Met de Uvr wordt het bredere culturele aanbod van Noord-Holland bereikbaar en toegankelijk gehouden door gemeenten en culturele instellingen te stimuleren tot regionale samenwerking op het gebied van cultuur.

Op grond van de Uvr kan door:

- Een gemeente die samenwerkt met minimaal 2 andere gemeenten subsidie worden aangevraagd voor:
  - het opstellen van een regionaal cultureel actieplan ter uitvoering van een regionale visie op het gebied van cultuur of
  - de uitvoering van een regionaal cultureel actieplan.
- Een culturele instelling die samenwerkt met minimaal 2 andere culturele instellingen subsidie worden aangevraagd voor activiteiten met als doel het verrijken van het culturele aanbod, het vergroten van het publieksbereik, het bereiken van een meer divers publiek of het delen van kennis en expertise.

De subsidie bedraagt maximaal 50% van de kosten tot een maximum van € 25.000,--. Subsidie kan elk jaar uiterlijk 15 oktober worden aangevraagd.

De Uvr wordt vastgesteld voor de jaren 2019 en 2020. Het subsidieplafond voor 2019 bedraagt € 106.000,--.

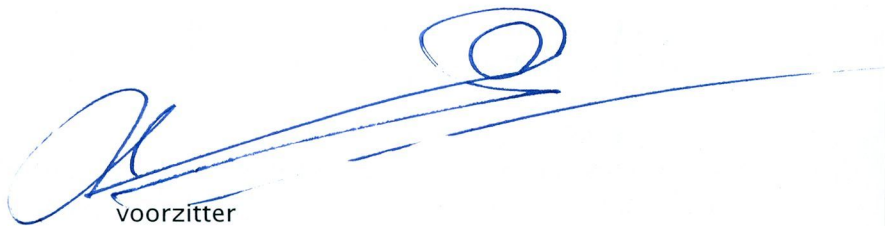
Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

1 bijlage

Uitvoeringsregeling subsidie stimulering regionale samenwerking
cultuur Noord-Holland 2019

Besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland van 10 september 2019, nr. 1241869/1241873, tot vaststelling van de Uitvoeringsregeling subsidie stimulering regionale samenwerking cultuur Noord-Holland 2019

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland;

Gelet op artikel 2 van de Algemene subsidieverordening Noord-Holland 2011;

Overwegende dat het wenselijk is meer regionale samenwerking op het gebied van cultuur tussen gemeenten en tussen culturele instellingen te stimuleren om een breed cultureel aanbod bereikbaar en toegankelijk te houden en de cultuurparticipatie te bevorderen ten behoeve van een breed publiek;

Besluiten vast te stellen:

Uitvoeringsregeling subsidie stimulering regionale samenwerking cultuur Noord-Holland 2019

Artikel 1

Op deze regeling is titel 4.2 van de Algemene wet bestuursrecht van overeenkomstige toepassing.

Artikel 2

Subsidie wordt verstrekt aan:

- a. een gemeente in Noord-Holland die op het gebied van cultuur samenwerkt met tenminste twee andere gemeenten in Noord-Holland;
- b. een gemeenschappelijke regeling van gemeenten in Noord-Holland;
- c. een rechtspersoon die eigenaar of exploitant is van een culturele instelling gelegen binnen de grenzen van de provincie Noord-Holland die op het gebied van cultuur samenwerkt met ten minste twee andere rechtspersonen, waar onder rechtspersoon uitsluitend wordt verstaan:
  - 1° archief: archief opgenomen in bijlage 1 behorende bij deze regeling;
  - 2° bibliotheek: bibliotheek aangesloten bij de Vereniging van Openbare Bibliotheken;
  - 3° filmhuis: filmtheater aangesloten bij de Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters dat subsidie van een overheidsorgaan ontvangt;
  - 4° museum: museum dat op het moment van de subsidieaanvraag voorlopig of definitief is opgenomen in het Museumregister of lid is van de Museumvereniging;
  - 5° poppodium: poppodium aangesloten bij de Vereniging Nederlandse Poppodia en Festivals;
  - 6° theater: schouwburg die of concertgebouw dat lid is van de Vereniging van Schouwburg- en Concertzaaldirecties;
  - 7° theatergroep: theatergroep aangesloten bij de Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten.

Artikel 3

1. Subsidie aan een gemeente kan worden verstrekt voor:
  - a. het opstellen van een regionaal cultureel actieplan ter uitvoering van de regionale visie op het gebied van cultuur binnen de betrokken gemeenten of;
  - b. de uitvoering van een regionaal cultureel actieplan als bedoeld in onderdeel a.
2. Subsidie aan een rechtspersoon, genoemd in artikel 2, onder c, kan worden verstrekt voor activiteiten die voortkomen uit de samenwerking tussen de rechtspersonen met als doel:
  - a. het verrijken van het culturele aanbod;
  - b. het vergroten van het publieksbereik;
  - c. het bereiken van een meer divers publiek; of
  - d. het delen van kennis en expertise.

Artikel 4

Een aanvraag om subsidie bevat ten minste:

- a. een begroting van de kosten van de activiteit;
- b. een financieringsplan van de kosten van de activiteit;
- c. een inhoudelijke beschrijving van de activiteit;
- d. een samenwerkingsverklaring van de betreffende gemeenten, genoemd in artikel 2, onder a, indien een subsidie wordt aangevraagd voor een van de activiteiten, genoemd in artikel 3, eerste lid;
- e. een samenwerkingsverklaring van de betreffende rechtspersonen, genoemd in artikel 2, onder c, indien een subsidie wordt aangevraagd voor een van de activiteiten, genoemd in artikel 3, tweede lid;
- f. een regionale visie op het gebied van cultuur, indien een subsidie wordt aangevraagd voor de activiteit in artikel 3, eerste lid, onderdeel a;
- g. een regionaal cultureel actieplan, indien een subsidie wordt aangevraagd voor de activiteit in artikel 3, eerste lid, onderdeel b.

Artikel 5

1. Een aanvraag om subsidie is tijdig ingediend indien de aanvraag uiterlijk op 15 oktober is ontvangen.
2. Een aanvraag om subsidie die buiten de in het eerste lid genoemde periode wordt ontvangen, wordt niet in behandeling genomen.
3. Gedeputeerde Staten beslissen binnen 13 weken na ontvangst van de aanvraag om subsidie.

Artikel 6

Gedeputeerde Staten stellen jaarlijks een subsidieplafond vast.

Artikel 7

1. Aanvragen om subsidie worden behandeld op volgorde van ontvangst.
2. Wanneer een aanvrager op grond van artikel 4:5 van de Algemene wet bestuursrecht de gelegenheid heeft gehad de aanvraag aan te vullen, geldt als datum van ontvangst van de aanvraag, de datum waarop de aanvraag is aangevuld.

3. Indien meerdere aanvragen op dezelfde dag worden ontvangen en door honorering van deze aanvragen het subsidieplafond wordt overschreden, wordt door loting bepaald welke aanvraag als eerste in behandeling wordt genomen.

Artikel 8

Subsidie wordt in ieder geval geweigerd indien:

- a. de activiteit financieel niet haalbaar is;
- b. de activiteit is afgerond voordat de subsidieaanvraag is ontvangen;
- c. op het tijdstip van de indiening van de aanvraag het een bestaande samenwerking betreft op het gebied van de activiteit waarvoor subsidie is aangevraagd.

Artikel 9

1. Subsidie wordt niet verstrekt voor:
  - a. kosten gemaakt in de reguliere bedrijfsvoering van de subsidieontvanger;
  - b. exploitatiekosten.
2. Gedeputeerde Staten verstrekken geen subsidies van minder dan € 5.000,-.

Artikel 10

1. De subsidie bedraagt 50% van de subsidiabele kosten tot maximaal € 25.000,-.
2. Bij subsidies van minder dan € 10.000,- gaat aan de beschikking tot subsidievaststelling geen beschikking tot subsidieverlening vooraf.

Artikel 11

Aan de subsidieontvanger wordt de volgende verplichting opgelegd:

in de beschikking tot subsidieverlening wordt een termijn gesteld waarbinnen de activiteit moet zijn afgerond.

Artikel 12

1. Een aanvraag tot vaststelling wordt ingediend binnen 13 weken na voltooiing van de activiteit.
2. Indien de subsidieontvanger een gemeente, of een openbaar lichaam dat is ingesteld op grond van hoofdstuk I, II of IV van de Wet gemeenschappelijke regelingen is, wordt de aanvraag tot vaststelling van de subsidie ingediend uiterlijk 1 augustus van het jaar volgend op het jaar waarin de activiteit is voltooid.
3. Gedeputeerde Staten stellen voor de aanvraag tot vaststelling een formulier beschikbaar op www.noord-holland.nl/Loket/Subsidies.
4. Gedeputeerde Staten beslissen binnen 13 weken na ontvangst van de aanvraag tot vaststelling van de subsidie.

Artikel 13

1. Deze regeling treedt in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van het provinciaal blad waarin zij wordt geplaatst.
2. Deze regeling vervalt met ingang van 1 januari 2021.
3. De Uitvoeringsregeling stimulering regionale samenwerking culturele infrastructuur gemeenten Noord-Holland 2017 wordt ingetrokken.

4. Deze regeling wordt aangehaald als: Uitvoeringsregeling subsidie stimulering regionale samenwerking cultuur Noord-Holland 2019

Haarlem, [datum]

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland

A.Th.H. van Dijk, voorzitter.

R.M. Bergkamp, provinciesecretaris

Bijlage 1 Archievenlijst

Gemeente Archief Texel
Regionaal Archief Alkmaar
Westfries Archief
Waterlands Archief
Gemeentearchief Zaanstad
Noord-Hollands Archief
Stadsarchief Amsterdam
Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen
Streekarchief Gooi en Vechtstreek
Gemeentearchief Weesp
Gemeentearchief Diemen

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	978
Extern Zaak ID	1249945
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	17
Omschrijving	Mobiliteit: Wob-verzoek Uitbestedingsovereenkomst bediening kunstwerken PNH (C-agenda M&B 28-10- 2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Wob is de afkorting van de Wet openbaarheid van bestuur. De Wob regelt het recht op informatie van de overheid. Overheidsinformatie is meestal openbaar, maar de Wob kent een aantal gevallen waarin de gevraagde informatie niet geschikt is om openbaar te maken. Meer over de Wob is te vinden op www.noord-holland.nl/wob.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. P.A.M. Dammers

CZ

Telefoonnummer +31235144334

dammersp@noord-holland.nl

1 | 1

Verzenddatum

11 SEP. 2019

Kenmerk

1249945/1267785

Uw kenmerk

Betreft: Wobverzoek inzake Uitbestedingsovereenkomst bediening kunstwerken Provincie Noord-Holland

Geachte leden,

Ter uitvoering van artikel 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) informeren wij u over het volgende.

Op 4 juli 2019 hebben wij een verzoek om informatie in het kader van de Wet openbaarheid van bestuur ontvangen betreffende de Uitbestedingsovereenkomst bediening kunstwerken Provincie Noord-Holland.

Onze beslissing op dit verzoek zal met het verzoek en de inventarislijst in geanonimiseerde vorm gepubliceerd worden via www.noord-holland.nl/Wob. Op grond van artikel 6, vijfde lid, Wob hebben wij besloten de te openbare informatie niet eerder te verstrekken dan twee weken nadat de beslissing is bekendgemaakt. Wij sluiten niet uit dat Trigion Services B.V. als belanghebbende bezwaar maakt tegen onze beslissing.

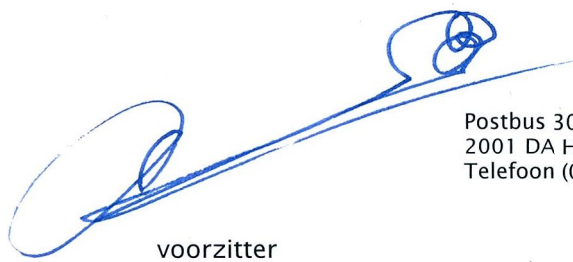
Vertrouwende u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben,

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

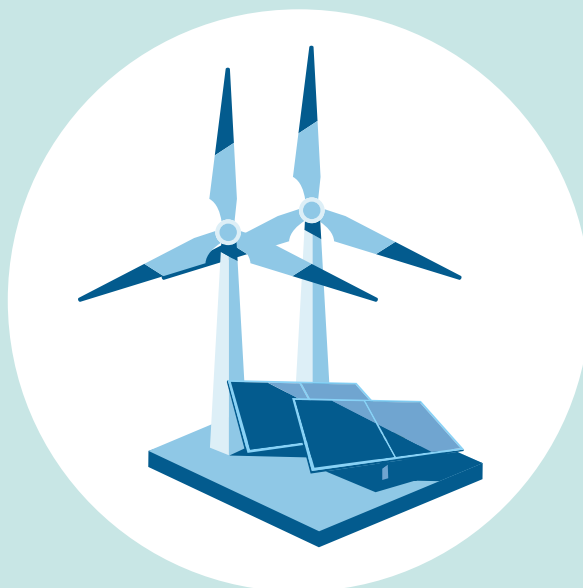
provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Positionering van
volksvertegenwoordigers
in de Regionale **Energie Strategie**

**Positionering van
volksvertegenwoordigers
in de Regionale Energie Strategie**

Korte samenvatting

Hoe kunnen volksvertegenwoordigers zich positioneren in het ontwikkelproces van de Regionale Energie Strategie (RES)? In het kader van de RES worden de komende jaren een startnotitie, een concept regionaal bod en een definitief bod opgesteld. Het definitieve bod wordt verplicht vastgesteld door gemeenteraden, provinciale staten en algemene vergadering van waterschappen. Met betrekking tot de startnotitie en het concept bod wordt de besluitvorming per regio bepaald. Het doel van deze handreiking is om de regio's en haar volksvertegenwoordigers vooraf een goede en bewuste keuze te laten maken over de betrokkenheid van raden, staten en waterschapsbesturen bij de totstandkoming van de RES en de formele besluitvorming hierover.

Doelgroep

Deze handreiking is specifiek gericht op RES-coördinatoren, griffiers en volksvertegenwoordigers. Aan de hand van de overwegingen in deze handreiking, kunnen RES-coördinatoren en griffiers gesprekken tussen volksvertegenwoordigers (in de regio) faciliteren. Het is immers aan volksvertegenwoordigers zelf om hun rolinvulling en positie in het besluitvormingsproces over de RES te bepalen. Vandaar dat deze handreiking ook voor volksvertegenwoordigers is bedoeld.

1 Inleiding

De transitie naar duurzame energie op land en aardgasvrij wonen zal een grote invloed hebben op het dagelijks leven van Nederlanders. Deze invloed is fysiek, financieel én sociaal. Zo brengt de transitie zichtbare ingrepen in de fysieke leefomgeving met zich mee, bijvoorbeeld door de komst van windmolens, zonnenvelden en biomassacentrales. Ook moeten huizen geïsoleerd en aan alternatieve warmtebronnen gekoppeld worden, zullen straten opengemaakt worden, zal nieuwe kookapparatuur aangeschaft moeten worden en nog meer. Een deel van de benodigde maatregelen kan alleen door inwoners zelf genomen worden en uit eigen portemonnee betaald worden. Dit maakt de energietransitie een onderwerp waar inwoners invloed op willen kunnen uitoefenen. Kortom, de energietransitie kan alleen slagen als bewoners zich gehoord en gerepresenteerd weten in de keuzes die gemaakt worden binnen de uitvoering van deze transitie.

Nederland kent een representatieve democratie, wat betekent dat inwoners betrokken worden bij besluitvorming via gekozen volksvertegenwoordigers. Om inwoners bij ingrijpende besluiten goed te kunnen vertegenwoordigen is de nauwe betrokkenheid van volksvertegenwoordigers bij het besluitvormingsproces noodzakelijk. Dit geldt nadrukkelijk voor de ontwikkeling van de Regionale Energie Strategie die in de komende periode plaats zal vinden. Het regionale karakter en het abstractieniveau van de strategie, maken het immers niet gemakkelijk voor inwoners om op directe wijze aan te kunnen haken. Om de stem van inwoners door te laten klinken in de regionale planvorming, zijn raadsleden, provinciale statenleden en algemene bestuursleden van waterschappen aan zet.

2 Context

De Regionale Energie Strategie wordt ontwikkeld met brede betrokkenheid van overheden, bedrijven, energiecoöperaties, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen in regionaal verband. Want de energietransitie kan geen overheid alleen oppakken. Het is een opgave van iedereen, die vraagt om ieders inzet. Er is daarom gekozen voor brede betrokkenheid bij de regionale planvorming zodat niet alleen de uitvoering gezamenlijk gebeurt, maar ook het plan een gezamenlijk product is. Door elk van de betrokken organisaties wordt een belang en een eigen achterban vertegenwoordigd in de ontwikkeling van de RES. Het zijn echter alleen volksvertegenwoordigers die een democratisch mandaat van inwoners hebben gekregen om hen te vertegenwoordigen. Dit brengt de verantwoordelijkheid met zich mee voor volksvertegenwoordigers om zichzelf te betrekken bij het RES-proces en hun volksvertegenwoordigende rol uit te oefenen. Een verantwoordelijkheid die ten dele ook bij bestuurders ligt.

3 Rol in het besluitvormingsproces

Er zijn verschillende manieren waarop volksvertegenwoordigers een rol kunnen spelen in de regionale planvorming. Welke manier het meest geschikt is, kunnen volksvertegenwoordigers alleen zelf aangeven. De relevante vraag hierbij is de mate waarin volksvertegenwoordigers betrokken wensen te zijn. In hoeverre achten zij inhoudelijke en procesmatige sturing wenselijk en in hoeverre achten zij ruimte voor bestuurders wenselijk? De ontwikkeling van de RES vindt gefaseerd plaats, waardoor het antwoord op deze vraag per fase kan verschillen.

3 A Betrokkenheid bij formele besluitvormingsmomenten

3.A.1 Startnotitie.

Er wordt een bestuurlijke startnotitie opgesteld, die als voorstel voorgelegd kan worden aan raadsleden, provinciale statenleden en algemene bestuursleden van waterschappen. Wanneer de startnotitie ter besluitvorming aan hen wordt voorgelegd kunnen zij kaders meegeven. Hierbij kan gedacht worden aan o.a. de volgende inhoudelijke en procesmatige kaders:

- Besluitvormingsproces. Op welk momenten wensen volksvertegenwoordigers waarover geïnformeerd te worden en besluiten te nemen in het RES-proces?
- Participatieproces. Hoe dient de betrokkenheid van inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijven georganiseerd te worden? En hoe dient het gewenste participatieproces zich bijvoorbeeld tot de Omgevingsvisie te verhouden, waarvoor mogelijk op hetzelfde moment een participatietraject loopt?
- Inhoudelijke koppelingen. Zijn er maatschappelijke vraagstukken (bv. mobiliteit, klimaatadaptatie of woningbouw) die aanvullend meegenomen dienen te worden in de RES?
- Lokaal beleid & borging omgevingsbeleid. Op welke manier zal de RES zich dienen te verhouden tot (lokaal) omgevingsbeleid?
- Regionale afstemming. In hoeverre zullen volksvertegenwoordigers gezamenlijk optrekken in het RES-proces? Wat betekent dit voor de stappen in het besluitvormingsproces en de organisatiestructuur van de RES-regio? Welke afspraken worden er gemaakt over het mogelijke scenario dat er geen overeenstemming wordt bereikt?

3.A.2 Concept RES.

In juni 2020 wordt een concept bod uitgebracht aan het Nationaal Programma RES en het Planbureau voor de Leefomgeving. Op dit moment kunnen volksvertegenwoordigers een signaal afgeven aan bestuurders over het draagvlak voor de regionaal voorgestelde energiemix, zoekgebieden en verdeling van warmtebronnen. Dit kan een reden zijn om het concept bod als voorstel ter vaststelling voor te leggen aan de raden, staten en algemene vergaderingen.

3.A.3 RES 1.0.

Het definitieve bod wordt vastgesteld door de gemeenteraden, provinciale staten en de algemene vergadering van de waterschappen. Met het besluit van volksvertegenwoordigers over de Regionale Energie Strategie wordt het document een bouwsteen voor toekomstig omgevingsbeleid.

Wanneer volksvertegenwoordigers pas bij de besluitvorming over de RES 1.0 betrokken worden doet zich het volgende risico voor: zodra de RES 1.0 is afgerond, zullen volksvertegenwoordigers waarschijnlijk een grote druk ervaren om het document vast te stellen zonder enige wijzigingen. Een groot aantal organisaties heeft immers meegewerkt aan de totstandkoming en er is beperkt tijd voor het uitbrengen van het definitieve bod. De democratische legitimiteit van de RES komt op dat moment sterk onder druk te staan. Gezien de impact die de RES uiteindelijk zal hebben op het dagelijks leven van inwoners, is dit een onwenselijke situatie. Het is daarom raadzaam om vroegtijdige betrokkenheid te realiseren en de mogelijkheid te scheppen voor volksvertegenwoordigers om tussentijds input mee te geven aan de RES. De mogelijkheden hiertoe staan beschreven in het volgende onderdeel.

3.B Betrokkenheid bij het volledige ontwikkelproces van de RES

In aanvulling op de formele besluitvormingsmomenten kunnen volksvertegenwoordigers ervoor kiezen om tussentijds betrokken te zijn bij het RES proces. Volksvertegenwoordigers kunnen zitting nemen in een regionale werkgroep of klankbordgroep, kunnen rapporteurs aanstellen, kunnen via serious games de ruimtelijke opgave zelf inventariseren en doorlopen, kunnen deelnemen aan het participatietraject wat georganiseerd wordt, en nog meer.

Het vroegtijdig en nauw betrokken zijn bij de ontwikkeling van de RES biedt volksvertegenwoordigers de mogelijkheid om de volksvertegenwoordigende rol optimaal te benutten. De informatiepositie van volksvertegenwoordigers wordt hierdoor groter en inhoudelijke discussies zullen makkelijker gevoerd kunnen worden.

4 Regionale afstemming

De RES wordt in regionaal samenwerkingsverband ontwikkeld. Het bod is daarmee een gezamenlijk bod van alle deelnemende gemeenten, waterschappen en provincie (en maatschappelijke organisaties en bedrijven). Elk van de betrokken organen heeft een besluitvormende bevoegdheid. Vanuit die hoedanigheid bepalen de organen dan ook hoe besluitvorming zal plaatsvinden. Ook hierbij geldt dat volksvertegenwoordigers het beste zelf kunnen bepalen welke manier van (regionale) besluitvorming het meest geschikt is. De vraag die hierbij centraal staat is in hoeverre volksvertegenwoordigers gezamenlijk op wensen te trekken en in hoeverre dit verschilt per fase in het RES proces.

4.A Individuele betrokkenheid bij de RES

Gemeenteraden, provinciale staten en algemene vergaderingen van waterschappen kunnen ervoor kiezen om op individuele wijze betrokken te zijn bij het RES proces. Zowel het besluitvormingsproces, als eventuele betrokkenheid voorafgaand aan de besluitvorming zou dan per orgaan op een eigen manier georganiseerd kunnen worden. Dit biedt volksvertegenwoordigers de mogelijkheid om zich volledig te richten op het eigen grondgebied. Om te bepalen of deze aanvliegroute de juiste is voor de regio, helpt het om de volgende vragen te beantwoorden:

- Welke afspraken worden er gemaakt over amendementen/moties die aangenomen worden tijdens de formele besluitvorming (startnotitie, concept bod of het definitieve bod)? Worden wijzigingen in het desbetreffende document in één gemeenteraad,

voorgelegd aan alle betrokken organen ter instemming? Zo ja, wat betekent dit voor de planning van het besluitvormingsproces? Zo nee, wat betekent dit voor het regionale karakter van het bod? En wat is ervoor nodig om deze afspraken te kunnen maken?

- Hoe komt de verdeling van de energieopgave binnen de regio tot stand? De ene gemeente heeft meer ruimte dan de andere. Wat is ervoor nodig om hierover afspraken te kunnen maken?
- Hoe worden besluiten genomen over de zoekgebieden van bijvoorbeeld zonnenvelden/windmolens/biomassacentrales op de grenzen van gemeenten?
- Is elk democratisch orgaan in de RES-regio voldoende toegerust om het RES-proces zelfstandig te doorlopen? Zowel in griffie capaciteit als ambtelijke capaciteit zullen de verschillen tussen gemeenten groot zijn. Zijn afspraken tussen overheden hierover nodig?

4.B Gemeenschappelijke betrokkenheid bij de RES

Gemeenteraden, provinciale staten en algemene vergaderingen van waterschappen kunnen er ook voor kiezen om regionaal samen te werken. Afstemming tussen volksvertegenwoordigers in de regio kan de inhoudelijke betrokkenheid bij de RES vergroten en de formele besluitvorming in de verschillende raden, staten en algemene vergaderingen beter op elkaar laten aansluiten. Ook hiervoor dient de vraag beantwoord te worden in welke mate volksvertegenwoordigers regionale afstemming per RES-fase wenselijk vinden. Hiervoor is een verkennend gesprek tussen raadsleden, statenleden en AB-leden op regionaal niveau aan te raden. Neem hier vooral de tijd voor en spreek hiervoor de griffiers aan. Naar alle waarschijnlijkheid zal regionale samenwerking in de RES-regio een informeel karakter kennen, in zoverre dat er geen publiekrechtelijke bevoegdheden overgedragen zijn of worden aan een regionaal orgaan. * Desalniettemin zijn er veel samenwerkingsmogelijkheden, die per RES-fase anders benut kunnen worden. Een aantal mogelijkheden:

- **Gezamenlijke regionale bijeenkomsten** van raden, staten en algemene vergaderingen van waterschappen. Informatie vanuit de stuurgroep, vragen en ideeën kunnen hier gedeeld worden (beeldvormende fase gezamenlijk). Tevens zouden inhoudelijke discussies hier gevoerd kunnen worden (oordeelsvormende fase gezamenlijk), waar mogelijk afspraken uit voortkomen die elk van de organen individueel kan vaststellen (besluitvorming individueel).
- **Een regionale werkgroep** waar raadsleden, statenleden en AB-leden van waterschappen zitting in nemen. Hierin kunnen ze ter voorbereiding van besluitvorming in de individuele organen gezamenlijk een beeld van de energietransitie in hun regio vormen, aanvullende informatie opvragen bij de stuurgroep, agenda's van de individuele organen op elkaar afstemmen en voorbereiden, de stuurgroep adviseren over het besluitvormingsproces en de voorbereiding van regionale bijeenkomsten aansturen. Deelnemende volksvertegenwoordigers kunnen aan zo'n werkgroep deelnemen in de rol van een 'rapporteur' of 'verbindingsofficier', waarmee ze ten dienste staan

van de eigen raad, staten of algemene besturen.

- **Een (regio)griffier** kan als gezamenlijk informatiepunt dienen, zodat alle raden, staten en algemene vergaderingen tegelijkertijd dezelfde informatie ontvangen.
- **Participatietrajecten** kunnen gezamenlijk georganiseerd worden en/of aan deelgenomen worden. Bijvoorbeeld een gezamenlijke (sub-regionale) energietop, waar inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijven hun suggesties voor de RES kunnen aandragen.

Voorbeelden van deze mogelijkheden en de manieren waarop ze zijn uitgevoerd in verschillende RES-regio's, zijn op de website van het Nationaal Programma Regionale Energie Strategieën te vinden.

Vanuit het Ministerie van Binnenlandse Zaken wordt ondersteuning aangeboden bij het organiseren van innovatieve democratische betrokkenheid bij de RES. Een voorbeeld hiervan is de regionale werkgroep met raadsleden, statenleden en AB-leden. Benieuwd naar de mogelijkheden voor democratische vernieuwing en ondersteuning hierop?

Meer informatie: annajorien.prins@minbzk.nl

* Gemeenschappelijke regelingen & RES

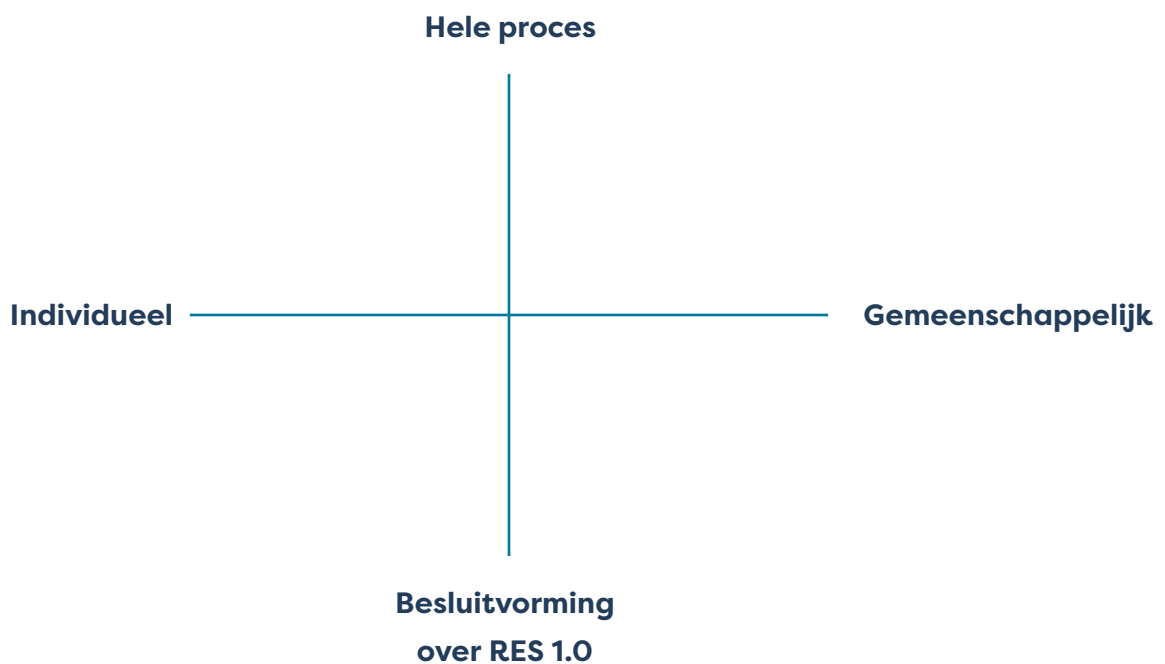
Slechts een aantal RES-regio's overlapt met een bestaand publiekrechtelijk samenwerkingsverband (gemeenschappelijke regeling of openbaar gemeenschappelijk lichaam), waarvan geen een elk bevoegd gezag bevat (gemeenten, provincie én waterschappen). Er kan gekozen worden voor een formalisering van de regionale samenwerking: in een kort tijdbestek zou een gemeenschappelijk orgaan van gemeenteraden, provinciale staten en algemene vergaderingen opgericht kunnen worden. Alle fasen van het RES proces kunnen op die manier gezamenlijk doorlopen worden. Besluitvormende bevoegdheden worden in dat geval overgedragen aan het gemeenschappelijk orgaan, waardoor de gezamenlijk gemaakte keuzes voor alle betrokken overheden bindend zijn. Deze mate van gemeenschappelijke betrokkenheid is de meest uitgebreide vorm en kent geen onderscheid per fase in de RES. Zowel de startnotitie, concept RES, RES 1.0 en de herijkte RES'sen worden in dat geval gezamenlijk vastgesteld.

Spectrum van betrokkenheid

Het is aan volksvertegenwoordigers om een afweging te maken over de rol die zij wensen te spelen in het RES-proces en de mate waarin zij hierin individueel dan wel gemeenschappelijk optrekken. Ter ondersteuning van deze afweging, kan het onderstaande spectrum van betrokkenheid benut worden. Dit spectrum is gemaakt voor volksvertegenwoordigers, als hulpmiddel om te inventariseren hoe zij hun betrokkenheid wensen vorm te geven.

Op de horizontale as wordt aangegeven in hoeverre volksvertegenwoordigers individueel dan wel gezamenlijk wensen op te trekken in het RES-proces. Op de verticale as wordt aangegeven op welke momenten volksvertegenwoordigers betrokken wensen te zijn: het volledige proces dan wel het formele besluitvormingsmoment over de RES 1.0.

Een eerste stap in het organiseren van betrokkenheid van volksvertegenwoordigers bij de RES kan bestaan uit het inventariseren van de (gezamenlijke) positie binnen dit spectrum. Dit kan per gemeenteraad, provinciale staten en algemene vergaderingen van waterschappen ingevuld worden. Uiteraard kan dit spectrum ook gezamenlijk ingevuld worden.

Regionale-energiestrategie.nl

DEMOCRATIE
in actie

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	1001
Extern Zaak ID	1165184
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	19
Omschrijving	Klimaat/circulaire economie: Rapport en Handout 'Hoogwaardige inzet biomassa MRA' (C-agenda RWK 14-10-2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

GS bieden PS een rapport en handout aan waarin de lokale biomassastromen in de MRA en de verwerkingscapaciteit daarvan in kaart worden gebracht. Het rapport geeft ook een indicatie van kansrijke initiatieven om biomassa te verwaarden. De provincie Noord-Holland heeft samen met de Metropool Regio Amsterdam (MRA) en de Provincie Flevoland de opdracht verstrekt voor dit onderzoek. GS zien dit rapport en handout als één van de bouwstenen voor de discussie met PS over het biomassabeleid.

Hoogwaardige inzet biomassa MRA

Rapport fase 1: inventarisatie stromen en technologieën en
identificeren van kansen

Voor: Provincies Noord-Holland en Flevoland,
Metropoolregio Amsterdam

Contactpersonen: Dhr. M. de Vries, Mw. J. Baidenmann,
Mw. C. van Dijk, Mw. A. Hoek

© Partners for Innovation, december 2018
Contactpersonen: Peter Karsch en Emiel Hanekamp

Samenvatting

Het project 'Hoogwaardige inzet van biomassa in de MRA' bestaat uit twee fasen. Fase 1 betreft het inventariseren van biomassastromen, technologieën en kansrijke initiatieven in de Metropoolregio Amsterdam. In fase 2 worden vier kansrijke initiatieven ondersteund op basis van deze inventarisatie. Dit rapport bevat de resultaten van fase 1.

Inventarisatie biomassastromen:

- De totale hoeveelheid biomassa in de MRA is ruim 2.400 kton/jaar. De meest veelbelovende stromen voor een hoogwaardigere verwerking zijn:
  - Natte gewasresten uit de landbouw (jaarlijks circa 26 kton);
  - Berm- en natuurgras (circa 82 kton/jaar);
  - Houtige biomassa van natuurbeheerders en uit gemeentelijke groenbeheer (circa 20 kton/jaar);
  - Reststromen van de voedings- en genotmiddelenindustrie (jaarlijks in totaal 1.051 kton, deels beschikbaar voor hoogwaardiger verwerking);
  - Veilingafval (ruim 13 kton/jaar), afvalhout: circa 209 kton A- en B-hout en zuiveringsslib (totaal 138 kton/jaar).
- Daarnaast is het mogelijk een aantal stromen in grotere hoeveelheden (gescheiden) in te zamelen. De belangrijkste zijn groente, fruit- en tuinafval en stromen uit beheer van openbaar groen en natuurterreinen, zoals houtige biomassa en berm- en natuurgras. Van het GFT gaat jaarlijks nog 248 kton naar de verbranding samen met het restafval. Aanpassingen in beheer, inzameling en verwerking kunnen het beschikbare volume van deze stromen nog sterk verhogen.

Technologieën en verwerkingscapaciteit:

- De beschikbare verwerkingscapaciteit voor biomassa uit de MRA is in totaal ongeveer 1.073 kton/jaar. De voornaamste verwerkingsroutes zijn:
  - Compostering (238 kton/jr);
  - Verbranding voor energieopwekking (292 kton/jr);
  - Vergisting (443 kton/jr);
  - Verwerking tot biobrandstof (100 kton/jr).
- In vergelijking met deze verwerkingsroutes is de verwerking van biomassa in biocomposieten en andere materiaaltoepassingen in volume/jaar nog verwaarloosbaar. De belangrijkste oorzaak hiervan is dat de marktvraag naar biobased producten te gering is.
- Verwerkingsinstallaties in ontwikkeling of aanbouw richten zich met name op energietoepassingen, inclusief brandstoffen. Capaciteit voor de terugwinning van grondstoffen is in ontwikkeling (o.a. winning van vetzuren door Chaincraft, installatie met een verwerkingscapaciteit van 20-25 kton/jr).
- Bio-Energy Netherlands bouwt de eerste vergassingsinstallatie in de MRA. Deze installatie is op de korte termijn bedoeld voor energieopwekking en op de lange termijn voor productie van waterstof en kooldioxide als grondstof voor de chemische industrie.

Selectie van kansrijke verwaardingsroutes:

Op basis van de inventarisatiefase zijn de volgende verwaardingsroutes geselecteerd voor nadere uitwerking in fase 2 van het project:

- Terugwinnen van fosfaten uit zuiveringsslib van rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's);
- Terugwinnen van eiwitten en vetzuren uit schone, groene reststromen uit de landbouw, van veilingen en uit de voedingsmiddelenindustrie;
- Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (als mono-stroom van horeca en voedingsmiddelenindustrie en als onderdeel van de grotere GFT-stroom);
- Opschalen van lokale houtproductie (stamhout als hoogwaardig zaaghout/ inzet tak- en tophout).

Aanbevelingen:

1. Ondersteunen van de ontwikkeling van succesvolle business cases door marktpartijen

Ontwikkeling van de biobased economie is vooral gebaat bij de realisatie van meer succesvolle business cases. De MRA kent een zeer dynamische biomassasector, waarbinnen een groot aantal initiatieven in ontwikkeling zijn. Van overheden wordt vooral een ondersteunende rol gevraagd. Deze rol richt zich op het bieden van financieringsinstrumenten aan kansrijke initiatieven, het ondersteunen bij vergunningstrajecten (en in sommige gevallen verkrijgen van bijproduct- of einde-afvalstatus) en het inzetten van de eigen koopkracht. Ook gaat het om het aanpassen van het beheer van de openbare ruimte zodat het meer gericht is op het beschikbaar maken van hoogwaardige biomassastromen.

2. Alleen korte-termijn initiatieven stimuleren als die ook voor de langere termijn perspectief bieden

Verwaardingsroutes gericht op de terugwinning van grondstoffen worden op de lange termijn dominant. Huidige initiatieven gericht op energieopwekking kunnen bijdragen aan deze transitie, mits de ingezette technologie geschikt is om (op termijn) grondstoffen terug te winnen. Innovatieve thermische verwerkingsroutes zoals vergassing, torrefactie en pyrolyse bieden hiervoor goede perspectieven.

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	5
1.1	Achtergrond	5
1.2	Aanpak	5
1.3	Verwaarding van biomassa: 100% circulair in 2050	6
2.	Inventarisatie biomassastromen MRA	9
2.1	Totaal volume biomassa MRA en belangrijkste stromen per verwerkingsroute	9
2.2	Stromen die potentieel hoogwaardiger of in grotere volumes kunnen worden ingezet. 10	
3.	Verwerkingscapaciteit biomassa MRA	18
3.1	Compostering.....	19
3.2	Elektriciteit en warmte	19
3.3	Vergisting	19
3.4	Verwerking tot biobrandstoffen	20
3.5	Inzet voor productie materialen incl. bioplastics/biocomposieten.....	20
3.6	Hergebruik als grondstof voor groene chemie/voedingsmiddelen.....	20
4.	Innovatieve verwaardingsroutes voor biomassa in de MRA: longlist.....	21
5.	Kansrijke verwaardingsroutes voor biomassa in de MRA: shortlist	24
5.1	Terugwinnen van fosfaten uit afvalwater / RWZI-slib	26
5.2	Schone, groene reststromen.....	27
5.3	Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (als mono-stroom en in GFT).....	29
5.4	Opschalen lokale houtproductie.....	30
5.5	Realiseren droogcapaciteit voor biomassa in de MRA	32
5.6	Hoogwaardige inzet bermgras in materialen	33
5.7	Optimaliseren verwaardingsroute waterplanten	34
5.8	Hoogwaardige inzet cellulose uit RWZI-zeefgoed	35
6.	Conclusies en aanbevelingen	37
6.1	Conclusies	37
6.2	Aanbevelingen	39

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

De Metropool Regio Amsterdam (MRA), waaronder de provincies Noord-Holland en Flevoland, heeft de wens om binnen de MRA-regio beschikbare biomassa hoogwaardig en regionaal te verwerken. Verschillende partijen in de regio zien de zakelijke kansen rond de hoogwaardige inzet van biomassa in de regio en overwegen te investeren in verwerkingscapaciteit. De provincies Noord-Holland en Flevoland en de MRA willen dit proces faciliteren.

In februari 2018 kwamen belanghebbenden op dit onderwerp (Ronde Tafel Vergisting en Compostering) bijeen. Evenals de deelnemers van de MRA Werkgroep Biomassa gaven zij aan meer inzicht te willen in biomassastromen in de regio en in kansrijke businesscases voor de hoogwaardige verwerking ervan.

Dit rapport beschrijft de uitkomsten van de eerste fase van een project gericht op het inzichtelijk maken en voorbereiden van zakelijke kansen voor hoogwaardige verwerking van deze reststromen biomassa. Partners for Innovation voerde het project uit. Het doel van deze eerste fase is het in kaart brengen van het potentieel aan volumes biomassa in het MRA-gebied en inzicht krijgen in de mogelijkheden om deze stromen hoogwaardig(er) te verwerken binnen de regio. Voor niet-ingezamelde of niet-gescheiden stromen worden mogelijkheden geïnventariseerd voor een economisch rendabele inzameling en inzet.

Het voorliggende rapport bevat een overzicht van kansrijke verwaardingsroutes, gebaseerd op informatie over biomassastromen, huidige toepassingen en technologieën. De projectgroep heeft deze verwaardingsroutes beoordeeld op economische- en duurzaamheidspotentie en ontwikkelmogelijkheden binnen de MRA. Deze beoordeling heeft geleid tot een eerste selectie van vier routes, die het onderwerp zijn van sessies in de tweede fase van het project. Deze tweede fase van het project (november – december 2018) is gericht op het verder uitwerken en indien mogelijk doorrekenen van deze vier verwaardingsroutes in samenwerking met relevante marktpartijen en overheden. Het uiteindelijke doel is samenwerkingsafspraken in de keten te bereiken. Daarnaast komen belemmeringen voor het realiseren van de betreffende verwaardingsroute en oplossingsrichtingen voor marktpartijen en overheden aan bod. Na afronding van het project wordt aan dit rapport een hand-out toegevoegd met een korte en bondige samenvatting van de resultaten en conclusies van fase 1 en de uitkomsten van de sessies van fase 2.

1.2 Aanpak

Inventarisatie biomassastromen

De inventarisatie van beschikbare biomassa is grotendeels gebaseerd op deskresearch. Bij de inventarisatie is zoveel mogelijk gebruikgemaakt van beschikbare cijfers uit eerdere studies en statistieken. Recentelijk zijn er een aantal studies naar biomassastromen uitgevoerd en er zijn voor een aantal biomassastromen statische gegevens beschikbaar bij het CBS. In het geval van lacunes in de data is telefonisch en/of per e-mail contact gelegd met marktpartijen en overheden om de ontbrekende cijfers aan te vullen en waar mogelijk te specificeren voor het MRA-gebied. Bij de analyse van de biomassastromen is getracht een zo volledig mogelijk beeld te geven van de hoeveelheid biomassa die vrijkomt, het deel daarvan dat gescheiden wordt ingezameld en de mate waarin biomassastromen al hoogwaardig verwerkt worden. Op basis daarvan zijn kansen geïdentificeerd om aanvullende stromen / volumes in te zamelen en om stromen hoogwaardiger te verwerken.

Inventarisatie verwerkingscapaciteit en technologieën

In deze eerste fase van het project is tevens een inventarisatie uitgevoerd naar beschikbare technologieën voor de verwerking van biomassa binnen de MRA-regio. Voor verwerkingstechnologieën die al op

industriële schaal operationeel zijn is daarbij in kaart gebracht wat de beschikbare verwerkingscapaciteit is en welk deel van deze capaciteit daadwerkelijk wordt ingezet. Daarnaast is een zo compleet mogelijk overzicht opgesteld van nieuwe initiatieven voor hoogwaardige verwerking van biomassa die in verschillende stadia van ontwikkeling zijn. Op basis hiervan zijn kansen geïdentificeerd om biomassastromen hoogwaardiger en/of in grotere volumes te verwerken binnen de MRA. Deze kansen kunnen gericht zijn op het verwerken van grotere volumes binnen bestaande capaciteit of op het verder ontwikkelen of opschalen van nieuwe initiatieven.

De biomassasector in de MRA is dynamisch door de hoeveelheid nieuwe initiatieven in verschillende stadia van ontwikkeling. De doelstelling van het project is om nog in 2018 bij te dragen aan de ontwikkeling van vier verwaardingsroutes. Daarom hebben we ervoor gekozen om aan te sluiten bij nieuwe initiatieven die al in ontwikkeling zijn binnen de MRA. Gezien de doorlooptijd van het project is het ons inziens niet realistisch volledig nieuwe kansen te definiëren, waar marktpartijen en overheden nog niet mee aan het werk zijn. Rond alle kansrijke reststromen (zie hoofdstuk 2) zijn een of meerdere initiatieven actief in de MRA.

Opstellen longlist en selectie shortlist

Op basis van de inventarisaties van biomassastromen en verwerkingstechnologieën is een 'longlist' opgesteld. Hierin staan de kansen om biomassastromen in grotere volumes en op een zo hoogwaardig mogelijke manier te verwerken in de MRA. Deze kansen komen voort uit een combinatie van een kansrijke stroom (hoofdstuk 2) en een kansrijke technologie (hoofdstuk 3) of een nieuwe technologie die het mogelijk maakt de betreffende stroom hoogwaardig te verwerken (hoofdstuk 4).

Om van een longlist te komen tot een shortlist zijn de verwaardingsroutes beoordeeld op drie hoofdcriteria. Dit betreft de eerste inschatting van het economisch potentieel, de duurzaamheid en de match met de doelstelling van het project om nog dit jaar stappen te zetten naar verdere ontwikkeling van de verwaardingsroute. Op basis van deze eerste beoordeling zijn acht verwaardingsroutes geselecteerd. Voor deze routes is in meer detail gekeken naar de potentie om bij te dragen aan hoogwaardiger inzet van biomassa in de MRA. De volledige analyse en de classificatie van verwaardingsroutes die op basis daarvan is gemaakt is opgenomen in bijlage D. Op basis van de classificatie en beoordeling van mogelijke koppelkansen tussen verwaardingsroutes is tijdens een bijeenkomst met de projectgroep op 14 september 2018 een selectie gemaakt van vier routes. Deze worden verder uitgewerkt in samenwerking met marktpartijen en overheden tijdens de sessies in de tweede fase van het project.

1.3 Verwaarding van biomassa: 100% circulair in 2050

Transitieagenda Biomassa en Voedsel

De Nederlandse overheid stelt in het 'Rijksbrede programma circulaire economie' het doel een volledig circulaire economie te realiseren vóór 2050, met als tussendoelstelling 50% circulair in 2030. De provincies en gemeenten die onderdeel zijn van de MRA geven in hun beleid¹ invulling aan deze doelstelling. In de transitieagenda Biomassa en Voedsel heeft de Rijksoverheid actielijnen en doelstellingen geformuleerd voor de transitie naar een circulaire economie in deze sectoren.

Het project 'Hoogwaardige inzet van biomassa in de MRA' draagt bij aan verschillende doelstellingen uit de transitieagenda. Dit geldt met name voor de eerste actielijn, die gericht is op optimale verwaarding van biomassa.

---

¹ Zie o.a.: "Actieagenda Circulaire Economie 2017-2020", Provincie Noord-Holland, "Circulaire Atlas Provincie Flevoland", 2018 en "Ontwikkelplan Circulaire Economie Metropoolregio Amsterdam", 2018.

De transitieagenda signaleert twee belangrijke knelpunten voor de ontwikkeling van (de markt voor) biobased producten:

- de beperkte of zelfs ontbrekende marktvraag naar biobased producten, als gevolg van de onbekendheid in de markt en de hogere kostprijs *“fossiele grondstoffen zijn relatief goedkoop en voor de nieuwe productieprocessen moet nog een leercurve worden doorlopen). Het achterblijven van de vraag zet een rem op de ontwikkeling van biobased producten, waardoor het aanbod ook achter blijft.”*²
- De concurrentie met energietoepassingen: *“het gegeven dat de overheid vanwege het duurzame energiebeleid, biomassa wel stimuleert voor energietoepassingen, maar niet voor toepassingen in producten.”*² Hoewel het overheidsbeleid steeds meer gericht is op het eveneens stimuleren van producttoepassingen is het instrumentarium voor klimaatbeleid nog altijd dominant.

De in het project uitgevoerde inventarisatie bevestigt het beeld dat product- en grondstoftoepassingen overwegend kleinschalig zijn en vaak nog te maken hebben met een beperkte/achterblijvende marktvraag. Compostering, vergisting en verbranding met energierugwinning zijn dominante verwerkingsroutes voor biomassa. Ten opzichte van deze routes is de capaciteit voor omzetting van biomassa in biobased producten en grondstoffen voor groene chemie en farmaceutica nog vrijwel verwaarloosbaar. Hierbij zijn echter drie belangrijke positieve kanttekeningen te maken:

- Er bestaat een grote verscheidenheid aan nieuwe initiatieven in de MRA die zich richten op de (grootschalige) verwerking van biomassa tot producten en grondstoffen. Deze variëren wat betreft ontwikkelstadium van haalbaarheids- tot demonstratiefase. Een aantal van deze initiatieven verwacht binnen enkele jaren aanzienlijke volumes biomassa te kunnen gaan verwerken tot producten en/of grondstoffen;
- Grote spelers in de MRA op het gebied van verwerking van organisch afval zoals Meerlanden, Orgaworld, HVC en AEB investeren in innovatieve technologieën gericht op het genereren van meer waarde uit biomassa. Deze technologieën richten zich bijvoorbeeld op de productie van CO₂ en warmte, nascheiding van organisch materiaal uit huishoudelijk afval en hoogwaardige verwerking van specifieke groene reststromen.
- De ontwikkeling van nieuwe capaciteit voor innovatieve technologieën die zich in eerste instantie op energietoepassingen richten biedt op termijn ook perspectieven voor de productie van chemische bouwstenen. Een voorbeeld hiervan is de vergassingsinstallatie van Bio-Energy Netherlands in de Amsterdamse Haven.
- Investeren in het verbeteren van de huidige infrastructuur voor de inzameling en verwerking van biomassa voor energietoepassingen draagt in de meeste gevallen bij aan de mogelijkheid om in de toekomst geleidelijk over te schakelen naar producttoepassingen. Innovatieve verwerkingstechnieken als vergassing, pyrolyse en torrefactie zijn inzetbaar voor zowel energietoepassingen als de productie van chemische bouwstenen.

Klimaatakkoord en industrietafel

De huidige voorstellen voor het klimaatakkoord refereren ook naar de bovengenoemde transitie naar het (waar mogelijk) inzetten van biomassa als grondstof voor materialen en producten en aansluiting bij het cascadeprincipe. Bij schaarste aan duurzame biomassa ligt de prioriteit bij:

“1. De inzet van duurzame biomassa als grondstof voor materialen en producten, bijvoorbeeld ter vervanging van aardolie en aardgas in de chemische industrie. Wanneer deze materialen en producten aan

---

² Transitie-agenda Circulaire Economie - Biomassa en Voedsel, 2018.

het einde van hun levensduur worden gerecycled is er sprake van een nagenoeg permanente CO₂ opslag in materialen.

2. De inzet van duurzame geavanceerde biobrandstoffen voor transportmodaliteiten waarvoor nauwelijks CO₂-arme alternatieven beschikbaar zijn: met name zwaar wegtransport, lucht- en scheepvaart. Dit wordt beschouwd als een overbruggingsoptie, zolang er geen andere opties zijn die inzet van biomassa in deze sectoren overbodig maken.”

Vanuit de klimaattafel streeft men ernaar duurzame biomassa op termijn zo min mogelijk (rechtstreeks) in te zetten voor energietoepassingen. Inzet van biomassa is onderwerp van debat. Er is verschil in inzicht in criteria voor duurzame biomassa, de beschikbaarheid van voldoende duurzame biomassa en de potentiële emissiereductie. Als gevolg daarvan bevatten de voorstellen voor het klimaatakkoord nog geen duidelijke, breed gedragen suggesties. Er is een taakgroep ingesteld die nagaat of er gedeelde uitgangspunten kunnen worden benoemd die hiervoor als basis kunnen dienen.

Biomassabeleid MRA

Ook binnen de MRA worden – refererend aan het belang van biomassa als energiedrager - zorgpunten gesignaleerd rond de duurzame inzet van biomassa. De hoogwaardige en duurzame inzet van biomassa is een prominent thema binnen het portefeuillehouderoverleg MRA Duurzaamheid.

De aanbevelingen uit hoofdstuk 6 van dit rapport beogen een bijdrage te leveren aan het formuleren van beleid op het gebied van biomassa.

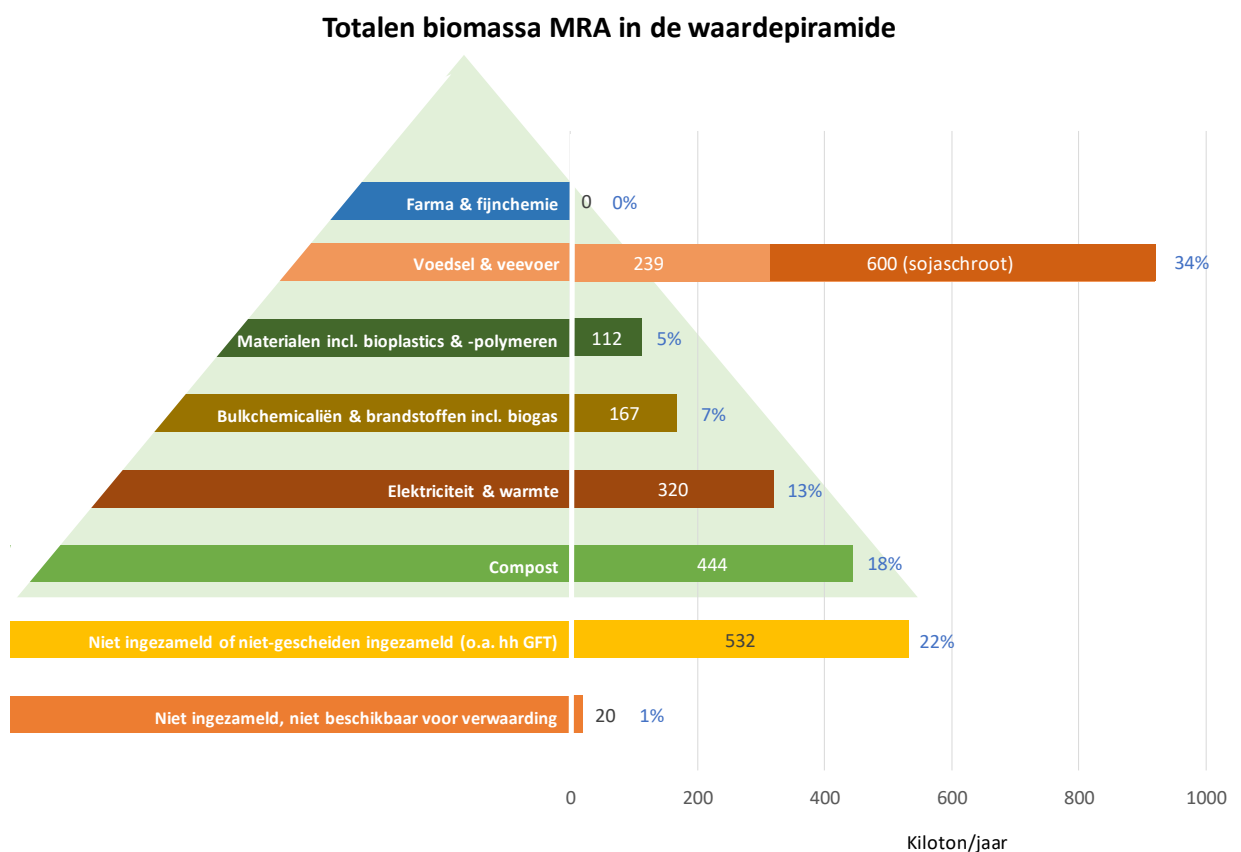
2. Inventarisatie biomassastromen MRA

2.1 Totaal volume biomassa MRA en belangrijkste stromen per verwerkingsroute

In de MRA komt jaarlijks in totaal circa 2,4 miljoen ton biomassa vrij uit primaire (landbouw, beheer natuurgebieden en openbare ruimte), secundaire (productieafval) en tertiaire (bij de eindgebruiker vrijkomende) reststromen. Het overgrote deel (77%) wordt op dit moment al gescheiden ingezameld en ingezet als grondstof voor materialen of energie. De overige 23% bestaat voornamelijk uit organisch bedrijfs- en huishoudelijk afval, dat met het restafval wordt verwerkt in afvalenergiecentrales.

Het onderstaande figuur geeft de biomassastromen in de MRA naar huidige verwerkingsroute weer. De getallen in de gekleurde balken geven voor elk niveau in de piramide het volume biomassa weer in kton/jaar. Bijvoorbeeld: een volume van 839 kton/jr, waarvan 600 kton sojaschroot, vindt een bestemming als grondstof voor de voedingsmiddelen- of veevoerindustrie. De percentages geven het relatieve aandeel in het totaal weer (bijvoorbeeld: 5% van alle biomassa wordt ingezet als grondstof voor materialen). Gedetailleerde cijfers per biomassastroom zijn opgenomen in bijlage A, tabel 1 en in de infographics op blz. 12, 15 en 17 van dit rapport.

De biomassastroom die (nog) niet gescheiden wordt ingezameld, is terug te vinden onder 'niet (gescheiden) ingezameld, beschikbaar'. Die stroom bevat voornamelijk GFT en betreft in totaal 532 kton. Een relatief beperkt deel van de jaarlijks in de MRA geproduceerde biomassa is niet beschikbaar als grondstof/energiebron ('niet ingezameld, niet beschikbaar voor verwaarding'). In sommige gevallen wordt het achtergelaten op landbouwgrond of in natuurgebieden om de bodemgesteldheid op peil te houden. In andere gevallen vereist wetgeving een specifieke verwerking.

Figuur 1 Totaal biomassastroom in de MRA naar inzet (niveau waardepiramide)

Hoewel deze figuur een hoog aandeel nuttig (her-)gebruik suggereert, laat de figuur ook zien dat een aanzienlijk deel van de biomassa naar relatief laagwaardige toepassingen als compostering, verbanding en vergisting gaat. Voor bulkstromen zoals GFT blijft compostering en vergisting ook nog zeker 5-10 jaar een belangrijke verwerkingsroute. De opbouw van capaciteit voor alternatieve (hoogwaardigere) technologieën is ingezet, maar bevindt zich nog in het beginstadium (zie ook het volgende hoofdstuk).

Er is een aanzienlijk potentieel voor hoogwaardiger inzet van biomassa. Dit betekent het (voor een groter deel) inzetten van een biomassastroom op een hoger niveau in de waardepiramide. Daarnaast zijn er mogelijkheden reststromen binnen hetzelfde niveau van de waardepiramide hoogwaardiger in te zetten, zowel qua duurzaamheid als economie.

2.2 Stromen die potentieel hoogwaardiger of in grotere volumes kunnen worden ingezet

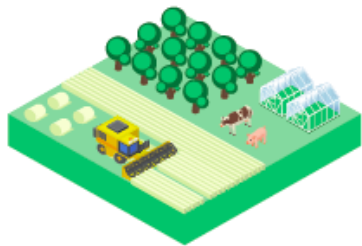
De volgende paragrafen beschrijven de biomassastromen die in potentie in een groter volume en/of hoogwaardiger inzetbaar zijn. Hierbij gaat het om gescheiden ingezamelde stromen of stromen die relatief eenvoudig / met beperkte kosten beschikbaar te maken zijn en waarvoor hoogwaardige verwerkingsmogelijkheden zijn in de MRA. De stromen zijn onderverdeeld in primaire, secundaire en tertiaire reststromen.

Elke paragraaf begint met een infographic die de stromen en huidige toepassingen in beeld brengt. In deze figuren is aan de linkerkant voor ieder biomassastroom het totale vrijkomende volume in ton/jaar weergegeven, en is aangegeven wat de huidige bestemming van deze stroom is. Aan de rechterkant van de figuren is weergegeven wat de totale volumes zijn die naar elk van de toepassingen gaan (eveneens in ton/jaar).

BIOMASSASTROMEN IN DE MRA

in ton/jaar

* In ton droge stof

I. Primaire bijproducten

1.1 Reststromen landbouw en bosbouw

- Stro/andere droge gewasbijproducten
- Graszaadhooi *
- Natte gewasresten *
- Houtige biomassa uit fruit- en boomteelt
- Mest *

21.000

4.500

38.550

2.700

109.000

1.2 Reststromen natuurbeheerders

- Gras uit natuurterreinen
- Houtige biomassa van landschapsbeheerders

27.900

14.625

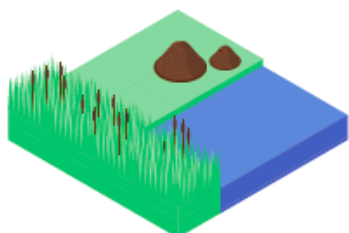

1.3 Reststromen gemeentelijk groenbeheer

- Bermgras uit gebouwde omgeving
- Houtige biomassa uit gebouwde omgeving

53.700

5.500

1.4 Reststromen watergangbeheerders

- Riet
- Overige reststromen van waterwegen

2.190

4.200

Toepassingen

Compostering

155.634

Verbranding met energierecuperatie

42.884

Vergisting

2.778

Bulkchemie en brandstoffen

Voedsel en feed

3.825

Materialen inclusief bioplastics en biopolymeren

Niet Ingezameld :
- niet beschikbaar
- wel beschikbaar voor verwerking

19.398

59.347

2.2.1 Primaire reststromen: reststromen uit landbouw, natuur-, groen- en waterbeheer

Natte gewasresten landbouw (totaal 38,5 kton, beschikbaar voor hoogwaardiger inzet 25,8 kton)

Van de natte gewasresten blijft een aanzienlijk deel achter op het land. Slechts 2,8 kton wordt afgevoerd en gecomposteerd. Van het resterende deel is naar schatting ongeveer 23 kton beschikbaar als oogstbare biomassa. De overige 12,7 kton dient achter te blijven om nutriënten en bodemkoolstof aan te vullen. Het huidig gecomposteerde deel en de nog oogstbare biomassa is beschikbaar voor hoogwaardiger inzet, bijvoorbeeld voor terugwinning van eiwitten, suikers en mineralen via bioraffinageprocessen. Een kanttekening hierbij is dat het om een diffuse stroom gaat, die verspreid en soms in kleine hoeveelheden vrijkomt. Gewasresten die in grotere (homogene) volumes vrijkomen zullen in het algemeen makkelijker / tegen lagere kosten kunnen worden verzameld. In Flevoland zijn dat bijvoorbeeld reststromen van de suikerbieten- en aardappelteelt³.

Bermgras en natuurgas uit beheer openbare ruimte/natuurgebieden (53,7 kton / 27,9 kton)

Uit onderhoud van bermen komt in de MRA jaarlijks circa 53,7 kton bermgras vrij, dat nu nog wordt gecomposteerd. Daarnaast is circa 27,9 kton beschikbaar aan gemaaide grassen uit natuurterreinen. Deze stromen zijn eventueel te vergroten door aanpassing van het beheer. Voor deze stromen is veel belangstelling, onder andere als grondstof voor de productie van papier/karton, plaat- en isolatiemateriaal, strooizout en biocomposieten. Deze initiatieven bevinden zich echter nog in vroege ontwikkelstadia en/of zijn kleinschalig. De route naar isolatiemateriaal beoogt echter op termijn een aanzienlijke stroom (50 kton) te gaan verwerken.

Houtige biomassa van landschapsbeheerders en groenbeheer gebouwde omgeving (20,1 kton)

Uit natuurbeheer en beheer van openbaar groen komt respectievelijk 14,6 en 5,5 kton houtige biomassa vrij. Deze stroom wordt momenteel deels gecomposteerd en deels verbrand met energietrugwinning. Initiatieven waarbij deze stroom in beeld is focussen zich onder andere op de productie van pellets en andere biobrandstoffen. Hierdoor kan het een stap omhoog maken in de waardepiramide. Inzet van innovatieve thermische verwerkingsmethoden als vergassing en torrefactie biedt perspectieven om naast energie ook chemische bouwstenen uit deze stroom te produceren, met een hogere economische- en duurzaamheidswinst als gevolg. Een andere economisch interessante verwaarderingsroute is het (op grotere schaal) hoogwaardig inzetten van stamhout, onder andere door Staatsbosbeheer in samenwerking met Zagerij.Amsterdam en Kwintes en door Spaarnelanden in samenwerking met Nederlands Hout.

Biomassa uit beheer watergangen (4,2 kton)

Woekerende waterplanten leveren in toenemende mate problemen op voor recreatie en scheepvaart en worden om die reden uit watergangen verwijderd. Het ontwikkelen van toepassingen voor deze stroom levert een bijdrage aan kostenreductie voor noodzakelijk waterbeheer. Deze stroom kan dienen als input voor papierproductie, biocomposieten en bioraffinageprocessen. Onderzoek van Stowa⁴ laat zien dat zowel kostenbesparing als duurzaamheidswinst⁵ te behalen is wanneer men zowel vezels, eiwitten als suikers uit de waterplanten terugwint. Door ontbrekende verwerkingscapaciteit en wisselende kwaliteit van deze biomassaastroom is de business case in de praktijk vaak nog niet rendabel. Met de vezels kunnen onder andere papier en biocomposieten worden geproduceerd. Naast waterplanten komt riet vrij uit watergangen, dat ook kan dienen als feedstock voor biocomposieten. Inzameling is echter in de meeste gevallen niet rendabel door het verspreid vrijkomen van deze stroom.

³ Circulaire Atlas Provincie Flevoland, 2018.

⁴ Waarde halen uit groenresten waterbeheer, Stowa, 2017

⁵ In het onderzoek van Stowa is duurzaamheid beoordeeld op basis van bijdrage aan reductie van de uitstoot van broeikasgassen en sluiting van de mineralenkringloop.

Miscanthus (1,6 kton)

In de Schipholregio vindt de teelt van Miscanthus of Olifantsgras plaats, met als hoofddoel de luchtveiligheid te verbeteren door ganzen te weren. De helft van het geoogste gewas komt als bedding in stallen terecht en de andere helft in materialen (lichtgewicht beton in bioplastics). Om meer opbrengst te genereren zijn een aantal andere toepassingen in ontwikkeling. Een voorbeeld hiervan is de productie van papier en biodisposables, die vervolgens weer in te zetten zijn op Schiphol.

BIOMASSASTROMEN IN DE MRA

in ton/jaar

2. Secundaire bijproducten

2.1 Reststromen houtbedrijven

- Schoon resthout uit de houtindustrie

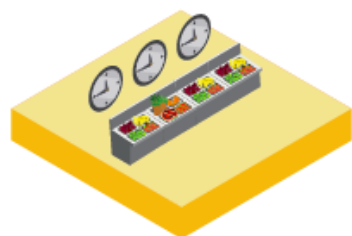
20.000

2.2 Reststromen VGI

- Reststromen uit de voedings- en genotmiddelenindustrie

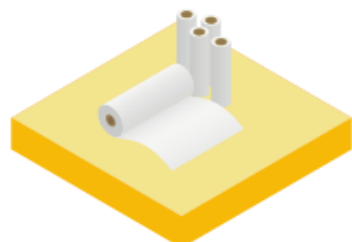
1.050.988

2.3 Reststromen veilingen

- Vellingafval

13.100

2.3 Reststromen papierindustrie

- Organisch slib

954

Toepassingen

122.127

Compostering

12.394

Verbranding met
energie terugwinning

44.135

Vergisting

53.619

Bulkchemie en
brandstoffen

835.076

Voedsel en feed

12.000

Materialen inclusief
bioplastics en
biopolymeren

Niet ingezameld :
- niet beschikbaar
- wel beschikbaar
voor verwaarding

5.691

2.2.2 Secundaire reststromen: productieafval van hout-, voedingsmiddelen en papierindustrie

Schoon resthout (totaal 20 kton, 6-8 kton naar energietoepassingen)

Bij de houtverwerkende industrie komt circa 20 kton houtafval vrij van onder andere zaagresten en zaagsel. Ongeveer 12 kton wordt verkocht als strooisel voor dierhouderijen, 6 kton wordt verwerkt in brandstofpellets en de resterende 2 kton wordt direct ingezet voor energie of verwerkt in producten als plaatmateriaal. Deze stroom is in te zetten voor de productie van chemische bouwstenen, bijvoorbeeld in combinatie met energie door middel van een thermische verwerkingsstap zoals vergassing of torrefactie.

Reststromen VGI (1.051 kton, circa 110 kton naar compostering)

Deze categorie reststromen vormt een groot volume, waarvan een groot deel van de inzet al hoogwaardig is. 79% (835 kton) dient als (grondstof voor) voedingsmiddelen/veevoer. De grootste mono-stroom binnen deze stroom is sojaschroot (circa 600 kton), ingezet als veevoeder. Deze stroom is in de bron die wij hanteerden (Welink, 2015) opgenomen als reststroom van de productie van sojaolie (het totale volume geïmporteerd soja wordt voor 20% verwerkt tot sojaolie, hierbij komt een reststroom van 80% sojaschroot vrij). Vanwege de omvang en de hoogwaardige inzet van beide stromen kan ook gesteld worden dat bedrijven in deze sector, zoals Bunge, sojaolie en grondstof voor veevoer produceren.

De circa 10% (110 kton) van de reststromen VGI die nu nog dient als compost is mogelijk hoogwaardiger inzetbaar voor bijvoorbeeld grondstoffen voor chemie/voedingsmiddelen. Daarnaast hebben mono-stromen als cacaodoppen en schoon snijafval van groenten en fruit de aandacht van initiatieven in de MRA (QuisQuiliae, ChainCraft).

Veilingafval (13,1 kton)

Bij Royal FloraHolland komt jaarlijks een stroom van 13,1 kton bloemen- en plantenresten vrij. Deze stroom is in beeld als inputstroom voor een geplande nieuwe vergistingsinstallatie die warmte en CO₂ moet gaan leveren aan tuinbouwers. Royal FloraHolland en Milgro verkennen daarnaast mogelijkheden om eiwitten te winnen uit deze biomassastroom.

BIOMASSASTROMEN IN DE MRA

in ton/jaar

* In ton droge stof

3. Tertiaire bijproducten

3.1 Afvalhout

- Afvalhout huishoudens
- Afvalhout bedrijven

59.350
266.000

3.2 GFT

- GFT huishoudens
- GFT en swll bedrijven

369.697
326.000

3.3 Biomassa uit afvalwaterzuivering

- Zuiveringsslib RWZI *
- (eindbestemming, 50% wordt eerst vergist)

40.825

Toepassingen

Compostering

165.868

Verbranding met
energielevering

264.851

Vergisting

66.578

Bulkchemie en
brandstoffen

Voedsel en feed

Materialen inclusief
bioplastics en
biopolymers

97.605

Niet ingezameld :
- niet beschikbaar
- wel beschikbaar
voor verwerking

853

466.117

2.2.3 Tertiaire reststromen: na gebruik vrijkomende reststromen

Afvalhout van bedrijven en consumenten (325,3 kton, 209 kton naar energie)

Deze stroom bestaat uit A, B en C-hout. A-hout is schoon, onbehandeld hout en B-hout is verlijmd, geveerd of gelakt hout. C-hout is verduurzaamd hout behandeld met (chemische) stoffen / impregneermiddelen. Ongeveer 8,2% van de totale stroom is C-hout (26,7 kton), dat uitsluitend verbrand mag worden in daarvoor geschikte installaties. Het A- en B-hout (298,6 kton) komt grotendeels terecht bij de energieopwekking. Het overige deel gaat naar materiaaltoepassingen, zoals de productie van plaatmaterialen en pallets.

GFT van huishoudens en bedrijven (696 kton, potentieel nog gescheiden in te zamelen: 248 kton)

Dit is de grootste stroom biomassa die potentieel beschikbaar is voor hoogwaardigere inzet, maar nog niet gescheiden wordt ingezameld. Door middel van nascheiding haalt AEB naar verwachting vanaf dit jaar nog 105 kton organisch materiaal uit het restafval. Dit deel wordt gedroogd en omgezet in brandstof (biogranulaat). De Gemeente Amsterdam start (opnieuw) met gescheiden inzamelen, in eerste instantie in het oostelijke deel van de stad. Voor brongescheiden GFT is nog capaciteit beschikbaar in vergistingsinstallaties in de MRA. In theorie kan nog maximaal circa 248 kton extra GFT brongescheiden worden ingezameld. Dit heeft uiteraard consequenties voor de hoeveelheid ONF die door middel van nascheiding terug te winnen is.

Zuiveringsslib (138 kton totaal / 41 kton d.s.⁶)

Het afvoeren en laten verwerken van zuiveringsslib vormt een aanzienlijke kostenpost voor de waterschappen en is een potentiële bron van fosfaatwinning. Het slib bevat circa 30-40 gram fosfaat per kg en de concentratie loopt op door verbranding van het slib. Slibas bestaat gemiddeld voor 9% uit fostaat. Verschillende initiatieven richten zich op het efficiënter verwerken van het slib en het terugwinnen van waardevolle grondstoffen / nutriënten. Er zijn verschillende innovatieve technologieën in ontwikkeling om deze stroom te verwerken, onder andere torrefactie en superkritisch vergassen.

Zeefgoed/cellulose uit afvalwater (1,3 kton d.s.)

Een andere reststroom die vrijkomt bij enkele RWZI's is zeefgoed, cellulose uit WC-papier. Door het plaatsen van een zeefinstallatie kan de capaciteit van de RWZI met circa 10% omhoog. In de MRA beschikken de RWZI's Beemster en Hilversum over een zeefinstallatie. In totaal gaat het om circa 3,5 kton cellulose (circa 1,3 kton d.s., 37%) die als gescheiden, min of meer homogene stroom vrijkomt en verschillende toepassingen heeft. Deze stroom kan in principe worden gewonnen bij elke RWZI. Vanwege de aanzienlijke investering in een zeefinstallatie die daarvoor nodig is, zal dit uitsluitend worden gedaan uit oogpunt van capaciteitsuitbreiding. De winning van cellulose levert op dit moment naar verwachting nog geen grote kostenreductie op.

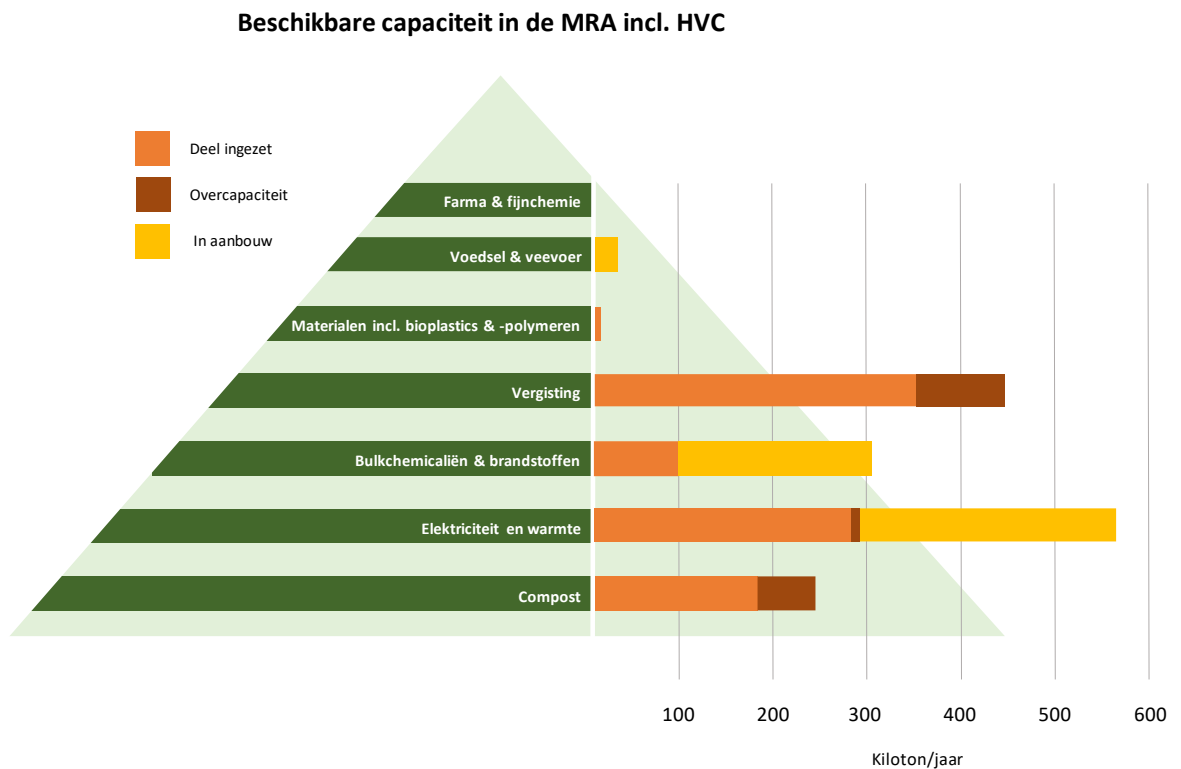
De biomassastromen die in dit hoofdstuk zijn beschreven bieden vanuit oogpunt van volume, kwaliteit / homogeniteit en huidige bestemming perspectieven voor hoogwaardiger inzet. Bij de selectie van kansrijke verwaardingsroutes in hoofdstuk 6 is aangesloten op het verwerken van deze biomassastromen.

---

⁶ Droge stof: in dit rapport, in de figuren en bijlagen worden hoeveelheden biomassa weergegeven zoals dat in de markt / gebruikte bronnen gebruikelijk is, in totale massa (voor relatief droge stromen) of in massa droge stof (d.s.) voor relatief natte stromen.

3. Verwerkingscapaciteit biomassa MRA

In de onderstaande figuur is de capaciteit voor verwerking van biomassa in de MRA weergegeven per niveau in de waardepiramide. Hierbij is ook de verwerkingscapaciteit van HVC meegenomen die buiten de regio ligt (Bio-Energie Centrale en vergisting Middenmeer), aangezien een aanzienlijk deel van de biomassa verwerkt op deze locaties afkomstig is uit de MRA.

Figuur 2 Verwerkingscapaciteit voor biomassa in de MRA inclusief HVC

Deze figuur geeft uitsluitend de capaciteit weer die volledig gericht is op verwerking van biomassa. De Afval-Energie Centrale van AEB (AEB AEC) is om die reden niet opgenomen, hoewel men hier een aanzienlijke stroom organisch materiaal verbrandt. De organische natte fractie (ONF) uit de nascheiding van AEB is overigens wel opgenomen onder brandstoffen. Deze stroom wordt gedroogd tot biogranulaat en ingezet als brandstof. Daarnaast is de Bio-Energie Centrale die bij AEB (AEB BEC) wordt gebouwd opgenomen in de gele balk: "capaciteit in aanbouw".

De figuur laat zien dat er nog nauwelijks capaciteit beschikbaar is voor de verwerkingsroute naar materialen. Een kanttekening daarbij is dat in dit figuur niet de stromen zijn meegenomen die rechtstreeks als grondstof worden ingezet in een eindproduct of productieproces. Dit betreffen vooral producten uit resthout, zoals houtvezels en zaagsel die maneges en andere dierhouderijen gebruiken als strooisel. Ook gaat het om reststromen uit de VGI-sector, die (in sommige gevallen rechtstreeks) als veevoer dienen.

De volgende paragrafen bevatten een overzicht van de geïnstalleerde capaciteit van verschillende verwerkingstechnologieën voor biomassa in de MRA per technologie. Hierbij komt tevens – indien dit bekend is - de overcapaciteit aan bod. Ook de verwachtingen ten aanzien van de toekomstige capaciteit komen naar voren, onder andere gebaseerd op de uitbreidingsplannen en nieuwe installaties.

3.1 Compostering (238 kton/jr)

De totale capaciteit in de MRA voor composteren van groene reststromen is ongeveer 238 kton/jaar. Naar verwachting zal deze technologie nog zeker 10 jaar een belangrijk deel van de organische reststromen verwerken. Ontwikkelrichtingen die nu al ingezet worden met betrekking tot het hoogwaardiger inzetten van reststromen binnen deze verwerkingsroute zijn:

- Opwerken van compost door toevoeging van nutriënten en schimmelculturen tot hoogwaardig(er) bodemverrijker, bijvoorbeeld voor specifieke bomen- en plantensoorten.
- Het scheiden bij inzameling van deelstromen (bijvoorbeeld brood, citrusvruchten en groenten) die een groot volume vertegenwoordigen en/of die in inzetbaar zijn in een hoogwaardigere verwerkingsroute. Dit is met name een optie bij grotere stromen die bij bedrijven vrijkomen.

3.2 Elektriciteit en warmte (292 kton/jr: beschikbaar 15 kton/jr, in aanbouw 270 kton/jr)

Installaties die specifiek (houtachtige) biomassa verbranden voor energieopwekking zetten circa 122 kton biomassa per jaar in. In de MRA zijn dat de installatie van Nuon in Lelystad (22 kton resthout) en de installatie van Stadsverwarming Purmerend (100 kton houtsnippers). Daarnaast verbrandt de Bio-energie Centrale (capaciteit 170 kton) van HVC in Alkmaar resthout dat voor een deel afkomstig is uit de MRA. De verbrandingscapaciteit voor biomassa in AVI's zoals de Afval Energie Centrale van AEB in Amsterdam, is niet meegenomen, omdat deze capaciteit niet specifiek op biomassa gericht is. Voor verbranding is momenteel in de MRA circa 15 kton/jr capaciteit beschikbaar (excl. eventuele ruimte bij AVI's).

Bij AEB is een Bio-EnergieCentrale in aanbouw waar 110 kton snoei- en afvalhout zal worden verwerkt, afkomstig uit een straal van maximaal 150 km rond Amsterdam. Nuon is voornemens een biomassacentrale te bouwen in Diemen, met een capaciteit van ca. 120 kton houtpellets, voornamelijk afkomstig uit import. Tot slot bouwt Bio-Energy Netherlands een vergasser in de Amsterdamse Haven met een capaciteit van circa 40 kton/jr voor rest- en afvalhout. Deze vergasser gaat warmte en elektriciteit produceren en in een later stadium bouwstenen voor de chemie. De totale capaciteit voor energie en warmte in aanbouw is daarmee aanzienlijk, ca. 270 kton/jr.

3.3 Vergisting (443 kton/jr: beschikbaar 50 kton/jr, in haalbaarheidsfase 70 kton/jr.)

In de MRA zijn vier grote vergistingsinstallaties operationeel:

- Meerlanden (Rijsenhout, capaciteit 55 kton/jr)
- Orgaworld (Lelystad, capaciteit 30 kton/jr en Amsterdam, 120 kton/jr)
- Groen Gas Fabriek Almere (40 kton/jr).

Daarnaast is de vergister van HVC te Middenmeer (88 kton/jr) opgenomen in het overzicht, wederom omdat de verwerkte biomassa (groten)deels afkomstig is uit de MRA. Bij de waterschappen is 110 kton/jr. capaciteit beschikbaar voor de vergisting van zuiveringsslib.

In de MRA is nog circa 50 kton/jr. capaciteit beschikbaar bij de huidige installaties (Orgaworld en Meerlanden). Er is derhalve nog capaciteit beschikbaar die bijvoorbeeld inzetbaar is voor verwerking van aanvullende stromen brongescheiden GFT. Ook bij de waterschappen is sprake van overcapaciteit, welke echter niet of nauwelijks inzetbaar is voor andere stromen. Daarnaast is er mogelijk sprake van uitbreiding. Meerlanden onderzoekt momenteel in samenwerking met Wagro, Bloc en Royal FloraHolland de haalbaarheid van een vergister met een capaciteit van circa 70 kton/jr. die warmte en CO₂ kan gaan leveren aan tuinbouwers. Hierbij gaat het om stromen die nu nog worden gecomposteerd en door middel van vergisting hoogwaardiger in te zetten zijn.

3.4 Verwerking tot biobrandstoffen (100 kton/jr, in aanbouw 205 kton/jr)

Voor de productie van biobrandstoffen wordt op het moment jaarlijks circa 100 kton biomassa ingezet. Biodiesel Amsterdam zet dit om in circa 125 mln. liter biodiesel. De recente aankoop van een biodieselininstallatie door Greenenergy in de Amsterdamse Haven zal ongeveer een verdubbeling van de productie gaan betekenen (capaciteit in aanbouw voor biodiesel: 100 kton/jr input). Ook de productie van biogranulaat voor energie door AEB uit de nagescheiden ONF-fractie valt onder deze stroom (omvang 105 kton/jr).

Enkele grote spelers in de markt (HVC, Meerlanden en AEB) zijn van plan droogcapaciteit voor biomassa te realiseren. Eén van de doelen is het (efficiënter) produceren van pellets en andere brandstofproducten. (zie ook het volgende hoofdstuk). De vraag naar droogcapaciteit leeft op meer plekken, want ook kleinere initiatieven geven aan behoefte te hebben aan droogcapaciteit. Het doel is biomassa efficiënter te kunnen vervoeren en inzetten of een stap in een bewerkingsproces, bijvoorbeeld het drogen van hout voor materiaaltoepassingen. De beschikbaarheid van (rest-)warmte is van essentieel belang voor de economische haalbaarheid en duurzaamheid van te realiseren van droogcapaciteit.

3.5 Inzet voor productie materialen incl. bioplastics/biocomposieten (0,3 kton, schaalbaar)

Er worden in de MRA nog geen grote volumes biomassa toegepast in materialen, zoals bioplastics en biocomposieten. Het bedrijf Biobound in Cruquius verwerkt circa 300 ton Miscanthus in lichtgewicht beton. Plantics en NPSP produceren respectievelijk thermoset bioplastics en biocomposieten, maar beide bedrijven verwerken momenteel nog kleine volumes biomassa (circa 1 ton/jr). Dit komt door de achterblijvende vraag naar biobased producten. Een belangrijke oorzaak hiervan is het prijsverschil met concurrerende producten die geproduceerd zijn met relatief goedkope fossiele grondstoffen.

3.6 Hergebruik als grondstof voor groene chemie/voedingsmiddelen (20 kton in aanbouw)

Bij ChainCraft in Amsterdam is een demoplant in ontwikkeling die jaarlijks circa 20-25 kton groene reststromen kan verwerken tot 1.000 ton/jr vetzuren. Deze vetzuren vinden vooral een toepassing in diervoeders. Na succesvolle demonstratie wil het bedrijf direct opschalen naar commerciële schaal. Het gaat dan om een vergroting van een factor 10 tot 20, bepaald op basis van de demonstratiefase. De bouw van deze plant zal naar verwachting in 2021-2022 plaatsvinden.

Samenvattend: de wat betreft capaciteit dominerende verwerkingstechnologieën zijn vergisting, compostering en verbranding. De uitbreiding van capaciteit die momenteel in ontwikkeling is richt zich, vanuit de optiek van de duurzaamheidspiramide, vooral op de niveaus elektriciteit/warmte en brandstoffen (in totaal ruim 370 kton/jaar: 100 kton biodiesel, 270 kton houtige biomassa voor energie bij AEB, Nuon en Bio-Energy Netherlands). Een aanzienlijk aantal nieuwe initiatieven (zie het volgende hoofdstuk) richt zich op terugwinnen van materialen en grondstoffen, de huidige capaciteit voor deze toepassingen is echter nog zeer beperkt.

4. Innovatieve verwaardingsroutes voor biomassa in de MRA: longlist

Onderstaande tabel bevat een overzicht van innovatieve verwaardingsroutes voor biomassa in de MRA. Deze 'longlist' van kansen komt voort uit de inventarisatie van biomassastromen, beschikbare technologieën en nieuwe initiatieven. Deze routes zijn in verschillende stadia van ontwikkeling en zijn door betrokken marktpartijen en/of overheden geïdentificeerd als kansrijke initiatieven om meer waarde uit biomassastromen te halen. De tabel beschrijft kort in welk ontwikkelstadium het initiatief nu is en wat (mogelijke of geplande) vervolgstappen zijn. In de bijlagen van dit rapport staan uitgebreidere beschrijvingen van de initiatieven (in de derde kolom wordt verwezen naar de betreffende paragraaf). Wij hebben uit deze longlist een shortlist geselecteerd door de initiatieven te beoordelen op economisch perspectief, duurzaamheid en match met de projectdoelstellingen, de systematiek en uitkomst van de beoordeling volgt in hoofdstuk 5.

Verwaardingsroute	Biomassastroom	Ontwikkelstadium / vervolgstappen	Bijlage
1. Composteren			§
Composttypen voor specifieke bomen- en plantensoorten	GFT, reststromen groenbeheer	Succesvolle proef revitalisering bomen. Mogelijke volgende stap: inventariseren marktvraag composttypen andere plant-/boomsoorten.	B.1.1
Mono-stromen uit grote GFT-stroom houden	GFT, reststromen groenbeheer	Uit oogpunt van primair proces (efficiënter composteren) of potentieel hoogwaardiger inzet meer stromen aan de bron scheiden, b.v. brood, citrusschillen en grotere stromen groenten en fruit.	B.1.3
2. Elektriciteit en warmte			
ONF fractie nascheiden/uit te verbranden stroom houden	Organische fractie restafval	Nascheiding organische fractie huishoudelijk afval, sinds eind 2017 in bedrijf genomen bij AEB, toepassing materiaal nog in ontwikkeling, zie onder 4. Biobrandstoffen.	B.2.1/ B.4.3
3. Vergisten			
Nuttig inzetten reststroom olie uit vergisting citrusschillen	GFT	Succesvol ingezet als brandstof onkruidbestrijding. Mogelijke volgende stap: onderzoek / ontwikkeling hoogwaardige inzet terpenen en andere bestanddelen van de olie (markt-/productontwikkeling).	B.3.1
Leveren van warmte en CO ₂ aan glastuinbouw	GFT, veilingafval, reststromen tuinbw.	Momenteel wordt hiervoor een haalbaarheidsstudie uitgevoerd (conceptversie beschikbaar). Vervolgstap afhankelijk van uitkomst studie.	B.3.1
4. Biobrandstoffen			
Drogen en pelletiseren van biomassa ONF (AEB)	Organische fractie restafval	Grote verwerkers van biomassa overwegen specifieke biomassastromen te drogen en om te zetten in brandstofpellets. Evt. te realiseren droogcapaciteit zou – indien overcapaciteit wordt gerealiseerd – tevens kunnen worden aangeboden aan andere partijen die biomassa verwerken en een droogstap in het proces hebben of een efficiënter logistiek systeem kunnen realiseren door drogen van biomassa. De combinatie met innovatieve thermische verwerkingsroutes als vergisting en torrefactie biedt het perspectief op termijn ook chemische bouwstenen te produceren uit deze biomassastromen.	B.4.3
Drogen en pelletiseren houtig snoeiafval (HVC)	Reststromen groenbeheer		B.4.3
Drogen snoei-, tuinbouwafval, bermgras (Meerlanden)	Reststromen groenbeheer		B.4.3
Innovatieve thermische verwerkingsroutes brandstofproductie	Diverse stromen, zuiveringsslib	Pyrolyse: nog geen capaciteit operationeel, testfaciliteit Moerdijk in ontwikkeling. Torrefactie homogene biomassastromen op demoschaal gevalideerd. Torwash® op pilotschaal getest (RWZI Almere).	B.4.4 B.4.5
Implementatie vergassingsinstallatie Bio Energie Netherlands	Rest- en afvalhout	In aanbouw, eind 2018 operationeel. Vervolgstap (gepland) ontwikkeling mogelijkheden bouwstenen chemie te produceren.	B.4.6

Superkritisch vergassen – SCW Systems / HHNK	O.a. natte biomassa-stromen (mest, slib)	Eerste industriële installatie in voorbereiding. Testen en verkennende gesprekken voor verwerking van geschikte reststromen, o.a. zuiveringsslib.	B.4.7
5. Materiaalhergebruik			
Stamhout - SBB, Zagerij.Amsterdam, Spaarnelanden, Nederlands Hout	Reststromen natuur- en groenbeheer	Verkoop (producten van) stamhout door SBB in samenwerking met Zagerij.Amsterdam en Kwintes (Almere), en een vergelijkbaar initiatief van Nederlands Hout in samenwerking met Spaarnelanden. Mogelijke vervolgstap: opschalen door betere inpassing in beheer en vergroten capaciteit.	B.5.9
Vezelversterkte composieten, toepassing vezels uit grasachtige gewassen en waterplanten - NPSP	Reststromen water- en groenbeheer	Nieuwe producten in ontwikkeling in samenwerking met verschillende inzamelaars/verwerkers biomassa. Mogelijke vervolgstap: inzetten op toepassingen waar biocomposieten (hoogste) meerwaarde hebben. Ontwikkeling 100% biobased producten.	B.5.1
Composiet/biopolymeren - Plantics	Reststromen groenbeheer	Produceert momenteel op ton-schaal thermoset bioplastics uit glycol, citroenzuur en vezelmateriaal. Dit vezelmateriaal kan afkomstig zijn uit verschillende organische reststromen.	B.5.2
Productie van papier uit waterplanten - Grondstoffen Collectief Almere	Reststromen waterbeheer	Nuttige toepassing van biomassa die verwijderd wordt om watersport te faciliteren, maar de marktvraag blijft achter bij de verwachtingen. Mogelijke vervolgstap: marktontwikkeling, ontwikkelen andere toepassingen uit waterplanten, combinatie met andere technologieën (b.v. raffinage).	B.5.4
Eierdozen - Newfoss / Huhtamaki	Natuurgras	Eierdozen commercieel in productie. Andere producten o.b.v. (berm)gras in ontwikkeling (zie onder).	B.5.5
Isolatieplaten- HbA, NH, FL, RWS, ZZ, Newfoss	Bermgras	Technische haalbaarheidsstudie (Grassbloxxx) naar verwachting afgerond okt./nov. 2018. Vervolgstap afhankelijk van uitkomst. Indien positief kan hier in de sessies in fase 2 van het project op aangesloten worden.	B.5.6
Karton / verpakkingen – NewFoss, Parenco, Millvision	Natuur- en bermgras	Er zijn belangrijke stappen gedaan naar inzet van bermgras in productie van papier voor kartonproductie. Er is echter nog aanzienlijke ontwikkeltijd nodig voor inpassing in het reguliere productieproces van Parenco. Volgende stap: ontwikkeling gericht op kwaliteitsverbetering en kostenreductie.	B.5.6
Hoogwaardig toepassen Olifantsgras Miscanthus Groep, Biobound, NPSP	Miscanthus	Belangrijkste huidige materiaaltoepassing Miscanthus is vezelversterkt beton van Biobound. Mogelijke volgende stap: verbreden markt, ontwikkelen nieuwe producten en toepassingen.	B.4.7
Inzet afvalhout in materialen en producten	Afvalhout (A- en B-hout)	Initiatieven voor de inzet van afval-/sloophout in materialen (plaat- en isolatiematerialen) en eindproducten, zoals meubels, straatmeubilair en plantenbakken. Route wordt momenteel verkend in project 'Nieuwe circulaire verdienmodellen binnen de MRA bouw & sloop en e-waste'. Mogelijke vervolgstap: ondersteunen casus door identificeren koppelkansen vanuit biomassanetwerk.	A.4
Houtvezelversterkte composieten - Den Ouden	Afvalhout (A- en B-hout)	Enkele demoproducten geproduceerd, techniek is beschikbaar - marktvraag is echter onvoldoende volgens producent. Mogelijke vervolgstap: marktvraag in kaart brengen/productontwikkeling in samenwerking met potentiële afnemers.	B.5.3
Asfalt - cellulosevezels RWZI	Cellulosevezels RWZI	Succesvolle proef met toepassing als afdruiptremmer in asfalt. Mogelijke volgende stap: onderzoek naar verbeteren business case / reguliere levering aan asfaltproducenten.	B.4.8
PLA uit cellulosevezels RWZI, Attero / HHNK, Stowa	Cellulosevezels RWZI	Verwaardingsroute is onderzocht in LIFE project. Dit project is recent afgerond, PLA route levert geen goede business case op, alternatieve routes worden verkend.	B.4.8

6. Hergebruik als grondstof voor chemie/food-feed			
Avantium - glucose uit houtsnippers	Reststromen natuurbeheer	In juni 2018 is gestart met de bouw van een demoplant in Delfzijl. Na succesvolle demonstratie is opschaling voorzien.	B.6.7
Strooizout uit gras - Grass2Grit	Bermgras	Succesvolle proef uitgevoerd. Volgende stap: route wordt ontwikkeld in LIFE-project (gestart in juni 2018).	B.6.2
Bouwstenen chemie - Waste 2 Aromatics / Biorizon	Mest, primair slib	Technologieontwikkeling voor bouwstenen chemie, vroege ontwikkelfase. Veelbelovende routes (o.a. omzetten van mest/primair slib via furanen naar aromaten) worden nader onderzocht).	B.6.8
Vetzuren voor food/feed - Chaincraft	Reststromen VGI (groente en fruit)	Demo-installatie in commissioning fase, eind 2018 operationeel. Zowel toelevering als afzet al zeker gesteld. Full-scale installatie gepland voor 2021-2022. Mogelijke vervolgstap: voorbereiden sourcing voor installatie op industriële schaal.	B.6.1
PLA uit organische reststromen - Corbion	Reststromen VGI	Grote speler op gebied van PLA. Vooralsnog wordt nog geen gebruik gemaakt van reststromen, deze route is in ontwikkeling. Mogelijke volgende stap: onderzoek naar beschikbaar maken geschikte grote, homogene reststroom.	B.6.9
Voedingsstoffen/eiwitten als grondstoffen feed/food (QuisQuiliae)	Reststromen VGI	Ontwikkelstadium: aantrekken van financiering voor pilotplant. Volgende stap: ontwikkeling van specifieke ingrediënten op basis van mono-stromen VGI. Vervolgens terugwinning van eiwitten.	B.6.4
Nuttig inzetten olie uit citrusschillen (HVC, TNO)	GFT	Bijproduct vergisting (vergelijkbare stroom als citrusbrandstof Meerlanden). Volgende stap (al gepland): verwaardingsopties onderzoeken (projectvoorstel HVC/TNO).	B.3.1, B.3.2
Etherische oliën / vezels uit citrusschillen - PeelPioneers	GFT, reststromen VGI	Productie etherische oliën uit mono-stroom citrusschillen. Volgende stap: bouw van een pilotplant, vervolgens productie (etherische oliën, vezels), later ook chemische bouwstenen.	B.6.3
PHA uit GFT	GFT	Het toepassen van GFT als inputstroom voor PHA is technisch mogelijk, maar is nog in een vroeg ontwikkelstadium, heeft nog circa 5 jaar ontwikkeltijd nodig.	B.6.6
Eiwitten uit groenresten en GFT (Royal FloraHolland, Milgro, AEB, Orgaworld)	GFT, veilingafval	Verschillende initiatieven gericht op terugwinnen van eiwitten, onder andere via insectenkweek. Toepassing stuit in sommige gevallen op regelgeving. Mogelijke volgende stap: nieuwe lokale waardeketen voor proteïneproductie.	B.6.4
Grondstoffen voor kunstmest: slibassen	Zuiveringsslib	Toepassing slibassen is technisch mogelijk. Grootschaliger inzet vergt zuiveringsstap. Mogelijke volgende stap: identificeren / ontwikkelen technologie voor verwijdering zware metalen.	B.6.5
PHA zuiveringsslib	Zuiveringsslib	PHA uit zuiveringsslib op pilotschaal aangetoond, er is financiering nodig voor opschaling en afnemers/toepassing van het GFT.	B.6.6
Eiwitten uit zuiveringsslib (Waternet)	Zuiveringsslib	Aangetoond op labschaal, nog in vroeg ontwikkelstadium. Pilot moet uitwijzen of opschaling mogelijk is.	B.6.4
Grondstoffen voor kunstmest: struviet	Restromen waterzuivering	Struviet toepassing operationeel, echter nog niet storingsvrij. Mogelijke volgende stap: oplossen technische issues, vervolgens evt. opschalen (uitbreiden met andere stromen).	B.6.5

Tabel 1 Nieuwe verwaarderingsroutes biomassa in de MRA (longlist)

5. Kansrijke verwaardingsroutes voor biomassa in de MRA: shortlist

Om van de longlist uit het vorige hoofdstuk naar een shortlist te komen is allereerst bekeken hoe de verwaardingsroutes aansluiten op de beschikbare biomassastromen en zijn koppelkansen tussen verschillende stromen en initiatieven geïdentificeerd. We hebben de combinaties van biomassastromen, technologieën en initiatieven vervolgens beoordeeld op drie hoofdcriteria: economisch perspectief, duurzaamheid en match met de projectdoelstellingen. De beoordeling is gemaakt op basis van de informatie uit het onderzoek (desk research en gesprekken met marktpartijen). Resultaat van de beoordeling is een shortlist die bestaat uit acht verwaardingsroutes. In dit hoofdstuk worden de beoordelingsmethodiek en de shortlist van acht geselecteerde routes kort toegelicht.

Criteria

De beoordeling is gebaseerd op de volgende criteria:

Overwegingen shortlist	Criteria en korte toelichting
Economisch potentieel	- Marktvraag: eerste inschatting van de mate waarin er een concrete (en voldoende grote) marktvraag bestaat naar product(en) van de verwaardingsroute. - Waarde: inschatting of in de nieuwe verwaardingsroute een hogere marktprijs kan worden gerealiseerd ten opzichte van de bestaande verwerking van de biomassastroom, ofwel een kostenreductie haalbaar is.
Duurzaamheid	- Kan een stap (of zelfs meerdere stappen) omhoog gemaakt worden in de waardepiramide? (zie bijlage D.2 voor een nadere uitleg met betrekking tot de waardepiramide). Zijn er andere substantiële duurzaamheidsimpacts? - Zijn er mogelijkheden tot cascadering / nuttige toepassing van het eindproduct na de gebruiksfase?
Kunnen er stappen worden gezet door middel van de sessies in fase 2?	- Time to market - fase waarin het initiatief zich nu bevindt en de geplande of mogelijke volgende actie om de verwaardingsroute marktrijp te maken. - Commitment van marktpartijen in de MRA.

Tabel 2 Overwegingen bij selectie verwaardingsroutes voor de shortlist

De 37 verwaardingsroutes uit Tabel 1 (de longlist) zijn allen beoordeeld op de bovenstaande zes hoofdcriteria. Hierbij is tevens gekeken naar mogelijkheden om verwaardingsroutes te combineren. Het resultaat hiervan is de selectie van acht verwaardingsroutes die het best scoren op de bovenstaande criteria:

- Terugwinnen van fosfaten uit afvalwater / RWZI-slib;
- Terugwinnen van eiwitten en vetzuren uit schone, groene reststromen;
- Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (als mono-stroom en in GFT), waarbij het mogelijk is aan te sluiten bij eerdere ontwikkelingen, waaronder de inzet van 'citrusbrandstof' voor onkruidbestrijding door Meerlanden);
- Opschalen lokale houtproductie: winning en toepassing van stamhout in combinatie met hoogwaardige verwerkingsroutes voor tak- en tophout, met koppelkansen naar route 5;
- Realiseren van droogcapaciteit voor biomassa in de MRA;
- Hoogwaardige inzet bermgras voor onder andere de productie van isolatieplaten (Grassbloxxx);
- Optimaliseren verwaardingsroute waterplanten;
- Hoogwaardige inzet cellulose uit RWZI-zeefgoed (in combinatie met innovatieve verwerkingsroutes voor zeefgoed in ontwikkeling bij TNO / Biorizon).

Tabel 11 van de bijlagen bevat het totale overzicht, gevolgd door een korte toelichting op de acht geselecteerde routes. De acht verwaardingsroutes zijn vervolgens gerangschikt op basis van een nadere analyse van economisch potentieel en duurzaamheidsimpacts, opgenomen in bijlage E.

In de volgende paragrafen zijn de verwaardingsroutes kort beschreven.

Hierbij is voor twee routes een splitsing gemaakt:

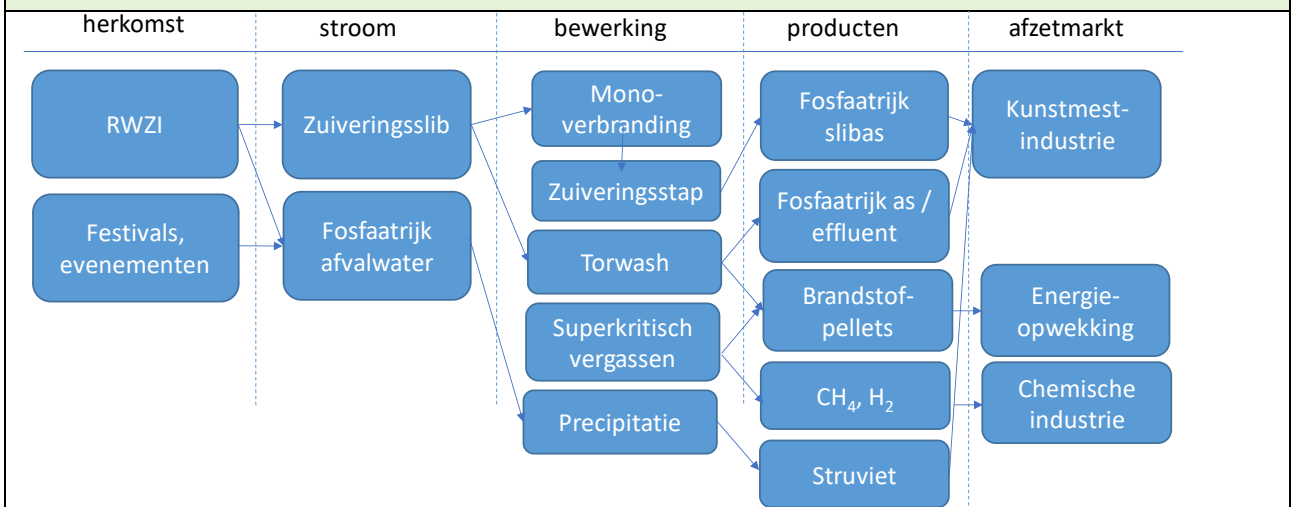
- De tweede route, de productie van grondstoffen voor food/feed uit groene reststromen, is opgesplitst in de terugwinning van eiwitten en de productie van vetzuren.
- Bij de vierde route 'opschalen lokale houtproductie' is onderscheid gemaakt tussen de route van het stamhout en de route van het tak- en top hout.

De beschrijvingen voor deze stromen geven ook een schets van het ontwikkelingsperspectief van de verwaardingsroute weer indien dit relevant is. Dit ontwikkelingsperspectief is met name relevant wanneer op korte termijn een energietoepassing wordt voorzien, met als langetermijnperspectief de terugwinning van grondstoffen, bijvoorbeeld voor de chemische- of voedingsmiddelenindustrie.

Een veelbelovende technologie in dat opzicht is vergassing. Deze technologie komt terug in route 1 en route 4. Route 1 gaat om het superkritisch vergassen van zuiveringsslib. Route vier betreft het vergassen van houtige biomassastromen, met energieopwekking op korte termijn en de productie van chemische bouwstenen op de lange termijn.

De samenvattingen laten voorbeelden van organisaties zien die een rol kunnen spelen in de verwaardingsroutes of al betrokken zijn bij de realisatie. Deze voorbeelden zijn illustratief en niet limitatief, in veel gevallen zijn andere partijen in of buiten het MRA-gebied ook actief zijn in het ontwikkelen van deze verwaardingsroutes.

5.1 Terugwinnen van fosfaten uit afvalwater / RWZI-slib

Waternet, HHNK, Zuiderzeeland en AGV

SNB, ECN, UvA, SCW, Rock Solid

ICL, energiesector, chemie

Korte beschrijving

Zuiveringsslib heeft een hoog fosfaatgehalte en is daarom in beeld bij de kunstmestindustrie als grondstof als alternatief voor fosfaaterts. Fosfaaterts is namelijk eindig en brengt aanzienlijke milieu-impacts met zich mee. Er is een zuiveringsstap nodig voor het verwijderen van verontreinigingen, met name van zware metalen. Het door ECN ontwikkelde Torwash proces biedt mogelijkheden om fosfaat uit zuiveringsslib terug te winnen. Een andere – in deze route mee te nemen – innovatieve technologie voor verwerking van zuiveringsslib is superkritisch vergassen, toegepast door SCW Systems.

Economisch perspectief

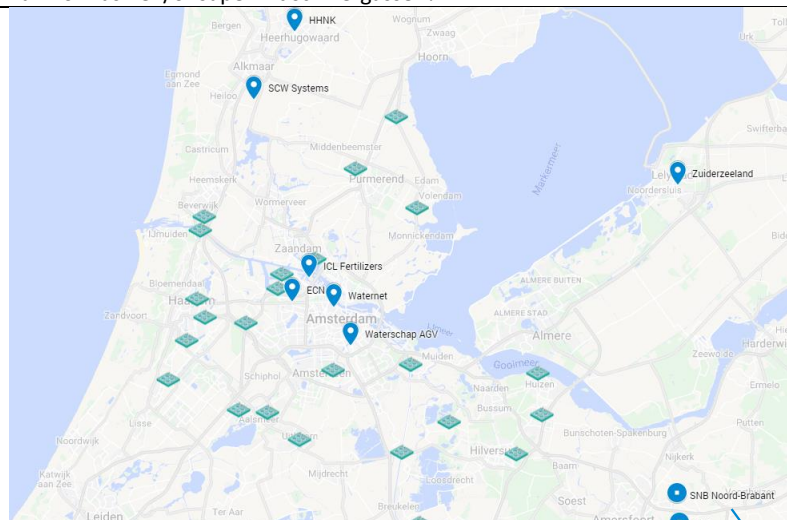
Voor de Waterschappen is de verwerking van zuiveringsslib een aanzienlijke kostenpost. De terugwinning en afzet van fosfaat reduceert deze kosten. Voor de kunstmestindustrie levert deze route naar verwachting op termijn eveneens een kostenreductie en betere beschikbaarheid van grondstoffen op.

Duurzaamheid

Winning en toepassing van fosfaaterts brengt negatieve milieu-impacts met zich mee. De toepassing van slibas als grondstof heeft naar verwachting een positieve milieu-impact. Kunstmest wordt momenteel geproduceerd uit fosfaaterts, wat een eindige en schaarse grondstof is en op de lijst 'Critical Raw Materials' van de Europese Unie staat.

Uitdagingen / volgende stap / koppelmogelijkheden met andere initiatieven

De volgende stap is het in kaart brengen van de mogelijke toepassingen en business cases voor zuiveringstechnologieën van slibas en/of het Torwash proces. Welke praktische belemmeringen spelen er op dit moment bij de terugwinning en toepassing van fosfaat en wat zijn mogelijke oplossingsrichtingen? Daarnaast moet het lange-termijn perspectief geschetst worden. Welke innovatieve technologieën komen in de toekomst beschikbaar voor P-terugwinning en wat zijn de randvoorwaarden voor de inzet van Torwash en/of superkritisch vergassen?

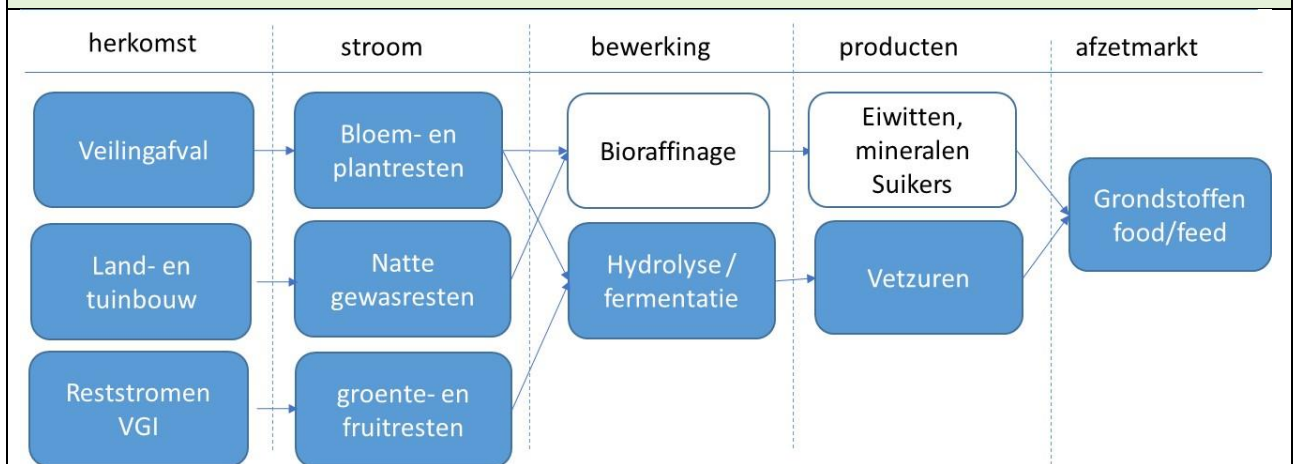
5.2 Schone, groene reststromen

5.2.1 Terugwinnen van eiwitten

5.2.2 Schone, groene reststromen II: terugwinning van vetzuren

Royal FloraHolland, agrarische sector, VGI
(b.v. Hessing), inzamelaars, b.v. Orgaworld

ChainCraft

Voedingsmiddelen,
diervoeders

Korte beschrijving

Dit is een hoogwaardige verwerkingsroute voor homogene, relatief schone, groene reststromen tot grondstoffen voor de voedingsmiddelenindustrie, diervoederindustrie en eventueel de chemiesector door de productie van vetzuren. De demonstratieinstallatie van ChainCraft is momenteel in de opstartfase en de sourcing en afzet zijn hiervoor al zeker gesteld. Volgens de planning wordt al binnen 2-3 jaar opschaling voorzien (10-20 voudige capaciteit). Gezien de mogelijke concurrentie op de feedstock wordt verkend of afstemming nodig/mogelijk is met andere toepassingen.

Economisch perspectief

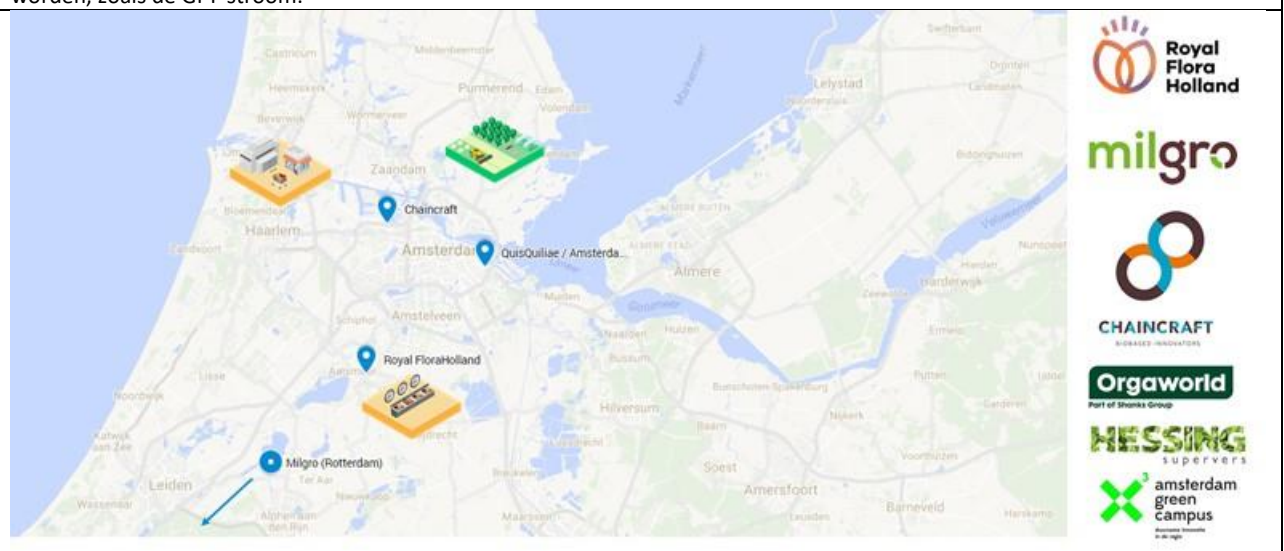
Dit is een potentieel economisch zeer interessante verwaardingsroute(s) gezien de relatief hoge marktwaarde van de geproduceerde vetzuren.

Duurzaamheid

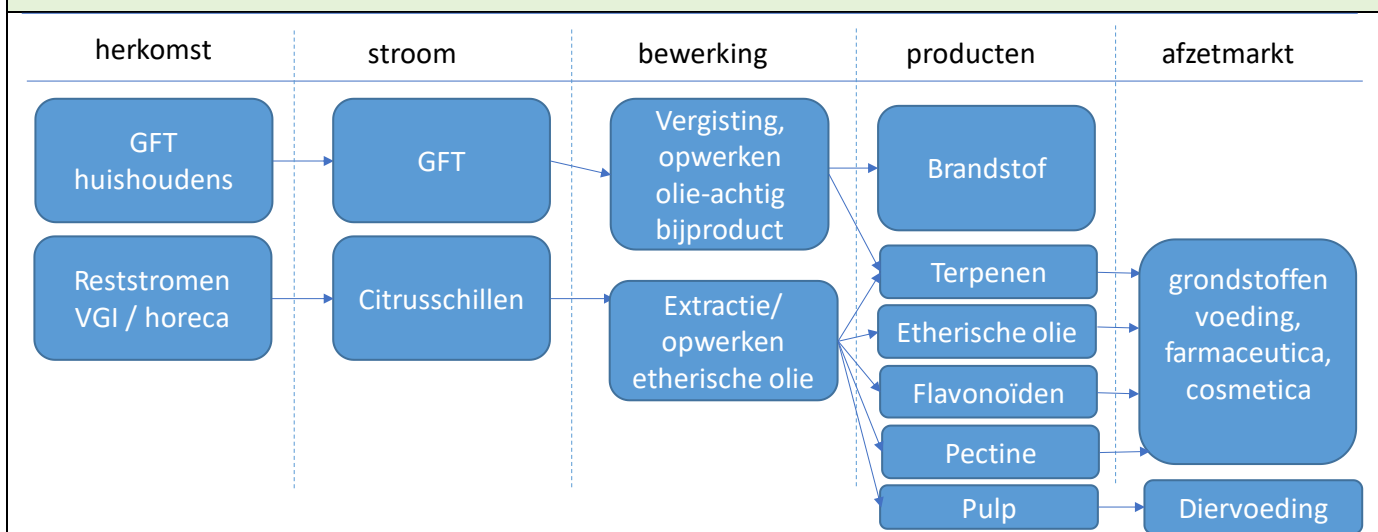
Ook vanuit het perspectief van de duurzaamheidspiramide is deze route hoogwaardig. De route sluit aan bij het principe van cascadering.

Uitdagingen / volgende stap / koppelmogelijkheden met andere initiatieven

De volgende stap is overleg over sourcing en koppelmogelijkheden met andere initiatieven die zich richten op schone reststromen uit onder andere de VGI-sector. Ook kunnen de mogelijkheden / randvoorwaarden voor inzet van andere stromen verkend worden, zoals de GFT-stroom.

5.3 Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (als mono-stroom en in GFT)

GFT inzamelaars, o.a.: Orgaworld/Renewi, HVC, Meerlanden

PeelPioneers, TNO

o.a. Tristar, Soop, Ruik

Korte beschrijving

PeelPioneers is een startup die citrusschillen verwerkt tot etherische oliën en citruspulp. De oliën zijn toepasbaar in voedingsmiddelen, schoonmaakproducten en cosmeticaproducten. Daarnaast ontstaat er bij dit proces citruspulp dat toepasbaar is in diervoeding. GFT-inzamelaars hebben een olieachtige reststroom uit de vergisting waaruit vergelijkbare stoffen kunnen worden gewonnen.

Economisch perspectief

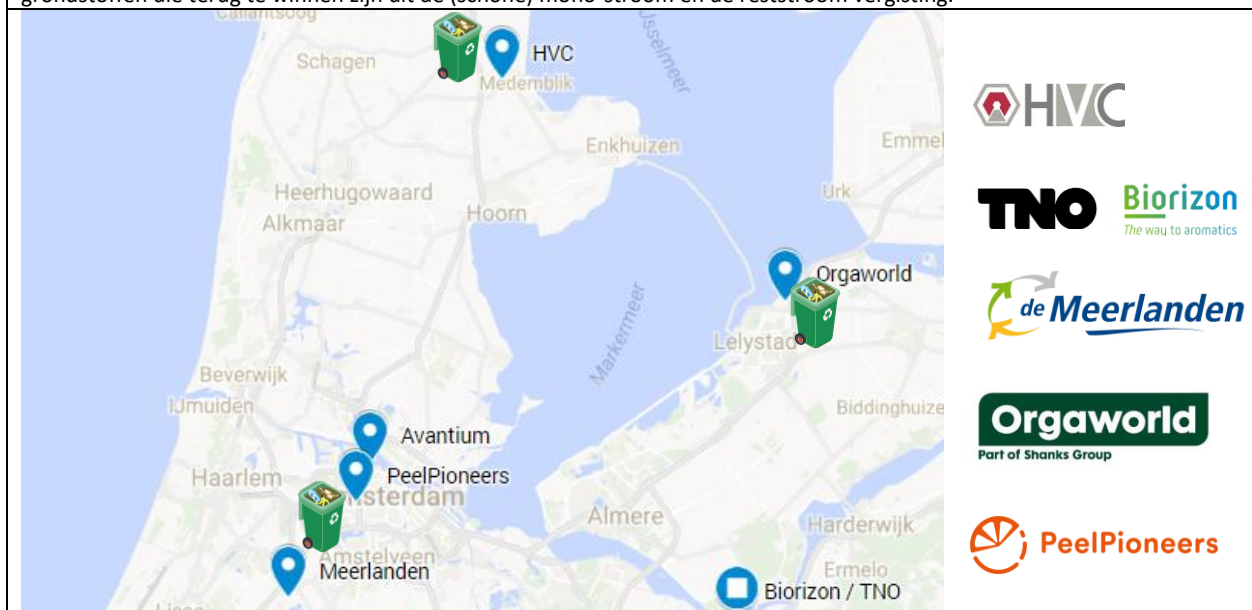
De stroom is nu onderdeel van de GFT-inzameling en is een kostenpost voor ontdoeners. Teruggewonnen grondstoffen zijn potentieel zeer waardevol. De route sluit tevens aan bij het streven van inzamelaars om waardevolle mono-stromen buiten de GFT-stroom te houden / separaat te verwerken.

Duurzaamheid

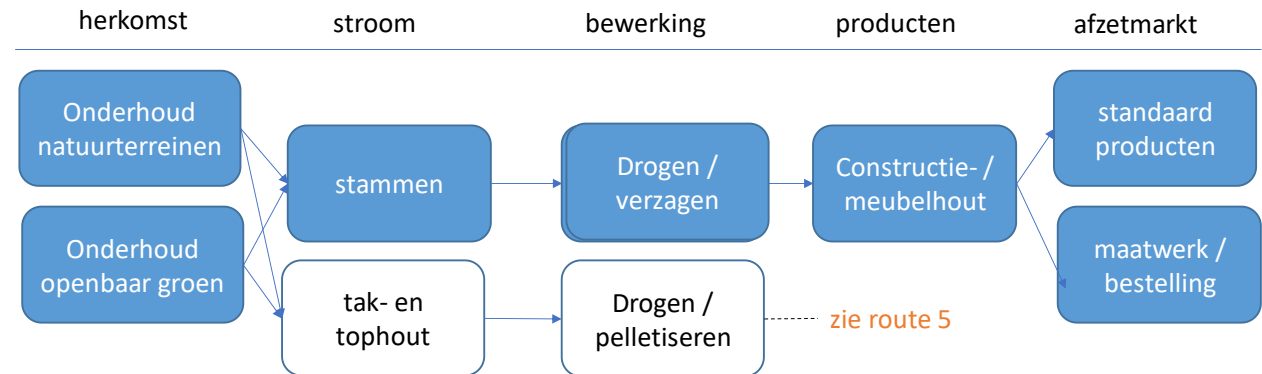
De terugwinning van grondstoffen voor voedselproductie en farmaceutica uit GFT betekent een stap van het onderste naar het hoogste niveau van de waardepiramide. Cascadering: teruggewonnen grondstoffen komen terug in de organische reststroom na gebruik.

Uitdagingen / volgende stap / koppelmogelijkheden met andere initiatieven

De terugwinning van waardevolle stoffen uit de reststroom vergisting vergt nog een ontwikkelstap (project HVC/TNO). Parallel hieraan zijn verkenningen mogelijk naar de separate inzameling van schillen in grote volumes bij ontdoeners. Dit zijn bedrijven die sinaasappels verwerken en bijvoorbeeld grote horecaondernemingen. Daarnaast is afstemming nodig over de toepassingsmogelijkheden voor grondstoffen die terug te winnen zijn uit de (schone) mono-stroom en de reststroom vergisting.

5.4.1 Stamhout als hoogwaardig zaaghout

Natuur- en landschapsbeheerders, HVC, Meerlanden, gemeenten, beheerders openbaar groen	Staatsbosbeheer, loonwerkers, Kwintes	Zagerij.Amsterdam, Nederlands Hout	consumenten, bedrijven, overheidsinstanties

Korte beschrijving

Het beheer van openbaar groen is ingericht op het afvoeren van reststromen en niet op het beschikbaar maken van grondstoffen in een zo hoog mogelijke kwaliteit. Bomen die gerooid worden als onderdeel van regulier onderhoud vervallen doorgaans aan de aannemer en worden niet structureel als zaaghout ingezet. Bij natuurbeheerders (met name SBB) is deze afzetmogelijkheid al wel nadrukkelijk in beeld. Staatsbosbeheer en Zagerij.Amsterdam werken sinds enige tijd samen aan de verwaarding van stamhout (Lokaal inzetten van stamhout als hoogwaardig zaaghout en in producten, b.v. meubels, schuttingdelen, buitenmeubilair). Er is geïnvesteerd in een mobiele zaaginstallatie en de samenwerking met Kwintess is gezocht. Deze partij begeleidt mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en levert een deel van de werknemers.

Economisch perspectief

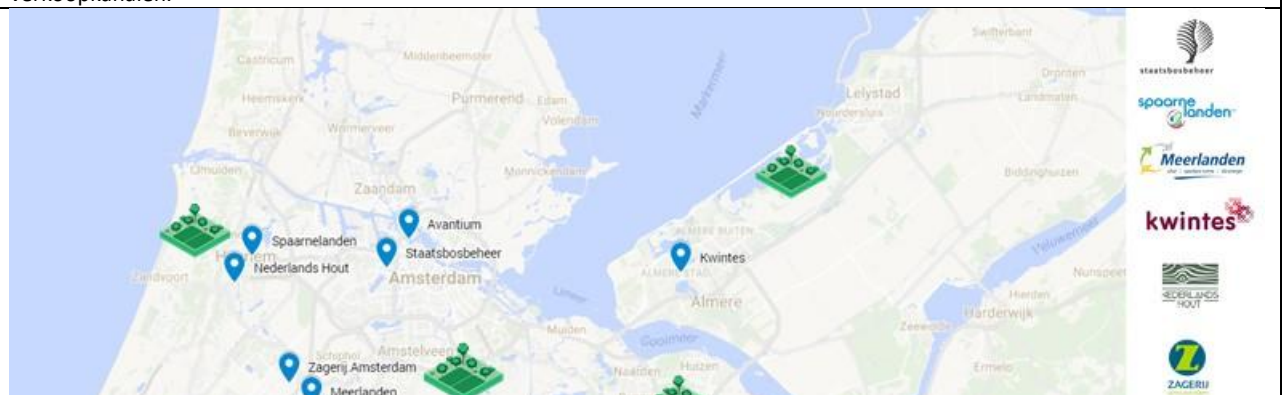
In economisch opzicht is deze route veruit de meest hoogwaardige toepassing van de reststromen van Staatsbosbeheer. Kwalitatief hoogwaardig stamhout heeft een hoge marktwaarde. Door toepassing van dunningshout uit groenbeheer is een concurrerende prijs mogelijk t.o.v. vergelijkbare kwaliteiten hout. Het toepassen van lokaal hout waarvan de herkomst bekend is, zoals in de initiatieven van Zagerij.Amsterdam en Nederlands Hout, kan een meerwaarde opleveren.

Duurzaamheid

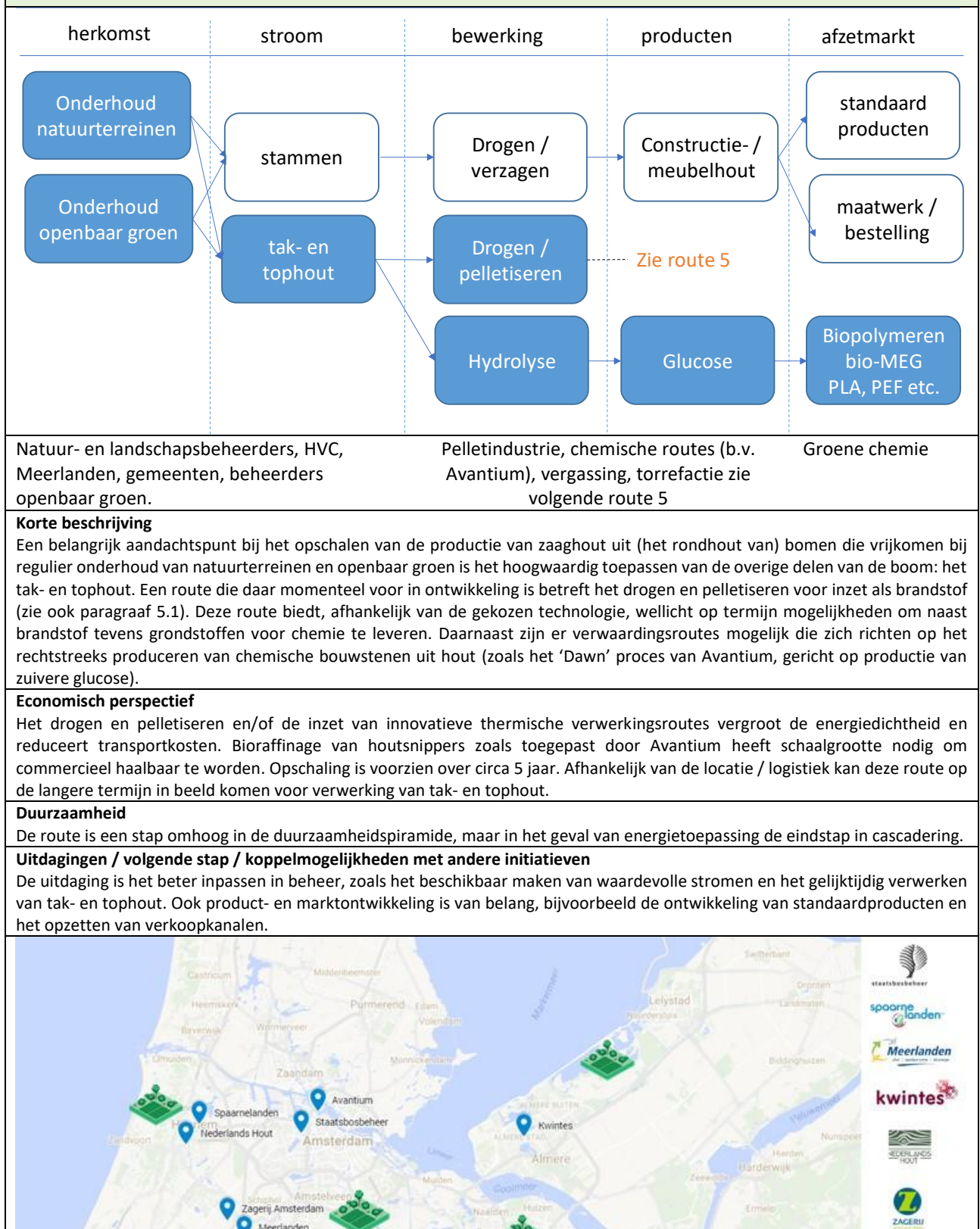
Dit is een hoogwaardige inzet als materiaal / producttoepassing en past in cascaderingsprincipe. Afhankelijk van de toepassing en het vervangen hout kan het inzetten van lokaal (hard-)hout een aanzienlijke milieuwinst opleveren.

Uitdagingen / volgende stap / koppelmogelijkheden met andere initiatieven

Een uitdaging is het verbeteren van de inpassing in beheer, zoals het beschikbaar maken van waardevolle stromen en het gelijktijdig verwerken van tak- en tophout (waarbij een deel achterblijft om de bodemgesteldheid op peil te houden). Ook product- en marktontwikkeling is van belang, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van standaardproducten en het opzetten van verkoopkanalen.

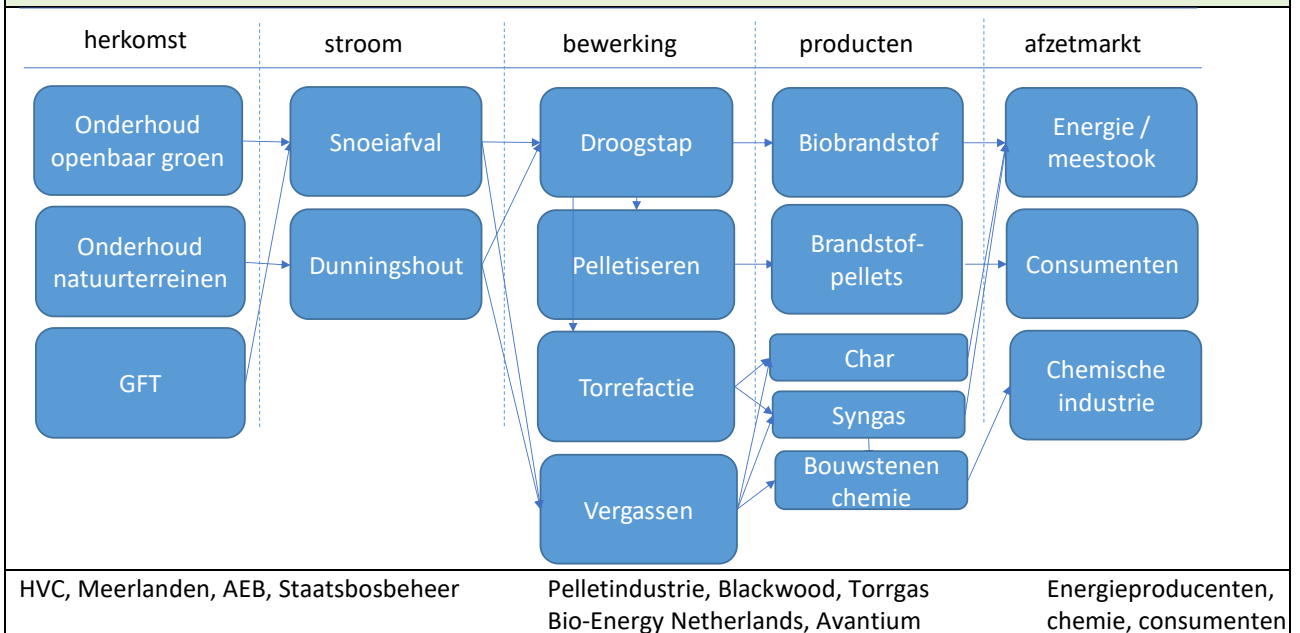

5.4.2 Opschalen lokale houtproductie II: tak- en tophout

5.5 Realiseren droogcapaciteit voor biomassa in de MRA

Korte beschrijving

In de MRA is behoefte aan droogcapaciteit voor biomassa voor productie van brandstoffen / pellets. Ook bij kleinere initiatieven die materiaaltoepassingen nastreven leeft deze vraag. Bij grote marktspeelers is warmtecapaciteit beschikbaar die daarvoor inzetbaar is. Voor de brandstofroute zijn tevens innovatieve thermische verwerkingstechnologieën als vergassing en torrefactie toepasbaar, waarmee de energiedichtheid verder kan worden verhoogd en productie van chemische bouwstenen mogelijk is.

Economisch perspectief

Door drogen en pelletiseren ontstaat een brandstof met een hoge energiedichtheid, die economisch rendabel over grotere afstanden te vervoeren is. De productie van (schone) brandstofpellets is een groeiende markt, zowel voor industriële energieopwekking als voor toepassing in pelletkachels bij consumenten. Op de langere termijn is meer opbrengst mogelijk en wenselijk, door de aanvullende productie van chemische bouwstenen. De energieroute levert op korte termijn duurzaamheidswinst en economische winst op. Op termijn is ombuiging van deze stroom naar grondstof-/materiaaltoepassingen wenselijk (zie ook h6, aanbevelingen).

Duurzaamheid

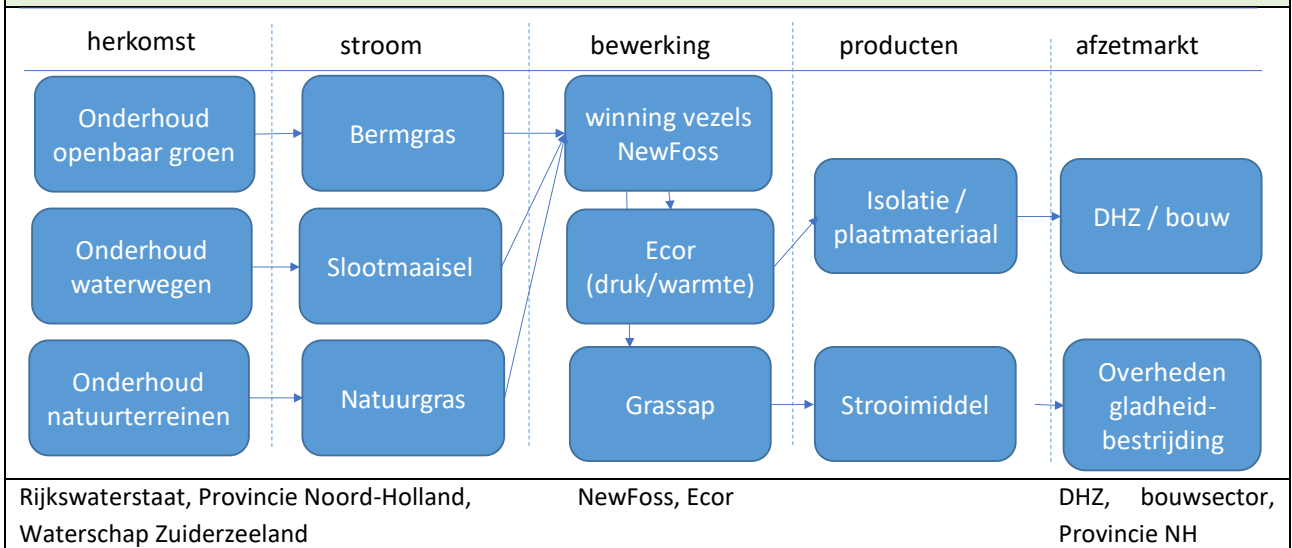
Deze route is een stap in de waardepiramide van elektriciteit / warmte naar brandstof en nog hoger in het geval van de chemische bouwstenen. Er is geen sprake van cascadering. De toename van het aandeel biomassa in energieopwekking draagt bij aan de energietransitie en kan bijdragen aan aardgasloos bouwen en wonen. Op langere termijn is cascadering of ombuiging van deze biomassastromen naar grondstoffen / materialen wenselijk, waarbij parallel de ontwikkeling van alternatieve duurzame energiebronnen plaatsvindt die (met gebruik van dezelfde infrastructuur) in de warmtevraag kunnen voorzien.

Uitdagingen / volgende stap / koppelmogelijkheden met andere initiatieven

De uitdagingen betreffen het coördineren van de droogcapaciteit en het optimaliseren van de locatie. Ook verkenning van de mogelijkheden van vergassing / torrefactie is van belang.

5.6 Hoogwaardige inzet bermgras in materialen

Korte beschrijving

Deze route betreft het inzetten van vezels uit bermgras voor de productie van isolatieplaten en grassap, bijvoorbeeld inzetbaar als strooimiddel.

Economisch perspectief

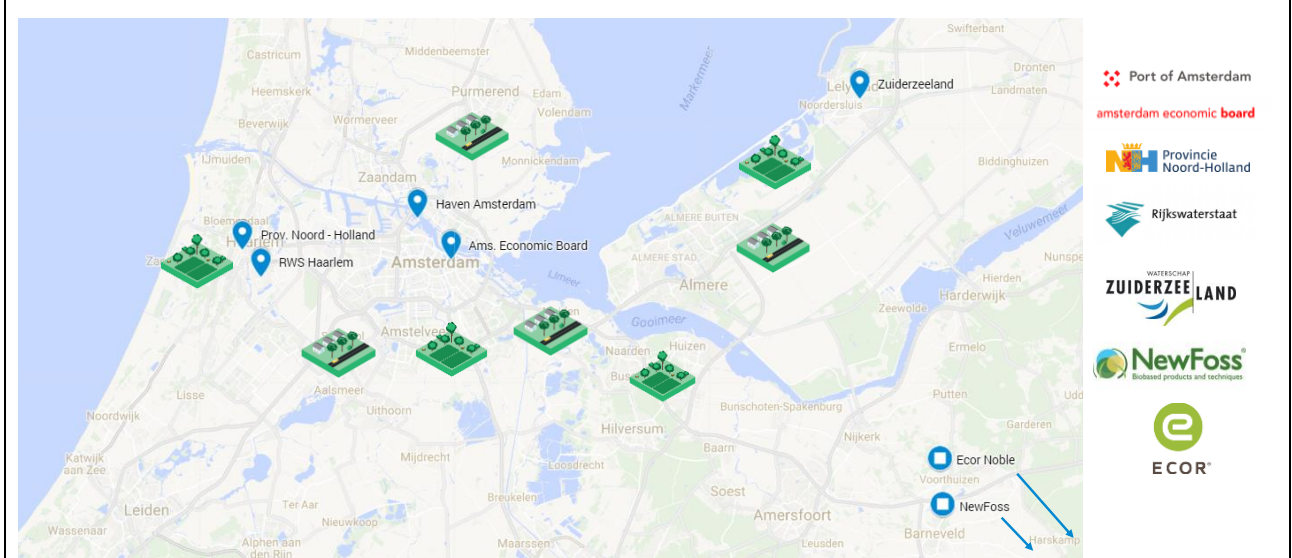
Onderzoek naar technische haalbaarheid wordt circa oktober 2018 afgerond. Bij een positieve uitkomst wordt vervolgens gewerkt aan het ontwikkelen van de business case.

Duurzaamheid

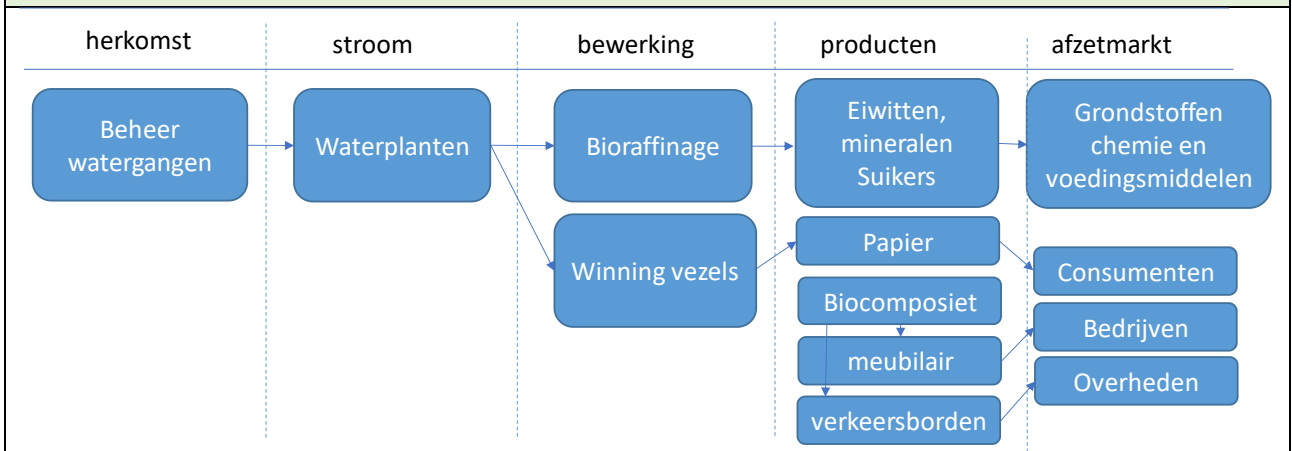
Het is een hoogwaardige inzet in materiaal vanuit het oogpunt van de duurzaamheidspiramide. Het zorgt voor een positieve ecologische impact door het vervangen van zout dat schadelijk is voor planten door grassap. Als gevolg van de toepassing van isolatieplaten wordt indirecte duurzaamheidswinst behaald.

Uitdagingen / volgende stap / koppelmogelijkheden met andere initiatieven

De volgende stap is overleg over de samenwerkingsmogelijkheden met Grassbloxxx, bij een positieve uitkomst van de technische haalbaarheidsstudie. Er bestaat een koppelmogelijkheid met het Grass2Grit project. De Provincie Noord-Holland participeert in beide trajecten.

5.7 Optimaliseren verwaardingsroute waterplanten

Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Waternet, Waterschappen Zuiderzeeland en Amstel, Gooi en Vecht

Grassa!, Millvision, NPSP

Chemie, veevoer, overheid, B2B, B2C

Korte beschrijving

Woekerende waterplanten zijn op een aantal plaatsen in de MRA problematisch, onder andere in de randmeren en het Markermeer. Ze worden daar geoogst om recreatie en scheepvaart te faciliteren.

Economisch perspectief

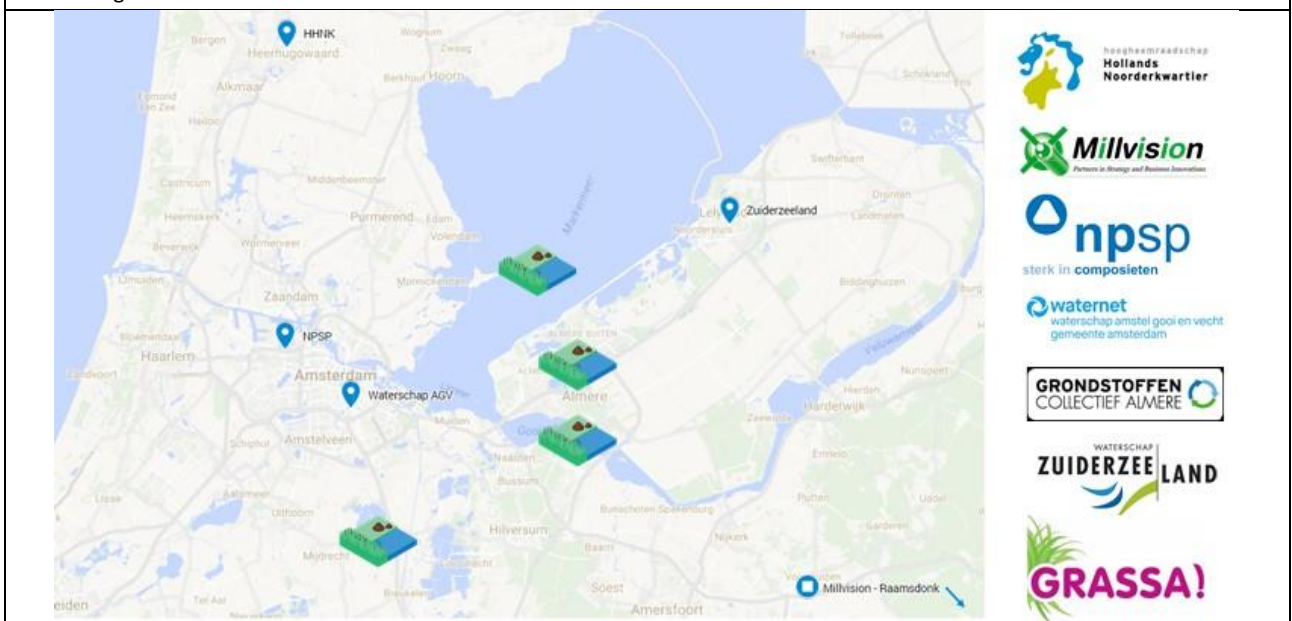
Uit onderzoek van Stowa blijkt dat bij meervoudige verwerking (winning eiwit/vezels/mineraalconcentraat/ suikerconcentraat) een business case mogelijk is die gunstiger is dan compostering. Ook vanuit duurzaamheidsoogpunt is deze business case aantrekkelijker.

Duurzaamheid

De bovengenoemde business case is vanuit duurzaamheidsoogpunt aantrekkelijker. Het gaat om toepassingen in hogere lagen van de waardepiramide. Cascadering is in de meeste toepassingen mogelijk met als mogelijke uitzondering de inzet van vezels in biocomposieten. De duurzaamheidsimpact van biocomposieten is afhankelijk van het materiaal dat vervangen wordt. Glasvezel is bijvoorbeeld problematisch in de verbranding en aluminium is energie-intensief.

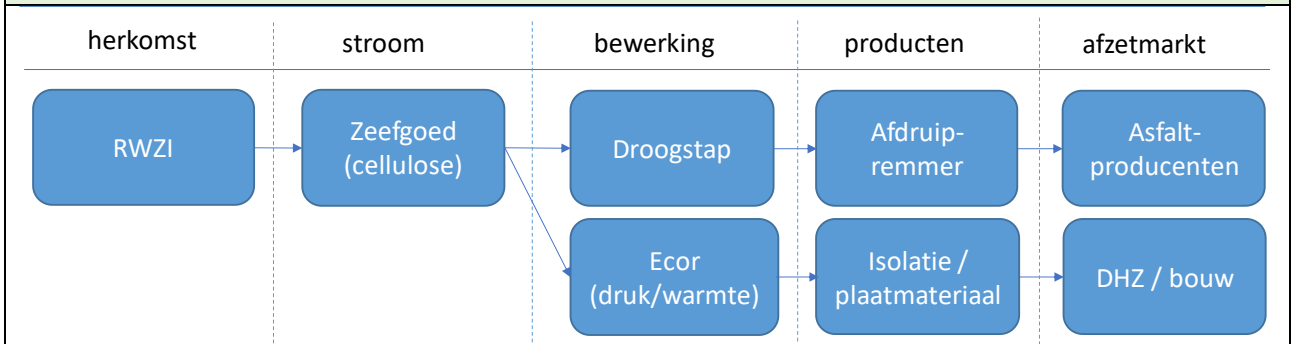
Uitdagingen / volgende stap / koppelmogelijkheden met andere initiatieven

De stroom komt periodiek in grote volumes beschikbaar en kostenefficiënte en duurzame verwerking is dan urgent. De verwaarding is echter uitdagend. Aandacht voor markt- en productontwikkeling voor papierproducten en biocomposieten is ook van belang.

5.8 Hoogwaardige inzet cellulose uit RWZI-zeefgoed

Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Waternet, Waterschappen Zuiderzeeland en Amstel, Gooi en Vecht

RWZI Beemster, Hilversum, Ecor Noble

KWS
Ecor Noble

KWS, BAM
Gamma, Praxis etc., aannemers, bouw

Korte beschrijving

Deze stroom komt beschikbaar bij RWZI's die uitgerust zijn met een zeefinstallatie. In de MRA zijn dat de RWZI's Hilversum en Beemster. Het zeefgoed bestaat voornamelijk uit cellulose afkomstig van WC-papier, wat recent succesvol toegepast is als afdruipremmer in asfalt. De toepassing als grondstof voor PLA is eveneens getest, maar bleek economisch niet haalbaar. Een mogelijke toepassing die kansrijk lijkt is de productie van isolatieplaten. Dit gaat volgens een vergelijkbaar productieproces als voor de toepassing van bermgras in de vorige paragraaf.

Economisch perspectief

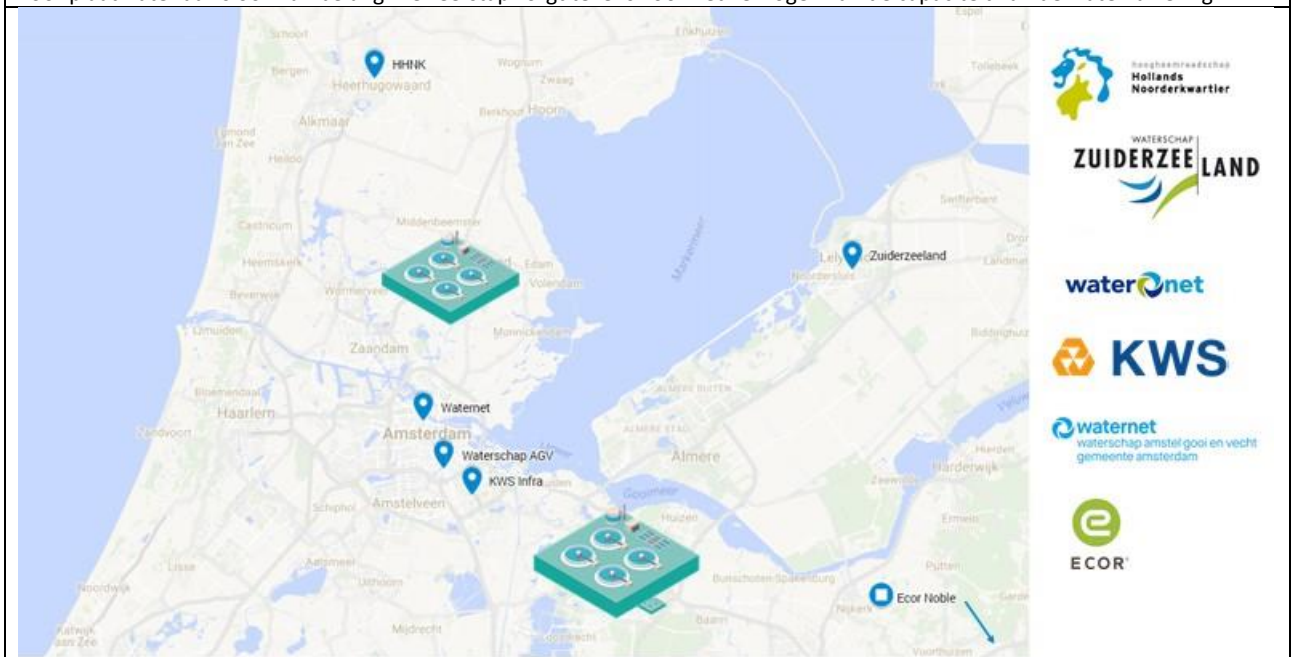
Het betreft een relatief eenvoudig beschikbaar te maken stroom, die wel een aanzienlijke investering in de zeefinstallatie vraagt. De toepassing in asfalt leidt nu nog tot hogere kosten door extra handling, maar dit is waarschijnlijk op te lossen door optimalisering van het proces.

Duurzaamheid

Deze route is een materiaaltoepassing en staat daarom hoog in de waardepiramide. Cascadering van cellulose is deze toepassing niet mogelijk (asfalt is deels recyclebaar, echter de cellulose komt niet separaat beschikbaar (wellicht wel bij toepassing in isolatieplaten).

Uitdagingen / volgende stap / koppelmogelijkheden met andere initiatieven

De uitdaging is het aanpassen van de logistieke processen gericht op vermindering van handling. Product- en marktontwikkeling voor plaatmateriaal is ook van belang. De zeefstap zorgt tevens voor het verhogen van de capaciteit van de waterzuivering.

De eerste vier verwaardingsroutes zijn op basis van de analyse geselecteerd voor verdere ontwikkeling in fase 2 van het project. Rond deze vier verwaardingsroutes zal in fase 2 van het project een sessie worden georganiseerd om mogelijkheden tot samenwerking en verdere ontwikkeling van de verwaardingsroute te verkennen.

Fase 2 bestaat uit de volgende stappen:

- Validatie van deze verwaardingsroutes met / door marktpartijen (door middel van een presentatie op 8 oktober 2018 en telefonisch contact met de ketenpartijen die betrokken zijn bij de routes);
- Tijdens de sessies in november/december 2018 gezamenlijke en individuele belangen en vervolgstappen identificeren (waaronder zaken die op korte termijn moeten/kunnen worden uitgezocht);
- Vastleggen van vervolgstappen, waar mogelijk formeel in een intentieverklaring, samenwerkingsovereenkomst of gezamenlijk projectvoorstel. Een uitkomst kan ook zijn dat (eerst) een vervolgspraak wordt gepland, eventueel met aanvullende potentiële partners die een bijdrage kunnen leveren aan de verdere ontwikkeling van de verwaardingsroute.

6. Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

De belangrijkste conclusies uit de inventarisatie van biomassastromen, -technologieën en verwerkingscapaciteit zijn als volgt:

Inventarisatie biomassastromen:

- De totale hoeveelheid biomassa in de MRA is ruim 2.400 kton/jaar, waarbij primaire reststromen (285 kton) een relatief klein aandeel hebben. Secundaire reststromen van productie-afval en tertiaire stromen van organisch afval dat vrijkomt bij de eindgebruiker hebben een vergelijkbare orde grootte, resp. 1.085 kton en 1.063 kton/jaar.
- Uniek voor de MRA is het relatief grote volume secundaire reststromen uit de voedings- en genotsmiddelenindustrie (circa 1.051 kton/jaar). Een kanttekening hierbij is dat de grote mono-stroom sojaschroot (circa 600 kton/jr) die hier onderdeel van is rechtstreeks naar de productie van veevoer gaat.
- De volgende stromen bieden de beste perspectieven voor een meer hoogwaardige verwerking dan nu het geval is:
  - **Natte gewasresten uit de landbouw** (circa 26 kton): specifieke stromen die in grotere hoeveelheden geconcentreerd vrijkomen, zoals gewasresten van aardappel- en suikerbietenooft, kunnen tegen relatief lage kosten worden ingezameld. Ze zijn inzetbaar voor bioraffinageprocessen gericht op bijvoorbeeld de terugwinning van suikers;
  - **Berm- en natuurgras** (circa 82 kton): deze stroom komt grotendeels al beschikbaar uit regulier onderhoud. Onderzoek naar en ontwikkeling van de verwaarding is in gang gezet in een lopend initiatief van o.a. Havenbedrijf Amsterdam, Rijkswaterstaat, Prov. Noord-Holland en Waterschap Zuiderzeeland;
  - **Houtige biomassa uit land- en bosbouw**, van natuurbeheerders en uit gemeentelijke groenbeheer (circa 20 kton): de economische opbrengst van deze stroom is te vergroten door de grootschalige productie van kwalitatief zaaghout. Tegelijkertijd kan het vrijkomende tak- en top hout zo hoogwaardig mogelijk worden toegepast. Een brandstofroute in de vorm van de productie van pellets en torrefactie is een optie, die op lange termijn perspectief biedt voor de productie van chemische bouwstenen. Ook is terugwinning van glucose uit deze stroom een mogelijkheid, door middel van het 'Dawn' proces van Avantium (Delfzijl). Hiervoor is echter geen lokale verwerkingsinstallatie beschikbaar;
  - **Reststromen van de voedings- en genotsmiddelenindustrie**; totaal gaat het om een zeer grote stroom (1.051 kton), die grotendeels al hoogwaardig wordt ingezet door verwerking tot voeding-/veevoer. Grote monostromen en de circa 110 kton die nog worden gecomposteerd zijn mogelijk hoogwaardiger in te zetten, bijvoorbeeld door terugwinning van eiwitten en andere grondstoffen voor de voedingsmiddelenindustrie;
  - **Veilingafval** (ruim 13 kton): deze stroom wordt nu nog gecomposteerd. De terugwinning van eiwitten en vergisting (CO₂/warmtelevering) biedt perspectief voor hoogwaardigere verwerking.
  - **Afvalhout**: circa 209 kton A- en B-hout gaat nu naar energieopwekking. Een parallel initiatief van de MRA gericht op circulaire toepassing van bouw- en sloopafval verkent nu de inzet voor materiaaltoepassingen (van hout naar hout).
  - **Zuiveringsslib** (totaal 138 kton, circa 41 kton d.s.): toepassing van innovatieve technologieën, zoals het superkritisch vergassen en ECN's Torwashproces, biedt perspectieven voor de

grootschaligere terugwinning van fosfaat. Ook bieden deze technologieën perspectief voor aanzienlijke energiewinst ten opzichte van huidige verwerking.

- Daarnaast kunnen een aantal stromen in grotere hoeveelheden (gescheiden) worden ingezameld. De belangrijkste zijn:
  - **GFT (van huishoudens en bedrijven)**, circa 248 kton belandt jaarlijks in de verbranding met het restafval. Het initiatief van de gemeente Amsterdam om weer GFT te gaan inzamelen kan een belangrijke bijdrage leveren aan het grootschaliger separaat verwerken van deze stroom.
  - **Houtige biomassa en berm- en natuurgras**: aanpassing van het beheer kan de opbrengst van deze stromen uit het beheer van openbaar groen en natuurterreinen aanzienlijk verhogen. Grote beheerders zijn bereid het beheer aan te passen wanneer er een duidelijke marktvraag is naar een bepaalde stroom.
  - Tot slot kan **teelt** leiden tot grotere beschikbaarheid van biomassa in de MRA. Het gaat dan bijvoorbeeld om Miscanthus, maar ook om teelt van aquatische biomassa, zoals wieren en algen. Vooralsnog gaat dit echter om kleine volumes. Miscanthus wordt reeds op enige schaal geteeld in de Schipholregio (1,6 kton) en hoogwaardige toepassingen zijn in ontwikkeling.

Technologieën en verwerkingscapaciteit:

- De beschikbare verwerkingscapaciteit voor biomassa uit de MRA is in totaal ongeveer 1.073 kton/jaar. De voornaamste verwerkingsroutes zijn compostering (238 kton/jr), verbranding voor energieopwekking (292 kton/jr), vergisting (443 kton/jr) en verwerking tot biobrandstof (100 kton/jr).
- De verwerking van biomassa in biocomposieten en andere materiaaltoepassingen is in vergelijking hiermee in volume/jaar nog verwaarloosbaar. De belangrijkste oorzaak hiervan is dat de marktvraag naar biobased producten te gering is om op te kunnen schalen. Er is vaak nog sprake van een hogere prijs van biobased ten opzichte van vergelijkbare reguliere producten. De business case voor deze producten is vaak afhankelijk van de bereidheid van afnemers om deze meerprijs te betalen.
- Verwerkingsinstallaties die momenteel in ontwikkeling of in aanbouw zijn richten zich met name op energietoepassingen, inclusief brandstoffen. Voorbeelden hiervan zijn de nieuwe productielocatie biodiesel Haven Amsterdam en het toepassen organische natte fractie uit de nascheiding bij AEB.
- Daarnaast zijn er enkele initiatieven die op korte termijn zullen leiden tot capaciteit voor terugwinning van grondstoffen voor chemie en/of voedingsmiddelen in de MRA. De belangrijkste zijn:
  - Winning van vetzuren (Chaincraft, input 20-25 kton/jr schone, groene reststromen)
  - Vergassing (Bio-Energy Netherlands, input circa 40 kton/jr rest- en afvalhout), in eerste instantie voor energieopwekking met als langere-termijnperspectief productie van waterstof en kooldioxide als grondstof voor de chemische industrie.

Selectie van verwaardingsroutes voor de sessies in fase 2 van het project

De volgende vier verwaardingsroutes komen uit de analyse als meest kansrijk naar voren en zijn geselecteerd voor verdere uitwerking in fase 2 van het project:

1. Terugwinnen van fosfaten uit zuiveringsslib van RWZI's;
2. Terugwinnen van eiwitten en vetzuren uit schone, groene reststromen uit de landbouw, van veilingen en uit de VGI;
3. Etherische olie en terpenen uit citrusschillen, als mono-stroom van horeca en voedingsmiddelenindustrie en als onderdeel van de grotere GFT-stroom;

4. Opschalen van lokale houtproductie: stamhout als hoogwaardig zaaghout en de inzet van tak- en tophout.

In de eerste fase van het project zijn biomassastromen geïdentificeerd die mogelijkheden bieden tot hoogwaardigere verwerking. Daarnaast zijn initiatieven en technologieën geïdentificeerd die beschikbaar zijn om deze prioritaire stromen te verwerken. Deze zijn beoordeeld op:

- economisch potentieel (voldoende marktvraag, mogelijkheden tot realiseren hogere opbrengst of lagere kosten),
- duurzaamheid (mogelijkheid stappen omhoog te zetten in de waardepiramide en aansluiting bij het principe van cascadering, optreden van eventuele andere milieu-impacts)
- aansluiting bij de doelstelling van het project om in fase 2 stappen te zetten naar realisatie / opschaling.

6.2 Aanbevelingen

1. Biobased Economie vooral gebaat bij de realisatie van meer succesvolle business cases; van overheden wordt vooral een ondersteunende rol gevraagd

Zoals blijkt uit de inventarisatie van technologieën in dit project, heeft de MRA een zeer actieve en dynamische biomassasector. Er zijn veel nieuwe initiatieven op het gebied van hoogwaardigere verwaarding van biomassa bij de grote marktspelers, maar ook bij nieuwkomers. Deze nieuwe initiatieven richten zich veelal op een specifieke biomassastroom en/of de ontwikkeling van een specifieke verwerkingstechnologie. Uit de inventarisatie en gesprekken met marktpartijen is gebleken dat praktisch alle initiatieven die zich richten op materiaal- en grondstoftoepassingen moeite hebben om de bedrijfseconomische kant in lijn te brengen met wat normaal is in de sector. Het gaat vaak om langdurige ontwikkeltrajecten waarin aanzienlijke investeringen nodig zijn, en er onzekerheden zijn met betrekking tot de markt / afzet van de producten. Dit geldt voor de korte termijn maar ook voor de verwachtingen voor de lange termijn. Het nog niet kunnen voldoen aan normale bedrijfseconomische uitgangspunten is een serieuze belemmering voor de biobased economie. Voor het op lange termijn succesvol kunnen ontwikkelen van een biobased economie binnen de MRA (en daarbuiten) is het ondersteunen van initiatieven die barrières ondervinden daarom van groot belang. Het betreft ondersteuning bij het ontwikkelen, opstarten of opschalen van de initiatieven, essentieel is daarbij wel dat er voldoende perspectief is om de business case rond te krijgen, zodat de initiatieven zonder verdere ondersteuning kunnen worden voortgezet.

Met die achtergrond, en met het doel om nog dit jaar stappen te zetten in de verdere ontwikkeling van verwaardingsroutes is ervoor gekozen om aan te sluiten bij bestaande marktinitiatieven en om die zoveel mogelijk te ondersteunen. De focus daarbij ligt op het identificeren van:

- Initiatieven waarin belangrijke stappen kunnen worden gezet binnen de doorlooptijd van het project. Dit kan bijvoorbeeld door het verder onderbouwen van de economische potentie of het identificeren en betrekken van een ontbrekende ketenpartner;
- Koppelkansen: verschillende partijen werken (parallel) aan initiatieven. Waar mogelijk kan samenwerking zorgen voor snellere of efficiëntere realisatie.

De betrokken overheidsorganisaties kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van initiatieven die marktpartijen als kansrijk zien door:

- het inzetten van stimuleringsinstrumenten, bijvoorbeeld subsidies en fondsen⁷;
- faciliteren: vergunningverlening blijkt voor nieuwe toepassingen van biomassa vaak een uitdaging. De afvalstatus van reststromen speelt hierbij een rol. De overheid speelt hierop in middels de in juli 2018 verschenen ‘Leidraad afvalstof of product’⁸. Op basis hiervan kunnen initiatiefnemers er in overleg met de betrokken overheidsinstantie naar toewerken dat de stroom die zij verwerken geen afvalstatus heeft, hetgeen ruimere verwerkingsmogelijkheden biedt;
- aanbesteding van onderhoudsactiviteiten van openbare groenvoorzieningen – naast de primaire beheerstaak - richten op het beschikbaar maken van biomassastromen. Hiervoor zijn aanpassingen nodig in de afspraken met aannemers over de wijze van onderhoud en het eigendom van de vrijkomende biomassa;
- inzetten van de eigen inkoopkracht, bijvoorbeeld door het opnemen van criteria die aansluiten bij de wens biobased en circulair in te kopen.

2. Alleen korte-termijn initiatieven stimuleren als die ook voor de langere termijn perspectief bieden

Zoals weergegeven in de conclusies zijn in de huidige markt compostering, vergisting en verbranding voor energieopwekking de dominante verwerkingsroutes. Grote inzamelaars van GFT en andere biomassastromen verwachten dat composteren, eventueel met een voorafgaande vergistingsstap, zeker in het komende decennium een belangrijke verwerkingsroute zal blijven.

Meer hoogwaardige toepassingen die zich richten op bijvoorbeeld materiaaltoepassingen of het produceren van grondstoffen voor chemie, farmaceutica en de voedingsmiddelenindustrie vinden nog op kleine schaal plaats. Ze zullen zich in de komende jaren blijven ontwikkelen waarbij de verwerkte volumes biomassa langzaam zullen toenemen.

De huidige infrastructuur voor inzameling en verwerking van biomassa voor energietoepassingen legt een waardevolle basis voor het in de toekomst hoogwaardiger kunnen verwerken van deze stromen. Ingezamelde stromen zullen in toenemende mate omgebogen worden naar toepassingen met meer waardecreatie dan in de huidige energietoepassing. Door de beschikbaarheid van de logistieke en technologische infrastructuur die is ontwikkeld voor energietoepassingen, is de business case voor hoogwaardiger toepassen makkelijker rond te krijgen. Infrastructuur gecreëerd voor

---

⁷ Voorbeelden van stimuleringsinstrumenten van de Provincies Noord-Holland en Flevoland zijn:

- De GO!-NH Accelerators: trainingen, tools en professionele ondersteuning van experts voor MKB-bedrijven en start-ups (zie [GO!-NH](#))
- Programma Investeringsgereed Innovatief MKB (PIM), dat innovatieve en duurzame MKB’ers helpt met maatwerk bij financieringsvragen (zie [PIM](#)),
- [Innovatiefonds Noord-Holland: een fonds voor start-ups en MKB \(zie iNH\)](#), en Participatiefonds Duurzame Economie Noord-Holland ([PDENH](#)).
- Het [Proof of Conceptfonds Flevoland](#): ondersteuning bij het verder ontwikkelen en valideren van innovaties.
- De [Voucherregeling Ondernemerschap Flevoland](#): ondersteuning voor het inschakelen van kennis en expertise.

Daarnaast stimuleert de Provincie ketensamenwerking door middel van Icoonketens en [CIRCO tracks](#). Een uitgebreider overzicht van subsidiemogelijkheden van beide provincies wordt opgenomen in de hand-out die na fase 2 van dit project wordt opgeleverd.

⁸ Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2018), “Leidraad Afvalstof of Product - Richtsnoeren voor de uitleg en toepassing van de begrippen ‘afvalstof’, ‘bijproduct’ en ‘einde-afvalstatus’”

energietoepassingen zoals warmtenetten kan in dezelfde periode overschakelen op andere energiebronnen.

Het is van belang dat de biomassaverwerkingsroutes die de overheid stimuleert de lange-termijndoelstelling om zoveel mogelijk toe te werken naar terugwinning van grondstoffen en cascadering ondersteunen. Dit is ook het geval als deze initiatieven op de kortere termijn met name gericht zijn op het ondersteunen van energie-/klimaatdoelstellingen. Een voorbeeld hiervan is de vergassingsinstallatie die momenteel in ontwikkeling is in het Amsterdamse havengebied. Deze is op de korte termijn gericht op het leveren van warmte en elektriciteit, maar biedt op de langere termijn mogelijkheden voor productie van chemische bouwstenen. Hetzelfde geldt voor andere innovatieve (thermische) verwerkingsroutes zoals torrefactie en pyrolyse. Door huidige initiatieven voor energietoepassingen wordt waardevol ontwikkelingswerk verricht voor hoogwaardigere toepassingen in de toekomst.

BIJLAGEN

Bijlagen en berekeningen bij rapport fase 1 'Hoogwaardige
inzet biomassa MRA'

Inhoudsopgave bijlagen

A.	Inventarisatie biomassastromen MRA	4
A.1	Primaire bijproducten	8
A.2	Secundaire bijproducten.....	11
A.3	Tertiaire bijproducten	14
A.4	Opties verhogen volumes en kwaliteit gescheiden ingezamelde organische stromen....	16
B.	Overzicht technologieën en initiatieven biomassaverwerking MRA	19
B.1	Compostering.....	22
B.2	Elektriciteit en warmte	23
B.3	Vergisting	24
B.4	Verwerking tot biobrandstof / bulkchemicaliën	26
B.5	Materiaalhergebruik	29
B.6	Hergebruik als grondstof voor groene chemie en voedingsmiddelen.....	31
B.7	Overzicht van initiatieven (de longlist)	35
C.	Selectie van initiatieven (shortlist)	36
C.1	Eerste inschatting economisch potentieel en duurzaamheid: van longlist naar shortlist	36
C.2	Selectie shortlist: economisch en duurzaamheidspotentieel, match fase 2	38
C.3	Korte beschrijving van de kansrijke verwerkingsroutes van de shortlist.....	41
D.	Methodiek inschatting hoogwaardigheid verwaardingsroutes.....	50
D.1	Economische criteria: ruwe business case.....	51
D.2	Duurzaamheidscriteria.....	51
E.	Inschatting potentieel en ranking verwaardingsroutes	54
E.1	Inschatting economisch en duurzaamheidspotentieel verwaardingsroutes.....	54
E.2	Ranking verwaardingsroutes en voorstel selectie business cases.....	57

Berekeningen

I.1	Berekeningen reststromen van landbouw en bosbouw	64
I.2	Berekening reststromen gemeentelijk groenbeheer	67
I.3	Berekening reststromen van watergangbeheerders	67
I.4	Berekening afvalhout	68
I.5	Berekeningen reststromen VGI.....	69
I.6	Berekeningen zuiveringsslib RWZI	70

Leeswijzer bijlagen

De bijlagen zijn als volgt opgesteld: in Annex A worden de beschikbare biomassastromen in de regio geïdentificeerd en gekwantificeerd. Ook is onderzocht hoe deze biomassastromen momenteel verwerkt worden. Vervolgens wordt in Annex B een overzicht gemaakt van de huidige (en in ontwikkeling zijnde) verwerkingsopties van biomassa in de regio, waar mogelijk met verwerkingscapaciteit. Op basis van dit overzicht is een overzicht gemaakt van verwaardingsroutes ('longlist'), waaruit op basis van drie hoofdcriteria (economische potentie, duurzaamheidsimpact en ontwikkelstadium) een selectie ('shortlist') is gemaakt. In Annex C wordt deze eerste selectie inzichtelijk gemaakt en worden de routes voor verwaarding van biomassa die op de shortlist staan kort toegelicht. Annex D beschrijft de methodiek die is toegepast om deze kansen meer in detail te beoordelen, met als doel de selectie van de vier business cases te faciliteren die in de tweede fase van het project nader worden uitgewerkt. De beoordeling van de verwaardingsroutes en het daaruit resulterende voorstel voor de vier business cases is in Annex E beschreven.

A. Inventarisatie biomassastromen MRA

De indeling van reststromen die in deze bijlage wordt gehanteerd is ontwikkeld op basis van bestaande classificaties van biomassa stromen: de indeling ontwikkeld door Koppejan et al. (2009) en de NTA 8003, een classificatiesysteem voor energietoepassingen van biomassa, ontwikkeld door NEN.

De hoofdingeling is gebaseerd op de plaats in de productieketen waar de biomassastromen vrijkomen. Hierdoor kan makkelijk worden aangesloten op het principe van cascadering; stromen die vrijkomen aan het begin van de keten (primaire stromen) zijn in het algemeen vrij zuiver en homogeen, wat de mogelijkheden voor hoogwaardig hergebruik verhoogd. Stromen die bij productieprocessen vrijkomen (secundaire stromen) zijn in het algemeen minder homogeen. Reststromen die na de gebruiksfase worden ingezameld (tertiaire stromen) zijn doorgaans nog meer vermengd met andere stromen, en in sommige gevallen meer verontreinigd.

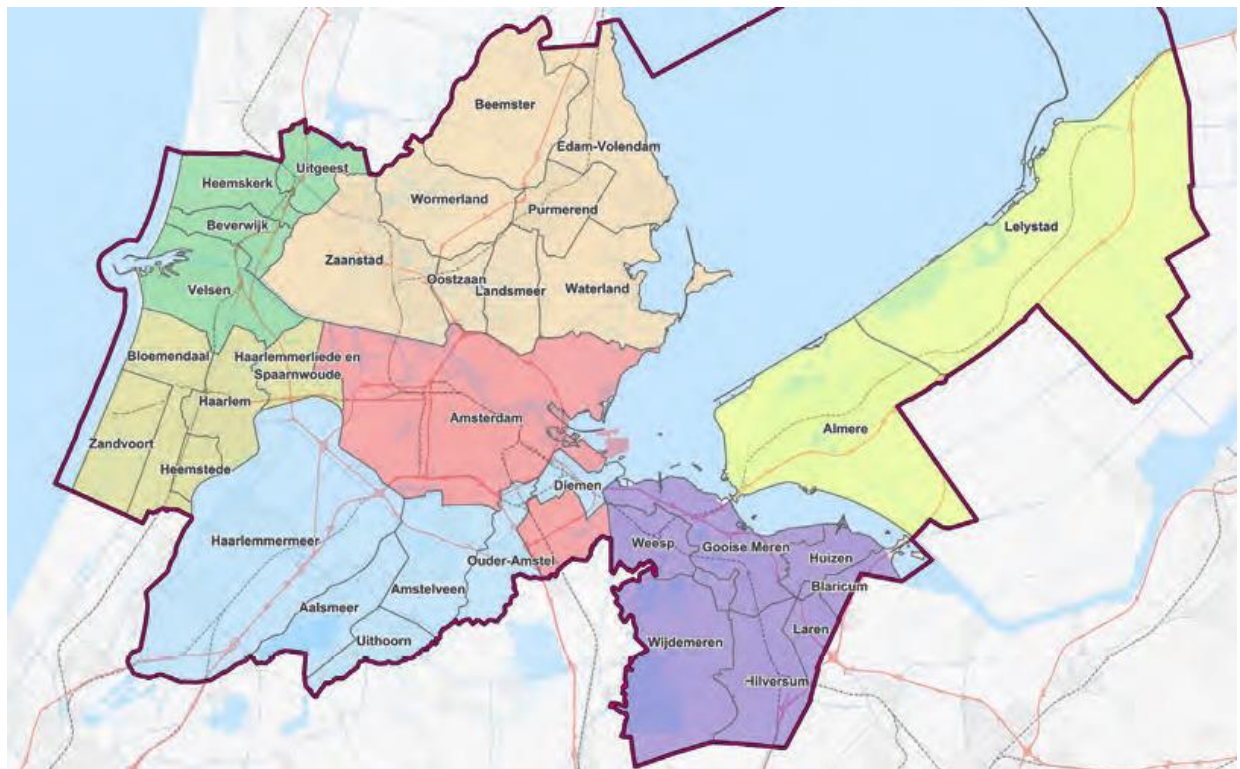
Voor de specifieke stromen is de herkomst van de biomassa leidend. De in dit rapport gehanteerde indeling is schematisch weergegeven in Figuur 1.

Figuur 1 Indeling biomassastromen (gebaseerd op Koppejan, 2009 en NEN NTA 8003, 2017)

Bij de inventarisatie is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van beschikbare cijfers (uit eerdere studies en statistieken), aangevuld met cijfers die verkregen zijn van marktpartijen en overheden tijdens de interviews en survey die zijn uitgevoerd als onderdeel van dit project. Deze partijen zijn terug te vinden in de bronnenlijst.

Een in sommige gevallen complicerende factor bij het inventariseren van biomassastromen is het geografische werkgebied; de MRA-regio. Specifiek voor de Metropoolregio Amsterdam is nog geen vergelijkbare studie uitgevoerd. Wel zijn cijfers beschikbaar (voor een deel van de organische reststromen) van gemeenten en waterschappen, daarnaast zijn er studies beschikbaar naar biomassareststromen in de Provincies Noord-Holland en Flevoland. Er zijn 33 gemeenten onderdeel van het MRA-gebied (Figuur 2).

Figuur 2 De 33 gemeenten in de MRA

Waar mogelijk zijn daarom in sommige gevallen volumes beschikbare biomassastromen toegerekend aan de MRA-regio op basis van kentallen of is hiervoor een gefundeerde inschatting gemaakt.

In de overzichtstabel op de volgende pagina zijn de resultaten van de inventarisatie samengevat.

	Totale productie	Compostering	Verbranding met energie- terugwinning	Vergisting	Bulkchemie en brandstoffen	Materialen incl. bioplastics en biopolymeren	Voedsel en feed	Niet ingezameld niet beschikbaar voor verwaarding	Niet ingezameld (evt. beschikbaar voor verwaarding)
	ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton
Primaire bijproducten									
<i>Reststromen van landbouw en bosbouw</i>									
Stro / andere droge gewasbijproducten	21.000	68% 14.175					8% 1.575	25% 5.250	
Graszaadhooi *	4.500	50% 2.250					50% 2.250		
Natte gewasresten *	38.550	7% 2.800						33% 12.685	60% 23.065
Mest *	109.000	58% 62.968	25% 26.854	3% 2.778					15% 16.400
Houtige biomassa uit fruit- en boomteelt	2.700	23% 620							77% 2.080
<i>Reststromen van natuurbeheerders</i>									
Gras uit natuurterreinen	27.900	50% 13.950							50% 13.950
Houtige biomassa van landschapsbeheerders *	14.625	18% 2.633	72% 10.530					10% 1.463	
<i>Reststromen uit gemeentelijk groenbeheer</i>									
Bermgras uit gebouwde omgeving	53.700	100% 53.700							
Houtige biomassa uit gebouwde omgeving	5.500		100% 5.500						
<i>Reststromen van watergangbeheerders</i>									
Riet	2.190	20% 438							80% 1.752
Overige reststromen van waterwegen	4.200	50% 2.100							50% 2.100
<i>Biomass uit teelt</i>									
Miscanthus	1.600	50% 800				50% 800			
Secundaire bijproducten									
<i>Reststromen van houtbedrijven</i>									
Schoon resthout uit houtindustrie	20.000		10% 2.000		30% 6.000	60% 12.000			
<i>Reststromen van de VGI</i>									
Reststromen uit voedings- en genotsmiddelenindustrie	1.050.988	10% 110.337	1% 8.130	4% 44.135	5% 47.619		79% 835.076		1% 5.691

	Totale productie	Compostering	Verbranding met energie-terugwinning	Vergisting	Bulkchemie en brandstoffen	Materialen incl. bioplastics en biopolymeren	Voedsel en feed	Niet ingezameld niet beschikbaar voor verwaarding	Niet ingezameld (evt. beschikbaar voor verwaarding)
	ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton
<i>Reststromen van veilingen</i>									
Veilingafval	13.100	90% 11.790	10% 1.310						
<i>Reststromen van de papierindustrie</i>									
Organisch slib	954		100% 954						
<i>Tertiaire bijproducten</i>									
<i>Afvalhout</i>									
Afvalhout huishoudens	59.350		70% 41.545			30% 17.805			
Afvalhout bedrijven	266.000		70% 186.200			30% 79.800			
<i>GFT</i>									
GFT huishoudens	369.697	23% 86.620		10% 35.380					67% 247.697
GFT en swill bedrijven	326.000	23% 76.382		10% 31.198					67% 218.420
<i>Biomassa uit afvalwaterzuivering</i>									
Zuiverings-slib RWZI *	40.825	8% 2.866	90% 37.106					2% 853	
Zeefgoed (cellulose)*	1.295					100% 1.295			
	2.433.674	18% 444.428	13% 320.129	5% 113.491	2% 53.619	5% 111.700	34% 838.901	1% 20.250	22% 531.155

Tabel 1 Inventarisatie van de biomassastromen die vrijkomen in de MRA

* Massa aangegeven in ton droge stof (d.s.)

In de volgende paragrafen worden de resultaten kort toegelicht per reststroom, waarbij de hoofdindeling primaire bijproducten (paragraaf A.1, in totaal gaat het om 285 kton/jr), secundaire reststromen (A.2, in totaal 1.085 kton/jr) en tertiaire bijproducten (A.3, totaal 1.063 kton/jr) is aangehouden. Vervolgens wordt in paragraaf A.4 beschreven welke mogelijkheden er zijn om biomassastromen eventueel in grotere volumes in te zamelen, of om de kwaliteit van het ingezamelde materiaal te verbeteren.

A.1 Primaire bijproducten

A.1.1 Reststromen van landbouw (akkerbouw, tuinbouw, veehouderij) en bosbouw

De reststromen afkomstig van landbouw en bosbouw zijn met name stro, graszaadhooi, mest, natte gewasresten, houtige biomassa en groenbemester. Stro-producerende gewassen zijn met name tarwe, gerst, rogge, triticale¹ (CBS, 2018a; DNV GL, 2017). Hooi als bijproduct van gras geteeld voor zaaizaad wordt graszaadhooi genoemd. Dit hooi is aantrekkelijker voor veevoer dan ander hooi en wordt daar dus grotendeels voor gebruikt (Koppejan et al., 2009). Mest komt vrij uit de veehouderij en bestaat uit drijfmest (runder-, varkens- en kalvermest) en pluimveemest. Onder de natte gewasresten vallen gewasbijproducten van onder andere aardappel-, suikerbiet-, cichorei-, ui-, kool- en preiteelt. In Flevoland komen met name bij de aardappel- en suikerbietenteelt grote (homogene) stromen gewasresten vrij (Jutte et al, 2018).

De houtige biomassa is met name afkomstig uit de bosbouw en bevat met name hout van fruitbomen en reststromen van boomkwekerijen. Groenbemester is een gewas dat wordt gekweekt nadat het hoofdgewas is geoogst om uitspoeling van nutriënten te voorkomen of resterende nutriënten op te nemen en zo de grondkwaliteit te verbeteren – dit heet een vanggewas. Ook worden er soms gewasresten mee aangeduid die na de oogst op het land achterblijven uit oogpunt van instandhouding van de bodemkwaliteit.

Beschikbare hoeveelheden

De beschikbare hoeveelheden stro, graszaden, natte gewassen en houtige biomassa in de MRA zijn berekend door het combineren van verschillende bronnen. Hierbij wordt data van de provincies Noord-Holland en Flevoland omtrent de type gewassen die worden verbouwd in de akker- en tuinbouw vertaald naar de MRA. De uitkomsten zijn te vinden in tabel 2. De berekeningen zijn uitgewerkt in bijlage I.1. Ook de berekeningen voor de mestproductie is hier te vinden.

Biomassastroom	Totaal geproduceerd (ton/jaar)	Gescheiden ingezameld (ton/jaar)
Stro	21.000	15.800
Graszaadhooi	4.500*	Onbekend
Natte gewassen	38.500*	0
Mest	109.000*	92.600*
Houtige biomassa	2.700	620

Tabel 2 Overzicht van reststromen uit de landbouw en bosbouw in de MRA (zie bijlage I.1 voor berekeningen)

* Massa aangegeven in ton droge stof (d.s.)

Huidige toepassingen

Het geoogste stro wordt met name ingezet in de landbouw, afhankelijk van het type en de kwaliteit voornamelijk in de stal, als dekstro op bollenvelden of als voerstro voor vee (Hisfa, n.d). De 25% stro die achtergelaten wordt op het land dient als groenbemesting om nutriënten en bodemkoolstof aan te vullen. Een deel van het graszaadhooi wordt toegepast als ruwvoer voor vee. Een deel van het hooi is hier echter niet voor geschikt omdat het met endofyten (een soort schimmel) is besmet, die mycotoxines produceert die schadelijk zijn voor paarden, koeien en schapen. We gaan er daarom van uit dat het grootste deel een toepassing vindt als bedding in stallen.

¹ Triticale is een kruising tussen rogge en tarwe en is geschikt voor verbouw op zandgronden. Het wordt gebruikt als veevoer.

Op dit moment worden de natte gewasresten van akker- en tuinbouw weinig gebruikt. Het ontbreekt vaak aan de infrastructuur en geschikte oogstmachines om deze stromen af te voeren. Daarom worden de gewasresten bijna altijd ondergewerkt. Een afvoer van maximaal 70% lijkt uit ecologische oogpunt mogelijk. Voor het resterende deel wordt aangenomen dat de gewasresten een rol vervullen als groenbemesting om nutriënten en bodemkoolstof aan te vullen (DNV GL, 2017). De gewasresten van de glastuinbouw worden voor een deel toegevoegd aan de bodem en voor ca. 50% gecomposteerd (DNV GL, 2017).

Nederlandse boeren hebben mestverwerkingsplicht. Dit houdt in dat de boer de mest die hij zelf niet kan verwerken elders moet laten verwerken. Dit kan bijvoorbeeld door verbranding, vergisting of het omzetten tot mestkorrels. Ook hebben sommige boeren een mono-vergister op hun erf staan om mest om te zetten in warmte en biogas (RVO, n.d. a). Aan de hand van de capaciteit van verschillende verwerkingstechnieken voor mest in Nederland in 2013 (Commissie Deskundigen Meststoffenwet, 2015), wordt ingeschat dat circa 68% van de mest die verwerkt moet worden wordt gebruikt als bodemverrijker (onbewerkt, als compost of als mestkorrels), 29% wordt verbrand en ongeveer 3% wordt vergist. DNV GL (2017) noemt een vergelijkbaar vergistingspercentage van 2,3% vergisting van drijfmest in 2015.

De houtige biomassa wordt grotendeels gecomposteerd, groenbemester wordt per definitie op het land achtergelaten.

A.1.2 Reststromen uit gemeentelijk groenbeheer

De reststromen van gemeentelijk groenbeheer komen met name uit het onderhoud van stedelijke beplantingen zoals parken en bermen.

Beschikbare hoeveelheden

Voor de biomassastromen van gemeentelijk groenbeheer zijn cijfers bekend van de gemeenten in het werkgebied van Meerlanden. Op basis van deze data is een schatting gedaan van de reststroom van gemeentelijk groenbeheer in de MRA. De berekening is te vinden in de bijlage I.2.

Uit de berekening blijkt dat er ongeveer 59.200 ton biomassa vrijkomt bij gemeentelijk groenbeheer. Ongeveer 5.500 ton hiervan bestaat uit houtige biomassa. Er moet toegevoegd worden dat dit grove schattingen zijn.

Huidige toepassingen

Het grootste deel van het stedelijk maaisel wordt afgevoerd en gecomposteerd. Dit gras wordt niet ingezet als veevoer vanwege het mogelijk voorkomen van schadelijke planten / kruiden en verontreinigingen (DNV GL, 2017). De grotere delen uit de houtige biomassa wordt gebruikt als bijstook in energiecentrales (Probos, 2014b). Gemeente Almere laat weten dat de verwerking van houtige biomassa hen geld oplevert terwijl gras en bladafval geld kosten (UpcycleCity, n.d.)

A.1.3 Reststromen van natuurbestuurders

De reststromen van natuurbestuurders bestaan met name uit gras en houtige biomassa. Volgens de gebruikte indeling valt heideplagsel ook onder deze categorie. Echter, gezien de kleine oppervlakte heide in de MRA en het geringe volume per hectare (Wageningen UR, 2014), zal dit niet worden meegenomen in dit rapport.

Beschikbare hoeveelheden

Data met betrekking tot biomassa afkomstig van natuurbeheerders is beschikbaar voor Laag Holland (van Herk & Koning, 2009). Laag Holland is een nationaal landschap gelegen boven Amsterdam, in de Provincie Noord-Holland. Het heeft een oppervlakte van 51.400 ha.

Voor de veenweide in dit gebied wordt door van Herk & Koning (2009) een schatting gemaakt over de opbrengsten per hectare. Deze worden in tabel 3 weergegeven en opgeschaald naar de MRA.

Natuurmonumenten oogst jaarlijks 175.000 ton biomassa uit de 100.000 hectare natuurgebied die zij beheren (DSM, 2013). Hieruit volgt een oogst van 1,75 ton per hectare, wat in lijn is met de oogst genoemd door van Herk & Koning.

Biomassa stroom	Productie d.s. (ton/ha/jaar)	Oppervlakte landschap in MRA (ha)	Totaal geproduceerd in MRA (ton DS/jaar)	Oogst percentage (%)	Gescheiden ingezameld in MRA (d.s. ton/jaar)
Natuurgras	1 - 5*	1.860	1.860 – 9.300	50	930 – 4.650
Houtige biomassa (uit bossen)	2 – 5*	4.640	9.280 – 23.200	90**	8.350 – 20.900

Tabel 3 Beschikbare hoeveelheden houtige biomassa en natuurgras van natuurbeheerder in de MRA gebaseerd op van Herk & Koning (2009) en CBS (2018b)

* De productie is zeer afhankelijk van het type ondergrond en hoeveel onderhoud er gepleegd wordt [f]. Daarom is voor deze studie het gemiddelde gebruikt.

** Staatsbosbeheer gaat er (als vuistregel) van uit dat 75% van de jaarlijkse bijgroei kan worden geoogst zonder de bodemgesteldheid in gevaar te brengen, ook dit is echter gebiedsafhankelijk en geldt niet voor Flevoland (als gevolg van de voedingsrijke bodem hoeft hier geen organisch materiaal in het bos te worden achtergelaten [f]. Voor de MRA hebben we de schatting van Van Herk en Koning aangehouden.

Huidige toepassingen

Het afgevoerde gras wordt met name gecomposteerd aangezien het niet geschikt is als veevoer omdat er mogelijk schadelijke planten in kunnen zitten (DNV GL, 2017). Daarnaast zijn er initiatieven om het natuurgras hoogwaardiger in te zetten, bijvoorbeeld in verpakkingen (zie ook paragraaf B.5.5). De houtige biomassa wordt veelal gebruikt als biostook in energiecentrales (80%) of als structuurmateriaal bij compostering (20%) (van Herk & Koning, 2009) (Tauf, 2017).

De meest voorkomende reden voor het achterlaten van groene reststromen bij onderhoud van openbaar groen en natuurterreinen is dat dit de goedkoopste optie is, waarbij een achterliggende overweging is dat een deel van het organische materiaal moet achterblijven op het land om de bodemgesteldheid / nutriëntenrijkdom op peil te houden. Of, en zo ja hoeveel organisch materiaal er moet achterblijven is echter sterk afhankelijk van het landgebruik en het type bodem [f]. In sommige gevallen is er een beperking in de infrastructuur of techniek (oogstmachines) DNV GL (2017).

Een andere overweging bij de beschikbaarheid van aanvullende volumes is dat deze vaak beïnvloedbaar zijn: aanpassen / intensiveren van het onderhoud kan de productiviteit in ton/ha in het algemeen significant omhoog worden gebracht [f]. Voor veel terreinbeheerders is het dan ook allereerst de vraag of er een interessante business case is voor de betreffende stroom, vervolgens kan dan worden bekeken of er aanvullende volumes kunnen worden geoogst.

Reststromen uit landschapsbeheer, watergangen en openbaar groen worden vaak ingezameld door aannemers/loonwerkers. Hierdoor zijn deze stromen soms moeilijker in kaart te brengen. Belangrijker is echter dat het aanbestedingsbeleid zal moeten worden aangepast om deze stromen kwalitatief beter / in hogere volumes gescheiden in te zamelen. Waar de stromen nu vaak vervallen aan de aannemer zullen deze eigendom moeten blijven van de aanbestedende instantie en zullen aanbestedingen in sommige gevallen specifieke instructies moeten bevatten voor de oogst, opslag en of het vervoer van de betreffende stroom. Omdat de hoofddoelstelling van de aanbestedende instantie het beheer is, en niet het beschikbaar maken van biomassa, heeft dit aspect nog weinig aandacht bij aanbestedingen.

A.1.4 Reststromen van watergangbeheerders

De belangrijkste stromen afkomstig van de watergangbeheerders zijn gemaaid riet en andere biomassa dat uit de waterwegen gehaald wordt. Deze biomassaastroom bestaat uit gemaaide waterplanten uit waterwegen en biomassa die in de roosters achterblijft (Waterschap Zuiderzeeland, 2016).

Beschikbare hoeveelheden

Voor de biomassaastromen van de watergangbeheerders zijn er cijfers bekend van Waterschap Zuiderzeeland, Gemeente Almere en PWN. Aan de hand van de oppervlaktes van klein binnenwater (CBS, 2017b) is een schatting gemaakt van biomassa uit waterwegen (sterrenkroos, waterlelie, hoornblad en waterpest) en riet (zie bijlage I.3). Er wordt geschat dat de productie van riet rond de 2.190 ton per jaar ligt. De overige organische reststroom uit waterwegen ligt rond de 4.200 ton.

Huidige toepassingen

Naar schatting 10% van de gemaaide waterplanten wordt direct opgehaald. 40% wordt binnen een week opgehaald zodat het eerst kan drogen. De overige 50% blijft op het land liggen. Waterplanten hebben een laag droge stofgehalte, en daardoor ook een laag eiwit- en vezelgehalte. Bij meervoudige verwerking (dat wil zeggen toepassing in een eiwit-, een vezelproduct, een mineraalconcentraat en een suikerconcentraat) is echter een business case te krijgen die vergelijkbaar is met compostering, en vanuit duurzaamheidsoogpunt aantrekkelijker (Stowa, 2018a).

Van het riet wordt het grootste deel (ca. 80%) achtergelaten op het land (Waterschap Zuiderzeeland, 2016).

A.1.5 Miscanthus – biomassaastroom met meerdere functies

Een bijzondere biomassaastroom in de MRA-regio is Olifantsgras / Miscanthus. Strikt genomen is dit geen restproduct: de teelt dient meerdere doelen, waaronder de luchtveiligheid – het planten van Miscanthus weert ganzen uit de Schipholregio, het geoogste deel wordt vervolgens nuttig toegepast. Door de Miscanthusgroep Haarlemmermeer, een groep agrarische ondernemers die actief zijn in de teelt van het gewas - is inmiddels ca. 70 hectare aangeplant. De jaarlijkse opbrengst is ca. 1.600 ton, hiervan gaat ongeveer de helft naar maneges, 40% wordt toegepast in lichtgewicht betonproducten en 10% in bioplastics [ii].

A.2 Secundaire bijproducten

A.2.1 Reststromen van houtbedrijven

Schoon resthout dat vrijkomt in de houtverwerkende industrie. Deze reststroom bestaat voornamelijk uit droog, onbehandeld resthout wordt ook wel A-hout genoemd.

Beschikbare hoeveelheden

In Nederland produceert de houtverwerkende industrie circa 500.000 ton resthout. Circa 4 procent van alle economische activiteit in de hout- en bouwmaterialenindustrie is gevestigd in de MRA (CBS, 2017a). Aangenomen dat resthoutproductie evenredig is aan de economische activiteit, zal de resthoutproductie in de MRA rond de 20.000 ton liggen.

Huidige toepassingen

DNG GL (2017) schat dat circa 50% van het verse en droge resthout (inclusief zaagsel) wordt gebruikt als strooisel bij dierhouderijen. 30% wordt gebruikt bij de productie van energiepellets. De laatste 20% wordt intern gestookt voor de verwarming van het houtverwerkend bedrijf of een bedrijf uit de regio of gebruikt voor de productie van plaatmateriaal en papier.

A.2.2 Reststromen uit de VGI

Voorbeelden van reststromen van de voedings- en genotmiddelenindustrie (VGI) zijn groente- en fruitresten (paprikapunten, uienresten, aardappelschillen), sojaschroot en vetten. Een grote specifieke reststroom van de sector in de MRA wordt gevormd door cacaodoppen, Amsterdam is de grootste overslaghaven voor cacao ter wereld.

Beschikbare hoeveelheden

Welink (2015) heeft in Noord-Holland onderzoek gedaan naar vrijkomende volumes en soorten VGI afval. Dit is gedaan op basis van cijfers aangeleverd voor bedrijven en een schatting aan de hand van literatuur. Voor de reststromen van de voedingsmiddelenindustrie in Flevoland is gekeken naar het dierlijk en plantaardig afval vanuit de VGI in de gemeenten Almere en Lelystad. Vervolgens is aangenomen dat de verhoudingen tussen de verschillende types VGI afval hetzelfde zijn voor beide provincies, zie bijlage I.4. Een overzicht van de uitkomsten is te zien in tabel 4.

Type reststroom	Totaal geproduceerd in MRA (ton/jaar)	Huidige bestemming
Groente- en fruitresten	51.727	diervoeder en voor compostering
Cacaodoppen	43.000	duurzame alternatieve vaste brandstof of als bodemverbeteraar
Vetten en vetzuren	1.854	hergebruik als grondstof voor o.a. cosmetica, zeep, verf, smeermiddelen
Bleekaarde	2.781	brandstof of oliën worden geëxtraheerd
Zetmeelhoudende stromen	5.563	diervoeding of vergisting
Suikers	172	vergisting
Koffiemembranen	172	compostering of als biobrandstof
Wei	9.206	diervoeding
Vlees- en visresten	11.988	Vlees: verbranding, vis: diervoeding
Diverse stromen (Sheagom, rijstvlies, etc.)	8.279	
Bedrijven <30 fte/geen reactie (schatting)	165.971	
Sojaschroot- en hullen	600.000 ²	Veevoer
Maisglutenvoeder	69.144	Veevoer
Afval bloembollenteelt	81.131	
TOTAAL	1.050.988	

Tabel 4 Productie van verschillende soorten VGI-reststromen in de MRA en de huidige bestemming (gebaseerd op Welink, 2015, Jutte et al, 2018, en CBS, 2018).

² De hoeveelheid soja betreft een schatting (Welink, 2015), oudere bronnen laten zien dat deze hoeveelheid mogelijk een onderschatting betreft: (Velzeboer, 2010) noemt een totaal van 1.4 Mton/jr.

Huidige toepassingen

In Noord-Holland wordt 79% van de VGI-reststroom ingezet als veevoer. Ongeveer 10% wordt gecomposteerd en 9% vergist of opgewerkt naar biodiesel. Van het restant wordt een deel verbrand (categorie 1 afval, zie ook paragraaf C.3.7) of is niet bekend wat de bestemming is (Provincie Noord-Holland, 2015). Er wordt aangenomen dat deze verdeling overeenkomt met de MRA. Een gedetailleerd overzicht van de bestemmingen per categorie is te zien in tabel 4.

Van de VGI stromen die worden ingezet als veevoer wordt 40% eerst vergist. Deze vergisting is een economische tussenstap om meer winst uit de reststroom te halen. Met name restproducten uit de suiker-, vis- en bierindustrie zijn hiervoor geschikt.

Tot slot is het noemenswaardig dat Nederlandse bierbrouwers verplicht zijn om het afvalwater dat vrijkomt bij de bierproductie zelf te zuiveren. Daarom beschikken veel brouwers over een eigen waterzuiveringsinstallatie, waar vaak ook een vergistingsstap in is opgenomen. Het biogas dat hiermee geproduceerd wordt, wordt gebruikt voor eigen verwarming of wordt omgezet in elektriciteit (DNV GL, 2017).

A.2.3 Reststromen van veilingen

Veilingafval bestaat voornamelijk uit niet verkochte producten (bloemen, groenten, fruit). Bij Royal Flora Holland (Aalsmeer), de grootste bloemenveiling ter wereld, bestaat bijna de helft van het organische afval uit bloemen. Deze bloemen konden niet verkocht worden voor de door de verkoper vastgestelde minimumprijs (Welink, 2015).

Beschikbare hoeveelheden

Royal Floraholland produceerde in 2017 13.100 ton organisch afval (Royal Floraholland, 2017).

Huidige toepassingen

Van het veilingafval wordt 90% gecomposteerd, ongeveer 10% verbrand [i.].

Royal Floraholland is een samenwerkingsverband aangegaan met circulaire dienstverlener Milgro om zero waste te behalen in de toekomst (Duurzaam gebouwd, 2018). Ook zitten zij in een consortium met Meerlanden met als doel warmte en CO₂ te gaan leveren aan de tuinbouw. Voor haar bloemen- en plantenafval verkent Royal Floraholland de mogelijkheid eiwitten terug te winnen [i.].

A.2.4 Reststromen van papierproductie

In de MRA is één grote papierproducent gevestigd, Crown van Gelder. Bij de productie van papier komt onder andere organisch slib en primair slib vrij. Primair slib is het slib dat in de voorbezinktank van een waterzuiveringsinstallatie wordt afgescheiden en bestaat uit bezinkbare stoffen. Organisch of actief slib ontstaat bij de afvalwaterzuivering.

Beschikbare hoeveelheden

In 2017 produceerde Crown van Gelder 954 ton organisch slib (Crown van Gelder, 2018).

Huidige toepassingen

Momenteel wordt het organische slib verbrand met energierterugwinning. Het primaire slib wordt gebruikt voor stofpreventie bij de opslag van kolen o.a. in de Amsterdamse haven (het slib wordt over de kolen gespreid waardoor het stof gefixeerd wordt. (Crown van Gelder, 2018).

A.3 Tertiaire bijproducten

A.3.1 Afvalhout afkomstig van huishoudens en bedrijven

Afvalhout is hout dat vrijkomt na de gebruiksfase, bijvoorbeeld uit afgedankte houtproducten of als onderdeel van bouw- en sloopafval. Afvalhout wordt onderverdeeld in A-hout; onbehandeld hout, B-hout; verlijmd/geverfd/gelakt hout en C-hout; verduurzaamd hout, behandeld met (chemische) stoffen / impregneermiddelen.

Beschikbare hoeveelheden

Met behulp van cijfers van het CBS (2016;2018a;2018c) is een inschatting gemaakt van de afvalhoutproductie in de MRA, zie bijlage I.4 Berekening afvalhout. Huishoudens in de MRA produceren jaarlijks circa 59.000 ton afvalhout, bedrijven tussen de 228.000 en 304.000 ton.

Huidige toepassingen

Probos (2014a) schat dat circa 70% van het A- en B-hout wordt gebruikt voor energietoepassingen en 30% voor materiaaltoepassingen. C-hout wordt geëxporteerd en buiten Nederland ingezet voor energietoepassingen.

B-hout mag alleen verbrand worden als er rookgasreiniging aanwezig is, wat meestal alleen het geval is in grote installaties (RVO, 2014). Volgens Brinkmann (2014) zorgt dit ervoor dat veel A-hout, dat het meest geschikt is voor materiaaltoepassingen, toch de verbranding in gaat.

Het bijstoken van hout in energiecentrales is aantrekkelijk omdat de opgewekte energie dan als 'groene energie' kan worden verkocht (Afval Online, 2018).

A.3.2 GFT afkomstig van huishoudens en bedrijven

Onder gft-afval valt zowel niet ingezameld als wel ingezameld organisch afval van huishoudens en bedrijven. Ook swill, keukenafval van bedrijven, valt binnen deze categorie.

Beschikbare hoeveelheden

Voor het GFT-afval van huishoudens zijn de cijfers van het CBS uit 2016 (2017c) gebruikt van de 33 gemeenten die bij de Metropoolregio horen. De totale hoeveelheid GFT-afval van de huishoudens die is ingezameld in deze 33 gemeenten in 2016 is ongeveer 122.000 ton.

Volgens Milieu Centraal wordt 55% van het GFT-afval gescheiden ingezameld (Milieu Centraal, 2015). Echter, in delen van de MRA, zoals in Amsterdam, wordt GFT niet tot nauwelijks ingezameld. Om het scheidingspercentage in de regio te berekenen is daarom aangenomen dat de totale GFT productie (zowel gescheiden als ongescheiden ingezameld) voor de meeste gemeenten op 180 kilogram per persoon ligt (Milieu Centraal, 2015). Echter, voor gemeenten waar weinig tuinen zijn (bijvoorbeeld Amsterdam waar slechts 10% van de huishoudens een tuin heeft (Gemeente Amsterdam, 2015)) is dit verlaagd tot 120 kilogram. Namelijk, circa 1/3 van het GFT afval bestaat uit tuinafval (Rijkswaterstaat, 2017). Hieruit volgt een scheidingspercentage van 33% en de totale hoeveelheid ongescheiden ingezamelde GFT in de regio op 242.000 ton. Dit wordt als restafval opgehaald en verbrand (bij AEB in Amsterdam wordt een deel van deze stroom teruggewonnen door middel van de vorig jaar in gebruik genomen nascheidingsinstallatie, zie ook paragraaf B.4.3).

GFT/Swill van bedrijven: de hoeveelheid GFT en swill van bedrijven is eveneens berekend op basis van CBS-cijfers over 2016. Deze laten zien dat de totale hoeveelheid organisch afval van bedrijven (exclusief de VGI- en landbouwsector) in Nederland 1.812 kton bedraagt. Wanneer deze worden teruggerekend

op basis van het aantal bedrijfsvestigingen kan gesteld worden dat de hoeveelheid GFT van bedrijven in de MRA ongeveer 326 kton is. De cijfers van het CBS geven geen inzicht in de volumes per verwerkingsroute, daarom is de aanname aangehouden dat het scheidingspercentage gelijk even hoog ligt als bij de huishoudens (ofwel 108 kton wordt gescheiden ingezameld, 218 kton wordt verbrand met het restafval). Dit is een ruwe aanname, het is echter zeer waarschijnlijk dat een aanzienlijk deel van deze stroom nog ongescheiden met de restfractie wordt ingezameld.

Huidige toepassingen

In Nederland wordt circa 29% van al het GFT-afval vergist. Dit kan groeien tot 48% (Groengas, n.d. a). De overige 71% wordt gecomposteerd (CLO, 2017). Andere verwerkingsroutes, zoals bioraffinage hebben nog een lage capaciteit en kunnen vaak alleen nog mono-stromen verwerken.

A.3.3 Biomassa afkomstig uit de rioolwaterzuivering

Bij rioolwaterzuivering of afvalwaterzuivering komt zuiveringsslib vrij. Dit slib bevat voor een groot deel uit organisch materiaal dat door middel van vergisting kan worden omgezet in biogas. Daarnaast komt bij enkele RWZI's zeefgoed vrij, dit bestaat grotendeels uit cellulose afkomstig uit WC-papier.

Beschikbare hoeveelheid

Gebaseerd op de slibproductie in Noord-Holland en Flevoland en de capaciteit van verschillende RWZI-installaties is de hoeveelheid zuiveringsslib in het MRA-gebied 138 kton, hetgeen neerkomt op 40.825 ton d.s. De berekening is te vinden in bijlage I.6.

In de MRA komt cellulose beschikbaar bij de RWZI Beemster (Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier), dit betreft een stroom van ongeveer 2.000 ton/jr [x] en bij de RWZI Hilversum (ca. 1.500 ton/jr, op basis van de capaciteit van de installatie). Het droge stofgehalte van deze stroom is 37%, het gaat derhalve om 1.295 ton/jr. DS.

Huidige toepassingen

Van alle RWZI's in Nederland bezit 30% een vergistingsinstallatie. Aangezien dit met name de grote installaties betreft wordt meer dan 50% van het Nederlandse rioolwaterslib vergist (DNV GL, 2017). Na het vergistingsproces blijft digestaat (uitgegist slib) over. Dit wordt vaak gedroogd en verbrand met energierterugwinning (Stowa, 2016).

Met zeefgoed is recent een proef uitgevoerd met toepassing in asfalt (zie ook paragraaf B.5).

A.3.4 Biomassareststromen van composteerbedrijven

Composteeroverloop is het deel van de biomassa dat overblijft na het composteringsproces (o.a. grotere stukken houtige biomassa). Aangezien dit materiaal in eerste instantie al is meegeteld als ingezamelde stroom (b.v. biomassa afkomstig uit gemeentelijk groenbeheer).

A.4 Opties verhogen volumes en kwaliteit gescheiden ingezamelde organische stromen

In deze paragraaf wordt per stroom kort aangegeven wat het potentieel is aan aanvullend in te zamelen en/of hoogwaardiger in te zetten volumes. Op basis van het hiervoor beschikbare deel van de biomassaastroom, en een inschatting van de mogelijkheden en randvoorwaarden voor inzameling, is per stroom aangegeven hoe hoog de prioriteit is (hoog, midden of laag) om actie te ondernemen om de betreffende stroom hoogwaardiger in te zetten.

Reststroom	Totaal volume	Toelichting	Prioriteit
Primaire bijproducten			
<i>Reststromen van landbouw en bosbouw</i>			
Stro / andere droge gewasbijproducten	21.000	Al grotendeels lokaal nuttig ingezet, grotendeels als bedding, kleiner deel als veevoer.	Laag
Graszaadhooi	4.500	Kleine stroom, komt verspreid vrij, wordt al voor 50% ingezet als veevoer.	Laag
Natte gewasresten	38.500	Nog aanzienlijk oogstbaar potentieel (23 kton). Niet alle stromen geschikt voor hoogwaardige inzet / kostenefficiënt in te zamelen. Specifieke stromen selecteren o.b.v. omvang en waarde stroom, en kosten inzameling. Afstand is belangrijke factor.**	Midden / Hoog
Mest	109.000	Klein deel nog beschikbaar voor inzameling (16,4 kton), aantrekkelijke alternatieve verwerkingsroute ontbreekt echter nog. In onderzoek bij TNO / Biorizon: verwerking naar aromaten.	Laag
Houtige biomassa uit fruit- en boomteelt	2.700	Kleine stroom, komt verspreid vrij – naar verwachting niet kostenefficiënt in te zamelen.	Laag
<i>Reststromen van natuurbeheerders</i>			
Gras uit natuurterreinen	27.900	Aanzienlijke stroom waarvoor hoogwaardige toepassingen worden ontwikkeld – zie ook bermgras – nog aanzienlijk oogstbaar potentieel (14 kton), wellicht niet overal rendabel in te zamelen.	Hoog
Houtige biomassa van landschapsbeheerders	14.625	Wordt nog grotendeels voor energie ingezet (10,5 kton). Verschuiving groter deel naar materialen/grondstoffen lijkt mogelijk.	Hoog
<i>Reststromen uit gemeentelijk groenbeheer</i>			
Bermgras uit gebouwde omgeving	53.700	Grote stroom die al vrijkomt bij regulier onderhoud. Ontwikkelen van kostenefficiënte / hoogwaardige toepassingen heeft daarom prioriteit voor ontdoeners en technologieontwikkelaars. Afhankelijk van de verwerkingsroute kunnen er meerkosten zijn ten opzichte van de huidige inzameling (b.v. instructie loonwerkers, maaien verschillende 'snits', meerkosten opslag/inkuilen).	Hoog
Houtige biomassa uit gebouwde omgeving	5.500	Gaat vrijwel geheel naar energieopwekking. Groter deel materiaalhergebruik/winning stamhout mogelijk.	Hoog
<i>Reststromen van watergangbeheerders</i>			
Riet	2.190	kleine stroom, komt verspreid vrij, oogsten en inzamelen in de meeste gevallen niet rendabel	Laag

Reststroom	Totaal volume	Toelichting	Prioriteit
Overige reststromen van waterwegen	4.200	Urgent vanuit de aanbodkant: stroom wordt in sterk toenemende mate geoogst ivm recreatie / vaarroutes. Beperkte kostenreductie mogelijk t.o.v. composteren	Hoog
<i>Biomass uit teelt</i>			
Miscanthus	1.600	Relatief kleine stroom geteelde biomassa, wordt al grotendeels in materiaaltoepassingen ingezet. Focus op aansluiting bij optimale verwaardingsroute.	Midden
Secundaire bijproducten			
<i>Reststromen van houtbedrijven</i>			
Schoon resthout uit houtindustrie	20.000	Wordt al grotendeels hoogwaardig ingezet, energiedeel (2 kton) wellicht deels inzetbaar voor materiaalhergebruik, wordt echter vaak in eigen bedrijf ingezet.	Laag
<i>Reststromen van de VGI</i>			
Reststromen uit voedings- en genotsmiddelenindustrie	1.050.988	Zeer grote stroom/monostromen, uniek voor MRA. belangrijkste afzet al naar food/feed (835 kton), echter ook nog aanzienlijk deel naar vergisting (44 kton) en compostering (110 kton).	Hoog
<i>Reststromen van veilingen</i>			
Veilingafval	13.100	Relatief homogene stroom die geconcentreerd vrijkomt en nu nog grotendeels gecomposteerd wordt (12 kton).	Hoog
<i>Reststromen van de papierindustrie</i>			
Organisch slib papierproductie	954	komt geconcentreerd vrij bij papierproductie, lokaal ingezet voor energie - geen hoogwaardiger alternatief	Laag
Tertiaire bijproducten			
<i>Afvalhout</i>			
Afvalhout huishoudens	59.350	Grote volumes (42 kton) worden nu nog verbrand, deze zijn (deels) inzetbaar in materiaaltoepassingen	Hoog
Afvalhout bedrijven	266.000	Grote volumes (186 kton) worden nu nog verbrand, deze zijn (deels) inzetbaar in materiaaltoepassingen	Hoog
<i>GFT</i>			
GFT huishoudens en	369.697	Zeer groot potentieel nog in te zamelen biomassa (248 kton), vergt investering in infrastructuur / logistiek / communicatie.**	Hoog
GFT/organisch afval bedrijven	326.000	Groot potentieel nog gescheiden in te zamelen. Wellicht daarnaast mogelijk meer mono-stromen gescheiden in te zamelen en hoogwaardiger in te zetten.	Midden
<i>Biomassa uit afvalwaterzuivering</i>			
Zuiveringsslib RWZI	40.825	Grote stroom die nu aanzienlijke kostenpost vormt, en waardevolle en schaarse grondstoffen bevat (zie ook paragraaf C.3.8). Hoge prioriteit voor hoogwaardiger verwerking vanuit kosten- en circulariteitsoogpunt	Hoog
Zeefgoed (cellulose)	1.295	Komt als homogene, makkelijk in te zamelen stroom beschikbaar bij RWZI's met zeefinstallatie (evt. uit te breiden bij positieve business case).	Hoog

Tabel 5 Overzicht stromen, potentieel in te zamelen grotere / hoogwaardiger in te zetten volumes

*Mogelijk in te zamelen mono-stromen natte gewasresten

Gewasresten worden nu vaak nog ondergewerkt omdat afvoeren tot aanvullende kosten zou leiden. Van sommige (grotere mono-) stromen (b.v. loof van suikerbieten en aardappels, afgekeurde aardappels) zou het echter interessant kunnen zijn om nader te bekijken of die economisch rendabel in grotere volumes zouden kunnen worden ingezameld. Dit is uiteraard onder andere afhankelijk van de verwaardingsroute / marktwaarde van het geoogste materiaal, de mogelijkheden om de stroom tegen beperkte kosten te oogsten (arbeidsintensiviteit, beschikbaarheid geschikte oogstmachines) en van de transportafstand.

**Verwachte toename gescheiden ingezameld volume organische reststromen

Een belangrijk initiatief dat gericht is op het verhogen van de hoeveelheid gescheiden ingezamelde organische reststromen is het streven van de gemeente Amsterdam om GFT-inzameling (her) in te voeren. In eerste instantie zal dit worden ingevoerd in het oostelijk deel van de stad, waarna wordt geëvalueerd en verdere uitbreiding kan volgen [g].

B. Overzicht technologieën en initiatieven biomassaverwerking MRA

In deze bijlage wordt een overzicht gegeven van verwaardingsroutes voor biomassa die momenteel operationeel of in voorbereiding zijn in de MRA. Hierbij wordt de volgende hoofdingeling gehanteerd:

1. Compostering
2. Verbranding met energieopwekking
3. Vergisting
4. Vergassing
5. Verwerking tot biobrandstof
6. Materiaalhergebruik
7. Hergebruik als grondstof voor groene chemie en/of voedingsmiddelen

Binnen deze hoofdingeling wordt beschreven welke verwerkers van biomassa actief zijn op het gebied van de betreffende technologie. Hierbij worden zowel 'rijpe' als 'groene' initiatieven beschreven, variërend van grote installaties die al jaren operationeel zijn tot startups in nichemarkten. In paragraaf B.6 worden de nieuwe initiatieven uit de voorgaande paragrafen samengevat. Deze vormen de longlist van initiatieven waaruit in de volgende hoofdstukken eerst een selectie (shortlist) wordt gemaakt en vervolgens een voorstel voor de keuze van vier business cases die in de volgende fase van het project verder worden uitgewerkt.

In de volgende tabel is de huidige verwerkingscapaciteit voor biomassastromen weergegeven, inclusief installaties die nog in aanbouw zijn en installaties die niet in de MRA liggen maar wel biomassastromen verwerken die (grotendeels) afkomstig zijn uit de MRA.

Organisatie	Verwerkingstechniek	Locatie	Input	Output	Capaciteit (ton/jaar)	Verwerkt (ton/jaar)
Meerlanden	Compostering	Rijsenhout	GFT (2/3 digestaat van vergister)	Compost (20.000 ton), restwarmte voor glastuinbouw	71.500	51.500
HVC	Compostering	Purmerend	GFT	Compost (3.500 ton)	26.500	26.500
Orgaworld	Compostering	Lelystad (Zeeasterweg)	GFT (25% afkomstig uit de MRA)	Compost (48.700 ton)	110.000	78.000
Orgaworld	Compostering	Lelystad (Biocel)	GFT (60% afkomstig uit de MRA)	Compost (10.000 ton)	30.000	30.000
				Totaal compostering	238.000	186.000
AEB AEC	Verbranding	Amsterdam	Biomassa (org. fractie restafval)	Elektriciteit, stadswarmte (18.000 huishoudens)	850.000	745.000 totaal / ca. 252.000 org. fractie
Nuon Energy	Verbranding	Lelystad	Houtsnippers	Elektriciteit, stadswarmte (5.000 huishoudens)	22.000	22.000
Biowarmte de Purmer	Verbranding	Purmerend	Houtsnippers	Stadswarmte (25.000 huishoudens)	100.000	100.000
Bio-Energie Centrale	Verbranding	Alkmaar	resthout	Elektriciteit 200 GWh, warmte	170.000	155.000
AEB Bio-energiecentrale	Verbranding	Amsterdam	Snoei- en afvalhout	Stadswarmte (30.000 huishoudens)	110.000	-
Nuon Biomassacentrale	Verbranding	Diemen	Houtpellets (import)	120 MW warmte	120.000	-
				Totaal verbranding excl. AEB AEC	522.000	277.000
Meerlanden	Vergisting	Rijsenhout	GFT	Biogas (4,2 miljoen m ³), bijproduct 12.000 l citrusbrandstof	55.000	35.000

Organisatie	Verwerkingstechniek	Locatie	Input	Output	Capaciteit (ton/jaar)	Verwerkt (ton/jaar)
HVC	Vergisting	Middenmeer	GFT (gedeeltelijk afkomstig uit de MRA)	Biogas (5 miljoen m3)	88.000	88.000
Orgaworld	Vergisting (droog)	Lelystad Biocel	GFT (60% afkomstig uit de MRA)	Biogas	30.000	30.000
Orgaworld	Vergisting (nat)	Havengebied Amsterdam	Vloeibare organische afvalstromen (76% afkomstig uit de MRA)	Biogas	120.000	89.000
Groen Gas Fabriek Almere	Vergisting	Almere	Mest, mais- of graan resten, bietenpulp	Groen gas, CO ₂	40.000	40.000
Waterschappen – RWZI's	Vergisting	Hele regio	Slib	Biogas (883.000 m3)	110.400	68.000
				Totaal vergisting	443.400	350.000
Bio-Energy Netherlands	Vergassing	Amsterdam	resthout	Warmte (10 MW) en elektriciteit	40.000	-
				Totaal vergassing	40.000	
Biodiesel Amsterdam	Biobrandstoffen	Amsterdam	Oliën, vetten (Rotie)	125 mln. liter biodiesel	100.000	100.000
Greenenergy Biodiesel	Biobrandstoffen	Amsterdam	Oliën, vetten		100.000	-
AEB Amsterdam	Biobrandstoffen	Amsterdam	ONF uit nascheiding	Biogranulaat	105.000	-
				Totaal biobrandstoffen	305.000	100.000
Biobound	Betonproductie	Cruquius	Miscanthus	Vezelversterkt beton	300	300
NPSP	Injection moulding	Amsterdam	Vezelmateriaal	Biocomposieten	1	1
Plantics	Thermoset bioplastics	Amsterdam	Glycerol, vezelmateriaal	Bioplastics	1	1
				Materiaaltoepassingen	302	302
ChainCraft	Productie vetzuren	Amsterdam	Groente- en fruitresten VGI	1.000 ton/jr vetzuren	20.000	-
				Grondstoffen food/feed	20.000	

Tabel 6 Inventarisatie van verwerkingscapaciteit van biomassa in de MRA

In de tabel is de operationele verwerkingscapaciteit voor biomassa in de MRA in zwarte tekst weergegeven, verwerkingscapaciteit die nog in aanbouw is in grijze tekst. De verwerkingscapaciteit van HVC die zich niet in de MRA bevindt maar wel biomassa uit de MRA verwerkt (vergisting in Middenmeer en de Bio-Energie Centrale in Alkmaar) is in blauwe tekst opgenomen. De verbranding met energieopwekking van de organische fractie in huishoudelijk afval bij AEB is voor de volledigheid opgenomen in rode tekst, deze capaciteit is echter niet meegenomen in de totalen (deze bevatten alleen installaties die volledig gericht zijn op verwerking van biomassa).

De totalen per hoofdverwerkingsroute zijn in de onderstaande tabel samengevat.

Verwerkingsroute (waardepiramide)	Operationele capaciteit	Deel ingezet	Beschikbare overcapaciteit	Capaciteit in aanbouw
Farmaceutica en fijnchemie				
Voedsel en feed				20.000
Materialen incl. bioplastics/-polymeren	302	302		
Vergisting (+ compostering digestaat)	443.400	350.000	93.400	
Bulkchemie en brandstoffen	100.000	100.000		205.000
Elektriciteit en warmte	292.000	277.000	15.000	270.000
Compostering	238.000	186.000	52.000	
Totaal	1.073.702	913.302	160.400	495.000

Tabel 7 Capaciteit voor verwerking biomassastromen in de MRA (in ton/jaar, operationeel, beschikbaar, in aanbouw)

In de onderstaande paragrafen worden de installaties en nieuwe initiatieven voor verwerking van biomassastromen beschreven per verwerkingsroute.

B.1 Compostering

Allerlei organische materialen, zoals groente-, fruit-, tuin- en organisch procesafval en slib, kunnen worden gecomposteerd. Anders dan bij vergisting wordt er genoeg lucht toegevoerd om het proces te versnellen. De geproduceerde compost wordt gebruikt als bodemverbeteraar, met name in de landbouw (Vereniging Afvalbedrijven, 2018a).

B.1.1 Meerlanden (Rijsenhout)

Meerlanden composteert jaarlijks rechtstreeks circa 18 kton GFT. Daar komt nog 34 kton digestaat uit de vergister bij, deze stroom van in totaal 53 kton levert in totaal ca. 20 kton compost op. De restwarmte van het composteren wordt opgevangen en via warmtewisselaars transporteert naar glastuinbouw in de regio. Bij dit transport ontstaat condenswater dat wordt gebruikt bij gladheidbestrijding en straatreiniging. (Meerlanden, 2018).

Bij Meerlanden is in 2017 een succesvolle proef uitgevoerd met op maat gemaakte compost voor revitalisering van oude bomen in Wassenaar. Deze proef heeft aangetoond dat het ontwikkelen van compost voor specifieke planten- en bomensoorten een mogelijkheid is om meer (economisch en ecologische) waarde te genereren uit compost, die wellicht ook voor andere soorten kan worden toegepast (Meerlanden, 2017) [a].

B.1.2 HVC (Purmerend)

HVC verwerkt in totaal 188 kton GFT, waaruit o.a. 80.7 kton compost wordt geproduceerd (HVC, 2017). Bij de composteerinstallatie in Purmerend verwerkt HVC 26.5 kton GFT (cijfers over 2013) wat circa 3.5 kton

compost oplevert. De installatie wordt ingezet als de vergistingsinstallaties in Middenmeer en Zwolle op volle capaciteit draaien (HVC, n.d.) (Purmerend, 2018) (Vereniging Afvalbedrijven, 2014).

B.1.3 Orgaworld (Lelystad)

De composteerinstallaties van Orgaworld in Lelystad hebben een gezamenlijke capaciteit circa 140 kton GFT (Orgaworld, 2014a). Op de locatie Zeeasterweg (ZAW) in Lelystad worden verschillende groene reststromen (GFT, tuin- en plantsoenafval, organisch bedrijfsafval) met een hoog rendement omgezet in compost. In 2017 werd 78 kton organisch afval verwerkt tot 48.7 kton compost. Van de 78 kton inputmateriaal is ca. 19.6 kton afkomstig uit de MRA-regio, ca. 75% van de uitgaande compoststroom (36.5 kton) wordt afgezet in de MRA [d].

Een mogelijkheid om binnen deze verwerkingsroute de efficiëntie te verhogen of hoogwaardiger eindproducten te realiseren is door meer (grotere) mono-stromen (zoals brood, citrusvruchten en losse groente) buiten de bulkstroom te houden en separaat te verwerken (chemische verwerkingsroutes zoals die van ChainCraft komen dan eerder in beeld) [c].

B.1.4 Overig

Verder zijn er nog een aantal kleinere spelers actief in de MRA-regio, zoals Groen & Grond Combinatie (Groen & Grond, 2015), Otte Lisse bv (Otte Lisse, n.d.), Indaver Groencompost BV (Indaver, n.d.) en de eigen composteerinrichting van de gemeente Amstelveen.

B.2 Elektriciteit en warmte

Verwerkingsroute voor droge biomassastromen, zoals afvalhout en snoeiafval. Ook wordt een aanzienlijk deel van de organische reststromen nog als onderdeel van het restafval verbrand.

B.2.1 AEB (Amsterdam)

AEB heeft de grootste verbrandingsinstallatie in de regio. Deze installatie verwerkt 745 kton biomassa per jaar (Groengas, n.d. b) en levert hiermee stadswarmte (voor 20.000 huishoudens en grotere afnemers, waaronder zwembaden) en elektriciteit. Een deel van de organische fractie wordt gescheiden in de nascheidingsinstallatie die vorig jaar in gebruik is genomen (AEB, 2017), zie ook paragraaf B.4.3.

Daarnaast is bij AEB een Bio-Energie Centrale (AEB BEC) in aanbouw. Deze centrale gaat 110 kton laagwaardig snoei- en afvalhout verwerken dat afkomstig is uit een gebied met een straal van ten hoogste 150 km rond Amsterdam. Hiermee wordt jaarlijks 935 TJ duurzame energie opgewekt (AEB, dec. 2018).

B.2.2 HVC (Bio-Energie Centrale Alkmaar)

HVC verwerkt in Alkmaar in de Bio-Energie Centrale (BEC), ca. 155 kton resthout (van consumenten en bedrijven, o.a. uit grof huishoudelijk- en bouw- en sloopafval), dit hout is voornamelijk afkomstig van gemeenten, deels uit de MRA [e].

B.2.3 Nuon Energy (Lelystad en Diemen)

De biomassa verbrandingsinstallatie van Nuon Energy in Lelystad verwerkt circa 22 kton houtsnippers uit huishoudelijk afval en bosbouw en levert hiermee warmte en elektriciteit voor 5.000 huishoudens en gebouwen in de stad. De centrale heeft een maximaal elektrisch vermogen van 1.5 megawatt en een maximaal thermisch vermogen van 6.5 megawatt. De houtsnippers komen uit de regio en worden aangeleverd door Bio-Enerco. (Nuon, n.d.) (Nuon, 2015).

Nuon heeft daarnaast een vergunning aangevraagd om in Diemen een biomassacentrale bouwen met een capaciteit van 120 MW, met name in te zetten voor stadsverwarming in Amsterdam-Oost en Diemen. In deze centrale worden volgens planning ca. 120 kton houtpellets (voornamelijk afkomstig uit import uit de Baltische staten) verwerkt (Nuon, n.d.).

B.2.4 BeGreen (Lelystad)

Naast de energiecentrale van Nuon wordt momenteel ook een verbrandingsinstallatie ('houtwarmtestation') van BeGreen gebouwd. Deze installatie draait ook op houtchips en gaat voornamelijk warmte leveren aan bedrijven. De installatie wordt in oktober 2018 in gebruik genomen (Omroep Flevoland, 2018) (BeGreen, n.d.).

B.2.5 Biowarmte de Purmer (Purmerend)

In de biowarmte centrale in Purmerend wordt houtige biomassa van Staatsbosbeheer gebruikt voor stadsverwarming. Het verbranden van ongeveer 100 kton houtsnippers per jaar levert voldoende energie om aan 80% van de warmtebehoefte van 26.000 huishoudens te voldoen. Door de langdurige samenwerking van 25 jaar tussen Staatsbosbeheer en Stadswarmte Purmerend heeft de energiecentrale zekerheid. (Stadsverwarming Purmerend, 2018) (Staatsbosbeheer, 2018b)

B.2.6 Overig

Daarnaast zijn er verschillende kleine verbrandingsinstallaties (tot 0.9 kton) aanwezig in de regio, die gevonden kunnen worden op de website van Groengas (Groengas, n.d. b).

B.3 Vergisting

Vergisting is met name geschikt voor natte organische stromen zoals GFT, dierlijke mest, bepaalde industriële reststromen (bijvoorbeeld uit de VGI) en slib van AWZI en RWZI. Natte vergisting is geschikt voor de meeste natte organische stromen, met droge vergisting kan bijvoorbeeld GFT afval met een hoog rendement vergist worden. (RVO, n.d. b). Het digestaat dat na vergisting van GFT resteert wordt veelal gecomposteerd / ingezet als bodemverbeteraar.

B.3.1 Meerlanden (Rijsenhout)

De vergistinstallatie van Meerlanden vergist jaarlijks 35.000 ton GFT. De geproduceerde 4,2 miljoen m³ biogas wordt opgewerkt tot groengas. Ook ontstaat er zg. 'citrusbrandstof' tijdens het vergistingsproces (een olieachtige substantie afkomstig van dennenhars, coniferen en citrusvruchten zoals sinaasappels, die dezelfde calorische waarde als diesel heeft) dat wordt gebruikt als brandstof voor onkruidbestrijding met heet water (zie ook paragraaf B.3.2 en B.6.3. voor toepassingen van deze stroom).

Bij Meerlanden is nog circa 20.000 ton vergistingscapaciteit beschikbaar.

Meerlanden doet momenteel in samenwerking met o.a. Wagro en Bloc onderzoek naar de haalbaarheid van het realiseren van een nieuwe vergister die warmte en CO₂ produceert voor glastuinbouwers, waarbij het CO₂ via het OCAP netwerk gedistribueerd wordt. Hierbij wordt ingezet op reststromen van o.a. de Greenport Aalsmeer (ca. 40 kton) en Royal Flora Holland (ca. 10 kton). De totale voorziene capaciteit van de installatie is 70 kton (Meerlanden, 2018), [a][m].

B.3.2 HVC (Middenmeer)

Ook bij HVC wordt een grote stroom (88 kton) GFT vergist (op de locatie Middenmeer), dat grotendeels afkomstig is uit de MRA. HVC doet onderzoek naar de olieachtige stroom afkomstig uit citrusschillen (zie

ook de vorige paragraaf) die bij Meerlanden als brandstof wordt ingezet. Inzet van HVC is om de terpenen uit deze stroom in te zetten als grondstof (b.v. voor coatings en harsen), hiervoor is echter nog een voorbereidingsstap nodig. In samenwerking met TNO is een projectvoorstel ingediend om deze voorbereidingsstap te ontwikkelen [e].

B.3.3 Orgaworld (Havengebied Amsterdam, Lelystad)

Orgaworld heeft twee vergistingsinstallaties in de regio, een natte vergister in het havengebied van Amsterdam en een droge vergister in Lelystad (naast de composteerinstallatie aan de Zeeasterweg, zie paragraaf B.1.3). Het verschil met de natte vergistingsmethode is dat het afval een vochtgehalte van circa 58%, in plaats van 80% heeft. Het wordt batchgewijs vergist. (Orgaworld, 2014c)

De droge, anaerobe vergistingsinstallatie van Orgaworld in Lelystad (Biocel) heeft een capaciteit van 110 kton en verwerkte in 2017 circa 92 kton groene reststromen (waarvan ca. 38.6 kton gescheiden ingezameld GFT-afval, 31.4 kton organisch bedrijfsafval en 3.9 kton tuin- en plantsoenafval). Ongeveer 60% van deze stroom, ofwel 55,2 kton is afkomstig uit het MRA-gebied [d]. Op deze locatie staat ook de 'ontpakkingslijn' waar over de datum levensmiddelen worden verwerkt tot een verpompbare 'supermarktmix' die vervolgens in de natte anaerobe vergister in Amsterdam wordt verwerkt. (Orgaworld, 2014b).

Deze natte vergistingsinstallatie in Amsterdam heeft een capaciteit van 120 kton en verwerkte in 2017 89 kton vloeibare organische afvalstromen (waarvan ca. 67.7 kton afkomstig is uit de MRA) tot biogas en digestaat. Dit levert warmte en energie op voor circa 20.000 huishoudens. Het digestaat dat resteert na productie van het biogas (ca. 22.8 ton in 2017), wordt gedroogd en verwerkt tot bodemverbeteraar [d].

Deze vergister van Orgaworld in het havengebied maakt onderdeel uit van het Greenmills complex, waarin onder andere ook Rotie (zie ook B.3.5), Biodiesel Argent (zie ook B.4.1) en Noba participeren. Greenmills is een van de grootste industriële biobased clusters in Europa, er worden ca. 100.000 ton organische reststromen en 100.000 ton gebruikt frituurvet verwerkt (Kuiper et. al, 2015).

B.3.4 Groen Gas Fabriek Almere (Almere)

In de Groen Gas Fabriek in Almere Buiten wordt biomassa dat niet meer geschikt is voor de (vee)voedingsindustrie omgezet in groen gas en CO₂. Deze reststromen, zoals mest (22.000 ton), mais- of graanresten en bietenpulp, ontvangen zij van agrifoodbedrijven. De installatie is sinds 2017 in gebruik en vergist momenteel 40.000 ton biomassa tot 4 miljoen m³ groengas. Het gas gaat grotendeels direct het net op. Het CO₂ wordt via het OCAP netwerk geleverd aan glastuinbouwers. (FlevoZine, 2017) (Meewind, 2016)

B.3.5 Rotie

Rotie zamelt 100 kton organisch bedrijfsafval in zoals, keukenafval, over-datum producten uit de supermarkt en productie-uitval uit de levensmiddelenindustrie. Dit wordt op de eigen locatie verwerkt tot een homogene massa. Deze massa wordt overgepompt naar de vergistingsinstallatie van Orgaworld. Het organisch bedrijfsafval wordt daar vergist tot biogas. Het geproduceerde biogas wordt gebruikt als brandstof voor gasmotoren. Deze motoren drijven een generator aan voor het opwekken van groene stroom waarmee jaarlijks 20.000 huishoudens in Amsterdam worden voorzien. De vrijgekomen warmte komt ten nutte aan ongeveer 2.000 woningen in Amsterdam. De stoffen die na het totale proces overblijven worden omgezet tot duurzame meststoffen. (Rotie, n.d.)

B.3.6 Rioolwateringzuivering (hele regio)

Verschillende waterschappen in de regio bezitten een vergistingsinstallatie voor de vergisting van rioolslib. In Nederland wordt meer dan 50% van het rioolslib vergist (DNV GL, 2017). In de MRA wordt ongeveer 138 kton rioolslib geproduceerd (zie inventarisatie reststromen) waaruit de schatting gemaakt kan worden dat in de regio jaarlijks circa 68 kton rioolslib wordt vergist. Aangenomen dat het DS-gehalte van rioolslib op 4% ligt (DNV GL, 2017) en de biogasproductie van RWZIs wordt geschat op 0.16 m³ per kg d.s. (Stowa, 2005), ligt de regionale biogas productie van rioolwaterzuiveringen op 883.000 m³ biogas.

Niet altijd wordt de volledige capaciteit van de vergisters gebruikt. Zo draait de vergister van RWZI Beverwijk op 70%. In Zaandam-Oost ligt dit percentage op 45% (Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, 2014). De enige algemenere cijfers die hierover bekend zijn dateren uit 2005 (Stowa, 2005). In hun berekening laten zij zien dat de overcapaciteit van vergisters bij RWZIs circa 30% van het totaal geproduceerde slib is. Dit zou voor de MRA regio neerkomen op circa 41.4 kton d.s. slib. Deze capaciteit zou ook opgevuld kunnen worden met vetten of voedselstromen die over datum zijn (Stowa, 2005).

B.3.7 The Waste Transformers (Amsterdam)

The Waste Transformers is een klein bedrijf dat reststromen lokaal vergist. Zo hebben ze onder andere een installatie op het terrein van de Westergasfabriek en waar organisch afval van restaurants, theaters, een kleine bierbrouwerij en andere bedrijven wordt verwerkt. De gedachte achter het concept om kleinschalig te vergisten is dat het reduceren van transportkilometers van het zware organische afval milieu- en economische voordelen biedt. (The Waste Transformers, 2016)

B.4 Verwerking tot biobrandstof / bulkchemicaliën

Biomassa kan via een aantal routes worden omgezet in brandstoffen en/of bulkchemicaliën, naast de bovengenoemde routes (productie van biogas door middel van vergisting kan dit bijvoorbeeld door:

- Productie van biodiesel uit afgedankte oliën en vetten (of uit oliehoudende gewassen);
- de productie van brandstofpellets, voornamelijk uit houtige biomassa maar in toenemende mate ook uit andere organische reststromen;
- het door middel van vergassing produceren van syngas dat kan worden ingezet als grondstof voor gasvormige energiedragers of chemische bouwstenen;
- het superkritisch vergassen van biomassa, waardoor biomassa wordt omgezet in methaan, waterstof, CO₂ en een reststroom water en mineralen.
- het door middel van pyrolyse produceren van olie en gas dat kan worden ingezet voor energieopwekking of als chemische bouwstenen.

B.4.1 Biodiesel Argent - Rotie/Biodiesel Amsterdam (Amsterdam)

Afgedankte olie en andere vetten kunnen worden opgewerkt tot biobrandstof. Rotie haalt gebruikt frituurvet en andere vetten op bij 35.000 locaties in Nederland, Duitsland en België. Na een proces van filtratie en bezinking worden de vetten naar partnerbedrijf Biodiesel Amsterdam gepompt waar het wordt omgezet in biodiesel. Biodiesel Amsterdam produceert jaarlijks 125 mln. liter biodiesel. (Simadan, n.d.)

B.4.2 Chips - Den Ouden

Den Ouden zamelt biomassastromen in om er vervolgens biobrandstoffen van te maken. Deze biobrandstof betreft met name chips gereinigde houtsnippers (Den Ouden, n.d. a). In alle vestigingen samen verwerkt Den Ouden ongeveer 200 kton biomassa. Het is niet duidelijk welk deel hiervan uit de MRA afkomstig is, de locatie in het Gooi is echter relatief klein [p].

B.4.3 Drogen en omzetten in brandstof (pellets) van biomassa

AEB

Bij AEB is sinds 2017 een nascheidingsinstallatie in bedrijf, waarmee onder andere een organische reststroom wordt teruggewonnen. Deze organische natte fractie (ONF) zal vrijkomen uit de scheidingsinstallatie die sinds eind 2017 in werking is. De capaciteit van deze installatie is 300 kton en naar verwachting levert de installatie 60 kton extra teruggewonnen grondstoffen (kunststoffen, papier en metalen) op. Daarnaast wordt ca. 105 kton organische fractie gescheiden. De voorziene bestemming van de ONF is een droogstap (met gebruik van restwarmte) en vervolgens verwijdering van inert materiaal en productie van biogranulaat voor energieopwekking [i].

HVC

HVC is voornemens om houtige delen van snoeiafval in te zetten als grondstof voor brandstofpellets. Momenteel wordt onderzoek gedaan naar afzetmogelijkheden (bij voorkeur een combinatie van de consumentenmarkt en enkele grotere afnemers). Het gaat daarbij om een stroom van ca. 15.000 ton snoeihout [e].

Meerlanden

Meerlanden heeft warmtecapaciteit beschikbaar die kan worden ingezet voor het drogen van biomassa, om deze vervolgens om te zetten in vezels en brandstof. De stromen die daarvoor in beeld zijn, zijn bijvoorbeeld tak- en tophout uit groenbeheer, reststromen uit de tuinbouw en de onderste snit van bermgras (dit onderste deel van het bermgras is meer vervuild en daardoor minder geschikt voor materiaaltoepassingen) [a].

B.4.4 GoodFuels

Het Amsterdamse bedrijf GoodFuels richt zich op het leveren van duurzame biobrandstoffen voor land- en scheepstransport. Het bedrijf streeft er naar de gehele keten te integreren (van grondstof tot tank) om op die manier kwaliteit en duurzaamheid van de brandstoffen te kunnen waarborgen. Producten zijn onder andere HVO ((Hydrotreated Vegetable Oil), een synthetische diesel voor weg- en treintransport en biobased HFO (Heavy Fuel Oil) voor scheepstransport. Het gaat om tweede generatie biofuels, inputstromen zijn reststromen die niet concurreren met voedselproductie, zoals afgedankte oliën en vetten.

GoodFuels houdt zich daarnaast bezig met innovatieve technologieën gericht op efficiënte omzetting van biomassa naar biobrandstof. Een belangrijke technologie in dat kader is pyrolyse. Pyrolyse is een proces waarbij de biomassa in een zuurstofarme omgeving wordt verhit naar 400 - 800 °C. Hierbij ontstaan pyrolyseolie, pyrolysegas en 'char', een cokesachtig product dat op steenkool lijkt. GoodFuels is onderdeel van het 'Pyrolysis Cluster Moerdijk', een samenwerkingsverband dat op pilotschaal testen gaat uitvoeren gericht op het omzetten van verschillende inputstromen naar chemicaliën en brandstoffen.

B.4.5 Torrefactie – Blackwood, Torrgas en Torwash / ECN

Het in Hoofddorp gevestigde Blackwood heeft een technologie ontwikkeld om biomassa via torrefactie om te zetten in pellets met een hoge calorische waarde en dichtheid. Torrefactie is een milde vorm van pyrolyse. Bij torrefactie wordt de biomassa met weinig zuurstof bij relatief lage temperaturen (200-400 °C) verhit, waardoor laag-calorische vluchtige stoffen en water uit de biomassa (meestal houtige of grasachtige stromen) worden verwijderd. Het product 'char' lijkt wat eigenschappen betreft veel op steenkool. De tot nu toe meest verkende toepassing is dan ook het meestoken in kolencentrales, daarnaast kan char lokaal worden ingezet in biomassa- en drooginstallaties. Blackwood is ontstaan uit de doorstart van Topell Energy, dit bedrijf heeft de technologie ('Flashtor') ontwikkeld en op demoschaal

(productiecapaciteit 7 ton/uur) gevalideerd in een plant in Duiven. Deze plant heeft gedraaid tussen 2010 en 2014, de geproduceerde pellets zijn succesvol getest in onder andere de Amercentrale. Blackwood richt zich op het (wereldwijd) verder vermarkten van de technologie.

Ook het in Amsterdam gevestigde Torrgas richt zich op de Torrefactie van biomassaströmen, met focus op een brede range aan technologie-opties (inclusief kleinschalige installaties) en producten (syngas, brandstoffen, chemische bouwstenen).

ECN heeft in samenwerking met Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Waterschap Zuiderzeeland en enkele andere partners (onder andere AEB, Waternet en Paques) het 'Torwash' proces ontwikkeld, een nieuwe verwerkingsroute voor zuiveringsslib. Hierbij worden in een reactorvat met hoge druk en temperatuur chemische reacties op gang gebracht. Het water wordt vervolgens uit het zuiveringsslib geperst, hierdoor is veel minder energie nodig dan bij de huidige verwerkingsroute (vergisten - drogen - verbranden). Het proces levert een brandstof op (geperste pellets met een hoge verbrandingswaarde, die geschikt zijn om mee te stoken in een kolencentrale). Daarnaast levert het proces meer biogas op dan vergisting, en faciliteert het de terugwinning van fosfaat, dat kan worden ingezet voor kunstmestproductie. Het proces wordt momenteel getest in de RWZI van Almere [y].

B.4.6 Vergassing - Bio Energy Netherlands (Haven Amsterdam)

Bij vergassing wordt biomassa verhit ($> 850\text{ }^{\circ}\text{C}$) met beperkte zuurstoftoevoer waardoor er synthesesgas (ook wel 'syngas') ontstaat, dat voornamelijk bestaat uit koolstofmonoxide en waterstof. Vergassing is een verwerkingstechnologie die voor alle materialen van organische oorsprong kan worden ingezet. Er zijn verschillende toepassingsmogelijkheden voor het syngas: via een methanisatiestap kan koolstofmonoxide en waterstof worden omgezet in een gas met een hoog methaangehalte, dit gas ("Synthetic Natural Gas" of SNG) kan worden ingezet in het aardgasnet (Aranda, G., 2014). Het is tevens mogelijk vergassingstechnologie in te zetten om afvalströmen via synthesesgas om te zetten in chemische bouwstenen. De van oorsprong Canadese firma Enerkem heeft een proces ontwikkeld waarmee gemengd huishoudelijk afval via vergassing kan worden omgezet in methanol en ethanol waaruit vervolgens weer (andere) bouwstenen voor chemie kunnen worden geproduceerd. Begin 2018 is Enerkem samen met partners Akzo Nobel, Air Liquide, Haven Rotterdam en Specialty Chemicals gestart met de voorbereidingen voor een installatie in Rotterdam die per jaar 360 duizend ton gemengd afval kan verwerken, waaronder mixed plastic, waaruit 270 miljoen liter methanol kan worden geproduceerd. Het afval wordt eerst verwerkt tot synthesesgas en daarna tot schone methanol. Die kan worden ingezet in de chemische industrie en in de transportsector. De definitieve investeringsbeslissing wordt later in 2018 verwacht.

In de MRA is momenteel een vergassingsinstallatie in aanbouw: Bio Energy Netherlands wil eind 2018 beginnen met de vergassing van resthout in de haven van Amsterdam. Dit resthout mag niet recyclebaar zijn en zal afkomstig zijn uit de bosbouw of sloop. De installatie heeft een vermogen van 10 MW waarvan 80% zal worden ingezet voor warmte en 20% zal worden ingezet voor het opwekken van elektriciteit. Het restproduct van het vergassingsproces, biochar, kan worden gebruikt als grondverbeteraar. Uit oogpunt van duurzaamheid worden alleen restströmen uit de regio verwerkt. Daarnaast hopen de ondernemers later ook waterstof en CO_2 te produceren als grondstof voor de chemische industrie. (Bio Energy Netherlands, n.d.).

B.4.7 Superkritisch vergassen – SCW Systems

Deze technologie converteert biomassa naar nuttige gassen zoals methaan en waterstof. Tevens ontstaat schoon water en kunnen de in de grondstof opgeloste mineralen omgezet worden in vaste vorm waardoor ze teruggewonnen en hergebruikt kunnen worden. Het proces maakt gebruik van water in de

"superkritische fase", waarin het onderscheid tussen de gas- en vloeistoffase is verdwenen. Dit treedt op als de temperatuur hoger is dan 375°C en tegelijkertijd de druk hoger is dan 221 bar. In deze situatie vinden 2 conversie processen plaats:

- natte biomassa en/of andere organische stoffen splitsen zich op in brandstofgassen, en
- de aanwezige mineralen en zouten veranderen van opgeloste naar vaste (kristal-) vorm.

Het oorspronkelijke aanwezige water gedeelte blijft vervolgens als schoon water over. [SCW Systems, n.d].

Deze technologie is zeer innovatief, SCW Systems werkt momenteel in samenwerking met de Gasunie New Energy aan de ontwikkeling van een eerste superkritische vergassingsinstallatie in Alkmaar. Deze technologie biedt in potentie belangrijke (energie-)voordelen bij de verwerking van natte biomassastromen, zoals mest en zuiveringsslib.

B.5 Materiaalhergebruik

De vezels die van nature in veel biomassa aanwezig zijn, kunnen worden hergebruikt voor materiaaltoepassingen zoals productie van papier of vezelversterkt beton, daarnaast kunnen er composietmaterialen mee worden geproduceerd waarvan bijvoorbeeld meubels, beschoeiingen, verkeersborden en geveldelen kunnen worden gemaakt. De capaciteit van de verwerkingstechnieken is bij deze toepassingen vaak niet bekend, echter uit de beschikbare cijfers kan worden geconcludeerd dat de huidige capaciteit vele malen lager ligt dan die van meer traditionele verwerkingstechnieken.

In een aantal gevallen zijn initiatieven gericht op zowel materiaalhergebruik als de ontwikkeling van grondstoffen voor b.v. groene chemie of levensmiddelen, deze initiatieven zijn opgenomen onder paragraaf B.6.

B.5.1 Natuurvezelcomposieten NPSP (Amsterdam)

NPSP maakt producten van composieten. Voor de vezels bieden zij verschillende natuurlijke opties zoals vlas, hennep, kokos, jute en sisal. Het NABASCO N8010 is gemaakt met natuurlijke vezels die niet meer elders gebruikt kunnen worden, afkomstig uit de kledingindustrie, landbouw en landschap. Het gebruik van natuurlijke vezels heeft, naast de lagere impact tijdens productie, ook het voordeel dat minder chemicaliën nodig zijn om de vezels te laten binden aan de hars. Daarnaast zijn natuurlijke vezels (vaak) lichter wat brandstof kan schelen als de composiet wordt gebruikt in voertuigen.

De binder kan gemaakt zijn van polyester, vinylester, epoxy of biohars. Biohars wordt gemaakt op basis van restproducten van de suikerindustrie, natuurlijke oliën of melkzuur (NPSP, 2009). Het ontwikkelen van composieten op basis van 100% natuurlijke materialen blijft een uitdaging, momenteel wordt ca. 55% biohars toegepast [h].

Op het moment verwerkt NPSP circa 1 ton reststromen biomassa. Deze biomassa van reststromen maakt ongeveer 95% van de totale biomassa die zij verwerken. Slechts 5% van de biomassa dat wordt gebruikt in de composieten is gekweekt [h].

B.5.2 Plantics (Amsterdam)

Plantics produceert Glycix, een biologisch afbreekbare, thermohardende polyester. De polyester is vooral bruikbaar als bindmiddel: het uitharden kan gebeuren met een mengsel van het polymeer en allerlei vulstoffen zoals glasvezels, koolstofvezels, zaagsel, katoenweefsels en andere materialen, waarbij een hard composietmateriaal ontstaat. (Plantics, n.d.). Het bedrijf is nog in ontwikkeling, momenteel wordt op ton-schaal geproduceerd.

De thermoset plastics die de oprichters hebben ontwikkeld zijn gemaakt van plantaardige materialen en zijn in functionaliteit vergelijkbaar met polyurethaan schuim. Belangrijkste voordelen zijn de sterkte en dat er geen giftige stoffen vrijkomen bij verbranding van het materiaal. Het schuim wordt momenteel verkocht als onderdeel van composiet/houten sandwichpanelen. Echter er zijn nog veel andere eigenschappen aan het materiaal te geven, waardoor het in de toekomst geschikt kan worden gemaakt voor gebruik in andere toepassingen. (Agro&Chemie, 2018)

B.5.3 Houtvezelcomposieten - Den Ouden

Naast de productie van biobrandstof (zie hierboven), verwerkt Den Ouden allerlei reststromen ook tot grondverbeteraar, grondstoffen voor MDF en spaanplaat en biobased producten. Het huidige assortiment biobased producten bestaat uit een tuinbankje, paaltjes voor afrastering en papier. Echter gaat het volgens de website enkel om prototypes (Den Ouden, n.d. b). Telefonisch wordt bevestigd dat de productie van biobased producten op basis van houtvezels inderdaad technisch haalbaar is, maar dat dit momenteel niet gebeurt omdat er geen/onvoldoende marktvraag is [p].

B.5.4 Papier uit waterplanten - Grondstoffen Collectief Almere / Millvision

In Almere werken verschillende partijen samen om papier van waterplanten te maken. Deze waterplanten zijn hinderlijk voor watersporters en recreatieondernemers. Met een specifiek maaiplan, samengesteld door watersport- en horeca ondernemers worden de waterplanten geoogst. In samenwerking met Millvision is lokaal een installatie opgezet die op basis van het geoogste materiaal vervolgens papier produceert, dat weer aan Almeerse bedrijven verkocht kan worden. (Grondstoffen Collectief Almere, 2017). De voornaamste uitdaging van het initiatief is het vinden van voldoende afnemers voor de papierproducten.

B.5.5 Eierdozen uit natuurgras - NewFoss en Huhtamaki

Huhtamaki is een verpakkingsproducent die onder andere eierdozen produceert die voor 50% uit gras en 50% uit gerecycled papier bestaan. Het gras wordt verkregen via Staatsbosbeier. De beheerders van natuurterreinen (vaak aannemers) onderhouden en maaien het gras zodanig dat het goed bruikbaar is als inputstroom voor papierproductie. Vervolgens zorgt NewFoss er voor dat de lignocellulose (vezels) uit het gras gewonnen worden. Huhtamaki is verantwoordelijk voor de productie van de dozen.

Volgens Huhtamaki bespaart deze verpakking 60% water en 10% CO₂ in vergelijking met reguliere eierdozen. Momenteel zijn deze verpakkingen nog wel duurder dan de reguliere eierdozen. (Staatsbosbeheer, 2018a) (Vakblad natuur bos landschap, 2015).

B.5.6 Productie van isolatieplaten en karton uit bermgras

In de MRA loopt momenteel een project gericht op inzet van bermgras voor de productie van isolatieplaten, hierin wordt samengewerkt door onder andere Havenbedrijf Amsterdam, de Provincies Noord-Holland en Flevoland, Rijkswaterstaat, Zuiderzeeland, NewFoss en Ecor Noble. De technologische haalbaarheid van deze verwaardingsroute wordt momenteel onderzocht.

Ook lopen er enkele initiatieven gericht op het inzetten van bermgras als grondstof voor papier voor karton, o.a. door NewFoss in samenwerking met Parenco en Millvision. Voor deze verwaardingsroute is nog technologische ontwikkeling nodig, gericht op het kunnen voldoen aan de hoge kwaliteitseisen en reduceren van de kostprijs (inzet van bermgras werkt nu nog kostprijsverhogend). (NewFoss, n.d.).

B.5.7 Biobound (Cruquius)

Biobound maakt betonproducten voor de inrichting van de buitenruimte. Het beton bestaat voor 50% uit *Miscanthus* (olifantsgras), wat het beton lichter maakt en de milieu-impact verlaagd. Van het beton maakt het bedrijf, in overleg met de klant, onder andere straatmeubilair, parkbanden, tegels, trappen en verhardingsplaten voor wandel- en fietspaden. Via het zg. 'Biobound take Back System' (BTBS) worden gebruikte producten weer geretourneerd waardoor het materiaal gerecycled kan worden. (Biobound, 2017).

Biobound verwacht in 2018 ongeveer 300 ton biomassa in haar producten te verwerken. Het bedrijf is momenteel in gesprek met Rijkswaterstaat over het toepassen van bermmaaisel van snelwegen in hun producten [q].

B.5.8 Cellulosevezels RWZI - Waterschappen HHNK en AGV

De waterschappen Amstel, Gooi- en Vecht (AGV) en Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK) hebben initiatieven ontplooid om cellulosevezels, afkomstig van wc-papier, door middel van een zeefstap uit het rioolwater terug te winnen en nieuwe toepassingen voor deze reststroom te ontwikkelen. HHNK heeft onlangs een Europees project afgerond gericht op het produceren van PLA uit deze reststroom (Cellu2PLA, 2017), hieruit bleek dat er voor deze verwaardingsroute op dit moment geen goede business case is. AGV heeft onlangs een proef uitgevoerd voor toepassing van de vezels als afdruiptremmer bij asfaltproductie, in samenwerking met KWS.

B.5.9 Hoogwaardige inzet rondhout – SBB, Zagerij.Amsterdam, Spaarnelanden, NL Hout

De meest hoogwaardige inzet van rondhout uit het beheer van natuurgebieden en openbaar groen is inzet als zaaghout, dat vervolgens in houtproducten (meubels, vloeren etc.) kan worden toegepast. In 2017 werd door Staatsbosbeheer 338.000 m³ rondhout verkocht. Het is in economisch opzicht veruit de meest hoogwaardige toepassing van de reststromen van Staatsbosbeheer [f].

In de regio is enkele jaren geleden een nieuw initiatief gestart dat dezelfde toepassing beoogt voor hout uit gemeentelijk groenbeheer: Zagerij.Amsterdam is een bedrijf gevestigd in Amsterdam dat resthout uit de regio gebruikt als input. Op locatie wordt dit hout verzaagd naar de wensen van de klant. Zo worden transportkosten bespaard en resthout ingezet voor materiaaltoepassingen. Door het gebruik van dunningshout zijn de producten goedkoper dan veel andere maatwerkoplossingen (Zagerij.Amsterdam, 2017).

Staatsbosbeheer en Zagerij.Amsterdam werken sinds enige tijd samen aan de verwaarding van stamhout. Hiertoe is geïnvesteerd in een mobiele zaaginstallatie en is de samenwerking gezocht met Kwintessence, deze partij begeleidt mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en levert een deel van de werknemers. Bottleneck is vaak nog dat het huidige beheer van de openbare ruimte gericht is op onderhoud en er te weinig aandacht gegeven wordt aan het beschikbaar maken van hoogwaardige biomassastromen [viii.].

Het hergebruiken van rondhout wordt tevens op kleine schaal gedaan door Spaarnelanden in samenwerking met Nederlands Hout in Haarlem. Opschalen van deze route is mogelijk maar er zijn nog geen concrete stappen in ondernomen [o].

B.6 Hergebruik als grondstof voor groene chemie en voedingsmiddelen

Met behulp van gecontroleerde chemische processen kan biomassa worden afgebroken tot chemische bouwstenen die vervolgens kunnen worden ingezet voor productieprocessen in bijvoorbeeld de voedingsmiddelen-, chemie- of farmaceutische industrie.

In de volgende paragrafen worden enkele initiatieven in de MRA op dit gebied kort beschreven.

B.6.1 ChainCraft (Amsterdam)

ChainCraft maakt biobased chemicaliën, vetzuren, met behulp van mengcultuurfermentatie, van reststromen uit de voedingsindustrie, zoals snijafval en schillen. Het is hiermee een alternatief voor vetzuren afkomstig van olie of palmolie. Na een pilot in 2014/2015 wordt momenteel, met behulp van investeerders en subsidies, een demonstratiefabriek gebouwd in het havengebied van Amsterdam. Op het moment van schrijven (juli 2018) is gestart met de commissioning van de demofabriek, naar verwachting zal de fabriek over enkele maanden volledig operationeel zijn [u]. De beoogde afzetmarkten zijn segmenten binnen de chemie, food- en feed industrie. In de toekomst kan wellicht ook GFT worden verwerkt, hiervoor dient de technologie nog verder ontwikkeld te worden.

In 2021 of 2022 hoopt ChainCraft in Amsterdam een grotere commerciële fermentatiefabriek te bouwen. Daarmee zal ChainCraft haar productie vertien- of -tintigvoudigen. Sourcing voor de demonstratiefase is geregeld, echter voor de volgende fase zijn grotere volumes nodig.

(ChainCraft, n.d.) (Parool, 2017) (fd, 2017) (Duurzaam Bedrijfsleven, 2017), [u].

B.6.2 Grass2Grit (Provincie NH)

Grass2Grit maakt een alternatief voor strooizout gebaseerd op gemaaid gras. Het gras, afkomstig uit bermen, zal worden opgewerkt tot een geconcentreerde zoutoplossing die als basis gebruikt kan worden voor pekewater. Bij vorst kan dit op de wegen gestrooid worden om gladheid te voorkomen. Momenteel is Grass2Grit met behulp van een Europese LIFE subsidie bezig met de uitwerking van deze technologie. Dit project is recent gestart (juni 2018) en richt zich naast de toepassing als strooizout tevens op de ontwikkeling van biogranulaat voor paaltjes/weginfrastructuur.

Komende winter (winter 2018-2019) gaat de Provincie Noord-Holland tests uitvoeren met het groene strooizout. (Grass2Grit, 2018) (Biobased Economy, 2018)

B.6.3 Etherische oliën en vezels uit citrusschillen - PeelPioneers (Amsterdam)

PeelPioneers is een startup die citrusschillen verwerkt tot etherische oliën en citruspulp. De oliën kunnen gebruikt worden in voedingsmiddelen, schoonmaakproducten en cosmetica producten. Daarnaast ontstaat er bij dit proces citruspulp dat kan worden gebruikt in diervoeding.

Door een samenwerking met Renewi heeft het bedrijf toegang tot de schillen. In Juni 2018 heeft het bedrijf een half miljoen euro financiering aan weten te trekken waarmee kan worden begonnen met de bouw van de eerste grootschalige productie-installatie. In deze installatie wil PeelPioneers jaarlijks 20 kton sinaasappelschillen verwerken.

In de tweede fase, vanaf 2019, zal er ook cellulose, pectine en flavonoïde uit de schillen gehaald worden. (PeelPioneers, 2018) (Business Insider, 2017) (Quote, 2018)

B.6.4 Terugwinnen van eiwitten – Waternet, AEB, HVC, Orgaworld, Royal FloraHolland, QQ)

Waternet is in mei 2017 een pilot gestart waarbij eiwitten uit reststromen van rioolwaterzuivering worden gehaald. Deze eiwitten zouden weer kunnen worden gebruikt in diervoeding (regelgeving staat terugbrengen van de eiwitten in de menselijke voedselketen voornamelijk niet toe, zie ook paragraaf 0). Op labschaal is dit al gelukt. De pilot bij de zuiveringsinstallatie bij de Ankeveense Plassen zal uitwijzen of dit

opgeschaald kan worden. Op de lange termijn denkt Waternet dat met het Amsterdamse afvalwater 6.300 ton eiwit per jaar geproduceerd kan worden.

Tijdens het proces wordt de ammoniak in het afvalwater omgezet tot eiwit met behulp van kooldioxide, zuurstof en waterstof. Uitdagingen liggen met name in het energie intensieve waterstof, sociale barrières en wetgeving. (Waternet, 2017) (Het Parool, 2017).

Ook AEB heeft onderzoek gedaan naar verschillende initiatieven gericht op het terugwinnen van eiwitten uit groene reststromen, waaronder de kweek van insecten die zich voeden met GFT (AEB, 2015). Een vergelijkbare route is verkend door Orgaworld in samenwerking met Protix, een bedrijf dat zich richt op het kweken van larven van de 'black soldier fly' voor de productie van eiwitten [c]. Royal Flora Holland verkent momenteel de mogelijkheden om eiwitten terug te winnen uit bloem- en plantenresten [i.]. Zoals hierboven is aangegeven is toepassing van proteïne afkomstig uit restproducten in de menselijke voedselketen streng gereguleerd, onder ander door EU-regelgeving voortkomend uit de BSE-crisis eind jaren '90. Afhankelijk van de herkomst is het echter in sommige gevallen mogelijk deze grondstoffen toe te passen in diervoeding.

Een ander nieuw initiatief dat onder andere de terugwinning van eiwitten beoogt is QuisQuiliae, een initiatief van ondernemer Ad van Vugt en Niek Persoon van Amsterdam Green Campus. QuisQuiliae richt zich op het verwerken reststromen uit de voedingsmiddelenindustrie, met in eerste instantie een focus op cacaodoppen en groente- en fruitresten. Doel is om deze reststromen vervolgens weer in te zetten als grondstoffen voor de productie van voedingsmiddelen. Beoogde producten zijn in eerste instantie onder andere cacao- en ananaspoeier, vervolgens wordt de focus verbreed naar het terugwinnen van eiwitten. Een eerste pilotplant met een capaciteit van 25 kg/uur is momenteel in voorbereiding [s][t].

B.6.5 Grondstoffen voor kunstmest (Waternet, ICL)

Fosfaatje is een project van Waternet waarbij fosfaat uit menselijke urine wordt teruggewonnen om dit te (in de vorm van struviet) te gebruiken als meststof. Hiermee wordt dagelijks 2.500 kg struviet geproduceerd. Het winnen van de struviet vindt plaats na de vergistingsstap, waarbij biogas geproduceerd wordt. Om de urine onverdund te kunnen opvangen werkt Waternet samen met evenementen, waar waterloze urinoirs worden geplaatst. (Stowa, 2018b) (Nutriënt Platform NL, 2016)

Het struviet dat teruggewonnen wordt uit de urine wordt door kunstmestproducent ICL gebruikt als grondstof. Daarnaast lopen bij ICL verschillende andere initiatieven (onder andere met behulp van een subsidie van de Provincie Noord-Holland) om secundaire grondstoffen (met name zuiveringsslibas en beendermeelas) in te zetten voor kunstmestproductie. Voor de inzet van beendermeelas is in 2017 een project gestart, dat wordt mede-gefinancierd door de Provincie Noord-Holland. Voor de mogelijke inzet van slibas worden mogelijkheden en technologieën verkend om verontreinigingen (met name zware metalen) uit het slib te verwijderen [aa].

B.6.6 Productie van PHA uit GFT, afvalwater (Orgaworld, RWZI's)

Orgaworld ontwikkelt technologieën om GFT te verwerken. Zo kan PHA (PolyHydroxyAlkanoaat), een biopolymeer, produceren uit GFT. Eind 2017 is een nieuwe pilotinstallatie in gebruik genomen die direct vetzuren uit GFT produceert. Met behulp van warm percolaat wordt het GFT afgebroken tot suikers, aminozuren en andere micro-organismen die samen tot vetzuren fermenteren. Doel is om in de toekomst hun eigen geproduceerde bioplastics te kunnen verwerken, bijvoorbeeld in de vorm van afvalzakken voor groenafval.

Naar verwachting heeft Orgaworld nog drie tot vijf jaar nodig om deze technologie op de markt te brengen. (BVOR, 2018) (Vereniging Afvalbedrijven, 2018b)

Ook de waterschappen zijn bezig met de ontwikkeling van technologieën om PHA te produceren uit reststromen, o.a. uit zuiveringsslib als onderdeel van het Phario project (Bengtsson et al, 2017).

B.6.7 Avantium (Amsterdam, pilotinstallatie Delfzijl)

Avantium, gevestigd in Amsterdam, is bezig met de ontwikkeling van een bio-MEG productielocatie in Delfzijl. MEG (mono-ethyleen glycol) wordt gebruikt in de productie van (onder andere) PET. De MEG wordt gemaakt uit natuurlijke suikers. Staatsbosbeheer is een van de partners in het project en levert hout aan dat als inputmateriaal wordt gebruikt.

De bouw is gestart in juni 2018 en de installatie zal in 2019 in gebruik genomen worden. Het betreft een demonstratielocatie met als doel om de technische en economische haalbaarheid van bio-MEG te valideren. Daarnaast zal er data verzameld worden voor het uitvoeren van een levenscyclus analyse (LCA) waarmee de duurzame voordelen van de technologie gekwantificeerd kunnen worden.

De demonstratiefabriek zal naar schatting 100 ton Bio-MEG produceren, 1000 keer meer dan de productie op labschaal. Na succesvolle validatie op pilotschaal, zal de volgende stap een commerciële installatie worden met een productiecapaciteit van 100 kton Bio-MEG per jaar (Avantium, tijdens opening event 10-07-2018, Amsterdam). Er wordt geschat dat de Bio-MEG markt in 2020 een omvang zal hebben van 3 Mton per jaar. (Avantium, 2018)

B.6.8 Waste2Aromatics (Amsterdam, i.s.m. Biorizon, Bergen op Zoom)

In 2015 rondde AEB Amsterdam, in samenwerking met Biorizon, TNO, Attero, Orgaworld, Havenbedrijf Amsterdam en de Vereniging Afvalbedrijven een onderzoeksproject af dat verkende of suikers uit afvalstromen gewonnen zouden kunnen worden. Doel was om deze suikers te gebruiken voor de productie van biobased aromaten.

Het project was succesvol, met name omdat bleek dat met deze methode gemengde groenstromen verwerkt kunnen worden. Het project zal daarom een vervolg krijgen, getrokken door Biorizon (Bergen op Zoom). (Biorizon, 2015) (Green Chemistry Campus, n.d)

Biorizon richt zich momenteel op het ontwikkelen van technologieën voor de verwerking van organische afvalstromen (waaronder GFT, luiervulling, mest en zeefgoed) tot bouwstenen voor groene chemie (furanen en levulinezuur). Daarnaast is technologie in ontwikkeling om mest en primair slib via furanen om te zetten naar aromaten [iii.].

B.6.9 PLA uit natuurlijke reststromen - Corbion (Amsterdam / Gorinchem)

Corbion is een voedingsmiddelen- en biochemieconcern met als hoofdkwartier Amsterdam. Op haar productielocatie in Gorinchem maakt Corbion PLA, een composteerbare bioplastic. Dit plastic wordt volledig gemaakt uit suikers. Momenteel is Corbion bezig met het opzetten van een consortium om de introductie van PLA gebaseerd op natuurlijke reststromen te verwezenlijken. De bottleneck is de beschikbaarheid van geschikte reststromen die in grote volumes in homogene kwaliteit vrijkomen.

Daarnaast is Corbion bezig met de ontwikkeling van andere chemische bouwstenen voor bioplastics zoals barnsteenzuur en FDCA. (Circulaire Economie Nederland, n.d.) (Corbion, n.d.).

B.7 Overzicht van initiatieven (de longlist)

De volgende tabel geeft een overzicht van de nieuwe initiatieven die in de voorgaande paragrafen kort zijn beschreven. In de laatste kolom is een link naar de betreffende paragraaf opgenomen.

Verwaardingsroute	Biomassastroom	Paragraaf
1. Composteren		
Composttypen voor specifieke bomen- en plantensoorten	GFT, reststromen groenbeheer	B.1.1
Mono-stromen uit grote GFT-stroom houden	GFT, reststromen groenbeheer	B.1.3
2. Elektriciteit en warmte		
ONF fractie nascheiden/uit te verbranden stroom houden	Organische fractie restafval	B.2.1/ B.4.3
3. Vergisten		
Nuttig inzetten reststroom olie uit vergisting citrusschillen	GFT	B.3.1
Leveren van warmte en CO ₂ aan glastuinbouw	GFT, veilingafval, reststromen tuinbouw	B.3.1
4. Biobrandstoffen		
Drogen en pelletiseren van biomassa ONF (AEB)	Organische fractie restafval	B.4.3
Drogen en pelletiseren houtig snoeiafval (HVC)	Reststromen groenbeheer	B.4.3
Drogen snoei-, tuinbouwfval, bermgras (Meerlanden)	Reststromen groenbeheer	B.4.3
Innovatieve thermische routes brandstofproductie	Diverse stromen, zuiveringsslib	B.4.5
Vergassingsinstallatie Bio Energie Netherlands	Rest- en afvalhout	B.4.6
Superkritisch vergassen – SCW Systems	O.a. natte biomassastromen (mest, slib)	B.4.7
5. Materiaalhergebruik		
Stamhout - SBB, Zagerij.A'dam, Spaarnelanden, NL Hout	Reststromen natuur- en groenbeheer	B.5.9
Composieten, vezels gewassen en waterplanten - NPSP	Reststromen water- en groenbeheer	B.5.1
Composiet/biopolymeren – Plantics	Reststromen groenbeheer	B.5.2
Productie van papier uit waterplanten – GCA	Reststromen waterbeheer	B.5.4
Eierdozen - Newfoss / Huhtamaki	Natuurgras	B.5.5
Isolatieplaten- HbA, NH, FL, RWS, ZZ, Newfoss	Bermgras	B.5.6
Karton / verpakkingen – NewFoss, Parenco, Millvision	Natuur- en bermgras	B.5.6
Olifantsgras: Miscanthus Groep, Biobound, NPSP	Miscanthus	B.5.7
Inzet afvalhout in materialen en producten	Afvalhout (A- en B-hout)	A.4
Houtvezelversterkte composieten - Den Ouden	Afvalhout (A- en B-hout)	B.5.3
Asfalt - cellulosevezels RWZI	Cellulosevezels RWZI	B.5.8
PLA uit cellulosevezels RWZI, Attero / HHNK, Stowa	Cellulosevezels RWZI	B.5.8
6. Hergebruik als grondstof voor chemie/food-feed		
Avantium - glucose uit houtsnippers	Reststromen natuurbeheer	B.6.7
Strooizout uit gras - Grass2Grit	Bermgras	B.6.2
Bouwstenen chemie - Waste 2 Aromatics / Biorizon	Mest, primair slib	B.6.8
Vetzuren voor food/feed – Chaincraft	Reststromen VGI (groente en fruit)	B.6.1
PLA uit organische reststromen – Corbion	Reststromen VGI	B.6.9
Voedingsstoffen/eiwitten als grondstoffen feed/food (QQ)	Reststromen VGI	B.6.4
Nuttig inzetten olie uit citrusschillen (HVC, TNO)	GFT	B.6.3
Etherische oliën / vezels uit citrusschillen - PeelPioneers	GFT, reststromen VGI	B.6.3
PHA uit GFT	GFT	B.6.6
Eiwitten uit groenresten en GFT (Royal FloraHolland, Milgro, AEB, Orgaworld)	GFT, veilingafval	B.6.4
Grondstoffen voor kunstmest: slibassen	Zuiveringsslib	B.6.5
PHA zuiveringsslib	Zuiveringsslib	B.6.6
Eiwitten uit zuiveringsslib (Waternet)	Zuiveringsslib	B.6.4
Grondstoffen voor kunstmest: struviet	Reststromen waterzuivering	B.6.5

Tabel 8 Overzicht initiatieven - longlist

C. Selectie van initiatieven (shortlist)

In de tweede fase van het project waar dit rapport onderdeel van uitmaakt worden stappen gezet naar het in samenwerking met overheden en partners uit de waardeketen verder uitwerken van concrete business cases. Hiertoe wordt een selectie gemaakt van verwaardingsroutes die het mogelijk maken biomassastromen hoogwaardiger in te zetten dan nu het geval is.

De selectie van verwaardingsroutes die het meest interessant zijn om in de tweede fase van het project verder uit te werken is in twee stappen gemaakt. In dit hoofdstuk wordt een eerste inschatting gemaakt van het economisch potentieel en de duurzaamheidsimpacts van de verwaardingsroute, en de mate waarin het huidige ontwikkelstadium aansluit bij de doelstelling van het project om op korte termijn stappen te kunnen zetten naar verder ontwikkelen van de verwaardingsroute (bijvoorbeeld door faciliteren van samenwerking of andere vormen van ondersteuning). Op basis daarvan wordt in paragraaf C.2 een selectie van acht verwaardingsroutes gemaakt. Deze verwaardingsroutes worden vervolgens kort beschreven in paragraaf 4.3. In hoofdstuk 5 is een meer gedetailleerde methodiek opgenomen die wordt ingezet om het economisch potentieel en de duurzaamheidsimpacts van de betreffende route verder uit te werken en specificeren. Op basis daarvan wordt in hoofdstuk 6 een voorstel gedaan voor de in fase 2 op te nemen vier business cases.

C.1 Eerste inschatting economisch potentieel en duurzaamheid: van longlist naar shortlist

De stap van longlist naar shortlist van verwaardingsroutes die het meest interessant zijn om in fase 2 nader te worden uitgewerkt is gemaakt op basis van een drie overwegingen die een eerste indruk geven van het economisch potentieel en de duurzaamheid van de verwaardingsroute. Deze overwegingen worden in de onderstaande tabel kort toegelicht.

Overwegingen shortlist	Toelichting
1. Economisch potentieel	- Marktvraag: eerste inschatting van de mate waarin er een concrete (en voldoende grote) marktvraag bestaat naar product(en) van de verwaardingsroute. - Waarde: inschatting of in de nieuwe verwaardingsroute een hogere marktprijs kan worden gerealiseerd ten opzichte van de bestaande verwerking van de biomassastroom, ofwel er een kostenreductie mee kan worden gerealiseerd.
2. Duurzaamheid	- Kan een stap (of zelfs meerdere stappen) omhoog gemaakt worden in de waardepiramide (zie ook paragraaf D.2 voor een nadere uitleg met betrekking tot de waardepiramide)? Zijn er andere substantiële duurzaamheidsimpacts? - Zijn er mogelijkheden tot cascadering / nuttige toepassing van het eindproduct na de gebruiksfase?
3. Kunnen er stappen worden gezet door middel van de sessies in sept/okt?	- Time to market - fase waarin het initiatief zich nu bevindt en de geplande of mogelijke volgende actie om de verwaardingsroute marktrijp te maken - Commitment van marktpartijen in de MRA.

Tabel 9 Overwegingen bij selectie verwaardingsroutes voor de shortlist

Voor alle in hoofdstuk 3 geïdentificeerde nieuwe verwaardingsroutes is een inschatting gemaakt van de score op deze 3 punten. Deze score wordt uitgedrukt met een verkeerslicht: rood, geel of groen – in de volgende tabel is kort toegelicht wat wordt bedoeld met deze scores.

Criterium			
Economisch potentieel:			
Concrete marktvraag	Marktvraag in eerder stadium al te laag gebleken.	Twijfelachtig of voldoende marktvraag bestaat voor eindproduct(en).	Concrete, voldoende marktvraag
Meeropbrengst	Nieuwe route leidt waarschijnlijk tot hogere kosten / lagere opbrengst	Waarschijnlijk (kleine) kostenreductie/ meeropbrengst mogelijk, maar nog niet evident	Kostenreductie/ meeropbrengst zeer waarschijnlijk
Duurzaamheid:			
Stap in waardepiramide	Stap terug in piramide	Inzet op zelfde niveau	Een of meerdere stappen omhoog in piramide
Cascadering mogelijk	Cascadering niet mogelijk	Cascadering voor deel eindproducten mogelijk	Cascadering voor alle eindproducten mogelijk
Match met fase 2:			
Commitment keten MRA	Keten niet beschikbaar in MRA / weinig interesse ketenspelers MRA	Deel van de keten beschikbaar in MRA en geïnteresseerd in route	Gehele keten in MRA beschikbaar en geïnteresseerd in route
Time-to-market / bijdrage sessies 2018	Geen stappen mogelijk op korte termijn, route heeft aanvullend onderzoek / ontwikkeltijd nodig	Technische haalbaarheid nog niet voldoende aangetoond of al in commerciële fase, maar waarschijnlijk bijdrage mogelijk door sessies k4.	Route is dicht bij commerciële fase, er kunnen op korte termijn stappen worden gezet naar sluitende business case.

Tabel 10 Betekenis van de scores die toegekend worden aan de selectiecriteria

Om van de longlist naar de shortlist te komen is allereerst gekeken welke initiatieven het best scoren. Hieruit zijn acht (hoofd-) verwerkingsroutes naar voren gekomen. Deze zijn in de tabel weergegeven met een wit cijfer (1-8) in een groene cel. Vervolgens is gekeken welke andere routes mogelijk een bijdrage kunnen leveren aan een van de hoofdroutes, bijvoorbeeld door het verwerken van een reststroom of het leveren van kennis van / ervaring met een van de technologieën die worden ingezet. Deze ondersteunende routes zijn aangegeven met een groen cijfer in een witte cel (1-8, in sommige gevallen kan een route ondersteuning bieden in meerdere hoofdroutes).

De inschatting van deze scores is gemaakt op basis van beschikbare informatie uit literatuur en interviews. In paragraaf C.2 is de longlist met de scores weergegeven en wordt de shortlist gepresenteerd, de verwaardingsroutes die op de shortlist staan worden in paragraaf 4.3 kort toegelicht, inclusief de rol die de ondersteunende routes kunnen spelen bij de ontwikkeling.

C.2 Selectie shortlist: economisch en duurzaamheidspotentieel, match fase 2

Verwaardingsroute	Biomassastroom	Prioriteit stroom (zie §2.4)	Economisch perspectief		Duurzaam -heid		Match fase 2 project		Route
			Concrete marktvraag	Meeropbrengst tov huidige route	Stap in piramide	Cascadering	Commitment keten MIRA	Time-to-market / bijdrage sessies k4 2018	Kansrijke verwerkingsroute nr.
1. Composteren									
Composttypen voor specifieke bomen- en plantensoorten	GFT, reststromen groenbeheer	hoog	●	●	●	●	●	●	5,6
Mono-stromen uit grote GFT-stroom houden	GFT, reststromen groenbeheer	hoog	●	●	●	●	●	●	
2. Elektriciteit en warmte									
3. Vergisten									
Nuttig inzetten reststroom olie uit vergisting citrusschillen	GFT	hoog	●	●	●	●	●	●	5
Leveren van warmte en CO ₂ aan glastuinbouw	GFT, veilingafval, reststromen tuinbouw	hoog, hoog, midden	●	●	●	●	●	●	
4. Biobrandstoffen									
Drogen en pelletiseren van biomassa ONF (AEB)	Organische fractie restafval	hoog	●	●	●	●	●	●	1
Drogen en pelletiseren houtig snoeiafval (HVC)	Reststromen groenbeheer	hoog	●	●	●	●	●	●	
Drogen snoei-, tuinbouwafval, bermgras (Meerlanden)	Reststromen groenbeheer	hoog	●	●	●	●	●	●	
Innovatieve thermische verwerkingsroutes voor energieopwekking en productie brandstoffen / grondstoffen chemie	houtige stromen - pyrolyse	hoog	●	●	●	●	●	●	1 8
	Houtige stromen - torrefactie	hoog	●	●	●	●	●	●	
	Zuiveringsslib – Torwash® / SCW	hoog	●	●	●	●	●	●	
Implementatie vergassingsinstallatie Bio Energie Netherlands	Rest- en afvalhout	midden, hoog	●	●	●	●	●	●	

Vervaardingsroute	Biomassastroom	Prioriteit stroom (zie §2.4)	Economisch perspectief		Duurzaam -heid		Match fase 2 project		Route
			Concrete marktvraag	Meeropbrengst tov huidige route	Stap in piramide	Cascadering	Commitment keten MRA	Time-to-market / bijdrage sessies k4 2018	Kansrijke verwerkingsroute nr.
5. Materiaalhergebruik									
Stamhout - SBB, Zagerij.Amsterdam, Spaarnelanden, Nederlands Hout	Reststromen natuur- en groenbeheer	hoog	●	●	●	●	●	●	2
Vezelversterkte composieten, toepassing vezels uit grasachtige gewassen en waterplanten - NPSP	Reststromen water- en groenbeheer	hoog	●	●	●	●	●	●	3
Composiet/biopolymeren - Plantics	Reststromen groenbeheer	hoog	●	●	●	●	●	●	3
Productie van papier uit waterplanten - Grondstoffen Collectief Almere	Reststromen waterbeheer	hoog	●	●	●	●	●	●	3
Eierdozen - Newfoss / Huhtamaki	Natuurgras	hoog	●	●	●	●	●	●	4
Isolatieplaten- HbA, NH, FL, RWS, ZZ, Newfoss	Bermgras	hoog	●	●	●	●	●	●*	4
Karton / verpakkingen – NewFoss, Parenco, Millvision	Natuur- en bermgras	hoog	●	●	●	●	●	●	4
Materiaaltoepassingen Olifantsgras Miscanthus Groep, Biobound, NPSP	Miscanthus	midden	●	●	●	●	●	●	
Inzet afvalhout in materialen en producten	Afvalhout (A- en B-hout)	hoog	●	●	●	●	●	●**	
Houtvezelversterkte composieten - Den Ouden	Afvalhout (A- en B-hout)	hoog	●	●	●	●	●	●	
Asfalt / isolatieplaten uit cellulosevezels RWZI	Zeefgoed RWZI	hoog	●	●	●	●	●	●	5
PLA uit cellulosevezels RWZI, Attero / HHNK, Stowa	Zeefgoed RWZI	hoog	●	●	●	●	●	●	

Vervaardingsroute	Biomassastroom	Prioriteit stroom (zie §2.4)	Economisch perspectief		Duurzaam -heid		Match fase 2 project		Route
			Concrete marktvraag	Meeropbrengst tov huidige route	Stap in piramide	Cascadering	Commitment keten MRA	Time-to-market / bijdrage sessies k4 2018	Kansrijke verwerkingsroute nr.
6. Hergebruik als grondstof voor chemie/food-feed									
Avantium - glucose uit houtsnippers	Reststromen natuurbeheer	hoog	●	●	●	●	●	●	2,6
Strooizout uit gras - Grass2Grit	Bermgras	hoog	●	●	●	●	●	●	4
Bouwstenen chemie - Waste 2 Aromatics / Biorizon	Mest, primair slib, zeefgoed	hoog	●	●	●	●	●	●	5,6
Vetzuren voor food/feed - Chaincraft	Reststromen VGI (groente en fruit)	hoog	●	●	●	●	●	●	7
PLA uit organische reststromen - Corbion	Reststromen VGI	hoog	●	●	●	●	●	●	7
Voedingsstoffen / eiwitten als grondstoffen voor feed/food (QQ)	Reststromen VGI	hoog	●	●	●	●	●	●	7
Nuttig inzetten olie uit citrusschillen (HVC, TNO)	GFT	hoog	●	●	●	●	●	●	6
Etherische oliën / vezels uit citrusschillen - PeelPioneers	GFT, reststromen VGI	hoog, hoog	●	●	●	●	●	●	6
PHA uit GFT	GFT	hoog	●	●	●	●	●	●	
Eiwitten uit groenresten en GFT (Royal FloraHolland, Milgro, AEB, Orgaworld)	GFT, veilingafval	hoog	●	●	●	●	●	●	7
Grondstoffen voor kunstmest: slibassen	Zuiveringsslib	hoog	●	●	●	●	●	●	8
PHA zuiveringsslib	Zuiveringsslib	hoog	●	●	●	●	●	●	
Eiwitten uit zuiveringsslib (Waternet)	Zuiveringsslib	hoog	●	●	●	●	●	●	
Grondstoffen voor kunstmest: struviet	Restromen waterzuivering	hoog	●	●	●	●	●	●	8

Tabel 11 Initiatieven hoogwaardig(er) verwerken biomassa in de MRA

* Voor het GrassBloxxx-project wordt momenteel een technische haalbaarheidsstudie uitgevoerd. Bij een positieve uitkomst is dit een interessante route om nader te ondersteunen in fase 2 van het project.

** Als onderdeel van het parallel lopende project 'Nieuwe circulaire verdienmodellen binnen de MRA bouw & sloop en e-waste' wordt de business case voor het inzetten van afvalhout in materiaaltoepassingen ontwikkeld. Om geen dubbel werk te doen wordt deze stroom niet meegenomen in fase 2 van het project, echter wellicht kan wel ondersteuning geboden worden aan het parallel uitgevoerde project.

De volgende verwaardingsroutes scoren het best op de hoofdcriteria en zijn opgenomen op de shortlist: (NB: de hier gehanteerde volgorde is geen ranking maar volgt net als in tabel 11 de niveaus van de waardepiramide. De ranking van de verwaardingsroutes is in hoofdstuk 6 opgenomen).

1. **Realiseren van droogcapaciteit voor biomassa in de MRA** (in combinatie met innovatieve thermische verwerkingsroutes, waardoor naast energietoepassingen ook de productie van grondstoffen voor groene chemie in beeld komt);
2. **Opschalen lokale houtproductie** (opschaling van winning en toepassing van stamhout uit beheer van natuurterreinen en gemeentelijk groen. De combinatie met hoogwaardige verwerkingsroutes voor tak- en tophout is hierbij essentieel en dient als separate verwaardingsroute worden ontwikkeld);
3. **Optimaliseren verwaardingsroute waterplanten** (in combinatie met innovatieve verwaardingsroutes voor winning van eiwitten en suikers, en productie van biocomposieten);
4. **Hoogwaardige inzet bermgras voor o.a. productie isolatieplaten** (zoals wordt onderzocht in het kader van het Grassbloxxx-project. In combinatie met mogelijk andere innovatieve verwerkingsroutes voor verwerking van berm- en natuurgas, en het Grass2Grit project);
5. **Hoogwaardige inzet cellulose uit RWZI-zeefgoed** (in combinatie met innovatieve verwerkingsroutes voor zeefgoed in ontwikkeling bij TNO / Biorizon);
6. **Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (als mono-stroom en in GFT)**, waarbij aangesloten kan worden bij eerdere ontwikkelingen, waaronder de inzet van 'citrusbrandstof' voor onkruidbestrijding door Meerlanden);
7. **Terugwinnen van eiwitten en vetzuren uit schone, groene reststromen** (in combinatie met andere initiatieven die zich richten op de hoogwaardige verwerking van die stromen, die elkaar mogelijk onderling kunnen versterken) – verwaardingsroutes voor eiwitten en vetzuren separaat te definiëren;
8. **Terugwinnen van fosfaten uit RWZI-slib** (in combinatie met innovatieve thermische verwerkingstechnologie voor het slib en zuiveringstechnologie gericht op verwijderen van metalen).

C.3 Korte beschrijving van de kansrijke verwerkingsroutes van de shortlist

C.3.1 Realiseren van droogcapaciteit voor biomassa in de MRA

Bij verschillende verwerkers zijn er plannen om (meer) brandstoffen te produceren als alternatief voor direct inzetten van biomassastromen voor energieopwekking. Een interessante potentiële verwaardingsroute is daarbij het drogen en vervolgens produceren van pellets. Door drogen en pelletiseren ontstaat een brandstof met een hoge energiedichtheid, die economisch rendabel over grotere afstanden kan worden vervoerd. Hiervoor kan onder andere snoei-, tak- en tophout worden ingezet [e][a]. De pellets kunnen worden ingezet voor opwekking van elektriciteit in energiecentrales of voor gebruik in stand-alone installaties bij bedrijven of houtkachels bij consumenten. De marktvraag naar deze brandstof neemt toe en zal naar verwachting blijven groeien (IEA, 2017). Voor branders op houtpellets kan SDE+ subsidie worden aangevraagd, mits de pellets voldoen aan de duurzaamheidseisen voor vaste biomassa (RVO, n.d.).

Naast de productie van houtpellets kunnen innovatieve technologieën als torrefactie worden ingezet om biomassa in te zetten als grondstof voor brandstofproductie, hiermee wordt de energiedichtheid verder vergroot en komt ook de productie van chemische bouwstenen in beeld.

Criterium	Beschrijving
Economisch potentieel	Groeiende (mondiale) marktvraag. Hogere prijs / kostenreductie ten opzichte van direct inzetten voor energie. Toename vraag in consumentenmarkt maakt wellicht hogere prijzen mogelijk.
Duurzaamheidsimpact	Van directe energieopwekking naar brandstof betekent een stap omhoog in de waardepiramide. Inzet voor energie sluit echter niet aan bij cascadering (ofwel – het is de laatste stap in de cascade). Toename aandeel biomassa in energieopwekking draagt bij aan de energietransitie. Inzet pellets kan bijdragen aan het streven naar aardgasloos bouwen/wonen van veel gemeenten.
Mogelijke bijdrage sessies	Bij drie grote verwerkers van biomassa wordt overwogen specifieke biomassastromen te drogen en om te zetten in brandstofpellets. Mogelijke vervolgstap: verkennen of samenwerking (schaal- en/of logistieke) voordelen kan opleveren. Verkennen of innovatieve thermische verwerkingstechnologie een bijdrage kan leveren aan de business case.

C.3.2 Opschalen lokale houtproductie:

Voor verwaarding van hout uit gemeentelijk groen en natuurterreinen wordt een combinatie van toepassingen ingezet – deels blijft het houtige materiaal vaak achter in het gebied in verband met de nutriëntenhuishouding en bodemgesteldheid. Als vuistregel houdt Staatsbosbeheer aan dat niet meer dan 70% van de jaarlijkse bijgroei mag worden geoogst, echter dit kan per gebied variëren (in Flevoland is het door de rijke kleibodem bijvoorbeeld niet nodig om biomassa achter te laten in natuurgebieden [f]). Door Staatsbosbeheer wordt op verschillende manieren waarde gecreëerd uit dunningshout, onder andere door deelname aan innovatieve trajecten zoals de pilotplant van Avantium, door inzet van hout voor energieopwekking en door de verkoop van haard- en zaaghout. Deze laatste optie is in economisch opzicht momenteel de meest interessante. Staatsbosbeheer werkt hierin samen met Zagerij.Amsterdam en Kwintes Almere, en heeft hiertoe geïnvesteerd in een mobiele zaaginstallatie.

Andere initiatieven in de MRA die dezelfde verwaardingsroute ontwikkelen zijn Spaarnelanden en Nederlands Hout, dit laatste bedrijf zet eveneens bomen die vrijkomen bij gemeentelijk groenbeheer om in hoogwaardig zaaghout, meubels en vloerdelen.

Criterium	Beschrijving
Economisch potentieel	Kwalitatief hoogwaardig stamhout heeft een hoge marktwaarde, en is daardoor voor Staatsbosbeheer een interessante verwaardingsoptie. Het toepassen van lokaal hout waarvan de herkomst bekend is (zoals in de initiatieven van Zagerij.Amsterdam en Nederlands Hout) kan daarnaast een meerwaarde opleveren voor klanten ('hout met een verhaal').
Duurzaamheidsimpact	Afhankelijk van de toepassing en het vervangen hout kan het inzetten van lokaal (hard-)hout een aanzienlijke milieuwinst opleveren.
Mogelijke bijdrage sessies	Beter inpassen in beheer (richten op beschikbaar maken waardevolle stromen, gelijktijdig verwerken tak- en tophout in een zo hoogwaardig mogelijke toepassing), product- en marktontwikkeling (b.v. ontwikkelen standaardproducten en opzetten verkoopkanalen).

C.3.3 Optimaliseren verwaardingsroute waterplanten

Uit het reguliere beheer van watergangen komt in toenemende mate een stroom waterplanten vrij die verwijderd wordt om scheepvaart en recreatie te faciliteren. Er is een project gestart door Grondstoffen Collectief Almere om deze stroom nuttig in te zetten voor papierproductie. Het blijkt echter vooralsnog lastig de business case hiervoor rond te krijgen. Volgens onderzoek van Stowa (2017) is een positieve business case (alleen) mogelijk bij meervoudige verwerking (winning van eiwitten, vezels, mineraalconcentraat en suikerconcentraat. Hier is een combinatie van verschillende technieken voor nodig, bioraffinage voor de eiwitten, mineralen en suikers, en productie van papier- en biocomposieten voor verwaarding van de vezelrijke stroom. Partijen die ervaring hebben met de verwerking van deze stroom zijn Grassa! (bioraffinage), Millvision (papier) en NPSP (biocomposieten).

Grassa! is betrokken bij een demonstratieproject in samenwerking met Wetterskip Fryslân om waterplanten via bioraffinage om te zetten in hoogwaardige grondstoffen.

Millvision is betrokken bij de huidige pilot in Almere. Biocomposieten op basis van reststromen zijn – in de meeste gevallen op relatief kleine schaal - al in veel toepassingen ingezet, waaronder straatmeubilair, verkeersborden en beschoeiingen. NPSP heeft hiervoor onder andere waterplanten ingezet in samenwerking met Waternet. Biocomposieten zijn soms onderwerp van discussie omdat ze vaak nog niet 100% biobased zijn en niet goed aansluiten bij het principe van cascadering. Afhankelijk van het vervangen materiaal kunnen biocomposieten echter een positieve milieuimpact hebben. Glasvezelversterkte composieten zijn een problematische stroom in de afvalverwerking, er zijn nog geen efficiënte recyclingtechnieken en verbranding is niet of nauwelijks mogelijk. Bij vervanging van aluminium (bijvoorbeeld bij toepassing in verkeersborden) wordt een materiaal vervangen met een zeer hoge energie-impact.

De milieu-impact van biocomposieten kan verder worden verbeterd door toepassing van biobased thermoharders. Hiernaar is veel onderzoek en ontwikkeling gedaan in de afgelopen jaren, momenteel wordt (door NPSP in samenwerking met ChainCraft en TU Delft) onderzoek gedaan naar ontwikkeling van biobased harsen uit rioolwaterslib.

Criterium	Beschrijving
Economisch potentieel	Uit onderzoek van Stowa blijkt dat bij meervoudige verwerking (winning eiwit/vezels/mineraalconcentraat/ suikerconcentraat) een business case mogelijk is gunstiger is dan compostering, en vanuit duurzaamheidsoogpunt aantrekkelijker. Bioraffinage kan ingezet worden voor winning van hoogwaardige grondstoffen die een relatief grote bijdrage aan de opbrengst kunnen leveren.
Duurzaamheidsimpact	De toepassingen bevinden zich in de hogere lagen waardepiramide, cascadering in meeste toepassingen mogelijk (uitzondering: inzet vezels in biocomposieten). Duurzaamheidsimpact biocomposieten afhankelijk van materiaal dat vervangen wordt (b.v. glasvezel: problematisch in verbranding, aluminium: energie-intensief).
Mogelijke bijdrage sessies	Deze stroom is in toenemende mate problematisch (o.a. in de randmeren en het Markermeer) en komt dus in toenemende mate beschikbaar uit beheer door onder andere de waterschappen en Rijkswaterstaat. Kostenefficiënte en duurzame verwerking is urgent. Volgende stappen: markt- en productontwikkeling voor papierproducten en biocomposieten, verder verkennen inzet bioraffinagestap.

C.3.4 Hoogwaardige inzet bermgras voor productie isolatieplaten / strooizout

Bermgras is een potentieel interessante stroom omdat het in grote hoeveelheden in relatief homogene kwaliteit vrij komt. Een potentieel interessante verwaardingsroute voor deze stroom is de verwerking tot isolatieplaten. Hiervoor wordt momenteel een haalbaarheidsstudie uitgevoerd door een consortium waarin onder andere het Havenbedrijf Amsterdam, de Provincie Noord-Holland, Waterschap Zuiderzeeland, NewFoss en Ecor Noble participeren (het 'Grassbloxxx' project). De resultaten van deze haalbaarheidsstudie zijn naar verwachting in oktober / november 2018 beschikbaar [j].

Andere verwaardingsroutes voor bermgras waar door marktpartijen onderzoek naar wordt gedaan, en waar deels al tests mee zijn uitgevoerd, is de toepassing als grondstof voor papier, verpakkingsmateriaal of brandstofpellets. Voor deze laatste toepassing kan de meest vervuilde onderste snit van het bermgras worden gebruikt [a], deze verwaardingsroute kan dus naast andere toepassingen worden ingezet. Een voorbeeld van een bestaande vergelijkbare verwaardingsroute is de toepassing van natuurgras (gras afkomstig van Staatsbosbeheer) in de eierdozen van Huhtamaki (zie ook paragraaf B.5.5). Deze route laat zien dat het technisch mogelijk is eierdozen te produceren die voor 50% uit (geselecteerde) grasvezels bestaan. Een ander noemenswaardig initiatief is de samenwerking tussen NewFoss en Parenco, gericht op het toepassen van grasvezels in reguliere papierproductie. De eerste tests zijn veelbelovend, maar laten ook zien dat de inzet van grasvezels kostprijsverhogend werkt en er nog een aantal belangrijke technologische uitdagingen zijn. Toepassing van grasvezels bij papierproductie op grote schaal zal naar verwachting niet op korte termijn realiseerbaar zijn (ontwikkeltijd ca. 10 jaar) [b]. Het is wellicht wel mogelijk specifieke papierproducten voor nichemarkten te ontwikkelen waar de inzet van grasvezels niet problematisch zijn of zelfs een meerwaarde kunnen brengen. Daarnaast is de kartonroute interessant omdat hier andere kwaliteitseisen voor gelden. Bij Parenco is proefgedraaid met de productie van papier voor kartonproductie met bermgras afkomstig van Rijkswaterstaat, voorbereid door NewFoss, als grondstof. Voor deze toepassing zijn de groene kleur en zwarte puntjes afkomstig van de grasvezels minder een belemmering. De proef bracht enkele technische uitdagingen aan het licht, onder andere het belemmeren van de waterafvoer door de grasvezels. Een langere test moet uitwijzen of deze uitdagingen kunnen worden opgelost (Joppen, L., 2017).

Voor de verwaarding van het grassap dat vrijkomt bij het proces kan worden aangesloten bij het Grass2Grit project dat door de Provincie Noord-Holland wordt gecoördineerd.

Criterium	Beschrijving
Economisch potentieel	De technische haalbaarheid van deze verwaardingsroute wordt momenteel onderzocht, bij een positieve uitkomst volgt vervolgens de ontwikkeling van de business case.
Duurzaamheidsimpact	Afhankelijk van de toepassing. Veelgebruikte materialen voor de productie van isolatieplaten zijn EPS, PIR, PUR en glaswol. Afhankelijk van de doelmarkt van het nieuwe product kan bepaald worden welke materialen naar verwachting vervangen zullen worden en wat de milieu-impacts zijn. Als onderdeel van het bovengenoemde project wordt een LCA uitgevoerd. Hoogwaardige inzet in materiaal uit oogpunt duurzaamheidspiramide. Positieve ecologische impact door vervangen zout (schadelijk voor planten) door grassap. Indirecte duurzaamheidswinst door energiebesparing na toepassing isolatieplaten.
Mogelijke bijdrage sessies	Na aantonen technische haalbaarheid wordt de business case verder ontwikkeld, de sessies kunnen hierin bijvoorbeeld bijdragen door samenwerking met andere partijen te verkennen om de ketenaanpak te versterken.

C.3.5 Hoogwaardige inzet cellulose uit RWZI-zeefgoed

Deze reststroom is op relatief eenvoudige wijze terug te winnen uit het rioolwater bij RWZI's die een zeefinstallatie hebben. In de MRA heeft Waterschap Amstel, Gooi en Vecht deze technologie toegepast bij de RWZI Hilversum, en Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier bij de RWZI Beemster. De reden om een zeefstap toe te voegen is het verhogen van de capaciteit van de waterzuivering (met ca. 10%). Hiervoor is een aanzienlijke investering (ca. € 8 mln.) benodigd.

Voor de reststroom afkomstig uit de zeefinstallaties zijn tests gedaan met toepassing in asfalt – door de verhitting bij de productie van asfalt wordt het materiaal steriel [r]. Deze tests zijn zeer positief wat betreft de kwaliteit van het asfalt. Het toevoegen van cellulosevezels tijdens de productie van asfalt zorgt voor een homogene verdeling van het bitumen in het asfalmengsel, en voorkomt het ontmengen (afdruipe) van bitumen gedurende opslag en transport. Hierdoor wordt de kwaliteit van het asfalt verhoogd, wat een aantoonbaar langere levensduur tot gevolg heeft. Bij reguliere asfaltproductie wordt papier toegevoegd als afdruiptremmer – de cellulose vervangt 1 op 1 de huidige inzet van papier.

De route naar toepassing als grondstof voor PLA in het Cellu2PLA project heeft helaas tot de conclusie geleid dat dit economisch geen interessante route is. Een andere verwerkingsroute die momenteel wordt verkend is de toepassing in isolatieplaten (Ecor).

Criterium	Beschrijving
Economisch potentieel	De relatief eenvoudige beschikbaarheid in aanzienlijke volumes maakt dit een interessante stroom. Op dit moment levert de asfaltroute nog geen positieve business case op, met name door extra handling – dit kan waarschijnlijk opgelost worden door procesoptimalisatie. Andere economisch rendabele toepassingen zoals toepassing in isolatieplaten worden momenteel verkend.
Duurzaamheidsimpact	De toepassing als materiaal is hoogwaardig vanuit oogpunt van de waardepiramide. Cascadering niet goed mogelijk bij asfalt (wel recyclebaar als volledige stroom asfalt, komt niet meer beschikbaar als cellulose), wellicht wel bij toepassing in isolatieplaten.
Mogelijke bijdrage sessies	Voor wat betreft de asfaltproductie is de belangrijkste stap de handling (en daar kosten van inzet) te reduceren. Hiervoor is aanpassing van logistieke processen nodig. Daarnaast kan de sessie zich richten op product- en marktontwikkeling voor het plaatmateriaal.

C.3.6 Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (als mono-stroom en in GFT)

Bij de vergisting van GFT ontstaat een olieachtige reststroom die voornamelijk uit citrusschillen afkomstig is en waaruit in potentie terpenen en andere waardevolle grondstoffen kunnen worden teruggewonnen. De stroom wordt door deze potentieel waardevolle route ook als gescheiden ingezamelde mono-stroom verwerkt, de start-up PeelPioneers heeft een proces ontwikkeld waarmee citrusschillen kunnen worden verwerkt tot etherische oliën en citruspulp. De oliën kunnen gebruikt worden in voedingsmiddelen, schoonmaakproducten en cosmeticaproducten. Daarnaast ontstaat er bij dit proces citruspulp dat kan worden gebruikt in diervoeding.

Samenwerking tussen beide typen initiatieven kan wellicht aan beide kanten tot voordelen leiden. De kennis die Meerlanden al heeft opgedaan met verwerking van deze stroom als 'citrusbrandstof' bij thermische onkruidbestrijding is daarbij van belang. HVC en TNO hebben onderzoek voorbereid naar de hoogwaardige inzet van deze stroom.

Criterium	Beschrijving
Economisch potentieel	Stroom wordt nu als GFT afgevoerd (kostenpost), teruggewonnen grondstoffen zijn potentieel zeer waardevol.
Duurzaamheidsimpact	Het terugwinnen van grondstoffen voor voedselproductie en farmaceutica uit GFT betekent een stap van de onderste naar hoogste lagen in de waardepiramide. Cascadering: komt terug in organische reststroom na gebruik.
Mogelijke bijdrage sessies	Terugwinnen waardevolle stoffen uit reststroom vergisting vergt nog een ontwikkelstap (project HVC/TNO). Parallel hieraan kunnen mogelijkheden worden verkend in grotere volumes separaat schillen in te zamelen bij ontdoeners (bedrijven die sinaasappels verwerken, grotere horecaondernemingen) in kaart brengen. Dit sluit aan op het streven van inzamelaars om waardevolle mono-stromen buiten de grote GFT-stroom te houden en hoogwaardig(er) te verwerken.

C.3.7 Terugwinning van eiwitten en vetzuren uit schone, groene reststromen

De reststromen uit de voedingsmiddelenindustrie vinden nu grotendeels hun weg naar de veevoerindustrie en vergisting. In een studie die in 2017 is uitgevoerd door de TU Delft, zijn deze stromen in kaart gebracht voor de Provincie Noord-Holland. Deze studie heeft een vervolg gekregen in de vorm van het initiatief QuisQuillae (verder: "QQ", dat gericht is op het ontwikkelen van verwaardingsroutes voor de geïdentificeerde stromen. In eerste instantie richt QQ zich op de verwaarding van de twee reststromen die in de grootste volumes beschikbaar komen: groente- en fruitresten (55,5 kton/jr) en cacaodoppen (43 kton/jr.). De inzet van QQ is om uit de reststromen weer grondstoffen voor de voedingsmiddelenindustrie te ontwikkelen, in eerste instantie door monostromen op te werken tot grondstof en vervolgens tevens door de terugwinning van eiwitten.

Andere groene reststromen die potentieel interessant zijn als grondstof voor (ingrediënten voor) voedingsmiddelen zijn de (relatief schone, volumineuze, homogene) reststromen van de veiling en (direct) uit de land- en tuinbouw. Door Royal Flora Holland wordt deze route als kansrijk gezien voor het verwaarden van bloemen- en plantenafval [i.].

Het afvalstoffenbeleid kan in sommige gevallen een belemmerende factor vormen voor het terugbrengen van reststromen in de menselijke voedselketen. De potentiële belemmering van de afvalstoffenwetgeving voor het bereiken van een circulaire economie heeft echter al enige tijd de aandacht van de overheid. Op 13 juli 2018 verscheen de 'Leidraad afvalstof of product' waarin het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat de handhavende instanties richtsnoeren biedt voor een zoveel mogelijk uniforme toepassing van de begrippen 'afvalstof' ('zich ontdoen'), 'bijproduct' en 'einde-afvalstatus' (IenW, 2018). Initiatieven gericht op toepassen van reststromen als grondstof voor de voedingsmiddelenindustrie kunnen de status van de betreffende reststroom voorleggen bij handhavende instanties.

Ingeval er biomassa reststromen met een dierlijke oorsprong worden toegepast is daarnaast de categorisering van dierlijke bijproducten in het kader van EU Verordening nr. 1069/2009 tot vaststelling van gezondheidsvoorschriften inzake niet voor menselijke consumptie bestemde dierlijke bijproducten. De verordening maakt onderscheid tussen de volgende drie categorieën dierlijke bijproducten:

- 1) Dierlijke bijproducten die een risico vormen (bijvoorbeeld op BSE), of verboden stoffen (zoals hormonen) of verontreinigingen (b.v. dioxines en PCB's) bevatten.
- 2) Mest, slib van slachthuizen, bijproducten die residuen van geneesmiddelen bevatten, dieren die niet door slachting gedood zijn (maar b.v. geruimd zijn om een dierziekte te bestrijden).
- 3) Dieren / producten van dierlijke oorsprong die niet langer voor consumptie bestemd zijn vanwege commerciële of productie/verpakkingsproblemen, keukenafval en etensresten die niet afkomstig zijn van internationale vervoersmiddelen.

Bijproducten die onder categorie 3 vallen mogen gebruikt worden voor de productie van technische producten, energie en diervoeders. Alleen dierlijk materiaal van categorie 3 mag gebruikt worden als grondstof voor diervoeder (NVWA, n.d., EU, 2011).

Criterium	Beschrijving
Economisch potentieel	In de voedingsmiddelenindustrie komt een grote hoeveelheid organisch afval vrij (ca. 1 Mton/jr in de MRA). Daarnaast komen aanzienlijke volumes groene reststromen vrij bij de veiling, land- en tuinbouw. Technologieën die resulteren in het opwerken van reststromen tot hoogwaardige grondstoffen voor voedingsmiddelen kunnen potentieel zeer interessant zijn gezien de relatief hoge marktwaarde van deze grondstoffen.
Duurzaamheidsimpact	Eveneens hoogwaardig vanuit perspectief duurzaamheidspiramide, en de route sluit aan bij het principe van cascadering. Verspilling van voedingsmiddelen brengt aanzienlijke milieu-impacts met zich mee. De productie van eiwitten heeft, afhankelijk van de route, een hoge tot zeer hoge milieu-impact. Het terugwinnen van eiwitten uit reststromen is ook vanuit duurzaamheidsoogpunt een route met een potentieel grote impact.
Mogelijke bijdrage sessies	Identificeren van (mono-)stromen groene grondstoffen die in aanmerking komen voor verwerking. In samenwerking met de ketenpartners de meest winstgevende routes/ketens identificeren en ontwikkelen. Eventueel in samenwerking met relevante overheden afstemmen hoe het best kan worden ingespeeld op (veranderingen in) de regelgeving.

C.3.8 Terugwinnen van fosfaten uit RWZI-slib

Een potentieel interessante verwaardingsroute voor zuiveringsslib is de toepassing van het as, dat na verbranding vrijkomt, bij de productie van kunstmest. Het in Amsterdam gevestigde bedrijf ICL Fertilizers, doet momenteel onderzoek naar toepassing van deze stroom. Een complicerende factor is de aanwezigheid van verontreinigingen (voornamelijk zware metalen) in het materiaal. Nader onderzoek naar de toe te passen technologie om de zware metalen uit het slibas te verwijderen is noodzakelijk om deze stroom te kunnen toepassen.

Een technologie die zowel vanuit oogpunt van terugwinning van fosfaten als voor de efficiënte verwerking van zuiveringsslib goede perspectieven biedt en in ontwikkeling is in de MRA is het Torwash proces van ECN. Dit proces wordt momenteel getest bij Waterschap Zuiderzeeland (RWZI Almere) en richt zich op energiewinst door het verhogen van de biogasopbrengst en door het persen in plaats van drogen van deze waterrijke afvalstroom. De technologie faciliteert daarnaast de terugwinning van fosfaten.

Criterium	Beschrijving
Economisch potentieel	Voor deze toepassing is een grote afzetmarkt beschikbaar. Kunstmest wordt momenteel geproduceerd uit fosfaaterts, een eindige en schaarse grondstof die op de lijst 'Critical Raw Materials' van de Europese Unie staat ³ . De toepassing is op labschaal met succes getest, nader onderzoek moet meer inzicht geven in de technische en economische haalbaarheid.
Duurzaamheidsimpact	Winning en toepassing van fosfaaterts brengt negatieve milieu-impacts met zich mee, toepassing van as van zuiveringsslib als grondstof heeft naar verwachting een positieve milieu-impact. Aanzienlijke energiewinst mogelijk door inzet van het Torwash proces ten opzicht van de huidige verwerkingsroute (vergisten-drogen-verbranden).
Mogelijke bijdrage sessies	In kaart brengen technologieën gericht op en actoren actief in verwijdering zware metalen uit as. Koppelen van inzet fosfaat voor kunstmestproductie aan de tests met het Torwash proces, optimaliseren (specificaties/volumes) om tot een optimale business case te komen.

³ De lijst geeft aan dat Europa voor 88% afhankelijk is van import van fosfaaterts, en een 'substitutability index' van 0,98 heeft op een schaal van 0 tot 1, waarbij 1 het moeilijkst vervangbaar is. In de toekomst kan fosfaaterts een strategisch materiaal worden voor exporterende landen.

D. Methodiek inschatting hoogwaardigheid verwaardingsroutes

Om vervolgens prioriteit te kunnen aanbrengen en een ranking te kunnen maken in de verwaardingsroutes van de shortlist is een set criteria opgesteld die een gedetailleerder beeld geeft van de duurzaamheids- en economische potentie van de betreffende verwaardingsroute. In paragraaf D.1 worden de economische criteria kort toegelicht, in paragraaf D.2 de criteria die betrekking hebben op duurzaamheid en circulariteit. De eerste inschatting van het economische perspectief en duurzaamheid van de route die in hoofdstuk 4 is beschreven wordt hierbij verder uitgediept en gespecificeerd voor de acht geselecteerde routes.

De set criteria vormt tevens de basis voor het format dat we gaan opstellen om de informatie over de betreffende route te structureren in aanloop naar de sessies in fase 2. Hiervoor zullen we het format verder aanvullen en invullen op basis van eerste contacten met de deelnemende marktpartijen en overheden, waarbij bijvoorbeeld niet alleen indicaties van kosten en opbrengsten worden gegeven, maar zoveel mogelijk kwantitatieve informatie zal worden toegevoegd.

Naast de informatie die gebruikt is om de verwaardingsroute nader te beoordelen biedt het format tevens ruimte voor meer algemene achtergrondinformatie om een beeld te geven van ontwikkelstadium, projectomvang en doorlooptijd:

Projectinformatie	Eenheid	Toelichting
Ontwikkelstadium	TRL*	Ontwikkelfase van de verwaardingsroute
Time-to-market	jaar	Inschatting benodigde tijd tot productie op commerciële schaal
Benodigde investering (indien bekend)	M€	Investering in hardware (range - ruwe schatting) voor commerciële fase
Regelgeving / beleid (indien relevant)	kwalitatief	Mogelijk stimulering door, of uitdagingen in beleid

Tabel 12 Algemene projectinformatie in het beoordelingsformat

*Het ontwikkelstadium wordt uitgedrukt in TRL ('Technological Readiness Level'), een breed geaccepteerd systeem voor positionering van innovaties:

- TRL 1 – basisprincipes geobserveerd
- TRL 2 – technologieconcept geformuleerd
- TRL 3 – experimenteel proof of concept
- TRL 4 – technologie gevalideerd op labschaal
- TRL 5 – technologie gevalideerd in relevante omgeving
- TRL 6 – technologie gedemonstreerd in relevante omgeving
- TRL 7 – systeem prototype demonstratie onder operationele omstandigheden
- TRL 8 – systeem compleet en gekwalificeerd / presteert naar behoren
- TRL 9 – werkelijk systeem bewezen onder operationele omstandigheden

In een aantal gevallen hebben de criteria betrekking op de vergelijking tussen de nieuw voorgestelde verwaardingsroute en de huidige toepassing van de betreffende biomassaastroom (bijvoorbeeld bij de kosten van inzameling en logistiek, en verwachte meeropbrengst van het eindproduct). Het is ons inziens, gezien de diversiteit van de criteria en verschillende grootheden niet mogelijk om een kwantitatief eindoordeel te vellen over de hoogwaardigheid van een verwaardingsroute. (Deze stap zal overigens in een later stadium in het project wel worden gemaakt voor vier te selecteren business cases, die op basis van kwantitatieve informatie van o.a. de ketenpartners worden doorgerekend). Het is echter wel mogelijk om op basis van de set criteria een inschatting te maken van de economische perspectieven en duurzaamheid en vervolgens een vergelijking tussen verwaardingsroutes. Deze inschatting en

rangschikking volgen in hoofdstuk E. Daarnaast biedt deze methodiek inzicht in de punten waarop de betreffende verwaardingsroute minder goed scoort en in welke belemmeringen er zijn voor verdere ontwikkeling. Dit levert relevante input op voor de eventuele verdere uitwerking van de business case in een volgend stadium.

D.1 Economische criteria: ruwe business case

In onderstaande tabel zijn de criteria weergegeven die betrekking hebben op de economische hoogwaardigheid van de verwaardingsroutes, met de eenheid waarin het criterium wordt uitgedrukt en een korte toelichting. Doel is het verkrijgen van een eerste indicatie van het economische potentieel van de verwaardingsroute, op basis van beschikbare informatie. In een later stadium wordt voor de geselecteerde business cases een meer gedetailleerde economische analyse uitgevoerd. In de beoordelingstabel (paragraaf E.1) wordt bij elke verwaardingsroute voor iedere score een korte toelichting gegeven.

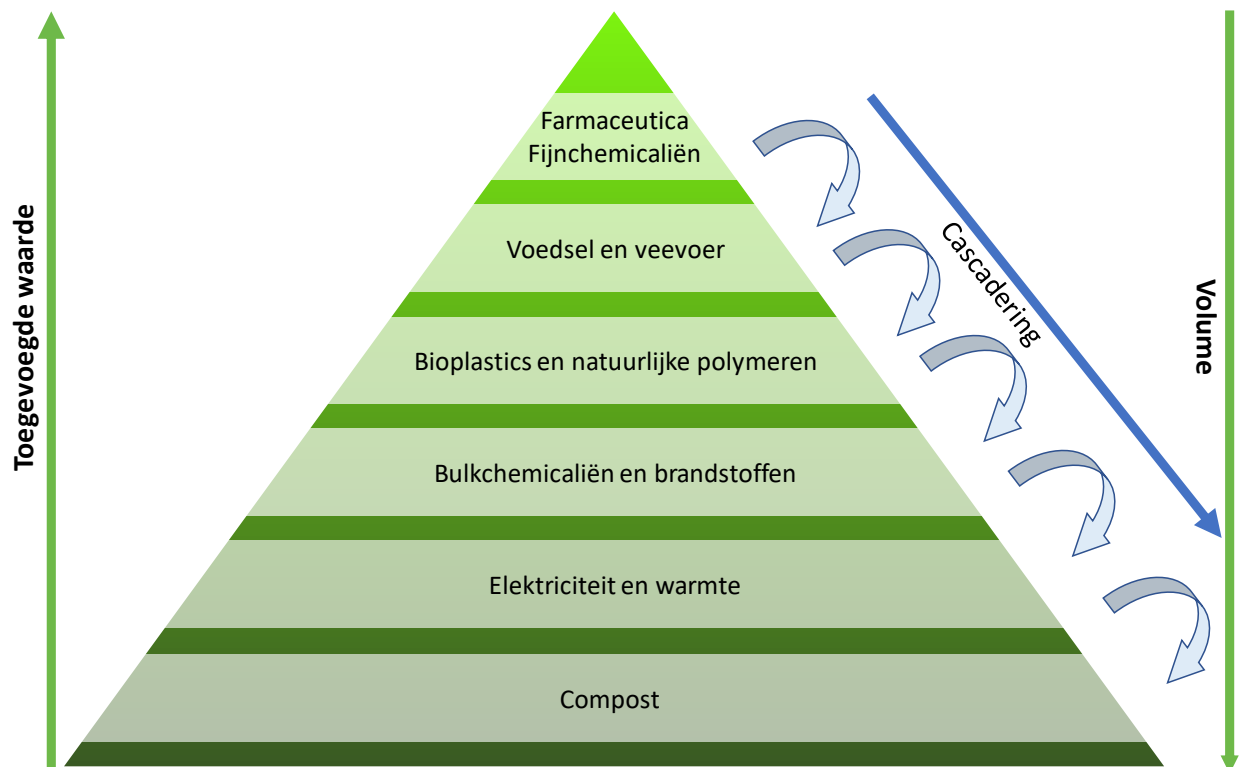
Criteria economische haalbaarheid	Score-opties	Toelichting
1. Marktvraag Overwegingen: concrete vraag, afnemer in consortium, bestaande markt voor toepassing	- +/- + ++	Marktvraag in eerder stadium laag gebleken Marktvraag onduidelijk en/of twijfelachtig Voldoende marktvraag naar product(en) route Meer dan voldoende marktvraag eindproducten
2. Verwachte meeropbrengst eindproduct ten opzichte van huidige toepassing Marktprijzen eindproducten vs. opbrengst huidige stroom	- +/- + ++	Geen meeropbrengst verwacht t.o.v. huidige route Geringe meeropbrengst t.o.v. huidige route Voldoende meeropbrengst t.o.v. huidige route Grote meeropbrengst mogelijk t.o.v. huidige route
3. Verdienmodel essentiële ketenpartners Mate waarin er een verdienmodel is bij zowel ontdoener als afnemer/producent, en evt. andere relevante partijen	- +/- + ++	Geen verdienmodel voor een/meer ketenspeler Route sterk gedreven door één ketenspeler Gedeeld belang bij belangrijke ketenspelers Volledige keten heeft belang bij realisatie route
4. Kosten inzameling / logistiek t.o.v. huidige route	- +/- + ++	Hogere kosten Kosten vergelijkbaar met huidige route Bepaalde reductie kosten t.o.v. huidige route Aanzienlijke reductie kosten mogelijk
5. Contracteerbaarheid feedstock. Mate waarin de samenwerkende ketenspelers kunnen beschikken over een continue toevoer van inputmateriaal	- +/- + ++	Veel concurrentie/feedstock slecht beschikbaar Beschikbaarheid feedstock twijfelachtig Goede, continue beschikbaarheid feedstock Feedstock in ruime mate beschikbaar

Tabel 13 Criteria voor inschatting economische kansrijkheid

D.2 Duurzaamheidscriteria

Om een inschatting te maken van de impact die de (nieuwe) verwaardingsroute heeft op het behalen van duurzaamheidsdoelstellingen wordt de route getoetst aan de criteria in tabel 14.

Een belangrijke basis voor de inschatting of een bepaalde biomassastroom hoogwaardig wordt ingezet is de waardepiramide voor het optimaal benutten van biomassa:

Figuur 3 Waardepiramide biomassa, gebaseerd op o.a. Innovatienetwerk 2008).

De waardepiramide is een veelgebruikte leidraad bij het ontwikkelen van nieuwe verwaardingsroutes voor organische reststromen. Er zijn verschillende versies van de piramide in gebruik, met kleine aanpassingen ten opzichte van de oorspronkelijke in 2008 in opdracht van het Ministerie van EZ ontwikkelde versie. De bovenstaande versie wijkt af in de zin dat compostering als onderste laag is toegevoegd. Vergisting van biomassastromen, waarbij biogas wordt geproduceerd is onderdeel van de laag 'bulkchemicaliën en brandstoffen' (nb: bij het in kaart brengen van verwerkingscapaciteit in hoofdstuk 3 hebben we, vanwege de prominente positieve van deze route, vergisting als aparte categorie opgenomen). Bij de inschatting van hoogwaardigheid van verwaardingsroutes is de positie in de piramide gekozen als eerste duurzaamheidscriterium. Daarnaast wordt gekeken naar de aansluiting bij het principe van cascadering, de impact op de bruikbaarheid van het overige deel van de reststroom, eventuele negatieve duurzaamheidsimpacts en potentieel verwerkt volume.

Ook bij de scores voor de duurzaamheidscriteria wordt in de tabel bij elk criterium een korte toelichting gegeven.

Criteria duurzaamheid	Score-opties	Toelichting
6. Positie in de duurzaamheidspiramide (zie boven)	- +/- + ++	nieuwe route lager in piramide inzet op zelfde niveau 1 niveau omhoog meerdere niveaus omhoog
7. Circulariteit / mogelijkheid tot cascadering eindproduct. Mate waarin het eindproduct weer opnieuw kan worden toegepast, eventueel een stap lager in de piramide.	- +/- + ++	Geen cascadering / eindstap in cascade Herinzetten reststroom twijfelachtig Route sluit goed aan bij principe cascadering Route sluit zeer goed aan bij principe cascadering
8. Impact op bruikbaarheid overige deel biomassastroom. Ingeval slechts een deel van de stroom wordt toegepast, (hoogwaardige) toepassing restant	- +/- + ++	Resterend deel niet/in mindere mate beschikbaar Mogelijke impact beschikbaarheid resterend deel Geen impact op beschikbaarheid resterend deel Route zorgt voor betere beschikbaarheid stroom
9. Overige milieu-impacts van nieuwe toepassing Afhankelijk van de toepassing, b.v. indirecte effecten	- +/- + ++	Negatieve bijeffecten nieuwe verwaardingsroute Geen indirecte effecten verwacht bij nieuwe route Positief bijeffect nieuwe verwaardingsroute Sterk(e) positieve bijeffecten bij nieuwe route
10. Hoeveelheid reststroom die potentieel duurzamer kan worden verwerkt Omvang impact op basis van het opschalingspotentieel obv Inschatting volume kton/jr	- +/- + ++	- zeer klein volume < 5 kton +/- klein volume 5 -20 kton + grote volumes > 20 kton ++ zeer grote volumes >50 kton

Tabel 14 Criteria voor inschatting duurzaamheid biomassa verwaardingsroutes

E. Inschatting potentieel en ranking verwaardingsroutes

E.1 Inschatting economisch en duurzaamheidspotentieel verwaardingsroutes

In de onderstaande tabellen zijn de kansen die zijn beschreven in hoofdstuk 4 weergegeven, waarbij in de eerste tabel algemene projectinformatie wordt gegeven, en vervolgens in twee tabellen (economische criteria en duurzaamheidscriteria) per criterium een score wordt gegeven van de verwaardingsroutes.

Projectinfo verwaardingsroute	Eenheid	Toelichting		1. Realiseren van droogcapaciteit voor biomassa in de MRA	2. Opschalen lokale houtproductie	3. Optimaliseren verwaardingsroute waterplanten	4. Grassbloxxx – inzet bermgras voor productie isolatieplaten	5. Hoogwaardige inzet cellulose uit RWZI-zeefgoed	6. Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (als mono-stroom en in GFT)	7. Grondstoffen food/feed uit schone, groene reststromen	8. Terugwinnen van fosfaten uit RWZI-slib
Ontwikkelstadium	TRL	Ontwikkelfase van de verwaardingsroute		9	9	7 (vezels) 5 (grondstoffen)	5	7 (asfalt)	2 (GFT) 4 (schillen)	6 (eiwitten)	5-6 (inzet slib)
Time-to-market	jaar	Inschatting benodigde tijd tot productie op commerciële schaal		2 - 4	0	0 - 3 (vezels) 3 - 5 (grondstoffen)	1 - 3	0 - 3	2 - 5	1 - 5	3-5
Benodigde investering (indien bekend)	M€	Investering in hardware (range - ruwe schatting) voor commerciële fase		? sterk afhankelijk van schaal / locatie / warmtebron	Al geïnvesteerd in mobiele zaagmachine	1 - 2 M€ (mobiele bioraffinage installatie)		ca. 8 M€ per RWZI (zeefinstallatie)	ca. 1 M€ eerste productie installatie	? sterk afhankelijk technologie / schaal	> 5 M€
Regelgeving / beleid (indien relevant)	kwalitatief	Mogelijke stimulering door, of uitdagingen in beleid		Stimulering mogelijk d.m.v. SDE	Evt. stimulering door circulair / duurzaam inkopen overheden (b.v. buitenmeubilair)	Evt. stimulering door circulair / duurzaam inkopen overheden (b.v. verkeersborden)	Wellicht subsidiëring mogelijk isolatie woning (op dit moment geen budget).	Evt. stimulering door circulair / duurzaam inkopen overheden (asfalt)	Afvalstatus mogelijk van belang voor toepassing food/feed.	Afvalstatus en categorisering dierlijke bijproducten mogelijk van belang.	Verwachte toename aanbod door EU-directive beperking rechtstreeks op land toepassen

Tabel 15 Overzicht en algemene informatie acht verwaardingsroutes

Criteria economische haalbaarheid	Toelichting score-opties	1. Realiseren van droogcapaciteit voor biomassa in de MRA	2. Opschalen lokale houtproductie	3. Optimaliseren verwaardingsroute waterplanten	4. Grassbloxxx – inzet bermgras voor productie isolatieplaten	5. Hoogwaardige inzet cellulose uit RWZI-zeefgoed	6. Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (als mono-stroom en in GFT)	7. Grondstoffen food/feed uit schone, groene reststromen	8. Terugnwinen van fosfaten uit RWZI-slib
1. Marktvraag - Overwegingen: concrete vraag, afnemer in consortium, bestaande markt	- Marktvraag in eerder stadium laag gebleken +/- Marktvraag onduidelijk / twijfelachtig + Voldoende marktvraag naar product(en) route ++ Meer dan voldoende marktvraag eindproducten	++ Bestaande, groeiende marktvraag	++ bestaande, stabiele markt	+ Bestaande markt voor grondstoffen food-feed, nieuwe markt voor biocomposieten /	+ te onderzoeken voor isolatieplaten, inzet strooimiddel in eigen organisatie	+ Stabiele vraag asfalt, nader te onderzoeken voor isolatieplaten	+ toepassingen etherische oliën, verschillende afzetmogelijkheden vezels	++ bestaande marktvraag grondstoffen feed/food	++, Concrete marktvraag, lange termijn continuïteit industrie
2. Verwachte meeropbrengst eindproduct ten opzichte van huidige toepassing	- Geen meeropbrengst verwacht +/- Geringe meeropbrengst t.o.v. huidige route + Voldoende meeropbrengst t.o.v. huidige route ++ Grote meeropbrengst mogelijk t.o.v. huidige route	+ verkoop brandstofpellets vs. directe energieopwekking	++ hoge marktprijzen hoge kwaliteit zaaghout, meeropbrengst producten	+/- kleine meeropbrengst mogelijk bij meervoudige verwerking	+ meeropbrengst, product vs. compostering / nader te bepalen	+/- meeropbrengst nog niet evident	++ stroom is nu kostenpost, hoogwaardige producten	++ hoge marktprijzen voor eindproducten	+ aanzienlijke reductie operationele kosten RWZI mogelijk
3. Verdienmodel essentiële ketenpartners	- Geen verdienmodel voor een/meer ketenspelers +/- Route sterk gedreven door één ketenspelers + Gedeeld belang bij belangrijke ketenspelers ++ Volledige keten heeft belang bij realisatie route	+ meeropbrengst inzamelaar / verwerker, geen impact ontdoener	+ kostenreductie groenbeheer, inkomsten eigenaar en verwerker	+/- met name kostenreductie beheer, verdienmodel producten te ontwikkelen	+ kostenreductie maaibeheer, kostenreductie strooizout, omzet producten	+/- kostenreductie RWZI, nog geen verdienmodel / reductie kosten asfaltproductie	+ kostenreductie ontdoener, verdiensten uit producten	+ kostenreductie ontdoener mogelijk, afh. huidige route	+ kostenreductie waterschappen, continuïteit / prijs feedstock kunstmest
4. Kosten inzameling / logistiek t.o.v. huidige route	- Hogere kosten +/- Kosten vergelijkbaar met huidige route + beperkte reductie kosten t.o.v. huidige route ++ aanzienlijke reductie kosten mogelijk	+ Stroom wordt al ingezameld, reductie kosten logistiek door drogen - afh. Locatie	+/- onderdeel van regulier beheer / sorteren op locatie	+/- Neutraal, stroom wordt al ingezameld	- Meer handling (instructie, aanpassing maaibeheer, inkuilen)	+/- Neutraal, stroom komt al gescheiden beschikbaar	- opzetten / uitbouwen logistiek separate inzameling schillen	+/- hogere kosten logistiek gewasresten, overige stromen worden al ingezameld	+/- Hogere kosten bij slibas-route (transport, zuivering). Langere termijn potentieel lager - kostendaling logistiek mogelijk door lokale verwerking (Torwash)
5. Contracteerbaarheid feedstock	- Veel concurrentie/feedstock slecht beschikbaar +/- Beschikbaarheid feedstock twijfelachtig + Goede, continue beschikbaarheid feedstock ++ Feedstock in ruime mate beschikbaar	++ eigen inzameling	+/-, afh. eigenaar: exploitatie in sommige gevallen uitbesteed	++ beschikbaar uit regulier beheer	+/- uit regulier beheer. toenemende belangstelling stroom	++ eigen reststroom	+ weinig concurrerende initiatieven	+/- hoogwaardige reststroom, veel concurrentie	+ , weinig/geen concurrentie voor stroom, groeiend aanbod door EU wetgeving

Tabel 16 Inschatting score op economische criteria

Criteria duurzaamheid	Toelichting	1. Realiseren van droogcapaciteit voor biomassa in de MRA	2. Opschalen lokale houtproductie	3. Optimaliseren verwaardingsroute waterplanten	4. Grassbloxxx – inzet bermgras voor productie isolatieplaten	5. Hoogwaardige inzet cellulose uit RWZI-zeefgoed	6. Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (als mono-stroom en in GFT)	7. Grondstoffen food/feed uit schone, groene reststromen	8. Terugwinnen van fosfaten uit RWZI-slib
1. Positie in de duurzaamheidspiraal	- nieuwe route lager in piramide +/- inzet op zelfde niveau + 1 niveau omhoog ++ meerdere niveaus omhoog	+ verbranding naar brandstof	+ verbranding naar materialen	++ composteren naar materialen / food feed	++ composteren/verbranden naar materialen	++ verbranden naar materiaal	++ composteren naar food/feed en farmaceutica	+ VGI reststromen grotendeels al naar feed, wel stappen mogelijk veiling en gewasresten	+ verbranden naar bulkchemie
2. Circulariteit / mogelijkheid tot cascadering eindproduct	- Geen cascadering / eindstap in cascade +/- Herinzetten reststroom twijfelachtig + Route sluit goed aan bij principe cascadering ++ Route sluit zeer goed aan bij principe cascadering	- Energietoepassing, eindstap in cascade.	++ eindproducten weer herbruik- of recyclebaar	+ deels (+ food-feed, + papier, - inzet in composieten)	+ platen recycleerbaar ? / terugwinnen vezels	+/- asfalt eindstap in cascade, isolatieplaten mogelijk recyclebaar	+ na gebruik in producten grotendeels in grote org. reststroom	++ in zelfde route na toepassing in product	++ fosfaat wordt teruggebracht in voedingscyclus
3. Impact op bruikbaarheid overige deel biomassastroom	- Resterend deel niet/in mindere mate beschikbaar +/- Mogelijke impact beschikbaar resterend deel + Geen impact op beschikbaarheid resterend deel ++ Route zorgt voor betere beschikbaarheid stroom	+ geen impact	+ Combineren met hoogwaardige verwerking tak- en tophout	+ geen impact	+ geen impact	+ geen impact op verwerking andere stromen	+ mogelijk (zeer beperkte) impact op calorische waarde GFT stroom	+ gaat met name om mono-stromen, impact op bruikbaarheid reststroom niet waarschijnlijk	+ geen impact
4. Overige milieu-impacts van nieuwe toepassing	- Negatieve bijeffecten nieuwe verwaardingsroute +/- Geen indirecte effecten verwacht bij nieuwe route + Positief bijeffect nieuwe verwaardingsroute ++ Sterk(e) positieve bijeffecten bij nieuwe route	+/- Mogelijk hogere uitstoot, echter eveneens hogere energieopbrengst t.o.v. direct verbranden.	+/- geen aanvullende milieu-impacts	+/- geen aanvullende milieu-impacts	+ positieve impact energie door toepassen isolatiemateriaal	+ energiereductie door verhogen efficiëntie zuivering	+/- geen aanvullende milieu-impacts	+/- mogelijke negatieve impact door toename vervoersbeweging en (alleen bij gewasresten, relatief beperkt deel stromen)	+ Potentieel lager energiegebruik en hergebruik metalen
5. Volume dat duurzamer kan worden verwerkt als onderdeel van het totaal / totaal volume	- zeer klein volume < 5 kton +/- klein volume 5 -20 kton + grote volumes > 20 kton ++ zeer grote volumes >50 kton	++ mogelijk aanzienlijk deel stroom / gericht op grotere volumes	- vooralsnog beperkt deel totale stroom/beperkt totaalvolume	+ grote volumes. Afzetmarkt vezelproducten kan beperkende factor zijn / groeiende stroom	++ potentieel grotere volumes	+/- gehele stroom/vooralsnog klein totaal volume, aanzienlijk potentieel	+ ca. 20 kton	++, grootschalige inzet monostromen / gericht op grotere volumes	++ potentieel grotere volumes

Tabel 17 Inschatting score verwaardingsroute op duurzaamheidscriteria

E.2 Ranking verwaardingsroutes en voorstel selectie business cases

De bovenstaande verwaardingsroutes zijn gerangschikt op basis van de volgende afwegingen:

1. Aan elke route is een (ongewogen) totaalscore toegekend op basis van de opgetelde scores per criterium (++ = 2 punten, + = 1 punt, +/- = 0 punten, - = -1 punt).
2. Bij een gelijke eindscore is voorrang gegeven aan de verwaardingsroute met een hogere totaalscore op de economische haalbaarheid, vanuit de gedachte dat een positieve business case (nieuwe route mag in ieder geval niet tot extra kosten leiden) doorslaggevend is, waarna vervolgens wordt gekeken naar (optimalisatie van) duurzaamheidsimpacts.
3. Indien ook op de economische totaalscore gelijk wordt gescoord, is het volume biomassa dat duurzamer kan worden verwerkt doorslaggevend, aangezien dit criterium het best weergeeft wat de totale impact van de verwaardingsroute (evt. na opschaling) kan zijn, zowel in milieu- als in economisch opzicht.

In de onderstaande tabel zijn de verwaardingsroutes op basis van deze systematiek gerangschikt en wordt een korte toelichting gegeven alsmede aandachtspunten voor verdere ontwikkeling van de route. Hierbij worden aandachtspunten gegeven die uit de beoordeling naar voren zijn gekomen. Tevens worden, waar relevant, belangrijke punten uit de algemene projectinformatie weergegeven

Ranking	Verwaardingsroute (score)	Aandachtspunten uit beoordeling voor business case
1	Terugwinnen van fosfaten uit RWZI-slib (totaal 12, haalbaarheid 5)	Zeer interessante route gezien omvang stroom en mogelijkheid fosfaat. Time-to-market is aandachtspunt, deze is relatief lang als gevolg van benodigde technologische ontwikkeling zuiveringsstap slibas / innovatief Torwash® procedé.
2	Realiseren van droogcapaciteit voor biomassa in de MRA (totaal 10, haalbaarheid 7)	Door omvang stromen grote impact mogelijk. Vanuit de optiek van cascadering is dit een eindtoepassing. Vraag naar drogen biomassa leeft breed, ook bij kleinere initiatieven.
3	Terugwinning eiwitten en vetzuren uit schone, groene reststromen (totaal 10, haalbaarheid 5)	Feedstock wordt grotendeels al hoogwaardig ingezet, er is in toenemende concurrentie tussen verwaardingsroutes. Uitdaging ligt in identificeren stromen en ontwikkelen van hoogwaardige verwerkingscapaciteit voor technologieën die de hoogste meerwaarde genereren.
4	Etherische olie en terpenen uit citrusschillen als mono-stroom en in GFT (totaal 9, haalbaarheid 4)	Route biedt perspectief om grote mono-stroom uit grote GFT-stroom te houden en hoogwaardig te verwerken. Daarnaast mogelijkheid om meer waarde te genereren uit (bijproduct van) vergisting grote stroom GFT. Uitdaging in opzetten efficiënte logistiek (in ontwikkeling in samenwerking met partner Orgaworld/Renewi).
5	Hoogwaardige inzet bermgras voor productie isolatieplaten (totaal 9, haalbaarheid 3)	Potentieel zeer interessante route, echter momenteel nog niet in de demonstratiefase - voor deze route loopt momenteel onderzoek naar de technische haalbaarheid (als onderdeel van het 'Grassbloxxx' project), waarna - indien positief - vanaf oktober 2018 de business case wordt ontwikkeld.

6	Opschalen lokale houtproductie (totaal 8, haalbaarheid 5)	Hoogwaardige toepassing, economisch interessant - voorbij demofase, vrijkomend stamhout wordt in veel gevallen al commercieel geëxploiteerd. Uitdaging zit met name in aanpassing beheer gericht op het beschikbaar maken van hoogwaardige biomassastromen (waaronder stamhout).
7	Optimaliseren verwaardingsroute waterplanten (totaal 8, haalbaarheid 3)	Ontwikkelen van verwaardingsroute is in toenemende mate urgent, biomassastroom komt in grotere volumes vrij bij regulier beheer. Business case voor verwaarding lijkt echter lastig rond te krijgen, deze is afhankelijk van efficiënt raffinageproces en succesvolle verwaarding vezelmateriaal.
8	Hoogwaardige inzet cellulose uit RWZI-zeefgoed (totaal 7)	Stroom is relatief makkelijk beschikbaar bij RWZI's met zeefinstallatie, deze vergt echter een aanzienlijke investering. Stroom zal daardoor waarschijnlijk niet snel in omvang toenemen. Economisch potentieel huidige route naar asfalt te verbeteren door procesoptimalisatie. Potentieel eventuele route naar plaatmateriaal nog nader vast te stellen (heeft reeds de aandacht van samenwerkende partners).

Tabel 18 Ranking verwaardingsroutes en aandachtspunten business cases

Aangezien het realiseren van droogcapaciteit (nr. 2 in de ranking) als faciliterend wordt gezien voor andere routes (met name lokaal hout) is besloten deze te koppelen aan (6) opschalen lokale houtproductie. De toepassing van bermgras in isolatieplaten (5) is in ontwikkeling in een parallel initiatief waarin de Provincie Noord-Holland al participeert. Om die reden is deze verwaardingsroute niet geselecteerd voor nadere uitwerking in fase 2 van dit project.

Op basis van de ranking en bovenstaande overwegingen zijn de volgende verwaardingsroutes geselecteerd voor de sessies in fase 2:

1. Terugwinnen van fosfaten uit RWZI-slib;
2. Realiseren van droogcapaciteit voor biomassa in de MRA, gekoppeld aan opschalen lokale houtproductie;
3. Terugwinning eiwitten en vetzuren uit schone, groene reststromen;
4. Etherische olie en terpenen uit citrusschillen als mono-stroom en in GFT.

Bronnen

Literatuur

AEB (2018), Jaarverslag 2017.

AEB (dec. 2018), "AEB Bio-energiecentrale (AEB BEC)", 21 december 2018.

AEB (n.d.) website, Innovatie; <http://www.aebamsterdam.nl/over-aeb/nieuws/2015/power-to-protein/>, 2015. Afval Online (2018) <https://www.afvalonline.nl/bericht?id=26651>

Aranda, g. et al, "The Economy of Large Scale Biomass to Substitute Natural Gas (bioSNG) plants", EC, 2014.

Avantium (2018). Website, Avantium starts construction of bio-MEG demonstration plant in the Netherlands

BeGreen (n.d.). Website, Uitbreiding houtwarmtestation Nuon Lelystad

Bengtsson, S. et al (2017), "PHARIO Stepping stone to a sustainable value chain for PHA bioplastic using municipal activated sludge", Stowa.

Bio Energy Netherlands (n.d.). Website, <https://bioenergynetherlands.nl/>

Biobased Economy (2018). Website, Proef met groen alternatief voor strooizout

Biobased Economy (n.d.). Website, Vergassing

Biobound (2017). Website, <http://biobound.nl/>

Biorizon (2015). Website, Biorizon utilizes municipal waste to develop biobased aromatics

Bos, H. L. et al (2014), "Kwantificering van volumes en prijzen van biobased en fossiele producten in Nederland", Wageningen UR.

Brinkmann, A. (2014). Biomassa als grondstof of als brandstof

Business Insider (2017). Website, Deze 22-jarige scheikundige maakt nieuwe producten van miljoenen kilo's citrusschillen

BVOR (2018). Groenafval als groene grondstof

CBS (2018a). Landbouw; gewassen, dieren en grondgebruik naar regio

CBS (2018b). Regionale kerncijfers Nederland

CBS (2018c) Vestigingen van bedrijven; bedrijfstak, gemeente

CBS (2018d) Zuivering van stedelijk afvalwater; per provincie en stroomgebieddistrict

CBS (2017a). Bedrijfsleven; omzet, bedrijfstak (SBI 2008), regio

CBS (2017b). Bodemgebruik; uitgebreide gebruiksvorm, per gemeente

CBS (2017c). Huishoudelijk afval per gemeente per inwoner

CBS (2016). Afvalbalans, afvalsoort naar sector; nationale rekeningen

Cellu2PLA, website EU LIFE project, 2017

Chaincraft (n.d.). Website, <http://www.chaincraft.nl/>

Circle Economy, "Circulair Noord-Holland - Inzichten in het speelveld van de circulaire economie", Prov. Noord-Holland, 2017.

Circulaire Economie Nederland (n.d.). Ondertekening Corbion

CirTec (2018). Website, <http://www.cirtec.nl/>

CLO (2017). Composteer- en vergistingsinstallaties voor gft-afval, 1989-2015

Corbion (n.d.). Website, <https://www.corbion.com/>

- Crown van Gelder, 2018. Sustainability Facts & Figures 2017
- Den Ouden (n.d. a). Website, [Biobased prototypes](#)
- Den Ouden (n.d. b). Website, [Biobrandstoffen](#)
- DNV GL (2017). Biomassapotentieel in Nederland.
- DSM (n.d.). Website, [The bio-based, high-performance polyamide](#)
- DSM (2013). Website, [DSM en Natuurmonumenten leggen fundament voor biomassa samenwerking in Nederland](#)
- Duurzaam bedrijfsleven (2017). Website, [Investeren in fabriek ChainCraft geeft biobased economie een boost](#)
- Duurzaam Gebouwd (2018). Website, [Royal FloraHolland onderweg naar Zero Waste - outsourcing van afvalmanagement](#)
- ECN, "Torwash® sewage sludge treatment - Increased biogas production, highly-efficient dewatering and phosphate recovery", ECN, 2017.
- Elberts et al., W. (2011). [De beschikbaarheid van biomassa voor energie in de agro-industrie](#)
- Elbersen, W. & Spijker, J. (2014). [Biomassapotentie Rijkswaterstaat](#)
- Ellen MacArthur (2017). [A new textiles economy](#)
- EU verordening 142/2011 tot vaststelling van gezondheidsvoorschriften inzake niet voor menselijke consumptie bestemde dierlijke bijproducten en afgeleide producten, 2011.
- European Bioplastics, "Bioplastics market data 2017 - Global production capacities of bioplastics 2017-2022", 2017.
- EY (2015). Circulaire economie in de textielketen: naar innovatieve textielrecycling.
- FD (2017). Website, [ChainCraft gaat op grotere schaal biologische vetzuren maken](#)
- FlevoZine (2017). Website, [Groen Gas Fabriek Almere doet het goed](#)
- FNOI (n.d.). Website, <https://www.fnoi.nl/over-fnoi/>
- Gemeente Amsterdam (2017). Metropoolregio Amsterdam in cijfers 2017.
- Gemeente Amsterdam (2015). [Afvalketen in Beeld](#)
- Gerritse, S. (2016). Adviesrapport. Windesheim
- Grass2grit (2018). Website, <https://www.grass2grit.nl/>
- Green Chemistry Campus (n.d). [Succesvol Waste2Aromatics project van Biorizon krijgt vervolg](#)
- Groceries (2018). Website, [Plantics wint Natural Fibertastic Award 2018 met biobased thermoset plastic](#)
- Groen & Grond (2015). Website, <http://www.groenengrond.com/over-ons>
- Groengas (n.d. a). Website, [Groente, fruit en tuinafval \(GFT\)](#)
- Groengas (n.d. b). [Kaart met alle bio-energie installaties in Nederland](#). Informatie afkomstig van RVO.
- Grondstoffen Collectief Almere (2017). Website, <http://gca-almere.nl/projecten/>
- Het Parool (2017). Website, [Weggespoelde voedingsstoffen: 'De waterzuivering wordt een fabriek'](#)
- Hisfa (n.d.) [Risico-inventarisatie ruwvoerders](#)
- Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (2014). [Energiefabriek HHNK](#)
- HVC (n.d.). Website, [locatie Purmerend](#)
- HVC, jaarverslag 2017.
- IEA (2017), 'Global Wood Pellet Industry and Trade Study 2017'.
- Indaver (n.d.), Website, <http://www.indaver.nl/nl/locaties/>

- Joppen, L., "Parenco test met bermgras – eerst afval, nu een grondstof", Agro & Chemie, 14/6/2017.
- Jutte, J.B., Mul, P., Huisman, C., & Steman, B. (2018). Circulaire atlas provincie Flevoland.
- Koppejan, J., Elbersen, W., Meeusen, M., & Bindraban, P. (2009). Beschikbaarheid van Nederlandse biomassa voor elektriciteit en warmte in 2020. SenterNovem.
- Kuipers, B. et al, "De Amsterdamse haven draait groen door", Wageningen UR, juni 2015.
- Loopalife (n.d.). Website, <https://loopalife.com/>
- Levende Have, "Graszaadhooi meestal ongeschikt als diervoer", 2013.
- Meerlanden (n.d.). Samen sneller circulair. Strategie 2016-2020.
- Meerlanden (2017), Jaarverslag 2017.
- Meerlanden (2018). Website, [Groene energiefabriek](#)
- Meewind (2016). Website, [Volg de bouw van Groen Gas Almere](#)
- Milieu Centraal (2015). Website, [Afval scheiden: cijfers en kilo's](#)
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2018), "Leidraad Afvalstof of Product - Richtsnoeren voor de uitleg en toepassing van de begrippen 'afvalstof', 'bijproduct' en 'einde-afvalstatus'"
- Natural Plastics (n.d.). Website, <https://www.naturalplastics.nl/nl/>
- NewFoss (n.d.). Website, <https://newfoss.com/producten/>
- NP recycling (n.d.). Website, [papierslib](#)
- NPSP (2009). Website, <http://www.npsp.nl/textpage2.asp?ID=7>
- Nuon (n.d.). Website, [biomassa, Route naar een CO2-vrije stadswarmte](#)
- Nuon (2014). Website, [Westport warmte](#)
- Nuon (2015). Website, [Contract met Bio Enerco voor biomassacentrale Nuon Lelystad verlengd](#)
- Nutriënt Platform NL (2016). Website, [Fosfaat uit afvalwater](#)
- NVRD (2007). [Energieopwekking uit biomassa](#)
- NVWA, website: <https://www.nvwa.nl/onderwerpen/dierlijke-bijproducten/de-3-categorieen-dierlijke-bijproducten>
- Odegard, I. et al, "Biobased Plastics in a Circular Economy - Policy suggestions for biobased and biobased biodegradable plastics", CE Delft, 2017.
- Omroep Flevoland (2018). Website, [Nieuwe houtgestookte centrale voor stadsverwarming](#)
- Orgaworld (2014a). Website, [Lelystad: de ZAW vergistings- en composteringsfabriek](#)
- Orgaworld (2014b). Website, [Natte vergisting](#)
- Orgaworld (2014c). Website, [Droge vergisting](#)
- Otte Lisse (n.d.). Website, http://www.ottelisse.nl/groenafval_biomassa.html
- Parool (2017). Website, [Fabriek in haven produceert alternatief voor antibiotica](#)
- PeelPioneers (2018). Website, <https://peelpioneers.nl/>
- Plantics (n.d.) Website, <http://plantics.nl/>
- Port of Amsterdam (2017). Website, [Eerste houtvergassinginstallatie van Nederland](#)
- Probos (2014a). Biomassapotentieel NBLH-sector in 2020 en 2050.
- Probos (2014b). [Hout als bron van hernieuwbare energie](#)
- Probos (2018), "Beschikbaarheid van Nederlandse verse houtige biomassa in 2030 en 2050"

- Provincie Noord Holland (2015). Toekomstverkenning mogelijkheden recycling reststromen uit voedselverwerkende industrie
- Quote, 'Vanaf eind 2018 kan Peelpioneers 20 miljoen kilo citrusschillen per jaar gaan verwerken', 20 juli 2018.
- ReShare (2018). Website, Tweede Kamerlid Carla Dik-Faber opent textielinnovatie 'Fiber Sort Machine'
- Rijkswaterstaat (2017). Samenstelling van het huishoudelijk restafval, sorteeranalyses 2016
- Rotie (n.d.). Website, www.rotie.nl
- Royal Floraholland (2015). Jaarverslag Arbo, Milieu en Veiligheid 2015
- RVO (n.d. a). Website, Mestverwerkingsplicht
- RVO (n.d.b). Website, Vergisting en vergassing
- RVO (n.d. c) website, informatie SDE+ regeling
- RVO (2014). Kwaliteitsborging van houtige biomassa voor energietoepassingen
- SCW Systems (n.d.), website: http://www.scwsystems.com/Technologie.html
- Simadan (n.d.). Website, https://simadan.nl/blog/processen/rotie/
- Staatsbosbeheer, Jaarverslag 2017.
- Staatsbosbeheer (2018a). Website, Huhtamaki eierdozen
- Staatsbosbeheer (2018b). Biowarmte de Purmer
- Stadsverwarming Purmerend (2018). Website, https://www.stadsverwarmingpurmerend.nl/
- Stowa (2005). Potentieel voor duurzame energie met biogas uit rioolwaterzuiveringen
- Stowa (2016). Handboek slibvergisting
- Stowa (2018a). Praktijkonderzoek bioraffinage
- Stowa (2018b). Website, Fosfaatje
- Tauw (2017). Knelpuntenanalyse houtrecycling. Rijksoverheid
- The Waste Transformers (2016). Website, http://www.thewastetransformers.com/
- TNO (2015). Circulaire Economie Almere
- Tolkamp, G.W., C.A. van den Berg, G.J.M.M. Nabuurs & A.F.M. Olsthoorn (2006). Kwantificering van beschikbare biomassa voor bio-energie uit Staatsbosbeheerterreinen. Alterra-rapport 1380. Wageningen, Alterra.
- UpcycleCity (n.d.). Website, Openbaar groen.
- Vakblad natuur bos landschap (2015). Papier uit gras en riet is technisch geen enkel probleem
- Van Herk, J., Koning, R. (2009). Biomassa in Laag Holland. InnovatieNetwerk / Laag Holland / Provincie Noord-Holland.
- Velzeboer, C., "Schone verbranding van sojahullen", presentatie Cargill, 2010.
- Vereniging Afvalbedrijven (2014). Van GFT naar grondstof
- Vereniging Afvalbedrijven (2018a). Website, Composteren
- Vereniging Afvalbedrijven (2018b). Website, Zo maakt Orgaworld bioplastics van GFT afval
- Waternet (2017). Website, Nu ook eiwitten uit het riool
- Waterschap Amstel Gooi en Vecht, "Papier uit afvalwater kunnen we opnieuw gebruiken"
- Waterschap Zuiderzeeland (2016). "Biomassa: groen goud voor het oprapen".
- Watersector (n.d.). Website, RWZI installaties

Welink, J. H. (2015). “Meer waarde uit de reststromen - Toekomstverkenning van mogelijkheden recycling reststromen uit de voeding- en genotsmiddelenindustrie Delft”, TU Delft / Provincie Noord-Holland, 2017.

Welink (2016). Toekomstige mogelijkheden hergebruik reststromen uit de agrarische sector, TU Delft.

Interviews / telefonisch verkregen informatie

- [a] Dhr. D. Notenboom, Meerlanden
- [b] Mw. A. Westenbroek, DBC / KCPK
- [c] Dhr. K. van den Berg, Orgaworld / Renewi
- [d] Dhr. P. Kralt, Orgaworld / Renewi
- [e] Dhr. D. Froeling, HVC
- [f] Dhr. H. Wanningen, Staatsbosbeheer
- [g] Dhr. S. Le Fèvre, Gemeente Amsterdam
- [h] Dhr. W. Böttger, NPSP
- [i] Dhr. P. Simoës, Afval Energie Bedrijf
- [j] Dhr. J. De Waard, KplusV
- [k] Dhr. E. Koelemeijer, Schiphol
- [l] Mw. L. Bernhardi, Rijkswaterstaat
- [m] Dhr. P. Postma, Bloc
- [n] Mw. Mascha Philipoom, Gem. Amstelveen
- [o] Dhr. Robert Stuurman, Spaarnelanden
- [p] Informatie per telefoon Den Ouden Groep
- [q] Informatie per telefoon BioBound
- [r] Dhr. B. de Ru, Waternet
- [s] Dhr. N. Persoon, Amsterdam Green Campus / QuisQuiliae
- [t] Dhr. Ad van Vugt, QuisQuiliae
- [u] Dhr. N. Van Stralen, ChainCraft
- [v] Dhr. G. de Jong, MISQ – Olifantsgras papierproducten
- [w] Dhr. P. Kok, KWS
- [x] Dhr. B. de Boer, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
- [y] Dhr. H. Kuipers, Waterschap Zuiderzeeland
- [z] Dhr. L. Stax, Gemeente Amsterdam
- [aa] Dhr. A. Zanelli, ICL Fertilizers
- [bb] Mw. K. Van Hulst-Euler, RHDHV
- [cc] Dhr. G. Zoutberg, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
- [dd] Mw. L. Hensen, PeelPioneers

Survey (+ reacties per e-mail / nabellen)

- [i.] Dhr. P. Briët, Royal FloraHolland
- [ii.] Dhr. H. Van Elderen, Micanthus Groep
- [iii.] Mw. M. Wekking, TNO / Biorizon
- [iv.] Mw. J. Winkel, OFGV
- [v.] Dhr. S. Schram, Gemeente Amstelveen
- [vi.] Dhr. D. Mollee, PWN.
- [vii.] Gemeente Lelystad
- [viii.] Dhr. H. Veldman, Zagerij.Amsterdam

Berekeningen herkomst biomassastromen MRA

I.1 Berekeningen reststomen van landbouw en bosbouw

I.1.1 Stro, graszaadhooi en natte gewasresten

Voor deze biomassareststomen zijn voor de MRA geen specifieke cijfers bekend. Daarom is de data uit verschillende bronnen gecombineerd om zo een schatting te maken.

Om de hoeveelheden biomassa in de vorm van droge gewasproducten (voor stro), graszaden (voor graszaadhooi) en natte gewassen in de MRA te berekenen zijn de volgende stappen gezet:

- Op basis van cijfers van het CBS (2018b) omtrent het grondgebruik in de 33 gemeenten in de regio (in 2016) is bepaald hoeveel hectare akkerbouw- en tuinbouwgrond er in totaal in de MRA aanwezig is (Tabel I.1).
- Op basis van cijfers van het CBS (2018a) is bepaald hoeveel procent van de akkerbouwgrond gebruikt wordt voor het verbouwen van droge gewasproducten, graszaden en natte gewasproducten voor zowel Noord-Holland als Flevoland (Tabel I.2)
- Er wordt aangenomen dat deze verdeling van akkerbouwgrond in de provincies representatief is voor de verdeling akkerbouwgrond in de MRA
- Zodoende kan de oppervlakte verbouwde droge gewasproducten, graszaden en natte gewassen voor de MRA berekend worden. Uit verschillende bronnen (zie tabel kan vervolgens gevonden worden wat de productie van restproducten is voor deze akkerbouwtypes.
- Voor de natte gewassen is de tuinbouw (van bijvoorbeeld koolsoorten en prei) ook van belang. Hierbij is het percentage van de tuinbouwgrond dat wordt ingezet voor het kweken van natte gewassen als basis genomen, en is aangenomen dat deze verdeling van tuinbouw van de provincies representatief is voor de MRA en de totale oppervlakte tuinbouw in de MRA, kan de productie van reststomen berekend worden (Tabel I.4 en I.5).

Tabel I.1 Oppervlakte akkerbouw en tuinbouw in de MRA (CBS, 2018b)

Akkerbouw (ha)	Tuinbouw open grond (ha)	Tuinbouw onder glas (ha)
15.950	1.644	391

Tabel I.2 Akkerbouwgrond verdeling in Noord-Holland en Flevoland en de verhouding t.o.v. de totale oppervlakte. (CBS, 2018a)

	Noord-Holland (ha)	Flevoland (ha)	Gemiddelde verhouding t.o.v. totaal
Totale oppervlakte akkerbouw	30.000	62.000	1
Totale oppervlakte droge gewasproducten (granen)	8.900	14.000	0,26
Totale oppervlakte graszaden	990	320	0,02
Totale oppervlakte natte gewassen	20.000	47.500	0,72

Tabel I.3 De reststomen van de verschillende types akkerbouwgrond

	Oppervlakte teelgrond in de MRA (ha)*	Productie reststomen (ton/ha/jaar)	Geproduceerde reststroom (ton/jaar)	Ingezamelde reststroom (ton/jaar)
Droge gewasproducten (granen)	4.100	5,1 (DNV GL, 2017)	21.000	15.800 (75% wordt ingezameld) (DNV GL, 2017)
Graszaden	300	15 (DS) (Vermeer, 2006)	4.500 (DS)	Onbekend
Natte gewassen	11.500	2,5 (DS) (DNV GL, 2017)	28.800 (DS)	Onbekend

* Berekend door de oppervlakte akkerbouw in de MRA (Tabel I.1) te vermenigvuldigen met de verhoudingen uit Tabel I.2.

Tabel I.4 Tuinbouw open grond verdeling in de provincies Noord-Holland en Flevoland en de verhouding t.o.v. de totale oppervlakte (CBS, 2018a).

	Noord-Holland (ha)	Flevoland (ha)	Gemiddelde verhouding droge gewassen t.o.v. totaal
Totale oppervlakte tuinbouw open grond (hectare)	20.835	7.349	1
Totale oppervlakte boomkwekerijgewassen en vaste planten + fruit open grond (hectare)*	1.167	1.741	0,15
Totale oppervlakte natte tuinbouw	19.668	5608	0,85

* Natte gewasresten uit de tuinbouw bestaat uit alle stromen behalve boom- en fruitteelt

Tabel I.5 Biomassa productie van de natte gewassen in de akkerbouw en tuinbouw

	Oppervlakte teelgrond in de MRA (ha)	Gemiddelde productie gewasresten (ton d.s. / ha / jaar) ⁴	Totale jaarlijkse productie gewasresten (ton d.s. / jaar)	Nuttig verwerkt ²
Natte gewasresten tuinbouw	1.400	3	4.200	30% (1.260) bodembetereaar
Natte gewasresten akkerbouw	11.500	2,5	28.750	30% (8.625) bodembetereaar
Tuinbouw onder glas	400	14	5.600	50% (2.800) bodembetereaar 50% (2.800) compostering
Totaal			38.500	15.700 bodembetereaar 2.800 compostering

Beschikbaar niet-ingezameld: 23.065, Beschikbaar wel-ingezameld: 2.800

⁴ DNV GL, 2017

I.1.2 Houtige biomassa

De berekening voor de houtige biomassa is op eenzelfde manier gedaan als de eerder besproken reststomen (Tabel I.6).

Tabel I.6 Biomassa productie van de fruit- en boomteelt.

Oppervlakte tuinbouw open grond in de MRA (Tabel I.1)	1.644	ha
Verhouding fruit- en boomteelt van open tuinbouwgrond (Tabel I.4)	0,15	
Oppervlakte fruit- en boomteelt in de MRA (ha)	247	ha
Productie houtige massa (ton/ha/jaar)	11 ⁵	ton/ha/jaar
Geproduceerde houtige biomassa in de MRA (ton/jaar)	2.700	ton/jaar
Percentage houtige massa ingezameld (%)	22,5	%
Ingezamelde houtige massa van fruit- en boomteelt MRA (ton/jaar)	620	ton/jaar

Bovenop de houtige biomassa productie van de tuinbouw, moet ook de reststroom van de bosbouw meegenomen worden. Echter wordt de houtige biomassa afkomstig uit de bossen ook bij categorie 2, reststromen van natuurbeheerders berekend. Om dubbeltellingen te voorkomen is deze hier weggelaten.

I.1.3 Mest

Het droge stof (DS)-gehalte in pluimvee mest is 15-25% en het DS-gehalte in drijfmest (runder-, varkens- en kalvermest) is 7,5% (DNV GL, 2017). Zie tabel I.7 voor de hoeveelheden geproduceerd mest in Noord-Holland en Flevoland en de verhoudingen.

Tabel I.7 Hoeveelheden geproduceerd mest in Noord-Holland en Flevoland en de verhouding pluimveemest t.o.v. het totaal (CBS, 2018a).

	Pluimveemest	Drijfmest	Verhouding pluimveemest t.o.v. totaal
Noord-Holland	16.000	3.325.000	0,005
Flevoland	41.000	1.466.000	0,027

Het percentage pluimveemest is erg klein, waardoor het percentage DS-gehalte in drijfmest gebruikt wordt voor de berekening droge stof (7,5%).

In 2015 werd in de Metropoolregio Amsterdam 1.452.000 ton mest geproduceerd (Gemeente Amsterdam, 2017). Dit is ongeveer 109.000 ton DS. 90% van de in de stal vrijkomende drijfmest (rundvee en varkens) wordt verzameld, evenals 80% van de vaste mest (kippen en rundvee) (DNV GL, 2017). Hieruit volgt: 92.600 ton beschikbare mest in de MRA per jaar.

⁵ DNV GL, 2017

I.2 Berekening reststromen gemeentelijk groenbeheer

Op basis van de hoeveelheden organische stromen buitenruimte in verschillende gemeenten in de MRA (Meerlanden, n.d.); cijfers omtrent het groen afval in Flevoland (Jutte et al., 2018); een inschatting van Koppejan et al. (2009) voor Nederland en cijfers voor de gemeente Almere (TNO, 2015), is een inschatting gemaakt van de gemiddelde hoeveelheid organisch afval in de gemeenten per oppervlakte bebouwde omgeving (CBS, 2018c) (Tabel I.8).

De gemeenten met de meest afwijkende relatieve bebouwing zijn buiten beschouwing gelaten.

Tabel I.8: Inschatting biomassa bebouwde omgeving MRA

Gemeente	Totale oppervlakte [ha]	Oppervlakte bebouwd [ha]	Relatieve bebouwing [ha/ha]	Groenafval buitenruimte [ton]	Groenafval per oppervlakte bebouwd [ton/ha]
Aalsmeer	3229	743	0,23	1000	1,35
Almere	24877	3142	0,13	6000	1,91
Bloemendaal	4521	678	0,15	1200	1,77
Haarlemmerliefde en spaarnwoude	2119	127	0,06	550	4,33
Haarlemmermeer	18529	3291	0,18	8500	2,58
Heemstede	964	492	0,51	350	0,71
Noordwijkerhout	2342	327	0,14	450	1,38
Flevoland	241.200	8638	0,03	52.000	6,01
Nederland	4.154.302	355.986	0,09	415000	1,17
Gemiddelde hoeveelheid groenafval [ton/ha]					1,69
Oppervlakte bebouwde omgeving MRA [ha]					34990
Totaal biomassa bebouwde omgeving [ton]					59.200

Circa 34% van de verse houtige biomassa die in Nederland geproduceerd wordt komt uit de bebouwde omgeving. De overige 66% is afkomstig uit natuur en landschap en bossen (Probos, 2014a). Gebaseerd op de gevonden waardes bij de reststromen van natuurbeheerders, kan de houtige biomassa uit de bebouwde omgeving van de MRA geschat worden (Tabel I.9).

Tabel I.9 Productie houtige biomassa uit bebouwde omgeving

Productie houtige biomassa landschapsbeheer in MRA (ton DS/jaar)	Productie houtige biomassa bebouwde omgeving in MRA (ton DS/jaar)
16.000	5.500

Uit de analyse blijkt dat er grofweg 53.000 ton biomassa vrijkomt bij gemeentelijk groenbeheer. Ongeveer 5.500 ton hiervan bestaat uit houtige biomassa. Er moet toegevoegd worden dat dit een uiterst grove schattingen zijn.

I.3 Berekening reststromen van watergangbeheerders

Elbersen & Spijker (2014) schatten dat circa 10% van de oppervlakte van binnenwateren met riet begroeid is. Ook nemen zij aan dat elke hectare riet ongeveer 6.6 ton riet oplevert per jaar. De oppervlakte van binnenwateren in de MRA is 20.200 hectare (CBS, 2017b), waaruit volgt dat de jaarlijkse

productie van riet in de MRA ongeveer 13.400 ton is. Als dit vergeleken wordt met cijfers van rietooft in het Zuiderzeeland (Waterschap Zuiderzeeland, 2016), Almere (Gerritse, 2016) en Provincie Flevoland (Jutte et al., 2018), dan blijkt dat er in de praktijk omgerekend slechts 405 ton riet geoogst zou worden (zie Tabel I.10).

Een vergelijkbare inschatting is gemaakt voor de overige organische reststromen van watergangbeheerders. Hierbij is ook de oppervlakte binnenwateren genomen om de verschillende gebieden te vergelijken (CBS, 2017b) (Tabel I.11). Het IJsselmeer en Markermeer niet meegenomen aangezien deze een vertekend beeld kunnen geven.

Het grote verschil in biomassaproductie in verschillende rapporten wordt ook opgemerkt in Elbersen & Spijker (2014). Koppejan et al. (2009) schatten dat, op nationaal niveau, de beschikbaarheid van riet rond de 20.000 ton ligt. Aangenomen dat de rietproductie per oppervlakte kleine binnenwateren in Nederland gelijk is, dan zou er in de MRA 2190 ton riet beschikbaar zijn. Dit lijkt een realistische middenweg en zal daarom gebruikt worden.

Tabel I.10 Inschatting riet reststroom watergangbeheerders

	Totale oppervlakte [ha]	Oppervlakte kleine binnenwateren [ha]	Riet productie [ton]	Rietproductie per oppervlakte [ton/ha]
Waterschap Zuiderzeeland	241.231	15.215	159	0,01
Almere	24.877	1.898	51	0,03
Gemiddelde hoeveelheid riet reststroom				0,02
Oppervlakte kleine binnenwateren MRA [ha]				20.246
Rietproductie MRA [ton]				405

Tabel I.11 Inschatting overige organische reststroom watergangbeheerders

	Totale oppervlakte [ha]	Oppervlakte kleine binnenwateren [ha]	Organische reststroom waterwegen [ton]	Organische reststroom waterwegen per oppervlakte [ton/ha]
Waterschap Zuiderzeeland	241231	15215	5240	0,34
Almere	24877	1898	175	0,09
Flevoland	241.200	100.000	25.000	0,25
Gemiddelde hoeveelheid organische reststroom				0,22
Oppervlakte kleine binnenwateren MRA [ha]				19.037
Organische reststroom waterwegen MRA [ton]				4.156

I.4 Berekening afvalhout

Uit de CBS cijfers over ingezameld huishoudelijk afval per gemeente per inwoner, zijn de volgende cijfers voor de MRA regio opgesteld. Zowel in het 'verbouwingsrestafval' als in het 'grof tuinafval' kunnen ook nog houtfracties zitten (zoals snoeihout, boomstronken, etc). Onduidelijk is welk deel daarvan nog gescheiden wordt en of gescheiden kan worden.

Tabel I.12 Afvalhout huishoudens in de MRA

	2015	2016
Bron: CBS	ton	ton
Verbouwingsrestafval	8.264	8.195
Grof tuinafval	30.274	30.140
Houtafval (A- en B-hout)	51.674	54.490
Houtafval (C-hout)	4.233	4.860

Zonder het ‘verbouwingsrestafval’ en ‘grof tuinafval’ mee te nemen komt er 59.350 ton houtafval vrij bij huishoudens in de MRA regio (zie Tabel I.12). C-hout heeft hierin een aandeel van 8,2%.

De totale hoeveelheid afvalhout geproduceerd met economische activiteiten in 2014 voor Nederland is 1.937 kton (CBS, 2016). Het grootste deel hiervan (70%) is afkomstig uit de bouwnijverheid sector. Volgens het CBS (2018c) is 13% Nederlandse nijverheidsbedrijven gevestigd in de MRA. Van de totale omzet in de bovengenoemde bedrijfstak in Nederland komt 17% uit de provincies Noord-Holland en Flevoland (CBS, 2017a). Dit is groter dan de MRA. Het werkelijke getal zal dus ergens tussen de 228 en 304 kton aan houtafval liggen (zie Tabel I.13).

Tabel I.13 Afvalhout bedrijven in de MRA

Houtafval van bedrijven (Bron: CBS)	NL	MRA (13% van NL)	MRA (17% van NL)
	kton	kton	kton
B-E Nijverheid (geen bouw) en energie	374	49	65
F Bouwnijverheid	1377	179	239
	TOTAAL MRA	228	304

I.5 Berekeningen reststromen VGI

Voor de berekeningen van de verschillende stromen VGI afval zijn de getallen van Welink (2015) over Noord Holland als beginpunt genomen. Volgens CBS, 2016 wordt 87% van de omzet in de VGI-sector in Noord-Holland in de MRA-regio gemaakt. De reststromen zijn met deze factor vermenigvuldigd en vervolgens geschaald aan de hand van data over de totale hoeveelheid VGI afval in Almere en Lelystad (Jutte et al, 2018), zie tabel I.12.

Tabel I.12 Berekening grootte van verschillende VGI reststromen in de MRA

Soort reststroom	Productie NH (ton/jaar)	Productie in NH MRA (ton/jr)	Verhouding t.o.v. totaal NH	Productie Lelystad + Almere	Productie VGI per reststroom in MRA (ton/jaar)
Groente- en fruitresten	55.000	47.416	0,051	4.311	51.727
Cacaodoppen	43.000				43.000
Vetten en vetzuren	2.000	1.724	0,002	130	1.854
Bleekarde	3.000	2.586	0,003	195	2.781
Zetmeel houdende stromen	6.000	5.173	0,006	390	5.563
Suikers	200	172	0,000	0	172
Koffiemembranen	200	172	0,000	0	172
Wei	10.000	8.621	0,009	585	9.206
Vlees- en visresten	13.000	11.208	0,012	780	11.988
Diverse stromen (Sheagom, rijstvlies, etc.)	9.000	7.759	0,008	520	8.279
Bedrijven <30 fte of geen reactie gegeven (schatting)	180.000	155.181	0,166	10.790	165.971
Sojaschroot- en hullen	600.000				600.000
Maisglutenvoeder	75.000	64.659	0,069	4.485	69.144
Afval bloembollenteelt	88.000	75.866	0,081	5.265	81.131
TOTAAL	1.084.400	934.881	1	85.000	1.050.988

I.6 Berekeningen zuiveringslib RWZI

Van alle RWZI centrales in de MRA is de capaciteit bekend (Watersector, n.d). Daarnaast is via het CBS (2018d) informatie verkregen over het geproduceerde RWZI slib in Flevoland en Noord Holland in 2016. Aangenomen dat de installaties ongeveer hetzelfde deel van hun capaciteit gebruiken, kan de totale hoeveelheid RWZI slib in de MRA berekend worden (Tabel I.13).

Tabel I.13: Berekening slib van RWZI in MRA a.d.h.v. biologische capaciteit (i.e. à 136 gr. TZV / dag)

Waterschappen Noord-Holland – RWZI's gelegen in MRA		
Hollands Noorderkwartier	Beemster	160.000
	Beverwijk	351.000
	Katwoude	96.300
	Oosthuizen	8.300
	Zaandam-oost	152.000
Amstel, Gooi en Vecht	Amstelveen	125.000
	Amsterdam west	1.014.000
	Blaricum	33.000
	Hilversum	120.000
	horstermeer	200.000
	Huizen	64.500
	Loenen	12.500
	Maarssen	24.000
	Uithoorn	7.000
	Weesp	69.000
Hoogheemraadschap van Rijnland	Westpoort	501.000
	Aalsmeer	35.000

	Haarlem Schalkwijk	112.000
	Haarlem Waardepolder	224.000
	Heemstede	49.000
	Rijssenhout	35.000
	Velsen	133.000
	Zwaanshoek	224.000
	Zwanenburg	252.000
TOTAAL NH in MRA		4.001.600

Waterschappen Noord-Holland – RWZI's niet gelegen in MRA		
Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier	Alkmaar	97.000
	Den Helder	129.000
	Eversteekooog	49.500
	Geertmerambacht	262.000
	Heiloo	105.000
	Stolpen	63.000
	Ursem	62.000
	Wervershoof	306.000
	Wieringen	16.000
	Wieringenmeer	18.100
Amstel Gooi en Vecht	De Ronde Venen	70.000
TOTAAL NH niet in MRA		1.177.600
TOTAAL NH		5.179.200

Percentage capaciteit NH dat in MRA ligt	77,3 %
Totale hoeveelheid slib NH	142943 ton
Slib MRA NH	110.000 ton

Waterschappen Flevoland – RWZI's gelegen in MRA		
Zuiderzeeland	Almere	329.000
	Lelystad	177.000
TOTAAL NH in MRA		506.000

Waterschappen Flevoland – RWZI's niet gelegen in MRA		
Zuiderzeeland	Dronten	52.890
	Tollebeek	145.000
	Zeewolde	34.650
TOTAAL Flevoland niet in MRA		232.540
TOTAAL Flevoland		738.540

Percentage capaciteit Fl. dat in MRA ligt	68,5 %
Totale hoeveelheid slib Flevoland	40.078 ton
Slib MRA Flevoland	27.500 ton

TOTAAL slib RWZI in MRA	138.000 ton

Hoogwaardige inzet biomassa in de MRA

Samenvatting inventarisatie en uitkomsten fase 2: inventarisatie van stromen en technologieën, en identificeren van kansen

Peter Karsch en Emiel Hanekamp

© Partners for Innovation

Maart 2019

1. **Ondersteunen marktpartijen bij ontwikkelen succesvolle business cases**

Ontwikkeling biobased economie (materiaaltoepassingen) vooral gebaat bij realisatie succesvolle business cases (van pilot/demo naar opschalen)

Rol van overheden:

- Ondersteuning door financieringsinstrumenten voor opschaling
- Vergunningstrajecten (incl. bijproduct- of einde-afvalstatus)
- Inzetten eigen koopkracht
- Eisen aan verwerking eigen reststromen (incl. biomassa uit groenbeheer)

2. **Alleen korte-termijn initiatieven stimuleren met lange termijn perspectief**

Verwaardingsroutes gericht op de terugwinning van grondstoffen worden op de lange termijn dominant. Huidige initiatieven gericht op energieopwekking kunnen bijdragen aan deze transitie, mits de ingezette technologie geschikt is om (op termijn) grondstoffen terug te winnen. Innovatieve thermische verwerkingsroutes zoals vergassing, torrefactie en pyrolyse bieden hiervoor goede perspectieven.

1. Inventarisatie biomassastromen

- Samenvatting stromen met potentieel voor hoogwaardiger inzet
- Infographics biomassastromen en –bestemmingen
- Biomassastromen per niveau (waardepiramide)

2. Inventarisatie technologieën

- Samenvatting verwerkingscapaciteit
- Verwerkingscapaciteit per niveau (waardepiramide)

3. Kansrijke verwaardingsroutes

- Fosfaten uit zuiveringsslib van rioolwaterzuiveringsinstallaties
- Terugwinnen van eiwitten en vetzuren uit schone, groene reststromen
- Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (als mono-stroom en in GFT)
- Lokale houtproductie (hoogwaardig zaaghout/ inzet tak- en tophout)
- Discussie: ontwikkelen van business cases / algemene punten uit de sessies

1. Inventarisatie biomassastromen

Inventarisatie biomassastromen MRA: totaal volume ruim 2.400 kton/jaar

Details: zie bijlage 1. Ongeveer een kwart hiervan kan mogelijk hoogwaardiger worden ingezet:

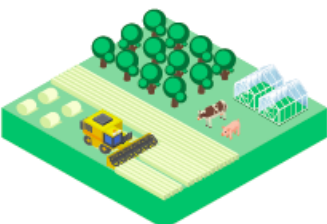
Veelbelovende stromen hoogwaardiger verwerking:	kton/jr
Natte gewasresten uit de landbouw	39
Berm- en natuurgras	82
Houtige biomassa uit natuur- en groenbeheer	20
Reststromen VGI (deel dat nu wordt gecomposteerd)	110
Veilingafval	13
Afvalhout (A- en B-hout)	209
Zuiveringsslib	138
Totaal	611

Potentieel nog (gescheiden) in te zamelen: GFT (248 kton/jr verbrand met restafval), hout uit natuur- en groenbeheer (te verhogen door aanpassingen in beheer, inzameling en verwerking).

BIOMASSASTROMEN IN DE MRA

in ton/jaar

* In ton droge stof

I. Primaire bijproducten

1.1 Reststromen landbouw en bosbouw

- Stro/andere droge gewasbijkanten
- Graszaadhooi *
- Natte gewasresten *
- Houtige biomassa uit fruit- en boomteelt
- Mest *

21.000
4.500
38.550
2.700
109.000

1.2 Reststromen natuurbeheerders

- Gras uit natuurterreinen
- Houtige biomassa van landschapsbeheerders

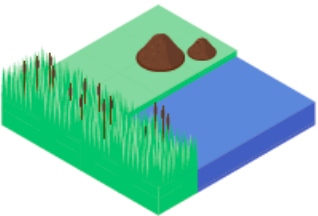
27.900
14.625

1.3 Reststromen gemeentelijk groenbeheer

- Bermgras uit gebouwde omgeving
- Houtige biomassa uit gebouwde omgeving

53.700
5.500

1.4 Reststromen watergangbeheerders

- Riet
- Overige reststromen van waterwegen

2.190
4.200

Toepassingen

Compostering
155.634

Verbranding met energierecuperatie
42.884

Vergisting
2.778

Bulkchemie en brandstoffen

Voedsel en feed
3.825

Materialen inclusief bioplastics en biopolymeren

Niet ingezameld :
19.398
- niet beschikbaar
- wel beschikbaar voor verwaarding

59.347

BIOMASSASTROMEN IN DE MRA

in ton/jaar

2. Secundaire bijproducten

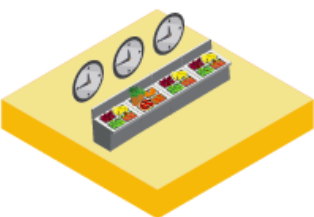
2.1 Reststromen houtbedrijven
- Schoon resthout uit de houtindustrie

20.000

2.2 Reststromen VGI
- Reststromen uit de voedings- en genotmiddelenindustrie

1.050.988

2.3 Reststromen veilingen
- Veilingafval

13.100

2.3 Reststromen papierindustrie
- Organisch slib

954

Toepassingen

122.127

Compostering

12.394

Verbranding met energierecuperatie

44.135

Vergisting

53.619

Bulkchemie en brandstoffen

835.076

Voedsel en feed

12.000

Materialen inclusief bioplastics en biopolymeren

Niet ingezameld :
- niet beschikbaar
- wel beschikbaar voor verwerking

5.691

BIOMASSASTROMEN IN DE MRA

in ton/jaar

* In ton droge stof

3. Tertiaire bijproducten

3.1 Afvalhout
- Afvalhout huishoudens
- Afvalhout bedrijven

59.350
266.000

3.2 GFT
- GFT huishoudens
- GFT en swlll bedrijven

369.697
326.000

3.3 Biomassa uit afvalwaterzuivering
- Zuiveringslib RWZI *
(eindbestemming, 50% wordt eerst vergist)

40.825

Toepassingen

165.868

Compostering

264.851

Verbranding met
energielevering

66.578

Vergisting

Bulkchemie en
brandstoffen

Voedsel en feed

97.605

Materialen inclusief
bioplastics en
biopolymers

853

Niet ingezameld :
- niet beschikbaar
- wel beschikbaar
voor verwaarding

466.117

Onderverdeling stromen naar niveau waardepiramide

> **Herkomst piramide**

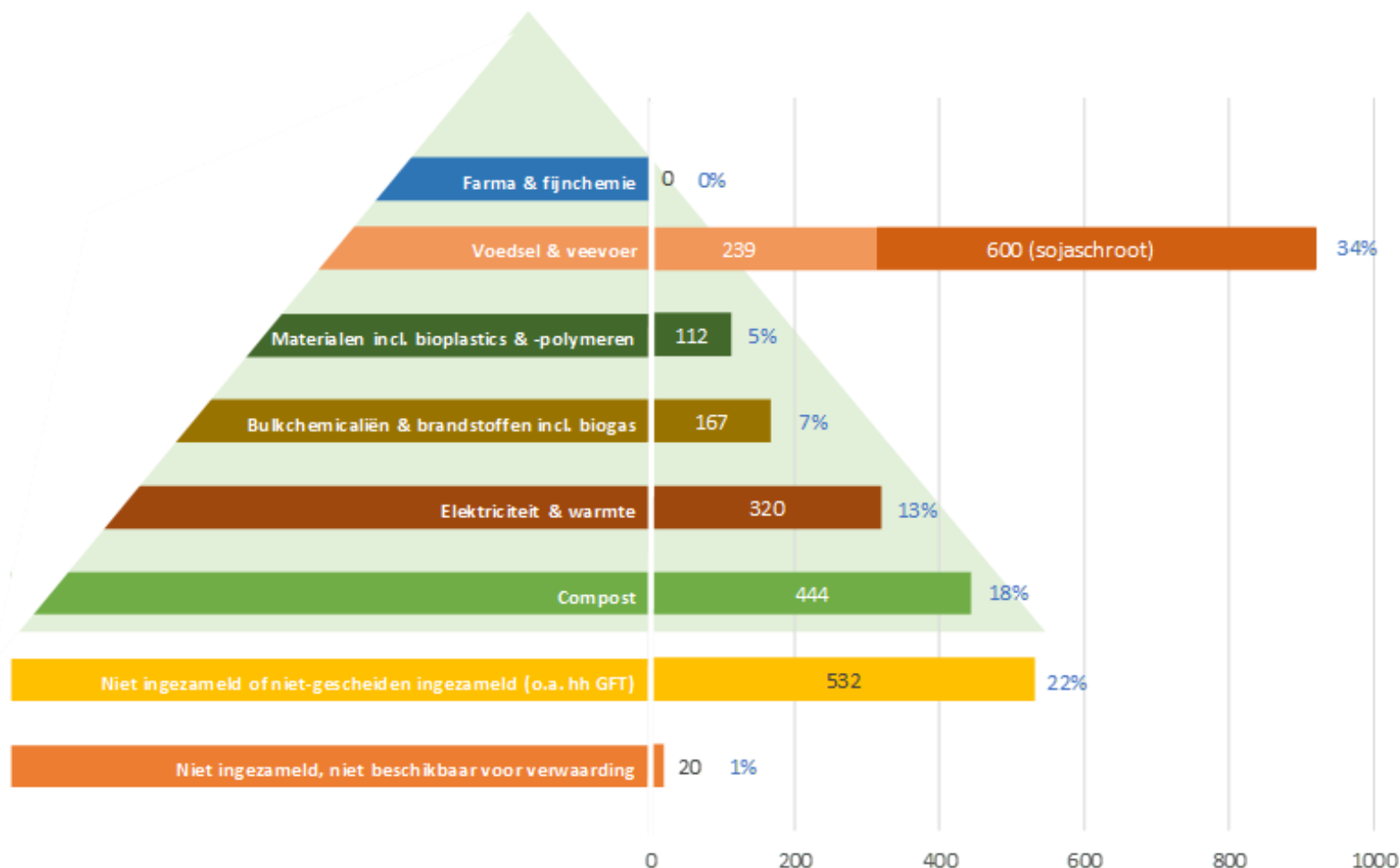
- ‘Waardepiramide voor het optimaal benutten van biomassa’: oorspronkelijk ontwikkeld door ministerie van EZ in 2008
- Basis: toenemende waarde van onder naar boven, toenemend volume van boven naar onder in de piramide
- Breed geaccepteerd en toegepast om hiërarchie aan te brengen in toepassingsmogelijkheden en inzicht te geven in mogelijkheden cascadering

> **Positioneren compostering**

- In de oorspronkelijke versie is compostering niet apart opgenomen
- Door verwerkers / inzamelaars wordt compostering – uit economisch oogpunt - als basis / onderste laag gezien voor verwerking organisch afval
- Kanttekening: uit oogpunt van klimaatimpact / vastleggen CO₂ en bodemgesteldheid is compostering echter een belangrijke verwerkingsroute

Biomassastromen in de MRA naar bestemming (niveau waardepiramide)

Totalen biomassa MRA in de waardepiramide

2. Inventarisatie verwerkingscapaciteit en technologieën (1)

Operationele capaciteit (zie ook bijlage 2):

Operationeel:	kton/jr
Vergisting	443
Verbranding met energieopwekking	292
Compostering	238
Biobrandstoffen	100
Totaal:	1.073

De capaciteit voor materiaaltoepassingen is nog zeer beperkt (de belangrijkste redenen hiervoor is de achterblijvende marktvraag)

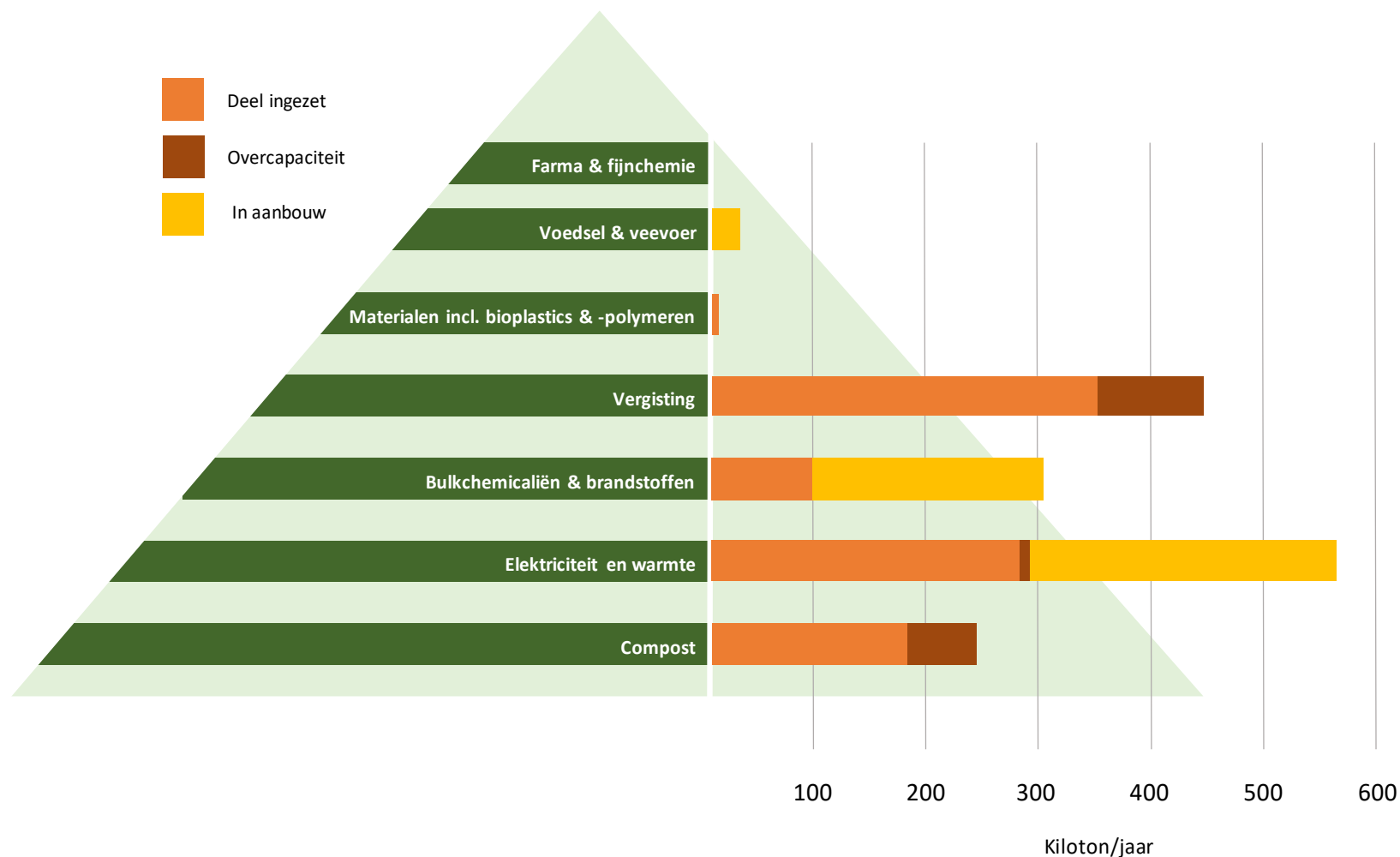
2. Inventarisatie verwerkingscapaciteit en technologieën (2)

Nog in ontwikkeling of in aanbouw:

<i>Capaciteit in ontwikkeling / aanbouw:</i>	<i>kton/jr</i>
Elektriciteit en warmte:	270
- AEB BioEnergie Centrale (110)	
- Nuon Diemen (120)	
- Bioenergy Netherlands (40)	
Biobrandstoffen:	205
- Greenery (100)	
- AEB brandstof uit org. natte fractie (105)	
Grondstoffen food/feed (Chaincraft)	20
Totaal:	495

Verwerkingscapaciteit

Beschikbare capaciteit in de MRA incl. HVC

> N.B: excl. rechtstreekse inzet reststroom, b.v. zaagsel in maneges, VGI-reststromen (zoals sojaschroot) in veevoer

3. Kansrijke verwaardingsroutes: resultaten sessies met marktpartijen

Selectie verwaardingsroutes (o.b.v. economisch potentieel, duurzaamheid, ontwikkelfase in de MRA)

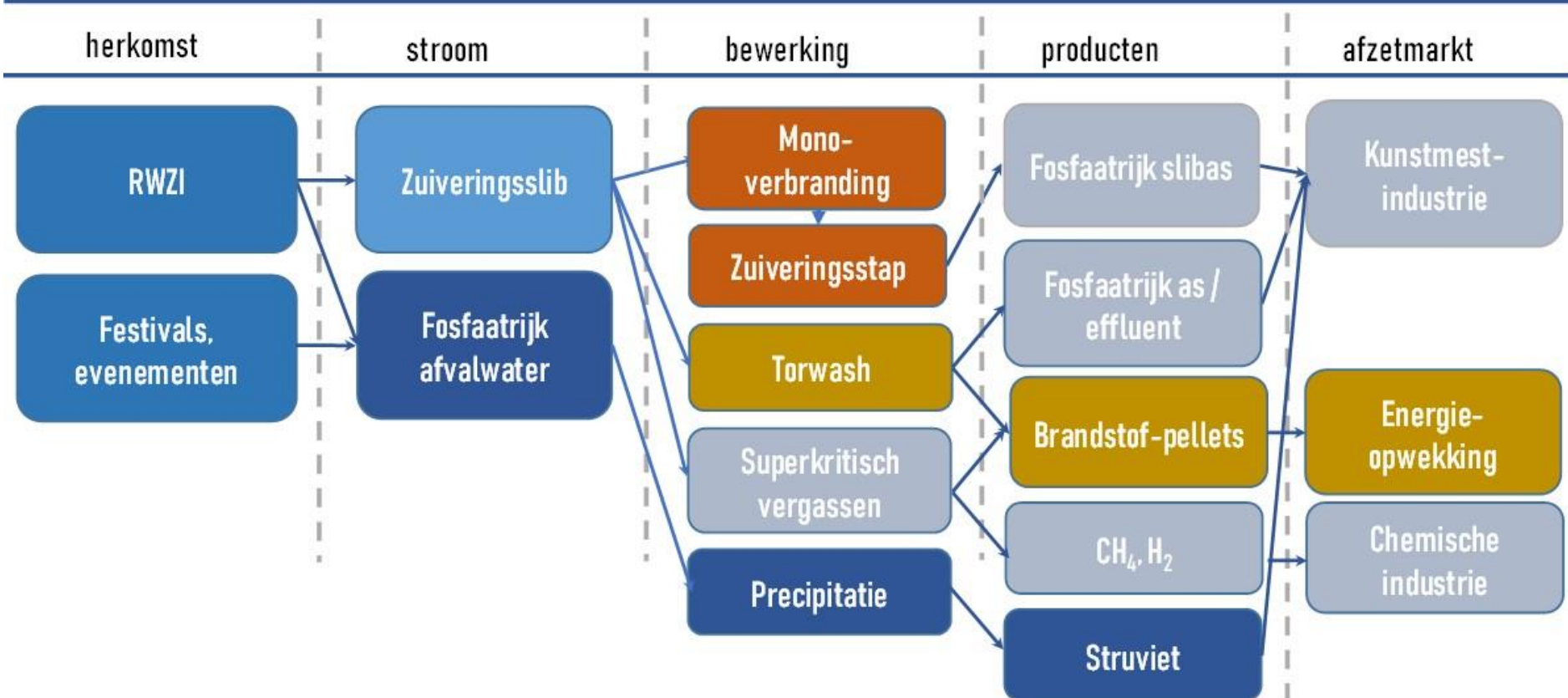
1. Terugwinnen fosfaten uit zuiveringsslib van rioolwaterzuiveringsinstallaties
2. Terugwinnen van eiwitten en vetzuren uit schone, groene reststromen
3. Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (mono-stroom en in GFT)
4. Lokale houtproductie (stamhout als zaaghout/ inzet tak- en tophout)

Selectie verwaardingsroutes: criteria shortlist

Overwegingen shortlist	Toelichting
1. Economisch potentieel	• Marktvraag: eerste inschatting van de mate waarin er een concrete (en voldoende grote) marktvraag bestaat naar product(en) van de verwaardingsroute. • Waarde: inschatting of in de nieuwe verwaardingsroute een hogere marktprijs kan worden gerealiseerd ten opzichte van de bestaande verwerking van de biomassastroom, ofwel er een kostenreductie mee kan worden gerealiseerd.
2. Duurzaamheid	• Kan een stap (of zelfs meerdere stappen) omhoog gemaakt worden in de waardepiramide? Zijn er andere substantiële duurzaamheidsimpacts? • Zijn er mogelijkheden tot cascadering / nuttige toepassing van het eindproduct na de gebruiksfase?
3. Kunnen er stappen worden gezet in de sessies van fase 2?	• Time to market - fase waarin het initiatief zich nu bevindt en de geplande of mogelijke volgende actie om de verwaardingsroute marktrip te maken • Commitment van marktpartijen in de MRA.

3.1 Fosfaten uit zuiveringsslib

3.1 Fosfaten uit zuiveringsslib

Belangrijkste discussiepunten en conclusies:

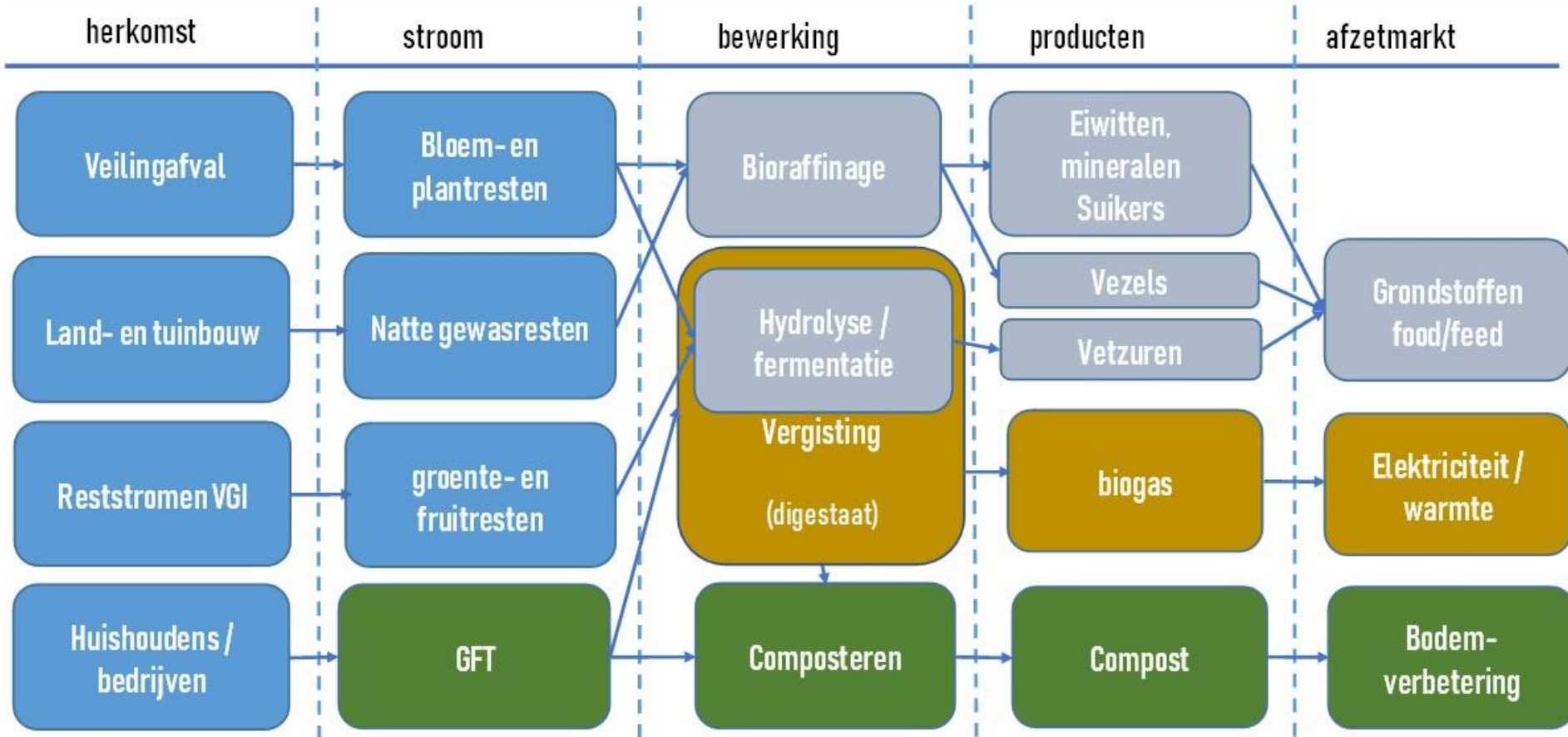
- De **business case** voor inzet van fosfaat uit slibassen is momenteel (nog) **niet sluitend** te krijgen (onder andere door de **lage prijs van virgin fosfaat**).
- **Marktpartijen** zijn niettemin bezig met **ontwikkelen** van deze **verwaardingsroute** uit oogpunt van duurzaamheid en langere termijn bedrijfszekerheid.
- De **overheid** zou een meer **sturende rol** kunnen nemen (zoals in Duitsland, waar regelgeving van kracht is die terugwinnen / nuttig inzetten van fosfaat verplicht).
- De focus ligt vaak op energie - een stimuleringsregeling (**'SDE voor grondstoffen'**) zou kunnen zorgen voor meer aandacht voor het sluiten van kringlopen.
- Daarnaast is **technologische ontwikkeling nodig** om onder economisch aantrekkelijke condities kwalitatief hoogwaardig fosfaat terug te winnen uit slibas.
- **Afvalstatus** is vaak een **belemmering** voor toepassing fosfaat als grondstof (wordt aan gewerkt, o.a. door de waterschappen in overleg met vergunningverleners).
- **Torwash** technologie van ECN: momenteel **gedemonstreerd** in Almere, veelbelovend **zowel** voor energie- als voor grondstoffenterugwinning.

3.1 Fosfaten uit zuiveringsslib

Vervolgacties:

- De **industrie** maakt zich sterk voor **terugwinning** van **fosfaat**, bij ICL en HVC lopen verschillende projecten.
- In februari 2019 is een **Europees projectvoorstel** ingediend gericht op hergebruik van fosfaat uit slibas, waarin 3 van de aanwezige partijen (ICL, HVC en UvA) in participeren.
- Verkennen mogelijkheden ontwikkelen **regelgeving** gericht op **circulaire inzet fosfaten** uit afvalwater/zuiveringsslib door (Provincies Noord-Holland / Flevoland, MRA werkgroep belemmeringen).
- Bij vervolgacties kunnen bestaande initiatieven als het **Nutrient Platform** en de **Energie en Grondstoffen Fabriek** van de waterschappen een rol spelen (b.v. lobby richting rijksoverheid wetgeving / stimulering).

3.2 Eiwitten en vetzuren uit groene reststromen

3.2 Eiwitten en vetzuren uit groene reststromen

Belangrijkste discussiepunten en conclusies:

- **Composter**en wordt vaak als laagwaardig gezien, echter dit is een **essentieel proces** voor in stand houden van de **bodemgesteldheid**.
- Er is **veel te winnen** op het gebied van **nuttig inzetten** schone groene reststromen. B.v. verlies groente snijden (30%), hergebruik zeer beperkt (broccoli snijresten in pasta, vezels uit auberginestengels).
- Een **sluitende business case is mogelijk** met een **mono-stroom** met **voldoende waarde en volume** (b.v. pigmenten uit rozen). Kosten **inzameling** is vaak **knelpunt**, ook vanwege bederfelijkheid van de stromen.
- **Afvalstatus** is daarnaast een **aandachtspunt**, met name bij hergebruik in de voedselkringloop.
- **Insectenteelt** wordt door enkele aanwezigen als een **kansrijke route** gezien voor terugwinnen van eiwitten.
- Er zijn veel initiatieven, risico wiel opnieuw uitvinden: **kennisuitwisseling** (en vinden van partners met de juiste kennis) moet **beter** worden **georganiseerd**.

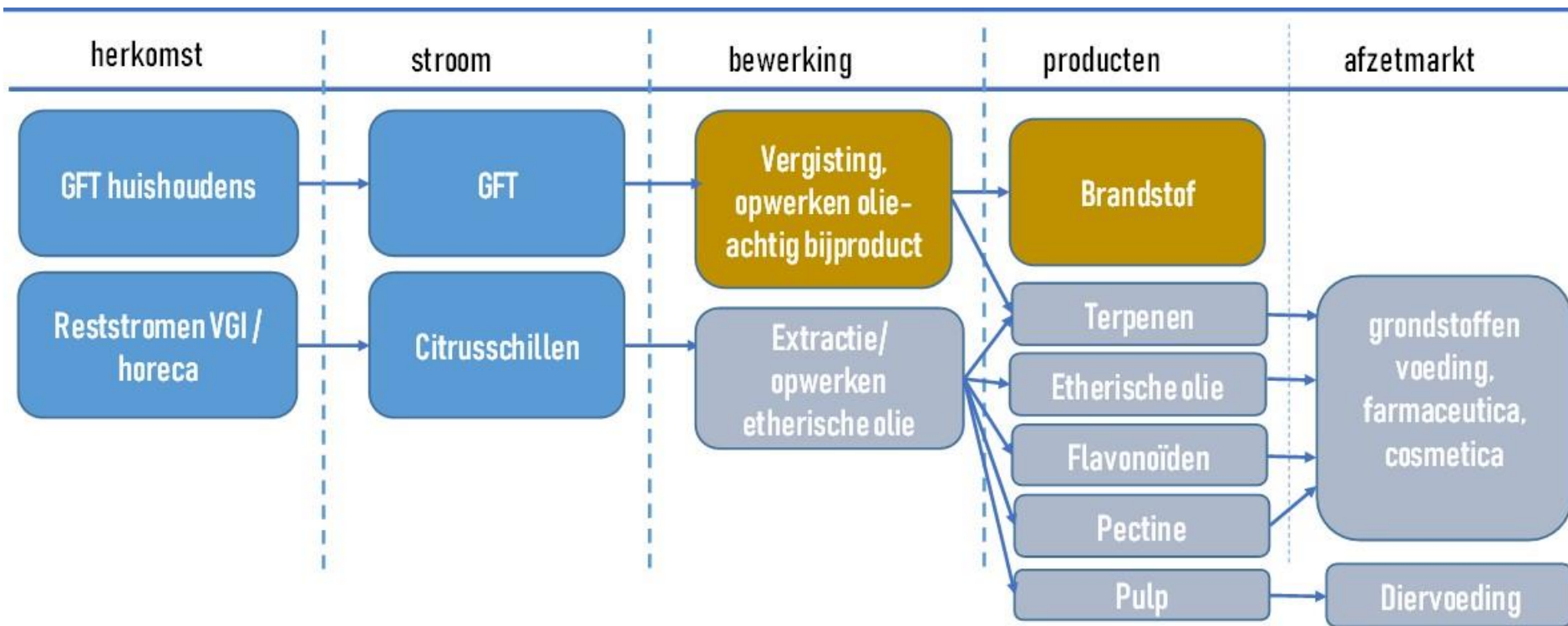
3.2 Eiwitten en vetzuren uit groene reststromen

Vervolgacties:

- **Provincies** kunnen een **bemiddelende rol** spelen bij verkrijgen **einde-afvalstatus**.
- Mogelijkheden verkennen voor **verbeteren kennisuitwisseling** (b.v. door een **platform** waarin alle disciplines vertegenwoordigd zijn), evt. **ondersteuning** door **ketenmanager**?
- **Onderzoek** naar **specifieke stromen** en **technologieën** om stoffen terug te winnen (Provincie Flevoland wil hier mogelijk actie op inzetten).

3.3 Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (mono-stroom en in GFT)

3.3 Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (mono-stroom en in GFT)

Belangrijkste discussiepunten en conclusies:

- Het olieachtige restproduct dat bij vergisting vrijkomt bevat een mengsel aan terpenen, **scheidingstechnologie** is **nodig** om bruikbare grondstoffen te genereren vooral terugwinnen van limoneen is economisch interessant.
- De hoeveelheid is beperkt (bij HVC ca. 12 m³/jr.) echter deze reststroom komt bij elke vergister vrij – in **totaal** gaat het om een **aanzienlijk volume**.
- Grondstoffen uit **gescheiden ingezamelde schillen** worden door verschillende bedrijven (o.a. PeelPioneers, Soop, Ruik) succesvol ingezet. **Inzameling is uitdagend**, de schillen moeten snel (PeelPioneers: < 72 uur) verwerkt zijn.
- Nieuwe initiatieven ondervinden vaak **problemen bij opschalen**: voldoende **stimuleringsmaatregelen** voor onderzoeks- en pilot/demofase zijn, **niet voor opschaling**.

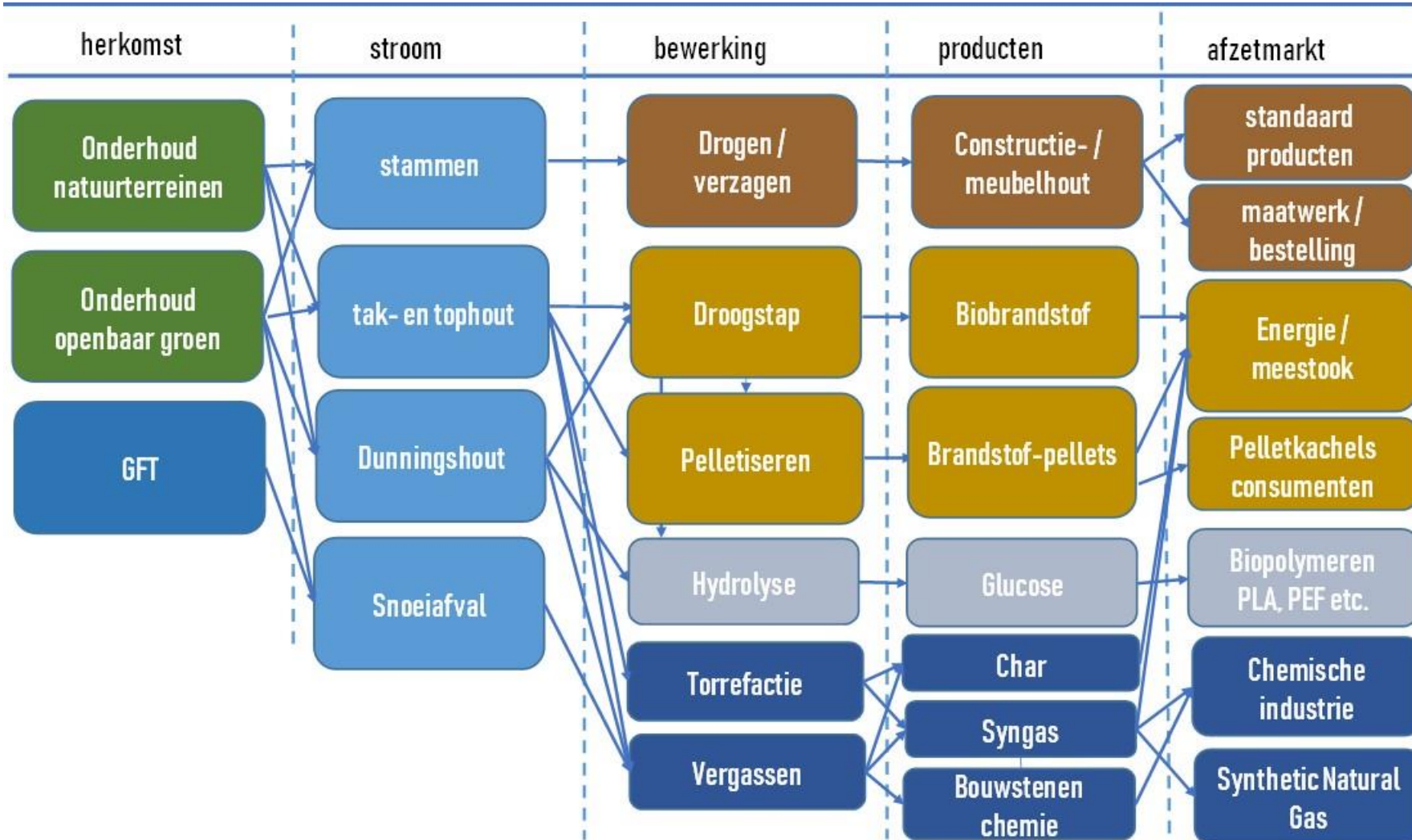
3.3 Etherische olie en terpenen uit citrusschillen (mono-stroom en in GFT)

Vervolgacties:

- Provincie N-Holland verkent met UvA Green Chemistry of **onderzoek** naar **scheiden** van verschillende **terpenen** kan worden geïnitieerd
- Mogelijkheden voor **kleinschalige inzameling in stadscentra** verkennen gescheiden inzameling **mono-stromen** (naast citrusschillen ook b.v. koffiedik en brood) faciliteert hoogwaardiger inzet.
- Marktpartijen hebben behoefte aan **informatie over stimuleringsmaatregelen** (naast documentatie Provincies N-Holland en Flevoland ook over nationale en EU-regelingen gericht op opschaling).

3.4 Lokale houtproductie (stamhout als zaaghout / inzet tak- en tophout)

3.4 Lokale houtproductie (stamhout als zaaghout / inzet tak- en tophout)

Belangrijkste discussiepunten en conclusies sessie 1 (november 2018):

- **Groeiende vraag** duurzame lokale houtproducten en vezelmateriaal: **trend naar biobased** – ondernemersklimaat is gunstig voor materiaaltoepassingen.
- **Aanbod** kan sterk worden **vergroot** door **beheer** meer op **productie te richten**: accent ligt nu op onderhoud openbare ruimte (tegen lage kosten), niet op beschikbaar maken waardevolle reststromen.
- Vrijkomend **hout vervalt aan aannemers** (Gemeente A'dam brengt hier verandering in).
- Steeds meer **aandacht in beleid** voor **materiaaltoepassing** / cascadering.
- Te **weinig coördinatie in beleid** voor toepassing in **materiaal vs. energie** (klimaat vs. circulaire economie): dit zijn aparte silo's die elkaar niet versterken
- **Stimuleringsregelingen** voor **materiaaltoepassingen blijven achter** bij die voor klimaat, veel biomassa gaat daardoor naar energie (geen 'SDE voor materialen').

3.4 Lokale houtproductie (stamhout als zaaghout / inzet tak- en tophout)

Belangrijkste discussiepunten en conclusies sessie 1 (november 2018), vervolg:

- **Kwaliteit** van **houtige biomassa** die bij **grote verwerkers** binnenkomt (HVC, Meerlanden, Spaarnelanden) **wisselt** te **sterk** voor materiaaltoepassingen.
- **Overheden: regie** nemen **als eigenaar** biomassastromen, beleid nodig gericht op zo hoogwaardig mogelijke inzet, **krachten bundelen**.
- De **hoogste prijs** kan uiteindelijk worden geboden door de **chemie**, hiervoor is echter nog technologieontwikkeling (/opschaling) nodig.
- Innovatieve **thermische technologieën** (b.v. torrefactie, pyrolyse, vergassing): bieden optie op termijn **over te schakelen** van **energie naar grondstoffenproductie**.

Vervolgacties:

- **Overheden:** beleid voor (gezamenlijk) hoogwaardig inzetten eigen biomassa
- Organiseren van een **tweede sessie, specifiek** gericht op stimuleren van **materiaaltoepassingen**, incl. verwaarding van sloop-/afvalhout (A/B) meenemen.

3.4 Lokale houtproductie 2: houtige biomassa en afvalhout in materialen

Belangrijkste discussiepunten en conclusies sessie 2 (maart 2019):

Houtige biomassa uit groen-/terreinbeheer:

- Gem. A'dam past **contracten** aan: **hout** (ca. 5.000 bomen en 45.000 m³ snoeihout per jaar) **blijft in eigendom**, gemeente houdt regie op (hoogwaardige) inzet.
- **Aandachtspunt** is **certificering: alleen boshout** kan gecertificeerd worden. Bij aanbestedingen wordt dit wel vaak vereist.
- **Ecor** heeft mogelijk een **toepassing** (plaatmateriaal) voor de laagwaardiger stromen (tak- en tophout, zaagsel), hiervoor kan een pilot worden opgezet (een **haalbaarheidsstudie** daarvoor kost ca. 15-20 k€).

Sloophout:

- Bestaat voor aanzienlijk deel uit **balken**, deze zijn in potentie **goed her te gebruiken**.
- **Bouwbesluit / normering** levert **uitdagingen** op (b.v. standaardafmeting deuren/kozijnen, geen FSC keur voor gebruikt hout, eisen brandvertraging etc.).
- Er is **toenemende aandacht** voor **inzetten sloophout**, dit levert echter nog **weinig** concrete **marktvraag** op (inzetten van **virgin** materiaal is **goedkoper**).

3.4 Lokale houtproductie 2: houtige biomassa en afvalhout in materialen

Vervolgacties:

- Verder **uitbouwen hoogwaardige inzet stamhout** uit groenbeheer (Gem. A'dam, Stadshout, Zagerij.Amsterdam): steeds meer bomen onder regie gemeente, kunnen als zaaghout worden ingezet.
- **Verkennen mogelijkheid** reststromen als tak- en tophout en zaagsel in te zetten voor **productie plaatmateriaal**: financieringsmogelijkheden pilot.
- Bouw- en sloopsector: **pilot** uitvoeren met aanbieden standaardafmeting **balk**, ontbrekende schakel is nog de houtzagerij. Evt. **coördinatie door ketenmanager?**

Mogelijkheden (nieuwe) business cases biomassa in de MRA

- Inventarisatie kansrijke biomassastromen en –technologieën laat zien dat rond de meeste kansrijke stromen al initiatieven lopen in de MRA. **Bottleneck** zit vaak in de stap van **demonstratie naar productieschaal**.
- Sessies (fase 2 van het project): kansen / belemmeringen voor hoogwaardiger inzet: ontwikkelen van geheel **nieuwe verwaardingsroutes** (bijvoorbeeld terugwinnen van grondstoffen uit gewasresten of uit de ‘citrusolie’ uit GFT-vergisting) is **technologisch uitdagend** en vergt **ontwikkeltijd**.
- Door **stimuleren van verwaardingsroutes** die aansluiten bij het zoveel mogelijk inzetten van biomassa in **hoogwaardige (grondstof/materiaal) toepassingen** krijgt **gehele keten** (cascade-inzet) een **impuls**.

Algemene punten uit de sessies (volgende slide) geven daar handvatten voor:

Belangrijke algemene punten uit de sessies:

- Sterke **behoefte** aan financiële **ondersteuning** / level playing field voor inzet **biomassa voor materiaal/grondstoftoepassingen** vs. energie (met name voor investering / implementatiefase van projecten): noodzaak 'SDE voor materialen' breed gedragen onder deelnemers van de sessies.
- Betere **kennisoverdracht en afstemming** tussen initiatieven, beschikbaar maken en houden van eerder opgedane kennis en ervaring met complexe verwaardingsroutes.
- **Overheden** (Provincies/gemeenten MRA, Waterschappen) kunnen een belangrijke impuls geven aan hoogwaardige inzet door **beheer eigen biomassastromen, wegnemen van belemmeringen** in regelgeving en **inzet koopkracht** (een belangrijke uitdaging hierbij is het zodanig inrichten van aanbestedingen dat biobased wordt gestimuleerd (en wordt voldaan aan huidige kwaliteitseisen)).

1. Tabeloverzicht biomassastromen
2. Tabeloverzicht technologieën / capaciteit
3. Doelstelling uitvraag
4. Projectopzet in twee fasen

Bijlage 1: overzicht stromen (1)

	Totale productie	Compostering	Verbranding met energie-	Vergisting	Materialen incl. bioplastics	Voedsel en feed	Niet ingezameld niet beschikbaar	Niet ingezameld (evt. beschikbaar)
	ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton
Primaire bijproducten								
Stro / andere droge gewasbijproducten	21.000	68% 14.175				8% 1.575	25% 5.250	
Graszaadhooi *	4.500	50% 2.250				50% 2.250		
Natte gewasresten *	38.550	7% 2.800					33% 12.685	60% 23.065
Mest *	109.000	58% 62.968	25% 26.854	3% 2.778				15% 16.400
Houtige biomassa uit fruit- en boomteelt	2.700	23% 620						77% 2.080
Gras uit natuurterreinen	27.900	50% 13.950						50% 13.950
Houtige biomassa van landschapsbeheer*	14.625	18% 2.633	72% 10.530				10% 1.463	
Bermgras uit gebouwde omgeving	53.700	100% 53.700						
Houtige biomassa gebouwde omgeving	5.500		100% 5.500					
Riet	2.190	20% 438						80% 1.752
Overige reststromen van waterwegen	4.200	50% 2.100						50% 2.100
Miscanthus (teelt rond Schiphol)	1.600	50% 800			50% 800			

Bijlage 1: overzicht stromen (2)

	Totale productie	Compostering	Verbranding met energie-	Vergisting	Bulkchemie en brandstoffen	Materialen incl. bioplastics en	Voedsel en feed	Niet ingezameld niet beschikbaar	Niet ingezameld (evt. beschikbaar)
	ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton	% ton
Secundaire bijproducten									
Schoon resthout uit houtindustrie	20.000		10% 2.000		30% 6.000	60% 12.000			
Reststromen VGI	1.050.988	10% 110.337	1% 8.130	4% 44.135	5% 47.619		79% 835.076		1% 5.691
Veilingafval	13.100	90% 11.790	10% 1.310						
Organisch slib papierindustrie	954		100% 954						
Tertiaire bijproducten									
Afvalhout huishoudens	59.350		70% 41.545			30% 17.805			
Afvalhout bedrijven	266.000		70% 186.200			30% 79.800			
GFT huishoudens	369.697	23% 86.620		10% 35.380					67% 247.697
GFT en swill bedrijven	326.000	23% 76.382		10% 31.198					67% 218.420
Zuiveringsslib RWZI *	40.825	7% 2.866	91% 37.106					2% 853	
Zeefgoed (cellulose)*	1.295					100% 1.295			
	2.433.674	18% 444.428	13% 320.129	5% 113.491	2% 53.619	5% 111.700	34% 838.901	1% 20.250	22% 531.155

Bijlage 2: overzicht capaciteit (1)

Organisatie	Input	Output	Capaciteit (ton/jaar)	Verwerkt (ton/jaar)
Compostering				
Meerlanden Rijsenhout	GFT (2/3 digestaat van vergister)	Compost (20.000 ton), restwarmte glastuinbouw	71.500	51.500
HVC Purmerend	GFT	Compost (3.500 ton)	26.500	26.500
Orgaworld Lelystad ZAW	GFT (25% uit de MRA)	Compost (48.700 ton)	110.000	78.000
Orgaworld Lelystad Biocel	GFT (60% uit de MRA)	Compost (10.000 ton)	30.000	30.000
		Totaal compostering	238.000	186.000
Verbranding (energie)				
Nuon Energy Lelystad	Houtsnippers	Elektriciteit, stadswarmte (5.000 huishoudens)	22.000	22.000
Biowarmte de Purmer	Houtsnippers	Stadswarmte (25.000 hh)	100.000	100.000
HVC Bio-Energie Centrale Alkmaar	resthout	Elektriciteit 200 GWh, warmte	170.000	155.000
AEB Bio-energiecentrale	Snoei- en afvalhout	Stadswarmte (30.000 hh)	110.000	-
Nuon Biomassacentr. Diemen	Houtpellets (import)	120 MW warmte	120.000	-
		Totaal verbranding	292.000	277.000

Bijlage 2: overzicht capaciteit (2)

Organisatie	Input	Output	Capaciteit (ton/jaar)	Verwerkt (ton/jaar)
Vergisting				
Meerlanden Rijsenhout	GFT	Biogas (4,2 miljoen m3), 12.000 l citrusbrandstof	55.000	35.000
HVC Middenmeer	GFT (deels uit MRA)	Biogas (5 miljoen m3)	88.000	88.000
Orgaworld Lelystad Biocel	GFT (60% uit MRA)	Biogas	30.000	30.000
Orgaworld Amsterdam	Vloeibaar org. afval (76% uit MRA)	Biogas	120.000	89.000
Groen Gas Fabriek Almere	Mest, mais- of graan resten, bietenpulp	Groen gas, CO ₂	40.000	40.000
Waterschappen – RWZI's	Slib	Biogas (883.000 m3)	110.400	68.000
		Totaal vergisting	443.400	350.000
Vergassing				
Bio-Energy NL (A'dam)	resthout	Warmte (10 MW) en elektriciteit	40.000	-
		Totaal vergassing	40.000	

Bijlage 2: overzicht capaciteit (3)

Organisatie	Input	Output	Capaciteit (ton/jaar)	Verwerkt (ton/jaar)
Biobrandstoffen				
Biodiesel Amsterdam	Oliën, vetten (Rotie)	125 mln. liter biodiesel	100.000	100.000
Greenenergy Biodiesel	Oliën, vetten		100.000	-
AEB Amsterdam	ONF uit nascheiding	Biogranulaat	105.000	-
		Totaal biobrandstoffen	100.000	100.000
Materialen				
Biobound (Cruquius)	Miscanthus	Vezelversterkt beton	300	300
NPSP (A'dam)	Vezelmateriaal	Biocomposieten	1	1
Plantics (A'dam)	Glycerol, vezelmateriaal	Bioplastics	1	1
		Materiaaltoepassingen	302	302
Materialen				
ChainCraft (A'dam)	Groente-/fruitresten VGI	1.000 ton/jr vetzuren	20.000	-
		Grondstoffen food/feed	20.000	

- > “Beter inzicht in de verschillende stromen biomassa (groen bedrijfsafval, gft, hout- en snoeiafval, bermmaaisel) en in de verschillende kansrijke businesscases om die stromen zo hoogwaardig mogelijk te verwerken in de regio”

Daarvoor is het nodig om:

- > **beter inzicht te krijgen in het potentieel aan volumes** in de MRA-regio, inclusief de logistieke voorwaarden om deze te verzamelen (inventarisatie biomassastromen en –technologieën, incl. huidige/maximale/benodigde capaciteit, analyse hoogwaardigheid verwerkingstechnieken).
- > op substromen te onderzoeken **welke kansrijke businesscases er mogelijk zijn**, welke kwaliteit biomassa daar voor nodig is en hoe de inzameling en kwaliteitsniveau gehaald kan worden.
- > te kijken in **welke samenhang er tussen de partijen** met deze businesscases aan de slag kan worden gegaan.

Fase 1: Data-analyse biomassa in de MRA: huidige en potentieel nieuwe tonnages en typen

A. Grondstof:

- **Waar** bevindt zich **welke type biomassa** binnen de MRA?
- **Hoeveelheden ingezameld**, verwerking door wie en tot wat?
- Potentie **extra volume** in te zamelen biomassa en waar die zich bevindt?
- **Logistiek en inzamelmethodieken** / kosten daarvan, ook voor stromen die op dit moment nog niet ingezameld worden
- **Economische- en potentieel economische waarde** verschillende soorten biomassa

B. Techniek:

- **Bestaande verwerkingsinstallaties** / technieken: huidige- , maximale- en potentieel benodigde **capaciteit**?
- **Analyse van de hoogwaardigheid** van de verschillende bestaande verwerkingstechnieken en argumenten om die technieken te hanteren
- Welke **technieken** bestaan er om biomassa stromen **meer circulair in te zetten**?

Fase 2: Businesscases (wat is nodig om businesscase rendabel te maken) / samenwerking faciliteren > doel: daadwerkelijk oppakken van businesscases marktpartijen en overheden

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. M. de Vries

BEL/IOT

Telefoonnummer +31235144087

vriesma@noord-holland.nl

1 | 2

Betreft: Rapport en Handout 'Hoogwaardige inzet biomassa MRA'

18 SEP. 2019

Geachte leden,

Kenmerk

1165184/1213354

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u ter informatie het rapport en de handout 'Hoogwaardige inzet biomassa MRA' toe.

Uw kenmerk

De Metropool Regio Amsterdam (MRA), de Provincie Flevoland en de Provincie Noord-Holland hebben in het voorjaar van 2018 een onderzoeksoopdracht gegeven aan het onderzoeksbureau Partners for Innovation.

Deze opdracht bestond zowel uit het inventariseren van lokale biomassastromen en de verwerkingscapaciteit daarvan, als het benoemen van kansrijke initiatieven om biomassa te verwaarden binnen de MRA. Het rapport betreft het inventariseren van biomassastromen, technologieën en kansrijke initiatieven binnen de MRA. De handout omvat een samenvatting van het rapport en discussiepunten, conclusies en vervolgacties.

Het bijgaande rapport en de handout zijn geschreven vanuit de circulaire economie met als belangrijk uitgangspunt om zo doelmatig mogelijk om te gaan met grondstoffen. Eén van die toepassingen is het voor energiedoeleinden gebruiken van biomassa ten behoeve van de productie van elektriciteit, warmte en biobrandstoffen. Het rapport en de handout schetsen wat er op dit moment in de MRA gebeurt, maar gaan niet in op de vraag wat wenselijk is vanuit het oogpunt van de energie- en klimaatdoelstellingen.

Op 21 november 2019 vindt op uw verzoek een technische briefing annex 'Benen op Tafel' overleg plaats over biomassa. Dit als startpunt van het proces om tot een provinciaal beleidsdocument over biomassa te komen, mede ter invulling van de passage uit het Coalitieakkoord.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Tijdens het 'Benen op Tafel' overleg kunnen we de mogelijkheid en wenselijkheid bespreken om als provincie te sturen op het gebruik van biomassa in brede zin. Dit vanuit het oogpunt van circulaire economie, energie en klimaat, luchtkwaliteit, landbouw, natuur en gezondheid.

Als één van de bouwstenen voor dit overleg kunnen bijgaand rapport en de handout gebruikt worden. Andere bouwstenen zijn onder andere de notitie van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) ten behoeve van de onderhandelingen over het Klimaatakkoord en de brief van de Staatsecretaris van Infrastructuur en Waterstaat aan de Tweede Kamer over het nu lopende proces van het Rijk om begin volgend jaar tot een duurzaamheidskader voor alle soorten biomassa en alle toepassingen te komen. Verwijzingen naar deze bouwstenen heeft u eerder ontvangen via de brief over de scope-herziening van PDENH (1206594/1252006).

Tot slot zal een overzicht van de instrumenten worden gemaakt, waarbij het voor de provincie mogelijk is om op het gebruik van biomassa te kunnen sturen. Dit komt tijdens de technische briefing aan de orde. Het rapport en de handout 'Hoogwaardige inzet biomassa MRA' zijn toegevoegd als bijlage bij deze brief.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

2 bijlage(n)

Rapport en Handout 'Hoogwaardige inzet biomassa MRA'

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. K.W. Broersen
BEL/GND

Telefoonnummer +31235145397
broersenk@noord-holland.nl

1 | 1

Betreft: Wob-verzoek inzake Zonneweide Jaagweg

Geachte leden,

Ter uitvoering van artikel 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) informeren wij u over het volgende.

Op 8 februari 2021 hebben wij een verzoek om informatie in het kader van de Wet openbaarheid van bestuur ontvangen betreffende zonneweide Jaagweg op locatie Distriport te Berkhout. Op 9 april hebben wij hierop een besluit genomen en u hierover met onze brief van 10 april 2019 geïnformeerd. Op 3 september 2019 hebben wij een aanvullend besluit genomen waarin wij de gedeeltelijke weigering tot openbaarmaking hebben gespecificeerd en besloten hebben tot gedeeltelijke openbaarmaking van aanvullende informatie, te weten een aantal emails over de zonneweide Jaagweg.

Onze beslissing op dit verzoek zal met het verzoek en de openbare informatie in geanonimiseerde vorm gepubliceerd worden via www.noord-holland.nl/Wob.

Vertrouwende u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben,

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

L.W.M.M. BELJAARS

voorzitter

C.J. Loggen

Verzenddatum

- 9 SEP. 2019

Kenmerk

1181057/1257540

Uw kenmerk

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL0010.03.124.B.08

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	1022
Extern Zaak ID	921516
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	21
Omschrijving	MRA: Voordracht tbv inzet Regiegroep 18 oktober 2019 (A-agenda RWK 14-102-2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Op 18 oktober 2019 zal de halfjaarlijkse vergadering plaatsvinden van de MRA-Regiegroep. Aan de Colleges van B&W en GS van de betrokken overheden wordt gevraagd om de vergaderstukken te agenderen in raden en Staten.

AGENDA

Overleg: Regiegroep Metropoolregio Amsterdam
Datum: 18 oktober 2019
Locatie: KAF, Almere
Tijd: 11.30 – 13.30 uur

Agendapunten

Algemeen:

1. Opening en mededelingen

- ...

Inhoudelijk / meningsvormend:

2. Evaluatie MRA Convenant (bijlage 2a, 2b, 2c)

Bespreking van het rapport dat de Evaluatiecommissie heeft opgeleverd over haar evaluatie van de MRA samenwerking.

Gevraagde afspraak:

- 2.1 Kennis te nemen van het rapport van de evaluatiecommissie
- 2.2 Te bespreken in hoeverre de bevindingen en aanbevelingen overeenkomen met het beeld van de leden van de Regiegroep, waarbij de 7 bespreekpunten uit de oplegger de leidraad vormen
- 2.3 Opdracht te geven aan de Agendacommissie om een voorstel uit te werken, zowel qua inhoud als qua proces, voor hoe de aanbevelingen van de evaluatiecommissie te verwerken in de MRA samenwerking

3. Nieuwe MRA Agenda (bijlage 3a)

Bespreking van de conceptversie van de nieuwe MRA Agenda

Gevraagde afspraak:

- 3.1 Kennis te nemen van de conceptversie van de MRA Agenda, en te bespreken in hoeverre deze overeenkomt met de opvattingen en ambities van de verschillende MRA deelnemers

Afspraakvormend:

4. Verslag Regiegroep Metropoolregio Amsterdam 18 april 2019 en het verslag van de extra bijeenkomst van de Regiegroep van 26 juni (bijlage 4a, 4b en 4c)

Ter vaststelling bijgevoegd het verslag van de bijeenkomst van de Regiegroep van de Metropoolregio Amsterdam van 18 april 2018. Een publicatieversie van dit verslag is reeds openbaar gemaakt direct na de bijeenkomst van de Regiegroep op 10 oktober. Deze is ter volledigheid ook toegevoegd als bijlage 4b. Daarnaast is ook het verslag van de

extrabijeenkomst van de Regiegroep van 26 juni ter vaststelling bijgevoegd. Deze is conform afspraak nog niet gepubliceerd, maar zal pas na vaststelling op de website worden gepubliceerd.

Gevraagde afspraak:

- 4.1 Vaststelling van het verslag van de Regiegroep MRA van 18 april 2019
- 4.2 Vaststelling van het verslag van de extra bijeenkomst van de Regiegroep van de MRA van 26 juni 2019, en het openbaar verklaren van dit verslag

5. MRA Werkplan en Begroting 2020 (bijlage 5a)

Conform de afspraken in het convenant wordt elk jaar een MRA Werkplan en Begroting opgesteld voor het daaropvolgende jaar, waarin concreet wordt opgenomen welke acties en resultaten voor dat jaar zijn voorzien, welke bedragen daarvoor zijn begroot en hoe dit wordt gefinancierd. Bijgaand in bijlage 5a het MRA Werkplan en Begroting voor 2020. In dit werkplan is conform eerder uitgesproken wensen in de Regiegroep meer aandacht voor concrete resultaten en producten die naar aanleiding van de activiteiten in 2020 worden opgeleverd. Per actie is in 1 overzichtelijk schema samengevat waar de focus ligt, welke resultaten dat oplevert, wat dit gaat kosten vanuit welk Platform en welke bestuurlijke en ambtelijke trekkers er voor verantwoordelijk zijn.

Gevraagde afspraken:

- 5.1 Het MRA Werkplan en Begroting 2020 vast te stellen

6. Rondvraag

Openbaarheid stukken:

Onderstaande documenten **zijn reeds bij het verzenden van de stukken openbaar gemaakt** (conform afspraken hierover in het Convenant):

- Het rapport van de commissie dat de evaluatie van de MRA samenwerking heeft uitgevoerd (bijlage 2a)
- Het verslag van de Regiegroep van de MRA van oktober 2018 (bijlage 4a)
- Het MRA Werkplan en Begroting 2020 (bijlage 5a)

Daarnaast zal de volgende bijlage openbaar worden gemaakt:

- Het verslag van de extra bijeenkomst van de Regiegroep van de MRA van 26 juni (bijlage 4c)

Retouradres: Strawinskylaan 1779, 1077 XX Amsterdam

Aan de colleges van de deelnemende MRA gemeenten,
provincies en Vervoerregio

Datum 26 juli 2019
Kenmerk 2019MRA07001
Behandeld door Krol/ Langendijk/ Van den Berg
Onderwerp Aanbieding MRA evaluatierapport in voorbereiding op bespreking in de MRA
Regiegroep van 18 oktober 2019

Geachte MRA-colleges,

In het MRA-convenant (2017) staat vermeld dat in principe na vier jaar een evaluatie zal worden uitgevoerd of desgewenst eerder als de Regiegroep dat wil. De MRA Regiegroep heeft in haar vergadering van 10 oktober 2018 besloten de samenwerking vervroegd te laten evalueren. Dit om te reflecteren op de vraag hoe de samenwerking nog verder kan worden versterkt.

Hiervoor is in februari 2019 een externe evaluatiecommissie aangetrokken bestaande uit Staf Depla, Hannie te Grotenhuis en Ralph Pans. Een deel van de bestuurlijke MRA-deelnemers is door deze commissie geïnterviewd, als ook een groot aantal externen.

In de Regiegroep van 26 juni jl. heeft de evaluatiecommissie de hoofdlijnen van de bevindingen mondeling toegelicht. Medio juli hebben wij als opdrachtgevers het rapport van de evaluatiecommissie mogen ontvangen. Wij danken de leden van de evaluatiecommissie hartelijk voor hun inzet. Wij hechten belang aan transparantie binnen de samenwerking. Wij hebben er daarom voor gekozen dit rapport, na overleg als opdrachtgevers, direct vrij te geven aan alle deelnemende partijen van de MRA-samenwerking.

In deze brief geven wij aan hoe het verdere proces rond dit evaluatierapport er uit zal zien.

Inhoudelijke bespreking vindt plaats op 18 oktober

Gezien de recesperiode heeft de Regiegroep (inclusief voorzitters) de inhoud van dit rapport nog niet kunnen bespreken. De Regiegroep zal pas tijdens haar eerstvolgende bijeenkomst op 18 oktober 2019 in de gelegenheid zijn het rapport te bespreken. Het lijkt agenda-technisch niet te lukken om eerder een extra Regiegroep bijeen te roepen.

Verspreiding van het rapport

Wij vinden het belangrijk dat de opdrachtgevers van het rapport (de Regiegroep) tijdig kennis kunnen nemen van dit rapport en dat er voldoende gelegenheid is dit eerst met elkaar te bespreken.

Daarnaast begrijpen wij dat u wellicht ook in deelregioverband de Regiegroep zult willen voorbespreken, en dat alle MRA-deelnemers van het rapport op de hoogte willen zijn en op basis van dezelfde informatie de Regiegroep willen voorbereiden. Daarom hebben wij ervoor gekozen het rapport nu reeds vrij te geven. Met dien verstande dat er nog geen tussentijdse inhoudelijke conclusies aan het rapport kunnen worden verbonden, voordat dit besproken is in de MRA Regiegroep. Het is aan colleges zelf om de eigen processen in te richten rondom deelregio-afstemming en het betrekken van raden-staten in deze voorfase. Uiteraard wordt er in de Regiegroep van 18 oktober een formeel vervolgproces afgesproken, waarbij deelregio- en raadsconsultatie uitdrukkelijk onderdeel van dit proces zal zijn zoals verwoord in het MRA-convenant.

Procesregie en vervolgstappen

Fase voorproces juli – 18 oktober 2019

- Verzending aan de Regiegroepleden (24 juli)
- Verzending aan de colleges van alle MRA-deelnemers (26 juli)
- Verzending van het rapport aan de werkgroep MRA Agenda 2.0
(zij worden gevraagd de aanbevelingen van het rapport te betrekken bij MRA Agenda 2.0 in een voorstel aan MRA-bestuurders, waarbij in ieder geval de oproep om te komen tot focus is meegenomen. Over de noodzaak van focus heerst consensus zowel in de reacties op de eerste conceptversie agenda 2.0, als ook in de Regiegroep van 26 juni in reactie op de bevindingen van de evaluatiecommissie)
- Rapport openbaar op www.metropoolregioamsterdam.nl met begeleidende oplegger (29 juli op website). De MRA-voorzitters buigen zich over mogelijke vervolgprocesvoorstellen om voor te leggen aan de Regiegroep op 18 oktober (in september ontvangt de Regiegroep een nazending). Wij hebben als MRA-voorzitters onze directeuren gevraagd mee denken over vervolgprocesvoorstellen in afstemming met Rijk van Ark. Daarbij proberen we als MRA-voorzitters tegemoet te komen aan de wens van de Regiegroep voortvarend te starten en aan de aanbeveling van de commissie om het oppakken van aanbevelingen niet te laten vertragen door een uitvoerige governance discussie.
- Het rapport wordt meegezonden in de MRA Regiegroepstukken, eind juli. Raden en staten kunnen zodoende ook kennis nemen van het rapport.

Fase vervolgproces na 18 oktober 2019

- Vervolgstappen worden afgesproken in de Regiegroep van 18 oktober. Hierbij zal uitdrukkelijk aandacht zijn voor een heldere procesregie en duidelijke rollen en verantwoordelijkheden.
- Het betrekken van de MRA-gremia, deelregio's, raden, staten en externen bij de vervolgstappen zal nadrukkelijk een rol krijgen in dit nog nader te bepalen vervolgproces.
- Indien het opvolgen van het rapport om het aanpassen van het MRA-convenant vraagt wordt daar een proces op ontworpen (conform huidige afspraken in het convenant zoals consultatie raden en staten).

Wij wensen u veel leesplezier en reflectie toe deze zomermaanden.

Indien u tussentijds vragen heeft over het proces dan kunt u terecht bij onze adviseurs: Marleen Langendijk (m.langendijk@amsterdam.nl), Jan-Jaap van den Berg (bergjj@noord-holland.nl), en Jetske Krol (jskrol@almere.nl). Voor politiek-bestuurlijke vragen kunt u zich tot ons als MRA-voorzitters wenden, daarbij rekening houdend met verminderde beschikbaarheid tot aan september vanwege vakanties.

Hoogachtend,

Femke Halsema, voorzitter MRA Regiegroep

Arthur van Dijk, vicevoorzitter MRA Regiegroep

Franc Weerwind, vicevoorzitter MRA Regiegroep en bestuurlijk trekker MRA evaluatie

Bijlagen:

- Rapport evaluatiecommissie

Meer richting en resultaat

Evaluatie bestuurlijke samenwerking
Metropoolregio Amsterdam

Staf Depla, Hannie te Grotenhuis, Ralph Pans

Voorwoord

Regio's zijn in de afgelopen decennia een niet meer weg te denken figuur geworden in het openbaar bestuur. De relevantie van regionaal beleid en regionale samenwerking is onmiskenbaar toegenomen. Dit heeft alles te maken met de aantrekkingskracht die stedelijke agglomeraties op mensen en bedrijven hebben, waardoor grote steden belangrijker zijn geworden voor het welzijn en de welvaart in ons land. Een ontwikkeling overigens die wereldwijd plaatsvindt, en die ook wel 'agglomeratiekracht' wordt genoemd. De grote vraagstukken van de toekomst kunnen echter niet door de steden alleen van duurzame antwoorden worden voorzien. Steden beseffen in toenemende mate dat zij hun omgeving nodig hebben en omgekeerd beseffen gemeenten in de regio dat zij niet zonder de voordelen van de stad kunnen. Of zoals één van onze gesprekspartners het uitdrukte: 'Geen topregio zonder topstad, en geen topstad zonder topregio.'

De Metropoolregio Amsterdam (MRA) is een voorbeeld van regiovorming die je overal in ons land, maar ook in andere Europese landen, ziet. Wel kenmerkt de MRA zich door specifieke omstandigheden. Economisch gaat het de regio bijzonder goed. Gevolg is dat er een enorme druk op de beschikbare ruimte en infrastructuur in en rondom Amsterdam ontstaat. De oververhitte woningmarkt werkt daarbij maatschappelijk risicovolle verdringingseffecten in de hand. De arbeidsmarkt heeft inmiddels met een toenemende krapte te maken. Deze dynamiek creëert ongekende uitdagingen voor de gehele regio - uitdagingen waarvoor geen vastomlijnde plannen of beproefde oplossingen bestaan.

De urgentie en de complexiteit van de uitdagingen is groot. Overheden en hun beleid doen ertoe. Daarom heeft de MRA bevlogen en geëngageerde bestuurders nodig die eensgezind en capabel de handen aan de ploeg slaan. Deze noodzakelijke mix van samenwerkingsingrediënten hebben wij in ons onderzoek naar de MRA-samenwerking echter te weinig aangetroffen. We zagen daarentegen een opvallende verdeeldheid in allerlei vormen, afgewisseld met handelingsverlegenheid.

Onze aanbevelingen richten zich dan ook vooral op de genoemde voorwaarden voor een succesvolle MRA-samenwerking. Voorwaarden die ons inziens niet facultatief kunnen zijn in een regio waar de hoge kwaliteit van

leven tezamen met een goed voor de hedendaagse samenleving toegeruste en gelukkige bevolking het economische succes van de regio verklaren, maar tegelijkertijd serieus onder druk staan.

De kern van ons advies luidt: verminder de papierproductie en het vrijblijvend praten, geef meer richting aan de samenwerking en boek belangrijke resultaten. Om dit te kunnen bereiken is nodig dat de MRA een heldere, gezamenlijke koers bepaalt en voor de topprioriteiten sterke uitvoeringsprogramma's opstelt. Daarnaast adviseren wij stroomlijning van de governance, zodat die beter dan nu het succes van de inhoudelijke inzet kan dienen.

Wij hopen dat voorliggend rapport een wake-up-call is voor gemeenten en provincies in de MRA, en hen van dienst is om maatregelen te treffen voor een regionale samenwerking die verschil maakt.

Op deze plaats willen wij tot slot de medewerkers van het MRA Bureau bedanken voor de goede ondersteuning die zij ons op tal van momenten hebben geboden en de welkome ontvangst die wij maandenlang hebben ervaren. Daarnaast willen wij alle gesprekspartners bedanken voor de openhartige en informatieve gesprekken die wij met hen mochten voeren.

*Het evaluatieteam,
Staf Depla, Hannie te Grotenhuis en Ralph Pans*

Amsterdam, 12 juli 2019

Inhoudsopgave

I. Inleiding	9
1.1 Evaluatieopdracht	9
1.2 Werkwijze	9
1.3 Leeswijzer	10
2. Uit de gesprekken	11
2.1 Wat vooraf ging	11
2.2 MRA-samenwerking in 2019	12
2.2.1 Waardering van de samenwerking	12
2.2.2 Effectiviteit van de samenwerking	12
2.3 Er kan nog zoveel beter	16
2.3.1. Zaken voor elkaar krijgen	17
2.3.2 Besturing	19
2.3.3 De rol van Amsterdam	23
2.4 Dát alsjeblieft niet!	25
2.5 De blik van buitenstaanders	25
3. Beschouwing	29
3.1 Bevlogen urgentiebesef	29
3.2 Bedrijfsverzamelgebouw op toplocatie	30
3.3 De spagaat van Amsterdam	31
3.4 De kwetsbaarheid van een lichte structuur	31
3.5 Verpletterende versplintering	31
3.6 Onderschatting van de gemeenteraden	32
3.7 Onderbenutting van externe partijen	32
3.8 Vervoerregio en Amsterdam Economic Board	33
4. Aanbevelingen	35
4.1 Kies voor samenwerking die ertoe doet	35
4.1.1 Schep vreugde in het maken van een regionale visie	35
4.1.2 Stuur op koers en resultaten	36
4.2 Leiderschap van Amsterdam	37
4.3 De besturing	38
4.3 Zet de luiken open	43
4.4 Wees voortvarend	43
Bijlage 1 - Onderzoeksvragen	47
Bijlage 2 - Lijst gesprekspartners	49

I. Inleiding

1.1 Evaluatieopdracht

Twee jaar eerder dan voorzien, heeft de Regiegroep van de MRA besloten het samenwerkingsconvenant uit 2017 te evalueren. De opdracht die wij, als onafhankelijk evaluatieteam, meekregen luidde:

“In hoeverre heeft het in 2017 ondertekende Convenant Versterking samenwerking Metropoolregio Amsterdam, en de werkwijze die daaruit voortvloeit, bijgedragen aan verwezenlijking van de ambities die in het Convenant zijn verwoord? En wat kan er worden gedaan om de regionale bestuurlijke samenwerking in de MRA-regio te versterken, inclusief de betrokkenheid van raden en staten?”

In de bijlage treft u de gehele onderzoeksvraag aan.

1.2 Werkwijze

Ten behoeve van ons werk hebben wij vanaf februari 2019 tot en met de eerste week van juni 2019 gesprekken gevoerd met leden van de Regiegroep, de Agendacommissie, de bestuurlijke platforms en de portefeuille overleggen. We hebben een gesprek gevoerd met de colleges van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland en Flevoland. We hebben medewerkers van het MRA Bureau geïnterviewd, alsmede de voorzitters van de directeuren-overleggen Mobiliteit en Economie. Er is een schriftelijke vragenlijst uitgezet onder raads- en Statenleden en met een deel van hen hebben we aansluitend een groepsgesprek gevoerd. Daarnaast hebben we ons licht opgestoken bij een twintigtal deskundigen en bij externe partijen die bij de regio zijn betrokken; zij zijn afkomstig van onder meer het Rijk, de Amsterdam Economic Board, het bedrijfsleven en kennisinstellingen.

Zo hebben we in totaal ruim 80 mensen gesproken. Meestal waren het individuele gesprekken, af en toe waren het gezamenlijke gesprekken. In de bijlage treft u een overzicht aan met de namen van alle gesprekspartners.

Naast het voeren van gesprekken hebben we relevante MRA-documenten bestudeerd en enkele studies naar regionale samenwerkingsverbanden.

In de eindfase van de evaluatie hebben we drie deskundige buitenstaanders –Carolien Gehrels, Frank Kalshoven en Coen Teulings - uitgenodigd om ons conceptadvies kritisch te lezen en ons van feedback te voorzien. Daarna hebben we onze bevindingen eind juni in de Regiegroep gepresenteerd, en begin juli aan de colleges van B&W in de deelregio's. De verschillende reacties hebben wij benut om ons rapport te verbeteren.

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk gaan we in op de opvattingen en ervaringen van onze gesprekspartners. In het hoofdstuk erna onderwerpen we de gespreksopbrengsten aan een nadere beschouwing, om ten slotte in het laatste hoofdstuk aanbevelingen te doen voor verbetering van de samenwerking.

2. Uit de gesprekken

2.1 Wat vooraf ging

In de regio Amsterdam heeft zich in de afgelopen decennia een geschiedenis van overleg en samenwerking gevormd. Ruim dertig jaar geleden werd het 'Regionaal Overleg Amsterdam' opgericht, later omgedoopt tot 'Regionaal Orgaan Amsterdam'. Er werd in die periode toegewerkt naar een 'stadsprovincie', een bestuurlijke vernieuwing die het uiteindelijk in de Tweede Kamer niet haalde. Als alternatief kwamen er 'kaderwetgebieden', de zogenoemde Wgr+-gebieden, en zo ontstond in 2006 de Stadsregio Amsterdam, waaraan 15 gemeenten deelnamen. Gaandeweg gingen deze 15 gemeenten op steeds meer beleidsterreinen samenwerken.

Toen in 2015 de Wgr+-regio's werden afgeschaft, bleef de behoefte aan een goed georganiseerde regionale samenwerking bestaan. In 2016 werd dan ook op initiatief van burgemeester Van der Laan van Amsterdam naar een passende structuur gezocht voor de voortzetting van de samenwerking. Dit initiatief mondde in 2017 uit in een convenant dat werd ondertekend door toen nog 33 gemeenten, 2 provincies en de Vervoerregio. In het convenant worden het doel van de samenwerking alsmede de bestuurlijke inrichting en organisatie uitvoerig beschreven.

De geschiedenis van de samenwerking in de regio Amsterdam laat een afwisseling zien van lichte en zwaardere vormen van samenwerking. In tijden van verplichtende samenwerking werd deze soms als knellend ervaren, terwijl in tijden van vrijblijvende samenwerking soms doorzettingskracht werd gemist.

Met het MRA Convenant is bewust gekozen voor een lichte structuur, met alle voor- en nadelen die daaraan verbonden zijn. Een klein bureau ondersteunt de samenwerking. Het mandaat voor besluitvorming blijft nadrukkelijk bij de individuele bestuursorganen. De zeven deelregio's, waar de MRA in is onderverdeeld, hebben een taak in de voorbereiding en uitvoering van afspraken. Een strategische agenda, die op dit moment wordt herijkt, geeft de samenwerking inhoudelijk richting. Door alle jaren heen, en ook nu weer, is de kern van de regionale samenwerking steeds geweest: economie, ruimte en mobiliteit.

2.2 MRA-samenwerking in 2019

2.2.1 Waardering van de samenwerking

Anno 2019 vinden alle gemeenten en provincies de samenwerking in MRA-verband vanzelfsprekend. Het belang van de samenwerking staat buiten kijf. Velen merken op dat de houding ten opzichte van Amsterdam in de achterliggende jaren is veranderd. 'De stad is meer van ons allemaal geworden', zo vatte één van hen dit samen. Voorts wordt positief gewaardeerd dat zowel grote(re) als kleine(re) gemeenten goed worden vertegenwoordigd en erkend. Dat laatste ziet men overigens ook als een resultaat van de omvangrijke MRA Agenda: daar zit voor iedereen iets in.

Het feit dat men elkaar regelmatig ontmoet en kent, dat men elkaar gemakkelijk weet te vinden als dat nodig is, dat men kennis en ervaringen uitwisselt, dat men weet wat er speelt: het zijn de immateriële resultaten van het regionale netwerk waar men zeer over te spreken is. Tegelijkertijd wordt door velen de bestuurlijke drukte en de grote papierstroom gehekeld.

De MRA-samenwerking heeft naast de immateriële uitkomsten concrete resultaten opgeleverd. Genoemd worden: het Bidboek voor de acquisitie van de EMA, afspraken over bedrijventerreinen en kantoren in het Platform Bedrijven en Kantoren (Plabeka), House of Skills, gezamenlijke maatregelen om toeristenstromen te spreiden, het inzichtelijk krijgen van de totale woningbouwopgave, de activiteiten die samen met de Amsterdam Economic Board worden ondernomen op het terrein van de circulaire economie, de gerealiseerde verbinding tussen Amsterdam en Almere en andere infrastructurele projecten. Op dit moment wordt nagedacht over een fonds (Invest-MRA), waarmee strategische en majeure projecten kunnen worden gefinancierd en waardoor gemakkelijker kan worden aangesloten bij Europese en nationale geldstromen alsmede bij Invest-NL.

Bovenstaande neemt echter niet weg dat een groot deel van de gesprekspartners – en vrijwel alle externe gesprekspartners - kritisch is over de geboekte resultaten. Zij vinden dat de opbrengst van de samenwerking niet in verhouding staat tot de aard en urgentie van de regionale opgaven.

2.2.2 Effectiviteit van de samenwerking

Regelmatig werd ergens in de gesprekken gezegd: '...maar het gaat de regio heel goed', alsof men zich wilde verontschuldigen voor de

samenwerkingsresultaten tot nog toe. De uitspraak echter dat het de regio heel goed gaat, verdient wel enige nuancering. Het is met name de magneetfunctie van Amsterdam die de groei veroorzaakt, het gaat niet overal in de regio even goed en er doen zich ontwikkelingen voor die de economische groei op termijn kunnen belemmeren.

Bovendien wordt nog iets anders over het hoofd gezien. De MRA draagt een vijfde bij aan de economie van Nederland, uitgedrukt in het BNP. Dit betekent dat de nationale economie behoorlijk afhankelijk is van hoe het er in de MRA aan toe gaat. Wanneer de MRA-samenwerking suboptimaal presteert, dan heeft dit consequenties voor de rest van Nederland. In de gesprekken hebben we niet de indruk gekregen dat er een algeheel besef bestaat van deze 'noblesse oblige'.

Hieronder schetsen we een aantal bepalende ontwikkelingen in de MRA - ontleend aan het rapport 'De stad verbeeld' van het Planbureau voor de Leefomgeving en de 'Economische Verkenningen MRA 2019'.

De bevolking in de MRA groeit bovengemiddeld, en dat is met name zichtbaar in de cijfers voor Amsterdam en de deelregio's Amsteland-Meerlanden en Zuid-Kennemerland. Daar is sprake van een bijna dubbele bevolkingsaanwas vergeleken met landelijke cijfers. Jaarlijks groeit de MRA met 20.000 tot 25.000 inwoners.

De groei lijkt ook in de komende jaren door te gaan, en wordt met name veroorzaakt doordat er meer mensen geboren worden dan er overlijden en doordat mensen uit het buitenland in de MRA-regio gaan wonen. Het binnenlandse migratiesaldo is juist negatief: er vertrekken meer mensen uit de MRA naar andere delen van Nederland dan omgekeerd. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat dit een verdringingseffect is als gevolg van de oververhitte woningmarkt.

Woningbehoefteonderzoek laat zien dat er tussen nu en 2040 230.000 woningen moeten worden gebouwd om aan de toenemende vraag te kunnen voldoen.

De economische groei in de MRA, uitgedrukt in het Bruto Regionaal Product, is eveneens bovengemiddeld. De MRA neemt niet alleen een

vijfde van de nationale economische groei voor zijn rekening, uitgedrukt in het percentage van het BNP, ook in vergelijking met andere grootstedelijke regio's in Europa doet de MRA het bijzonder goed; de MRA behoort in dit opzicht onmiskenbaar tot de Europese top. De economische groei weerspiegelt zich onder andere in een jaarlijkse toename van het aantal banen dat varieert van 25.000 tot 45.000.

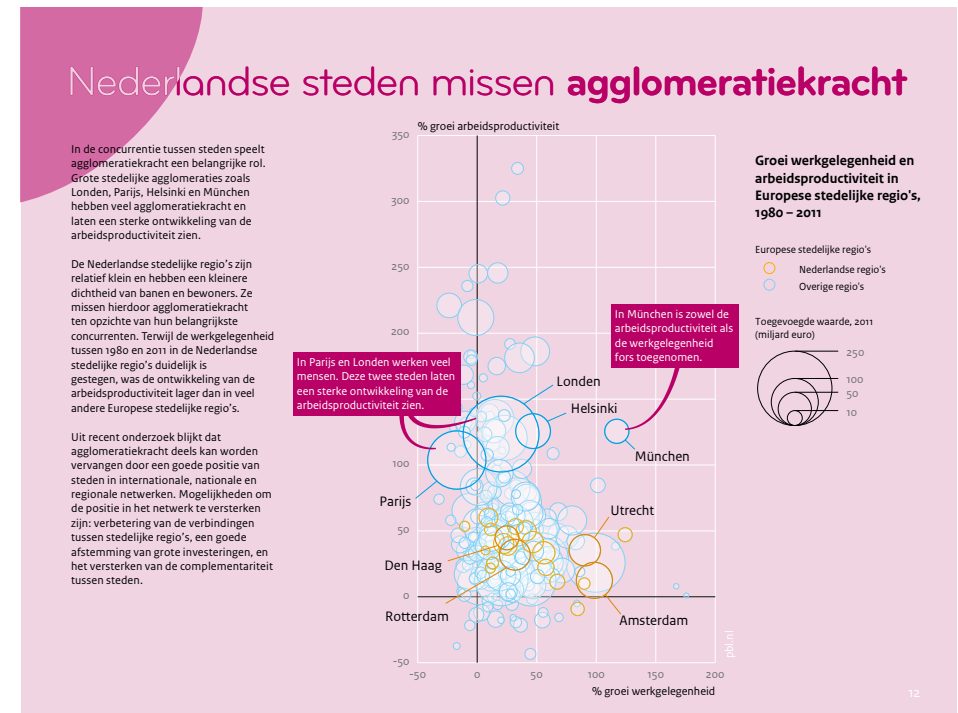
Voor de stad Amsterdam en de deelregio Amstelland-Meerlanden dragen bij aan de grote economische groei. Tegelijkertijd is in sommige andere deelregio's sprake van een minder goede ontwikkeling van economische sectoren en werkgelegenheid. De groei vlakt sinds 2015 wel af en de verwachting is dat deze de komende jaren richting het MRA-gemiddelde gaat.

Sectoren die het sterkst aan het BRP bijdragen, zijn de financiële sector en andere deelsectoren in de zakelijke dienstverlening, de groothandel en de ICT-sector. De MRA blinkt ten opzichte van andere regio's in het land uit in de financiële sector en in andere (specialistische) zakelijke diensten. Qua werkgelegenheid dragen behalve zakelijke dienstverlening en ICT ook detailhandel en horeca relatief veel bij. Hoewel industrie, vervoer en opslag nog steeds belangrijke economische sectoren zijn, zijn het duidelijk 'krimpende' sectoren.

Een andere opvallend verschijnsel is dat de regio relatief veel bedrijven huisvest die grootgebruikers van energie kunnen worden genoemd. Met het oog op de energietransitie is dit een relevant gegeven.

Het gemiddelde opleidingsniveau is vergeleken met landelijke cijfers hoog en stijgt nog steeds. De werkloosheid is laag en de participatiegraad ligt net boven het landelijke gemiddelde. Krapte op de arbeidsmarkt is inmiddels in vrijwel alle sectoren en op alle functieniveaus merkbaar. Tegelijkertijd neemt de arbeidsparticipatie al jaren nauwelijks meer toe, en verwacht wordt dat dit mede door de vergrijzing ook niet meer veel zal veranderen. Tevens laat de arbeidsproductiviteit een vertragende groei zien. Deze combinatie van dalend arbeidsaanbod en vertragende toename van arbeidsproductiviteit zet de toekomstige economische groei onder druk. Om ongewenste ontwikkelingen te voorkomen, zijn blijvende investeringen in menselijk kapitaal en economische innovatie cruciaal.

In onderstaand plaatje, ontleend aan 'De stad verbeeld' (2015) van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), is eveneens te zien dat Amsterdam het landelijk en Europees gezien bijzonder goed doet wat betreft werkgelegenheid, maar minder wat betreft arbeidsproductiviteit, indicator voor innovatie en concurrentiekracht. Gezien de schaal van de Nederlandse steden is dat niet zomaar te veranderen; het PBL geeft aan dat Nederlandse steden en regio's elkaar daarvoor nodig hebben. De agglomeratiekracht kan worden versterkt door verbetering van de verbindingen, afstemming van grote investeringen en versterking van de complementariteit tussen de steden. De laatste ontwikkeling, een forse groei van de woon-werkpendel, laat zien dat regiogrens- overstijgende bewegingen in de praktijk al volop gaande zijn. De toename van woon-werkpendel wordt veroorzaakt door zowel inwoners in de MRA als mensen die buiten de regio wonen en in de MRA werken. De groter wordende pendel betekent een verdere overbelasting van de huidige infrastructuur voor OV en wegen.

Amsterdam en omgeving hebben een onovertroffen aantrekkingskracht op woningzoekenden, toeristen, bedrijven en ondernemende, energieke mensen. De groei ontketent echter een regionale dynamiek waarop nog lang geen adequate antwoorden zijn gevonden: tekort aan (betaalbare) woningen en daardoor verdringingseffecten, een groeiende inkomende en uitgaande pendel en daardoor een toenemende bereikbaarheidsproblematiek, een kolossale ruimtelijke claim van verschillende, noodzakelijke functies en daardoor gebrek aan ruimte voor nieuwe ontwikkelingen, druk op de voorzieningen, en toenemende krapte op de arbeidsmarkt in combinatie met een stagnerende arbeidsproductiviteit.

Uit studies van het Planbureau voor de Leefomgeving blijkt dat overheden aan verschillende knoppen moeten (en kunnen!) draaien om een dynamiek als deze in goede banen te leiden. Dat vereist de vaardigheid om samen met anderen oplossingsrichtingen te vinden die nog niet eerder zijn beproefd. Bovendien moeten oplossingen toekomstbestendig zijn, dus passend bij maatschappelijke ontwikkelingen en behoeften die zich pas op termijn voordoen. Al met al staat de MRA voor een bestuurlijke uitdaging van jewelste.

Gesprekspartners gaven aan dat MRA-bestuurders de juiste knoppen nog niet weten te vinden, en dat de effectiviteit van de samenwerking daarom nog onvoldoende is.

Steeds opnieuw hoorden wij dat het de MRA-deelnemers ontbreekt aan:

- een gezamenlijke opvatting over wat voor regio de MRA wil zijn en wat dit voor de ontwikkeling van de deelregio's betekent;
- een eensgezind beeld van en focus op de opgaven die het meest bepalend zijn voor de toekomst van de MRA;
- een heldere uitvoeringsstrategie en doorzettingsmacht om afgesproken doelen te bereiken.

Dat zijn forse uitspraken, gezien de urgentie en complexiteit van de regionale opgaven. De effectiviteit van de regionale samenwerking moet zich dus nog bewijzen.

2.3 Er kan nog zoveel beter

Voor enkele bestuurders komt de evaluatie te vroeg: 'We zijn nog jong als MRA; geef de samenwerking eerst een kans.' Maar meer overheersend is een ander gevoel, dat door één van de gesprekspartners treffend werd weergegeven: 'Er gebeurt veel goeds, maar er kan nog zoveel beter.'

Duidelijk is dat de wisseling van bestuurders die de afgelopen tijd heeft plaatsgevonden, invloed heeft op eigenaarschap en collectief geheugen. Het is logisch dat dan vragen worden gesteld zoals: 'Waarom doen we de dingen zoals we ze doen?' De gezamenlijke basis van uitgangspunten en werkwijzen moet opnieuw worden verinnerlijkt.

Dit gezegd hebbende, is niettemin opvallend hoeveel commentaar er wordt geleverd op de governance. Niemand is tevreden over hoe de samenwerking op dit moment wordt bestuurd. Daarbij wordt dan al snel naar Amsterdam gekeken. Als Amsterdam meer leiderschap zou tonen, zou dat alle partijen helpen. Maar hieronder ligt in feite het meer fundamentele punt dat we al hebben aangestipt: met name gemeenten ervaren onvermogen om de meest cruciale en urgente opgaven samen vast te pakken en verder te brengen.

2.3.1. Zaken voor elkaar krijgen

Steeds werd in de gesprekken gezegd dat de MRA inhoudelijk scherper moet zijn en een eensgezinde koers moet volgen. Wat willen we op de meest bepalende thema's voor de toekomst bereiken en hoe gaan we dat dan doen samen? Die scherpere vinden betekent dat je stevige discussies voert, dilemma's bespreekt, commitment bereikt en zodoende een weg creëert om door te zetten en concrete afspraken te maken. In vrijwel alle gesprekken hoorden we dat dilemma's onvoldoende op tafel komen; in de voorbereidende stukken en ambtelijke annotaties zijn ze dikwijls verdwenen en wordt van meet af aan naar compromissen toegewerkt. Daardoor komt het vervolg ook niet aan bod: tot de kern van de zaak komen en harde afspraken te maken. Eén van de bestuurders verwoordde de gang van zaken als volgt: 'We zijn meer op consensus dan op doorbraken gericht.'

Bestuurders in de MRA zijn ambivalent wat betreft het maken van 'harde afspraken'. De één vindt dat er minder vrijblijvendheid moet zijn; een ander vindt juist het informele karakter, waar het vooral gaat om 'puzzelstukjes bij elkaar leggen', een groot pluspunt. Opvallend is dat vrijwel iedereen zowel de Vervoerregio als Plabeka als positieve voorbeelden noemt waar het lukt om concrete, belangrijke resultaten te bereiken. Het is met name bij 'wonen' waar de ambivalentie scherp aan het daglicht treedt.

Zodra het over wonen gaat en over het maken van afspraken over aantallen en soorten te bouwen woningen, is er veel weerstand. 'Ik heb maar

één baas en dat is de gemeenteraad', zo klinkt het dan en: 'Ik heb me hier te houden aan het collegeakkoord.' Anderen menen juist dat hier de zwakte van de MRA-samenwerking aan de oppervlakte treedt: het lukt ons niet om bij zo'n belangrijk thema knopen door te hakken. Wonen is overigens niet het enige thema waar de frustraties soms hoog oplopen. Dat is ook bij het thema mobiliteit het geval. Vooral bij de prioritering en tijdsfasering worden tegengestelde belangen merkbaar, wat besluitvorming en eensgezinde lobby richting het Rijk hindert.

Verschillende gesprekspartners waarschuwen voor maatschappelijke tweedeling met alle gevolgen voor de kwaliteit van leven en duurzame groei van dien. Toch is er niemand die vindt dat de MRA sociaal beleid moet maken. Wel meent men dat de huidige samenwerkingsthema's meer doordacht moeten worden op hun relatie met en gevolgen voor een 'inclusieve samenleving' en dat de groei ook kan worden gebruikt om die tweedeling juist tegen te gaan.

De inhoudelijke agenda bevat erg veel thema's en actiepunten, zo vindt iedereen. Maar het voordeel daarvan weegt bij velen uiteindelijk op tegen het nadeel, want nu zit er voor iedere gemeente, groot en klein, iets in. Er is in het algemeen geen diepe behoefte om de agenda klein(er) te maken, hoewel velen voor meer focus pleiten. De enkeling die wel een kleinere agenda wil, weet geen onderwerpen te noemen die eruit kunnen. Verschillende bestuurders menen dat er meer onderscheid kan worden gemaakt tussen onderwerpen die bestuurlijke aandacht nodig hebben en onderwerpen die evengoed door ambtenaren kunnen worden verder gebracht.

Dit raakt aan een ander punt. Regionale samenwerking kan verscheidene functies vervullen: 1) netwerken, kennisuitwisseling en afstemming, 2) analyse, visie- en strategievorming, 3) uitvoering en realisatie, 4) incubator en 5) lobby. Deze functies worden binnen de MRA, zo blijkt uit de gesprekken, onvoldoende onderscheiden en lopen door elkaar heen. Dit versterkt het onbehaaglijke gevoel dat er geen middelpunt is, geen maatvoering die past bij wat urgent en/of belangrijk is.

Impliciet is er zeker wel een gedeelde opvatting over de belangrijkste thema's voor de regionale ontwikkeling: interne en externe bereikbaarheid, woningbouw, een duurzame economische ontwikkeling, energietransitie en behoud van het karakteristieke landschap. Maar betrokkenen

missen, zoals gezegd, een verbindende en sturende richting: wat voor regio willen we als MRA zijn, welke plek of functie heeft elke deelregio daarin, hoe lossen we de grote en samenhangende uitdagingen op het terrein van wonen, werken, bereikbaarheid, energietransitie en landschap op, mede in het licht van ons regionale toekomstbeeld? Nu worden de inhoudelijke domeinen vanuit de verschillende bestuurlijke platforms en portefeuille-overleggen ingevuld. Omdat er niet één samenhangende visie is, ontbreekt ook een integrale koers.

2.3.2 Besturing

Het informele karakter van de MRA-samenwerking wordt door vrijwel alle gesprekspartners als een belangrijk pluspunt van de MRA beschouwd. De mix van elkaar kennen, regelmatig ontmoeten en uitwisseling van kennis en ervaringen is het vertrouwenwekkende bindmiddel voor de samenwerking. Die biedt iedereen, klein en groot, een plek onder de zon en zorgt voor een bevredigende afstemming. Maar vervolgens is er, zoals gezegd, veel commentaar op de governance.

Wie stuurt er eigenlijk op visie en koers? Wie is de opdrachtgever, wie is de opdrachtnemer en wat is het beoogde resultaat? Wie monitort de uitvoering en resultaten? Wat is ieders taak en bijdrage in het geheel? Hoe wordt besluitvorming georganiseerd en wie voelt zich daarvoor verantwoordelijk? Op papier staat het allemaal bijzonder uitvoerig beschreven, getuige het convenant en een recente notitie¹ van 28 pagina's. Functies en taken zijn helder omschreven en belegd. In de praktijk echter lijkt elk gremium min of meer z'n eigen gang te gaan. Hieronder alle opvattingen op een rij.

Regiegroep

- Is te groot ('Poolse landdag'), komt te weinig bijeen (tweemaal per jaar), is te veel een club van burgemeesters, en het gaat er te vaak over 'posities', 'macht' en deelbelangen (provincies, kleine versus grote gemeenten, deelregio's)
- Ambtenaren verzuchten: 'Wat zetten we deze keer weer op de agenda van de Regiegroep?'
- Kortom: de Regiegroep voert geen regie

---

¹ Werkwijze Metropoolregio Amsterdam. Uitwerking van de afspraken uit het Convenant Versterking Samenwerking Metropoolregio Amsterdam. Conceptnotitie MRA Bureau (1 februari 2019).

Agendacommissie

- Idee was dat deze commissie als een soort van dagelijks bestuur zou functioneren, maar het vervult deze functie niet. Zou voor de inhoudelijke verbindingen tussen de drie bestuurlijke platforms moeten zorgen, maar heeft die positie niet ingenomen

Bestuurlijke platforms en portefeuille-overleggen

- Gaan hun eigen gang en functioneren wisselend. Platform Mobiliteit functioneert het beste, maar heeft dan ook de Vervoerregio bij zich. Platform Ruimte functioneert het minst: veel onderzoek en intenties, weinig actie en daden. Terwijl er juist op het terrein van ruimtelijke ontwikkeling veel op het spel staat
- Er is te weinig lijn tussen het werk in de platforms en het werk in de portefeuille-overleggen. De collectief te bereiken resultaten worden niet centraal afgesproken; een structurele feedback-loop ontbreekt.
- Er is veel waardering voor het feit dat klein en groot in de platforms en portefeuille-overleggen hun plek vinden, elkaar ontmoeten, kennis uitwisselen en onderling afstemmen

Vervoerregio

- Bestuurders binnen de Vervoerregio zijn tevreden over het functioneren daarvan. 'De VRA heeft geld, daar kunnen we dingen doen.' De meerwaarde van een apart bestuurlijk MRA-platform Mobiliteit wordt door de bestuurders uit de Vervoerregio niet erg gezien.
- De meeste bestuurders vinden dat alle gemeenten deel moeten uitmaken van bestuurlijk overleg over mobiliteit. Bereikbaarheid, zo zeggen zij, is één van de meest urgente en relevante MRA-thema's. Nu oefent een deel van de gemeenten geen rechtstreekse invloed uit op de koers, maar worden zij vertegenwoordigd door de provincie. Bovendien: verkeer en vervoer hangen nauw samen met de inrichting en het gebruik van de ruimte en hebben daarmee een sterke relatie met de overige grote MRA-thema's. Die integraliteit vraagt van colleges en deelregio's dat zij op alle onderdelen aangesloten zijn en direct vertegenwoordigd zijn

Amsterdam Economic Board

- Wordt door velen als 'iets van Amsterdam' en niet 'van de regio' beschouwd. Staat vrij los van de MRA; alleen de directeur zit als toehoorder in het Directeurenoverleg Economie en een andere vertegenwoordiger neemt deel aan het Platform Economie. De Economic Board

voert een eigen agenda met eigen projecten. Is daarmee één van de vele gremia of 'tafels'

- Wordt wel zeer aantrekkelijk gevonden omdat de Board gemeenten, kennisinstellingen, bedrijfsleven en maatschappelijke ondernemingen samen brengt. Bestuurders zouden daarom best meer van de Economic Board willen profiteren

Raden²

- Raadsleden vinden dat de MRA aan het 'syndroom van Brussel' lijdt: een algeheel gevoel dat de MRA bepaalt wat er moet gebeuren, en Raden daar achteraan hobbelen. Raadsleden willen dit niet, maar de MRA voelt ver van hun bed. Ze hebben er geen grip op en kunnen er niet op sturen. Ruim 60% van de raadsleden die de enquête invulden, vindt dat zij onvoldoende in staat worden gesteld om hun rol te vervullen
- En dat terwijl raadsleden er over willen gaan. Ze zijn spits op de democratische legitimatie van besluitvorming die de gemeenten direct raakt, en tegen werkwijzen of instrumenten die de raad buiten spel zetten
- De MRA is belangrijk, zo zeggen raadsleden. Net als bestuurders missen ook raadsleden de Amsterdamse collega's: 'Jammer dat Amsterdam nooit bij dit soort bijeenkomsten is'
- De regionale samenwerking biedt – in principe - schaalvoordelen en genereert lobbykracht, leidt tot kennisuitwisseling en innovatie. Maar eigenlijk weten raadsleden niet goed wat de resultaten van de MRA-samenwerking zijn. Ze vinden de terugkoppeling door de eigen bestuurders onvoldoende, en ook dat hun te weinig om input wordt gevraagd. Er is waardering voor bestuurders die werk maken van terugkoppeling en het betrekken van de raad bij de MRA
- Verschillende raadsleden menen dat de MRA niet te veel moet willen en keuzes moet maken. Dan kan de betrokkenheid van raden ook gemakkelijker worden georganiseerd. Evidente MRA-thema's volgens raadsleden zijn: bereikbaarheid, wonen, economische ontwikkeling en energietransitie. En die thema's vanuit 'inclusiviteit' benaderen
- Zorg voor transparante besluitvorming. Als dat goed wordt gedaan, groeien gemeenteraden uiteindelijk ook wel toe naar meer bindende

---

² Wij hebben zowel onder raads- als Statenleden een enquête uitgezet en hen voor een collectief gesprek uitgenodigd. Hierop hebben 113 raadsleden enquêtevragen ingevuld (waarvan 72 alle vragen) en 18 raadsleden hebben aan het gesprek deelgenomen. Eén Statenlid van Flevoland heeft de enquête ingevuld; geen Statenleden hebben deelgenomen aan het gesprek. Wij kunnen in ons rapport daarom geen uitspraken doen over Provinciale Staten. In de bijlage staat een link naar de volledige enquêteresultaten.

afspraken, zo werd gezegd. Want raadsleden zien wel dat de samenwerking nu erg vrijblijvend is, en dat dat voor bepaalde onderwerpen zoals wonen eigenlijk niet kan

- In de enquête geeft ruim de helft van de raadsleden aan dat een overkoepelende visie voor de regio nodig is. Ruim een derde vindt dat niet nodig en de overige raadsleden kunnen hier geen antwoord op geven
- Wat het maken van bindende afspraken betreft, lijken de raadsleden op hun bestuurders. Ruim een derde van de respondenten meent dat bindende afspraken gemaakt moeten worden over concrete uitvoeringsprojecten; evenveel raadsleden zijn het hiermee oneens

Deelregio's

- De deelregio's vullen hun rol binnen de MRA verschillend in, en ook is er geen vanzelfsprekende en algemeen erkende opvatting over wat die rol binnen de MRA moet zijn. In sommige deelregio's wordt de inbreng in de MRA tot op het niveau van portefeuillehouders afgestemd, in andere deelregio's gebeurt dit niet. Sommige deelregio's hebben een gemeenschappelijke regeling, andere niet. Sommige deelregio's organiseren actief de betrokkenheid van de gemeenteraden, andere deelregio's doen dat niet. In sommige deelregio's heeft de grootste stad een erkende verbindende rol, in de andere deelregio's is de rol van de centrumgemeente minder duidelijk geregeld of geaccepteerd
- Tegelijkertijd menen bestuurders dat de deelregio's een cruciale schakel zijn in de MRA-samenwerking. Op het niveau van de deelregio zou de inbreng in de MRA-gremia afgestemd en afgesproken moeten worden en zouden de MRA-afspraken op hun gevolgen voor en doorwerking naar de deelregio's en inliggende gemeenten vertaald moeten worden
- Gemeenten vinden dat de grootste gemeente in de deelregio's de verantwoordelijkheid heeft en/ of moet krijgen om deze verbindende rol in te nemen

Provincies

- Provincies en gemeenten zien de deelname van provincies in de MRA als vanzelfsprekend en noodzakelijk. Beide provincies vullen hun rol wel verschillend in. Discussiepunt vormt de positie van de provincies rondom mobiliteitsvraagstukken

Ambtelijke ondersteuning

- De ambtelijke ondersteuning bestaat uit een klein bureau van 11 mensen met daaromheen een betrokken en actieve ring van ambtenaren van gemeenten en provincies, die bovendien steeds hechter wordt. Er is een Directeurenoverleg Economie, Mobiliteit en Ruimte. In die drie overleggen worden de stukken behandeld voordat die naar de bestuurders gaan
- Doordat ambtenaren nauw samenwerken voor en in de MRA kennen zij elkaar steeds beter en wisselen zij kennis, ideeën en ervaringen uit waar de eigen organisatie dan weer zijn voordeel mee doet. Kleinere gemeenten kunnen hierin minder meedoen dan de grotere gemeenten en de provincies omdat zij minder mensen kunnen leveren. Dat wordt jammer gevonden door de kleinere gemeenten
- Kwaliteit van de ondersteuning is goed. Maar twee punten van kritiek zijn veel te horen. Het eerste is dat er te veel papier wordt geproduceerd. Het aantal stukken en de hoeveelheid weg te werken informatie zijn overweldigend. Het tweede punt van kritiek (en waarschijnlijk hangt dit samen met het eerste punt) is dat er ambtelijk een sterke neiging is om kwesties en dilemma's die op de bestuurstafel horen en de bestuurlijke discussie ten goede komen, in de ambtelijke voorbereiding 'weg te masseren'. Bestuurders willen richting geven en dilemma's op de bestuurlijke tafel hebben; ze pleiten voor minder 'ambtelijke voorwas'

2.3.3 De rol van Amsterdam

Er wordt naar een leidende rol van Amsterdam verlangd. Natuurlijk omdat Amsterdam verreweg de grootste gemeente is en dé factor voor het succes van de MRA. In de bijeenkomst met raadsleden werd wat heen en weer gesproken over branding van de MRA, waarop uiteindelijk één van de aanwezigen zei: 'Wat zitten we toch te doen? Is Amsterdam niet gewoon onze brand?'

Maar de roep om een leidende rol van Amsterdam is meer dan de stad de plek geven die hij verdient. Het verraadt ook de machteloosheid die velen op dit moment ervaren om tot de zo gewenste volgende stap in de samenwerking te komen.

Er is veel lof te horen voor de rol die in 2015 en 2016 door burgemeester Van der Laan is ingenomen. Met zijn ziekte en overlijden is in eerste instantie een vacuüm ontstaan. Er bestaat bij alle gemeenten de wens en goede hoop dat burgemeester Halsema haar rol van voorzitter en

boegbeeld met verve zal oppakken zodra haar opstartperiode in Amsterdam voorbij is. Een sterke rol van de burgemeester van Amsterdam is immers een cruciale succesfactor.

In december 2018 stuurde het college van Amsterdam de MRA-deelnemers een brief³ die een flinke schokgolf veroorzaakte. Er werd gemopperd over het medium en de toon van de boodschap, er was bezorgdheid over het commitment van Amsterdam, maar er was ook begrip. Want Amsterdam raakte met de brief een gevoelige snaar: het enorm aantal bestuurlijke overleggen, niet alle onderwerpen hebben bestuurlijke aandacht nodig, en er zijn onderwerpen die meer prioriteit verdienen dan andere. Op zijn minst was deze brief een schitterende aanleiding voor een goed gesprek.

Dat is er (nog) niet geweest, wat past bij het feit dat bestuurders sowieso weinig schurende gesprekken hebben met elkaar. Op dit moment leeft bij een aantal gemeenten het gevoel dat Amsterdam vooral thuis geeft als het iets kwijt moet (toeristen, bepaald type bedrijven). Voor het overige gaat Amsterdam erg zijn eigen gang (Haven-Stad, fietsbrug over het IJ en de A9; ontwikkelingen Westallee/ A10.) De ergernis die dit soort acties oplevert, wordt wel kenbaar gemaakt, maar de onderliggende dilemma's of zorgen worden onvoldoende gedeeld, geanalyseerd en tot een gezamenlijk vraagstuk gemaakt.

Overigens erkennen deze bestuurders tegelijkertijd: 'We gebruiken de MRA waar het ons uitkomt en waar het niet uitkomt gaan we ons eigen gang.' In deze zin lijken Amsterdam en de andere gemeenten dus wel op elkaar, zo geeft men toe.

De bestuurders beseffen maar al te goed dat leiding nemen door de grootste gemeente helemaal niet zo gemakkelijk is. Enerzijds vragen gemeenten om het leiderschap van Amsterdam (regionaal, landelijk en internationaal), anderzijds wil men niet dat Amsterdam de gang van zaken bepaalt of te veel ruimte inneemt.

Dat is ook precies hoe Amsterdam het zelf ervaart, en deze ambivalente opstelling brengt de stad in een spagaat. Wanneer doe je het goed als Amsterdam? De bestuurders voelen een dagelijkse urgentie om meters

te maken, maar het betrekken van de regio en het vinden van draagvlak en afstemming kosten veel tijd. Hoe breng je deze twee bij elkaar? De stad wil kunnen doorpakken, maar ervaart terugtrekkende bewegingen op het moment dat het echt op besluiten en afspraken aankomt. Hoe doorbreek je dit patroon?

Zeker, Amsterdam opereert soms zeer onhandig en 'we kunnen af en toe wel wat genereuzer zijn'.

Maar is er voldoende begrip voor de nijpende kwesties van de stad en is er bereidheid om in het belang van de regionale ontwikkeling over de grenzen van het eigenbelang heen te kijken?

2.4 Dát alsjeblieft niet!

In de interviews stelden wij bestuurders en ambtenaren de vraag: 'Wat moeten we als evaluatieteam zeker **niet** adviseren?' De antwoorden luiden:

- Veranderingen in samenstelling van de MRA
- Fundamentele veranderingen in besturing en inrichting
- Gemeentelijke herindeling
- Sterke formalisering of gemeenschappelijke regelingen
- Een MRA waarin groot en klein uiteenlopende posities innemen

We kunnen hier rustig stellen dat de regio beter weet wat zij niet wil dan wat zij wél wil.

2.5 De blik van buitenstaanders

We hebben ruim 20 personen gesproken die geen deel uitmaken van de MRA maar er wel op uiteenlopende wijze bij betrokken zijn (geweest). Uit deze gesprekken kwam een duidelijke lijn tevoorschijn:

- Externe betrokkenen zijn blij met de MRA, want hebben belang bij regionale samenwerking in dit deel van de Randstad en bij één regionaal geluid;
- Ze zien de worsteling van gemeenten om eensgezind regionaal te denken en te handelen. Daarom is er wel enige twijfel te horen of de gemeenten in staat zijn om over de urgente kwesties onderling echt afspraken te maken en die ook uit te voeren;
- Bij het Rijk bestaat het beeld dat de MRA uit deelverzamelingen bestaat die bij keuzes of verdeling van middelen als eerste voor zichzelf gaan; besluitvorming wordt dan ingewikkeld. Rijkspartijen zien te vaak een houding van 'United we stand, divided we fight';

³ In deze brief maakte het college van Amsterdam bekend dat het niet langer alle 44 bestuurlijke overleggen in de regio zou bijwonen, en dat het vaker via ambtelijke vertegenwoordiging zou deelnemen. Het college maakte duidelijk dat de regionale agenda veel thema's bevat die voor Amsterdam geen prioriteit hebben; daarop benoemde het zijn eigen samenwerkingsprioriteiten: wonen, bereikbaarheid, energietransitie, arbeidsmarkt en toerisme.

- Ook in meer algemene zin missen externen regionaal denken. Gemeenten hebben een sterke neiging vanuit het lokale belang te denken, terwijl juist denken vanuit het regionale belang nodig is om betekenisvolle besluiten te kunnen nemen. Men zou zichzelf en elkaar vaker de vraag moeten stellen: wat levert het meeste op voor de gehele MRA-samenleving?;
- Als urgente kwesties in de MRA worden wonen (aantallen, betaalbaarheid en bouwsnelheid), bereikbaarheid en (OV-)infrastructuur, energietransitie en krapte op de arbeidsmarkt genoemd. Verschillende externe gesprekspartners waarschuwen daarbij voor het onbetaalbaar en onbereikbaar worden van woningen en werk voor mensen met lagere en middeninkomens, en voor te grote contrasten binnen de MRA. Men benadrukt dat de toekomst vernieuwende concepten en oplossingsrichtingen vraagt, waarbij er een krachtig functionerende samenhang wordt aangebracht tussen wonen, werken en mobiliteit. Ook wijst men op het grote belang van zowel economische innovatie als de ontwikkeling van 'menselijk kapitaal'. Wat dat laatste betreft, worden drie typen interventies genoemd: verhoog de graad van arbeidsparticipatie, zorg dat alle inwoners zich deel kunnen voelen van het MRA-succes en investeer structureel in de ontwikkeling van mensen;
- Externe betrokkenen hebben de indruk dat zij de urgentie en het grote belang van de regionale vraagstukken meer voelen dan de MRA zelf. Ze merken dat ontwikkelingen in en rondom Amsterdam stagneren, en menen dat de MRA dat laat gebeuren. 'Ik mis het vuur', zo zegt één van hen. 'Ze sukkelen in slaap', meent een ander;
- In dit verband wordt ook wel gewezen op de verantwoordelijkheid die de MRA heeft voor de welvaart in het hele land. Wanneer de MRA minder bereikt dan zou kunnen, heeft het hele land daar nadeel van. Is dit besef wel bij de MRA aanwezig?;
- Sommigen brengen ook de schaal van de MRA op tafel. Enerzijds is de geografische omvang van de MRA te groot, stellen zij, omdat agglomeratievoordelen zich voordoen dichter rondom Amsterdam. Anderzijds waarschuwt men voor 'te klein' denken: bezie de mogelijkheden en oplossingsrichtingen mede in relatie tot omringende regio's. En positioneer je nadrukkelijk in het Europa van de regio's;
- Men vindt dat de MRA te weinig investeert in partnerschappen met het Rijk en niet-overheden. Inspireer en mobiliseer partijen die samen met de MRA grote maatschappelijke uitdagingen zoals bereikbaarheid of energietransitie kunnen aangaan. 'De regio komt niet naar ons toe', zo zei een woordvoerder van een groot bedrijf. 'Je merkt niets van de

MRA', zei een volgende. En een derde riep de MRA op: 'Bekijk andere actoren niet met wantrouwen, maar mobiliseer ze voor MRA-vraagstukken.' Niet-overheidspartijen, maar ook het Rijk, zijn nodig en inzetbaar voor informatie en denkkraft, lobby, geld, experimenten en concrete uitvoering. Op al die aspecten kunnen partijen worden aangesproken, maar alleen als ze ook partner zijn en vanaf het begin mogen meepraten;

- Voor buitenstaanders is de governance onhelder en complex. Bij het Rijk vraagt men zich soms af: 'Met wie maken we nu eigenlijk afspraken?' En anderen vragen zich af wie ze waarvoor moeten hebben.

Het is opvallend dat de verwachtingen van buitenstaanders een stuk hoger liggen dan die van de MRA-bestuurders. Misschien verwacht de buitenwereld te veel van de MRA. Maar het kan ook zijn dat de MRA te weinig van zichzelf vraagt.

3. Beschouwing

In ons voorwoord schreven we: 'De urgentie en complexiteit van de uitdagingen is groot. Overheden en hun beleid doen er toe. Daarom heeft de MRA bevlogen en geëngageerde bestuurders nodig die eensgezind en capabel de handen aan de ploeg slaan. Deze noodzakelijke mix van samenwerkingsingrediënten hebben wij in ons onderzoek naar de MRA-samenwerking echter te weinig aangetroffen. We zagen daarentegen een opvallende verdeeldheid in allerlei vormen, afgewisseld met handelingsverlegenheid.'

In dit hoofdstuk lichten we, bij wijze van beschouwing, deze kernboodschap nader toe voordat we naar onze aanbevelingen gaan.

3.1 Bevlogen urgentiebesef

Eén van de externe gesprekspartners reikte ons een brief aan die de MRA ten tijde van de kabinetsformatie in 2017 naar de Informatie stuurde. Later stuurde de MRA nog een 'propositie' rondom de thema's wonen en energietransitie⁴. De ambitie en het enthousiasme die in beide brieven doorklonk, troffen ons. Deze geestdrift bedoelen we als we schrijven dat de MRA bevlogen en geëngageerde bestuurders nodig heeft, die eensgezind en capabel ongekende uitdagingen tegemoet treden. Wat wel opvalt is, dat de MRA geen opvolging heeft gegeven aan deze voorstellen.

De uitdagingen waarmee de MRA zich geconfronteerd ziet, vragen actie op korte termijn en tegelijkertijd oplossingsrichtingen die toekomstbestendig zijn. Woningbouw, infrastructuur voor verkeer en openbaar vervoer, energietransitie en duurzaamheid, en een evenwichtige sociaal economische ontwikkeling hebben samenhangende analyses, innovatieve concepten en slagvaardige, integrale uitvoering nodig. Met name verdringingseffecten als gevolg van de oververhitte woningmarkt en daarmee het risico van maatschappelijke tweedeling hebben ons inziens meer aandacht nodig dan ze nu krijgen. Want maatschappelijke cohesie en een vanzelfsprekend investeren in mensen betekenen niet alleen een leefbare, ontspannen samenleving, maar zijn ook een belangrijke vestigingsfactor voor (internationaal) talent en bedrijven.

---

⁴ Het betreft hier: 'Inbreng Kabinetsformatie Metropoolregio Amsterdam' (6 maart 2017) en 'Inbreng Kabinetsformatie Metropoolregio Amsterdam – Uitwerking Woningbouwopgave en Energietransitie vanuit Proeftuin Maak Verschil' (27 maart 2017).

Oude oplossingen volstaan niet meer en de aard van de uitdagingen vereist nieuwe werkwijzen, zoals ontwerpend onderzoeken⁵ of het van meet af aan samenwerken in publiek-private consortia.

Leren van eerdere successen is overigens een andere goede manier om voort te gaan. Neem bijvoorbeeld Plabeka, waarover velen enthousiast zijn. Het heeft wel iets van een Gideonsbende. De succesfactoren zijn in wezen simpel: deelnemende bestuurders ervoeren allemaal urgentie. Er werden harde, meetbare afspraken gemaakt. Zij waren gemotiveerd om de kwestie op te lossen en zich er persoonlijk voor in te zetten. Zij wisten dat besluitvorming in de eigen gemeenteraad van doorslaggevend belang was en daarom werden raadsleden goed aangesloten. In feite zien we hier voorwaarden die er altijd moeten zijn, wanneer bestuurlijk vakmanschap ertoe doet.

3.2 Bedrijfsverzamelgebouw op toplocatie

Eerder schreven we: “(.) een groot deel van de gesprekspartners – en vrijwel alle externe gesprekspartners – (is) kritisch is over de geboekte resultaten. Zij vinden dat de opbrengst van de samenwerking niet in verhouding staat tot de aard en urgentie van de regionale opgaven.”

De MRA heeft goud in handen, maar lijkt nu meer op een bedrijfsverzamelgebouw op toplocatie dan op een stedelijke agglomeratie die in de gewenste ontwikkeling wordt geleid door een groep van bestuurders die weten aan welke knoppen ze moeten draaien. Verbindend leiderschap, analyse, visie en een intelligente koers of strategie zijn onontbeerlijk voor een regio die zo'n cruciale rol vervult in de nationale economische ontwikkeling en die een blijvende toppositie kan innemen binnen Europa.

Waar de regio naar toe wil en wat daarvoor nodig is, zit in de hoofden van een paar mensen, maar staat (nog) niet op papier, laat staan dat het een sturend en inspirerend kader is voor alle deelnemers. Op dit moment wordt door een kleine groep gewerkt aan een verstedelijkingsstrategie. Dat is een eerste, goede zet. Maar analyse, visie en koers vragen meer, zoals een breed draagvlak en een diep gevoelde verantwoordelijkheid. Tevens is borging gewenst met instrumenten die juridische zekerheden bieden.

⁵ Ontwerpend onderzoeken is een creatieve methode die wordt ingezet ten behoeve van toekomstgericht beleid in een context die veranderlijk en onzeker is. Atelier IJmeer en Panorama Nederland zijn voorbeelden van ontwerpend onderzoeken.

3.3 De spagaat van Amsterdam

Urgentie wordt, algemeen gesproken, het sterkst gevoeld door Amsterdam. De druk die Amsterdamse bestuurders ervaren om resultaten te bereiken, staat op gespannen voet met de tijd en inspanningen die nodig zijn om regionale partners mee te krijgen en aan opgaven te binden. Amsterdam kan en moet voorop gaan, maar als zij dat doet krijgt zij snel het verwijt arrogant te zijn of eigengereid. Amsterdam kan wel wat genereuzer zijn, maar als zij dat is wordt zij gemakkelijk gewantrouwd. De balans tussen een leidende rol van Amsterdam en door de regio gesteunde oplossingen voor de grote regionale uitdagingen moet nog worden gevonden. Dat is een leerproces voor zowel de bestuurders van Amsterdam als de overige bestuurders dat veel omvat. Zoals regionaal denken, eigentijdse procesregie, structureel investeren in de kwaliteit van de onderlinge relaties, en gezond ruzie maken. Maak de olifant in de kamer bespreekbaar!

3.4 De kwetsbaarheid van een lichte structuur

Het informele karakter van de samenwerking wordt door velen geprezen, en vrijwel niemand wil naar bijvoorbeeld een gemeenschappelijke regeling. Maar het informele karakter maakt de regio kwetsbaar. Blijvende voorspoed en duurzaam succes van de regio zijn afhankelijk van de realisatiekracht die de regio bij de cruciale opgaven weet vrij te maken. Realisatiekracht die zich niet verdraagt met vage resultaatsafspraken die onvoldoende worden geborgd. De toekomst van de MRA hangt af van de mate waarin gemeenten en provincies dit dilemma van een lichte structuur enerzijds en nut en noodzaak van verplichtende afspraken anderzijds weten op te lossen.

3.5 Verpletterende versplintering

Als we één ding zouden moeten noemen wat ons het meest opvalt aan de MRA, dan is het een verpletterende versplintering. Dé verzuchting die we vele keren hebben gehoord luidt: 'Er zijn zoveel tafels, maar er gebeurt zo weinig.'

De verpletterende versplintering doet zich op tal van manieren voor:

- In de MRA-gremia die los van elkaar 'hun ding doen', zonder een integrerende visie of strategie, zonder een 'opdrachtgever';
- In de veelheid aan thema's, deelvisies, onderzoeken, plannen, projecten en acties zonder dat er een centrale bedoeling of koers is, of een eenduidig onderscheid tussen hoofd- en bijzaken;

- In het grote aantal overleggen en clubjes, binnen de MRA en tussen MRA en andere partijen die allemaal hun eigen agenda's hebben;
- In de 'bypasses' die met nieuwe groepjes (de zes grote steden; de groep van de verstedelijkingsstrategie) worden georganiseerd;
- In de wijze waarop gemeenten naar eigen inzicht en smaak de deelregio's organiseren en met de MRA-agenda verbinden of hun raden informeren en betrekken;
- In de wijze waarop afstemming wordt omgezet in concrete besluiten en daden;
- In de niet te onderdrukken neiging om uit het eigen belang te denken en te handelen, in plaats van uit een regionaal belang;
- In uiteenlopende opvattingen over hoe de samenwerking kan worden verbeterd.

Hieruit blijkt dat de MRA sturing ontbeert. Verspilling van kostbare tijd en energie en ondoorzichtigheid zijn het gevolg. Maar bovenal: het staat aansprekende resultaten in de weg.

3.6 Onderschatting van de gemeenteraden

Raadsleden erkennen het belang van de MRA. Zij willen er invloed op kunnen uitoefenen, maar zien ook wel in dat dit een regionaal denken vereist dat zij zichzelf nog moeten aanleren. Zij zijn op dit moment slecht aangesloten op de MRA, weten onvoldoende wat de MRA-samenwerking tot stand brengt en hoe zij hun rol kunnen vervullen. Colleges hebben hier als eerste een schone taak te vervullen. Maar de taak is meer dan 'schoon'. Hij is cruciaal voor politiek draagvlak op langere termijn. En dit geldt ongetwijfeld evenzeer voor Provinciale Staten.

Op dit moment is voor de raden ondoorzichtig hoe besluiten tot stand komen. Als de ambitie bestaat om als MRA strategische keuzes te maken op prioritaire gebieden, dan is een zorgvuldig en transparant proces voor het samenspel tussen MRA en de aangesloten gemeenten en provincies een absolute eis. Van een dergelijke procesregie is op dit moment geen sprake.

3.7 Onderbenutting van externe partijen

Overheden doen ertoe in de ontwikkeling van regio's, zo toont onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving aan. Ze hebben verschillende knoppen tot hun beschikking, waar ze aan kunnen draaien. Essentieel hierbij is dat bestuurders en ambtenaren de handen ineen slaan met

zowel andere overheden als bedrijfsleven en maatschappelijke ondernemingen, kennis- en onderwijsinstellingen.

Externe partijen verbazen zich erover dat de MRA hen niet mobiliseert, aanvuurt en inzet. Het is inderdaad opvallend dat de MRA geen triple helix heeft georganiseerd met bedrijfsleven en kennis- en onderwijsinstellingen. In andere belangrijke regionale samenwerkingsverbanden in Nederland wordt hier juist actief en bewust op gestuurd, omdat men erkent dat regionaal succes afhankelijk is van samenwerking met deze partijen. De enige uitzondering vormen de vier waterschappen die via één van de dijkgraven in het bestuurlijk Platform Ruimte zijn vertegenwoordigd.

Structureel partnerschap met externe partijen is nodig om de grote opgaven rondom bereikbaarheid, woningbouw, economie en energietransitie verder te brengen. Op losse onderdelen, zoals House of Skills en Plabeka, wordt die samenwerking wel georganiseerd, zo zien we. Maar wat een meer structurele relatie met die partijen betreft, wordt door MRA-bestuurders met enige jaloezie naar de Amsterdam Economic Board gekeken. Daar zijn die andere partijen wel structureel aangehaakt.

Maar ook de relatie met het Rijk kan (z)inniger. Net als bij elke andere relatie geldt ook hier dat voortdurend in de kwaliteit van de relatie moet worden geïnvesteerd; daar hoort oprechte belangstelling bij voor de ander en jezelf laten kennen. Samenwerken heeft vertrouwen nodig en is per definitie halen én brengen, delen en vermenigvuldigen. De relatie tussen de MRA en het Rijk kan op al deze facetten nog groeien. Wat overigens een leer- en gewenningsproces aan beide kanten veronderstelt.

3.8 Vervoerregio en Amsterdam Economic Board

Rondom de MRA zijn organisaties aan het werk in en voor de regio. We noemen hier met name de Amsterdam Economic Board en de Vervoerregio. De vraag is hoe deze nevenorganisaties van grotere betekenis kunnen worden voor de gehele MRA.

De Vervoerregio is weliswaar convenantpartner, maar wordt niet beleefd als 'van iedereen'. Slechts 15 van de 32 gemeenten maken – naar alle tevredenheid – deel uit van de Vervoerregio. De overige gemeenten worden in de Vervoerregio en in het bestuurlijk Platform Mobiliteit door de provincie vertegenwoordigd. Mobiliteit is echter een prioritair thema, dat bovendien nauw samenhangt met de andere majeure opgaven. Het is dan zeer

vreemd dat slechts een deel van de gemeenten directe invloed kan uitoefenen op dit zo belangrijke onderwerp. Bovendien draagt deze situatie bij aan de belastende versplintering.

De Amsterdam Economic Board is een op zichzelf staande club van mensen uit overheid, bedrijfsleven, maatschappelijke ondernemingen en onderwijs- en kennisinstellingen. Anders dan de naam suggereert zit de Economic Board niet in het hart van de economische strategie. De Economic Board voert een eigen agenda, organiseert activiteiten en bijeenkomsten, en probeert beweging te ontketen rondom energietransitie en circulaire economie. De werkrelatie met de MRA komt ogenschijnlijk ad hoc tot stand, afhankelijk van personen en toevallige samenloop van omstandigheden. Mede in het licht van de triple helix is het raadzaam de Amsterdam Economic Board dichterbij de MRA te halen.

4. Aanbevelingen

4.1 Kies voor samenwerking die ertoe doet

Ons advies is niet: alles moet over de kop. Ons advies is uitdagender: kies voor samenwerking die ertoe doet. Samenwerking waar je trots op kunt zijn.

4.1.1 *Schep vreugde in het maken van een regionale visie*

De MRA ziet zich geconfronteerd met ongekennde uitdagingen op het terrein van ruimtelijke ontwikkeling vanwege de forse woningbouwopgave, de toenemende mobiliteit en energietransitie, waarbij tegelijkertijd de hoge kwaliteit van leven, de vitale economie en de maatschappelijke cohesie moeten worden gekoesterd en gefaciliteerd. Deze inspanning heeft een richtinggevende visie nodig, een aantrekkelijke stip aan de horizon die bepalend is voor de koers die de komende jaren wordt gevolgd.

Onze eerste aanbeveling is om onder bezielende procesleiding van Amsterdam zo'n regionale visie te maken. Deze vormt de samenhangende en inspirerende koers van de regio voor de komende jaren. De verstedelijkingsstrategie die op dit moment wordt ontwikkeld, is een goede aanzet, maar de visie die wij voor ogen hebben behelst meer.

De visie geeft antwoord op vier hoofdvragen: Welke ontwikkelingen, kansen en bedreigingen komen op ons af? Wat zijn onze sterktes en zwaktes? Wie of wat willen we zijn als MRA? Wat wordt dan onze koers en strategie voor de komende jaren?

Het zou een uitdaging zijn om deze visie te laten uitmonden in het eerste hoofdstuk van de Omgevingsvisies die de provincies en gemeenten toch al gaan opstellen⁶. Op die manier wordt werk met werk gemaakt én worden de uitgangspunten en leidende principes geborgd.

Uit bovenstaande blijkt dat wij een visie voorstellen die geen optelsom is van lokale en deelregionale visies, wensen en belangen. Integendeel. De schaal van de MRA, alsmede de positie van de MRA in Nederland en Europa, is ons inziens het vertrekpunt voor de visievorming. De visie

---

⁶ Regio Leiden heeft onlangs hetzelfde gedaan. Leiden nodigde de gemeenten in de omgeving uit om samen een visie te maken. Daar is een document uit voortgekomen dat de basis vormt voor alle lokale omgevingsvisies.

bevat een verbeelding van een gewenste toekomst alsmede een heldere richting, dat wil zeggen: een set van uitgangspunten en doelen waaruit vervolgens elke deelregio, gemeente en provincie op basis van complementariteit zijn eigen koers kan afleiden.

Schep vreugde in het tot stand brengen van deze visie door er een sprankelend proces van te maken, gevoed door bijvoorbeeld de Rijksbouwmeester die het proces kan laden met verbeeldingskracht, onorthodoxe ideeën en innovatieve concepten. Neem er de tijd voor – ervaring leert dat het proces minstens zo belangrijk is als het uiteindelijke resultaat.

Bewerkstellig dat de visie zich in de hoofden en harten van alle convenantpartners kan nestelen, en dat ook de leden van de gemeenteraden en Provinciale Staten deze visie gaan omarmen en verinnerlijken. Betrek er van meet af aan uw externe partners bij. Op deze wijze ontstaat common ground voor de regio.

4.1.2 Stuur op koers en resultaten

Stel vanuit de visie een beperkt aantal – wij denken nu aan vier – uitvoeringsprogramma's op, met daarin vergaande resultaatsafspraken. De uitvoeringsprogramma's betreffen de uitdagingen die urgent en belangrijk zijn. Alles wat niet in die categorie valt, wordt op een andere en meer vrijblijvende wijze opgepakt. In de loop der tijd kunnen uitvoeringsprogramma's eindigen en nieuwe starten.

De vier uitvoeringsprogramma's waar wij nu aan denken zijn: energietransitie, duurzame woningbouw, vitale economie en vervoerregio. De programma's worden geleid door de beste mensen - verbindende ambtelijke en bestuurlijke procesregisseurs die het arsenaal aan procesmethodieken en het beschikbare financiële en juridische instrumentarium door en door kennen en beheersen. Zowel overheden als niet-overheden kunnen deelnemen in het programma, bijvoorbeeld via publiek-private consortia. Voorwaarde voor deelname is dat de participant daadwerkelijk een deel van de realisatie voor zijn rekening neemt.

In de uitvoeringsprogramma's worden afspraken verankerd over onder meer:

- Het in aanbouw nemen van ruim 100.000 woningen in de komende vijf jaar
- Betaalbaarheid van woningen

- Ruimte en strategie voor de ontwikkeling van (clusters van) bedrijven en kennisinstellingen waar de regio sterk in is of kan worden (bijvoorbeeld een cluster health en life sciences of het reeds bestaande cluster op de Zuidas) en transformatie van werklocaties
- Bereikbaarheid – als eerste de vervoersbewegingen rondom Amsterdam en Schiphol en als tweede nieuwe infrastructuur in relatie tot grootschalige woningbouw
- Aantrekken, opleiden, behouden en permanent ontwikkelen van de beroepsbevolking
- Behoud van karakteristieke landschappen

4.2 Leiderschap van Amsterdam

Voordat we naar de governance kunnen gaan, hebben we de positie van Amsterdam als centrumgemeente van de MRA volstrekt helder te maken. Amsterdam veroorzaakt de buitengewone economische groei die de MRA kenmerkt. Door Amsterdam voert de MRA Europese toplistjes aan. De recente Economische Verkenningen MRA 2019 tonen aan dat alle deelregio's voordeel hebben van de Amsterdamse aantrekkingskracht. Het kan dan ook niet anders dan dat Amsterdam – net zoals overigens alle centrumgemeenten in betekenisvolle regio's - de leiding neemt voor de bepalende processen van ontwikkeling in de MRA. Deze leidende rol brengt evenwel ook verantwoordelijkheid met zich mee, de verantwoordelijkheid namelijk voor transparante en zorgvuldige processen en voor een evenwichtige regionale ontwikkeling.

Amsterdam levert de voorzitter. Zij is de primus inter pares, die deze taak echter alleen maar kan waarmaken als zij in haar werk geschraagd wordt door haar collega's in de Regiegroep. Samen vormen zij een team. Geen team kan functioneren zonder een hechte basis van vertrouwen. Vertrouwen bewijst en versterkt zichzelf als mensen gedrag laten zien dat overeenkomt met wat zij zeggen en afspreken.

Bestuurders van Amsterdam zullen in de majeure processen vaak het initiatief nemen of voorop gaan. Maar ook hier geldt dat zij die taken alleen maar kunnen waarmaken als zij daarin geschraagd worden door collega-bestuurders uit de deelregio's. Geen enkele gemeente of deelregio kan 'op de bagagedrager' zitten of alleen vanuit eigen belang meedoen. Steeds zal in alle openheid de vraag gesteld en beantwoord moeten worden: wat kunnen wij doen om de gezamenlijk gestelde MRA-doelen te realiseren en doen we dat ook?

4.3 De besturing

De MRA-samenwerking heeft dringend behoefte aan stroomlijning van de besturing of governance. Deze stroomlijning zal ertoe leiden dat de Regiegroep daadwerkelijk sturing geeft aan de bedoeling en het functioneren van de MRA-samenwerking. Dat de Agendacommissie richting geeft aan de inhoud van het werk. En dat uitvoering en realisatie veel centraler komen te staan. Daarbij zal, zo verwachten wij, de stroomlijning energie vrijmaken en meer plezier en voldoening geven.

In de herijkte situatie worden de vijf functies van de samenwerking goed onderscheiden en daar belegd waar ze thuishoren:

1. Netwerken, kennisuitwisseling en afstemming in de bestuurlijke platforms
2. Analyse, visie en strategiebepaling in de Agendacommissie
3. Realisatie in een beperkt aantal uitvoeringsprogramma's
4. Incubator in de bestuurlijke platforms
5. Lobby vanuit de Regiegroep

In onderstaande figuur wordt dit beeldend samengevat:

We gaan hieronder nader in op de verschillende MRA-gremia.

Regiegroep

- Is opdrachtgever voor de regionale visie
- Is opdrachtgever voor het jaarlijkse MRA-congres
- Bepaalt welke uitvoeringsprogramma's er moeten komen
- Stelt de MRA Agenda en de begroting vast
- Voert regie op de werking en het functioneren van de MRA als geheel
- Voert regie op de lobby
- Ziet toe op de betrokkenheid en kaderstellende en besluitvormende rol van de raden en Staten
- Ziet toe op het commitment van de 35 MRA-deelnemers
- Ziet toe op het functioneren van de deelregio's in de MRA
- Vergadert vier keer per jaar
- Bestaat uit:
  - de burgemeester van Amsterdam als voorzitter
  - de Commissaris van de Koning van beide provincies
  - één of twee vertegenwoordigers van elke deelregio, van wie in elk geval één van de centrumgemeente
  - de voorzitter van de Agendacommissie
- Voorzitter van de MRA en de directeur van het MRA Bureau vormen een tandem en werken op die manier samen

Agendacommissie

- Is opdrachtnemer van de regionale visie. Het is daarmee de Agendacommissie waar de functie van analyse, visie en strategiebepaling als eerste is belegd
- Zet de regionale visie om naar een heldere koers en uitvoeringsagenda. Bewaakt en bevordert de inhoudelijke en thematische samenhang van al het werk
- Is opdrachtgever voor de uitvoeringsprogramma's en bestuurlijke platforms, maakt afspraken over de taken en resultaten van de uitvoeringsprogramma's en bestuurlijke platforms, ziet toe op de voortgang in de programma's en platforms
- Is adviseur van de Regiegroep
- Staat onder voorzitterschap van een 'onafhankelijk' bestuurder, dat wil zeggen een bestuurder die geen trekker is van een bestuurlijk platform of uitvoeringsprogramma. De voorzitter werkt samen met een buitengewoon competente secretaris die in staat is te zien wat bijvoorbeeld de uitvoeringsprogramma's nodig hebben

- Bestaat verder uit:
  - de voorzitters van de bestuurlijke platforms
  - de voorzitter van de Vervoerregio
  - twee leden van de Amsterdam Economic Board, één afkomstig van bedrijfsleven en één van een kennisinstelling
  - en zodra de uitvoeringsprogramma's er staan, de bestuurlijke karterekker van de betreffende programma's

Uitvoeringsprogramma's

Hierboven hebben we al het een en ander gezegd over de uitvoeringsprogramma's. Op deze plaats willen we een drietal elementen benadrukken, zodat duidelijk is dat de uitvoeringsprogramma's een breuk met het verleden betekenen. In de uitvoeringsprogramma's nemen alleen die interne en externe partijen deel, die een deel van de concrete realisatie voor hun rekening nemen. Er zitten dus geen partijen in de uitvoeringsprogramma's die niets uit te voeren hebben. Aan de uitvoeringsprogramma's liggen bindende afspraken ten grondslag over taken, resultaten en bekostiging, bijvoorbeeld in de vorm van een convenant. Elk uitvoeringsprogramma beschikt over een eigen begroting en budget, en legt verantwoording af over de besteding van middelen.

Bestuurlijke platforms

- Er komen drie bestuurlijke platforms: Economie, Ruimte en Mobiliteit
- De bestuurlijke platforms hebben de onmisbare functie van ontmoeting, uitwisseling, afstemming en signalering. Ook zijn het de bestuurlijke platforms waar de incubator-functie tot z'n recht kan komen
- De platforms nemen de uitvoering van de overige delen van de MRA Agenda voor hun rekening, als opdrachtnemer van de Agenda-commissie
- In de bestuurlijke platforms zitten bestuurders uit kleine en grotere gemeenten; representativiteit en een goede vertegenwoordiging vanuit alle deelregio's is essentieel

Geschiktheid boven positie

Stroomlijning van de besturing betekent ons inziens ook een opnieuw samenstellen van de verschillende gremia. Geef waar nodig voorrang aan geschiktheid (competenties, tijd, motivatie) boven positie en vertegenwoordiging. Er zijn functies zoals voorzitter Agendacommissie of trekker van een uitvoeringsprogramma waar de persoon echt het verschil kan maken. Stel een kleine commissie in die ten eerste vaststelt wat de

sleutelposities zijn, welk functieprofiel daarbij hoort en hoe de bemensing van deze en andere posities wordt georganiseerd. Op die manier ontstaat een transparant proces van werving en selectie. Aansluitend kan deze commissie de feitelijke samenstelling van de gremia tot stand brengen.

Vervoerregio

- Breng de Vervoerregio op de schaal van de MRA. Daarvoor is medewerking van provincies en het Rijk nodig
- Zolang het zover nog niet is, adviseren wij alle gemeenten via vertegenwoordiging vanuit de deelregio's te laten deelnemen aan het Platform Mobiliteit
- De Vervoerregio vormt het uitvoeringsprogramma mobiliteit

Portefeuille-overleggen

De portefeuille-overleggen zijn niet langer nodig. Relevante onderdelen zoals wonen of Plabeka en die ook voortvloeien uit de regionale visie en prioritaire thema's gaan als deelprogramma's of projecten naar de uitvoeringsprogramma's over.

Natuurlijk kunnen portefeuillehouders ervoor kiezen om elkaar met zekere regelmaat te ontmoeten. Maar dat is dan een activiteit van een groep die geen deel uitmaakt van de formele MRA-governance

Deelregio's

- Vragen zich niet af wat de MRA(-samenwerking) voor hen kan betekenen, maar stellen zich de vraag wat zij kunnen bijdragen aan het succes van de MRA(-samenwerking)
- De centrumgemeente krijgt de verantwoordelijkheid om de gemeenten in de deelregio te verbinden op de MRA Agenda
- Op deelregioniveau wordt de inbreng binnen de MRA afgestemd en wordt het werk besproken en zo nodig verdeeld dat uit de MRA-afspraken voortvloeit.
- In de deelregio's worden ervaringen uitgewisseld over de betrokkenheid van raden en helpen bestuurders elkaar om het werk met de raden goed te doen

Raden en Staten

- De MRA-samenwerking is geen uitholling van de lokale autonomie, maar juist een versterking van lokale kracht. Breng als colleges raden en Staten in de positie om dit uitgangspunt samen met hun colleges tot praktijk te maken. Doe dat zo veel mogelijk in de reguliere

overleggen en via bestaande (lokale) structuren, zodat regionaal denken niet iets is wat er 'extra' bijkomt, maar zich als vanzelfsprekend kan nestelen in debatten en besluitvorming

- Neem raden en Staten zo voortdurend mee in de MRA-samenwerking: wat daar de gesprekken zijn, wat er gebeurt, hoe dat samenhangt met het gemeentelijke of provinciale beleid, hoe de onderlinge relaties zijn
- Maak hen en de rol die zij in onze lokale en provinciale democratie vervullen consequent onderdeel van de MRA-processen. Maak werk van hun inbreng bij de start van majeure processen, zoals bij de regionale visie. Zorg dat zij, daar waar dat nodig of gewenst is, hun besluitvormende rol goed en tijdig kunnen vervullen
- Denk niet voor de raads- en Statenleden, maar mét hen
- Zet veel minder papier en taaie stukken in en veel meer mondelinge informatieoverdracht en – uitwisseling en infographics
- Organiseer jaarlijks een MRA Congres dat niemand wil missen omdat er echt wat te brengen en te halen valt. Het is een dag waarop veel te zien en te beleven valt over wat zich in de MRA voordoet en wordt bereikt, maar tevens worden die dag belangrijke MRA-besluiten besproken en nieuwe ontwikkelingen toegelicht

Invest-MRA

- Op dit moment is een kwartiermaker bezig met het op- en inrichten van Invest-MRA, een regionaal investeringsfonds. Zet krachtig in op dit fonds, dat een belangrijk vehikel kan worden voor vernieuwing in de regio waar nu het geld en de power voor ontbreken
- Invest-MRA wordt een regionaal instrument en daarom adviseren wij de 32 gemeenten en 2 provincies om allen aandeelhouder te zijn van dit fonds

MRA Agenda

Hart van de MRA Agenda vormt de regionale visie en de daaruit voortvloeiende uitvoeringsprogramma's. Uiteraard kan de agenda daarnaast uiteenlopende andere onderwerpen bevatten, maar maak daarbij een duidelijk onderscheid tussen de eerder genoemde vijf functies van de samenwerking. Maak bovendien onderscheid tussen onderwerpen die bestuurlijke aandacht nodig hebben en onderwerpen die evengoed ambtelijk kunnen worden verder gebracht.

Ambtelijke ondersteuning

Directeur MRA en secretaris Agendacommissie vormen in principe een

ijzersterk duo met respectievelijk de voorzitter van de MRA en de voorzitter van de Agendacommissie.

Omring Regiegroep, Agendacommissie en de uitvoeringsprogramma's met de beste ambtenaren, professionals die uitmunten op het vlak van analyse en visie, strategisch denken, procesregie en uitvoeringsintelligentie. Selecteer hen op die kwaliteiten en niet op toevallige beschikbaarheid.

4.3 Zet de luiken open

Haal ten eerste de Amsterdam Economic Board naar u toe en maak de Board belangrijker voor de regio. Ontdek al doende wat hier van beide kanten voor nodig is. Verzeker in elk geval de actieve betrokkenheid van bestuursvoorzitters van de grootste ondernemingen in de Amsterdamse regio. Geef de Board een actieve rol in de economische analyse en het bepalen van de economische strategie van de MRA. Laat de Economic Board deel uitmaken van de Agendacommissie en het bestuurlijk Platform Economie, zodat de lijnen veel korter zijn en wederkerigheid vanzelfsprekend wordt. Geef leden van de Economic Board een rol in de uitvoeringsprogramma's.

Investeer ten tweede in de kwaliteit van de relaties met kennis- en onderwijsinstellingen, private en publieke ondernemingen, en bouw tijdens de visievorming en in de uitvoeringsprogramma's aan structurele partnerschappen. Zie ook onze aanbeveling over het naar de MRA toehalen van de Economic Board. Maak kennis- en onderwijsinstellingen, private en publieke partijen volwaardig deelhebber aan de visie en de koers. Verken wat en hoe zij aan de realisatie kunnen bijdragen en maak hen mede realisator in de uitvoeringsprogramma's. Richt waar dat nodig is voor snelheid en slagkracht consortia of gezamenlijke projectorganisaties in.

Vorm ten derde met het Rijk coalities rondom de majeure opgaven, zodat een gecombineerde en eensgezinde denkkraft en inzet van instrumenten en middelen ontstaat. Dergelijk partnerschap vraagt horizontale samenwerking en het nemen van gedeelde verantwoordelijkheid; dat is een werkwijze waar ministeries en gemeenten zich nog niet het goede niveau van 'bewust bekwaam' hebben eigengemaakt. In de MRA ligt een mooie kans om in dit opzicht samen beter te worden.

4.4 Wees voortvarend

Ervaringen elders wijzen uit dat evaluaties tot beweging leiden als er snel mee aan de slag wordt gegaan. De interviews en presentaties van het

advies scheppen immers momentum: een kansrijke situatie voor verandering. Daarom adviseren wij de leden van de Regiegroep: treed voortvarend op en markeer een ambitieus moment in de tijd waarop veranderingen moeten zijn ingevoerd. Maak tegelijkertijd een start met zowel de regionale visie en de uitvoeringsprogramma's als met de stroomlijning van de governance en voorkom zo dat een energiegevende verandering verwordt tot een energieslurpend debat over structuur en besturing. Zie de komende maanden als een oefening in creatieve procesregie, in het open en eerlijk bespreken van dilemma's en in het tonen van kwetsbaarheid. En vergeet hierbij de raden en Staten niet.

Bijlage 1 - Onderzoeksvragen

In het convenant is gesteld dat de evaluatie zich in elk geval zal moeten richten op de samenstelling en het functioneren van de bestuurlijke gremia (de Regiegroep, de Agendacommissie en de Platforms). De evaluatie zou zich qua reikwijdte echter niet uitsluitend moeten beperken tot alleen het proces. De MRA-samenwerking heeft, zoals ook blijkt uit de 'Overwegingen' bij het convenant, immers een duidelijk inhoudelijke focus.

Daarom wordt aan het evaluatieteam de volgende hoofdvraag gesteld: In hoeverre heeft het in 2017 ondertekende Convenant Versterking samenwerking Metropoolregio Amsterdam, en de werkwijze die daaruit voortvloeit, bijgedragen aan verwezenlijking van de ambities die in het Convenant zijn verwoord? En wat kan er worden gedaan om de regionale bestuurlijke samenwerking in de MRA-regio te versterken, inclusief de betrokkenheid van raden en Staten?

Deelvragen evaluatieonderzoek MRA Convenant

1. In de overwegingen A, B en E van het convenant werden de economische ambities en de nationale en internationale profilering van de MRA genoemd. Ga na in hoeverre deze inhoudelijke focus als richtsnoer van de samenwerking heeft gefunctioneerd en of inhoudelijke aanpassingen gewenst zijn.
2. Hoe ervaren de deelnemers de samenwerking in de vorm van een netwerkorganisatie in relatie tot de ambities van de MRA (wie zijn we, waar staan we, waar willen we naartoe)?
3. Werden de volksvertegenwoordigers over het algemeen goed en tijdig geïnformeerd en betrokken, zoals in overweging G en H van het convenant staat, en heeft dit voldoende waarborgen geboden voor een voldoende democratische legitimiteit van de MRA?
4. Hoe hebben de Regiegroep, de Agendacommissie en de Platforms zich tot elkaar verhouden en hoe is de samenwerking verlopen?
5. Hoe hebben de MRA en de Vervoerregio zich tot elkaar verhouden, en hoe is de samenwerking tussen beide partijen verlopen? Kijk hierbij

- specifiek naar de aansluiting met het Platform Mobiliteit.
6. Ga na of de samenstelling van de MRA heeft voldaan aan de ambities van de MRA. Hoe heeft de geografische indeling en deelregio-vertegenwoordiging van de MRA gefunctioneerd? Hebben de uitgangspunten voor toe- en uittreding, zoals beschreven in artikel 12 van het convenant, voldoende basis geboden voor wijzigingen in de samenstelling van de MRA?
  7. Maak een vergelijking met relevante andere regionale samenwerkingsverbanden in binnen- en (eventueel) buitenland, zodat ervaring en best practices meegenomen kunnen worden in de ontwikkeling van de samenwerkingsvorm van de MRA.
  8. Welke invloed is er in de praktijk uitgegaan van het feit dat er verschillen bestaan tussen grote en kleine gemeenten en verhoudingen in de MRA, ten opzichte van de volgende punten:
  9. Mate van beïnvloeding op de te maken afspraken?
  10. Grootte van het netwerk?
  11. Relevante resultaten voor gemeente/achterban?
  12. Hoe heeft het MRA Bureau gefunctioneerd als bureau dat ten doel had om de inhoudelijke samenwerking te ondersteunen, vanuit als kerntaken: de voorbereiding van de (bestuurlijke) overleggen, de borging van de integraliteit tussen de Platforms, de communicatie en goede uitvoering van het MRA Congres?
  13. In hoeverre waren de financiële afspraken uit het convenant toereikend en passend?

Bijlage 2 - Lijst gesprekspartners

MRA-gesprekspartners

- dhr. D. Bijl
- dhr. P. Broertjes
- mevr. S. Dijkma
- mevr. M. van Doorninck
- dhr. A. van Dijk
- mevr. F. Gordon
- mevr. F. Halsema
- dhr. J. Hamming
- dhr. O. Hoes
- dhr. W. Jaeger
- dhr. A. Joustra
- dhr. S. Katee
- mevr. L. Kroon
- dhr. U. Kock
- dhr. H. Krieger
- mevr. M. Ruigrok
- dhr. D.J. Pruim
- dhr. L. Scholten
- dhr. P. Schot
- dhr. H. Schütt
- dhr. G. van den Top
- mevr. M. Veeningen
- dhr. L. Verbeek
- dhr. J. Verwoort
- dhr. F. Weerwind
- dhr. J. Wienen
- College van GS van Noord-Holland
  - dhr. J. Bond
  - dhr. A. van Dijk
  - mevr. J. Geldhof
  - dhr. J. van der Hoek
  - dhr. C. Loggen
  - dhr. A. Tekin
  - mevr. R. Bergkamp
- College van GS van Flevoland
  - dhr. J.N. Appelman
- dhr. J. Fackeldey
- dhr. H. Hofstra
- dhr. J. de Reus
- dhr. M. Rijsberman
- dhr. L. Verbeek
- dhr. Tj. Van der Wal
- Raadsleden
  - dhr. W. Advokaat
  - mevr. M. Ballieux
  - dhr. A. van den Berg
  - dhr. T. van den Berg
  - dhr. W. Botter
  - dhr. H. Grader
  - dhr. W. Holtslag
  - mevr. T. van 't Hull-Bettink
  - dhr. Ch. El Idrissi
  - dhr. J. Jägers
  - dhr. V. Koerse
  - dhr. F. Kool
  - mevr. M. Lemmens
  - mevr. R. Mathkor
  - mevr. Ch. van der Meij
  - dhr. E. Taams
  - mevr. S. Vermeulen
  - dhr. M. Wijngaard
  - mevr. R. Wijnen
  - dhr. G. Zagt.
- Medewerkers van het MRABureau
  - dhr. R. van Ark
  - dhr. A. Overbeek
  - dhr. M. Bekker
  - dhr. D. Quarles van Ufford
  - dhr. R. Rienties
  - dhr. M. Intres
  - dhr. S. de Looze
  - mevr. I. Dönmez
  - dhr. K. Faber

Niet-MRA-gesprekspartners

- dhr. J. van Aartsen (voormalig burgemeester van Den Haag en Amsterdam)
- dhr. F. Alkemade (Rijksbouwmeester)
- mevr. B. Baarsma (Economic Board/ Rabobank)
- dhr. W. Bos (Invest.nl)
- dhr. R. van Boxtel (NS)
- mevr. C. Gehrels (voormalig wethouder Amsterdam)
- dhr. F. Kalshoven (De Argumentenfabriek)
- mevr. J. Kramer (Economic Board)
- dhr. Chr. Kuijpers (Ministerie van BZK)
- dhr. M. Frequin (Ministerie van IenM)
- dhr. P. Gerretsen (Vereniging Delta Metropolen)
- dhr. A. van Gils (voormalig gemeentesecretaris Amsterdam)
- dhr. H. de Jong (Hogeschool van Amsterdam)
- dhr. B. Leeftinck (Voormalig DG ministerie van EZ)
- mevr. N. Tellegen (Economic Board)
- dhr. C. Teulings (hoogleraar economie)
- dhr. O. Rapse (PBL)
- dhr. J. Remkes (voormalig CvdK Noord-Holland)
- dhr. M. Schaafsma (Schiphol)
- dhr. K. Noorman (ORAM)

De resultaten van de enquête voor raads- en Statenleden kunt u vinden op de site van de MRA.

notulen

Overleg	Regiegroep van de Metropoolregio Amsterdam
Datum	18 april 2019
Locatie	Amsterdam, MRA Bureau in het WTC op de Zuidas
Terugkoppeling	Remco Rienties, MRA Bureau, 06 - 20002447, r.rienties@metropoolregioamsterdam.nl
Aanwezigen	Femke Halsema (voorzitter, deelregio Amsterdam), Arthur van Dijk (Vice-voorzitter, Provincie Noord-Holland), Udo Kock (deelregio Amsterdam), Jeroen Verwoort (deelregio IJmond), Leen Verbeek (Provincie Flevoland), Don Bijl (deelregio Zaanstreek-Waterland, Vervoerregio), Luzette Kroon (deelregio Zaanstreek-Waterland), Pieter Broertjes (deelregio Gooi- en Vecht), Marian van der Weele (deelregio Amstelland-Meerlanden), Ellen Verheij – de Haas (deelregio Zuid-Kennemerland), Bas Eenhoorn (deelregio Amstelland-Meerlanden), Alexander Luijten (deelregio Gooi- en Vecht), Ina Adema (deelregio Flevoland), Niek Meijer (deelregio Zuid-Kennemerland), Michiel Rijsberman (Provincie Flevoland), Maaïke Veeningen (Agendacommissie, PH Nieuwe MRA Agenda), Robbert Berkhout (Agendacommissie, PH Communicatie), Hans Krieger (Agendacommissie, PH Governance)
Ondersteuning	Rijk van Ark (Directeur MRA Bureau), Remco Rienties (Directiesecretaris MRA Bureau)
Gasten	Maaïke Patist (DO Ruimte, presentatie Verstedelijkingsstrategie), Bart van der Heijden (DO Ruimte, presentatie Verstedelijkingsstrategie), Ilknur Donmez (nieuwe MRA Agenda)
Afwezig met bericht	Francois Weerwind (deelregio Flevoland), Jan Hamming (deelregio Zaanstreek-Waterland), Jos Wienen (deelregio Zuid-Kennemerland), Wimar Jaeger (deelregio Gooi- en Vecht), Pieter Heiliegiers (deelregio Amstelland-Meerlanden)

Algemeen:

1. Opening en mededelingen

In de Regiegroep wordt een terugkoppeling gegeven van de bijeenkomst voor Burgemeesters en CdK's. Daar vielen een paar dingen op. Er is een grote behoefte om meer met elkaar op te trekken en met elkaar samen te werken, en om het wat minder te laten gaan over governance en structuren. De Regiegroep zou meer als een soort werkoverleg moeten gaan functioneren; aan de hand van grote onderwerpen kijken hoe we meer samen kunnen werken en elkaar verder kunnen helpen. De governance moet daarbij ten dienste staan van de inhoud: vorm volgt inhoud. Er is ook uitdrukkelijk een verzoek gedaan aan Amsterdam om meer leiderschap te nemen en vaker de rol van trekker te gaan vervullen.

2. Voorstelronde

Inhoudelijk / meningsvormend:**3. Inhoudelijke presentatie: Verstedelijkingsstrategie**

In de vorige Regiegroep bijeenkomst is een presentatie gegeven over het MRA programma bouwen en wonen. Destijds is verzocht om dit onderwerp bij een volgende bijeenkomst van de Regiegroep terug te laten keren. Vandaag staat daarom de verstedelijkingsstrategie centraal, een breed en integraal verhaal dat de sleutelprojecten voor de woningbouw koppelt aan onder andere mobiliteitsvraagstukken, het landschap en de economische ontwikkeling van de MRA. Er is een presentatie gegeven, met name over het proces en de inbedding van de verstedelijkingsstrategie. Naar aanleiding van deze presentatie is inhoudelijk gereflecteerd en zijn er enkele vragen gesteld.

De Regiegroep is blij dat er wordt gewerkt aan een verstedelijkingsstrategie, en constateert dat deze hard nodig is. De inhoudelijke discussies zullen in eerste instantie in de Platforms worden gevoerd, maar de afstemming hierover moet ook plaatsvinden in de Agendacommissie en waar het raakt aan lobby / public affairs ook in de Regiegroep. De Regiegroep besluit dat zij het volgende overleg ook graag tijd wil inruimen om het inhoudelijk over de verstedelijkingsstrategie te hebben. Daartoe wordt de extra bijeenkomst van de Regiegroep op 26 juni met een half uur verlengd.

Gemaakte afspraken:

- 3.1 De Regiegroep bijeenkomst van oktober 2019 zal primair benut worden om de nieuwe MRA Agenda en de evaluatie van de governance te bespreken**
- 3.2 De extra bijeenkomst van de Regiegroep van 26 juni zal worden verlengd, en zal (naast de bespreking van de eerste bevindingen van de evaluatiecommissie) benut worden voor een inhoudelijke discussie over de verstedelijkingsstrategie**
- 3.3 Voor deze inhoudelijke bespreking zal de Agendacommissie een aantal inhoudelijke dilemma's aanleveren**

4. Evaluatie MRA Convenant

In de Regiegroep wordt een korte terugkoppeling gegeven over de evaluatie van de governance die wordt uitgevoerd. De commissie die hiermee is belast heeft al veel gesprekken gevoerd. Veel mensen geven aan gehoord te willen worden, maar de commissie opereert zelfstandig en hebben zelf de vrijheid om te bepalen wie zij moeten spreken om een goed beeld te kunnen vormen. In de Regiegroep wordt benadrukt dat het ook belangrijk is om de Raden en Staten ook een plek te geven in deze evaluatie, evenals de kleinere gemeenten. Ook wordt er aandacht gevraagd voor het goed afstemmen van eventuele inhoudelijke zaken die uit de evaluatie naar voren komen met het proces van de nieuwe MRA Agenda.

5. Nieuwe MRA Agenda

In de Regiegroep wordt een korte toelichting gegeven over de stand van zaken rondom de nieuwe MRA Agenda. Het is een uitdagend en mooi proces, waar aan hard gewerkt wordt, ook vanuit het MRA Bureau. Het is een uitdaging om alles goed op te halen en op orde te krijgen. Er is nu een discussienotitie gemaakt, die ook is uitgezonden naar alle colleges, raden en staten, in verband met de sterke behoefte bij de deelnemers om vroegtijdig de raden en staten te betrekken. Deze notitie zal straks ook in deelregionale sessies besproken worden. In de notitie zijn een boel dilemma's benoemd waar het gesprek straks over kan gaan. Er is een brede oproep in de MRA om meer aandacht te hebben voor het sociaal domein.

De Regiegroep spreekt haar waardering uit voor de discussienotitie. Zij is onder de indruk van de aanpak en de notitie, en stellen dat de MRA deelnemers als gemeenten provincies zelf de verantwoordelijkheid hebben om ervoor te zorgen dat het goed land.

Afspraakvormend:

6. Verslag Regiegroep Metropoolregio Amsterdam 10 oktober 2018

Gemaakte afspraken:

6.1 Het verslag van de Regiegroep MRA van 10 oktober 2018 is vastgesteld

7. Verantwoording 2018

Conform de afspraken uit het convenant wordt in april van elk jaar de verantwoording over het voorgaande jaar vastgesteld. Dat bestaat uit een overzicht van de financiële realisatie van de begroting en de daarbij behorende inhoudelijke realisatie van de begroting. In 2018 is ook het overschot over 2017 herbestemd voor een aantal inhoudelijke activiteiten. Voor de verantwoording over de besteding van dit overschot is ook een bijlage opgenomen.

De Regiegroep benadrukt het belang van het opnemen van meer SMART doelstellingen in het werkplan, en de resultaten daarvan in de verantwoording, ook om de resultaten per gemeente wat meer inzichtelijk te maken. Er wordt nu hard gewerkt aan 10 punten lijstjes, waar per gemeente 10 concrete resultaten van de MRA samenwerking inzichtelijk zijn gemaakt. Deze zullen zo snel mogelijk (hopelijk nog voor de zomer) afgerond worden.

Gemaakte afspraken:

- 7.1 De verantwoording over de realisatie van de MRA Begroting 2018 en de toelichting is vastgesteld**
- 7.2 Het bedrag dat vrijvalt (€11.806) zal worden terug gestort naar de deelnemers, door deze naar rato te verrekenen in de factuur voor de bijdrage voor 2019**
- 7.3 De verantwoording over het besteding van het herbestemde overschot over 2017 en de toelichting hierop is vastgesteld**
- 7.4 Het bedrag dat vrijvalt uit de realisatie van het herbestemde overschot (€20.000) zal worden teruggestort naar de deelnemers, door deze naar rato te verrekenen in de factuur voor de bijdrage voor 2019**

8. Globale begroting 2020

Conform de afspraken uit het Convenant wordt in april van elk jaar de globale begroting voor het volgende jaar vastgesteld in de Regiegroep. Op basis van deze globale begroting kunnen de deelnemers aan de MRA hun bijdrage aan de MRA opnemen in hun eigen begroting. Naast de bijdrage per inwoner doen de gemeente Amsterdam en de Provincie Noord-Holland jaarlijks een extra bijdrage aan de MRA, specifiek geoormerkt voor de samenwerking op het gebied van Economie.

In de Regiegroep leeft de vraag of in de globale en straks gedetailleerde begroting nog ruimte is om naar aanleiding van de nieuwe MRA Agenda nog wijzigingen door te voeren. Er wordt uitgelegd dat dit de sys-

tematiek is die we hebben; de globale begroting geeft ruimte om in de raden te bespreken en de bijdrage vast te stellen. De MRA Agenda is er nu nog niet, en ook nog niet op het moment dat we de gedetailleerde begroting en het werkplan gaan opstellen. Zodra de inhoud van de nieuwe MRA Agenda bekend is (in concept pas na de zomer), zal bekeken worden of en zo ja hoe het werkplan en begroting moet worden gewijzigd. Het gewijzigde werkplan en begroting zal dan ter vaststelling voorliggen in de Regiegroep van april 2020.

Er wordt concludeert dat er flexibiliteit in de begroting moet kunnen zijn, afhankelijk van de inhoudelijke plannen en het wijzigen daarvan kan ook de begroting wijzigen. De Regiegroep is het orgaan dat een gewijzigde begroting moet vaststellen indien zich wijzigingen voordoen.

Gemaakte afspraken:

- 8.1 De globale begroting voor het jaar 2020 is vastgesteld, en de Regiegroep heeft opdracht te geven deze uit te werken in een gedetailleerde begroting en werkplan voor de MRA, welke in de bijeenkomst van de Regiegroep in oktober kan worden vastgesteld**
- 8.2 De Regiegroep verzoekt alle deelnemers op basis van deze vastgestelde globale begroting om voor volgend jaar een bijdrage van €1.50 per inwoner (of in geval van de provincies een bijdrage gelijk aan die van de grootste inliggende gemeente) in de eigen begroting op te nemen.**

Ter kennisname:

9. Notitie Werkwijze Convenant

Op 1 januari 2017 is de hernieuwde MRA samenwerking van start gegaan, met het Convenant als basis. Gedurende de afgelopen twee jaar is gebleken dat een aantal punten uit het Convenant nadere uitwerking behoeven. In de notitie 'Werkwijze Convenant' is nader uitgewerkt voor verschillende aspecten aan de MRA samenwerking hoe hier in de dagelijkse werkpraktijk mee wordt omgegaan. Belangrijke aspecten die daarbij zijn uitgewerkt zijn bijvoorbeeld de verhouding tussen de verschillende MRA gremia, de processen rondom de vernieuwing van de MRA Agenda en de P&C Cyclus. Het hoofdstuk over de P&C Cyclus is nog even aangehouden in de Agendacommissie zodat er nog een aantal aanpassingen in kunnen worden doorgevoerd. De inhoud van deze notitie heeft uiteraard ook een sterke relatie met de evaluatie van het Convenant die momenteel wordt uitgevoerd. Op dit moment is daarom slechts kennis genomen van de notitie. Zodra de evaluatie is afgerond en duidelijk is wat hier de uitkomsten van zijn (en de gevolgen voor het Convenant en de werkwijze daarvan), zal bekeken worden of en zo ja hoe de notitie moet worden aangepast.

Gemaakte afspraken:

- 9.1 De Regiegroep heeft kennis genomen van de notitie 'Werkwijze Convenant'**
- 9.2 De notitie is aangehouden voor vaststelling tot de evaluatie van het Convenant is afgerond. Daarna zal de Agendacommissie te laten bekijken of en hoe de notitie moet worden aangepast, en zal deze terugkeren in de Regiegroep**

10. Rondvraag

In de Regiegroep wordt een noodoproep vanuit de Amsterdam Economic Board gedeeld: tot nu toe hebben in de MRA slechts twee gemeenten de Greendeal ZES getekend (Haarlem en Amsterdam). Andere regio's in Nederland lopen hier voor op de MRA. Het idee is om op 17 juni 2019 een feestelijke bijeenkomst te hebben om te laten zien dat wij dit als MRA ook kunnen. Een oproep dus aan alle deelnemers om ook te tekenen.

Openbaarheid stukken:

Onderstaande documenten **zijn reeds bij het verzenden van de stukken openbaar gemaakt** (conform afspraken hierover in het Convenant):

- Het verslag van de Regiegroep van de MRA van oktober 2018
- De stukken behorende bij de verantwoording over 2018
- De stukken behorende bij de globale begroting over 2020

De overige bijlagen worden niet openbaar.

MRA Werkplan en Begroting 2020

Concept versie 22 juli 2019

Voorwoord

2020 is het de start van een nieuwe fase voor de Metropoolregio Amsterdam. Na vier jaar hard gewerkt te hebben aan de MRA Actieagenda 2016 -2020 heeft de samenwerking haar vruchten afgeworpen. Er zijn meer huizen gebouwd voor de inwoners van de MRA. Verbindingen zijn gerealiseerd, zoals een regionaal netwerk van snelfietsroutes. De afstemming tussen onderwijsinstellingen en de regionale arbeidsmarkt heeft mensen naar nieuwe banen geleid. De energie transitie krijgt voorzichtig vorm. Naast het laaghangende fruit staan we nu voor een aantal grote uitdagingen. Het een kan niet zonder het ander. Wonen en werken vereisen de scherpe keuzes voor infrastructuur, de energie transitie vreet ruimte en vraagt om landschappelijke ingrepen, de magneetwerking van de metropool vergt een visie op groei.

Dit wordt vastgelegd in een nieuwe MRA agenda voor de periode 2020 – 2024. 2020 wordt het jaar van voortbouwen op de bereikte resultaten en bijstelling waar we dat met elkaar nodig vinden. Samenwerking blijft het motto, wellicht in een aangepaste structuur als de evaluatie van de governance in de afgelopen periode of de transities waar we voor staan daar aanleiding toe geven .

Elk jaar stellen we een werkplan op voor het volgende jaar. Voor 2020 zal dit het eerste jaar worden van de nieuwe MRA Agenda. Waar de MRA

Agenda een agenda betreft voor de korte termijn, krijgt de langere termijn en de keuzes die we daarin samen met het Rijk maken vorm in de Verstedelijkingsstrategie. Deze wordt momenteel samen met het Rijk opgesteld, en zal in 2020 vastgesteld worden. In deze strategie krijgen de grote ingrepen en investeringen in ruimte, infrastructuur energie en duurzaamheid hun beslag. Daarin zal ook de nieuwe investeringsconstructie Invest MRA een grote tol spelen.

Zo bouwen we verder aan een sterke metropool, die de binnen en buitenwereld optimaal verbindt en waar het goed wonen, leven en werken is.

Rijk van Ark

Directeur MRA Bureau

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4	7. Acties MRA Agenda	19
1.1 Achtergrond	4	Bijlage 1: overzicht van de begroting	56
1.2 Proces & Kaders	4	Bijlage 2: samenstelling van bestuurlijke gremia	64
1.3 Leeswijzer	5		
2. MRA Begroting 2020	6		
3. Platform Economie	8		
3.1 Inleiding	8		
3.2 Samenstelling / werkwijze	8		
3.3 Taken Platform Economie	8		
4. Platform Ruimte	10		
4.1 Inleiding	10		
4.2 Samenstelling / werkwijze	10		
4.3 Taken Platform Ruimte	11		
5. Platform Mobiliteit	13		
5.1 Inleiding	13		
5.2 Samenstelling / werkwijze	13		
5.3 Taken Platform Mobiliteit	14		
5.4 Jaarprogramma Platform Mobiliteit	14		
6. MRA Algemeen	16		
6.1 Inleiding	16		
6.2 Samenstelling en werkwijze MRA Bureau	16		
6.3 Taken MRA Bureau	17		
6.4 Focus 2020	17		

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

Hoewel de uitvoering van de MRA Agenda dit jaar op volle gang is, zijn er tegelijkertijd twee processen gaande die in 2020 van grote invloed zullen zijn op de MRA samenwerking. Enerzijds wordt momenteel hard gewerkt aan het opstellen van een nieuwe MRA Agenda, voor de periode 2020-2024. Anderzijds is een externe commissie bezig de MRA samenwerking te evalueren, om in beeld te brengen welke afspraken we nodig hebben voor de vorm waarin we met elkaar samenwerken.

Tegen die achtergrond is een MRA Werkplan waarin we nog geen zicht hebben op beide processen een document waarvan verwacht mag worden dat deze aan verandering onderhevig zal zijn. Gezien de afspraken die er liggen over de planning en control cyclus en de wens om raads- en statenleden op een goede wijze te betrekken is het noodzakelijk om het MRA Werkplan en Begroting voor 2020 nog voor de zomer gereed te hebben, zodat deze kan worden verzonden naar de Raads- en Statenleden, en zij nog voldoende tijd hebben om hun wensen en opvattingen in te dienen. Dit MRA Werkplan en Begroting 2020 is dan ook gemaakt op basis van de huidige MRA Agenda en het huidige MRA Convenant. Na de zomer zal een eerste concept van de nieuwe MRA Agenda worden opgeleverd, en zal ook de evaluatiecommissie in de Regiegroep bijeenkomst van oktober haar rapport opleveren. In het MRA Congres van februari 2020 zal de nieuwe MRA Agenda worden gelanceerd. Zodra de concept MRA Agenda gereed is zal in samenwerking met de MRA Platforms worden gestart aan het aanpassen van het MRA Werkplan en Begroting 2020, welke zodra gereed ook zal worden verzonden naar de Raads- en Statenleden zodat zij ook op de gewijzigde versie hun wensen en opvattingen kunnen indienen. Dit gewijzigde MRA Werkplan en Begroting 2020 zal in de Regiegroep bijeenkomst van april 2020 ter vaststelling voorliggen.

Het ligt in de lijn der verwachting dat in ieder geval een aantal van de belangrijke acties en programma's uit de huidige MRA Agenda door zullen lopen in de nieuwe MRA Agenda. Het huidige MRA Werkplan en Begroting zal dus wellicht aan verandering onderhevig zijn naar aanleiding van de nieuwe MRA Agenda, maar zal niet compleet verschillen van de nu voorliggende versie.

1.2 Proces & kaders

De kaders waarbinnen het MRA Werkplan en Begroting 2020 zijn opgesteld komen voort uit de Voorjaarsnota MRA 2019, die april 2018 in de Regiegroep is vastgesteld. De MRA Agenda en de werkplannen van de Platforms dienen hierbij als basis.

De Platforms Ruimte, Economie en Mobiliteit hebben in hun Platform het eigen werkplan en de bijbehorende gedetailleerde begroting opgesteld. Tezamen met een werkplan en gedetailleerde begroting voor het MRA Bureau vormen deze het MRA Werkplan en Begroting 2019.

Het concept van het MRA Werkplan en Begroting 2020 wordt nog voor de zomer naar de Raden en Staten gezonden van de MRA deelnemers, zodat zij hun wensen en opvattingen tijdig kenbaar kunnen maken. De bestuurders van de deelnemers die in de MRA gremia actief zijn, zijn verantwoordelijk voor het informeren en betrekken van collega-bestuurders en hun volksvertegenwoordigers bij de ontwikkelingen en de uitvoering van de MRA Agenda, en het daarmee samenhangende MRA Werkplan en Begroting 2020. Zij zijn verantwoordelijk om het gesprek hierover met hun vertegenwoordigende organen aan te gaan.

De deelnemers en hun vertegenwoordigende organen zijn zelf verantwoordelijk voor het ter tafel brengen van hun wensen en opvattingen in de Regiegroep. Voor Raads- en Statenleden betekent dat dat zij het gesprek met hun bestuurders aan moeten gaan, en voor bestuurders die zelf geen zitting hebben in de Regiegroep betekent dat dat zij binnen hun deelregio het gesprek moeten aangaan met de bestuurders die hun deelregio vertegenwoordigen in de Regiegroep.

1.3 Leeswijzer

Twee van de meest voorkomende reacties bij de wensen en opvattingen die de deelnemers van de MRA de afgelopen jaren hebben ingediend naar aanleiding van de werkplannen en begrotingen was een verzoek om meer overzicht / een samenvatting enerzijds, en het opnemen van concretere / meer meetbare resultaten anderzijds. Deze behoefte is in het werkplan van dit jaar vorm gegeven door per actie een overzichtelijk schema op te nemen in het werkplan, met daarin de essentiële informatie (omschrijving van de activiteiten in 2020, de concrete resultaten die geboekt gaan worden, de betrokken trekkers en gremia waarin wordt afgestemd, en waar beschikbaar links met meer achtergrond informatie).

Het werkplan start met een overzicht van de begroting, waarna per platform een kort inleidend hoofdstuk is opgenomen. Daarna volgen de schema's van alle acties waar in 2020 budget aan wordt besteed vanuit de MRA begroting. Dit zijn niet alle acties uit de MRA Agenda. Sommige acties zijn reeds afgerond, anderen zijn voor komend jaar niet opportuun om met de uitvoering verder te gaan, omdat zij bijvoorbeeld afhankelijk zijn van andere trajecten. Dat wil niet zeggen dat zij niet belangrijk zijn of niet in de MRA Agenda thuishoren, maar simpelweg dat daar komend jaar niet de aandacht naar toe gaat.

In de bijlagen zijn een aantal overzichten opgenomen: een totaal overzicht van de MRA Begroting behorende bij de acties die gaan worden uitgevoerd, het meest recente stoplichten overzicht van de uitvoering van

de MRA Agenda acties, en de overzichten van leden van de MRA Platforms, de Agendacommissie en de Regiegroep.

2. MRA Begroting 2020

De begroting voor 2020 blijft vooralsnog grotendeels gelijk aan de begroting voor 2019. Zoals eerder aangegeven is het goed mogelijk dat op basis van de nieuwe MRA Agenda voor de periode 2020-2024 wijzigingen zullen optreden in de acties en activiteiten die we als samenwerkende overheden in de MRA uitvoeren. Dat betekent dat dan een wijziging van het MRA Werkplan en Begroting zal worden doorgevoerd, die opnieuw aan de deelnemers zal worden voorgelegd voor het indienen van wensen en opvattingen.

In het totaal overzicht van de begroting (zie volgende pagina) valt op dat er een indexatie is opgenomen van de bijdrage per inwoner. Tot 2019 was het nog niet nodig om de bijdragen van de gemeenten te indexeren op basis van de jaarlijkse inflatie. Voor 2020 voorzien we echter een aantal kostenposten dat de begroting mogelijkerwijs gaan overschrijden doordat deze kosten wel worden geïndexeerd op basis van de inflatie (bijvoorbeeld de bijdrage aan de Amsterdam Economic Board of de huisvestings- en bureaunkosten van het MRA Bureau) of doordat deze kostenposten een structurele jaarlijkse stijging kennen (bijvoorbeeld loonkosten, door periodieke stijgingen van salarissen). Of dit het geval gaat zijn en in welke mate zal nog moeten blijken uit de bedragen die in de loop van het jaar gefactureerd gaan worden, maar het heeft er alle schijn van dat dit het geval gaat zijn. Het voorstel is daarom om de bijdrage per inwoner te indexeren op basis van de inflatie zoals deze over het laatst bekende jaar zich heeft voorgedaan (in dit geval 2018, met een gemiddelde inflatie in Nederland van 1.72%. De bijdrage per inwoner zou

uitgaven daarmee uit komen op 1,53 euro per inwoner in plaats van 1,50 euro. De extra inkomsten die dit genereert zijn vooralsnog opgenomen in de algemene reserve aan de uitgaven kant. Mocht aan het eind van het jaar blijken dat de indexatie niet of slechts gedeeltelijk nodig is geweest, dan wordt het bedrag dat vrijvalt conform afspraken naar rato teruggestort naar de deelnemers.

In de bijlagen van dit document is een overzicht opgenomen van de begroting van de Platforms Economie, Ruimte en Mobiliteit en een begroting van het algemene deel van de MRA Begroting (waaronder het MRA Bureau).

Totaaloverzicht van de MRA Begroting 2020

Uitgaven	2019	2020
Uitvoering werkplan MRA Platform Economie	€ 4.950.000	€ 4.950.000
Uitvoering werkplan MRA Platform Ruimte	€ 1.200.000	€ 1.200.000
Uitvoering werkplan MRA Platform Mobiliteit	€ 0	€ 0
Uitvoering thema's Agendacommissie (Europa, Lobby, etc)	€ 75.000	€ 75.000
MRA Bureau	€ 1.969.000	€ 1.969.000
Algemene reserve	€ 46.847	€ 119.612
totale uitgaven	€ 8.240.847	€ 8.313.612
Inkomsten		
Gemeenten: €1.53* per inwoner**	€ 3.688.943	€ 3.795.886
Prov. Noord-Holland: gelijke bijdrage Amsterdam	€ 1.283.844	€ 1.320.699
Prov. Flevoland: gelijke bijdrage Almere	€ 305.996	€ 317.963
Gemeente Amsterdam: extra bijdrage Platform Economie	€ 1.439.532	€ 1.439.532
Provincie Noord-Holland: extra bijdrage Platform Economie	€ 1.439.532	€ 1.439.532
Vervoerregio Amsterdam: extra bijdrage Trainee pool	€ 83.000	€ 0
totale inkomsten	€ 8.240.847	€ 8.313.612

*bedrag per inwoner wordt jaarlijks geïndexeerd op basis van de inflatie in het laatst bekende jaar.

Voor de berekening van de bijdrage in 2020 wordt daarom gewerkt met de inflatie over 2018 (1.72%)

**peildatum = 1 januari van het voorgaande jaar

3. Platform Economie

3.1 Inleiding

Voor u ligt de begroting en werkplan 2020 van het Platform Economie. Hierin worden de werkzaamheden van de afgelopen jaren op hoofdlijnen gecontinueerd. De verwachting is dat de nieuwe MRA Agenda wél nieuwe accenten zal leggen binnen verschillende programma's. In Plabeka-verband wordt al gewerkt aan acties om te komen tot een betere spreiding van de ruimtelijk-economische dynamiek. En de krapte op de arbeidsmarkt, vraagt om gerichte acties binnen het programma onderwijs & arbeidsmarkt. Voor beide geldt dat genoemde inhoudelijke wijzigingen naar verwachting binnen de huidige begroting zal passen. Tenslotte wordt bij het opstellen van deze begroting het programma Vastgoedmarketing geëvalueerd. De uitkomsten zullen begin 2020 beschikbaar zijn.

3.2 Samenstelling / werkwijze

Het Platform Economie bestaat uit:

- Een selectie van portefeuillehouders Economie uit de deelregio's van de MRA
- Portefeuillehouders Economie van de provincies Noord-Holland en Flevoland

Voorzitter van het Platform Economie is de wethouder EZ van de gemeente Amsterdam, vicevoorzitter is de gedeputeerde EZ van de provincie Noord-Holland. De volledige samenstelling van het Platform Economie is inzichtelijk gemaakt in de bijlagen.

Binnen het Platform Economie worden bestuurlijke afspraken gemaakt over de economische dossiers waar binnen de MRA aan wordt gewerkt. Bestuurders binnen de MRA-platforms leggen - conform de informele samenwerking die is vastgelegd in het MRA Convenant - daarover zelf verantwoording af bij hun eigen colleges, Raden en Staten. Daarnaast zijn zij verantwoordelijk voor het betrekken van de eigen deelregio bij de te maken afspraken. De deelregio's zelf kunnen agendapunten aandragen en voorstellen doen in de MRA-platforms. De verantwoordelijkheid van de voortgang van de acties uit de MRA Agenda ligt bij de bestuurlijke trekkers van de betreffende acties. Afstemming tussen die acties vindt plaats in het Platform Economie.

Het Platform Economie is daarnaast nauw betrokken bij de Amsterdam Economic Board, als overheidsdeel van deze triple-helix-samenwerking.

Het Platform Economie (bestuurlijk overleg) vergadert vier keer per jaar. Vergaderingen worden voorbereid in een Ambtelijk Overleg Economie en een Directeuren Overleg Economie, waar eveneens vertegenwoordigers van de deelregio's, provincies en de Amsterdam Economic Board aan mee doen. Op deze manier vindt ambtelijk dezelfde vorm van afstemming plaats als bestuurlijk.

3.3 Taken Platform Economie

De taken van het Platform Economie kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën:

- **Doen** - Als netwerk van publieke partners, worden in het Platform afspraken gemaakt over zaken die we gezamenlijk doen. Het gaat hier primair om activiteiten waarvoor gemeenten en provincies een zelfstandige verantwoordelijkheid hebben, zoals afspraken over werklocaties, het (ruimtelijk) faciliteren van hotels en het uitvoeren van gezamenlijk onderzoek. Daarnaast treden overheden vaak op als initiator/aanjager van activiteiten en het opzetten/organiseren van netwerken. In beide gevallen vaak wel samen met externe partners (bedrijfsleven, onderwijs-kennisinstellingen, uitvoeringsorganisaties etc.). Voorbeelden hiervan zijn het toeristisch beleid, onderwijs- en arbeidsmarktbeleid en circulaire economie.
- **Financieren** - het Platform Economie treedt op als (mede)-financier van acties uit de MRA Agenda. We kennen hiervoor meerdere vormen van financiering:
  - Bijdragen in de basisfinanciering, zoals die van de Board en vastgoedmarketing
  - Cofinanciering van economische stimuleringsprojecten.
  - Prijsvragen: jaarlijks schrijft het Platform twee prijsvragen uit, bedoeld om het regionaal bedrijfsleven uit te dagen om met commerciële oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken te komen.
  - Opdrachten, zoals de jaarlijkse Economische Verkenningen

Besluiten tot het leveren van financiële bijdragen worden altijd in het Bestuurlijk Overleg – op basis van een projectplan – genomen, op basis van de vastgestelde criteria.

Beïnvloeden - In diverse Rijkstrajecten met economische implicaties, zoals het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT), de Ruimtelijk-Economische Ontwikkelstrategie Noordelijke Randstad, Zuidelijke Randstad en Brainport Eindhoven (REOS), de Nationale Omgevingsvisie, het topsectorenbeleid etc. is het van belang dat vanuit de MRA een gecoördineerde inbreng wordt geleverd. Die inbreng vindt zijn basis in de MRA Agenda en wordt binnen het Platform Economie besproken en afgestemd. Daarnaast wordt binnen de MRA gewerkt aan diverse gebiedsprogramma's. Daarbij valt te denken aan (o.a.) de uitvoering van de Rijksstructuurvisie Amsterdam Almere Markermeer (RRAAM), de uitvoering van de Visie Noordzeekanaalgebied, de circulaire Westas, de Kerncorridor Schiphol-Zuidas-Amsterdam, etc. Deze programma's kennen alle raakvlakken met (acties uit) de MRA Agenda. Vanuit die optiek zullen deze programma's in het Platform Economie worden besproken. Daarbij wordt gezocht naar hoe de samenwerking binnen de MRA deze programma's kan ondersteunen.

4. Platform Ruimte

4.1 Inleiding

In 2020 wordt een nieuwe MRA Agenda gelanceerd, de MRA Agenda 2.0. Bij het schrijven van deze begroting lopen de gesprekken en discussies daarover nog volop. Dat is de reden dat de begroting van het platform Ruimte MRA dit jaar een wat andere opzet kent dan anders. De begroting is nog steeds opgebouwd aan de hand van de belangrijkste opgaven/programma's die besproken worden in het platform Ruimte. Deze opgaven (zoals woningbouw, energietransitie, het landschap, klimaatadaptatie etc.) kennen ruimtelijke consequenties die (ver) over de gemeentegrenzen heen gaan en worden daarom besproken in het Platform Ruimte van de MRA. Bij de concrete invulling van die onderwerpen in 2020 wordt rekening gehouden met nieuwe acties/afspraken die kunnen volgen uit de MRA Agenda 2.0. Een gedeelte van het budget (ongeveer 25%) is daarvoor dan ook gereserveerd. In 2019 is – naast de start van de gesprekken over de MRA Agenda 2.0 – nog een belangrijk traject gestart: de MRA Verstedelijkingsstrategie (zie verderop in deze begroting). De uitdaging voor 2020 zit voor het platform Ruimte van de MRA nog steeds in de onderlinge verbanden tussen de diverse acties en programma's uit de MRA; de MRA Verstedelijkingsstrategie zal hierin een belangrijke rol gaan vervullen.

In de afgelopen jaren heeft in het Platform Ruimte de nadruk gelegen op het starten en uitvoeren van diverse acties uit de (huidige) MRA Agenda. Daarbij heeft het budget van het platform Ruimte diverse acties en programma's kunnen ondersteunen. In 2020 is het dus zowel zaak waar

het kan versnelling aan te brengen in de uitvoering/afronding van deze acties en programma's uit de huidige MRA Agenda als ook invulling te geven aan die onderdelen van de nieuwe MRA Agenda die betrekking hebben op de portefeuille van het platform Ruimte.

4.2 Samenstelling / werkwijze

Het Platform Ruimte bestaat uit:

- Portefeuillehouders Ruimte uit de deelregio's van de MRA
- Portefeuillehouders Ruimte van de provincies Noord-Holland en Flevoland en
- Vertegenwoordigers uit de portefeuillehoudersoverleggen Bouwen & Wonen, Duurzaamheid en Metropolitain Landschap van de MRA.

De volledige samenstelling van het Platform Ruimte vindt u in de bijlagen van dit werkplan.

De werkwijze en taken van het platform Ruimte MRA zijn ongewijzigd ten opzichte van 2018. Binnen het Platform Ruimte worden bestuurlijke afspraken gemaakt over de ruimtelijke aspecten van vele onderwerpen waar binnen de MRA aan wordt gewerkt. Bestuurders binnen de MRA-platforms leggen - conform de informele samenwerking die is vastgelegd in het MRA Convenant - daarover zelf verantwoording af bij hun eigen colleges, Raden en Staten. Daarnaast zijn zij verantwoordelijk voor het betrekken van de eigen deelregio bij de te maken afspraken. De deelregio's zelf kunnen agendapunten aandragen en voorstellen doen in

de MRA-platforms. De verantwoordelijkheid van de voortgang van de acties uit de MRA Agenda ligt bij de bestuurlijke trekkers van de betreffende acties. Afstemming tussen die acties vindt plaats in het Platform Ruimte.

Binnen het Platform Ruimte functioneren drie portefeuillehoudersoverleggen: Bouwen & Wonen, Duurzaamheid (energietransitie) en Metropolitaan Landschap. De portefeuillehoudersoverleggen zorgen voor de voortgang in de daaraan verbonden programma's en acties uit de MRA Agenda. De (ruimtelijke) afstemming tussen die programma's en acties vindt plaats in het Platform Ruimte.

Het Platform Ruimte (bestuurlijk overleg) vergadert vier keer per jaar. Vergaderingen worden voorbereid in een ambtelijk overleg Ruimte en een directeurenoverleg Ruimte, waar eveneens vertegenwoordigers van de deelregio's, provincies en portefeuillehoudersoverleggen aan mee doen. Op deze manier vindt ambtelijk dezelfde vorm van afstemming plaats als bestuurlijk.

4.3 Taken Platform Ruimte

De taken van het Platform Ruimte kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën:

- **Doen** - Partijen binnen het Platform Ruimte leveren zelf producten op: dit betreft vooral de uitvoering van de acties uit de MRA Agenda. De bestuurlijk trekkers van die acties werken deze verder uit en zorgen voor bespreking daarvan binnen het Platform Ruimte (waarbij het Platform Ruimte o.a. de relaties tussen de verschillende acties bespreekt), met de andere

platforms van de MRA en met –indien nodig- betrokkenen, Raden en Staten. Ook de portefeuillehoudersoverleggen binnen het Platform Ruimte werken hun eigen programma's (gebaseerd op acties uit de MRA Agenda) verder uit. Ook daarvoor wordt afstemming gezocht binnen het Platform Ruimte, met de overige platforms binnen de MRA en –indien nodig- met betrokkenen, Raden en Staten.

- **Financieren** – Het Platform Ruimte treedt op als (mede)-financier van acties uit de MRA Agenda. Alle acties die het Platform Ruimte betreffen zijn opgenomen in de begroting van het Platform Ruimte (onderdeel van dit jaarprogramma). Het Platform Ruimte kan binnen de begroting financiële middelen toedelen aan de betreffende acties, ook aan de acties in de begroting waar nu nog geen bedrag voor staat gereserveerd. De trekkende partij van de betreffende actie kan daar vervolgens via een aanvraag bij het MRA Bureau aanspraak op maken. De financiën binnen het Platform Ruimte zijn vooralsnog alleen bestemd voor activiteiten die een nauw verband hebben met (de uitvoering van acties uit) de MRA Agenda.
- **Beïnvloeden** – In diverse Rijkstrajecten met ruimtelijke implicaties, zoals het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT), de Ruimtelijk-Economische Ontwikkelstrategie Noordelijke Randstad, Zuidelijke Randstad en Brainport Eindhoven (REOS), de Nationale Omgevingsvisie, etc. is het van belang dat vanuit de MRA een gecoördineerde inbreng wordt geleverd. Die inbreng vindt zijn basis in de MRA Agenda en wordt binnen het Platform Ruimte besproken en afgestemd. Daarnaast wordt binnen de MRA gewerkt aan diverse gebiedsprogramma's. Daarbij valt denken aan (o.a.) de uitvoering

van de Rijksstructuurvisie Amsterdam Almere Markermeer (RRAAM), de uitvoering van de Visie Noordzeekanaalgebied, de circulaire Westas, de Kerncorridor Schiphol-Zuidas-Amsterdam, etc. Deze programma's kennen alle raakvlakken met (acties uit) de MRA Agenda. Vanuit die optiek zullen deze programma's in het Platform Ruimte worden besproken. Daarbij wordt gezocht naar hoe de samenwerking binnen de MRA deze programma's kan ondersteunen. Ook bij de totstandkoming van gemeentelijke en provinciale omgevingsvisies is een gecoördineerde inbreng vanuit de MRA (op basis van de MRA Agenda) van belang. Het Platform Ruimte kan daarvoor zorgen. Zo zijn recent de (processen om te komen tot) de Omgevingsvisies van de provincies Noord-Holland en Flevoland besproken in het Platform Ruimte.

Bestuurders van de deelregio's en provincies van de Metropoolregio Amsterdam kunnen binnen het Platform Ruimte ook zelf onderwerpen ter bespreking aandragen.

5. Platform Mobiliteit

5.1 Inleiding

De samenwerking binnen het Platform Mobiliteit kent een iets andere insteek dan binnen de andere Platforms het geval is: het gaat veelal over de financiering en vormgeving van de grote projecten op MRA-schaal, ook in overleg met de partners die op nationale schaal opereren: het Rijk, maar ook NS en ProRail. De partners in het Platform Mobiliteit zijn dan ook de financierende partijen binnen de MRA.

De MRA-portefeuillehoudersoverleggen en Platforms zijn onderling verweven en werken vanuit een andere invalshoek aan hetzelfde eindbeeld. Bij het bepalen van te ontwikkelen woon- en werklocaties is de bereikbaarheid een belangrijke factor, anderzijds zorgt het platform Mobiliteit voor een verbetering van de bereikbaarheid in het geval deze (nog) niet op orde is. Dit alles met oog voor innovatieve en duurzame technieken. Soms werkt het Platform Mobiliteit mee aan de opgaven vanuit andere platforms en portefeuillehoudersoverleggen en aan MRA-brede onderwerpen, denk hierbij aan de MRA programma's Energietransitie, Circulaire Economie, Bouwen & Wonen en de MRA Sleutelgebieden. Een nieuwe vorm van samenwerking met het Rijk is de afspraak uit het strategisch BO MIRT om gezamenlijk een verstedelijkingsstrategie op te gaan stellen. Ook zijn er gezamenlijke opgaven zoals Smart Mobility of het regionale programma Duurzame Mobiliteit, dat een van de vijf challenges van Amsterdam Economic Board vormt.

In 2020 is de mobiliteitsopgave groter dan ooit: door de bevolkingstoename, de economische groei en het veranderende

mobilitetsgedrag blijft de verkeersstroom groeien, dus het belang van het beter benutten van bestaande infrastructuur, ook bij de werkzaamheden die in de metropoolregio verwacht worden, het optimaal inzetten van smart mobility-oplossingen en het waar nodig uitbreiden van infrastructuur wordt alleen maar groter. Met de grotere mobiliteitsdruk worden ook de problemen in het binnenstedelijk gebied en de zorgen rondom de leefkwaliteit steeds zichtbaarder en duidelijker, dus ook op die vlakken gaan we in 2020 onverminderd door. Naast de acties die in de MRA Agenda zijn opgenomen voor het thema mobiliteit zijn er ook nog een groot aantal andere acties die binnen het Platform Mobiliteit worden uitgevoerd. Zie hiervoor het overzicht aan het eind van dit hoofdstuk.

5.2 Samenstelling / werkwijze

In tegenstelling tot beide andere platforms nemen de gemeenten en de deelregio's niet rechtstreeks deel aan het Platform Mobiliteit. Alleen de partijen die zelf beschikking hebben over (voormalige) BDU-middelen, hebben zitting in het Platform Mobiliteit. De overige gemeenten worden vertegenwoordigd door de Vervoerregio Amsterdam en de beide provincies. Het Platform Mobiliteit bestaat daarmee uit de volgende partijen:

- Provincie Noord-Holland
- Provincie Flevoland
- Vervoerregio Amsterdam
- Gemeente Amsterdam
- Rijkswaterstaat West-Nederland-Noord

- Prorail
- NS

Bestuurders van de vijf overheden, de Hoofdingenieur-Directeur van Rijkswaterstaat komen minstens vier maal per jaar bijeen (in het BO Platform Mobiliteit). Bij de projecten zijn gemeenten / deelregio's uiteraard wel betrokken. Naast genoemde partijen zijn een vertegenwoordiger van NS en een vertegenwoordiger van ProRail aanwezig bij de behandeling van agendapunten die het spoor betreffen in het DO en het BO.

Een ambtelijk overleg (AO) en een overleg van directeuren (DO) agenderen de onderwerpen en bereiden de onderwerpen voor het bestuurlijk overleg voor. Een secretaris en een secretariaatsmedewerker vormen het Secretariaat van het Platform. Zij coördineren en faciliteren de werkzaamheden van het Platform.

5.3 Taken Platform Mobiliteit

De taken van het Platform Mobiliteit kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën:

- **Doen** - Partijen binnen het platform Mobiliteit leveren zelf producten op. De bestuurlijk trekkers van die acties werken deze verder uit en zorgen voor bespreking daarvan binnen het platform, met de andere platforms van de MRA en met –indien nodig- andere betrokken partners.
- **Financieren** - Het Platform Mobiliteit treedt op als (mede)-financier van acties uit de MRA Agenda en de overige acties. De kosten hiervan worden opgebracht door de deelnemende partijen en soms ook andere partijen en lopen niet via de MRA-begroting.

- **Beïnvloeden** - Het Platform Mobiliteit werkt samen met Rijk en deelregio's aan de grote opgaven in de metropoolregio, die gezien de schaal veelal ook van landelijk belang zijn. Via de MIRT-overleggen voert het Platform Mobiliteit, in gezamenlijkheid met de andere platforms, gesprekken met het Rijk over de inzet van Rijk en metropoolregio voor de opgave en wordt de lobby-inzet richting Rijk en Europa bepaald. Ook werkt het Platform Mobiliteit actief aan projecten zoals slimme en duurzame mobiliteit, en trekt zij samen met het Rijk het project Bereikbaarheid van, naar en in de MRA

5.4 Jaarprogramma Platform Mobiliteit

De inhoud van het jaarprogramma van het Platform Mobiliteit wordt gevormd door de acties uit de MRA-agenda, waar het Platform Mobiliteit trekker of indirect betrokken betrokken is, aangevuld met een aantal andere mobiliteitsprogramma's en projecten. De lopende MRA Agenda zit in de eindfase, hoewel een aantal acties qua uitvoering nog wel even zullen doorlopen. In 2020 wordt een MRA Agenda 2.0 gelanceerd. Deze acties zullen t.z.t. aan het jaarplan worden toegevoegd. De activiteiten van het Platform Mobiliteit worden geheel gefinancierd vanuit de eigen middelen van de deelnemende partijen. Hiervoor zijn dus geen middelen nodig vanuit het MRA Budget. In de begroting staan daarom geen bedragen vermeld bij de acties van het Platform Mobiliteit. Om toch een beeld te geven van wat het Platform Mobiliteit het komende jaar gaat doen, is hieronder een beknopte omschrijving van de resterende acties van de MRA opgenomen en er is een categorie van programma's en projecten toegevoegd die het Platform ook nog onderneemt, maar die geen expliciet onderdeel zijn van de MRA Agenda.

Het Platform Mobiliteit werkt samen met NS en ProRail aan de coördinatie van het totale spoorproduct (A1), waarbij ook de integratie met andere systemen en samenwerking met de ruimtelijke sector een steeds grotere rol gaan spelen. Het programma OV Toekomstbeeld (A2) en de projecten OV SAAL (A3) en MRA Agenda actie 5.1 zijn goede voorbeeld van de werkzaamheden binnen het totale spoorpakket. Actie 5.3 heeft een MRA Fietsroutenetwerk opgeleverd met inzicht in alle knelpunten, die ook in 2020 gefaseerd worden aangepakt. Hierbij zal ook gekeken worden naar de aansluiting op OV haltes met voorzieningen. Actie 5.4 heeft een Samenwerkingsagenda Logistiek opgeleverd. Een MRA netwerkregisseur stelt op dit moment een Plan van Aanpak op voor een uitvoeringsprogramma voor 2020. Onlangs hebben 50 partijen in de MRA (gemeenten en bedrijven) afgesproken om maatregelen te nemen om zero emissie in 2030 mogelijk te maken. De agenda Smart Mobilty (5.7) wordt samen met de partners uitgevoerd in 2020

Ook in 2020 werkt de MRA op een gecoördineerde manier verder aan de voornaamste infrastructuur in de regio. Dit vormt het grootste deel van het werk van het platform. De MRA blijft samen met het Rijk, de Vervoerders en de spoorse partijen werken aan de verbetering van de verschillende netwerken: weg en OV. Voor de onderdelen infrastructuur wordt nauw samengewerkt met de ruimtelijke en economische sector. Dit gebeurt in het programma Samen Bouwen aan Bereikbaarheid (B1), met name in het deelprogramma Netwerkringen (B2) en via de MRA Verstedelijkingsstrategie. Een aantal MIRT Verkenningen lopen (bijvoorbeeld Rottenpolderplein en Corridor Amsterdam Hoorn). Afhankelijk van de besluitvorming in het BO MIRT in het najaar 2019 zullen de verdere activiteiten van het programma voor 2020 worden

bepaald. Een nieuw onderdeel wordt de uitwerking van een regionaal programma duurzame mobiliteit op MRA schaal.

Acties waar vanuit het Platform Mobiliteit in 2020 aan gewerkt wordt:

5.1	<i>Uitbreiding en verbetering knooppunt Schiphol Plaza</i>
5.3	<i>Een aantrekkelijk, metropolitaan fietsnetwerk tot stand brengen door onder meer het aanleggen van ontbrekende schakels en verbetering van bestaande routes (afgerond)</i>
5.4	<i>Opstellen van een regionale bereikbaarheidsagenda voor alle soorten goederen via alle modaliteiten (afgerond)</i>
5.7	<i>De MRA stelt een innovatie- en duurzaamheidsagenda 'smart mobility' op.</i>

A.1	Spoorse coördinatie MRA
A.2	OV Toekomstbeeld
A.3	OV SAAL
B.1	Programma Samen Bouwen en Bereikbaarheid
B.2	Deelprogramma Netwerkringen en de Stad
B.3	Deelprogramma Zuid West Amsterdam Schiphol Haarlemmermeer
B.4	Deelprogramma Stedelijke bereikbaarheid
B.5	Deelprogramma Slim en Duurzaam
C.1	Regionaal programma duurzame mobiliteit
C.2	MRA Elektrisch

6. MRA Algemeen

6.1 Inleiding

Conform de wensen van de deelnemers gaat het overgrote deel van de bestedingen van de Metropoolregio Amsterdam naar de uitvoering van inhoudelijke programma's of projecten om concrete resultaten te boeken. Daarnaast is ook een deel van de begroting gereserveerd voor het faciliteren van de MRA samenwerking. Onder dit algemene deel van de begroting valt bijvoorbeeld de kosten voor het MRA bureau, de kosten voor communicatie en lobby/public affairs of de kosten voor onderzoek en bijeenkomsten.

6.2 Samenstelling en werkwijze MRA Bureau

Het MRA Bureau heeft geen eigen rechtspersoonlijkheid, en heeft zelf geen mensen in dienst. Iedereen die voor het MRA Bureau werkt, wordt naar het MRA Bureau gedetacheerd vanuit een van de samenwerkende MRA-partners. Door de bestuurlijke wens om het MRA Bureau klein en wendbaar te houden, is de MRA samenwerking voor de uitvoering van haar projecten en programma's veelal afhankelijk van ambtelijke inzet vanuit de MRA deelnemers.

De directeur en directiesecretaris vormen het gezicht en eerste aanspreekpunt van het MRA Bureau, en vormen het secretariaat van de Regiegroep van de MRA en de Agendacommissie.

De kern van het MRA Bureau bestaat uit de secretarissen van de Platforms Economie, Ruimte en Mobiliteit. Zij zijn verantwoordelijk voor agendasetting binnen de Platforms, en voor het proces van het maken van bestuurlijke afspraken binnen de Platforms. Zij zorgen voor

afstemming met de programmamanagers en projectmanagers die verantwoordelijk zijn voor programma's en projecten die vanuit hun Platform worden aangestuurd en gefinancierd, en zijn verantwoordelijk voor de integrale afstemming tussen de Platforms op operationeel niveau. Daarnaast voert het bureau het secretariaat van de regiegroep en de agendacommissie.

Daarnaast heeft het MRA Bureau een adviseur voor het betrekken van Raden en Staten en een communicatieadviseur. Zij zijn verantwoordelijk voor twee andere speerpunten van de MRA-samenwerking: het beter betrekken van Raads- en Statenleden en het verbeteren van de communicatie en transparantie. Hiertoe worden bijeenkomsten georganiseerd (conferenties, congressen, bestuurlijke bijeenkomsten, raads- en statenledenbijeenkomsten), worden (gemeenteraadsbijeenkomsten van) gemeenten bezocht voor informatieve presentaties, worden nieuwsbrieven gemaakt, een website onderhouden, enzovoort.

Verder bestaat het MRA Bureau uit een aantal staffuncties. Er is een officemanager / directiesecretaresse, een financieel adviseur en er zijn projectsecretarissen, die zowel ondersteuning geven bij het dagelijkse functioneren van het MRA Bureau als bij concrete projecten en programma's.

In de begroting van MRA Algemeen is voorzien in een aantal 'vaste' functies die behoren tot de kern van het bureau (zie hierboven).

Daarnaast is een budget voor (co-)financiering opgenomen van programmamanagement of projectmanagement. De samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam is een samenwerking vanuit de inhoud. Projecten en programma's vormen de kern, want zij helpen de inhoudelijke doelen te realiseren. Om projecten of programma's van de grond te krijgen en uitgevoerd te krijgen is goed project- en programmamanagement nodig. Waar mogelijk zou dit zo veel mogelijk vanuit MRA-partners ter beschikking moeten worden gesteld. Waar dit niet mogelijk is, is vanuit het MRA Bureau een budget beschikbaar voor (co-)financiering. Er werken vanuit de verschillende partners veel mensen in de gemeente- en provinciehuizen aan MRA-projecten en programma's. Op het MRA Bureau wordt elke dinsdagochtend een ambtelijke bijeenkomst georganiseerd voor het MRA-netwerk, waarin concrete inhoudelijke punten worden besproken en aan elkaar verbonden.

6.3 Taken MRA Bureau

Het MRA Bureau is verantwoordelijk voor het faciliteren en verbeteren van de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam. Belangrijke taken daarbij zijn het begeleiden van de processen van bestuurlijke besluitvorming, het (coördineren van het) uitvoeren van de MRA Agenda, het vergroten van de betrokkenheid van raads- en staten leden, het verbeteren van de transparantie en communicatie en het verstevigen van de integraliteit van de samenwerking. Zoals gezegd is de MRA Agenda hierbij leidend, en geeft het Convenant de kaders waarbinnen de samenwerking zijn beslag krijgt. De MRA Agendacommissie is verantwoordelijk voor de dagelijkse bestuurlijke aansturing van het MRA Bureau.

6.4 Focus 2020

In 2019 zijn een aantal trajecten in gang gezet die van grote invloed zullen zijn op 2020. Er wordt hard gewerkt aan een nieuwe MRA Agenda, er is opdracht gegeven om samen met het Rijk een Verstedelijkingsstrategie voor de MRA uit te werken en in opdracht van de Regiegroep is een externe evaluatie commissie bezig om de samenwerking in de MRA te evalueren. Elk van deze trajecten zal zijn weerslag hebben in 2020.

Door de nieuwe MRA Agenda zal niet alleen het hier voorliggende werkplan en begroting moeten worden herzien, maar is het ook zeer waarschijnlijk dat er nieuwe programma's zullen worden gestart, dat programma's op een andere wijze aan elkaar verbonden zullen worden en dat nog meer aandacht komt voor integrale afwegingen en concrete resultaten.

Door de Verstedelijkingsstrategie die we samen met het Rijk op stellen wordt de volgorde van programma's en projecten die we uitvoeren of willen gaan uitvoeren tegen het licht gehouden, en komen keuzes in beeld die gemaakt moeten gaan worden. Dit zal ook gevolgen hebben voor de integrale afwegingen die we moeten gaan maken, en de zorgvuldige processen die ervoor nodig zijn om ervoor te zorgen dat dit met voldoende en breed draagvlak kan gebeuren. Ook zal dit gevolgen hebben voor de inspanningen die we verrichten op het gebied van lobby en public affairs.

Door de evaluatie van de MRA samenwerking en de governance die daaronder ligt is het goed mogelijk dat we een nieuwe weg in gaan slaan qua hoe we onze samenwerking vorm geven. Structuren en processen gaan mogelijk veranderen, en het proces om hiertoe te komen is er een

dat zorgvuldig moet worden doorlopen. Mogelijk wordt ook het Convenant aangepast. Een en ander zal ook gedeeld en besproken moeten worden in de raden en staten van de deelnemers.

Ondanks al deze (mogelijke) wijzigingen zal het inhoudelijke werk ook gewoon doorgaan. Een groot aantal lopende projecten en programma's gaat verder in de uitvoering, en een aantal grote nieuwe programma's begint in 2019 net op stoom te komen. Deze zullen in 2020 in volle vaart verder gaan richting concrete resultaten.

In onze informele samenwerking is het netwerk en de ontmoeting erg belangrijk, om zo het goede gesprek met elkaar te kunnen voeren. Bijeenkomsten spelen daar een centrale rol in. De meest in het oog springende bijeenkomst in 2020 is het MRA Congres in februari, die geheel in het teken zal staan van de nieuwe MRA Agenda.

7. Acties MRA Agenda

Hieronder staat voor elke MRA Agenda actie waar in 2020 geld en inzet aan wordt besteed schematisch per actie weergegeven:

- wat de focus voor de betreffende actie in 2020 zal zijn
- welke concrete resultaten of gerealiseerde activiteiten worden verwacht
- welke bestuurlijke en ambtelijke trekkers betrokken zijn bij de actie
- hoeveel geld er aan wordt besteed (ook t.o.v. 2019)
- (waar voor handen) enkele links met achtergrond informatie

Als een actie uit de MRA Agenda niet is opgenomen in onderstaand overzicht, betekent dat niet dat de actie niet belangrijk is of dat deze niet terug zal keren in de nieuwe MRA Agenda, maar slechts dat in 2020 de prioriteit vanuit de MRA niet bij deze actie ligt.

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.1 en 1.2 (deel 1)	Alle MRA gemeenten maken afspraken over afstemming en programmering woningbouw. Alle MRA gemeenten geven aan welke binnenstedelijke locaties de komende 4-10 jaar ter beschikking komen		€ 60.000		Was onderdeel van een breder budget	€ 60.000
Focus 2020	Functioneren en betaalbaarheid woningmarkt en toekomstbestendigheid voorraad In een gespannen woningmarkt als de MRA staat het betaalbaar aanbod zeer onder druk en verdringen groepen elkaar op de woningmarkt. Woningzoekenden met een laag of middeninkomen, zeker starters en gezinnen, kunnen haast niet meer op de woningmarkt terecht. We moeten daarom werken aan een goed functionerende regionale woningmarkt die toegankelijk is voor diverse groepen en voldoende doorstromingskansen biedt, zowel in de nieuwbouw als in de bestaande voorraad. Daarnaast ligt er een grote opgave in de toekomstbestendigheid en verduurzaming van de bestaande voorraad en wijken. Er is een integrale aanpak nodig van sociaal-fysieke wijkvernieuwing (verduurzamingsopgave/ energietransitie woningen i.c.m. leefbaarheid). Doel/actie: Zorgen voor structureel voldoende en toekomstbestendig woningaanbod aansluitend op de woningbehoefte, in het bijzonder betaalbaar woningaanbod voor lage en middeninkomens, met een evenwichtige spreiding binnen de MRA.					
Concreet Resultaat 2020	○ Actualiseren en uitvoeren Plan van aanpak Starters in de MRA: zorgen dat meer starters/jongeren dan nu kunnen starten in een betaalbare woning in de MRA. ○ Stimuleren van een meer evenwichtige spreiding van woningaanbod voor een diversiteit aan inkomens (voorkomen van ruimtelijke segregatie/verdringing); ▪ Actualiseren digitale instrumentenkoffer betaalbaarheid ▪ Onderzoek naar ontwikkeling woningvoorraad en inkomens in de MRA (laag/midden/hoog). ▪ Op basis van onderzoek, voortzetting bestuurlijke gesprekken over ongedeelde regio, woningtekorten en evenwichtigere verdeling sociale huur. Met als mogelijk resultaat: afspraken over sociale en middenhuur en betaalbare koop. ▪ Uitwerking vraagstuk huisvesting internationals en arbeidsmigranten, in samenwerking met INAmsterdam. ○ Organiseren kennissessie over doorstromingsmaatregelen ○ Monitoring afspraken Woondeal m.b.t. borgen van betaalbare woningen en investeringscapaciteit woningcorporaties: ▪ Onderzoeken en bespreken met BZK of maatregelen als uitwerking Noodknop en WOZ aandeel in WWS					

	tot betaalbaar aanbod leiden. ▪ Met corporaties en BZK oplossingsrichtingen uitwerken met als doel voldoende investeringscapaciteit corporaties. ○ Voorbereiding en faciliteren Regionale agenda corporaties: ▪ Stuurgroep Regionale agenda corporaties bepaalt eind 2019 de jaaragenda voor 2020 (in 2019: productie, duurzaamheid, ○ Monitoring afspraak Woondeal m.b.t. sociaal-fysieke wijkvernieuwing: ▪ met BZK integrale aanpak opstarten in enkele wijken (oa in Zaanstad en Lelystad) ○ Monitoring afspraken woondeal m.b.t. Energietransitie en verduurzaming bestaande woningvoorraad, in samenhang met PHO Duurzaamheid: ▪ Gezamenlijk onderzoek en plan van aanpak met BZK naar stapeling kosten particuliere eigenaren ▪ Aanwijzen selectie aardgasvrije wijken
<i>Bestuurlijk trekker(s):</i> <i>Bestuurlijke afstemming:</i> <i>Ambtelijk trekker(s):</i> <i>Ambtelijke afstemming:</i>	Marieke van Doorninck, Cees Loggen, Jan de Reus, Floor Roduner Platform Ruimte, PHO Bouwen & Wonen Delia Hofman, Maaïke Stoop, Martijn Veenstra, Anna Herngreen Programmateam Bouwen en Wonen
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.1 en 1.2 (deel 2)	<i>Alle MRA gemeenten maken afspraken over afstemming en programmering woningbouw. Alle MRA gemeenten geven aan welke binnenstedelijke locaties de komende 4-10 jaar ter beschikking komen</i>		€ 60.000		Was onderdeel van een breder budget	€ 60.000
	Focus 2020 <i>Integrale woningbouwopgave (middel)lange termijn, in het bijzonder in de Sleutelgebieden</i> Er ligt een grote en integrale woningbouwopgave voor de (middel)lange termijn, de prognoses laten immers zien dat de bevolking in de MRA nog lang door blijft groeien. De uitdaging is op een goede manier in te spelen op de groeiende en veranderende woningvraag en tegelijkertijd rekening te houden met andere opgaven die ook ruimte vragen en van invloed zijn op waar en hoe je bouwt. Voortbouwend op de polycentrische metropoolgedachte en in de MRA aangewezen Sleutelgebieden (relatie met de Verstedelijkingsstrategie). Doel: Versterken van het karakter van de polycentrische metropool met krachtige kernen met als leidend principe: wat goed is voor de een, is goed voor de ander.					
	Concreet Resultaat 2020 Activiteiten ○ Leggen van de relatie met andere beleidsthema's (klimaat, OV, voorzieningen, landschap, menging wonen en werk) en de in december 2018 bestuurlijk vastgestelde gespreksonderwerpen; ○ Streven naar juiste woning op de juiste plek: daarbij worden combinaties gezocht van woningtype, woonmilieu, bereikbaarheid, afstand tot werk, de nabijheid van (mooi) landschap, klimaatadaptatie en duurzaamheid; ○ Borgen van ruimte voor (sub)regionale verschillen op basis van het DNA van een (sub)regio, regio-specifieke opgaven, complementariteit en balans binnen de MRA; ○ Versterken van agglomeratiekracht door woningbouw in te zetten als katalysator voor de economische kracht van de kern; ○ Adresseren van keuzes voor verdichting, landschap en uitleg. ○ Woningbouwopgave 230.000 woningen tot 2040, gerelateerd aan ruimtelijke opgaven/ ontwikkelingen op gebied van energietransitie, landschap, klimaatadaptatie, mobiliteit, economie/ arbeidsmarkt, demografie etc. ○ Uitwerking integrale opgave in sleutelgebieden ○ Bijdragen en input vanuit programma Wonen in Verstedelijkingsstrategie					

Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marieke van Doorninck, Cees Loggen, Jan de Reus, Floor Roduner Platform Ruimte, PHO Bouwen & Wonen Delia Hofman, Maaïke Stoop, Martijn Veenstra, Anna Herngreen Programmateam Bouwen en Wonen
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.1 en 1.2 (deel 3)	<i>Alle MRA gemeenten maken afspraken over afstemming en programmering woningbouw. Alle MRA gemeenten geven aan welke binnenstedelijke locaties de komende 4-10 jaar ter beschikking komen</i>		€ 250.000		Was onderdeel van een breder budget	€ 250.000
	Focus 2020 Verkrijgen van gedeeld inzicht over de werking van de woningmarkt in de MRA en de deelregio's daarbinnen, kennisdeling en uitwisseling als solide basis voor samenwerking. Een belangrijke basis voor de andere thema's in de regionale samenwerking op het gebied van bouwen en wonen is gezamenlijke analyse en kennisdeling. Over het functioneren van de woningmarkt, de verhuisbewegingen, de productie van de afgelopen en de komende jaren, en de plancapaciteit en plannen voor de langere termijn.					
	Concreet Resultaat 2020 Activiteiten: ○ Analyseren en monitoren van de betaalbaarheid van de woningmarkt in de MRA. ○ Inzicht in de dynamiek van de woningmarkt door o.a. onderzoek verhuisbewegingen, woningbehoefte en doorstroming. ○ Aansturing en bespreking resultaten van tweejaarlijks WiMRA onderzoek ○ Aansturing en bespreking resultaten Monitor Plan capaciteit i.s.m. provincie N-H ○ Aansturing Monitor productie (gerealiseerde woningen naar kenmerk) ○ Versterken van het netwerk en kennisuitwisseling op gebied van bouwen en wonen binnen de MRA, waarmee we gemeenten met de binnen de metropoolregio aanwezige kennis en kunde krachtiger maken, o.a. via platforms als Nul20 en Bouw Woon Leef.					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marieke van Doorninck, Cees Loggen, Jan de Reus, Floor Roduner Platform Ruimte, PHO Bouwen & Wonen Delia Hofman, Maaïke Stoop, Martijn Veenstra, Anna Herengreen Programmateam Bouwen en Wonen					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.1 en 1.2 (deel 4)	<i>Alle MRA gemeenten maken afspraken over afstemming en programmering woningbouw. Alle MRA gemeenten geven aan welke binnenstedelijke locaties de komende 4-10 jaar ter beschikking komen</i>		€ 60.000		Was onderdeel van een breder budget	€ 60.000
Focus 2020	Samenwerking intern en extern Daarnaast is ook voor alle thema's goede samenwerking met elkaar als MRA partijen en met woningcorporaties, marktpartijen, het Rijk, en overige organisaties, essentieel om onze doelen te bereiken en ons jaarprogramma uit te voeren. De samenwerking zit door de andere thema's en activiteiten van het programma bouwen en wonen heen.					
Concreet Resultaat 2020	Een selectie van de concrete resultaten die bovenstaande thema's in 2020 opleveren: ○ Bijdrage vanuit programma Wonen aan MRA Agenda 2020-2024 ○ Bijdrage vanuit programma Wonen in Verstedelijkingsstrategie ○ Bijdrage vanuit programma Wonen aan programma's duurzaamheid, economie en bereikbaarheid ○ Uitvoering geven aan Woondeal / Samenwerkingsagenda woningmarkt MRA-BZK (voorbereiding bestuurlijke overlegtafel Woondeal 2 x per jaar) ○ Samenwerking met marktpartijen aan productie ○ Regionale agenda woningcorporaties ○ Convenant over energieneutraal en circulair (ver)bouwen					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marieke van Doorninck, Cees Loggen, Jan de Reus, Floor Roduner (Platform Ruimte) Platform Ruimte, PHO Bouwen & Wonen Delia Hofman, Maaïke Stoop, Martijn Veenstra, Anna Herngreen Programmteam Bouwen en Wonen					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.3	<i>Uitvoering geven aan de Vastgoedmarketingstrategie van de MRA om internationale investeerders aan te trekken</i>	€ 200.000			€ 200.000	€ 200.000
	Focus 2020 Het project Vastgoedmarketing loopt sinds 2015. Na een moeizame start is het project inmiddels goed op stoom. Regionale partners werken actief samen bij het aantrekken van (internationale) investeerders in zowel commercieel vastgoed als woningbouw. Dit heeft ertoe geleid dat de MRA als één investeringsgebied wordt gepositioneerd. Op basis van BO Platform Economie besluit om ook bij te dragen aan deelname internationale vakbeurzen is budget 2019 opgehoogd met €50.000 tbv deelname aan Provada. Eind 2019/begin 2020 vindt de evaluatie van dit project plaats. Op basis uitkomsten zal aan het BO een nieuwe aanpak Vastgoedmarketing worden voorgelegd.					
	Concreet Resultaat 2020 - o Deelname als MRA aan relevante vastgoed-evenementen - o Structureel onderhouden van contacten met internationale vastgoed-investeerders en deze verbinden aan relevante partners in de regio. - o Periodieke monitoring van de vastgoedontwikkelingen in de MRA					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Platform Economie) en Janneke Sparreboom (Platform Economie) Platform Economie Lex Brans (Programmamanager, Amsterdam) p.m.					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.5	Transformatie van kantoren, bedrijven naar (tijdelijke) woon- en werkruimte met veel aandacht voor de leefkwaliteit, bijvoorbeeld door flexibelere bestemmingsplannen	€ 230.000			€ 270.000	€ 230.000
	In 2019 is de nieuwe Uitvoeringsstrategie Plabeka vastgesteld, waarin meegenomen de nieuwe vraagramingen. In 2020 zullen de werkzaamheden van Plabeka zich richten op: - Jaarlijkse monitoring als basis voor aanpassingen - Het komen tot een regionale strategie en afspraken om te komen tot een meer ruimtelijke gespreide economische dynamiek tbv input verstedelijkingsstrategie - Continuering van de herstructureringsopgave bestaande werklocaties via het Projectbureau Herstructurering Bedrijventerreinen (PHB), met focus op verduurzaming bedrijventerreinen, georganiseerd beheer en netwerkbijeenkomsten. Doelstelling is om komende vier jaar 50 bedrijventerreinen te herstructureren.					
	Concreet Resultaat 2020 - o Plabeka monitor 2020 - o Het opstellen van een regionale strategie en nieuwe plabeka afspraken om een meer ruimtelijk gespreide economische dynamiek te bevorderen (= ook input voor de verstedelijkingsstrategie) - o Continuering van het Projectbureau Herstructurering Bedrijventerreinen (PHB) (in periode 2019-2022: 20-30 herstructureringsprojecten, 10 locaties georganiseerd beheer, 10 locaties verduurzaamd/energie-neutraal)					
	Bestuurlijk trekker(s): Janneke Sparreboom, Jack van der Hoek (Platform Economie) en Marieke van Doorninck (Platform Ruimte) Bestuurlijke afstemming: Platform Economie, evt. Platform Ruimte Ambtelijk trekker(s): Geert-Jan Put (Programmamanager, Almere), Tim Putting (Programmasecretaris, MRA Bureau) Ambtelijke afstemming: Programmteam Plabeka					
	Link(s) voor meer achtergrond informatie https://www.metropoolregioamsterdam.nl/artikel/20170720-plabeka-30-ruimte-voor-werken-in-de-mra-van-morgen-2					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.9	<i>De regionale hotelstrategie 2016-2020 op korte termijn herijken, en op middellange termijn uitbouwen tot een Regionale Accomodatiestrategie.</i>	€ 150.380			€ 150.380	€ 150.380
	Focus 2020 In 2020 zal het in 2019 in alle 32 gemeenten van de MRA vastgestelde MRA ontwikkelader verblijfsaccommodaties en het MRA expertteam verblijfsaccommodaties operationeel worden. Gemeenten worden bij nieuwe vastgoed ontwikkelingen op het gebied van verblijf geholpen worden bij de keuze voor die ontwikkelingen die bijdragen aan de versterking van het lokale toeristische product. Zo zullen deze ontwikkelingen bijdragen aan het toeristisch groter en sterker maken van de MRA en aan de verdere spreiding van toeristen over de regio. Daarnaast zal in 2020 een beleidsdocument “MRA strategie verblijfsaccommodaties” aan de bestuurders (platform economie en platform ruimte) ter instemming worden voorgelegd. Dit document beschrijft hoe de MRA gemeenten beleidsmatig om willen gaan met de diverse vormen van verblijf: hotels, campings, groepsaccommodaties, vakantieparken, camperplaatsen, jachthavens, B&B en vakantieverhuur. Zo worden de verschillende verblijfsvormen via een integraal paraplubeleid in verhouding tot elkaar gebracht. In 2020 de MRA hotelmonitor nauwkeuriger en vollediger geactualiseerd worden. Naast dit overzicht van de groei van het aanbod zal er onderzoek gedaan worden naar de ontwikkeling van de vraag van alle vormen van verblijf. Tenslotte zal ingezet worden op het verder implementeren van een digitaal nachtregister in de MRA. De focus ligt om het aansluiten van nieuwe gemeenten en op het in een aantal gemeenten aanbieden van het register voor alle vormen van verblijf.					
	Concreet Resultaat 2020 ○ Het MRA expertteam zal in 2020 de gemeenten van de MRA bij minimaal 15 vastgoedontwikkelingen begeleiden ○ In 2020 wordt een integraal paraplubeleid verblijfsaccommodaties aan de bestuurders van de MRA voorgelegd ○ In 2020 zal het aantal hotelkamers gepland in de MRA buiten Amsterdam 3 keer groter zijn dan het aantal kamers gepland in Amsterdam ○ In 2020 zal in alle gemeenten van 3 deelregio's van de MRA een digitaal nachtregister ingevoerd zijn waarbij 80% van de hotelkamers aangesloten zijn. ○ In 2020 zullen er 3 gemeenten zijn die het digitale nachtregister voor alle vormen van verblijf hebben ingevoerd					

Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Hans Schütt (Platform Economie), Ed Rentenaar (Platform Ruimte) Platform Economie / Platform Ruimte Remco Rienties (Programmamanager, MRA Bureau), Rene van Schie (Projectleider, MRA Bureau) Werkgroep Toerisme in de MRA / Werkgroep Verblijfsaccommodaties in de MRA
Link(s) voor meer achtergrond informatie	www.hotelmonitormra.nl/kaart www.visitordata.nl

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.10	Gezamenlijk uitvoering geven aan de Strategische Agenda Toerisme in de MRA 2025 en het daarbij behorende Actieprogramma Toerisme (incl. ABHZ)	€ 450.000			€ 450.000	€ 450.000
Focus 2020	In 2020 blijft de focus voor de Strategische Agenda Toerisme onverminderd liggen op het vergroten van de mobiliteit van bezoekers, het verbeteren van de informatievoorziening en wayfinding, de doorontwikkeling van het concept CycleSeeing, verdere afstemming op het gebied van evenementen, het continueren van de marketing en promotie activiteiten en het voorzetten van de inspanningen op het gebied van human capital en bestemmingontwikkeling. Het programma Amsterdam Bezoeken, Holland Zien gaat zijn laatste projectjaar in van de derde fase (2017-2020). In dit laatste jaar zal het productontwikkelingsbudget een belangrijke plek in nemen, en zal het bezoekersonderzoek MRA in zijn nieuwe vorm gestalte krijgen. Ook zal bekeken worden of en zo ja hoe na 2020 de samenwerking voor wat betreft marketing en promotie richting internationale bezoekers gecontinueerd zal worden.					
Concreet Resultaat 2020	Een paar voorbeelden van concrete acties of resultaten die in 2020 gerealiseerd gaan worden: - o uitvoering gebiedsgerichte aanpak Amstelland / Meerlanden of Nieuwland (vast te stellen in het BO Economie van Maart 2020) - o realisatie van 5 prioritaire acties (vast te stellen in het BO Economie van Maart 2020) - o een regionale evenementen strategie - o instellen en uitvoeren (toekennen) van een productontwikkelingsbudget vanuit Amsterdam Bezoeken, Holland Zien, waar ondernemers, culturele instellingen, promotieorganisaties en gemeenten aanvragen kunnen doen voor cofinanciering van toeristische productontwikkeling - o vernieuwde (continu) bezoekersonderzoek MRA zal in werking treden					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Robbert Berkhout (Platform Economie), Wimar Jaeger (Platform Economie) en Ellen Verheij Platform Economie Remco Rienties (Programmamanager, MRA Bureau), Tim Putting (Programmasecretaris, MRA Bureau) Werkgroep Toerisme in de MRA / Programmteam Strategische Agenda Toerisme					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	https://www.metropoolregioamsterdam.nl/artikel/20180313-strategische-agenda-toerisme-in-de-mra-2025					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
1.11	Het versnellen van de woningbouwproductie in de MRA voor 60.000 nieuwe woningen van 2017 t/m 2020.		€ 60.000		€ 50.000	€ 60.000
	Focus 2020 Uitvoering Actieprogramma Woningproductie MRA 2018-2025 om de urgente woningbouwopgave/ gebiedsontwikkeling tot 2025 te realiseren (gem. 15.000 per jaar), met oog voor zowel tempo en kwaliteit van de woningproductie in intensieve samenwerking met marktpartijen en corporaties. De bouwproductie de komende jaren hoog houden om te voorkomen dat het woningtekort kleiner wordt i.p.v. groter, is een zeer urgente opgave. We hebben in het Actieprogramma Woningproductie 2018-2025 MRA afgesproken tot 2025 ruim 105.000 woningen te bouwen (15.000 per jaar), dit is ook onderdeel van de Woondeal met BZK. Om deze productie te halen, moeten we gezamenlijk keihard werken aan oplossen van knelpunten. Steeds vaker zijn het complexe binnenstedelijke gebiedsontwikkelingen, waar een integrale opgave ligt (betaalbaar, duurzaam, bereikbaar, etc) en dus een integrale aanpak nodig is.					
	Concreet Resultaat 2020 Stimuleren en monitoren van de productie met als doel 15.000 woningen per jaar te bouwen, door o.a.: ○ Organiseren en faciliteren inzet flexibele schil ○ Organiseren en faciliteren implementatie planningsysteem. ○ Advisering wegnemen knelpunten en faciliteren inzet knelpuntenbudget Provincie Noord-Holland en rijksbudget transformatiefaciliteit. ○ Aansluiting van woningbouwprogramma's op de kwalitatieve woningbehoefteraming, rekening houdend met energietransitie/circulair (convenant energieneutraal en circulair), mobiliteit en de arbeidsmarkt. ○ Uitvoering geven aan Regionaal programma en regionaal convenant Cirkelstad om energieneutraal en circulair bouwen en renoveren haalbaar te maken. (gezamenlijke actie met programma Circulair & Energietransitie)					
	Bestuurlijk trekker(s): Laurens Ivens, Maaïke Veening (Platform Ruimte) Bestuurlijke afstemming: Platform Ruimte Ambtelijk trekker(s): Lex Brans (Programmamanager, MRA Bureau), Lisan Wilkens, Jan Jaap Visser Ambtelijke afstemming: p.m.					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
2.5 t/m 2.8	<i>De MRA richt zich op een betere aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt en het permanent scholen en opleiden van werknemers, om permanent een goed opgeleide beroepsbevolking te hebben in een snel veranderende economie</i>	€ 400.000			€ 250.000	€ 400.000
	Focus 2020 In de afgelopen jaren is regionaal sterk ingezet op initiatieven waarin onderwijsinstellingen en regionaal bedrijfsleven gezamenlijk vormgeven aan opleidingen (met name op MBO-niveau) die goed aansluiten op de vraag vanuit de markt. Hiermee is een stevig fundament onder het regionaal onderwijs&arbeidsmarktbeleid gelegd. Dit beleid zal het komend jaar gecontinueerd worden, waarbij sterk ingezet wordt op acute knelpunten op de arbeidsmarkt (zoals coderen t.b.v. ICT-sector) en op banen van de toekomst (circulair bouwen, energietransitie etc.). Hiertoe is in 2019 een strategische agenda opgesteld, die in 2020 zal worden uitgevoerd. Enkele voorbeelden van acties uit deze agenda: - o Verduurzamen en bevorderen kennisontwikkeling van de bestaande onderwijsinfrastructuur met PPS-en. - o Verduurzamen House of Skills, als groeiend antwoord op de 500.000 banen op middelbaarberoepsniveau die de komende 20 jaar door technologisering zullen verdwijnen of veranderen (McKinsey, 2017). - o Ontwikkeling van het programma TechConnect van de AmsterdamEconomicBoard, met de ambitie om 50.000 banen in het kleinere MKB te ondersteunen in hun digitale transitie. - o Maatregelen gericht op bewustwording werkgevers en werknemers rond arbeidsmarkttransities. - o Bevordering arbeidsmobiliteit en arbeidsparticipatie met een inclusieve arbeidsmarkt als uitgangspunt. - o Experimenteren met tegengaan van onzekerheid voor de middengroepen. - o Stimulering anticyclisch investeren in Human Capital met de triple helix.					
	Concreet Resultaat 2020 - o House of Skills: ▪ Versnelde scholing en matching van 5.000 personen uit het lagere en middensegment van de arbeidsmarkt, met focus op de volgende maatschappelijke opgaven van de MRA: Bouwopgave, bereikbaarheid, circulaire economie, energietransitie, toerisme, onderwijs, zorg. ▪ Het ontwikkelen van een vraag gedreven netwerk van > 400 bedrijven, zowel MKB als grotere bedrijven., die samen zorgen voor minimaal 1.000 matches waarbij het gaat om 250 – 500 intersectorale matches ▪ Het creëren van een gecontroleerde omgeving (een ‘living lab’) waarbinnen 20 nieuwe matchings- experimenten uitgevoerd worden, die leiden tot 2.500 gevalideerde certificaten voor verworven vaardigheden (matchings-					

	paspoorten ○ Publiek-Private samenwerking middelbaar onderwijs (PPS): een verdere intensivering van de samenwerking tussen de 28 PPS (MBO's, ROC's) in de MRA
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Gerard Ram (Platform Economie) Platform Economie Annelies Spork (Programmamanager, Amsterdam) Werkgroep Onderwijs & Arbeidsmarkt
Link(s) voor meer achtergrond informatie	https://www.metropoolregioamsterdam.nl/pagina/20170126-house-of-skills

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
2.9	<i>Het in triple-helix organiseren van de samenwerking overheden-bedrijfsleven-kennisinstellingen, met als doel de innovatiekracht te versterken, en het realiseren van de vijf maatschappelijke uitdagingen van de Amsterdam Economic Board. Via het organiseren van prijsvragen worden bedrijven en kennisinstellingen uitgedaagd om op bedrijfsmatige en innovatieve wijze bij te dragen aan het realiseren van de vijf Board-uitdagingen</i>	€ 2.290.000			€ 2.440.000	€ 2.290.000
	Vanuit de MRA wordt de Board-organisatie jaarlijks financieel ondersteund t.b.v. het realiseren van de vijf uitdagingen: Gezondheid, Mobiliteit, Human Capital, Digitale Connectiviteit en Circulaire Economie. In nauwe samenwerking met de Board zal in 2019 verder vorm gegeven worden aan: • Organiseren van State of the Region en in aanloop naar dat event mobiliseren van regionale stakeholders op een aantal concrete actielijnen binnen de vijf uitdagingen. • Verdere regionalisering van Board-activiteiten ("Board on Tour") • Het samen met de Board organiseren van een prijsvraag • Vanuit de MRA wordt voor een bedrag van € 1,4 mln (+ inflatiecorrectie) bijgedragen in de basis financiering van de Board (personeel, apparaatskosten, communicatie etc.). € 750.000 is gereserveerd voor een prijsvraag t.b.v. een innovatieve oplossing op één van de vijf Board-uitdagingen.					
	Concreet Resultaat 2020 ○ Financiering van de board-uitvoeringsorganisatie ○ Realisatie van een prijsvraag voor een innovatieve oplossing voor een van de vijf Board-uitdagingen ○ In iedere deelregio (7) een netwerkbijeenkomst in kader Board on Tour ○ Circulair: in 2025 het herontwerp van ten minste 20 product- en materiaalketens bewerkstelligd te hebben ○ Mobiliteit: minimaal 5 grote organisaties in de MRA werken actief aan slimme en schone bevoorrading. ○ Twee nieuwe actieve publiek-private samenwerkingen in de MRA op het gebied van Smart Mobility met minstens 15 deelnemende partijen ○ Digitaal: Actief platform met minstens 50 actieve leden waarin wordt samengewerkt aan de ontwikkeling van de AMDEX.					

Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Udo Kock (Platform Economie), Jaap Bond (Platform Economie), Wimar Jaeger (Platform Economie) Platform Economie, Amsterdam Economic Board Martin Bekker, Johan Bos -
Link(s) voor meer achtergrond informatie	https://www.amsterdameconomicboard.com/

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
2.10	<i>Samen met universiteiten en hogescholen uitvoering geven aan het programma Open Amsterdam, gericht op het aantrekken van internationaal talent. Via INAmsterdam ondersteuning geven aan de Internationale nieuwkomers</i>	€ 350.000			€ 350.000	€ 350.000
	Focus 2020 Onder regie van IN Amsterdam uitvoering geven aan het programma 'open amsterdam', gericht op het aantrekken van internationaal talent. Dit door het wegnemen van belemmeringen en het bieden van voorzieningen, zoals internationale scholen, huisvesting en goede, meertalige informatievoorzieningen over woonmogelijkheden in de metropoolregio en wet- & regelgeving. Ook wordt een bijdrage gegeven aan de servicedesk van IN Amsterdam.					
	Concreet Resultaat 2020 ○ In beeld brengen veranderend profiel van expat naar international (facts&figures) ○ Uitbreiding dienstverleningovereenkomsten IN-Amsterdam met meer MRA-gemeenten (minimaal 1 per jaar) ○ Positionering MRA als "living area" (incl mapped out tool tbv inzichtelijk maken reisafstanden) ○ Versterken MRA-netwerk van internationale 5 communities (gemeenten, dienstverleners, bedrijven en internationale communities) ○ Verdere realisatie Deltaplan Internationaal Onderwijs (tot op heden 2300 extra plaatsen gerealiseerd; komende jaren resterende 1300 realiseren)					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Robbert Berkhout (Platform Economie) Platform Economie Noor Hulskamp p.m.					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	http://www.iamsterdam.com/en/our-network/in-amsterdam					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
3.1, 3.2 en 3.5	<i>Een actieprogramma opstellen en uitvoeren voor het metropolitane landschap</i>		€ 160.000		€ 20.000	€ 160.000
	<i>Onderzoek doen naar een landschapsfonds en een landschapscompensatieregeling voor de MRA</i>		€ 50.000		€ 80.000	€ 50.000
	<i>Een curator aanstellen voor het landschap, te beginnen met Waterland als voorbeeldproject, die in 10 jaar tijd het landschap op de kaart zet voor recreanten en toeristen</i>		€ 20.000		€ 40.000	€ 20.000
	Focus 2020 De grote uitdagingen én kansen voor het landschap in de MRA liggen in de verschillende ruimtelijk-economische transitie die zich voltrekken, zoals verstedelijking, de energietransitie, klimaatadaptatie, intensivering van de landbouw en de groeiende vrijetijdseconomie. Uitgangspunt is wederkerigheid: het landschap kan waarde toevoegen aan andere programma's, vaak door het metabolisme van de stad te verbeteren. Andersom kan integrale samenwerking helpen het landschap te versterken. Het portefeuillehoudersoverleg Metropolaan Landschap (PHO ML) zet daarom in op meer samenhang van bovengenoemde opgaven met de waarden van het landschap in de beleid op MRA-niveau en binnen gemeenten, regio's en provincies. Het uitvoeren van het programma Metropolaan Landschap omvat o.a.: a) Het uitvoeren van lopende projecten binnen het programma (in MRA Agenda: Actieprogramma ML), waaronder o.a. het ontwikkelen van Buitenpoorten en regionale samenwerking op het gebied van evenementen. b) Het doorvertalen van INTENS tot een ontwikkelperspectief voor de verschillende landschappen in de MRA c) Het opstellen en uitvoeren van een communicatiestrategie en de ontwikkeling van verschillende instrumenten in samenhang met een verdere uitbouw van de website, bijvoorbeeld met een film. d) Overige proceskosten ten behoeve van activiteiten van het portefeuillehoudersoverleg Metropolaan Landschap gericht op intensivering van de samenwerking met partners, zoals bestuurlijke bijeenkomsten, symposia etc.					
	Concreet Resultaat 2020 De volgende sporen staan centraal in 2020: ○ Implementatie en uitwerking van de dilemma's, opgaven en principes die met INTENS zijn opgehaald, op verschillende schaalniveaus (MRA-breed, en –programma's; binnen gemeenten, regio's en provincies, richtingen het rijk en richting specifieke gebiedsprogramma's of -projecten). De MRA heeft hier een ondersteunende en agenderende rol in. Om dit goed te kunnen doen is een duidelijke positionering nodig. Prioriteit ligt bij de MRA Agenda 2.0 en Verstedelijkingsstrategie. ○ Het opstellen van een ontwikkelingsperspectief voor de verschillende MRA landschappen, dat vanuit het niveau van de					

	MRA de onderscheidende kwaliteiten benoemt en verbeeldt en daarmee richting geeft aan de functie van de verschillende landschappen. ○ Het uitwerken van een model voor de financiering van investeringen en beheer, inclusief een voorstel voor de governance. Aandachtspunt hierbij is de relatie met de positie van de recreatieschappen. Hierbij hoort ook een voorstel voor een bestedingskader in de vorm van een investeringsprogramma landschap. ○ Het verder laden, uitwerken en uitdragen van de waarden van het landschap, met als basis het cultuurhistorische landschapsnarratief, samen met het programma cultuur. ○ Vanuit een duidelijke positionering een communicatiestrategie opstellen, gericht op kennisdeling, verbeelding en inspiratie, exposure en zo sturing te geven aan het proces
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Esther Rommel, Gerard Slegers, Luzette Kroon, Thijs Kroese (PHO Landschap) Platform Ruimte / PHO Landschap Marijn Bos (Programmamanager, Provincie NH), Rob van Aerschot (Programmamanager, Haarlemmermeer) p.m.
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
3.10	<i>De MRA-partners geven uitvoering aan de Cultuurimpuls MRA, die zich richt op afstemming en versterking van het cultuuraanbod en toeristische profilering op MRA-schaal, en nieuwe functies voor leegstaande monumenten en erfgoedstructuren biedt</i>	€ 75.000			€ 0	€ 75.000
	Focus 2020 De partners binnen de Metropoolregio Amsterdam op het gebied van kunst, cultuur en erfgoed werken binnen het programma Kunst, Cultuur en Erfgoed samen aan het bevorderen van de cultuurparticipatie en het faciliteren van toekomstbestendige cultuur en erfgoedsectoren in de gehele regio. Hierbij wordt gekeken naar het bevorderen van samenwerking, zichtbaarheid en toegankelijkheid, cultuureducatie en talentontwikkeling, ruimte en duurzaamheid en erfgoed. In 2020 ligt de nadruk op acties binnen de programmalijnen: - Samenwerking - Toegankelijkheid - Cultuur aan de basis - Ruimte					
	Concreet Resultaat 2020 Een selectie uit de resultaten die zijn voorzien voor 2020 (zie voor meer resultaten het programma in de eerste link): ○ Oplevering van een online database Kunst, Cultuur en Erfgoed MRA ○ Uitvoering Proeftuin Bereikbaarheid & Promotie Cultuur MRA 2019-2020 ○ Presentatie verkenning regionaal cultuureducatiebeleid + ondertekening convenant met het Rijk ○ Tot stand komen broedplaatsen (aantal nog te bepalen) in Almere, Zaanstad en Hilversum					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Platform Economie), Jeroen Verwoort (Platform Economie), Platform Economie Araf Ahmadali (Programmamanager, Amsterdam) Werkgroep Kunst, Cultuur en Erfgoed in de MRA, verbindingen met o.a. Programmteam Toerisme					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	https://www.metropoolregioamsterdam.nl/artikel/20181102-cultuur-en-erfgoed-op-de-kaart-in-metropoolregio-ams					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
4.1, 4.5 en 4.7	Circulaire inkoop	€ 190.000			Destijds onderdeel van budget van alle CE acties	€ 190.000
	Een plan opstellen met koplopers in het bedrijfsleven voor het circulair maken van grondstoffenketens in de regio					
	De MRA wijst plekken aan voor tijdelijke opslag van hoogwaardige bouwmaterialen die vrijkomen bij sloop en zet een digitale marktplaats op om dit sloopafval op regioschaal weer te verhandelen					
	Onderzoeken van de regionale afvalinzameling- en verwerking en voorstellen doen voor verbetering					
	Focus 2020	Inzet is gericht op het faciliteren van MRA partners, het afstemmen en aanjagen van samenwerking in de afval reductie en uitwerken business cases samen met bedrijfsleven. Conform het Rijksprogramma moet in 2030 50% van alle reststromen opnieuw en herbruikbaar in de economische kringloop zijn opgenomen. Aan deze doelstelling, dragen wij op MRA schaal bij. Het onderdeel bouw en sloop vormt een belangrijk onderdeel in de werkagenda 2020. We werken toe naar Circulair bouwen (nieuwbouw) in 2022. Ook bereiden we voor dat bij renovatie van bestaande woningen, parallel aan komende maatregelen energie transitie, ciculaire materialen toegepast kunnen worden. Gezamenlijk met het programma bouwen en wonen is het regionaal covenant cirkelstad onderschreven om in de komende jaren concrete bouw pilots uit te werken. Biomassa staat vanuit ook het klimaat akkoord onder grote aandacht en druk. Hier is onderlinge afstemming door MRA partijen van essentieel belang. Inzet wordt bepaald door samenwerking om Business cases tot stand te brengen. En gerichte kennis overdacht naar MRA partijen. Geldt ook voor textiel en plastics.				
	Concreet Resultaat 2020	Te verwachten resultaten voor Circulaire Inkoop: - o 5 regionale inkooptrajecten worden afgerond - o b. begeleiden adoptie van 15 inkoop pakketten door MRA partijen - o voortgang en afstemming met directeurs MRA partijen - o lobbytraject herziening BBV - o afstemmen met Bedrijfsleven over Inkooptrajecten - o samenwerking catalogus circulaire projecten – Circulair Friesland - o uitwerking draagvlak indicatoren - o Aanhaking landelijk traject impactindicatoren ter verwerking meetmethodiek roadmap				

	Te verwachten resultaten circulair bouwen: ○ vervolg (vanuit 2019) begeleiden MRA partijen met werken via een materialen paspoort. ▪ Regionale bijeenkomst en uitreiking Materialenpaspoort ○ concrete bouw pilots via Regionaal Programma Cirkelstad. Met de bedoeling vanaf 2022 tot circulair bouwen te komen ▪ Start intervisiesessies met corporaties, gemeenten en marktpartijen ▪ Kennisbijeenkomsten jaarlijks ▪ Opsporen /wegnemen belemmerende regelgeving/beleidsinstrumenten ▪ Uitwerken innovatieve businessmodellen/rekenmodellen ○ Vanuit Werkgroep Circulair Bouwen en Slopen ▪ Implementatie CB ' 23 in de MRA ▪ Advies over fysieke Grondstoffen/bouwhubs Te verwachten resultaten grondstoffenstromen: ○ advies inzet MRA rond biomassa installaties ○ bestuurlijk vastleggen biomassa kader (MRA rol en inzet) ○ netwerk ▪ Link met trajecten van MRA Programma's Landschap, voedselverspilling en biomassa in veenweidegebieden. ▪ Deelname rijks traject Routekaart Biomassa ○ Op basis van de vastgelegde textiel verklaring worden recycling projecten textiel (business cases) uitgewerkt. ○ Samenwerking met the Dutch circulair textiele falley ○ Vanuit de werkgroep begeleiding op boven genoemde onderdelen
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Platform Economie), Jop Fackeldey (PHO Duurzaamheid) Platform Economie / PHO Duurzaamheid Yolanda Musson (Programmamanager, Almere), Lex Hendriksen (Programmamanager, Haarlem) p.m.
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-

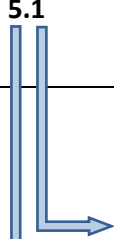
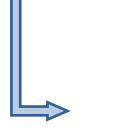
Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
4.2, 4.3 en 4.4	<i>Roadmap opstellen voor versnelling en vereenvoudiging van vergunningverlening en aanpassing wetgeving</i>	€ 110.000			Destijds onderdeel van budget van alle CE acties	€ 110.000
	<i>De Westas, grondstoffenrotonde Zaanstad, Gooi en Vechtstreek, Schiphol Trade Park en Floriade Almere aanwijzen als pilotgebieden voor circulaire economie</i>					
	<i>Een MRA-brede grondstoffenatlas opstellen, met grondstoffenanalyse</i>					
	Gebiedsontwikkeling drukt uit dat duurzaamheid integraal, als harde ontwerp en inrichtingseis in gebiedsuitwerkingen wordt verankerd. In volledige samenhang met wonen, mobiliteit, werk, leefomgeving. Focus 2020 De ambities van ons programma zijn scherp. Kwantitatief monitoren op voortgang is voor de programma uitwerking een must. We doen dit in afstemming met Amsterdam /het Rijk en andere actoren. De communicatie inzet is primair gericht om MRA partijen te verbindende het MRA programma en om hierop af te stemmen. In de 2^e helft 2019 wordt een communicatieplan opgeleverd at de definitieve inzet bepaald.					
	Concreet Resultaat 2020 Te verwachten resultaten Platform belemmerende wet- en regelgeving: - o kwartaalbijeenkomsten van het platform waarin. concrete cases worden opgepakt samen met het Rijk en andere betrokken actoren - o inbreng in mede organiseren van 1 of 2 bijeenkomsten gericht op ondernemers - o uitbreiding van het functionaliteiten loket waar belemmering gemeld kunnen worden. MRA is hierin partner met andere overheden (vastlegging, registratie, monitoring) Te verwachten resultaten voor de gebiedsontwikkeling: - o voortgang samenwerking met Floriade Almere als voorbeeld integrale gebiedsuitwerking in de praktijk - o gebiedsgerichte aanpak duurzaamheid uitwerken voor een in 2019 nog te bepalen project. (mogelijk Achtersluispolder). benoemen inbreng ▪ Aanhaking MRA op Circulaire gebiedsontwikkeling traject Amsterdam					

	▪ Aanhaking kennisuitwisseling en ontwikkeling traject C-creators en SADC ○ coördinatie voormalige Westas partners (conform in 2019 te nemen bestuurlijk besluit) Te verwachten resultaten monitoring & Data: ○ Monitoring: ▪ deelname aan de Amsterdamse begeleidingsgroep LCA's en indicatoren ▪ impactmeeting waardeketen Bouw en Biomassa voor de MRA ▪ onderzoek afvalbewegingen meting op MRA-niveau ○ Data: ▪ ondertekening Dataconvenant zomer 2020 ▪ bijdragen/samenwerking rondom Dataplatform Circulaire Economie van CTO office Te verwachten resultaten lobby en communicatie: ○ actueel houden website MRA duurzaam. ○ verzorgen rond 10 nieuwsbrieven als verbinder tussen MRA inzet en gemeenten. ○ organiseren Innovatiecongres ○ in afstemming met onder meer Amsterdam gerichte lobby EU (doorlopend en na gelang capaciteit). ○ verspreiden roadmap circulair inkoop in het Engels.
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Platform Economie), Jop Fackeldey (PHO Duurzaamheid) Platform Economie / PHO Duurzaamheid Yolanda Musson (Programmamanager, Almere), Lex Hendriksen (Programmamanager, Haarlem) p.m.
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-

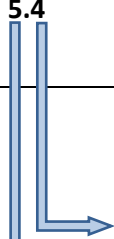
Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
4.8, 4.9 en 4.10	<i>Opstellen en uitvoeren van een regionale programma voor energie waarin de MRA-partners invulling geven aan het landelijke Energieakkoord en een bijdrage aan de Nationale Energieatlas.</i>		€ 130.000		€ 32.500	€ 130.000
	<i>Opschalen van pilots van slimme en flexibele energiesystemen zoals smart grids, waarbij vraagsturing en energieopslag een rol spelen</i>		€ 50.000		€ 50.000	€ 50.000
	<i>Uitbreiden en verknopen van warmte/koudenetwerken in de MRA voor grotere efficiëntie en aansluiting van 300.000 extra woningequivalenten.</i>		€ 50.000		€ 57.500	€ 50.000
	In 2020 ligt de focus op vier kernrollen voor de MRA (waarvan de uitvoering overigens veelal zal zijn belegd bij andere partijen dan het MRA-bureau dan wel in nauwe samenwerking met allerlei stakeholders wordt opgepakt): 1. Via MRA-acties <u>input leveren</u> voor trajecten van provincies en gemeenten zoals de RES-sen en de vorming van Invest.MRA. 2. <u>Werken aan integraliteit</u> door op MRA-niveau verbindingen te leggen met thema's als bouwen en wonen, mobiliteit, landschap, ruimte, onderwijs en arbeidsmarkt. 3. Door gezamenlijk zaken op te pakken en slim samen te werken <u>ondersteuning bieden</u> aan gemeenten die worstelen met beperkte menskracht en expertise. 4. Vanuit de regio inzetten op een eenduidige en krachtige <u>lobby</u> richting het rijk. <u>Communicatie en informatie-overdracht</u> kan worden gezien als vijfde rol, maar is vooral dienend aan deze vier kernrollen.					
	Concreet Resultaat 2020 ○ Lopende acties / programma's. Voorbeelden daarvan zijn: ○ Het Warmte & Koude programma ○ Smart Energy Systems ○ Een meer integrale aanpak van duurzaamheid: ○ Regionale inzet op energieneutrale, circulaire en klimaatbestendige nieuwbouw en verduurzaming van de gebouwde omgeving (i.s.m. PHO Bouwen en Wonen en programma klimaatadaptatie); ○ Keuzes over omgaan met schaarse ruimte in de MRA en ruimtelijke claims vanuit o.a. wonen, landschap, economie, mobiliteit, energie-opwek en energie-infrastructuur (via aansluiting op RES-trajecten, Regionale Mobiliteitsplan en samenwerking met bijv. NZKG, Rijk en netbeheerders)					

	○ Regionale aanpak verduurzaming mobiliteit (via aansluiting op Regionale Mobiliteitsplan en samenwerking met Platform Mobiliteit, Vervoerregio, Amsterdam Economic Board, provincies) ○ Verduurzaming toerisme en recreatie (i.s.m. Platform Economie) ○ Verduurzaming bedrijventerreinen en kantoorlocaties (i.s.m. Platform Economie, Plabeka, PHB, SADC) ○ Opstellen en uitvoeren van MRA-strategie op datacentra (i.s.m. Platform Ruimte, Economie, Plabeka, programma klimaatadaptatie) ○ Regionale aanpak verduurzaming landbouw en landgebruik (i.s.m. Platform Ruimte en PHO Metropolitain Landschap) ○ Nieuwe speerpunten: ○ Inzet met House of Skills, regionale overheden, onderwijsinstellingen en bedrijfsleven op opstellen en uitvoeren van Human Capital Agenda energietransitie en circulaire economie. Met elkaar vormgeven van brede inzet op voldoende beschikbaarheid van 'human capital' voor het realiseren van duurzaamheidsambities. ○ In aansluiting op provincies, NZKG en netbeheerders inzetten op toekomstbestendige energie-infrastructuur. ○ Inzet met Platform Economie, NZKG en Amsterdam Economic Board op het stimuleren van publiek-private investeringen in een duurzame economie MRA, bijv. via inzet op het verlagen van de drempel voor (risicovolle) investeringen in oplossingen voor complexe publiek-private opgaven.
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Jop Fackeldey, Sanne Munnickendam, Edward Stigter, Marieke van Doorninck, Jan Hoek (Platform Ruimte / PHO Duurzaamheid), Robbert Berkhout (Platform Economie) Platform Ruimte / PHO Duurzaamheid Edwin Oskam (Programmamanager, Amsterdam) p.m.
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
5.1	<i>Uitbreiding en verbetering knooppunt Schiphol Plaza</i>			Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen
	Over het Multimodale Knooppunt Schiphol (MKS) is al eerder met het Rijk, Schiphol en NS al afgesproken om de perrons op het treinstation te voorzien van meer doorgangen en het busstation op Schiphol Plaza aan te pakken, omdat de capaciteit onvoldoende is en er voor de reizigers gevaarlijke situaties ontstaan. In het najaars BO MIRT van 2019 worden over de uitvoering concrete afspraken verwacht.					
	Onder voorbehoud van besluitvorming in BO MIRT 2019 wordt de MIRT Verkenning MKS uitgevoerd wordt gefaseerd de uitvoering in 2020 en 2021 ter hand genomen. Na besluitvorming in BO MIRT zal de uitvoering door de projectgroep MKS worden begeleid door de stuurgroep MKS met bestuurders van de betrokken partners (O.a. Vervoerregio, Haarlemmermeer, Schiphol, NS). Vanuit de stuurgroep wordt teruggekoppeld naar het platform Mobiliteit en de programmaraad SBAB.					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Plaform Mobiliteit) Platform Mobiliteit Peter van Halteren p.m.					
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
5.3	<i>Een aantrekkelijk, metropolitaan fietsnetwerk tot stand brengen door onder meer het aanleggen van ontbrekende schakels en verbetering van bestaande routes</i>			Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen
Focus 2020	Met het programma Metropolitane Fietsroutes werken we in 2020 op ongeveer 10 plekken in de regio aan de aanleg en verbetering van routes. Het gaat om routes in Almere, de IJmond, rond Schiphol, tussen Haarlem en Amsterdam en aan de binnenring van Amsterdam en op diverse plekken in Amstelveen. Het is het doel om tegelijkertijd de rijtijd te bekorten, het fietscomfort te verhogen en de verkeersveiligheid te vergroten. Met de aanpak van de 10 knelpunten wordt daarbij in totaal zo'n 10 km aan fietspaden verbeterd of nieuw aangelegd. Daarbij gaat het om het asfalteren, verbreden en verlichten van routes en om zaken als kruispuntaanpassingen en bewegwijzering. Voortgang en doorontwikkeling van het MRA Fietsroutenetwerk vanuit het programmateam MRA Fietsroutenetwerk vindt plaats in het platform Mobiliteit.					
Concreet Resultaat 2020	De aanpak van knelpunten op 10 plekken in de regio (aanleg en verbetering routes)					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Platform Mobiliteit), Bram Diepstraten, Ed Rentenaar (Platform Ruimte) Platform Mobiliteit Martijn Sargentini p.m.					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
5.4	Opstellen van een regionale bereikbaarheidsagenda voor alle soorten goederen via alle modaliteiten			Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen
	Voor de samenwerkingsagenda logistiek is een netwerkregisseur actief. Hij maakt nu een plan van aanpak m.b.t. de opgaven van de samenwerkingsagenda: ▪ Passende ruimte voor schakels uit de logistieke ketens; ▪ Het efficiënter faciliteren van logistieke stromen, en ▪ Stillere, schonere en veiligere vervoersbewegingen In het nog te verschijnen Plan van Aanpak worden de resultaten voor 2020 opgenomen. De Samenwerkingsagenda Logistiek wordt voor wat betreft de MRA in het platform Mobiliteit geagendeerd.					
	In de loop van 2019 zal een Plan van Aanpak worden opgeleverd waar de beoogde concrete resultaten voor 2020 in zijn opgenomen.					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Platform Mobiliteit), Bram Diepstraten Platform Mobiliteit Ton Geuzendam, Richard Hoving p.m.					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
5.7	<i>De MRA stelt een innovatie- en duurzaamheidsagenda 'smart mobility' op</i>			Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen	Gefinancierd met externe middelen
	Focus 2020 Het programma Smart Mobility is een proces programma dat vooral draait om kennis vergaren, netwerken en het verbinden van projecten. Het programma richt zich op logistiek, gebiedsontwikkeling, digitale en fysieke infrastructuur, voertuigtechnologie, data en mobility as a service. In het jaarplan 2020 zijn de volgende producten voorzien: Implementatie en doorontwikkeling leidraad gebiedsontwikkeling, scale up in residence, toekomstradar verkeers- en assetmanagement, handboek “van pilot naar opschaling”.					
	Concreet Resultaat 2020 In het jaarplan 2020 zijn de volgende producten voorzien: - Implementatie en doorontwikkeling leidraad gebiedsontwikkeling - scale up in residence - toekomstradar verkeers- en assetmanagement - handboek “van pilot naar opschaling”.					
	Bestuurlijk trekker(s): Adnan Tekin Bestuurlijke afstemming: Platform Mobiliteit Ambtelijk trekker(s): Julie van Heteren, David Uiterwaal Ambtelijke afstemming: p.m.					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

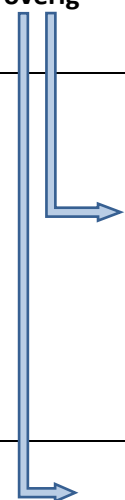
Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
6.1, 6.2 en 6.3	<i>Een regionaal plan uitwerken voor de waterhuishouding waarin maatregelen staan op het gebied van calamiteitsvoorzieningen, waterberging, meerlaagse waterveiligheid, waterkwaliteit, verzilting van de landbouwgronden, bodemdaling en beperking van het watergebruik</i>		€ 170.000		€ 100.000	€ 170.000
	<i>Provincies, gemeenten en waterschappen wijzen waterbergingslocaties aan om zware buien op te kunnen vangen.</i>					
	<i>Borgen dat bij beslissingen over grote infrastructurele ingrepen en vestiging van grote watervragers de veranderende klimaatopgave wordt meegenomen in omgevingsvisies.</i>					
	Focus 2020 De doelstelling van het programma blijft ongewijzigd een klimaatbestendige regio in 2050, zodat de MRA een internationaal concurrerende regio blijft met een aantrekkelijke leefomgeving waarin veilig gewoond, gewerkt en gerecreëerd kan worden. Met het programma wordt specifiek een bijdrage geleverd aan het koppelen van klimaatadaptatie met economische en ruimtelijke ontwikkelingen. Waarbij in MRA verband de bovenlokale opgaven gezamenlijk worden opgepakt. Het MRA programma ziet ook de meerwaarde in de verbinding met landelijke ontwikkelingen en het Rijk. De focus zal in 2019 en 2020 liggen op: • Nieuwbouwopgave • Vitale en kwetsbare functies • Klimaatadaptatie koppelen aan MRA programma's en opgaven en verbinding met landelijke ontwikkelingen en het Rijk • Communicatie en bewustwording					
	Concreet Resultaat 2020 Activiteiten 2020: 1. Klimaatbestendige nieuwbouw • Voortdurend vernieuwen Handreiking Klimaatbestendige nieuwbouw • Implementatie Klimaattoets Klimaatadaptatie bij gemeenten • Mogelijk aansluiten pilots woningbouw met duurzaamheidsambities, conform convenant Duurzaamheidstop (integrale afweging energietransitie, circulaire economie en klimaatadaptatie maatregelen)					

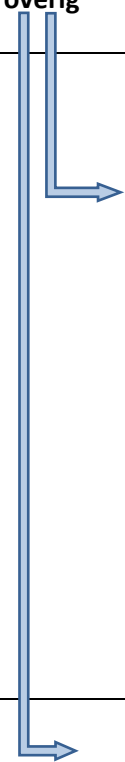
	2. Vitale en kwetsbare infrastructuur • Onderzoek en analyse BRZO bedrijven • onderzoek en analyse klimaatbestendigheid infrastructuur en mobiliteit Voortdurend aanvullen en borging functielijst V&K voor gemeenten, tbv risicodialogen • Digitaliseren van kaartlagen 3. Verkenning Resilience by design 4. Communicatieactiviteiten • Organisatie We make the region Climateproof 2020 • Actieve bewustwording en kennis delen, resultaten presenteren. • Inventariseren en aanbieden masterclasses aan MRA bestuurders en regio's. 5. Onderhoud en aanvullen MRA Klimaatatlas 6. Afstemmen met andere ontwikkelrichtingen (Verstedelijking, economie en mobiliteit, landschap, OV-knooppunten) Extra inzetten op kansen binnen de MRA met andere ontwikkelrichtingen. 7. Verbinding tussen MRA en landelijke ontwikkelingen
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Rolf Steenwinkel, Robbert Berkhout Platform Ruimte / PHO Duurzaamheid Joram de Ruiter, Lot Locher p.m.
<i>Link(s) voor meer achtergrond informatie</i>	-

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2018	Totaal 2019
7.2	Structureel monitoren van relevante trends en ontwikkelingen op (inter)nationale en MRA-schaal (MRA dashboard), met medeneming van signalen uit de samenleving	€ 150.000			€ 150.000	€ 150.000
	Een belangrijk instrument om de economische ontwikkeling in de MRA periodiek te volgen zijn de jaarlijks de Economische Verkenningen. Deze worden ook in 2020 weer uitgevoerd – de presentatie is voorzien tijdens de ‘State of the Region’ (zie ook actie 2.9). Focus 2020					
	Concreet Resultaat 2020 ○ Uitvoering en oplevering van het onderzoek “Economische Verkenningen MRA 2020” ○ Presentatie Economische Verkenningen (State of the Region en in de deelregio’s)					
Bestuurlijk trekker(s): PM Bestuurlijke afstemming: Platform Economie Ambtelijk trekker(s): Martin Bekker (Secretaris Platform Economie) Ambtelijke afstemming: Werkgroep EVMRA						
Link(s) voor meer achtergrond informatie		https://www.metropoolregioamsterdam.nl/pagina/20170304-economische-verkenningen-mra				

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2018	Totaal 2019
overig	Lobby / Public Affairs (Europa, Den Haag)	Gefinancierd vanuit algemene deel van de begroting			€ 75.000	€ 75.000
Focus 2020	Vanuit een aantal opgaven in de MRA-agenda is het van belang actief te zijn in de relatie met het Rijk (departementen en 2 ^{de} kamer) en Europa. In deze relatie kan het gaan om beïnvloeding, financiën, kennis en positiebepaling.					
Concreet Resultaat 2020	○ Bezoeken van 6 conferenties op thema's Metropool, Circulair, Mobiliteit door ambtenaren en bestuurders, aansluiting op kennisnetwerken ○ Meedoen aan 2 projectvoorstellen direct gekoppeld aan MRA-opgaven ○ Opdracht (trainee en een plus) met een advies over inzet MRA-dienstverlening in Brussel ○ Bekend maken/ pluggen van de MRA-agenda in Den Haag dmv een event, koppelen naar Kamerleden, zomerbezoeken. ○ Communicatie uitingen ondersteunend aan MRA-agenda en de inzet op internationale dossiers					
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marja Ruigrok (Portefeuillehouder Lobby/PA in de Agendacommissie) Agendacommissie van de MRA Koen Faber (Programmamanager Lobby / PA) Werkgroep Lobby / PA					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
overig	Budget voor urgente nieuwe projecten	€ 354.620	€ 20.000		€ 539.620	€ 374.620
	Focus 2020	Gedurende het jaar doen zich kansen voor die we als MRA willen grijpen. Ontwikkelingen waar op korte termijn op ingespeeld moet worden, of bedreigingen die om snelle actie vragen. Elk jaar heeft het Platform Economie daarom een budget om te besteden aan dergelijke projecten of activiteiten. Ook de acties waarbij momenteel in de begroting als kostenpost nog PM staat vermeld, zullen – indien zij tot uitvoering gaan komen en daarbij kosten worden gemaakt – na goedkeuring van het Bestuurlijk Overleg Economie vanuit dit budget worden gefinancierd.				
	Concreet Resultaat 2020	○ Financiering van urgente nieuwe projecten ○ nntb				
	Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	nvt Platform Economie / Platform Ruimte Martin Bekker (Secretaris Platform Economie), David Quarles van Ufford (Secretaris Platform Ruimte) AO Economie, AO Ruimte				
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Actie	Omschrijving	Economie	Ruimte	Mobiliteit	Totaal 2019	Totaal 2020
overig	MRA Verstedelijkingsstrategie		€ 50.000		€ 50.000	€ 50.000
	Focus 2020 De Verstedelijkingsstrategie omvat de volgende drie onderdelen: 1) De hoofdlijnen voor het verstedelijkingsconcept van de MRA voor de middellange en lange termijn 2) Een fasering (volgordelijkheid) en prioritering van integraal te ontwikkelen gebieden met bijbehorend afwegingskader en ijkmomenten (handelingsperspectieven investeringen) 3) Een investeringsstrategie (bekostiging en fasering). Voor de Verstedelijkingsstrategie starten MRA en Rijk niet bij nul. Er wordt op dit moment aan diverse bouwstenen gewerkt, zowel aan MRA- als aan Rijkszijde. Daaronder vallen onder andere de nationale, provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies, het gezamenlijke Rijk/regio ontwikkelperspectief van het gebiedsgerichte bereikbaarheidsprogramma ‘Samen bouwen aan Bereikbaarheid’, het Handelingsperspectief MRA Oost en de nieuwe MRA Agenda 2.0. Vanuit de MRA zijn de in het platform Ruimte geselecteerde sleutelgebieden voor grote gebiedsontwikkelingen belangrijke input voor de op te stellen Verstedelijkingsstrategie. Een samenhangende basis en een integraal afgestemd afwegingskader ontbreekt echter. Dat brengt schuurpunten, ingewikkelde afwegingen en keuzen met zich mee. In deze majeure strategische opgave gaat de Verstedelijkingsstrategie voorzien. In de komende jaren worden de verschillende bouwstenen geïntegreerd tot een omgevingsagenda. Afgesproken is dat in het voorjaar van 2020 de bestuurlijke partners (van Rijk en MRA) gezamenlijk besluiten wanneer en op welke wijze een synthese tussen lopende trajecten in de omgevingsagenda tot stand kan komen.					
	Concreet Resultaat 2020	o Een gedragen verstedelijkingsstrategie voor de MRA, in samenwerking met het Rijk, met daarin een integraal afgestemd afwegingskader.				
Bestuurlijk trekker(s): Bestuurlijke afstemming: Ambtelijk trekker(s): Ambtelijke afstemming:	Marieke van Doorninck (Platform Ruimte), Jan de Reus (Platform Ruimte/Mobiliteit), Hans Krieger (Platform Ruimte), Maaïke Veeningen (Platform Ruimte/EZ) en Marja Ruigrok (Platform EZ/Mobiliteit) MRA Stuurgroep verstedelijkingsstrategie, Agendacommissie MRA Paul Menting Projectteam Verstedelijkingsstrategie					
Link(s) voor meer achtergrond informatie	-					

Bijlage 1: Overzicht van de begroting

Uitgaven	2019	2020
Uitvoering werkplan MRA Platform Economie	€ 4.950.000	€ 4.950.000
Uitvoering werkplan MRA Platform Ruimte	€ 1.200.000	€ 1.200.000
Uitvoering werkplan MRA Platform Mobiliteit	€ 0	€ 0
Uitvoering thema's Agendacommissie (Europa, Lobby, etc)	€ 75.000	€ 75.000
MRA Bureau	€ 1.969.000	€ 1.969.000
Algemene reserve	€ 46.847	€ 119.612
totale uitgaven	€ 8.240.847	€ 8.313.612

Inkomsten		
Gemeenten: €1.53* per inwoner**	€ 3.688.943	€ 3.795.886
Prov. Noord-Holland: gelijke bijdrage Amsterdam	€ 1.283.844	€ 1.320.699
Prov. Flevoland: gelijke bijdrage Almere	€ 305.996	€ 317.963
Gemeente Amsterdam: extra bijdrage Platform Economie	€ 1.439.532	€ 1.439.532
Provincie Noord-Holland: extra bijdrage Platform Economie	€ 1.439.532	€ 1.439.532
Vervoerregio Amsterdam: extra bijdrage Trainee pool	€ 83.000	€ 0
totale inkomsten	€ 8.240.847	€ 8.313.612

**bedrag per inwoner wordt jaarlijks geïndexeerd op basis van de inflatie in het laatst bekende jaar.
Voor de berekening van de bijdrage in 2020 wordt daarom gewerkt met de inflatie over 2018 (1.72%)*

**peildatum = 1 januari van het voorgaande jaar

MRA Agenda actienummer	Omschrijving MRA Agenda actie	Begroting Economie 2020	Begroting Ruimte 2020	Begroting Mobiliteit 2020	Totaal Begroting 2019	Totaal Begroting 2020
Ruimte geven aan wonen en werken						
1.1 en 1.2 en programma Bouwen en Wonen	Alle MRA-gemeenten maken afspraken over afstemming en programmering woningbouw. Alle MRA-gemeenten geven aan welke binnenstedelijke locaties komende 4-10 jaar ter beschikking komen.		€ 440.000		€ 430.000	€ 440.000
1.3	Uitvoering geven aan de Vastgoedmarketingstrategie van de MRA om internationale investeerders aan te trekken.	€ 200.000			€ 200.000	€ 200.000
1.5	Transformatie van kantoren, bedrijven naar (tijdelijke) woon- en werkruimte met veel aandacht voor de leefkwaliteit, bijvoorbeeld door flexibelere bestemmingsplannen	€ 230.000			€ 270.000	€ 230.000
1.9	De regionale hotelstrategie 2016-2020 op korte termijn herijken, en op middellange termijn uitbouwen tot een Regionale Accommodatiestrategie.	€ 150.380			€ 150.380	€ 150.380
1.10	Gezamenlijk uitvoering geven aan de Strategische agenda Toerisme in de MRA 2025 en het daarbij behorende Actieprogramma Toerisme (incl. ABHZ)	€ 450.000			€ 450.000	€ 450.000
1.11 (nieuwe actie)	Het versnellen van de woningbouwproductie in de MRA voor 60.000 nieuwe woningen van 2017 t/m 2020.		€ 50.000		€ 60.000	€ 50.000
Slimmer en innovatiever werken						
2.2	De MRA-partijen maken op regionaal niveau afspraken over studentenhuysvesting en huisvesting voor pas afgestudeerden en internationale kenniswerkers (is tevens onderdeel van actie 1.1)	via actie 2.10			€ 0	€ 0

MRA Agenda actienummer	Omschrijving MRA Agenda actie	Begroting Economie 2020	Begroting Ruimte 2020	Begroting Mobiliteit 2020	Totaal Begroting 2019	Totaal Begroting 2020
2.4	Locaties aanwijzen in de nabijheid van de internetknooppunten in de MRA waar datacenters zich kunnen vestigen met aandacht voor energievoorziening en een optimale benutting van restwarmte.		onderzoek afgerond		€ 40.000	€ 0
2.5 t/m 2.8	De MRA richt zich op een betere aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt en het permanent scholen en opleiden van werknemers, om permanent een goed opgeleide beroepsbevolking te hebben in een snel veranderende economie	€ 400.000			€ 250.000	€ 400.000
2.9	Het in triple-helix organiseren van de samenwerking overheden-bedrijfsleven-kennisinstellingen, met als doel de innovatie-kracht te versterken, en het realiseren van de vijf maatschappelijke uitdagingen van de Amsterdam Economic Board (gezondheid, mobiliteit, human capital, digitale connectiviteit en circulair). Via het organiseren van prijsvragen worden bedrijven en kennisinstellingen uitgedaagd om op bedrijfsmatige en innovatieve wijze bij te dragen aan het realiseren van de vijf Board-uitdagingen	€ 2.290.000			€ 2.440.000	€ 2.290.000
2.10	Samen met universiteiten en hogescholen uitvoering geven aan het programma Open Amsterdam, gericht op het aantrekken van internationaal talent. Via INAmsterdam ondersteuning geven aan de Internationale nieuwkomers	€ 350.000			€ 350.000	€ 350.000
De leefkwaliteit verbeteren						
3.1	Een actieprogramma opstellen en uitvoeren voor het metropolitane landschap.		€ 160.000		€ 20.000	€ 160.000
3.2	Onderzoek doen naar een landschapsfonds en een landschapscompensatieregeling voor de MRA.		€ 50.000		€ 80.000	€ 50.000

MRA Agenda actienummer	Omschrijving MRA Agenda actie	Begroting Economie 2020	Begroting Ruimte 2020	Begroting Mobiliteit 2020	Totaal Begroting 2019	Totaal Begroting 2020
3.3	Een regionaal plan voor afstemming van evenementen waarbij rekening wordt gehouden met een optimale verdeling van overlast en inkomsten die bijdragen aan het beheer van gebieden.		afgerond		€ 40.000	€ 0
3.4	Een verkenning uitvoeren naar de metropolitane potentie van het Markermeer-IJmeer voor de doelstellingen van de MRA.		afgerond		€ 40.000	€ 0
3.5	Een curator aanstellen voor het landschap, te beginnen met Waterland als voorbeeldproject, die in 10 jaar tijd het landschap op de kaart zet voor recreanten en toeristen.		€ 20.000		€ 40.000	€ 20.000
3.6	De MRA-partners voeren een quick scan uit voor lopende landschappelijke projecten (zoals de Markermeerdijken) om na te gaan in hoeverre de in deze agenda gemaakte keuzes en acties daarin meegenomen worden.		afgerond		€ 10.000	€ 0
3.10	De MRA-partners geven uitvoering aan de Cultuurimpuls MRA, die zich richt op afstemming en versterking van het cultuuraanbod en toeristische profilering op MRA-schaal, en nieuwe functies voor leegstaande monumenten en erfgoedstructuren biedt	€ 75.000			€ 0	€ 75.000
Versnellen van de transitie naar een schone economie						
4.1	Een plan opstellen met koplopers in het bedrijfsleven voor het circulair maken van grondstoffenketens in de regio.	€ 300.000			€ 300.000	€ 300.000
4.2	Roadmap opstellen voor versnelling en vereenvoudiging van vergunningverlening en aanpassing wetgeving					
4.3	De Westas, grondstoffenrotonde Zaanstad, Gooi en Vechtstreek, Schiphol Trade Park en Floriade Almere aanwijzen als pilotgebieden voor circulaire economie.					

MRA Agenda actienummer	Omschrijving MRA Agenda actie	Begroting Economie 2020	Begroting Ruimte 2020	Begroting Mobiliteit 2020	Totaal Begroting 2019	Totaal Begroting 2020
4.4	Een MRA-brede grondstoffenatlas opstellen, met grondstoffenanalyse.	Zie hierboven			Zie hierboven	Zie hierboven
4.5	De MRA wijst plekken aan voor tijdelijke opslag van hoogwaardige bouwmaterialen die vrijkomen bij sloop en zet een digitale marktplaats op om dit sloopafval op regioschaal weer te verhandelen					
4.6	Inventarisatie van braakliggende terreinen die in de komende 5 tot 10 jaar gebruikt kunnen worden voor de opwerking van zonne-energie of voor de verbouw van gewassen zoals vlas, hennep, olifantsgras en hop voor bio-based producten					
4.7	Onderzoeken van de regionale afvalinzameling- en verwerking en voorstellen doen voor verbetering.					
4.8	Opstellen en uitvoeren van een regionale programma voor energie waarin de MRA-partners invulling geven aan het landelijke Energieakkoord en een bijdrage aan de Nationale Energieatlas.		€ 130.000		€ 32.500	€ 130.000
4.9	Opschalen van pilots van slimme en flexibele energiesystemen zoals smart grids, waarbij vraagsturing en energieopslag een rol spelen.		€ 50.000		€ 50.000	€ 50.000
4.10	Uitbreiden en verknopen van warmte/koudenetwerken in de MRA voor grotere efficiëntie en aansluiting van 300.000 extra woningequivalenten.		€ 50.000		€ 57.500	€ 50.000
4.11	Opstellen en uitvoeren van een regionaal programma voor het versnellen van energiebesparing.		afgerond		€ 40.000	€ 0
Beter verbinden						
5.1	Uitbreiding en verbetering knooppunt Schiphol Plaza			€ 0	€ 0	€ 0

MRA Agenda actienummer	Omschrijving MRA Agenda actie	Begroting Economie 2020	Begroting Ruimte 2020	Begroting Mobiliteit 2020	Totaal Begroting 2019	Totaal Begroting 2020
5.4 (5.4 en 5.9)	Opstellen van een bereikbaarheidsagenda voor goederen, waarbij ook nadrukkelijk aandacht is voor efficiënte en schone stedelijke distributie met zo min mogelijk hinder			€ 0	€ 0	€ 0
5.5	Onderzoeken welke nieuwe infrastructuurinvesteringen prioriteit hebben na 2025, zoals uitbreiding metronet, de IJmeerverbinding, A1, N23 en voltooiing van een 2 ^e ring rond Amsterdam			€ 0	€ 0	€ 0
5.7	De MRA stelt een innovatie- en duurzaamheidsagenda 'smart mobility' op			€ 0	€ 0	€ 0
5.10	MRA-partijen stellen in samenwerking met het Rijk een multimodale regioregisseur aan			€ 0	€ 0	€ 0
De metropool klimaatbestendiger maken						
6.1, 6.2, 6.3	Een regionaal plan uitwerken voor de waterhuishouding waarin maatregelen staan op het gebied van calamiteitsvoorzieningen, waterberging, meerlaagse waterveiligheid, waterkwaliteit, verzilting van de landbouwgronden, bodemdaling en beperking van het watergebruik, onder meer in samenwerking met het Nationaal Deltaprogramma en andere rijksprogramma's		€ 170.000		€ 100.000	€ 170.000
De Metropool wendbaarder maken						
7.2	Structureel monitoren van relevante trends en ontwikkelingen op (inter)nationale en MRA-schaal (MRA dashboard), met medeneming van signalen uit de samenleving.	€ 150.000			€ 150.000	€ 150.000
Overige kosten / activiteiten						
nvt	Budget voor urgente nieuwe projecten	€ 354.620	€ 20.000		€ 499.620	€ 374.620

MRA Agenda actienummer	Omschrijving MRA Agenda actie	Begroting Economie 2020	Begroting Ruimte 2020	Begroting Mobiliteit 2020	Totaal Begroting 2019	Totaal Begroting 2020
nvt	Activiteiten, niet zijnde acties uit de MRA Agenda: Verstedelijkingstrategie		€ 50.000		€ 0	€ 50.000
nvt	Activiteiten, niet zijnde acties uit de MRA Agenda: werkzaamheden duurzaamheid m.b.t. onderzoek, monitoring, communicatie, events		afgerond		€ 50.000	€ 0
nvt	Vergaderkosten / bijeenkomsten Platform Ruimte		€ 10.000		€ 0	€ 10.000
TOTAAL		€ 4.950.000	€ 1.200.000	€ 0	€ 6.150.000	€ 6.150.000

Begroting algemeen deel MRA Begroting:

Omschrijving	Begroting 2019	Begroting 2020
<i>Personele lasten</i>		
Budget 'vast' personeel MRA Bureau	€ 793.000	€ 793.000
Budget Programma- en Projectmanagers	€ 500.000	€ 500.000
Budget Trainee pool MRA	€ 166.000	€ 166.000
<i>Totaal personele lasten</i>	€ 1.459.000	€ 1.459.000
<i>Bureaunkosten</i>		
Huisvesting, ICT en ondersteuning	€ 100.000	€ 100.000
Vergader-, bureau- en OV kosten	€ 110.000	€ 110.000
Communicatie- en representatie budget	€ 80.000	€ 80.000
<i>Totaal bureaunkosten</i>	€ 290.000	€ 290.000
<i>Congres- en Onderzoek</i>		
MRA Congres	€ 80.000	€ 80.000
Onderzoeksbudget	€ 60.000	€ 60.000
State of the Region	€ 80.000	€ 80.000
<i>Totaal Congres- en Onderzoek</i>	€ 220.000	€ 220.000
Totaal begroting MRA Bureau	€ 1.969.000	€ 1.969.000

Bijlage 2: Samenstelling van bestuurlijke gremia

Overzicht bestuurlijk vertegenwoordiging in MRA Overleggen								
Overleggen op MRA schaal								
Amstelland-Meerlanden	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Aalsmeer			van Rijn	Via VRA				
Amstelveen	Poppens	Gordon						Raat
Diemen			Scholten		Scholten	Nuijens	Nuijens	
Haarlemmermeer		Ruigrok	Sedee		Nobel	Sedee	Ruigrok	Ruigrok
Ouder-Amstel	Van der Weele					Langenacker		
Uithoorn	Heiliegiers							
Flevoland	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Almere	Weerwind	Veeningen	Veeningen	Hoek	Ypma	Hoek	Hoek	van Garderen
Lelystad	Adema	Sparreboom	Schot	Via PFL	Sparreboom	Rentenaar	van Wageningen	Schot
IJmond	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Beverwijk			Ferraro	Via PNH				
Heemskerk								
Velsen	Verwoort	Verwoort			Bal	Dinjens	Dinjens	Verwoort
Regio GenV	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Blaricum				Via PNH				
Gooise Meren	Luijten		Luijten					
Hilversum	Broertjes / Jaeger	Jaeger				Kastje	Kastje	
Huizen					Boom			
Laren								
Weesp								
Wijdmeren								de Kloet
Zaanstreek - Waterland	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Beemster				Via VRA				
Edam-Volendam		Schutt						Tuijp
Landsmeer								
Oostzaan								
Purmerend	Bijl	Hegger	Kroese		Kroese			Tijmstra
Uitgeest								
Waterland	Kroon					Kroon		
Wijdmeren								
Wormerland								
Zaanstad	Hamming	Ram	Krieger / Mutluer		Mutluer	Munnikendam	Munnikendam	Munnikendam
Zuid-Kennemerland	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Bloemendaal				Via PNH				
Haarlem	Wienen	Berkhout	Roduner		Meijs		Berkhout	Meijs
Heemstede						Mulder		
Zandvoort	Verheij							
Overige deelnemers	Regiegroep	Platform EZ	Platform RO	Platform Mob	PHO Bouwen en W.	PHO Landschap	PHO Duurzaamheid	PHO Kunst en Cultuur
Amsterdam	Halsema / Kock	Kock	Van Doorninck	Dijksma	Ivens	van Doorninck	van Doorninck	Meliani
Provincie Noord-Holland	Van Dijk / VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT
Provincie Flevoland	Verbeek / VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT	VACANT
Vervoerregio	Ruigrok			Ruigrok				

Samenstelling MRA Agendacommissie (vanuit de Platforms):

- PH Algemene Zaken / Voorzitter:

PH Communicatie / Vice-voorzitter:

PH Nieuwe MRA Agenda:

PH Governance:

PH Lobby/PA:

PH Financien:
- Udo Kock (Platform Economie)

Robbert Berkhout (Platform Economie)

Maaike Veeningen (Platform Ruimte)

Hans Krieger (Platform Ruimte)

Marja Ruigrok (Platform Mobiliteit)

VACANT (Platform Mobiliteit)

Provinciale Staten van Noord-Holland

Haarlem, 10 september 2019

Onderwerp: Evaluatie MRA en MRA-Regiegroep

Kenmerk: 921516-1263306

Bijlagen: 5

1. Inleiding

Op 18 oktober 2019 zal de halfjaarlijkse vergadering plaatsvinden van de Regiegroep van de Metropoolregio Amsterdam (MRA). PS wordt voorgesteld kennis te nemen van de vergaderstukken die aldaar voorliggen, en wensen en opvattingen desaangaande naar voren te brengen. Die kunnen vervolgens door de vertegenwoordigers namens de provincie Noord-Holland in deze vergadering van de Regiegroep worden ingebracht.

De Regiegroep zal spreken over het evaluatierapport dat de externe evaluatiecommissie heeft opgeleverd over de MRA-samenwerking. Daarnaast liggen er enkele reguliere jaarstukken ter vaststelling voor. Conform afspraken in het MRA-convenant moet in de vergadering van de Regiegroep van oktober 2019 het MRA Werkplan en de Begroting 2020 worden vastgesteld. Deze stukken zijn de uitwerking van de globale begroting die op 18 april 2019 in de Regiegroep is vastgesteld. De globale MRA-begroting is in maart 2019 door ons College aan uw Staten verzonden (als nummer 53 op de lijst ingekomen stukken van de maand maart 2019, zoals gevoegd bij de vergaderstukken van PS van 27 mei 2019).

De Regiegroep van 18 oktober 2019 zal besluiten nemen over de jaarstukken, rekening houdend met de opvattingen die zijn binnengekomen vanuit de betrokken gemeenten en vanuit de provincies Flevoland en Noord-Holland.

2. Achtergrond en opzet van het evaluatietraject

In de Regiegroep-vergadering van 10 oktober 2018 is de wens geuit om de MRA-samenwerking te evalueren, die plaatsvindt op basis van de afspraken uit het begin 2017 afgesloten convenant. In het convenant zelf is (in artikel 13) bepaald dat na verloop van tijd ook een evaluatie van de samenwerking dient plaats te vinden. De evaluatie is in de periode februari-juni 2019 verricht door een onafhankelijk team van deskundige externen, bestaande uit de heren Ralph Pans en Staf Depla en mevrouw Hannie te Grotenhuis. Vanuit de Regiegroep hebben de voorzitter (burgemeester Femke Halsema) en de beide vicevoorzitters (CdK Arthur

van Dijk en burgemeester Franc Weerwind) gefungeerd als opdrachtgevers voor de evaluatie. Voor de conclusies en aanbevelingen is de evaluatiecommissie zelf verantwoordelijk.

De evaluatie bestond uit een gespreksronde langs bestuurders en andere stakeholders die bij de MRA-samenwerking zijn betrokken, uit deskresearch en uit een vergelijking met vergelijkbare bestuurlijke samenwerkingsnetwerken elders. De volgende hoofdvraag stond daarbij centraal:

‘In hoeverre heeft het in 2017 ondertekende Convenant Versterking samenwerking Metropoolregio Amsterdam, en de werkwijze die daaruit voortvloeit, bijgedragen aan verwezenlijking van de ambities die in het Convenant zijn verwoord? En wat kan er worden gedaan om de regionale bestuurlijke samenwerking in de MRA-regio te versterken, inclusief de betrokkenheid van raden en staten?’

Op 26 juni 2019 heeft de evaluatiecommissie in een extra vergadering van de Regiegroep mondeling toegelicht. Halverwege juli is vervolgens het evaluatierapport *Meer richting en resultaat. Evaluatie bestuurlijke samenwerking Metropoolregio Amsterdam* aan de Regiegroep opgeleverd.

3. Uitkomsten van de evaluatie

De regionale samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam heeft een lange voorgeschiedenis. In 2017 zijn in een convenant samenwerkingsafspraken en bestuurlijke spelregels afgesproken. In het evaluatierapport wordt gesteld dat de MRA-samenwerking belangrijke resultaten heeft opgeleverd. De MRA wordt gewaardeerd, en bij buurgemeenten is het gevoel gegroeid dat ‘de stad meer van ons allemaal is’. Overheden weten elkaar makkelijker te vinden. Dat zijn belangrijke ‘procesresultaten’. Daarnaast zijn ook concrete resultaten behaald. De evaluatiecommissie wijst onder meer op afspraken over bedrijventerreinen en kantoren (Plabeka), maatregelen over de spreiding van toeristen en de regionale afstemming bij diverse infrastructurele projecten. De evaluatiecommissie constateert echter ook dat kansen worden gemist en dat de samenwerking nog beter zou kunnen. Er is een gebrek aan effectiviteit naar buiten en een gebrek aan slagvaardigheid.

Volgens de evaluatiecommissie ervaren veel betrokkenen bestuurlijke drukte, terwijl de te grote papierstroom wordt geheld. Gelet op het grote – zelfs nationale – (economische) belang van de Metropoolregio Amsterdam, zou de MRA-samenwerking nog een stuk moeten verbeteren, bijvoorbeeld qua doorzettingsmacht, en ook ten aanzien van de inhoudelijke scherpste en focus. De evaluatiecommissie stelt dat de diverse MRA-gremia teveel hun eigen gang gaan, dat een inspirerende visie ontbreekt, en dat Amsterdam onvoldoende een leidende rol vervult. In het rapport komt naar voren dat raads- en Statenleden tot dusverre onvoldoende grip en sturing zeggen te hebben op de MRA-samenwerking. De deelregio's vullen hun rol binnen de MRA onvoldoende in. Terwijl de ambtelijke ondersteuning (van onder andere het MRA-bureau) wordt gewaardeerd, vinden veel gesprekspartners van de evaluatiecommissie dat er teveel papier wordt geproduceerd, en dat in de ambtelijke voorbereiding teveel dilemma's en discussiepunten worden ‘weggemasseerd’.

Op basis van de (hierboven beknopt geschetste) diagnose presenteert het evaluatierapport (in hoofdstuk 4) een serie aanbevelingen. Die luiden, in het kort, als volgt:

- Maak, onder procesleiding van Amsterdam, een inspirerende en koersbepalende regionale visie.
- Formuleer, op basis van die visie uitvoeringsprogramma's met daarin vergaande resultaatsafspraken. De evaluatiecommissie denkt zelf aan uitvoeringsprogramma's ten aanzien van energietransitie, duurzame woningbouw, vitale economie en vervoerregio.
- Laat Amsterdam nadrukkelijker de leiding nemen binnen de MRA-samenwerking.
- Stroomlijn de besturing ('governance') van de MRA. De evaluatiecommissie doet diverse aanbevelingen over de rol en taken van de Regiegroep, de Agendacommissie, de bestuurlijke platforms en de portefeuille-overleggen.
- De Vervoerregio zou naar de mening van de evaluatiecommissie op de schaal van de MRA gebracht moeten worden.
- De deelregio's zouden hun positie binnen de MRA-samenwerking moeten versterken.
- Ditzelfde geldt ook voor de positie voor raden en Staten.
- Het regionale investeringsfonds Invest-MRA verdient krachtige ondersteuning.
- Binnen de MRA moet de samenwerking met kennisinstellingen, bedrijven ('triple helix') zoals binnen de Amsterdam Economic Board, meer structurele aandacht krijgen en beter geborgd worden.

4. Beoordeling van de aanbevelingen uit de evaluatie

De evaluatie heeft zich primair gericht op het functioneren van de bestuurlijke samenwerking. In het kader van de evaluatie zijn dan ook geen inhoudelijke dossiers diepgravend geanalyseerd. Vanwege de gekozen onderzoekaankpak, waarbij veel informatie is vergaard door middel van gesprekken met betrokkenen, presenteert het evaluatierapport veel subjectieve waarnemingen en 'beelden'. Dat is ook niet vreemd, omdat de gesprekspartners de MRA-samenwerking vanuit hun eigen perspectief bezien en waarderen.

Dit betekent niet dat deze evaluatie geen waardevolle inzichten heeft opgeleverd. De MRA-samenwerking is van nationaal belang, gezien het grote belang van de Metropoolregio voor de Nederlandse economie. De evaluatiecommissie stelt terecht dat die samenwerking gedurende de achterliggende jaren tot belangrijke resultaten heeft geleid. Er is bij de betrokken gemeenten en provincies een gevoel van regionale gezamenlijkheid gegroeid, waarop verder gebouwd kan worden. Dat is ook nodig, want om de sterke economische en sociale dynamiek rond Amsterdam in goede banen te kunnen leiden, is de komende jaren een intensivering van de bestuurlijke samenwerking nodig. De vraag is wel of de aanbevelingen die de evaluatiecommissie doet, daartoe bijdragen. In het onderstaande lopen we de aanbevelingen langs.

Zorgvuldigheid voorop

In de Regiegroep van 18 oktober 2019 zal blijken in hoeverre de conclusies en aanbevelingen van de evaluatiecommissie door de betrokken MRA-gemeenten en provincies worden gedeeld. Op dat moment kan ook in kaart worden gebracht welke vervolgacties er ondernomen kunnen

worden. Naar onze mening is het van belang om daarbij zorgvuldig en niet overhaast te werk te gaan. De aanbevelingen uit het evaluatierapport zijn namelijk niet overal even duidelijk geformuleerd. Er is daarom eerst een nadere analyse en verdieping nodig. Wij kunnen ons voorstellen dat de Regiegroep opdracht geeft aan enkele ambtenaren om daarmee aan de slag te gaan.

Uitvoeringsprogramma's en governance

Wat daarbij dan in elk geval verduidelijking verdient, is de verhouding tussen de bestaande bestuurlijke platforms en de nieuwe uitvoeringsprogramma's die de evaluatiecommissie bepleit. In het evaluatierapport wordt geschreven over vier uitvoeringsprogramma's: voor energietransitie, voor duurzame woningbouw en voor vitale economie, terwijl men ook de Vervoerregio kennelijk als een uitvoeringsprogramma beschouwt (wat dan eigenlijk een heel andere opzet van de Vervoerregio zou vragen). Het is de bedoeling om in deze uitvoeringsprogramma's resultaatafspraken te verankeren, waarbij slechts die partijen participeren die bij de uitvoering betrokken zijn. Bij de huidige bestuurlijke MRA-gremia zijn echter alle MRA-partijen (via de deelregio's) betrokken. Bovendien is niet duidelijk hoe deze uitvoeringsprogramma's zich verhouden tot nu al lopende MRA programma's en MRA platforms. Daarmee ontstaat het risico dat de uitvoering van grote MRA opgaven –ongewild– ingewikkelder wordt dan die op dit moment al is.

Het is zinvol om bij alle opgaven na te gaan wat er op MRA-niveau moet worden afgesproken en wat beter op het niveau van deelregio's en gemeenten kan worden afgesproken. Dat zou dan op een flexibele manier moeten gebeuren, omdat niet alle vraagstukken precies passen binnen de regio-indeling die we in MRA-verband hanteren. De vorm die voor de MRA gekozen is, biedt ook een flexibel antwoord op de opgaven die er zijn.

Het is echter wel de vraag of de aanbevelingen van de evaluatiecommissie ten aanzien van de uitvoeringsprogramma's gevolgd moeten worden. Het evaluatierapport besteedt veel woorden aan allerlei aanpassingen van bestaande overlegvormen, maar er wordt niet overtuigend aangetoond waarom hetgeen wordt voorgesteld heel veel beter zou zijn dan wat er nu al bestaat aan overlegvormen binnen de MRA. Nadere analyse is hier noodzakelijk. Bij die analyse moet nadrukkelijk worden gekeken naar de inhoud van de (nog vast te stellen) nieuwe MRA Agenda en de Verstedelijkingsstrategie – juist de uitvoering daarvan moet centraal staan in de organisatie van de MRA.

Koersbepalende visie

Wat naar onze mening in elk geval niet nodig is, is het opstellen van een nieuwe MRA-visie, zoals de evaluatiecommissie bepleit. Het lijkt ons beter om aan te sluiten bij diverse vergelijkbare trajecten die reeds in gang zijn gezet of recentelijk zijn afgerond. Het gaat dan om de omgevingsvisie, de verstedelijkingsstrategie, het programma Samen Bouwen aan Bereikbaarheid, de visie op het metropolitane landschap, de Regionale Energiestrategieën en de nieuwe MRA Agenda. Het is al lastig genoeg om deze lopende trajecten op een logische manier op elkaar aan te laten sluiten. Daar dan nog weer een nieuwe MRA-visie aan toe voegen, leidt alleen maar tot onduidelijkheid, en zou ervoor kunnen zorgen dat er een ongewenste vertraging ontstaat in de reeds lopende bestuurlijke trajecten. Onze indruk is ook dat er over de hoofdlijnen van de visie, zoals bijvoorbeeld ook in onze omgevingsvisie is vastgelegd, weinig

verschil van mening bestaat. De vraag waar nieuwe strategische vragen liggen, geeft wellicht meer energie.

Vervoerregio en MRA

De evaluatiecommissie pleit ervoor om de Vervoerregio op de schaal te brengen van de MRA. Het is ons College niet duidelijk waarom dit nodig zou zijn. Naar de mening van alle partners werkt de Vervoerregio momenteel goed. Dat wordt ook door de evaluatiecommissie zelf onderschreven.

Op dit moment maken 15 (van de 32) MRA-gemeenten deel uit van de Vervoerregio, die functioneert op basis van een gemeenschappelijke regeling ten behoeve van regionale mobiliteit en daarvoor een aanzienlijke Rijksfinanciering ontvangt (van circa 400 miljoen euro per jaar). De evaluatiecommissie heeft opgetekend dat een deel van de overige MRA-gemeenten, die dus niet tot de Vervoerregio behoren, een meer rechtstreekse invloed zou willen hebben op het regionale mobiliteitsbeleid. Nu worden zij daarin bestuurlijk vertegenwoordigd door de provincie.

Van het MRA-platform Mobiliteit maken op dit moment de gemeenten Amsterdam en Almere, de beide provincies Flevoland en Noord-Holland en een vertegenwoordiger van de Vervoerregio deel uit. De evaluatiecommissie beveelt aan om ook vertegenwoordigers vanuit de deelregio's bij dit platform Mobiliteit te laten aansluiten. Uiteindelijk zal naar de mening van de evaluatiecommissie het werkingsgebied van de huidige Vervoerregio moeten worden uitgebreid tot de gehele MRA.

Ons College is er niet van overtuigd dat het nodig is om de Vervoerregio uit te breiden, wanneer je de deelregio's beter bij het regionale mobiliteitsbeleid in de MRA zou willen betrekken. Een wijziging van de gemeenschappelijke regeling op basis waarvan de Vervoerregio functioneert, zal een juridisch gecompliceerd en langjarig proces worden, waarbij ook het Rijk moet worden betrokken. De Vervoerregio is ingesteld in artikel 36b van het Besluit personenvervoer 2000, een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB). Op een kaart in de bijlage bij die AMvB is het voormalig gebied van de Stadsregio Amsterdam (gelijk aan het huidige gebied van de Vervoerregio) aangegeven. De Vervoerregio ontvangt een specifieke uitkering van het Rijk op grond van de Wet BDU verkeer en vervoer. De taken van het openbaar lichaam dat OV-concessies mag verlenen en BDU-middelen ontvangt, zijn wettelijk begrensd: het openbaar lichaam moet zijn ingesteld met als enig belang de behartiging van taken op het terrein van verkeer en vervoer. Een eventuele wijziging van de AMvB zal dus eerst moet worden voorgehangen in Tweede en Eerste Kamer. Voorts zal op Rijksniveau een herverdeling moeten plaatsvinden tussen de BDU-uitkering waarmee de Vervoerregio door het Rijk wordt gefinancierd en het Provinciefonds.

Ons College vraagt zich af of het verstandig is een dergelijk gecompliceerd en tijdrovend proces te gaan doorlopen. Stroomlijnen van de bestaande overlegprocessen is overigens wel een goede zaak. Wanneer het erom gaat dat gemeenten een meer directe zeggenschap zouden willen hebben in het mobiliteitsbeleid van de MRA, dan valt daar op een pragmatische manier zeker een mouw aan te passen.

Leidende rol van Amsterdam en positie Provincie Noord-Holland

Het evaluatierapport besteedt terecht veel aandacht aan de cruciale positie van Amsterdam als grootste gemeente en centrale figuur binnen de MRA. De evaluatiecommissie concludeert dat Amsterdam tot dusverre nog onvoldoende een leidende, sturende rol in de regionale samenwerking speelt, terwijl er door veel andere MRA-gemeenten wel om die rol wordt gevraagd. Het evaluatierapport stelt dat de sterke (economische) aantrekkingskracht van de stad Amsterdam een leidende rol van Amsterdam bij het MRA-beleid noodzakelijk maakt, overigens zonder daarvoor een concrete aanbeveling te doen.

In elk geval lijkt de leidende rol van Amsterdam niet alleen te kunnen bestaan uit bestuurlijke participatie van Amsterdamse wethouders en de burgemeester. De gevraagde leidende rol zou toch ook ambtelijke invulling moeten krijgen. Meer structurele betrokkenheid van de ambtelijke top van de gemeente Amsterdam bij de MRA-samenwerking is noodzakelijk.

Daar kan overigens aan toegevoegd worden dat de succesvolle uitbouw van de MRA-samenwerking, die al teruggaat tot de jaren negentig van de vorige eeuw, voor een belangrijk deel is gefundeerd in een soepele samenwerking tussen Amsterdam en de provincie Noord-Holland. De verdere uitbouw van de MRA-samenwerking vereist dan ook niet alleen een leidende rol van Amsterdam, maar ook een voortgezet strategisch partnerschap tussen de hoofdstad en de provincie Noord-Holland.

In meer algemene zin is het spijtig dat het evaluatierapport zo weinig aandacht besteedt aan de specifieke rol van de provincie binnen de MRA-samenwerking. Dat Statenleden niet zijn bereikt met de enquête, is een gemiste kans. Provincies hebben andere taken dan gemeenten en een andere positie: ze zijn ook in staat om besluiten te nemen waar de gemeenten aan gebonden zijn. Waar nodig zou de provincie de laatste ‘*free rider*’ of dwarsligger kunnen *overrulen*. Ook ligt het in de taakopdracht van de provincie dat er kennis en menskracht geïnvesteerd wordt in regionale opgaven. Daarmee is de aanwezigheid van twee provincies in de MRA een kans die benut kan worden.

5. Overige vergaderstukken Regiegroep 18 oktober

Begroting

Bij de vergaderstukken voor de Regiegroep van 18 oktober 2019 zijn ook het MRA Werkplan voor 2020 en de Begroting 2020 (samengevoegd in één document). De Begroting voor 2020 blijft grotendeels gelijk aan de begroting van het voorgaande jaar 2019. Wel is het zo dat in een later stadium wijzigingen kunnen optreden vanwege de uitwerking van de MRA-evaluatie (zie hierboven) of de verdere concretisering van de MRA Agenda 2020–2024, waaraan momenteel wordt gewerkt en die begin 2020 gereed zal zijn.

De MRA Begroting 2020 kent voor wat betreft de provincie Noord-Holland een licht stijgende tendens. De vaste bijdrage die Noord-Holland levert ten behoeve van het Platform Economie blijft ook voor 2020 ongewijzigd, net als in voorgaande jaren. Het gaat hier om een bedrag van 1,43 miljoen voor het regionaal budget innovatie, waarbij het Amsterdam Economic Board

betrokken is. Dit is een begrotingspost die voortvloeit uit afspraken die al voor het MRA-convenant uit 2017 zijn gemaakt en waar Noord-Holland ook toen al financieel aan bijdroeg.

Twee andere redenen maken dat de gevraagde bijdrage van Noord-Holland met bijna 37.000 euro stijgt. In de eerste plaats wordt in de MRA-samenwerking het uitgangspunt gehanteerd dat de financiering geschiedt op basis van een vast bedrag per inwoner. Daarbij is afgesproken dat de beide deelnemende provincies (Noord-Holland en Flevoland) evenveel betalen als de inliggende grootste gemeente (Amsterdam respectievelijk Almere). Omdat het aantal inwoners binnen de MRA-regio stijgt, en met name in Amsterdam, vertoont ook de contributie een (bescheiden) stijgende tendens.

Daar komt dit jaar nog iets bij. Het voorstel is namelijk om het vaste 'contributiebedrag' per inwoner van 1,50 euro te corrigeren voor inflatie. Als reden daarvoor wordt genoemd de verwachting dat een aantal kostenposten in de begroting (zoals huisvesting van het MRA-bureau) wel wordt geïndexeerd voor inflatie. Het voorstel is daarom om de staffel per inwoner te verhogen naar 1,53 euro. Omdat op dit moment nog niet duidelijk is in welke mate de verwachte kostenstijgingen zich ook daadwerkelijk in 2020 gaan voordoen, worden deze extra inkomsten vooralsnog in een algemene reserve opgenomen. Voorgesteld wordt ook om dit bedrag weer naar de MRA-deelnemers terug te storten, indien deze gelden uiteindelijk niet (of slechts deels) gebruikt hoeven te worden.

Ons College is niet overtuigd van de noodzaak om de inwonersbijdrage te verhogen naar 1,53 euro. Het stijgende inwoneraantal leidt immers al tot een verruiming van de beschikbare geldmiddelen. Daar dan nog een contributieverhoging bovenop leggen, lijkt ons onnodig, ook gelet op de ervaring van vorig jaar, toen uiteindelijk geld overbleef. In elk geval is het nodig om de MRA-contributie ook voor de langere termijn goed te borgen. In de Kaderbrief 2019-2022 was (onder regel M) de deelnemersbijdrage van de provincie voor een bedrag van 1,3 miljoen euro gedekt. Het blijft nodig om onze contributiebijdrage ook langjarig te borgen.

Werkplan

Onderdeel van de vergaderstukken voor de Regiegroep is het MRA Werkplan voor 2020. Dit Werkplan wordt opgebouwd vanuit de inhoudelijke acties uit de lopende MRA Agenda, waarbij telkens is aangegeven welke resultaten er in 2020 behaald dienen te worden, welke financiering daarvoor gereserveerd is en welke bestuurders en ambtenaren daarbij betrokken zijn.

Bestuurlijke representatie van Noord-Holland

Aan het document 'Werkplan en begroting' is een bijlage gevoegd waarin een overzicht wordt gegeven van de bestuurlijke vertegenwoordiging in de diverse MRA-gremia. De vertegenwoordigers vanuit Noord-Holland en Flevoland zijn daarop nog niet ingevuld. In de vorige Statenperiode was de provincie Noord-Holland bestuurlijk sterk vertegenwoordigd in de diverse MRA-gremia. Dit weerspiegelde de sterke inhoudelijke en financiële inbreng van onze provincie in de MRA-samenwerking. Het streven van ons College is erop gericht om ook in de komende bestuursperiode een belangrijke verantwoordelijkheid te nemen voor de verdere ontwikkeling van de MRA, en daarom ook sterk vertegenwoordigd te willen blijven in de opnieuw samen te stellen Platforms. Dat geldt evenzeer voor het geval de diverse gremia naar aanleiding van de MRA-evaluatie van samenstelling zouden veranderen.

5. Voorstel

Wij stellen u voor te besluiten overeenkomstig het bijgaande ontwerpbesluit.

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

dhr. A.Th.H. van Dijk, voorzitter

mw. R.M. Bergkamp, provinciesecretaris

Ontwerpbesluit

Nr. 921516-1263306

Provinciale Staten van Noord-Holland;

gelezen de voordracht van Gedeputeerde Staten van 10 september 2019;

besluiten:

1. Kennis te nemen van de vergaderstukken voor de vergadering van de Regiegroep Metropoolregio Amsterdam van 18 oktober 2019.

2. Wensen en opvattingen desaangaande naar voren te brengen, die door de vertegenwoordigers van de provincie Noord-Holland ingebracht kunnen worden in de vergadering van de Regiegroep Metropoolregio Amsterdam van 18 oktober 2019.

Haarlem,

Provinciale Staten voornoemd,

, voorzitter

, statengriffier

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt

Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr J.J. van den Berg

BEL/BS

Telefoonnummer +31235144076

bergjj@noord-holland.nl

1 | 2

Verzenddatum

12 SEP. 2019

Kenmerk

921516/1268442

Uw kenmerk

Betreft: vergadering Regiegroep Metropoolregio Amsterdam

Geachte leden,

Hierbij ontvangt u ter besluitvorming de bijgaande statenvoordracht met het bijbehorende ontwerpbesluit, met bijlagen, over de vergadering van de Regiegroep Metropoolregio Amsterdam van 18 oktober 2019.

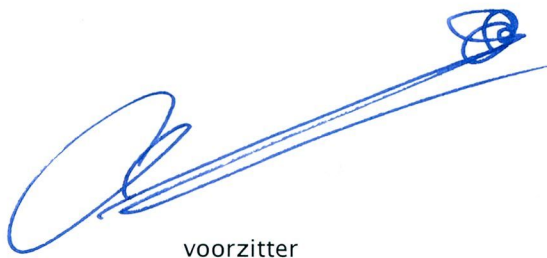
Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143
Fax (023) 514 3030

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

18 SEP 1984

N. T. L. van Dijk

W. A. M. G. Kamp

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	900
Extern Zaak ID	1266175
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	22
Omschrijving	Ruimte en Wonen: Bevolkingsprognose Noord-Holland 2019–2040 (C-agenda RWK 14–10–2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

De prognose brengt voor Noord-Holland de ontwikkeling in beeld van het aantal inwoners, huishoudens en de indicatieve woningbehoefte in de periode 2019–2040.

BEVOLKINGSPROGNOSE NOORD-HOLLAND 2019-2040

Bevolking, huishoudens en woningbehoefte

Sector Onderzoek
& Informatie

21-8-2019

demografie@noord.holland.nl

Directie Beleid, Sector Onderzoek & Informatie

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	4
Hoofdstuk 1: Totstandkoming van de prognose	5
1.1: Nationale CBS-Prognose	6
1.2: Invloed van beleid	8
1.3: Toepassing van de prognose	9
1.4: Input van gemeenten en regio's	9
1.5: Vergelijking met de vorige prognose	10
Hoofdstuk 2: Terugblik en vorige prognose	11
2.1: Recente ontwikkelingen	11
2.2: voorgaande prognoses	13
Hoofdstuk 3: Bevolkingsontwikkeling	14
3.1: Natuurlijke aanwas	15
3.2: Buitenlandse migratie	16
3.3: Historische ontwikkeling binnenlandse migratie	19
3.4: Analyse recente verhuisstromen	20
3.5: Prognose binnenlandse migratie	25
3.6: Prognose componenten van bevolkingsontwikkeling	29
Hoofdstuk 4: Bevolking en huishoudens	31
4.1: Inwoners	31
4.2: Huishoudens	32
4.3: Huishoudensgrootte	33
4.4: Beroepsbevolking	34
Hoofdstuk 5: Indicatieve woningbehoefte	37
5.1: Berekening indicatieve woningbehoefte	37
5.2: Ontwikkeling indicatieve woningbehoefte	39
5.3: Indicatieve woningbehoefte per gemeente	40
5.4: Vrijkomende woningen	41
5.5: Woningtekort en inhaalvraag	42
Bijlage: Uitkomsten per gemeente/regio	45

Samenvatting

Noord-Holland kent momenteel een relatief hoge bevolkingsgroei. Het aantal mensen dat zich vestigt uit het buitenland is ruimschoots groter dan het vertrek en het aantal geboren baby's overtreft de sterfte. Naar verwachting blijft de groei ook in de toekomst hoog. In de prognose stijgt de bevolking in Noord-Holland van ruim 2,85 miljoen in 2019 naar bijna 3,25 miljoen in 2040, een toename van circa 390 duizend inwoners. Het aantal huishoudens neemt in dezelfde periode toe met 214 duizend en dit zorgt voor een groei van de woningbehoefte van 202 duizend woningen. Doordat een deel van de huishoudens een woning deelt of woont in een niet-reguliere woning, is de groei van de woningbehoefte lager dan die van het aantal huishoudens.

Prognose 2019-2040: Bevolking, huishoudens en woningbehoefte (x 1.000)

x. 1.000	Bevolking			Huishoudens			Woningbehoefte		
	2019	2040	2019-2040	2019	2040	2019-2040	2019	2040	2019-2040
Noord-Holland Noord	672	686	+14	299	320	+21	299	317	+18
Noord-Holland Zuid	2.183	2.561	+378	1.070	1.263	+193	1.041	1.225	+184
Noord-Holland	2.855	3.247	+392	1.369	1.583	+214	1.340	1.542	+202

De verwachte hoge bevolkingsgroei in Noord-Holland Zuid is een gevolg van de relatief jonge bevolking. Hier blijft de natuurlijke aanwas (geboorte - sterfte) tot 2040 ruim positief, terwijl deze in Noord-Holland Noord na 2030 negatief wordt. Een andere reden voor de hoge groei in het zuiden van de provincie is de concentratie en groei van werkgelegenheid in en rond Amsterdam. Dit trekt veel nieuwe inwoners aan uit binnen- en buitenland. In Noord-Holland Noord groeit de bevolking vooral door buitenlandse migratie, waaronder de komst van duizenden buitenlandse werknemers.

De dynamiek van de woningmarkt zorgt ervoor dat de sterke groei van Amsterdam zich uitstrekt tot de gehele Metropoolregio Amsterdam, het zuidelijk deel van de regio Alkmaar en ook richting Zuid-Holland en de provincie Utrecht. De bevolking blijft in alle regio's tot 2040 groeien m.u.v. de Kop van Noord-Holland. Door de vergrijzing leidt een dalende bevolking niet direct tot een daling van het aantal huishoudens. In de toekomst bestaan steeds meer huishoudens uit oudere paren of alleenstaanden. Tot 2040 daalt alleen in Den Helder en op Texel het aantal huishoudens.

Ondanks de instroom van jonge mensen vergrijst de bevolking ook in Noord-Holland. Tot 2040 stijgt vooral het aantal 65-plussers en een groot deel van de huishoudensgroei bestaat uit oudere paren en alleenstaande huishoudens. Het aantal jongeren en gezinnen met kinderen neemt in het zuiden beperkt toe en daalt in Noord-Holland Noord. De potentiële beroepsbevolking (alle inwoners van 15 tot 75 jaar) gaat in NH-Noord al op korte termijn dalen. In Noord-Holland Zuid blijft de beroepsbevolking tot 2040 groeien.

In de afgelopen jaren (2014-2018) is het aantal huishoudens in Noord-Holland gegroeid met 54 duizend. In dezelfde periode zijn 40 duizend woningen gebouwd. Het aanbod aan woningen bleef hiermee sterk achter bij de vraag, waardoor het woningtekort is opgelopen. Om deze achterstand in te lopen en alle nieuwe huishoudens een woning te bieden, is op de korte termijn een hoge woningbouwproductie nodig. Voor heel Noord-Holland gaat het tot 2025 om een circa 90 duizend woningen, 15 duizend per jaar.

De vorige prognose van de provincie uit 2017 sluit tot nu toe goed aan bij de feitelijke ontwikkelingen. De bevolkings- en huishoudensgroei was in de afgelopen twee jaar iets lager dan verwacht. De aangepaste nationale prognose van het CBS is de belangrijkste reden om de prognose nu te actualiseren. Bij de nieuwe prognose van het CBS groeit, als gevolg van meer buitenlandse migratie, het aantal inwoners in Nederland harder dan in de voorgaande prognose werd verwacht. Een deel van deze extra groei komt in Noord-Holland terecht. Op de lange termijn is de groei daardoor hoger dan in de voorgaande prognose.

Inleiding

Om inzicht te krijgen in demografische ontwikkelingen maakt de Provincie Noord-Holland periodiek een bevolkingsprognose. De prognose geeft een beeld van de verwachte bevolkingsontwikkeling en beschrijft op gemeente- en regioniveau de huishoudensvorming, ontwikkeling van de woningbehoefte en de veranderingen die plaatsvinden binnen de leeftijdssamenstelling. Daarnaast vormt de prognose de basis voor het aantonen van nut en noodzaak bij nieuwe woningbouwplannen. Ook wordt deze gebruikt als input voor verkeersmodellen, het berekenen van de toekomstige energievraag en behoefte-ramingen voor detailhandel en werklocaties (bedrijventerreinen en kantoorlocaties). Verder laat de prognose zien hoe de demografische vraag naar voorzieningen (zorg/onderwijs) verandert.

Opbouw van de rapportage

In het eerste hoofdstuk is de methodiek achter de prognose beschreven. Hoofdstuk twee beschrijft de ontwikkelingen in de laatste jaren, blikt terug op voorgaande prognoses en geeft een beeld van de verschillen tussen de vorige en deze nieuwe prognose. De drie componenten die de bevolkingsontwikkeling bepalen zijn beschreven hoofdstuk drie. Hoofdstuk vier gaat in op de veranderende leeftijdssamenstelling van bevolking en huishoudens. In hoofdstuk vijf is beschreven hoe de indicatieve woningbehoefte wordt berekend en hoeveel woningen nodig zijn om de toekomstige groei te huisvesten.

Regio-indeling

Noord-Holland Noord

Kop van Noord-Holland

West-Friesland

Regio Alkmaar

Noord-Holland Zuid

Regio Waterland

Gemeente Zaanstad

IJmond

Zuid-Kennemerland

Amstelland-Meerlanden

Gemeente Amsterdam

Gooi en Vechtstreek

Almere / Lelystad

Almere / Lelystad

1. Totstandkoming van de prognose

Het op regionaal/gemeentelijk niveau aansluiten op woonvoorkeuren is een belangrijke reden voor het maken van deze provinciale prognose. Bij woonvoorkeuren gaat het om de locatie, het type woning (appartement/eengezinswoning) en de verdeling huur/koop. Een goede afstemming tussen vraag en aanbod op de woningmarkt is een speerpunt in de provinciale Omgevingsvisie NH 2050. Deze methodiek wijkt af van andere prognoses waarbij vaak het beschikbare planaanbod en de verwachte woningbouwproductie leidend zijn.

Om de woonvoorkeuren in beeld te brengen is een analyse gemaakt van de binnen- en buitenlandse migratie in de afgelopen periode. Ook is gekeken naar de recente bevolkingsontwikkelingen, verhuisbewegingen, ontwikkelingen op de woningmarkt en de landelijke verwachtingen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Voor een toekomstig beeld van de woonvoorkeuren zijn verschillende scenarioberekeningen uitgevoerd. Daarnaast is gekeken naar de uitgangspunten van het ruimtelijk beleid: de Omgevingsvisie Noord-Holland 2050 en de provinciale ruimtelijke verordening (inclusief de ladder voor duurzame verstedelijking). Tenslotte is gebruikt gemaakt van de actuele voorraad aan woningbouwplannen per gemeente, beschikbaar via de site www.plancapaciteit.nl.

Alle regionale prognoses zijn gebaseerd op de landelijke CBS prognose. Op landelijk niveau bestaan twee regionale prognoses: de Primos-prognose¹, opgesteld door ABF-Research in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de regionale prognose van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)/Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)². Deze provinciale prognose is opgesteld met het IPB-Primosmodel van ABF-Research, een model dat ook door de meeste andere provincies wordt gebruikt. Voor de prognose is per gemeente een binnenlands- en buitenlandsmigratiesaldo opgesteld en ingevoerd in het model (zie 3.2 en 3.5). Het prognosemodel berekent vervolgens via geboorte en sterfte de toekomstige bevolkingssamenstelling die wordt vertaald naar huishoudens en woningbehoefte.

Alle waargenomen data (tot en met 2018) is afkomstig van het CBS, tenzij anders vermeld. De uitkomsten van de prognose zijn gepresenteerd voor de periode 2019 tot 2040. Doordat veel getallen zijn afgerond, kan het zijn dat deze niet helemaal optellen tot het totaal. Deze rapportage is met zorgvuldigheid samengesteld, mocht u desondanks iets vinden dat vragen oproept, kunt u mailen naar demografie@noord-holland.nl. Dit kan ook voor het opvragen van gedetailleerde cijfers per gemeente die niet in dit rapport staan.

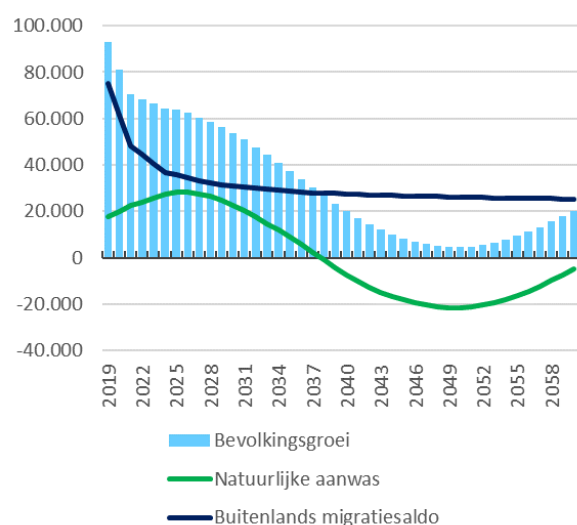
¹ <https://www.abfresearch.nl/producten/prognoses/primos-bevolkingsprognose/>

² <http://www.pbl.nl/themasites/regionale-bevolkingsprognose>

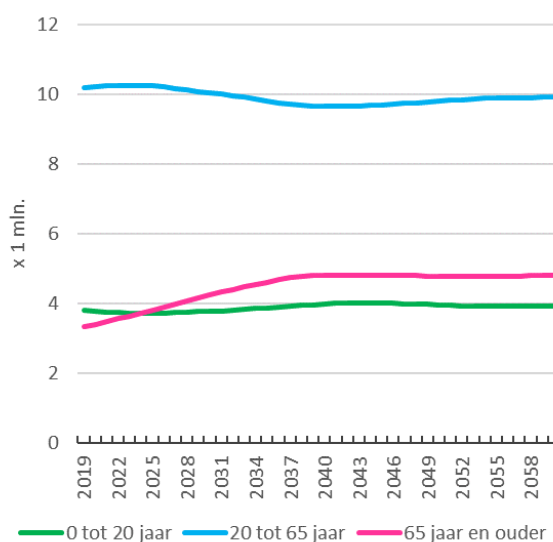
1.1 Nationale CBS-Prognose

De verwachtingen uit de meest recente landelijke CBS-Prognose van december 2018³ vormen de context voor deze provinciale prognose. In 2060 verwacht het CBS dat Nederland 18,6 miljoen inwoners heeft, een toename van 1,3 miljoen t.o.v. de huidige 17,3 miljoen. De bevolkingsgroei is vooral hoog in de eerste jaren, met een hoog buitenslands migratiesaldo en een positieve natuurlijke aanwas (geboorte min sterfte). De daling van de natuurlijke aanwas, veroorzaakt door een stijging van sterfte als gevolg van de vergrijzing, zorgt op de lange termijn voor een dalende bevolkingsgroei. Zoals te zien in figuur 2 neemt vooral het aantal ouderen toe. Tot 2040 groeit eigenlijk alleen het aantal inwoners boven de 65 jaar (+1,5 miljoen). Het aantal jongeren schommelt rond de 4 miljoen en de bevolking van 20-65 jaar neemt tot 2040 licht af, om hierna weer wat te stijgen.

Figuur 1: CBS-Prognose voor Nederland (2018)

Figuur 2: CBS-Prognose voor NL (2018) naar leeftijd

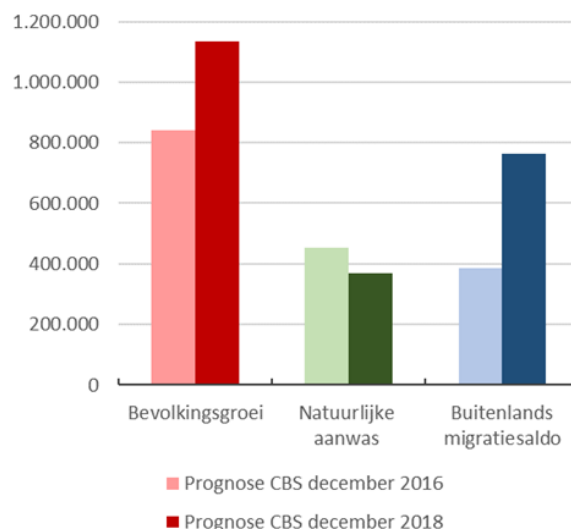
De prognose is vanzelfsprekend met onzekerheden omgeven. Zo kan het aantal migranten van jaar tot jaar sterk fluctueren. Ook is niet zeker of de stijging van de levensduur in de toekomst in hetzelfde tempo door zal zetten en of Nederlanders een voorkeur voor gezinnen van twee kinderen blijven houden. Rekening houdend met deze onzekerheden acht het CBS verdere groei van de bevolking in elk geval tot eind jaren dertig waarschijnlijk. In de jaren daarna zou de bevolking zowel kunnen groeien als krimpen (CBS, 2018).

³ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/51/prognose-18-miljoen-inwoners-in-2029>

Voor de nieuwe prognose (PNH 2019-2040) loopt de prognoseperiode tot 2040. Hier zijn verschillende redenen voor, de onzekerheid neemt toe met de lengte van de prognosetermijn en bij de huidige verwachtingen van het CBS zit de grote dynamiek in de periode tot 2040. In de periode 2019-2040 groeit de Nederlandse bevolking volgens het CBS met ongeveer 1,1 miljoen inwoners, $\frac{2}{3}$ hiervan door buitenlandse migratie en $\frac{1}{3}$ door natuurlijke aanwas.

In vergelijking met de vorige CBS-Prognose uit 2016 zijn twee zaken veranderd: de verwachte buitenlandse migratie is opgehoogd en de verwachtingen voor geboorte en sterfte zijn licht omlaag bijgesteld. Beide wijzingen hebben invloed op de provinciale prognose, lagere natuurlijke aanwas leidt tot een snellere natuurlijke bevolkingsdaling en extra buitenlandse migratie is vooral gericht op stedelijke gebieden, waardoor met name hier de bevolking extra groeit.

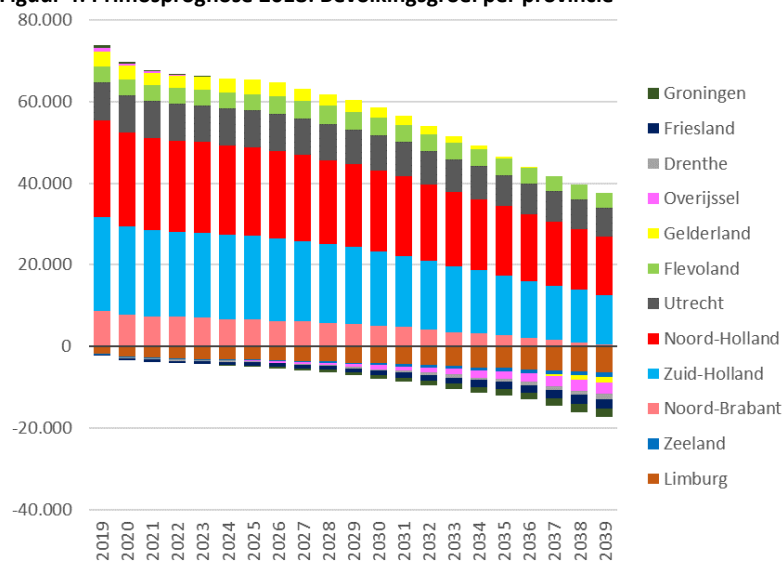
Figuur 3: CBS-Prognose 2016 en 2018
Bevolkingsontwikkeling in Nederland 2019-2040

Prognose per provincie (Primos 2018)

In de toekomst nemen de regionale verschillen verder toe. In de Randstadprovincies en Noord-Brabant groeit de bevolking tot 2040. In Gelderland is de groei beperkt terwijl in de overige provincies de bevolking daalt. Het aandeel van Noord-Holland in de nationale groei wordt hierdoor steeds groter. De bevolkingsgroei is sterk geconcentreerd in en rondom de steden in de Randstad.

Figuur 4: Primosprognose 2018: Bevolkingsgroei per provincie

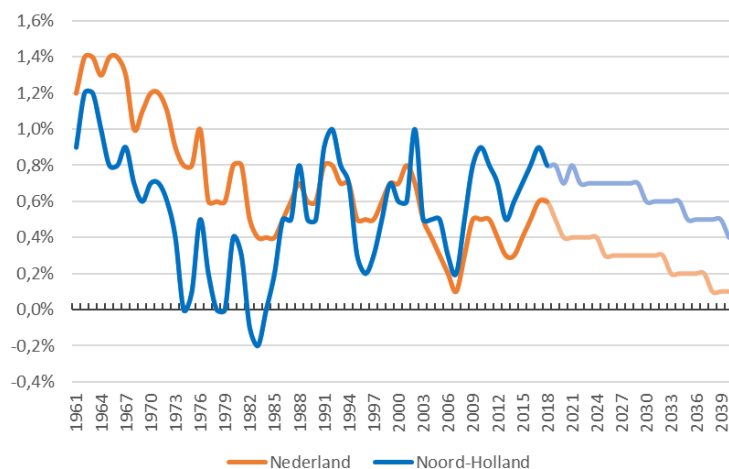

Historische context

Zonder historische context is het lastig te bepalen of de verwachte groei van inwoners hoog of laag is. Daarom is de nieuwe prognose in figuur vijf vergeleken met het verleden. De bevolkingsgroei in Noord-Holland was vanaf de jaren zestig tot halverwege de jaren tachtig lager dan de nationale groei, daarna was de groei een aantal jaren vergelijkbaar. Sinds 2008 groeit Noord-Holland harder dan de rest van Nederland. In de prognose blijft dit verschil bestaan, de nationale groei kruipt richting nul, terwijl in Noord-Holland de bevolking blijft groeien. Relatief gezien is de huidige bevolkingsgroei niet extreem hoog, zowel nationaal als provinciaal is de groei in het verleden hoger geweest.

Figuur 5: Waarneming en prognose: procentuele bevolkingsgroei per jaar in Nederland en Noord-Holland

1.2 Invloed van beleid

Bij het maken van een prognose speelt beleid en regelgeving een rol omdat dit de context vormt waarbinnen de toekomstige ontwikkelingen plaatsvinden. In het beleid van Rijk en provincie is de ladder voor duurzame verstedelijking vastgelegd. Dit betekent dat om aan de woningbehoefte te voldoen eerst de binnenstedelijke bouw mogelijkheden worden benut. Pas als regionaal binnenstedelijk niet kan worden voldaan aan de vraag, ontstaat buitenstedelijk ruimte voor de gewenste uitbreiding in de vorm van uitleg.

Theoretische voorbeelden:

- In een woningmarktregio hebben twee gemeenten in de periode 2019-2030 een toename van de indicatieve woningbehoefte van 1.000 woningen. Gemeente A heeft een binnenstedelijke capaciteit van 1.500 woningen en gemeente B van 500. Bij het huidige beleid zal een deel van de vraag in gemeente B worden afgeleid naar gemeente A.
- In een situatie waarbij regionaal onvoldoende binnenstedelijke mogelijkheden beschikbaar zijn, ontstaat beleidsmatig ruimte voor uitleg. Als een regio bijvoorbeeld een toename heeft van de woningbehoefte van 10.000 woningen en een binnenstedelijke capaciteit van 8.000 woningen, ontstaat (na het doorlopen van de ladder) ruimte voor woningbouw buiten bestaand stedelijk gebied.

1.3 Toepassing van de prognose

Een belangrijk doel van de prognose is om de afweging te laten zien tussen woningbehoefte en plancapaciteit. In bepaalde regio's is aanbod aanwezig maar ontbreekt de vraag, terwijl in andere regio's de vraag groter is dan het nu bekende aanbod. In deze regio's is vaak wel potentieel aanbod aanwezig maar de beschikbaarheid hiervan hangt af van planologische keuzes en de ontwikkeling van milieucontouren. De prognose geeft een beeld van de te verwachten ontwikkelingen. Deze verwachtingen bevinden zich binnen een bandbreedte en kennen onzekerheden. Buitenlandse migratie is lastig voorspelbaar en kleine veranderingen in gedrag (verhuisvoorkeuren, geboorte en sterfte, huishoudensgrootte en woningbezetting) hebben op termijn grote invloed op de omvang en samenstelling van de bevolking. Daarom monitort de provincie jaarlijks deze ontwikkelingen.

Een prognose is niet alleen een vooruitblik, maar ook een momentopname omdat bij het opstellen de inzichten van dat moment zijn verwerkt. Ontwikkelingen zoals: kinderen die langer thuis blijven wonen, vrouwen die later kinderen krijgen, gezinnen die langer in stad blijven wonen of net-werkenden die met vrienden een huis delen, hebben significante effecten op de bevolkings- en huishoudenssamenstelling en de vorming van huishoudens. Bij dit soort ontwikkelingen gaat het vaak om uitstel en niet zozeer om radicale gedragsveranderingen.

Het verhaal achter de cijfers is hierbij dus minstens net zo belangrijk als de exacte uitkomsten. Een deel van de toekomst is onzeker, een ander deel bevat structurele ontwikkelingen die zich vaak al vele jaren voordoen: vergrijzing, daling van de natuurlijke aanwas en de groei van stedelijke gebieden. Bij het maken van beleid is het verstandig te focussen op deze zekerheden, goed aan te sluiten bij de regionale vraag en te waken voor overplanning. Bij het huidige beeld (achterstand in de productie, grote vraag) kan de woningvoorraad in NH-Zuid de komende jaren relatief risicoloos worden uitgebreid. In delen van NH-Noord is dit minder vanzelfsprekend, de vraag is lager en de woningmarkt is ruimer. Ook kunnen hier na 2030 kleine overschotten ontstaan in de woningvoorraad met leegstand als gevolg. Bij het economisch beleid is het zaak rekening te houden met de verwachte vergrijzing en de stagnerende/dalende beroepsbevolking.

1.4 Input van gemeenten/regio's

Bij het opstellen van deze prognose is gebruik gemaakt van de input van de Noord-Hollandse gemeenten. Zij vormen, naast de provincie, de belangrijkste gebruiker van de uitkomsten. Met verschillende regio's is voorafgaand aan de prognose bestuurlijk en ambtelijk overleg gevoerd. Daarbij zijn de recente ontwikkelingen besproken en is de methodiek toegelicht. Gepoogd is alle vragen en opmerkingen terug te laten komen in de rapportage. Voor de belangrijkste onderwerpen is hieronder de plek in het rapport aangegeven. De gemeentelijke woningbouwplannen zijn belangrijke input voor de prognose. Een toelichting op de verwerking hiervan is te vinden in paragraaf 3.5.

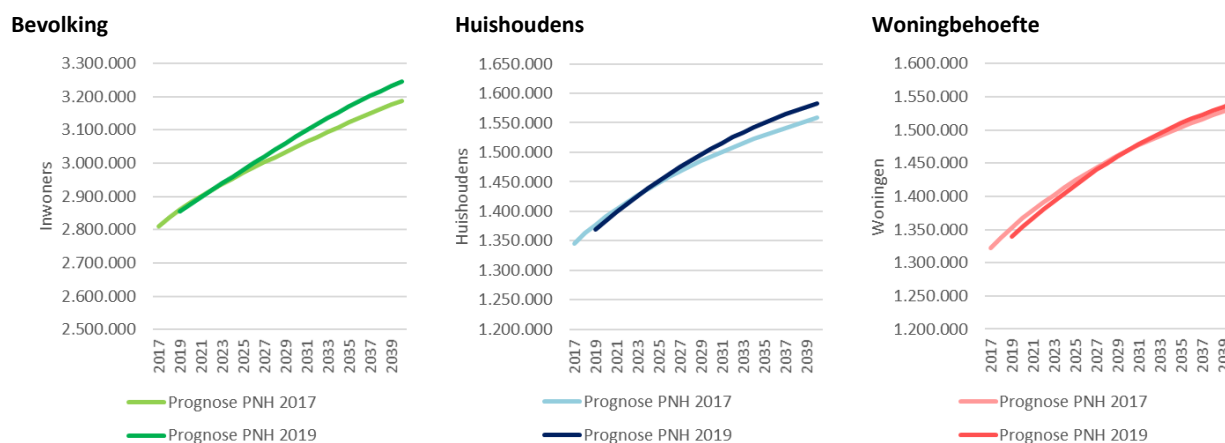
Onderwerp	Pagina
Arbeidsmigratie en de komst van buitenlandse werknemers	16-18
Asielzoekers/Vergunninghouders	17-18
Het vertrek van jongeren	24
De invloed van stijgende huizenprijzen op verhuizingen	30
Economie en werkgelegenheid	36
Krapte op de woningmarkt	42

1.5 Vergelijking met de vorige prognose (PNH 2017)

In vergelijking met de vorige prognose uit 2017 is de verwachte bevolkingsgroei op de lange termijn hoger. De eerste jaren is het verschil klein. Na 2025 loopt het verschil op, door een hoger buitenslands migratiesaldo. In 2040 heeft Noord-Holland ongeveer 60 duizend inwoners meer dan bij de vorige prognose werd verwacht. De huishoudensgroei was in 2017 en 2018 lager dan verwacht. Hierdoor ligt de startsituatie voor huishoudens in 2019 iets onder de vorige prognose. Ook hier lopen de prognoses eerst gelijk op, maar in 2040 ligt het aantal huishoudens ongeveer 25 duizend boven de oude prognose.

Voor de woningbehoefte zijn de prognoses lastig vergelijkbaar. De methodiek voor de berekening hiervan is namelijk vernieuwd, zie hoofdstuk 5. De woningbehoefte in 2019 ligt lager, deels door de lagere huishoudensgroei, deels door de nieuwe methodiek. De toename in de periode 2019-2040 ligt wat hoger dan bij de vorige prognose. In 2040 zijn daardoor 8 duizend woningen extra nodig t.o.v. de verwachting uit 2017.

Figuur 6: Vergelijking Prognose PNH 2017 en PNH 2019:

2. Terugblik en vorige prognoses

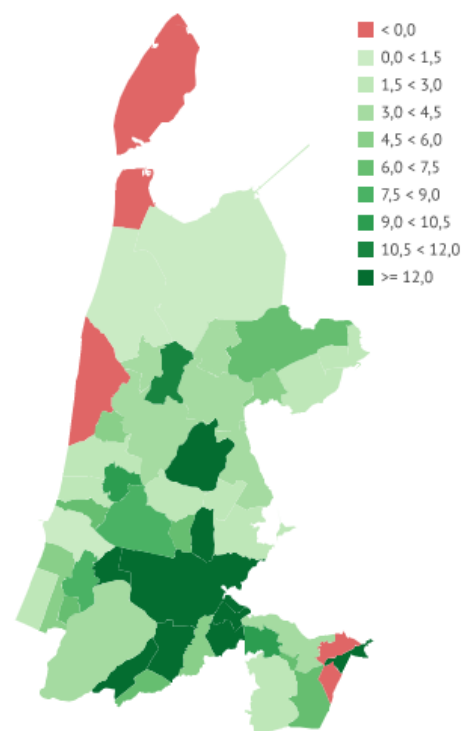
Dit hoofdstuk beschrijft hoe de bevolking in Noord-Holland zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld. Veel van de in deze prognose verwachte effecten doen zich namelijk nu al voor. Ook is gekeken in hoeverre de verwachtingen van prognoses uit het verleden daadwerkelijk zijn uitgekomen.

2.1 Recente ontwikkelingen

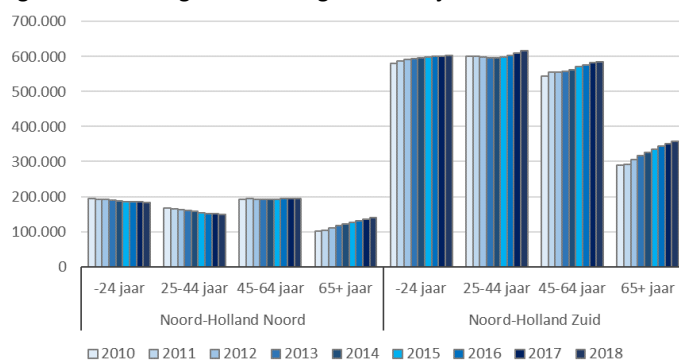
De bevolking van Noord-Holland is in de afgelopen jaren relatief hard gegroeid. Op de kaart hiernaast is de procentuele bevolkingsgroei in 2019 t.o.v. 2009 weergegeven. Bijna alle gemeenten met een hoge bevolkingsgroei liggen in het zuiden van de provincie. In een aantal vergrijsde gemeenten in de Gooi & Vechtstreek en in een aantal kustgemeenten (Bergen, Den Helder, Texel) is de bevolking gedaald.

In onderstaande grafieken is te zien hoe in de afgelopen jaren de leeftijdsopbouw van de bevolking is veranderd. De bevolking tot 45 jaar is duidelijk gedaald in NH-Noord en in de hele provincie is het aantal 65+ers fors gestegen. Ook veranderingen in de huishouden-samenstelling zijn de laatste jaren al te zien, zoals een stijging van het aantal alleenstaande huishoudens boven de 65 jaar en een daling van het aantal gezinnen in NH-Noord.

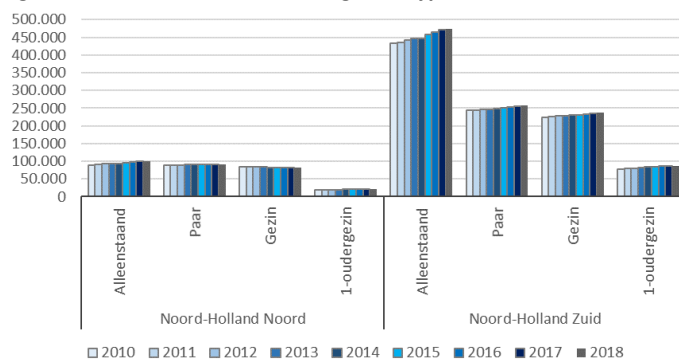
Figuur 7: % Bevolkingsontwikkeling 2009-2019

Figuur 8: Bevolkingsontwikkeling naar leeftijd 2010-2018

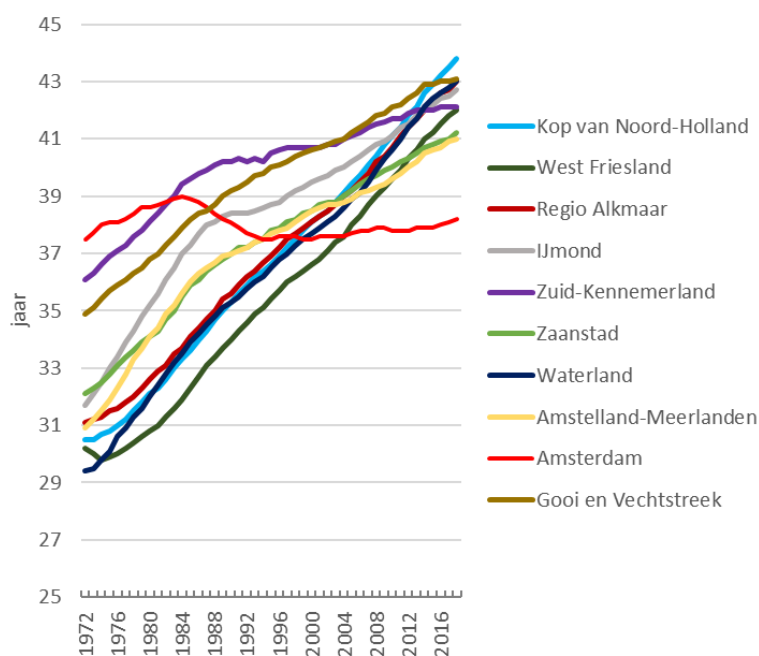

Figuur 9: Huishoudensontwikkeling naar type 2010-2018

Een andere manier om in beeld te brengen hoe het straatbeeld verandert door demografische ontwikkelingen, is door te kijken naar de gemiddelde leeftijd. In 1972 lag die in NH-Noord rond de 30 jaar, terwijl dit in delen van NH-Zuid boven de 35 jaar was. Jonge gezinnen vertrokken uit de steden, waardoor de bevolking die achterbleef relatief oud was. In 2018 is veel veranderd, het noorden van de provincie, IJmond en Waterland zijn nu de oudste regio's en de oudste regio van toen (Amsterdam) is nu de jongste. In de Gooi & Vechtstreek en Zuid-Kennemerland is de toename minder groot. Hier was de bevolking al redelijk oud in de jaren zeventig. De jonge gezinnen in de groeikernen van toen, zijn de oude paren van nu. In veel regio's ligt de gemiddelde leeftijd nu meer dan 10 jaar hoger dan in 1972. Alleen in Amsterdam is de bevolking jong gebleven door veel baby's en de instroom van jongeren uit binnen- en buitenland.

Figuur 10: Gemiddelde leeftijd bevolking per regio 1972-2018

2.2 Voorgaande prognoses

Om na te gaan in hoeverre de verwachtingen overeen komen met de werkelijke ontwikkelingen is voor diverse prognoses teruggekeken in de tijd, de prognoses van het CBS uit 2000 en 2006 en de provinciale prognoses uit 2010 en 2017.

Het CBS publiceert periodiek prognoses voor de bevolking en het aantal huishoudens in Nederland. De verwachtingen uit het verleden voor het jaar 2018 staan in onderstaande tabel. Achteraf gezien blijkt dat de prognose uit 2000 heel dicht bij de feitelijke ontwikkelingen zit, terwijl in de prognose uit 2006 de groei van inwoners en huishoudens is onderschat. De onderschatting is absoluut en relatief groter bij inwoners dan bij huishoudens.

Figuur 11: CBS-Prognoses voor Nederland: Bevolking en huishoudens in 2018 x 1mln.

	<i>Prognose 2000</i>	<i>Prognose 2006</i>	<i>Waarneming 2018</i>
Bevolking in 2018	17,4	16,7	17,2
Huishoudens in 2018	7,9	7,7	7,9

In 2010 heeft de provincie de Structuurvisie Noord-Holland 2040 vastgesteld. Inmiddels is deze visie vervangen door de Omgevingsvisie NH 2050. Bij het vaststellen van de structuurvisie was de prognose dat van 2010 tot 2020 de huishoudensgroei in NH-Noord ongeveer 25 duizend zou bedragen en in NH-Zuid rond de 75 duizend. Nu het overgrote deel van deze periode is verstreken, blijkt dat de verwachting voor het noorden van de provincie waarschijnlijk te hoog was, met nog twee jaar te gaan bedraagt de huishoudensgroei bijna 15 duizend. Voor het zuiden was de groei te laag ingeschat, het aantal extra huishoudens ligt in 2018 al boven de verwachting voor 2020.

Figuur 12: Prognose PNH 2010: Huishoudensgroei 2010-2020

	<i>Prognose 2010</i>	<i>Waarneming 2010-2018</i>
Noord-Holland Noord	+25.000	+14.700
Noord-Holland Zuid	+75.000	+79.500
Noord-Holland	+100.000	+94.200

De vorige prognose van de provincie kwam uit in 2017. De verwachte bevolkingsgroei voor de periode 2017-2019 was +49.600 inwoners, de waargenomen groei kwam uit op +44.100. De prognose ligt hiermee iets boven de feitelijke ontwikkeling. Voor NH-Noord en Amsterdam was de prognose wat te hoog, in NH-Zuid exclusief Amsterdam was de groei gelijk aan de verwachting. Ook de groei van huishoudens (niet in de tabel) blijft tot nu toe achter bij de prognose.

Figuur 13: Prognose PNH 2017: Bevolkingsgroei 2017-2019

	<i>Prognose 2017</i>	<i>Waarneming 2017-2019</i>
Noord-Holland Noord	+7.300	+6.200
Noord-Holland Zuid excl. A'dam	+19.600	+19.600
Gemeente Amsterdam	+22.700	+18.300
Noord-Holland	+49.600	+44.100

Conclusie

Prognoses variëren in de tijd en zijn soms te hoog en soms te laag. Een te lage bevolkingsprognose betekent niet automatisch dat ook de huishoudensprognose te laag is. Daarnaast bestaan vaak grote verschillen per regio. De prognose uit 2017 sluit tot nu toe goed aan bij de waargenomen ontwikkelingen.

3. Bevolkingsontwikkeling

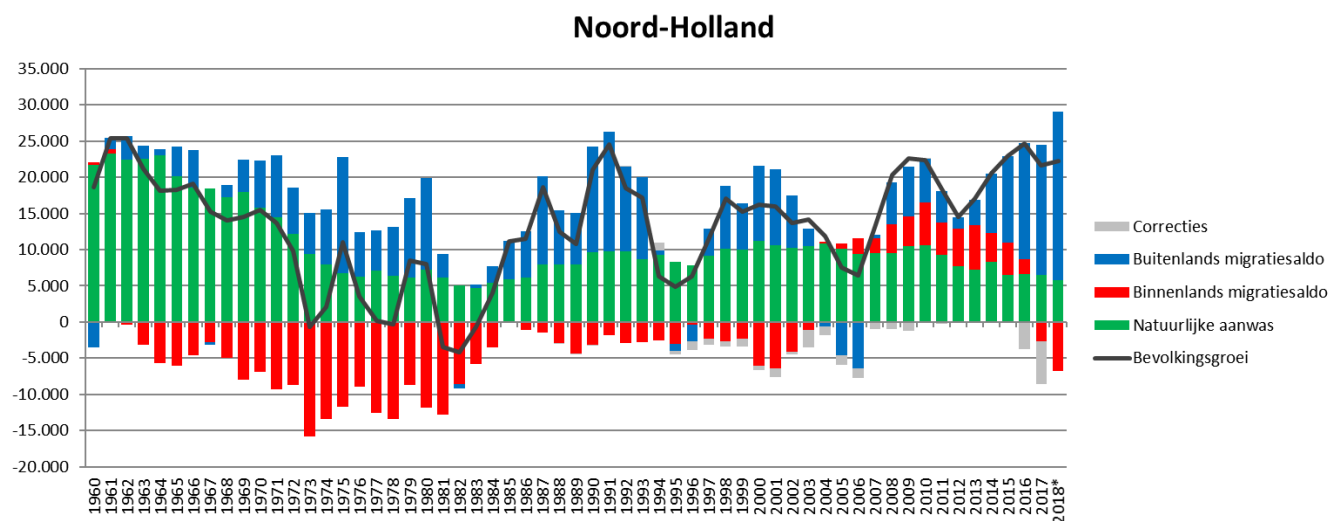
Drie componenten bepalen de bevolkingsontwikkeling:

- Natuurlijke aanwas (geboorte - sterfte)
- Buitenlandse migratie (immigratie - emigratie)
- Binnenlandse migratie (vestiging - vertrek)

Dit hoofdstuk laat zien hoe deze componenten zich in het verleden hebben ontwikkeld en beschrijft de wijze waarop de toekomstige ontwikkelingen in de prognose worden berekend.

Onderstaande figuur geeft een beeld van de ontwikkeling van de bevolking in Noord-Holland van 1960 tot en met 2018. In 1960 had Noord-Holland 2,05 miljoen inwoners. Begin 2019 is dit gegroeid naar 2,85 miljoen. Het binnenlands migratiesaldo (het saldo van het aantal personen dat vanuit Noord-Holland naar andere provincies verhuist en andersom) was decennia lang negatief. In 2005 is dit veranderd en groeide de bevolking in de provincie door alle drie de demografische componenten. De laatste twee jaar kent Noord-Holland weer een binnenlands vertrekoverschot, maar door een verdere toename van de buitenlandse migratie bleef de bevolkingsgroei hoog.

Figuur 14: Bevolkingsontwikkeling in Noord-Holland van 1960 tot en met 2018

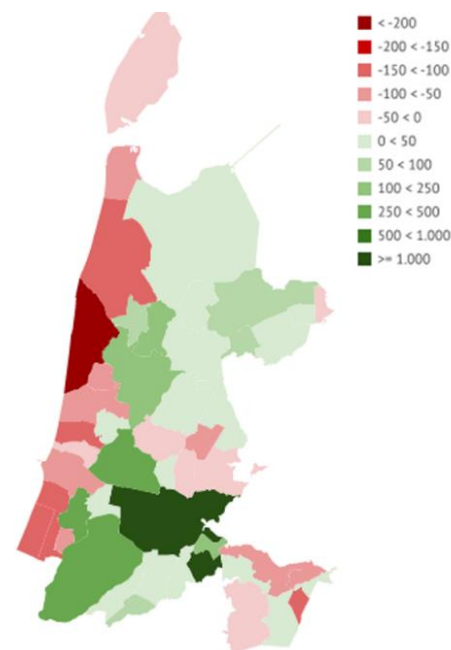

(* voorlopige cijfers)

3.1 Natuurlijke aanwas

De natuurlijke aanwas in Noord-Holland (het verschil tussen geboorte en sterfte) is al decennialang positief. Met name in de periode van de babyboom was het aantal geboorten hoog. Sinds 2010 is een dalende trend te zien. In NH-Noord werden in 2010 nog 5 duizend baby's geboren bij 7 duizend sterfgevallen, terwijl dit in 2018 allebei 6 duizend was. Het moment van natuurlijke krimp (meer sterfte dan geboorte) komt hierdoor steeds dichterbij. Ook in NH-Zuid is een daling van de natuurlijke aanwas te zien, van 25 duizend baby's en 16 duizend sterfgevallen in 2010 naar 23 duizend en 17 duizend in 2018. Op de kaart hiernaast is te zien dat in 2018 al in bijna de helft van de gemeenten de natuurlijke aanwas negatief was, in alle kustgemeenten, delen van Waterland en in de Gooi & Vechtstreek. Een aantal grote gemeenten vormen nog de natuurlijke groeimotor van Noord-Holland: Amsterdam (in absolute zin met afstand de grootste), Haarlemmermeer, Haarlem, Zaanstad, Heerhugowaard, Alkmaar en Hoorn.

Figuur 15: Natuurlijke aanwas in 2018

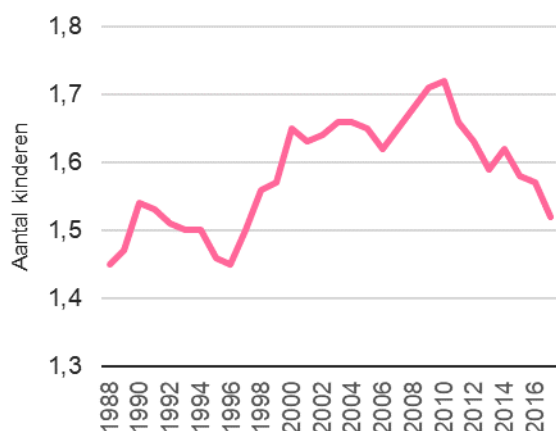
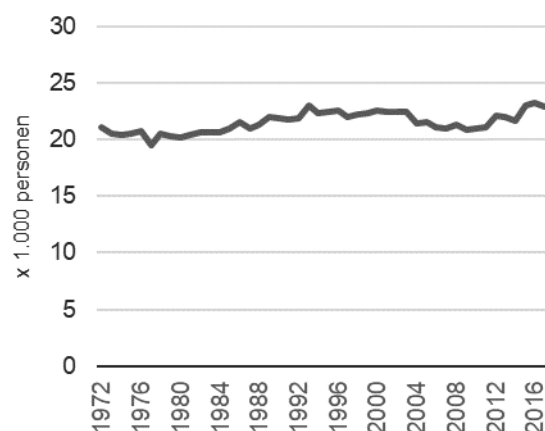

De daling van de natuurlijke aanwas komt zowel door hogere sterfte als minder geboorte. Figuur 16 en 17 tonen het gemiddeld kindertal per vrouw en het aantal sterftegevallen in Noord-Holland. Het aantal kinderen dat een vrouw gemiddeld in haar leven krijgt, is sinds de jaren tachtig tot 2010 gestegen en daarna afgenomen. Het huidige gemiddelde van rond de 1,5 ligt ruim onder het niveau van 2,1 kind per vrouw dat nodig is om de huidige bevolking in de toekomst te vervangen. Het effect hiervan is dat zonder migratie de bevolking op termijn flink gaat dalen.

Aanvankelijk leek de afname van het aantal geboorten samen te hangen met de slechte economische conjunctuur na 2008. De economische conjunctuur is inmiddels sterk verbeterd, maar de daling gaat door. Volgens het CBS wijst dit er op dat andere, meer structurele ontwikkelingen een rol spelen. De afname sinds 2010 concentreert zich bij jonge vrouwen, terwijl dit bij oudere dertigers en veertigers stabiel bleef. Dit suggereert dat er sprake is van het uitstellen van kinderen tot een latere leeftijd en niet zozeer dat vrouwen minder kinderen (gaan) krijgen. Naast het later beginnen aan kinderen, gaan jonge mensen ook later samenwonen en later trouwen. Economische factoren spelen hierbij een rol. Door de flexibilisering op de arbeidsmarkt vinden jongeren minder snel een vaste baan en hebben ze vaak ook te maken met hoge huurlasten en stijgende huizenprijzen. De stap naar een kindvriendelijke woning wordt daardoor minder snel gemaakt (CBS, 2018). In de prognose wordt verwacht dat het uitstelgedrag weer wat af gaat nemen, waardoor het gemiddeld kindertal in de toekomst gaat stijgen. Het aantal geboorten in Noord-Holland neemt hierdoor toe van 30 duizend nu, naar 36 duizend rond 2040.

De sterfte in Noord-Holland was lang stabiel, rond de 22 duizend. De laatste jaren is al een kleine toename te zien, maar de grote stijging als gevolg van de vergrijzing komt nog. In de prognose blijft de sterfte de komende decennia continu toenemen en ligt in 2040 rond de 31 duizend personen. De invloed van binnenlandse migratie op sterfte is relatief klein. Doordat ouderen weinig verhuizen of migreren, woont bijna iedereen die de komende decennia komt te overlijden, nu al in de gemeente waar dit gaat gebeuren. In veel gemeenten in Noord-Holland is de daling van de natuurlijke aanwas hierdoor met een grote mate van zekerheid te voorspellen.

Figuur 16: Gemiddeld kindertal per vrouw in Noord-Holland**Figuur 17: Sterfte in Noord-Holland**

Prognose

Voor de uiteindelijke berekening in de prognose wordt het aantal geboren kinderen en de sterfte uit de nationale CBS-Prognose toegedeeld aan gemeenten, rekening houdend met verschillen in bevolkingsopbouw. Sterftekansen en geboortecijfers zijn gemeentespecifiek, een vergrijsde gemeente heeft meer sterfte en minder geboorten dan een jonge groeigemeente.

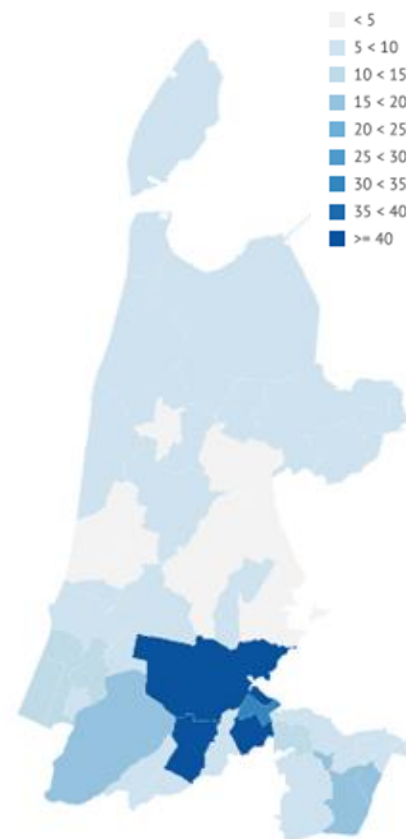
3.2 Buitenlandse migratie

Figuur 18: Aantal immigranten per 1.000 inwoners in 2017

Het hoge buitenlandse migratiesaldo vormt de laatste jaren een belangrijke factor in de bevolkingsgroei. Dit wordt veroorzaakt door hoge asielmigratie uit Syrië, de toename van buitenlandse studenten en een sterke economische groei die samen gaat met veel vraag naar arbeidskrachten. Immigranten hebben verschillende immigratiemotieven: werk, studie, asiel, gezinshereniging, terugkeer naar Nederland of arriveren bijvoorbeeld als au-pair.

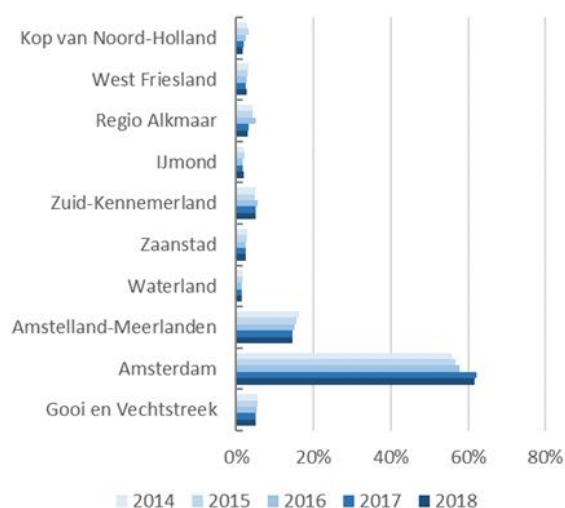
De invloed van buitenlandse migratie op de bevolkingsgroei verschilt sterk per regio. De kaart hiernaast laat per duizend inwoners zien hoeveel immigranten zich in een gemeente vestigden. In Amsterdam ligt dit boven de 40 personen, terwijl dit in NH-Noord en vooral in de IJmond en Waterland veel lager is (onder de 5 personen). Zowel absoluut als relatief is de bevolkingsgroei door migratie in Amsterdam en omliggende gemeenten veel hoger dan in de rest van Noord-Holland. Zoals in figuur 19 te zien, is deze verhouding vrij stabiel, de laatste twee jaar nam het aandeel van de gemeente Amsterdam zelfs wat toe. Bijna 2 van de 3 immigranten naar Noord-Holland vestigt zich in de gemeente Amsterdam.

Het aandeel immigranten dat zich vestigt in NH-Noord is relatief klein, gemiddeld ongeveer 1 op de 10 en het aandeel neemt de laatste jaren af, van 11% in 2010 naar 8% in 2018. De aantrekkelijkheid voor immigratie vormt hierdoor een belangrijke verklaring voor het verschil in groei tussen het noorden en zuiden van de provincie. Aangezien de bevolkingsgroei voor een steeds groter deel uit buitenlandse migratie bestaat, zal de groei vooral in de steden terecht komen.

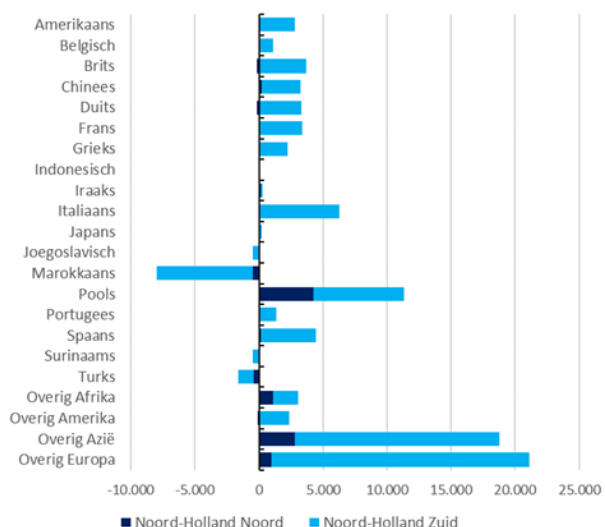

Figuur 20 laat zien hoe het aantal inwoners naar nationaliteit is ontwikkeld tussen 2010 en 2018. Voor NH-Noord gaat het met name om 4 groepen die zorgen voor bevolkingsgroei: Polen, overig Afrika (bijna volledig asielmigratie), overig Europa (voornamelijk arbeidsmigratie uit het voormalig Oostblok) en overig Azië (asielmigratie uit het Midden-Oosten). In NH-Zuid is de situatie veel diverser, hier komen migranten uit bijna alle landen van de wereld en is het aandeel uit westerse landen hoger. Het aantal inwoners met Turkse, Marokkaanse en Surinaamse nationaliteit neemt af door sterfte.

Figuur 19: Aandeel immigratie per regio 2014-2018

Figuur 20: Bevolkingsontwikkeling 2010-2018 naar nationaliteit

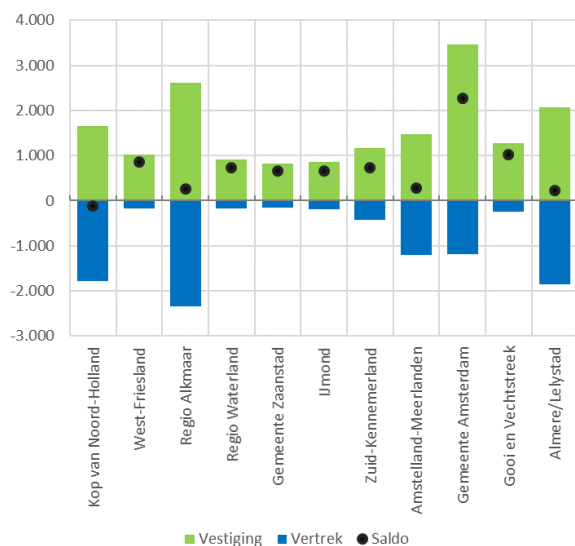

Vergunninghouders

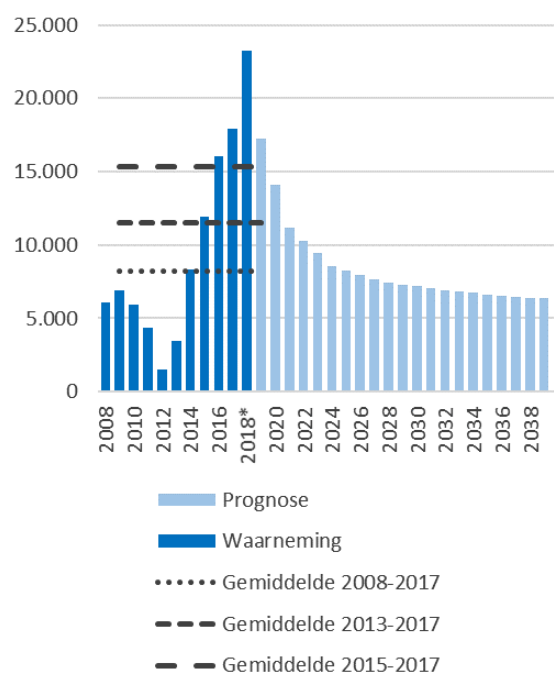
De komst en huisvesting van asielzoekers/vergunninghouders is in deze prognose apart bekeken, ze vormen namelijk een bijzondere groep in de bevolkingsstatistiek. Asielzoekers komen Nederland binnen als buitenlandse migrant, in de periode 2015-2017 grotendeels in de gemeenten Noordenveld (Drenthe), Vlagtwedde (Groningen), Cranendonck en Gilze-Rijen (Noord-Brabant). Vanuit deze opvanglocaties verhuizen asielzoekers vaak eerst naar een asielzoekerscentrum (AZC). In Noord-Holland lagen deze de afgelopen jaren in de gemeenten Alkmaar, Amsterdam, Den Helder, Heerhugowaard, Bergen en Haarlemmermeer. Alkmaar is inmiddels gesloten, waardoor voorlopig vijf gemeenten met een AZC overblijven. Na het verkrijgen van een verblijfsvergunning verhuizen vergunninghouders als binnenlandse migrant uit het AZC. Ze gaan vaak naar de gemeente waar ze een woning toegewezen hebben gekregen, maar vergunninghouders kunnen ook kiezen zich bij familie of vrienden te vestigen.

Figuur 21 toont de omvang van de migratie van vergunninghouders per regio. Per saldo hebben alle regio's behalve de Kop een positief saldo. Vier gemeenten hebben een negatief saldo, Den Helder (-442), Haarlemmermeer (-358), Bergen (-133) en Alkmaar (-49). De uitstroom uit de AZC's in Den Helder is groter dan het aantal gehuisveste vergunninghouders in de regio, waardoor het saldo voor de Kop negatief uitkomt.

Voor de komende jaren verwacht het CBS voor Nederland ongeveer 14 duizend vergunninghouders per jaar. Op basis van de bevolkingsomvang zijn deze per regio en gemeente toe te wijzen, zie figuur 22. Voor Noord-Holland komt dit uit rond de 2.500 personen per jaar, dit is lager dan in de afgelopen jaren. In de prognose zijn deze aantallen verwerkt als onderdeel van de buitenlandse migratie.

Figuur 21: Binnenlandse migratie vergunninghouders 2015-2017**Figuur 22: Toekomstige verwachting vergunninghouders**

	2018	2019	2020	Per jaar
Kop van Noord-Holland	170	150	130	130
Westfriesland	220	200	170	170
Regio Alkmaar	310	270	240	240
IJmond	150	140	120	120
Zuid-Kennemerland	240	220	190	190
Zaanstad	160	140	130	130
Waterland	190	170	150	150
Amstelland-Meerlanden	360	320	280	280
Amsterdam	900	800	700	700
Gooi en Vechtstreek	270	240	210	210
Noord-Holland	2.970	2.650	2.320	2.320

Figuur 23: NH: Buitenlands migratiesaldo: waarneming en prognose

Prognose

In de laatste tien jaar lag het aandeel van Noord-Holland in de nationale immi- en emigratie rond de 23%. Oftewel, ongeveer 1 op de 5 immigranten naar Nederland vestigde zich in Noord-Holland en ongeveer 1 op de 5 emigranten die vertrok uit Nederland, kwam uit Noord-Holland. Voor de prognose is op basis van het historisch aandeel berekend welk aandeel van de nationale CBS-prognose in iedere gemeente terecht komt. Deze uitkomst vormt de input voor de prognose. Voor heel Noord-Holland betekent dit dat op korte termijn het buitenlands migratiesaldo hoog blijft en dat dit op termijn afneemt naar ongeveer 7 duizend personen per jaar.

In de periode 2019-2040 bedraagt het totale buitenlands migratiesaldo voor Noord-Holland circa 180.000 inwoners. Buitenlandse migratie levert zo een belangrijke toevoeging aan de beroepsbevolking, zeker in het noorden van de provincie.

Terwijl de migratie in de prognose volgens een mooie lijn verloopt, zal de ontwikkeling in de praktijk veel grilliger zijn. De belangrijkste reden waarom het CBS om een daling van het migratiesaldo verwacht, is dat in het verleden een periode van veel immigratie, zoals Nederland nu doormaakt, altijd wordt opgevolgd door een periode met veel vertrek.

Het lijkt onwaarschijnlijk dat de huidige situatie waarbij een hoge asielmigratie samengaat met een economische hoogconjunctuur de komende decennia langdurig voortduurt. Minder economische groei zal leiden tot wat minder vestiging en meer vertrek. De verwachte daling van het buitenlands migratiesaldo komt dan ook vooral door een toename van de emigratie, het aantal immigranten blijft hoog. Ook technologische ontwikkelingen kunnen grote invloed hebben op de buitenlandse migratie. Door automatisering/robotisering verdwijnt mogelijk een deel van de werkgelegenheid waarvoor nu juist veel werknemers uit het buitenland worden aangetrokken.

3.3 Historische ontwikkeling binnenlandse migratie

Noord-Holland kende decennialang een negatief binnenlands migratiesaldo, meer mensen vertrokken uit Noord-Holland naar andere provincies dan er binnen kwamen. Rond 2005 is dit omgeslagen naar een positief saldo. In 2017 kwam hier voorlopig weer een einde aan en lag het vertrek hoger dan de vestiging. Deze paragraaf bevat een historische beschrijving en een analyse van de belangrijkste binnenlandse migratiestromen.

Na de Tweede Wereldoorlog

De jaren zestig van de vorige eeuw werden gedomineerd door suburbanisatie. De woonomgeving in de grote steden was slecht, veel jonge gezinnen zochten een woning met tuin in de meer landelijke gebieden. In de jaren zeventig begint de geboortegolfgeneratie op de woningmarkt te komen. Een generatie die niet alleen qua omvang groot was, maar ook nog eens meer “geïndividualiseerd” ging wonen: niet pas zelfstandig wonen bij een huwelijk, maar eerder en vaker als alleenstaande. Dit leidde tot een enorme druk op de woningmarkt. De landelijke omgeving rond de grote steden dreigde vooral door het toegenomen verkeer dicht te slibben en de suburbanisatie waaide uit tot in de Kop van Noord-Holland.

Groeikernen

Deze druk op de woningmarkt heeft geleid tot het groeikernenbeleid: opvang van de woningbehoefte vanuit de grote steden geconcentreerd in groeikernen, in combinatie met een restrictief beleid in de landelijke omgeving. Dit betekende de opkomst van de groeikernen: Alkmaar, Hoorn, Purmerend, Lelystad, Almere en (later) Haarlemmermeer. Rijk en provincie maakten dit beleid, ondersteund met gesubsidieerde woningbouw, de aanleg van wegen, planologische ruimte en restrictief beleid voor de groene (buffer)ruimte. In zekere zin was de opkomst van de groeikernen de start van het vraaggestuurd bouwen, het beleid sloot aan op de sterke voorkeur voor een eengezinswoning. De locatiekeuze was wel beperkt. Binnen de oude steden heeft in deze periode vooral stadsvernieuwing plaatsgevonden, in Amsterdam, Haarlem en Zaanstad groeide de woningvoorraad nauwelijks. Vanaf de jaren tachtig is een kentering waarneembaar.

Compacte stad

Het grote vertrek uit de steden, enerzijds door het groeikernenbeleid maar ook door het Rijksbeleid van decentralisatie vanuit de Randstad, zorgde voor een afkalving van het voorzieningenniveau in de steden en een snelle groei van de groeikernen. De achterblijvende groei van de werkgelegenheid in de nieuwe steden en de toenemende congestie zorgden voor kritiek op dit beleid. Als reactie daarop werd in de steden meer gebouwd, met tegelijkertijd een afbouw van de productie in de verder weg gelegen groeikernen Alkmaar, Hoorn en Lelystad. De dichterbij gelegen groeikernen Almere, Purmerend en Haarlemmermeer zetten hun bouwactiviteiten voort en namen nieuwe wijken in ontwikkeling. De bevolking in het zuiden van Noord-Holland groeide vooral door de omliggende stedelijke gebieden. Amsterdam trok jonge mensen, studenten en hoogopgeleide afgestudeerden aan vanuit heel Nederland. Deze jongeren woonden een tijd in de stad, maar wanneer ze in een andere levensfase kwamen, vestigden ze zich in de regio.

Verstedelijking

Vanaf 2000 ontstond een grote trek naar de steden in Noord-Holland. Amsterdam trok meer dan in het verleden mensen aan uit de rest van Nederland en zij blijven langer in Amsterdam wonen. Veranderingen in de nieuwbouwproductie speelden een rol, maar waren hierop maar beperkt van invloed. Het vestigingsoverschot in Amsterdam (en andere grote steden als Haarlem en Hilversum) was groter dan op grond van de toename van het aantal woningen werd verwacht. Tegenover het vestigingsoverschot van de grotere steden stond een vertrekoverschot van de meer landelijke gemeenten. Sinds het aantrekken van de economie en het stijgen van de huizenprijzen wordt weer meer verhuisd en kent met name Amsterdam een periode met een negatief binnenlands migratiesaldo.

3.4 Analyse recente verhuisstromen

Zoals eerder beschreven zijn een aantal verhuisstromen relevant voor de ontwikkelingen in Noord-Holland. De recente ontwikkelingen in de belangrijkste verhuisstromen zijn hieronder in meer detail beschreven.

Vertrek uit Noord-Holland Zuid

In het verleden vertrokken veel jonge gezinnen uit het zuiden van de provincie naar de groeikernen in NH-Noord en de provincie Flevoland. In de laatste jaren is het vertrek weer toegenomen. In 2013 verhuisden ongeveer 75 duizend inwoners in NH-Zuid naar een andere gemeente, in 2017 was dit bijna 110 duizend. Meer dan helft van de verhuizers blijft in NH-Zuid wonen. Het aantal mensen dat uit de regio vertrekt is gestegen, van 32 duizend in 2010 naar 51 duizend in 2017. Absoluut vertrokken naar alle gebieden meer mensen, maar de stijging verschilt, naar de Kop gaat het om een toename van circa driehonderd personen, voor de provincies Utrecht en Zuid-Holland om meer dan vierduizend personen.

Figuur 24: Binnenlands vertrek uit Noord-Holland Zuid 2010-2017 (x 1.000 personen)

Vertrek x. 1.000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017 t.o.v. 2010
Blijft in NH-Zuid	41,5	41,7	42,5	43,2	48,8	53,6	56,8	58,2	+16,7
Kop van Noord-Holland	0,7	0,6	0,6	0,6	0,8	0,8	0,8	0,9	+0,3
Westfriesland	1,4	1,6	1,4	1,5	1,5	1,7	1,9	2,0	+0,7
Regio Alkmaar	2,4	2,5	2,7	2,7	3,0	3,5	4,2	4,4	+2,0
Flevoland	4,3	4,0	4,0	3,6	4,4	4,4	5,0	5,8	+1,6
Utrecht	5,6	5,9	6,3	6,3	8,2	8,2	9,1	10,1	+4,4
Zuid-Holland	7,7	8,2	8,4	8,8	10,3	10,3	11,5	12,5	+4,8
Overig Nederland	10,4	11,0	11,6	11,5	13,4	13,4	14,3	15,0	+4,6
Totaal vertrek uit NH-Zuid	32,5	33,8	35,0	34,9	41,5	42,3	46,7	50,8	+18,3
% Van vertrek per jaar									
Kop van Noord-Holland	2,1%	1,8%	1,8%	1,8%	1,9%	1,9%	1,8%	1,9%	-0,2%
Westfriesland	4,2%	4,6%	4,0%	4,2%	3,6%	4,1%	4,0%	4,0%	-0,2%
Regio Alkmaar	7,5%	7,5%	7,8%	7,6%	7,1%	8,2%	9,0%	8,7%	1,2%
Flevoland	13,1%	11,8%	11,4%	10,2%	10,5%	10,3%	10,7%	11,5%	-1,6%
Utrecht	17,4%	17,4%	18,0%	18,1%	19,7%	19,3%	19,4%	19,9%	2,5%
Zuid-Holland	23,8%	24,2%	23,9%	25,1%	24,9%	24,4%	24,6%	24,7%	0,9%
Overig Nederland	32,0%	32,6%	33,1%	33,0%	32,3%	31,7%	30,6%	29,5%	-2,5%

De procentuele verdeling geeft een beeld van de veranderingen in relatieve zin. Deze percentages zijn vrij stabiel, maar vertonen toch enige fluctuaties. Het percentage vertrek naar de Kop, Westfriesland, Flevoland en Overig Nederland nam af, terwijl het aandeel toenam voor de Regio Alkmaar, Utrecht en Zuid-Holland. De relatie met het zuiden is in de Regio Alkmaar daarmee sterker dan in de rest van NH-Noord. Opvallend is de toename naar de provincie Utrecht. Ondanks dat Utrecht een jonge provincie is met veel eigen groei, een hoge druk op de woningmarkt en relatief dure woningen, is het aantal verhuizingen deze kant op verdubbeld. De relatief goede bereikbaarheid t.o.v. de werkgelegenheid in het zuiden van Noord-Holland zal hierbij zeker een rol spelen.

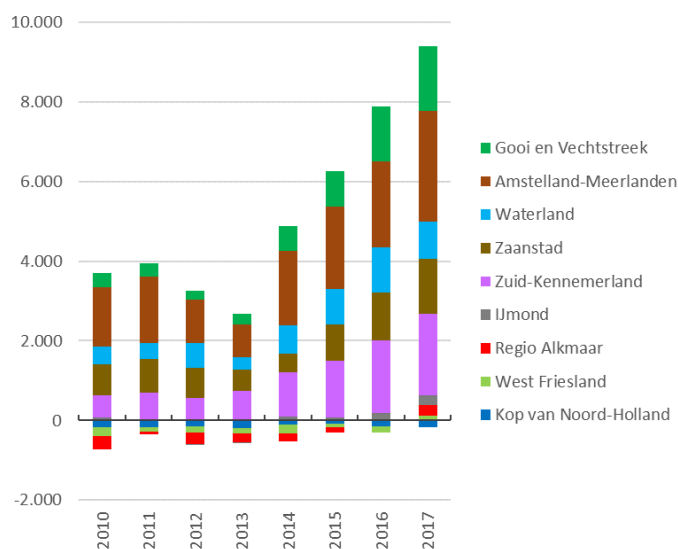
Verhuizingen van en naar de gemeente Amsterdam

Amsterdam had de laatste decennia bijna altijd een negatief binnenlands migratiesaldo. Door de grote omvang en de jonge bevolking vormt de stad Amsterdam de motor voor de binnenlandse migratie in Noord-Holland. In de toekomst zal dit nog sterker worden doordat een steeds groter deel van de natuurlijke groei in Amsterdam plaatsvindt. Globaal gezien verhuizen vooral jongeren uit heel Nederland richting Amsterdam en vertrekken gezinnen naar de regio. De gezinnen die nu vertrekken zijn ouder dan vroeger, begin jaren zeventig was de grootste groep vertrekkers jonger dan 30 jaar, in de afgelopen jaren vormden 30 tot 40 jarigen de grootste groep. In de recente periode dat Amsterdam een positief migratiesaldo had, was het vertrek laag in combinatie met een hoge vestiging van jongeren.

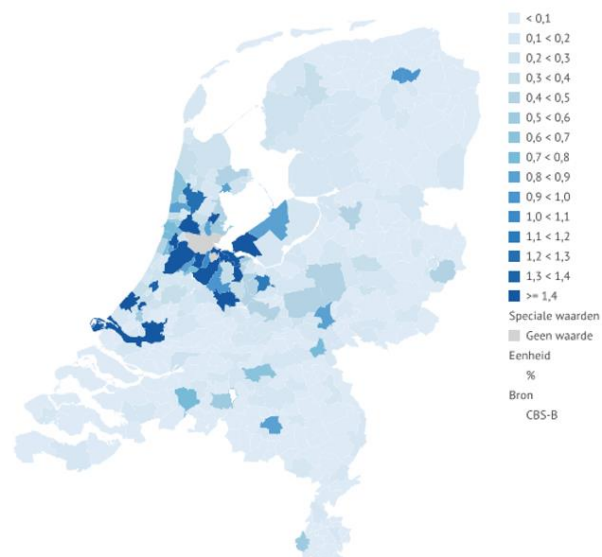
Sinds 2013 loopt het vertrek op, in dat jaar vertrokken ongeveer 31 duizend inwoners terwijl dit in 2018 is opgelopen naar 46 duizend. Onderstaande figuren geven hiervan een beeld. In figuur 25 is te zien dat het binnenlands saldo met Amsterdam (vestiging – vertrek) in veel regio's sinds 2013 is gestegen. Het effect van Amsterdam op de bevolkingsontwikkeling in de drie noordelijke regio's en de IJmond is beperkt of negatief, al neemt het m.u.v. de Kop de laatste jaren wel licht toe. Absoluut zit de toename van het saldo vooral in de zuidelijke regio's.

Op de kaart (figuur 26) is per gemeente te zien welk percentage van de vertrekkers uit Amsterdam zich daar heeft gevestigd. Een groot deel blijft dicht in de buurt van Amsterdam wonen, daarnaast zijn de grotere steden duidelijk te zien en ook delen van de provincie Utrecht, Almere/Lelystad en de Regio Alkmaar vormen belangrijke bestemmingen.

Figuur 25: Binnenlands migratiesaldo met Amsterdam

Figuur 26: % Vestiging per gemeente van inwoners die in 2017 vertrokken uit de gemeente Amsterdam

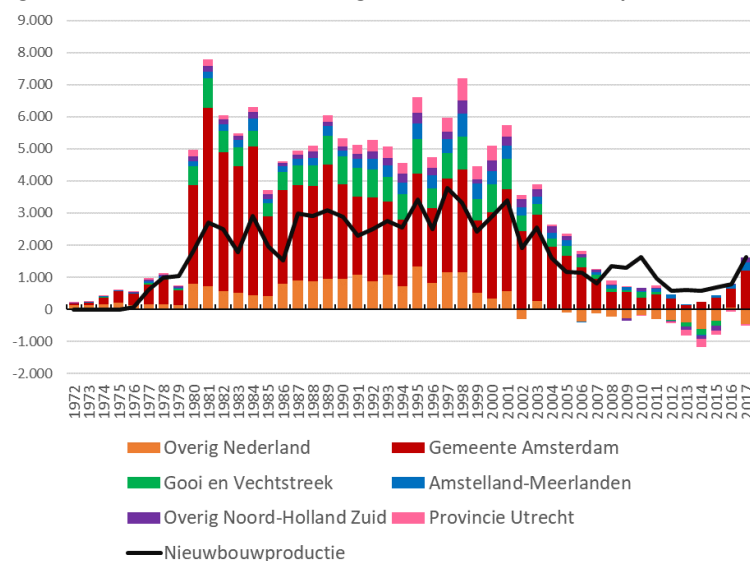
Naast de leeftijdsopbouw en de omvang van de buitenlandse migratie wordt de migratie van en naar Amsterdam door veel andere factoren beïnvloed: bouwproductie, vrijkomende woningen, woningprijzen, beleidswijzigingen en de ontwikkeling van werkgelegenheid, hebben allemaal invloed op de verhuisstromen. Met de bouw van IJburg kwam bijvoorbeeld meer ruimte voor gezinnen in de stad beschikbaar, terwijl de recente verandering van het studentenleenstelsel juist zorgt voor minder instroom van jongeren.

Vertrek uit Noord-Holland naar Almere en Lelystad

Aan de ontwikkeling van Almere heeft migratie vanuit Noord-Holland met afstand de grootste bijdrage geleverd. Van alle inwoners die sinds 1972 uit heel Nederland naar Almere zijn verhuisd, kwam 85% uit Noord-Holland, waarvan weer 60% uit de gemeente Amsterdam. Voor mensen die op zoek zijn naar een eengezinswoning met tuin en ruimte voor een auto vormt Almere een aantrekkelijk alternatief. Lelystad heeft vooral eind jaren zeventig, begin jaren tachtig een rol gespeeld bij het opvangen van de woningvraag uit Noord-Holland. De laatste jaren bestaat het positieve migratiesaldo van Almere grotendeels uit vertrekkers uit Amsterdam en de regio Amstelland-Meerlanden. In het verleden speelde ook de Gooi en Vechtstreek een rol, maar door vergrijzing en het effect van vrijkomende woningen is hier het vertrek van jonge gezinnen sinds een aantal jaar omgeslagen naar meer vestiging.

Onderstaande grafiek geeft een beeld van de nieuwbouwproductie in Almere in relatie tot binnenlandse migratie. Te zien is dat de instroom van buitenaf afneemt en dat een steeds groter deel van de nieuwbouw wordt betrokken door mensen die al in Almere wonen. Sinds een paar jaar neemt het saldo met vooral Amsterdam weer toe. Opvallend is dat de migratiere relatie met de provincie Utrecht altijd relatief beperkt is geweest. Op basis van actuele en historische verhuisbewegingen valt daarom niet te verwachten dat Almere een significant aandeel van de woningbehoefte uit de provincie Utrecht gaat opvangen.

Figuur 27: Almere: binnenlandse migratiesaldo en nieuwbouwproductie

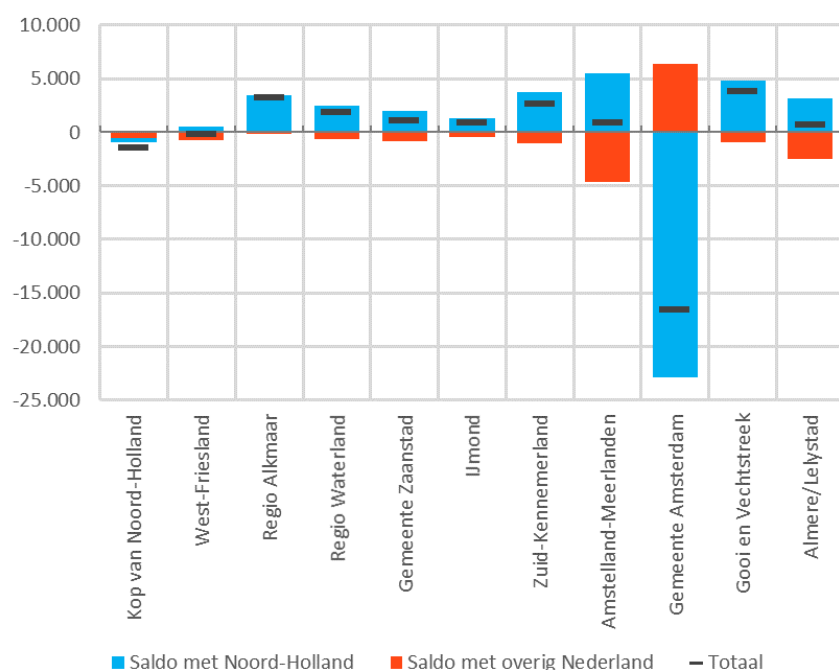

Verhuizingen tussen Noord-Holland en de rest van Nederland

Vertrek van jongeren naar studentensteden vormt voor veel gemeenten in Noord-Holland de belangrijkste migratierelatie met de rest van Nederland. Zeker in het noorden van de provincie is de invloed van vestiging uit andere provincies klein. Door het vertrek van studenten en jong afgestudeerden op zoek naar een baan hebben alle regio's, m.u.v. de stad Amsterdam, een negatief migratiesaldo met overig Nederland. Dit beeld is al decennia lang stabiel en in de prognose worden hierin geen veranderingen verwacht.

In de grafiek is per regio het binnenlandse migratiesaldo (exclusief vergunninghouders) voor de periode 2015-2017 weergegeven met de rest van Nederland en met de provincie Noord-Holland. De Kop, Westfriesland en Amsterdam hadden in deze periode een negatief binnenlands migratiesaldo. In de andere regio's was dit positief door vestiging uit andere Noord-Hollandse regio's.

Figuur 28: Binnenlandsmigratiesaldo met overig Nederland (exclusief vergunninghouders) 2015-2017

Toenemende ruimtelijke verschillen door het vertrek van jongeren

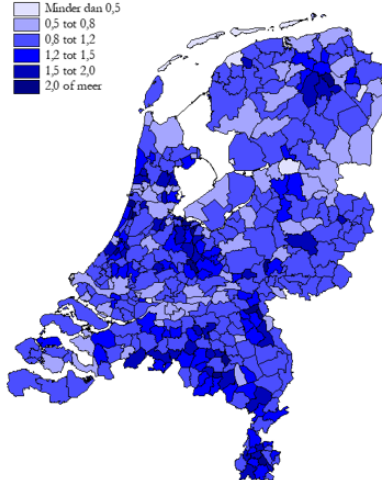
Met de bloei van de steden neemt in Nederland het contrast toe tussen grootstedelijke dertigers en hun leeftijdgenoten buiten de Randstad. Het kenniskapitaal en inkomen van dertigers in perifeer gelegen regio's is de afgelopen vijftien jaar achterop geraakt bij dat van leeftijdgenoten in de Randstad. In Groot-Amsterdam is inmiddels ruim één op de vier dertigers een academicus. In de Kop van Noord-Holland slechts één op de veertien (CBS 2017). Twee ontwikkelingen vormen hiervoor een belangrijke verklaring:

- **De deelname aan hoger onderwijs is fors gestegen, vooral bij vrouwen:** Het aantal vrouwen dat een universitaire opleiding volgt, is gestegen van 25 duizend in 1972 naar 144 duizend in 2017. Het aantal mannen dat studeert nam veel minder toe, van 88 duizend in 1972 naar 136 duizend in 2017.
- **Veel meer vrouwen zijn gaan werken:** De netto arbeidsparticipatie van vrouwen steeg van 35% in 1972 naar 63% in 2018. Bij mannen is de arbeidsparticipatie licht gedaald, van 81% naar 73%.

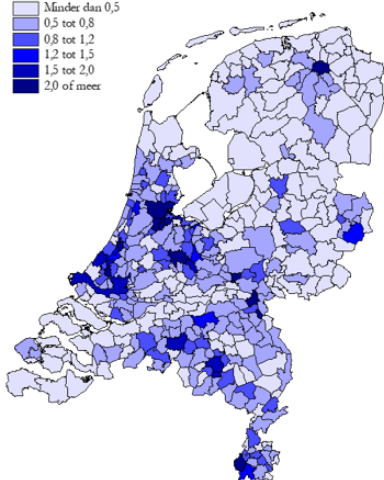
De uitkomst hiervan is een forse toename van het aantal (hoogopgeleide) tweeverdieners. Dit gaat samen met selectieve migratie, jongeren vertrekken om te studeren en blijven hierna hangen rond de studentensteden. Dit is in beeld gebracht met een onderzoek waarbij inwoners zijn gevolgd die werden geboren in 1979 en uiteindelijk een universitair diploma behaalden. Te zien is dat deze inwoners in 1995 op 16 jarige leeftijd gelijkmatig gespreid over Nederland woonden. Na het behalen van hun schooldiploma verhuisden velen massaal naar de studentensteden. Rond of vlak na het afstuderen op 27 jarige leeftijd (in 1995) woonde een groot deel van deze groep nog steeds op de plek waar de opleiding werd gevolgd. Het derde kaartje (in 2014, de groep is nu 35 jaar) laat wat meer spreiding zijn, een deel van de groep is vanwege gezinsvorming vertrokken naar de randgemeenten in de Randstad en de grotere steden in bijvoorbeeld Brabant en Gelderland. Terugkeer naar de geboortestreek komt veel minder voor, waardoor een patroon van concentratie is ontstaan.

Ruimtelijke spreiding: inwoners geboren in 1979 met een universitaire opleiding (LQ)

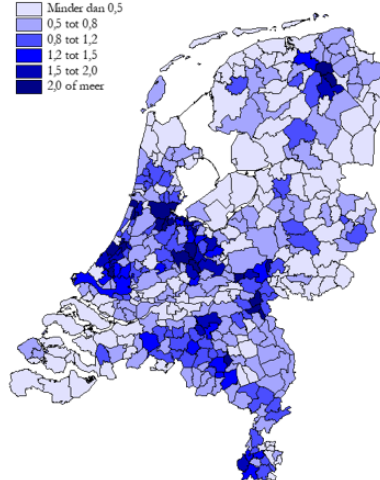
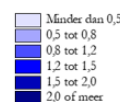
16 jaar (1995)

27 jaar (2006)

35 jaar (2014)

LQ: Aandeel in gemeente gedeeld door landelijke aandeel, voorbeeld: Utrecht 36%, NL 14% in 2014 = 2,6
Bron: Kooiman, N., Bontje, M. en Latten, J.J. Human capital migration: a longitudinal perspective

3.5 Prognose binnenlandse migratie

Binnenlandse migratie vormt de laatste stap bij het maken van de prognose. Verschillende factoren hebben invloed op de omvang en het verloop hiervan. De bevolkingssamenstelling (jong of oud) vormt een belangrijke factor en ook de ontwikkelingen op de woningmarkt, maatschappelijke veranderingen en economische factoren spelen een rol. Voor het bepalen van de toekomstige binnenlandse migratie worden in de prognose verschillende stappen doorlopen:

- * Analyse bevolkingsopbouw en scenarioberekening 'eigen behoefte'
- * Scenarioberekening woonvoorkeuren (locatie en type)
- * Analyse plancapaciteit, bouwtempo en beleidsuitgangspunten

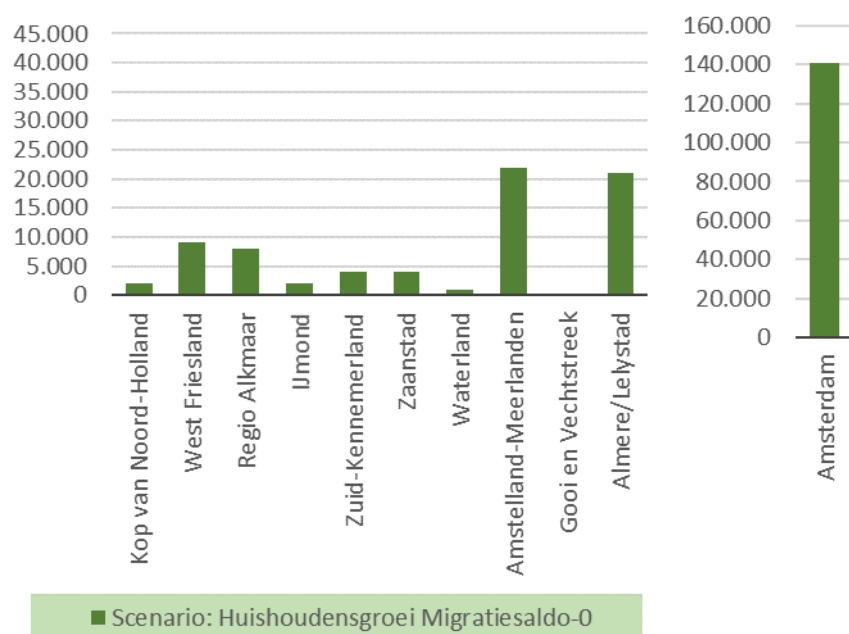
Bevolkingsopbouw

De bevolking van nu is veel ouder dan in de jaren zeventig. In regio's waar toen veel jonge gezinnen vertrokken op zoek naar een woning ontstaat nu juist ruimte voor vestiging. Zuid-Kennemerland en de Gooi & Vechtstreek vormen hiervan de beste voorbeelden. De laatste jaren hebben deze regio's een positief binnenlands migratiesaldo. De natuurlijke bevolkingsgroei is laag of negatief waardoor de vraag naar woningen vanuit de eigen regio beperkt is. Daarnaast komen door vergrijzing woningen vrij, die ruimte bieden voor woningzoekenden van buiten de regio. In de voormalige groeikernen is de situatie vergelijkbaar, de bevolking van nu is veel ouder dan vroeger en zonder migratie is de bevolkingsgroei laag en neemt in de toekomst verder af. Het beeld van nu is hierdoor wezenlijk anders dan in de jaren zestig en zeventig, nu is alleen Amsterdam nog een jonge stad terwijl in het verleden grote delen van Noord-Holland een hoge natuurlijke bevolkingsgroei kenden.

Scenarioberekening 'eigen behoefte'

Figuur 29 geeft een beeld van de toekomstige huishoudensgroei wanneer regio's alleen nog groeien door natuurlijke aanwas en buitenlandse migratie, het binnenlands migratiesaldo is hierbij op nul gezet. Dit geeft een beeld van de 'eigen vraag' per regio. Duidelijk wordt dat bij dit scenario in veel regio's de lokale groei beperkt is. Zonder instroom uit andere regio's is de huishoudensgroei laag. In de Gooi & Vechtstreek en Waterland is dit het meest extreem, zonder binnenlandse migratie daalt de bevolking en stagneert het aantal huishoudens. In de praktijk is dit scenario niet realistisch. Verhuizingen houden niet op bij regiogrenzen en nieuwbouwwoningen of vrijkomende woningen worden (deels) betrokken door bewoners van buitenaf. Veel regio's kunnen bouwen en hebben hiervoor vaak binnenstedelijk plancapaciteit beschikbaar. Daarnaast is nieuwbouw nodig om de woningmarkt voor de lokale starters toegankelijk te maken.

In Amsterdam is het beeld andersom, hier is de natuurlijke groei zo hoog (+140 duizend huishoudens), dat die niet binnen de gemeentegrenzen kan worden opgevangen. De gemeente zou dan bijna zeventuizend woningen per jaar netto moeten toevoegen over de gehele prognose periode, dat is niet realistisch. Een deel van de bewoners zal, zoals eerder beschreven, gaan verhuizen naar de regio. Daarom ligt de uiteindelijke prognose voor Amsterdam een stuk lager. Het verleden laat ook zien dat sommige gemeenten al langdurig een binnenlands vertrekoverschot hebben en dat dit ook de laatste jaren, ondanks toegenomen verhuizingen en stijgende woningprijzen, nog steeds het geval is. In dat geval ligt de uiteindelijke prognose onder dit scenario omdat een deel van de bevolking zal vertrekken.

Figuur 29: Ontwikkeling aantal huishoudens 2019-2040 bij scenario migratiesaldo-0 ≈ 'eigen behoefte'

Scenarioberekening woonvoorkeuren

Om inzicht te krijgen in de woonvoorkeuren (locatie, woningtype, huur/koop) is een scenario doorgerekend waarbij alle gemeentelijke bouwplannen worden uitgevoerd. In totaal hebben gemeenten in Noord-Holland tot 2040 plannen voor de bouw van circa 290 duizend extra woningen. De totale plancapaciteit ligt ruim boven de groei van het aantal huishoudens. Hierdoor ontstaat in alle regio's op termijn een ruime woningmarkt en spelen tekorten aan woningen geen rol meer bij verhuizingen. Deze berekening geeft een beeld van de vraag naar woningen op basis van woonvoorkeuren. Bijkomend doel is de bekende kip-ei problematiek te ondervangen, waarbij veel bouwen in het verleden 'automatisch' leidt tot een hoge prognose. Door overal veel woningen te bouwen, wordt voorkomen dat gemeenten waar in het verleden weinig is gebouwd, in de toekomst niet kunnen groeien.

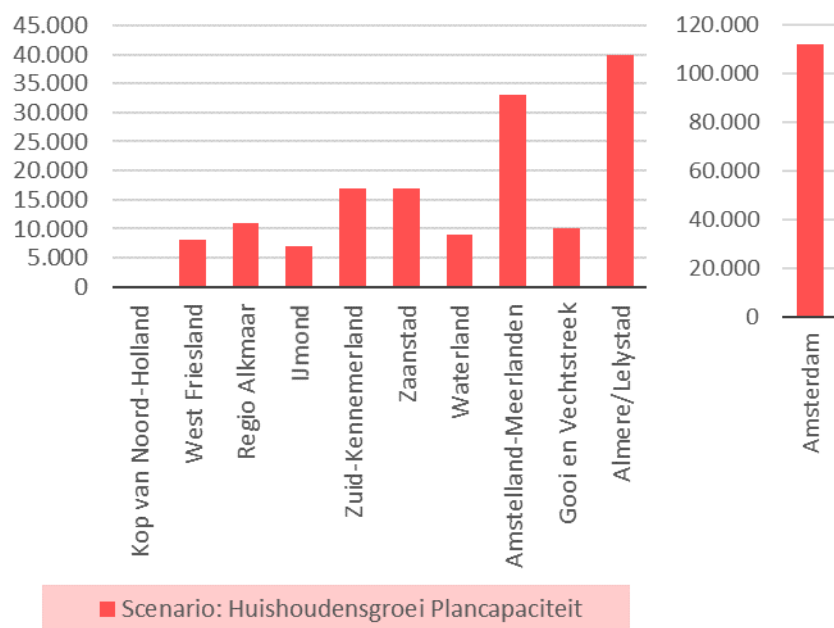
Het prognosemodel houdt bij het berekenen van de verhuizingen rekening met de effecten van woonmarktrelaties, afstanden en woonvoorkeuren (eengezinswoning/appartement, huur/koop). Dit laatste gebeurt op basis van het driejaarlijks uitgevoerde landelijke WoonOnderzoek Nederland⁴. Bij de vorige prognose is ook nog een 'ruime markt' variant doorgerekend maar omdat de plancapaciteit overal fors is toegenomen, is dit niet meer noodzakelijk. Een dergelijk scenario heeft weinig toegevoegde waarde wanneer alle potentiële bouw mogelijkheden zijn geïnventariseerd. Een regio kan waarschijnlijk toch niet meer bouwen dan nu al is doorgerekend.

Figuur 30 geeft een beeld van de vraag als alle bouwplannen van de gemeenten worden gerealiseerd. Dit leidt tot een groei van circa 220 duizend huishoudens. Een aanzienlijk deel van de nieuwe woningen, zo'n 70 duizend, wordt bij dit scenario niet bewoond en staat leeg. In de praktijk zullen deze woningen door een tekort aan vraag niet worden gerealiseerd. De groei is, met ongeveer 200 duizend woningen, vooral groot in de zuidelijke regio's. In NH-Noord komt de verwachte huishoudensgroei uit rond de 20 duizend.

⁴ <https://www.woononderzoek.nl/>

Uit dit scenario blijkt dat de regio's met weinig eigen groei (NH-Zuid en de regio Alkmaar) een aantrekkelijke woonomgeving bieden, waardoor nieuw te bouwen woningen (deels) worden gevuld met huishoudens van buiten de regio.

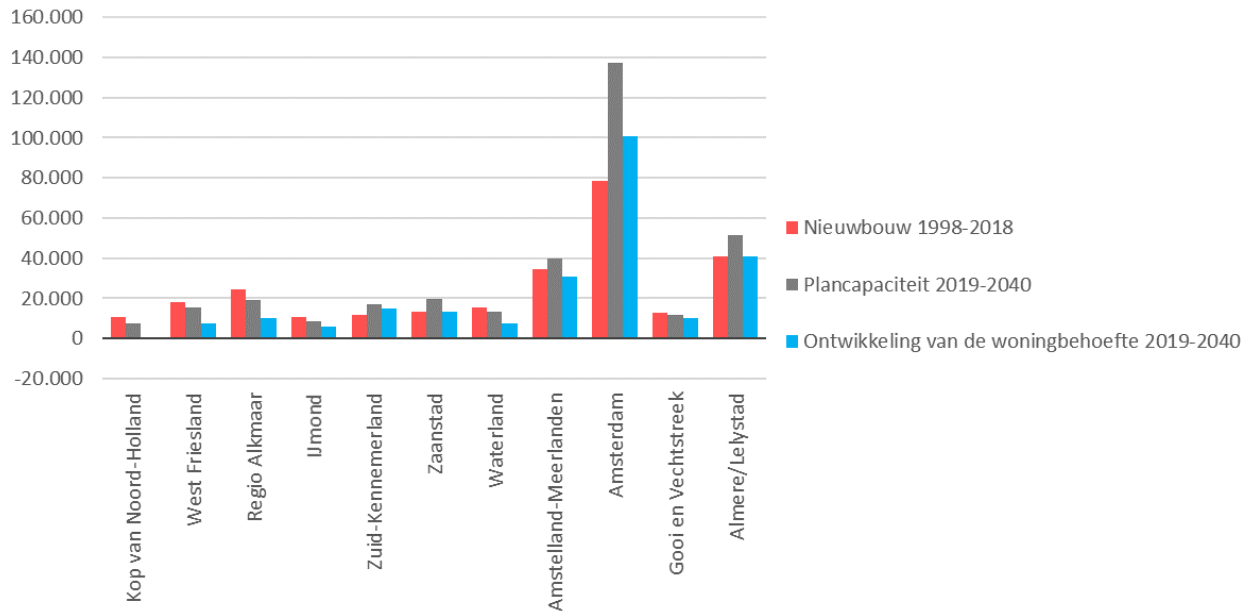
Figuur 30: Ontwikkeling aantal huishoudens 2019-2040 bij volledige realisatie gemeentelijke bouwplannen (hard en zacht)

Plan capaciteit, bouwtempo en de invloed van beleid

Het beeld van de doorgerekende scenario's vormt niet direct de prognose. Op de korte termijn wordt de bouwproductie bepaald door bouwvergunningen en de hoeveelheid woningen in vastgestelde bestemmingsplannen (hard). Daarnaast is het de vraag of de ambities voor de langere termijn haalbaar zijn. Voor gemeenten die al jaren rond de 500 woningen per jaar bouwen, is het lastig om dit in een paar jaar op te schroeven naar het dubbele. Bouwcapaciteit, tekorten aan bouwmaterialen en ambtelijke capaciteit zijn voorbeelden van beperkende factoren. Daarnaast kunnen plannen vertragen of uitvallen door juridische regelgeving, achterblijvende infrastructuur, milieuzoneringen, politieke afwegingen enz. Tot slot lijkt het onwaarschijnlijk dat de economie de komende twintig jaar constant groeit, ongetwijfeld volgt weer een periode van tegenspoed, waarbij de productie terugvalt.

Figuur 31 geeft een beeld van de nieuwbouw in de afgelopen 21 jaar, de plannen van gemeenten voor de komende 21 jaar en de verwachte groei van de woningbehoefte tot 2040. In Zaanstad, Zuid-Kennemerland en Amsterdam ligt de groei van de woningbehoefte wat hoger dan de historische productie. T.o.v. van het verleden is hierdoor een toename van de productie noodzakelijk. De afgelopen vier jaar laat Amsterdam, met gemiddeld vijfduizend nieuwbouwwoningen per jaar, zien dat het mogelijk is om veel woningen te bouwen. In de jaren daarvoor lag het tempo echter onder de drieduizend woningen per jaar. In Haarlem en Zaanstad is het beeld vergelijkbaar, een hoge productie wordt soms gehaald, maar dit duurt nooit langer dan een paar jaar. Dit levert een dilemma op, de gemeenten geven aan in theorie de woningen te kunnen bouwen en de potentiële vraag is groot. Als in 2030 echter blijkt dat het toch niet lukt om de productie op te voeren en omliggende regio's hebben beperkt bijgebouwd, is het woningtekort nog verder opgelopen. Voor de definitieve prognose is daarom het uitgangspunt dat niet alle plan capaciteit wordt gerealiseerd. Hierdoor is ruimte voor vertraging, uitstel of eventueel planuitval.

Figuur 31: Nieuwbouw 1998-2018, plancapaciteit 2019-2040 en verwachte groei van de woningbehoefte

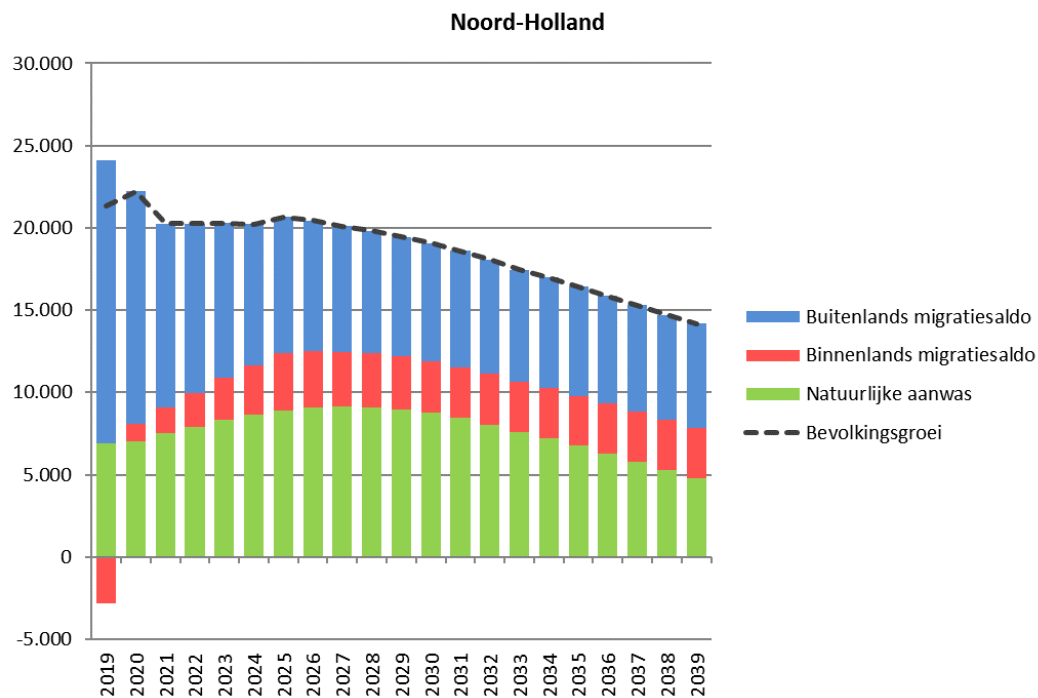
Prognose

Voor het bepalen van de uiteindelijke binnenlandse migratie per gemeente is gebruik gemaakt van de beschreven scenarioberekeningen ('eigen behoefte' en woonvoorkeuren). Ook het effect van vrijkomende woningen en de hiervoor beschreven recente trends zijn meegenomen. De scenarioberekening met migratiesaldo-0 geeft een indicatie van de 'eigen behoefte', terwijl de scenarioberekening op basis van plancapaciteit een beeld geeft van de toekomstige vraag op basis van woonvoorkeuren. In gemeenten met een hoge vraag wordt de groei sterk bepaald door de bouw mogelijkheden. In gemeenten met een lage vraag is vooral gekeken naar de woonvoorkeuren en recente verhuisbewegingen. Hierbij is ook rekening gehouden met de eerder beschreven ladder voor duurzame verstedelijking. Plannen met een harde planstatus of binnenstedelijke ligging hebben immers theoretisch gezien een grotere kans om te worden gerealiseerd.

3.6 Prognose componenten van bevolkingsontwikkeling

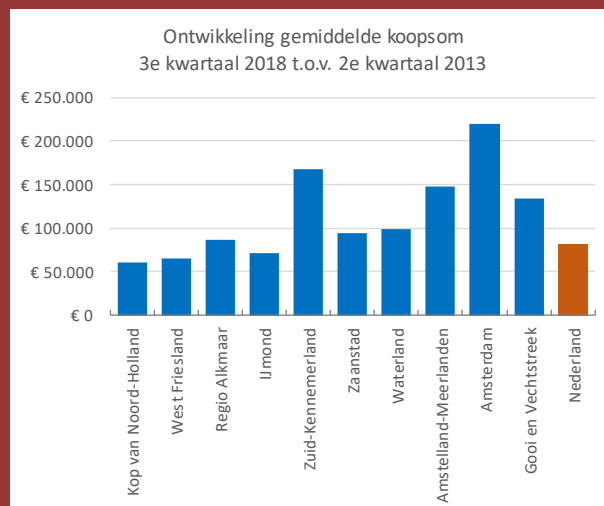
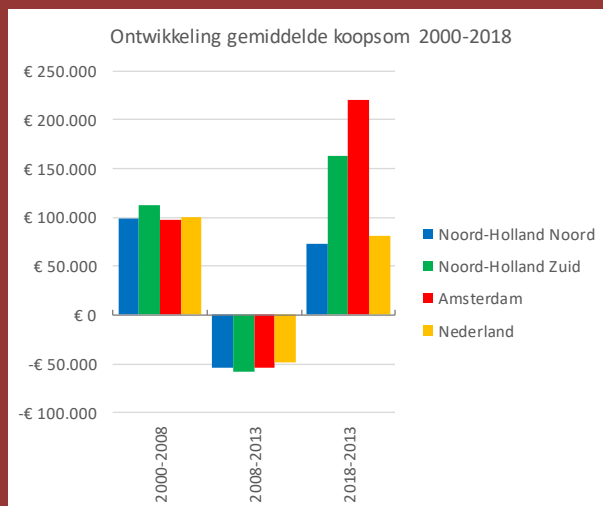
Tezamen vormen de natuurlijke aanwas en het saldo van binnenlandse en buitenlandse migratie de toekomstige bevolkingsgroei. Deze blijft tot 2030 hoog met een groei van circa 20 duizend inwoners per jaar. Na 2030 zorgen het afnemen van de natuurlijke aanwas en minder buitenlandse migratie voor een daling van de groei. De bijdrage van de binnenlandse migratie aan de toekomstige provinciale bevolkingsgroei is relatief beperkt. Wel is de verwachting dat het negatieve saldo van de laatste jaren op korte termijn weer positief wordt. Dit geldt niet voor de gemeente Amsterdam.

Figuur 32: Noord-Holland: Prognose bevolkingsgroei per component

De invloed van stijgende woningprijzen op binnenlandse verhuizingen

In de periode 2000-2018 bestaat de prijsontwikkeling van koopwoningen in Nederland uit drie perioden: een stijging van 2000 tot 2008, een daling tot medio 2013 en sindsdien weer een stijging. Tot 2013 is de prijsontwikkeling in Noord-Holland vergelijkbaar met die van Nederland. Uiteraard bestonden toen ook prijsverschillen tussen regio's, een huis in Haarlem was duurder dan in Drenthe of Zeeland. Sinds 2013 is de prijsontwikkeling veranderd, woningen in Noord-Holland namen gemiddeld €140.000 in waarde toe, terwijl de prijsstijging in Nederland uitkomt op ongeveer €80.000. Verder uitgesplitst zijn de regionale verschillen nog groter, de stijging van de woningprijzen in NH-Noord ligt op of onder het nationale niveau van €80.000, terwijl in Amsterdam, met een gemiddelde van €220.000, de stijging in absolute zin bijna drie keer zo groot is.

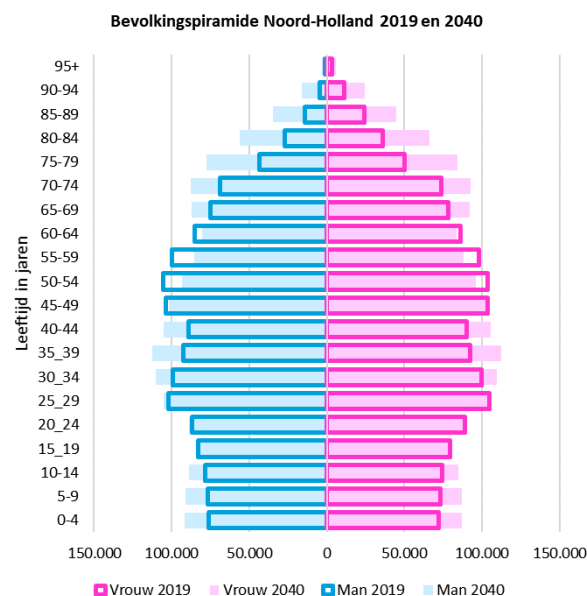
Het verschil in de ontwikkeling van huizenprijzen speelde in het verleden waarschijnlijk geen grote rol bij verhuisbeslissingen. De prijsontwikkeling was in alle regio's vergelijkbaar, waardoor het verzilveren van overwaarde niet direct een stimulans vormde om te verhuizen. Sinds 2013 is dit duidelijk anders, huishoudens uit Amsterdam en in mindere mate Zuid-Kennemerland, Amstelland-Meerlanden en de Gooi & Vechtstreek hebben een 'verhuisbonus' opgebouwd oplopend tot meer dan 2 ton als ze vertrekken naar regio's waar de prijzen minder gestegen zijn. Ze zijn hierdoor in staat meer te bieden voor woningen dan inwoners uit de regio. Uit een onderzoek van de Rabobank op basis van cijfers van het Kadaster, blijkt dat dit ook daadwerkelijk gebeurt. In bijvoorbeeld Castricum betalen kopers uit Amsterdam een prijs van €4.700 per m², terwijl kopers uit andere gemeenten €3.800 betalen (Rabobank, 2018). Uit dit onderzoek blijkt dat de invloed van de vertrekkende Amsterdamse woningkopers het grootst is in de buurtgemeenten en ongeveer loopt tot de lijn Hoorn-Alkmaar en zich ook uitstrekt richting Zuid-Holland en Utrecht. Het geografisch patroon is sterk vergelijkbaar met het beeld van de binnenlandse migratie (zie blz. 21).

De zeer sterke prijsstijging in Amsterdam loopt gelijk op met een forse toename van de buitenlandse migratie en een toenemend binnenlands vertrek, de laatste jaren zijn dit haast communicerende vaten. De komst van veel expats, de toename van verhuur via Airbnb en de aankoop van woningen door beleggers draagt bij aan de prijsstijging. Hierdoor werd het voor mensen die een woning onder water hadden staan en hun verhuizing uitstelden, mogelijk om te verhuizen en hun overwaarde te verzilveren in de regio. Op deze manier ontstaat een doorschuifeffect van prijsstijgingen en binnenlandse migratie. De toekomstige ontwikkeling van de woningprijzen is uiteraard onzeker, de demografische druk op Amsterdam blijft hoog maar de situatie op de woningmarkt is ook sterk afhankelijk van economische ontwikkelingen en politieke keuzes.

4 Bevolking en huishoudens

De toenemende vergrijzing, de verandering van de beroepsbevolking en de daling van het aantal jongeren is te zien in de bevolkingspiramide van Noord-Holland. De donkere lijnen geven de huidige bevolking weer en de lichte staven de bevolking in 2040. Een groot deel van de bevolking is momenteel tussen de 45 en 60 jaar. Over 21 jaar is deze groep tussen de 65 en 80 jaar en grotendeels gepensioneerd.

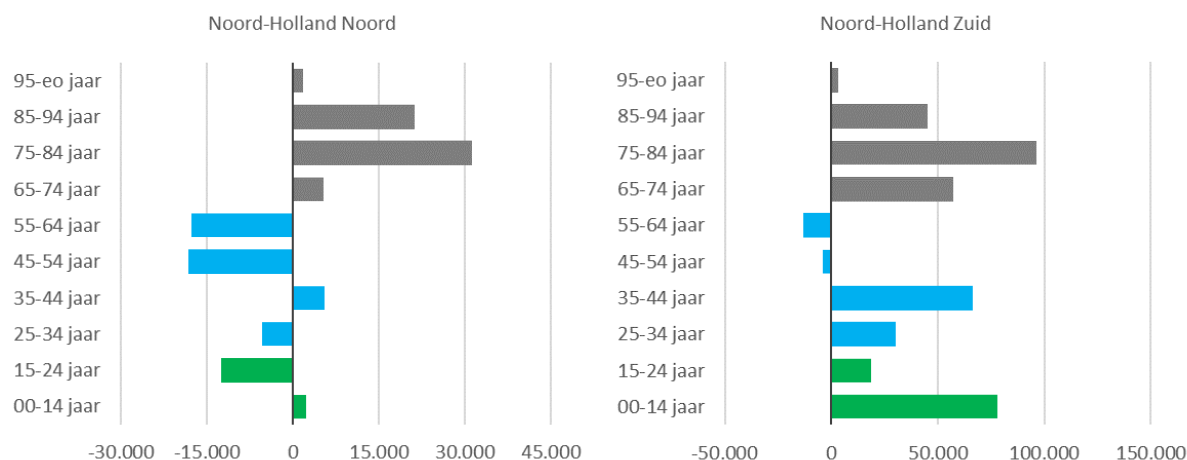
In 2019 is ongeveer een half miljoen Noord-Hollanders ouder dan 65, in 2040 is dit gestegen naar 750 duizend. De bevolking jonger dan 65 jaar, neemt toe met ongeveer 130 duizend personen. In de leeftijdsgroepen vanaf 75 jaar verdubbelt het aantal inwoners. Het aantal 45- tot 65-jarigen neemt af, terwijl in de jongere leeftijdsgroepen het aantal inwoners toeneemt, deze groei is absoluut wel een stuk kleiner dan bij de hogere leeftijden.

4.1 Inwoners

Figuur 33 geeft een beeld van de regionale ontwikkelingen. In NH-Noord nemen alle groepen tot 65 jaar in omvang af, met uitzondering van de groep 35-44 jarigen, baby's en kinderen. Hierdoor zit de groei bijna volledig bij de bevolking ouder dan 65 jaar. In NH-Zuid is het beeld voor de vergrijzing identiek, maar door de jongere bevolking en de instroom van jongeren nemen hier ook de jongere leeftijdsgroepen in omvang toe.

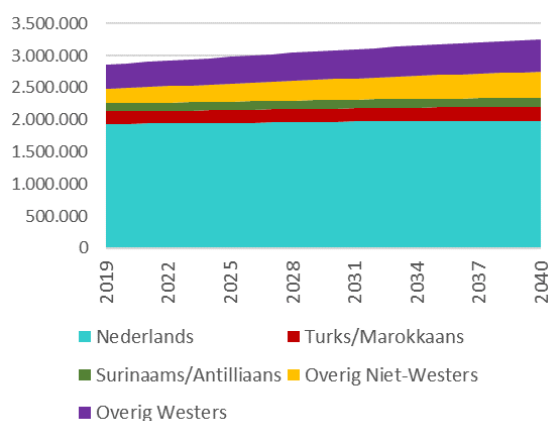
Figuur 33: Bevolkingsontwikkeling 2019-2040 naar leeftijd

Door buitenlandse migratie, geboorte en sterfte wijzigt de samenstelling van de bevolking. In de toekomst neemt vooral het aantal inwoners met een Westerse en Niet-Westerse migratieachtergrond toe (+300 duizend inwoners). Het aantal inwoners met een Nederlandse, Marokkaanse, Turkse, Antilliaanse en Surinaamse achtergrond neemt maar beperkt toe (+80 duizend inwoners). Niet-Westers is daarbij volgens het CBS: landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan) en Westers: landen in Europa, Noord-Amerika en Oceanië, Indonesië en Japan.

Figuur 34: Bevolkingsontwikkeling 2019-2040 naar migratieachtergrond

4.2 Huishoudens

Veranderingen in de leeftijdsopbouw hebben, in combinatie met gedragsveranderingen, grote invloed op de huishoudenssamenstelling. Het aantal oudere paren en oudere alleenstaanden gaat overal enorm toenemen terwijl het aantal gezinnen met kinderen daalt in NH-Noord en beperkt toeneemt in NH-Zuid. De toename van gezinnen met kinderen bestaat volledig uit inwoners met een migratie-achtergrond: Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen van de 2^e generatie en groepen uit westerse (1^e generatie, door nieuwe vestiging uit het buitenland) en niet-westerse landen (beide generaties, voornamelijk door de instroom van asielzoekers).

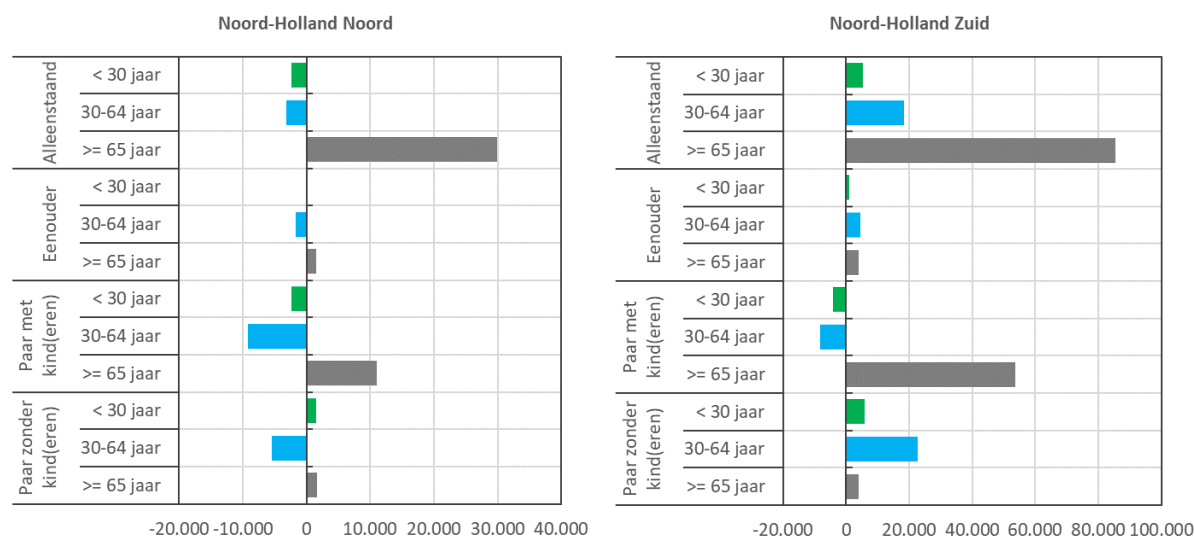
Oudere alleenstaanden en oudere paren zonder kinderen zijn in de toekomst bijna volledig verantwoordelijk voor de huishoudensgroei. Voor een groot deel zijn dit mensen die nu al een woning hebben en daar vaak nu nog met een partner wonen. Na het overlijden van de partner, vaak de man, blijft een alleenstaand huishouden over. Het feit dat deze groep al een woning heeft en daar vaak zo lang mogelijk wil blijven wonen en vaak ook moeten door huidig beleid, maakt dat de toename van deze groep niet direct vertaald kan worden naar een woningbouwprogramma. Daarnaast zijn oudere huishoudens minder 'verhuiscapabel' en verhuizen ze vaak over relatief korte afstand.

Figuur 35: Huishoudensontwikkeling naar type

2019-2040	NH-Noord	NH-Zuid
Alleenstaand	+24.300	+109.200
Eenouder	-200	+9.500
Paar met kind(eren)	-2.400	+32.500
Paar zonder kind(eren)	-1.100	+38.800
Overig	+600	+2.700
Totaal	+21.200	+192.700
In tehuizen (institutioneel)	+3.400	+14.500

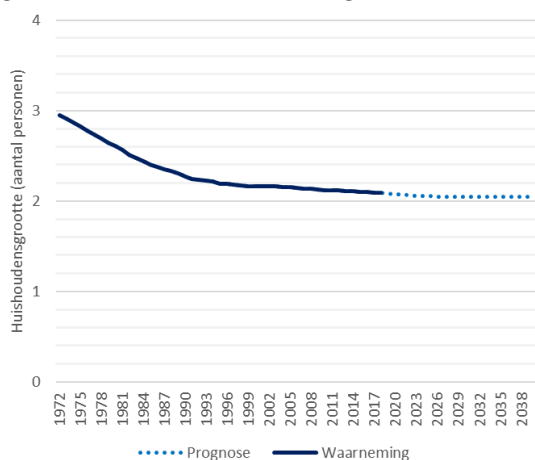
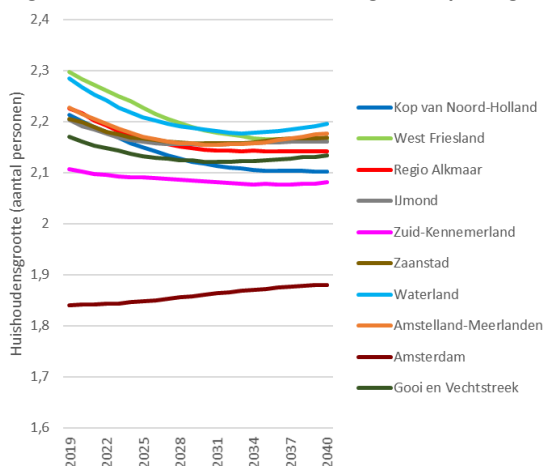
De vraag naar nieuwe woningen zit hierdoor vooral bij groepen die willen toetreden tot de woningmarkt (starters) of huishoudens die een kwalitatieve stap in hun wooncarrière willen maken. Daarbij spelen ontwikkelingen op de woningmarkt, vooral de doorstroming, een belangrijke rol. Dit pleit voor een analyse van de feitelijke groei van de woningvoorraad en verhuisbewegingen. Een ander effect van de vergrijzing is dat op termijn veel woningen vrijkomen die nu door oudere huishoudens worden bewoond (veel eengezinskoopwoningen). Vooral in NH-Noord en Waterland is het zaak hier rekening mee te houden bij de toekomstige woningbouwprogrammering. Meer over dit effect in paragraaf 5.4.

Na een daling in de komende jaren zien we in de toekomst, ondanks de veranderingen in de zorg en de voorkeur van ouderen om langer thuis te wonen, een toenemende vraag naar woonruimte in tehuizen. Simpelweg doordat er veel meer ouderen zijn. De figuren op de volgende pagina tonen de leeftijdsontwikkeling naar type huishouden, in heel Noord-Holland zit de grote groei bij alleenstaanden en paren zonder kinderen ouder dan 65 jaar.

Figuur 36: Huishoudensontwikkeling 2019-2040 naar type en leeftijd

4.3 Huishoudensgrootte

De gemiddelde huishoudensgrootte (inwoners gedeeld door huishoudens) en woningbezetting (inwoners gedeeld door woningen) daalt al enkele decennia. Als gevolg van de vergrijzing en demografische gedragsveranderingen neemt het aantal personen per huishouden af. In de periode 2012-2018 heeft in bijna alle regio's de daling zich doorgezet, m.u.v. Zuid-Kennemerland en Amsterdam. De combinatie van bevolkingsgroei en huishoudensverdunding door vergrijzing verklaart de hoge groei van de woningbehoefte, zowel door verdunding als door extra inwoners is nog uitbreiding van de woningvoorraad nodig. In sommige gemeenten is de daling van de gemiddelde huishoudens-grootte zo groot, dat ondanks een daling van het aantal inwoners het aantal huishoudens nog wel stijgt.

Figuur 37: Gemiddelde huishoudensgrootte 1972-2040**Figuur 38: Gemiddelde huishoudensgrootte per regio 2019-2040**

De ontwikkeling van de huishoudensgrootte heeft grote invloed op de woningbehoefte. Dit is een belangrijke onzekerheid in de prognose. Ter indicatie, als we op de verwachte bevolking in 2040 de huishoudensgrootte van halverwege de jaren tachtig toepassen, hoeft de woningvoorraad helemaal niet te worden uitgebreid.

Momenteel is de gemiddelde huishoudensgrootte in Noord-Holland 2,08. In de prognose daalt dit naar 2,05 in 2040. De vorige prognose kwam uit op 2,04 personen per huishouden in 2040. In alle regio's, behalve de gemeente Amsterdam, ligt de verwachte huishoudensgrootte bij de nieuwe prognose op de lange termijn hoger dan bij de prognose uit 2017. Bij dezelfde hoeveelheid inwoners, leidt een grotere huishoudensgrootte tot minder huishoudens. In vergelijking met de vorige prognose, neemt hierdoor de bevolking wat meer toe dan het aantal huishoudens (zie figuur 39).

Figuur 39 Verwachte huishoudensgrootte in 2040

Noord-Holland in 2040	Prognose PNH 2017	Prognose PNH 2019	Vershil
Bevolking x 1.000	3.188	3.246	+58
Huishoudens x 1.000	1.559	1.583	+24
Huishoudensgrootte	2,04	2,05	+0,01

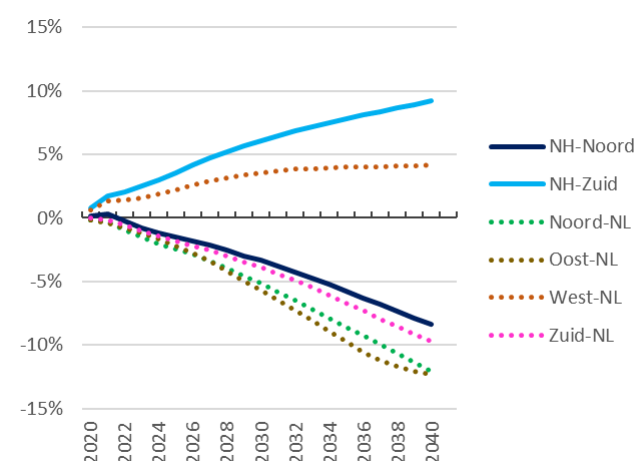
4.4 Beroepsbevolking

In deze rapportage is de ontwikkeling van de potentiële beroepsbevolking weergegeven. In een vervolg rapportage wordt ook de verwachte actieve beroepsbevolking doorgerekend (iedereen die daadwerkelijk werkt). Daarbij ook rekening wordt gehouden met de verhoging van de AOW-leeftijd en de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie. De ontwikkeling van arbeidsparticipatie is op korte termijn sterk afhankelijk van de conjunctuur. Mensen gaan korter of langer studeren, en verlaten of treden toe tot de arbeidsmarkt op basis van de door hen ervaren kans op een baan (het zogenaamde 'encouraged worker effect'). Ook fiscale en institutionele regelingen rondom bijvoorbeeld uitkeringsrechten, flexibel werken en kinderopvang spelen een rol. Dat maakt dat de feitelijke beroepsbevolking moeilijker voorspelbaar dan de potentiële beroepsbevolking.

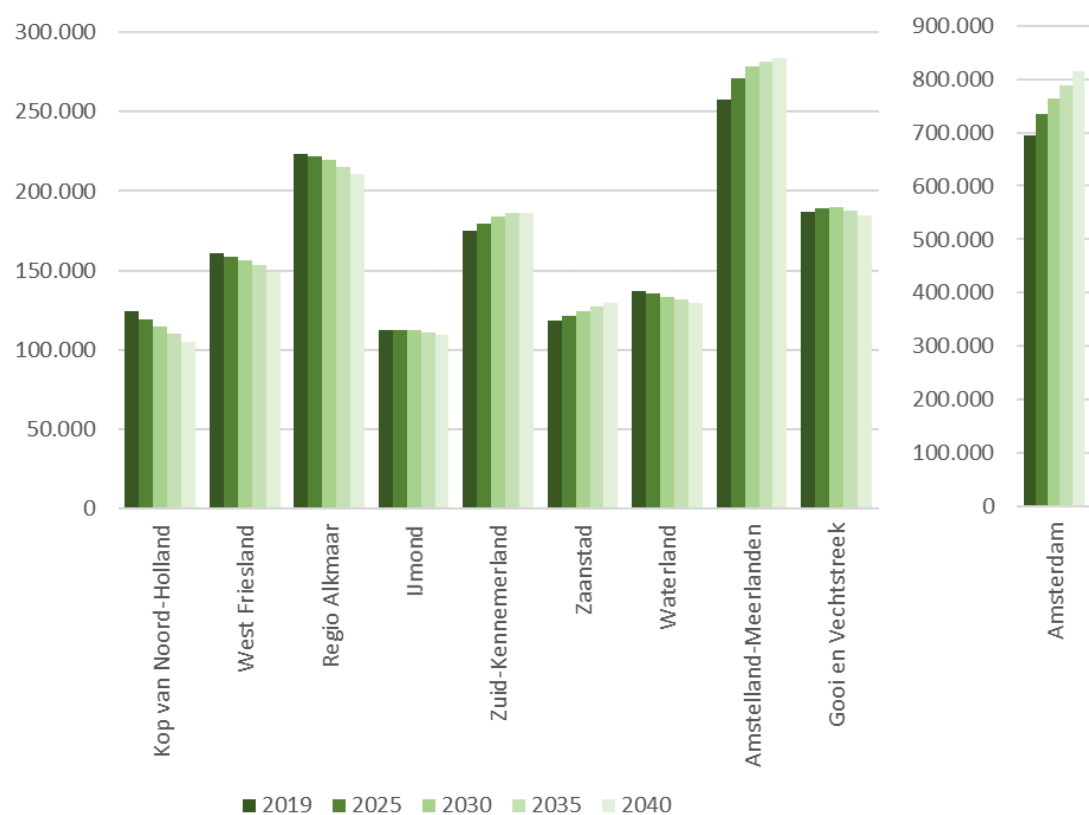
De potentiële beroepsbevolking (alle inwoners van 15 tot 75 jaar) gaat in NH-Noord al op korte termijn dalen. In NH-Zuid blijft de beroepsbevolking groeien, vooral in Zuid-Kennemerland, Amstelland-Meerlanden en Amsterdam, alleen in Waterland wordt een significante daling verwacht.

De figuur hiernaast bevat de procentuele ontwikkeling t.o.v. 2019. Al op de korte termijn treedt in veel gebieden een daling op die oploopt tot boven de 10% in 2040. Net zoals veel andere demografische ontwikkelingen is de verwachte ontwikkeling in NH-Noord niet extreem. Nationaal gezien is in grote delen van Nederland de daling veel groter. Alleen West-Nederland vormt hierop een uitzondering.

Figuur 40: % Ontwikkeling potentiële beroepsbevolking tot 2040

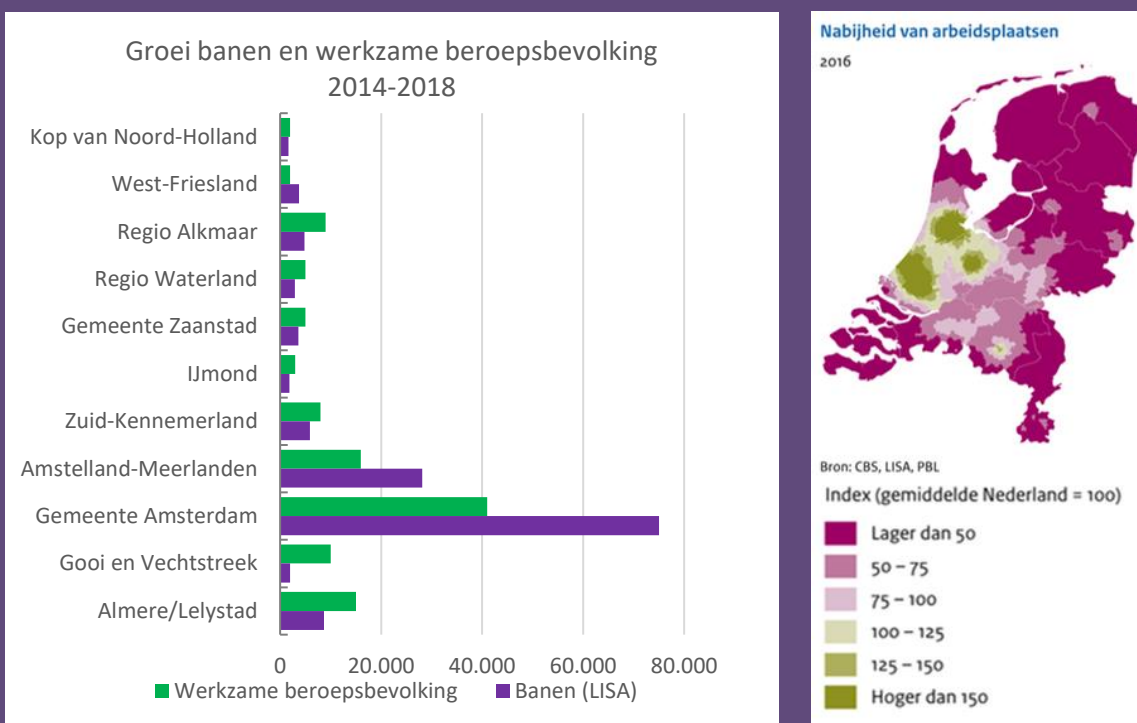

Figuur 41: Ontwikkeling potentiële beroepsbevolking (15-75 jaar) 2019-2040

De concentratie van werkgelegenheid

Terwijl de demografische ontwikkeling al grote verschillen laat zien tussen verschillende gebieden in Nederland, is dit bij werkgelegenheid nog extremer. De werkgelegenheid in Amsterdam en rond Schiphol groeit al een ruim aantal jaren absoluut en relatief harder dan in de andere regio's van Noord-Holland, Almere/Lelystad en de rest van Nederland. Onderstaande grafiek laat dit verschil in demografische en economische ontwikkeling zien voor de afgelopen 5 jaar. In Amsterdam groeide het aantal banen met 75.000 (13%), de werkzame beroepsbevolking groeide ook, maar minder hard (+10%, +41.000 werkenden). In veel andere gebieden is dit andersom, bijvoorbeeld in de Gooi & Vechtstreek, +2.000 banen en +10.000 werkenden. Dit betekent dat een groter deel van de werkzame beroepsbevolking niet meer in de eigen regio werkt, waardoor het woonwerk-verkeer toeneemt. Ook in Zuid-Holland en de Provincie Utrecht (niet in grafiek) is de beroepsbevolking harder gegroeid dan het aantal banen. De Agglomeratie 's-Gravenhage is het meest extreme voorbeeld, +36.000 werkenden en +10.000 banen. Het regionale verschil in ontwikkeling tussen economie en demografie leidt zo tot een toenemende mobiliteit.

De kaart geeft een beeld van de nabijheid van arbeidsplaatsen. Nabijheid is hier uitgedrukt als het percentage banen in Nederland dat op een acceptabele hemelsbrede afstand van de woonlocatie ligt. Hoe korter de afstand tussen woning en baan, hoe groter de bereidheid deze te overbruggen, en hoe groter het gewicht is dat aan deze baan wordt toegekend (PBL, 2018). De kaart laat zien dat de regionale verschillen in nabijheid groot zijn. De kans op een baan is een belangrijke verklaring voor de keuze van een woonplaats, zeker bij tweeverdieners. Het zuiden van Noord-Holland is dan een aantrekkelijke woonlocatie. Reistijden kunnen verkort worden door een hogere snelheid mogelijk te maken, maar ook door een kortere afstand. Het bouwen van woningen nabij arbeidsplaatsen is hierdoor een goede manier om de mobiliteit te beperken.

5 Indicatieve woningbehoefte

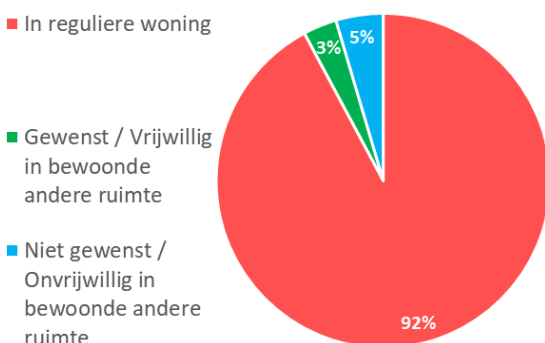
Vanuit de huishoudensprognose wordt de kwantitatieve woningbehoefte bepaald. Dit levert inzicht in de hoeveelheid woningbehoevende huishoudens en waar deze zich bevinden. Of anders gesteld: hoeveel woningen zijn nodig en waar?

5.1 Berekening woningbehoefte

De berekening van de woningbehoefte is vernieuwd en niet meer vergelijkbaar met de vorige prognose. Terwijl in de oude berekening de woningbehoefte deels een schatting was op basis van enquêtegegevens, vormt de woonsituatie van ieder huishouden in de nieuwe berekening het uitgangspunt. Huishoudens kunnen hierbij op twee manieren wonen:

- In een reguliere woning;
- In een bewoonde andere ruimte (BAR).

Figuur 42: Noord-Holland: Woonsituatie huishoudens in 2019

Reguliere woningen

Reguliere woningen zijn woningen die voldoen aan de geldende CBS-definitie. De belangrijkste kenmerken hiervan zijn dat de woning ontsloten is via een eigen toegang vanaf de openbare weg en de aanwezigheid van een toilet en keukeninrichting bestemd voor de bereiding van complete maaltijden. In de praktijk vallen bijna alle eengezinswoningen en appartementen in deze categorie. Meer dan 90% van de huishoudens woont in een reguliere woning. Deze groep is dynamisch; starters vormen nieuwe bewoners en door sterfte, emigratie of verhuizing naar een tehuis, verlaten mensen de woningmarkt. De grootste groep starters wordt gevormd door vestiging uit het buitenland, studenten die vertrekken uit hun studentenkamer en kinderen die uit huis gaan. Ook mensen die na het samenwonen of vanuit een scheiding weer een zelfstandig huishouden gaan vormen, worden als starter gezien.

Voor al deze processen is de omvang en dynamiek berekend. Het saldo van starters en woningverlaters is meestal positief. In een vergrijnde regio met weinig jongeren en veel ouderen kan het saldo echter ook negatief zijn. De groei van de woningbehoefte ligt dan lager dan de huishoudensgroei. Naar verwachting is dit in NH-Noord rond 2035 het geval.

Bewoonde andere ruimte (BAR)

Alle huishoudens die niet in een woning wonen, wonen in een bewoonde andere ruimte (BAR). Voorbeelden hiervan zijn: studentenhuizen, woonboten, kantoor- en bedrijfspanden, antikraak en recreatiewoningen. Ook onzelfstandige woningen, zoals woningdelen of inwonen bij een ander huishouden, tellen als BAR. Het aanbod is flexibel en lastig meetbaar. Als iemand bijvoorbeeld besluit een kamer te gaan verhuren, is hier geen vergunning voor nodig. De hoeveelheid bewoonde andere ruimte wordt daarom bepaald op basis van de woonsituatie van een huishouden.

Ieder particulier huishouden dat niet in een reguliere woning woont, woont in een BAR. De woonsituatie in een BAR verschilt per huishouden, voor sommigen is het een prima alternatief, terwijl anderen liever in een reguliere woning zouden wonen. Om dit in beeld te brengen is met behulp van registratiedata gekeken naar leeftijd, woonsituatie en woonduur. Op basis hiervan is de groep huishoudens wonend in een BAR uitgesplitst in twee categorieën⁵:

1. **Gewenst:** Huishoudens in een woonboot of woonwagen, wonen meestal naar tevredenheid in een dergelijke woonruimte. Dit geldt ook voor huishoudens tot 25 jaar, deze groep betreft voor een groot deel studenten in studentenhuizen. Voor hen is dat veelal de gewenste woonvorm of een goed en betaalbaar alternatief voor een eigen woning. Deze groep telt **niet** mee in de berekening van de woningbehoefte.
2. **Niet gewenst:** Voor een deel van de huishoudens is de woonsituatie niet gewenst. Zij zouden liever als zelfstandig huishouden in een reguliere woning wonen, maar kunnen dit nu niet door het te krappe aanbod. Voor twee groepen vanaf 25 jaar en ouder wordt de woonsituatie gezien als ongewenst: huishoudens die een woning delen met één of meerdere andere huishoudens en huishoudens die in verblijfsobject wonen dat geen woonfunctie heeft, zoals een kantoor, bedrijfspand of recreatiewoning. Deze groep telt **wel** mee in de berekening van de woningbehoefte.

Voor het berekenen van de woningbehoefte wordt het aantal huishoudens dat ongewenst in een BAR woont, opgeteld bij het aantal huishoudens in een reguliere woning. Vervolgens wordt hier nog het saldo van starters en woningverlaters aan toegevoegd. Het resultaat van deze som is de indicatieve woningbehoefte.

Figuur 43: Berekening indicatieve woningbehoefte in Noord-Holland in 2019 en 2040 (aantal woningen)

	2019	2040
Huishoudens wonend in een reguliere woning	1.262.200	1.482.800
+ Huishoudens niet gewenst wonend in een BAR	+62.600	+52.400
+ Saldo van starters en woningverlaters	+14.700	+6.100
= Indicatieve woningbehoefte	= 1.339.500	= 1.541.300

⁵ Een uitgebreide toelichting is hier te vinden: <https://www.abfresearch.nl/publicaties/rapportage-primos-2018/>

5.2 Ontwikkeling indicatieve woningbehoefte

In de periode 2019-2040 neemt de woningbehoefte in Noord-Holland toe met circa 202 duizend woningen, 17.900 in NH-Noord en 183.900 in NH-Zuid. In de regio's van NH-Noord zit de groei vooral in de periode tot 2030, hierna is de groei beperkt. In de Kop van Noord-Holland daalt in de periode 2030-2040 de woningbehoefte met tweeduizend woningen. Voor de regionale woningbouwprogrammering is dit een belangrijk aandachtspunt. In NH-Zuid groeit ook na 2030 de woningbehoefte nog flink. Toch zit ook hier de grootste groei in de eerste jaren.

Figuur 44: Ontwikkeling woningbehoefte 2019-2040 (aantal woningen)

	Aantal in 2019	2025 t.o.v. 2019	2030 t.o.v. 2019	2040 t.o.v. 2019	Aantal in 2040
Kop van Noord-Holland	73.600	+1.700	+2.000	0	73.600
Westfriesland	92.500	+4.500	+7.100	+7.500	100.000
Regio Alkmaar	132.500	+6.500	+9.400	+10.400	142.900
IJmond	67.400	+2.500	+3.800	+5.900	73.300
Zuid-Kennemerland	110.300	+5.400	+9.500	+14.800	125.100
Zaanstad	70.200	+4.500	+8.000	+13.400	83.600
Waterland	78.900	+3.500	+5.500	+7.500	86.400
Amstelland-Meerlanden	152.000	+12.900	+20.900	+31.000	183.000
Amsterdam	445.600	+30.600	+56.200	+100.900	546.500
Gooi en Vechtstreek	116.300	+5.500	+8.300	+10.400	126.700
Almere/Lelystad	122.600	+14.000	+24.400	+41.100	163.700
Noord-Holland Noord	298.600	+12.700	+18.500	+17.900	316.500
Noord-Holland Zuid	1.040.700	+64.900	+112.200	+183.900	1.224.600
Noord-Holland	1.339.300	+77.600	+130.700	+201.800	1.541.100
MRA	1.163.300	+78.900	+136.600	+225.000	1.388.300

Figuur 45: Ontwikkeling woningbehoefte per tijdsperiode (aantal woningen)

	2019-2025	2025-2030	2030-2040
Kop van Noord-Holland	+1.700	+300	-2.000
Westfriesland	+4.500	+2.600	+400
Regio Alkmaar	+6.500	+2.900	+1.000
IJmond	+2.500	+1.300	+2.100
Zuid-Kennemerland	+5.400	+4.100	+5.300
Zaanstad	+4.500	+3.500	+5.400
Waterland	+3.500	+2.000	+2.000
Amstelland-Meerlanden	+12.900	+8.000	+10.100
Amsterdam	+30.600	+25.600	+44.700
Gooi en Vechtstreek	+5.500	+2.800	+2.100
Almere/Lelystad	+14.000	+10.400	+16.700
Noord-Holland Noord	+12.700	+5.800	-600
Noord-Holland Zuid	+64.900	+47.300	+71.700
Noord-Holland	+77.600	+53.100	+71.100
MRA	+78.900	+57.700	+88.400

5.3 Indicatieve woningbehoefte per gemeente

Een vereiste in de ladder voor duurzame verstedelijking is het aantonen van nut en noodzaak van de geplande ontwikkeling. De tabel op de volgende pagina geeft voor de periode 2019-2030 hiervoor de kwantitatieve basis zoals die voortkomt uit deze prognose. Regio's kunnen deze tabel gebruiken bij het actualiseren van hun regionale afspraken. Voor de provincie vormen ze het uitgangspunt voor het beoordelen van nut en noodzaak van nieuwe woningbouwontwikkelingen.

Figuur 46: Ontwikkeling indicatieve woningbehoefte per gemeente 2019-2030 (aantal woningen)

	Aantal in 2019	2025 t.o.v. 2019	2030 t.o.v. 2019	Aantal in 2030
Kop van Noord-Holland: Den Helder	26.400	+150	-250	26.150
Kop van Noord-Holland: Hollands Kroon	20.350	+600	+1.050	21.400
Kop van Noord-Holland: Schagen	20.550	+800	+1.050	21.600
Kop van Noord-Holland: Texel	6.350	+100	+50	6.400
West Friesland: Drechterland	8.300	+500	+700	9.000
West Friesland: Enkhuizen	8.550	+250	+400	8.950
West Friesland: Hoorn	33.200	+1.800	+3.000	36.200
West Friesland: Koggenland	9.200	+550	+900	10.100
West Friesland: Medemblik	18.950	+850	+1.450	20.400
West Friesland: Opmeer	5.050	+250	+300	5.350
West Friesland: Stede Broec	9.200	+350	+500	9.700
Regio Alkmaar: Alkmaar	50.500	+1.650	+2.550	53.050
Regio Alkmaar: Bergen (NH.)	14.050	+400	+550	14.600
Regio Alkmaar: Castricum	15.800	+550	+800	16.600
Regio Alkmaar: Heerhugowaard	24.150	+1.850	+2.800	26.950
Regio Alkmaar: Heiloo	10.900	+1.100	+1.350	12.250
Regio Alkmaar: Langedijk	11.500	+750	+950	12.450
Regio Alkmaar: Uitgeest	5.600	+250	+400	6.000
IJmond: Beverwijk	19.050	+800	+1.200	20.250
IJmond: Heemskerk	17.350	+350	+650	18.000
IJmond: Velsen	31.050	+1.300	+1.900	32.950
Zuid-Kennemerland: Bloemendaal	9.750	+350	+450	10.200
Zuid-Kennemerland: Haarlem	77.200	+4.200	+8.200	85.400
Zuid-Kennemerland: Haarlemmerliede c.a.	2.650	+100	+100	2.750
Zuid-Kennemerland: Heemstede	12.200	+350	+350	12.550
Zuid-Kennemerland: Zandvoort	8.550	+400	+400	8.950
Zaanstad: Zaanstad	70.200	+4.450	+8.000	78.200
Waterland: Beemster	4.100	+350	+650	4.750
Waterland: Edam-Volendam	14.950	+700	+1.100	16.050
Waterland: Landsmeer	4.900	+250	+300	5.200
Waterland: Oostzaan	4.150	+150	+200	4.350
Waterland: Purmerend	36.150	+1.650	+2.650	38.800
Waterland: Waterland	7.400	+250	+350	7.750
Waterland: Wormerland	7.300	+150	+200	7.500

Ontwikkeling indicatieve woningbehoefte per gemeente 2019-2030 (aantal woningen)

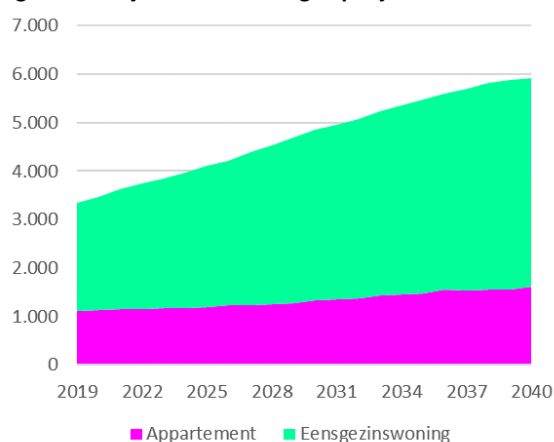
	Aantal in 2019	2025 t.o.v. 2019	2030 t.o.v. 2019	Aantal in 2030
Amstelland-Meerlanden: Aalsmeer	13.100	+950	+1.550	14.650
Amstelland-Meerlanden: Amstelveen	42.150	+1.800	+2.700	44.850
Amstelland-Meerlanden: Diemen	14.550	+1.800	+2.600	17.150
Amstelland-Meerlanden: Haarlemmermeer	62.800	+6.050	+10.600	73.400
Amstelland-Meerlanden: Ouder-Amstel	6.500	+1.650	2.500	9.000
Amstelland-Meerlanden: Uithoorn	12.950	+650	+900	13.850
Amsterdam: Amsterdam	445.650	+30.550	+56.150	501.800
Gooi en Vechtstreek: Blaricum	5.050	+300	+350	5.400
Gooi en Vechtstreek: Gooise Meren	25.950	+1.000	+1.700	27.650
Gooi en Vechtstreek: Hilversum	42.000	+1.550	+2.550	44.550
Gooi en Vechtstreek: Huizen	18.550	+200	+200	18.750
Gooi en Vechtstreek: Laren	5.000	+200	+350	5.350
Gooi en Vechtstreek: Weesp	9.250	+1.550	+2.400	11.650
Gooi en Vechtstreek: Wijdereimeren	10.500	+650	+800	11.300

5.4 Vrijkomende woningen

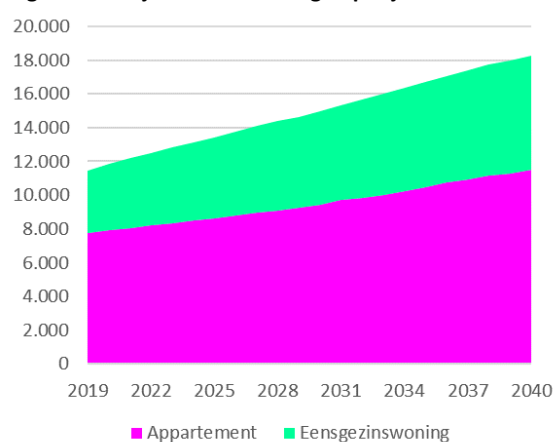
Het prognosemodel biedt de mogelijkheid om het effect van vrijkomende woningen in beeld te brengen. Dit zijn woningen die feitelijk vrijkomen door het overlijden of verhuizen naar een tehuis van de laatste bewoner. Het effect op de woningmarkt van een door vergrijzing vrijkomende woning is identiek aan een nieuwbouwwoning. Dit in tegenstelling tot een reguliere verhuizing die maar in beperkte mate tot ruimte voor nieuwe vestiging leidt, omdat de vrijkomende woning vaak door iemand uit dezelfde gemeente wordt betrokken. Met een toenemende afstand neemt de verhuisdynamiek snel af. In 2015 vond bijna 60% van de verhuizingen plaats binnen dezelfde gemeente en ruim 80% binnen de eigen provincie.

Onderstaande figuren laten zien dat het effect van vrijkomende woningen nu nog relatief beperkt is, maar dat de aantallen in de toekomst fors oplopen. Ondanks de daling van de nieuwbouw neemt daardoor de ruimte voor vestiging toe. In het noorden van de provincie gaat het vooral om eengezinswoningen, terwijl in het zuiden veel appartementen vrijkomen. Dit heeft grote invloed op het gewenste kwalitatieve bouwprogramma.

Figuur 47: Vrijkomende woningen per jaar NH-Noord

Figuur 48: Vrijkomende woningen per jaar NH-Zuid

5.5 Woningtekort en inhaalvraag

Het woningtekort geeft de verhouding weer tussen de gewenste woningvoorraad (vraag) en de daadwerkelijke woningvoorraad (aanbod). Wanneer vanaf nu de additionele groei van de woningbehoefte wordt omgezet in groei van de woningvoorraad, is voor iedere nieuwe woningzoekende een woning beschikbaar. De spanning of druk op de woningmarkt blijkt dan gelijk. Als de woningbouwproductie achterblijft bij de huishoudensgroei, loopt het tekort op.

Of een woningtekort acceptabel is en hoe groot dit mag zijn, is uiteindelijk een politieke vraag. Hoelang mogen kinderen thuis blijven wonen, is het gewenst dat bepaalde groepen geen reguliere woning hebben en wat is een redelijke wachttijd voor een woning? Een zeker woningtekort is nodig voor het goed functioneren van de woningmarkt en voorkomt leegstand, maar een te hoog tekort leidt tot maatschappelijk onwenselijke situaties. Het antwoord op deze vragen is mede bepalend voor de keuze van de methodiek om het tekort te berekenen. Afgaande op de maatschappelijke aandacht, politiek en berichtgeving in de media bestaat momenteel brede consensus dat Nederland een te hoog woningtekort heeft.

Methodiek

Vroeger werd het woningtekort berekend op basis van enquêtes. Nadeel hiervan was dat de groep die last heeft van het tekort door een lage respons vrij slecht in beeld was. Bij de nieuwe methodiek wordt het tekort bepaald op basis van registerdata, waardoor iedereen die ingeschreven staat in Nederland, meetelt in de berekening.

Zoals eerder beschreven, zou een deel van de BAR-bewoners waarschijnlijk liever in een reguliere woning wonen. Op basis hiervan is, na het optellen van het saldo van starters en woningverlaters en na correctie voor leegstand, het woningtekort te bepalen. Dit is de methode die door ABF-Research is ontwikkeld in opdracht van het ministerie van BZK. Door de gekozen methodiek is de berekening van het tekort vrij strikt. In de praktijk zal niet ieder huishouden boven de 25 jaar (direct) verhuizen indien een reguliere woning beschikbaar komt. Dit geldt bijvoorbeeld voor woningdelers in Amsterdam en buitenlandse werknemers die relatief kort in Nederland werken. De feitelijke woonsituatie is uiteindelijk een afweging van waaraan iemand zijn geld wil uitgeven en de beschikbare middelen. Het kan ook boven de 25 jaar een bewuste keuze zijn om niet in een reguliere woning te wonen.

Binnen de groep die meetelt voor het woningtekort is veel dynamiek: na één jaar is 29% binnen Nederland verhuisd en bijna 10% naar het buitenland vertrokken. Na drie jaar is dat al respectievelijk 48% en 18%. Na een verhuizing is ongeveer acht op de tien geen huishouden meer dat meetelt voor het tekort. Vaak verhuizen ze naar een kleinere, goedkopere huurwoning (ABF, 2018). Uiteindelijk lukt het zo veel huishoudens die meetellen voor tekort alsnog om een reguliere woning te vinden. Een toenemend woningtekort leidt er vooral toe dat de termijn waarbinnen woningzoekenden geen woning hebben steeds langer wordt.

Inhaalvraag

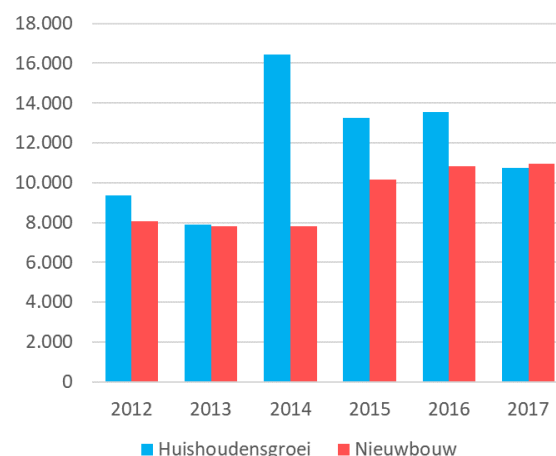
Gezien de onzekerheid rondom feitelijke woonvoorkeuren en de grote dynamiek is het niet realistisch om te stellen dat het volledige woningtekort dient te worden ingelopen, een zeker woningtekort is namelijk van alle tijden. Bovendien ontbreekt bij de nieuwe berekening het historisch perspectief. Voor de methodiek zijn gedetailleerde databestanden nodig en deze zijn pas sinds kort beschikbaar. Een paar jaar geleden was de situatie op de woningmarkt nog relatief ontspannen, terwijl ook toen een zeker

woningtekort bestond. Het ligt daarom meer voor de hand om op basis van de toename van het tekort in de laatste jaren de inhaalvraag te bepalen. Door een eventuele inhaalvraag op te tellen bij de toekomstige demografische groei, ontstaat zo de woningbouwopgave die nodig is om de krapte op de woningmarkt terug te dringen.

Statistische trendbreuken en aangepaste definities maken het lastig om te bepalen of en hoeveel in de afgelopen jaren te weinig is gebouwd. Officieel tellen toevoegingen anderszins (splitsing, transformatie) mee als groei van de woningvoorraad. Tegelijkertijd brengt het CBS jaarlijks een rapport uit waaruit blijkt dat de toevoeging door transformatie lager ligt dan in de woningbouwstatistiek⁶. Een deel van de transformatie blijkt in de praktijk i.p.v. een reguliere woning toch een BAR te zijn of de toevoeging betreft een statistische correctie.

De woningvoorraad groeit door nieuwbouw en transformatie en neemt af door onttrekkingen (sloop). In de periode 2015-2017 was de transformatie ongeveer gelijk aan de hoeveelheid onttrokken woningen (in Noord-Holland allebei rond de vijfduizend woningen). Het vergelijken van de nieuwbouwproductie met de huishoudensgroei vormt hiermee voor de laatste jaren een goede indicator om de ontwikkeling van de demografische druk op de woningmarkt in beeld te brengen.

Figuur 49: Huishoudensgroei en nieuwbouwproductie per jaar

Om de inhaalvraag in te schatten is de nieuwbouwproductie in de periode 2014-2018 vergeleken met de huishoudensgroei in dezelfde periode. Voor de periode 2014-2018 is gekozen omdat vooral in die jaren de nieuwbouw achterbleef bij de huishoudensgroei (zie figuur 49). Ook was rond 2014 het woningtekort volgens de oude methodiek in veel regio's nog acceptabel en is het pas hierna opgelopen. De uitgangssituatie in 2014 verschilt duidelijk per regio, in NH-Noord was de woningmarkt veel ruimer dan in grote delen van NH-Zuid.

Uit deze vergelijking blijkt dat in Noord-Holland de nieuwbouwproductie ongeveer 15 duizend woningen achterbleef op de huishoudensgroei. Dit was niet overal het geval, in de Kop lag de nieuwbouwproductie ieder jaar boven de huishoudensgroei, terwijl in Amsterdam ieder jaar minder woningen gebouwd werden dan dat het aantal huishoudens toenam. Gezien de huidige druk op de woningmarkt is het wenselijk om de komende jaren meer te bouwen dan alleen voor de toekomstige groei. Om dit te doen kan de inhaalvraag uit figuur 50, bij het maken van woningbouwafspraken, door de regio's worden opgeteld bij de groei van de woningbehoefte.

Afwezigheid van een statistische inhaalvraag wil niet zeggen dat lokaal geen druk bestaat op de woningmarkt. Huishoudens kunnen niet naar tevredenheid wonen en als het aanbod niet aansluit bij de vraag kan het voor starters lastig zijn om een woning te verkrijgen. Het aanbod aan geschikte koopwoningen is dan laag, woningen zijn te duur, worden snel verkocht en wachtlijsten voor huurwoningen zijn mogelijk langer dan gewenst. Deze analyse zegt dan ook niks over de kwalitatieve situatie (bouwkundige staat, grootte van de woning, betaalbaarheid, verhouding huur/koop, woningtype, energielabel enz.), maar laat alleen zien of demografisch gezien de woningmarkt in de laatste jaren krapper of ruimer is geworden.

⁶ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/45/ruim-7-500-woningen-door-transformatie-van-gebouwen>

Figuur 50: Inhaalvraag* (aantal woningen) op basis van verschil huishoudensgroei en nieuwbouwproductie 2014-2018

	Huishoudens in 2014	Woningen in 2014	Vershil		Huishoudens 2014-2018	Nieuwbouw 2014-2018	Vershil	Inhaalvraag*
Kop van Noord-Holland	72.400	74.100	+1.700		1.000	1.400	+400	-
Westfriesland	88.500	89.300	+800		2.500	2.200	-300	+300
Regio Alkmaar	126.300	128.200	+1.900		4.800	3.900	-900	+900
IJmond	65.400	66.600	+1.200		1.300	1.000	-300	+300
Zuid-Kennemerland	107.000	105.700	-1.300		2.500	2.300	-200	+200
Zaanstad	67.300	66.600	-700		2.300	1.400	-900	+900
Waterland	75.400	75.600	+200		2.300	2.300	0	-
Amstelland-Meerlanden	143.800	145.400	+1.600		6.700	4.300	-2.400	+2.400
Amsterdam	440.800	413.700	-27.100		26.800	18.200	-8.600	+8.600
Gooi en Vechtstreek	111.400	113.400	+2.000		3.800	2.700	-1.100	+1.100
Noord-Holland Noord	287.200	291.600	4.400		8.300	7.500	-800	+1.200
Noord-Holland Zuid	1.011.100	987.000	-24.100		45.700	32.200	-13.500	+13.500
Noord-Holland	1.298.300	1.278.600	-19.700		54.000	39.700	-14.300	+14.700

* Zie toelichting pagina 42-43.

Bijlage: Uitkomsten per gemeente/regio

	Bevolking					
	2019	2025	2030	2040	2019-2040	%
Den Helder	55.600	54.600	53.500	50.300	-5.300	-10%
Hollands Kroon	47.800	48.000	48.000	47.600	-200	0%
Schagen	46.500	46.900	46.600	45.600	-900	-2%
Texel	13.600	13.500	13.500	13.200	-400	-3%
Drechterland	19.600	20.000	20.200	20.300	700	4%
Enkhuizen	18.500	18.600	18.700	18.800	300	2%
Hoorn	73.100	74.900	76.200	76.500	3.400	5%
Koggenland	22.700	23.100	23.300	23.500	800	4%
Medemblik	44.800	46.000	46.300	46.300	1.500	3%
Opmeer	11.800	11.800	11.700	11.500	-300	-3%
Stede Broec	21.700	22.100	22.200	21.900	200	1%
Alkmaar	108.500	110.700	112.300	114.300	5.800	5%
Bergen (NH.)	30.000	30.100	30.100	30.700	700	2%
Castricum	35.800	36.000	36.000	36.200	400	1%
Heerhugowaard	56.700	59.800	61.300	61.500	4.800	8%
Heiloo	23.500	25.000	25.800	26.000	2.500	11%
Langedijk	28.000	28.500	28.500	28.200	200	1%
Uitgeest	13.500	13.600	13.600	13.400	-100	-1%
Beverwijk	41.200	42.500	43.300	44.800	3.600	9%
Heemskerk	39.100	39.300	39.600	40.200	1.100	3%
Velsen	68.400	70.100	71.500	74.400	6.000	9%
Bloemendaal	23.400	24.500	25.100	26.400	3.000	13%
Haarlem	161.300	168.700	174.900	184.300	23.000	14%
Haarlemmerliede	6.100	6.300	6.400	6.500	400	7%
Heemstede	27.300	27.900	28.500	29.000	1.700	6%
Zandvoort	17.000	17.300	17.400	17.600	600	4%
Zaanstad	155.800	162.700	169.600	182.700	26.900	17%
Beemster	9.700	10.600	11.100	11.900	2.200	23%
Edam-Volendam	36.100	36.500	36.600	36.500	400	1%
Landsmeer	11.500	11.900	12.200	12.400	900	8%
Oostzaan	9.800	9.800	9.900	10.300	500	5%
Purmerend	80.100	81.100	82.400	85.900	5.800	7%
Waterland	17.300	17.500	17.500	17.900	600	3%
Wormerland	16.300	16.400	16.500	16.900	600	4%
Aalsmeer	31.800	33.300	34.000	33.700	1.900	6%
Amstelveen	90.900	95.900	99.400	105.800	14.900	16%
Diemen	29.200	32.700	34.700	37.800	8.600	29%
Haarlemmermeer	148.000	154.700	161.400	174.700	26.700	18%
Ouder-Amstel	13.900	16.400	18.700	22.600	8.700	63%
Uithoorn	29.500	30.300	31.000	32.200	2.700	9%
Amsterdam	864.500	926.900	982.000	1.081.100	216.600	25%
Blaricum	11.200	12.000	12.100	12.200	1.000	9%
Gooise Meren	57.700	59.500	60.700	62.700	5.000	9%
Hilversum	90.200	93.500	95.900	97.700	7.500	8%
Huizen	41.300	40.900	40.500	40.300	-1.000	-2%
Laren	11.200	11.200	11.300	11.700	500	4%
Weesp	19.300	21.100	22.700	25.500	6.200	32%
Wijdemeren	24.000	24.800	25.000	25.000	1.000	4%

Huishoudens					
2019	2025	2030	2040	2019-2040	%
26.600	26.700	26.400	24.800	-1.800	-7%
20.500	21.100	21.600	21.700	1.200	6%
20.500	21.500	21.800	21.700	1.200	6%
6.300	6.500	6.500	6.200	-100	-2%
8.200	8.800	9.000	9.000	800	10%
8.600	8.800	9.000	9.000	400	5%
33.200	34.900	36.300	36.900	3.700	11%
9.300	9.800	10.200	10.500	1.200	13%
18.900	19.900	20.500	20.900	2.000	11%
5.000	5.300	5.400	5.300	300	6%
9.200	9.600	9.700	9.500	300	3%
51.200	53.100	53.900	54.800	3.600	7%
14.000	14.400	14.700	14.500	500	4%
15.800	16.500	16.800	17.000	1.200	8%
23.900	25.900	27.000	27.200	3.300	14%
10.700	12.000	12.300	12.400	1.700	16%
11.600	12.500	12.700	12.800	1.200	10%
5.600	5.800	6.000	6.100	500	9%
19.100	20.000	20.300	20.900	1.800	9%
17.400	17.800	18.100	18.500	1.100	6%
31.100	32.600	33.200	34.400	3.300	11%
9.800	10.200	10.300	10.600	800	8%
78.300	82.400	86.300	91.500	13.200	17%
2.700	2.900	2.900	3.000	300	11%
12.200	12.600	12.600	12.600	400	3%
8.600	9.000	9.000	9.200	600	7%
70.700	75.100	78.600	84.200	13.500	19%
4.100	4.500	4.800	5.200	1.100	27%
14.900	15.600	16.100	16.200	1.300	9%
5.000	5.300	5.300	5.400	400	8%
4.200	4.300	4.400	4.500	300	7%
36.200	38.000	39.100	40.300	4.100	11%
7.600	7.900	8.000	8.100	500	7%
7.300	7.600	7.700	7.700	400	5%
13.200	14.300	14.900	15.400	2.200	17%
43.800	45.600	46.600	48.300	4.500	10%
14.700	16.800	17.800	18.700	4.000	27%
63.000	69.200	73.800	79.800	16.800	27%
6.300	8.100	9.000	10.400	4.100	65%
13.000	13.600	13.900	14.400	1.400	11%
469.800	501.500	527.700	574.900	105.100	22%
5.000	5.400	5.400	5.400	400	8%
26.000	27.100	27.800	28.500	2.500	10%
42.900	44.700	45.700	46.300	3.400	8%
18.500	18.700	18.800	18.800	300	2%
5.000	5.200	5.400	5.300	300	6%
9.300	10.800	11.800	12.900	3.600	39%
10.600	11.400	11.600	11.700	1.100	10%

Kop van Noord-Holland	2019	2025	2030	2040	2019-2040	%
Bevolking	163.500	163.000	161.600	156.700	-6.800	-4%
Huishoudens	73.900	75.800	76.300	74.500	600	1%
Bevolking <15 jaar	24.500	23.000	22.900	23.300	-1.200	-5%
Bevolking 15-65 jaar	102.000	97.700	92.500	83.400	-18.600	-18%
Bevolking 65+	37.000	42.300	46.200	50.000	13.000	35%
Alleenstaand <65	15.200	15.100	14.500	12.900	-2.300	-15%
Alleenstaand 65+	10.600	13.100	15.100	17.600	7.000	66%
Gezin met kinderen	18.900	17.900	17.500	17.100	-1.800	-10%
Een oudergezin	5.200	5.100	4.900	4.700	-500	-10%
Paar zonder kinderen	24.100	24.700	24.300	22.200	-1.900	-8%
Woningbehoefte	73.600	75.300	75.600	73.600	0	0%

Westfriesland	2019	2025	2030	2040	2019-2040	%
Bevolking	212.200	216.400	218.500	218.800	6.600	3%
Huishoudens	92.400	97.200	100.100	101.100	8.700	9%
Bevolking <15 jaar	34.700	33.700	34.000	35.300	600	2%
Bevolking 15-65 jaar	134.300	132.200	128.500	120.900	-13.400	-10%
Bevolking 65+	43.100	50.500	56.000	62.600	19.500	45%
Alleenstaand <65	18.100	18.400	18.600	17.000	-1.100	-6%
Alleenstaand 65+	12.000	15.300	18.200	22.200	10.200	85%
Gezin met kinderen	26.700	26.600	26.500	26.700	0	0%
Een oudergezin	6.600	6.700	6.600	6.300	-300	-5%
Paar zonder kinderen	28.900	30.200	30.300	28.800	-100	0%
Woningbehoefte	92.500	97.000	99.600	100.000	7.500	8%

Regio Alkmaar	2019	2025	2030	2040	2019-2040	%
Bevolking	296.000	303.700	307.600	310.300	14.300	5%
Huishoudens	132.900	140.300	143.400	144.800	11.900	9%
Bevolking <15 jaar	46.400	45.600	46.900	49.400	3.000	6%
Bevolking 15-65 jaar	186.200	185.600	180.500	170.200	-16.000	-9%
Bevolking 65+	63.400	72.500	80.300	90.600	27.200	43%
Alleenstaand <65	28.700	30.100	29.200	26.600	-2.100	-7%
Alleenstaand 65+	18.400	22.300	25.800	31.000	12.600	68%
Gezin met kinderen	35.600	35.100	35.000	35.000	-600	-2%
Een oudergezin	9.500	9.900	10.000	10.000	500	5%
Paar zonder kinderen	40.700	42.900	43.400	42.100	1.400	3%
Woningbehoefte	132.500	139.000	141.900	142.900	10.400	8%

Waterland	2019	2025	2030	2040	2019-2040	%
Bevolking	180.900	183.800	186.200	191.800	10.900	6%
Huishoudens	79.200	83.200	85.300	87.400	8.200	10%
Bevolking <15 jaar	27.600	26.700	27.800	31.100	3.500	13%
Bevolking 15-65 jaar	115.500	113.100	108.800	104.700	-10.800	-9%
Bevolking 65+	37.800	44.000	49.600	55.900	18.100	48%
Alleenstaand <65	14.500	15.200	14.700	13.500	-1.000	-7%
Alleenstaand 65+	11.100	13.800	16.100	19.200	8.100	73%
Gezin met kinderen	23.400	22.800	22.700	23.300	-100	0%
Een oudergezin	6.200	6.100	6.000	6.100	-100	-2%
Paar zonder kinderen	24.100	25.400	25.800	25.300	1.200	5%
Woningbehoefte	78.900	82.400	84.400	86.400	7.500	10%

Gemeente Zaanstad	2019	2025	2030	2040	2019-2040	%
Bevolking	155.800	162.700	169.600	182.700	26.900	17%
Huishoudens	70.700	75.100	78.600	84.200	13.500	19%
Bevolking <15 jaar	25.700	26.300	27.900	31.200	5.500	21%
Bevolking 15-65 jaar	101.700	104.700	106.000	109.100	7.400	7%
Bevolking 65+	28.400	31.700	35.600	42.400	14.000	49%
Alleenstaand <65	16.900	17.900	18.200	18.200	1.300	8%
Alleenstaand 65+	8.900	10.800	12.600	15.700	6.800	76%
Gezin met kinderen	18.900	19.300	20.100	22.100	3.200	17%
Een oudergezin	6.900	7.300	7.400	7.600	700	10%
Paar zonder kinderen	19.100	19.900	20.300	20.600	1.500	8%
Woningbehoefte	70.200	74.700	78.200	83.600	13.400	19%

IJmond	2019	2025	2030	2040	2019-2040	%
Bevolking	148.800	151.900	154.300	159.400	10.600	7%
Huishoudens	67.500	70.300	71.600	73.800	6.300	9%
Bevolking <15 jaar	22.900	23.300	24.300	26.200	3.300	14%
Bevolking 15-65 jaar	96.100	95.000	91.900	89.500	-6.600	-7%
Bevolking 65+	29.800	33.600	38.100	43.800	14.000	47%
Alleenstaand <65	14.800	15.300	14.600	13.700	-1.100	-7%
Alleenstaand 65+	9.600	11.100	12.700	15.300	5.700	59%
Gezin met kinderen	18.300	18.200	18.400	19.100	800	4%
Een oudergezin	5.300	5.300	5.200	5.200	-100	-2%
Paar zonder kinderen	19.500	20.400	20.700	20.600	1.100	6%
Woningbehoefte	67.400	69.900	71.200	73.300	5.900	9%

Zuid-Kennemerland	2019	2025	2030	2040	2019-2040	%
Bevolking	235.100	244.700	252.400	263.900	28.800	12%
Huishoudens	111.600	117.000	121.100	126.800	15.200	14%
Bevolking <15 jaar	39.100	39.800	40.600	42.800	3.700	9%
Bevolking 15-65 jaar	149.200	153.200	155.000	155.600	6.400	4%
Bevolking 65+	46.800	51.700	56.800	65.500	18.700	40%
Alleenstaand <65	30.100	30.800	31.400	31.400	1.300	4%
Alleenstaand 65+	17.000	19.400	21.300	24.500	7.500	44%
Gezin met kinderen	27.200	28.000	28.600	30.100	2.900	11%
Een oudergezin	8.100	8.300	8.400	8.800	700	9%
Paar zonder kinderen	29.100	30.500	31.400	32.100	3.000	10%
Woningbehoefte	110.300	115.700	119.800	125.100	14.800	13%

Amstelland-Meerlanden	2019	2025	2030	2040	2019-2040	%
Bevolking	343.300	363.400	379.200	406.800	63.500	18%
Huishoudens	154.100	167.500	176.000	186.900	32.800	21%
Bevolking <15 jaar	58.600	58.200	61.700	71.600	13.000	22%
Bevolking 15-65 jaar	223.200	234.300	236.800	239.200	16.000	7%
Bevolking 65+	61.500	71.000	80.700	96.000	34.500	56%
Alleenstaand <65	37.200	41.500	42.700	40.700	3.500	9%
Alleenstaand 65+	19.600	23.800	27.500	33.800	14.200	72%
Gezin met kinderen	44.900	46.200	47.700	51.800	6.900	15%
Een oudergezin	12.200	12.600	13.000	14.200	2.000	16%
Paar zonder kinderen	40.200	43.300	45.100	46.300	6.100	15%
Woningbehoefte	152.000	164.900	172.900	183.000	31.000	20%

Gemeente Amsterdam	2019	2025	2030	2040	2019-2040	%
Bevolking	864.500	926.900	982.000	1.081.100	216.600	25%
Huishoudens	469.800	501.500	527.700	574.900	105.100	22%
Bevolking <15 jaar	128.200	138.600	152.900	173.600	45.400	35%
Bevolking 15-65 jaar	628.200	657.200	675.700	719.200	91.000	14%
Bevolking 65+	108.100	131.000	153.400	188.300	80.200	74%
Alleenstaand <65	205.600	208.900	213.600	226.400	20.800	10%
Alleenstaand 65+	52.200	64.400	73.600	86.300	34.100	65%
Gezin met kinderen	73.900	78.800	83.200	92.000	18.100	24%
Een oudergezin	42.100	42.900	43.400	46.900	4.800	11%
Paar zonder kinderen	96.100	106.500	113.900	123.200	27.100	28%
Woningbehoefte	445.600	476.200	501.800	546.500	100.900	23%

Gooi en Vechtstreek	2019	2025	2030	2040	2019-2040	%
Bevolking	254.800	262.900	268.300	275.000	20.200	8%
Huishoudens	117.400	123.300	126.400	128.900	11.500	10%
Bevolking <15 jaar	42.500	42.500	43.600	46.200	3.700	9%
Bevolking 15-65 jaar	156.900	158.800	156.600	151.300	-5.600	-4%
Bevolking 65+	55.400	61.500	68.100	77.500	22.100	40%
Alleenstaand <65	27.100	28.300	27.900	25.900	-1.200	-4%
Alleenstaand 65+	18.500	21.400	23.900	27.600	9.100	49%
Gezin met kinderen	30.100	30.000	30.100	30.900	800	3%
Een oudergezin	8.500	8.900	9.200	9.800	1.300	15%
Paar zonder kinderen	33.300	34.600	35.300	34.700	1.400	4%
Woningbehoefte	116.300	121.800	124.600	126.700	10.400	9%

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. N.P. Klopper

BEL/OI

Telefoonnummer +31235144746

kloppern@noord-holland.nl

1 | 2

Betreft: Bevolkingsprognose Noord-Holland 2019-2040

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u de rapportage toe over de bevolkingsprognose Noord-Holland 2019-2040.

Om inzicht te krijgen in demografische ontwikkelingen maakt de Provincie Noord-Holland periodiek een bevolkingsprognose. De prognose geeft een beeld van de verwachte bevolkingsontwikkeling en beschrijft op gemeente- en regioniveau de huishoudensvorming, ontwikkeling van de woningbehoefte en de veranderingen die plaatsvinden binnen de leeftijdssamenstelling. Op pagina 3 van de rapportage vindt u de volledige samenvatting van het rapport.

In de prognose stijgt de bevolking in Noord-Holland van 2,85 miljoen inwoners in 2019 naar bijna 3,25 miljoen in 2040. Het aantal huishoudens neemt in dezelfde periode toe met 214.000 en dit zorgt voor een groei van de woningbehoefte van 202 duizend woningen. Doordat een deel van de nieuwe huishoudens een woning deelt (bijvoorbeeld studenten) is de groei van de woningbehoefte lager dan die van het aantal huishoudens. Ook is op de lange termijn in delen van Noord-Holland het aantal mensen dat de woningmarkt verlaat, door overlijden of verhuizing naar een tehuis, groter dan het aantal starters.

De groei van de woningbehoefte bevat alle toekomstige nieuwe huishoudens die een woning nodig hebben, zoals jongeren die uit huis gaan, buitenlandse werknemers of woningzoekenden na een scheiding. Woningzoekende huishoudens die nu geen woning hebben, maar dat wel willen, vormen het woningtekort. Deze huishoudens huren nu een kamer, delen een woning of wonen noodgedwongen in een bewoonde andere ruimte zoals een kantoor, bedrijfspand, recreatiewoning of antikraak.

Verzenddatum

- 5 SEP. 2019

Kenmerk

1266175/1266186

Uw kenmerk

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

De berekende woningbehoefte is kwantitatief en gaat niet in op de kwalitatieve situatie (bouwkundige staat, grootte van de woning, betaalbaarheid, huur/koop, woningtype, energielabel, enz.). De kwalitatieve aspecten van de woningbouwprogrammering zijn onderdeel van de regionale afspraken wonen.

De aangepaste nationale prognose van het CBS was de aanleiding om de provinciale prognose nu te actualiseren. Bij de nieuwe prognose van het CBS groeit, als gevolg van meer buitenlandse migratie, het aantal inwoners in Nederland harder dan in de voorgaande prognose werd verwacht. Een deel van deze extra groei komt in Noord-Holland terecht. Op de lange termijn is de groei daardoor hoger dan in de voorgaande prognose.

De extra bevolkingsgroei leidt in alle regio's tot een hogere woningbehoefte t.o.v. de vorige prognose. Ook is de druk op de woningmarkt in de periode 2014-2016 opgelopen doordat de woningbouw achterbleef bij de huishoudensgroei. De druk op de woningmarkt is daardoor in grote delen van Noord-Holland momenteel te hoog, ondanks de forse toename van de nieuwbouwproductie in 2018. Het is wenselijk om deze achtstand in te lopen. Voor heel Noord-Holland gaat het om circa 15 duizend woningen.

Regionale afspraken wonen

De provinciale prognose is uitgangspunt voor regionale afspraken over wonen. Regio's kunnen deze nieuwe prognose gebruiken om de regionale afspraken te actualiseren. De extra groei van de woningbehoefte en de benodigde extra productie om het woningtekort terug te brengen, kan zo worden omgezet in woningbouwproductie. Wij gaan hierover in gesprek in de verschillende regionale overleggen.

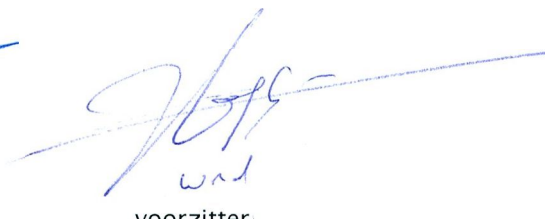
Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

W.M.M. Belyaars

voorzitter

C.J. Loggen

1 bijlage(n)

Rapportage bevolkingsprognose Noord-Holland 2019-2040

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	986
Extern Zaak ID	1272819
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	23
Omschrijving	Wonen: Uitvoeringsregeling Versnelling woningbouw Noord-Holland 2019 (C-agenda RWK 14-10-2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Op 12 december 2017 hebben GS het Uitvoeringsprogramma binnenstedelijk bouwen en versnellen woningbouw vastgesteld om maatwerkoplossingen te leveren voor knelpunten in de woningbouwproductie. Met deze uitvoeringsregeling subsidie versnelling woningbouw Noord-Holland 2019 geven we hier invulling aan voor de gemeenten in het noordelijk deel van de provincie. Op grond van deze uitvoeringregeling kunnen de gemeenten extra personeel/expertise inhuren. Gemeenten in Noord-Holland Noord kunnen per 1 oktober 2019 subsidie aanvragen.

Besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland van 10 september 2019, nr. 1272819/1273069 tot vaststelling van de Uitvoeringsregeling subsidie versnelling woningbouw gemeenten Noord-Holland 2019

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland;

Gelet op artikel 2 van de Algemene subsidieverordening Noord-Holland 2011;

Overwegende dat het wenselijk is om subsidies te verstrekken aan gemeenten om hun capaciteit tijdelijk uit te breiden voor de versnelling van de woningbouw binnen de gemeente;

Gelet op het Uitvoeringsprogramma Binnenstedelijk Bouwen en Versnelling Woningbouwproductie van Provinciale Staten van 12 februari 2018;

Besluiten vast te stellen:

Uitvoeringsregeling subsidie versnelling woningbouw gemeenten Noord-Holland 2019

Artikel 1

Op deze regeling is titel 4.2 van de Algemene wet bestuursrecht van overeenkomstige toepassing.

Artikel 2

Subsidie wordt verstrekt aan gemeenten in de RAP-regio's in Noord-Holland Noord. Dit zijn de gemeenten Texel, Den Helder, Hollands Kroon, Schagen, Bergen, Langedijk, Heerhugowaard, Alkmaar, Heiloo, Castricum, Uitgeest, Opmeer, Medemblik, Enkhuizen, Stede Broec, Drechterland, Hoorn en Koggenland.

Artikel 3

Subsidie kan worden verstrekt voor de tijdelijke inhuur van personeel door de gemeente, om de woningbouw binnen bestaand stedelijk gebied in de gemeente te versnellen.

Artikel 4

Een aanvraag om subsidie bevat ten minste:

- a. een begroting van de kosten van de tijdelijke inhuur van personeel;
- b. een financieringsplan van de kosten van de tijdelijke inhuur van personeel;
- c. een inhoudelijke beschrijving van de werkzaamheden waarvoor het personeel wordt ingehuurd en de wijze waarop de inhuur bijdraagt aan de versnelling van de woningbouw, en;
- d. een planning van het woningbouwproject.

Artikel 5

1. Een aanvraag om subsidie is tijdig ingediend indien de aanvraag uiterlijk 15 oktober 2020 om 17.00 uur is ontvangen.
2. Een aanvraag om subsidie die buiten de in het vorige lid genoemde datum wordt ontvangen, wordt niet in behandeling genomen.
3. Gedeputeerde Staten beslissen binnen 13 weken na ontvangst van de aanvraag om subsidie.

Artikel 6

Gedeputeerde Staten stellen een subsidieplafond vast van € 1.200.000,- voor de duur van deze uitvoeringsregeling.

Artikel 7

1. Aanvragen om subsidie worden behandeld op volgorde van ontvangst.
2. Wanneer een aanvrager op grond van artikel 4:5 van de Algemene wet bestuursrecht de gelegenheid heeft gehad de aanvraag aan te vullen, geldt als datum van ontvangst van de aanvraag, de datum waarop de aanvraag is aangevuld.

Artikel 8

Subsidie wordt in ieder geval geweigerd indien:

- a. het woningbouwproject niet is opgenomen in regionale afspraken als bedoeld in artikel 5a van de Provinciale Ruimtelijke Verordening;
- b. de activiteit waarvoor subsidie wordt gevraagd naar het oordeel van Gedeputeerde Staten niet zal bijdragen aan de versnelling van de woningbouw binnen de gemeente;
- c. de activiteit waarvoor subsidie wordt gevraagd niet zal leiden tot een start van de bouw van het woningbouwproject voor 1 januari 2025;
- d. het woningbouwproject niet in overeenstemming is met provinciaal beleid.

Artikel 9

Subsidie wordt verstrekt voor de kosten voor de inhuur van personeel die zijn gemaakt na 1 juli 2019.

Artikel 10

1. De subsidie bedraagt 50% van de subsidiabele kosten tot maximaal € 100.000,-.
2. Gedeputeerde Staten verstrekken geen subsidies van minder dan € 5.000,-.
3. De subsidie per gemeente bedraagt maximaal € 200.000,- per kalenderjaar.

Artikel 11

In de beschikking tot subsidieverlening kunnen aan de subsidieontvanger verplichtingen worden opgelegd.

Artikel 12

1. Een aanvraag om vaststelling van de subsidie wordt ingediend uiterlijk 1 augustus van het jaar volgend op het jaar waarin de activiteit is voltooid.
2. Gedeputeerde Staten stellen voor de aanvraag tot vaststelling een formulier beschikbaar op www.noord-holland.nl/Loket/Subsidies.

3. Gedeputeerde Staten beslissen binnen 13 weken na ontvangst van de aanvraag tot vaststelling van de subsidie.

Artikel 13

1. Deze regeling treedt in werking met ingang van 1 oktober 2019
2. Deze regeling vervalt met ingang van 1 januari 2021.
3. Deze regeling wordt aangehaald als Uitvoeringsregeling subsidie versnelling woningbouw gemeenten Noord-Holland 2019.

Haarlem,

*****

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland

A.Th.H. van Dijk, voorzitter.

R.M. Bergkamp, provinciesecretaris.

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. B. Bretveld
BEL/RO

Telefoonnummer +31235143179
bretveldb@noord-holland.nl

1 | 2

**Betreft: Besluit Uitvoeringsregeling subsidie versnelling
woningbouw gemeenten Noord-Holland 2019**

Verzenddatum

17 SEP. 2019

Kenmerk

1272819 /1273070

Geachte leden,

Uw kenmerk

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) brengen wij u het volgende besluit van ons college ter kennis:

1. De uitvoeringsregeling subsidie versnelling woningbouw gemeenten Noord-Holland 2019 vast te stellen.
2. Het subsidieplafond van de onder 1. genoemde regeling vast te stellen €1.200.000.
3. de Uitvoeringsregeling subsidie versnelling woningbouw gemeenten Noord-Holland 2019 en het subsidieplafond van € 1.200.000,- bekend te maken in het Provinciaal blad;
4. Provinciale Staten te informeren door middel van bijgevoegde brief;
5. Gemeenten te informeren door middel van bijgevoegde brief.

Toelichting

Op 12 december 2017 (137775/1021084) hebben GS het Uitvoeringsprogramma binnenstedelijk bouwen en versnellen woningbouw vastgesteld. Een van de aspecten van het Uitvoeringsprogramma Binnenstedelijk bouwen en Versnellen Woningbouwproductie (UVP) is het leveren van maatwerkoplossingen voor knelpunten in woningbouwproductie.

Een soortgelijke maatwerkoplossing is in Noord-Holland Zuid opgesteld in samenwerking met de MRA. De zogenoemde 'flexibele schil' zorgt voor extra tijdelijke capaciteit om versnelling in de woningbouwproductie te realiseren. Omdat er in Noord-Holland Noord geen soortgelijk orgaan is als de MRA verloopt de subsidieverstrekking via de Provincie Noord-Holland.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

De afgelopen maanden is de RebelGroup in opdracht van de provincie Noord-Holland met de gemeenten in Noord-Holland Noord (regio's Kop van Noord-Holland, West-Friesland en regio Alkmaar) in gesprek gegaan over de te versnellen projecten. In deze gesprekken is onderzocht wat het knelpunt is van het project en is bepaald wat een goede oplossing hiervoor is. Voor Noord-Holland Noord is er vraag naar extra personele capaciteit in de vorm van tijdelijke inhuur. Deze inhuur gaat om specifieke kennis en expertise die gemeenten niet of onvoldoende zelf hebben.

Op basis van deze input hebben we de uitvoeringsregeling subsidie versnelling woningbouw gemeenten Noord-Holland 2019 opgesteld, zodat de versnellingsprojecten ook daadwerkelijk passen binnen de regeling.

Het subsidieplafond is vastgesteld op €1.200.000 op basis van co-financiering waarbij de provincie maximaal 50% bijdraagt. De andere 50% is voor de gemeente. Gemeenten in Noord-Holland Noord kunnen vanaf 1 oktober 2019 subsidie aanvragen. Dit is een oude regeling vanuit het vorige College en niet afkomstig uit het nieuwe coalitieakkoord.

De uitvoeringsregeling is opgesteld voor projecten binnen bestaand stedelijk gebied waarbij de start van het project voor 1 januari 2025 plaatsvindt.

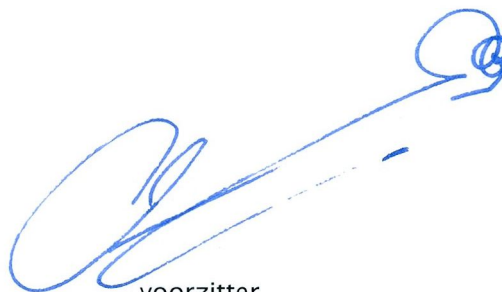
Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

1 bijlage(n)

1. Uitvoeringsregeling subsidie versnelling woningbouw gemeenten Noord-Holland 2019

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	990
Extern Zaak ID	1270783
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	24
Omschrijving	Bestuur: Brief GS aan PS inz. toezenden uitvoeringsplan Interbestuurlijk Toezicht 2019–2020 (C-agenda EFB 28–10–2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Het voorliggende plan is het tweede Uitvoeringsplan op basis van het Beleid Interbestuurlijk toezicht 2018–2021. Het bevat een beschrijving van de manier waarop er in 2019 en 2020 invulling zal worden gegeven aan het reguliere systematische toezicht en welke keuzen er daarnaast voor thema's en praktijkonderzoeken worden gemaakt. Het voorliggende Uitvoeringsplan zal op de provinciale website worden gepubliceerd.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

Mw. M.J. Rol

AD/KAB/KAB

Telefoonnummer 0235143487

rolm@noord-holland.nl

1 | 2

Betreft: Toezenden uitvoeringsplan Interbestuurlijk Toezicht 2019-2020

Verzenddatum

11 SEP. 2019

Kenmerk

1270783/1272556

Geachte leden,

Uw kenmerk

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet inzake de actieve informatieplicht en het Beleid Interbestuurlijk Toezicht 2018-2021, wordt jaarlijks een Uitvoeringsplan IBT vastgesteld. In de bijlage vindt u het Uitvoeringsplan voor 2019-2020.

Het Uitvoeringsplan Interbestuurlijk Toezicht 2019-2020

Het Uitvoeringsplan 2019-2020 bevat een beschrijving van de manier waarop er dit jaar en komend jaar invulling zal worden gegeven aan het reguliere systematische toezicht, en welke keuzen er daarnaast voor verdiepende thema-onderzoeken en praktijktoetsen zijn gemaakt. Thema's en praktijktoetsen zullen naar verwachting het toezicht nog effectiever maken. In het Uitvoeringsplan wordt ook de achtergrond van de gemaakte keuzen gegeven.

Jaarverslag Interbestuurlijk Toezicht 2018 en publicatie beoordelingen

Het Uitvoeringsplan zal op de provinciale website worden gepubliceerd. Ter informatie hebben wij u ook het Jaarverslag Interbestuurlijk Toezicht 2018 toegezonden.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Ook dit zal, samen met de beoordelingsresultaten van de gemeenten weer op de provinciale webpagina www.noord-holland.nl/ibt worden gepubliceerd. Zo houden wij het toezicht transparant.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

1 bijlage(n)

Uitvoeringsplan IBT 2019-2020

Uitvoeringsplan

Interbestuurlijk Toezicht 2019-2020

Provincie Noord-Holland

Juli 2019

Inhoud

Inleiding	3
2. Ontwikkelingen.....	3
3. Wijze van toezichthouden	4
4. Toezichtdomeinen	5
4.1. Domein Omgevingsrecht	6
4.1.1. Systematisch toezicht.....	6
4.1.2. Thema's en Praktijktolsten	6
4.2. Domein Huisvesting verblijfsgerechtigde asielzoekers	9
4.3. Domein Informatiebeheer	9
4.3.1. Systematisch toezicht.....	10
4.3.2. Thema's	11
4.3. Domein Financieel Toezicht.....	11
4.3.2. Systematisch toezicht.....	11
4.3.3. Thematisch toezicht	12

Inleiding

Bijdragen aan een goede uitvoering van wettelijke taken door gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen. Dat is wat de provincie wil bereiken met het interbestuurlijk toezicht. Op die manier bevordert de provincie het streven naar een gezonde en veilige leefomgeving voor mens en natuur en de randvoorwaarden daarvoor. Deze doelstelling is in 2017 expliciet vastgelegd in het Beleid Interbestuurlijk Toezicht 2018-2021.

Op landelijk niveau is de doorontwikkeling van (interbestuurlijk) toezicht ingezet; dit is ook vastgelegd in het interbestuurlijk programma (IBP) onder opgave 8, 'goed openbaar bestuur in een veranderende samenleving'.

De ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Financiën, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en het Interprovinciaal Overleg hebben hiertoe eind 2018 een gezamenlijke agenda opgesteld waarin beschreven wordt hoe het interbestuurlijk toezicht optimaal kan bijdragen aan het functioneren van het openbaar bestuur; doel hierbij is om samen maatschappelijke problemen aan te pakken. De Agenda Toekomst van het (interbestuurlijk) Toezicht beschrijft de veranderingen die nodig zijn om vanuit het toezicht beter aan te sluiten bij maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkelingen.

Dit uitvoeringsplan is als volgt opgebouwd: in het volgende hoofdstuk gaan wij nader in op ontwikkelingen die rechtstreeks van invloed zijn op de werkzaamheden. Vervolgens lichten wij in hoofdstuk 3 toe hoe wij toezicht houden. Welke prioriteiten wij in 2019 en 2020 stellen, worden daarna in hoofdstuk 4 per toezichtsdomein nader geconcretiseerd.

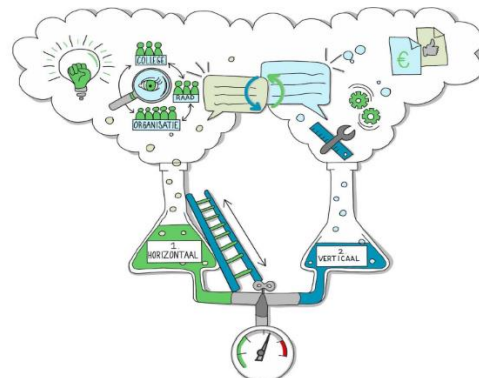

2. Ontwikkelingen

Het interbestuurlijk toezicht is de afgelopen jaren steeds in ontwikkeling geweest en dat zal waarschijnlijk ook nog wel even zo blijven.

Hieronder worden de belangrijkste provinciale en landelijke ontwikkelingen weergegeven.

In het Interbestuurlijk programma (IBP) hebben Rijk, IPO en VNG afgesproken dat samen gewerkt wordt aan vernieuwing van het interbestuurlijk toezicht, zodat het toezicht zo effectief mogelijk is en passend is bij een gezamenlijke aanpak van maatschappelijke opgaven. Hiertoe is een gezamenlijke agenda opgesteld, waarin beschreven staat hoe het interbestuurlijk toezicht optimaal kan bijdragen aan het functioneren van het openbaar bestuur. Deze Agenda Toekomst van het (interbestuurlijk) Toezicht is eind 2018 aan de Tweede Kamer aangeboden.

De Agenda beschrijft de veranderingen die in het toezicht nodig zijn om beter aan te sluiten bij maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkelingen. Daarbij is het belangrijk dat de toezichthouder en de toezichtontvanger elkaar goed informeren en duidelijk met elkaar communiceren.

De Agenda richt zich daarom onder andere op het bevorderen van een betere dialoog, een meer uniforme en risicogerichte aanpak, en het benutten van toezicht om bestaande checks en balances, de lokale democratische controle, te versterken. Hiertoe zijn 5 actielijnen benoemd.

1. Versterken verbinden horizontale controle en verticaal toezicht
2. Beter voeren dialoog
3. Beter leren via toezicht
4. Uniformeren uitvoering toezicht
5. Toezichthouder richt zich op gedeelde risico's

Het doel van interbestuurlijk toezicht is in de Agenda als volgt geformuleerd: 'interbestuurlijk toezicht is er omdat de overheid haar taken blijvend goed wil uitvoeren en dat inwoners en bedrijven erop kunnen vertrouwen dat dit beschermd en geborgd is. De komende jaren zal de Agenda Toekomst van het Toezicht nader worden uitgewerkt, te beginnen met een Plan van Aanpak, waarin de acties worden geformuleerd. In dit Uitvoeringsplan zal bij het bepalen van de prioriteiten en in de werkwijze daarbij tussen toezichthouder en toezichtontvanger zoveel mogelijk aansluiting worden gezocht met de actielijnen uit de Agenda toekomst van het toezicht.

3. Wijze van toezichthouden

De provincie Noord-Holland voert het interbestuurlijk toezicht op drie manieren uit: via systematisch toezicht, via praktijktoetsen en/of toezichtthema's en via incidentgericht toezicht.

[Systematisch toezicht](#) houdt in dat de provincie, op basis van de Gemeentewet en de provinciale Verordening systematische toezichtinformatie, aan de hand van de jaarlijks ontvangen verantwoordingsinformatie van gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen, en na ambtelijke gesprekken, de situatie van de gemeenten beoordeelt.

Met [praktijktoetsen](#) toetsen we ter plekke of wat in de door de lokale overheden aangeleverde documenten staat, klopt. Mocht dit beeld niet of onvoldoende overeenstemmen, dan kan dit aanleiding zijn het systematisch toezicht aan te passen, bijvoorbeeld door aanscherpen van de vraagstelling. Het is niet noodzakelijk de praktijktoets bij alle organisaties toe te passen. Het doel kan ook worden bereikt door praktijktoetsen bij een beperkt, nader te bepalen deel van de organisaties.

[Toezichtthema's](#) zijn bedoeld om de diepte in te gaan op een bepaald aspect. Onderzoeken in het kader van een toezichtthema kunnen afhankelijk van het onderwerp bij alle lokale overheden worden uitgevoerd, dan wel alleen bij die lokale overheden, waar het thema zich voordoet. Een thematisch onderzoek krijgt meerwaarde wanneer dit samen met andere toezichthouders wordt aangepakt.

Een thema-onderzoek is niet per definitie gericht op, of gerelateerd aan gemeentelijke (beleids-) documenten of processen. In bepaalde gevallen kan thematisch onderzoek wel gecombineerd worden met een praktijktoets. Het onderzoek dient dan meerdere doelen.

Het toezicht op overige taken, die niet tot de systematische jaarlijkse beoordeling horen, wordt [incidentgericht](#) uitgevoerd, dat wil zeggen naar aanleiding van signalen zoals een klacht van een burger, een bericht in de media of een incident.

Continuïteit en het versterken van de effectiviteit van het toezicht zijn de belangrijkste uitgangspunten van ons provinciale interbestuurlijk toezicht. Kort samengevat wordt dit bereikt door:

- Toenemende wendbaarheid, meer maatwerk per gemeente, waterschap of gemeenschappelijke regeling.
- Expliciet integraal werken van de toezichtdomeinen, waaronder onderling delen van bestuurs- en cultuuraspecten van een gemeente of andere overheid.
- Aanvulling van het systematische en incidentgerichte toezicht met thematische onderzoeken en praktijktoetsen.
- Grotere transparantie door jaarlijks publiceren van de beoordelingsresultaten van gemeenten.

In 2018 zijn we, in lijn met het vorenstaande, gestart met het uitvoeren van thematisch- en praktijkgericht interbestuurlijk toezicht. Het team Omgevingsrecht heeft een drietal themaonderzoeken opgezet en ingezet, te weten: gebruik RVS in zwembaden, illegale bewoning van recreatiewoningen en brandveiligheid in zorginstellingen.

In 2019 en 2020, zullen we in lijn met de agenda toekomst van het toezicht, (blijven) focussen op meer maatwerk en op thematische onderzoeken en praktijktoetsen. Vanuit een gezamenlijke (met de gemeenten) opgestelde risicoanalyse is tevens bekeken op welke wijze het IBT het meest effectief kan worden ingezet. Bovendien gaan we, om burgers, op het gebied van het incidentgericht toezicht, te faciliteren, een stroomschema opstellen aan de hand waarvan deze burger direct ziet hoe een klacht behandeld zal worden.

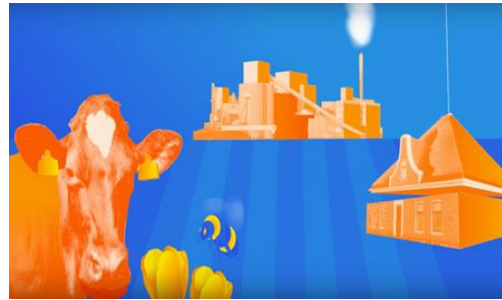

4. Toezichtdomeinen

Zoals al eerder aangegeven zijn de huidige domeinen waarop de Provincie, vanuit haar kerntaken, toezicht houdt het omgevingsrecht, informatie- en archiefbeheer, financieel toezicht en huisvesting verblijfsgerechtigde asielzoekers. Hieronder wordt per domein aangegeven wat de belangrijkste aandachtspunten de komende 2 jaar zullen zijn.

4.1. Domein Omgevingsrecht

De komende periode zullen we bij het IBT op het terrein van het Omgevingsrecht de focus gaan verleggen; we gaan minder nadruk leggen op het systematisch toezicht en meer nadruk leggen op het uitvoeren van thematoetsen.

4.1.1. Systematisch toezicht

Na ruim 6 jaar, op basis van de Wrgt, systematisch toezicht te hebben gehouden op de processen van de gemeenten, wordt de meerwaarde van dit toezicht minder. Enerzijds omdat het merendeel van de gemeenten ondertussen als adequaat of redelijk adequaat beoordeeld wordt, anderzijds omdat het systematische toezicht vooral een 'papieren' indruk geeft over de inrichting van processen en kwaliteitseisen bij lokale overheden en de feitelijke uitvoering in de praktijk er heel anders kan uitzien.

In het IBT Beleid 2018-2021 is om die reden aangegeven de focus te verschuiven naar concrete risico's en thema's. Dat betekent niet dat het systematische toezicht niet meer zal plaatsvinden, maar dat gemeenten die vorig jaar als niet-adequaat of ternauwernood als redelijk adequaat beoordeeld zijn intensief gevolgd worden en dat redelijk adequaat en adequaat beoordeelde gemeenten op een minder intensieve wijze beoordeeld zullen worden.

In het kader van leren van toezicht en kennisdelen, zijn wij in 2019 met een pilot gestart om de gesprekken met gemeenten regionaal te organiseren. Doel van deze gesprekken is gezamenlijk te inventariseren welke risico's spelen in gemeenten en in de regio en hoe deze risico's worden beheerst. Hiermee kijkt het interbestuurlijk toezicht niet terug op de taakuitvoering van gemeenten, maar vooruit: voor welke uitdagingen staat een gemeente en de regio. Door deze werkwijze wordt ook invulling gegeven aan het kennisdelen tussen gemeenten onderling. In alle regio's hebben deze zogenaamde prolooggesprekken ondertussen plaatsgevonden. Alle partijen hebben deze vorm van gesprekken als positief ervaren. Er is onder partijen behoefte gebleken aan een regionaal kennisplatform op het gebied van het omgevingsrecht. De wens is ook uitgesproken om zo'n platform meer structureel vorm te geven. Een aantal regio's is hier direct mee aan de slag gegaan. Gezien het positieve resultaat, zullen ook in 2020 de prolooggesprekken op deze manier vormgegeven gaan worden.

Vanaf mei 2019 is een pilot gestart met een methode van zelfevaluatie. Door deze zelfevaluatie krijgen gemeenten meer en beter inzicht in de borging van een sluitende beleids- en uitvoeringscyclus in de organisatie; ook wel de big-8-cyclus genoemd. De gemeenten worden met het invullen van een downloadformulier door alle stappen van de Big 8 geleid.

In 2017 zijn de proceseisen voor uitvoering (d.w.z. vergunningverlening en het afhandelen van meldingen/klachten) in werking getreden. Afgelopen jaar is het voldoen van gemeenten aan deze proceseisen wel door ons getoetst, maar is de uitkomst van deze toetsing nog niet in de beoordeling meegenomen. Omdat gebleken is dat er nog veel vragen en onduidelijkheden zijn over de proceseisen voor uitvoering, zal ook in 2019 deze werkwijze worden aangehouden. In het najaar van 2019 zullen er een aantal regionale kennisbijeenkomsten plaatsvinden waarin dit onderwerp nader besproken zal worden. Vervolgens zal bekeken worden op welke wijze de proceseisen voor uitvoering in 2020 getoetst en beoordeeld zullen worden.

4.1.2. Thema's en Praktijkttoetsen

Zoals al eerder aangegeven is er in 2018 voor het eerst gewerkt met themaonderzoeken. De thema's die onderzocht zijn, zijn:

- Het gebruik van roestvast staal in zwembaden, zodat alle zwembaden in Noord-Holland zo snel mogelijk voldoen aan het Bouwbesluit.

- Brandveiligheid in zorginstellingen, om inzicht te krijgen in de uitvoering door gemeente van hun eigen beleid, programma's en protocollen bij het toezicht op zorginstellingen en het resultaat hiervan.
- Illegaal gebruik van recreatieparken, om een beeld te vormen van de omvang van het illegaal gebruik op recreatieparken onder gemeenten in Noord-Holland en hoe gemeenten hiermee omgaan.

De themaonderzoeken over het gebruik van roestvrijstaal in zwembaden en het illegaal gebruik van recreatieparken zijn ondertussen afgerond. Binnenkort zullen ook de resultaten van het themaonderzoek RVS op onze website www.noord-holland.nl/ibt te vinden zijn.

Het themaonderzoek over brandveiligheid in zorginstellingen loopt, volgens de huidige planning, tot eind 2019. Het uitvoeren van thema-onderzoeken is effectief gebleken en zal de komende jaren dan ook verder uitgewerkt en verdiept worden. Deze werkwijze is ook geheel in lijn met de actiepunten uit de Agenda Toekomst van het Toezicht.

Inmiddels wordt geconstateerd dat themaonderzoeken leiden tot aanbevelingen voor gemeenten en soms ook voor de provincie zelf zoals bij het themaonderzoek Illegaal gebruik recreatieparken. We gaan het komende jaar op verschillende wijzen, afhankelijk van de beleidsvrijheid die gemeenten hebben, de uitvoering van de aanbevelingen monitoren dan wel het toezicht verscherpen.

Daarbij zal er ook gekeken moeten worden wat de rol van IBT is, als het gaat om aanbevelingen die niet op het gebied van IBT liggen. Hoe hieraan vorm gegeven dient te worden, zal in de komende periode nader uitgewerkt worden.

Het monitoren van de voortgang van de aanbevelingen uit het Onderzoek illegaal gebruik recreatieparken is een concreet actiepunt voor ons in 2019 en 2020.

Voor de keuze van nieuwe themaonderzoeken, praktijktoetsen en themabijeenkomsten die in 2019-2020 worden gehouden, is een nieuwe risicoanalyse uitgevoerd. Bij deze risicoanalyse is gebruik gemaakt van bestaande en actuele overzichten van specifieke risicovolle onderwerpen. Deze onderwerpen zijn in voorgaande jaren mede ingebracht door de gemeenten in Noord-Holland. Daarnaast zijn begin 2019 in samenwerking met gemeenten uit Noord-Holland, de Omgevingsdiensten, de Veiligheidsregio's en andere inhoudelijk deskundige partijen expertsessies georganiseerd.

Tijdens deze sessies is aan de opgehaalde onderwerpen duiding gegeven en zijn vervolgens onderling gewogen aan de hand van de impact van het niet naleven en het maatschappelijk risico dat hiermee gepaard gaat.

In lijn met de "Agenda van de toekomst van het (IBT) toezicht" is vervolgens gekeken welke rol en aanpak vanuit het interbestuurlijk toezicht het meest effectief is om deze onderwerpen met de toezichtontvangers komend jaar op te pakken. De opgehaalde onderwerpen lenen zich voor een diverse aanpak. Voor de thema's energiebesparende maatregelen bij bedrijven, omgevingsveiligheid op bouwplaatsen en soortenbescherming flora en fauna kunnen informatieve bijeenkomsten worden georganiseerd in samenwerking met de gemeenten. Door het aangaan van de dialoog en het delen van kennis of best practices kunnen gezamenlijke risico's worden onderkend en besproken en beheersmaatregelen door gemeenten worden getroffen.

Voor het risicogerichte toezicht, waarbij het toezicht zich richt op gedeelde risico's, zijn -voor 2019 en 2020- vier onderwerpen gekozen met de meeste actuele en bestuurlijke relevantie.

Deze onderwerpen zullen samen met de gemeenten in Noord-Holland als thema-onderzoek worden uitgevoerd. Het gaat om de volgende thema's:

Constructieve veiligheid - platte daken

Wijziging van het gewicht op daken en bovenste etages van bijzondere objecten, zoals bijvoorbeeld winkelcentra, sportaccommodaties en parkeergarages levert een verhoging van de belasting op. Hierbij moet gedacht worden aan het aanbrengen van bijvoorbeeld sedum dakbedekking, terrassen en zonnepanelen. Ook ontstaan er door klimaatverandering grotere weersextremen met meer neerslag in kortere tijd, waardoor het water niet direct via bestaande afvoeren verwerkt kan worden.

Recente calamiteiten hebben aangetoond dat dit kan leiden tot het instorten van gebouw(delen)

De risico's bij een degelijk incident zijn doden en gewonden, alsmede grote financiële en economische schade.

Het handelingsperspectief van de gemeente is om hier bij vergunningverlening aandacht aan te besteden. Hierbij gaat het om het inbrengen van aanvullende voorwaarden wanneer er wijzigingen plaatsvinden bij ingebruikname van het object. Gericht toezicht houden op die voorwaarden na de ingebruikname is vanzelfsprekend.

De taak en rol van IBT is om te controleren of de gemeenten de vergunningverlening en toezicht in voldoende mate uitvoeren. Welke maatregelen zijn of worden genomen om instortingsgevaar te voorkomen?

Evenementen en omgevingsrecht

Er worden steeds vaker en steeds grotere evenementen georganiseerd. Deze evenementen vinden met name plaats in het buitengebied. Deze evenementen worden doorgaans vergund aan de hand van de Algemene Plaatselijke Verordening van de gemeente. Niet altijd zijn de evenementen mogelijk gemaakt in de geldende bestemmingsplannen. Hierdoor heeft de verplichte afweging of de optredende overlast van bijvoorbeeld verkeer, geluid en parkeren op de omgeving (bewoners en natuur) in verhouding staat tot het evenement niet plaatsgevonden.

In het recente verleden werd een muziekfestival georganiseerd binnen een veiligheids-risicocontour van een chemisch bedrijf. Dit heeft geleid tot een besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland om dit niet meer of beperkt toe te staan.

Het handelingsperspectief van de gemeente is om bij vergunningverlening rekening te houden met de specifieke bestemming van de locatie.

De taak en rol van IBT is om te controleren of de gemeenten de vergunningverlening en het toezicht in voldoende mate uitvoeren en hoe de gemeenten hun wettelijke taken hiervoor hebben ingericht.

Zijn de vergunningen die zijn afgegeven wel conform de bestemmingsplannen? Hebben gemeenten bepalingen opgenomen en houden ze zich hieraan?

Water- en gewasbeschermingsmiddelen

Er wordt volgens recent onderzoek nog steeds in ruime mate met chemische gewasbeschermingsmiddelen gewerkt. De concentraties hiervan worden gemeten in omliggende waterlopen (sloten).

Met name in concentratiegebieden van akkerbouwers, tuinders en glastuinbouw in Noord-Holland zijn sterke verhogingen zichtbaar. De risico's zijn het verdwijnen van flora en fauna in het waterleven. Daarbij zijn er hoge kosten gemoeid bij de reiniging van oppervlakte- en afvalwater.

Vanuit de waterschappen zijn al contacten gelegd met de agrarische sector om dit probleem gezamenlijk aan te pakken. Aanvullend is ook meer gemeentelijk milieutoezicht op de bedrijven nodig. Hierbij zou de focus moeten liggen op het indirect lozen van verontreinigd afvalwater.

Het handelingsperspectief van de gemeente is om op dit thema, al dan niet in samenwerking met de waterschappen gericht toezicht op te houden.

De taak en rol van IBT is om te controleren of de gemeenten de vergunningverlening en het toezicht op de indirecte lozingen in voldoende mate uitvoeren en hoe de gemeenten hun wettelijke taken hiervoor hebben ingericht. Wordt er gericht gecontroleerd op de indirecte lozingen van verontreinigd afvalwater? Welke maatregelen worden genomen om te hoge concentraties van verontreiniging te voorkomen?

Illegaal gebruik van agrarische (op)stallen

Uit recente mediaberichten komt naar voren dat steeds vaker agrarische bedrijfspanden, door het opheffen van de onderneming vrijkomen. Ondernemers worden, actief en zelfs op agressieve wijze, benaderd om bedrijfspanden of loodsden ter beschikking te stellen onder het mom van huren.

In de panden worden daarna verschillende illegale (criminele) activiteiten ontplooid.

Het originele bestemde gebruik verdwijnt en illegaal gebruik vindt plaats buiten het zicht van de gemeente.

De risico's van het illegale gebruik zijn het gevaar voor doden en gewonden door onveilige en explosieve situaties. Met name bij het in werking hebben van drugslaboratoria of weedkwekerijen is een groot brandgevaar aanwezig.

Door deze illegale (criminele) gedragingen is er eveneens sprake ondermijning. Bij ondermijning maakt "een economisch gedreven industrie die kapitaal vergaart op illegale markten, gebruik van legale voorzieningen en structuren". De integriteit en slagkracht van het openbaar bestuur is in het geding. Hiermee heeft dit IBT-thema ook raakvlakken met het overstijgende Provinciale thema "weerbare overheid".

Daarnaast heeft de gemeente de taak om al dan niet in samenwerking met andere partners gericht toezicht te houden op het (illegale) gebruik van vrijkomende agrarische bedrijventerreinen.

De taak en rol van IBT is om te controleren of de gemeenten het toezicht in voldoende mate uitvoeren en hoe de gemeenten hun wettelijke taken hiervoor hebben ingericht.

Zijn vrijkomende agrarische bedrijfsterreinen in beeld? Welke maatregelen worden getroffen om illegaal gebruik te voorkomen of aan te pakken?

Met deze vier thema's worden op diverse toezichtgebieden diepte onderzoeken uitgevoerd. Het gaat om onderwerpen waar het maatschappelijk risico groot is en waar de provincie een positieve impact op kan geven.

De thema's worden onderzocht door bijvoorbeeld gericht toezichtdocumenten op te vragen bij de gemeenten en deze te beoordelen en/of zelf praktijktoetsen uit te (laten) voeren. Een mix van deze vormen van IBT-inzet is ook mogelijk. Voor al deze thema's wordt afzonderlijk een planning en plan van aanpak gemaakt, waarin o.a. de werkwijze zal worden opgenomen.

4.2. Domein Huisvesting verblijfsgerechtigde asielzoekers

Gemeenten zijn wettelijk verplicht elk half jaar een bepaald aantal verblijfsgerechtigden te huisvesten, de zogenaamde taakstelling. Deze taakstellingen worden door het ministerie van BZK vastgesteld. De provincie heeft de taak erop toe te zien dat gemeenten voldoende verblijfsgerechtigden huisvest.-

Twee keer per jaar, na peildata 1 januari en 1 juli, controleren we of de Noord-Hollandse gemeenten hun taakstelling hebben gehaald of niet. Dit gaan we na aan de hand van de realisatiecijfers van het COA. Anders dan bij overige toezichtdomeinen wordt in dit domein vooral gekeken naar het behalen van de concrete kwantitatieve taakstelling door gemeenten. Er is geen sprake van een kwalitatieve risicoafweging. Alle gemeenten krijgen twee keer per jaar een brief waarin we de stand van zaken vermelden. Gemeenten die hun taakstelling behalen krijgen een compliment van de provincie. Wanneer gemeenten achterlopen op hun taakstelling worden zij, afhankelijk van de duur en omvang van de achterstand, uitgenodigd voor een ambtelijk dan wel voor een bestuurlijk overleg met de provincie. Ter voorbereiding van deze gesprekken vragen we deze gemeenten om een plan van aanpak op te stellen om de achterstand zo snel mogelijk in te halen. Waarna wij beoordelen of de voorgestelde oplossingen in deze plannen voldoende realistisch en concreet zijn uitgewerkt. Hierbij kijken wij bijvoorbeeld of er wel goede prestatieafspraken zijn gemaakt tussen gemeenten en woningcorporaties; dit is van wezenlijk belang om de achterstand op de taakstelling tijdig in te kunnen halen. In dit domein liggen praktijktoetsen en themaonderzoeken dus niet voor de hand. Wij zetten de gebruikelijke werkwijze dus voort in 2019/2020.

4.3. Domein Informatiebeheer

Met de invoering van de Wrgt is voor Archief- en Informatiebeheer als toezichtsdomein gekozen vanwege het belang van bewaren voor het functioneren van het openbaar bestuur en daarmee onze democratie. Voor een doelmatige uitvoering van dit toezicht is inzicht in de toezicht activiteiten en bijbehorende formatie een vereiste.

4.3.1. Systematisch toezicht

Het provinciale toezicht richt zich op het goed op orde zijn van archief- en informatiebeheer bij de lokale overheid. Tegenwoordig gaat dat vooral over digitale informatie en audiovisuele bronnen zoals geluidsdocumenten, video en film, maar het kan ook gaan om oude of recente papieren dossiers. De risico's waar de provincie specifiek op let zijn:

- de overgang van een analoge naar een betrouwbare digitale informatiehuishouding
- de informatiehuishouding bij reorganisaties, herindelingen en andere samenwerkingsvormen
- de toegankelijkheid en openbaarheid van het historisch archief van twintig jaar en ouder
- het digitale beheer, inclusief de beveiliging van archieven op korte en langere termijn

Digitalisering heeft topprioriteit in het landschap van archief- en informatiebeheer, maar gaat langzaam vanwege onder andere een daarvoor vereiste organisatie brede cultuuromslag. Dit is soms een moeizaam proces, maar het is van belang om het digitale proces op een goede manier in te richten.

Het toezicht door de provincie richt zich op 47 gemeenten, 2 waterschappen en 9 gemeenschappelijke regelingen. De gemeenschappelijke regelingen zijn aan de hand van een risicoanalyse geselecteerd en betreffen voor dit uitvoeringsplan de veiligheidsregio's en de omgevingsdiensten in Noord-Holland.

De spelers in de toezichtsketen van informatiebeheer

Alle Noord-Hollandse gemeenten hebben op grond van de Archiefwet een gemeentearchivaris benoemd die regelmatig intern toezicht houdt op de staat van het informatie- en archiefbeheer in de gemeente. In de praktijk gebeuren deze (jaarlijkse) inspecties door gespecialiseerde medewerkers van de archivaris, de gemeentelijke archiefinspecteurs.

De verslagen van deze inspecties worden aan de colleges gestuurd, en spelen een rol in de horizontale verantwoording en controle binnen de gemeente. In de gemeentelijke Archiefverordeningen is namelijk bepaald, dat het college deze verslagen vervolgens aan de raad stuurt. Op basis van de provinciale Informatieverordening sturen de colleges hetzelfde verslag vervolgens aan de provincie als interbestuurlijke toezichthouder. Voor de provincie vormen deze verslagen een belangrijke bron.

De provincie voert om die reden zelf geen praktijktoetsen uit op het gebied van Informatiebeheer. Dit gebeurt in de regel voldoende door de gemeentelijke archiefinspecteurs bij hun reguliere inspecties. Zij toetsen grotendeels dezelfde wettelijke eisen die ook voor het provinciale toezicht interessant zijn. Indien er aanleiding toe bestaat, heeft de provincie wel de mogelijkheid daarnaast zelf ook praktijktoetsen uit te voeren. Voor 2019/2020 zijn geen praktijktoetsen voorzien.

Uitgangspunt in het toezicht op archief- en informatiebeheer is maatwerk. In de afgelopen jaren is via het systematisch toezicht een goed beeld ontstaan hoe de gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen hun archief- en informatiebeheer hebben ingericht. Daar waar nodig zijn bij de beoordeling uitdrukkelijke aanbevelingen gedaan. De komende jaren wordt het toezicht gericht op het monitoren van de opvolging van deze aanbevelingen en de eventuele nieuwe aanbevelingen die voortkomen uit het verslag van de archivaris.

Gemeenten die twee achtereenvolgende jaren over de hele linie van het informatiebeheer adequaat presteren, worden 'op afstand' gezet en slechts globaal beoordeeld aan de hand van het verslag van de archivaris. Na twee jaar 'op afstand' voert de provincie weer een gesprek over de stand van zaken met de gemeente. Uit dit gesprek volgt of we de gemeente weer op afstand zetten voor de volgende twee jaar, of dat er aanwijzingen zijn om toch weer regulier toezicht toe te passen. Zo'n aanwijzing kan inhoudelijk zijn, maar ook liggen in bestuur en cultuur (indicatoren over de kwaliteit van bestuur en organisatie). Bij een ambtelijke fusie of een herindeling zal de provincie, de gemeente ook weer regulier beoordelen. Zo'n herindeling of ambtelijke samenwerking heeft vaak een grote impact op het informatiebeheer. Zodra blijkt dat deze fusie geen negatief effect heeft op het informatiebeheer, kan de gemeente weer op afstand worden geplaatst.

4.3.2 Thema's

In het domein Informatiebeheer krijgt thematisch toezicht grotendeels uitwerking binnen het systematisch toezicht. De prestatie van een gemeente op een gekozen thema krijgt meer nadruk dan bij andere onderwerpen binnen het domein. Daardoor komen deze thema's sneller als (on)voldoende in het oordeel aan voren. Vervolgens kan Informatiebeheer in gesprekken specifiek inzoomen op de gekozen thema's.

De volgende thema's krijgen de komende jaren meer nadruk in het domein Informatiebeheer:

- Overgang van analoog naar digitaal informatiebeheer en de hybride situatie in de tussenfase;
- Informatiebeheer in ketens, zoals in de nieuwe Omgevingswet, en bij uitbesteding van taken door gemeenten;
- Gevolgen voor informatiebeheer van gemeentelijke herindelingen en diverse ambtelijke samenwerkingsvormen van gemeenten;
- Bij sommige overheden (grote) achterstanden in papieren archieven;
- Gebrek aan standaardisatie (Wet GDI);
- Gebrekkige werking of afwezigheid van een kwaliteitssysteem;
- Spanning tussen actieve openbaarheid en strengere privacywetgeving, waaronder de implementatie van de algemene Verordening Gegevensbescherming;
- Informatieveiligheid;
- De implementatie van de wet digitale overheid, die medio 2019 in werking is getreden, met name de toegankelijkheid van websites van overheden in het kader van hun dienstverlening.

Een thema dat afzonderlijk wordt opgepakt betreft een pilot op het gebied van de horizontale controle en verantwoording in het kader van de Archiefwet. In de pilot wordt onderzocht of en hoe de colleges van B&W hun raad op de hoogte brengen van hun uitvoering van de archiefwet. Dit onderzoek sluit aan op de actielijn 1 van de agenda Toekomst van het Toezicht (verbinden en versterken van het toezicht met de horizontale controle).

Ook wordt er samen met het domein omgevingsrecht gekeken naar de staat van de Ruimtelijke plannen. Vanuit het domein Archief- en informatiebeheer wordt in kaart gebracht hoe de archivering hiervan bij de gemeenten nu loopt.

4.3. Domein Financieel Toezicht

Financieel toezicht is *specifiek* toezicht dat de provincie uitvoert op basis van bepalingen in de Gemeentewet. Ook in 2019 en 2020 zal dit plaatsvinden zoals beschreven in het Beleid IBT 2018-2021.

Dit toezicht is van toepassing op alle Noord-Hollandse gemeenten en circa veertig gemeenschappelijke regelingen.

4.3.2. Systematisch toezicht

Voor het systematisch financieel toezicht geldt – naast de artikelen uit de Gemeentewet – ook een Gemeenschappelijk financieel toezichtkader (GTK) opgesteld voor en door alle provincies gezamenlijk. Dit GTK heeft betrekking op het financieel toezicht door de provincie op gemeenten. Recent is een nieuw GTK vastgesteld door alle colleges van Gedeputeerde Staten; dit GTK is van toepassing op de gemeentelijke begroting 2020 en verder. In het nieuwe GTK is deels invulling gegeven aan de ontwerpprincipes en actielijnen van de Agenda Toekomst van het (interbestuurlijk) Toezicht. Dit heeft ook zijn weerslag op de dagelijkse praktijk van het financieel toezicht.

In de huidige werkwijze streeft IBT FT er naar om – met een regionale indeling - elke gemeente elk jaar aan de hand van een daartoe opgestelde analyse te beoordelen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen het uitvoeren van reguliere analyses en beperkte analyses voor gemeenten met een gezonde financiële positie. Gelet op de (landelijke) ontwikkelingen bekijkt IBT FT nu of het financieel toezicht op een andere leest geschoeid kan worden. De werkwijze wordt tegen het licht gehouden waarbij voor de vernieuwing risicogerichtheid, proportionele inzet, uniformiteit en het voeren van de dialoog de hoofduitgangspunten zullen gaan vormen. Naar verwachting zal het begrotingsjaar 2020 als pilotjaar gebruikt worden om te bezien of een vernieuwde aanpak de meerwaarde van het financieel toezicht kan vergroten. Voor het financieel toezicht op gemeenschappelijke regelingen wordt een afzonderlijk landelijk gemeenschappelijk toezichtkader opgesteld, dat naar verwachting vanaf het begrotingsjaar 2021 gaat gelden. Tot die tijd worden bij beoordeling de regelingen nog gelegd langs de lat die geldt voor de gemeenten.

4.3.3. Thematisch toezicht

In ons Beleid IBT 2018-2021 zijn twee onderzoeksthema's opgenomen die wij de komende jaren ter hand willen nemen: [risicomanagement](#) en [verbonden partijen](#). Deze thema's zijn gekozen uit de landelijke onderzoeksthema's die op initiatief van het Vakberaad Gemeentefinanciën op dit domein zijn vastgesteld. Deze thema's zullen binnen het reguliere toezicht extra aandacht krijgen. IBT FT onderzoekt op dit moment of via voorlichtingsbijeenkomsten of bijeenkomsten met soortgelijke partijen het financieel toezicht beter in het voetlicht kan worden geplaatst en zo mogelijk ook een bijdrage te kunnen leveren aan het versterken van de horizontale controleketen.

Van koploper naar achterhoede?

Nu niets doen betekent geen jongeren uit Noord-Holland vertegenwoordigd bij het 25^e Nationaal Jeugddebat.

Utrecht, 16 september 2019

Geachte Statenleden / leden van de Werkgroep Jongerenparticipatie provincie Noord-Holland,

Wij sturen u deze brief om te voorkomen dat jongeren uit Noord-Holland ontbreken bij de jubileumeditie van het Nationaal Jeugddebat in de Tweede Kamer in het voorjaar van 2020. Daarbij het dringende verzoek om samen met ons tot een oplossing te komen.

NJR gelooft in een samenleving waarin jongeren worden gestimuleerd om zelf richting aan het leven te geven, betekenis te ervaren en dat te hebben voor hun omgeving. Zeker voor jonge mensen is de directe, dagelijkse omgeving daarin een erg belangrijke factor. Daar worden de omstandigheden gecreëerd die hen dat duwtje in de goede richting kunnen geven, daar worden belangrijke besluiten genomen over hun mogelijkheden om te ontdekken, te groeien, de vleugels uit te slaan en hun stempel te zetten.

De provincie Noord-Holland toont zich hier erg van bewust. Niet voor niets is de provincie jarenlang onze partner geweest in het realiseren van het Provinciaal Jeugddebat in het provinciehuis waar niet alleen een diverse groep jongeren uit Noord-Holland de kans werd geboden om invloed te hebben op provinciaal beleid dat hen raakt en boeit, maar waar ook de selectie plaatsvond van de jongeren die vanuit de provincie deelnemen aan het jaarlijkse Nationale Jeugddebat in de Tweede Kamer. Noord-Holland werd bovendien landelijk een koploper op provinciale jongerenparticipatie en -inspraak toen zij er in 2016 voor koos om met NJR een verdiepend project te lanceren dat het Provinciaal Jeugddebat verving, het 'Jongerenprogramma Noord-Holland'. Een eigentijds programma in het najaar waarin leerlingen van alle onderwijsniveaus en uit alle hoeken van de provincie door jonge changemakers klaargestoomd worden om hun ideeën voor de provincie in scenario's uit te werken en hierover met Statenleden de degenen te kruisen. Met groot succes: leerlingen zijn enthousiast, scholen staan klaar voor een vervolg, maatschappelijke effecten die door jongeren zelf op gang zijn gebracht werken tot op de dag vandaag door. Tegelijkertijd bood dit programma een uitgelezen mogelijkheid om jongeren te selecteren voor het Nationaal Jeugddebat.

Wat nu dreigt te gebeuren is dat het Jongerenprogramma in 2019 niet kan worden uitgevoerd omdat er geen besluit wordt genomen door de provincie. Dit is in onze ogen zonde en een gemiste kans: een succesproject voor (jonge) burgerparticipatie krijgt geen doorgang waarbij allerlei positieve effecten wegvallen, mogelijk ook de stevige samenwerkingsrelaties die door de jaren zijn opgebouwd. Bovendien speelt er iets veel dringenders. Als er nu niet iets geregeld wordt voor dit najaar zullen tijdens de jubileumeditie van het Nationaal Jeugddebat in 2020 uit alle Nederlandse provincies jongeren met bewindspersonen het debat voeren over de grote vraagstukken voor jongeren van deze tijd, behalve uit Noord-Holland.

Dat een Jongerenprogramma er in 2019 niet meer inzit, hoe jammer we dit ook vinden om de eerder gegeven redenen, lijkt een steeds reëler scenario te worden. De tijd begint immers te dringen; we zouden dan bij wijze van vandaag moeten beginnen met alle voorbereidingen en een enorme sprint moeten trekken.

Toch zou dit wat ons betreft nog steeds het ideale scenario zijn. Ons gaat het er nu echter allereerst om dat het scenario dat er geen provinciaal jeugddebate in Noord-Holland georganiseerd wordt in 2019 en er dus geen voorselectie voor het Nationaal Jeugddebate plaats kan vinden, afgewend wordt. En ook daar zijn snelle en concrete maatregelen voor nodig. Het Nationaal Jeugddebate is een groot, landelijk programma en een rijdende trein en uiterlijk in november 2019 moeten alle provinciale jeugddebatten plaats hebben gevonden. De investering voor de provincie / Staten qua tijd, financiën en voorbereiding is overigens relatief beperkt.

Wij willen de Staten / de Werkgroep Jongerenparticipatie verzoeken om met ons de handen ineen te slaan en in 2019 een provinciaal jeugddebate in Noord-Holland mogelijk te maken. Ik hoop hier zo snel mogelijk met u over in gesprek te gaan. U kunt zich in uw reactie richten tot mijn collega Franke Roor via frankeroor@njr.nl of 06-12442268.

Met vriendelijke groet,

Floor Brands
Voorzitter NJR

Provincie Noord-Holland

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	995
Extern Zaak ID	954903
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	26
Omschrijving	Economie: brief GS aan PS inz. verhoging plafond uitvoeringsregeling ondersteuning toekomstbestendige werklocaties (C-agenda EFB 28-10-2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Op 8 oktober 2018 hebben Gedeputeerde Staten de Uitvoeringsregeling Ondersteuning toekomstbestendige werklocaties vastgesteld. Met deze uitvoeringsregeling wordt ingezet op het ondersteunen van proces- en onderzoekskosten voor onder meer duurzame maatregelen op bedrijventerreinen. Op basis van de gebleken behoefte aan ondersteuning wordt het plafond voor dit thema nu verhoogd naar €500.000.

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten**Uw contactpersoon**

mw. M.B. Recter

BEL/REE

Telefoonnummer +31235144998

recterm@noord-holland.nl

1 | 2

**Betreft: Verhoging subsidieplafond Uitvoeringsregeling
Ondersteuning toekomstbestendige werklocaties****Verzenddatum****12 SEP. 2019****Kenmerk**

954903/1263480

Geachte leden,

Uw kenmerk

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) brengen wij u het volgende besluit van ons college ter kennis: verhoging subsidieplafond Uitvoeringsregeling Ondersteuning toekomstbestendige werklocaties.

Het vorige college heeft op 8 oktober 2018 de Uitvoeringsregeling Ondersteuning toekomstbestendige werklocaties (hierna OTW-subsidies) vastgesteld als onderdeel van het Uitvoeringsprogramma Toekomstbestendige Werklocaties. In totaal is er €1 miljoen beschikbaar voor proces- en onderzoekskosten voor 4 thema's: 1. Beheer op bedrijventerreinen, 2. Duurzame maatregelen op bedrijventerreinen, 3. Transformatie van bedrijven en kantoren, en 4. Vraagbundeling voor breedband op bedrijventerreinen. De regeling loopt nog tot 31 december 2019.

Sinds oktober 2018 zijn twee opdrachtnemers aan de slag gegaan om ondernemersverenigingen en gemeenten te stimuleren om de organisatiegraad op bedrijventerreinen te vergroten. De opdracht is in 2018 van start gegaan en dit heeft geleid tot veel nieuwe aanvragen voor het thema "duurzame maatregelen op bedrijventerreinen." Dit heeft erin geresulteerd dat het subsidieplafond voor thema 2 bereikt is.

Op basis van de gebleken behoefte aan ondersteuning hebben wij op 10 september 2019 besloten om het subsidieplafond voor thema 2 te verhogen met €200.000 naar €500.000. De verhoging van het subsidieplafond komt ten laste van de reserve herstructurering bedrijventerreinen, waaronder de resterende middelen uit de eerste en tweede tranche van de OTW-subsidie.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Dit besluit past goed in de duurzame ambities zoals benoemd in het coalitieakkoord. Hierin staat beschreven dat wij bedrijven willen stimuleren om duurzame maatregelen te nemen. De opdracht en de aanvullende OTW-subsidies hebben bewezen een goede stimulans te zijn voor bedrijven om de eerste stappen te zetten richting de verduurzaming van bedrijventerreinen.

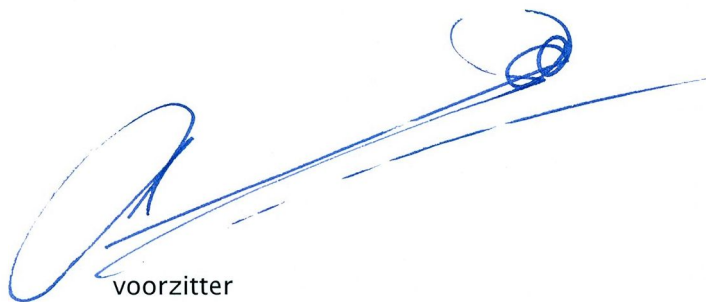
Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

Zwarte Haan, 12 september 2019

Partners vinden elkaar op Politieke Waddendag

Meer dan 110 bestuurders, politici en vertegenwoordigers van belangenorganisaties uit de Waddengemeenschap hebben donderdag 12 september de Politieke Waddendag bezocht. Aan de voet van de Friese zeedijk in Zwarte Haan werd een groot aantal actuele thema's rond de bescherming en ontwikkeling van het Waddengebied besproken. „Absoluut een positieve dag“, aldus statenlid Rien Cardol van Noord-Holland.

>> [Kijk hier voor de fotoreportage](#) <<

Energie kanaliseren

Voorzitter Arno Brok van het Regiecollege Waddengebied (RCW) memoreerde in zijn openingswoord de start van de nieuwe Beheerautoriteit voor de Waddenzee, waarbij onder de regie van de ministeries van I&W en LNV een nieuwe governancestructuur voor het Waddengebied wordt opgezet. Brok gaf aan dat nog niet duidelijk is hoe alles zijn beslag zal krijgen per 1 januari. “We werken er hard aan. Het wordt niet het zoveelste praatforum. Het wordt beter dan het geweest is. Ik wil de energie goed kanaliseren en me inzetten voor het gebied.”

Zelf wordt Brok vanuit zijn rol als Rijksheer voorzitter van het Omgevingsberaad. Hieraan nemen gebruikers van het Waddengebied deel zoals bewoners, belangen- en beheerorganisaties en overheidsorganisaties. Het Omgevingsberaad toetst of agendeert beleidsvoorstellen en adviseert het Bestuurlijk Overleg Wadden (BOW), waarin besluit-

vorming plaatsvindt over het Waddenbeleid. In het BOW zijn de beide ministeries, de drie waddenprovincies, de kust- en eilandgemeenten en waterschappen vertegenwoordigd. Brok is naast zijn rol in het Omgevingsberaad eveneens vice-voorzitter van het BOW.

In zijn openingstoespraak onderstreepte Brok dat de beide ministeries in de Waddenautoriteit niet centralistisch zullen opereren. Hij vertrouwt erop dat een goede balans en dynamiek zullen ontstaan. “Daar zet ik me met de drie waddengedeputeerden voor in.” Als er geen goede interactie is, is dat volgens hem de dood in de pot van de nieuwe constructie.”

Naast het BOW en het Omgevingsberaad zal de nieuwe Beheerautoriteit Waddenzee in opdracht van het BOW een integraal beheerplan voor de Waddenzee opstellen, waardoor de natuur betere bescherming krijgt en het visbeheer verbeterd wordt.

Een rijke regio

Sociaal-geograaf Meindert Schroor van de Waddenacademie betoogde in zijn lunchlezing dat de Waddenkust niet altijd economisch kwetsbaar is geweest. Voor 1880 was de regio dichtbevolkt en was er veel economische activiteit en daardoor rijkdom. „De Waddenkust was in trek. Er was veel nijverheid. Hoe anders is het nu. De kleistreek is kaal, leeg en zelfs bewoners vinden die soms “unheimisch”. Een gebied met krimp, een gebied dat er bij hangt. De Waddeneilanden hebben de omgekeerde ontwikkeling doorgemaakt. Vroeger domineerde armoede het eilandleven, nu zijn ze welvarend, een gewilde vakantiebestemming met schitterende natuur.

Bevolking Waddenkust in cijfers:

- In 1815: woonde 14,8% van de Nederlandse bevolking in Fryslân, Groningen of de kop van Noord-Holland
- In 2010: 8%
- In 1815 woonde 9,2% van de Nederlandse bevolking in de kleistreken
- In 2010: 3,7%

Volgens Schroor zijn er nogal wat uitdagingen om het Waddengebied naar een nieuw bloeiperiode te leiden. „Dat is niet zomaar klaar. Waar het mee begint is dat de inwoners weer trots moeten worden op hun gebied. Dat is de basis. Want ze zijn zelf de beste ambassadeurs van de Waddenregio.”

Schadeclaim voor reder MSC Zoe

In het panelgesprek met voorzitter Tineke Netelenbos van de Adviesraad Waddenzeehavens, directeur Fred Wouters van Vogelbescherming Nederland en de Groningse gedeputeerde Henk Staghouwer kwam onder andere de container-ramp met de MSC Zoe aan de orde. Het rijk heeft bij de rederij van MSC Zoe een claim neergelegd voor de gemaakte schoonmaakkosten in het Waddengebied.

Jacco Doze van Rijkswaterstaat Noord vertelde dat achter de schermen de gesprekken “op het scherp van de snede” worden gevoerd. Een gang naar de rechter sluit Rijkswaterstaat niet uit. De kosten voor het opruimen van de troep bedragen tot nog toe 3,3 miljoen euro. Maar over de daadwerkelijke schade aan het ecosysteem en de flora en fauna in het gebied is nog niets bekend. Rijkswaterstaat onderzoekt deze impact wel. Volgend jaar zal er meer bekend zijn over de resultaten van dat onderzoek.

Een langdurig, juridisch traject kan het gevolg zijn, meenden Staghouwer en Netelenbos. Om een ramp zoals met de MSC Zoe te voorkomen moeten de routes van schepen verlegd worden, vond Netelenbos. “Dat moet je wereldwijd met elkaar afspreken en vastleggen. Schepen zouden niet meer dicht onder de kust mogen varen.”

Gedeputeerde Staghouwer zag dat de container-ramp enorm veel energie losmaakt in de samenleving. “De ramp is verschrikkelijk, maar heeft ook de enorme betrokkenheid van mensen bij het Waddengebied laten zien. Dat heb ik als zeer positief ervaren.”

Geen Giethoornse toeristenstroom

Gerard van Klaveren, waarnemend burgemeester van Ameland, vertelde over de plannen voor een tunnel naar het eiland. Dit is een van de drie opties die een stuurgroep met daarin de provincie, Rijkswaterstaat en de gemeenten Ameland en Noord-Oost-Friesland hebben geïnventariseerd.

Dit naar aanleiding van het dichtslibben van de vaargeul en het belang van de Waddenzeehavens. Van Klaveren stelde dat vanuit een eilandgevoel het tunnelidee vermoedelijk wel verworpen zal worden.

Voor de levensvatbaarheid van Ameland moet de huidige diepte van de vaargeul gehandhaafd blijven voor een goede scheepvaartverbinding, meende Netelenbos. Ze was tegen onder-tunneling van het Wad. Dan valt de toeristenstroom niet meer te reguleren en wordt Ameland een “buitenplaats van Amsterdam.”

Fred Wouters vroeg zich ook af of je enorme hotels en flats op de Waddeneilanden moet willen. “De kwaliteit van het Waddengebied en de eilanden moet je behouden, maar je moet wel oog hebben voor de economie. Je wilt geen Giethoornse toeristenstromen; dan verdwijnt de kwaliteit snel en wordt het gebied onder de voet gelopen.”

Roger Davids van Merk Fryslân zei vanuit de zaal dat de Wadden zich zouden moeten richten op kleinschalig toerisme en de “kwaliteitstoerist”.

Dat is iemand die oog heeft voor natuur en cultuur en weinig overlast veroorzaakt.

Staghouwer blikte terug op de “bestuurlijke spaghetti”, die in zijn optiek niet vruchtbaar was. “De nieuwe Beheerautoriteit moet de ruimte krijgen, maar wel dienend aan het Waddengebied zijn. We verwachten er wat van.” Fred Wouters noemde het belangrijk dat er een integrale visie komt waardoor het Waddengebied behouden blijft. Als het Omgevingsberaad het eens is, mag Den Haag dit niet negeren. “Ze hoeven dan niet alles nog eens over te doen.”

Na de paneldiscussie was het tijd voor excursies, waarbij onder andere de kwelders achter de zeedijk verkend werden en de vishevel bij Zwarte Haan en de locatie voor de nieuwe Darksy-tuin bezocht konden worden. Ook vonden er workshops plaats over het Pact van Marrum, de vermarkting van Werelderfgoed Waddenzee en de verzilting van de landbouw in het Waddengebied.

Wat vonden de deelnemers van de Politieke Waddendag?

Ilja Zonneveld, raadslid Schiermonnikoogs

Belang: "Een hele mooie netwerkdag. Ik zit nu twee jaar in de raad en zo'n dag als vandaag helpt mij te zien hoe processen lopen. Mooi dat in de paneldiscussie de MSC Zoë aan bod kwam. Dat gaat ons als eiland natuurlijk aan."

Rien Cardol, statenlid GroenLinks in Noord-Holland, lid Algemeen Bestuur

Waddenfonds: "Absoluut een positieve dag. Tot 2026 wordt er veel geld in het Waddengebied gepompt om het gebied naar een hoger plan te tillen en de ecologie te versterken. Maar hoe meten we de resultaten? Ik vind het prettig dat ik daar vandaag meer over te weten ben gekomen door gesprekken in de wandelgangen."

Jan Doeke Tammes, raadslid Algemeen

Belang Vlieland: "Een hele leuke dag, waar ik veel leuke contacten heb gelegd. Ik kon kwijt wat ik kwijt wilde. Ik sprak Netelenbos erop aan dat de Waddenzeehavens de status van zeehaven kwijt zijn. Harlingen en Lauwersoog zijn dat niet meer. Daarom moeten kleine schippers apart betalen voor het inleveren van afval. Dat willen ze niet en daarom kieperen ze al hun vuil overboord."

Arja Kapitein, statenlid D66 Noord-Holland:

"Het belang van de Waddenzee moet meer voor het voetlicht komen. Verhalen vertellen is daarbij enorm belangrijk. Daarom vond ik het verhaal van Meindert Schroor zo inspirerend. Hij had het over de waarden die verankerd zijn in het gebied. Ooit was het rijk en groot. Misschien denken we nu wel te kleinschalig."

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	930
Extern Zaak ID	1167828
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	28
Omschrijving	Landbouw: Instellingsbesluit adviescommissie POP3 subsidies 'Verplaatsing van landbouwbedrijven' (C-agenda NLG 14 oktober 2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Met dit besluit wordt een adviescommissie ingesteld voor de beoordeling van de subsidieaanvragen voor de regeling 'Verplaatsing van landbouwbedrijven'.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

mw. D.E. Mooiman

BEL/REE

Telefoonnummer +31235144757

mooimand@noord-holland.nl

1 | 2

Betreft: instellingsbesluit adviescommissie POP3 subsidies Noord-Holland 'Verplaatsing van landbouwbedrijven'

Verzenddatum

11 SEP. 2019

Kenmerk

1167828/1259212

Geachte leden,

Uw kenmerk

-

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) brengen wij u het volgende besluit van ons college ter kennis:

Op 10 september jl. hebben wij het volgende besloten:

1. het instellingsbesluit voor de adviescommissie POP3 subsidies Noord-Holland 'Verplaatsing van landbouwbedrijven' vast te stellen;
2. besluit 1 te publiceren in het Provinciaal blad;
3. PS te informeren middels bijgevoegde brief.

Toelichting

Op 12 februari 2019 (1167828-1167883) hebben wij besloten om het onderdeel 'verplaatsing van glastuinbouwbedrijven' van het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2020 (POP3) open te stellen voor subsidieaanvragen. De openstellingperiode was van 25 februari tot en met 2 mei 2019.

De ingediende aanvragen worden beoordeeld en gerangschikt op basis van de criteria in de regeling. Voor deze beoordeling stellen wij,

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

conform art. 1.14 van de uitvoeringsregeling POP3, een adviescommissie in (besluit 1).

In het instellingsbesluit zijn zes leden benoemd. Zij nemen op persoonlijke titel deel aan de adviescommissie. Ze zijn geselecteerd op basis van hun kennis en ervaring met de glastuinbouw in Nederland en Noord-Holland.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	1011
Extern Zaak ID	1147256
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	29
Omschrijving	Milieu: Beslissing op bezwaar WOB verzoek Aanvullend Geluidsonderzoek Broekpolder

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Een beslissing op bezwaar is een heroverweging van een eerder door Gedeputeerde Staten genomen besluit, naar aanleiding van een door een belanghebbende hiertegen ingediend bezwaar.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

mw. M. Spoelman

CZ/JZ

Telefoonnummer +31235143373

spoelmanm@noord-holland.nl

1 | 2

Verzenddatum

– 4 SEP. 2019

Kenmerk

1147256/1266688

Uw kenmerk

**Betreft: beslissing op bezwaar Wob verzoek Aanvullend
geluidsonderzoek Broekpolder**

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) brengen wij u het volgende besluit van ons college ter kennis.

Op 26 september 2018 hebben wij u geïnformeerd over ons besluit met betrekking tot een verzoek om informatie over het Aanvullend geluidsonderzoek Broekpolder in het kader van het project Verbinding A8-A9.

Met dat besluit zijn onder de reikwijdte van het verzoek vallende documenten geweigerd met een beroep op de artikelen 10, lid 2 onder g Wob en artikel 11, lid 1 Wob.

Op 6 november 2018 hebben wij een bezwaarschrift ontvangen van de verzoeker, gericht tegen onze weigering om documenten zoals vermeld op de inventarislijst openbaar te maken.

Op 25 juli 2019 heeft een zitting plaatsgevonden van de Hoor- en Adviescommissie. De Hoor- en Adviescommissie heeft ons hierop geadviseerd om een aantal documenten alsnog openbaar te maken en ons besluit daarvoor gedeeltelijk te herroepen.

In de beslissing op bezwaar hebben we conform het advies van de Hoor- en Adviescommissie een aantal documenten alsnog openbaar gemaakt waarbij persoonsgegevens en persoonlijke beleidsopvattingen zwart zijn gelakt.

Postbus 3007

2001 DA Haarlem

Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33

2012 DE Haarlem

www.noord-holland.nl

Kvk-nummer 34362354

Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

U vindt de beslissing op bezwaar met de bijlagen op de provinciale website. Zie https://www.noord-holland.nl/Loket/Wob_verzoek/Wob_verzoeken_2019

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'R. W. M. M. Beljaans', with the word 'Loco.' written below it.

provinciesecretaris

R. W. M. M. Beljaans

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'C.J. Loggen', with the word 'Loco.' written below it.

voorzitter

C.J. Loggen

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	991
Extern Zaak ID	804913
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	30
Omschrijving	Recreatieschappen:Voordracht Zienswijzen 2019 financiële stukken Plassenschap Loosdrecht e.o. (A- Agenda cie NLG 14 oktober 2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

De samenwerking van gemeenten en provincies om recreatiegebieden in stand te houden is vastgelegd in gemeenschappelijke regeling van het Plassenschap Loosdrecht e.o. Op grond van artikel 59 van de Wet gemeenschappelijke regelingen worden de deelnemende partijen in de gelegenheid gesteld hun zienswijzen in te dienen op de concept jaarrekeningen, concept begrotingen en -begrotingswijzigingen. Voor de provincie is dit van belang vanuit bestuurlijk, beleidsmatig en financieel oogpunt.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. S. Koycu

BEL/GRN

Telefoonnummer +31235143469

koycus@noord-holland.nl

1 | 2

Verzenddatum

11 SEP. 2019

Kenmerk

804913/1268460

Uw kenmerk

Betreft: zienswijzen 2019 financiële stukken Plassenschap Loosdrecht
e.o.

Geachte leden,

Hierbij ontvangt u ter besluitvorming de bijgaande statenvoordracht
met het bijbehorende ontwerpbesluit, met bijlagen, over het indienen
van zienswijzen op de financiële stukken van het Plassenschap
Loosdrecht e.o.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

4 bijlage(n)

aanbiedingsbrief Plassenschap Loosdrecht, ontwerp begroting 2020,
ontwerp jaarrekening 2018, PS voordracht met ontwerp besluit.

Postbus 3007

2001 DA Haarlem

Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33

2012 DE Haarlem

www.noord-holland.nl

Kvk-nummer 34362354

Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Provinciale Staten van Noord-Holland

Haarlem, 14-10-2019

Onderwerp: zienswijzen financiële stukken Plassenschap Loosdrecht e.o.

Kenmerk: 804913/1268460

Bijlagen: –

Ontwerpbesluit

1. Inleiding

Op grond van artikel 59 van de Wet gemeenschappelijke regelingen (Wgr) worden de gemeenteraden van de deelnemende gemeenten en provinciale staten van de deelnemende provincie in de gelegenheid gesteld hun zienswijzen in te dienen over de concept begrotingen en concept begrotingswijzigingen van de desbetreffende gemeenschappelijke regeling. De jaarrekeningen worden ter kennisname aangeboden (artikel 58b Wgr).

Uw Staten hebben op 8 juli 2019 de financiële stukken van een viertal recreatieschappen behandeld. Daar zaten de stukken van het Plassenschap Loosdrecht e.o. niet bij. Zoals in de aanbiedingsbrief van 4 juli jl. van het Plassenschap Loosdrecht wordt aangegeven, ontvangt u deze stukken later dan gebruikelijk omdat het recreatieschap in de eerste helft van 2019 werd geconfronteerd met een aantal knelpunten binnen de uitvoeringsorganisatie Recreatie Midden-Nederland (RMN). Daarom worden de financiële stukken van dit recreatieschap u in deze voordracht separaat aangeboden.

2. Doelstellingen en evaluatiecriteria

Vanuit bestuurlijk, beleidsmatig en financieel oogpunt is het van belang dat er aandacht is voor verbonden partijen waar de provincie een financiële en/of bestuurlijke relatie mee heeft. De provincie Noord-Holland neemt deel in de gemeenschappelijke regelingen van vijf recreatieschappen:

- Recreatieschap Alkmaarder- en Uitgeestermeer,
- Recreatieschap Groengebied Amstelland,
- Recreatieschap Spaarnwoude,
- Recreatieschap Twiske- Waterland,

– Recreatieschap Plassenschap Loosdrecht e.o.

De recreatieschappen zijn opgericht om laagdrempelige recreatie dicht bij de stedelijke bebouwing mogelijk te maken. De recreatieschappen worden gefinancierd door de bijdragen van de participanten en uit huur- en pachttopbrengsten. Het Plassenschap Loosdrecht e.o. heeft de uitvoerende taken uitbesteed aan de gemeenschappelijke regeling Recreatie Midden Nederland (RMN). Alle andere recreatieschappen, hebben hun uitvoerende taken via een raamcontract uitbesteed aan Recreatie Noord-Holland NV (RNH).

Tot de uitvoerende taken van RMN behoort ook het opstellen van jaarrekeningen, begrotingswijzigingen en begrotingen. RMN offreert jaarlijks voor een totaalpakket aan diensten voor de recreatieschappen die zij bedient. De door het algemene bestuur van het recreatieschap goedgekeurde offerte vormt vervolgens de basis voor de begroting.

3. Financiering, communicatie en (burger)participatie

De jaarrekeningen 2018 ontvangt u als bijlage bij deze voordracht. De resultaten komen ten laste van de algemene reserve ofwel worden daaraan toegevoegd. Het recreatieschap heeft het jaar 2018 positief afgesloten met een gerealiseerd resultaat van € 75.744,-.

De ontwerp begroting 2020 van Plassenschap Loosdrecht e.o is gebaseerd op door het dagelijks bestuur op 27 juni 2019 vastgestelde financiële uitgangspunten.

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heeft de RMN-recreatieschappen tot 15 oktober 2019 uitstel verleend voor het indienen van de financiële stukken ten opzichte van de wettelijk verplichting dit vóór 1 augustus te doen. Reden voor deze uitstel is geweest dat RMN in de eerste helft van 2019 met een aantal knelpunten en uitdagingen binnen eigen uitvoeringsorganisatie werd geconfronteerd. Hierdoor konden de ontwerp jaarrekening 2018 en ontwerp begroting 2020 niet op tijd bij de deelnemers werden aangeleverd. In de aanbiedingsbrief heeft RMN de knelpunten en uitdagingen toegelicht.

Ontwikkeling weerstandsvermogen

Beoordeling weerstandsvermogen	2020	2021	2022	2023
Beschikbare weerstandscapaciteit	664.374	652.274	640.874	655.374
benodigd weerstandsvermogen voor risico's	211.892	211.985	212.080	212.176
Restant weerstandsvermogen	452.483	440.289	428.794	443.198

Tabel 1. Bron: ontwerp begroting 2020 Plassenschap Loosdrecht, bladzijde 16.

In de ontwerp begroting 2020 geeft het Plassenschap Loosdrecht aan, zoals uit bovenstaande tabel blijkt, dat de beschikbare weerstandscapaciteit ruimschoots voldoende is om de gekwantificeerde risico's af te dekken. In voorkomende gevallen zal in eerste instantie een beroep gedaan worden op de post onvoorzien en als deze niet toereikend is op de algemene reserve om tegenvallers op te vangen, zeker voor de grotere financiële tegenvallers. Mocht de algemene reserve niet toereikend zijn dan staan de deelnemende partijen in de gemeenschappelijke regeling hiervoor garant.

Zienswijzen

In onze zienswijzen van 2018 hebben wij gepleit voor een transparante, inzichtelijke begroting, waarbij de inhoudelijke doelen duidelijk zijn vertaald naar de financiën. Daarnaast hebben wij erop gewezen dat de begroting moet voldoen aan de eisen van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV). Wij hebben in onze zienswijzen 2018 aangegeven deze verbeteringen terug te willen zien in de begroting 2020. Wij constateren dat aan de vraag m.b.t. BBV is voldaan. De ontwerp begroting 2020 is volgens de financiële verslaggevingsregels van het BBV opgesteld. Het BBV is onlangs gewijzigd met als gevolg dat de begroting er voortaan anders uit komt te zien. Deze stelselwijziging geschiedt budgetneutraal, maar de begrotingsopbouw wijzigt ten opzichte van voorgaande begrotingen. Enerzijds technisch, doordat de wijze van rentetoerekening en overhead wijzigt. Anderzijds in de presentatie, omdat een aantal verplichte overzichten aan de huidige begroting (meerjarig) wordt toegevoegd. Daarnaast dienen rente, het begroot rekeningresultaat en overhead in een apart programma financiën gepresenteerd te worden.

Wat betreft onze andere zienswijzen in 2018, constateren wij dat de inzichtelijkheid van de begroting verder vergroot kan worden door een duidelijke link te leggen tussen de beleidsvoornemens en de financiële consequenties. We lezen in de begroting 2020 dat eind 2019 de visie, de strategische doelen en de inspanningen, die nodig zijn om deze te realiseren in 2020 en verder, worden vastgesteld. Hiertoe wordt een begrotingswijziging voorgelegd aan het bestuur. Wij zouden graag zien dat daarbij een doelenboom wordt opgenomen en dat deze doelenboom wordt vertaald naar de financiële programma's met daarbij een verantwoording van de kosten per subproduct.

Recreatie Midden-Nederland

Plassenschap Loosdrecht heeft samen met de twee andere deelnemers de Gemeenschappelijke Regeling Midden-Nederland (RMN) opgericht voor de uitvoeringstaken. Bij de RMN vindt op dit moment een transitie plaats om de organisatie toekomstbestendig te maken. De continuïteit van de bedrijfsvoering van RMN is op dit moment onzeker. RMN is momenteel bezig om via de volgende proces-stappen een oplossing voor dit probleem te vinden:

Processtap 1: Onderbouwing en transparantie (momenteel in uitvoering)

Processtap 2: Afwegingskader (juli / september)

Processtap 3: Verkenning opties voor de toekomst (september/ oktober 2019)

Processtap 4: Resultaat en besluitvorming (november/ december)

Processtap 5: Uitwerking (1e helft 2020)

Tegelijkertijd wordt geconstateerd dat het transitiebudget niet voldoende is om de basis op orde te krijgen. Aannemelijk is dus dat het Plassenschap voor 2019 een bijdrage zal moeten leveren aan de kosten van de transitie, waarvan de hoogte en of die structureel zullen zijn op dit moment nog onbekend is. Deze bijdrage zal worden omgeslagen naar de deelnemers van het Plassenschap, waaronder de provincie Noord-Holland. Dit komt bovenop de verhoging van de deelnemersbijdrage (zie hieronder) die noodzakelijk is om o.a. fouten uit het verleden te herstellen.

Om er zorg voor te dragen dat RMN na de transitie als stabiele organisatie verder gaat, vinden wij het belangrijk dat de deelnemers aan de gemeenschappelijke regeling het toezicht op RMN adequaat invullen. Wij vragen daarom aan het Plassenschap om te onderzoeken hoe de eigenaarsrol optimaal kan worden ingevuld.

Provinciale bijdrage 2020 aan Plassenschap Loosdrecht e.o.

De ontwerp begroting gaat uit van een verhoging van de deelnemersbijdrage van 6%. Deze is noodzakelijk vanwege:

- een structureel hogere doorbelasting van Recreatie Midden-Nederland omdat de loonkosten hoger zijn dan eerder geraamd. Sinds de reorganisatie in 2016 – als gevolg van de liquidatie van recreatieschap Utrechtse Heuvelrug, Vallei- en Kromme Rijngebied – zijn de formatieramingen en het verwerken van de loonindexatie als gevolg van cao-wijzigingen te laag geweest.
- De groot onderhoud- en investeringsplannen van Plassenschap Loosdrecht e.o. zorgen meerjarig voor extra kosten in de rente en afschrijvingen.

Indexering

In plaats van indexatie van eerder aangekondigde 1,5% kiest het Plassenschap Loosdrecht e.o. voor de verhoging van de deelnemersbijdrage met 6%.

Extra verhogingen van de deelnemersbijdrage

Het dagelijks bestuur van het recreatieschap waarin ook onze provincie vertegenwoordigd is, heeft op 27 juni jl. besloten, in afwijking van de Kadernota 2020 – in verband met een hogere doorbelasting van uitvoeringsorganisatie Recreatie Midden-Nederland – de deelnemersbijdrage met 6% te verhogen in plaats van met 1,5% te indexeren. Op deze manier komt het recreatieschap op een sluitende begroting 2020 en meerjarenbegroting.

De provinciale bijdrage in 2019 is € 501.740,- (€ 404.500,- + € 95.440 doorschuif btw). In 2020 wordt de provinciale bijdrage met deze 6% verhoging € 428.770,-. Het verschil is € 24.270,-. Daar komt ook nog een doorschuif btw van € 87.582,- bij. Hiermee wordt de provinciale bijdrage in 2020 € 516.352,-. De provincie krijgt de BTW later terug.

Begrotingswijziging 2019

In de aangeleverde ontwerp begroting 2020 wordt aangegeven dat: *“eind 2019 het Programma Loosdrechtse Plassen ter vaststelling zal worden voorgelegd aan het dagelijks en algemeen bestuur. Hierin zijn de visie en strategische doelen vastgelegd en worden de benodigde inspanningen voor 2020 en verder uiteengezet. Duurzaamheid en circulariteit zullen nadrukkelijke aandacht krijgen in het programma. Ten tijde van het opstellen van deze begroting zijn nog niet alle inspanningen geprogrammeerd. Eind 2019 wordt tegelijkertijd met de vaststelling van het programma een begrotingswijziging aan het bestuur voorgelegd”*.

Dit zou kunnen betekenen dat eind dit jaar een begrotingswijziging voor 2019 voorgesteld wordt. In dit geval hebben wij als deelnemer van het Plassenschap de mogelijkheid tijdens de DB- en AB-vergaderingen onze reactie te geven en indien besloten wordt tot begrotingswijziging, daarop een zienswijze van PS te kunnen geven.

Provinciaal budget

Het provinciale budget voor de recreatieschappen in 2020 biedt voldoende ruimte om in de ontwerp begroting 2020 van het Plassenschap Loosdrecht e.o. gevraagde bijdrage van de provincie te kunnen betalen.

4. Proces en procedure

Het besluit van uw Staten zal zo snel mogelijk worden gestuurd aan het dagelijks bestuur van het Plassenschap Loosdrecht e.o.

5. Voorstel

Wij stellen u voor te besluiten overeenkomstig het bijgaande ontwerpbesluit.

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

dhr. A.Th.H. van Dijk, voorzitter

mw. R.M. Bergkamp, provinciesecretaris

Ontwerpbesluit

Nr. 804913/1268460

Provinciale Staten van Noord-Holland;

gelezen de voordracht van Gedeputeerde Staten van 10 september 2019;

gelet op artikel 59 van de Wet gemeenschappelijke regelingen,

besluiten:

1. Kennis te nemen van de jaarrekening 2018 en in te stemmen met de ontwerpbegroting 2020 van Plassenschap Loosdrecht e.o.
2. Onderstaande zienswijzen op de ontwerpbegroting 2020 vast te stellen:
  - a) Wij verzoeken het bestuur van Plassenschap Loosdrecht e.o. de inzichtelijkheid van de begroting verder te vergroten en hiertoe bij de begrotingswijzing de visie en de strategische doelen uit het Programma Loosdrechtse Plassen door te vertalen naar een doelenboom waarbij inzichtelijk wordt gemaakt wat de verschillende doelen en daarbij horende (sub)producten gaan kosten.
  - b) Wij constateren dat RMN in zwaar weer zit. U geeft in de ontwerpbegroting aan dat sinds de reorganisatie in 2016 – als gevolg van de liquidatie van recreatieschap Utrechtse Heuvelrug, Vallei- en Kromme Rijngebied – er fouten zijn gemaakt in de formatieramingen en het verwerken van de loonindexatie als gevolg van cao-wijzigingen. Onder andere deze fouten leiden nu tot een verhoging van de deelnemersbijdrage. Er is een transitie nodig om de organisatie toekomstbestendig te maken en de bedrijfsvoering bij RMN uit de kwetsbare positie te halen. Als deelnemer aan de gemeenschappelijke regeling is het Plassenschap Loosdrecht e.o. gehouden aan de financiële tekorten bij RMN. Dit vraagt om een intensiever toezicht op de bedrijfsvoering bij RMN door het Plassenschap. Wij verzoeken het bestuur van Plassenschap derhalve om te onderzoeken hoe er optimaler invulling kan worden gegeven aan de rol van eigenaar van RMN en in het bestuur hierover een besluit te nemen.
3. De zienswijzen op de ontwerpbegroting 2020 toe te sturen aan het dagelijks bestuur van het Plassenschap Loosdrecht e.o.

Haarlem, 14-10-2019

Provinciale Staten voornoemd,

, voorzitter

, statengriffier

PLASSENSCHAP LOOSDRECHT

Aan de deelnemers van Plassenschap Loosdrecht
e.o.: de raden en de colleges van burgemeester en
wethouders van de gemeenten Stichtse Vecht,
Utrecht en Wijdmeren en de staten en het college
van de provincies Noord-Holland en Utrecht.

Ons kenmerk: UIT-195017 / Z-192733
Referentie: Helga Hijdra
E-mailadres: h.hijdra@recreatiemiddennederland.nl
Bijlage(n): 2
Onderwerp: Ontwerp Begroting 2020 en Ontwerp Jaarrekening 2018

● **TELEFOON**
030 297 40 00

● **POSTADRES**
Postbus 8058
3503 RB Utrecht

● **BEZOEKADRES**
Archimedeslaan 6
3584 BA Utrecht

● **ONLINE**
www.recreatiemiddennederland.nl
info@recreatiemiddennederland.nl

● **FINANCIEEL**
IBAN NL68 BNGH 0285012290
BIC BNGH NL2G
BTW NL804162591B01
KvK 52394832

Utrecht, 4 juli 2019

Geachte deelnemer aan Plassenschap Loosdrecht e.o., geachte heer, mevrouw,

Bijgevoegd ontvangt u de Ontwerp Jaarrekening 2018 en de Ontwerp Begroting 2020 die door het dagelijks bestuur in de vergadering van 27 juni jl. zijn opgesteld. U ontvangt deze stukken later dan gebruikelijk – zoals wij u op 19 april jl. per brief hebben laten weten – omdat we in de eerste helft van 2019 werden geconfronteerd met een aantal knelpunten en uitdagingen binnen onze uitvoeringsorganisatie Recreatie Midden-Nederland (RMN).

Deze knelpunten en uitdagingen hebben gevolgen voor de realisatie van de ambities van het Plassenschap als vastgesteld in de 'Kadernota 2020' die u begin dit jaar voor zienswijze heeft ontvangen. De begroting van het Plassenschap bestaat namelijk voor een belangrijk deel uit een doorbelasting van RMN. Het personeel dat werkzaam is voor ons Plassenschap is immers in dienst bij RMN.

RMN staat – als uitvoeringsorganisatie voor Plassenschap Loosdrecht e.o. en Recreatieschap Stichtse Groenlanden (de schappen) – voor de knelpunten en uitdagingen:

- Vanwege de reorganisatie van RMN (2016-2018), als gevolg van de liquidatie van recreatieschap Utrechtse Heuvelrug Vallei- en Kromme Rijngebied (UHVK), is de bedrijfsvoering van RMN onder grote druk komen te staan. Met name de financiële functie is ontoereikend: het financiële systeem is niet goed ingericht en de koppelingen tussen systemen ontbreken waardoor de financiële positie niet gemonitord kan worden.
- Het preventief begrotingstoezicht over boekjaar 2018 en de implementatie van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) heeft veel extra inzet gevraagd waardoor niet alleen een achterstand is ontstaan in het opstellen van de planning & control producten, maar waarbij ook fouten zijn geconstateerd in voorgaande begrotingen. Wijzigingen in formatie en indexatie zijn niet goed verwerkt, waardoor RMN structureel te weinig middelen heeft om de personeelslasten voor de schappen te kunnen dekken. Dit is in de begrotingen van 2020 gecorrigeerd.
- Recreatie staat de laatste jaren weer wat hoger op de politieke agenda en de bestuurlijke betrokkenheid bij het schap is vergroot. De deelnemers van de schappen zien namelijk in dat recreatie van groot belang is voor de aantrekkingskracht van de regio en willen hier o.a. via het schap aan bij blijven dragen. RMN – de uitvoeringsorganisatie van de schappen – gaat deze uitdaging graag aan, maar moet

daarvoor transformeren van een budget-gestuurde beheerorganisatie die zich richt op het uitvoeren van taken naar een professionele programma-gestuurde organisatie die zich richt op het realiseren van doelen. Enkel de begroting en de jaarrekening dienen momenteel als basis voor sturing en verantwoording, maar deze documenten bieden onvoldoende handvatten om te kunnen sturen op de realisatie van ambities en geven te weinig inzicht in de realisatie en prestaties. Hier hebben zowel de deelnemende gemeenten en provincies, als de schappen én RMN last van.

Ontwerp Begroting 2020

Deze ontwikkelingen leiden tot een tekort in de begroting van RMN. Dit tekort moet worden doorbelast aan de schappen. Binnen de begroting van het Plassenschap is echter geen ruimte om dit tekort op te vangen. De deelnemersbijdrage zou daarom met 15% verhoogd moeten worden om deze kosten te dekken. Het dagelijks bestuur heeft in haar vergadering d.d. 13 juni echter aangegeven dat deze verhoging onacceptabel is en heeft RMN verzocht nog eens kritisch naar geplande onderhoudswerkzaamheden en vervangingsinvesteringen te kijken om te bezien of temporisering mogelijk is om de verhoging van de deelnemersbijdrage te beperken. Op 27 juni jl. heeft het dagelijks bestuur bijgevoegde begroting opgesteld waarin de deelnemersbijdrage met 6% wordt verhoogd. De volgende werkzaamheden zijn verschoven:

- De beschoeiing Kalverstraat is naar 2022 verschoven.
- Werkhaven Rimboe (beschoeiingen, bedrijfsgebouw en bestrating) is verschoven naar 2021 (50%) en 2022 (50%).
- De dekking voor de bijdrage aan het OVP is bijgesteld van €83.000 naar €70.914, waarmee de marge voor onvoorziene gevallen is verdwenen.
- De post onvoorzien in van 0,5% naar 0,1% aangepast.

Daarnaast is in de Ontwerp Begroting 2020 een incidenteel Transitiebudget RMN opgenomen dat vooralsnog op PM staat.

Begrotingswijziging 2019

Bovengenoemde ontwikkelingen hebben niet alleen gevolgen voor de begrotingen 2020, maar zullen ook leiden tot een begrotingswijziging 2019. Naar verwachting wordt de begrotingswijziging in september opgesteld en met u gedeeld.

Afwijking Kadernota 2020

Ten aanzien van de doorbelaste personeels- en apparaatskosten wijkt de voorliggende Ontwerp Begroting 2020 af van de uitgangspunten in de Kadernota 2020. De voorgenomen ambities om meer in te zetten op toezicht en handhaving zijn niet in de Begroting 2020 verwerkt. Dit zou het tekort verder doen oplopen.

Perspectief

Het dagelijks bestuur verwacht dat Recreatie Midden-Nederland in de komende periode stappen gaat zetten om orde op zaken te stellen, vooral ten aanzien van de financiële administratie. Er moeten maatregelen worden getroffen om de continuïteit voor de korte termijn te waarborgen. Daarnaast wordt na het zomerreces gestart met de verkenning van een toekomstperspectief voor de lange termijn. In dit proces zullen ook de deelnemende gemeenteraden en Provinciale Staten betrokken worden.

Ontwerp Jaarrekening 2018

De accountantscontrole is op het moment van verzenden nog niet afgerond. Zodra de controle is afgerond wordt de (goedkeurende) accountantsverklaring zo spoedig mogelijk nagezonden.

Zienswijze

In overeenstemming met de Wet gemeenschappelijke regelingen wordt u in de gelegenheid gesteld een zienswijze kenbaar te maken op de Ontwerp Begroting, voordat deze ter vaststelling wordt geagendeerd voor de vergadering van het algemeen bestuur.

Graag ontvangen wij uw (voorgenomen) zienswijze vóór 1 oktober 2019, zodat het algemeen bestuur uw zienswijzen kan betrekken in de besluitvorming.

Informatiebijeenkomst

Wij realiseren ons dat de geschetste situatie tot vragen leidt. Om die reden organiseren wij, voorafgaand aan de beraadslaging in uw raden en staten, een informatiebijeenkomst voor (de vertegenwoordigers in) de deelnemende gemeenteraden en Provinciale Staten.

Deze informatiebijeenkomst wordt gehouden op **10 september van 19 tot 21 uur** (locatie en programma volgen z.s.m.). Tijdens deze bijeenkomst maken wij u graag deelgenoot van onze uitdagingen en knelpunten en kunt u vragen stellen om tot een weloverwogen zienswijze te komen.

Met vriendelijke groet,
namens het dagelijks bestuur

Sofie Stolwijk
Secretaris

**PLASSENSCHAP
LOOSDRECHT.**

ONTWERP
BEGROTING 2020

25 JUNI 2019

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	4
1.1	Algemeen.....	4
1.2	Uitgangspunten	4
1.3	Ontwikkelingen	5
1.4	Procedure	5
1.5	Leeswijzer.....	5
2.	Wat willen we bereiken en wat gaan we doen?	6
2.1	Ontwikkelingen	6
	Gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen	6
	Regelgeving, ontheffingverlening en handhaving	6
	Terreinen Plassengebied.....	6
	Terreinen Veenweidegebieden.....	7
	Vervangen beschoeiingen	7
2.2	Beheer en Onderhoud	7
	Nieuw beheersysteem en plannen voor beheer & onderhoud	7
	Meerjaren onderhoudsplan (MJOP)	7
	Groot en dagelijks onderhoud	8
2.3	Toezicht & Handhaving	9
3.	Wat mag het kosten?.....	10
3.1	Financiering	10
3.2	Financiële uitgangspunten (ontwerp)begroting 2020	10
	Taakvelden	10
	Investeringen	10
	Overhead	10
	Rente	11
	Vergelijkbaarheid van cijfers voorgaande jaren	11
4.	Paragrafen	12
4.1	Treasury paragraaf / financiering	12
	Beleidsuitgangspunten	12
	Mutaties in de leningenportefeuille	12
	EMU saldo	13
	BBV en rentetoerekening	13

4.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing	14
Risicobeheersing	14
Weerstandsvermogen	15
4.3 Financiële Kengetallen	16
Beoordeling kengetallen algemeen	17
Beoordeling kengetallen Plassenschap Loosdrecht.....	17
4.4 Bedrijfsvoering & personeel	18
Bedrijfsvoering	18
Overhead en toerekening personeelskosten.....	18
4.5 Onderhoud kapitaalgoederen	18
4.6 Verbonden partijen	19
Recreatie Midden Nederland (RMN)(prog. 1)	19
4.7 Lokale heffingen	19
5. (Ontwerp)begroting 2020, meerjarenbegroting 2020 – 2023	21
5.1 Overzicht van de baten en lasten 2020	21
5.2 Toelichting op overzicht van baten en lasten	21
Lasten	21
Baten	22
5.3 Overzicht incidentele baten en lasten.....	22
5.4 Toelichting op de financiële positie.....	22
6. Balans	23
6.1 Geprognosticeerde balans 2019 – 2023	23
6.2 Toelichting op de geprognosticeerde balans.....	23
Bijlage 1 Overzicht reserves en voorzieningen	24
Bijlage 2 Meerjarige investeringsplanning	25
Bijlage 3 Overzicht van geldleningen	27
Bijlage 4 Baten en lasten op taakveldniveau.....	28
Bijlage 5 Deelnemersbijdrage 2020	29

1. Inleiding

1.1 Algemeen

Voor u ligt de Ontwerp Programmabegroting Plassenschap Loosdrecht e.o. 2020, opgesteld in opdracht van het dagelijks bestuur van het Plassenschap Loosdrecht e.o. door zijn bedrijfsvoeringsorganisatie Recreatie Midden-Nederland (RMN).

Plassenschap Loosdrecht e.o. is een gemeenschappelijke regeling (GR) op grond van de Wet gemeenschappelijke regelingen (Wgr). Binnen deze GR werken de gemeenten Wijdmeren, Stichtse Vecht, Utrecht en de Provincies Utrecht en Noord-Holland samen aan beheer en ontwikkeling van toegankelijke recreatiegebieden voor inwoners en bezoekers van de regio.

Plassenschap Loosdrecht e.o. zet zich in voor openlucht recreatie en zorgt voor het behoud van natuur, landschap en de cultuurhistorische elementen die bepalend zijn voor de kwaliteit het recreatiegebied. Daarnaast zorgt het Plassenschap voor het nautisch- en vaarwegbeheer van het openbaar water binnen het werkgebied.

Het werkgebied van Plassenschap Loosdrecht e.o. omvat alle wateren van de Loosdrechtse Plassen, de legakkergebieden, moeras- en rietlanden en aangrenzende veenweidegebieden. Het recreatiegebied en de verschillende terreinen bieden mogelijkheden voor ontspanning, rust, beweging en plezier voor inwoners én bezoekers van de regio.

Het Plassenschap heeft de uitvoering van zijn werkzaamheden - Beheer & Onderhoud, Toezicht & Handhaving, Ontwikkeling, Exploitatie, Bedrijfsvoering en Bestuursondersteuning - belegd bij RMN. RMN is dé uitvoeringsorganisatie voor Plassenschap Loosdrecht e.o., Recreatieschap Stichtse Groenlanden en Routebureau Utrecht.

De helft van de uitgaven van het Plassenschap bestaan dan ook uit kosten voor RMN.

RMN is 'under construction'. Momenteel werkt RMN aan een plan van aanpak om de benodigde verbeteringen in de bedrijfsvoering te realiseren. Er worden verschillende scenario's verkend waarvan de financiële consequenties nog niet bekend zijn. Plassenschap Loosdrecht e.o. heeft voor 2020 geen concreet transitiebudget geraamd, maar wel een PM post opgenomen voor de te verwachte kosten.

1.2 Uitgangspunten

De door de Plassenraad (het algemeen bestuur) vastgestelde Kadernota 2020 dient als algemeen beleidskader en uitgangspunt voor het opstellen van de programmabegroting. De kadernota is in het dagelijks bestuur van 21 november 2018 vastgesteld en voor zienswijze aangeboden aan de deelnemers. Tijdens het opstellen van de Kadernota werd uitgegaan van een verhoging van de deelnemersbijdrage van 1,5% (als gevolg van loon- en prijsindexatie), inmiddels is duidelijk geworden dat een verhoging van 6% noodzakelijk is. Dit wordt veroorzaakt door:

- Een structureel hogere doorbelasting van Recreatie Midden-Nederland omdat de loonkosten hoger zijn dan eerder geraamd. Sinds de reorganisatie in 2016 – als gevolg van de liquidatie van recreatieschap Utrechtse Heuvelrug, Vallei- en Kromme Rijngebied – zijn er fouten gemaakt in de formatieramingen en het verwerken van de loonindexatie als gevolg van cao-wijzigingen.
- De groot onderhoud- en investeringsplannen van Plassenschap Loosdrecht e.o. zorgen meerjarig voor extra kosten in de rente en afschrijvingen.

1.3 Ontwikkelingen

Voor het begrotingsjaar 2020 zijn de volgende ontwikkelingen van belang:

- Eind 2019 wordt het Programma Loosdrechtse Plassen ter vaststelling voorgelegd aan het dagelijks en algemeen bestuur. Hierin zijn de visie en strategische doelen vastgelegd en worden de benodigde inspanningen voor 2020 en verder uiteengezet. Duurzaamheid en circulariteit zullen nadrukkelijke aandacht krijgen in het programma. Ten tijde van het opstellen van deze begroting zijn nog niet alle inspanningen geprogrammeerd. Eind 2019 wordt tegelijkertijd met de vaststelling van het programma een begrotingswijziging aan het bestuur voorgelegd.
- Vanaf 2020 zal Plassenschap Loosdrecht e.o. jaarlijks een financiële bijdrage betalen voor deelname aan het Gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen (OVP). Deze bijdrage is verwerkt en zichtbaar gemaakt in deze begroting.

1.4 Procedure

Het dagelijks bestuur biedt deze 'Ontwerp Programmabegroting 2020' voor zienswijze aan de raden van de deelnemende gemeenten en aan provinciale staten van de deelnemende provincies aan. Met inachtneming van eventuele zienswijzen stelt de Plassenraad de 'Programmabegroting 2020' vast.

1.5 Leeswijzer

In het eerste hoofdstuk heeft u de algemene uitgangspunten voor het opstellen van deze programmabegroting kunnen lezen. Het tweede hoofdstuk is het programmaplan 2020. In dit hoofdstuk worden de strategische doelstellingen van het Plassenschap Loosdrecht beschreven. Hoofdstuk drie beschrijft wat het gaat kosten en hoofdstuk vier bevat de paragrafen die nader ingaan op risico's en weerstandvermogen, onderhoud kapitaalgoederen, financiering en bedrijfsvoering. Hoofdstuk vijf bevat de exploitatiecijfers voor 2020 en een toelichting op de ontwikkeling van deze cijfers en er wordt een beeld geschetst van de meerjarige ontwikkeling van de exploitatie. Ten slotte geeft hoofdstuk zes een beeld van de financiële positie van het Plassenschap Loosdrecht e.o.

2. Wat willen we bereiken en wat gaan we doen?

2.1 Ontwikkelingen

Gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen

Het Plassenschap Loosdrecht e.o. is mede ondertekenaar van het Gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen (OVP). Het Plassenschap is daarmee een verplichting aangegaan van in totaal € 906.000 en heeft hiervoor een bestemmingreserve gevormd. De totale bijdrage dient volgens een vastgesteld kasritme te worden bijgedragen in de periode 2017-2028. Het Plassenschap betaalt met name voor uit te voeren baggerwerkzaamheden. Vanaf 2020 wordt rekening gehouden met een jaarlijks te financieren bedrag van € 70.914,00. In het laatste jaar van het Gebiedsakkoord wordt het resterende deel van de bijdrage verrekend.

Regelgeving, ontheffingverlening en handhaving

Verordening Plassenschap Loosdrecht

De Plassenraad heeft in 2018 de nieuwe Verordening Plassenschap Loosdrecht vastgesteld. Op basis van deze verordening dient het dagelijks bestuur nadere (beleids)regels vast te stellen voor onder meer commerciële activiteiten op het water, overgangsrecht voor verleende pleziervaartuigontheffingen en hondenlosloopgebieden. De verboden, voor zover er geen ontheffing is verleend, vragen om toezicht en handhaving. Voor de bestuurlijke handhaving dient de hoogte van de dwangsommen te worden geactualiseerd.

Besluit Motorboten

Het dagelijks bestuur heeft in 2018 besloten om de evaluatie van het Besluit Motorboten uit te stellen in verband met de 'Campagne Snelvaren' die in de zomer 2018 is gehouden en ook in de zomer van 2019 zal plaatsvinden. Na de Campagne Snelvaren 2019 – die zich richt op het beperken van overlast door snelvaren d.m.v. een betere samenwerking met politie, gemeente en brandweer – wordt het snelvaarbeleid geëvalueerd. Mogelijk leidt dit tot een wijziging van het Besluit Motorboten (waarin het snelvaarbeleid is vastgelegd) in 2020.

Evaluatie Paalkamperen

Het Plassenschap heeft in 2018 het zogeheten 'paalkamperen' mogelijk gemaakt op 2 eilanden: Meent en Markus Pos. Het bestuur zal in de tweede helft van 2020 het paalkamperen evalueren. In 2021 worden mogelijke wijzigingen in het beleid rond paalkamperen doorgevoerd.

Digitale ontheffingverlening

RMN wil in 2019 verkennen hoe de ontheffingverlening gedigitaliseerd en geautomatiseerd kan worden, met als doel het verstrekken van ontheffingen eenvoudiger te maken voor de recreant en tegelijkertijd de administratieve last voor de bedrijfsvoering te verminderen. Met ingang van 2020 wordt het uitgeven van snelvaarontheffingen zoveel mogelijk automatisch en digitaal uitgevoerd.

Terreinen Plassengebied

Herinrichting Werkhaven Rimboe

In 2019 wordt een ontwerp voor de herinrichting van werkhaven 'Rimboe' opgesteld. Uitgangspunt is om het terrein zo in te richten dat deze niet alleen als werkhaven kan dienen, maar ook voor recreatiedoeleinden kan worden gebruikt. Rimboe is namelijk één van de weinige plekken waar openbare toegankelijkheid naar het plassengebied voor recreanten gerealiseerd zou kunnen worden. Het voorlopige ontwerp en de benodigde investering wordt in de tweede helft van 2019 ter

besluitvorming voorgelegd aan het dagelijks bestuur. In 2020 wordt hiervoor de planologische procedure doorlopen en in 2021 kan worden gestart met de uitvoering.

Herziening Erfpacht recreatiecentrum Mijnden

Naar verwachting bereiken Plassenschap Loosdrecht e.o. en Recreatiecentrum Mijnden in 2019 overeenstemming over de herziening van de erfpacht (voorwaarden en hoogte van de canon) als gevolg van de uitbreidingsplannen van Recreatiecentrum Mijnden, die sinds de wijziging van het bestemmingsplan in 2017 mogelijk zijn. De hogere inkomsten uit de erfpacht worden na ondertekening van de overeenkomst opgenomen in de begroting.

Terreinen Veenweidegebieden

Plassenschap Loosdrecht e.o. verkent de mogelijkheden voor passende recreatieve ontwikkeling bij de terreinen – Bosdijk, Zwaan, de Aa, de Geer, Oukoperdijk – in het westelijk weidegebied in de gemeente Stichtse Vecht (Breukelen). Ontwikkelingen zijn gericht op het verhogen van de recreatieve meerwaarde en het beperken van de kosten voor het beheer & onderhoud van deze terreinen.

Vervangen beschoeiingen

Het algemeen bestuur heeft eind 2018 het herijkte investeringsplan 2019-2024 voor het vervangen van beschoeiing vastgesteld. Inzet is om de opgelopen achterstand in het vervangen van de beschoeiingen versneld in te lopen conform de door het dagelijks bestuur vastgestelde planning. De beschoeiingen worden aan het einde van de levensduur vervangen door duurzame beschoeiingen. Het vervangen van de beschoeiingen heeft de komende jaren nadrukkelijk de aandacht.

2.2 Beheer en Onderhoud

Nieuw beheersysteem en plannen voor beheer & onderhoud

Het beheer is in beweging. Tot op heden vindt de aansturing van beheer & onderhoud plaats via budgetten die gebaseerd zijn op een theoretisch model. In 2015 is ervoor gekozen om over te stappen naar een systeem waarbij gestuurd kan worden op kwaliteit. Hiervoor is het systeem GeoVisia eind 2015 aangeschaft en in 2016 is gestart met de inrichting van het systeem. In 2016 en 2017 zijn de terreinen en arealen ingemeten en verwerkt. In 2018 is een begin gemaakt met het invoeren van gegevens om de technische beheermaatregelen te kunnen doorrekenen. De jaren 2019, 2020 en 2021 staan in het teken van het complementeren van de benodigde beheergegevens. Door middel van inspectierondes wordt de technische staat van alle elementen in de beheergebieden in kaart gebracht zodat er een gedetailleerd inzicht in de huidige staat en onderhoudsbehoefte ontstaat.

In 2019 worden nieuwe beheerplannen opgesteld. Deze plannen geven een actuele beschrijving van de (beeld)kwaliteit per beheergebied. Hierin wordt ook de verhouding tussen de gerealiseerde kwaliteit en de beheerkosten getoetst. De beheerplannen maken het mogelijk om in 2019 met de deelnemers van het Plassenschap in gesprek te gaan over de uitgangspunten van het beheer, de huidige beheerkeuzes en of de gerealiseerde kwaliteit overeenkomt met de wensen en verwachtingen van de deelnemers.

Meerjaren onderhoudsplan (MJOP)

Naast de jaarlijkse begroting voor de reguliere onderhoudswerkzaamheden heeft het Plassenschap een meerjaren onderhoudsplan (MJOP) 2019-2029. Dit MJOP geeft invulling aan de wettelijke verplichtingen en laat zien waar de komende periode groot onderhoud aan de paden en recreatieterreinen of objecten gepland staat.

Momenteel is het MJOP nog gebaseerd op een theoretische model dat uitgaat van de technische levensduur. In 2021 verwacht RMN GeoVisia volledig te hebben ingericht en wordt het MJOP herijkt

op basis van de daadwerkelijke staat. Vanaf dat moment is het mogelijk om jaarlijks een nauwkeuriger beeld te geven van de te verwachten werkzaamheden en de te maken kosten voor de periode 2021-2045. In 2021 wordt de input voor het beheersysteem volledig gemaakt om per 2022 volgens de nieuwe methodiek te kunnen werken.

Groot en dagelijks onderhoud

Wegen

Jaarlijks worden wegen geïnspecteerd. Acties hierop worden planmatig aangepakt en in de meerjarenbegroting opgenomen. Gaten in de half-verharde parkeergedeelten en paden op de recreatieterreinen worden jaarlijks gevuld, net als gaten in het asfalt van toegangswegen en fietspaden.

Het periodiek aanbrengen van een nieuwe slijtlaag of deklaag bij de diverse (half)verhardingen behoort tot het groot onderhoud.

Mede omdat een aantal recreatieve voorzieningen al “oud” is, moet rekening worden gehouden met een stijging van de kosten van groot onderhoud. Dit wordt niet gecompenseerd door vermindering van afschrijvingen op de recreatieve voorzieningen. De aanlegkosten van bijna alle voorzieningen zijn in het verleden voor 50 tot 100% gesubsidieerd; op het gesubsidieerde deel is niet afgeschreven.

Gebouwen en riolering

Het onderhoud bestaat voornamelijk uit het periodiek schilderen van het houtwerk, het repareren van kapot sanitair en het verhelpen van storingen.

Watergangen en oevers

Bij de najaarsschouw wordt de oever- en watervegetatie van de watergangen in het plassengebied gemaaid volgens het slotenbestek. De rietvegetatie wordt gemaaid. Het dijkje langs de Westelijke Drecht (t.o. Mijnden) wordt kort gehouden om uitspoelgaten en lekkages tijdig te kunnen ontdekken. Voor het bestrijden van de overmatige waterplanten is het project “bestrijden van exoten” binnen het gebiedsplan OVP gestart. Binnen het gebiedsplan OVP is voor bestrijding budget geraamd. Het Plassenschap neemt deel aan de projectgroep. Scheisloten worden in het najaar van 2020 opnieuw gesloot.

Vanaf 2015 worden beschoeiingen van eilanden en vaarwegen waar nodig vervangen door een duurzame combi damwand beschoeiing of wordt waar nodig groot onderhoud uitgevoerd. Dit project loopt door in 2020 waarbij het project volgens huidige planning doorgang vindt.

Het schap beheert ca. 14 kilometer legakkers in de Noordelijke en Zuidelijke Kievitsbuurt en langs de Muyevelde Wetering. De laatste jaren zijn beschoeiingswerkzaamheden uitgevoerd aan de Kalverstraat (ca 1/3e deel), de Westelijke Drecht en de ‘s-Gravelandse vaart (het onbeschoeide gedeelte langs de weg).

Sluizen

Het Plassenschap heeft 4 sluizen in bezit. Het beheer en onderhoud van deze vier sluizen is middels een driejarig bestek ondergebracht (2018-2020) bij een aannemer. Deze aannemer voert storingsopvolging uit en tevens het reguliere en groot onderhoud.

Groen: beplantingen

Op de eilanden en terreinen wordt een beheer gevoerd van middenbos. Bij de herinrichting van De Strook is op delen een struikenbeplanting aangebracht.

Op de legakkers in de Kievitsbuurten en de Muyevelde Wetering wordt een hakhoutbeheer gevoerd. Het gaat om ca. 2 kilometer te snoeien akker. Op het terrein Bosdijk worden, in verband met essentaksterfte, de plantvakken heringericht en de essen vervangen door andere boomsoorten, het advies is omvormen naar Elzenbroekbos.

Groen: grasvegetaties

Op de eilanden zijn de gazons allemaal ingericht voor intensief recreatief gebruik, op de terreinen veelal extensiever. Gedurende het seizoen wordt het gras met grote regelmaat gemaaid.

Schoonhouden en vuilafvoer

Dit betreft het schoonhouden van de terreinen, de gebouwen en de watergangen.

Terreininventaris

Onder terreininventaris valt het beheer en onderhoud van onder andere terreinmeubilair, speelvoorzieningen, afzettingen, kunstwerken en installaties. Terreinmeubilair dient veilig, onderhoudsarm en vandalismebestendig te zijn. Bij de picknicksets en –banken beperkt het onderhoud zich tot schilderwerk en het vervangen van kapotte onderdelen (maar meestal de hele set). Dat geldt ook voor de op recreatieterreinen aangebrachte beheerborden, verordeningeborden, steigers en dergelijke. Deze zijn uitgevoerd in kunststof, zodat het onderhoud bestaat uit het vervangen van kapotte onderdelen en het eventueel verwijderen van graffiti.

De speelvoorzieningen zijn uitgevoerd in hout, staal, aluminium of kunststof. Het onderhoud bestaat uit het vervangen van kapotte onderdelen en het frezen van de ondergrond om te voldoen aan de veiligheidseisen (val-dempende waarde) vanuit het Wet Attractiebesluit. Elk jaar worden alle speeltoestellen op veiligheid beoordeeld door een gecertificeerd instituut. De hieruit voortkomende acties worden planmatig opgelost en tevens in de meerjarenbegroting opgenomen.

Op de recreatieterreinen zijn robuuste vuilnisbakken geplaatst, die tegen een stootje kunnen. Het onderhoud beperkt zich tot het vervangen van vernielde bakken. Aan terreininventaris wordt alleen dagelijks onderhoud gepleegd totdat deze aan vervanging toe is. Meubilair dat is geschonken aan het schap wordt niet vervangen of hersteld.

Materieel

Materieel betreft het onderhoud aan de onderhoudsvoertuigen, aanbouwmachines, ed. zoals werkboden met hydraulische kraan, trekkers, veegmachine, maaimachine, werkboden, etc. Jaarlijks wordt het materieel gekeurd door een gecertificeerd bedrijf. Het onderhoud bestaat uit dagelijks onderhoud zoals, doorsmeren, vervangen filters, schoonmaak en het herstellen van storingen. Na afschrijving (de technische levensduur) wordt het materieel vervangen.

2.3 Toezicht & Handhaving

De overlast van onder meer gevaarlijk vaargedrag, te snel varen en het aanleggen op plaatsen waar dit niet is toegestaan, neemt toe. Daarom is er behoefte aan meer toezicht en handhaving door BOA's van RMN en andere toezichthoudende instanties op het water. RMN wil ook de veiligheid van de BOA's verbeteren, onder meer door te voorkomen dat een BOA alleen en zonder collega nautisch toezicht houdt. Dit gebeurt momenteel regelmatig en dat is in strijd met de Arbo-wetgeving.

Plassenschap Loosdrecht e.o. wil in de komende jaren, samen met zijn partners in het veld, meer gaan handhaven op het naleven van de 'eigen' regelgeving. Dit vraagt om inzet op bestuurlijke handhaving (zo nodig intrekken verleende ontheffingen / opleggen van dwangsommen) naast de strafrechtelijke handhaving, die gebruikt wordt voor het beboeten van snelvaarovertradingen. Hiermee wordt het verantwoordelijke bestuur richtinggevend in plaats van het openbaar ministerie. Bestuurlijke handhaving krijgt daarom een structurele plek in de begroting, Recreatie Midden-Nederland zorgt ervoor dat er voldoende capaciteit beschikbaar is voor de interne afhandeling van geconstateerde overtradingen van de schapsverordeningen en juridisch advies.

3. Wat mag het kosten?

3.1 Financiering

De Ontwerpbegroting 2020 wordt volgens de financiële verslaggevingsregels van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) opgesteld. Het BBV is onlangs gewijzigd met als gevolg dat de begroting er voortaan anders uit komt te zien. Deze stelselwijziging geschiedt budgetneutraal, maar de begrotingsopbouw wijzigt ten opzichte van voorgaande begrotingen. Enerzijds technisch, doordat de wijze van rentetoerekening en overhead wijzigt. Anderzijds in de presentatie, omdat een aantal verplichte overzichten aan de huidige begroting (meerjarig) wordt toegevoegd. Daarnaast dienen rente, het begroot rekeningresultaat en overhead in een apart programma financiën gepresenteerd te worden. Tot slot zal door toepassing van het vernieuwde BBV het financiële kader (financiële verordening en mogelijk ook de GR) geactualiseerd moeten worden.

3.2 Financiële uitgangspunten (ontwerp)begroting 2020

Door de invoering van het BBV ziet de begroting er op onderdelen anders uit dan u gewend bent. De commissie BBV doet in het kader van deze ontwikkeling zogenaamde “stellige uitspraken” en “aanbevelingen”. De stellige uitspraken dienen opgevolgd te worden en zijn verwerkt in deze nieuwe programmabegroting. De aanbeveling over de rentetoerekening over eigen vermogen en reserves is verwerkt.

Doordat de gemeenschappelijke regeling in de cyclus van ontwerpbegrotingen zit is de begroting in een relatief kort tijdsbestek opgesteld. De consequentie hiervan is dat we op een aantal punten keuzes hebben moeten maken onder tijdsdruk die ertoe (kunnen) leiden dat er, op basis van nader onderzoek in 2019, wijzigingen worden voorgesteld ten opzichte van de interpretatie zoals die nu is opgenomen in de programmabegroting.

Taakvelden

Om de vergelijkbaarheid en transparantie tussen decentrale overheden te vergroten zijn er taakvelden voorgeschreven die voor elke gemeente (als deelnemer in de GR) en gemeenschappelijke regeling hetzelfde zijn. Het bestaande programma en producten zijn intact gelaten om de lokale identiteit en herkenbaarheid te behouden. Dit omdat er sprake is van een gemeenschappelijke regeling die specifieke taken uitvoert voor haar deelnemers. Hierdoor is het aantal taakvelden beperkt. Ter illustratie circa 46% van het totaal aan begrote lasten valt onder het taakveld 5.7 openbaar groen en (openlucht) recreatie.

Investeringen

Investeringen dienen netto geactiveerd te worden. Tot 2018 werden investeringen bruto geactiveerd en ontvangen subsidies, die golden als bijdragen, in een bestemmingsreserve gestort. Jaarlijks viel dan een deel van de bestemmingsreserve vrij ter afdekking van (een gedeelte van) de kapitaallasten. Onder het BBV is dit een bijdrage van derden in activa en dient dit rechtstreeks in mindering gebracht te worden op actief. Dit is het zogeheten netto activeren. Deze wijziging is in de begroting verwerkt. Daarnaast wordt met afschrijven gestart na gereedkomen van het actief. Hierbij is de keuze gemaakt om de afschrijving te starten het jaar volgend op gereedkomen van het actief. Over een actief dat in 2019 wordt gerealiseerd wordt in 2020 met afschrijven gestart.

Overhead

Overhead dient apart inzichtelijk gemaakt te worden. De overhead komt vanuit de doorbelaste personeels- en apparaatslasten uit de bedrijfsvoeringsorganisatie RMN. Hiertoe is binnen de

personeelsbegroting van RMN een verdeling naar taakvelden op persoonsniveau gemaakt. De apparaatslasten zijn volledig als overhead aan te merken. Tussen RMN en de schappen zijn historisch afspraken gemaakt tegen welke vaste percentages kosten doorbelast worden. Deze percentages zijn ongewijzigd toegepast in deze begroting, zij het dat deze kosten nu verdeeld zijn naar de verschillende taakvelden.

Rente

In het BBV zijn spelregels opgenomen met betrekking tot de wijze waarop rente wordt toegerekend. Zoals gezegd hebben we de aanbeveling van het BBV opgevolgd met betrekking tot de rente over het eigen vermogen en reserves. Dit vanwege het verlangde inzicht, de eenvoud en transparantie. Hoewel zeer beperkt van omvang vindt er dus geen vermogensopbouw meer plaats over deze posten. Er wordt een rekenrente toegepast waarbij de begrote rentelasten worden afgezet tegen de integraal gefinancierde activa.

Vergelijkbaarheid van cijfers voorgaande jaren

Door vorenstaande wijzigingen is de vergelijking met voorgaande jaren minder goed mogelijk. Dat heeft tot gevolg dat we geen vergelijkende cijfers van de voorgaande begroting hebben opgenomen. Daarnaast is de definitieve jaarrekening 2018 nog niet beschikbaar op het moment dat de begroting opgesteld wordt en is uitgegaan van de ontwerp jaarrekening.

4. Paragrafen

4.1 Treasury paragraaf / financiering

Beleidsuitgangspunten

Het optimaliseren van de renteresultaten binnen de kaders van de Wet FIDO (Wet Financiering Decentrale Overheden) respectievelijk de limieten en richtlijnen van het treasurystatuut.

Risicobeheer

De Wet financiering decentrale overheden vermeldt twee normen. Het doel is te voorkomen dat bij herfinanciering van leningen bij aanzienlijk hogere rente grote schokken optreden in de hoogte van de rente die het schap moet betalen. De normen beperken de budgettaire risico's.

Kasgeldlimiet

In de Uitvoeringsregeling Financiering decentrale overheden (UFDO) geeft het ministerie aan tot welk bedrag gemeenschappelijke regelingen mogen financieren met kortlopende geldleningen: de kasgeldlimiet. Het betreft een percentage van het totaal van de begroting, zijnde momenteel 8,2 %. Als de gemeenschappelijke regeling deze kasgeldlimiet structureel overschrijdt, dient ze de kortlopende schuld om te zetten in een langlopende schuld. Met name bij korte financiering is er sprake van een renterisico. Van de ene kant voorkomt de GR grote fluctuaties in de rentelasten door deze financieringsvorm in te kaderen. Van de andere kant is het schap sinds de invoering van de Wet FIDO flexibeler en krijgt ze grotere vrijheid om het cashmanagement vorm te geven.

De verwachte kasgeldlimiet voor 2020 kan als volgt worden weergegeven: Totaal van de lasten begroting 2020 € 2.489.100. De verwachte limiet is 8,2% zijnde € 204.106.

Renterisiconorm

De renterisiconorm is een bedrag ter grootte van een percentage van het begrotingstotaal, met als doel het beperken van de gevolgen van een stijgende rente op de rentelasten van het schap. De norm stelt dat per jaar maximaal 20% van het begrotingstotaal in aanmerking mag komen voor verplichte aflossingen en renteherzieningen.

De verwachte renterisiconorm voor 2020 kan als volgt worden weergegeven:

Totaal van de lasten begroting 2020 € 2.489.100. De verwachte limiet is 20% zijnde € 497.820.

De begrote aflossingen voor 2020 zijn € 292.868 zodat deze binnen de limiet van € 497.82078.020 passen.

Mutaties in de leningenportefeuille

Omschrijving	2020	2021	2022	2023
Stand per 1 januari	4.572.257	5.174.389	5.475.271	6.540.729
Nieuwe leningen	895.000	602.500	1.352.500	-
Reguliere aflossing	292.868	301.618	287.043	311.143
Stand per 31 december	5.174.389	5.475.271	6.540.729	6.229.586

Het uitgangspunt is dat in deze begrotingsperiode in totaal € 2.850.000 aan nieuwe leningen wordt opgenomen. Dit is met name ter afdekking van de investeringen in beschoeiingen en bedrijfsgebouw Rimboe.

EMU saldo

Omschrijving	2019	2020	2021
	x € 1000,- Volgens realisatie tot en met sept. 2019, aangevuld met raming resterende periode	x € 1000,- Volgens begroting 2020	x € 1000,- Volgens meerjarenraming in begroting 2020
1. Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	-191.700	-50.100	-83.100
2. Mutatie (im)materiële vaste activa	2.599.336	621.834	-42.140
3. Mutatie voorzieningen	-87.100	-172.800	-24.050
4. Mutatie voorraden (incl. bouwgronden in exploitatie)	0	0	0
5. Verwachte boekwinst bij verkoop effecten en verwachte boekwinst bij verkoop (im)materiële vaste activa	0	0	0
Berekend EMU-saldo	-2.878.136	-844.734	-65.010

Als gevolg van Europese regelgeving mogen EU-lidstaten een begrotingstekort (EMU-saldo) hebben van maximaal 3% van het bruto binnenlands product (BBP). Van dit maximale tekort van 3% van Nederland is 2,5% voor de rijksoverheid en 0,5% voor de decentrale overheden. De EMU-systematiek werkt evenwel op een andere manier dan het baten-lastenstelsel dat decentrale overheden hanteren. Investerings en uitgaven die worden gedekt uit reserves tellen bijvoorbeeld niet mee in de uitkomst in het baten-lastenstelsel, maar tellen wel door in het EMUsaldo. Bij een sluitende begroting kan een gemeenschappelijke regeling daardoor toch een negatief EMU-saldo hebben.

BBV en rentetoerekening

Het nieuwe BBV bevat voorschriften met betrekking tot de rentetoerekening. De interne rentetoerekening is afhankelijk van de verhouding netto rentelasten afgezet tegen de integraal gefinancierde activa. Het schap heeft geen grondexploitaties zodat een aparte renteberekening hiervoor buiten beschouwing kan worden gelaten. Projectfinanciering is eveneens niet van toepassing. De interne rentetoerekening loopt via het taakveld 0.5 treasury. Conform historie wordt er geen renteresultaat begroot en worden de netto rentelasten 100% doorverdeeld naar de activa. Over reserves, voorzieningen en eigen vermogen wordt geen rente toegerekend.

Volgend schema geeft nader inzicht in de rentelasten, het renteresultaat en de wijze waarop rente aan investeringen en taakvelden wordt toegerekend.

<i>Rentschema:</i>		bedrag in €	
a. De externe rentelasten over de korte en lange financiering		€	132.500
b. De externe rentebaten (idem)		€	- -/-
Saldo rentelasten en rentebaten		€	132.500
c1. De rente die aan de grondexploitatie moet worden toegerekend	0	-/-	
c2. De rente van projectfinanciering die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	0	-/-	
c3. De rentebaas van doorverstrekte leningen indien daar een specifieke lening voor is aangetrokken (= projectfinanciering), die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend.	0	+/+	
Aan taakvelden toe te rekenen externe rente		€	132.500
d1. Rente over eigen vermogen -en reserves	-	+/+	
d2. Rente over voorzieningen	0	+/+	
Totaal aan taakvelden toe te rekenen rente		€	132.500
e. De aan taakvelden toegerekende rente (renteomslag)			132.500 -/-
f. renteresultaat op het taakveld Treasury			0 1,3
Renteomslagpercentage			2,1%

4.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Het beleidsmatig uitgangspunt is dat het weerstandsvermogen van de gemeenschappelijke regeling (GR) voldoende moet zijn om eventuele tegenvallers op te kunnen vangen zonder dat de continuïteit van de GR in gevaar komt.

Bij het opstellen van de begroting wordt jaarlijks een risicosessie belegd waarin risico's worden benoemd. Hierin wordt onderscheid gemaakt in kwantificeerbare en niet kwantificeerbare risico's. De kwantificeerbare risico's worden opgenomen in de berekening van het weerstandsvermogen.

Risicobeheersing

De risico's kunnen als volgt schematisch worden weergegeven:

nr	omschrijving	risico bedrag 2020	risico bedrag 2021	risico bedrag 2022	risico bedrag 2023
1	Erfpacht en huur	10.435	10.539	10.645	10.751
2	Schutgelden mijndense sluis	15.000	15.000	15.000	15.000
3	Uitgifte snelvaartheffingen	25.000	25.000	25.000	25.000
4	Bestrijding overmatige waterplanten	40.000	40.000	40.000	40.000
5	Rente	55.000	55.000	55.000	55.000
6	Klimaatverandering	40.000	40.000	40.000	40.000
7	Aantrekkende markt	PM	PM	PM	PM
Totaal aan geïdentificeerde risico's		185.435	185.539	185.645	185.751
Buffer voor opvangen onvoorziene risico's					
8	met een geringe impact	50.000	50.000	50.000	50.000
Totaal aan benodigd weerstandsvermogen		235.435	235.539	235.645	235.751
		90%	90%	90%	90%
		211.892	211.985	212.080	212.176

De geïdentificeerde risico's kunnen als volgt nader toegelicht worden:

1. Erfpacht en huur

De geraamde omzet uit erfpacht en verhuur bedraagt ca. € 208.700. Het risico dat de exploitant niet aan zijn verplichtingen kan voldoen, is aanwezig. Het risico wordt ingeschat op 5% van de omzet, zijnde € 10.435 structureel.

2. Schutgelden Mijndense Sluis

De omzet die is gerealiseerd met het schutten bij de Mijndense Sluis is in het afgelopen jaar aanzienlijk hoger dan geraamd in de begroting vanwege het aanhoudende mooie weer in 2018. Bij normale weersomstandigheden is de raming echter realistisch. Bij tegenvallende weersomstandigheden kan de opbrengst lager dan begroot zijn uitvallen. Het gemiddelde risico bedraagt € 15.000.

3. Uitgifte snelvaarontheffingen

De afgelopen jaren zien we dat de populariteit van de snelvaarontheffingen varieert. Het aantal uit te geven ontheffingen is maximaal 800. De werkelijke afgifte, met name van de dagontheffingen, is variabel en markt -en weersafhankelijk. Dit risico is ingeschat op maximaal € 25.000.

4. Bestrijding overmatige waterplanten

Binnen het Gebiedsplan OVP is er door de projectgroep "bestrijding exoten" een plan van aanpak voor de bestrijding van "overmatige begroeiing door waterplanten" opgesteld. Het uitgangspunt is zeker niet dat alle kosten voor rekening van de overheid c.q. het Plassenschap komen. Bij de berekening van het risico wordt alleen gerekend met kosten in wateren die in eigendom van c.q. beheer bij het Plassenschap zijn. Het is niet bekend wat dit financieel voor het Plassenschap betekent. Als risico voor het schap ramen we een bedrag van € 40.000.

5. Renterisico

Het rentepercentage voor nieuwe vaste geldleningen is voor 2020 e.v. geraamd op 2,5%. Dit percentage is gebaseerd op een reële inschatting van de marktrente op het moment van afsluiten. Een rente van 1,0% hoger dan deze verwachting resulteert in extra lasten van € 55.000 jaarlijks.

6. Klimaatveranderingen

Een belangrijke tendens is te zien in de merkbare gevolgen van klimaatveranderingen voor de onderhoudsmaatregelen. Er moet rekening worden gehouden met de volgende aspecten:

- langer groeiseizoen (waardoor extra maaibeurten nodig zijn, die extra kosten met zich meebrengen);
- wateroverlast (beschadiging van oevers, beschoeiingen en beplanting);
- ontwikkeling van ziektes en exoten (buiten de apart vernoemde overmatige waterplanten, rode Amerikaanse rivierkreeft en ganzen).
- Extra schade door stormen, windstoten en andere extreme omstandigheden.

Dit risico is voorzichtig ingeschat op € 40.000.

7. Aantrekkende markt

Door een aantrekkende markt kan uit een aanbesteding een hoger bedrag komen dan begroot. Dit risico is PM opgenomen omdat in ramingen voor werken deels een bedrag voor onvoorzien zit alsmede een bedrag onvoorzien is opgenomen binnen de begroting. Betreft het een investering dan dient, alvorens tot uitvoering over te gaan, een aanvullend investeringskrediet aangevraagd te worden.

8. Onvoorziene risico's

Naast bovengenoemde grote risico's heeft onze gemeenschappelijke regeling te maken met kleinere risico's, zoals het illegaal dumpen van giftige afvalstoffen, niet verhaalbare vernielingen en wijzigingen in wetgeving met mogelijk financiële gevolgen. Deze worden niet afzonderlijk benoemd en gekwantificeerd, maar hiervoor wordt gedurende de meerjaren termijn een gelijkblijvend risicobedrag aangehouden van € 50.000.

We gaan er vanuit dat niet alle risico's zich tegelijkertijd zullen voordoen. Om hiervoor te corrigeren wordt een percentage van 90% berekend over het totaal berekende risicobedrag. Dat brengt het totaal benodigd weerstandsvermogen 2020 op € 211.892.

Weerstandsvermogen

Bovenstaande risico's dienen afgezet te worden tegen de beschikbare weerstandscapaciteit.

Deze kan schematisch als volgt worden weergegeven:

nr	Reserve	2020	2021	2022	2023
1	Algemene reserve	641.074	661.874	649.674	638.274
2	bestemmingsreserve	-	-	-	-
3	post onvoorzien	2.500	2.600	2.600	2.600
4	begrotingsruimte	20.800	-12.200	-11.400	14.500
5	stille reserves	-	-	-	-
Totaal beschikbare weerstandscapaciteit		664.374	652.274	640.874	655.374

De weerstandscapaciteit kan op een 5-tal posten bepaald worden:

1. Algemene reserve:

De algemene reserve is vrij inzetbaar en dient ter afdekking van risico's. In het verloop is de toevoeging vanuit het exploitatieresultaat per 2020 (en niet het mogelijke resultaat in de jaren 2018 en 2019) meegenomen waardoor de algemene reserve in deze presentatie een voorzichtige raming is.

2. Bestemmingsreserve:

De bestemmingsreserves hebben een bestemming gekregen van het bestuur. Indien het bestuur nog vrij kan besluiten over de bestemming van het geld, dan kan dit deel worden ingezet voor de beschikbare weerstandscapaciteit. Voorzichtigheidshalve nemen we dit deel van de bestemmingsreserves niet mee. De voorkeur gaat er naar uit dat indien bestemmingsreserves niet ingezet worden deze vrij vallen ten gunste van de algemene reserve.

3. Post onvoorzien:

Meerjarig is circa 0,1% van de begrote lasten (circa € 2.500) als onvoorzien opgenomen. Deze post is vrij besteedbaar en derhalve als weerstandscapaciteit meegenomen.

4. Begrotingsruimte:

In de stand van de algemene reserve is het jaarlijkse overschot en tekort vanuit de meerjarenexploitatie meegenomen.

5. Stille reserves:

Er is geen sprake van stille reserves. Derhalve dat deze niet meegenomen zijn. De voorkeur gaat er naar uit dat, indien er sprake is van stille reserves, deze vrijvallen ten gunste van de algemene reserve.

Onbenutte belastingcapaciteit:

Omdat de GR Loosdrechtse plassen geen belastingen heft, is de onbenutte belastingcapaciteit buiten beschouwing gelaten bij de berekening van het weerstandsvermogen.

Beoordeling weerstandsvermogen:

Beoordeling weerstandsvermogen	2020	2021	2022	2023
Beschikbare weerstandscapaciteit	664.374	652.274	640.874	655.374
benodigd weerstandsvermogen voor risico's	211.892	211.985	212.080	212.176
Restant weerstandsvermogen	452.483	440.289	428.794	443.198

Uit bovenstaande tabel blijkt dat de beschikbare weerstandscapaciteit ruimschoots voldoende is om de gekwantificeerde risico's af te dekken. In voorkomende gevallen zal in eerste instantie een beroep gedaan worden op de post onvoorzien en als deze niet toereikend is op de algemene reserve om tegenvallers op te vangen, zeker voor de grotere financiële tegenvallers.

Mocht de algemene reserve niet toereikend zijn dan staan de deelnemende partijen in de GR garant.

4.3 Financiële Kengetallen

Een deugdelijke en transparante begroting is in het belang van de horizontale controle door het bestuur op de financiële positie van de GR. Hiertoe is een verplichte basis set van 5 financiële kengetallen opgesteld. Aangezien deze GR geen grondexploitatie heeft en geen belastingen heft zijn deze kengetallen niet opgenomen.

Kengetallen	B 2020	B 2021	B 2022	B 2023
Netto schuldquote	219%	212%	244%	257%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	219%	212%	244%	257%
Solvabiliteitsratio	20%	19%	16%	14%
Structurele exploitatieruimte	1%	0%	0%	1%

Beoordeling kengetallen algemeen

Uit de beschrijving van de verschillende kengetallen blijkt dat een afzonderlijk kengetal nog weinig zegt over hoe de financiële positie moet worden beoordeeld. Zo hoeft een hoge schuld geen nadelig effect te hebben op de financiële positie maar is dat afhankelijk of en wat er aan eigen vermogen en baten tegenover die schuld staat en hoe groot de kans is dat die schuld weer wordt afgelost. Het is dus niet mogelijk om een individueel kengetal te gebruiken voor de beoordeling van de financiële positie. De kengetallen zullen altijd in samenhang moeten worden gezien, omdat ze alleen gezamenlijk en in hun onderlinge verhouding een goed beeld kunnen geven van de financiële positie.

Beoordeling kengetallen Plassenschap Loosdrecht

Kijkend naar de kengetallen van Plassenschap Loosdrecht kan worden geconcludeerd dat de verhoging van de deelnemersbijdrage met 6% ervoor zorgt dat schuldquote en solvabiliteitsratio meer in evenwicht zijn. Echter, de schuldquote blijft hoog en de solvabiliteitsratio is structureel aan de lage kant. De meerjarige exploitatieruimte is neutraal/positief waardoor problemen met de schuldquote en solvabiliteitsratio niet in de lijn der verwachting ligt.

Beoordeling netto schuldquote

Hoe hoger de schuld hoe hoger de netto schuldquote. De netto schuldquote geeft inzicht in het niveau van de schuldenlast van de GR ten opzichte van de eigen middelen. Het geeft zodoende een indicatie in welke mate de rentelasten en aflossingen op de exploitatie drukken. Normaal bevindt de netto schuldquote zich ergens tussen de 0% en 100%, een gezonde situatie. Afhankelijk of er grote investeringen zijn gepleegd is de schuldquote hoger of lager.

Boven de 100% wordt de situatie zorgwekkend, boven de 130% zeer zorgelijk aangezien er dan sprake is van een zeer hoge schuld. Dit laatste is bij Plassenschap Loosdrecht aan de hand en dient nader toegelicht te worden.

Bij Plassenschap Loosdrecht is er sprake van forse investeringen in beschoeiingen en plannen voor bedrijfsgebouw Rimboe waarover nog een bestuursvoorstel moet komen. Bij de jaarafsluiting 2018 circa € 1,9 mln. in lopende investeringen, 2019 € 1,4 mln. en 2020 € 0,9 mln. Totaal deze periode afgerond € 4,3 mln. Voor de exacte bedragen zie het meerjarig investeringsprogramma in de bijlage. Door deze investeringen nemen de leningen met een ongeveer evenredig bedrag toe en waardoor de afschrijvings- en rentelasten stijgen.

Solvabiliteitsrisico

Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin de GR in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Indien er sprake is van een forse schuld en veel eigen vermogen (het totaal van de algemene en bestemmingsreserves) hoeft een hoge schuld geen probleem te zijn voor de financiële positie. Hoe hoger de solvabiliteitsratio hoe groter de weerbaarheid van de GR. De mate van weerbaarheid geeft in combinatie met de andere kengetallen een indicatie over de financiële positie van de GR. Hoe hoger het percentage hoe beter de organisatie is toegerust om verplichtingen na te komen. Bij een solvabiliteitsratio lager dan 20% kan gesteld worden dat de solvabiliteit te laag is. Met een begroot percentage van 16% Plassenschap Loosdrecht voldoet momenteel niet aan deze minimale norm, dit leidt echter niet tot directe problemen.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van het structurele en reële evenwicht van de begroting wordt onderscheid gemaakt tussen de structurele en incidentele lasten. Bij incidentele baten en lasten gaat het om eenmalige zaken die zich gedurende maximaal drie jaar voordoen. Vanuit de reserves worden alleen de onttrekkingen ter afdekking van de kapitaallasten als structureel aangemerkt. Bij de GR zijn alle onttrekkingen uit de reserves als incidenteel aan te merken. Een begroting waarvan de structurele baten hoger zijn dan de structurele lasten is meer flexibel dan een begroting waarbij de structurele

baten en lasten in evenwicht zijn. Bij een ratio van 0% zijn de structurele baten gelijk aan de structurele lasten. Dit kengetal is meerjarig licht positief bij het Plassenschap Loosdrecht e.o.

4.4 Bedrijfsvoering & personeel

In de begroting van het schap is geen apart programma bedrijfsvoering opgenomen. Dit komt omdat de bedrijfsvoering inclusief al het personeel is ondergebracht binnen de gemeenschappelijke regeling Recreatie Midden Nederland (RMN). Hiertoe worden de personeels- en apparaatskosten binnen de begroting van RMN opgesteld en via vaste percentages doorbelast naar de schappen waar RMN werkzaamheden voor verricht. Voor het Plassenschap Loosdrecht is dit percentage 31%.

Bedrijfsvoering

Recreatie Midden-Nederland is de uitvoeringsorganisatie van Plassenschap Loosdrecht e.o. Naar aanleiding van de liquidatie van het Recreatieschap Utrechtse Heuvelrug Vallei- en Kromme Rijn (UHVK) is de organisatie gereorganiseerd. Sinds de reorganisatie in 2016 zijn er fouten gemaakt in de formatieramingen, het verwerken van de loonindexatie als gevolg van cao-wijzigingen en de gevolgen voor de doorbelasting aan het Plassenschap. Deze fouten zijn in voorliggende ontwerp begroting gecorrigeerd.

RMN is 'under construction'. Momenteel werkt RMN aan een plan van aanpak om de benodigde verbeteringen in de bedrijfsvoering te realiseren. Er worden verschillende scenario's verkend waarvan de financiële consequenties nog niet bekend zijn. Op verzoek van het dagelijks bestuur van Plassenschap Loosdrecht e.o. is er voor 2020 geen transitiebudget maar een PM post opgenomen.

Overhead en toerekening personeelskosten

In de vorige begrotingen werden de doorbelaste personeels- (3a) en apparaatskosten (3c) vanuit RMN als zijnde 2 posten in de programmabegroting gezet. Overeenkomstig het nieuwe BBV dienen de kosten van overhead verantwoord te worden op een afzonderlijk daarvoor aangewezen taakveld. Dit betreft enerzijds (een percentage van) de personele kosten zoals directeur, afdelingshoofden en medewerkers van ondersteunende afdelingen. Anderzijds betreft het apparaatskosten zoals ICT en huisvesting.

Direct toewijsbare personeels- en apparaatskosten dienen op het taakveld verantwoord te worden waar deze betrekking op hebben. De verdeling op taakveldniveau is in bijlage 4 van deze begroting opgenomen.

De (doorbelaste) overhead voor de begroting 2020 is bepaald op € 739.737 waarvan € 434.537 personeelslasten. De overige kosten van overhead bestaan uit de doorbelaste apparaatslasten vanuit RMN.

De totale (doorbelaste) personeelslasten bedragen € 1.091.400. De overhead uitgedrukt in een percentage van de totale personeelskosten is dan afgerond 44%.

4.5 Onderhoud kapitaalgoederen

In 2019 is de nieuwe update van het meerjaren onderhoudsplan (MJOP) vastgesteld in het dagelijks bestuur van Plassenschap Loosdrecht e.o. In dit MJOP is de nieuwe dotatie voor Groot Onderhoud gepresenteerd en de koppeling gelegd tussen de dotatie en de verschillende uitgaven per jaarschijf.

Vanuit het meerjaren investeringsprogramma (zie bijlage 2) zijn de gewenste investeringen geraamd voor de komende jaren. Dit zijn vervangingsinvesteringen en de investeringen voorzien van een bestuursbesluit.

4.6 Verbonden partijen

Kenmerk voor een verbonden partij is dat er zowel financiële als bestuurlijke zeggenschap is. Gezien de GR Recreatie Midden Nederland de bedrijfsvoeringstaken voor het schap uitvoert en er bestuurlijke en financiële zeggenschap is, is er sprake van een verbonden partij. De details kunnen als volgt worden weergegeven:

Recreatie Midden Nederland (RMN)(prog. 1)	
Visie	Missie: buiten recreëren, binnen handbereik. RMN is dé uitvoeringsorganisatie voor Plassenschap Loosdrecht e.o., recreatieschap Stichtse Groenlanden en Routebureau Utrecht.
Doel / openbaar belang	De GR BVO RMN is “getroffen met het oog op het belang van de recreatieschappen bij een centraal ondergebracht personeelsbeheer, alsmede bij het indien gewenst voorbereiden van gemeenschappelijk beleid.” (artikel 3 GR) De werkzaamheden van RMN bestaan uit taken op het gebied van: bestuursondersteuning, bedrijfsvoering (hieronder vallen de zgn. PIOFACH-taken, oftewel: personeel, informatievoorziening, organisatie, financiën, automatisering, communicatie en huisvesting), beheer & onderhoud, toezicht & handhaving, exploitatie (& ontheffing verlening), ontwikkeling (d.m.v. programmamanagement).
Financieel belang	Bijdrage 2020: € 1.396.600
Vestigingsplaats	Utrecht
Zeggenschap	1 vertegenwoordiger in het bestuur
Bijdrage aan programma	Bijdrage aan recreatie (taakveld 5.7 openbaar groen en overige (openlucht) recreatie)
Risico's / financieel en beleidsmatig	RMN is “under construction”. Het transitiebudget is mogelijk onvoldoende om de basis op orde te krijgen en scenario's voor de toekomst uit te werken. De huidige organisatiestructuur is te complex, veroorzaakt aanzienlijke bestuurlijke drukte en kent een (te) forse administratieve last voor de schaal van de organisatie. De organisatie is kwetsbaar voor arbeidsverloop en uitval met het risico op verlies van specifieke kennis en kunde en een minder efficiënte bedrijfsvoering.
Ontwikkelingen	In 2020 dient de reorganisatie van UHVK afgerond te zijn.

4.7 Lokale heffingen

Het Plassenschap Loosdrecht e.o. verleent ontheffing van een aantal verboden die zijn opgenomen in de Verordening Plassenschap Loosdrecht e.o., het Besluit Motorboten, Voorrangregeling Mijndense sluis en de Woonschepenverordening. De tarieven voor het in behandeling nemen en verstrekken van ontheffing worden geheven op grond van de tarieventabel behorende bij de Legesverordening Plassenschap Loosdrecht e.o. De tarieventabel wordt jaarlijks aangepast aan het gestegen prijspeil. Beoogd wordt de tarieven zodanig vast te stellen dat de totale kosten die veroorzaakt worden door de behandeling van ontheffingsaanvragen worden gedekt. De belangrijkste vergoedingen en rechten zijn:

	2019	2020
Rechten snelvaaronheffingen particulieren	€ 256.000	€ 258.000
Rechten motorbootvaren en pleziervaartuigen	€ 12.900	€ 13.029

Overige ontheffingen	€ 1.000	€ 1.010
Vorrangsrecht Mijndense sluis	€ 2.500	€ 2.525
Totaal	€ 272.400	€ 275.124

Ten opzichte van 2019 zijn de tarieven voor 2020 met 1% geïndexeerd.

5. (Ontwerp)begroting 2020, meerjarenbegroting 2020 – 2023

5.1 Overzicht van de baten en lasten 2020

	Begrotingspost	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021	Begroting 2022	Begroting 2023
3a	Doorbelaste personeelskosten	€ 943.900	€ 1.091.400	€ 1.113.200	€ 1.135.500	€ 1.158.200
3c	Doorbelaste apparaatskosten	€ 294.400	€ 305.200	€ 311.300	€ 317.600	€ 323.900
5	Inhuur personeel derden	€ 31.600	€ 31.900	€ 32.200	€ 32.600	€ 32.900
7	Rente en afschrijvingen	€ 617.000	€ 421.400	€ 455.900	€ 456.600	€ 431.200
9	Huur en pachten	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -
11	Bestuurs- en apparaatskosten	€ 41.700	€ 32.000	€ 32.300	€ 32.700	€ 33.000
13	Belastingen en verzekeringen	€ 25.900	€ 26.200	€ 26.400	€ 26.700	€ 27.000
15	Energie- en waterkosten	€ 26.900	€ 27.200	€ 27.400	€ 27.700	€ 28.000
17	Onderhoud en vuilafvoer	€ 427.300	€ 428.900	€ 433.200	€ 435.600	€ 439.900
19	Voorziening groot onderhoud	€ 105.000	€ 115.000	€ 115.000	€ 115.000	€ 115.000
21	Publiciteits- en overige kosten	€ 7.300	€ 7.400	€ 7.400	€ 7.500	€ 7.600
	Transitiebudget RMN		PM			
	Onvoorzien (0,1% van lasten)	€ -	€ 2.500	€ 2.600	€ 2.600	€ 2.600
	Totaal lasten	€ 2.521.000	€ 2.489.100	€ 2.556.900	€ 2.590.100	€ 2.599.300

2	Opbrengsten van eigendommen	€ 316.700	€ 322.900	€ 326.200	€ 329.400	€ 332.700
4	Rechten	€ 272.400	€ 275.100	€ 277.900	€ 280.700	€ 283.500
6	Rente	€ 2.400	€ -	€ -	€ -	€ -
8	Overige baten	€ 80.400	€ 81.200	€ 82.000	€ 82.800	€ 83.700
12	Dekkingsmiddelen	€ 1.657.400	€ 1.759.800	€ 1.787.700	€ 1.814.900	€ 1.843.000
	<i>Deelnemersbijdrage</i>	€ 1.381.400	€ 1.460.700	€ 1.482.700	€ 1.504.900	€ 1.527.500
	<i>Transparantie BTW</i>	€ 276.000	€ 299.100	€ 305.000	€ 310.000	€ 315.500
	Totaal baten	€ 2.329.300	€ 2.439.000	€ 2.473.800	€ 2.507.800	€ 2.542.900

Totaal lasten en baten	€ -191.700	€ -50.100	€ -83.100	€ -82.300	€ -56.400

Mutatie reserve BIJ	€ 201.700	€ 70.900	€ 70.900	€ 70.900	€ 70.900
Mutatie reserve AF	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -

SALDO	€ 10.000	€ 20.800	€ -12.200	€ -11.400	€ 14.500

5.2 Toelichting op overzicht van baten en lasten

Lasten

De doorbelasting van de personeelskosten vanuit RMN naar het Plassenschap (post 3a) is opgehoogd naar reële doorbelasting onder de laatst bekende indexaties van de CAO Provincies.

De rente en afschrijvingen zijn bijgewerkt en conform wet- en regelgeving berekend. Dit heeft een flinke daling tot gevolg vanwege de eliminatie van subsidies en de afschrijving hierop. Meerjarig loopt deze post weer op onder invloed van investeringen en bijbehorende leningen.

De daling van € 10.000 op de 'Bestuurs- en apparaatskosten' is een overeengekomen bijdrage aan het Masterplan OVP welke onderdeel was van de begroting 2020 maar geen verdere dekking heeft.

De bijdrage aan het Gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen (OVP), welke opgenomen is onder post 17, van € 70.900 wordt gedekt door een mutatie uit de reserve.

De voorziening Groot Onderhoud is opnieuw bepaald en bijgesteld. In de komende jaren zal deze voorziening jaarlijks worden herijkt, vanaf 2021 volgens de nieuwe methodiek.

Conform BBV is er een extra post 'Onvoorzien' opgenomen waar een percentage van 0,1% van de verdere lasten aan is toegekend.

Baten

De deelnemersbijdrage is verhoogd met 6% om meerjarig in een positief sluitende begroting te voorzien. Een overzicht van deelnemersbijdrage is opgenomen onder bijlage 5. De verdere baten zijn geïndexeerd conform kadernota.

5.3 Overzicht incidentele baten en lasten

Overzicht incidentele baten -en lasten

Prog. En Omschrijving	begroting 2020	begroting 2021	begroting 2022	begroting 2023
Structurele lasten	€ 2.418.200	€ 2.486.000	€ 2.519.200	€ 2.528.400
Incidentele lasten	€ 70.900	€ 70.900	€ 70.900	€ 70.900
Totaal van de lasten	€ 2.489.100	€ 2.556.900	€ 2.590.100	€ 2.599.300
Waarvan incidenteel:				
	€ 70.900	€ 70.900	€ 70.900	€ 70.900
Totaal incidentele lasten	€ 70.900	€ 70.900	€ 70.900	€ 70.900
Structurele baten	€ 2.439.000	€ 2.473.800	€ 2.507.800	€ 2.542.900
Incidentele baten	-	-	-	-
Totaal van de baten	2.439.000	2.473.800	2.507.800	2.542.900
Waarvan incidenteel:				
In de huidige begroting zijn geen incidentele baten opgenomen.				
Totaal incidentele baten	-	-	-	-
Structurele stortingen in reserves		-	-	
Incidentele stortingen in reserves				
Totaal stortingen in reserves	-	-	-	-
Waarvan incidenteel:				
Algemene reserve				
Totaal incidentele stortingen in reserves	-	-	-	-
Structurele onttrekkingen uit reserves	-	-	-	-
Incidentele onttrekkingen uit reserves	70.900	70.900	70.900	70.900
Totaal onttrekkingen uit reserves	70.900	70.900	70.900	70.900
Waarvan incidenteel:				
Algemene reserve	0			
Masterplan oostelijke vechtplassen	70.900	70.900	70.900	70.900
Totaal inc. onttrekkingen uit reserves	70.900	70.900	70.900	70.900

5.4 Toelichting op de financiële positie

Presentatie van het structureel begrotingssaldo	begroting 2020	begroting 2021	begroting 2022	begroting 2023
Saldo van baten en lasten	-50.100	-83.100	-82.300	-56.400
Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves	70.900	70.900	70.900	70.900
Begrotingssaldo na bestemming	20.800	-12.200	-11.400	14.500
Waarvan incidentele baten en lasten (saldo)	-	-	-	-
Structureel begrotingssaldo	20.800	-12.200	-11.400	14.500

6. Balans

6.1 Geprognosticeerde balans 2019 – 2023

Bedragen per einde begrotingsjaar

ACTIVA	begroting 2019	begroting 2020	begroting 2021	begroting 2022	begroting 2023
Immateriële vaste activa	103.201	82.134	61.067	40.000	20.000
Materiële vaste activa	6.084.541	6.727.442	6.706.368	7.484.166	7.834.930
Financiële vaste activa	-	-	-	-	-
Totaal vaste activa	6.187.742	6.809.576	6.767.435	7.524.166	7.854.930
Uitzettingen	243.400	243.400	243.400	243.400	243.400
Liquide middelen	50.300	50.300	50.300	50.300	50.300
Overlopende activa	10.900	10.900	10.900	10.900	10.900
Totaal vlottende activa	304.600	304.600	304.600	304.600	304.600
Totaal generaal activa	6.492.342	7.114.176	7.072.035	7.828.766	8.159.530

PASSIVA	begroting 2019	begroting 2020	begroting 2021	begroting 2022	begroting 2023
Eigen vermogen	1.445.196	1.395.082	1.311.968	1.229.654	1.173.240
Voorzieningen	375.370	202.570	178.520	171.220	147.970
vaste schulden	4.021.475	4.844.509	4.967.653	5.854.235	6.239.623
Totaal vaste passiva	5.842.041	6.442.161	6.458.141	7.255.109	7.560.833
vlottende schulden	628.200	437.014	378.894	338.657	363.697
overlopende passiva	235.000	235.000	235.000	235.000	235.000
Totaal vlottende passiva	863.200	672.014	613.894	573.657	598.697
Totaal generaal passiva	6.705.241	7.114.176	7.072.035	7.828.766	8.159.530

6.2 Toelichting op de geprognosticeerde balans

Deze geprognosticeerde balans is in het kader van het BBV een verplichte bijlage in de begroting. In de meerjarige balansprognose zijn de volgende ontwikkelingen verwerkt.

- Afschrijvingen op activa
- Mutaties op activa vanwege nieuwe investeringen
- Mutaties op reserves en voorzieningen
- Aflossing op vaste geldleningen

In 2018 zijn de posten materiele vaste activa en eigen vermogen geactualiseerd en verwerkt in de beginstand begroting 2019. Dit in het kader van de BBV eis dat activa niet langer bruto maar netto geactiveerd dienen te worden. Bijdragen van derden worden nu rechtstreeks in mindering gebracht op het te activeren actief.

De overige activa en passiva niet meerjarig geactualiseerd zijn gebaseerd op de standen jaarrekening 2017. Dit aangezien de programmabegroting 2020 en jaarrekening 2018 gelijktijdig worden opgesteld.

Bijlage 1 Overzicht reserves en voorzieningen

Programma	Omschrijving reserve	Rekening per 31-12- 2018	Storting 2019	Onttrekking 2019	Begroting per 31-12- 2019	storting 2020	Onttrekking 2020	Begroting per 31-12- 2020	Storting 2021	Onttrekking 2021	Begroting per 31-12- 2021	Storting 2022	Onttrekking 2022	Begroting per 31-12- 2022	Storting 2023	Onttrekking 2023	Begroting per 31-12- 2023
1	Algemene reserve	663.238		139.500	523.738		-	523.738			523.738			523.738			523.738
1	Rekeningresultaat	117.336			117.336	20.800	-	138.136		12.200	125.936	-	11.400	114.536	14.500		129.036
	Totaal algemene reserve	780.574	-	139.500	641.074	20.800	-	661.874	-	12.200	649.674	-	11.400	638.274	14.500	-	652.774
1	Zichtwerk diverse terreinen	44.057			44.057			44.057			44.057			44.057			44.057
1	Masterplan (vh Businesscase)	22.665			22.665			22.665			22.665			22.665			22.665
1	Veenslib veendijk	250.000		-	250.000		-	250.000		-	250.000			250.000			250.000
1	Oostelijke Vecht en Plassen	-	362.400		362.400		70.914	291.486		70.914	220.572		70.914	149.658		70.914	78.744
1	Zichtwerk 2	125.000			125.000			125.000			125.000			125.000			125.000
	Totaal bestemmingsreserves	441.722	362.400	-	804.122	-	70.914	733.208	-	70.914	662.294	-	70.914	591.380	-	70.914	520.466
	TOTAAL RESERVES	1.222.296	362.400	139.500	1.445.196	20.800	70.914	1.395.082	-	83.114	1.311.968	-	82.314	1.229.654	14.500	70.914	1.173.240
1	Voorziening groot onderhoud	462.470	108.000	195.100	375.370	115.000	287.800	202.570	115.000	139.050	178.520	115.000	122.300	171.220	115.000	138.250	147.970
	Totaal voorziening groot onderhoud	462.470	108.000	195.100	375.370	115.000	287.800	202.570	115.000	139.050	178.520	115.000	122.300	171.220	115.000	138.250	147.970
	TOTAAL VOORZIENINGEN	462.470	108.000	195.100	375.370	115.000	287.800	202.570	115.000	139.050	178.520	115.000	122.300	171.220	115.000	138.250	147.970
	TOTAAL RESERVES EN VOORZIENINGEN	1.684.766	470.400	334.600	1.820.566	135.800	358.714	1.597.652	115.000	222.164	1.490.488	115.000	204.614	1.400.874	129.500	209.164	1.321.210

De reserves: Masterplan (vh Businesscase), Veenslib Veendijk en Oostelijke Vecht en Plassen moeten worden samengevoegd tot 1 reserve: GA OVP (Gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen).

Bijlage 2 Meerjarige investeringsplanning

Er is sprake van een stelselwijziging BBV. Hierdoor mag pas met de afschrijving gestart worden bij gereedkomen van het actief. Hiertoe zijn de lopende investeringen opnieuw beoordeeld. Zolang een investering niet wordt uitgevoerd blijft het krediet openstaan. Derhalve wordt vanaf deze begroting de systematiek gebruikt dat investeringen die langer dan 2 jaar openstaan worden afgesloten. Indien deze in een later begrotingsjaar uitgevoerd worden, is de systematiek dat het oorspronkelijke begrotingsjaar eerst wordt afgesloten en vervolgens de oorspronkelijke investering in het nieuwe begrotingsjaar wordt opgevoerd.

Derhalve worden onderstaande niet benutte kredieten afgesloten:

(Begrotingsjaar) Investing	Afschrijvings termijn	Begroot /resterend krediet	Handhaven/A fsluiten	Toelichting	Bedrag aan Afschrijving
2015: Beschoeiing eilanden	40	€ 216.000	Afsluiten	Geactualiseerd in MIP zie beschoeiingen eilanden	€ 5.400
2015: Beschoeiing Drecht/Muyeveldse vaart	40	€ 277.864	Afsluiten	Geactualiseerd in MIP zie beschoeiingen vaarwegen	€ 6.947
2016: Beschoeiing eilanden	40	€ 216.000	Afsluiten	Geactualiseerd in MIP zie beschoeiingen eilanden	€ 5.400
2016: Beschoeiing Drecht/Muyeveldse vaart e	40	€ 327.959	Afsluiten	Geactualiseerd in MIP zie beschoeiingen vaarwegen	€ 8.199
2017: Beschoeiing Drecht/Muyeveldse vaart e	40	€ 270.591	Afsluiten	Geactualiseerd in MIP zie beschoeiingen vaarwegen	€ 6.765
2017: Mijndense sluis: vervangen betondekse	10	€ 13.000	Afsluiten	Niet uitgevoerd	€ 1.300
2017: Schiessing houtversnipperaar	6	€ 40.000	Afsluiten	Niet uitgevoerd	€ 6.667
2017: Deutz-Fahr trekker	10	€ 60.000	Afsluiten	beoordelen 2019, vervangen in 2020	€ 6.000
2017: Vervangen beschoeiing Strook	40	€ 216.000	Afsluiten	Geactualiseerd in MIP zie beschoeiingen eilanden	€ 5.400
2018: Rimboe: herinrichting beschoeiing	40	€ 50.000	Afsluiten	Wordt opgevoerd en gepland in 2021/2022	€ 1.250
2018: Rimboe: herinrichting bestrating	25	€ 65.000	Afsluiten	Wordt opgevoerd en gepland in 2021/2022	€ 2.600
2018: Rimboe: herinrichting bedrijfsgebouw	40	€ 340.000	Afsluiten	Wordt opgevoerd en gepland in 2021/2022	€ 8.500
2019: Beschoeiing vaarwegen	40	€ 120.000	Afsluiten	Geactualiseerd in 2019 zie beschoeiingen vaarwegen	€ 3.000
Totaal af te sluiten investeringskredieten		€ 2.212.414		Totaal aan vervallen afschrijvingen	€ 67.427

Lopende investeringen betreft de investeringen die in uitvoering zijn. Deze kredieten zijn in voorgaande begrotingen gevoteerd. Deze zijn weergegeven als lopende investeringen waarbij het jaar in de omschrijving het begrotingsjaar betreft waarin de investering is gevoteerd. De lopende investeringen worden geactiveerd na gereedkomen van het actief. Afschrijving vindt plaats vanaf het jaar volgend op gereedkoming.

(begrotingsjaar) Omschrijving	Afschrijvings- termijn	Lopende Investerings	Begroting 2019	Meerjarenbe- groting 2020	2021	2022	2023	Bedrag aan afschrijving
Lopende investeringen								
2017: Plassenschap 3 (tankboot) uit 2016	20	€ 47.000						€ 1.880
2017: Motor Plassenschap 3	10	€ 23.000						€ 920
2017: Generator Plassenschap 6	8	€ 5.000						€ 200
2017: Mercedes bestelauto	8	€ 45.000						€ 1.800
2017: Vervangen toiletgebouw Markus Pos	25	€ 80.000						€ 3.200
2017: Steiger Geitekaai / De Meent	25	€ 25.000						€ 1.000
2018: Bandhooier	6	€ 3.500						€ 140
2018: Eilanden: beschoeiing (Meent)	40	€ 216.000						€ 8.640
2018: Marcus Pos: steiger	40	€ 150.000						€ 6.000
2018: Vaarwegen: beschoeiing	40	€ 1.340.000						€ 53.600
2018: Vuilcontainers	10	€ 7.000						€ 280
2018: Afmeerpalen	40	€ 15.000						€ 600
Nieuwe investeringen								
Recreatieve verbindingen Oostelijk vechtplassengebied (OVP)			€ 40.600					
Kapitaaloverdracht recreatieve verbindingen			€ -40.600					
Proces en onderzoek Oostelijk Vechtplassengebied (OVP)			€ 19.000					
Kapitaaloverdracht Oostelijk Vechtplassengebied			€ -19.000					
Vervangingsinvesteringen								
Beschoeingen vaarwegen Muyenveldsevaart	40		€ 490.000					€ 12.250
Beschoeingen vaarwegen 's Gravenlandsevaart	40		€ 420.000					€ 10.500
Beschoeingen vaarwegen Kraaiennestersluis	40		€ 130.000					€ 3.250
Beschoeingen vaarwegen Kalverstraat	40				€ 800.000			€ 20.000
Rimboe: voorbereiding	5		€ 100.000					€ 20.000
Rimboe: herinrichting beschoeiing	40			€ 50.000	€ 50.000			€ 2.500
Rimboe: herinrichting bestrating	40			€ 32.500	€ 32.500			€ 1.625
Rimboe: herinrichting bedrijfsgebouw	40			€ 170.000	€ 170.000			€ 8.500
Beschoeiingen eilanden (Meent)	40		€ 216.000					€ 5.400
Beschoeiing Eiland Geitekaai	40					€ 275.000		€ 6.875
Beschoeiing Eiland Markus Pos	40					€ 325.000		€ 8.125
Beschoeiing Eiland de Weer	40			€ 50.000				€ 1.250
Beschoeiing Eiland Strook	40			€ 790.000				€ 19.750
Beschoeingen afmeerpalen	40		€ 15.000	€ 15.000	€ 15.000	€ 15.000		€ 375
Hulpstuk voor Mulcher	4		€ 4.500					€ 1.125
Romeco Kiepwagen	10		€ 4.000					€ 400
Saris PK40 aanhangwagen	10		€ 8.000					€ 800
Deutz-Fahr trekker	10			€ 60.000				€ -
Totaal Investeringsbedrag		€ 1.956.500	€ 1.387.500	€ 915.000	€ 267.500	€ 1.067.500	€ 600.000	€ 200.985

Bijlage 3 Overzicht van geldleningen

[illegible]

Bijlage 4 Baten en lasten op taakveldniveau

Baten -en lasten op taakveld

Omschrijving	begroting 2020	begroting 2021	begroting 2022	begroting 2023
0.1 Bestuur	73.901	75.011	76.140	77.288
0.4 Overhead	739.737	754.532	769.623	785.015
0.5 Treasury	132.210	173.650	166.787	160.455
0.8 Overige baten en lasten	11.900	12.500	12.500	12.400
1.2 Openbare orde en veiligheid	122.605	125.057	127.558	130.109
2.3 Recreatieve Havens	289.510	286.529	306.939	320.966
2.4 Economische havens en vaarwegen	21.103	20.858	20.613	20.367
3.4 Economische promotie	3.636	3.672	3.709	3.746
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	1.236.114	1.236.114	1.236.114	1.236.114
Totaal van de lasten	2.630.715	2.687.923	2.719.982	2.746.460
0.5 Treasury	-132.210	-173.650	-166.787	-160.455
2.3 Recreatieve Havens	-96.556	-97.522	-98.497	-99.482
2.4 Economische havens en vaarwegen	-3.030	-3.060	-3.091	-3.122
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-2.339.484	-2.373.085	-2.406.241	-2.440.234
Totaal van de baten	-2.571.280	-2.647.317	-2.674.616	-2.703.293
Saldo van lasten en baten	59.436	40.606	45.366	43.167
0.10 mutaties reserves (stortingen)	-	-	-	-
0.10 mutaties reserves (onttrekkingen)	225.914	70.914	70.914	70.914
Totaal resultaat van baten -en lasten	285.350	111.520	116.280	114.081
0.11 Resultaat van de rekening van baten en lasten	42.513	-44.433	-9.536	39.540
Resultaat na bestemming	-	-	-	-

Bijlage 5 Deelnemersbijdrage 2020

Deelnemersbijdrage LSD		2019	2020		
		Deelnemersbijdrage	Deelnemersbijdrage	Verschil	Transparantie BTW
		€ 1.381.400	€ 1.388.473		€ 299.100
Gemeente Utrecht	Indexatie 4%	€ 176.813	€ 183.886	€ 7.073	€ 38.283
		€ 1.204.587	€ 1.204.587		€ 260.817
Provincie Utrecht	14,8%	€ 177.677	€ 188.337	€ 10.661	€ 38.470
Provincie Noord-Holland	33,6%	€ 404.500	€ 428.770	€ 24.270	€ 87.582
	48,3%	€ 582.177	€ 617.108		€ 126.053
Gemeente Wijdmeren	31,3%	€ 377.156	€ 399.786	€ 22.629	€ 81.662
Gemeente Stichtse Vecht	20,4%	€ 245.254	€ 259.969	€ 14.715	€ 53.102
	51,7%	€ 622.410	€ 659.755		€ 134.764
		€ 1.381.400	€ 1.460.748	€ 7.073	€ 299.100

**PLASSENSCHAP
LOOSDRECHT.**

ONTWERP JAARREKENING EN -VERSLAG

12 JUNI 2018

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Jaarverslag	4
1.1 Wat hebben we bereikt?	4
1.1.1 Handhaving en gezamenlijke handhavingsactie snelvaren	4
1.1.2 Kapitaallasten	4
1.1.3 Uitstel intrekken Woonschepenverordening	4
1.2 Wat hebben we gedaan.....	5
1.2.1 Terreinen veenweidegebied	5
1.2.2 Terreinen Plassengebied.....	5
1.2.3 Eilanden en aanlegplaatsen	5
1.2.4 Overige producten	6
1.2 Wat heeft het gekost?.....	7
2 Paragrafen	8
2.1 Lokale heffingen	8
2.2 Investerings	8
2.3 Weerstandsvermogen en risicobeheersing	9
2.3.1 Risico's	9
2.3.2 Kengetallen.....	11
2.4 Onderhoud kapitaalgoederen	11
2.4.1 Wegen	12
2.4.2 Gebouwen en riolering	12
2.4.3 Watergangen en oevers	12
2.4.4 Sluizen	12
2.4.5 Groen: beplantingen	12
2.4.6 Groen: grasvegetaties	12
2.4.7 Schoonhouden en vuilafvoer	12
2.4.8 Terreininventaris	13
2.4.9 Materieel	13
2.5 Financiering	13
2.5.1 Risicobeheer	13
2.5.2 Kasgeldlimiet	13
2.5.3 Renterisiconorm.....	13

2.6	Bedrijfsvoering	13
2.7	Grondbeleid	14
3	Jaarrekening	15
3.1	Balans per 31 december 2018 (Bedragen in Euro's)	15
3.1.1	Activa	15
3.1.2	Passiva	16
3.2	Overzicht van baten en lasten	17
3.2.1	Lasten	17
3.2.2	Baten	18
	Toelichtingen	19
3.2.3	Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	19
3.2.4	Toelichting op de balans per 31 december 2018	21
3.2.5	Toelichting op het overzicht van baten en lasten	29
4	Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector	32
4.1	Bezoldiging topfunctionarissen	32
	Bezoldiging topfunctionarissen 2018	32
	Bezoldiging topfunctionarissen 2017	33
4.2	Overige rapportageverplichtingen op grond van de WNT	33
4.3	Leden en plaatsvervangende leden en secretaris van het bestuur Plassenschap Loosdrecht e.o.	34
5	Bijlagen	37

Voorwoord

Voor u ligt het jaarverslag en de jaarrekening van het Plassenschap Loosdrecht e.o. over het jaar 2018.

Gedurende het (vaar) seizoen 2018 werden totaal 76 warme dagen gemeten met een maximumtemperatuur van 20 °C of hoger, waarvan 37 zomerse en 8 tropische dagen, tegen respectievelijk 60, 21 en 4 dagen normaal. Hiermee was het de warmste zomer ooit in de afgelopen drie eeuwen (bron: KNMI). Ondanks de grote drukte is het seizoen voor het Plassenschap goed verlopen en waren er geen ernstige incidenten.

In 2018 is 'Higher Grounds' tot stand gekomen, de verbeteragenda van Recreatie Midden-Nederland (RMN). Als onderdeel daarvan is gestart met programmatisch werken. Voor het Plassenschap is een programma-manager aangesteld die belast is met het integrale gebiedsbeheer. Medio 2019 zal de programmamanager een meerjarig ontwikkelplan gaan opstellen. Hiermee wordt een impuls gegeven aan de recreatieve bestemming van de Loosdrechtse Plassen. Door het veranderende gebruik, de verstedelijking en de klimaatverandering komt het gebied in toenemende mate onder druk te staan.

De jaarrekening (en het jaarverslag) worden na de voorlopige vaststelling door het bestuur voorgelegd aan de accountant voor een onderzoek. Op basis van dat onderzoek kan het definitieve jaarverslag en de jaarrekening worden bijgesteld. Het definitieve document wordt na vaststelling door het bestuur ter kennisname aangeboden aan de deelnemers en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK).

1. Jaarverslag

1.1 Wat hebben we bereikt?

1.1.1 Handhaving en gezamenlijke handhavingsactie snelvaren

In mei 2018 zijn extra controles uitgevoerd op de Loosdrechtse Plassen. Er werd onder andere gecontroleerd op vaarsnelheid, snelvaarontheffingen, vaarbewijzen en registratiebewijzen van motorvaartuigen. Bij slechts een kwart van de gecontroleerde vaartuigen bleek alles helemaal in orde en volgens de regels. Er werden meer dan twintig waarschuwingen uitgedeeld en één proces-verbaal uitgeschreven. Met name jeugdige watersporters werden regelmatig betrapt op te snel varen en het veroorzaken van overlast voor andere recreanten.

In juli en augustus 2018 heeft een gezamenlijke handhavingscampagne plaatsgevonden, naar aanleiding van een grote hoeveelheid klachten over snelvaren. De campagne had als doel: het meer zichtbaar zijn van handhaving en een betere samenwerking tot stand brengen tussen politie, brandweer, gemeente, jeugdpunt en het Plassenschap. Er is een meldpunt toezicht ingesteld (www.meldpunttoezicht.nl) waar iedereen melding kon maken van verdachte of gevaarlijke situaties en niet-spoedeisende calamiteiten, waaronder mogelijke overtredingen van de regels voor het snelvaren op de Loosdrechtse Plassen. In de evaluatie die in het najaar is uitgevoerd bleek dat het gezamenlijk optreden een succes was en dat ingezet wordt om het gezamenlijk optreden ook in het seizoen 2019 voort te zetten.

1.1.2 Kapitaallasten

Niet alle geraamde investeringen zijn gerealiseerd, daarom zijn hiervoor extra acties in de tweede helft van 2018 in gang gezet:

- De voorbereiding van het vervangen van de beschoeiing van de Muyeveldevaart en 's-Gravelandsevaart-zuid zijn voorbereid en worden uitgevoerd in 2019.
- Het meerjaren investeringsplan is voor het vervangen van de beschoeiingen aangepast met een nieuwe planning en raming.
- Aan het werkschip Plassenschap 6 is groot onderhoud uitgevoerd en er is een nieuwe kraan geplaatst.
- De investering in Rimboe is uitgesteld. In 2019 wordt een aangepast ontwerp opgesteld om de werkhaven te verduurzamen, circulair te maken en deels open te stellen voor recreanten, waarna het planologisch traject gestart kan worden.

1.1.3 Uitstel intrekken Woonschepenverordening

De Plassenraad heeft 28 juni 2018 besloten de intrekking van de Woonschepenverordening uit te stellen tot het moment waarop de "Wet verbeteren huurbescherming voor huurders van ligplaatsen" in werking is getreden. De vigerende overgangsregeling is verlengd met de twee kalenderjaren. Aan leges heeft dat een totaalbedrag opgeleverd van $305 \times € 234 = € 71.370$.

1.2 Wat hebben we gedaan

1.2.1 Terreinen veenweidegebied

Plas Zwaan

Voor de herinrichting van Plas Zwaan zijn mogelijkheden verkend om de onderhoudskosten te verlagen, de recreatieve functie en natuurwaarden te vergroten en meer inkomsten te genereren. De verdere ontwikkeling van Plas Zwaan wordt meegenomen in het Programma Loosdrechtse Plassen, dat eind 2019 gereed zal zijn.

1.2.2 Terreinen Plassengebied

De Strook

De opstalrechtovereenkomst met de horecaondernemer wordt één keer per 5 jaar verhoogd met het prijsindexcijfer over de afgelopen periode. Deze verhoging is in 2018 doorgevoerd.

Recreatiecentrum Mijnden

Mijnden heeft de gezamenlijke opdracht tot taxatie ingetrokken omdat men het niet eens was met de wijze van taxeren (tegen marktwaarde). Er hebben in het najaar diverse gesprekken plaatsgevonden om uit deze impasse te komen, dit heeft begin 2019 geleid tot een nieuwe opdracht van het Plassenschap voor een taxatie gebaseerd op zowel de marktwaarde als de methode waarop het object in 2011 getaxeerd is.

Rimboe

Rimboe is de zeer intensief gebruikte werkhaven van het Plassenschap. Een nieuwe duurzame en zo mogelijk circulaire inrichting is op korte termijn noodzakelijk om beter aan de moderne eisen (Arbowet) en de milieueisen te kunnen voldoen. Daarnaast is geconcludeerd dat de Rimboe nog de enige openbare gelegenheid is om op de plassen te komen. Besloten is om in 2019 te onderzoeken in hoeverre een openbare functie gerealiseerd en gecombineerd kan worden met de werkfunctie.

1.2.3 Eilanden en aanlegplaatsen

Beschoeiingen en steigers

In de meerjarenraming worden structureel bedragen geraamd voor het herstel c.q. vervangen van de beschoeiingen van de eilanden en de aanlegplaatsen.

Robinson Crusoe

Op Robinson Crusoe is Sailwise (Stichting Watersport Gehandicapten Nederland) actief. Deze Stichting staat voor het bevorderen van het maatschappelijk welzijn, de fysieke en mentale onafhankelijkheid en de integratie van mensen met een handicap. Het Plassenschap heeft met Sailwise een erfpachtovereenkomst gesloten voor een symbolisch bedrag van € 1,--. In mei 2018 liep de huidige overeenkomst af en is met de stichting overeengekomen dat de overeenkomst weer voor 10 jaar verlengd wordt. De onderhoudslasten van het eiland komen geheel voor rekening van Sailwise.

Legakkers

Onder de vlag van het Gebiedsplan OVP is het Ontwikkelperspectief Duurzaam Legakker-landschap opgeleverd in februari 2018. Het Ontwikkelperspectief biedt nog onvoldoende handvatten voor aanpassingen. Daarom is in 2018 aan een inventarisatie gewerkt van de onderhoudssituatie van alle legakkers in de Noordelijke en de Zuidelijke Kievitsbuurt. Naar verwachting is de inventarisatie gereed in het voorjaar van 2019 en zullen de gevolgen voor het beheer van de legakkers van het Plassenschap later in dat jaar worden geagendeerd.

Vaarwegbeheer

Vanaf 2015 tot en met 2021 zijn er aanzienlijke bedragen geraamd voor het duurzaam beschoeien van de onder verantwoording van het schap vallende vaarwegen.

's-Gravelandsevaart

De onbeschoeide 's-Gravelandsevaart (westzijde) is gereedgekomen door verplaatsen van de helft van de natuuroever aan de weilandkant naar de zijde van de weg waarbij de nieuwe rietoever met een lichte beschoeiing is beschermd. Het zuidelijke deel van de 's-Gravelandsevaart moet eveneens hersteld worden. Dit werk is in de tweede helft van 2018 voorbereid en zal in 2019 in uitvoering gaan.

Muyeveldsevaart

De beschoeiing van deze hoofdvaarweg is aan vervanging toe. Daarbij hoort ook een deel van eiland De Muyen en het remmingwerk van de pont naar eiland De Muyen. Dit werk is eveneens in de tweede helft van 2018 voorbereid en zal in 2019 in uitvoering gaan.

Kalverstraat

Het noordelijke gedeelte dient opnieuw beschoeid te worden. In verband met de opgelopen achterstand uit voorgaande jaren is in de aangepaste planning in het meerjaren investeringsplan dit werk doorgeschoven naar 2019.

Sluizen

Het beheer en onderhoud van de vier sluizen was via een driejarig bestek (2015-2017) ondergebracht bij een aannemer. Vanaf 2018 is opdracht gegeven voor een nieuw driejarig bestek t.b.v. het uitvoeren van het reguliere en groot onderhoud en het verhelpen van storingen. Gemiddeld vinden er 20.000 sluispassages per jaar in de Mijndense Sluis plaats, maar dankzij het gunstige seizoen waren dat in 2018 26.906 passages. Dit heeft wel extra druk gelegd op de personele bezetting tegen hogere kosten.

1.2.4 Overige producten

Regelgeving en handhaving

Het DB heeft besloten tot het instellen van een eigen publicatieblad. Besluiten van het Plassenschap Loosdrecht die algemeen verbindende voorschriften inhouden, kunnen hiermee efficiënter en effectiever gepubliceerd worden in plaats van publicatiebladen van de vijf deelnemers afzonderlijk. Als gevolg van het instellen van een eigen publicatieblad heeft de Plassenraad besloten de deelnemers te vragen in te stemmen met het laten vervallen van artikel 10 lid 4 van de GR Plassenschap Loosdrecht e.o.

Er is een nieuwe verordening Plassenschap Loosdrecht. De toezichthouders hebben ook een cursus AWB gevolgd. De bijbehorende bebording wordt in het eerste kwartaal van 2019 vervangen.

1.2 Wat heeft het gekost?

OMSCHRIJVING LASTEN	REKENING 2017	BEGROTING 2018	BEGROTING 2018 NA WIJZIGING	REKENING 2018
Doorbelaste personeelskosten en personeel van derden	853.300	956.200	900.000	955.997
Afschrijvingen en rente	373.500	592.900	932.300	915.264
Onderhoud kapitaalgoederen	1.533.600	445.500	520.800	569.765
Overige kosten	<u>481.400</u>	<u>385.700</u>	<u>543.600</u>	<u>566.144</u>
Totaal lasten	3.241.800	2.380.300	2.896.700	3.007.170

OMSCHRIJVING BATEN	REKENING 2017	BEGROTING 2018	BEGROTING 2018 NA WIJZIGING	REKENING 2018
Opbrengsten van eigendommen	260.700	316.700	280.000	288.595
Rechten	292.200	262.200	300.000	304.360
Overige inkomsten	1.105.700	92.000	66.400	169.167
Transparantie BTW	425.600	260.500	260.500	311.385
Deelnemersbijdragen	1.306.400	1.319.400	1.319.400	1.319.400
Totaal baten	3.390.600	2.250.800	2.226.300	2.392.907
Resultaat voor bestemming (positief saldo is een tekort)	148.800	-129.500	-670.400	-614.265
AF: Mutaties subsidies	112.800	112.600	647.100	647.118
AF: Mutaties reserves	23.300	0	119.600	42.891
Gerealiseerd resultaat	284.900	-16.900	96.300	75.744

DEELNEMERSBIJDRAGEN	BEGROTING 2018	REKENING 2018
Deelnemersbijdragen incl. BTW	1.579.900	1.630.785
Deelnemersbijdragen excl. BTW	1.319.400	1.319.400
Transparantie BTW	260.500	311.385
Reguliere bijdrage		
<i>Gemeente Utrecht (vast)</i>	<i>165.300</i>	<i>165.300</i>
<i>Provincie Utrecht (14,74%)</i>	<i>170.114</i>	<i>170.114</i>
<i>Provincie Noord-Holland (33,58%)</i>	<i>387.547</i>	<i>387.547</i>
<i>Gemeente Wijdmeren (31,32%)</i>	<i>361.464</i>	<i>361.464</i>
<i>Gemeente Stichtse Vecht (20,36%)</i>	<i>234.975</i>	<i>234.975</i>

2 Paragrafen

2.1 Lokale heffingen

Het Plassenschap Loosdrecht e.o. verleent ontheffing van een aantal verboden die zijn opgenomen in de Verordening Bescherming Plassengebied, Eilandverordening, Strookverordening, Voorrangsregeling Mijndense Sluis, Woonschepenverordening en het Besluit Motorboten. De tarieventabel wordt jaarlijks aangepast. De belangrijkste rechten, die worden geheven in het Loosdrechts plassengebied betreffen:

LOKALE HEFFINGEN	BEGROTING 2018	REKENING 2018
Jaarontheffingen snelvaren	229.800	266.597
Dagontheffingen snelvaren	16.000	9.400
Wachtlĳst motorbootontheffing	0	640
Overige ontheffingen	16.400	16.570
Totaal	262.200	293.207

Snelvaren particulieren (jaar, dag en wachtlijst)

De ontheffingen om te kunnen snelvaren op de 1e t/m 4e plas en de waterskibaan op de 5e plas worden verleend op grond van het Besluit Motorboten. Er zijn maximaal 800 ontheffingen verleend aan natuurlijke personen die in het bezit zijn van een vaarbewijs, ook werden circa 21 ontheffingen verleend aan bedrijven en verenigingen voor het kunnen proefvaren, het geven van waterskilessen en het begeleiden van zeilwedstrijden. Het tarief bedroeg in 2018 € 317 (2017 € 317). Er is al jaren een wachtlijst voor een ontheffing, om hierop te staan wordt een bedrag gevraagd van € 14.

De tarieven worden jaarlijks door het bestuur vastgesteld. De geraamde baten overschrijden de ter zake geraamde lasten niet. Er is geen kwijtscheldingsbeleid.

2.2 Investeringsen

In 2018 zijn investeringen gedaan voor het vervangen van beschoeiingen. Daarnaast zijn er investeringen gedaan in vervoermiddelen, toiletgebouw, aanlegsteiger en buispalen. Zie onderstaande tabel voor een nadere uitsplitsing.

INVESTERING	AANSCHAFWAARDE
Beschoeiingen (MA)	
Bosdijk – beschoeiing	116.779
Zwaan - vervangen damwand	14.565
Meent – beschoeiingen	6.051
Muyeveldse Vaart – beschoeiingen	15.388
's Gravelandse Vaart Noord - beschoeiingen	401.365
's Gravelandse Vaart Zuid – beschoeiingen	2.677
Weersluis – damwand	4.218

INVESTERING	AANSCHAFWAARDE
Vervoermiddelen (EC)	
Honwave - 2x opblaasboot incl. buitenboordmotor	7.590
Plassenschip 6 - Atlaskraan 145.2V-A13	45.801
Plassenschip 6 – Bomengrijper	5.500
Bouwkundige werken (MA)	
De Meent – aanlegsteiger	1.643
Bedrijfsgebouwen (MA)	
Marcus Pos toiletgebouw	3.816
Overige materiele vaste activa (MA)	
De Meent - 12 stuks buispalen	6.160
Totaal investeringen (per saldo)	631.553

2.3 Weerstandsvermogen en risicobeheersing

2.3.1 Risico's

Risico's zijn het gevaar voor schade of verlies als gevolg van interne en externe omstandigheden. Hierbij wordt gedacht aan bodemverontreiniging, vandalisme, rente en dergelijke.

Uit inventarisatie zijn enkele risico's naar voren gekomen, die met name betrekking hebben op de baten zoals schutten bij de sluis, vermindering aantal snelvaarontheffingen en eventueel faillissement van erfpachters en/of huurders. M.b.t. de kosten is een explosie van de zogenaamde overmatige waterplanten een risico. Oplopende rente kan bij de financiering van investeringen een risico zijn.

OMSCHRIJVING	RISICO	WANNEER	FREQUENTIE
Erfpacht en huur (niet kunnen nakomen verplichtingen)	10.000	2018 e.v.	Jaarlijks
Schutgelden Mijndense Sluis	6.000	2018 e.v.	Jaarlijks
Uitgifte snelvaarontheffingen	16.000	2018 e.v.	Jaarlijks
Bestrijding overmatige waterplanten	160.000	2018 e.v.	Jaarlijks
Rente	27.000	2018 e.v.	Jaarlijks
Klimaatveranderingen	100.000	2019 e.v.	Jaarlijks
Aantrekkende markt	9.000	2018 e.v.	Jaarlijks
Totaal	328.000		

Erfpacht en verhuur

De geraamde omzet uit erfpacht en verhuur bedraagt ca. € 200.000. Het risico dat de exploitant niet aan zijn verplichtingen kan voldoen is aanwezig. Het risico wordt ingeschat op 5% van de omzet, zijnde € 10.000.

Schutgelden Mijndense Sluis

De omzet die is gerealiseerd met het schutten bij de Mijndense Sluis is in de afgelopen 3 jaar gemiddeld nagenoeg conform de in de begroting geraamde bedragen. Bij normale weersomstandigheden is de raming realistisch. Bij tegenvallende weersomstandigheden kan de opbrengst € 10.000 lager uitvallen. Het gemiddelde risico bedraagt € 6.000.

Uitgifte snelvaarontheffingen

De afgelopen jaren is er een duidelijke trend zichtbaar waarbij de populariteit van de snelvaarontheffingen afneemt. In 2018 zijn desalniettemin circa 800 ontheffingen uitgegeven.

Bestrijding overmatige waterplanten (Bron: rapport Waternet)

Waternet, gemeente Wijdemeren en lokale ondernemers hebben een plan van aanpak voor de bestrijding van “overmatige begroeiing door waterplanten” opgesteld. Het uitgangspunt is zeker niet dat alle kosten voor rekening van de overheid c.q. het Plassenschap komen.

Bij de berekening van het risico wordt alleen gerekend met kosten in wateren die in eigendom c.q. beheer bij het Plassenschap zijn. Het is niet bekend wat dit financieel voor het Plassenschap betekent. Als risico voor het schap ramen we, op basis van de cijfers uit het hiervoor genoemde plan van aanpak, evenals in 2017, een bedrag van € 160.000.

Renterisico

Het rentepercentage voor nieuwe vaste geldleningen is voor 2018 en 2019 geraamd op 2,5%. Dit percentage is gebaseerd op een reële inschatting van de marktrente op het moment van afsluiten. Een rente van 1,0% hoger dan deze raming resulteert in extra lasten van € 27.000 per jaar. Dit risico heeft zich in 2018 niet voorgedaan.

Klimaatveranderingen

Een belangrijke tendens is te zien in de merkbare gevolgen van klimaatsveranderingen voor de onderhoudsmaatregelen. Er moet rekening worden gehouden met de volgende aspecten:

- langer groeiseizoen (er zullen extra maaibeurten nodig zijn, dat levert extra kosten op);
- wateroverlast (bijvoorbeeld op parkeerterreinen en door beschadiging van beplanting);
- ontwikkeling van ziektes en exoten (op dit moment is het schap belast met kosten van de bestrijding van essentaksterfte (kap + herplanting) en de steeds eerdere ontwikkeling van blauwalg).

Aantrekkende markt

Aannemers zullen in de toekomst meer vragen voor het uit te voeren werk. In 2018 en 2019 zijn er nieuwe bestekken aanbesteed die duurder uit zijn gevallen dan de vorige bestek periode.

Weerstandsvermogen

Bij het weerstandsvermogen gaat het om de mate waarin het Plassenschap Loosdrecht e.o. in staat is middelen vrij te maken om substantiële tegenvallers op te vangen, zonder dat dit betekent dat de uitvoering van het programma onder druk komt te staan. Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen weerstandscapaciteit (zijnde de middelen waarover het schap kan beschikken om niet begrote kosten te dekken) en de risico's waarvoor geen voorzieningen zijn getroffen of verzekeringen zijn afgesloten.

De weerstandscapaciteit is opgebouwd uit het beschikbaar weerstandsvermogen. Dit weerstandsvermogen wordt gevormd door de algemene reserve. Het batige saldo wordt toegevoegd aan de algemene reserve. Het is de bevoegdheid van het bestuur om te bepalen hoe zij de algemene reserve wil aanwenden. De algemene reserve bedraagt per ultimo 2018 € 663.238 (voor resultaatbestemming).

Het weerstandsvermogen is toereikend in relatie tot de risico's.

2.3.2 Kengetallen

De kengetallen geven inzicht in de financiële positie van LSD.

KENGETALLEN	2017	2018
1a Netto schuldquote	47%	80%
1b Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	47%	80%
2 Solvabiliteitsratio	44%	23%
3 Structurele exploitatieruimte	12%	?%
4 Belastingcapaciteit woonlasten meerpersoonshuishoudens	n.v.t.	n.v.t.

Netto schuldquote

Hoe hoger de schuld, hoe hoger de netto schuldquote. De netto schuldquote weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van het LSD ten opzichte van de eigen middelen en geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie.

Solvabiliteitsratio

Dit kengetal drukt het eigen vermogen als percentage van het totale vermogen uit. Hoe hoger het percentage hoe beter LSD in staat is aan de financiële verplichtingen te voldoen.

Structurele exploitatieruimte

Dit kengetal geeft aan hoe groot de structurele exploitatieruimte is, doordat gekeken wordt naar de structurele baten en de structurele lasten en deze worden vergeleken met de totale baten. Een positief percentage betekent dat de structurele baten toereikend zijn om de structurele lasten te dekken.

2.4 Onderhoud kapitaalgoederen

Het schap beheert en onderhoudt een groot aantal dagrecreatievoorzieningen waarvan een deel ouder is dan dertig jaar. Het beheer en onderhoud is gericht op de instandhouding van de bestaande voorzieningen. Daarbij moet de voorziening in een voldoende staat van onderhoud verkeren; schoon en veilig bruikbaar zijn en voldoen aan de wettelijke eisen. Het in stand houden van de recreatieve voorzieningen is een permanente zorg en vraagt grote financiële bijdragen van de deelnemers van het schap.

Het beheer bestaat uit dagelijks onderhoud, groot onderhoud en investeringen. Voor het groot onderhoud is op basis van het meerjaren-onderhoudsplan de jaarschijf 2018 opgesteld. En zijn de werkzaamheden in afstemming met de opzichters voorbereid en uitgevoerd.

In de begroting 2018 was een onttrekking uit de voorziening Groot onderhoud geraamd van € 93.700. In werkelijkheid is een bedrag van € 56.787 besteed. Er is een verschil tussen de geraamde onttrekking 2018 en de uitgaven in 2018. De uitvoering van de werkzaamheden loopt niet synchroon met het boekhoudkundige jaar. Daarnaast is het mogelijk dat werkzaamheden vanwege de te verwachten overlast voor de recreant, niet in het recreatie seizoen worden uitgevoerd, maar naar een rustigere periode worden verschoven. Zo zijn er in 2018 ook projecten uitgevoerd die aanvankelijk voor 2017 gepland stonden en zijn werkzaamheden voor 2018 doorgeschoven naar begin 2019.

Met het oog op een efficiëntere beheer en onderhoudscyclus is eind 2015 het ICT-systeem GeoVisia aangeschaft. In 2016 en 2017 is dit systeem ingericht. In 2018 is een start gemaakt met de planning van de cyclische inspectierondes. Met de gegevens die vanaf 2019 worden binnengehaald ontstaat er een actueel inzicht in de staat van onderhoud van alle beheerde gebieden. De verwachting is dat eind 2021 een volledig beeld gevormd kan worden van alle beheergebieden. Vanaf dat moment is het mogelijk om een nieuw MJOP op te stellen op basis van de actuele staat van onderhoud.

2.4.1 Wegen

Jaarlijks worden wegen geïnspecteerd. Acties hierop worden planmatig aangepakt en in de meerjaren- begroting opgenomen. Gaten in de half-verharde parkeergedeelten en paden op de recreatieterreinen worden jaarlijks gevuld, net als gaten in het asfalt van toegangswegen en fietspaden.

2.4.2 Gebouwen en riolering

Het onderhoud bestaat voornamelijk uit het periodiek schilderen van het houtwerk, het repareren van kapot sanitair en het verhelpen van storingen.

2.4.3 Watergangen en oevers

Bij de najaar schouw wordt de oever- en watervegetatie van de watergangen in het plassengebied uitgemaaid volgens het slotenbestek. De rietvegetatie wordt gemaaid. Het dijkje langs de Westelijke Drecht wordt kort gehouden om uitspoelgaten en lekkages tijdig te kunnen ontdekken. Voor het bestrijden van de overmatige waterplanten is geen budget geraamd, maar budget is wel in de risicoparagraaf opgenomen.

Zoals aangegeven in het hoofdstuk 3 loopt het proefproject Legakkerherstel. En is er in 2018 een start gemaakt met de werkvoorbereiding van diverse beschoeiingsprojecten. De projecten zijn begin 2019 aanbesteed en worden in 2019 uitgevoerd.

2.4.4 Sluizen

In 2018 is er in de zelfbedieningssluizen een nieuwe computerkast geplaatst, het is nu mogelijk om op afstand uit te lezen wat er aan de hand is bij een storingsmelding. Daarnaast is er per sluis een nieuwe handleiding opgesteld. Met beide maatregelen is de verwachting dat de kosten voor het oplossen van storingen naar beneden gaat en dat de recreanten vlotter de sluis kunnen bedienen en beleving van de recreant positief wordt bevorderd.

2.4.5 Groen: beplantingen

In 2018 zijn, in verband met Essentak sterfte, de lanen met Essen langs parkeerterreinen gekapt en zijn er zwarte Elsen teruggeplaatst.

Daarnaast zijn extra acties uitgezet op het gebied van boomveiligheid. Er is advies gevraagd voor de landterreinen over hoe nu verder te gaan met omvorming van essen naar een meer bestendige beplanting. De nieuwe beplantingen, als vervanging voor de uitgevallen Essen, hebben door de zeer droge zomer meer aandacht nodig gehad. Er is veel extra water gegeven aan de vers geplante bomen, met onverwachte meerkosten tot gevolg.

Ook de eikenprocessierups heeft in 2018 tot extra inzet geleid. De rupsen worden opgezogen, met name op de Meent was extra inzet noodzakelijk.

Met financiering vanuit de zichtgeld reserve is het laatste stuk van De Meent vrijgesteld van dichte beplanting. Het resultaat is een opener karakter en een gebruiksvriendelijker recreatiegebied. Ook is er nieuw zand aangebracht op het strand om een bijdrage te leveren aan een betere waterkwaliteit.

2.4.6 Groen: grasvegetaties

Op de eilanden zijn de gazons ingericht voor intensief recreatief gebruik, op de terreinen veelal extensiever. Gedurende het seizoen wordt het gras met grote regelmaat gemaaid.

2.4.7 Schoonhouden en vuilafvoer

Dit betreft het schoonhouden van de terreinen, de gebouwen en de watergangen. Met het oog op de slechte waterkwaliteit zijn er extra schoonmaakacties uitgevoerd.

Daarnaast zijn er, in verband met het lange en goede recreatieseizoen, extra vuilophaalrondes en schoonmaakrondes voor de toiletvoorzieningen noodzakelijk geweest. Met name op De Strook heeft het drukke seizoen geleid tot veel overwerk en meer vuilafvoer. Daar staat tegenover dat de terreinen aanzienlijk meer recreanten hebben mogen verwelkomen.

2.4.8 Terreininventaris

Terreinmeubilair moet veilig, onderhoudsarm en vandalismebestendig zijn. Elk jaar worden alle speeltoestellen op veiligheid beoordeeld door een gecertificeerd instituut. Aan terreininventaris wordt alleen dagelijks onderhoud gepleegd totdat het aan vervanging toe is.

2.4.9 Materieel

Materieel wordt jaarlijks gekeurd en waar nodig vervangen. Kunstwerken worden door een extern inspectiebureau geïnspecteerd. De hieruit voortkomende acties worden in de meerjarenbegroting opgenomen. Het onderhoud aan installaties (zoals pompen) en de onderhoudscontracten vallen hieronder. Ook het toezicht van de BOA's en werkvoorbereidingen en planning van de opzichter worden hier verantwoord.

2.5 Financiering

In het treasurystatuut is het treasurybeleid opgenomen met daarin de producten, partijen en limieten, de treasury-organisatie met taken, bevoegdheden en verantwoordingsrelatie en de bijbehorende informatievoorziening, in totaliteit bedoeld ter beperking van te lopen risico's.

2.5.1 Risicobeheer

Binnen de Wet FIDO zijn twee normen vermeld waaraan dient te worden voldaan. Het doel van deze normen is te voorkomen dat bij herfinanciering van de leningen bij (aanzienlijk) hogere rente grote schokken optreden in de hoogte van de rente die het Plassenschap moet betalen. De normen beperken de budgettaire risico's.

2.5.2 Kasgeldlimiet

De kasgeldlimiet is een bedrag ter grootte van 8,2% van het totaal van de jaarbegroting bij aanvang van het jaar met als doel de kortlopende leningen te beperken. De kasgeldlimiet bedraagt € 150.000. In de praktijk is in 2018 geen kasgeld opgenomen.

2.5.3 Renterisiconorm

De renterisiconorm is een bedrag ter grootte van een percentage van het begrotingstotaal. Het doel van deze norm was en is het beperken van de gevolgen van een stijgende kapitaalmarktrente op de rentelasten van de organisatie. De norm stelt dat per jaar maximaal 20% van het begrotingstotaal in aanmerking mag komen voor verplichte aflossingen en renteherzieningen. De renterisiconorm bedraagt over 2018 € 560.000. Op de vaste geldleningen is een bedrag afgelost van € 232.870. Renteherziening op vaste schuld heeft niet plaatsgevonden.

2.6 Bedrijfsvoering

Het onderhoud en beheer, de ontwikkeling, de bedrijfsvoering en handhaving en toezicht van het schap wordt uitgevoerd door de gemeenschappelijke regeling (GR) Recreatie Midden-Nederland (RMN). Naast het uitvoeren van taken door RMN in eigen beheer worden veel externe partijen ingeschakeld voor de uit te voeren opdrachten als (groot)onderhoud en het verrichten van investeringen. Het recreatieschap Stichtse Groenlanden (SGL) en het Plassenschap Loosdrecht e.o. zijn deelnemer in RMN. De exploitatiebaten en lasten van RMN worden volledig doorberekend aan de betalende deelnemers. In verband met het uittreden van recreatieschap Utrechtse Heuvelrug, Vallei en Kromme Rijngebied en de fusie tussen SGL en Vinkeveense Plassen is RMN gereorganiseerd.

In 2018 had het Plassenschap Loosdrecht e.o. een belang van 28,38% in de bedrijfsvoering organisatie RMN.

2.7 Grondbeleid

Het Plassenschap Loosdrecht e.o. bezit totaal 660 hectare grond en water binnen het werkgebied.

Deze bezittingen zijn op hoofdlijnen onder te verdelen in dagrecreatieterreinen (eilanden, Strook, Bosdijk etc.), de legakkers (Zuidelijke Kievitsbuurt e.d.), oeverlanden, sluizen, water en het recreatiecentrum Mijnden. Het schapsbeleid is er op gericht zijn terreinen zoveel mogelijk gratis en openbaar toegankelijk aan te bieden aan de recreant.

Ruiling van percelen die tot verbetering van het algemeen nut zullen leiden, worden overwogen.

Aankoop van grond is alleen aan de orde als verwerving ervan van belang is voor uitvoering van een project. De bestemming die de gemeenten, tot nog toe, aan de gronden hebben toegekend, biedt geen ruimte voor commerciële exploitatie.

Alleen de grond waarop het recreatiecentrum Mijnden is gevestigd, is voor een periode van minimaal 50 jaar in erfpacht uitgegeven aan een exploitant. Op het terrein de Strook zijn twee opstalrechten verleend aan een horecaondernemer. Deze opstalrechtovereenkomsten worden één keer per 5 jaar verhoogd met het prijsindexcijfer over de afgelopen periode. Met deze horecaondernemer is verder een erfpachtovereenkomst met opstalrecht afgesloten inzake een woning op de strook.

3 Jaarrekening

3.1 Balans per 31 december 2018 (Bedragen in Euro's)

Hierna wordt via de balans met toelichting en het overzicht van baten en lasten met toelichting de financiële verantwoording afgelegd over het in jaar 2018 gerealiseerde beleid.

3.1.1 Activa

ACTIVA	31-12-2018	31-12-2017
VASTE ACTIVA	3.588.406	3.816.123
Immateriële vaste activa	4.268	5.335
<i>Kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief</i>	4.268	5.335
Materiële vaste activa	3.584.138	3.810.788
<i>Investerings met een economisch nut (grond)</i>	407.753	407.753
<i>Investerings met een economisch nut (overig)</i>	331.113	309.879
<i>Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut</i>	2.845.272	3.093.156
VLOTTENDE ACTIVA	1.625.939	304.570
Uitzettingen met een rente typische looptijd korter dan één jaar	1.475.994	243.316
<i>Vorderingen op openbare lichamen</i>	49.092	176.556
<i>Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rent typische looptijd korter dan één jaar</i>	1.356.662	2.571
<i>Overige vorderingen</i>	70.240	64.189
Liquide middelen	143.123	50.374
<i>Kassaldi</i>	10.290	735
<i>Banksaldi BNG</i>	123.698	39.156
<i>Banksaldi Rabobank</i>	9.135	10.483
Overlopende activa	6.822	10.880
<i>Overige nog te ontvangen bedragen en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste komen van volgende begrotingsjaren</i>	6.822	10.880
TOTAAL GENERAAL	5.214.345	4.120.693

3.1.2 Passiva

PASSIVA	31-12-2018	31-12-2017
VASTE ACTIVA	4.457.624	3.257.544
Eigen vermogen	1.180.705	1.794.969
<i>Algemene reserve</i>	663.238	378.338
<i>Bestemmingsreserves</i>	441.723	1.131.731
<i>Resultaat boekjaar</i>	75.744	284.900
Voorzieningen	462.470	415.257
<i>Voorziening egalisering onderhoudskosten</i>	462.470	415.257
Vaste schulden met een rente typische looptijd van één jaar of langer	2.814.449	1.047.318
<i>Onderhandse leningen van binnenlandse banken en overige financiële instellingen</i>	2.814.449	1.047.318
VLOTTENDE PASSIVA	756.721	863.149
Netto vlottende schulden met een rente typische looptijd korter dan één jaar	587.111	628.208
<i>Overige schulden</i>	587.111	628.208
Overlopende passiva	169.610	234.941
<i>Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen met uitzondering van jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume</i>	32.288	25.791
<i>Overige vooruit ontvangen bedragen die ten bate van volgende begrotingsjaren komen</i>	137.322	209.150
TOTAAL GENERAAL	5.214.345	4.120.693
Verstreckte borg- en garantstellingen	NIHIL	NIHIL

3.2 Overzicht van baten en lasten

3.2.1 Lasten

Omschrijving	Rekening 2017	Begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018
Doorbelaste personeelslasten	853.300	956.200	900.000	955.997
Overige doorbelaste kosten	206.200	244.900	297.000	315.848
Personeel en diensten van derden	56.900	41.100	60.300	54.532
Afschrijvingen & rente	373.500	592.900	285.200	268.146
Extra afschrijving subsidies	-	-	647.100	647.118
Huren en pachten	300	-	100	-
Bestuurs- en apparaatskosten	168.100	35.900	125.800	135.883
Belastingen en verzekeringen	21.600	26.500	26.500	24.095
Energie- en waterkosten	18.200	29.700	19.000	20.766
Onderhoud en vuilafvoer	1.430.600	341.500	416.800	465.765
Voorzieningen	103.000	104.000	104.000	104.000
Overige lasten	2.900	7.600	5.100	4.835
Nagekomen lasten	7.200	-	9.800	10.187
Onvoorzien - Calamiteitenfonds	-	-	-	-
Totaal lasten	3.241.800	2.380.300	2.896.700	3.007.172

3.2.2 Baten

Omschrijving	Rekening 2017	Begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018
Opbrengsten van eigendommen	260.700	316.700	280.000	288.595
Rechten	292.200	262.200	300.000	304.360
Rente	-	2.400	-	-
Overige baten	1.104.100	89.600	64.000	166.654
Nagekomen baten	1.600	-	2.400	2.513
Dekkingsmiddelen	1.732.000	1.579.900	1.579.900	1.630.785
Dekkingsmiddelen:				
<i>Deelnemersbijdragen</i>	<i>1.306.400</i>	<i>1.319.400</i>	<i>1.319.400</i>	<i>1.319.400</i>
<i>Deelnemersbijdrage doorschuif</i>				
<i>BTW</i>	<i>425.600</i>	<i>260.500</i>	<i>260.500</i>	<i>311.385</i>
<i>Subtotaal dekkingsmiddelen</i>	<i>1.732.000</i>	<i>1.579.900</i>	<i>1.579.900</i>	<i>1.630.785</i>
Totaal baten	3.390.600	2.250.800	2.226.300	2.392.907
Saldo van baten en lasten	148.800	-129.500	-670.400	-614.265

Mutaties reserves				
Af: Vrijval subsidies	112.800	112.600	647.100	647.118
Af: Vrijval reserves	23.300	-	119.600	42.891
Positief gerealiseerd resultaat	284.900	-	96.300	75.744
Negatief gerealiseerd resultaat	-	16.900	-	-

Toelichtingen

3.2.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Het jaarverslag en de jaarrekening zijn opgemaakt conform de voorschriften uit het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten. De vergelijkende cijfers over 2017 zijn dienovereenkomstig aangepast. Het boekjaar is gelijk aan het kalenderjaar.

De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vindt plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij het betreffende balanshoofd anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarden.

De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Vaste activa

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs c.q. vervaardigingsprijs verminderd met de afschrijvingen en waardeverminderingen die naar verwachting duurzaam zijn. De kosten van onderzoek en ontwikkeling van een bepaald actief worden in 5 jaar afgeschreven. De afschrijving van de geactiveerde kosten van onderzoek en ontwikkeling vangt aan bij ingebruikneming van het gerelateerde materiële vaste actief.

Materiële vaste activa

Volgens artikel 59 BBV dient er een onderscheid gemaakt te worden tussen investeringen met uitsluitend maatschappelijk nut in de openbare ruimte en investeringen met een (beperkt) economisch nut. Investerings die verhandelbaar zijn en/of op enigerlei wijze kunnen leiden tot of bijdragen aan het verwerven van inkomsten zijn investeringen met economisch nut. Niet relevant daarbij is of de investering geheel kan worden terugverdiend.

Per 1-1-2018 is een stelselwijziging toegepast doordat de specifieke investeringsbijdragen van derden op de desbetreffende investering verplicht in mindering gebracht moeten worden.

Materiële vaste activa met maatschappelijk en economisch nut

Deze materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijging- of vervaardigingsprijs. De verkrijgingsprijs omvat de inkoopprijs en de bijkomende kosten. De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten, welke rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend. In de vervaardigingsprijs kunnen voorts worden opgenomen een redelijk deel van de indirecte kosten en de rente over het tijdvak die aan de vervaardiging van het actief worden toegerekend. De afschrijvingen zijn gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs, rekening houdend met de ingeschatte restwaarde. Indien ingebruikname plaatsvindt vóór 1 juli, vindt afschrijving plaats over het gehele boekjaar. Indien ingebruikname plaatsvindt ná 1 juli vindt de eerste afschrijving plaats in het eerstvolgende boekjaar.

Afschrijvingspercentages

De volgende afschrijvingspercentages worden gehanteerd:

ACTIEF	AFSCHRIJVINGSTERMIJN
Grond en water	geen afschrijvingen
Bouwkundige werken	5 tot 40 jaren
Bedrijfsgebouwen	12 tot 40 jaren
Vervoermiddelen	5 tot 30 jaren

ACTIEF	AFSCHRIJVINGSTERMIJN
Machines, apparaten en installaties	5 tot 20 jaren
Onderzoek en voorbereiding	5 jaren
Overige materiële vaste activa	5 tot 20 jaren

Bij bouwkundige werken is een uitzondering: In de praktijk is op een tweetal posten een afwijkende afschrijvingstermijn toegepast.

Flottende activa

Uitzettingen met een rente typische looptijd korter dan één jaar

De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid is een voorziening in mindering gebracht. De voorziening wordt statisch bepaald op basis van de geschatte inningskansen.

Liquide middelen en overlopende activa

Deze activa worden tegen nominale waarde opgenomen.

Vaste passiva

Algemene en bestemmingsreserves

Het resultaat van enig jaar wordt toegevoegd dan wel onttrokken aan de algemene reserve. Bestemmingsreserves worden ingesteld door het bestuur.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gewaardeerd op het nominale bedrag van de betrokken verplichting c.q. het voorzienbaar verlies. Het Plassenschap kent alleen een voorziening voor het uitvoeren van groot onderhoud. De dotatie en onttrekking aan deze voorziening vindt plaats op basis van een plan groot onderhoud.

Vaste schulden

Vaste schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, verminderd met gedane aflossingen. De vaste schulden hebben een rente typische looptijd van één jaar of langer.

Flottende passiva

De flottende passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben. Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

3.2.4 Toelichting op de balans per 31 december 2018

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa betreffen investeringen in onderzoek en ontwikkeling. In 2018 is € 0 geïnvesteerd en dit bedrag wordt in 5 jaar afgeschreven. De verloopstaat is opgenomen in bijlage 1.

Kosten van onderzoek en ontwikkeling		
Aanschafwaarde per 1-1-2018	€ 53.600	€ 48.265
Afschrijving tot en met 2017	€ 48.265	€ 48.265
Boekwaarde per 1-1-2018	€ 5.335	€ -
Bij: Investering	€ -	€ 5.335
Af: Afschrijving 2018	€ 1.067	€ -
Balans per 31-12-2018	€ 4.268	€ 5.335

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa omvat bezittingen van het schap, zoals terreinen, grond- en waterbouwkundige werken en machines en apparaten. De boekwaarde per 31-12-2018 is € 3.584.138. In 2018 is € 631.553 geïnvesteerd in vervoermiddelen (€58.891), bouwkundige werken en bedrijfsgebouwen (€ 5.459), beschoeiingen (€ 561.043) en overige vaste activa (€ 6.160). De reguliere afschrijvingen over 2018 bedragen € 207.486. De verloopstaat is opgenomen in bijlage 1.

Per 1-1-2018 is een stelselwijziging toegepast doordat de specifieke investeringsbijdragen van derden op de desbetreffende investering verplicht in mindering gebracht moeten worden. Dit houdt in dat de bestemmingsreserve subsidies ten behoeve van kapitaalslasten (647.118) in 2018 in mindering is gebracht op de boekwaarde van de diverse activa.

	31-12-2018	31-12-2017
Materiële vaste activa		
Investeringen met een economisch nut (overig)	€ 407.753	€ 407.753
Investeringen met een economisch nut (grond)	€ 331.113	€ 309.879
Investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut	€ 2.845.272	€ 3.093.156
Totaal materiële vaste activa	€ 3.584.138	€ 3.810.788

Investeringen met een economisch nut (grond)

Grond en water

Aanschafwaarde per 1-1-2018	€ 407.753	€ 407.753
Balans per 31-12-2018	€ 407.753	€ 407.753

Investerings met een economisch nut (overig)

Bouwkundige werken

Aanschafwaarde per 1-1-2018	€	192.225	€	192.225
Afschrijving tot en met 2017	€	144.368	€	142.502
Boekwaarde per 1-1-2018	€	47.857	€	49.723
Af: Afschrijving 2018	€	1.867	€	1.866
Balans per 31-12-2018	€	45.990	€	47.857

Bedrijfsgebouwen

Aanschafwaarde per 1-1-2018	€	58.906	€	58.906
Afschrijving tot en met 2017	€	53.015	€	50.070
Boekwaarde per 1-1-2018	€	5.891	€	8.836
Af: Afschrijving 2018	€	2.946	€	2.945
Balans per 31-12-2018	€	2.945	€	5.891

Vervoermiddelen

Aanschafwaarde per 1-1-2018	€	474.499	€	443.181
Afschrijving tot en met 2017	€	281.717	€	277.174
Boekwaarde per 1-1-2018	€	192.782	€	166.007
Bij: Afschrijvingen desinvesteringen	€	44.904	€	9.244
Bij: investeringen 2018	€	58.891	€	42.061
Subtotaal	€	296.577	€	217.312
Af: Desinvesteringen 2018	€	48.504	€	10.744
Af: Afschrijving 2018	€	19.950	€	13.787
Balans per 31-12-2018	€	228.123	€	192.781

Machines, apparaten en installaties

Aanschafwaarde per 1-1-2018	€	166.966	€	166.966
Afschrijving tot en met 2017	€	109.867	€	101.515
Boekwaarde per 1-1-2018	€	57.099	€	65.451
Af: Afschrijving 2018	€	7.808	€	8.352
Balans per 31-12-2018	€	49.291	€	57.099

Overige materiële vaste activa

Aanschafwaarde per 1-1-2018	€	46.867	€	46.867
Afschrijving tot en met 2017	€	40.616	€	39.128
Boekwaarde per 1-1-2018	€	6.251	€	7.739
Af: Afschrijving 2018	€	1.487	€	1.488
Balans per 31-12-2018	€	4.764	€	6.251

	31-12-2018	31-12-2017
Investerings in de openbare ruimte uitsluitend met een maatschappelijk nut		
Grond en water	€ 549.721	€ 549.721
Bouwkundige werken	€ 1.086.549	€ 1.844.180
Bedrijfsgebouwen	€ 48.749	€ 57.399
Machines, apparaten en installaties	€ 3.881	€ 5.308
Beschoeiing	€ 1.044.930	€ 497.668
Overige vaste activa	€ 101.056	€ 111.124
Routes	€ 10.386	€ 27.756
Balans per 31-12-2018	€ 2.845.272	€ 3.093.156
Grond en water		
Aanschafwaarde per 1-1-2018	€ 976.331	€ 976.331
Afschrijving tot en met 2017	€ 426.610	€ 426.610
Balans per 31-12-2018	€ 549.721	€ 549.721
Bouwkundige werken		
Aanschafwaarde per 1-1-2018	€ 7.945.442	€ 7.945.442
Afschrijving tot en met 2017	€ 6.101.262	€ 5.851.167
Boekwaarde per 1-1-2018	€ 1.844.180	€ 2.094.275
Bij: De Meent - aanlegsteiger	€ 1.643	-
Af: Desinvesteringen - vrijval subsidie	€ 631.478	-
Af: Afschrijving 2018	€ 127.796	€ 250.095
Balans per 31-12-2018	€ 1.086.549	€ 1.844.180
Bedrijfsgebouwen		
Aanschafwaarde per 1-1-2018	€ 381.341	€ 381.341
Afschrijving tot en met 2017	€ 323.942	€ 311.476
Boekwaarde per 1-1-2018	€ 57.399	€ 69.865
Bij: Marcus Pos - toiletgebouw	€ 3.816	-
Af: Afschrijving 2018	€ 12.466	€ 12.466
Balans per 31-12-2018	€ 48.749	€ 57.399
Machines, apparaten en installaties		
Aanschafwaarde per 1-1-2018	€ 43.981	€ 43.981
Afschrijving tot en met 2017	€ 38.673	€ 37.246
Boekwaarde per 1-1-2018	€ 5.308	€ 6.735
Af: Afschrijving 2018	€ 1.427	€ 1.427
Balans per 31-12-2018	€ 3.881	€ 5.308

	31-12-2018	31-12-2017
Beschoeiing		
Aanschafwaarde per 1-1-2018	€ 502.892	€ 183.579
Afschrijving tot en met 2017	€ 5.224	€ 461
Boekwaarde per 1-1-2018	€ 497.668	€ 183.118
Bij: Investerings 2018	€ 561.043	€ 319.312
Af: Afschrijving 2018	€ 13.781	€ 4.763
Balans per 31-12-2018	€ 1.044.930	€ 497.667

Overige materiële vaste activa

Aanschafwaarde per 1-1-2018	€ 252.042	€ 228.626
Afschrijving tot en met 2017	€ 140.918	€ 125.591
Boekwaarde per 1-1-2018	€ 111.124	€ 103.035
Bij: Meent - 12 stuks buispalen	€ 6.160	€ 23.416
Af: Afschrijving 2018	€ 16.226	€ 15.326
Balans per 31-12-2018	€ 101.056	€ 111.125

Routes

Aanschafwaarde per 1-1-2018	€ 39.651	€ 39.651
Afschrijving tot en met 2017	€ 11.895	€ 7.930
Boekwaarde per 1-1-2018	€ 27.756	€ 31.721
Af: Desinvesteringen - vrijval subsidie	€ 15.639	-
Af: Afschrijving 2018	€ 1.731	€ 3.965
Balans per 31-12-2018	€ 10.386	€ 27.756

Vlottende activa

Uitzettingen met een rente typische looptijd korter dan één jaar

Vorderingen op openbare lichamen	€ 49.092	-
Deelnemersbijdragen	-	€ 176.556
Uitzettingen in 'rijks schatkist met een rente typische looptijd korter dan één jaar	€ 1.356.662	€ 2.571
Overige vorderingen	€ 70.240	€ 64.189
Balans per 31-12-2018	€ 1.475.994	€ 243.316

Vorderingen openbare lichamen

Vorderingen op openbare lichamen: bestaan met name uit nog te ontvangen transparantie BTW vierde kwartaal van de deelnemers.

Uitzettingen in 's rijks schatkist met een rente typische looptijd korter dan één jaar

Dit betreft het saldo van de middelen die in de schatkist worden aangehouden. Het overschot op de lopende rekening wordt automatisch afgeroomd door het ministerie van Financiën voorvloeiend uit het verplichte 'schatkistbankieren'.

Schatkistbankieren

In principe dienen alle overtollige middelen in de schatkist te worden aangehouden. Er is echter een aantal uitzonderingen, zoals het drempelbedrag. Dit is een minimumbedrag afhankelijk van de omvang van de organisatie dat gemiddeld per kwartaal buiten de schatkist mag worden gehouden. Voor het Plassenschap was dat voor 2018 € 250.000. De drempel is gelijk aan 0,75% van het begrotingstotaal indien het begrotingstotaal lager is dan € 500 miljoen. De drempel is echter nooit lager dan € 250.000. Het schap heeft met de BNG de afspraak gemaakt dat het saldo boven de € 250.000 op de reguliere betaalrekening automatisch dagelijks wordt afgeroomd naar de schatkist.

In onderstaande tabel is te zien wat de benutting van het drempelbedrag schatkistbankieren gedurende de vier kwartalen 2018 is geweest:

SCHATKISTBANKIEREN	Q1	Q2	Q3	Q4
Drempelbedrag	250.000	250.000	250.000	250.000
Kwartaalcijfers buiten 's rijks schatkist	154.101	124.850	191.720	115.412
Ruimte onder het drempelbedrag	95.899	125.150	58.280	134.588
Overschrijding van het drempelbedrag	-	-	-	-

Overige vorderingen

Overige vorderingen zijn openstaande bedragen van diverse debiteuren. Het schap heeft een vordering opgenomen in verband met een bijdrage van omwonenden aan het proefproject Veenslib € 60.000. Het overige betreft diverse kleine openstaande debiteurenfacturen.

Liquide middelen

Betreft het saldo bij de Bank Nederlandse Gemeenten, de Rabobank (in verband met het geldverkeer inzake de Mijndense Sluis) en in kas bij de sluiswachters.

Liquide middelen	31-12-2018	31-12-2017
B.N.G. rekening courant	€ 123.698	€ 39.156
Rabobank rekening courant	€ 9.135	€ 10.483
Kassen Mijndense Sluis	€ 10.290	€ 735
Totaal	€ 143.123	€ 50.374

Overlopende activa

Overlopende activa bestaat uit vooruitbetaalde bedragen en nog te ontvangen bedragen. Op de vooruitbetaalde bedragen staat een bedrag van € 4.063 van de belangenvereniging Loosdrechtse Plassen in verband met het proefproject Veenslib, alsmede de vooruitbetaalde kosten voor de sluiskaarten 2019. Opgenomen onder nog te ontvangen bedragen is de eindafrekening van een sluiswachter Mijndense sluis (€780)

Overlopende activa	31-12-2018	31-12-2017
Vooruitbetaalde bedragen	€ 6.042	€ 4.279
Nog te ontvangen bedragen	€ 780	€ 6.601
Totaal	€ 6.822	€ 10.880

Eigen vermogen

De algemene reserve bedraagt per ultimo 2018 € 663.238. Het resultaat boekjaar over 2017 is door het bestuur toegevoegd aan de algemene reserve.

Reserves

Reserves	31-12-2018	31-12-2017
Algemene Reserve	€ 663.238	€ 663.238
Bestemmingsreserve zichtwerk	€ 44.058	€ 86.948
Bestemmingsreserve masterplan	€ 22.665	€ 22.665
Bestemmingsreserve Oostelijke Vecht en Plassen	€ 250.000	€ 250.000
Bestemmingsreserve zichtwerk 2	€ 125.000	€ 125.000
Resultaat boekjaar	€ 75.744	
Subsidies ten behoeve van kapitaallasten	€ -	€ 647.118
Totaal	€ 1.180.705	€ 1.794.968

Algemene Reserve

Reserves		
Algemene reserve (w.o. weerstandsvermogen)	€	378.338
Bij: Resultaat 2017	€	284.900
Subtotaal	€	663.238
Af: Bestemming	€	-
Totaal	€	663.238

Bestemmingsreserve zichtwerk

Dit betreft een reserve voor de uitvoering van een snoeiplan voor de diverse terreinen. In 2018 is € 42.891 ten laste van deze reserve gebracht.

Balans per 1-1-2018	€	86.948
Bij: Onttrekking aan Algemene reserve	€	-
Af: Uitvoering werk	€	42.891
Totaal	€	44.058

Bestemmingsreserve masterplan

Dit betreft een reservering van de aanloopkosten voor het proefproject Legakkerherstel en het gebiedsplan Oostelijke Vechtplassen. In 2018 zijn er geen kosten ten laste van deze reserves gebracht.

Balans per 1-1-2018	€	22.665
Bij: Onttrekking aan Algemene reserve	€	-
Af: vrijval reserve	€	-
Totaal	€	22.665

Bestemmingsreserve Oostelijke Vechtplassen

De naam van de bestemmingsreserve veenslib zoals opgenomen in de jaarrekening 2017 is in 2018 veranderd in bestemmingsreserve Oostelijke Vechtplassen. De bijdrage die het schap levert aan het gebiedsplan is met name voor de baggeropgave Loosdrechtse Plassen.

Balans per 1-1-2018	€	250.000
Bij: Onttrekking algemene reserve	€	-
Af: Onderzoek	€	-
Totaal	€	250.000

Bestemmingsreserve zichtwerk 2

Dit betreft een reserve gericht op vernieuwingen die direct bijdragen aan de beleefbaarheid en aantrekkelijkheid van de voorzieningen op diverse terreinen. Het gaat hier om zichtwerk voor het eiland Meent (€85.000) en sanitaire voorzieningen de Strook (€ 40.000). Er zijn in 2018 geen kosten ten laste van deze reserve gebracht.

Balans per 1-1-2018	€	125.000
Bij: Dotatie	€	-
Af: Onderzoek	€	-
Totaal	€	125.000

Subsidie ten behoeve van kapitaalslasten

Per 1-1-2018 is een stelselwijziging toegepast doordat de specifieke investeringsbijdragen van derden op de desbetreffende investering verplicht in mindering gebracht moeten worden. Dit houdt in dat de subsidies ten behoeve van kapitaalslasten (647.118) in 2018 in mindering zijn gebracht op de boekwaarde van de diverse activa. De vrijval van deze bestemmingsreserve is in het overzicht van baten en lasten verantwoord onder de post Vrijval subsidies.

Balans per 1-1-2018	€	647.118
Bij: subsidie veenslib	€	-
Af: Onttrekking aan subsidie	€	647.118
Totaal	€	-

Voorziening egalisering onderhoudskosten

In 2018 is een bedrag gedoteerd (€ 104.000) aan de voorziening egalisering onderhoudskosten op basis van het meerjaren onderhoudsprogramma. De uitgaven € 56.787 zijn conform de onderhoudsplanning. De stand van de voorziening per ultimo 2018 bedraagt € 462.470.

Voorziening groot onderhoud		
Balans per 1-1-2018	€	415.257
Bij: Dotatie aan voorziening groot onderhoud	€	104.000
Af: Aanwending van de voorziening	€	56.787
Totaal	€	462.470

Vaste schulden met een rente typische looptijd van één jaar of langer

In 2018 is een bedrag van € 232.870 afgelost. Het saldo per ultimo 2018 bedraagt € 2.814.449.

Zie ook bijlage 3.

Onderhandse leningen van binnenlandse banken en overige financiële instellingen

Totaal geldleningen per 1-1-2018	€	6.657.389
Af: aflossingen tot en met 2017	€	5.610.070
Balans per 1-1-2018	€	1.047.319
Bij: nieuwe vaste geldlening	€	2.000.000
Subtotaal leningen	€	3.047.319
Af: aflossingen geldleningen 2018	€	232.870
Totaal	€	2.814.449

Vlottende passiva**Netto vlottende schulden met een rente typische looptijd korter dan één jaar**

Overige schulden	<i>31-12-2018</i>	<i>31-12-2017</i>
Schulden aan openbare lichamen	€ 180.374	€ 189.191
Rekening courant met niet financiële instellingen	€ 323.500	€ 77.890
Belastingen	€ -	€ -
Overige schulden	€ 83.237	€ 361.127
Balans per 31-12-2018	€ 587.111	€ 628.208

Overlopende passiva

Overlopende passiva	<i>31-12-2018</i>	<i>31-12-2017</i>
Vooruit ontvangen bedragen	€ 90.670	€ 209.150
Vooruit ontvangen subsidie	€ 46.652	€ -
	€ 137.322	€ 209.150
Nog te betalen bedragen	€ 32.288	€ 25.791
Balans per 31-12-2018	€ 169.610	€ 234.941

Niet uit de balans blijvende verplichtingen

Er is een meerjarig contract afgesloten voor het onderhoud van de sluizen voor de periode 2018 tot en met 2021. De totale waarde van de verplichtingen bedraagt € 105.873. Daarnaast is er een driejarig beeldbestek voor 2018 – 2021 met betrekking tot Uitweg Portengen e.o. inzake terreinonderhoud. Contractwaarde € 183.157. Er is ook een driejarig contract afgesloten voor onderhoud aan de brede watergangen Loosdrecht met een contractwaarde van € 47.400.

In 2017 heeft het Plassenschap het Gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen ondertekend, waaraan het Plassenschap deelneemt voor een bedrag van ruim € 900.000.

Op verzoek van de BELP is het schap voornemens om de strook langs de Veendijk te baggeren. Het project loopt uit vanwege logistieke problemen met de afvoer van het slib. De uitloop van dit project zal naar verwachting niet leiden tot het opnemen van een voorziening.

3.2.5 Toelichting op het overzicht van baten en lasten

Transparantieregeling (Doorschuif BTW)

Het Plassenschap werkt met het BTW Compensatiefonds. Dit betekent dat de omzetbelasting, die in rekening wordt gebracht door derden over niet-ondernemersactiviteiten van het schap worden doorgeschoven naar de deelnemers op basis van de zogenaamde transparantieregeling. De lasten in deze rekening zijn hoofdzakelijk bruto, dus inclusief omzetbelasting, verantwoord. Met uitzondering van de posten 7. Afschrijvingen en rente en 19. Voorzieningen. De verkoop van sluiskaartjes en de vuilnisophaaldienst particulariseren is een ondernemersactiviteit en daarom vindt over dat deel van de lasten en baten aangifte omzetbelasting plaats.

De hierop betrekking hebbende bedragen zijn netto weergegeven. Het totaal van de doorschuif BTW die in de exploitatie is verdisconteerd, wordt apart verantwoord als onderdeel van de deelnemersbijdragen. De transparantieregeling is van toepassing op formele deelnemers van het schap.

Personele kosten/inhuur

De personeelskosten bestaan uit doorbelaste uren van RMN aan het Plassenschap. In 2018 zijn meer uren geschreven dan geraamd. Inclusief overhead en inhuur van derden overschrijden de totale kosten de raming.

Afschrijvingen & rente

De kosten van afschrijving en rente blijven achter bij de begroting, doordat investeringen ten bedrage van € 3 miljoen met name in de beschoeiingen, eilanden en Strook nog niet zijn afgerond.

Bestuurs- en apparaatskosten, accountant en advies

De kosten van advies zijn hoger uitgevallen in verband met de baggeropgave langs de Veendijk.

Belastingen en verzekeringen

Door de zeer warme zomer van 2018 zijn de kosten voor elektriciteit en water hoger uitgevallen. Er is door de drukte ook meer brandstof verbruikt door de schepen.

Onderhoud en vuilafvoer

Onder de post onderhoud zijn ook de kosten ad € 43.382 meegenomen voor het legakkerherstel veenslib. Deze kosten worden gedekt in de overige baten door een vrijval van de subsidie veenslib. Daarnaast zijn er extra kosten gemaakt door essentaksterfte en de bestrijding van de processierups.

Nagekomen lasten

De nagekomen lasten betreffen facturen voor Waterschapsbelasting die betrekking hebben op de jaren 2016 en 2017

Rechten

De opbrengsten inzake rechten pleziervaartuigen zijn in 2018 hoger dan begroot en ook de opbrengsten voor snelvaarvergunningen zijn hoger dan begroot.

Overige baten

Onder de overige baten is een vrijval subsidie veenslib opgenomen voor een bedrag van € 94.266. De kosten inzake legakkerherstel veenslib (€ 43.382) en de advieskosten voor verkenning veenslib (€ 50.884) zijn respectievelijk verantwoord onder de post onderhoud en vuilafvoer en de bestuurs- en apparaatskosten. De vrijval subsidie is niet in de begroting over 2018 opgenomen.

Overzicht van incidentele baten en lasten

Overzicht van incidentele baten en lasten	
Lasten	Rekening 2018 - (afgerond op 100)
Bestuurs- en apparaatskosten (11)	
Advies Kievitsbuurt	€ 1.700,00
Advies fusie	€ 2.000,00
Advies Mijnden	€ 5.700,00
Advies veenslib	€ 17.400,00
Advies archief	€ 8.000,00
Advies legakkerherstel	€ 9.600,00
Advies Zwaan	€ 4.400,00
Advies Veendijk	€ 14.800,00
Onderhoud (17)	
Kosten in het kader van schade werkschip	€ 12.900,00
Totaal incidentele lasten	€ 76.500,00
Baten	
Rekening 2018 - (afgerond op 100)	
Overige baten (8)	
Schade-uitkering werkschip	€ 3.000,00
Totaal incidentele baten	€ 3.000,00

Analyse begrotingsafwijkingen en begrotingsrechtmatigheid

Hiervoor is reeds ingegaan op de verschillen tussen de realisatie en de begrotingscijfers voor en na wijzigingen. Bij deze worden aanvullend nog de volgende toelichtingen gegeven:

Analyse van begrotingsafwijkingen

OMSCHRIJVING LASTEN	BEGROTING NA WIJZIGING	REKENING 2018	BEGROTINGS AFWIJKING
Doorbelaste personeelslasten	900.000	955.997	-55.997
Overige doorbelaste kosten	297.000	315.848	-18.848
Personeel en diensten van derden	60.300	54.532	5.768
Afschrijvingen & rente	285.200	268.146	17.054
Extra afschrijving subsidies	647.100	647.118	-18
Huren en pachten	100	-	100
Bestuurs- en apparaatskosten	125.800	135.883	-10.083
Belastingen en verzekeringen	26.500	24.095	2.405
Energie- en waterkosten	19.000	20.766	-1.766
Onderhoud en vuilafvoer	416.800	465.765	-48.965
Voorzieningen	104.000	104.000	-
Overige lasten	5.100	4.835	265
Nagekomen lasten	9.800	10.187	-387
OMSCHRIJVING BATEN			
Opbrengsten van eigendommen	280.000	288.595	-8.595
Rechten	300.000	304.360	-4.360
Overige baten	64.000	166.654	-102.654
Nagekomen baten	2.400	2.513	-113
Dekkingsmiddelen	1.579.900	1.630.785	-50.885
Mutaties reserves			
Af: Vrijval subsidies	647.100	647.118	-18
Af: Vrijval reserves	119.600	42.891	76.709
Positief gerealiseerd resultaat	96.300	75.744	20.556

4 Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector

Per 1 januari 2013 is de Wet Normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingegaan. Deze verantwoording is opgesteld op basis van de volgende op het schap van toepassing zijnde regelgeving: Wet gemeenschappelijke regelingen.

Het bezoldigingsmaximum in 2018 voor het schap is € 189.000 inclusief onkosten en pensioenbijdrage. Dit geldt naar rato van de duur en/of omvang van het dienstverband. Voor topfunctionarissen zonder dienstbetrekking geldt met ingang van 1 januari 2017 voor de eerste 12 kalendermaanden een afwijkende normering, zowel voor de duur van de opdracht als voor het uurtarief.

Het Plassenschap Loosdrecht heeft geen eigen personeel in dienst en heeft dus geen topfunctionarissen. Het Recreatieschap is deelnemer aan de gemeenschappelijke regeling Recreatie Midden-Nederland, die de uitvoeringsorganisatie van de recreatieschappen is. De diensten worden afgenomen van de eigen uitvoeringsorganisatie (verplichte winkelnering). Bij RMN was in 2018 sprake van één topfunctionaris. Het belang van het Plassenschap Loosdrecht was in 2018 28,38%. Onderstaand zijn de WNT gegevens van de topfunctionaris bij RMN opgenomen.

4.1 Bezoldiging topfunctionarissen

Bezoldiging topfunctionarissen 2018

bedragen x € 1	A.M. ROESSEN	P.D. KOTVIS
Functiegegevens		
Aanvang en einde functievervulling in 2018	01-01/31-03	01-04 / 31-12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	0,8 fte	1,0 fte
Dienstbetrekking	Nee	Ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 32.663	€ 91.327
Beloningen betaalbaar op termijn	€ -	€ -
Subtotaal	€ 32.663	€ 91.327
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	€ 47.250	€ 141.750
Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	€ -	€ -
Totale bezoldiging	€ 32.663	€ 91.327
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	n.v.t.	n.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	n.v.t.	n.v.t.
Gegevens 2017		
bedragen x € 1		
Functiegegevens		
Aanvang en einde functievervulling in 2017	01-01 / 31-12	-
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	0,8 fte	-

Dienstbetrekking	Nee	-
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€	114.800 -
Beloningen betaalbaar op termijn	€	- -
Subtotaal	€	114.800 -
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	€	144.800 -
Totale bezoldiging	€	114.800 -

Bezoldiging topfunctionarissen 2017

BEDRAGEN X € 1	A.M. ROESSEN
Functie	Directeur
Aanvang en einde functievervulling in 2017	1/1 – 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	0,18
Gewezen topfunctionaris	Nee
(Fictieve) dienstbetrekking	Nee
Individueel WNT-maximum	32.900
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	26.100
Beloningen betaalbaar op termijn	-
Subtotaal	26.100
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	-
Totaal bezoldiging	26.100
Verplichte motivering indien overschrijding	N.v.t.
Gegevens 2016	
Aanvang en einde functievervulling in 2016	1/1 – 31/12
Deeltijdfactor 2016 in fte	0,18
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	26.100
Beloningen betaalbaar op termijn	-
Totale bezoldiging 2016	26.100

4.2 Overige rapportageverplichtingen op grond van de WNT

Er zijn er geen overige functionarissen met een dienstbetrekking die in 2018 een bezoldiging boven het individuele WNT-maximum hebben ontvangen. Er is in 2018 geen ontslaguitkering betaald aan overige functionarissen die op grond van de WNT dienen te worden vermeld, of die in eerdere jaren op grond van de WOPT of de WNT vermeld zijn of hadden moeten worden.

4.3 Leden en plaatsvervangende leden en secretaris van het bestuur Plassenschap Loosdrecht e.o.

Het hoogste uitvoeringsorgaan van het schap is het algemeen bestuur. Het dagelijks bestuur is gekozen uit de leden van het algemeen bestuur. Het individueel WNT-maximum van de voorzitter bedraagt € 27.150, voor de overige leden bedraagt dit maximum € 18.100. Evenals in 2016 is er in 2017 geen dienstverband tussen de leden en de plaatsvervangende leden en het Plassenschap. De op de volgende pagina genoemde personen zijn in 2017 lid of plaatsvervangend lid van het bestuur geweest. Aan deze lijst is toegevoegd de secretaris van het bestuur.

De bestuursleden hebben geen beloning (brutosalaris), belastbare onkostenvergoeding, dan wel een beloning "betaalbaar op termijn" ontvangen.

WNT overzicht over 2018

DEELNEMER	BESTUURDER	FUNCTIE	PERIODE
Gemeente Wijdmeren	Dhr. F. Ossel	Voorzitter DB en AB	Heel 2018
Gemeente Wijdmeren	Dhr. J.J. de Kloet	Lid DB en AB	Tot 4-7-2018
Gemeente Wijdmeren	Dhr. J.J. de Kloet	Lid AB en adviseur DB	Vanaf 4-7-2018
Gemeente Stichtse Vecht	Dhr. F. van Liempdt	Lid DB en AB	Vanaf 4-7-2018
Gemeente Stichtse Vecht	Mw. L.J. van Dort	Lid DB en AB	Vanaf 4-7-2018
Gemeente Utrecht	Dhr. K. Geldof	Lid DB en AB	Tot 4-7-2018
Gemeente Utrecht	Mw. L. van Hooijdonk	Lid DB en AB	Vanaf 4-7-2018
Gemeente Utrecht	Mw. L. van Hooijdonk	Lid AB	Tot 4-7-2018
Provincie Utrecht	Mw. M. Pennarts	Lid DB en AB	Heel 2018
Provincie Noord-Holland	Dhr. A. Tekin	Lid DB en AB	Heel 2018
Gemeente Wijdmeren	Dhr. G. Zagt	Lid AB	Tot 4-7-2018
Gemeente Wijdmeren	Dhr. N.W.M. Roosenschoon	Lid AB	Tot 4-7-2018
Gemeente Wijdmeren	Dhr. S. Poels	Lid AB	Tot 4-7-2018
Gemeente Wijdmeren	Dhr. D. van Enk	Lid AB	Heel 2018
Gemeente Wijdmeren	Dhr. H.J. Veldhuisen	Lid AB (plv)	Tot 4-7-2018
Gemeente Wijdmeren	Dhr. J.H. Boermans	Lid AB (plv)	Vanaf 4-7-2018
Gemeente Wijdmeren	Dhr. J. Klink	Lid AB (plv)	Vanaf 4-7-2018
Gemeente Stichtse Vecht	Dhr. P.G. Paul	Lid AB	Tot 4-7-2018
Gemeente Stichtse Vecht	Mw. W.M.M. Hoek	Lid AB (plv)	Heel 2018

Gemeente Stichtse Vecht	Mw. G.J.A.N. Rijsterborgh-Plomp	Lid AB	Tot 4-7-2018
Gemeente Stichtse Vecht	Dhr. J. Helling	Lid AB	Vanaf 4-7-2018
Gemeente Stichtse Vecht	Dhr. D.T. Verwoert	Lid AB	Tot 4-7-2018
Gemeente Stichtse Vecht	Mw. E.J. Zeldenrust	Lid AB	Tot 4-7-2018
Gemeente Stichtse Vecht	Dhr. P. van Rossum	Lid AB	Vanaf 4-7-2018
Provincie Utrecht	Dhr. W. Ubaghs	Lid AB	Heel 2017
Provincie Noord-Holland	Mw. P.E. Kirch-Voors	Lid AB	Heel 2017
Provincie Noord-Holland	dhr. J.H.M. Bond	Lid AB (plv)	Vanaf 4-7-2018
Provincie Noord-Holland	mw. C. Weemhoff	Lid AB (plv)	Vanaf 4-7-2018
Recreatie Midden-Nederland	Mw. S. Stolwijk	Secretaris	Heel 2018
Recreatie Midden-Nederland	Mw. L. van den Hoek	Secretaris (plv)	Vanaf 12-12-2018

WNT overzicht over 2017

DEELNEMER	BESTUURDER	FUNCTIE	PERIODE
Gemeente Wijdmeren	Dhr. M. Smit	Voorzitter DB en AB	Tot mei 2017
Gemeente Wijdmeren	Dhr. F. Ossel	Voorzitter DB en AB	Vanaf mei 2017
Gemeente Wijdmeren	Dhr. J.J. de Kloet	Lid DB en AB	Heel 2017
Gemeente Stichtse Vecht	Dhr. P.F. de Groene	Lid DB en AB	Heel 2017
Gemeente Utrecht	Dhr. K. Geldof	Lid DB en AB	Heel 2017
Provincie Utrecht	Mw. M. Pennarts	Lid DB en AB	Heel 2017
Provincie Noord-Holland	Dhr. A. Tekin	Lid DB en AB	Heel 2017
Gemeente Wijdmeren	Dhr. G. Zagt	Lid AB	Heel 2017
Gemeente Wijdmeren	Dhr. N.W.M. Roosenschoon	Lid AB	Heel 2017
Gemeente Wijdmeren	Dhr. S. Poels	Lid AB	Heel 2017
Gemeente Wijdmeren	Dhr. D. van Enk	Lid AB	Heel 2017
Gemeente Wijdmeren	Dhr. H.J. Veldhuisen	Lid AB (plv)	Heel 2017
Gemeente Stichtse Vecht	Dhr. P.G. Paul	Lid AB	Heel 2017

Gemeente Stichtse Vecht	Mw. W.M.M. Hoek	Lid AB	Heel 2017
Gemeente Stichtse Vecht	Mw. G.J.A.N. Rijsterborgh-Plomp	Lid AB	Heel 2017
Gemeente Stichtse Vecht	Mw. L.J van Dort	Lid AB	Heel 2017
Gemeente Stichtse Vecht	Dhr. D.T. Verwoert	Lid AB	Heel 2017
Gemeente Stichtse Vecht	Mw. E.J. Zeldenrust	Lid AB	Heel 2017
Gemeente Utrecht	Mw. L. van Hooijdonk	Lid AB	Heel 2017
Provincie Utrecht	Dhr. W. Ubaghs	Lid AB	Heel 2017
Provincie Noord-Holland	Mw. P.E. Kirch-Voors	Lid AB	Heel 2017
Recreatie Midden-Nederland	Mw. S. Stolwijk	Secretaris	Vanaf mei 2017
Recreatie Midden-Nederland	Mw. A.M. Roessen	Secretaris	Tot mei 2017

5 Bijlagen

STAAT VAN GEACTIVEERDE KAPITAALUITGAVEN

No.	Omschrijving	Aanschaf- waarde 1-1-2018	Vermeer- deringen 2018	Verminder- ingen 2018	Aanschaf- waarde 31-12-2018	Afschrij- vingen t/m 1-1-2018	Afschrij- vingen 2018	Afschrijv. desinv. 2018	Totaal afschrijvin- gen t/m 2018	Boek- waarde 1-1-2018	Boek- waarde 31-12-2018
001	(E) Grond en water	407.753	0	0	407.753	0	0	0	0	407.753	407.753
002	(E) Bouwkundige werken	192.225	0	0	192.225	144.368	1.866	0	146.235	47.857	45.990
003	(E) Bedrijfsgebouwen	58.906	0	0	58.906	53.015	2.945	0	55.961	5.891	2.945
004	(E) Vervoermiddelen	474.499	58.891	48.504	484.887	281.717	19.950	44.904	256.763	192.782	228.123
005	(E) Machines, apparaten en installaties	166.966	0	0	166.966	109.867	7.808	0	117.675	57.099	49.291
006	(E) Overige activa	46.867	0	0	46.867	40.616	1.488	0	42.104	6.251	4.764
	Totaal mat.vast activa (E)	1.347.215	58.891	48.504	1.357.603	629.583	34.057	44.904	618.737	717.632	738.866
011	(M) Grond en water	976.331	0	0	976.331	426.610	0	0	426.610	549.721	549.721
012	(M) Bouwkundige werken	7.945.442	1.643	631.478	7.315.607	6.101.262	127.796	0	6.229.058	1.844.180	1.086.549
013	(M) Bedrijfsgebouwen	381.341	3.816	0	385.157	323.942	12.466	0	336.408	57.399	48.749
014	(M) Machines, apparaten en installaties	43.981	0	0	43.981	38.673	1.427	0	40.100	5.308	3.881
015	(M) Beschoeiing	502.892	561.043	0	1.063.935	5.224	13.781	0	19.005	497.668	1.044.930
016	(M) Overige vaste activa	252.042	6.160	0	258.202	140.918	16.228	0	157.146	111.124	101.056
017	(M) Routes varen,fp,wp	39.651	0	15.639	24.011	11.895	1.731	0	13.626	27.756	10.386
	Totaal mat.vast activa (M)	10.141.680	572.662	647.118	10.067.224	7.048.524	173.430	0	7.221.953	3.093.156	2.845.272
020	Immateriele vaste activa	53.600	0	0	53.600	48.265	1.067	0	49.332	5.335	4.268
A	Totaal	11.542.495	631.554	695.621	11.478.427	7.726.372	208.554	44.904	7.890.022	3.816.123	3.588.406

Bijlage 7.2: STAAT VAN RESERVES EN VOORZIENINGEN

Naam reserve of voorziening	Saldo aan het begin van het dienstjaar 01-01- 2018	Vermeerderingen wegens bijboeken van rente 2018	Overige vermeerderingen 2018	Verminderings (beschikking over en bijdragen uit reserves en/of voorzieningen	Saldo aan het einde van het dienstjaar 31-12- 2018
1	5	6		8	9
Weerstandsvermogen Resultaat 2018	€ 663.238		€ 75.744	€ -	€ 663.238 € 75.744
Bestemmingsreserves:					
Zichtwerk diverse terreinen	€ 86.948			€ 42.891	€ 44.058
Masterplan (vh businesscase)	€ 22.665			€ -	€ 22.665
Oostelijke Vecht en Plassen (Veenslib 100002)	€ 250.000				€ 250.000
Zichtwerk 2	€ 125.000				€ 125.000
Totaal reserves	€ 1.147.851	€ -	€ 75.744	€ 42.891	€ 1.180.705
Verkrege uit subsidies:					
(MA) Subsidie bouwkundige werken	€ 631.478	€ -	€ -	€ 631.478	€ -
(MA) Subsidie routes	€ 15.639	€ -	€ -	€ 15.639	€ -
Subtotaal rubriek subsidies	€ 647.118	€ -	€ -	€ 647.118	€ -
Bestemmingsreserves	€ 1.131.731	€ -	€ -	€ 690.008	€ 441.723
Voorzieningen:					
Groot onderhoud (dotatie en onttrekking)	€ 415.257	€ -	€ 104.000	€ 56.787	€ 462.470
Totaal generaal	€ 2.210.226	€ -	€ 179.744	€ 746.795	€ 1.643.175

STAAT VAN ONDERHANDSE LENINGEN, AFLOSSINGEN EN RENTE

Naam van de geldgever		Oorspronkelijk bedrag van de geldlening of het overschot	Datum besluit van bestuur	Nummer geldlening	o, s of r	Jaar van de (laatste) aflossing en datum	Rentepercentage	Restant-bedrag van de geldlening of het overschot per 01-01-2018	Bedrag van de in de loop van 2018 opgenomen geldleningen	Bedrag van de rente of het rente-bestanddeel	bedrag van aflossing of het aflossings-bestanddeel	Restant-bedrag van de geldlening of het voorschot per 31-12-2018
1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
BNG	1998	€ 453.780	29-10-1998	40.89068	s	02-12-2018	4,69	€ 22.689	€ -	€ 978	€ 22.689	€ -
BNG	1998	€ 499.158	29-10-1998	40.89069	s	16-12-2018	4,70	€ 24.958	€ -	€ 1.124	€ 24.958	€ -
BNG	1999	€ 589.914	24-06-1999	40.90182	s	15-07-2019	5,24	€ 58.992	€ -	€ 2.378	€ 29.496	€ 29.496
BNG	2000	€ 544.536	19-06-2000	40.91267	s	14-07-2020	5,95	€ 81.680	€ -	€ 4.113	€ 27.227	€ 54.453
BNG	2001	€ 320.000	24-01-2001	40.91971	s	12-02-2021	5,50	€ 64.000	€ -	€ 2.740	€ 16.000	€ 48.000
BNG	2001	€ 450.000	27-11-2001	40.94021	s	13-12-2021	5,02	€ 90.000	€ -	€ 4.462	€ 22.500	€ 67.500
BNG	2002	€ 600.000	17-10-2002	40.95833	s	28-10-2022	4,93	€ 150.000	€ -	€ 7.136	€ 30.000	€ 120.000
BNG	2004	€ 500.000	30-03-2004	40.98976	s	30-03-2024	4,32	€ 175.000	€ -	€ 6.747	€ 25.000	€ 150.000
BNG	2005	€ 200.000	07-09-2005	40.100731	s	07-09-2005	3,86	€ 80.000	€ -	€ 2.966	€ 10.000	€ 70.000
BNG	2009	€ 500.000	17-12-2009	40.104808	s	17-12-2029	4,30	€ 300.000	€ -	€ 12.861	€ 25.000	€ 275.000
BNG	2018	€ 2.000.000	19-7-2018	40.112062	s	19-7-2053	1,575	€ -	€ 2.000.000	€ 14.088	€ -	€ 2.000.000
Totaal		€ 6.657.389						€ 1.047.319	€ 2.000.000	€ 59.593	€ 232.870	€ 2.814.449

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	965
Extern Zaak ID	1245063
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	31
Omschrijving	Stand van zaken stikstofdossier (C-Agenda commissie NLG 14 oktober 2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Rijk, provincie en gemeenten trekken gezamenlijk op in de aanpak van de stikstofproblematiek die ontstaan is na de uitspraak van de Raad van State op 29 mei jl. Afgesproken is dat de minister van Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid een informatiebrief stuurt aan de Tweede Kamer met daarbij een voorlopige inventarisatie van aantallen projecten die (mogelijk) getroffen worden door de uitspraak. Tevens informeren wij Provinciale Staten hierover, zodra de brief van de minister aan de Tweede Kamer is verstuurd.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
Postbus 3007
2001 DA HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. R.J. Louwman

BEL/GRN

Telefoonnummer +31235143392

louwmanr@noord-holland.nl

1 | 4

Verzenddatum

16 SEP. 2019

Betreft: Stand van zaken stikstofproblematiek

Kenmerk

1245063/1267429

Geachte leden,

Uw kenmerk

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) informeren wij u over de stand van zaken van de stikstofproblematiek.

Sinds de uitspraak van de Raad van State van 29 mei jl. waarin het Programma Aanpak Stikstof (PAS) onverbindend is verklaard, zijn er regelmatig berichten in de media verschenen over projecten die als gevolg van deze uitspraak geen doorgang kunnen vinden. De uitspraak van de Raad van State betekent namelijk dat er op basis van het PAS geen vergunningen meer verleend kunnen worden voor activiteiten met stikstofdepositie.

Inventarisatie

In juni jongstleden is bestuurlijk afgesproken dat Rijk, provincies en gemeenten gezamenlijk optrekken in dit dossier en dat een voorlopige inventarisatie gemaakt zou worden van de aantallen projecten waar knelpunten te verwachten zijn door de uitspraak van de Raad van State inzake het PAS. Een eerste inventarisatie is in alle provincies uitgevoerd. Bijgaand treft u de inventarisatie aan van de Noord-Hollandse projecten. Tevens is de brief van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer als bijlage toegevoegd.

Nog vóór het zomerreces hebben wij een informatiebrief aan de Noord-Hollandse gemeenten gestuurd. Daarin staat een toelichting op de uitspraak en de gevolgen daarvan. Tevens wordt beschreven dat een bestuurlijk overleg is ingesteld van Rijk, IPO en VNG onder leiding van de minister van Landbouw, Natuur & Voedselkwaliteit dat werkt aan een nieuw beleidskader voor mogelijkheden van vergunningverlening na het

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Dreef 3
2012 HR Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

PAS-tijdperk. Een afschrift van deze brief hebben wij aan uw Staten gestuurd en naar de omgevingsdiensten in Noord-Holland. Korthedshalve verwijzen wij naar deze brief van 22 juli 2019.

De werkwijze van Rijk, provincie en gemeenten bestaat uit trajecten die dienen te resulteren in beleidslijnen voor meerdere termijnen:

- de korte termijn (periode: najaar 2019 – eind 2020);
- de middellange termijn (periode: 2020 – 2022);
- de lange termijn (vanaf 2023).

Adviescollege

In overleg met de provincies is door de minister van LNV het Adviescollege Stikstofproblematiek ingesteld onder het voorzitterschap van de heer Remkes. Het Adviescollege heeft de opdracht gekregen om met aanbevelingen en adviezen te komen over de genoemde beleidslijnen. De planning is dat het Adviescollege medio september 2019 met een advies aan de minister en het bestuurlijk overleg komt voor de beleidslijnen voor de korte en middellange termijn.

Berekeningen

In het bestuurlijk overleg is afgesproken de vergunningverlening voorlopig stil te leggen totdat er een aangepaste versie van AERIUS beschikbaar is en er landelijke afspraken zijn gemaakt over het toepassen van de instrumenten intern salderen, extern salderen en de ADC-toets. AERIUS is het rekeninstrument voor het bepalen van de stikstofdepositie door een project of andere handeling.

Interne saldering staat voor het treffen van maatregelen binnen eenzelfde inrichting waarbij een toename van stikstofdepositie van een nieuwe activiteit ongedaan wordt door een (gelijkwaardige) afname van depositie van een andere activiteit.

Externe saldering houdt in dat een initiatiefnemer voor een activiteit met een stikstofdepositie, het saldo voor stikstofdepositie van een ander rechtspersoon opkoopt. Het stikstofdepositiesaldo op een Natura 2000-gebied dient hierbij gelijk te blijven. Met het vervallen van het PAS is externe saldering weer toegestaan. Omdat het PAS stond voor een exclusief kader voor het toestaan van nieuwe stikstof emitterende activiteiten en dat externe saldering dit zou kunnen ondergraven, was externe saldering onder het PAS niet mogelijk.

Wanneer uit een individuele passende beoordeling niet de vereiste zekerheid kan worden verkregen dat er geen sprake is van aantasting van de natuurlijke kenmerken van het betrokken Natura 2000-gebied,

zal alleen toestemming kunnen worden verleend aan de hand van de ADC-toets. Een toestemming op basis van de ADC-toets kan alleen worden verleend indien er wordt voldaan aan de volgende drie voorwaarden: 1) er zijn geen alternatieven (A) voor het project; 2) er is een dwingende (D) reden van groot openbaar belang voor het project en 3) er worden voldoende compenserende (C) maatregelen getroffen. Het resultaat van de compensatie moet in beginsel bereikt worden op het moment waarop het betrokken gebied schade van het project ondervindt.

Vervolg

Het Rijk, de provincies en de gemeenten werken gezamenlijk aan beleidslijnen over de toepassing van de hierboven beschreven instrumenten. De uitwerking van de aanpak voor de langere termijn vraagt meer tijd. Naar verwachting komt het Adviescollege Stikstofproblematiek met aanbevelingen die hieraan richting geven.

Uiteraard zullen wij uw Staten regelmatig blijven informeren over de voortgang van de ingezette acties. Wij gaan ervan uit u hiermee voor nu voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris,
L.W.M.M. BELJAARS

voorzitter
C.J. Loggen

2 bijlage(n)

Voorlopige inventarisatie van aantallen projecten in Noord-Holland.

Brief aan Tweede Kamer, inclusief projectenlijst

Voorlopige inventarisatie van aantallen projecten in Noord-Holland. Bijlage bij brief van GS aan PS, kenmerk 1245063/1267429

Categorieën	Totaal
Toestemmingbesluiten woningbouw 2019-2020	96
Projecten > 500 woningen	8
projecten 251 - 500 woningen	7
projecten 101 - 250 woningen	20
projecten 51 - 100 woningen	14
projecten 11 - 50 woningen	73
projecten 1-10 woningen buiten 5 km N2000	35
projecten 1-10 binnen 5 km N2000	77
geplande bedrijventerreinen 2019-2020	0
bedrijventerrein met hoogste milieucategorie IV	25
bedrijventerrein met hoogste milieucategorie V	12
bedrijventerrein met hoogste milieucategorie VI	2
Overige projecten Industrie/ haven	62
aantal overige bedrijvigheid	9
Nieuwe Kantoren en Winkels 2019 - 2020	0
aantal Wnb plichtige projecten kantoren	0
aantal Wnb plichtige projecten winkels	0
Overige vergunningplichtige projecten 2019-2020	0
Klimaat, verduurzaming en natuurontwikkeling (wind op zee projecten, groene energie, transferium, hoogwaterprojecten)	12
Nutsvoorzieningen (aanleg transportleidingen, boring gasnet, aanleg hoogspanningsverbindingen)	4
Wegen/vaarwegen projecten (regionaal)	24
Landbouw (inclusief tuinbouw en bedrijfsverplaatsingen)	39
Recreatie, evenementen en toerisme (ecoducten, recreatieve zones, grote evenementen)	18
Projecten Waterschappen 2019-2020	0
Veiligheid: HWBP projecten volgens prioritaire lijst	6
Veiligheid: HWBP project aanvullend op prioritaire lijst	2
Veiligheid: overige waterveiligheids projecten	26
vergunningplichtige projecten ihkv gebiedsprocessen N2000	14
vergunningplichtige projecten ihkv gebiedsprocessen buiten N2000	65

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

**Directoraat-generaal Natuur,
Visserij en Landelijk Gebied**
Cluster Natura 2000/ PAS

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6011 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/Inv

Ons kenmerk
DGNVLG-NP / 19219179

Bijlage(n)
2

Datum

Betreft Stand van zakenbrief met inventarisatie projecten die mogelijk
gevolgen ondervinden van de PAS-uitspraak

Geachte Voorzitter,

Met deze brief informeer ik u over de stand van zaken met een plan van aanpak rond de stikstofproblematiek, zoals uw Kamer heeft verzocht in het commissieverzoek van 3 juli jl. (kenmerk 2019D29318). Daarnaast verstrek ik u in deze brief de gevraagde inventarisatie van projecten en plannen die mogelijk gevolgen ondervinden van de uitspraak van 29 mei jl. door de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: de Afdeling) over het Programma Aanpak Stikstof (PAS). Het betreffende overzicht is in tweeën gedeeld: een overzicht met de projecten waarvoor het Rijk initiatiefnemer dan wel bevoegd gezag is (bijlage 1) en een overzicht met de projecten waarvoor medeoverheden initiatiefnemer dan wel bevoegd gezag zijn (bijlage 2). In het debat met uw Kamer op 20 juni 2019 is de regering met de motie-Weverling c.s. (Kamerstuk 32 670, nr. 154) hierom verzocht.

Deze brief verstuur ik mede namens de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de staatssecretaris van Defensie, de minister van Economische Zaken en Klimaat en de minister van Infrastructuur en Waterstaat. De informatie in deze brief is daarnaast ook afgestemd met het Interprovinciaal Overleg, de Unie van Waterschappen en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Dit zijn de interbestuurlijke partners met wie ik regelmatig bestuurlijk overleg voer over de stikstofproblematiek.

Over de stikstofproblematiek wordt het kabinet geadviseerd door een adviescollege onder de leiding van dhr. Remkes. Het college (Kamerstuk 32 670, nr. 164 dd. 12 juli 2019) is gevraagd te adviseren over de wijze waarop en de voorwaarden waaronder op korte termijn toestemming kan worden verleend voor activiteiten die stikstofdepositie veroorzaken op Natura 2000-gebieden en zo mogelijk een afwegingskader hiervoor aan te reiken. Voor de langere termijn werkt het college aan een advies omtrent het ontwikkelen van een nieuwe aanpak voor stikstof. Zodra het advies bij het kabinet en de overige interbestuurlijke partners ligt (uiterlijk in week 39), zullen we een standpunt innemen en uw Kamer hierover zo spoedig mogelijk informeren.

Afgelopen zomer is er door de verschillende organisaties gewerkt om stappen te zetten in de aanpak van het vraagstuk rond de stikstofproblematiek. Daarbij is duidelijk geworden dat de uitspraak van de Afdeling ingrijpende gevolgen heeft op vele sectoren van de economie en zowel bedrijven als burgers raakt. Daarbij bieden wettelijke oplossingen op nationaal niveau geen perspectief, aangezien het stikstofbeleid gebaseerd is op de Europese Vogel- en habitatrichtlijn. Dit alles maakt duidelijk dat het oplossen van het stikstofprobleem fundamentele keuzes vergt.

Het kabinet vindt het van belang om in afstemming met de overige interbestuurlijke partners deze keuzes te maken. Vooruitlopend daarop, is de afgelopen periode een aantal stappen gezet. Deze zijn erop gericht om zo snel mogelijk weer toestemmingen te kunnen verlenen op basis van de Wet natuurbescherming aan activiteiten die het stikstofprobleem niet verder vergroten.

De release van AERIUS Calculator op 16 september is de eerste concrete stap om de toestemmingverlening te kunnen hervatten.

Om een zorgvuldige afweging te maken bij nieuwe activiteiten wordt AERIUS Calculator ingezet. Hiermee kunnen initiatiefnemers berekenen welke depositie een project veroorzaakt en op welke natuurgebieden die depositie neerslaat. Voorheen was deze rekentool afgestemd op het PAS. Uit de uitspraak van de Afdeling 29 mei jl. volgt dat toestemmingverlening niet op het PAS gebaseerd kan worden. De functionaliteiten die betrekking hadden op het PAS zijn verwijderd. Daarnaast is het model op onderdelen geactualiseerd. De interbestuurlijke partners hebben ervoor gekozen zo snel mogelijk een aangepaste versie beschikbaar te stellen, waarmee initiatiefnemers berekeningen kunnen maken. Het gebruik van een actueel rekeninstrument is noodzakelijk om aan te tonen hoeveel depositie er neerslaat en om vervolgens tot toestemmingverlening te komen. De afgelopen zomer is hier hard aan gewerkt. De release hiervan op 16 september wordt de eerste concrete stap om de toestemmingverlening te hervatten. Hierdoor kunnen projecten doorgang vinden waar met een berekening kan worden aangetoond dat een activiteit niet tot een toename van depositie leidt. Er is dan namelijk geen toestemming vereist voor het aspect stikstofdepositie. Daarnaast is het met de release van AERIUS Calculator weer mogelijk om vergunningen aan te vragen op grond van intern salderen.

Plan van Aanpak

Door de totale hoeveelheid stikstofdepositie te verlagen kunnen de effecten van stikstofdepositie op kwetsbare natuur blijvend worden verminderd. Om deze opgave te bereiken, zetten we naast zorgvuldigheid bij het verlenen van vergunningen voor nieuwe activiteiten, ook blijvend in op het nemen van bronmaatregelen bij activiteiten die stikstof uitstoten en het herstel van de natuur. Graag zet ik uiteen wat de belangrijkste onderdelen zijn van het traject om hiertoe te komen (naast aanpassing van de rekentool):

- Zorgvuldige afweging toestemmingverlening voor nieuwe activiteiten
- Natuurherstelmaatregelen
- Bronmaatregelen

Zorgvuldige afweging toestemmingverlening voor nieuwe activiteiten

De PAS-uitspraak betekent niet dat er helemaal geen activiteiten meer mogelijk zijn die stikstof veroorzaken. Zo kunnen projecten als de wegverbreding bij Veldhoven en de aanleg van de Blankenburgverbinding nabij Rotterdam doorgang vinden dankzij een reeds voor de uitspraak uitgevoerde ADC-toets. Via een zogenaamde ADC-toets kan alleen toestemming worden verleend als wordt aangetoond dat alternatieven ontbreken (A), sprake is van een dwingende reden van groot openbaar belang (D) en compenserende maatregelen worden getroffen (C). Ook de mogelijkheden voor het gebruik van de ADC-toets is onderdeel van het advies van het adviescollege.

Met de release van de rekentool is het weer mogelijk om vergunningen aan te vragen op grond van intern salderen. Over de te hanteren beleidsregels voor de vergunningverlening bij intern salderen zal op basis van het te ontvangen advies van het Adviescollege, uiterlijk begin oktober of zoveel eerder als mogelijk afspraken worden gemaakt tussen de bevoegde gezagen. Uitgangspunt hierbij is dat er in elk geval geen toename van de feitelijke depositie plaats vindt. Voor extern salderen en de ADC-toets geldt dat de bevoegde gezagen hebben afgesproken dat er tijdelijk geen toestemming wordt verleend voor nieuwe plannen en projecten op grond van de Wet natuurbescherming.

Het weer breder mogelijk maken van toestemmingverlening zal een onderdeel zijn van het advies dat het adviescollege Stikstofproblematiek naar verwachting uiterlijk uitbrengt in week 39. Daarna zal het kabinet in overleg met de andere overheden zo spoedig mogelijk een standpunt innemen. Daarbij worden ook de projecten en activiteiten betrokken die zijn gerealiseerd onder vrijstellingen die waren verbonden aan het PAS. De voorwaarden waaronder toestemmingverlening mogelijk is, zullen strikt zijn gezien de ingrijpende uitspraak van de Afdeling.

Door het gezamenlijk oppakken van de toestemmingverlening dit najaar wordt voorkomen dat projecten zonder weging van prioritering ten opzichte van andere projecten gerealiseerd kunnen worden. Daarbij wil ik er wel op inzetten dat projecten die op de lange termijn een gunstig effect hebben op de stikstofdepositie (zoals de bouw van windmolens, al dan niet op zee en het energieneutraal maken van woonwijken) uitgevoerd kunnen worden, ondanks dat er op korte termijn sprake is van een kleine tijdelijke uitstoot.

Natuurherstelmaatregelen

Het is noodzakelijk dat de natuur herstelt om op termijn de instandhoudingsdoelstellingen voor de natuur te behalen. De voortgang van natuurherstelmaatregelen is hiervoor van groot belang. Voor de aansturing en/of de uitvoering hiervan zijn de provincies en de terreinbeherende organisaties verantwoordelijk; ik draag de systeemverantwoordelijkheid voor het natuurbeleid. Deze partners geven onverminderd uitvoering aan herstelmaatregelen.

Bronmaatregelen

Het kabinet is zich ervan bewust dat bronmaatregelen integraal onderdeel zijn van de oplossingen om stikstofemissies terug te dringen. Daarbij gaan we geen taboes uit de weg. Met alle bestuurlijke partners voel ik de verantwoordelijkheid om

daadkrachtig en zorgvuldig de noodzakelijke keuzes te maken. Ook laat ik me over dit onderwerp adviseren door het adviescollege.

Inventarisatie projecten

In de bijlagen treft u de inventarisatie van projecten die mogelijk gevolgen ondervinden van de uitspraak van de Afdeling. Het gaat om projecten en activiteiten waarvoor de Rijksoverheid initiatiefnemer dan wel het bevoegd gezag is (bijlage 1) en projecten en activiteiten waarvoor de medeoverheden (provincies, waterschappen en gemeenten) initiatiefnemer of bevoegd gezag zijn (bijlage 2). De projecten in bijlage 1 zijn zoveel mogelijk individueel geïnventariseerd. Voor de projecten in bijlage 2 is ervoor gekozen een inventarisatie per categorie van projecten te maken. Deze inventarisatie zal ook mee worden gegeven aan het recentelijk door het kabinet ingestelde Adviescollege stikstofproblematiek. Bijgevoegde inventarisatie (bijlage 1 en 2) is een momentopname, niet limitatief en blijvend in ontwikkeling. In bijlage 2 is voor het overzicht aggregatie in categorieën toegepast.

Benadrukt moet worden dat het nu niet zeker is dat alle projecten op deze lijst daadwerkelijk gevolgen ondervinden van de uitspraak van de Afdeling en welke gevolgen dit precies zijn. Mogelijke gevolgen kunnen uiteenlopen van vertraging in besluitvorming en/of realisatie, hogere kosten voor onderzoek, het treffen van extra mitigerende of compenserende maatregelen, een andere wijze van uitvoering van het project tot het geen doorgang meer kunnen vinden van een project. Hoewel de uitspraak van de Afdeling de ruimte voor activiteiten zeer inperkt, was onder het regime van het PAS doorgang van al deze projecten evenmin een zekerheid. Binnen het PAS was slechts beperkte depositieruimte beschikbaar en alleen voor de in de Regeling natuurbescherming opgenomen prioritaire projecten was op voorhand ontwikkelingsruimte gereserveerd.

Tot slot

We hebben te maken met een complex vraagstuk. Dat moeten we samen met de medeoverheden oppakken. Daarbij zal het kabinet uw Kamer goed betrekken. Vandaar dat we zo spoedig mogelijk na het advies van het Adviescollege het kabinetsstandpunt met uw Kamer delen. Vanwege de ingrijpende gevolgen, vind ik het van blijvend groot belang om interbestuurlijk nauw samen te werken. Die samenwerking is ook nodig om de belangrijke en complexe keuzes op een goede manier te maken. Het is de gezamenlijke uitdaging zo snel mogelijk de noodzakelijke stappen voorwaarts te zetten.

Carola Schouten
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bijlage 1: Inventarisatie mogelijk geraakte projecten met betrokkenheid Rijk

Toelichting

Bij deze inventarisatie gaat het om projecten en activiteiten die mogelijk stikstofdepositie in een Natura 2000-gebied veroorzaken en waarvoor een toestemmingsbesluit nodig is. De projecten zijn geïnventariseerd ongeacht een bepaalde drempelwaarde of een specifieke afstand tot een Natura 2000-gebied. Ook de projecten die weinig, of slechts tijdelijk, stikstofdepositie veroorzaken in natuurgebieden zijn daarmee in beeld. Uitgangspunt is verwachte besluitvorming binnen anderhalf jaar.

Voor Defensie zijn er geen individuele projecten op de lijst geplaatst, maar de locaties waar (mogelijk meerdere) ontwikkelingen zijn voorzien. De locaties van Defensie bevatten ook projecten die het Rijksvastgoedbedrijf voor Defensie uitvoert.

Voor de projecten van IenW is het MIRT als uitgangspunt genomen, aangevuld met kustlijn- en luchtvaart. Projecten waarvan de scope nog niet vastgesteld is (veelal verkenningen en onderzoeken) en waarvoor de komende anderhalf jaar nog geen besluit voorzien is, zijn niet opgenomen. Spoor- en openbaarvervoerprojecten waarvoor medeoverheden initiatiefnemer zijn, zijn meegenomen in de inventarisatie van de medeoverheden. Dit geldt ook voor projecten binnen het Hoogwaterbeschermingsprogramma waarvan de uitvoering in handen is van waterschappen.

Voor de projecten van EZK gaat het primair om projecten voor opwek, transport en opslag van energie (energietransitie) waarvoor de ministers van EZK en BZK het bevoegd gezag zijn voor ruimtelijke inpassing op grond van de rijkscoördinatieregeling, of waarvoor de minister van EZK de vergunningen verleent op grond van de Mijnbouwwet. Daarnaast geldt in algemene zin dat de uitspraak, en de daardoor ontstane onzekerheid, remmend kan werken op lopende en toekomstige (buitenlandse) investeringen in Nederland.

Voor LNV gaat het om projecten voor zandwinning en om visserij (terugkerende activiteiten voor mosselzaad, boomkor, garnalen en spisula). LNV is voor deze projecten bevoegd gezag, geen initiatiefnemer.

Voor BZK gaat het om projecten van het Rijksvastgoedbedrijf. Het betreft nieuw- en verbouwprojecten voor de kantoorportefeuille en voor andere functies. Vanwege grote hoeveelheid projecten (ca. 3.750) is gepoogd overzicht te creëren door de projecten van enige omvang die binnen de criteria van deze brief vallen te groeperen naar gebruiker. Verkoop van rijksvastgoed met een herontwikkeling is als aparte groep benoemd.

Departement	Projectnaam
Ministerie van Defensie	AOCS/Kamp Nieuw Milligen
Ministerie van Defensie	APS Eygelshoven
Ministerie van Defensie	Bernhardkazerne
Ministerie van Defensie	Camp New Amsterdam
Ministerie van Defensie	Cluster Schaarsbergen
Ministerie van Defensie	Frederikkazerne
Ministerie van Defensie	Genm. de Ruyter van Steveninckkazerne
Ministerie van Defensie	HV Nassau Ouwerkerkkamp
Ministerie van Defensie	Johannes Postkazerne
Ministerie van Defensie	Joost Dourleinkazerne
Ministerie van Defensie	Koning Willem III Kazerne
Ministerie van Defensie	Legerplaats bij Olderboek
Ministerie van Defensie	Legerplaats Ermelo

Ministerie van Defensie	Legerplaats Harskamp
Ministerie van Defensie	Legerplaats Stroe
Ministerie van Defensie	Leusden
Ministerie van Defensie	Luchthavenbesluit De Peel
Ministerie van Defensie	Luchthavenbesluit Gilze-Rijen
Ministerie van Defensie	Luchthavenbesluit Woensdrecht
Ministerie van Defensie	Luitenant generaal Bestkazerne
Ministerie van Defensie	Luitenant Kolonel Tonnetkazerne
Ministerie van Defensie	Marine Etablissement Amsterdam
Ministerie van Defensie	Marine kazerne Vlissingen
Ministerie van Defensie	Marinekazerne Erfprins
Ministerie van Defensie	Militaire oefen vlieggebieden
Ministerie van Defensie	MMC-Veenhuizen
Ministerie van Defensie	Nieuwe Haven
Ministerie van Defensie	Oefenterreinen-Defensie
Ministerie van Defensie	OT Oirschotse Heide
Ministerie van Defensie	Petten KM
Ministerie van Defensie	Regio Soesterberg
Ministerie van Defensie	Schiet faciliteit Ossendrecht
Ministerie van Defensie	USAG nic oost
Ministerie van Defensie	Vliegbasis de Kooy
Ministerie van Defensie	Vliegbasis Eindhoven
Ministerie van Defensie	Vliegbasis Gilzen-Rijen
Ministerie van Defensie	Vliegbasis Leeuwarden
Ministerie van Defensie	Vliegbasis Volkel
Ministerie van Defensie	Vliegbasis Woensdrecht
Ministerie van Defensie	Walaardt Sacre Kamp
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	A1 Apeldoorn - Azelo
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	A12/A15 Ressen - Oudbroeken (ViA15)
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	A2 Het Vonderen - Kerensheide
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	A27 Houten - Hooipolder
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	A27/A12 Ring Utrecht
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	A28/A1 knooppunt Hoevelaken
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	A4 Passage Den Haag
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	A6 Almere Buiten-Oost - Lelystad
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	A67/A73 Knooppunt Zaarderheiken
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Afsluitdijk
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Capaciteitsuitbreiding ligplaatsen IJssel
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Deltaplan Zoetwater: Noordervaart
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Den Haag CS, perronsporen 11 en 12
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	European Rail Traffic Management System (ERTMS)
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Fietsparkeren bij stations
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Goederenroute Elst-Deventer-Twente (NaNOV)
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Grensoverschrijdend spoorvervoer

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Hoogwaterbeschermingsprogramma: Dijkversterking Marken
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Hoogwaterbeschermingsprogramma: IJmuiden
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Hoogwaterbeschermingsprogramma: Vlieland
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Hoogwaterbeschermingsprogramma 2: Houtribdijk, onderdeel Trintelzand B/watersportstrand
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Kleine stations
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Krib- en oeeververlaging Pannerdensch Kanaal
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Kustlijn zorg
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Luchthavenverkeersbesluit Schiphol
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Luchthavenbesluit Lelystad Airport
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Maaslijn (spoorwegproject)
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Maatregelenpakket HSL-Zuid
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Meer veilig (verbeteren verkeersveiligheid hoofdwegennet)
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Meerjarenprogramma Geluidsanering (MJPg)
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Meerjarenprogramma Ontsnippering (MJPO)
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	N33 Zuidbroek - Appingedam
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	N35 Nijverdal - Wierden
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	N50 Kampen - Kampen Zuid
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Overwegenaanpak
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Plan van Aanpak Goederen Emplacementen (PAGE) Risicoreductie (verbeteren externe veiligheid rond spooremlacements)
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Programma Hoogfrequent Spoorvervoer: Alkmaar – Amsterdam
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Programma Hoogfrequent Spoorvervoer: Amsterdam Centraal
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Programma Hoogfrequent Spoorvervoer: Eindhoven – Breda
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Programma Hoogfrequent Spoorvervoer: Meteren – Boxtel
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Programma Hoogfrequent Spoorvervoer: Nijmegen
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Programma Emplacementen op orde
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Programma Kleine Functiewijzigingen
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Programma Vervanging & Renovatie - Hoofdvaarwegen
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Programma Vervanging & Renovatie - Hoofdwatersysteem
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Programma Vervanging & Renovatie - Hoofdwegen
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	SmartwayZ.nl: InnovA58 (Eindhoven - Tilburg)
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	SmartwayZ.nl: InnovA58 (Sint-Annabosch - Galder)
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Sporen Schiedam - Rotterdam
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Sporendriehoek Noord-Nederland
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Toegankelijkheid Stations
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	Verbeterprogramma Waterkwaliteit Rijkswateren (Kaderrichtlijn Water)
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat/Infrastructuur en Waterstaat	Windpark Tweede Maasvlakte
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Windparken Flevoland
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Wind op Zee Hollandse Kust (west)
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Wind op Zee IJmuiden Ver kavel I en II
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Wind op Zee IJmuiden Ver kavel III en IV
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Wind op Zee Ten Noorden Van De Wadden
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Net op Zee Hollandse Kust (noord) en (west Alpha)
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Net op Zee Hollandse Kust (west Beta)
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Net op Zee IJmuiden Ver noord
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Net op Zee IJmuiden Ver zuid
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Net op Zee Ten Noorden Van De Wadden
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Hoogspanningsnet Zuid-West 380 kV oost
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Gaswinning Noordzee
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Gaswinning Waddenzee
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	14 gas-/olieboringen offshore
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	18 gas-/olieboringen op land
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	7 aardwarmte boringen op land
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Revisievergunning zoutwinning
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Onderhouds- en sluitingswerkzaamheden mijnbouwprojecten
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	CCS-infrastructuur Noordzee
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Elektrificatie Ameland Westgat

Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit	Boomkorvisserij
Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit	Garnalenvisserij
Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit	Mosselzaadvisserij
Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit	Spisulavisserij
Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit	Zandwinning Noordzee
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport	Pallas medische isotopenreactor
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties / Rijksvastgoedbedrijf	Renovatie Binnenhof
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties / Rijksvastgoedbedrijf	(Ver)bouw Rijkskantoren in o.a. Arnhem, Assen, Centrum Den Haag, Haarlem, Utrecht, Zwolle
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties / Rijksvastgoedbedrijf	(Ver)bouw t.b.v. Rechtspraak, in o.a. Almelo, Arnhem Den Haag
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties / Rijksvastgoedbedrijf	(Ver)bouw t.b.v. Penitentiare inrichtingen o.a. te Alphen aan den Rijn, Balkbrug, Scheveningen, Spijkenisse, Veenhuizen, Vught en Westzaan
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties / Rijksvastgoedbedrijf	(Ver)bouw t.b.v. andere functies o.a. in De Bilt, ter Apel
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties / Rijksvastgoedbedrijf	(Ver)bouw t.b.v. internationale organisaties in Den Haag
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties / Rijksvastgoedbedrijf	Verkoop van diverse vastgoedobjecten met sloop/herontwikkeling

Bijlage 2: Inventarisatie mogelijk geraakte projecten met betrokkenheid medeoverheden

Toelichting

In deze bijlage zijn de projecten en activiteiten opgenomen waarvoor de medeoverheden (provincies, waterschappen en gemeenten) initiatiefnemer of bevoegd gezag zijn. Het gaat hierbij om een groot aantal projecten waarbij ook sprake is van particuliere initiatieven. Denk bijvoorbeeld aan aanleg van woonwijken een boer die een stal wil uitbreiden, een ondernemer die een bedrijfsgebouw wil realiseren of uitbreiden, een sportvereniging die een clubhuis wil vernieuwen of aan, recreatieve ontwikkelingen, herstructureringen en uitbreidingen van bedrijventerreinen. Voor het overzicht is aggregatie in categorieën toegepast. De inventarisatie van de medeoverheden richt zich op plannen en projecten waarvoor binnen een termijn van 1,5 jaar naar verwachting een toestemmingsbesluit nodig is. De plannen en projecten zijn geïnventariseerd ongeacht een bepaalde drempelwaarde of een specifieke afstand tot een Natura 2000-gebied.

Daarnaast zijn er 3300 meldingen gedaan in het kader van het PAS. Dit betreft projecten met stikstofbijdragen onder de grenswaarde van 1 mol/ha/j, waarvoor met het PAS een vrijstelling van de vergunningplicht bestond en alleen een melding nodig was. Deze projecten hebben nu alsnog een toestemmingsbesluit nodig. Van deze 3300 meldingen zijn er circa 3000 gedaan in het kader van de landbouwsector. De overige circa 300 meldingen betreffen activiteiten of projecten die onder andere sectoren vallen. Ook lopen er circa 630 procedures tegen vergunningen bij de rechtbank, dit betreft grotendeels landbouwactiviteiten.

Type project	Aantal (range) ¹
Woningbouw	
Projecten > 500 woningen	125 - 150
Projecten 250 - 499 woningen	200 - 225
Projecten 100 - 249 woningen	700 - 750
Projecten 50 - 99 woningen	850 - 900
Projecten 11 - 49 woningen	2500 - 2750
Projecten 1-10 woningen buiten 5 km N2000	2500 - 2750
Projecten 0-10 binnen 5 km N2000	2500 - 2750
Bedrijven	
Bedrijventerrein met hoogste milieucategorie IV	275 - 300
Bedrijventerrein met hoogste milieucategorie V	70 - 80
Bedrijventerrein met hoogste milieucategorie VI	0 - 10
Overige projecten Industrie/ haven	500 - 525
Overige bedrijvigheid	1200 - 1300
Kantoren en Winkels	
projecten kantoren	150 - 175
projecten winkels	275 - 300
Landbouw	
Projecten Landbouw (inclusief tuinbouw en bedrijfsverplaatsingen)	2000 - 2250

¹ Op basis van aangeleverde informatie medeoverheden op 27 augustus 2019

Overige projecten	
Klimaat, verduurzaming en natuurontwikkeling (wind op zee projecten, groene energie, transferium, hoogwaterprojecten)	650 - 700
Nutsvoorzieningen (aanleg transportleidingen, boring gasnet, aanleg hoogspanningsverbindingen)	275 - 300
Wegen/vaarwegen projecten (regionaal)	650 - 700
Recreatie, evenementen en toerisme (ecoducten, recreatieve zones, grote evenementen)	1300 - 1400
Projecten Waterschappen	
Projecten Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP)	80 - 90
Overige waterveiligheids projecten	100 - 125
Vergunningplichtige projecten ihkv gebiedsprocessen N2000	125 - 150
Vergunningplichtige projecten ihkv gebiedsprocessen buiten N2000	325 - 350

Vergunningverlening projecten komt weer op gang

De vergunningverlening voor projecten die door de stikstofuitspraak tijdelijk stil liggen, komt in etappes weer op gang. Zo komt onder meer komende maandag 16 september de nieuwe versie van de zogenoemde AERIUS Calculator beschikbaar, een rekentool waarmee de stikstofdepositie op een natuurgebied van een nieuw of uitbreidingsproject kan worden berekend. Met behulp van deze calculator kan voor activiteiten die de natuur niet raken weer een vergunning worden aangevraagd.

Dat schrijft minister Schouten van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) in een brief van het kabinet aan de Tweede Kamer over de stand van zaken na de uitspraak van de Raad van State eind mei. In deze uitspraak werd een streep gezet door het Programma Aanpak Stikstof (PAS). In de brief staat ook een inventarisatie van projecten, die mogelijk in meer of mindere mate door de PAS-uitspraak worden geraakt. Volgens de laatste stand van zaken betreft dit ruim 100 projecten waarvoor het Rijk initiatiefnemer is en ruim 18.000 projecten waarvoor provincies, gemeenten en waterschappen het bevoegd gezag zijn. In de brief benadrukt minister Schouten dat niet alle projecten op de lijst daadwerkelijk gevolgen ondervinden van de PAS-uitspraak.

Minister Schouten: "De uitspraak van de Raad van State laat zien dat er voor het herstel van onze natuur nog flinke stappen nodig zijn. De totale stikstofdepositie moet blijvend worden verlaagd. Makkelijke oplossingen hiervoor zijn er niet – we staan voor fundamentele keuzes waarbij alles op tafel ligt. Dit kabinet werkt samen met de bestuurlijke partners aan een goede balans tussen economische ontwikkeling en een sterke natuur."

AERIUS Calculator beschikbaar

De nieuwe AERIUS Calculator is een eerste stap om de vergunningverlening te hervatten. Initiatiefnemers kunnen vanaf maandag met behulp van deze nieuwe tool berekeningen uitvoeren. Als er geen of minder depositie is, kunnen ze weer in aanmerking komen voor een vergunning.

Mogelijkheden om vergunningverlening te hervatten

Het kabinet en medeoverheden maken over de voorwaarden waaronder intern salderen mogelijk wordt nog nadere afspraken als het Adviescollege Stikstofproblematiek onder leiding van Johan Remkes zijn advies heeft uitgebracht. Intern salderen is het treffen van maatregelen binnen een project zodat in de nieuwe situatie geen of minder stikstof wordt uitgestoten dan in de huidige situatie.

Het adviescollege is op verzoek van de Tweede Kamer gevraagd te adviseren over de wijze waarop en de voorwaarden waaronder op korte termijn toestemming kan worden verleend voor activiteiten die stikstofdepositie veroorzaken in Natura 2000-gebieden. Dit advies wordt in de week van maandag 23 september verwacht.

Mede op basis van de aanbevelingen van het adviescollege, nemen het kabinet en de medeoverheden ook een standpunt in over andere mogelijkheden om de vergunningverlening te hervatten. Dat zijn de zogenoemde ADC-toets en extern salderen. De bevoegde gezagen verlenen op dit moment geen toestemming voor nieuwe plannen en projecten op grond van deze mogelijkheden. Voor een ADC-toetst geldt dat alleen

toestemming kan worden verleend als alternatieven (A) ontbreken, sprake is van een dwingende reden van groot openbaar belang (D) en compenserende (C) maatregelen worden getroffen. Extern salderen houdt in dat een (nieuw) project dat leidt tot meer stikstofuitstoot toch in aanmerking komt voor een vergunning, mits dit effect door maatregelen teniet wordt gedaan, bijvoorbeeld als een bedrijf in de buurt stopt of wordt uitgekocht.

Bronmaatregelen nodig, geen taboes

In de brief schrijft minister Schouten dat het kabinet zich ervan bewust is dat bronmaatregelen, die de uitstoot van stikstof direct verlagen, nodig zijn om emissies terug te dringen om zo naast versterking van de natuur ook ruimte te creëren voor nieuwe projecten. Met de bestuurlijke partners wil het kabinet zorgvuldig de juiste keuzes maken – taboes zijn er niet. Wel wil het kabinet inzetten op het doorgaan van projecten die op de lange termijn een gunstig effect hebben op het verminderen van de stikstofdepositie, zoals de bouw van windmolens en het energieneutraal maken van woonwijken, ondanks dat er op de korte termijn tijdens de aanleg/bouw een kleine, tijdelijke uitstoot van stikstof is.

Raadsinformatieavond over RMN

10 september 2019

Agenda voor deze avond

19.00 - 19.10 uur	Ontvangst
19.10 - 19.15 uur	Welkom en opening
19.15 - 19.30 uur	Wat zijn de Recreatieschappen en wat is RMN?
19.30 - 20.00 uur	Uitleg over knelpunten RMN
20.00 - 20.15 uur	Pauze
20.15 - 20.45 uur	Onderzoek naar oplossingsrichtingen
20.45 - 21.00 uur	Vragen
21.00 uur	Einde programma

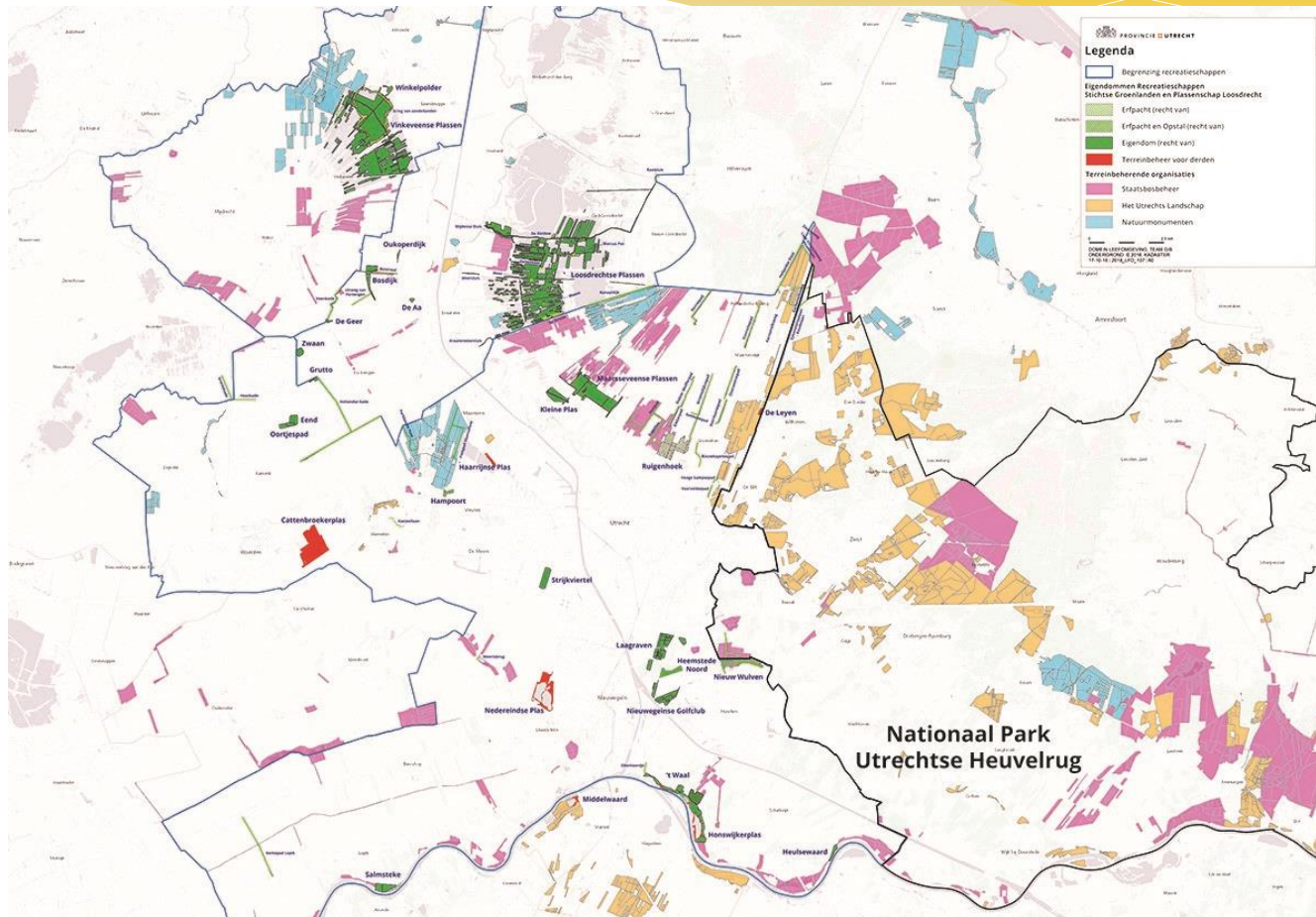

Wat zijn de Recreatieschappen en wat is RMN?

Aanleiding raadsinformatieavond

- Doel: raadsleden van aangesloten gemeenten en statenleden informeren over knelpunten waarmee de uitvoeringsorganisatie RMN de afgelopen periode is geconfronteerd
- In het verleden zijn bij RMN tekorten ontstaan, waardoor extra middelen nodig zijn die gedekt moeten worden door bijgestelde begrotingen
- Daarnaast is er een aanzienlijke verbeteropgave nodig voor RMN
- Dit vergt een transitie van de bestaande organisatie waarvoor in 2020 een PM post opgenomen is, omdat de kosten nog niet duidelijk zijn
- De deelnemers kunnen een zienswijze indienen op de begroting 2020

Aanleiding knelpunten RMN

- Een forse reorganisatie als gevolg van de liquidatie UHVK heeft RMN over de gehele breedte verzwakt (periode 2016-2018)
- De fusie in 2017 tussen VVP en SGL heeft er voor gezorgd dat een aantal tekortkomingen is geconstateerd binnen de organisatie en de bedrijfsvoering in het bijzonder
- De focus van directie en MT is gericht geweest op reorganisatie en fusie
- In diverse recente onderzoeken is de kwetsbaarheid van RMN ook geconstateerd, op grond waarvan de nieuwe directeur medio 2018 een verbeteragenda heeft opgesteld

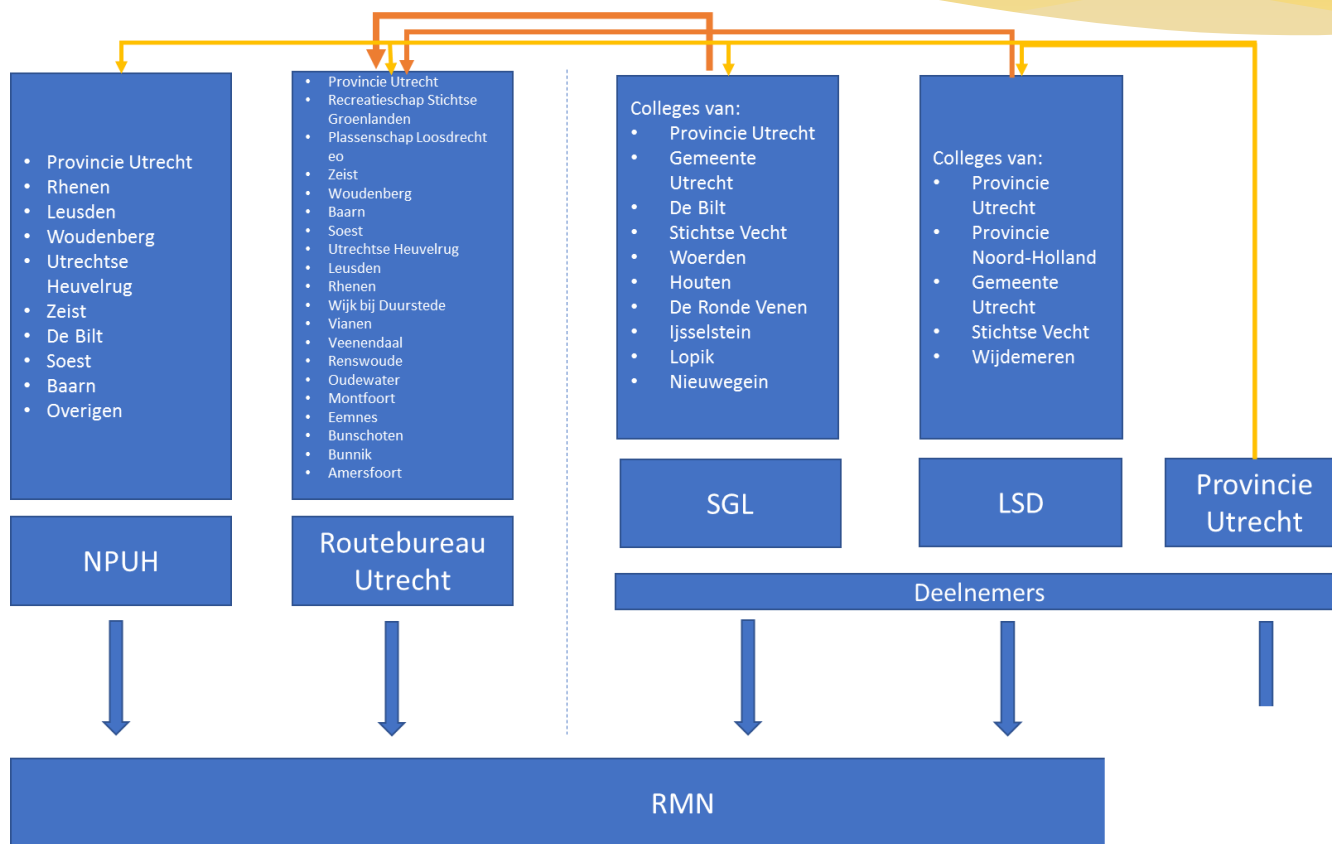
Vervolg aanleiding knelpunten RMN

- RMN is een budget gestuurde organisatie, terwijl een veranderend recreatielandschap vraagt om een programma gestuurde organisatie
- Het opdrachtgeverschap en opdrachtnemerschap is niet goed georganiseerd, er bestaat een diffuus beeld over taakuitvoering en output
- In 2018 heeft SGL onder preventief toezicht gestaan vanwege een niet sluitende meerjarige begroting
- De administratie is deels niet gebaseerd op het BBV (Besluit Begroting en Verantwoording), wat voor vertraging heeft gezorgd
- De continuïteit van RMN is derhalve voor de langere termijn onvoldoende gewaarborgd

Het overall beeld

- Een aantal verbetertrajecten is in uitvoering of inmiddels afgerond
- Een aantal trajecten loopt vast door:
  1. gebrekkige bedrijfsvoering
  2. dat financiële functie ontoereikend is, zoals ook door de toezichthouder eind 2018 is geconstateerd
  3. complexe organisatie- en governance structuur beperkt de slagvaardigheid
- Nieuwe ontwikkelingen leggen extra druk: door een onrealistisch en onvolledige begroting 2019 is een tekort van ca. € 450.000 ontstaan, dat in een begrotingswijziging verwerkt zal worden
- De basis van RMN is niet op orde

Complexe organisatie en governance structuur

PAUZE

Doel Plan van Aanpak

- Continuïteit van RMN waarborgen
- Inzicht geven in de stappen voor een breed gedragen toekomstperspectief voor RMN
- Transparant proces vanuit RMN richting schappen en deelnemers

Plan van Aanpak

- Processtap 1: onderbouwing en transparantie (Basis op orde)
  - Inzicht geven in de huidige financiële situatie
  - Inzicht geven in de knelpunten
  - Voorstellen verbetermaatregelen
- Processtap 2: Afwegingskader
  - Basis waarop bestuur keuzes kan maken
  - Onafhankelijk en objectief
  - Inhoudelijke, financiële en juridische parameters

Plan van Aanpak

- Processtap 3: verkenning opties voor de toekomst
  - Op hoofdlijnen in kaart brengen welke toekomstperspectieven er zijn voor RMN (en de schappen)
  - Mogelijke perspectieven zijn:
    - Huidige organisatie optimaliseren
    - Fusie, overname of samenwerking met een andere partij
    - Nieuw bedrijf bouwen met een andere organisatie structuur als een overheids NV

- **Hoe beleeft u de recreatiemogelijkheden in Utrecht en Noord-Holland?**
- **Welk advies geeft u aan ons om de organisatie te verbeteren?**
- **Hoe wilt u betrokken worden?**

Vragen

Verslag informatiebijeenkomst t.b.v. Raden en Staten op 10 september 2019

Aanvang 19.00 uur in het provinciehuis van Utrecht

Naam aanwezige:	functie	Gemeente/provincie
Dhr. H. (Herman) Geerdes	Wethouder / Voorzitter DB+AB SGL	Houten
dhr. J.P. (Joseph) Toonen	Raadslid / plv AB lid LSD	Stichtse Vecht
Dhr. J. (Johan) van Everdingen	Wethouder / DB lid SGL	Lopik
Mw. A. (Alberta) Schuurs	Wethouder / DB lid SGL	De Ronde Venen
Mw. I. (Iris) Hes	Ambtelijk adviseur	De Ronde Venen
Mw. D. (Debbie) de Heus	Griffier	Wijdmeren
Mw. R. Renée Wijnen	Raadslid	Wijdmeren
Mw. D. (Daphne) van Hekken	Ambtelijk adviseur	De Bilt
Dhr. J. (John) van Engelen	Wethouder / DB lid SGL	Nieuwegein
dhr. J.P.H.M. (Joost) van Gilse	Statenlid / AB lid LSD	Noord-Holland
dhr. J.J. (Jan Jaap) de Kloet	Wethouder / DB adv. + AB lid LSD	Wijdmeren
mw. T. (Thilly) de Boer	Statenlid / Cielid	Provincie Utrecht
mw. J. (Juliette) van Gilse	Statenlid	Provincie Utrecht
dhr. F. (Florian) Bos	raadslid	Woerden
dhr. V. (Victor) Molkenboer	burgemeester	Woerden
dhr. E. (Eric) Torsing	raadslid	Wijdmeren
dhr. D. (Dik) van Enk	Raadslid / AB lid LSD	Wijdmeren
dhr. R. (René) van Tricht	Fin. Adviseur	Wijdmeren
dhr. F. (Freek) Ossel	Burgemeester / vz. + AB LSD	Wijdmeren
dhr. L. (Louk) Welter	Ambtelijke adviseur	Wijdmeren
dhr. C. (Caspar) Toetenel	Ambtelijke adviseur	Stichtse Vecht
mw. J. (Josien) van Cappelle	Ambtelijke adviseur	Provincie Utrecht
dhr. C. (Cor) Grasmeijer	Ambtelijke adviseur	Provincie Utrecht
dhr. B. (Bart) Krol	Adviseur Transitie	RMN
mw. J. (Jacobine) Meijer	Adviseur Transitie	RMN
dhr. P. (Paul) Kotvis	Directeur + secretaris RMN	RMN
mw. S. (Sofie) Stolwijk	Secretaris LSD + SGL	RMN
dhr. A. (Arjan) Verberkmoes	Fin. Controller	RMN
mw. H. (Helga) Hijdra	Adviseur (verslag)	RMN

19.00 - 19.15 uur Ontvangst, Welkom en opening

Dhr. Geerdes heet de aanwezigen welkom. Deze bijeenkomst is bedoeld om kennis te nemen van de financiële knelpunten van de recreatieschappen en RMN, voorafgaand aan de beraadslaging over de Ontwerp Jaarrekening 2018 en de Ontwerp Begroting 2020 van de Recreatieschappen in de raden en staten. Door andere verplichtingen kan niet iedereen bij deze bijeenkomst aanwezig zijn.

Recreatie is als publieke taak een belangrijk onderwerp. Recreatie en Groen vormen steeds meer een onlosmakelijk onderdeel van Werk en Wonen. Dat is niet altijd gemakkelijk georganiseerd. De governance is daarbij een belangrijk vraagstuk. Dhr. Kotvis zal de knelpunten bij RMN nader toelichten. Eerst volgt een voorstelronde waarbij iedereen zichzelf introduceert.

19.15 - 19.30 uur Wat zijn de Recreatieschappen en wie is RMN?

Dhr. Kotvis laat de aanwezigen een aantal foto's zien van recreatieterreinen die RMN namens de twee recreatieschappen, Stichtse Groenlanden (SGL) en Plassenschap Loosdrecht e.o. (LSD) beheert. Duidelijk wordt hoe deze dagrecreatieterreinen in de praktijk door recreanten gebruikt worden.

Aan de hand van een PowerPoint presentatie legt dhr. Kotvis uit dat RMN de uitvoeringsorganisatie is van de twee genoemde recreatieschappen, het Routebureau Utrecht en een meerjarige opdracht van het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. In totaal beheert RMN 1700 ha. eigen natuur- en recreatiegebied dat versnipperd ligt in de provincies Utrecht en een klein deel Noord-Holland.

19.30 - 20.00 uur Uitleg over knelpunten RMN

De liquidatie van het voormalige Recreatieschap Utrechtse Heuvelrug en Kromme Rijngebied (2016-2018) heeft RMN verzwakt. Daarnaast speelde in deze periode ook een fusie tussen de schappen Vinkeveen en Stichtse Groenlanden. Doordat de focus op de reorganisatie en de fusie lag is er te weinig oog geweest voor de RMN-organisatie. Medio 2018 heeft bureau Kokx de Voogd een organisatiescan uitgevoerd, op basis waarvan de nieuwe directeur een verbeteragenda heeft opgesteld. Zowel het rapport van Kokx de Voogd als dhr. Kotvis als nieuwe directeur concludeerden dat RMN niet toekomstbestendig is. De aanleiding en de knelpunten zijn in bijgevoegde presentie vermeld.

Het overall beeld is dat er sprake is van een complexe en inefficiënte governance structuur waardoor op het niveau van bedrijfsvoering problemen zijn ontstaan. Naast de constatering dat de basis van RMN niet op orde is, is er een financieel tekort van circa € 450.000, die door de twee recreatieschappen opgebracht moet worden.

Uit de zaal komen de volgende reacties:

- RMN is een organisatie voor het uitvoeren van beheer en onderhoud. Als het zoveel meer kost kunnen de schappen naar een andere uitvoerder gaan. Dhr. Kotvis antwoordt dat RMN voldoende eigen inkomsten zou moeten genereren om eventuele tekorten op te vangen. De bestaande constructie zit echter nu zo niet in elkaar, met als consequentie dat bij begrotingsoverschrijding de schappen risico drager zijn en het tekort moeten opvangen. Hij wijst op het zwangerschapspercentage van RMN in 2019, dat is 12,5%. Dat betekent dat er extra mensen moeten worden ingehuurd, waardoor de schappen moeten bijbetalen. Verder zijn er ca. 150 contracten met exploitanten afgesloten (veelal gaat het om langdurige erfpacht), die in het verleden niet altijd even zakelijk zijn afgesloten.
- Toen de RMN-organisatie zag dat er tekorten dreigden te ontstaan, had dat tijdig aan de deelnemers gemeld moeten worden, nu is er sprake van een onbeheersbare organisatie. Dhr. Kotvis antwoordt dat hij begin 2019 een signaal aan het RMN bestuur heeft gegeven en ook bij de DB's is dit signaal vroegtijdig gegeven. De situatie is ook niet onbeheersbaar. Er is sprake van een historie. RMN is nu transparant aan het communiceren en in deze fase worden de raden en staten geïnformeerd.
- In 2019 is € 450.000 door de deelnemers op te brengen. In 2020 wordt dit bedrag bij SGL uit de reserves bekostigd, terwijl LSD besloten heeft max. 7% meer deelnemers bijdrage te betalen.
- Gaat het tekort in 2019 en 2020 ten koste van onderhoud en handhaving? Dhr. Kotvis antwoordt hierop met 'nee', bij LSD worden hooguit de vervangingsinvesteringen iets verder in de tijd geplaatst. Op dit moment ligt sowieso al veel werk stil vanwege de

PAS-problematiek. De wens om toezicht uit te breiden, bovenop de bestaande formatie zoals in de Kadernota genoemd, kan helaas niet gerealiseerd worden.

- Zijn de schappen/de deelnemers niet duidelijk in de formulering van hun opdrachten, zodat RMN onvoldoende weet wat er gedaan moet worden? Dhr. Kotvis antwoordt dat het klopt dat de relatie opdrachtgever/opdrachtnemer niet goed gedefinieerd is.
- Welke afspraken zijn gemaakt over de terreinen die aan ondernemers zijn overgedragen? Dhr. Kotvis antwoordt dat er geen sprake is van eigendomsoverdracht maar dat met erfpachters en huurders afspraken worden gemaakt over beheer en onderhoud omdat dat in een aantal gevallen financieel gunstiger is.
- Wat is de meerwaarde van deelname aan het Plassenschap? Dhr. Kotvis deelt mee dat recreatiegebieden veelal een bovenregionale functie hebben die gemeentegrens overschrijdend zijn. In het verleden heeft men bedacht dit middels een Gemeenschappelijke Regeling te organiseren, omdat gemeenten niet altijd zelf de expertise in huis hebben. De druk op recreatie neemt toe, de temperatuur stijgt en de seizoenen worden langer. Dit vraagt om een andere benadering t.a.v. het beheer en de exploitatie van gebieden en terreinen.
- Past een lappendeken van taken en gebieden en terreinen nog wel in de recreatieve visie van provincies en gemeenten? Dhr. Kotvis antwoordt dat een versnipperd grondgebied van de schappen niet efficiënt gemanaged kan worden, er zou een scheiding gemaakt moeten worden in wel of niet bovenregionaal. Het strandbad Maarsseveen is een mooi voorbeeld van een bovenregionale functie met ruim 100.000 bezoekers in 2019.
- Kunnen we ook kijken naar de gebieden die financieel op eigen benen kunnen staan en waar de markt meer kan doen? De heer Kotvis antwoordt dat er vaak planologische beperkingen zijn, waardoor er altijd publieke voorzieningen zullen blijven. De provincies, de stad Utrecht en andere deelnemers betalen daar voor een groot deel aan mee. Het efficiënter organiseren en het beter inzetten van marktwerking kunnen wel zorgen voor een financieel gezondere bedrijfsvoering.
- Wijdmeren wil voor het Loosdrechts Plassengebied gewoon goed beheer. Wijdmeren vindt dat het beleid iets van gemeente is en de uitvoering daarvan iets van het Plassenschap. De vraag is nu waar het financiële lek zit en tegelijkertijd wordt er gekeken naar toekomstperspectieven. Dit vraagt om ruimte om het proces te goed te volgen. De heer Kotvis reageert dat er wordt nagedacht over het (deels) financieren van de publieke gebieden door het verbeteren van de opbrengsten. De wijze waarop e.e.a. nu georganiseerd is maakt dit onvoldoende mogelijk. Aan het maken van beleid is RMN nog niet toegekomen vanwege de genoemde problematiek.
- Heeft u de indruk dat het financiële inzicht er nu wel is? Dhr. Kotvis antwoordt dat de genoemde problematiek voor 95% bekend is.
- Los van de managementperikelen vindt het beheer en onderhoud van de terreinen buiten gewoon plaats. Daarnaast is er ook gewerkt aan de ontwikkelprogramma's A en B van SGL. De ambitie om te ontwikkelen is er wel maar in het verleden is hier onvoldoende aandacht voor geweest.
- Een uitvoeringsorganisatie gaat niet over beleid, het beleid horen de deelnemers zelf te bepalen. Geconstateerd kan worden dat er veel deelnemers zijn met verschillende visies, dit bemoeilijkt de uitvoering van taken door RMN. Als voorbeeld wordt het NRC artikel aangehaald over het naar Vinkeveen verslepen van 2 woonschepen van het Zandpad/Utrecht om een onderneming te starten. De heer Kotvis antwoordt dat de schappen ook naar de eigen verdien capaciteit moeten kijken en niet alleen de hand moeten ophouden bij de deelnemers.

20.15 - 20.45 uur Onderzoek naar oplossingsrichtingen

Dhr. Kotvis stelt mw. Jacobine Meijer voor als adviseur transitie RMN. Mw. Meijer ligt het Plan van Aanpak toe en benoemt de drie processtappen zoals beschreven in de bijgevoegde presentatie. Het gaat om een proces waar we de tijd voor moeten nemen. Eerst moet er een scherp stilstaand beeld komen. Met het ambtelijk overleg is er al een stap genomen. Daarnaast komt er ook een actieplan waarin staat wat er moet gebeuren om het lek te dichten. Het totale financieel plaatje wordt nu inzichtelijk gemaakt. Het Plassenschap heeft onlangs ingestemd met het budget van 2 x € 75.000 voor respectievelijk de uitvoering van het Plan van Aanpak en voor extra capaciteit op de afdeling financiën in 2019. Ook voor 2020 komt er binnenkort een overzicht van de financiële consequenties van het vervolg (nu nog een PM post op de begroting). Daarnaast wordt er ook een afwegingskader gemaakt waarbij duidelijk wordt voor wie we het werk uitvoeren en waarom we het doen. We bekijken het vanuit de inhoud, dan komen de vorm en de structuur vervolgens vanzelf. Besturen moeten een gewogen besluit kunnen nemen. Voor de juiste structuur worden perspectieven geschetst om een robuuste organisatie te maken. Er komt ook een ambtelijke- en een bestuurlijke begeleidingsgroep voor RMN. Mw. Jacobine Meijer werkt samen met dhr. Bart Krol, oud-gedeputeerde van de Provincie Utrecht.

Uit de zaal komen de volgende reacties:

- Waar gaan de knelpunten eigenlijk over, zijn er duidelijke voorbeelden te geven? Dhr. Kotvis antwoordt dat het met name gaat over de bedrijfsvoering en noemt als voorbeelden het BBV-proof maken van de administratie, het voldoen aan de eisen van de archiefwet en het noodzakelijk updaten van de ICT systemen.
- Er is onvoldoende in beeld wat er nu van de raden en staten gevraagd wordt. Helder moet zijn wat een bepaalde opdracht behelst en wat de kosten daarvan zijn. De ene aanwezige geeft het beheer van de terreinen buiten een cijfer 4, de ander een 8 terwijl in begroting een 6 (sober en doelmatig) genoemd wordt.
- Wat het gehele proces gaat kosten is niet duidelijk en de komende maanden komen de begrotingen aan de orde (met PM voor dit proces).
- Op de laatste bladzijde van de presentatie dient naast de provincie Utrecht ook Noord-Holland vermeld te worden. Dit zal worden aangevuld.
- Is er over gedacht om de schappen en RMN te liquideren? Dhr. Kotvis antwoordt dat dit een theoretische optie is. Het liquideren van het schap UHVK heeft 5 jaar geduurd en de deelnemers Euro 5 mio gekost terwijl de voormalige deelnemers nu meer geld kwijt zijn aan beheer dan voor de liquidatie.
- Om een goede discussie te kunnen voeren over de opdracht en invulling van de recreatiegebieden zal een belangrijke partij de leiding moeten nemen. Hierbij kan gedacht worden aan een taak voor de provincie. Daarna pas kan gekeken worden naar de uitvoering.

Dhr. Kotvis beëindigt de discussie. Aangegeven is op welke wijze de verbeteropgave wordt aangepakt. Bij de aanwezigen is er draagvlak voor de verbeteropgave. De provincies Utrecht en Noord-Holland zullen gevraagd worden om mee te denken over de verbeteropgave. Dhr. Kotvis merkt op dat er behoefte is om opnieuw bijeen te komen en zegt een vervolgbijeenkomst toe, wellicht aan het einde van het jaar. Mw. Stolwijk vult aan dat de

raden en staten gevraagd zijn een zienswijze op de begrotingen 2020 te geven. Met deze bijeenkomst kan daar invulling aan worden gegeven. De bijgaande presentatie zal met het verslag van de bijeenkomst naar de raden en staten gestuurd worden.

Om 20.30 uur wordt de bijeenkomst afgesloten.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 12 SEP. 2019

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

mw. M.C. Sernee

BEL/IOT

Telefoonnummer +31 235144296

serneem@noord-holland.nl

1 | 2

Betreft: Bereikbaarheid Kust Zuid-Kennemerland/Zandvoort

Verzenddatum

12 SEP. 2019

Geachte leden,

Kenmerk

1277196/1277197/

Uw kenmerk

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u de Kamerbrief van de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat van woensdagmiddag 11 september jl. toe inzake de bereikbaarheid kust/Zandvoort.

De gezamenlijk partijen (Ministerie IenW; Gemeente Zandvoort; Gemeenschappelijke regeling Zuid Kennemerland; NS/Prorail; VervoerRegioAmsterdam en de Provincie Noord-Holland) hebben afgelopen woensdagochtend 11 september jl. in een constructief overleg een maatregelenpakket met elkaar afgesproken voor het spoor Haarlem-Zandvoort.

In ons coalitieakkoord hebben we aangegeven dat we de bereikbaarheid van de kust van Zuid-Kennemerland en daarmee ook de stranden van Zandvoort graag willen verbeteren, bij voorkeur met Openbaar Vervoer. Daarvoor zijn ook middelen beschikbaar gesteld. We zijn daarom verheugd dat er nu overeenstemming is om de capaciteit én de kwaliteit van het spoor in deze regio structureel te verbeteren.

Het spoor tussen Haarlem en Zandvoort wordt voorzien van een betere stroomvoorziening en er komen extra perrons. De wens om in de zomer het aantal ritten op te voeren van vier naar minimaal zes per uur bestaat al lang en staat los van de komst van de Formule 1. De komst van de Formule 1 heeft hierbij als het vlieg wiel gefungeerd. De betere stroomvoorziening maakt het ook mogelijk dat het aantal treinritten kan worden opgevoerd naar maximaal 10 treinen per uur bij grootschalige evenementen zoals de Formule 1.

Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat heeft aangegeven € 2,35 miljoen te willen bijdragen aan de totale kosten van € 7 miljoen. De provincie zal maximaal € 1,45 miljoen voor haar rekening nemen, onder voorbehoud van de bestuurlijke besluitvorming.

Postbus 3007

2001 DA Haarlem

Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33

2012 DE Haarlem

www.noord-holland.nl

Kvk-nummer 34362354

Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

De komende periode zullen partijen gebruiken om de afspraken vast te leggen in een bestuursovereenkomst en besluitvorming in de diverse bestuurlijke colleges te laten plaatsvinden. Ons formele besluit, gebaseerd op een bestuursovereenkomst met genoemde partijen, zullen wij vanzelfsprekend aan uw staten voorleggen.

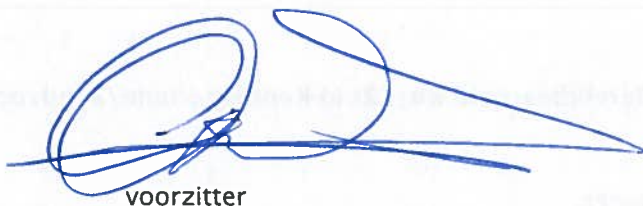
Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

Deze beslissing is namens gedeputeerde staten genomen door het lid van het college dat met dit onderwerp is belast

1 bijlage(n)

Kamerbrief van de staatssecretaris van IenW

Ministerie van Infrastructuur
en Waterstaat

> Retouradres Postbus 20901 2500 EX Den Haag

De voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

Ministerie van
Infrastructuur en
Waterstaat

Rijnstraat 8
2515 XP Den Haag
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

T 070-456 0000
F 070-456 1111

Ons kenmerk
IENW/BSK-2019/199330

Datum 11 september 2019
Betreft Bereikbaarheid van Zandvoort

Geachte voorzitter,

Een goede bereikbaarheid van en naar Zandvoort is van belang, in het bijzonder tijdens drukke stranddagen en grootschalige evenementen, zoals de Dutch Grand Prix vanaf mei 2020. Op dit moment is de spoorinfrastructuur onvoldoende uitgerust om op structurele wijze stabiel grote reizigers aantallen te vervoeren. Tegen deze achtergrond heeft u op basis van de motie Von Martels c.s. verzocht dat alle betrokken partijen een redelijke bijdrage leveren aan de financiering van noodzakelijke maatregelen en om na overleg zo snel mogelijk de Kamer te informeren over concrete voorstellen (Kamerstukken II 2018/19, 35000A, nr. 108). Graag informeer ik u over de stand van zaken.

In de zomermaanden is de vraag naar capaciteit op het spoor rondom Zandvoort structureel knellend. Sinds juni spreken de provincie Noord-Holland, de gemeente Zandvoort en andere partners in de gemeenschappelijke regeling (GR) Bereikbaarheid Zuid-Kennemerland, de Vervoerregio Amsterdam en mijn ministerie over maatregelen. ProRail en NS hebben conform reguliere werkwijze in kaart gebracht welke maatregelen nodig zijn om op verantwoorde wijze structureel zes treinen per uur te rijden in de zomermaanden met de mogelijkheid het aantal treinen tijdens grootschalige evenementen verder te verhogen.

In goed overleg zijn de betrokken partijen op 11 september overeengekomen gezamenlijk eenmalig € 7 mln (inclusief BTW) te investeren in betere bereikbaarheid van Zandvoort. Ongeveer de helft hiervan is voor verzwaring tot een enkelvoudige tractie-energievoorziening en het verbeteren van overwegveiligheid in Zandvoort en Overveen. Daarnaast zijn transfermaatregelen nodig, zoals het verbreden van de trap en aanleg van zijperrons op het station in Zandvoort. Vanuit de Rijksoverheid draag ik voor € 2,35 mln bij aan het structureel op orde brengen van de energievoorziening en overwegveiligheid; de regio neemt het overige deel voor haar rekening. Op deze wijze wordt het mogelijk structureel een betrouwbare dienstregeling te kunnen rijden. Hierdoor wordt de leefbaarheid en bereikbaarheid van de regio structureel verbeterd.

Specifiek voor de Dutch Grand Prix geldt dat de organisatie op dit moment het mobiliteitsplan verder uitwerkt om de vele tienduizenden bezoekers op een zo duurzaam mogelijke wijze van en naar het circuit te leiden. De fiets en ook het

vervoer per trein spelen hierin een belangrijke rol. Het circuit zal daarbij zorgdragen voor evenement-specifieke maatregelen.

**Ministerie van
Infrastructuur en
Waterstaat**

Op basis van bovenstaande afspraken kan ProRail starten met de werkzaamheden van de spoorse maatregelen. Parallel hieraan zullen bovenstaande partijen de komende periode gebruiken om de afspraken vast te leggen en besluitvorming in gemeenteraden en provinciale staten te laten plaatsvinden. Ook zal de invloed van de uitspraak van de Raad van State inzake het Programma Aanpak Stikstof (PAS) op dit dossier nader worden onderzocht.

Ons kenmerk
IENW/BSK-2019/199330

Hoogachtend,

DE STAATSSECRETARIS VAN INFRASTRUCTUUR EN WATERSTAAT,

S. van Veldhoven - Van der Meer

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	892
Extern Zaak ID	1240483
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	34
Omschrijving	Arbeidsmarkt: Brief GS aan PS inz. Monitor Arbeidsmarkt 2019 (C-agenda EFB 28/10/2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

In de Monitor Arbeidsmarkt 2019 wordt de stand van zaken gegeven van de Noord-Hollandse arbeidsmarkt. De monitor geeft onder meer inzicht in de opbouw van de beroepsbevolking, werkgelegenheid, werkloosheid, aantal leerlingen, uitkeringen en vacatures.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

mw. M. Wijk

BEL/REE

Telefoonnummer +3123514268

wijkm@noord-holland.nl

1 | 2

Betreft: Monitor Arbeidsmarkt 2019

Verzenddatum

- 4 SEP. 2019

Geachte leden,

Kenmerk

1240483 / 1240491

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u het volgende toe: Monitor Arbeidsmarkt 2019.

Uw kenmerk

In het coalitieakkoord Duurzaam Doorpakken staat dat het belangrijk is voor de economie dat er een goede aansluiting is tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Het arbeidsmarktbeleid van de provincie Noord-Holland is verankerd in de Uitvoeringsagenda Arbeidsmarkt 2016-2019. Hierin staat aangegeven dat wij jaarlijks een overzicht opstellen van de meest actuele cijfers van de Noord-Hollandse arbeidsmarkt.

In 2018 telde Noord-Holland een recordaantal van 1.581.000 banen. Het aantal banen groeide relatief fors in de regio's Amsterdam, Haarlem, Alkmaar en Gooi en Vechtstreek. De banengroei is in alle sectoren aanwezig, maar piekt in het onderwijs (7,9%) en in de bouw (5,9%).

Het werkloosheidpercentage daalt sinds 2014. In 2018 is 3,9% van de beroepsbevolking werkloos (60.000). De arbeidsmarkt is erg krap bij een frictiewerkloosheid van 5%. De werkloosheid is het hoogst onder jongeren en laagopgeleiden, maar daalt hier ook sterk. Ook daalt het aantal lopende WW-uitkeringen. In Groot-Amsterdam is het aantal WW-uitkeringen zelfs sterk gedaald.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Door de krapte op de arbeidsmarkt zijn er veel vacatures. Het aantal vacatures voor personeel in de techniek en ICT blijft toenemen. Er zijn nog ruim voldoende vacatures voor personeel in taalkundige en creatieve beroepen.

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

De Noord-Hollandse bevolking groeit naar verwachting van 2,8 miljoen naar 3,2 miljoen in 2040. De bevolking groeit door buitenlandse migratie en natuurlijke aanwas. Dat gebeurt in alle deelregio's behalve in de Kop van Noord-Holland. De potentiële beroepsbevolking tussen 15-74 jaar is 2,15 miljoen. Een deel hiervan is niet actief: 617.000 inwoners. Dit zijn onder meer niet-uitkeringsgerechtigden (NUG) en onbenut arbeidspotentieel zoals deeltijdwerkers. De beroepsbevolking komt daarmee op 1,53 miljoen in 2018.

Het onderwijs heeft in de meeste regio's te maken met licht afnemende leerlingenaantallen in de periode 2020-2030, maar de bevolkingsgroei zorgt naar verwachting voor een groei van het aantal leerlingen in 2030-2040. Het aantal basisschoolleerlingen in Noord-Holland neemt daarmee toe van 240.000 in 2019 tot ruim 283.000 in 2040. Het aantal leerlingen op het voorgezet onderwijs neemt in dezelfde periode toe van 158.000 tot bijna 168.000. De bevolkingsgroei zorgt daarmee op lange termijn voor meer leerlingen en potentiële beroepsbevolking.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R. W. M. H. Beljaars

voorzitter

C.J. Loggen

1 bijlage

Monitor Arbeidsmarkt 2019

Monitor Arbeidsmarkt Noord-Holland 2019

Noord-Hollandse Arbeidsmarkt in cijfers

Juli 2019

ECONOMIE

INHOUD

4 | Managementsamenvatting

5 | 1 Inleiding

8 | 2 Bevolking, arbeidsmarkt en onderwijs

9 | 2.1 Bevolking

11 | 2.2 Arbeidsmarkt

16 | 2.3 Onderwijs

18 | 3 Werkgelegenheid, werkloosheid en uitkeringen

19 | 3.1 Werkgelegenheid

21 | 3.2 Werkloosheid

22 | 3.3 Uitkeringen

24 | 4 Vacatures en spanning op de arbeidsmarkt

24 | 4.1 Vacatures

26 | 4.2 Spanning op de arbeidsmarkt

28 | Bijlage Factsheets deelregio's Noord-Holland

MANAGEMENTSAMENVATTING

In 2018 telde Noord-Holland een recordaantal van 1.581.000 banen. Het aantal banen is in de regio's Amsterdam, Haarlem, Alkmaar en Gooi- en Vechtstreek relatief fors gegroeid. De banengroei in 2018 is in vrijwel alle sectoren aanwezig, maar piekt bij onderwijs (7,9%) en bouw (5,9%). Het werkloosheidspercentage daalt sinds 2014 na een sterke stijging in de periode 2008-2014. Er is in Noord-Holland in 2018 3,9% werkloos (2017: 4,8%); in Nederland 3,8%. Dat is erg krap gezien de CBS-frictiewerkloosheid van circa 5% - er zijn immers altijd werkenden die tussen twee banen inzitten. De werkloosheid is het hoogst onder jongeren en laagopgeleiden, maar daalt hier ook sterk. Het aantal lopende WW-uitkeringen daalt vanaf 2014 in alle deelregio's. Het aantal WW-uitkeringen is in Groot-Amsterdam vanaf 2017 zelfs sterk dalend. Bij de bevolking tussen 15 en 65 jaar zijn er steeds minder arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Sinds 2010 neemt dit percentage gestaag af.

Door de krapte op de arbeidsmarkt zijn er veel vacatures beschikbaar. Na een jarenlange stijging neemt het aantal vacatures in Noord-Hollandse arbeidsmarktregio's sinds medio 2018 wel iets terug. Alleen het aantal vacatures voor personeel in de techniek en de logistiek blijft toenemen. De spanningsindicator laat een krapte zien bij personeel voor technische beroepen en de ICT. De arbeidsmarkt is nog ruim voor taalkundige en creatieve beroepen. De krapte op de arbeidsmarkt speelt in de meeste regio's, maar vooral in Groot-Amsterdam.

De bevolking in Noord-Holland groeit naar verwachting van 2,8 miljoen naar 3,2 miljoen inwoners in 2040. De bevolking groeit in alle deelregio's, behalve in de Kop van Noord-Holland. In 2018 kwamen per saldo meer dan 20.000 personen uit het buitenland naar Noord-Holland. De potentiële beroepsbevolking tussen 15-75 jaar is 2,15 miljoen. Een deel hiervan is niet actief: 617.000 inwoners. Dit zijn onder meer huisvrouwen met kinderen en jonge moeders. In 2018 is de beroepsbevolking circa 1,53 miljoen personen, waarvan 1,47 miljoen (96%) werk heeft. In 2018 bestond de beroepsbevolking voor ongeveer een derde uit mensen met een migratieachtergrond. Afgelopen jaar is in alle deelregio's zowel de bruto als de netto participatie toegenomen.

In de periode tot 2030 is er door demografische ontwikkelingen sprake van een lichte afname van het aantal leerlingen, waarna een sterke toename volgt. Het aantal basisschoolleerlingen in Noord-Holland neemt toe van 240.000 in 2019 tot ruim 283.000 in 2040 (18%). Het aantal leerlingen op voortgezet onderwijs neemt in dezelfde periode toe van 158.000 tot bijna 168.000 (6%).

INLEIDING

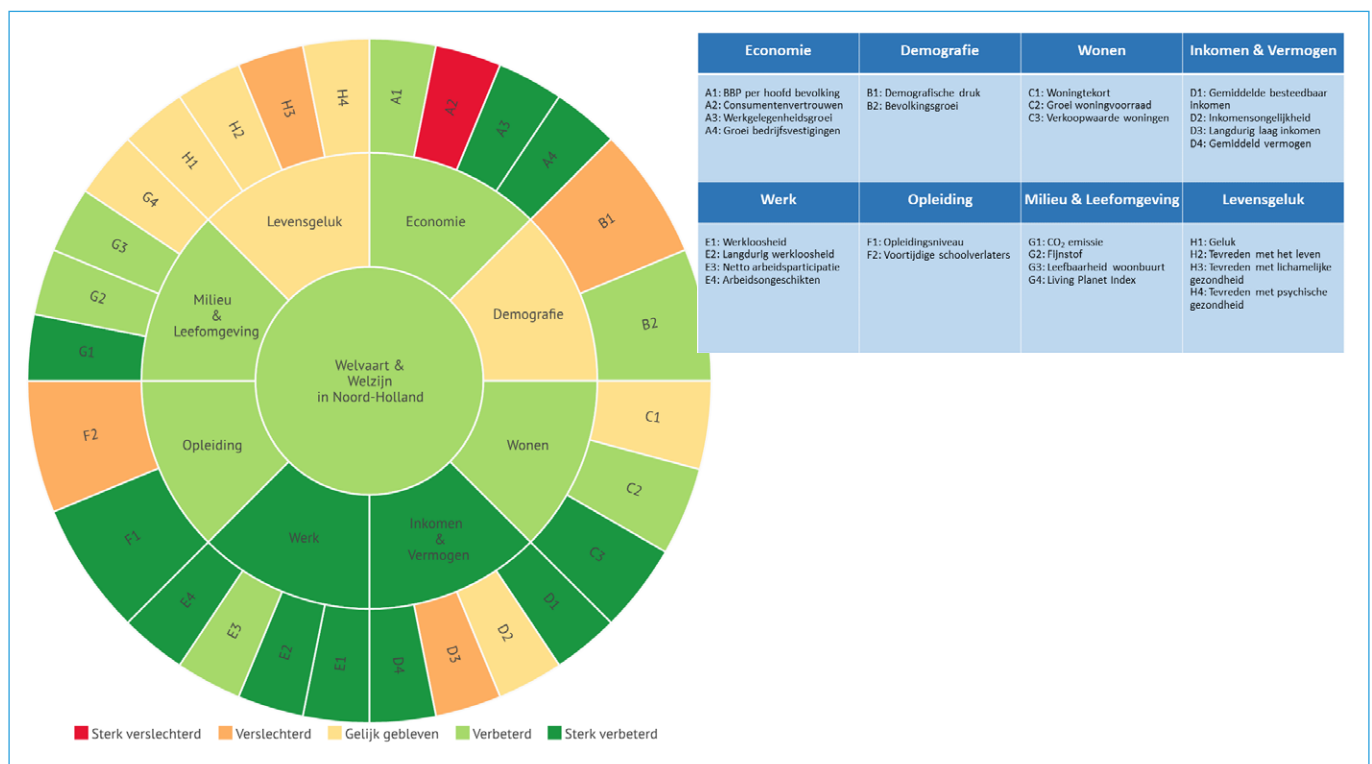

Het economisch beleid van de provincie Noord-Holland is gericht op het verbeteren van de welvaart en welzijn. Op de Barometer Welvaart en Welzijn is te zien hoe de provincie en haar regio's en gemeenten op deze vlakken presteren. Een belangrijk onderdeel van het economisch beleid is de ontwikkeling van de arbeidsmarkt. In de Barometer Welvaart en Welzijn betreft dit vier van de acht thema's: economie, werk, opleiding en demografie.

Ten aanzien van de [barometer](#) van 2018 is het algemene beeld van de barometer gelijk gebleven. De groei van bedrijfsvestigingen is verbeterd maar het consumentenvertrouwen en de inkomensongelijkheid is verslechtert. De werkgelegenheidsgroei en groei aantal bedrijfsvestigingen is positief. Dit geldt ook voor ontwikkeling (langdurige) werkloosheid en arbeidsongeschiktheid. Het aantal inwoners blijft groeien.

Figuur 1.1 | Barometer Welvaart en Welzijn Noord-Holland 2019 vergeleken met 2018

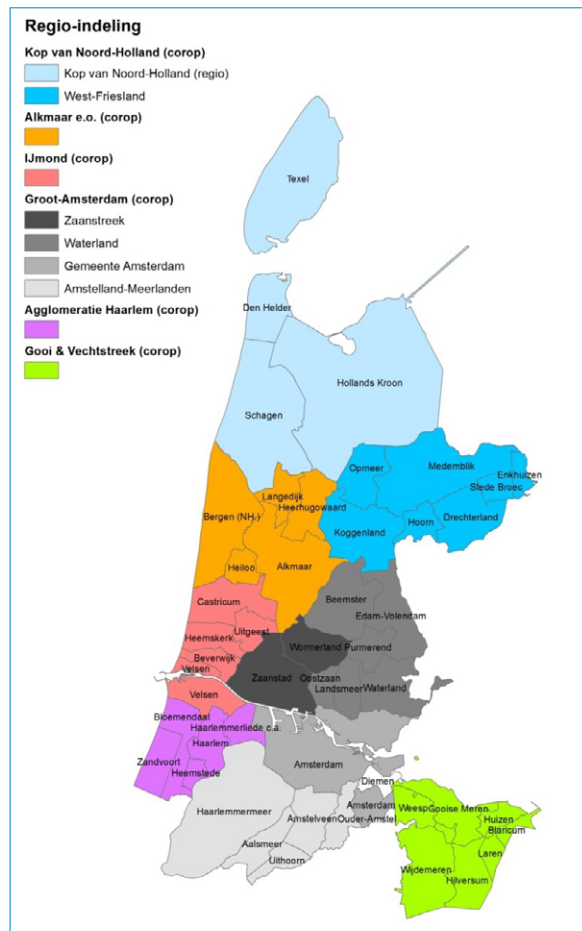

Bron: data.noord-holland.nl

In deze Monitor Arbeidsmarkt 2019 wordt op basis van de meest actueel beschikbare cijfers een overzicht gegeven van de Noord-Hollandse arbeidsmarkt. Waar mogelijk wordt een regionaal onderscheid gemaakt. Achtereenvolgens komen de volgende hoofdstukken aan de orde:

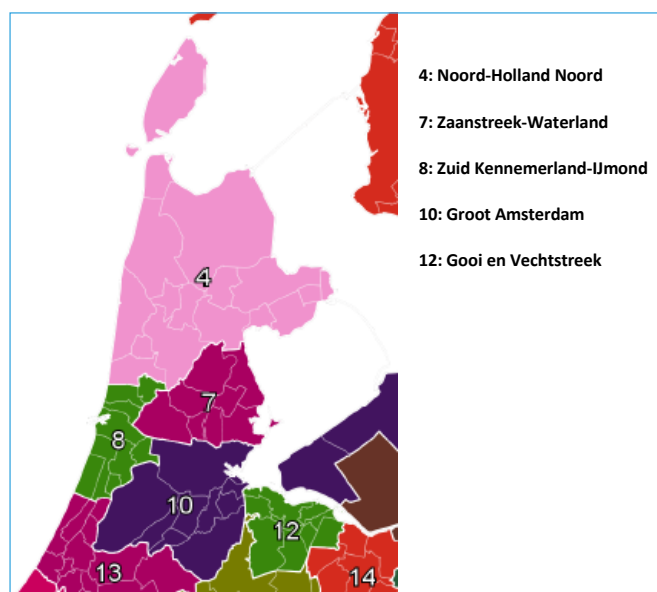
- Bevolkingsontwikkeling, arbeidsmarktparticipatie en onderwijsdeelname.
- Werkloosheid, uitkeringen en werkgelegenheid.
- Vacatures en spanning op de arbeidsmarkt.
- Regionale factsheets arbeidsmarkt en werkgelegenheid.

In deze rapportage is zo veel mogelijk de onderstaande regio-indeling gehanteerd. Vele economische gegevens zijn alleen op het niveau van de zogenoemde COROP-regio's beschikbaar. Waar mogelijk zijn gegevens ook weergegeven voor deelregio's, deze tellen weer op naar COROP-niveau.

Figuur 1.2 | Regio-indeling corop Noord-Holland

Bron: Provincie Noord-Holland

Het ministerie van SZW en het UWV hanteren voor veel data de indeling in arbeidsmarktregio's. Dit zijn de samenwerkingsregio's van waaruit gemeenten en UWV de dienstverlening aan werkgevers en werkzoekenden vormgeven. In Noord-Holland bestaan volgens de wet SUWI (Structuur Uitvoeringsorganisatie Werk en Inkomen) vijf arbeidsmarktregio's: Noord-Holland Noord, Zaanstreek-Waterland, Zuid Kennemerland-IJmond, Groot Amsterdam en Gooi en Vechtstreek. De kaart hieronder geeft dit weer.

Figuur 1.3 | Arbeidsmarktregio's Noord-Holland

Bron: ministerie van SZW

BEVOLKING, ARBEIDSMARKT EN ONDERWIJS

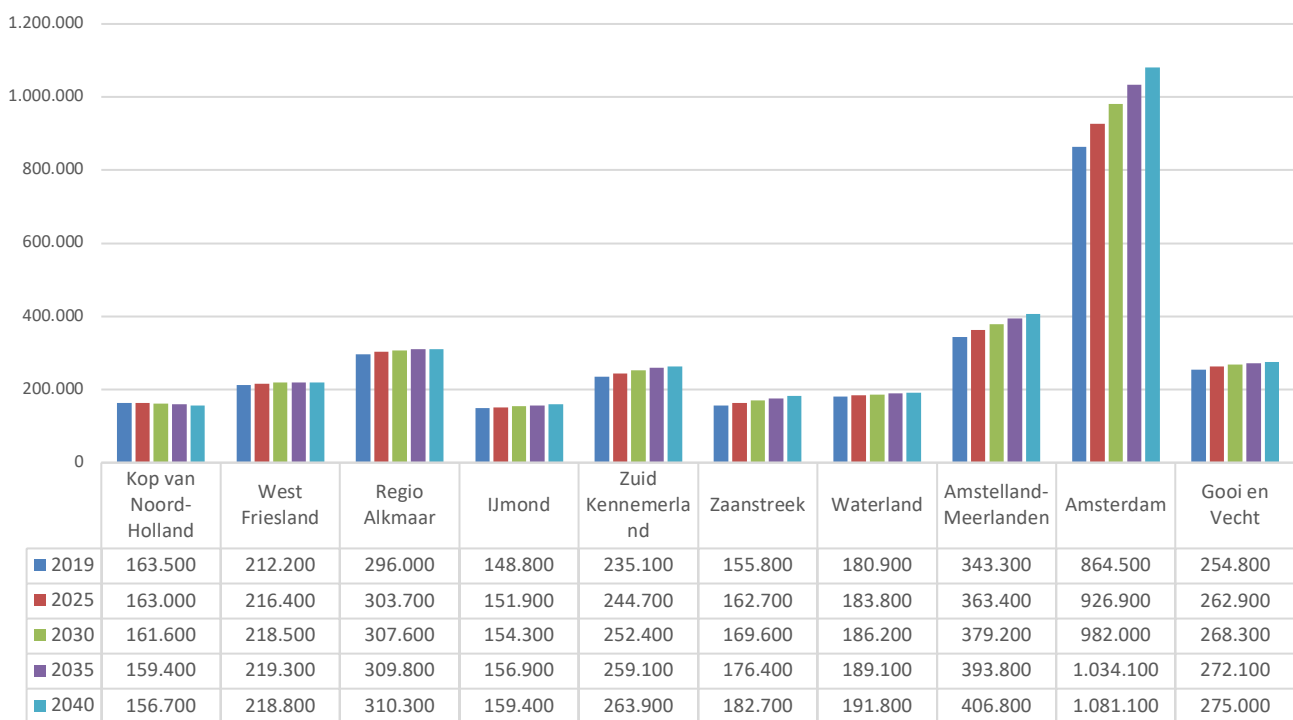

De bevolking in Noord-Holland groeit door migratie en natuurlijke aanwas naar verwachting van 2,8 miljoen naar 3,2 miljoen inwoners. De bevolking groeit in alle deelregio's, behalve in de Kop van Noord-Holland. De potentiële beroepsbevolking tussen 15-75 jaar is 2,15 miljoen. Een deel daarvan is niet actief: 617.000 inwoners. In 2018 is de beroepsbevolking circa 1,53 miljoen personen, waarvan 96% werk heeft.

In 2018 bestond de beroepsbevolking voor een derde uit mensen met een migratieachtergrond (472.000). Afgelopen jaar is in alle deelregio's zowel de bruto als de netto participatie toegenomen. In de periode tot 2030 is er eerst sprake van een lichte afname van het aantal leerlingen, waarna een sterke toename volgt. Het aantal basisschoolleerlingen in Noord-Holland neemt toe van 240.000 nu tot ruim 283.000 in 2040 (18%). Het aantal leerlingen op voortgezet onderwijs neemt toe van 158.000 tot 168.000 (6%).

2.1 Bevolking

Figuur 2.1 | Bevolkingsprognoses per deelregio, 2025-2040

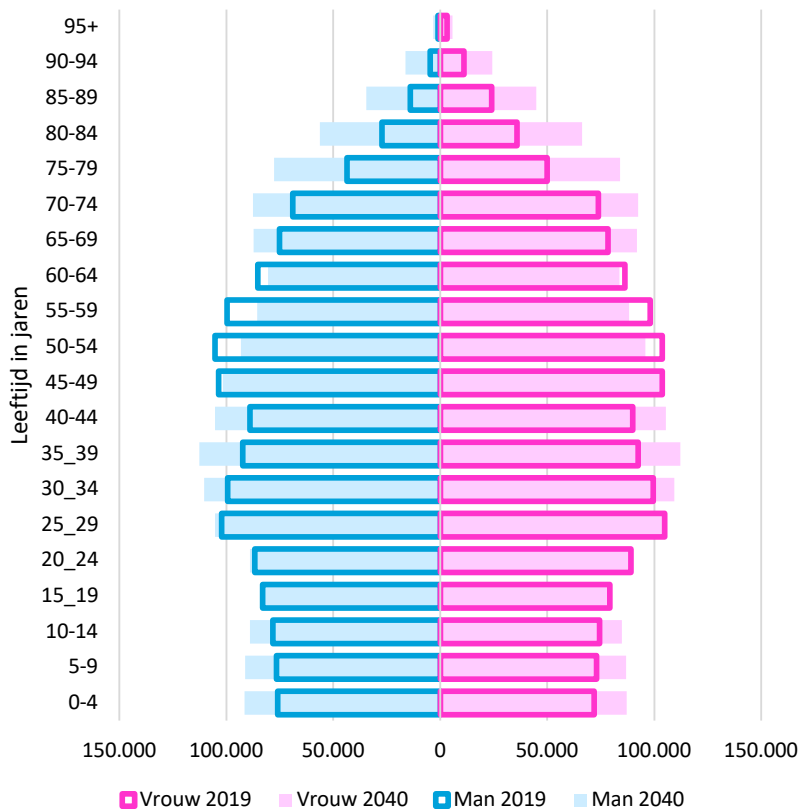

Bron: CBS/Provincie Noord-Holland

Begin 2019 heeft Noord-Holland ruim 2,8 miljoen inwoners en is de verwachting dat de bevolking tot 2040 groeit. In 2040 heeft Noord-Holland volgens de prognose 3.246.500 inwoners. Ten opzichte van de vorige prognose is dit een bijstelling van ruim 60.000 inwoners naar boven, waarvan de helft in bijstelling is toegerekend aan de versnelde groei van Amsterdam. Alleen het aantal inwoners van de Kop van Noord-Holland zal licht afnemen. In West-Friesland neemt het aantal inwoners toe tot 2025 en daarna zal de bevolking gelijk blijven (figuur 2.1).

De voornaamste factoren in de ontwikkeling van de Noord-Hollandse bevolking zijn de migratie, natuurlijke aanwas, de langere levensverwachting en de (binnenlandse) migratie. De trend is dat Amsterdam e.o. het grootste deel van deze groei naar zich toe trekt.

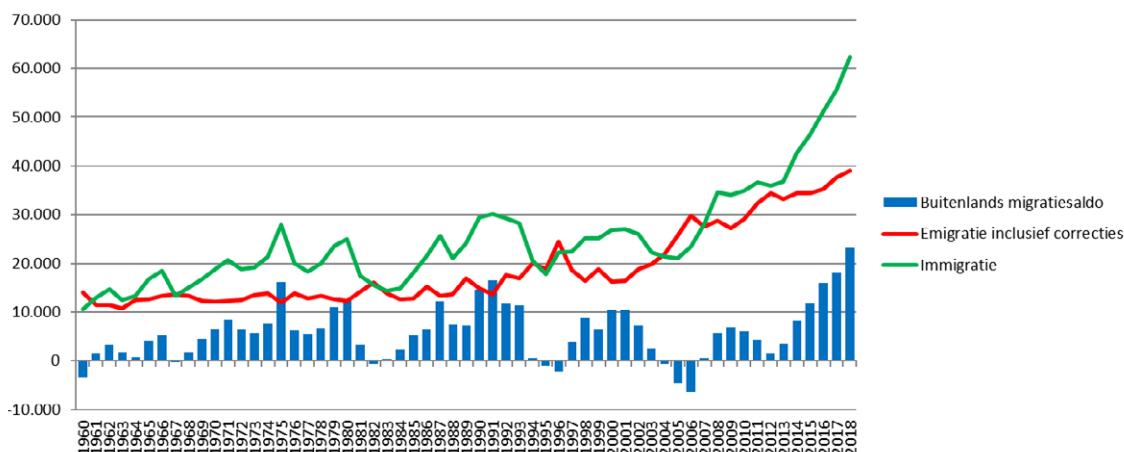

Figuur 2.2 | Bevolkingspiramide Noord-Holland, 2019 en 2040

Bron: CBS/Provincie Noord-Holland

De opbouw van de Noord-Hollandse bevolking naar leeftijd en geslacht in 2019 en in 2040 is weergegeven in figuur 2.2. Het aantal inwoners van 65 jaar en ouder zal toenemen, maar ook het aantal dertigers en kinderen. Ten opzichte van eerdere prognoses neemt het aandeel van de bevolking in de leeftijd 0-10 in het jaar 2040 toe, en blijft het aandeel van de bevolking van 45-60 jaar meer gelijk.

Het hoge buitenlandse migratiesaldo vormt de laatste jaren een belangrijke factor in de Noord-Hollandse bevolkingsgroei. Immigranten hebben verschillende immigratiemotieven: werk, studie, asiel, gezinshereniging, terugkeer naar Nederland of arriveren bijvoorbeeld als au-pair. Deze migratiemotieven worden voor Noord-Holland niet apart bijgehouden. De aantrekkende economie heeft de laatste jaren meer dan waarschijnlijk een effect gehad op de stijging van het buitenlands migratiesaldo. In 2018 kwamen per saldo meer dan 20.000 personen uit het buitenland naar Noord-Holland (figuur 2.3). Buitenlandse werknemers leveren ook nu al een belangrijke bijdrage aan de Noord-Hollandse beroepsbevolking. In 2018 bestond de beroepsbevolking voor ongeveer een derde uit mensen met een migratieachtergrond (472 duizend personen).

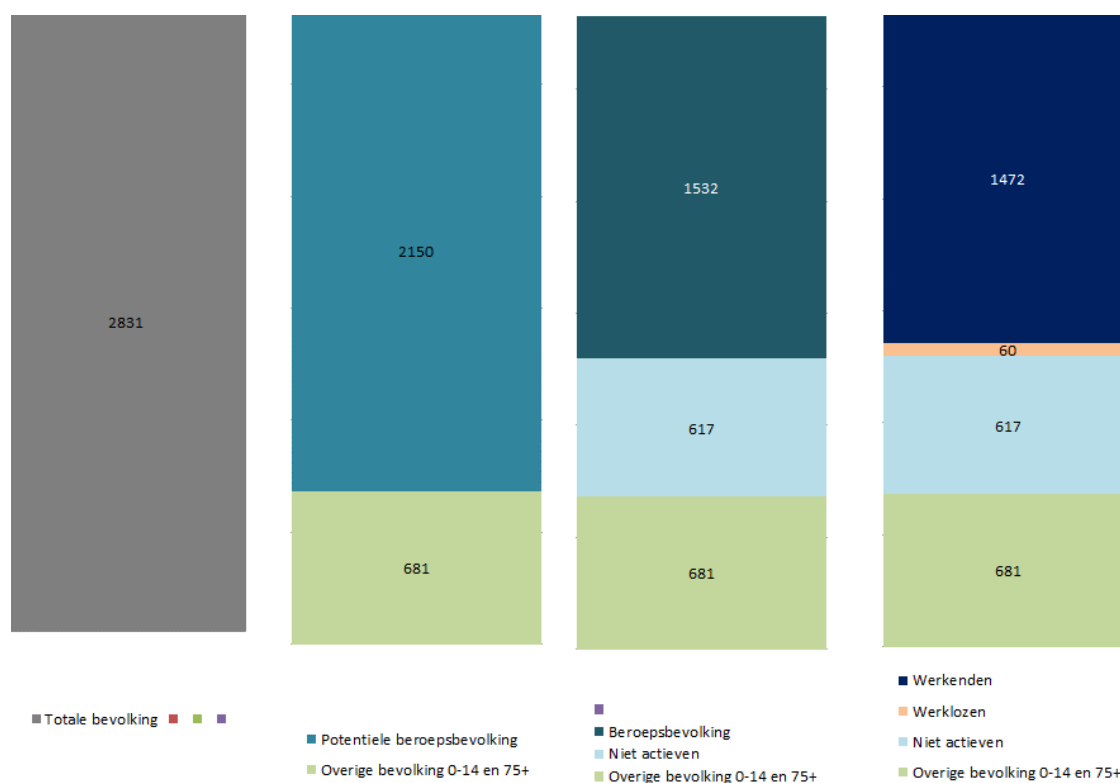
Figuur 2.3 | Migratie in Noord-Holland 1960-2019

Bron: CBS/Provincie Noord-Holland

2.2 Arbeidsmarkt

De bevolking en arbeidsmarkt in Noord-Holland is opgebouwd als te zien in figuur 2.4.

Figuur 2.4 | Opbouw arbeidsmarkt vanuit bevolking Noord-Holland in 2018 (x1000)

Bron: CBS

2.2.1 Beroepsbevolking

De beroepsbevolking bestaat uit iedereen die betaald werk kan en wil verrichten, oftewel zich actief aanbiedt op de arbeidsmarkt. Hierbinnen is een werkend deel (meer dan één uur per week betaald werk) en een werkloos deel. Als alle inwoners tussen 15-75 jaar zouden kunnen en willen werken, beschikt Noord-Holland op dit moment over een potentiële beroepsbevolking van ruim 2,15 miljoen. Een deel daarvan is niet actief: 617.000 inwoners. Dit resulteert in een beroepsbevolking in Noord-Holland circa 1,53 miljoen personen in 2018, waarvan 1,47 miljoen (96%) werk heeft (figuur 2.4). In 2016 was dit nog 94%.

De mate waarin de bevolking van Noord-Holland deelneemt aan de arbeidsmarkt wordt uitgedrukt als percentage van de totale potentiële beroepsbevolking: dit is de bruto participatiegraad. De werkende beroepsbevolking uitgedrukt in een percentage van de potentiële beroepsbevolking is de netto arbeidsparticipatiegraad. De netto participatie is altijd lager dan de bruto participatie omdat de werklozen daarbij niet worden meegeteld (figuur 2.5).

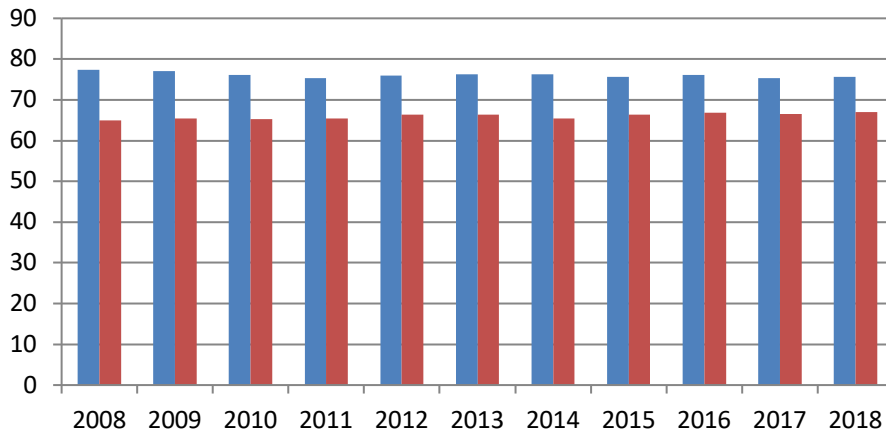
Figuur 2.5 | Participatiegraad (%) naar regio in 2018

Regio	Bruto	Netto
Kop van Noord-Holland	70,2	67,8
Alkmaar en omgeving	70,5	68,1
IJmond	71,8	69,5
Agglomeratie Haarlem	72,4	69,9
Zaanstreek	70,3	67,5
Groot -Amsterdam	71,8	68,7
Gooi en Vechtstreek	70,1	67,6
Noord-Holland	71,3	68,5

Bron: CBS

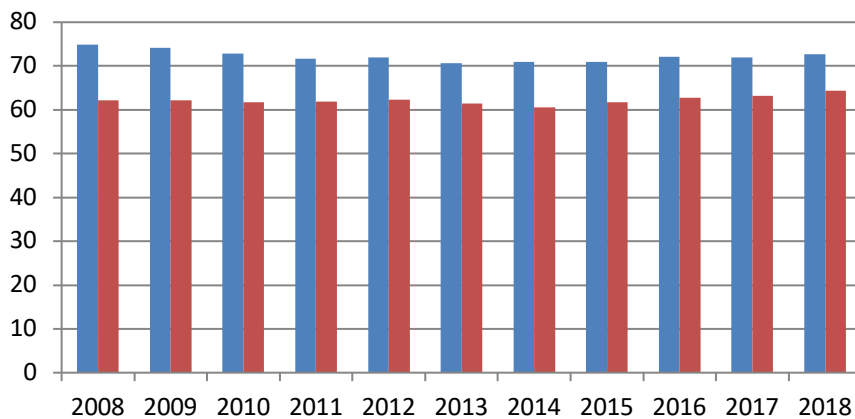
Ten opzichte van 2017 is in 2018 zowel de bruto als de netto participatie toegenomen (figuur 2.6 en figuur 2.7), ook in alle deelregio's. De bruto participatie van mannen is echter licht dalend.

Figuur 2.6 | Bruto participatie (%) naar geslacht in Noord-Holland, 2008-2018

Bron: CBS

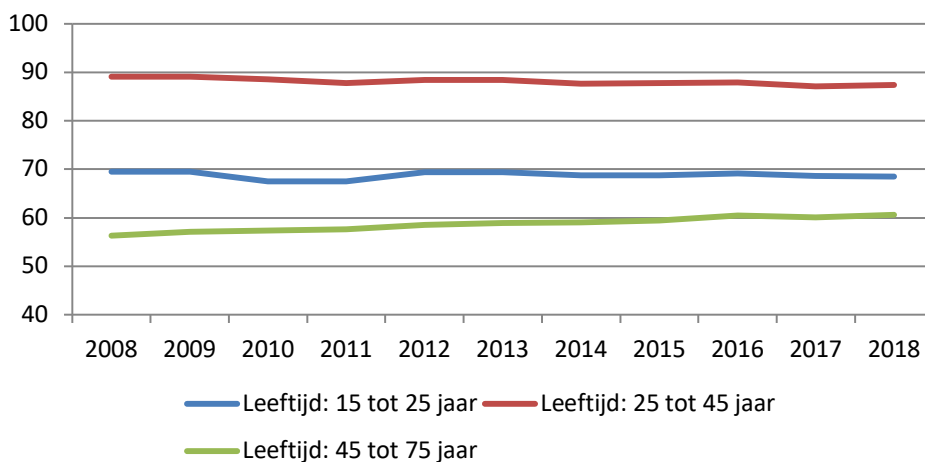
Figuur 2.7 | Netto participatie (%) naar geslacht in Noord-Holland, 2008-2018

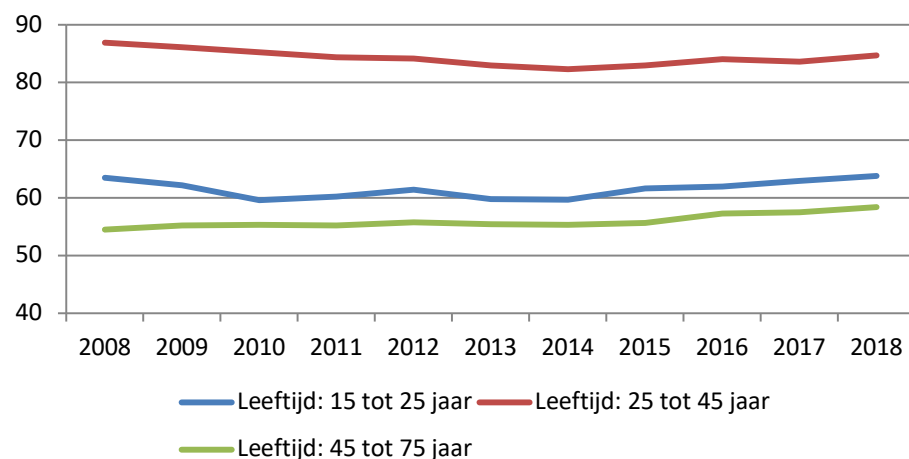
Bron: CBS

De lange-termijn ontwikkeling van stijgende arbeidsparticipatie komt vooral doordat jongere leeftijdscohorten ten opzichte van oudere leeftijdscohorten relatief actiever zijn. De bruto en netto participatiegraad van mannen in Noord-Holland is het afgelopen decennium stabiel gebleven, terwijl de participatiegraad van vrouwen blijft toenemen. Bij mannen hebben deze verschuivingen reeds plaatsgevonden en is deze rek er uit, bij vrouwen en ouderen is deze ruimte er wel nog wel (figuur 2.8 en 2.9).

Figuur 2.8 | Bruto participatie (%) naar leeftijdsgroep in Noord-Holland, 2008-2018

Bron: CBS

Figuur 2.9 | Netto participatie (%) naar leeftijdsgroep in Noord-Holland, 2008-2018

Bron: CBS

2.2.2 Niet-actieven

De groep van 617.000 niet-actieven kan verder worden uitgesplitst om een beter beeld te vormen van dit onderdeel van de totale potentiële beroepsbevolking. In deze uitsplitsingen zit overlap – en kan dus niet eenvoudigweg worden opgeteld – maar helpt wel een beeld te schetsen van de groep niet-actieven in Noord-Holland.

- Een deel van deze groep (167.000 inwoners) is 15 tot 19 jaar en is waarschijnlijk nog schoolgaand of leerplichtig.
- Een deel van groep is tussen 70 en 74 jaar en op leeftijd en mogelijk niet meer beschikbaar voor of geschikt voor de arbeidsmarkt. Dit zijn 157.000 inwoners.
- Een deel van deze groep (ruim 84.000 inwoners) is geheel of gedeeltelijk arbeidsongeschikt via Wajong, WAO of WAZ.
- Een deel van de groep is niet-uitkeringsgerechtigd (circa 200.000 inwoners) of onbenut arbeidspotentieel (ruim 147.000). Dit zijn kansrijke groepen voor de arbeidsmarkt, en hieronder wordt nader ingegaan op deze groepen.

2.2.3 Niet-uitkeringsgerechtigden

Door het CBS is met de Raad voor Werk en Inkomen (RWI) een typologie ontwikkeld, waarbinnen verschillende ‘typen’ van niet-uitkeringsgerechtigden (NUG-ers) worden onderscheiden. Elke persoon is ingedeeld in een specifiek type. De personen binnen een type zijn vergelijkbaar in de mate waarin ze werk willen en kans hebben op werk. Daarnaast hebben ze vergelijkbare achtergrondkenmerken. Dit bepaalt of ze behoren tot een bepaald type. Voor groepen of typen geldt dat niet alle leden hoeven te voldoen aan alle kenmerken: zo kan het voorkomen dat bijvoorbeeld ook mannen in de categorie jonge moeder vallen.

Figuur 2.10 | Groepen niet-uitkeringsgerechtigden in Nederland

Type	Omvang in %	M/V	Kans op werk ^o	Wil tot werk ^o
de jonge kanshebber	5	50/50	++	++
de recentelijk inactieve	7	40/60	+	++
de werkwillende oudere	1	30/70	--	++
de onvrijwillig inactieve allochtoon	2	37/63	--	+
de welvarende inactieve	1	37/63	+	-
de oudere huisvrouw	24	7/93	--	--
de huisvrouw met kinderen	20	9/91	--	--
de jonge moeder	22	20/80	--	-
restgroep	17	33/66	--	--
Totaal	100			

Bron: RWI, Kansen Bekeken (2010)

In Nederland betrof het aantal niet-uitkeringsgerechtigden 1,13 miljoen in 2010, circa 7% van de totale bevolking. Bij een gelijke verhouding ten opzichte van Nederland zouden dit er in Noord-Holland circa 200.000 zijn. Daarvan betreft de meerderheid huisvrouwen en jonge moeders, ruim 130.000 personen.

2.2.2 Onbenut arbeidspotentieel

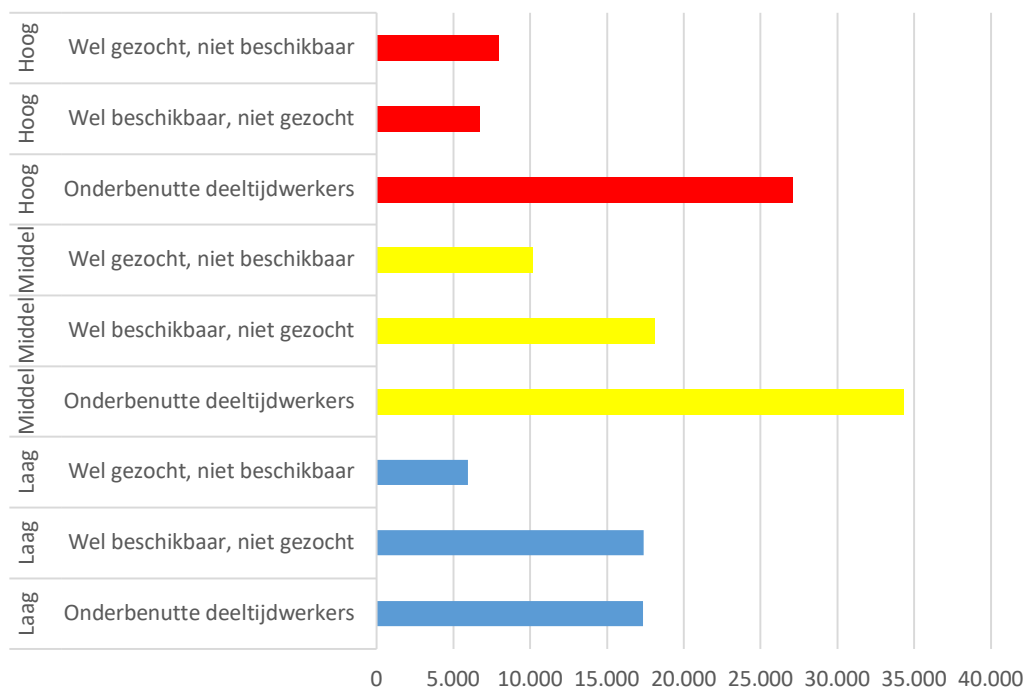
De groep niet-actieven (als onderdeel van de totale potentiële beroepsbevolking) samen met een deel van de beroepsbevolking worden opgesplitst in onbenut arbeidspotentieel. In 2017 waren dit 147.340 Noord-Hollanders. Het onbenut arbeidspotentieel – exclusief werklozen – is opgebouwd uit een aantal groepen:

1. Personen die op korte termijn beschikbaar zijn, maar niet recent hebben gezocht.
2. Anderen hebben wel gezocht, maar zijn niet op korte termijn beschikbaar.
3. Tenslotte zijn er de onderbenutte deeltijdwerkers. Dit zijn degenen die meer uren willen werken dan ze nu doen en daarvoor ook op korte termijn beschikbaar zijn.

Deze groep is afgelopen jaren gestaag in omvang afgenomen door de aantrekkende arbeidsmarkt (zie [ArbeidsmarktInZicht](#))

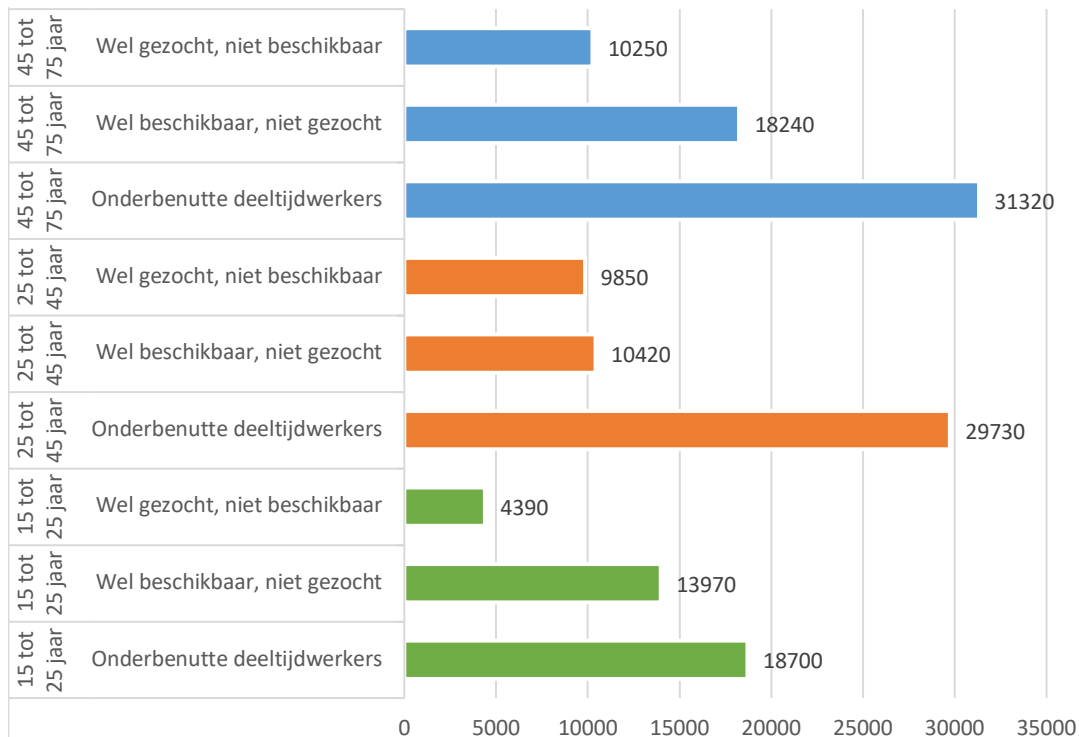
Figuur 2.11 laat zien dat de grootste groep onbenut arbeidspotentieel bestaat uit deeltijdwerkers. Met name de middelbaar- en hoogopgeleide parttimers zouden meer uren willen werken. Daarnaast is er ook onbenut arbeidspotentieel van middelbaar- en laagopgeleide personen die wel beschikbaar zijn, maar niet actief zoeken naar werk. Voor werkgevers is het op een krappe arbeidsmarkt een uitdaging om deze groep te vinden.

Figuur 2.11 | Onbenut arbeidspotentieel Noord-Holland naar opleiding (2017)

Bron: CBS, ArbeidsmarktInZicht

Onderverdeeld naar leeftijd is in de drie leeftijdscategorieën de groep onderbenutte deeltijdwerkers het grootst (figuur 2.12). Daarnaast is er nog een verhoudingsgewijs een grote groep personen 45+ die wel beschikbaar zijn, maar niet recent hebben gezocht.

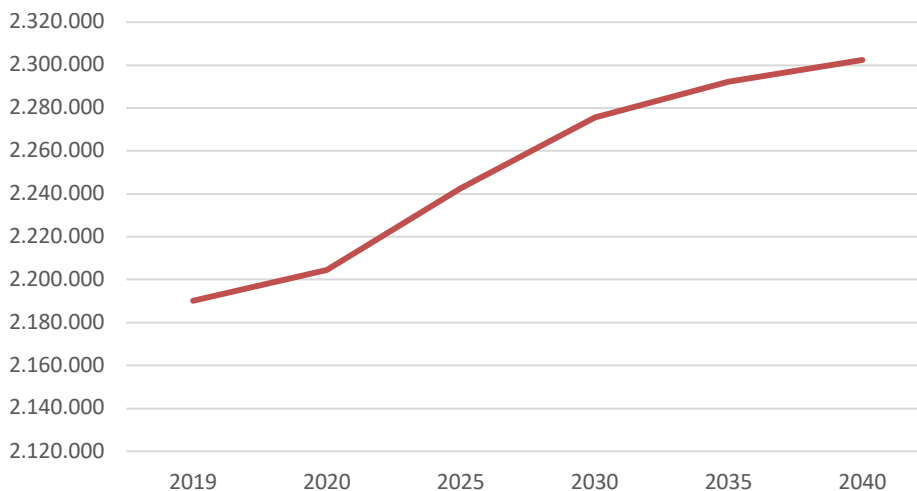
Figuur 2.12 | Onbenut arbeidspotentieel Noord-Holland naar leeftijd (2017)

Bron: CBS, ArbeidsmarktInZicht

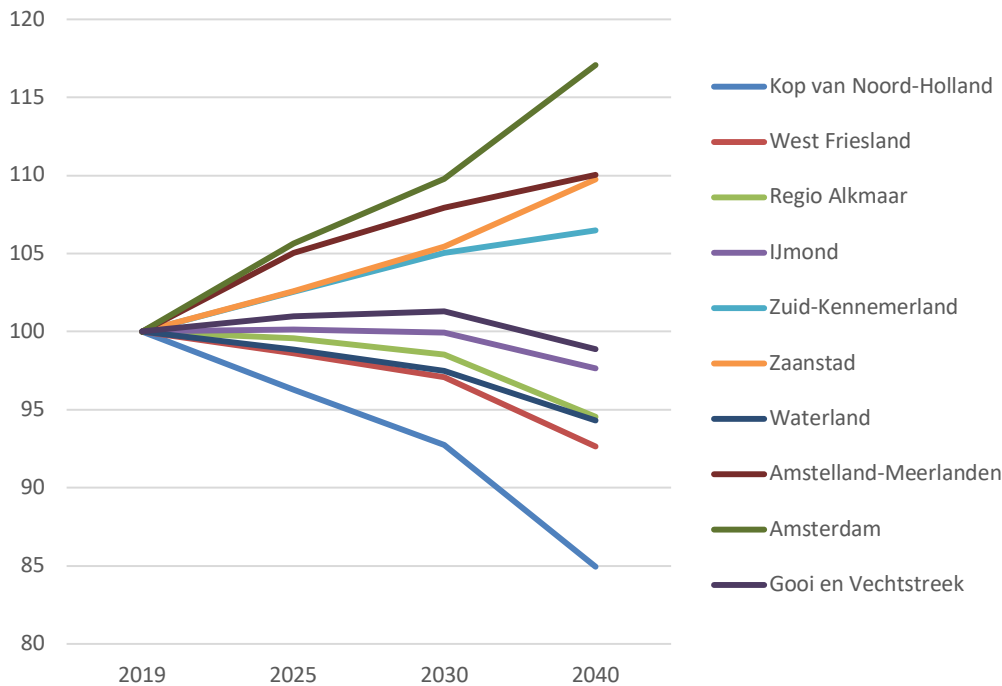
In de tijd bezien is er een duidelijke ontwikkeling in het onbenutte arbeidspotentieel zichtbaar. Tijdens de economische crisis is er sprake van een forse toename. Sindsdien daalt het onbenutte arbeidspotentieel gestaag tot 217.000, maar blijft het op een substantieel hoger niveau. Het is met name de groep onbenutte deeltijdwerkers dat in deze periode fors is gegroeid.

2.2.4 Potentiële beroepsbevolking prognose

Op basis van de verwachte demografische ontwikkelingen is de potentiële beroepsbevolking berekend. De prognose laat zien dat de potentiële beroepsbevolking de komende jaren blijft stijgen, maar dat de groei na 2030 minder groot wordt (figuur 2.13). Daarbij worden de verschillen tussen de regio's groter. Ondanks de toename van het aantal inwoners, zal na 2020 de potentiële beroepsbevolking in steeds meer regio's per saldo gaan dalen, met name Noord-Holland Noord (figuur 2.14).

Figuur 2.13 | Prognose potentiële beroepsbevolking in Noord-Holland, 2019-2040

Bron: CBS/Provincie Noord-Holland (2019)

Figuur 2.14 | Prognose potentiële beroepsbevolking naar regio (index 2019=100)

Bron: CBS/Provincie Noord-Holland

Het toekomstige effect van migratie op de beroepsbevolking is inzichtelijk te maken met de nationale CBS-prognose. Het aantal personen tussen de 20-70 jaar met een Nederlandse achtergrond gaat in de toekomst fors dalen in de periode 2020-2040. Het aantal personen met een migratieachtergrond stijgt ondertussen. De daling van de bevolking tussen 20 en 70 jaar wordt hierdoor beperkt en komt voor Nederland uit op ongeveer een half miljoen. Het nationale beeld gaat ook op voor Noord-Holland, zonder migratie zou de (beroeps)bevolking flink gaan dalen met naar verwachting ruim 80.000 inwoners.

2.3 Onderwijs

Het onderwijs krijgt of heeft te maken met licht afnemende leerlingenaantallen in de periode 2020-2030. Dit speelt in de meeste regio's, maar vooral in het voortgezet onderwijs in Noord-Holland Noord (figuur 2.15). Het herstel zet voor het basisonderwijs in na 2025, terwijl dit herstel voor het voortgezet onderwijs pas na 2030 wordt verwacht. De meeste deelregio's kennen op lange termijn tot 2040 juist een groei; het aantal leerlingen in Amsterdam neemt zelfs fors toe: 38% meer basisschoolleerlingen en 27% meer scholieren op de middelbare school. In totaal neemt het aantal basisschoolleerlingen in Noord-Holland toe van 240.000 nu tot ruim 283.000 in 2040 (18%). Het aantal leerlingen op voortgezet onderwijs neemt in dezelfde periode toe van 158.000 tot bijna 168.000 (6%). Het verschil is te verklaren door het cohort-effect van de generaties kinderen in het onderwijs.

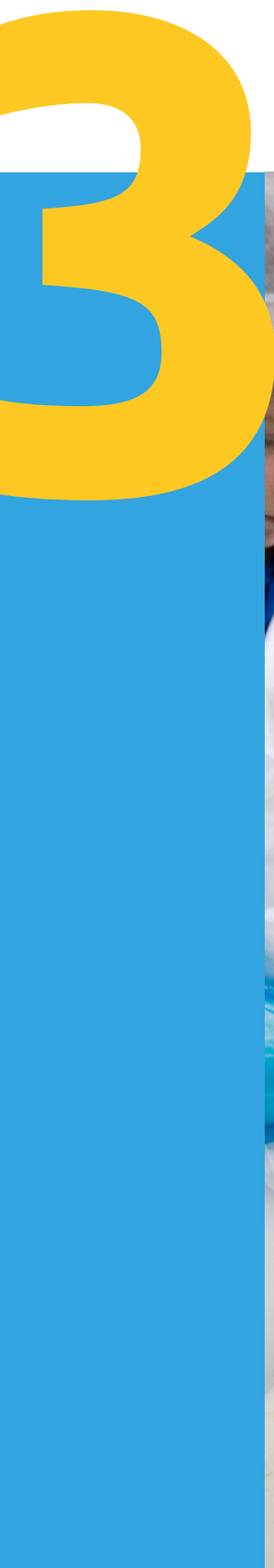
Figuur 2.15 | Ontwikkeling aantal leerlingen per regio, 2019-2040

Ontwikkeling aantal leerlingen	Leerlingen Basisonderwijs [aantal]						Leerlingen Voortgezetonderwijs [aantal]				
	2019	2025	2030	2040			2019	2025	2030	2040	
Kop van Noord-Holland	13.400	12.200	12.200	12.800			9.900	9.000	8.100	8.200	
West Friesland	18.800	17.900	17.900	19.200			13.400	12.300	11.600	11.800	
Regio Alkmaar	25.300	24.100	24.700	27.100			18.200	16.600	15.700	16.800	
IJmond	12.400	12.300	12.800	14.300			8.600	8.000	7.900	8.900	
Zuid-Kennemerland	21.300	21.300	21.600	23.300			13.000	14.000	13.900	14.700	
Zaansstad	13.700	13.800	14.400	16.800			9.100	8.800	8.800	9.800	
Waterland	15.000	14.300	14.700	17.100			11.100	9.800	9.300	10.600	
Amstelland-Meerlanden	32.900	30.700	32.300	39.000			21.700	22.200	20.800	23.600	
Amsterdam	64.000	66.400	74.800	88.000			37.000	37.800	37.600	47.100	
Gooi en Vechtstreek	23.400	23.000	23.500	25.700			16.000	15.600	15.200	16.400	
Totaal	240.200	235.900	249.000	283.300			158.229	154.045	149.090	167.864	
Index t.o.v. 2019	Leerlingen Basisonderwijs [index]						Leerlingen Voortgezetonderwijs [index]				
	2019	2025	2030	2040			2019	2025	2030	2040	
Kop van Noord-Holland	100	91	91	95			100	91	82	83	
West Friesland	100	95	95	102			100	92	86	88	
Regio Alkmaar	100	95	98	107			100	91	86	92	
IJmond	100	99	103	115			100	93	91	103	
Zuid-Kennemerland	100	100	101	109			100	108	107	113	
Zaansstad	100	101	105	123			100	97	97	107	
Waterland	100	95	98	114			100	88	84	95	
Amstelland-Meerlanden	100	93	98	119			100	102	96	109	
Amsterdam	100	104	117	138			100	102	102	127	
Gooi en Vechtstreek	100	98	100	110			100	98	95	103	
Totaal	100	98	104	118			100	97	94	106	

Bron: CBS/Provincie Noord-Holland

WERKGELEGENHEID, WERKLOOSHEID EN UITKERINGEN

In 2018 telde Noord-Holland een recordaantal van 1.581.000 banen. Het aantal banen is in de regio's Amsterdam, Haarlem, Alkmaar en Gooi en Vechtstreek relatief fors gegroeid. De banengroei in 2018 is in vrijwel alle sectoren aanwezig, maar piekt bij onderwijs (7,9%) en bouw (5,9%).

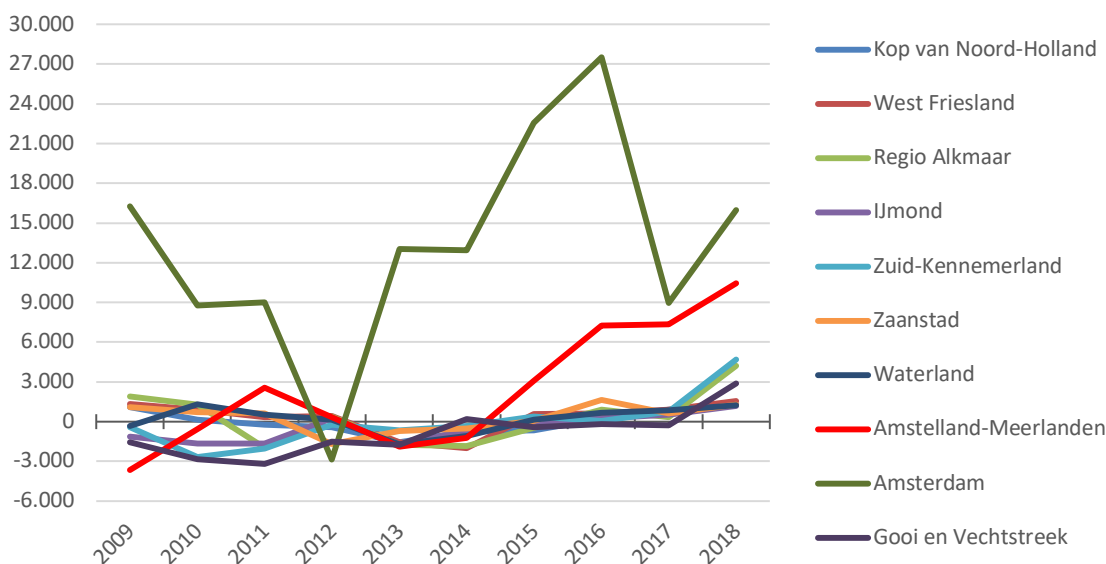
Er waren afgelopen jaar 60.000 werklozen. Dat is 3,9% van de beroepsbevolking, vergelijkbaar met het Nederlandse gemiddelde van 3,8%. De werkloosheid daalt vanaf 2014 en was in 2017 nog 4,8%. Daarmee zit de werkloosheid rond frictiewerkloosheid. Het aantal lopende WW-uitkeringen daalt vanaf 2014 in alle deelregio's. Het aantal WW-uitkeringen is in Groot-Amsterdam vanaf 2017 zelfs sterk dalend. Bij de bevolking tussen 15 en 65 jaar zijn er steeds minder arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Sinds 2010 neemt dit percentage af.

3.1 Werkgelegenheid

Werkgelegenheid is op verschillende manieren te meten. Het meest gangbaar is het vastleggen van de banen die op een bepaald moment bij bedrijven bestaan. Het gaat dan om de bezetting van functies door medewerkers bij bedrijven. Iedere medewerker telt hierin mee als een baan. Dat betekent bijvoorbeeld dat een medewerker die 20 uur werkt, wordt meegeteld als één baan bij dat bedrijf. Het kan zijn dat dezelfde persoon ook bij een ander bedrijf een andere baan heeft en dus twee maal een baan vervuld.

In 2018 telde Noord-Holland 1.581.000 banen. De gemeente Amsterdam is koploper met over een aantal jaren een structurele banengroei (figuur 3.1). In alle andere regio's is het economisch herstel pas in 2016 of 2017 zichtbaar geworden in banengroei. In 2018 is het aantal banen in de regio's Haarlem, Alkmaar en Gooi en Vechtstreek relatief fors gegroeid.

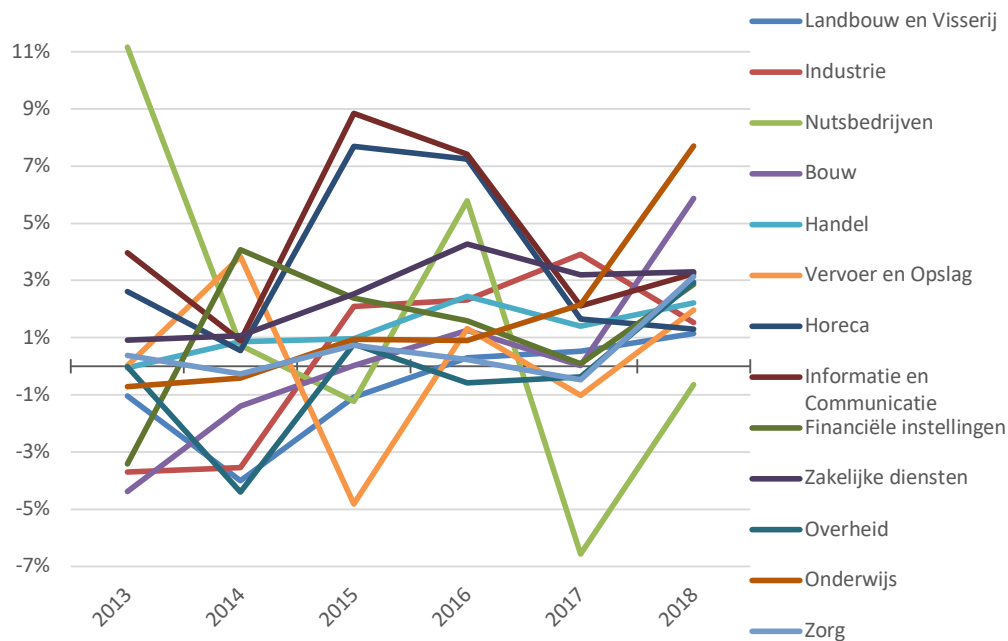
Figuur 3.1 | Banengroei naar regio, 2009-2017

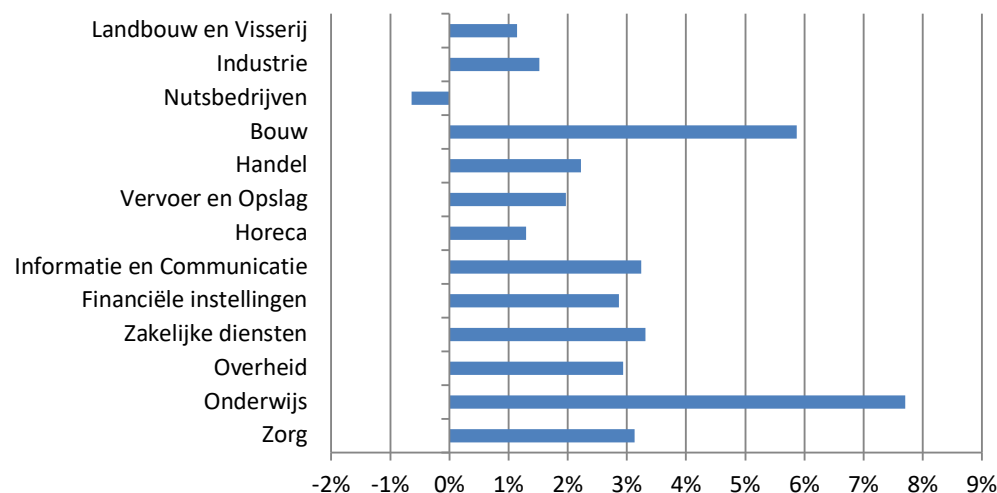
Bron: LISA 2009-2018

Indien er wordt ingezoomd naar de gemeenten, valt de banengroei in Stede Broec en Heemskerk (5%), Haarlemmermeer (5,5%), Haarlem (5,9%) en Haarlemmerliede-Spaarnwoude (8,6%) het meeste op. Alleen in Ouder-Amstel was sprake van een daling van het aantal banen.

Figuur 3.2 laat zien dat de banenontwikkeling in Noord-Hollandse sectoren een grillig verloop laat zien. Dit is vooral zichtbaar in de sectoren vervoer en opslag en nutsbedrijven.

Figuur 3.2 | Ontwikkeling banen per sector in Noord-Holland, 2013-2018

Bron: LISA 2013-2018

Figuur 3.3 | Ontwikkeling banen per sector in Noord-Holland, 2017-2018

Bron: LISA 2017-2018

De banengroei in 2018 is in vrijwel alle sectoren aanwezig, maar met name zichtbaar bij onderwijs (7,9%) en bouw (5,9%), zie figuur 3.3.

Een andere manier om werkgelegenheid te meten is om te kijken naar het aantal werkzame personen woonachtig in een regio (figuur 3.4). In de regio's Zaanstreek en Gooi en Vechtstreek pendelt meer dan de helft (55%) van de werknemers naar buiten de eigen regio. Daarentegen woont 80% van de werknemers in de Kop van Noord-Holland ook in deze regio.

Figuur 3.4 | Banen werknemers (x 1000) woon- en werkregio's in 2018

Woonregio's	Werkregio's								
	Kop van Noord-Holland	Alkmaar en omgeving	IJmond	Agglomeratie Haarlem	Zaanstreek	Groot-Amsterdam	Het Gooi en Vechtstreek	Overig Nederland	Totaal werknemers
Kop van Noord-Holland	109,7	21	4	1,4	3,3	23,7	0,7	9,2	173
Alkmaar en omgeving	11	58,7	8	3,1	3,4	22,1	0,4	6	112,7
IJmond	1,6	5,9	39,3	11,6	4,8	24,4	0,5	6,6	94,7
Agglomeratie Haarlem	0,9	1,2	4,6	38,1	3,1	43	0,9	12,3	104,1
Zaanstreek	1,4	1,9	4	2,7	26,6	34,4	0,7	8,1	79,8
Groot-Amsterdam	6,5	5,3	5,6	14,7	10,2	502,1	11,6	88	644
Het Gooi en Vechtstreek	0,3	0,2	0,2	0,6	0,5	29	49,2	29,2	109,2
Overig Nederland	6	3,4	4,1	10,7	3,6	231,7	42,9	-	
Totaal banen	137,4	97,6	69,8	82,9	55,5	910,4	106,9		

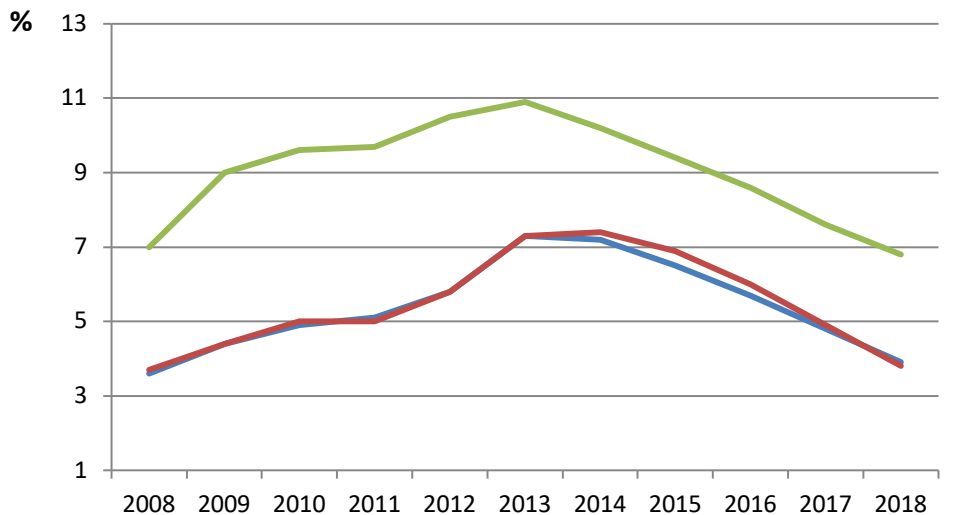
Bron: CBS

3.2 Werkloosheid

Het officiële werkloosheidscijfer is gebaseerd op een internationaal afgesproken definitie: iedereen die zich actief aanbiedt op de arbeidsmarkt en geen baan heeft wordt tot de werklozen gerekend. Er zijn in Noord-Holland 60.000 werklozen in 2018. Dit betekent dat 3,9% van de beroepsbevolking werkloos is. Het gemiddelde in Nederland is 3,8%. Dat ligt onder de door CBS-gehanteerde frictiewerkloosheid ('in between jobs') van 5% en betekent een zeer krappe arbeidsmarkt. De werkloosheid in de EU is bijna het dubbele, 6,8%, maar daalt ook sterk vanaf 2014 (figuur 3.5).

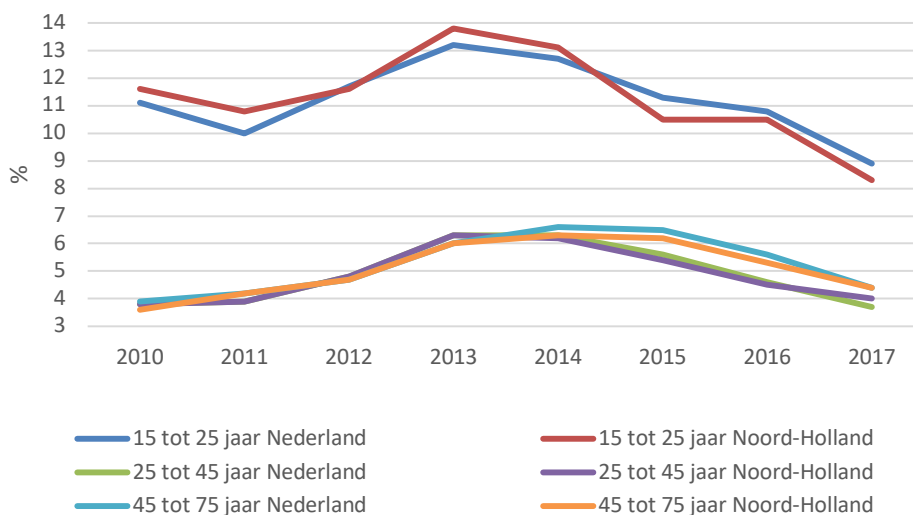
Figuur 3.5 | Werkloosheidsontwikkeling vanaf 2006 in Noord-Holland, Nederland en de EU

Bron: CBS/Eurostat

Voor de periode tot 2017 is de werkloosheid ook in beeld naar leeftijdsgroep en opleidingsniveau. Vanaf 2018 publiceert het CBS deze cijfers niet meer. De werkloosheid daalt voor alle leeftijdsgroepen in 2017. Vergeleken met Nederland is de werkloosheid bij jongeren in Noord-Holland iets lager en in de leeftijdsgroep van 25 tot 45 jaar iets hoger dan gemiddeld (figuur 3.6).

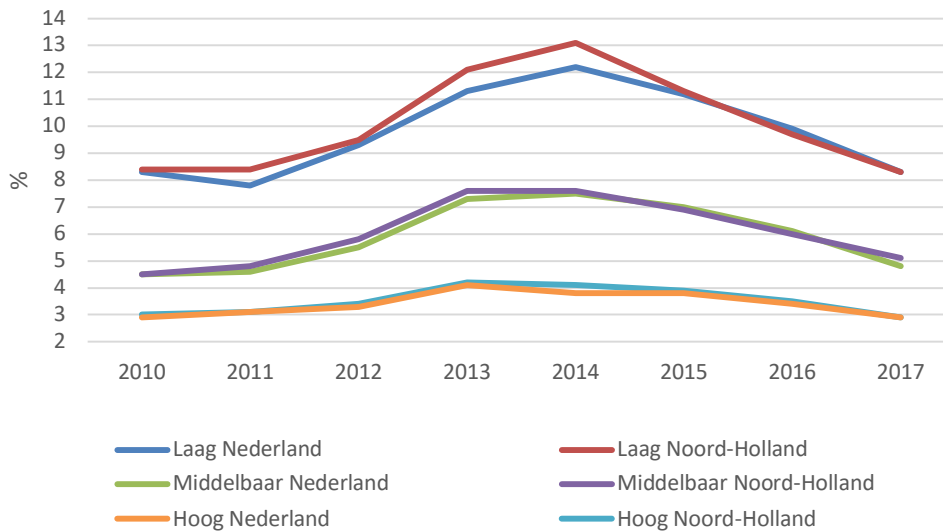
Figuur 3.6 | Werkloosheidspercentage naar leeftijdsgroepen in Noord-Holland en Nederland, 2010-2017

Bron: CBS

De werkloosheid naar opleidingsniveau (figuur 3.7) is vergelijkbaar met het Nederlandse gemiddelde en volgt deze trend. Alleen het percentage werklozen met een middelbare opleiding is in Noord-Holland iets hoger dan gemiddeld.

Figuur 3.7 | Werkloosheidspercentage naar opleidingsniveau in Noord-Holland en Nederland, 2010-2017

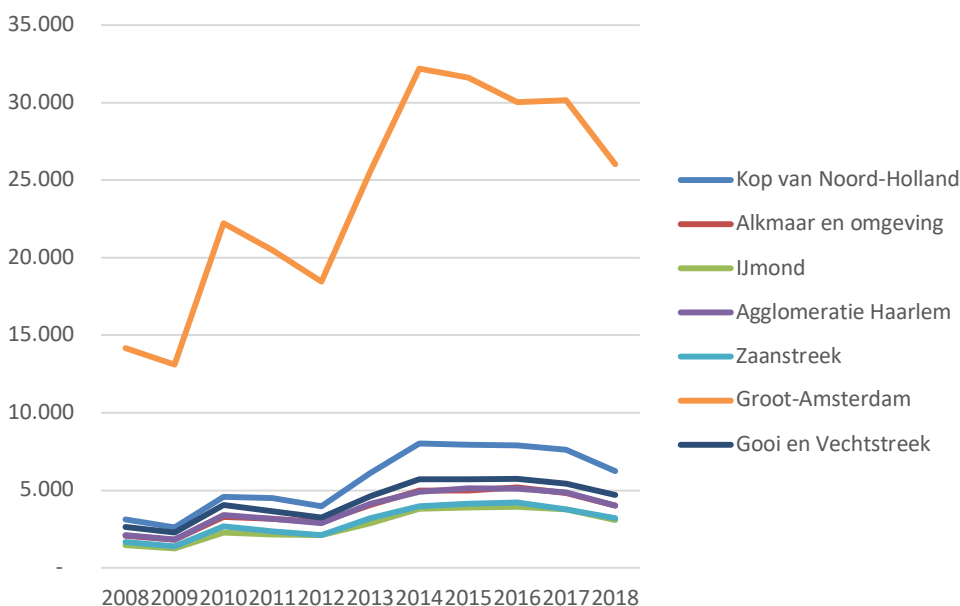
Bron: CBS

3.3 Uitkeringen

De positie en het gedrag van mensen op de arbeidsmarkt hangt samen met de uitkeringsrechten die ze hebben. Tijdreeksen met cijfers over uitkeringen vertonen vaak een grillig verloop: regelingen kunnen plotseling veranderen, uitkeringsrechten worden aangepast om het beroep op uitkeringen of het gedrag van partijen op de arbeidsmarkt te beïnvloeden.

Het UWV biedt maandelijks inzicht in het aantal werkloosheidsuitkeringsgerechtigden. Niet iedereen die werkloos is, heeft recht op een WW-uitkering. Het percentage ligt lager dan het officiële werkloosheidscijfer omdat de omvang van de doelgroep kleiner is. Het gaat om (gedeeltelijk) werkloze mensen met een actueel arbeidsverleden die geen beroep kunnen doen op andere rechten (Wajong, WAO, e.d.). De WW-cijfers zijn te gebruiken als een eerste signaalwaarde voor de ontwikkelingen van de werkloosheid op de arbeidsmarkt. De feitelijke ontwikkeling komt vertraagd beschikbaar via de CBS-statistieken.

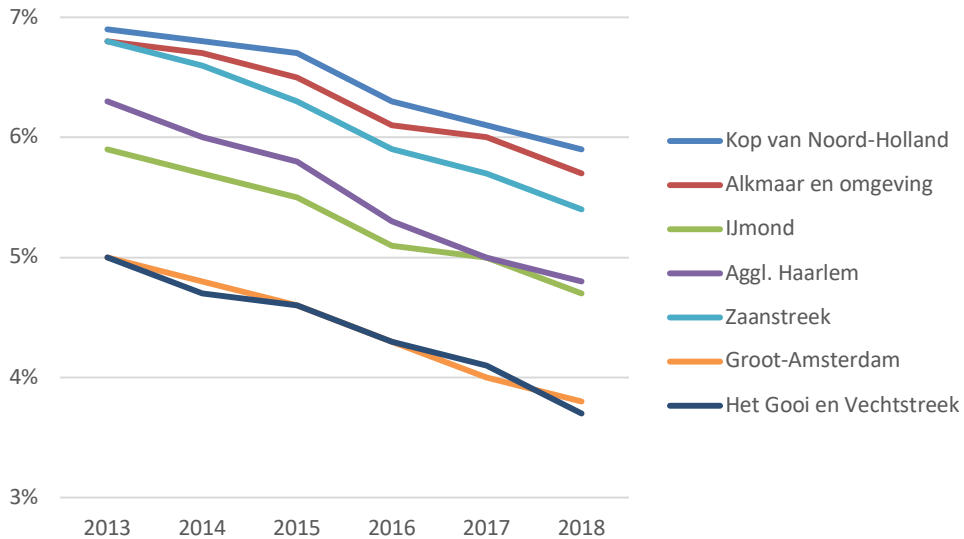
Figuur 3.8 laat zien dat het aantal lopende WW-uitkeringen vanaf 2014 daalt in alle deelregio's. Het aantal WW-uitkeringen is in Groot-Amsterdam vanaf 2017 zelfs sterk dalend, maar daar woont ook een substantieel deel van de bevolking. In onderstaande figuur volgt Alkmaar het patroon van Haarlem, waardoor deze lijn nauwelijks zichtbaar is.

Figuur 3.8 | Lopende WW-uitkeringen¹ vanaf 2008 naar arbeidsmarktregio's in Noord-Holland

¹ Met de Wet werk en zekerheid (Wwz) is er sinds juli 2015 een nieuwe WW-systematiek op basis van inkomstenverrekening. Deze systematiek heeft een structureel verhogend effect op het aantal WW-uitkeringen. Groot-Amsterdam is inclusief de Ronde Venen (provincie Utrecht).

Bron: UWV, 2018

Het aandeel arbeidsongeschikten in de totale bevolking tussen 15 en 65 jaar is sinds 2010 dalend als gevolg van wettelijke regels, criteria en normen die worden gehanteerd. Deze trend zet ook afgelopen jaar door. Een gedeelte van de mensen met uitkeringsrechten op grond van arbeidsongeschiktheid (WAO, WAZ, Wajong en WIA) hebben een betaalde baan (meestal parttime of aangepast).

Figuur 3.9 | Arbeidsongeschikten (WAO/ WAZ/ Wajong/WIA) als percentage bevolking 15-65 jaar naar regio 2013-2018

Bron: CBS

Figuur 3.9 laat duidelijke verschillen zien tussen de regio's. In de Kop van Noord-Holland hebben met name steden als Den Helder (8%), Enkhuizen (7,5%) en Hoorn (7,2%) en gemeenten in de omgeving Alkmaar hogere percentages arbeidsongeschikten dan gemiddeld. De laagste percentages zijn te vinden in de gemeenten Aalsmeer (3,1%), Gooise Meren en Wijdemeeren (beiden 3,5%).

4

VACATURES EN SPANNING OP DE ARBEIDSMARKT

Door de krapte op de arbeidsmarkt zijn er veel vacatures beschikbaar. Na een jarenlange stijging neemt het aantal vacatures in Noord-Hollandse arbeidsmarktregio's sinds medio 2018 wel iets terug. Alleen het aantal vacatures voor personeel in de techniek en de logistiek blijft toenemen. De spanningsindicator laat een krapte zien bij personeel voor technische beroepen en de ICT. De arbeidsmarkt is nog ruim voor taalkundige en creatieve beroepen. De krapte op de arbeidsmarkt speelt in de meeste regio's, maar vooral in Groot-Amsterdam.

4.1 Vacatures

Vacatures worden dagelijks verzameld door het UWV. Naast dat rechtsreeks vacatures door bedrijven die bij het UWV worden aangemeld, verzamelt het UWV ook vacatures die bedrijven plaatsen op andere (internet-)fora en bij andere partijen (uitzendorganisaties). Het UWV heeft daarmee een groot deel van de vacatures in het vizier, maar er blijven altijd banen die op andere wijze, o.a. langs informele kanalen, worden vervuld.

Desalniettemin is het aantal vacatures waargenomen door het UWV een belangrijke conjunctuurindicator. Deze gegevens zijn zowel per arbeidsmarktregio als per sector beschikbaar. Het aantal vacatures liep in alle regio's sterk op tot halverwege 2018, en loopt sindsdien licht terug (figuur 4.1). Ditzelfde beeld is terug te zien in het aantal vacatures naar sector (figuur 4.2). Alleen het aantal vacatures voor personeel in de techniek en de logistiek blijft toenemen.

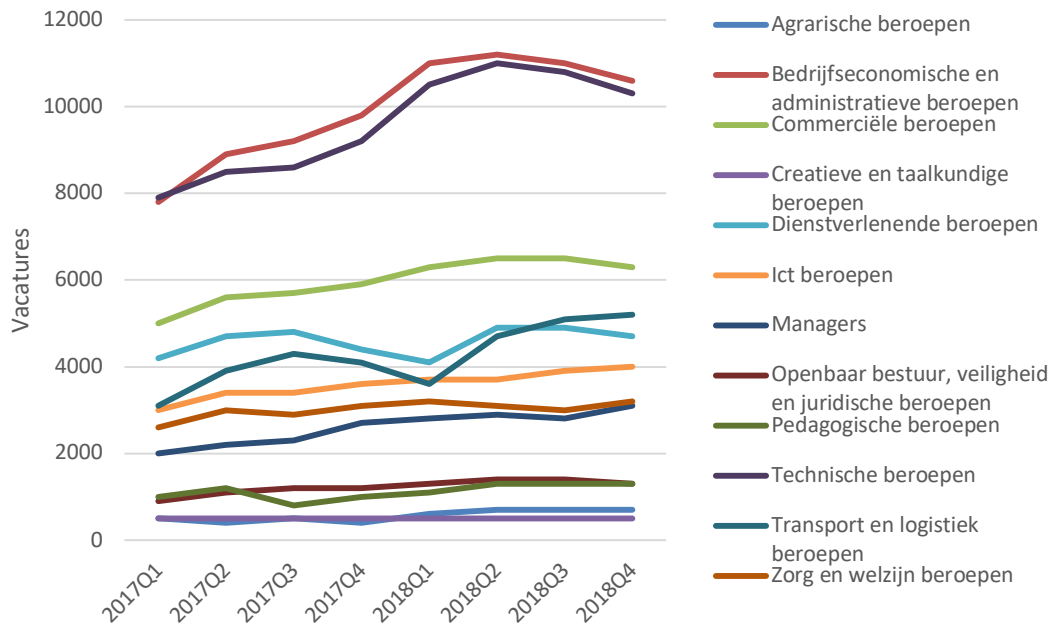
Figuur 4.1 | Vacatures naar arbeidsmarktregio 2017-2018

	2017				2018			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Noord-Holland Noord	4.700	5.100	5.400	5.800	6.700	7.400	7.500	7.100
Zuid-Kennemerland-IJmond	3.500	3.600	3.500	3.900	4.200	4.500	4.200	4.500
Zaanstreek-Waterland	2.300	2.500	2.400	2.800	3.000	3.500	3.700	3.200
Groot-Amsterdam (Incl. Meerlanden)	22.500	26.100	26.800	27.100	27.800	29.200	28.900	29.100
Gooi en Vechtstreek	2.700	2.900	3.100	3.000	3.300	3.600	3.700	3.500
Noord-Holland	35.700	40.200	41.200	42.600	45.000	48.200	48.000	47.400

Bron: UWV

Figuur 4.2 | Ontstane vacatures naar sector in Noord-Holland in 2017 en 2018

Bron: UWV

4.2 Spanning op de arbeidsmarkt

Openstaande vacatures en met name moeilijk te vervullen vacatures (die langer dan een half jaar openstaan) zijn een belangrijke indicatie voor een mogelijke mismatch op de arbeidsmarkt. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt van het UWV biedt gedetailleerde arbeidsmarktinformatie naar alle beroepsgroepen en regio's. De gegevens worden op kwartaalbasis geüpdatet. Het bestrijkt alle sectoren en alle opleidingsniveaus. De verhouding van het aantal openstaande vacatures en direct beschikbaar aanbod, geeft een indicatie van de actuele spanning op de arbeidsmarkt. Het is geen indicatie van de toekomstige spanning op de arbeidsmarkt.

Er wordt uitgegaan van een indeling in zes categorieën: zeer ruim, ruim, gemiddeld, krap en zeer krap en onbekend. De indeling is als volgt:

Waarde indicator	Betekenis	Kleur in figuur 4.3
0 tot 0,25	zeer ruim	Donker groen
0,25 tot 0,67	ruim	Light groen
0,67 tot 1,5	gemiddeld	Geel
1,5 tot 4,0	krap	Oranje
4,0 of meer	zeer krap	Rood
*	onbekend, te weinig waarnemingen	

Figuur 4.3 | Spanningsindicator arbeidsmarkt naar arbeidsmarktregio's, 2018

	Noord-Holland Noord	Zaanstreek-Waterland	Groot Amsterdam	Gooi en Vechtstreek	Zuid-Kennemerland en IJmond	Provincie NH
Agrarische beroepen						
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen						
Specialisten bedrijfsbeheer en administratie						
Vakspecialisten bedrijfsbeheer en administratie						
Administratief personeel						
Commerciële beroepen						
Adviseurs marketing, public relations en sales						
Vertegenwoordigers en inkopers						
Verkopers						
Creative en taalkundige beroepen						
Auteurs en kunstenaars						
Vakspecialisten op artistiek en cultureel gebied						
Dienstverlenende beroepen						
Medewerkers persoonlijke dienstverlening						
Schoonmakers en keukenhulpen						
Ict beroepen						
Specialisten ict						
Vakspecialisten ict						
Managers						
Algemeen directeurs						
Managers op administratief en commercieel gebied						
Managers productie en gespecialiseerde dienstverlening						
Managers horeca, detailhandel en overige diensten						
Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen						
Overheidsambtenaren en -bestuurders						
Juristen						
Beveiligingswerkers						
Pedagogische beroepen						
Docenten						
Sportinstructeurs						
Leidsters kinderopvang en onderwijsassistenten						
Technische beroepen						
Ingenieurs en onderzoekers wis-, natuur- en technische wetenschappen						
Vakspecialisten natuur en techniek						
Bouwarbeiders						
Metaalarbeiders, machinemonteurs						
Voedselverwerkende beroepen en overige ambachten						
Elektriciens en elektronici						
Productiemachinebedieners en assemblagemedewerkers						
Hulpkrachten bouw en industrie						
Transport en logistiek beroepen						
Bestuurders voertuigen en bedieners mobiele machines						
Hulpkrachten transport en logistiek						
Zorg en welzijn beroepen						
Artsen, therapeuten en gespecialiseerd verpleegkundigen						
Specialisten op maatschappelijk gebied						
Vakspecialisten gezondheidszorg						
Sociaal werkers, groeps- en woonbegeleiders						
Verzorgenden						
Eindtotaal						

Bron: UWV, bewerking Provincie Noord-Holland

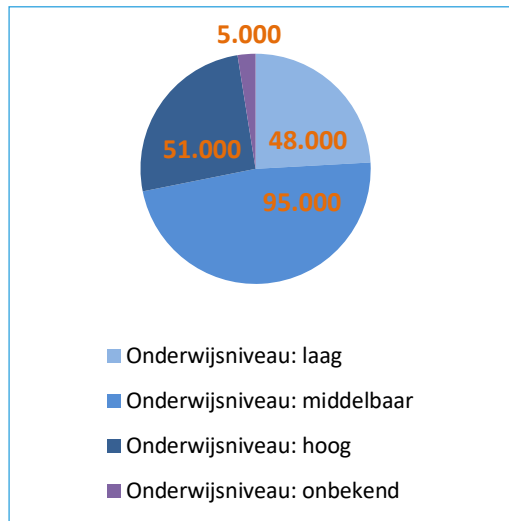
FACTSHEETS DEELREGIO'S NOORD-HOLLAND

BIJLAGE

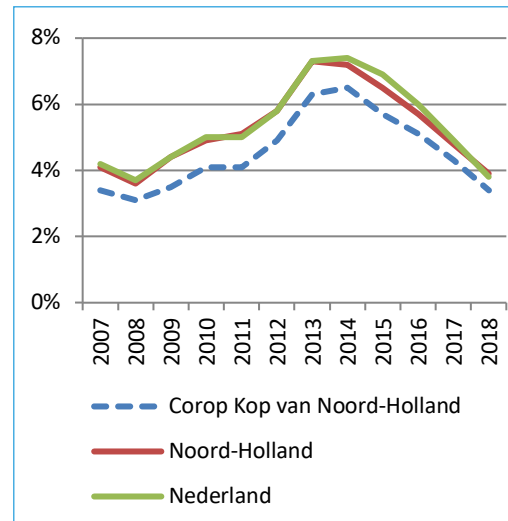
Regio Kop van Noord-Holland (incl. West-Friesland)

Werkzame beroepsbevolking naar onderwijsniveau, 2018

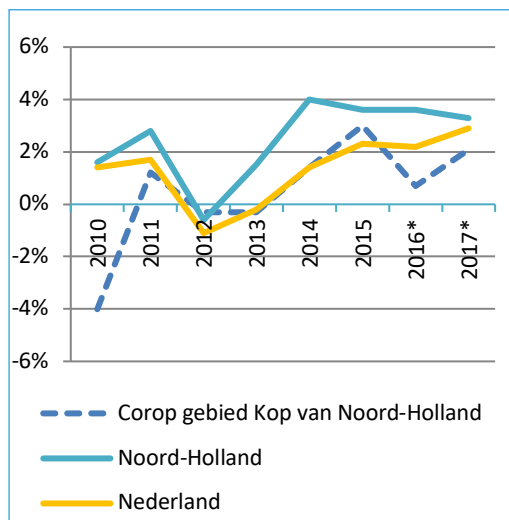

Bron: CBS

Werkloosheidspercentage, 2007-2018

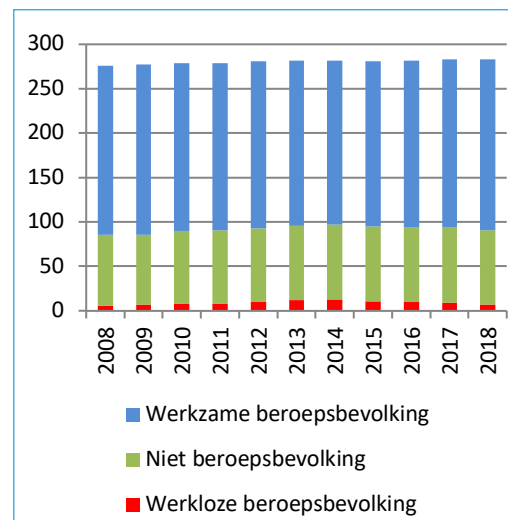

Economische groei, 2010-2017

Bron: CBS. *= voorlopige cijfers

Potentiële beroepsbevolking (15-75jr.), 2008-2018 (x1.000)

Sectoren groter dan gemiddeld Nederland:

Openbaar bestuur, Agrarische sector

Groeiende sectoren:

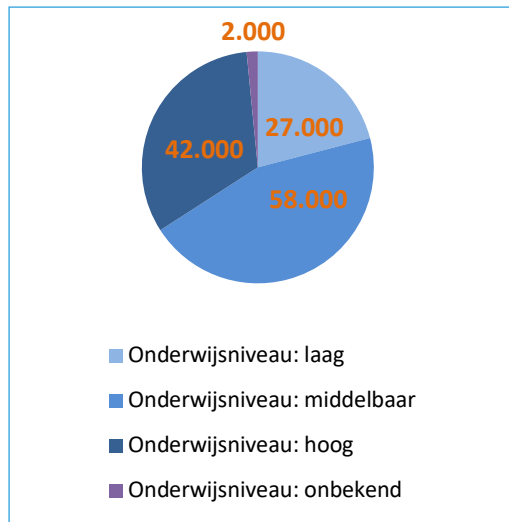
Energiesector, Horeca

Top drie grootste vestigingen (banen):

1. Koninklijke Marine Haven	5.900
2. Westfriesgasthuis en Waterland	2.100
3. Action Non Food B.V.	1.900

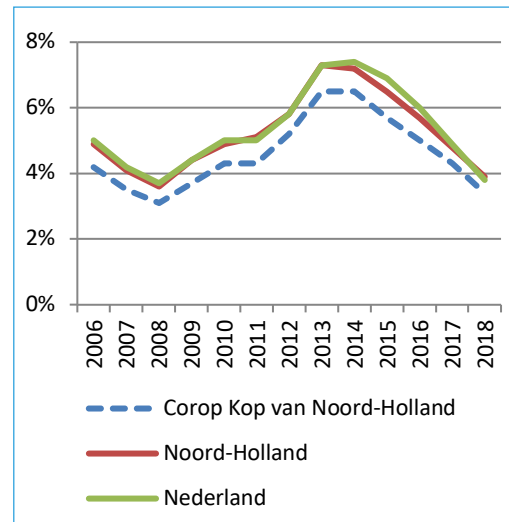
Regio Alkmaar en omgeving

Werkzame beroepsbevolking naar onderwijsniveau, 2018

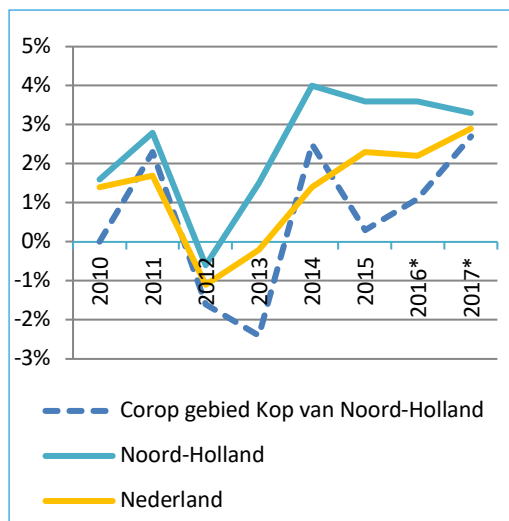

Bron: CBS

Werkloosheidspercentage, 2006-2018

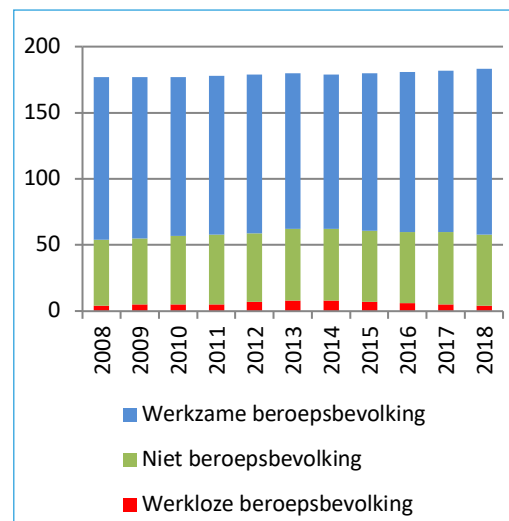

Economische groei, 2010-2017

Bron: CBS *= voorlopige cijfers

Potentiële beroepsbevolking (15-75jr.), 2008-2018 (x1.000)

Sectoren groter dan gemiddeld Nederland:

Groot- en detailhandel

Groeiende sectoren:

Horeca

Top drie grootste vestigingen:

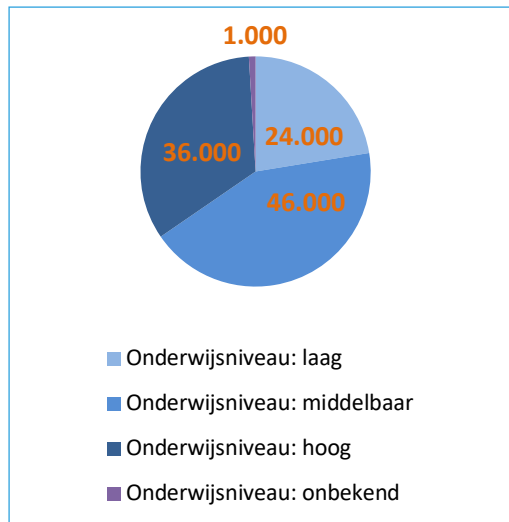
Noordwest Ziekenhuisgroep locatie Alkmaar
WNK Personeelsdiensten
Stichting Esdege-Reigersdaal

3.400 banen
900 banen
815 banen

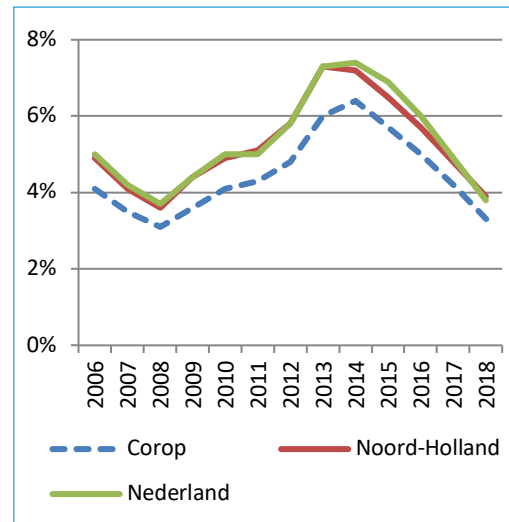
Regio IJmond

Werkzame beroepsbevolking naar onderwijsniveau, 2018

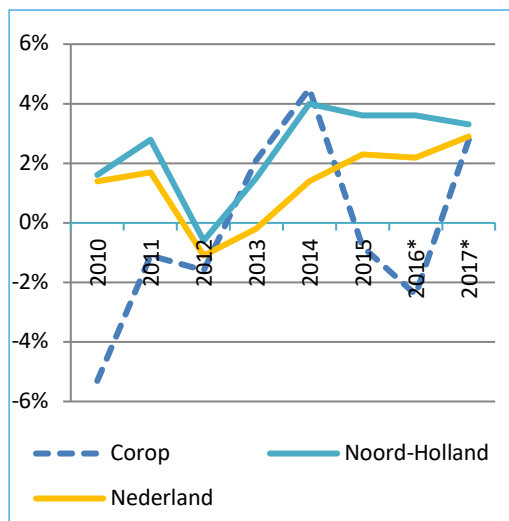

Bron: CBS

Werkloosheidspercentage, 2006-2018

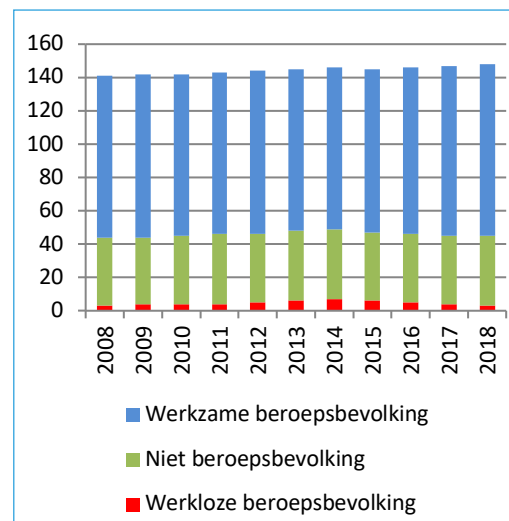

Economische groei, 2010-2017

Bron: CBS *= voorlopige cijfers

Potentiële beroepsbevolking (15-75jr.), 2008-2018 (x1.000)

Sectoren groter dan gemiddeld Nederland:

Industrie

Groeiende sectoren:

Energiesector, Watermanagement

Top drie grootste vestigingen:

Tata Steel IJmuiden B.V.	8.800 banen
Rode Kruis Ziekenhuis B.V.	1.400 banen
ViVa! Thuis B.V.	600 banen

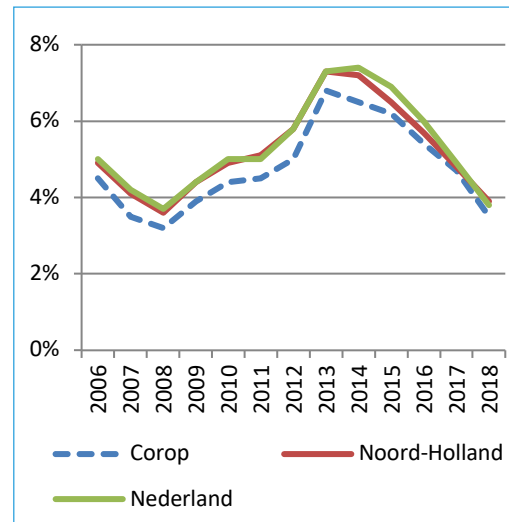
Agglomeratie Haarlem

Werkzame beroepsbevolking naar onderwijsniveau, 2018

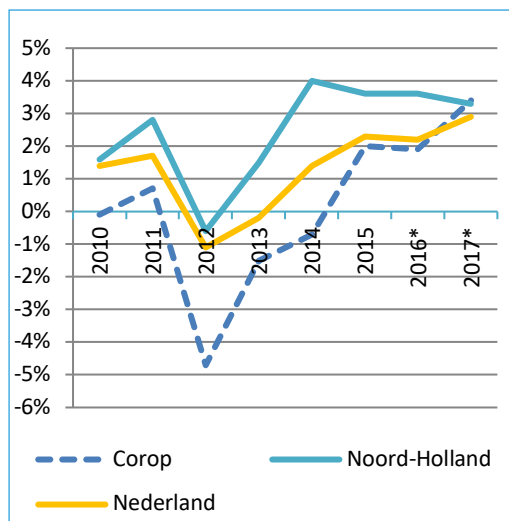

Bron: CBS

Werkloosheidspercentage, 2006-2018

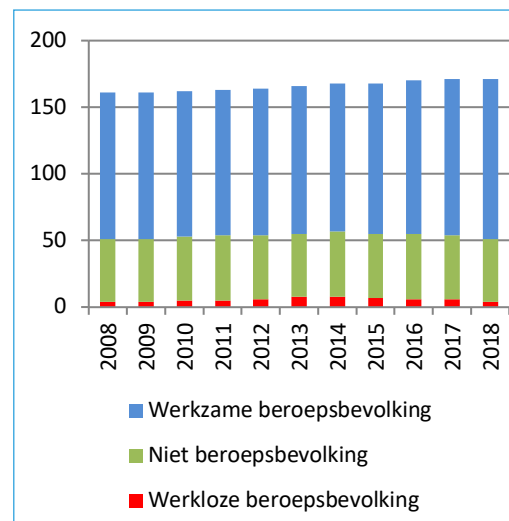

Economische groei, 2010-2017

Bron: CBS *= voorlopige cijfers

Potentiële beroepsbevolking (15-75jr.), 2008-2018 (x1.000)

Sectoren groter dan gemiddeld Nederland:

Zorgsector

Groeiende sectoren:

Agrarische sector, Informatie en communicatie

Top drie grootste vestigingen:

Spaarne Gasthuis	2.100 banen
Prov. Noord-Holland Locatie Houtplein	1.300 banen
Locatie de Hartekamp	800 banen

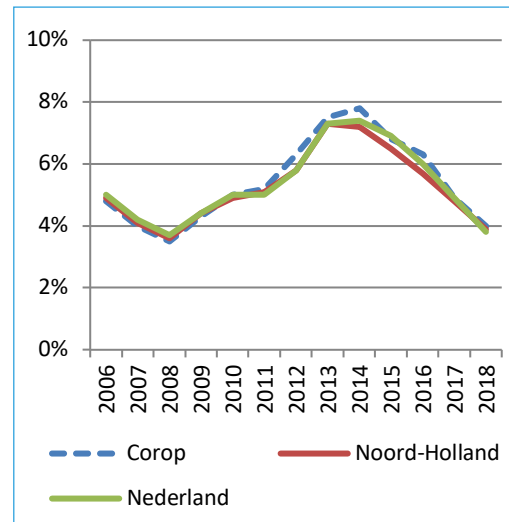
Regio Zaanstreek

Werkzame beroepsbevolking naar onderwijsniveau, 2018

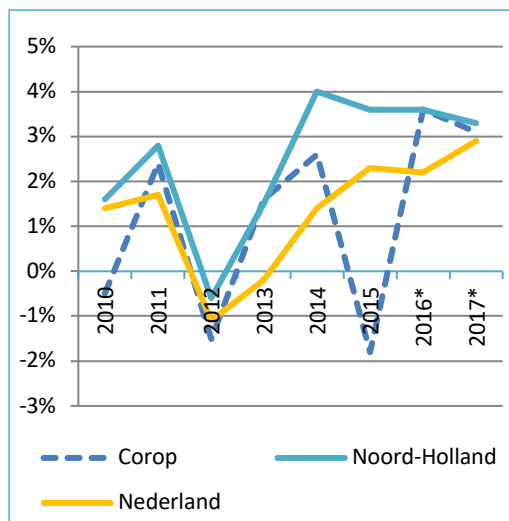

Bron: CBS

Werkloosheidspercentage, 2006-2018

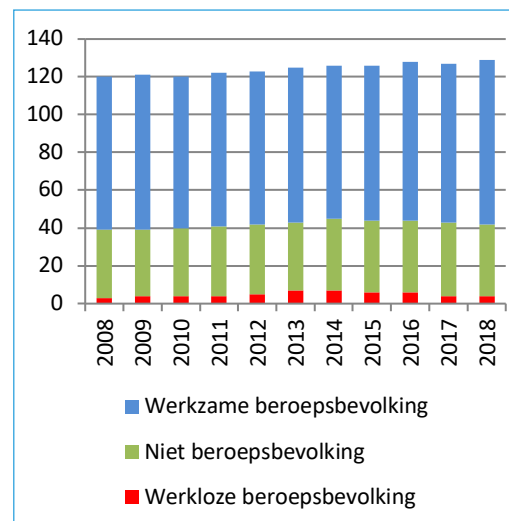

Economische groei, 2010-2017

Bron: CBS *= voorlopige cijfers

Potentiële beroepsbevolking (15-75jr.), 2008-2018 (x1.000)

Sectoren groter dan gemiddeld Nederland:

Groot- en detailhandel, Industrie

Groeiende sectoren:

Openbaar bestuur

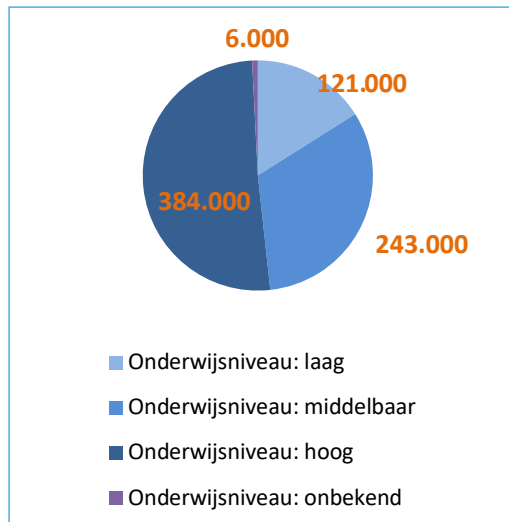
Top drie grootste vestigingen:

Stichting Zaanse Medisch Centrum	1.300 banen
Albert Heijn B.V.	1.300 banen
Gemeentehuis	1.300 banen

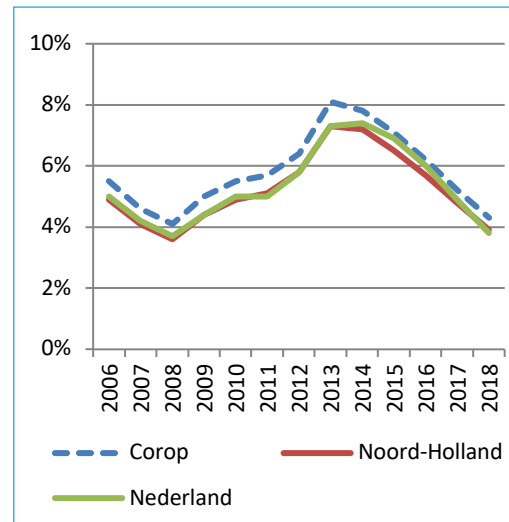
Regio Groot-Amsterdam

Werkzame beroepsbevolking naar onderwijsniveau, 2018

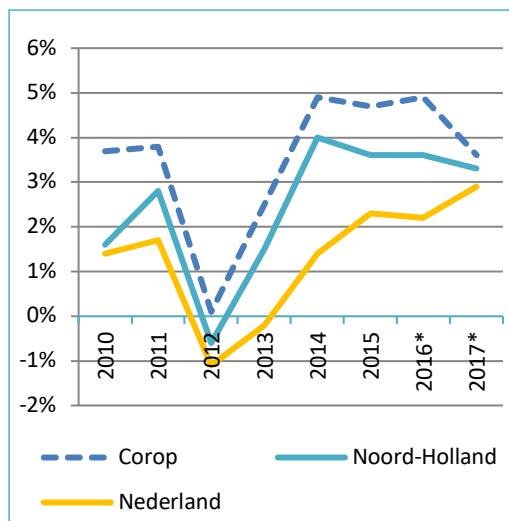

Bron: CBS

Werkloosheidspercentage, 2006-2018

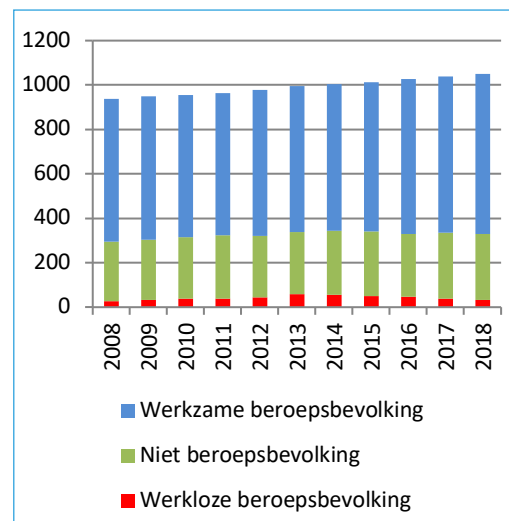

Economische groei, 2010-2017

Bron: CBS *= voorlopige cijfers

Potentiële beroepsbevolking (15-75jr.), 2008-2018 (x1.000)

Sectoren groter dan gemiddeld Nederland:

Advies & Onderzoek sector

Groeiende sectoren:

Informatie en communicatie, Horeca, Onroerend goed sector

Top drie grootste vestigingen:

KLM NV vliegend personeel	9.400 banen
Stichting VUmc	7.400 banen
Academisch Medisch Centrum	7.000 banen

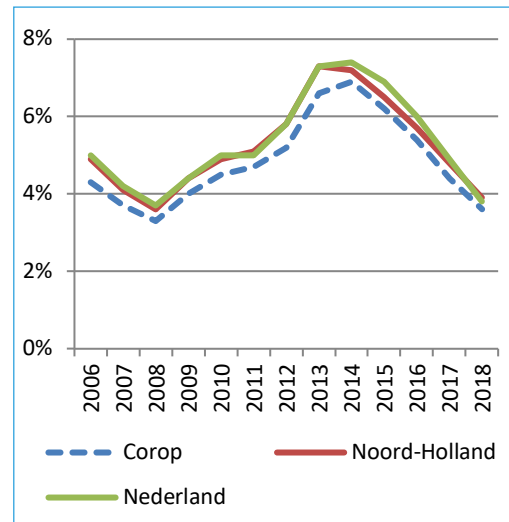
Regio Gooi en Vechtstreek

Werkzame beroepsbevolking naar onderwijsniveau, 2018

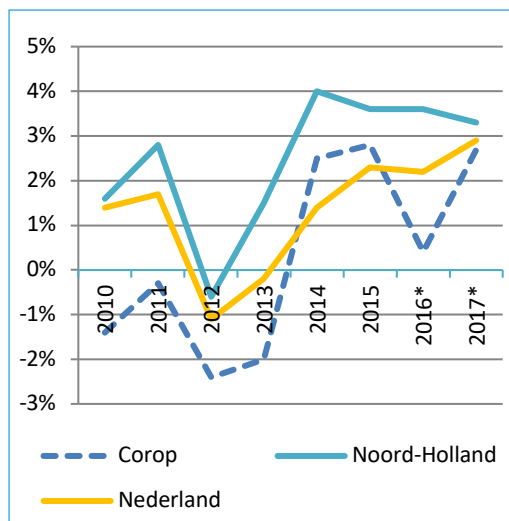

Bron: CBS

Werkloosheidspercentage, 2006-2018

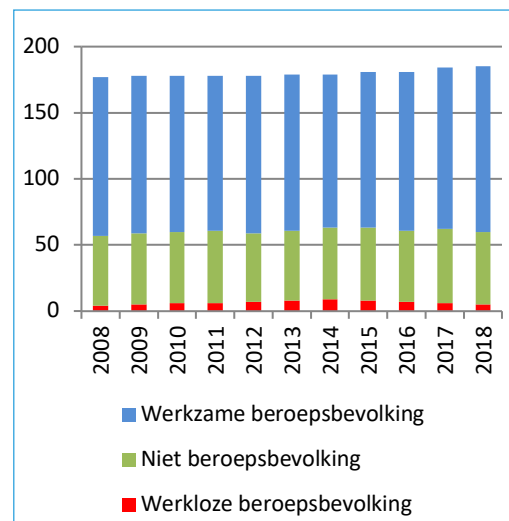

Economische groei, 2010-2017

Bron: CBS * = voorlopige cijfers

Potentiële beroepsbevolking (15-75jr.), 2008-2018 (x1.000)

Sectoren groter dan gemiddeld Nederland:

Informatie en communicatie

Groeiende sectoren:

Watermanagement, Horeca

Top drie grootste vestigingen:

Nike European Headquarters	1.700 banen
Stichting Tergooi	1.600 banen
Stichting Tergooi ziekenhuis	1.300 banen

Colofon

Uitgave

Provincie Noord-Holland
Postbus 123 | 2000 MD Haarlem
Tel.: 023 514 31 43 | Fax: 023 514 40 40
www.noord-holland.nl
post@noord-holland.nl

Eindredactie

Provincie Noord-Holland
Directie BEL | Sector Regionale Economie en Erfgoed

Fotografie

Provincie Noord-Holland

Grafische verzorging

Xeroxmediaservices

Haarlem, juli 2019

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	869
Extern Zaak ID	1216349
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	35
Omschrijving	Bestuur: Brief GS inz. Jaarverslag Interbestuurlijk Toezicht 2018 (C-agenda EFB 28/10/2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Een belangrijke taak van de provincie Noord-Holland is toezicht houden op de taken van gemeenten en waterschappen en gemeenschappelijke regelingen. De provincie Noord-Holland maakt jaarlijks de beoordelingsresultaten van het Interbestuurlijk Toezicht openbaar. Het vastgestelde jaarverslag 2018 en de resultaten van de beoordelingen van alle gemeenten over 2018 worden op de provinciale website vermeld.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

mw. F.C. Tempelaars

AD/KAB/KAB

Telefoonnummer +31235144582

tempelaarsf@noord-holland.nl

1 | 2

Verzenddatum

– 4 SEP, 2019

Kenmerk

1216349/1216874

Uw kenmerk

Betreft: Jaarverslag Interbestuurlijk Toezicht 2018

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet inzake de actieve informatieplicht, stellen wij u op de hoogte van het volgende.

Eén van de thema's in '*Beleid Interbestuurlijk Toezicht (IBT) 2018-2021*' is een actieve transparantie van het toezicht, waaronder openbaarheid van de toezichtresultaten. Met de publicatie van het Jaarverslag 2018 en de beoordelingsresultaten van de gemeenten op onze website willen wij hieraan, net als de vorige twee jaar uitvoering geven.

Jaarverslag IBT 2018

In bijgaand Jaarverslag Interbestuurlijk Toezicht schetsen wij welke trends en ontwikkelingen wij bij de uitvoering van het toezicht in de vier risicodomeinen Financiën, Informatiebeheer, Omgeving en Huisvesting verblijfgerechtigden bij de gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen in 2018 zagen. Achterin het Jaarverslag is een tabel opgenomen, waarin de prestaties per gemeente en per risicodomein over de jaren 2016, 2017 en 2018 overzichtelijk worden gepresenteerd.

Actieve publicatie van de beoordelingen van de gemeenten over 2018

Naast de publicatie van de Jaarverslagen publiceren wij jaarlijks onze beoordelingen van de gemeenten op de vier risicodomeinen op een kaart van de provincie. Met de zogenaamde 'verkeerslichtkleuren' is op de kaart aangegeven hoe de gemeenten in 2018 werden beoordeeld. Bij

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

het aanklikken van een gemeente wordt een korte tekst met uitleg zichtbaar, zie www.noord-holland.nl/ibt.

Wij hopen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

A large, stylized handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Beljaans' with 'Loco.' written below it.

provinciesecretaris

R. W. M. M. Beljaans

A large, stylized handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Loggen' with 'Loco.' written below it.

voorzitter

C.J. Loggen

1 bijlage(n)

Jaarverslag Interbestuurlijk Toezicht 2018

Jaarverslag Interbestuurlijk Toezicht 2018

Augustus 2019

JAARVERS

INHOUD

3 | 1 Inleiding

5 | 2 Uitvoering van het toezicht in 2018

5 | 2.1 Toezicht op de Financiën

7 | 2.2 Toezicht op het Omgevingsrecht

7 | 2.2.1 Systematisch toezicht

9 | 2.2.2 Incidentgericht toezicht

10 | 2.2.3 Thematisch toezicht

10 | Thema 1: illegaal gebruik op recreatieparken

10 | Thema 2: brandveiligheid in zorginstellingen

11 | Thema 3: roestvast staal in zwembaden

11 | 2.3 Informatie- en archiefbeheer

14 | 2.4 Huisvesting verblijfsgerechtigden

16 | 3 Samenvatting en toekomstige ontwikkelingen

17 | Tabel: Overzicht gemeenten 2016, 2017 en 2018

INLEIDING

Een van de kerntaken van de provincie is interbestuurlijk toezicht (IBT): toezicht houden op de uitvoering van wettelijke taken door gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen. In 2018 is dit toezicht uitgevoerd op basis van nieuw beleid: het [Beleid Interbestuurlijk Toezicht 2018-2021](#). In dit beleid staat ook onze doelstelling geformuleerd:

‘De provincie draagt met het interbestuurlijk toezicht bij aan het goed uitvoeren van wettelijke taken door gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen. Daarmee bevordert de provincie het streven naar een gezonde en veilige leefomgeving voor mens en natuur en de daarvoor noodzakelijke randvoorwaarden: goed financieel beheer en goed informatiebeheer’.

Dit nieuwe beleid, te vinden op onze website www.noord-holland.nl/ibt, is een vervolg op de evaluatie uit 2017. In 2018 stond het versterken van de effectiviteit van het provinciale toezicht voorop. Kort samengevat werd dit bereikt door:

- Een korte beoordelingscyclus. In 2018 hebben wij alle gemeenten die hun informatie op tijd hadden aangeleverd, voor het einde van het jaar beoordeeld.
- Differentiatie. We boden meer maatwerk per gemeente, waterschap of gemeenschappelijke regeling. De bestuurs- en cultuuraspecten wogen niet mee bij het inhoudelijke oordeel, wel bij de bepaling van het toezichtregime: kan een lichter regime worden toegepast, moet het regulier blijven of verzwaard worden?
- Kennisdeling en voorlichting naar behoefte. Naast de vele individuele gesprekken met gemeenten op alle domeinen hebben wij in 2018 de prolooggesprekken in het domein Omgeving regionaal georganiseerd, zodat de gemeenten ook zelf ervaringen en kennis konden uitwisselen.
- Meer integraal werken tussen de toezichtdomeinen. We delen bijvoorbeeld bestuurs- en cultuuraspecten van een gemeente, gemeenschappelijke regeling of waterschap.
- Grotere transparantie. We publiceren jaarlijks de beoordelingsresultaten van gemeenten, onder meer in dit jaarverslag en op een interactieve kaart op onze website.
- Thematisch toezicht. Als aanvulling op het systematische en incidentgerichte toezicht houden we ook thematische onderzoeken en praktijktoetsen.

Thematisch toezicht

Vorig jaar zijn we gestart met thematisch en praktijkgericht interbestuurlijk toezicht. Tot dan toe werd alleen systematisch toezicht en toezicht op incidenten (niet per definitie gerelateerd aan onze toezichtdomeinen) gehouden. Dit deden we, en doen we nog steeds, op de domeinen die door Gedeputeerde Staten (GS) als risicovol zijn aangewezen: Financiën, Omgevingsrecht, Informatie- en archiefbeheer en de Huisvesting van verblijfsgerechtigde asielzoekers. Uit de evaluatie van de werking van het IBT in Noord-Holland (2017) kwam de aanbeveling naar voren om daarnaast ook thematisch en praktijkgericht toezicht te gaan houden. Dit omdat het systematische toezicht vooral een ‘papieren’ indruk geeft over de inrichting van processen en kwaliteitseisen bij lokale overheden. De feitelijke uitvoering in de praktijk kan er heel anders uitzien. GS hebben gekozen voor drie thema’s/ praktijktoetsen: illegaal gebruik op recreatieparken, brandveiligheid in zorginstellingen en roestvast staal in zwembaden. U vindt de stand van zaken over deze thema’s in [hoofdstuk 2.2.3](#).

Beoordelingen

De jaarlijkse beoordelingen van de gemeenten op de risicogebieden worden voorafgegaan door een ambtelijk overleg waarin het oordeel wordt ‘geverifieerd’. Daarna volgt het eindoordeel in een bestuurlijke brief. Wanneer een gemeente of andere overheid het twee jaar achtereen goed doet, wordt het toezicht versoberd. Bij slecht presteren van een gemeente wordt het toezicht aangescherpt.

De mogelijke beoordelingen zijn:

- Groen: adequaat, dat wil zeggen **voldoende**.
- Geel: redelijk adequaat, dat wil zeggen **voor verbetering vatbaar**.
- Rood: niet adequaat, dat wil zeggen **onvoldoende**.

UITVOERING VAN HET TOEZICHT IN 2018

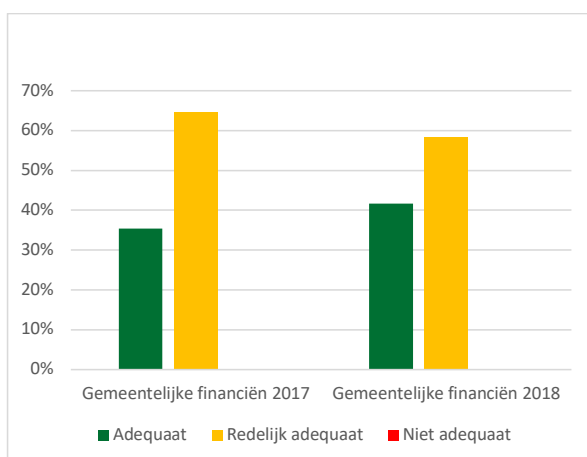
2.1 TOEZICHT OP DE FINANCIËN

Jaarlijks vormt de provincie een oordeel over de financiële positie van de Noord-Hollandse gemeenten en over circa veertig gemeenschappelijke regelingen. Wij hanteren hiervoor een gemeenschappelijk financieel toezichtkader, dat onlangs is geactualiseerd.

Financiële positie van de gemeenten

In 2018 waren de financiële consequenties vanuit het sociaal domein meer voelbaar dan voorheen. Vooral op het domein van de Jeugdzorg bleken middelen, beschikbaar gesteld door het Rijk, niet altijd toereikend. Wel zijn alle gemeenten erin geslaagd om een sluitende begroting te presenteren. Enkele gemeenten hadden daarvoor incidentele middelen nodig, om de tijd naar een structureel evenwichtsherstel te overbruggen. Bij de overige gemeenten bleken bijstellingen – bijvoorbeeld bezuinigingen – voldoende voor een sluitend geheel. Geen enkele gemeente had onoverkomelijke problemen: twintig gemeenten kregen het predicaat ‘adequaat’ (groen), de overige gemeenten presteerden ‘redelijk adequaat’ (geel).

Figuur 1: totaaloordelen Financieel Toezicht

Financieel toezicht op de waterschappen

Jaarlijks vormt de provincie zich ook een oordeel over de financiële positie van drie waterschappen in Noord-Holland. Dit financiële toezicht is gebaseerd op een tweetal wetten:

- de Waterschapswet;
- de Wet financiering decentrale overheden.

De Waterschapswet bevat een algemeen kader voor het financieel toezicht op de waterschappen. De Wet financiering decentrale overheden geeft een meer specifieke uitwerking bij onderdelen van het financieel toezicht.

Het totale financieel toezicht op de waterschappen is opgebouwd uit verschillende onderdelen:

- toezicht op de financiële structuur;
- toezicht op de begroting, jaarrekening en het jaarverslag;
- toezicht op de kasgeldlimiet;
- toezicht op de renterisiconorm.

Het uitgangspunt bij het toezicht op de financiën van een waterschap is de autonomie van het waterschap. De provincie stelt zich daarom terughoudend op bij het financieel toezicht. “Toezicht op hoofdlijnen, tenzij”, is het credo. De provincie beoordeelt daarom slechts op hoofdlijnen met ruimte voor maatwerk.

Financiële positie van de waterschappen

De begrotingen 2018 van de drie waterschappen in Noord-Holland zijn geanalyseerd, waarna hierover ambtelijke overleggen met de waterschappen hebben plaatsgevonden. Aan de besturen van ieder waterschap zijn de bevindingen van de provincie over de begroting 2018 schriftelijk meegedeeld. Een aandachtspunt daarbij is de schuldenpositie van Waterschap Amstel, Gooi en Vecht en van het Hoogheemraadschap van Rijnland.

Bij wijze van proef is in 2018 met het Waterschap Amstel, Gooi en Vecht ook een gesprek gevoerd aan de hand van de Jaarstukken 2017 en Meerjarenbegroting 2019-2023. Deze proef heeft als doel een meer actueel financieel gesprek mogelijk te maken. Hieraan wordt in 2019 een vervolg gegeven.

Gemeenten onder preventief financieel toezicht

In 2018 stonden de gemeente Haarlemmermeer en de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude onder preventief financieel toezicht. Dit toezicht vloeide voort uit de Wet algemene regels herindeling (arhi), vanwege de voorgenomen fusie. Die fusie is inmiddels een feit; sinds 2019 vormen deze twee gemeenten samen de gemeente Haarlemmermeer. Gemeenten die onder preventief financieel toezicht staan, moeten hun begroting vooraf laten goedkeuren door GS. Dit geldt ook voor de wijzigingen op de begroting. Alle andere gemeenten van Noord-Holland stonden vorig jaar onder het gewone, repressieve toezicht. In dit toezichtregime beoordeelt de provincie de gemeentelijke begroting achteraf.

Artikel 12 en speciale onderzoeken

Een gemeente met een artikel 12-status¹ levert zijn financiële zelfstandigheid voor een deel in, vanwege grote financiële tekorten. In 2018 waren er in Noord-Holland geen gemeenten met een artikel 12-status. Ook zijn geen speciale financiële onderzoeken uitgevoerd, zoals begrotingsscans of herindelingscans.

Beoordelingen

De beoordelingen over de financiële positie van alle afzonderlijke gemeenten vindt u in de tabel achterin dit verslag en op www.noord-holland.nl/ibt.

¹ Een artikel 12-status wil zeggen dat de gemeente haar financiële zelfstandigheid voor een deel inlevert omdat ze over lange tijd grote financiële tekorten heeft. Ze ontvangt dan extra geld uit het gemeentefonds. Bron: [Rijksoverheid](http://Rijksoverheid.nl).

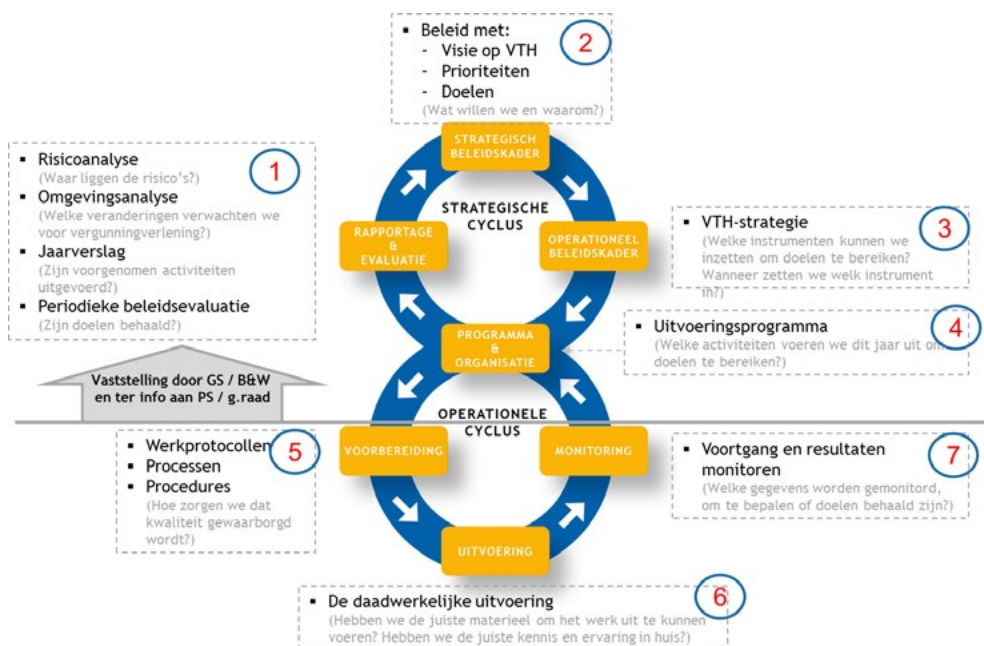
2.2 TOEZICHT OP HET OMGEVINGSRECHT

Het omgevingsrecht stelt regels waar overheden zich aan moeten houden bij vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH-taken). Deze regels zijn er om de veiligheid en gezondheid van mens en natuur te beschermen. Ook landschap en erfgoed horen bij het omgevingsrecht. De provincie houdt systematisch toezicht, toezicht op incidenten binnen of buiten onze toezichtdomeinen, en sinds 2018 ook thematisch toezicht.

2.2.1 Systematisch toezicht

In het systematisch toezicht beoordeelt de provincie of gemeenten hun VTH-taken zó hebben ingericht, dat ze adequaat uitgevoerd kunnen worden. Eisen aan de inrichting van deze processen staan in de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) en de bijbehorende algemene maatregelen van bestuur. Het gaat om de eisen die gesteld worden aan de sluitende beleidscyclus: de BIG-8 cyclus. Die moet in elke gemeente op orde zijn. De provincie Noord-Holland legt de nadruk op de vakgebieden ruimtelijke ordening (RO), bouw- en woningtoezicht (BWT) en milieu.

Figuur 2: de BIG-8 cyclus

Toetsing

De meeste gemeenten die in voorgaande jaren als adequaat waren beoordeeld, werden in 2018 sober getoetst. Zij kregen alleen een scan op hoofdlijnen, om te controleren of de invulling van de BIG-8 nog steeds goed was geborgd. De andere gemeenten zijn wel inhoudelijk beoordeeld. Ook de gemeenten die in voorgaande jaren weliswaar als adequaat zijn beoordeeld, maar waar zich bijzondere omstandigheden voordeden, zijn inhoudelijk beoordeeld. Wanneer bijvoorbeeld een gemeente nieuw beleid ontwikkelt, of er komt een herindeling, dan wordt de vinger wat steviger aan de pols gehouden.

Samenhang

Vorig jaar hebben wij scherper dan voorheen gelet op de samenhang tussen de verschillende onderdelen van de beleidscyclus. Ook hebben wij het ontbreken van onderdelen van de beleidscyclus een grotere invloed gegeven in de uiteindelijke beoordeling.

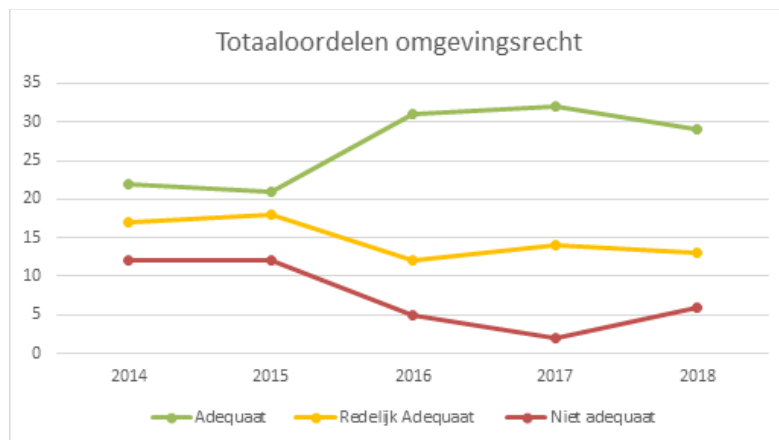
Vergunningverlening

Als gevolg van nieuwe wetgeving werden de proceseisen voor vergunningverlening bij alle gemeenten vorig jaar getoetst. Dit was het eerste volledige jaar dat de proceseisen ook voor vergunningverlening van toepassing zijn. Daarom is de uitkomst van deze toetsing nog niet meegenomen in de beoordeling. Wel geven we de gemeenten, als 'overgangsregime', onze bevindingen en aanbevelingen mee.

Beoordeling

Na de verbeteringen in 2016 en 2017 is het aantal gemeenten dat als adequaat is beoordeeld, vorig jaar gedaald van 32 naar 29 (zie figuur 3). Er is één gemeente minder dan in 2017 als redelijk adequaat beoordeeld. Het aantal gemeenten dat als niet adequaat is beoordeeld, is gestegen van twee naar zes.

Figuur 3: totaaloordelen Omgevingsrecht

Oorzaken

Voor deze minder mooie resultaten ten opzichte van voorgaande jaren zien wij verschillende oorzaken.

- Van de gemeenten die als redelijk adequaat zijn beoordeeld, vallen er zes onder het werkingsgebied van de Omgevingsdienst Gooi- en Vechtstreek (OFGV). Deze gemeenten hebben nog geen actueel en uniform beleid voor de milieutaken die namens de gemeenten door de omgevingsdienst worden uitgevoerd. Die milieutaken maken een derde deel uit van de totale beoordeling.
- We hebben vorig jaar strenger gekeken naar de samenhang van de verschillende onderdelen van de procescriteria (de BIG-8). Deze aanscherping brengt duidelijker in beeld dat ook als de vereiste documenten aanwezig zijn, er toch niet altijd sprake is van een samenhangende beleidscyclus. Ook komt het nadrukkelijker in de beoordeling naar voren wanneer een gemeente een of meer delen van de beleidscyclus niet heeft ingevuld. Dan is er namelijk per definitie geen sprake van een doorlopende beleidscyclus. Hierdoor is in 2018 een aantal gemeenten één beoordelingsstap teruggezet. Zij misten bijvoorbeeld een jaarverslag of een uitvoeringsprogramma vanwege een gebrek aan personele capaciteit.

Verschillen tussen vakgebieden

Er zijn duidelijke verschillen in resultaten tussen de vakgebieden. Op het gebied van milieu zien we al jaren over het algemeen goede resultaten. Minder goede resultaten zien we op de vakgebieden bouw- en woningtoezicht (BWT) en ruimtelijke ordening (RO). Ruim een derde van de gemeenten kreeg het oordeel 'redelijk adequaat'. De BWT-taken worden door gemeenten vaak als regulier werk gezien; de keuzes worden in de uitvoering gemaakt en daarom niet expliciet in beeld gebracht. Ook de toezicht- en handhavingstaken op het gebied van RO komen nog vaak onvoldoende naar voren in de nalevingsstrategieën en in het uitvoeringsprogramma van gemeenten. Zonder nadere onderbouwing wordt toezicht en handhaving op ruimtelijke ordening vaak aan de hand van klachten opgepakt. Dit is zorgelijk, vooral met het oog op de komst van de Omgevingswet. Gemeenten moeten dan, nog meer dan nu, ruimtelijke keuzes maken. Het gaat dan niet alleen om de toedeling van functies en bestemmingen aan gronden, maar ook om vragen als: voor welke ruimtelijke ontwikkelingen is een voorafgaande vergunning nodig? Om zo'n keuze goed te kunnen maken, is informatie uit de BIG-8 cyclus onmisbaar.

Uitvoering: vergunningen en meldingen

In 2018 hebben we voor het eerst een inhoudelijke toets uitgevoerd op de procescriteria 'strategisch beleid' en 'operationeel beleid' voor de uitvoering: het verlenen van vergunningen en het afhandelen van meldingen. Ook hebben we gekeken of op dit onderdeel een uitvoeringsprogramma en een jaarverslag zijn gemaakt. Dit zijn wettelijk voorgeschreven procescriteria. Helaas moeten we concluderen dat hier nog onvoldoende invulling aan wordt gegeven. Er is dan ook geen sprake van een doorlopende beleidscyclus. Hierdoor zijn de randvoorwaarden voor het verlenen van omgevingsvergunningen, het afhandelen van meldingen, het opleggen van maatwerkvoorschriften en het beslissen omtrent gelijkwaardigheid, onvoldoende geborgd. Het valt op dat bij

vrijwel alle gemeenten de vereiste 'analyse van inzichten' ontbreekt. In enkele gevallen is de analyse voor de toezicht- en handhavingstaken ook voor uitvoering gebruikt. Er is in die gevallen echter geen zichtbare vertaling gemaakt van het een naar het ander. Ook hier ontbreken dus de specifieke inzichten die bij uitvoering belangrijk zijn. Er is dus geen goede basis om keuzes te maken over prioriteiten, meetbare doelstellingen en de inzet van de vergunningenstrategie.

Beleid voor uitvoering is in een deel van de gemeenten wel aanwezig, maar gaat dan slechts in enkele gevallen in op alle gevraagde onderdelen. Ook ontbreekt op grote schaal: inzicht in de vertaling van de analyse van inzichten, toepasselijke algemene verbindende voorschriften, beleidskaders, technieken en werkwijzen die kunnen worden gebruikt voor de uitvoering, een prioriteitstelling, meetbare doelen, en inzicht in de benodigde (financiële) middelen. De aangeleverde beleidsdocumenten gaven ons in de meeste gevallen maar weinig inzicht in het hoe en waarom van het behandelen van aanvragen en meldingen.

Een jaarverslag over de uitvoering in 2017 en een periodieke beleidsrapportage hebben wij bij vrijwel geen enkele gemeente aangetroffen. Wel hebben enkele gemeenten een uitvoeringsprogramma voor 2018 opgesteld.

BIG-8 algemeen

Net als in voorgaande jaren zagen we ook in 2018 dat gemeenten vaak onvoldoende aandacht besteden aan evaluatie. Dit geldt zowel voor de uitvoering in het voorgaande jaar als voor het bereiken van de gestelde doelen: er wordt wel verslag gedaan van de uitgevoerde activiteiten, maar het wordt niet duidelijk welke resultaten dit oplevert, welke conclusies hieruit volgen, of wat voor gevolgen dit heeft voor de toekomst. Kortom, de meerwaarde van een terugblik op de behaalde resultaten en de uitvoering van de geplande taken wordt onvoldoende gezien. Van een lerende cyclus is hierdoor geen sprake.

Hiermee samenhangend: ook het stellen van meetbare doelen in het beleid blijft achter. Zo blijft onduidelijk wat het bestuursorgaan wil bereiken met vergunningverlening, toezicht en handhaving binnen het omgevingsrecht. En daardoor geeft het beleid veelal ook onvoldoende richting voor de andere stappen van de BIG-8.

2.2.2 Incidentgericht toezicht

IBT beoordeelt gemeenten niet alleen systematisch, maar ook naar aanleiding van signalen in de media of een klacht van een burger of bedrijf. Wij houden ons bezig met toezicht op de uitvoering van de medebewindstaken, dat wil zeggen: toezicht op wettelijke taken die zijn opgedragen aan het gemeentebestuur. Een melding bij IBT is geen alternatief voor een juridische procedure, zoals bezwaar of beroep. Wanneer wij een melding ontvangen, kijken we dus eerst of het om een wettelijke gemeentelijke taak gaat en of er juridische procedures lopen of mogelijk zijn. Vervolgens informeren wij de melder over de reikwijdte van ons toezicht, en wijzen wij de melder op de juiste route.

Meldingen

In 2018 zijn meldingen over de taakuitvoering van 16 gemeenten en over 23 verschillende onderwerpen ontvangen. In driekwart van deze gevallen wordt gemeld dat het handelen of nalaten van de gemeente in strijd is met de ruimtelijke ordeningsregels. De overige meldingen of klachten gaan over het naleven van natuur- en milieuregels, bouwtaken en archeologie. In een enkel geval gaat het om een combinatie van vakgebieden. Drie meldingen op het gebied van ruimtelijke ordening hebben geleid tot een interventie.

Eén van deze meldingen gaat over de 'ruimte-voor-ruimteregeling' en is bij het schrijven van dit jaarverslag nog niet afgerond. De tweede melding betreft het oneigenlijk intrekken van een omgevingsvergunning; daar is de gemeente op aangesproken. De derde melding heeft te maken met de handhaving op illegaal gebruik op recreatieparken.

Alle meldingen zijn in 2018 inhoudelijk onderzocht en in het kader van hoor en wederhoor heeft IBT de gemeente gevraagd (meer) informatie te verstrekken. De meldingen worden ook als input gebruikt om te bepalen op welke thema's de komende jaren toezicht wordt gehouden.

Bij het overgrote deel van de meldingen heeft IBT bijgedragen aan het verbeteren van de communicatie tussen de partijen, zodat het incident kon worden opgelost.

Een melding van vóór 2018 ging over de handhaving op illegale bewoning van recreatiewoningen in de gemeente Bergen. Dit heeft geleid tot een bestuurlijke interventie vanuit GS. De gemeente heeft een plan van

aanpak opgesteld en – op aandringen van de provincie – een actuele inventarisatie van de situatie gemaakt. Daarbij is besloten dat de (vermoedelijke) overtredingen uiterlijk in 2019 beëindigd worden door handhaving of door de situatie alsnog te legaliseren. Zo wordt rechtszekerheid geboden aan de bewoners van de recreatiewoningen, aan derde belanghebbenden (omwonenden) en aan mogelijke toekomstige eigenaren. De uitvoering van het plan van aanpak werd in 2018 gemonitord. Hierover hebben ook meerdere bestuurlijke overleggen plaatsgevonden met vertegenwoordigers van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Bergen.

2.2.3 Thematisch toezicht

In het nieuwe Beleid Interbestuurlijk Toezicht 2018-2021 is vastgelegd dat we voortaan ook thema-onderzoeken en praktijktoetsen uitvoeren. Minimaal één thema ligt op het terrein van ruimtelijke ordening. In het Uitvoeringsplan is dit verder uitgewerkt. Vanuit een risico-inventarisatie die de provincie samen met gemeenten heeft uitgevoerd, is een groslijst voor mogelijke thema-onderzoeken voortgekomen. Vervolgens hebben we gekeken naar de criteria actualiteit, politieke gevoeligheid en toegevoegde waarde van actie door de provincie. Daarna is de keuze gemaakt om deze thema's te onderzoeken:

1. Illegaal gebruik op recreatieparken
2. Brandveiligheid in zorginstellingen
3. Roestvast staal in zwembaden

Deze onderzoeken zijn alle drie gestart in 2018. Hieronder leest u per thema hoe dit is aangepakt, wat de stand van zaken is en wat de voorlopige resultaten zijn.

Thema 1: illegaal gebruik op recreatieparken

In april 2018 ging het onderzoek naar illegaal gebruik op recreatieparken van start naar aanleiding van een aantal signalen, klachten en persberichten. Met dit onderzoek willen wij er uiteindelijk voor zorgen dat gemeenten goed optreden tegen illegaal gebruik op recreatieparken.

Het onderzoek bestaat uit twee fases. In fase 1 wordt in beeld gebracht wat op dit moment de werkwijze is van de gemeenten: hoe gaan zij om met toezicht en handhaving op recreatieparken? Daarbij keken we naar verschillen en overeenkomsten tussen gemeenten en naar 'best practices'. In fase 2 leveren we een bijdrage aan de ontwikkeling van een effectieve aanpak door gemeenten. Die aanpak is breder dan alleen handhaving, en past bij de aard en omvang van de (bredere) problematiek rond recreatieparken.

In 2018 is fase 1 van het onderzoek nagenoeg afgerond. We hebben de deelnemende gemeenten gevraagd om een geverifieerde vragenlijst in te vullen. Ook hebben we interviews gehouden met gemeenten en met andere instanties, zoals met enkele basisteams van de politie in Noord-Holland Noord, het Regionaal Informatie- en Expertisecentrum (RIEC), het programma Vitale Vakantieparken op de Veluwe, het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV), de Vereniging Bouw- en Woningtoezicht Nederland/Leerkring Handhaving. Zo konden we de resultaten uit de vragenlijsten verfijnen en voorzien van context.

In 2019 is het onderzoek afgerond; de resultaten van het onderzoek kunt u vinden op onze website www.noord-holland.nl/ibt

Thema 2: brandveiligheid in zorginstellingen

Uit de IBT-risico-inventarisatie van 2017 kwam naar voren dat veel Noord-Hollandse gemeenten brandveiligheid aanwijzen als een belangrijk thema met een hoog risico. Daarnaast zijn de laatste jaren verschillende publicaties, Kamerbrieven en onderzoeken geweest waaruit blijkt dat de brandveiligheid in zorginstellingen een onderwerp is dat leeft en onze aandacht nodig heeft.

Het onderzoek naar brandveiligheid in zorginstellingen is na de zomer gestart en heeft eind vorig jaar geresulteerd in een plan van aanpak. Het uiteindelijke doel van dit themaonderzoek is dat gemeenten goed toezicht houden op de brandveiligheid in zorginstellingen en dat zij hierop ook goed handhaven. Het feitelijke onderzoek wordt uitgevoerd in de eerste helft van 2019. Naar verwachting hebben we in het derde kwartaal van 2019 de bevindingen verwerkt, geanalyseerd en vervat in een eindrapportage.

Thema 3: roestvast staal in zwembaden

Constructieve veiligheid is een van de vijf themagebieden uit het Beleid Interbestuurlijk Toezicht 2018-2021. Over het onderwerp roestvast staal (rvs) in zwembaden zijn vragen gesteld in de Tweede Kamer en in de Provinciale Staten (politieke relevantie), er verschijnen geregeld berichten over in de media (actualiteit), de feitelijke impact als het mis gaat is groot (risico) en het is mogelijk om snel alle zwembaden op orde te brengen (interventie van de provincie heeft toegevoegde waarde).

Dit thema-onderzoek ging in maart van start met het opstellen van een plan van aanpak. We hebben hierin twee doelen gedefinieerd:

1. Het primaire doel van dit onderzoek is dat alle gemeenten waar dit speelt, zodanig toezicht houden dat volledige naleving van de regels plaatsvindt. Uiteraard treden deze gemeenten, waar nodig, handhavend op. Dit alles moet binnen twee jaar de problematiek van gevaarlijk rvs in zwembaden kunnen oplossen.
2. Het secundaire doel is dat landelijke incidenten met een groot risico of wijzigingen in de wetgeving door gemeenten meegenomen worden in de jaarrapportage. Afhankelijk van deze uitkomst wordt dit ook verankerd in de volgende BIG-8 cyclus en inhoudelijk zichtbaar in de daaruit voortvloeiende documenten.

De resultaten van dit onderzoek zijn vastgelegd in een conceptrapportage en in het vierde kwartaal van 2018 besproken met ambtenaren van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Dit gaf aanleiding tot nader juridisch onderzoek. De bevindingen hiervan worden begin 2019 verwacht en verwerkt in een definitieve rapportage.

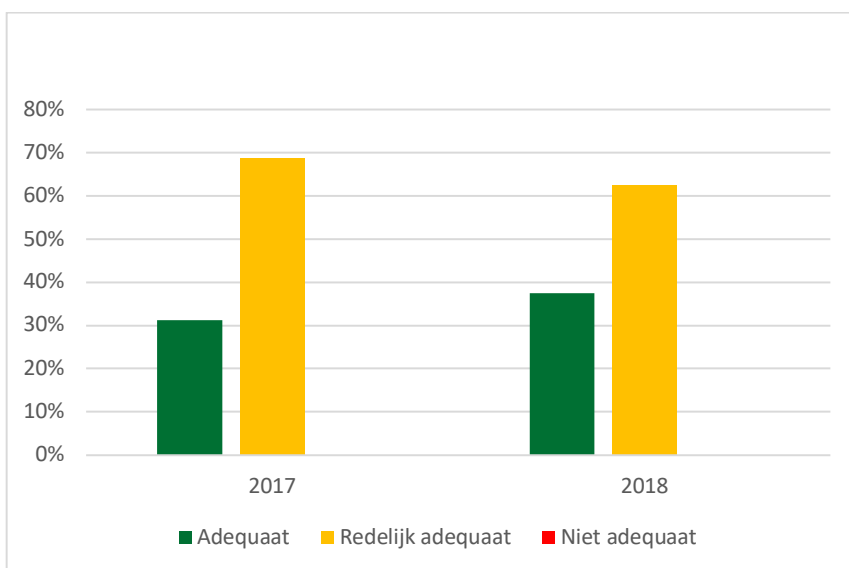
2.3 INFORMATIE- EN ARCHIEFBEHEER

Met de invoering van het nieuwe IBT-beleid is de naam van het domein 'Archief' veranderd in 'Informatie- en archiefbeheer'. De overgang van een analoge naar een digitale informatiehuishouding bleef ook in 2018 een grote uitdaging voor de Noord-Hollandse gemeenten en waterschappen. Digitaal informatiebeheer conform de Archiefwet maakt steeds vaker deel uit van integraal informatiebeleid- en planning, dat ook informatieveiligheid, de bescherming van persoonsgegevens en de borging van openbaarheid van informatie behelst.

Ook de verantwoordelijkheden binnen het informatiedomein verschuiven. Voorheen waren afdelingen Documentaire Informatievoorziening verantwoordelijk voor het vormen, compleet maken en sluiten van dossiers. Tegenwoordig hebben deze afdelingen een meer regisserende, adviserende en controlerende rol, terwijl de verantwoordelijkheid voor de dossiers bij de lijnafdelingen ligt. Deze ontwikkeling raakt dus alle afdelingen van een organisatie, tot aan het hoogste management. Zo ontstaat in de hele organisatie meer bewustzijn over het belang van informatiebeheer.

De provincie krijgt ook nieuwe gesprekspartners tegenover zich. We praten niet meer met een klassieke archiefmedewerker die de papieren archieven beheert, maar met breder georiënteerde medewerkers zoals Chief Information Officers (CIO's), ICT-medewerkers, informatiearchitecten en Functionarissen Gegevensbescherming. Vanuit hun positie kunnen zij ook invloed uitoefenen op het beleid.

De uitvoering van de Archiefwet raakt steeds meer verweven met andere wetgeving op het terrein van informatiebeheer. Zo is de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) sinds 1 juli 2018 van kracht en worden de Wet open overheid en de Wet digitale overheid nu behandeld in de Tweede Kamer. De Archiefwet wordt in 2019 herzien zodat deze beter aansluit bij alle (digitale) ontwikkelingen.

Figuur 4: totaaloordeelen Informatie- en Archiefbeheer

Resultaten: wat ging er goed?

De naleving van de regels op het gebied van Informatie- en archiefbeheer werd in 18 gemeenten beoordeeld als adequaat (groen) en bij de overige 30 gemeenten als redelijk adequaat (geel).

Vijf gemeenten gingen in 2018 van redelijk adequaat naar adequaat, en slechts twee gingen van adequaat naar redelijk adequaat. Het waterschap Amstel, Gooi en Vecht en het hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier zijn beide beoordeeld als 'redelijk adequaat'. In 2018 zijn ook alle omgevingsdiensten en veiligheidsregio's beoordeeld. Hier zien we dezelfde trends als bij de gemeenten: verbeteringen vinden langzaam maar zeker plaats.

De traagheid van de verbeteringen valt deels te verklaren uit een gebrek aan pasklare oplossingen voor de vraagstukken in het archiefwezen. Voor goed informatiebeheer met een hoge kwaliteit en een duurzame opslag is vaak een cultuuromslag nodig.

Op het terrein van de Archiefwet spelen de gemeentelijke en regionale archivariissen een belangrijke rol. Bijna alle Noord-Hollandse gemeenten hebben op grond van de Archiefwet een gemeentearchivaris benoemd die regelmatig intern toezicht houdt op de staat van het informatie- en archiefbeheer in de gemeente. De verslagen daarvan worden aan de colleges gestuurd voor de (horizontale) verantwoording en controle in de gemeente. In de gemeentelijke Archiefverordeningen is namelijk bepaald, dat het college deze inspectieverslagen aan de raad stuurt.

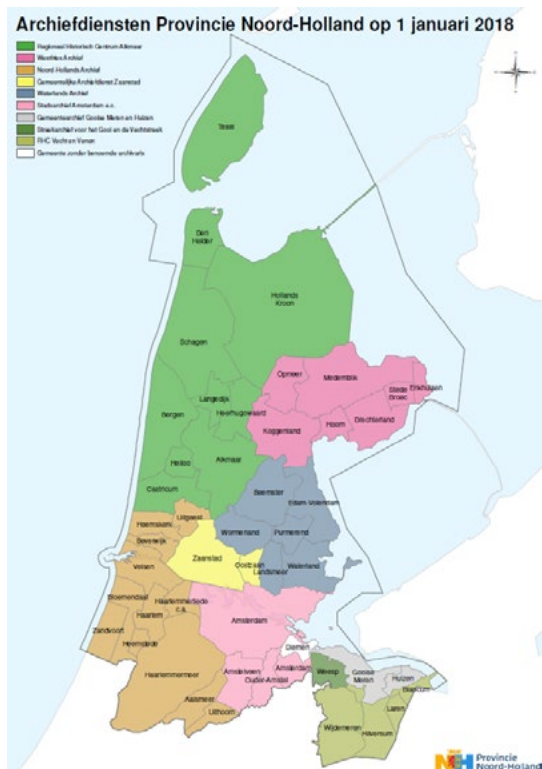
Zij beheren niet alleen de historische archieven van de aangesloten gemeenten en waterschappen, maar houden ook inspecties op de recente informatiebestanden en archieven van deze overheden. Zij vervullen in die zin dus het horizontale toezicht. Vervolgens sturen zij jaarlijkse rapportages aan de colleges, die dit op hun beurt weer aan de gemeenteraden of algemene besturen én aan de provincie voorleggen. Voor het Interbestuurlijk Toezicht zijn deze rapportages een belangrijke bron. Door alle veranderingen op dit terrein zijn de jaarlijkse horizontale beoordeling door de archivaris en het verticale toezicht van de provincie geen overbodige luxe.

Steeds meer gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen hanteren het wettelijk verplichte kwaliteitssysteem voor (digitale) archivering. Zij worden zich meer bewust van het belang van kwaliteitszorg en spannen zich in om procedures te beschrijven, systematische controles in te bouwen en de kwaliteit van het informatiebeheer te bewaken en verbeteren.

Op het terrein van de Archiefwet spelen de gemeentelijke en regionale archivariissen een belangrijke rol. Bijna alle Noord-Hollandse gemeenten hebben op grond van de Archiefwet een gemeentearchivaris benoemd die regelmatig intern toezicht houdt op de staat van het informatie- en archiefbeheer in de gemeente. De verslagen daarvan worden aan de colleges gestuurd voor de (horizontale) verantwoording en controle in de gemeente. In de gemeentelijke Archiefverordeningen is namelijk bepaald, dat het college deze inspectieverslagen aan de raad stuurt.

Zij beheren niet alleen de historische archieven van de aangesloten gemeenten en waterschappen, maar houden ook inspecties op de recente informatiebestanden en archieven van deze overheden. Zij vervullen in die zin dus het horizontale toezicht. Vervolgens sturen zij jaarlijkse rapportages aan de colleges, die dit op hun beurt weer aan de gemeenteraden of algemene besturen én aan de provincie voorleggen. Voor het Interbestuurlijk Toezicht zijn deze rapportages een belangrijke bron. Door alle veranderingen op dit terrein zijn de jaarlijkse horizontale beoordeling door de archivaris en het verticale toezicht van de provincie geen overbodige luxe.

Figuur 5: archiefdiensten Noord-Holland

samenwerking. Wij zien het informatie- en archiefbeheer in deze gevallen dan ook eerst achteruitgaan en pas na enkele jaren, na de investering van veel geld en energie, weer een stap voorwaarts maken.

Ten slotte signaleren wij nog steeds achterstanden in de selectie, tijdige vernietiging en overbrenging van papieren archieven. Overheidsorganisaties moeten hun archief na twintig jaar als historisch en openbaar toegankelijk archief overdragen aan de archiefdienst. In de nieuwe Archiefwet gaat deze termijn van twintig naar tien jaar, waardoor de achterstanden verder zullen oplopen. Het is dus zaak om hier snel werk van te maken.

Beoordelingen

De beoordelingen over het informatie- en archiefbeheer van alle afzonderlijke gemeenten vindt u in de tabel achterin dit verslag en op www.noord-holland.nl/ibt.

2.4 HUISVESTING VERBLIJFSGERECHTIGDEN

Taakstelling

Gemeenten zijn wettelijk verplicht elk half jaar een bepaald aantal verblijfsgerechtigde asielzoekers te huisvesten. Dit heet de taakstelling. De minister van Binnenlandse Zaken bepaalt de taakstelling per gemeente. De hoogte van de taakstelling hangt af van het aantal inwoners en het verwachte aantal verblijfsgerechtigden. Het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA) bemiddelt bij het zoeken van een eerste woonruimte, door verblijfsgerechtigden aan gemeenten te koppelen.

Wat is de rol van de provincie?

De provincie ziet erop toe dat gemeenten voldoende verblijfsgerechtigden huisvesten en daarmee hun taakstelling realiseren. Het toezicht op de huisvesting van verblijfsgerechtigden kent twee peilmomenten: 1 januari en 1 juli. Aan de hand van de realisatiecijfers van het COA gaat de provincie na of de gemeenten hun halfjaarlijkse taakstelling hebben gerealiseerd. Heeft een gemeente onvoldoende verblijfsgerechtigden gehuisvest, dan heeft de toezichthouder de plicht om in te grijpen. Daarom valt een gemeente die een half jaar achterloopt op de taakstelling onder verscherpt toezicht van de provincie. Bij het verscherpt toezicht hanteren wij de bestuurlijke interventieladder. De eerste stap is ambtelijk overleg, daarna volgen bestuurlijke gesprekken als de situatie niet verbetert. De gemeente krijgt de tijd om verbetering te laten zien. Hoe het toezicht precies verloopt, is maatwerk. Blijft de gemeente na het doorlopen van de hele interventieladder nog steeds in gebreke, dan kan de provincie het werk van de gemeente gaan uitvoeren op kosten van de gemeente. Het huisvesten van verblijfsgerechtigden is namelijk geen inspanningsverplichting voor de gemeenten, maar een resultaatsverplichting. Het is dus niet voldoende om eraan te werken, het moet ook echt gebeuren.

De interventieladder in 2018

De eerste stappen van de interventieladder zijn in 2018 geregeld gezet. Alle gemeenten die achterlopen met het realiseren van de taakstelling, hebben een brief gekregen die hen oproept om meer werk te maken van het huisvesten van verblijfsgerechtigden. Gemeenten die zijn uitgenodigd voor een ambtelijk gesprek met de toezichthouder, zijn verzocht om van tevoren een concreet plan van aanpak aan te leveren. Het plan van aanpak moet duidelijk maken welke oplossingen de gemeente heeft onderzocht, wanneer deze worden ingezet en welke resultaten de gemeente hiervan verwacht. Met een aantal substantieel achterlopende gemeenten zijn naast ambtelijke ook bestuurlijke toezichtgesprekken gevoerd. In deze gesprekken zijn afspraken gemaakt over verbeteringen.

Taakstelling eerste helft 2018

De taakstelling voor de huisvesting van verblijfsgerechtigden in Noord-Holland bedroeg in de eerste helft van 2018 voor alle gemeenten gezamenlijk 2012. Daarnaast was er nog een achterstand van 764 uit 2017, bij elkaar dus een opgave van 2.776 verblijfsgerechtigden. Hiervan is 1901 gerealiseerd. Per 1 juli was de totale achterstand opgelopen tot 875.

Taakstelling tweede helft 2018

De taakstelling voor de tweede helft van 2018 bedroeg 1801 verblijfsgerechtigden. Met de achterstand van 875 uit het voorgaande halfjaar liep de gehele opgave op tot 2676 te huisvesten verblijfsgerechtigden. In de tweede helft van 2018 zijn in totaal 1847 verblijfsgerechtigden gehuisvest. Hiermee is de taakstelling zelf gerealiseerd en er iets van de achterstand ingelopen. Een mooie verbetering, ook ten opzichte van voorgaande jaren.

Voor het grootste deel van de totale achterstand is de gemeente Amsterdam verantwoordelijk. Deze gemeente heeft op 1 januari 2019 een achterstand van 506, op een totale achterstand van 829 van de hele provincie. Met Amsterdam is in het bestuurlijk overleg van november 2018 de afspraak gemaakt dat deze achterstand op 1 juli 2019 is ingelopen.

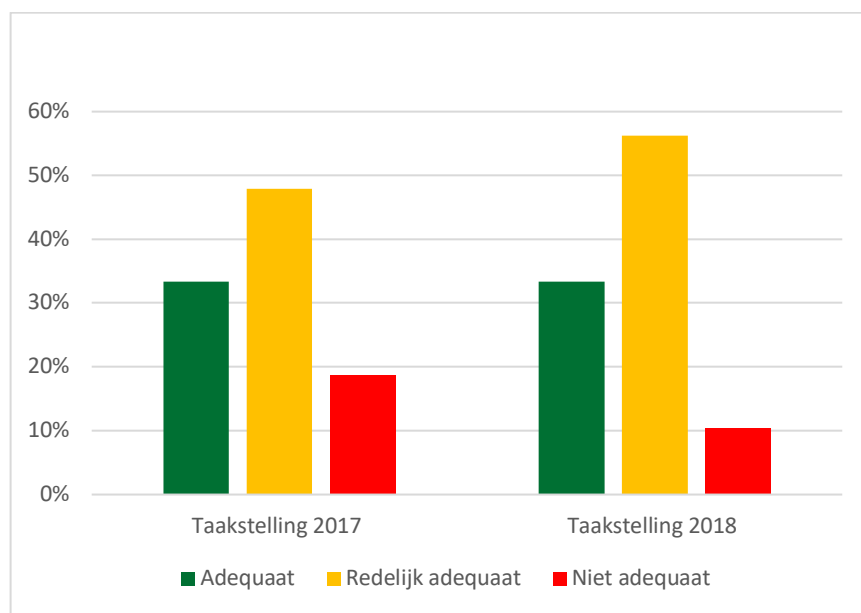
De gemeente Haarlemmermeer had de voorgaande jaren ook een forse achterstand opgelopen, maar deze is nu grotendeels opgelost. Daarom besloot de provincie om een stap terug te doen op de interventieladder en het bestuurlijke overleg met Haarlemmermeer af te sluiten.

Voorrangsregeling huisvestingsverordening

Sinds juli 2017 krijgen verblijfsgerechtigden niet meer automatisch voorrang in een gemeentelijke huisvestingsverordening. De gemeente kan besluiten om de voorrangsregeling voor verblijfsgerechtigden te schrappen. Een klein aantal gemeenten heeft vorig jaar aangegeven dit te gaan doen. De taakstelling voor de huisvesting van verblijfsgerechtigden blijft echter onverkort van kracht, ook wanneer een gemeente deze voorrangsregeling schrapt. De gemeenteraad is dan verplicht in haar huisvestingsverordening vast te leggen op welke wijze de gemeente de taakstelling gaat realiseren. De provincie heeft alle gemeenten geattendeerd op dit wettelijke voorschrift.

In onderstaande tabel wordt het percentage weergegeven van Noord-Hollandse gemeenten die langer dan een jaar achterlopen op hun taakstelling (rood), een half jaar achterlopen (geel) en hun taakstelling geheel hebben gerealiseerd (groen).

Figuur 6: realisatie taakstelling

Beoordelingen

De beoordelingen van alle afzonderlijke gemeenten vindt u in de tabel achterin dit verslag en op www.noord-holland.nl/ibt.

SAMENVATTING EN TOEKOMSTIGE ONTWIKKELINGEN

Toezicht op de Financiën

In 2018 waren de financiële consequenties vanuit het sociaal domein meer voelbaar dan voorheen. Vooral op het domein van de Jeugdzorg bleken middelen, beschikbaar gesteld door het Rijk, niet altijd toereikend. Wel zijn alle gemeenten erin geslaagd om een sluitende begroting te presenteren. Enkele gemeenten hadden daarvoor incidentele middelen nodig, om de tijd naar een structureel evenwichtsherstel te overbruggen. Bij de overige gemeenten bleken bijstellingen – bijvoorbeeld bezuinigingen – voldoende voor een sluitend geheel. Gelukkig is geen enkele gemeente in financieel zwaar weer gekomen.

Toezicht op het Omgevingsrecht

Na de stijgende lijn van 2014 tot en met 2017 zien we nu minder goede resultaten. Het belangrijkste aandachtspunt blijft dat de verschillende stappen in het handavings- en toezichtsproces elkaar logisch moeten opvolgen. Wij hebben daar afgelopen jaar scherper op getoetst. Vanaf 2019 wordt het systematisch toezicht verder toegespitst op de gemeenten die nog achterblijven in de beoordeling of waar zich bijzondere omstandigheden voordoen.

Toezicht op Informatie- en archiefbeheer

Ons overall beeld van informatie- en archiefbeheer is dat gemeenten nog veel te doen hebben om goed over te kunnen stappen van hun papieren archief naar een volledig digitale werkomgeving. Een hybride situatie met zowel papieren als digitale archieven kan problemen veroorzaken, zoals minder overzicht en extra kosten door reparaties achteraf.

Toezicht op Huisvesting van verblijfsgerechtigden

Na jaren van almaar oplopende taakstellingen hebben gemeenten weer een lagere opgave van het Rijk gekregen. Dit heeft veel gemeenten de mogelijkheid gegeven om hun achterstanden in te lopen.

Toekomstige ontwikkelingen in het toezicht

Eind 2018 heeft de minister van BZK aan de Tweede Kamer de 'Agenda toekomst van het (interbestuurlijk) toezicht' aangeboden. Met deze agenda is de eerste stap gezet in de uitwerking van het Interbestuurlijk Programma, onderdeel Goed openbaar bestuur in een veranderende samenleving, één overheid. De Agenda beschrijft de verandering die van het interbestuurlijk toezicht gevraagd wordt. Eerst worden de maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkelingen beschreven die relevant zijn voor het toezicht. Vervolgens worden voor het nieuwe toezicht het doel en de scope geformuleerd. Aansluitend volgen zeven ontwerpprincipes die bij de uitwerking van de agenda zullen worden gehanteerd. Tot besluit worden vijf acties benoemd die uitgewerkt worden en gaan leiden tot het nieuwe toezicht.

De hele Agenda is te vinden op [omgevingsweb](#). De vijf acties zijn:

1. Verbinden van het verticaal toezicht en de horizontale controle (nader wordt uitgewerkt hoe deze elkaar optimaal kunnen versterken);
2. Verbeteren van de dialoog (een mogelijke gedragslijn voor alle partijen);
3. Beter leren (onderzoek naar verbetering van het leren en hoe dit landelijk kan worden geïntroduceerd);
4. Uniformiteit (uitwerken van een gezamenlijk toezichtkader, dat bij voorkeur financieel en generiek toezicht omvat);
5. Risicogericht toezicht (streven naar een eenduidige methode van risicoanalyse, die we kunnen gebruiken om risico's beter en makkelijker in beeld te brengen).

GS hebben in september 2018 ingestemd met deze Agenda.

TABEL: OVERZICHT GEMEENTEN 2016, 2017 EN 2018

Interbestuurlijk Toezicht												
Overzicht gemeenten 2016, 2017 en 2018												
Gemeente	Informatiebeheer			Omgeving			Financieel Toezicht			Verblijfsgerechtigden		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Aalsmeer												
Alkmaar												
Amstelveen												
Amsterdam												
Beemster												
Bergen												
Beverwijk												
Blaricum												
Bloemendaal												
Castricum												
Den Helder												
Diemen												
Drechterland												
Edam-Volendam												
Enkhuizen												
Gooise Meren												
Haarlem												
Haarlemmerliede en Spaarnwoude												
Haarlemmermeer												
Heemskerk												
Heemstede												
Heerhugowaard												
Heiloo												
Hilversum												
Hollands Kroon												
Hoorn												
Huizen												
Koggenland												
Landsmeer												
Langedijk												
Laren												
Medemblik												
Oostzaan												
Opmeer												
Ouder-Amstel												
Purmerend												
Schagen												
Stede Broec												
Texel												
Uitgeest												
Uithoorn												
Velsen												
Waterland												
Weesp												
Wijdmeren												
Wormerland												
Zaanstad												
Zandvoort												

Colofon

Uitgave

Provincie Noord-Holland
Postbus 123 | 2000 MD Haarlem
Tel.: 023 514 31 43 | Fax: 023 514 40 40
www.noord-holland.nl
post@noord-holland.nl

Eindredactie

Provincie Noord-Holland
Kabinet | Sector Interbestuurlijk Toezicht
het jaarverslag is geredigeerd door redactrice Anneke Paul

Fotografie

Provincie Noord-Holland

Grafische verzorging

Xeroxmediaservices

Haarlem, augustus 2019

Ingekomen stukken ter kennisname

Dossiernummer	920
Extern Zaak ID	1148662
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	30 september 2019
Agendapunt	36
Omschrijving	Rapport Evaluatie Convenant Samenwerking Waddeneilanden (C-Agenda Commissie NLG 14 oktober 2019)

Geagendeerd	Vergaderdatum
Ingekomen stukken ter kennisname	30 september 2019

Toelichting

Op 2 maart 2015 ondertekenden bestuurders van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de provincies Fryslân en Noord-Holland, het samenwerkingsverband De Waddeneilanden en de gemeenten Ameland, Schiermonnikoog, Terschelling, Texel en Vlieland het Convenant samenwerking Waddeneilanden. Twynstra Gudde heeft dit convenant geëvalueerd. Het evaluatierapport is binnenkort te vinden op de website van de provincie Noord-Holland bij ingekomen stukken Provinciale Staten.

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

mw. M. den Haak

BEL/BS

Telefoonnummer +31235144251

haakm@noord-holland.nl

1 | 3

Betreft: Evaluatie Convenant samenwerking Waddeneilanden

Verzenddatum

- 4 SEP. 2019

Geachte leden,

Kenmerk

1148662/1257711

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u het rapport Evaluatie Convenant samenwerking Waddeneilanden. Met deze brief informeren wij u over deze uitgevoerde evaluatie.

Uw kenmerk

Het convenant

De Waddeneilanden danken hun aantrekkelijkheid aan de ligging in een uniek natuurgebied dat sinds 2009 de status van UNESCO Werelderfgoed heeft. De specifieke eilandsituatie van de Wadden vraagt om een toekomstbestendig, slagvaardig en verbonden bestuur. Om dit te kunnen waarborgen, is afgesproken dat het welslagen van zowel de eilander samenwerking als de samenwerking van de gezamenlijke eilanden met andere overheidspartners noodzakelijk is. Hiertoe hebben op 2 maart 2015 bestuurders van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de provincies Fryslân en Noord-Holland, het samenwerkingsverband De Waddeneilanden en de gemeenten Ameland, Schiermonnikoog, Terschelling, Texel en Vlieland het Convenant samenwerking Waddeneilanden ondertekend. Dit convenant was een vervolg op het eerdere convenant (2009), waarbij het huidige convenant is uitgebreid met de gemeente Texel en de provincie Noord-Holland als partners. De in het convenant neergelegde set afspraken is gelegen in de bijzondere positie van de gezamenlijke eilandgemeenten (insulair, kleinschalig, liggend in Werelderfgoed Waddenzee en met een delicate balans tussen economie en ecologie). Met het convenant dienen de partijen, gelet op de specifieke eilandsituatie, beter oog te hebben voor de lokale uitwerking van wet- en regelgeving en beleidsuitvoering.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

Evaluatie en aanbevelingen

In het Convenant samenwerking Waddeneilanden is afgesproken dat 'binnen vier jaar na ondertekening de uitwerking en effecten van de afspraken in dit convenant worden geëvalueerd'. Twynstra Gudde heeft namens alle partijen de evaluatie uitgevoerd.

Het doel van de evaluatie is inzicht geven in het verloop van de samenwerking tussen convenantpartners, zoals bedoeld in het convenant, en daarbij te kijken naar de bijdrage van het convenant aan de versterking van de intergemeentelijke samenwerking en aan een betere afstemming op de specifieke situatie van de Waddeneilanden bij de ontwikkeling van beleid en wet- en regelgeving.

De onderzoekers concluderen dat het convenant een bijzonder arrangement is met veel potentie, maar dat deze potentie op dit moment onvoldoende op waarde wordt geschat en benut. De samenwerking Waddeneilanden staat voor een principiële keuze. Een heel belangrijk inzicht dat de evaluatie geeft, is dat de basis van de samenwerking dringend aandacht nodig heeft.

Twynstra Gudde adviseert om het momentum van deze evaluatie te benutten als springplank om meer scherpheid aan te brengen in de samenwerking. Een heldere en gezamenlijke ambitie is daarbij essentieel om een inhoudsvolle interbestuurlijke samenwerking te realiseren, zowel tussen convenantpartners als tussen de eilanden onderling. Alle betrokken partijen onderschrijven het belang van de samenwerking, de gezamenlijk gevoelde ambitie ontbreekt op dit moment.

Inzet van ons college

Wij herkennen ons in de conclusies en aanbevelingen. Wat betreft de inhoudelijke focus van zowel de intergemeentelijke samenwerking als de samenwerking met de overige convenantpartners achten wij het - conform de analyse van de evaluatie - wenselijk dat de vijf Waddeneilandgemeenten overeenstemming bereiken over de opgaven waar zij zich gezamenlijk voor willen inspannen en hoe de samenwerking met de convenantpartners hierbij ingezet wordt. Op basis daarvan kan, ten behoeve van de uitvoering van de samenwerkingsdoelen, ook het bestuurlijk commitment en een adequate bijpassende inzet van de overige convenantpartners - waaronder de provincie Noord-Holland - worden bepaald.

De afspraken in het convenant die de provincie(s) rechtstreeks raken betreffen het bevorderen van een gebiedsgerichte benadering, het voorkomen van divergerend beleid, aandacht hebben voor de instandhouding van maatschappelijke voorzieningen ten behoeve van de leefbaarheid en benodigde belangenbehartiging ondersteunen. Ons college is bereid om zich hiervoor te blijven inspannen.

Vervolg

Op korte termijn wordt vanuit de eilanden gestart met een verkenning welke inhoudelijke focus kan worden aangebracht, en op welke wijze de samenwerking daartoe het best kan worden ingericht. Vervolgens komen alle convenantpartners weer samen in een, door de evaluatie voorziene, interbestuurlijke implementatiebijeenkomst om de aanbevelingen en ambities voor de toekomstige inrichting van de samenwerking te bespreken en te borgen.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

L. W. M. M. Beljaans

voorzitter

C.J. Loggen

1 bijlage(n)

Evaluatie Convenant samenwerking Waddeneilanden d.d. 10 mei 2019

Evaluatie Convenant samenwerking Waddeneilanden

Rapport

10 mei 2019

drs. M. (Marieke) Blekemolen
ir. J.M. (Jaap) Groenendijk
ir. R. (Roel) Valkman

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
2. Convenant samenwerking Waddeneilanden	2
2.1 Convenant samenwerking Friese Waddeneilanden	2
2.2 Convenant samenwerking Waddeneilanden	2
2.3 Waddentoets	4
3. Bevindingen werking en effecten	6
3.1 Over welke samenwerking gaat het	6
3.2 Versterking intergemeentelijke samenwerking	8
3.3 Betere afstemming op specifieke situatie Waddeneilanden	10
4. Conclusies en aanbevelingen	14
4.1 Een bijzonder arrangement met veel potentie ...	14
4.2 ... dat onvoldoende op waarde is geschat en benut	14
4.3 Geef aandacht aan de basis (waarom werken we samen)	15
4.4 Organiseer toekomstige samenwerking (hoe werken we samen)	16
4.5 Tot slot	17

Literatuurlijst

Bijlagen

1. Toelichting aanpak evaluatie
2. Resultaten samenwerkingsscan

1. Inleiding

Dit rapport bevat de uitkomsten van de evaluatie van het *Convenant samenwerking Waddeneilanden*.

De Waddeneilanden danken hun aantrekkelijkheid aan de ligging in een uniek natuurgebied dat de status van UNESCO Werelderfgoed heeft. Ook als gemeenten hebben de Waddeneilanden een bijzondere positie; onder meer de lokale cultuur en het specifieke karakter van elk eiland evenals het grote aantal bezoekers, zijn reden dat elk eiland een zelfstandige gemeente is (De Waddeneilanden, 2012b; Provincie Fryslân, 2012). De toekomstbestendige borging van de kwaliteit van het bestuur vraagt evenwel om een specifieke gebiedsbenadering en een duurzame samenwerking tussen de eiland-gemeenten. Dat is samengevat de reden dat bestuurders van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, provincies Fryslân en Noord-Holland, samenwerkingsverband De Wadden-eilanden en gemeenten Ameland, Schiermonnikoog, Terschelling, Texel en Vlieland op 2 maart 2015 het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* ondertekenden.

Twynstra Gudde is gevraagd om na vier jaar het convenant te evalueren¹). Het doel van de evaluatie is inzicht geven in (De Waddeneilanden, 2018a):

- het verloop van de samenwerking tussen de convenantpartners, zoals bedoeld in het convenant
- de bijdrage aan de versterking van de intergemeentelijke samenwerking
- de bijdrage aan een betere afstemming op de specifieke situatie van de Waddeneilanden bij de ontwikkeling van beleid en wet- en regelgeving.

Het betreft een lerende evaluatie. De uitkomsten vormen een bouwsteen voor (de inrichting van) de toekomstige samenwerking

Wij hebben het genoeg gehad om betrokkenen bij de samenwerking Waddeneilanden te mogen ontmoeten en bevragen. Wij kijken met plezier terug op de interviews met de convenantpartners. De bevindingen uit de interviews en een beknopt bureauonderzoek hebben wij vanuit een samenhangende kijk op succesvolle samenwerking geanalyseerd; *waarom* wordt samengewerkt, *hoe* wordt samengewerkt en *wat* levert de samenwerking op? Die analyse hebben wij gepresenteerd, verdiept en vertaald in een zogenoemde spiegelsessie. Omdat het een lerende evaluatie betreft, hebben wij met convenantpartners ook vooruit gekeken; moet het anders, kan het beter?

Onze bevindingen, conclusies en aanbevelingen werken wij in dit rapport nader uit. In hoofdstuk 2 plaatsen wij het convenant in zijn (historische) context. In hoofdstuk 3 beschrijven wij de bevindingen met betrekking tot de werking en effecten van het convenant. In hoofdstuk 4 presenteren wij onze conclusies en aanbevelingen voor een hernieuwde toekomstige samenwerking. Een toelichting op de aanpak van de evaluatie en de resultaten van de samenwerkingsscan is te vinden in respectievelijk bijlage 1 en 2.

In overleg met de begeleidingscommissie hebben wij gekozen voor een redelijk beknopte rapportage. Wij hopen dat betrokkenen bij de samenwerking Waddeneilanden zich de uitkomsten van de evaluatie zo snel en goed eigen kunnen maken.

---

¹) In het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* is afgesproken dat 'binnen vier jaar na ondertekening de uitwerking en effecten van de afspraken in dit convenant worden geëvalueerd'.

2. Convenant samenwerking Waddeneilanden

De samenwerking Waddeneilanden heeft een zekere historie. Al tijden wordt er samengewerkt, onder meer op diverse opgaven rondom (het beheer van) de Waddenzee. Sinds 2009 wordt er nauwer samengewerkt om de kwaliteit van het bestuur van de Waddeneilanden toekomstbestendig te borgen. In dit hoofdstuk plaatsen wij het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* in zijn (historische) context.

2.1 Convenant samenwerking Friese Waddeneilanden

'VAST op Koers'. Onder deze titel gaan de vier Friese Waddeneilanden in 2009 nauwer samenwerken. Het doel is de bestuurskracht te versterken, de efficiëntie te vergroten en de dienstverlening aan eilandbewoners te verbeteren. Texel vindt de samenwerking op dat moment nog te ver gaan. Het Rijk en de provincie Fryslân (2009) ondersteunen de samenwerking Friese Waddeneilanden. Hun bereidheid nauwer samen te werken, bekrachtigen bestuurders van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, provincie Fryslân en gemeenten Ameland, Schiermonnikoog, Terschelling en Vlieland door op 27 april 2009 het *Convenant samenwerking Friese Waddeneilanden* te ondertekenen²⁾.

Als het convenant na ruim vijf jaar wordt geëvalueerd, zijn betrokkenen bij de samenwerking Friese Waddeneilanden in het algemeen positief. De intergemeentelijke samenwerking is versterkt en de lijnen met het Rijk – een ambtelijke liaisonfunctie heeft de opbouw van een interdepartementaal netwerk ondersteund – en de provincie Fryslân zijn kort (Provincie Fryslân, 2015). Ook is Texel in 2014 toegetreten tot de gemeenschappelijke regeling c.q. het samenwerkingsverband De Waddeneilanden.

2.2 Convenant samenwerking Waddeneilanden

Onder meer de uitkomsten van de evaluatie en de toetreding van Texel tot het samenwerkingsverband De Waddeneilanden zijn aanleiding om het convenant aan te passen. De overwegingen om (opnieuw) een convenant te sluiten, zijn onder meer:

'Het welslagen van het samenwerkingsverband De Waddeneilanden en het welslagen van de samenwerkingsrelatie tussen de eilandgemeenten, de provincies en het Rijk, tot doel hebben bij te dragen aan de bestuurskracht van de zelfstandige eilandgemeenten opdat zij in staat zijn op adequate wijze invulling te geven aan hun maatschappelijke opgaven en wettelijke taken.'

'Partijen hun gezamenlijke interbestuurlijke inzet voor het welslagen van de samenwerking en afstemming (...) wensen te (her)bevestigen.'

Op 2 maart 2015 ondertekenen bestuurders van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, provincies Fryslân en Noord-Holland, samenwerkingsverband De Waddeneilanden en gemeenten Ameland, Schiermonnikoog, Terschelling, Texel en Vlieland het *Convenant samenwerking Waddeneilanden*. De beoogde bijdrage van het convenant aan de toekomstbestendige borging van de kwaliteit van het bestuur van de Waddeneilanden is uiteen te rafelen naar:

---

²⁾ De samenwerking Friese Waddeneilanden maakt deel uit van het *Programma Krachtig Bestuur* (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2009).

- Versterking intergemeentelijke samenwerking

Het convenant beoogt bij te dragen aan de versterking van de intergemeentelijke samenwerking opdat de eilandgemeenten 'in staat zijn op adequate wijze invulling te geven aan hun maatschappelijke opgaven en wettelijke taken'. Dat betreft zowel 'de dienstverlening aan inwoners en bezoekers' (*operationele uitvoering*, bijvoorbeeld door taken te verdelen) als 'het gezamenlijk *strategisch bestuurlijk optreden*' voor het adresseren van 'grensoverstijgende Wadden(zee)-gerelateerde taken'.

- Betere afstemming op specifieke situatie Waddeneilanden bij ontwikkeling van beleid en wet- en regelgeving

Het convenant beoogt bij te dragen aan een betere afstemming op de specifieke situatie van de Waddeneilanden bij de ontwikkeling van beleid en wet- en regelgeving. Daartoe geven de provincies en het Rijk 'zich bij hun taakuitvoering rekenschap' van dat er 'gelet op de specifieke eilandsituatie oog dient te zijn voor de lokale uitwerking van (gestapelde en knellende) wet- en regelgeving'.

In het convenant zijn afspraken gemaakt waaraan respectievelijk de eilandgemeenten, de provincies en het Rijk invulling zullen geven. Daarnaast spreken convenantpartners een interbestuurlijk dossierteam af, 'bestaande uit vertegenwoordigers van alle genoemde partijen, waarin periodiek afstemming plaatsvindt over zaken van gemeenschappelijk belang'.

Kader 1. Afspraken Convenant samenwerking Waddeneilanden

De Waddeneilanden

- 'Actief uitvoering geven aan de intergemeentelijke samenwerking om als zelfstandige gemeenten te komen tot verhoogde kwaliteit en toekomstbestendigheid van de dienstverlening aan inwoners en gasten.
- Daarbij rekenschap geven van het bestaande verschil wat betreft de intensiteit van de inhoudelijke samenwerking tussen de Friese Waddeneilanden en Texel.
- De eilander samenwerking als kader voor het gemeenschappelijk handelen beschouwen, hetgeen er niet aan in de weg staat dat de eilandgemeenten, indien dat in de rede ligt, ook met niet-convenantpartijen samenwerkingsrelaties kunnen aangaan of continueren, waarbij de overige gemeentelijke convenantpartijen tijdig actief zullen worden ingelicht.
- Waar dat opportuun is actief meewerken aan de uitwisseling van kennis en ervaringen ten aanzien van de BES-eilanden (Bonaire, St. Eustatius en Saba) als bijzondere gemeenten met de status van openbaar lichaam³⁾.

Provincie Fryslân en provincie Noord-Holland

- 'Zich zullen inspannen voor een integrale en gebiedsgerichte benadering ten aanzien van beleidsvorming en regelgeving, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke situatie van de Waddeneilanden.
  - Daarbij waar mogelijk en wenselijk onderling actief afstemming zoeken om divergerend beleid en uiteenlopende regelgeving ten aanzien van de eilanden en het Waddengebied te voorkomen.
  - Daarbij specifiek aandacht hebben voor het in stand houden van maatschappelijke voorzieningen ten behoeve van de leefbaarheid op de eilanden.
  - Waar mogelijk de gemeentelijke initiatieven met betrekking tot belangenbehartiging ten aanzien van de eilandgemeenten en het Waddengebied actief ondersteunen.'
-

³⁾ De Waddeneilanden hebben in de afgelopen vier jaar waar dat opportuun was actief meegewerkt aan de uitwisseling van kennis en ervaringen ten aanzien van de BES-eilanden. In overleg met de begeleidingscommissie wordt in de evaluatie niet nader ingegaan op deze afspraak.

Kader 1. Afspraken Convenant samenwerking Waddeneilanden (vervolg)

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

- 'Het op verzoek beschikbaar stellen van juridische kennis en expertise bij het nader inrichten van het samenwerkingsmodel.
  - Het meewerken aan de vormgeving van ambtelijke, bestuurlijke en politieke verbindingen tussen betrokken gemeenten en het samenwerkingsverband, waarbij de stevige democratische legitimering van de bovenlokale taakuitoefening een belangrijke randvoorwaarde vormt.
  - Het door middel van een ambtelijke liaisonfunctie bevorderen van de interdepartementale coördinatie op Rijksniveau ten aanzien van beleidsvoorbereiding en -uitvoering, met als uiteindelijk doel de totstandkoming van beter op de specifieke situatie van de Waddeneilandgemeenten afgestemde generieke wetgeving en beleidsuitvoering.'
-

2.3 Waddentoets

Hoewel het begrip 'Waddentoets' niet in het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* voorkomt, is in het kader van de evaluatie door betrokkenen bij de samenwerking Waddeneilanden diverse keren aan het begrip gerefereerd. Vooral op de Waddeneilanden leeft het begrip, onder meer naar aanleiding van een recent onderzoek van de Rekenkamercommissie De Waddeneilanden (2018) naar de inrichting en uitvoering van de Waddentoets.

Het begrip refereert aan een door het Kamerlid Jacobi in 2008 ingediende motie tijdens een debat naar aanleiding van een algemeen overleg over Staatsbosbeheer. Als de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de aanneming van de motie ontraadt, licht Kamerlid Jacobi de bedoeling van de motie toe: 'De bedoeling van de motie is om in het bijzonder met betrekking tot de erfpachtcanonregelingen ruimte te maken voor een toets. Negentig procent van de grond op de Waddeneilanden is in het bezit van Staatsbosbeheer en er is sprake van een geïsoleerde ligging. Dit alles maakt dat het redelijk is dat wij over een instrument beschikken om te bezien of regels in die bijzondere situatie werkbaar zijn. Ik wil (...) voor deze eilanden een soort praktische haalbaarheidstoets, omdat er sprake is van een bijzondere situatie, die zich nergens anders in Nederland voordoet' (Tweede Kamer, 2008c: 80-5628). Een iets gewijzigde motie wordt door de Tweede Kamer (2008b) aangenomen. In de motie verzoekt het Kamerlid Jacobi de regering 'de taakopdracht van de commissie De Jong waar nodig zodanig aan te passen dat deze commissie ook nagaat of het bij beoordeling van toekomstige regelgeving gewenst is, deze te onderwerpen aan een Waddentoets zodat kan worden nagegaan of deze regelgeving voor de Waddeneilanden een onevenredig nadelige uitwerking kan hebben' en 'het oordeel van de commissie De Jong over de bruikbaarheid van het instrument Waddentoets aan de Kamer voor te leggen' (Tweede Kamer, 2008a)⁴).

In het *Convenant samenwerking Friese Waddeneilanden* komt het begrip wel voor in de afspraak dat het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een verkenning organiseert 'waarbij aandacht gegeven zal worden aan de vraag op welke wijze de coördinatie op Rijksniveau kan worden verbeterd, met als uiteindelijk doel de totstandkoming van beter op de specifieke situatie van de Waddeneilandgemeenten afgestemde generieke wetgeving en beleidsuitvoering, analoog aan de gedachte achter de motie Jacobi inzake het instellen van een Waddentoets'.

---

⁴) De commissie De Jong concludeert dat de vraag naar de Waddentoets verder gaat dan de vraag of er gebiedsspecifieke omstandigheden zijn die de erfpachtsituatie op de Waddeneilanden anders maken. Het gaat de opdracht van de commissie De Jong te boven om te beoordelen of in het algemeen de situatie op de Waddeneilanden zich in een aantal praktische zaken onderscheidt van de situatie op het vaste land.

In de evaluatie van het convenant is als één van de successen benoemd dat het interbestuurlijk dossierteam heeft gezorgd voor betere afstemming en 'als borging van een praktijkgerichte invulling van de motie Jacobi' (Provincie Fryslân, 2015: 11). Ervaringen met de opbouw en het onderhoud van een interdepartementaal netwerk hebben geleid tot het idee dat een Waddentoets niet de vorm van een lijst bij een besluitvormingsdocument moet hebben. 'De benutting van een interdepartementaal netwerk van contactpersonen, gekoppeld aan regulier overleg, zal leiden tot een Waddentoets in de goede zin van het woord', is dan ook de conclusie van het samenwerkingsverband De Waddeneilanden in de notitie *Naar een bestuurskracht ondersteunend relatiemodel*. Een interdepartementaal netwerk is een veel effectievere vorm van betrokkenheid; betrokkenheid van de Waddeneilanden moet vooral ook plaatsvinden in het proces van beleidsontwikkeling en niet alleen op het moment van besluitvorming. Dat en een proactieve inbreng stelt de Waddeneilanden in staat gezamenlijk krachtiger te besturen (De Waddeneilanden, 2012a: 5).

Aan een dergelijke vorm van betrokkenheid refereert ook de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties tijdens de laatste begrotingsbehandeling. Bij de appreciatie van een ingediende motie voor een regiocheck, een begrip dat verwant is aan de Waddentoets, betoogt de minister dat Rijk en regio steeds meer gebiedsgericht aan het werk gaan⁵). Een regiocheck geeft volgens haar extra administratieve lasten (zie ook hoofdstuk 3).

Kader 2. Motie voor een regiocheck

Tijdens de begrotingsbehandeling van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is door de Kamerleden Van der Graaf en Van der Molen een motie ingediend voor een regiocheck. Ze zijn van mening dat het wenselijk is dat 'wet- en regelgeving die onevenredig nadelig uitpakt voor krimpregio's vroegtijdig wordtesignaleerd, zodat regelgeving vooraf passend kan worden gemaakt voor de regionale context of geanticipeerd kan worden op de nieuwe regels'. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties ontraadt de aanneming van de motie; Rijk en regio gaan steeds meer gebiedsgericht aan het werk. 'Er is vanuit het kabinet ook echt oog voor specifieke problemen, wensen, knelpunten in specifieke regio's, ook als het wat moeilijkere regio's zijn. Maar om nou een regiocheck te gaan doen die gelijk is in alle krimpregio's, is eigenlijk de verkeerde route, denk ik. Dat geeft extra administratieve lasten. Ik denk dat dat ons in onze gebiedsgerichte aanpak dus eigenlijk niet gaat helpen' (Tweede Kamer, 2018d: 26).

Een iets gewijzigde motie wordt door de Tweede Kamer (2018c) aangenomen. In de motie verzoeken de Kamerleden Van der Graaf en Van der Molen de regering 'een regiocheck uit te werken waarbij effecten van nieuw beleid en nieuwe wet- en regelgeving op relevante terreinen voor regio's onderhevig aan bevolkings- en huishoudensdaling vooraf inzichtelijk worden gemaakt en regionaal maatwerk mogelijk te maken met oog op het versterken van economie en leefbaarheid in krimpregio's' (Tweede Kamer, 2018b).

---

⁵) Beleid en wet- en regelgeving van het Rijk moet ook voldoen aan bepaalde normen. In 2015 gaf het Rijk de brochure *Samen werken aan succesvol beleid* uit, waarin die normen zijn samengevat. De bestuurlijke normen hebben betrekking op dat het Rijk goed uitdenkt hoe onder anderen gemeenten beleid kunnen uitvoeren. Eén van de bestuurlijke normen heeft specifiek betrekking op grensregio's en is verwant met een Waddentoets in de goede zin van het woord: 'Er is rekening gehouden met de invloed van het beleid op de grensregio's. Als de effecten op deze regio's groot zijn, dan moet daarover overlegd worden met gemeenten, grensprovincies en buurlanden'. Destijds had het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een BDF Adviesteam gevormd om departementen te helpen om beleid en wet- en regelgeving volgens de normen te ontwikkelen (Ministerie van Binnenlandse Zaken, 2015: 3).

3. Bevindingen werking en effecten

Hoe is de samenwerking tussen de convenantpartners, zoals bedoeld in het convenant verlopen? En in hoeverre heeft het convenant bijgedragen aan de versterking van de intergemeentelijke samenwerking, evenals aan een betere afstemming op de specifieke situatie van de Waddeneilanden bij de ontwikkeling van beleid en wet- en regelgeving?

In dit hoofdstuk beschrijven wij de bevindingen met betrekking tot de werking en effecten van het *Convenant samenwerking Waddeneilanden*.

3.1 Over welke samenwerking gaat het

Wat opvalt, is dat 'de samenwerking zoals bedoeld in het convenant' niet een eenduidig begrip is. In de interviews kwam dat bijvoorbeeld naar voren bij de vraag waarop betrokkenen terugkijkend op de samenwerking in het kader van het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* in de afgelopen vier jaar het meest trots zijn. Niet alleen refereert de één aan het samenwerkingsverband De Waddeneilanden en de ander aan de samenwerkingsrelatie tussen de eilandgemeenten, de provincies en het Rijk. Ook zijn er betrokkenen die refereren aan de samenwerking tussen de Friese Waddeneilanden en provincie Fryslân (Streekwerk Waddeneilanden⁶) of de samenwerking van Texel in de Kop van Noord-Holland met onder anderen provincie Noord-Holland.

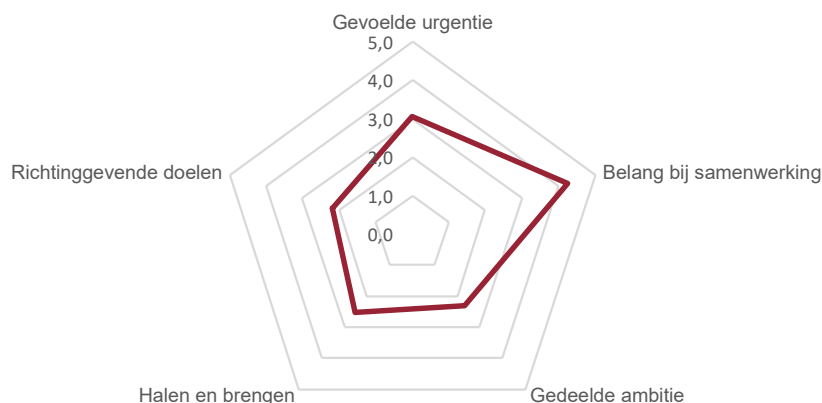
Figuur 1. Percepties over welke samenwerking het gaat

Vooraf blijkt uit de analyse dat laag wordt gescoord op een aantal succesfactoren die gaan over *waarom* wordt samengewerkt. Er is spraakverwarring over waar de samenwerking Waddeneilanden voor staat en gaat, zowel bij/tussen de eilandgemeenten als bij de provincies en het Rijk. De enigszins abstracte ambities 'versterking intergemeentelijke samenwerking' en 'betere afstemming bij ontwikkeling van beleid en wet- en regelgeving' worden wel gedeeld maar over welke inhoudelijke opgaven het dan gaat en wat convenantpartners daarop willen bereiken, is niet duidelijk. 'Niet zozeer omdat er geen inhoud is (er is inhoud genoeg), maar omdat geen heldere keuzen zijn gemaakt', verwoordt een betrokkene bij de samenwerking Waddeneilanden treffend.

In de samenwerkingsscan die door de convenantpartners is ingevuld, wordt hoog gescoord op de succesfactor dat alle convenantpartners belang hebben bij de samenwerking. Ook geeft driekwart aan dat de stelling 'er is sprake van urgentiegevoel bij alle convenantpartners' (een beetje) van toepassing is. Opvallend laag wordt echter gescoord op de succesfactor dat de samenwerking is gebaseerd op een heldere, gezamenlijk gevoelde ambitie. Het lijkt erop dat bij het opnieuw sluiten van een convenant ambities onvoldoende zijn gedeeld.

⁶) In Streekwerk Waddeneilanden is ook Wetterskip Fryslân betrokken.

In ieder geval wordt in de samenwerkingsscan laag gescoord op de succesfactor dat convenant-partners open uitspreken wat ze komen halen (wat willen ze dat de samenwerking oplevert) en brengen (wat willen ze in de samenwerking stoppen). Ook geeft slechts een kwart aan dat de stelling 'de ambitie is vertaald in richtinggevende doelen' (een beetje) van toepassing is.

Figuur 2. Score op de succesfactoren die gaan over het waarom van de samenwerking

Dat het nog niet zo'n gekke vraag is over welke samenwerking het eigenlijk gaat, maakt een globale inventarisatie van bestaande samenwerkingsrelaties en -verbanden duidelijk. In de interviews werd in dit verband ook wel gerefereerd aan begrippen als 'bestuurlijke drukte' en 'bestuurlijke spaghetti'⁷⁾. Als het gaat om de dienstverlening aan inwoners en bezoekers (operationele uitvoering), is er niet alleen het samenwerkingsverband de Waddeneilanden maar zijn er ook samenwerkingsrelaties tussen twee (of drie of vier) eilandgemeenten onderling evenals tussen eilandgemeenten en gemeenten op het vaste land om taken te verdelen.

En ook als het gaat om strategisch bestuurlijk optreden, zijn er niet alleen het samenwerkingsverband De Waddeneilanden en het interbestuurlijk dossierteam maar zijn er ook samenwerkingsverbanden als Fries Bestuurlijk Overleg Krimp, Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord, Regiecollege Waddengebied, Stuurgroep Energieregio Fryslân en Waddenfonds om af te stemmen en grensoverstijgende Wadden-gerelateerde taken te adresseren. Er wordt dus volop samengewerkt, maar wat wordt nu waar opgepakt? En wat is precies de toegevoegde waarde van het convenant?

Als verklaring voor de spraakverwarring over waar de samenwerking Waddeneilanden voor staat en gaat, is in de interviews ook het relatief grote aantal personele wisselingen in de afgelopen vier jaar genoemd. Van alle bestuurders die het convenant hebben ondertekend, zijn er nog slechts twee betrokken, waarvan één in een andere functie. Ook bij de ambtelijke liaisonfunctie, de secretaris van het samenwerkingsverband De Waddeneilanden en diverse gemeentesecretarissen zijn er personele wisselingen geweest. Het maakt dat het waarom van de samenwerking Waddeneilanden volgens diverse betrokkenen steeds opnieuw moet worden uitgelegd.

⁷⁾ Overigens werd in de interviews aangegeven dat de bestuurlijke drukte en bestuurlijke spaghetti rondom (het beheer van) de Waddenzee nog groter is. Niet voor niets is het voornemen van het Rijk tot één beheerautoriteit voor de Waddenzee te komen (Tweede Kamer, 2018a).

Dat neemt niet weg dat de lijnen in het algemeen nog kort zijn, zowel tussen de eilandgemeenten als met de provincies en het Rijk. De relatief hoge scores in de samenwerkingsscan op de succesfactoren respectvolle relaties (persoonlijke relaties, vertrouwen) en gevoel van gelijkwaardigheid (zeggenschap, bijdragen) bevestigen dit. Op andere succesfactoren die gaan over *hoe* wordt samengewerkt, wordt laag gescoord. Zo geeft slechts een derde aan dat de stelling 'de rollen en verantwoordelijkheden van convenantpartners zijn helder zijn belegd' (een beetje) van toepassing is (vergelijk Rekenkamercommissie De Waddeneilanden, 2018). En slechts een kwart geeft aan dat de stelling 'de samenwerking beschikt over voldoende hulpbronnen zoals mensen en middelen' (een beetje) van toepassing is.

3.2 Versterking intergemeentelijke samenwerking

3.2.1 Verloop samenwerking

De afspraak in het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* is dat de eilandgemeenten actief uitvoering geven aan de intergemeentelijke samenwerking. Zowel om 'te komen tot verhoogde kwaliteit en toekomstbestendigheid van de dienstverlening aan inwoners en bezoekers' (operationele uitvoering) als om 'het gezamenlijk strategisch bestuurlijk optreden' te bevorderen op lokaal, regionaal en (inter)nationaal niveau.

De intergemeentelijke samenwerking krijgt eerst en vooral vorm in de gemeenschappelijke regeling De Waddeneilanden⁸⁾ die ondersteunende processen en voorbereidende beleidstaken uitvoert. In de afgelopen vier jaar is de gemeenschappelijke regeling aangepast. De belangrijkste aanpassing is dat raadsleden geen deel meer uitmaken van het bestuur. Het algemeen bestuur bestaat nu uit alle leden van de colleges van burgemeester en wethouders van de eilandgemeenten. Het dagelijks bestuur bestaat uit de burgemeesters van de eilandgemeenten. De bestuursorganen worden bijgestaan door de directieraad en de secretaris evenals een klein Waddenkantoor in Harlingen. Daarnaast zijn er zo'n vijftien overleggen, waarin De Waddeneilanden bestuurlijk vertegenwoordigd zijn (zie ook paragraaf 3.1) (De Waddeneilanden, 2018c).

Uit de interviews blijkt dat betrokkenen bij de samenwerking Waddeneilanden (de kwaliteit van) het verloop van de intergemeentelijke samenwerking verschillend hebben ervaren. Dat betreft zowel de operationele uitvoering als het strategisch bestuurlijk optreden. De beelden, ook die van de eilandgemeenten zelf, variëren van trots op de intergemeentelijke samenwerking – de Waddeneilanden werken veel en goed samen; het samenwerkingsbewustzijn is gegroeid, bestuurders stellen zich kwetsbaar op en gunnen elkaar succes – tot dat de dynamiek in de gemeenschappelijke regeling niet altijd effectief is en de samenwerking nog te vrijblijvend is. Dat laatste, dat de intergemeentelijke samenwerking te vrijblijvend is, is in de spiegelsessie door de convenantpartners (h)erkend.

Specifiek wat betreft de dienstverlening aan inwoners en bezoekers (operationele uitvoering) blijkt uit de interviews en de spiegelsessie dat de zelfredzaamheid van de eilandgemeenten groot is. Ook uit een recent bestuurskrachtonderzoek voor één van de eilandgemeenten blijkt dat de basisdienstverlening op orde is (BMC Advies, 2018). Tegelijkertijd wijzen diverse betrokkenen bij de samenwerking Waddeneilanden erop dat de toekomstbestendigheid ervan, onder meer door decentralisaties in het ruimtelijk- en sociaal domein, nog altijd kwetsbaar is.

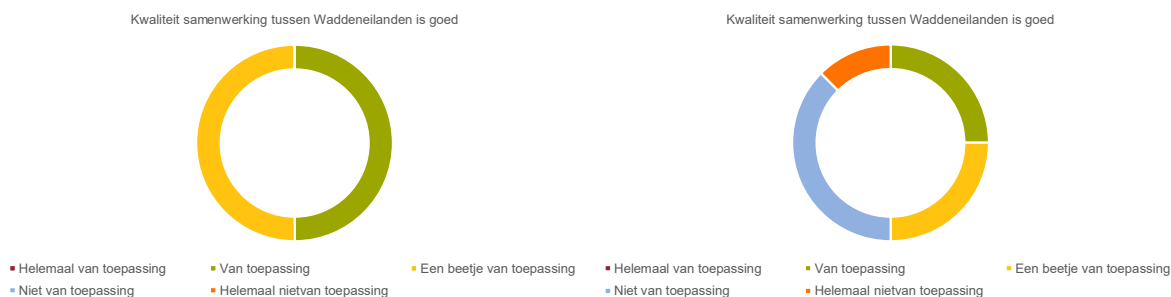
---

⁸⁾ Wat opvalt, is dat in het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* niet wordt gerefereerd aan de gemeenschappelijke regeling De Waddeneilanden. Bij een aantal betrokkenen bij de samenwerking Waddeneilanden leidt dat tot enige onduidelijkheid over hoe het convenant en de gemeenschappelijke regeling zich tot elkaar verhouden. Bij het *Convenant samenwerking Friese Waddeneilanden* was het evenwel de bedoeling dat de nauwere samenwerking tussen de vier Friese Waddeneilanden zou worden geregeld in een gemeenschappelijke regeling.

Ook het bestuurskrachtonderzoek oordeelt dat zelfredzaamheid zijn grenzen heeft. Voor de bestuurskracht is het volgens het onderzoek nodig dat 'er op een aantal onderwerpen schaalvoordelen (kwaliteit, kosten) bereikt worden. Het draait om slim organiseren enerzijds (bedrijfsvoering, eiland overstijgende opgaven) en grondgebonden kennis en maatwerk anderzijds' (BMC Advies, 2018: 29). Uit de interviews blijkt evenwel dat de intergemeentelijke samenwerking in de afgelopen vier jaar niet zozeer is doorontwikkeld als wel gecontinueerd. Van een intensievere samenwerking van het collectief met gemeenten op het vaste land of een forse investering in het ontwikkelen van gemeenschappelijke regie vanuit het Waddenkantoor – iets dat provincie Fryslân (2012) in haar visie op de bestuurlijke inrichting nuttig of noodzakelijk achtte – is bijvoorbeeld niet of nauwelijks sprake. De beelden op nut en noodzaak daarvan lopen tussen de eilandgemeenten ook uiteen.

Specifiek wat betreft het strategisch bestuurlijk optreden is het onderscheid tussen incidentele samenwerking en structurele samenwerking relevant. Uit de interviews en de spiegelsessie blijkt dat als zich een situatie voordoet, zoals recent de calamiteit met overboord geslagen containers maar ook bij knellende wet- en regelgeving, de eilandgemeenten elkaar snel weten te vinden en veelal via politiek-bestuurlijke contacten ongewenste effecten op de Waddeneilanden weten te adresseren. Uit de interviews blijkt ook dat de structurele samenwerking in de afgelopen vier jaar zwakker is ontwikkeld. Wel is geprobeerd de voorbereidende beleidstaken te intensiveren via een bij de gemeenschappelijke regeling De Waddeneilanden behorend programmaplan (De Waddeneilanden, 2018). 'Maar het is allemaal te vrijblijvend en de samenwerking is veel minder ver gevorderd dan nodig in het belang van de eilandbewoners', verwoordt een betrokkene bij de samenwerking Waddeneilanden het scherp.

Uit de samenwerkingsscan blijkt dat de eilandgemeenten de kwaliteit van de intergemeentelijke samenwerking zelf significant hoger waarderen dan de andere convenantpartners. In de spiegelsessie is verdiept wat dit verschil verklaart. Andere convenantpartners ervaren dat de Waddeneilanden politiek-bestuurlijk 'snel' zijn maar dat de ambtelijke opvolging 'traag' is. Ook ervaren ze de inbreng van de Waddeneilanden in het proces van beleidsontwikkeling als weinig proactief. In de spiegelsessie is door de eilandgemeenten (h)erkend dat door het uitblijven van scherpe, gezamenlijke keuzen vooraf – ambities en ambtelijke capaciteit zijn daardoor ook onvoldoende op elkaar afgestemd – de Waddeneilanden niet altijd in staat zijn gezamenlijk krachtig te besturen, zoals bedoeld in de notitie *Naar een bestuurskracht ondersteunend relatiemodel* (De Waddeneilanden, 2012).

Figuur 3. Percepties eilandgemeenten (links) en andere convenantpartners (rechts) over de kwaliteit van de intergemeentelijke samenwerking

Als verklaring voor dat samenwerking tussen de eilandgemeenten soms best lastig is, zijn in de interviews de bereikbaarheid van de Waddeneilanden, de lokale cultuur en het specifieke karakter van elk eiland en het onderscheid tussen de Friese Waddeneilanden en Texel genoemd⁹⁾. Wat dat laatste betreft, liggen de Waddeneilanden niet alleen in een andere provincie¹⁰⁾. Ook wordt er door die provincies anders tegen de samenwerking voor een toekomstbestendige borging van de kwaliteit van het bestuur aangekeken; de bestuurskracht van de eilandgemeenten en doorontwikkeling van de samenwerking is voor provincie Fryslân belangrijker dan voor provincie Noord-Holland, gelet op de gevoelde kwetsbaarheid van respectievelijk de Friese Waddeneilanden en Texel¹¹⁾.

3.2.2 Bijdrage aan versterking intergemeentelijke samenwerking

Wat precies de bijdrage van het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* aan de versterking van de intergemeentelijke samenwerking is, laat zich niet gemakkelijk beschrijven. Dat komt door de diversiteit aan bestaande samenwerkingsrelaties en -verbanden, evenals de variëteit aan beelden op het verloop van de intergemeentelijke samenwerking. In de samenwerkingsscan wordt ook relatief laag gescoord op succesfactoren die gaan over *wat* de samenwerking oplevert, zoals dat de samenwerking de convenantpartners betekenisvolle resultaten oplevert.

Uit de interviews komt het beeld naar voren dat het convenant meer of minder expliciet heeft bijgedragen aan het bestendigen van de intergemeentelijke samenwerking. Aanvullende afspraken voor een verhoogde kwaliteit en toekomstbestendigheid van de dienstverlening aan inwoners en bezoekers (operationele uitvoering) zijn in de afgelopen vier jaar niet zozeer gemaakt. De verdeling van taken bijvoorbeeld is ongeveer gelijk aan die in de periode 2009-2015.

En het gezamenlijk optreden als zich een situatie voordoet is blijvend sterk, maar de structurele samenwerking is – hoewel voortgang is geboekt op projecten om zelfvoorzienend te zijn in energie (één van de onderwerpen in het programmaplan) – zwakker ontwikkeld. Enigszins paradoxaal lijkt het convenant te hebben bijgedragen aan een op lobby gerichte intergemeentelijke samenwerking.

3.3 Betere afstemming op specifieke situatie Waddeneilanden

3.3.1 Verloop samenwerking

De afspraken in het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* hebben kortweg betrekking op dat de provincies en het Rijk oog hebben voor de lokale uitwerking van beleid en wet- en regelgeving. Daarnaast is de afspraak dat er periodiek afstemming plaatsvindt over zaken van gemeenschappelijk belang in het interbestuurlijk dossierteam.

---

⁹⁾ Illustratief voor hoe het onderscheid tussen de Friese Waddeneilanden en Texel doorwerkt in de praktijk, zijn de reacties op de omgevingsvisies van respectievelijk provincie Fryslân en provincie Noord-Holland. Op het *Koersdocument Omgevingsvisie Fryslân* is door het samenwerkingsverband De Waddeneilanden een gezamenlijke reactie verstuurd namens de (Friese) Waddeneilanden. Op de *Omgevingsvisie NH 2050* is door de samenwerkende gemeenten 'Holland boven Amsterdam', waaronder Texel, een gezamenlijke reactie verstuurd.

¹⁰⁾ De ligging in een andere provincie brengt met zich mee dat de Friese Waddeneilanden en Texel bijvoorbeeld deel uitmaken van een andere omgevingsdienst/regionale uitvoeringsdienst en een andere veiligheidsregio.

¹¹⁾ Provincie Fryslân (2012: 7) noemt in haar visie op de bestuurlijke inrichting – die de eilandgemeenten overigens onderschrijven (De Waddeneilanden, 2012) – de bijzondere positie van de eilandgemeenten 'gelet op de eisen die vanuit het belang van de inwoners gesteld moeten worden aan het functioneren van het lokale bestuur (...) een kwetsbare oplossing die een aanhoudende inzet op de samenwerkingsrelatie vraagt van de lokale bestuurders'.

Een betere afstemming op de specifieke situatie van de Waddeneilanden heeft niet of nauwelijks vorm gekregen via het interbestuurlijk dossierteam. Het interbestuurlijk dossierteam is namelijk voor het laatst op 13 juni 2016 bij elkaar gekomen. Als belangrijkste verklaring is in de interviews een gebrek aan agendapunten genoemd. Zowel de eilandgemeenten als de provincies en het Rijk waren verlegen over zaken van gemeenschappelijk belang. 'Het was zoeken om tot dossiers te komen', verwoordt een betrokkene bij de samenwerking Waddeneilanden. Enkele betrokkenen geven in dit verband aan bestuurlijke betrokkenheid te hebben gemist. Ze refereren daarbij aan de periode 2009-2015, waarin periodiek ook bestuurlijke afstemming zou hebben plaatsgevonden over zaken van gezamenlijk belang. Dat in de samenwerkingsscan de kwaliteit van de samenwerking tussen de eilandgemeenten, de provincies en het Rijk gemiddeld iets lager wordt gewaardeerd dan die van de intergemeentelijke samenwerking past hierbij.

Dat neemt niet weg dat op diverse dossiers ervaring is opgedaan met de afstemming op de specifieke situatie van de Waddeneilanden. In paragraaf 3.1 zijn al voorbeelden de revue gepasseerd die ook staan voor een integrale en gebiedsgerichte benadering door de provincies. Streekwerk Waddeneilanden heeft specifiek aandacht voor het in stand houden van maatschappelijke voorzieningen voor de leefbaarheid op de Friese Waddeneilanden. En in De Kop Werkt! gaat de aandacht uit naar het benutten van economische kansen die de kracht van de regio versterken. (Rondom de integrale en gebiedsgerichte benadering vindt overigens ook bestuurlijke afstemming plaats). Onderlinge afstemming tussen de provincies om uiteenlopend beleid en wet- en regelgeving te voorkomen vindt waar wenselijk plaats, wat in de praktijk vooral rondom (het beheer van) de Waddenzee het geval is.

Aanvankelijk vond er in het interbestuurlijk dossierteam ook afstemming plaats op een aantal dossiers, zoals over de te hanteren maatstaf voor het landoppervlak bij de berekening van de algemene uitkering uit het gemeentefonds. De ambtelijke liaisonfunctie bevorderde de interdepartementale afstemming. Ook nu ondersteunt de ambtelijke liaisonfunctie door het leggen van contacten bij de opbouw van een interdepartementaal netwerk, zoals ook één van de casussen in het onderzoek van de Rekenkamercommissie De Waddeneilanden (2018) laat zien. En het Rijk betreft de Waddeneilanden in processen van beleidsontwikkeling, zoals de *Gebiedsagenda Wadden 2050*¹²⁾.

Kader 3. Casus btw-wijziging Waddenveren

In de evaluatie is conform de opdracht onderzoek gedaan naar een andere casus, de btw-wijziging Waddenveren. Deze casus blijkt een fraaie illustratie van enkele patronen in de samenwerking en afstemming.

De casus btw-wijziging Waddenveren gaat over een wijziging in de btw-vrijstelling voor veerdiensten. De wijziging is noodzakelijk, omdat Nederland de regeling zoals voorgeschreven door de Europese btw-richtlijn te ruim toepast.

De Waddeneilanden voelen zich overvallen door de wijziging in de btw-vrijstelling die ook gevolgen heeft voor de Waddenveren. Op Prinsjesdag 2017 worden de burgemeesters van de eilandgemeenten door het Ministerie van Financiën geïnformeerd over dat het ministerie enkele dagen eerder een bespreking heeft gehad met de rederijen Doeksen, TESO en Wagenborg over de in het *Belastingplan 2018* bekend te maken wijziging in de btw-vrijstelling voor veerdiensten.

---

¹²⁾ De laatste keer dat in de Tweede Kamer de Waddentoets aan de orde komt, is tijdens een overleg van de vaste commissie voor Infrastructuur en Waterstaat op 24 januari 2018 over het Waddenzeebeleid. Gevraagd naar hoe de Waddentoets invulling krijgt, antwoordt de Minister van Infrastructuur en Waterstaat: 'Er is gevraagd naar de Waddentoets, naar aanleiding van wat ooit de motie Jacobi was. Toekomstige regelgeving wordt inderdaad kabinetsbreed getoetst op uitvoerbaarheid voor de eilanden en de Waddeneilanden worden op dit moment ook volop betrokken bij onder andere de voorbereidingen voor de *Gebiedsagenda Wadden 2050*' (Tweede Kamer, 2018e: 23).

Kader 3. Casus btw-wijziging Waddenveren (vervolg)

De eilandgemeenten weten elkaar snel te vinden in een gezamenlijke woordvoeringslijn, waarin ze aangeven onaangenaam verrast te zijn. Ook zoeken ze contact met de directies van de rederijen om op hoofdlijnen de gevolgen duidelijk te krijgen. Eén en ander leidt tot een lobbybrief aan de leden van de Tweede Kamer d.d. 31 oktober 2017, waarin de Waddeneilanden zich ook afvragen of de Waddentoets op een goede wijze is toegepast. Diverse leden van de vaste commissie voor Financiën stellen in een overleg over het *Belastingplan 2018* vragen over de gevolgen van de wijziging in de btw-vrijstelling voor de Waddenveren c.q. de eilandbewoners. Een motie die de regering verzoekt in overleg met de Waddeneilanden en de rederijen te komen tot een plan met concrete maatregelen die rekening houden met de situatie van de eilandbewoners, wordt door de Tweede Kamer aangenomen.

In de organisatie van het overleg met de Waddeneilanden en de rederijen – het eerste overleg vindt 5 februari 2018 plaats – bevordert de ambtelijke liaisonfunctie de interdepartementale coördinatie. Onder meer op basis van de vervoerplannen van de rederijen worden de gevolgen van de wijziging in de btw-vrijstelling voor de Waddenveren c.q. de eilandbewoners in beeld gebracht en wordt gesproken over een compensatiemaatregel. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft nadrukkelijk oog voor de lokale uitwerking van de wijziging in de wet- en regelgeving en doet, nadat andere mogelijkheden voor compensatie zijn afgefallen, zelf een voorstel om voor een eenmalige tegemoetkoming¹³).

De eilandgemeenten gaan in november 2018 akkoord met het voorstel.

Uit de interviews blijkt dat betrokkenen bij de samenwerking Waddeneilanden de casus btw-wijziging Waddenveren verschillend hebben ervaren. De beelden variëren van een bevestiging dat de Waddeneilanden leemtes die het Rijk laat vallen dicht moet lopen tot een bevestiging dat het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties staat voor de Waddeneilanden. Ook blijkt de verdeling van het bedrag tussen de eilandgemeenten nog voor de nodige hoofdbrekens te hebben gezorgd.

In de spiegsessie is een goed gesprek gevoerd over de casus btw-wijziging Waddenveren. Vanuit het Rijk is er begrip dat de Waddeneilanden zich overvallen voelden; de Waddeneilanden zijn aanvankelijk niet goed betrokken. Tegelijkertijd is naar aanleiding van onze constatering dat de casus voor geen van de convenantpartners aanleiding was om het interbestuurlijk dossierteam bij elkaar te roepen, gesproken over hoe de belangenbehartiging door de Waddeneilanden en het convenant elkaar kunnen versterken.

In de interviews zijn ook voorbeelden genoemd waar zowel de provincies als het Rijk niet altijd voldoende oog hebben gehad voor de lokale uitwerking van (gestapelde en knellende) wet- en regelgeving. Betrokkenen bij de samenwerking Waddeneilanden hebben (de kwaliteit van) het verloop van de samenwerking tussen de eilandgemeenten, de provincies en het Rijk dan ook verschillend ervaren. De beelden variëren van dat de provincies en het Rijk staan voor de Waddeneilanden, via dat het zoeken is naar dossiers, tot dat het Rijk leemtes laat vallen. Dat laatste leeft, ook naar aanleiding van het onderzoek van de Rekenkamercommissie De Waddeneilanden, vooral bij een aantal eilandgemeenten. Illustratief is de toelichting in een door de gemeenteraad van Terschelling aangenomen amendement dat ‘de Rijksoverheid zijn rol moet pakken’ (Gemeente Terschelling, 2018) en een pleidooi voor een Waddenlobbyist in de *Leeuwarder Courant* (2019: 28). ‘Wij moeten een lobbyist naar Den Haag sturen om de leemtes die de ministeries laten vallen dicht te lopen’.

---

¹³) Naar aanleiding van de tijdens de begrotingsbehandeling van het Ministerie van Binnenlandse Zaken ingediende motie voor een regiocheck, gebruikt de minister de compensatiemaatregel als voorbeeld voor dat het Rijk oog heeft voor specifieke situaties: Een voorbeeld is dat wij bij de Waddeneilanden hebben gezien dat, nadat er btw werd ingevoerd voor de Waddenveren, het voor de bewoners van de Waddeneilanden duurder werd om naar het vaste land te komen, waar vaak voor hen noodzakelijke voorzieningen zijn. Dat kan gaan over zorg, over onderwijs of over werk. Ik heb onlangs een voorstel gedaan om dat probleem op te lossen voor de Waddenbewoners. Inmiddels hebben de gemeenten daar mij laten weten heel blij te zijn met deze oplossing’ (Tweede Kamer, 2018d: 25-26).

De Rekenkamercommissie De Waddeneilanden (2018: 56) schrijft over een paradox: 'De gedachte achter de Waddentoets is dat de provincies en het Rijk aan de voorkant van nieuwe of te wijzigen wet- en regelgeving goed hun huiswerk doen, maar in de praktijk wordt er juist veel (extra) bestuurskracht en strategische inzet van de (samenwerkende) eilandgemeenten gevraagd om ongewenste effecten (...) op de eilanden te voorkomen of tegen te gaan'. Er zijn echter ook betrokkenen van de eilandgemeenten die er in de interviews op wijzen dat de verwachtingen bij de Waddentoets niet realistisch zijn (een lijst bij een besluitvormingsdocument geeft schijnzekerheid).

3.3.2 Bijdrage aan betere afstemming bij ontwikkeling van beleid en wet- en regelgeving

Ook bij het beschrijven van wat precies de bijdrage is van het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* aan een betere afstemming op de specifieke situatie van de Waddeneilanden, maken de variëteit aan beelden op het verloop van de samenwerking tussen de eilandgemeenten, de provincies en het Rijk het er niet gemakkelijker op. Wat echter vooral opvalt, is dat waar het *Convenant samenwerking Friese Waddeneilanden* werd ervaren als een praktijkgerichte invulling van de Waddentoets (Provincie Fryslân, 2015) vandaag de dag de roep om een Waddentoets op een aantal Waddeneilanden luid en duidelijk klinkt. Uit de interviews komt het beeld naar voren dat het idee van een Waddentoets in de goede zin van het woord – de benutting van een interdepartementaal netwerk gekoppeld aan regulier overleg (De Waddeneilanden, 2012a) – is verwaterd; van een eenduidig begrip is geen sprake meer. Het convenant heeft niet bijgedragen aan het door de Waddeneilanden actief uitbouwen van het interdepartementaal netwerk, noch aan een periodieke afstemming over zaken van gemeenschappelijk belang (interbestuurlijk dossierteam).

Het convenant heeft meer of minder expliciet wel bijgedragen aan korte lijnen met de provincies en het Rijk (ambtelijke liaisonfunctie), evenals aan dat de provincies en het Rijk oog hebben voor de uitwerking van beleid en wet- en regelgeving. Maar uit de interviews komt ook het beeld naar voren dat er niet altijd sprake is van een goede afstemming op de specifieke situatie van de Waddeneilanden bij de ontwikkeling van beleid en wet- en regelgeving. Het convenant is niet even breed bekend binnen de provincies en het Rijk. Bovendien blijkt dat de wens voor een betere afstemming niet alleen voortkomt uit nieuw(e) beleid en wet- en regelgeving, maar ook uit (demografische) ontwikkelingen op de Waddeneilanden zelf (vergelijk Rekenkamercommissie De Waddeneilanden, 2018).

Dat alles maakt dat in de praktijk De Waddeneilanden nogal eens kiezen voor een lobby via politiek-bestuurlijke contacten. De Waddeneilanden blijken dan een sterk 'merk'. Deze belangenbehartiging versterkt alleen niet zozeer de werking van het convenant, maar komt in de plaats van het convenant waardoor het op andere convenantpartners soms enigszins 'explosief' overkomt. De Waddeneilanden hebben niet of nauwelijks gebruikt gemaakt van actieve ondersteuning van de belangenbehartiging door de provincies¹⁴) en/of de kennis en expertise van het Rijk, zoals afgesproken in het convenant.

---

¹⁴) Zowel het Samenwerkingsverband Noord-Nederland als de provincie Noord-Holland hebben voor belangenbehartiging een lobbyist in dienst.

4. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk presenteren wij onze conclusies en aanbevelingen voor een hernieuwde toekomstige samenwerking.

4.1 Een bijzonder arrangement met veel potentie ...

Conclusie 1

Het convenant samenwerking Waddeneilanden is een bijzonder arrangement met veel potentie

Wij concluderen dat het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* een bijzonder arrangement is met veel potentie. De toekomstbestendige borging van de kwaliteit van het bestuur van de Waddeneilanden vraagt om een specifieke gebiedsbenadering en een duurzame samenwerking tussen de eilandgemeenten. Met de ondertekening van het convenant vier jaar geleden (her)bevestigden de eilandgemeenten, de provincies en het Rijk hun gezamenlijke interbestuurlijke inzet voor het welslagen van de samenwerking en afstemming.

'Diverse gemeenten zouden jaloers zijn op zo'n arrangement', verwoordt een betrokkene bij de samenwerking Waddeneilanden treffend. Ons is opgevallen dat de convenantpartners zich echt betrokken voelen op de Waddeneilanden. De positieve ervaringen met het eerdere *Convenant samenwerking Friese Waddeneilanden* – onder meer met een Waddentoets in de goede zin van het woord – en de toetreding van Texel tot het samenwerkingsverband De Waddeneilanden onderstrepen de potentie van het arrangement.

De toekomstbestendige borging van de kwaliteit van het bestuur van de Waddeneilanden vraagt een aanhoudende inzet op de samenwerking

4.2 ... dat onvoldoende op waarde is geschat en benut

Conclusie 2

De potentie van het Convenant samenwerking Waddeneilanden is onvoldoende op waarde geschat en benut

Toch moeten wij concluderen dat de potentie van het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* onvoldoende op waarde is geschat en benut. Kijkend naar hoe de samenwerking tussen de convenantpartners is verlopen, is ons opgevallen dat er spraakverwarring is over waar de samenwerking Waddeneilanden voor staat en gaat. Er is een variëteit aan beelden op het verloop van zowel de intergemeentelijke samenwerking als de samenwerking tussen de eilandgemeenten, de provincies en het Rijk. Het relatief grote aantal personele wisselingen in de afgelopen vier jaar is daarvoor mede een verklaring.

De vraag is gesteld 'welke boot is gemist' door het onvoldoende op waarde schatten en benutten van het convenant. Het is niet zo dat de kwaliteit van het bestuur van de Waddeneilanden onder de maat is, al is er wel sprake van gevoelde kwetsbaarheid. Kijkend naar de intergemeentelijke samenwerking is de zelfredzaamheid van de eilandgemeenten groot (de basisdienstverlening is op orde) en weten de eilandgemeenten elkaar snel te vinden als zich een situatie voordoet. De boot die is gemist, is dat het arrangement niet is benut om te komen tot een verhoogde kwaliteit en toekomstbestendigheid van de dienstverlening aan inwoners en bezoekers (operationele uitvoering). En ook niet om het gezamenlijk strategisch bestuurlijk optreden – structurele samenwerking, proactief grensoverstijgende Waddengerelateerde taken adresseren – te bevorderen. Daarvoor is de intergemeentelijke samenwerking te vrijblijvend.

Kijkend naar de betere afstemming op de specifieke situatie van de Waddeneilanden staan de provincies en het Rijk voor de Waddeneilanden. De boot die is gemist, is dat het arrangement niet is benut om het idee van een Waddentoets in de goede zin van het woord – de benutting van een interdepartementaal netwerk gekoppeld aan regulier overleg – handen en voeten te geven. Er is geen periodieke afstemming over zaken van gemeenschappelijk belang meer. En de lobby via politiek-bestuurlijke contacten waar De Waddeneilanden in de praktijk nogal eens voor kiezen, versterkt niet zozeer de werking van het convenant maar komt in de plaats van het convenant.

Conclusie 3

De samenwerking Waddeneilanden staat voor een principiële keuze

Wij concluderen dat de samenwerking Waddeneilanden voor een principiële keuze staat. Een heel belangrijk inzicht dat de evaluatie geeft, is dat de basis van de samenwerking dringend aandacht nodig heeft. De lage score op een aantal succesfactoren die gaan over het *waarom* van de samenwerking evenals het relatief grote aantal personele wisselingen in de afgelopen vier jaar – samenwerken is mensenwerk – onderstrepen dat. Een principiële keuze in de zin dat 'doormodderen' zonder aandacht voor de basis van de samenwerking misschien wel erger is dan stoppen (met alle consequenties van dien). Het kan beter. De toekomstbestendige borging van de kwaliteit van het bestuur van de Waddeneilanden vraagt onveranderd om een specifieke gebiedsbenadering en een duurzame samenwerking tussen de eilandgemeenten. Door het samenwerkingsverband De Waddeneilanden en de samenwerkingsrelatie tussen de eilandgemeenten, de provincies en het Rijk te baseren op een heldere, gezamenlijk gevoelde ambitie kan de samenwerking voor alle partners meer betekenisvolle resultaten opleveren.

Een heel belangrijk inzicht dat de evaluatie geeft, is dat de basis van de samenwerking dringend aandacht nodig heeft

4.3 Geef aandacht aan de basis (waarom werken we samen)

Aanbeveling 1

Maak gebruik van het momentum om de samenwerking Waddeneilanden te verstevigen

Wij constateren dat in ieder geval de ambtelijk betrokkenen bij de samenwerking Waddeneilanden het anders willen. De evaluatie heeft convenantpartners letterlijk bij elkaar gebracht. De deelnemers aan de spiegelsessie zien de toegevoegde waarde van structurele samenwerking en willen die verstevigen op in het bijzonder het thema leefkwaliteit. 'Een nieuwe impuls', 'meer scherpte in wat we verstaan onder samenwerking' en 'de evaluatie als springplank gebruiken voor deugdelijke samenwerking', zijn voorbeelden van wat de deelnemers aan de spiegelsessie hopen te bereiken.

Onze eerste aanbeveling is om dit momentum te gebruiken om de samenwerking Waddeneilanden te verstevigen. Wij constateren evenwel ook dat er bestuurlijk uiteenlopende beelden op de ambitie van de samenwerking lijken te zijn, niet in de laatste plaats tussen de Waddeneilanden. Het verstevigen van de samenwerking Waddeneilanden begint daarom met een bestuurlijk gesprek om tot een gezamenlijk gevoelde ambitie te komen, als kloppend hart van de toekomstige samenwerking. Wat willen de convenantpartners dat de samenwerking hen oplevert (halen) en wat willen ze in de samenwerking stoppen (brengen)? En wat is de toegevoegde waarde ten opzichte van bestaande samenwerkingsrelaties en -verbanden?

Aanbeveling 2

Breng focus aan in de inhoudelijke opgaven waarover de samenwerking gaat

Een heldere, gezamenlijk gevoelde ambitie vormt de brandstof van een samenwerking om opgaven aan te pakken. Onze tweede aanbeveling is om focus aan te brengen in de inhoudelijke opgaven waarover de samenwerking gaat. Want hoewel samenwerking met een aansprekende agenda niet als vanzelf goed gaat, gaat het zonder wel vaak fout (vergelijk Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2018).

Op een aansprekende agenda staan opgaven die betrokken partijen raken, als echt ervaren. Dat vraagt om scherpe, gezamenlijke keuzen. In ieder geval moet het gaan om opgaven waar elk van de Waddeneilanden belang bij heeft om ze gezamenlijk op te pakken. Net zoals dat de verwachtingen bij de inzet van andere partijen – in het bijzonder waarop samenwerking en afstemming met de provincies en/of het Rijk gewenst is – over en weer open uitgesproken moeten worden. Zo snijdt het mes aan twee kanten: het bevordert niet alleen het gezamenlijk strategisch bestuurlijk optreden – structurele samenwerking, proactief grensoverstijgende Wadden-gerelateerde taken adresseren – maar draagt ook bij aan een Waddentoets in de goede zin van het woord.

Aanbeveling 3   **Verken de mogelijkheden van een Regio Deal om de opgaven aan te pakken**

Om maatschappelijke opgaven met een sociale, ecologische of economische invalshoek aan te pakken, biedt het Rijk de mogelijkheid van een Regio Deal. Onze derde aanbeveling is om de mogelijkheden van een Regio Deal om de inhoudelijke opgaven aan te pakken te verkennen. Het voordeel van een Regio Deal is niet alleen dat het Rijk hiervoor middelen beschikbaar stelt. Ook en vooral dwingt een Regio Deal om het waarom van de samenwerking snel – naar verwachting zal in de loop van 2019 een nieuwe oproep worden gedaan om voorstellen in te dienen – heel scherp te maken. Het nadeel van een Regio Deal is dat het Rijk het voorstel ook niet kan selecteren; de voorstellen worden geanalyseerd aan de hand van een toetsingskader dat niet per se op de specifieke situatie van de Waddeneilanden is afgestemd. Ook dat kan in de verkenning van de mogelijkheden van een Regio Deal om de inhoudelijke opgaven aan te pakken worden meegenomen. Misschien volgt daar dan wel uit dat iets anders kansrijker is, als ook dan maar duidelijk is wat de eilandgemeenten, de provincies, het Rijk en eventuele andere partijen willen dat de samenwerking hen oplevert (halen) en wat ze in de samenwerking willen stoppen (brengen).

Aanbeveling 4   **Benut de samenwerking ook om te komen tot een verhoogde kwaliteit en toekomstbestendigheid van de dienstverlening aan inwoners en bezoekers**

De zelfredzaamheid van de eilandgemeenten is groot, maar heeft ook zo zijn grenzen. Niet voor niets hebben de Gezamenlijke ondernemingsraden Waddeneilanden (2018) zich recent uitgesproken voor een doorontwikkeling van de intergemeentelijke samenwerking, waarbij de één-organisatie gedachte een steeds grotere rol moet gaan spelen. Onze vierde aanbeveling is om de intergemeentelijke samenwerking ook te benutten om te komen tot een verhoogde kwaliteit en toekomstbestendigheid van de dienstverlening aan inwoners en bezoekers (operationele uitvoering), zoals ook afgesproken in het convenant. Dat vraagt om, in aansluiting op een recent initiatief van de gemeentesecretarissen, met elkaar onder ogen te zien aan welke maatschappelijke opgaven en wettelijke taken samen adequater invulling kan worden gegeven. Maar ook om keuzen te maken over met wie de taken te verdelen; met de andere eilandgemeenten¹⁵⁾ of met gemeenten op het vaste land? De provincies kunnen vanuit hun rol als interbestuurlijk toezichthouder helpen, ook door enige druk uit te oefenen om tot een realistisch plan van aanpak te komen.

4.4 Organiseer toekomstige samenwerking (*hoe werken we samen*)

Aanbeveling 5   **Organiseer de structurele samenwerking professioneel**

‘Structuur volgt inhoud’, is in de spiegelsessie benadrukt. Daarom is het ook zo belangrijk aandacht te besteden aan het waarom van de samenwerking. Maar dat is niet genoeg. Dingen gedaan krijgen door meer partijen vraagt ook om een samenwerkingscultuur van professioneel organiseren. Dat is onze vijfde aanbeveling.

---

¹⁵⁾ De Waddeneilanden hebben veel gemeenschappelijk, maar de bereikbaarheid van de Waddeneilanden, de lokale cultuur en het specifieke karakter van elk eiland en het onderscheid tussen de Friese Waddeneilanden en Texel spelen ook een rol.

Dat vraagt niet alleen om het beleggen van rollen en verantwoordelijkheden, maar juist ook om spelregels hoe partijen besluiten nemen, de voortgang bewaken, lastige situaties bespreekbaar maken, en inspelen op veranderende omstandigheden en voorbij komende kansen. En het vraagt om het goed op elkaar afstemmen van ambities en hulpbronnen, zoals mensen en middelen. Het voordeel van de eerdere genoemde Regio Deal is dat het bijbehorende toetsingskader dwingt om na te denken over zowel de uitvoeringskracht om binnen afzienbare tijd concrete resultaten te boeken als de (publiek-private) samenwerking. Daarbij kan ook worden gedacht aan een op de uitvoering gerichte programma- of projectorganisatie.

Als het gaat om de dienstverlening aan inwoners en bezoekers (operationele uitvoering) kan, als de eilandgemeenten ervoor kiezen taken met elkaar te verdelen, de bestaande gemeenschappelijke regeling De Waddeneilanden in combinatie met dienstverleningsovereenkomsten een solide basis vormen.

Aanbeveling 6 **Bezin op hoe belangenbehartiging en het convenant elkaar kunnen versterken**

Het gezamenlijk optreden van de eilandgemeenten als zich een situatie voordoet is sterk. Onze zesde aanbeveling is om te bezinnen hoe die belangenbehartiging en het convenant elkaar meer kunnen versterken. Door het één te doen en het ander – interdepartementaal netwerk benutten, gekoppeld aan periodieke afstemmen over zaken van gemeenschappelijk belang – niet te laten. Het aanbrengen van focus, al dan niet in combinatie met de lijst onderwerpen die de Rekenkamercommissie De Waddeneilanden (2018) voorstelt op te stellen en/of punten op de *Gebiedsagenda Wadden 2050*, helpt daarbij. Het vraagt evenwel ook om een gezamenlijke herbezinning op het bestaande, deels in onbruik geraakte instrumentarium, de bestuurlijke betrokkenheid en de actieve ondersteuning in vooral het proces van beleidsontwikkeling.

4.5 Tot slot

De evaluatie van het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* bestaat uit twee fasen. De tweede fase heeft betrekking op het ondersteunen bij het in- en uitvoeren van de aanbevelingen. Omdat recent Provinciale Statenverkiezingen hebben plaatsgevonden, is het daarbij van belang rekening te houden met de coalitievorming en nieuwe bestuurders mee te nemen in de uitkomsten van de evaluatie.

Mede op basis van de presentatie van de conclusies en aanbevelingen in het bestuurlijk overleg vraagt de toekomstige samenwerking eerst om een aantal richtinggevende bestuurlijke uitspraken: wat is de inzet (kunnen én willen) van de eilandgemeenten, de provincies en het Rijk voor de vernieuwde samenwerking Waddeneilanden?

In hoeverre kunnen én willen we iets voor elkaar betekenen?

Ons voorstel is om vervolgens een werkatelier vernieuwde samenwerking Waddeneilanden te organiseren. Het doel van het werkatelier is om handen en voeten te geven aan de aanbevelingen voor de toekomstige samenwerking. Het werkatelier bestaat uit twee delen. In het eerste deel wordt het waarom en hoe van de vernieuwde samenwerking ambtelijk uitgewerkt. Een eerste opzet van de two-pager voor een Regio Deal kan daarvan onderdeel zijn. In het tweede deel worden bestuurlijk afspraken gemaakt over de ambitie en de vertaling ervan in richtinggevende doelen. Het werkatelier vraagt om een gedegen voorbereiding op basis van de richtinggevende bestuurlijke uitspraken en de logica van het netwerk, waarin (ambtelijk) onder meer de inhoudelijke opgaven al worden verdiept, de mogelijkheden van een regiodeal al worden verkend, en de bezinning op hoe belangenbehartiging en het convenant elkaar kunnen versterken al wordt gestart.

Kader 4. Stappenplan Regio Deal

Stap 1: voorstel aanmelden

In de eerste stap meldt de regio het voorstel in de vorm van een two-pager aan. De two-pager is erop gericht het voorstel kort en bondig te presenteren. De two-pager moet voldoen aan een aantal randvoorwaarden.

Stap 2 en 3: analyse aangemelde voorstellen, selectie uit te werken Regio Deals

In de tweede stap analyseert het Rijk de aangemelde voorstellen aan de hand van het toetsingskader. In de derde stap bepaalt het Rijk vervolgens welke regio's samen met het Rijk aan de slag gaan om de regionale opgave aan te pakken met een Regio Deal. Het Rijk beoordeelt de voorstellen onder meer op een integrale aanpak, doelmatigheid en doeltreffendheid, de uitvoeringskracht om binnen afzienbare tijd concrete resultaten te kunnen boeken, publiek-private samenwerking en de beschikbaarheid van cofinanciering uit de regio.

Stap 4: voorstel samen uitwerken tot een Regio Deal

In de vierde stap worden de geselecteerde voorstellen gezamenlijk verder uitgewerkt. Betrokken partijen maken afspraken over de invulling van de Regio Deal, de samenwerking en een doelmatige en doeltreffende inzet van de middelen uit de zogenoemde Regio Envelop.

Stap 5: ondertekenen Regio Deal

Na de uitwerking van het voorstel, ondertekenen betrokken partijen in de vijfde stap de Regio Deal. Vervolgens gaan ze aan de slag met de Regio Deal.

In het *Convenant samenwerking Waddeneilanden* is wel afgesproken om het convenant na vier jaar te evalueren, maar het convenant kent geen einddatum. Onze laatste aanbeveling is om vooralsnog geen tijd en energie te steken in een nieuw convenant. Door in een zorgvuldig proces met elkaar aan de slag te gaan met de aanbevelingen ontstaat als vanzelf zicht op of een nieuw convenant toegevoegde waarde heeft of dat de inzet voor de toekomstige samenwerking op een andere wijze wordt bevestigd.

Literatuurlijst

- BMC Advies (2018), *Koersen op keuzes: tussen willen en kunnen; bestuurskrachtonderzoek gemeente Terschelling*
- Convenant samenwerking Waddeneilanden
- Convenant samenwerking Friese Waddeneilanden
- De Waddeneilanden (2018a), *Offerteaanvraag evaluatie Convenant samenwerking Waddeneilanden*
- De Waddeneilanden (2018b), *Programmaplan GR De Waddeneilanden 2019 – 2022*
- De Waddeneilanden (2018c), *Vertegenwoordiging interne en externe overleggen samenwerking*
- De Waddeneilanden (2012a), *Naar een bestuurskracht ondersteunend relatiemodel*
- De Waddeneilanden (2012b), *Reactie Friese Waddeneilanden op de provinciale visie op de lokaal-bestuurlijke inrichting van Zuidoost-Fryslân en de Friese Waddeneilanden*
- Gemeenschappelijke regeling De Waddeneilanden 2018*
- Gemeente Terschelling (2018), *Amendement voorstel nr. 2018/73*
- Gezamenlijke Ondernemingsraden Waddeneilanden (2018), *Uitnodiging tot gedachten wisselen*
- Leeuwarder Courant (2019, 6 februari), *Lobbyist voor Wadden moet gaten in Den Haag dichten*
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2015), *Samen werken aan succesvol beleid; Rijksbeleid met gevolgen voor decentrale overheden*
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2009), *Programma Krachtig Bestuur*
- Provincie Fryslân (2015), *Light-evaluatie Waddenconvenant 2014-2015*
- Provincie Fryslân (2012), *Visie op de lokaal-bestuurlijke inrichting van Zuidoost-Fryslân en de Friese Waddeneilanden*
- Provincie Fryslân (2009), *Waddeneilanden gaan nauwer samenwerken*
- Rekenkamercommissie De Waddeneilanden (2018), *Onderzoek naar de inrichting en uitvoering van de Waddentoets*
- Tweede Kamer (2018a, 29 684, nr. 154), *Beheerautoriteit Waddenzee*
- Tweede Kamer (2018b, 35 000 VII, nr. 35), *Gewijzigde motie van de leden Van der Graaf en Van der Molen ter vervanging van die gedrukt onder nr. 26*
- Tweede Kamer (2018c, 16-8), *Handelingen 16^e vergadering*
- Tweede Kamer (2018d, 15-16), *Handelingen 15^e vergadering*
- Tweede Kamer (2018e, 29 684, nr. 158), *Waddenzeebeleid; verslag van een algemeen overleg*
- Tweede Kamer (2008a, 29 659, nr. 25), *Gewijzigde motie van het lid Jacobi c.s. ter vervanging van die gedrukt onder nr. 23*
- Tweede Kamer (2008b, 81-5772 – 5773), *Handelingen 81ste vergadering*
- Tweede Kamer (2008c, 80-5623 – 5628), *Handelingen 80ste vergadering*
- Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2018), *Werkende samenwerking; handelingsopties van gemeenten voor het versterken van regionale economie en arbeidsmarkt*

Daarnaast zijn in het bureauonderzoek onder meer de verslagen van het interbestuurlijk dossierteam en het 'dossier btw-wijziging Waddenveren' bestudeerd.

Twynstra Gudde

Bijlagen

Bijlage 1. Toelichting aanpak evaluatie

Deze bijlage bevat een nadere toelichting op de aanpak van de evaluatie van het *Convenant samenwerking Waddeneilanden*.

De werking en effecten van het convenant zijn in vier stappen geëvalueerd. Na een start, waarin de aanpak van de evaluatie is besproken met de begeleidingscommissie en afspraken zijn gemaakt over de uitvoering, is in de eerste stap via een beknopt bureauonderzoek vastgesteld wat al bekend is. Informatie is op verzoek door het Waddenkantoor, de provincie Fryslân, de provincie Noord-Holland en het Rijk beschikbaar gesteld.

In de tweede stap is de informatie geverifieerd, aangevuld en verdiept in interviews met de convenant-partners. Er is gesproken met de burgemeester en gemeentesecretaris van elk van de eilandgemeenten, de secretaris, de voormalig secretaris en betrokken ambtenaren van het samenwerkingsverband De Waddeneilanden, de gedeputeerde en het lid van het interbestuurlijk dossierteam van provincie Fryslân, het lid van het interbestuurlijk dossierteam en bij de Waddeneilanden betrokken ambtenaren van provincie Noord-Holland¹⁶), en het hoofd van de afdeling bestuurlijke organisatie, de ambtelijk liaison en de voormalig ambtelijk liaison van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Aan het eind van het gesprek is gevraagd een samenwerkingsscan in te vullen (respons circa 75%). Van de interviews zijn aantekeningen voor eigen gebruik gemaakt. De bevindingen uit de interviews zijn besproken met de begeleidingscommissie.

In de derde stap zijn de bevindingen uit de interviews en het beknopt bureauonderzoek vanuit een samenhangende kijk op succesvolle samenwerking geanalyseerd; *waarom* wordt samengewerkt, *hoe* wordt samengewerkt en *wat* levert de samenwerking op? Die analyse is gepresenteerd, verdiept en vertaald in een zogenoemde spiegelsessie. Met de convenantpartners is ook vooruitgekeken; moet het anders, kan het beter? Deelnemers aan de spiegelsessie waren de gemeentesecretaris en betrokken ambtenaren van elk van de eilandgemeenten, het lid van het interbestuurlijk dossierteam en bij de Waddeneilanden betrokken ambtenaren van provincie Fryslân, het lid van het interbestuurlijk dossierteam en een bij de Waddeneilanden betrokken ambtenaar van provincie Noord-Holland, en de ambtelijk liaison en een bij de bestuurlijke organisatie (regiodeals) betrokken ambtenaar van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

In de vierde stap zijn de bevindingen, conclusies en aanbevelingen uitgewerkt en vastgelegd. Het conceptrapport is besproken met de begeleidingscommissie.

De conclusies en aanbevelingen zijn gepresenteerd in een bestuurlijk overleg van het dagelijks bestuur van het samenwerkingsverband De Waddeneilanden (de burgemeesters van de eilandgemeenten), de gedeputeerden van de provincies Fryslân en Noord-Holland en de ambtelijk liaison van het Ministerie van Binnenlandse Zaken¹⁷). Naar aanleiding van de reacties is het rapport op onderdelen verduidelijkt.

---

¹⁶) De gedeputeerde van de provincie Noord-Holland is eveneens uitgenodigd voor een interview.

¹⁷) De directeur-generaal bestuur, ruimte en wonen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is eveneens uitgenodigd voor het bestuurlijk overleg.

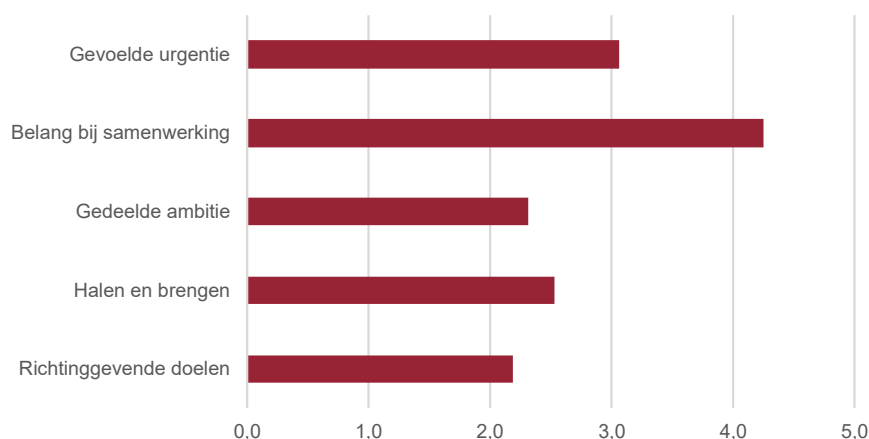
Bijlage 2. Resultaten samenwerkingsscan

Deze bijlage bevat een samenvatting van de resultaten van de samenwerkingsscan.

De kwaliteit en vitaliteit van de samenwerking Waddeneilanden is vanuit een samenhangende kijk op succesvolle samenwerking geanalyseerd; *waarom* wordt samengewerkt, *hoe* wordt samengewerkt en *wat* levert de samenwerking op? Op basis van praktijkervaring en wetenschappelijk onderzoek is een aantal factoren voor succesvolle samenwerking onderscheiden. Deze succesfactoren zijn in de samenwerkingsscan vertaald in een aantal stellingen. Betrokkenen bij de samenwerking Waddeneilanden is gevraagd aan te geven in hoeverre de stelling van toepassing is (vijfpuntsschaal, oplopend van helemaal niet van toepassing (1) tot helemaal van toepassing (5)).

Waarom wordt samengewerkt?

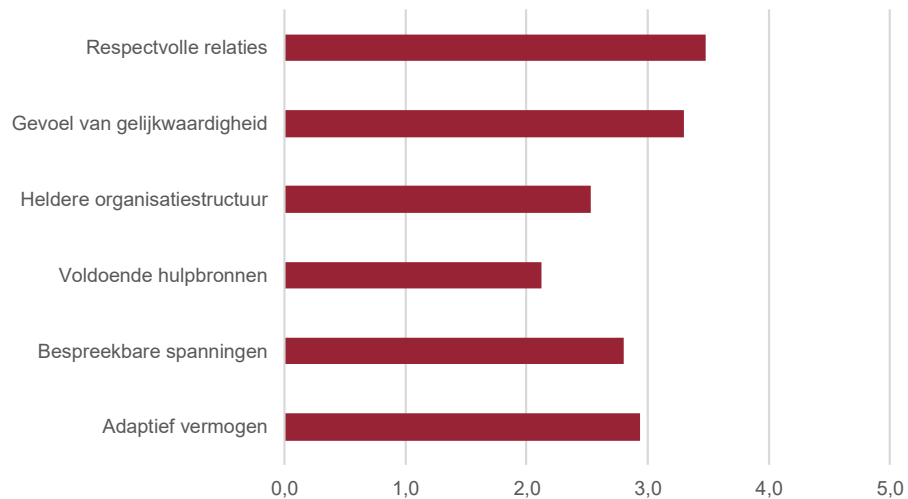
In de samenwerkingsscan is gevraagd naar vijf succesfactoren die gaan over *waarom* wordt samengewerkt.

Figuur 1. Percepties betrokkenen samenwerking Waddeneilanden op succesfactoren die gaan over het waarom van de samenwerking

Hoe wordt samengewerkt?

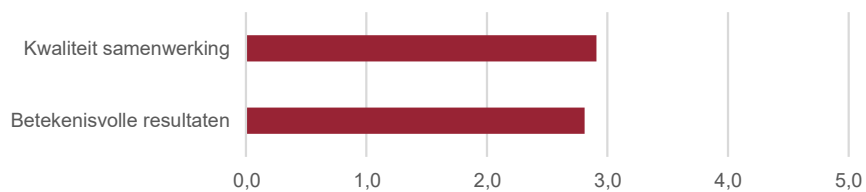
In de samenwerkingsscan is gevraagd naar zes succesfactoren die gaan over *hoe* wordt samengewerkt.

Figuur 2. Percepties betrokkenen samenwerking Waddeneilanden op succesfactoren die gaan over het hoe van de samenwerking

Wat levert de samenwerking op?

In de samenwerkingsscan is gevraagd naar twee succesfactoren die gaan over *wat* de samenwerking oplevert.

Figuur 3. Percepties betrokkenen samenwerking Waddeneilanden op succesfactoren die gaan over het wat van de samenwerking

Regio Alkmaar presenteert Ontwikkelbeeld mobiliteit

Wethouders Marcel Van Zon, Paul Verbruggen (gemeente Alkmaar) en Monique Stam (gemeente Heerhugowaard) hebben op woensdag 21 augustus namens Regio Alkmaar het Ontwikkelbeeld Mobiliteit Regio Alkmaar aangeboden aan gedeputeerde Adnan Tekin van de provincie Noord-Holland. In het Ontwikkelbeeld Mobiliteit is het toekomstperspectief van mobiliteit en bereikbaarheid van de regio beschreven.

Regio Alkmaar bestaat uit de gemeenten Alkmaar, Heerhugowaard, Langedijk, Bergen Uitgeest, Castricum en Heiloo. De regio staat voor een forse woningbouwopgave en om de regio bereikbaar te houden wordt ingezet op knooppuntontwikkeling (bij overstappunten als stations en P+R locaties), infrastructurele maatregelen in het hoofdwegennetwerk, verbeteren van openbaar vervoer en het stimuleren van de fiets door o.a. doorfietsroutes. Ook is het belangrijk om ruimte te geven aan nieuwe en duurzame mobiliteitsoplossingen, zoals e-bike delen en autodelen.

Bereikbaarheid

Wethouder Marcel van Zon: 'We willen als regio ook de bereikbaarheid verbeteren. Dit gaat beter als er ook buiten de gemeentegrenzen wordt samengewerkt. Daarnaast is het voor de bereikbaarheid van de regio nodig om in te zetten op infrastructurele maatregelen op het hoofdwegennet van de regio. Hiervoor hebben we ook andere partners nodig zoals de provincie, het rijk en de Metropoolregio Amsterdam.'

Gedeputeerde Tekin: 'Het is goed dat de Regio Alkmaar nadenkt over toekomstige bereikbaarheid in relatie tot meerdere opgaven zoals woningbouw'.

Samenwerken

Met het aanbieden van het Ontwikkelbeeld Mobiliteit hebben de wethouders van de 7 gemeenten de ambities van Regio Alkmaar toegelicht en is geconstateerd dat er genoeg haakjes zijn om samen op te trekken. Regio Alkmaar zet nu in op het uitvoeren van een gezamenlijk onderzoek met Rijk, Metropoolregio Amsterdam en provincie Noord-Holland naar adequate mobiliteitsmaatregelen en bijbehorende financieringsmogelijkheden.

Wethouder Verbruggen, gedeputeerde Tekin, wethouder van Zon en wethouder Stam

ONTWIKKELBEELD MOBILITEIT REGIO ALKMAAR

mei 2019

Voorwoord

Regio Alkmaar is een sterke, zelfbewuste regio met toekomst. Mensen komen er graag. Bezoekers, inwoners en bedrijven van de metropoolregio vinden dat ook. De regio maakt daardoor steeds meer deel uit van het daily urban system van de Metropoolregio Amsterdam. Op een half uur afstand reizen is dit, in metropolitaanse termen, ook gewoon om de hoek. Wij investeren als regio fors in een verdere versterking van de kwaliteiten van onze regio, door te investeren in woningbouw, goede interne bereikbaarheid, een bloeiende economie en een aantrekkelijk toeristisch en recreatief verblijfsklimaat. We bieden daarmee oplossingen voor de druk die iedere dag in de metropoolregio wordt ervaren. Daarmee gaan we door, zoals beschreven in de Focusagenda 2019-2022, waarin wonen, bereikbaarheid en energie-innovatie als focuspunten zijn benoemd. Duidelijk is dat onze sterke ontwikkeling ook vraagstukken oproept over de mobiliteit. Binnen de regio, tussen regio's en zeker ook tussen Regio Alkmaar en de Metropoolregio Amsterdam. We zetten in op de verbetering van alle vervoersmodaliteiten. In dit Ontwikkelbeeld Mobiliteit Regio Alkmaar geven we daaraan uitwerking.

Marcel van Zon	Wethouder gemeente Alkmaar (contactpersoon namens Regio Alkmaar)
Monique Stam-de Nijs	Wethouder gemeente Heerhugowaard
Nils Langedijk	Wethouder gemeente Langedijk
Erik Bekkering	Wethouder gemeente Bergen
Cecilia van Weel-Niesten	Wethouder gemeente Uitgeest
Paul Slettenhaar	Wethouder gemeente Castricum
Rob Opdam	Wethouder gemeente Heiloo

Regio Alkmaar verweven met de MRA

Regio Alkmaar is een dynamische regio, die steeds meer verweven raakt met de Metropoolregio Amsterdam (MRA). De regio blijft investeren in haar unieke kwaliteiten en draagt graag bij aan de woningbouwopgave van de MRA.

Door de korte afstand tot de MRA, de aanwezige infrastructuur met goede OV- en logistieke verbindingen, in combinatie met de aantrekkelijke landschappen, steden en dorpen, heeft de regio veel te bieden voor bewoners, ondernemers en bezoekers van elders.

Dit alles biedt een unieke kans om binnen een half uur reisafstand van Amsterdam woningbouw te realiseren en toerisme en recreatie te faciliteren.

De voordelen op een rijtje:

- ✓ Woningen met goede prijs/kwaliteitverhouding in aantrekkelijke omgevingen, complementair aan de MRA
- ✓ Drukverlaging woningmarkt MRA
- ✓ Versterking steden en dorpen Regio Alkmaar
- ✓ Aantrekkelijk vestigingsklimaat
- ✓ Hollands toerisme en recreatie
- ✓ Invulling van het provinciale knooppuntenbeleid (verdichten)
- ✓ Kosteneffectieve investeringen in bereikbaarheid en mobiliteit

Regio Alkmaar

In Regio Alkmaar werken de gemeenten Alkmaar, Bergen, Castricum, Heerhugowaard, Heiloo, Langedijk en Uitgeest samen. Deze gemeenten onderschrijven het belang van een gezamenlijke visie en aanpak op de belangrijke regionale opgaven. In het Omgevingsbeeld Regio Alkmaar beschrijft de regio wat haar onderscheidt en is een perspectief voor de toekomst geschetst.

Dit Ontwikkelbeeld Mobiliteit beschrijft de ambities in het brede spectrum van bereikbaarheid en mobiliteit en geeft richting aan kansrijke oplossingen voor Regio Alkmaar, rekening houdend met de ambities op het gebied van woningbouw en economische ontwikkeling.

Diversiteit als troef

Diversiteit is de kernkwaliteit van Regio Alkmaar. De regio ligt prachtig aan de Noordzee, kent mooie steden en karakteristieke dorpen, bezit een sterke ondernemersgeest en bestaat uit aantrekkelijke landschappen.

Stedelijk hart

Bos en landgoederen

Kernen met treinstations

Waterrecreatie

Cultuurhistorie

Polderlandschap

Karakteristieke dorpen

Bollenvelden

Agribusiness

Wandelen & fietsen

Poort naar de duinen

Strand

Noordzee

Bijdrage aan woningbouwopgave MRA

40.000 extra woningen in Holland boven Amsterdam met zwaartepunt in Regio Alkmaar

Regio Alkmaar ontwikkelt zich als krachtige regio met aantrekkelijke steden, hoogwaardige ov-knooppunten, goede verbindingen, unieke landschappen, fijne woondorpen en een sterke economische structuur. Een regio met hoogopgeleide inwoners, die sterk verbonden is met de MRA. Bewoners en ondernemers trekken zich weinig aan van de bestuurlijke grenzen; het ‘daily urban system’ van de metropoolregio breidt zich uit.

De regio richt zich nu en in de toekomst op de regionale woningvraag, maar voelt ook de bovenregionale marktdruk. De regio ziet dat in toenemende mate woningzoekenden vanuit de MRA hier een aantrekkelijk alternatief vinden. De regio speelt hierop in door centrum-stedelijke en groen-stedelijke woonmilieus te ontwikkelen, op karakteristieke locaties die goed bereikbaar zijn met openbaar vervoer.

De locaties liggen:

- Op ongeveer een half uur van het centrum van Amsterdam
- In of nabij de stads- en dorpscentra of bij unieke landschappen
- Op maximaal 1200 meter van een belangrijk OV-knooppunt en/of binnen 10 minuten fietsen

* Bovenstaande beschrijving is gebaseerd op de propositie Holland boven Amsterdam – Wonen in Noord-Holland Noord (2018)

“EMA-expats kiezen voor Alkmaar. Zo pakt u ook een deel van de Brexit-buit”

De huizenprijzen in de hoofdstad gaan door het plafond, het EMA-personeel kunnen we de schuld niet geven. Dat kiest namelijk vaker voor Den Haag als woonplaats dan Amsterdam. Opvallend: ook Alkmaar en omstreken scoren goed bij de uit Londen overgekomen medewerkers van het Europese Geneesmiddelenbureau. Wat zegt dit over de kansen voor andere steden en regio's om ook uit de Brexit-ruif te eten? Wat kun je als gemeente of regio zelf doen?

Bron: Stadszaken.nl

Woningbouwlocaties

Locaties die ontwikkeld worden:

- ♥ Zandzoom (verdichting bestaand plan) Heiloo en Limmen
- ♥ Binnenstad Alkmaar (binnenstedelijk bouwen)
- ♥ Kanaalzone Alkmaar
- ♥ Stationsomgeving Heerhugowaard
- ♥ Stationsomgeving Castricum (Poort naar de Duinen)
- ♥ Stationsomgeving Uitgeest
- ♥ Delversduin (Egmond aan den Hoef) en andere projecten in gemeente Bergen

Stationsomgeving Castricum (Poort naar de Duinen)

Zandzoom (verdichting bestaand plan)

Delversduin (Egmond aan den Hoef)

Binnenstedelijk bouwen Alkmaar

Stationsomgeving Heerhugowaard

Stationsomgeving Uitgeest

Kanaalzone Alkmaar

Mobiliteitsopgave

De woningbouwambities van de regio leiden tot een toename van de mobiliteit. De regio kent tevens een groei in toerisme en recreatie en, door de aantrekkende economie, een toename van personen- en goederenvervoer (ook vanuit de Kop van Noord-Holland). Deze ontwikkelingen leiden tot een uitdagende mobiliteitsopgave, die vraagt om een ambitieuze aanpak. Inzet op ketenmobiliteit is nodig, maar ook een upgrade van de bestaande infrastructuur.

Inzet op ketenmobiliteit

Met ketenmobiliteit combineren reizigers tijdens hun reis op een snelle en gemakkelijke manier de fiets, het openbaar vervoer, de auto en andere vervoerwijzen. Zo kunnen mensen de slimste en snelste route naar hun bestemming nemen, inclusief de first en last mile (het eerste deel van de reis en het laatste deel tot de bestemming). Bijvoorbeeld door met de eigen fiets of auto naar het station te gaan, daar de trein te nemen en daarna over te stappen op een OV-fiets. Het denken vanuit de ketenverplaatsing is essentieel voor adequate oplossingsrichtingen bij stedelijke verdichting. Om de ketenverplaatsing te faciliteren dienen de knooppunten optimaal als overstappunt te functioneren, en de faciliteiten en het netwerk van fiets en openbaar vervoer op orde te zijn.

Inzet op ketenmobiliteit is nodig, maar dit alleen is niet voldoende om de mobiliteitsopgave van de regio het hoofd te bieden; dit vraagt ook om een upgrade van het bestaande hoofdwegenet.

De inzet op **knooppuntontwikkeling, fiets en OV** is in lijn met het gedachtegoed van de mobiliteitsladder (ook wel: ladder van Verdaas). Met deze systematiek worden mogelijke oplossingen eerst gevonden in de ruimtelijke ordening, mobiliteitsmanagement of optimalisatie van openbaar vervoer en fiets. Ook het beter benutten van infrastructuur is onderdeel van deze aanpak. Pas als dit onvoldoende soelaas biedt wordt gekeken naar een upgrade van infrastructuur.

1 Knooppuntontwikkeling

De Zaancorridor is de spoorlijn tussen Amsterdam en Heerhugowaard met daarop 13 OV-knooppunten. Door de goede bereikbaarheid vanuit Amsterdam liggen langs deze corridor volop kansen voor woningzoekenden, bedrijven en voorzieningen. Sinds november 2014 werken provincie Noord-Holland, de gemeenten Amsterdam, Zaanstad, Castricum, Uitgeest, Heiloo, Alkmaar en Heerhugowaard, de NS en ProRail samen aan diverse projecten die worden uitgevoerd in de stationsomgevingen. Hiervoor is een intentieovereenkomst opgesteld. Zo werkt Heerhugowaard stapsgewijs aan de ontwikkeling van haar stationsgebied. Komende jaren wordt de openbare ruimte met de primaire routes van en naar het NS-station aangepakt. De volgende fase omhelst de herontwikkeling van het Stationsplein en het NS-station zelf. Ook de andere gemeenten werken hard aan plannen voor de stationsomgevingen.

Groei op het spoor realiseert de regio aan de hand van de vijf V's:

- Verdichten (wonen, werken en voorzieningen nabij stations)
- Versnellen (treinreis en het voor- of natransport)
- Verknopen (aansluiting / overstap)
- Veraangename (verbeteren beleving)
- Verleiden (stimuleren gedragsverandering)

Knooppuntontwikkeling is het bundelen van ruimtelijke ontwikkelingen nabij openbaar vervoersknooppunten. Op deze manier vindt integrale gebiedsontwikkeling plaats waarin verschillende functies (wonen, werken, winkels) en modaliteiten (OV, fiets, auto) samenkomen.

Regio Alkmaar ziet het belang en de voordelen van integrale knooppuntontwikkeling en zet zich in om, in samenwerking met de provincie Noord-Holland en MRA, de knooppunten op de Zaancorridor verder te ontwikkelen, zodat deze knooppunten als pijler in het mobiliteitssysteem kunnen fungeren.

2 Fietsen

De fiets is een belangrijke vervoerwijze in ons mobiliteitssysteem en in de ketenverplaatsing. Werd de fiets van oudsher vooral gebruikt voor korte verplaatsingen, inmiddels is de fiets ook voor langere verplaatsingen steeds meer gemeengoed geworden, zowel voor woon-werk, woon-onderwijs, recreatieve en als voor sociaal-maatschappelijke doeleinden. Door de elektrische fiets kunnen mensen eenvoudiger langere afstanden afleggen. Hierdoor verdubbelt het bereik van de fiets als vervoermiddel (de algemeen geaccepteerde fietsafstand gaat van ca. 7,5 naar ca. 15 km). Zo is de fiets voor steeds meer regionale verplaatsingen een aantrekkelijk alternatief.

In Regio Alkmaar wordt momenteel hard gewerkt aan de realisatie van een doorfietsroute tussen Heerhugowaard en Castricum/Uitgeest via Alkmaar, Heiloo en Limmen. Dit is de eerste stap in het realiseren van een regionaal netwerk van doorfietsroutes, dat aansluit op het snelfietsnetwerk van de metropoolregio Amsterdam.

Regio Alkmaar ziet volop kansen voor de fiets en zet hier aan de hand van het Perspectief Fiets van de provincie Noord-Holland sterk op in. Belangrijke items voor Regio Alkmaar zijn de realisatie van een netwerk van doorfietsroutes, versterking van de ketenreis, mogelijkheden bieden voor deelfietsen en stimuleren van het fietstoerisme. Uiteraard is een veilige fietsinfrastructuur hierbij een belangrijke randvoorwaarde.

3 Openbaar vervoer

Openbaar vervoer is en blijft een belangrijke schakel in het mobiliteitssysteem, voor woon-werkverkeer richting de MRA, maar ook voor toerisme en recreatie richting bijvoorbeeld Castricum als de poort naar de duinen. Hiermee komt een toeristische ‘tegenspits’ op gang. Regio Alkmaar onderschrijft het belang van meer en snellere treinen op de Zaancorridor, met instandhouding van de huidige IC-stations (inclusief rechtstreekse verbindingen voorbij Amsterdam). Om de leefbaarheid en veiligheid te borgen en barrièrewerking tegen te gaan pleit Regio Alkmaar ervoor om alle overwegen ongelijkvloers te maken. Dit is de enige robuuste oplossing om een duurzame en veilige leefomgeving te realiseren in combinatie met de woningbouwopgave en PHS.

Ondersteunend aan de verbeteringen op het spoor, is het nodig dat andere lokale en regionale vormen van openbaar vervoer (waaronder busvervoer) meegroeien met de woningbouwopgave. Een solide totaalpakket aan openbaar vervoer is essentieel voor een duurzaam regionaal mobiliteitssysteem.

Regio Alkmaar draagt graag bij aan de woningbouwopgave van de MRA en zet in op openbaar vervoer dat daarbij past: directere en snellere verbindingen om de MRA en Regio Alkmaar nader tot elkaar te brengen, met instandhouding van de huidige IC-stations (inclusief rechtstreekse verbindingen voorbij Amsterdam). Tevens pleit Regio Alkmaar er voor om alle overwegen ongelijkvloers te maken. Alleen zo wordt duurzame en veilige mobiliteit geboden aan de huidige en toekomstige bewoners.

In het kader van het Programma Hoogfrequent Spoor (PHS) gaan er meer treinen rijden op het spoor tussen Alkmaar en Amsterdam. In totaal 6 intercity's per uur per richting. Dat zijn er nu 4. Ook tussen Uitgeest en Amsterdam wordt het aantal treinen uitgebreid: van 4 sprinters naar 6 sprinters per uur per richting.

In het Regionaal OV Toekomstbeeld werken MRA en Regio Alkmaar samen aan toekomstbeelden voor het OV-systeem voor het jaar 2040. De wensen van de toekomstige reizigers staan hierbij centraal. In minder drukke gebieden moeten voorzieningen bereikbaar blijven, in gebieden waar de vraag hoog is wordt de capaciteit vergroot. Er wordt o.a. ingezet op beter benutten van de spoorinfrastructuur maar ook het vergroten van de agglomeratiekracht, sociale cohesie en leefbaarheid, waarbij ook kleinere verdichtingslocaties en het landelijk gebied uitstekend op het OV worden aangesloten.

4 Blik op mobiliteitsontwikkelingen

Verfrissende aanpak voor (duurzame) ontsluiting werklocaties

Recreanten en toeristen verleiden met optimale OV- en fietsverbindingen

Mobility as a Service

Werkgeversaankpak

Elektrische buurtbakfiets

Waterstofregio

Proeftuin autovrije straten & pleinen

Shuttleverbindingen

Bestelbus-loze buurt

Doorfietsroutes

Collectieve werkplekken

Deel-e-bikes & deelauto's

HUB-stations

Watertaxi

Gebiedsontwikkelingen als uitgelezen kans voor duurzame mobiliteit

Experimenteren met innovatieve mobiliteitsoplossingen

5 Robuust en optimaal ontsloten hoofdwegennet

Regio Alkmaar zet in op Smart Mobility oplossingen, waarmee de bestaande infrastructuur beter wordt benut met behulp van gebruik van data en nieuwe technologieën, zoals innovatieve intelligente verkeerslichten en real-time informatievoorziening voor weggebruikers. Hiermee wordt nog beter gebruik gemaakt van het beschikbare wegennet.

Naast alle genoemde oplossingsrichtingen is het voor een goede toekomstige bereikbaarheid noodzakelijk om ook te investeren in het hoofdwegennet. Voor Regio Alkmaar is een upgrade van de Ring Alkmaar en hoofdwegen als de A9, N203, N504, N242, N245 en N9, van groot belang.

Ring Alkmaar is (net als Ring Amsterdam) benoemd als essentiële draaischijf voor de bereikbaarheid in Noord-Holland. De doorstroming op de Ring Alkmaar en aansluitende hoofdwegen is bepalend voor de bereikbaarheid van bewoners en bedrijven in Regio Alkmaar, maar zeker ook voor omliggende regio's. Ook zet Regio Alkmaar in op een robuustere verbinding met Amsterdam en een beter bereikbare kust.

De doorstroming van het hoofdwegennet en belangrijke regionale wegen en stedelijke hoofdaders vergt structurele en robuuste maatregelen; meer capaciteit voor bereikbaarheid met oog voor leefbaarheid en de unieke diversiteit van de regio.

Naast bereikbaarheid spelen ook vraagstukken omtrent leefbaarheid (waaronder barrièrewerking), verkeersveiligheid en gezondheid. Een integrale aanpak is hierbij nodig, bijvoorbeeld op de N203 door de kernen Heiloo, Limmen, Castricum en Uitgeest.

De prioriteit voor het hoofdwegennet ligt bij een upgrade van bestaande infrastructuur. Hiermee onderscheidt Regio Alkmaar zich met een kostenefficiënte investering in infrastructuur die snel realiseerbaar is.

Kortom

Regio Alkmaar raakt steeds meer verweven met de metropoolregio. De regio investeert in een versterking van haar unieke kwaliteiten en haar economische positie. De regio is een draaischijf voor zowel personenvervoer, als goederenvervoer, transport en logistiek. Daarnaast draagt de regio graag bij aan de woningbouwopgave van de MRA. De regio biedt mooie landschappen, steden en dorpen op een half uur van de MRA. Woningbouwlocaties kunnen snel ontwikkeld worden. De regio wil samen met MRA en andere partners komen tot een toekomstbestendig en duurzaam mobiliteitssysteem dat past bij haar woningbouwambities en de ontwikkelingen die in de MRA en de regio spelen.

Regio Alkmaar zet in op ketenmobiliteit. Door de regio wordt geïnvesteerd in knooppuntontwikkeling langs de Zaancorridor. De regio maakt werk van fietsen, door een netwerk van fietsroutes te realiseren en de ketenreis te vergemakkelijken. Een versterking van de spoorverbindingen, met instandhouding van de huidige IC-stations en met oog voor leefbaarheid, vormt een speerpunt van de regio. Ook gaat de regio actief aan de slag met innovatieve mobiliteitsconcepten. In aanvulling op deze oplossingsrichtingen kan een upgrade van het hoofdwegennet niet uitblijven om de bereikbaarheid ook in de toekomst te waarborgen. Investerings in de mobiliteit in Regio Alkmaar en robuuste verbindingen van en naar de MRA zijn een kostenefficiënte oplossing voor de opgave van de MRA.

Regio Alkmaar wil graag de getoonde ambities en plannen daadwerkelijk realiseren. Hiertoe is het nodig dat deze ambities en plannen onderdeel worden van de (investerings)plannen van MRA, Provincie Noord-Holland en Rijk, waaronder het MIRT met bijbehorende randvoorwaarden en middelen. Gezamenlijk met partners willen we de (boven)regionale mobiliteitsuitdagingen op een structurele wijze oppakken. Regio Alkmaar pleit voor een integrale, regionale mobiliteitsstudie om te komen tot een robuust maatregelenpakket waarmee de woningbouwambities succesvol worden ingevuld en de regionale kwaliteiten verder worden versterkt.

Spaarnwoude

Natuur en recreatie

Postbus 2571, 2002 RB Haarlem
Genieweg 46a, Velsen-Zuid
Telefoon 023 – 520 28 20
info@recreatienoordholland.nl
www.spaarnwoude.nl
K.v.K. 34359324

Aan de participanten van de gemeenschappelijke regeling Recreatieschap Spaarnwoude:
Gemeenteraden van Amsterdam, Haarlem, Haarlemmermeer en Velsen
Provinciale Staten van Noord-Holland

Velsen-Zuid : 4 september 2019
Uw kenmerk : --
Ons kenmerk : U20190783 adp
Projectnummer : --
Onderwerp : Beantwoording zienswijzen op financiële jaarstukken Recreatieschap Spaarnwoude
Bijlage : Overzicht zienswijzen en beantwoording
Behandeld door : Elise Bos Eyssen Eboseyssen@recreatienoordholland.nl telefoon 06-13780519

Geachte leden van de raad of Staten,

Onlangs heeft u de jaarrekening 2018, begrotingswijzigingen 2019 en programmabegrotingen 2020 van de gemeenschappelijke regeling Recreatieschap Spaarnwoude in uw raad of commissie behandeld. Op 11 juli jongstleden zijn deze financiële stukken in de vergadering van het algemeen bestuur van het recreatieschap vastgesteld.

In de bijlage vindt u een overzicht van de zienswijzen van alle deelnemende gemeenten en de provincie, en de reactie van het recreatieschap hierop. Hierbij staat ook een reactie op de door u ingediende zienswijze.

Met vriendelijke groet,
namens het bestuur van Recreatieschap Spaarnwoude,

Bart van Dijk
Programmamanager a.i. Recreatie Noord-Holland NV

Bijlage: Recreatieschap Spaarnwoude - overzicht zienswijzen op financiële jaarstukken en beantwoording

PARTICIPANT	ZIENSWIJZE	REACTIE RECREATIESCHAP	WIJZIGING STUKKEN JA/NEE
Gemeente Amsterdam	De gemeenteraad van Amsterdam heeft de financiële stukken van Spaarnwoude ontvangen en deze op 19 juni 2019 besproken. De gemeente Amsterdam wil aan het schapsbestuur het volgende meegeven. Wij stemmen in met de begroting 2020 onder voorwaarde dat er snel gestart wordt met de financiële transitie met als resultaat dat in de begroting 2021: 1. een aansluiting zit tussen de begroting en de beheerplannen 2. zicht is op de stand van de reserves in relatie tot het groot onderhoud, verplichtingen op lange termijn 3. de nog op te stellen visie van Spaarnwoude is vertaald naar concrete doelen, taken en prestaties waarop gestuurd kan worden 4. BBV proof is Wij vragen een meer realistische planning te maken van de projecten. De afgelopen jaren is er een positiever resultaat geweest in de jaarrekening omdat projecten niet op tijd werden gerealiseerd en zijn doorgeschoven naar het volgende jaar. Tot slot vragen wij aan het schap om bij het binnenhalen van inkomsten de natuurwaarden van de gebieden voorop te laten staan.	1. De koppeling tussen de beheerplannen en de begroting is inmiddels gemaakt. We gaan die koppeling duidelijker weergeven in de nieuwe samengevoegde begroting. 2. Datzelfde geldt voor de door u benoemde relatie tussen reserves en de verplichtingen op de lange termijn. 3. Bij het vrijgeven van de toekomstvisie Spaarnwoude Park 2040 voor zienswijzen (planning: najaar 2019) zal tevens een uitvoeringsparagraaf worden gekoppeld. Deze krijgt daarna verdere uitwerking in een uitvoeringsprogramma. 4. Het recreatieschap werkt inmiddels aan het inrichten van de begroting 2020 volgens BBV format. Wij plannen de uitvoering van de projecten zo realistisch mogelijk, met inachtneming van risico's. Ondanks inschatting van risico's blijft het zo dat externe factoren het resultaat kunnen beïnvloeden. Bij het werven en ontwikkelen van (nieuwe) activiteiten wordt gestuurd op natuurwaarden. Het effect op de natuur maken we zichtbaar door het uitvoeren van een natuurtoets. Ontwikkelingen worden ecologisch ingebed in het landschap en versterken daarmee zowel de landschaps- als de natuurwaarden. Inmiddels zijn hiervoor ook spelregels opgesteld en ook de Ladder voor het landschap als opgenomen in de conceptnota "Duurzaam Landschap - De Amsterdamse inzet voor het metropolitane landschap en bouwsteen voor de Omgevingsvisie" biedt hiervoor goede richtlijnen.	Nee
Gemeente Haarlem	De gemeenteraad van Haarlem heeft op 11 juli besloten: ▪ Een verklaring van geen bezwaar af te geven ten aanzien van de voorlopige begrotingswijzigingen 2019 en de programmabegrotingen 2020 ▪ De raming van de participantenbijdrage voor het Recreatieschap Spaarnwoude in de gemeentebegroting 2020 incidenteel met € 176.000 te verlagen (dit is het aandeel voor het wegwerken van het achterstallig onderhoud bij deelgebied Spaarnwoude). ▪ In afwachting van de visie op het recreatieschap, het handhaven van de participantenbijdrage in de gemeentebegroting voor 2021 e.v. volgens de raming zoals die door het recreatieschap bij de opstelling van de begroting 2019 is voorgelegd, t.w. scenario 3 inclusief het wegwerken van het achterstallig onderhoud van € 10,6 mln over een periode van 10 jaar. Daarnaast heeft de gemeente Haarlem een verklaring van geen bezwaar afgegeven ten aanzien van de voorlopige jaarrekening én tevens zienswijze ingediend op de jaarrekening 2018. Deze luidt: De leesbaarheid van de Jaarrekening is voor verbetering vatbaar. De gemeente Haarlem verwacht in de volgende Jaarrekening een duidelijke opsomming van de gestelde doelen met beargumenteerde duiding waarom doelen c.q. geplande activiteiten/uitgaven wel of niet behaald zijn.	Wat betreft de begrotingswijziging en programmabegroting: ter kennisgeving aangenomen. Wat betreft de jaarrekening: Het recreatieschap werkt inmiddels aan het inrichten van de begroting 2020 volgens BBV format. Dat betekent dat de programma-verantwoording in het jaarverslag/jaarrekening een duidelijke opbouw krijgt en daarmee een verbeterde leesbaarheid: - Wat hebben we bereikt? - Wat hebben we daar voor gedaan? - Wat heeft het gekost? - Analyse op afwijking begroting. - Totaal van baten en lasten.	Nee
Gemeente Haarlemmermeer	De raad van Haarlemmermeer heeft 27 juni 2019 unaniem ingestemd met de financiële stukken (en tevens het ontwerp voor de aangepaste Gemeenschappelijke regeling Recreatieschap Spaarnwoude).	Ter kennisgeving aangenomen.	Nee
Gemeente Velsen	De gemeenteraad van Velsen heeft 27 juni 2019 kennis genomen van de jaarrekening 2018 en ingestemd met de begrotingswijziging 2019 en programmabegroting 2020.	Ter kennisgeving aangenomen.	Nee
Provincie Noord-Holland	PS heeft 8 juli unaniem ingestemd met de voordracht. Geconstateerd is dat de in de zienswijze van 2018 de gevraagde verbeteringen voor 2020 niet zijn doorgevoerd, maar dat tegelijkertijd verbeteracties zijn ingezet voor de P&C-cyclus om de begroting van 2021 aan alle vereisten te laten voldoen. Daarom dient PS geen zienswijze in.	Ter kennisgeving aangenomen.	Nee

Buitenluchtzuivering door middel van elektrostatische filtering en cycloonfiltering in voertuigen, vaartuigen, vliegtuigen (dynamische) en statische objecten.

=====Deze aanvraag betreft de bescherming van de vinding om de omgevingsbuitenlucht te filteren met elektrostatische filters en cycloonfilters. Deze filters kunnen worden ingebouwd in nieuwe en bestaande voertuigen en andere bewegende objecten zoals auto's, vrachtwagens, bussen, boten, fietsen en vliegtuigen. Een andere toepassing is het inbouwen van de elektrostatische filters in statische objecten zoals bijvoorbeeld geluidsschermen langs de autosnelwegen en ook in tunnels, hoge gebouwen, windmolens. Bij al deze toepassingen bestaat de mogelijkheid de installatie uit te breiden met extra opties zoals een vernevelingsinstallatie om de stikstofoxiden te filteren, een UV (Ultra Violet licht) installatie voor de bacteriële en virale filtering en een koolstoffilter voor de filtering van geur en chemische stoffen. De optie met de UV installatie kan dan tevens dienst doen als straatverlichting.

Het idee voor de vinding is ontstaan vanuit de behoefte om de buitenlucht op een zo efficiënt en effectief mogelijke manier te zuiveren van rookgassen en (fijn)stof om aan de milieudoelstellingen te voldoen. Het meest interessant zijn drukbevolkte gebieden met veel industriële activiteiten omdat dat de bron is van de vervuiling en ook bieden deze omgevingen de mogelijkheden om de lucht te zuiveren met de in de gebieden zich verplaatsende voertuigen en met de veel voorkomende statische objecten zoals geluidsschermen, tunnels, hoge gebouwen, windmolens.

De uitvinding zal nu worden toegelicht aan de hand van bijgaande tekening fig. 1 van een willekeurig uitvoeringsvoorbeeld voor voertuigen.

Een elektrostatisch filter trekt zwevende deeltjes aan die een elektrische lading hebben gekregen door ionisatie in een elektrisch veld. Voor de ionisatie is een hoogspanningsvoeding nodig waarmee een veldsterkte kan worden opgewekt van minimaal 7kV/m of veel hoger. De hoogspanningsvoeding kan worden uitgevoerd met een positieve pool (+), dit zorgt voor een positieve ionisatie of met een negatieve pool (–), dit zorgt voor een negatieve ionisatie of ook is een combinatie van beide mogelijk. Het voordeel van positieve ionisatie is dat er minder ozon vrij komt tijdens de ionisatie. Vanwege de verschillen in lading worden vuildeeltjes aangetrokken door de geaarde collectorelektroden van de luchtreiniger. Op deze wijze worden deeltjes vanaf een diameter van ca. 0,01 micron uit de lucht verwijderd.

Dit elektrostatische filter kan worden gemonteerd achter de radiator van het voertuig. Dit is de meest voor de hand liggende plek, maar er zijn ook andere plaatsen denkbaar zoals zelfs in de uitlaat, deze kan dan de huidige katalysator vervangen. De nog verontreinigde lucht wordt dan via 1 in het filter gevoerd waar de voorionisatie met 8 van de deeltjes plaatsvindt. Deze geladen deeltjes worden in het filter gevoerd via een instelbare inlaat 2. Eventuele warme lucht die niet door het filter kan in verband met de snelheid wordt omgeleid. Het aantal ionisatoren 8 is afhankelijk van het filtermodel en is minimaal 1. In het filter zullen de geladen deeltjes aangetrokken worden door de collectorelektroden 6

en zich daarop hechten. De gezuiverde lucht wordt via de luchttuitlaat 3 uitgeblazen in de omgevingslucht. Bij het contactloos maken van het voertuig zal een belangrijk deel van de deeltjes op en rond de collectorelektroden 6 in de hiervoor bestemde opvangbak 4 vallen. De deeltjes die zich hebben vastgehecht aan de collectorelektroden 6 kunnen door middel van meerdere systemen worden verwijderd. Dit kan bijvoorbeeld geschieden bij de reguliere onderhoudsbeurt van het voertuig door de collectorelektroden 6 uit het filter te trekken en de deeltjes zullen daarbij door een schraapmechanisme 5 van de collectorelektroden 6 worden verwijderd en in de opvangbak 4 vallen. De afgescheiden stof (hoofdzakelijk koolstof) kan dan worden verzameld en als grondstof worden verwerkt in bijvoorbeeld de bouw. Voor de duidelijkheid geeft tekening Fig. 1A een willekeurig toepassingsvoorbeeld met een vernevelingsinstallatie 9 om de Stikstofoxiden te binden. In dit toepassingsvoorbeeld staat de vernevelingsinstallatie 9 aan de onderzijde getekend en reinigt daarbij de inkomende lucht, de vernevelingsinstallatie kan echter ook aan de bovenzijde worden geplaatst of beide. Er bestaan ook meerder mogelijkheden om de collectorelektroden te reinigen, dit kan handmatig of automatisch bijvoorbeeld met behulp van een hydraulische cilinder of een trilmechanisme (5A) of door middel van perslucht of ultrasoon.

Fig. 1B geeft een toepassingsvoorbeeld waarbij het filterhuis 5 tevens collectorelektrode is, het voordeel is de eenvoud.

Dit waren beschrijvingen van toepassingsvoorbeelden met verticaal geplaatste elektrodes, een andere mogelijkheid is om de elektrodes horizontaal in het filter te plaatsen. Het voordeel hiervan is dat de lucht in- en uitlaat eenvoudiger en directer is. Zie hiervoor tekening fig. 2.

Een meer eenvoudige en meer kosteneffectieve manier is weergegeven op tekening fig. 3. Hierbij zijn de bovengenoemde collectorelektroden 6 en de opvangbak 4 vervangen door een filterdoek 1B dat af wordt gerold vanaf een voorraad schoon filterdoek op spoel 1A en het verontreinigde filter wordt opgerold op spoel 2A. Door het filterdoek vochtig te maken, met water of olie, is voor deze toepassing het filteren van de stikstofoxiden (zie regel 10) het meest voor de hand liggend. Tevens zijn op deze tekening achtereenvolgens enige praktische voorbeelden weergegeven: 1C, 1D en 1I betreft voorbeelden van cassettesystemen met elektrostatisch filters 1C met elektrostatisch doek en 1D en 1I met elektrisch gevoede filters met voorionisatie en collectorelektroden. 1E laat een cycloonfilter zien waarbij de geïoniseerde deeltjes door middel van lucht tegen de trechtervormige wand worden geslingerd en op het laatst naar beneden vallen. In de praktijk zullen de verontreinigde deeltjes een negatieve lading krijgen bij de voorionisatie echter het is ook mogelijk om deze een positieve lading te geven.

De uitvinding zal nu worden toegelicht aan de hand van bijgaande tekening fig.4 van een willekeurig uitvoeringsvoorbeeld voor statische objecten zoals geluidsschermen, tunnels, hoge gebouwen, windmolens. Hiervoor is de werking van filtering zoals hierboven voor de voertuigen beschreven identiek. Voor deze toepassing is het horizontaal plaatsen van de collectorelektroden 5 het meest voor de hand liggend, maar verticaal plaatsen behoort ook tot de mogelijkheden. Bij de

toepassing langs snelwegen is het plaatsen van de filters bovenop de geluidsschermen ook een mogelijkheid. Een andere oplossing is om een nieuw scherm te maken die zowel als geluidsscherm en als luchtreiniger kan dienen. Hierbij is het dan wenselijk om de collectorelektroden 5 dubbel uit te voeren en iedere elektrode als lamel 9 draaibaar te maken. Bij deze dubbele uitvoering is een eventuele combinatie van horizontale plaatsing met verticale plaatsing van de collectorelektroden mogelijk dit alles voor de optimale werking als geluidsscherm en als luchtfilter. Fig. 4 geeft een uitvoeringsvoorbeeld weer met drie voor ionisatieschermen 2 en 2A. Bij dit uitvoeringsvoorbeeld dienen er aan weerszijden uiteraard veiligheidsafschermingen van de ionisatieschermen worden voorzien. Indien de ionisatieschermen 2A niet worden aangebracht dienen de collectorelektroden 5 tevens als veiligheidsafscherming. 1 en 3 geven de luchtinlaat en luchtuitlaat weer. De functie luchtinlaat of luchtuitlaat is afhankelijk van de windrichting 2X.

Fig.5 laat de toepassing zien voor verkeerssituaties waarbij langs de weg geluidsschermen gecombineerd met luchtfilters worden geplaatst, hierbij zijn de collectorelektroden verticaal geplaatst, maar ook horizontale plaatsing kan. Omdat het systeem in principe met een niet geforceerde buitenluchtstroom werkt worden aan weerszijden van de weg gecombineerde modules (geluidsscherm en luchtfilter) geplaatst. De filterwerking werkt bij elke windrichting met dien verstande dat een van de modules L of R hoofdzakelijk de verontreiniging komende van de weg filtert en de andere hoofdzakelijk de omgevingslucht. Voor filter L geldt: 1 is vervuilde omgevingslucht, 2 is de voorionisatie, 3 zijn de collectorelektroden uitgevoerd als lamellen, 4 is de veiligheidsafscherming (hoogspanning) deze wordt aan weerszijden uitgevoerd. 5 is de gereinigde lucht. Voor filter R is de beschrijving identiek echter is 1 de vervuilde lucht komende van de weg. 9 en 10 geven het principe weer van de elektrostatische luchtreinigers. 11 zijn de uitlaatgassen bevattende lucht en stoffen, 12 is de recirculatielucht, 13 is de dakniveauwind en 14 is de achtergrondvervuiling. Een combinatie van bestaande of nieuw te plaatsen statische objecten, die dan als extra collectorelektroden dienen geeft een extra mogelijkheid om nog effectiever de totale buitenlucht te zuiveren. Deze extra statische objecten kunnen dan worden uitgevoerd als geaarde bomen 6 (natuur of kunst), of als geaarde palen 7. Eventueel kunnen ook extra ionisatiepalen 8 worden geplaatst. Ionisatiepalen zijn palen die de omgevingslucht, door middel van hoogspanning ioniseert. Voor zowel de geaarde als de ionisatiepalen geldt dat deze ook elke gewenste vorm kunnen hebben.

Voor nieuwe toepassingen is het mogelijk om de combinatie van geluidsscherm en luchtfilter als modules 8 uit te voeren en deze te koppelen door middel van zowel mechanische als elektrische snelbevestigingen 4,5,6 en 7. Zo kan snel en eenvoudig een wand worden geplaatst met de gewenste hoogte en lengte als meervoud van de gekozen module maat 10, bijvoorbeeld 3x3 meter. Zie hiervoor Fig. 6. In dit voorbeeld worden in totaal 10 lamellen 1A tot en met 10A toegepast waarbij er steeds een afwisseling is van ionisatiedraden 1 tot en met 9 en collectorelektroden. Echter er kan ook gekozen worden om alleen met lamellen te werken waarbij de lamellen dan om en om dienst doen als

ionisatielamel en collectorelektrode zie hiervoor 9. Iedere module wordt voorzien van een opvangbak 3 voor opvang van de verontreiniging. Deze opvangbakken worden ook onderling door middel van snelverbindingen met elkaar gekoppeld zodat de totaal verzamelde verontreiniging centraal voor een van schermen voorzien traject kan worden afgevoerd.

Fig. 7 laat de toepassing zien in een windmolen met luchtinstroom in de wieken 1 en/ of aan de achterkant van de gondel 1A. Hierbij wordt de verontreinigde omgevingslucht 2 via de gondel en de mast naar het buitenlucht filter 4 gevoerd. De schone lucht 3 wordt dan aan de onderzijde van de windmolen uitgeblazen. Om de effectiviteit van de opwekking van de elektrische energie te optimaliseren is het mogelijk om de luchtinlaat in de wieken af te sluiten. Ook wordt er voorzien in een waterafvoersysteem om eventueel in de wieken binnenkomend regenwater af te voeren.

Conclusies

Deze vinding kan het mogelijk maken dat overheden kunnen gaan voldoen aan de milieudoelstellingen, vooral in sterk vervuilde omgevingen, waarbij er een sterke bijdrage zal zijn in de kwaliteit van leven.

De intentie van de uitvinder is om op basis van deze vinding met mogelijk geïnteresseerde marktpartijen tot een implementatie te komen voor het zuiveren van de omgevingsbuitenlucht van de verschillende toepassingsmogelijkheden.

1 De vinding voor het toepassen van een elektrostatisch filter of cycloonfilter in voertuigen zoals auto, bus, vrachtauto, trein, boot, vliegtuig of elk ander zich verplaatsend object.

2 De vinding voor het toepassen van een elektrostatisch filter in geluidsschermen langs de autosnelwegen en ook in tunnels, hoge gebouwen, windmolens of elk ander statisch object.

3 Het toepassen van zowel horizontaal te plaatsen ionisatiedraden en collectorelektroden in de filters genoemd in claim 1 en claim 2.

4 Het monteren van de elektrostatische filters in zich verplaatsende objecten zoals genoemd in claim 1 als een cassettesysteem welke in een slede geschoven kan worden. Deze slede kan dan bijvoorbeeld achter de bestaande radiator worden gemonteerd.

5 Het monteren van de elektrostatische filters in zich verplaatsende objecten zoals genoemd in claim 1 in de uitlaat van de verbrandingsmotor.

6 Het voorzien van de elektrostatische filters van filterdoek als een meer kosteneffectieve oplossing. Tevens kan dan dit doek worden bevochtigd voor extra filtering en tevens koolstofoxide filtering.

7 Het uitbreiden van de elektrostatische filters zoals genoemd in claim 1 en 2 met extra opties zoals een vernevelingsinstallatie om de stikstofoxiden te filteren, een UV installatie voor de bacteriële en virale filtering en een koolstoffilter voor de filtering van geur en chemische stoffen. De optie met de UV installatie kan dan tevens dienst doen als straatverlichting.

8 Het uitvoeren van de ionisatiedraden en collectorelektroden als lamellen voor de filters als genoemd in claim 2 om hiermee gecombineerde geluidsfiltering en buitenluchtfiltering te kunnen realiseren. Door deze lamellen als extra mogelijkheid draaibaar te maken, onder elke gewenste hoek, kan het eenvoudiger worden om een optimale mix te vinden tussen geluidsfiltering en luchtfiltering.

9 Het uitvoeren van de ionisatiedraden en collectorelektroden als lamellen voor de filters als genoemd in claim 2 om hiermee het eenvoudiger te maken om de collectorelektroden te reinigen door middel van een aan de bovenzijde te monteren sproei-installatie.

10 De vinding voor het toepassen van elektrostatische filtermodules aan weerszijden van autowegen waarbij gebruik wordt gemaakt van de omgevingswind en de rijwind.

11 De vinding voor het toepassen van elektrostatische filtermodules aan weerszijden van autowegen waarbij gebruik wordt gemaakt van een geforceerde luchtinstroom door middel van

ventilatoren.

12 De vinding voor het toepassen van elektrostatische filtermodules aan weerszijden van autowegen waarbij gebruik wordt gemaakt van extra ionisatie en collectorelektroden in de vorm van bomen en/ of palen. De palen kunnen dan dienst doen als ionisatiepalen en/ of collectorelektroden (ook in de boom/plant vorm of in elke andere vorm). De natuurlijke bomen en eventueel andere planten kunnen dienst doen als collectorelektroden.

13 Het modulair uitvoeren van de filters als genoemd in claim 2 door middel van zowel mechanische als elektrische snelbevestigingen. Zo kan snel en eenvoudig een wand worden geplaatst met de gewenste hoogte en lengte als meervoud van de gekozen module maat. Ook wordt elke module voorzien van een verontreinigingsopvangbak welke dan onderling ook gekoppeld worden zodat de verontreiniging in de vorm van stof of als vloeistof via bijvoorbeeld een pijpleiding afgevoerd kan worden.

14 Het toepassen van elektrostatische filters in windmolens zoals genoemd in claim 2 waarbij de luchtinlaat geschiedt via de wieken of de achterkant van de gondel. Bij deze toepassing wordt het elektrostatisch filter als automatisch filter (luchtwasser) toegepast in de mast van de molen.

15 Het toepassen van een cycloon filter in alle hierboven genoemde toepassingsvoorbeelden.

16 Het toepassen van elk ander type filter in alle hierboven genoemde toepassingsvoorbeelden.

Uittreksel

Buitenluchtzuivering door middel van elektrostatische filtering en cycloon filtering in voertuigen, vaartuigen, vliegtuigen (dynamische) en statische objecten.

Hierbij worden de reeds bekende en beschreven elektrostatische filters toegepast. Deze elektrostatische filters kunnen worden uitgevoerd met voorionisatie en collectorelektroden waarbij de ionisatie geschied met hoogspanning en de collectorelektroden worden geaard. Een andere, meer kosteneffectieve oplossing is het toepassen van elektrostatisch doek. Ook het toepassen van cycloonfilters is een mogelijkheid.

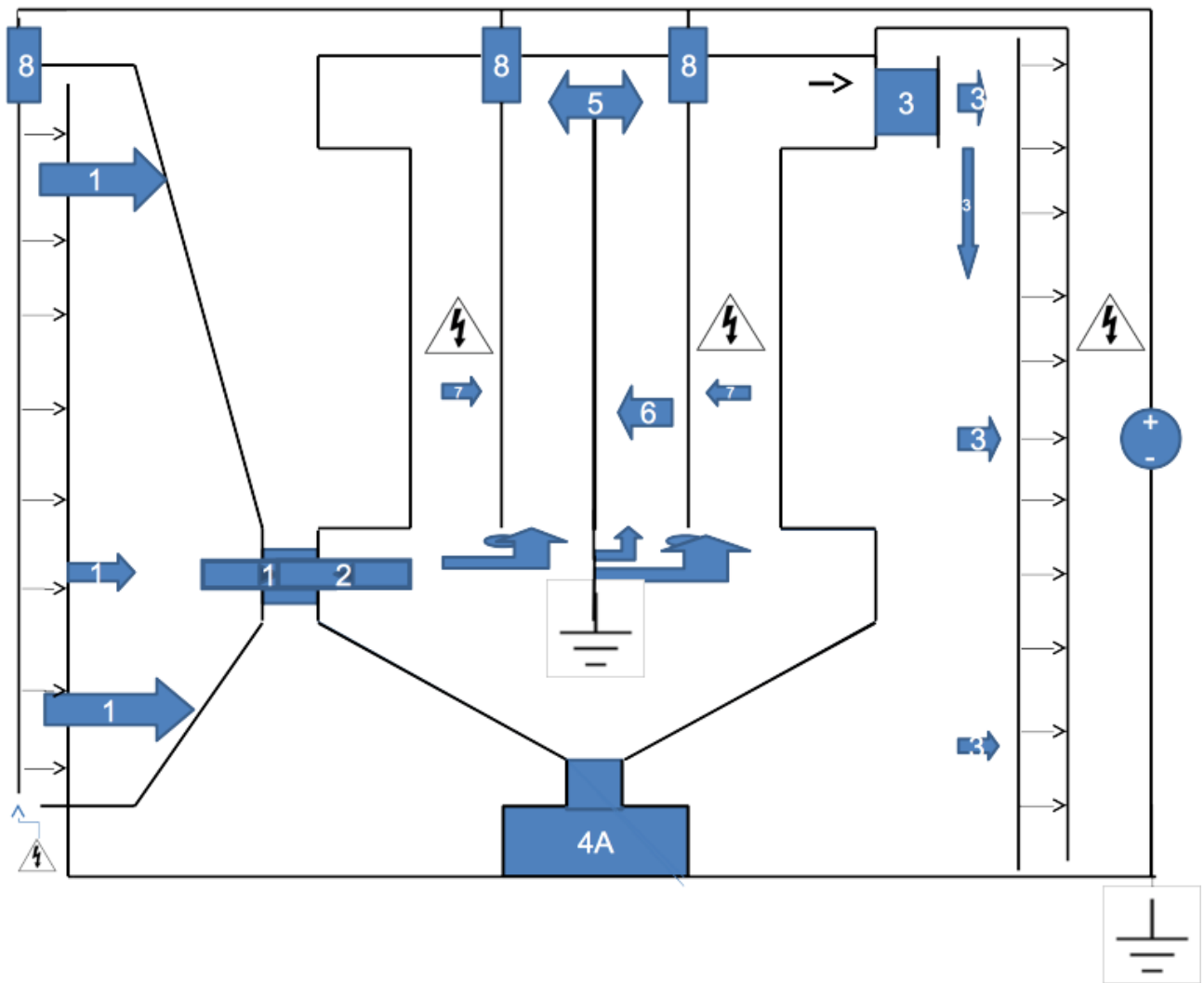

Fig 1

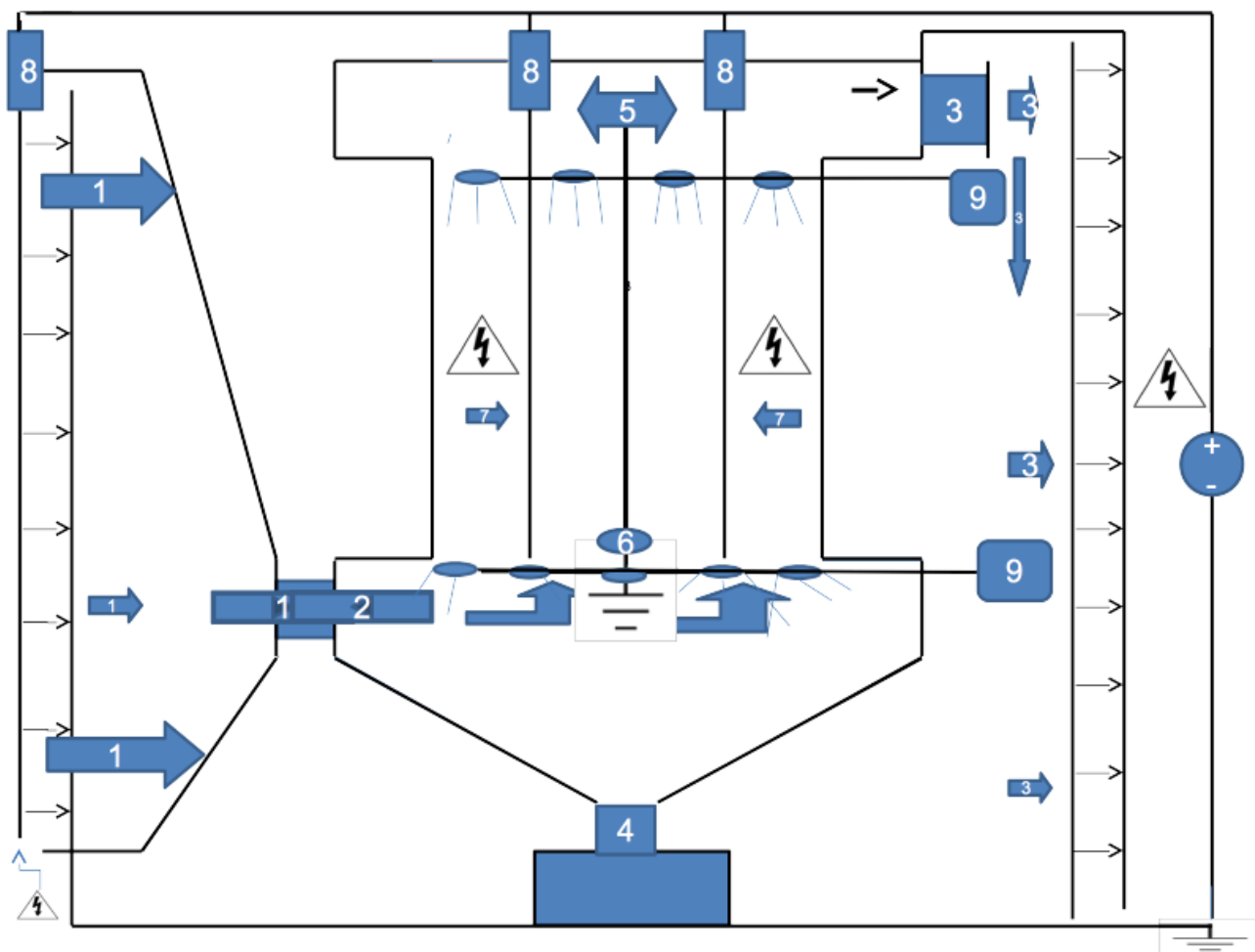

Fig. 1A

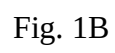

Fig. 1B

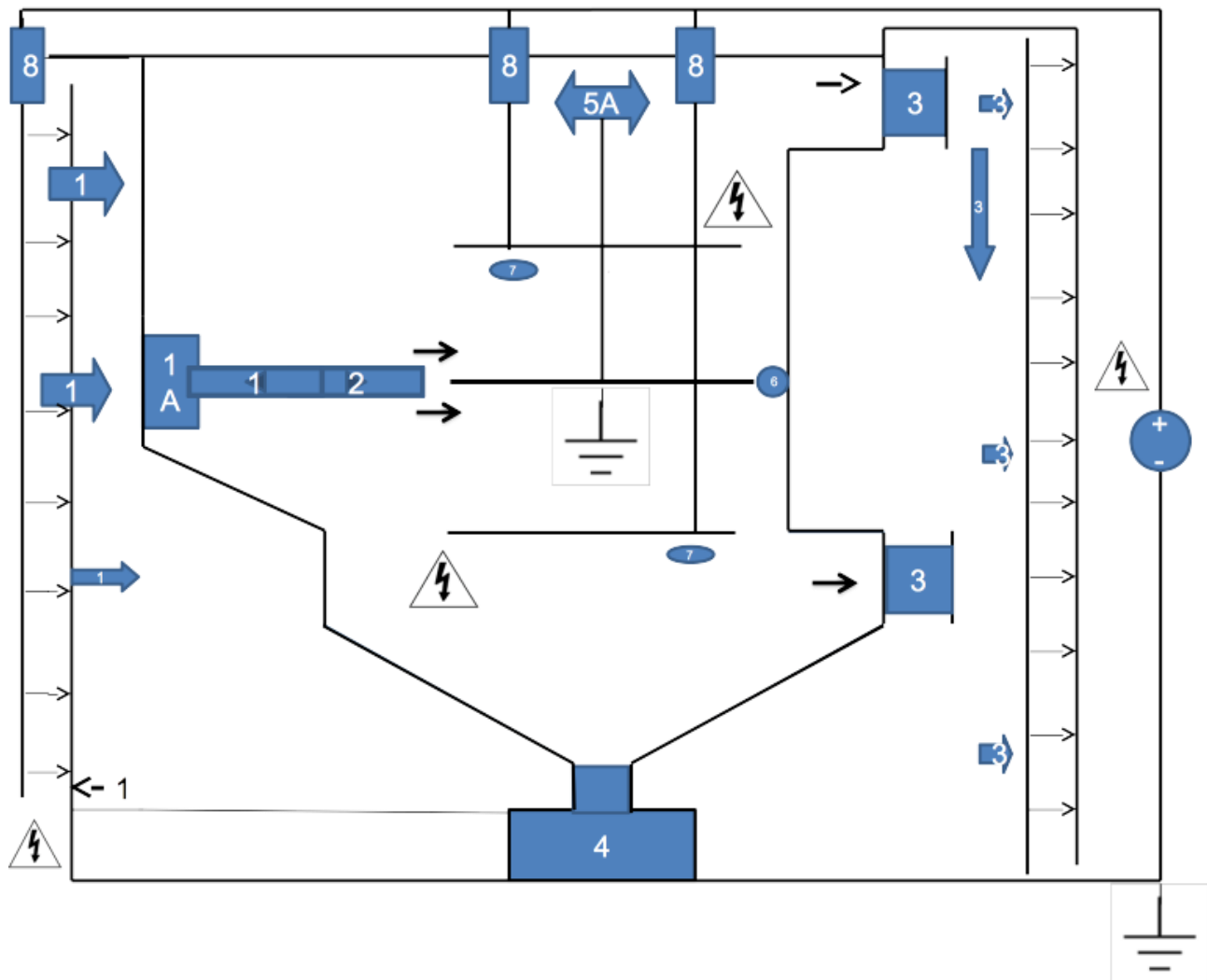

Fig. 2

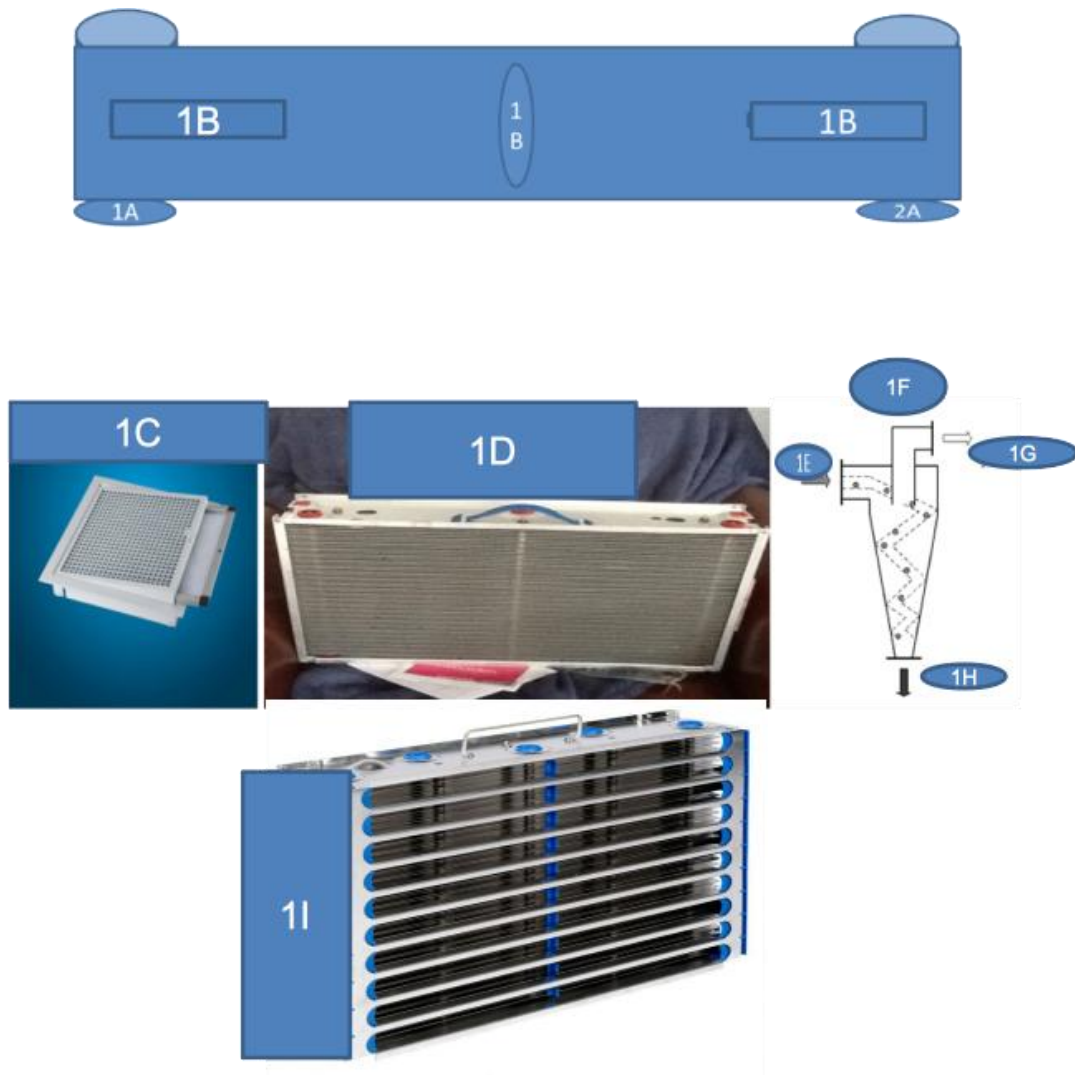

Fig. 3

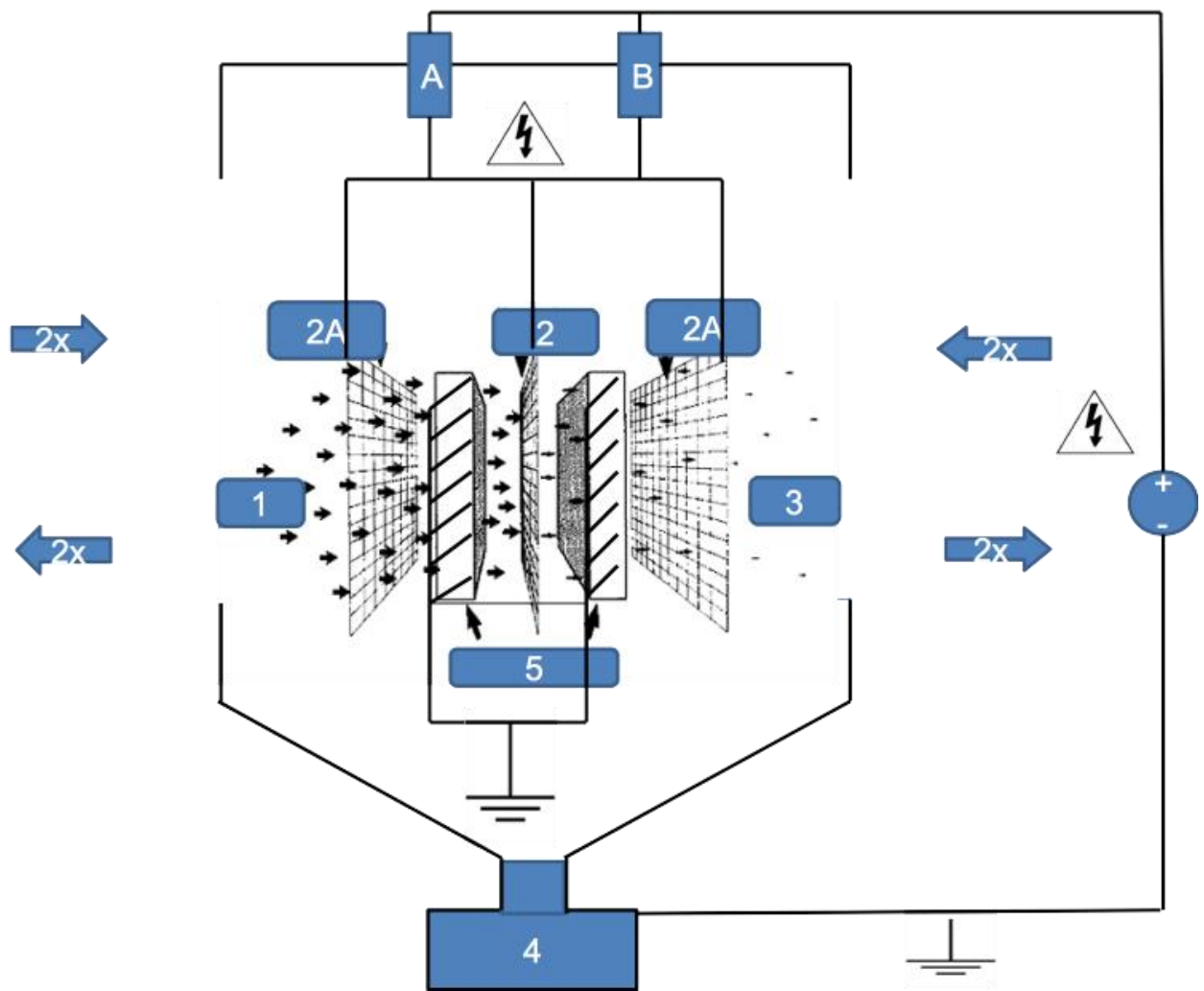

Fig. 4

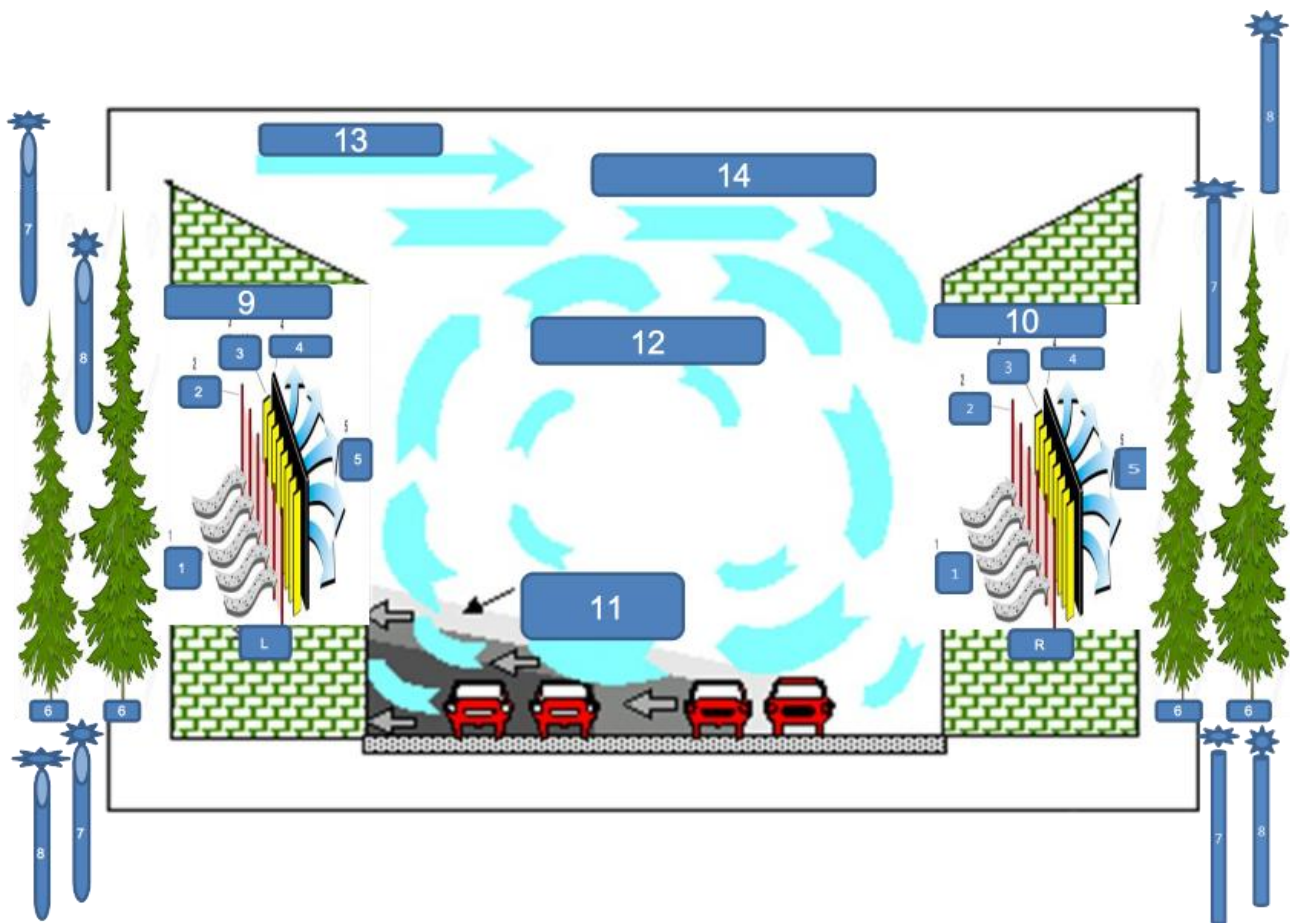

Fig. 5

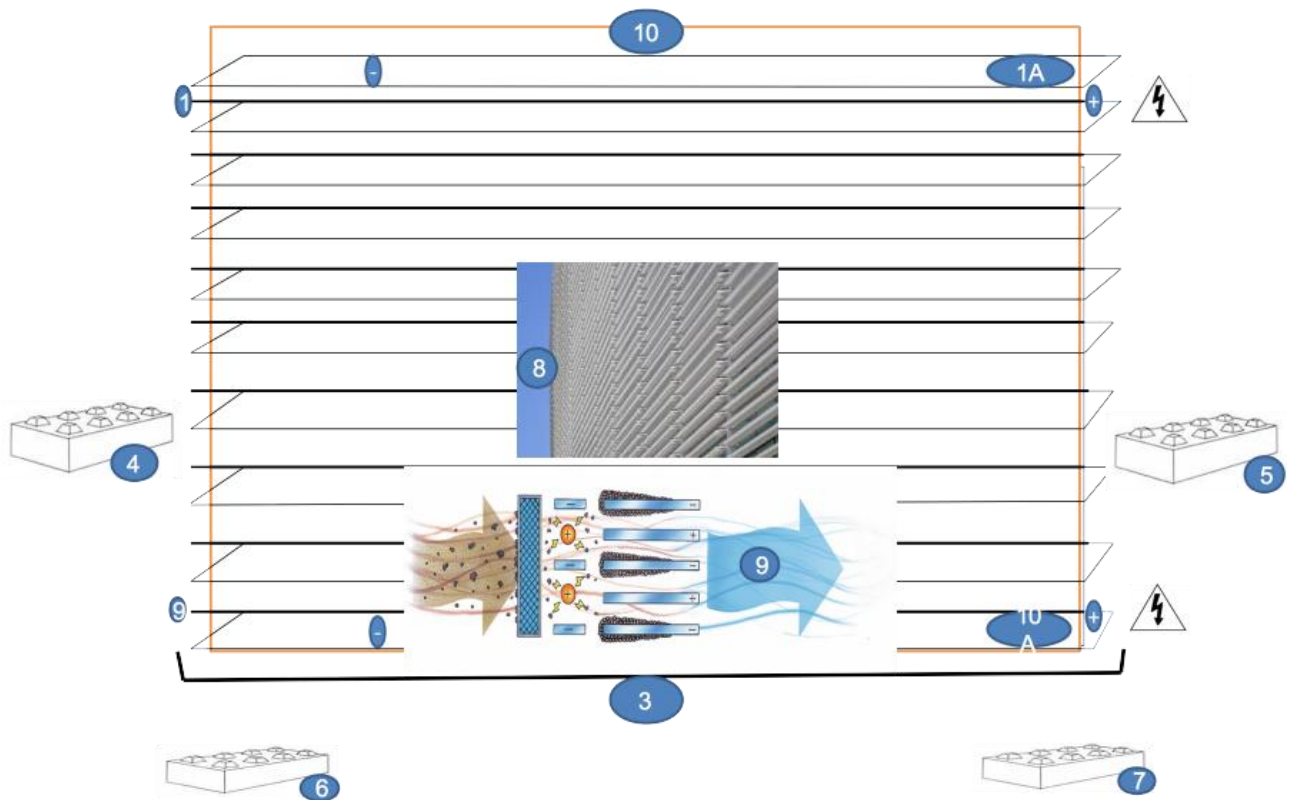

Fig. 6

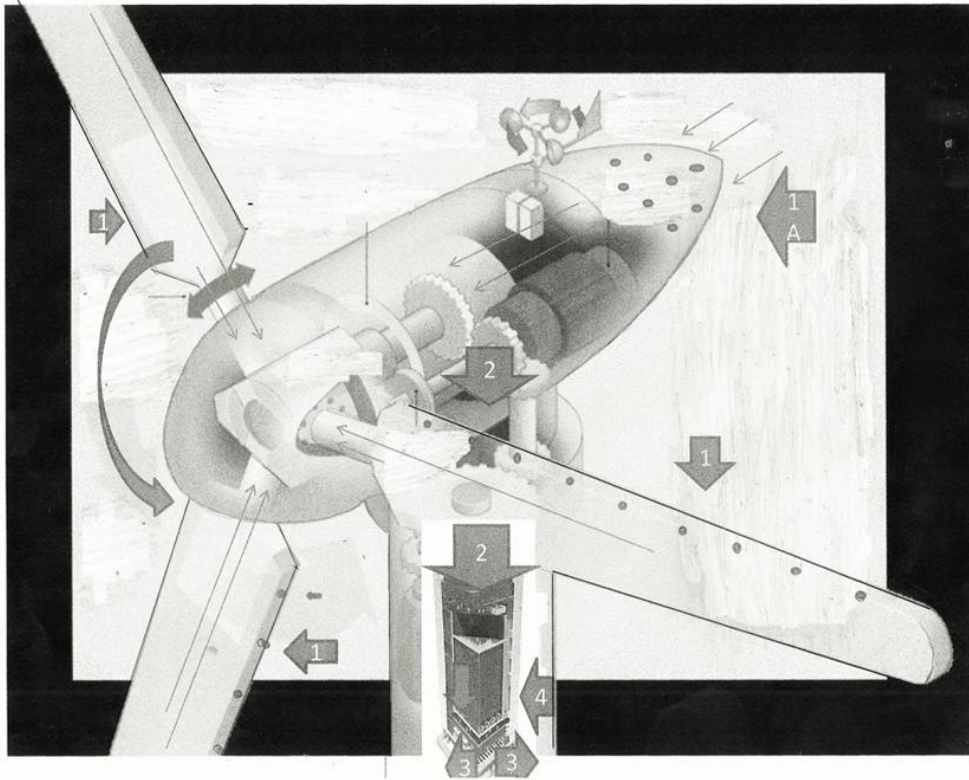

Fig. 7

Samen werken aan goed openbaar vervoer

Drie aandachtspunten van het **Gemeentelijk Netwerk voor Mobiliteit en Infrastructuur** voor de ontwikkeling van het openbaar vervoer

GNMI

Gemeentelijk Netwerk voor Mobiliteit en Infrastructuur

Juli 2019

Samen aan de slag voor een bereikbare omgeving

- ✓ Werk samen met gemeenten aan een integraal aanbod van doelgroepenvervoer en openbaar vervoer

Het openbaar vervoer is een taak van de provincie. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het doelgroepenvervoer. Daarvan lopen de kosten fors op, terwijl veel provincies worstelen met de vraag hoe het reguliere OV in stand kan blijven. Zowel in de steden als in het landelijke gebied is het zaak om de bereikbaarheid op peil te houden en waar mogelijk te verbeteren.

Ga daarom als provincie de samenwerking aan met de gemeenten om te komen tot een integraal vervoersaanbod waar het openbaar vervoer en het doelgroepenvervoer onderdeel van uit maken. Goed bestuurlijk overleg rondom netwerkontwikkeling en afstemming van beleid en middelen leveren veel op. Het mes snijdt aan twee kanten: een bijdrage aan een maatschappelijk rendabeler OV én doelmatiger besteding van de kosten voor zorg en maatschappelijke ondersteuning met meer verplaatsingsmogelijkheden voor inwoners en dus een toegankelijker samenleving voor ons allemaal.

Investeer in innovatie en duurzaamheid

- ✓ Investeren in innovatie en duurzaamheid loont
- ✓ Toegankelijkheid én betaalbaarheid zijn belangrijke aandachtspunten

De technologische ontwikkelingen gaan snel. Via apps kunnen reizigers hun reis samenstellen en er wordt geëxperimenteerd met nieuwe voertuigen. OV-voertuigen worden ook steeds duurzamer.

Investeren in schoner en slimmer vervoer dragen bij aan een verbetering van de luchtkwaliteit, stimuleren economische innovaties en geven een impuls aan de bereikbaarheid van voorzieningen en verblijfsgebieden. Voor het openbaar vervoer wordt gewerkt aan laadinfrastructuur. Ook voor het doelgroepenvervoer zijn deze voorzieningen nodig. Door samenwerking en het delen van investeringen kunnen gemeenten en provincies samen meer bereiken en maatschappelijke winst behalen. Hierbij kan ook worden aangehaakt aan de mobiliteitsambities binnen het Klimaatakkoord.

Samenhang tussen beleid, beheer en ontwikkeling

- ✓ Verbeter de afstemming tussen beleid en beheer
- ✓ Positie van fietsers en voetgangers is belangrijk voor een goede OV-keten

Gemeenten beheren 90% van het wegennetwerk in ons land. Zij zijn dus een belangrijke partij, ook voor concessieverleners en OV-bedrijven. Er kan nog veel bereikt worden door breder te kijken naar het openbaar vervoersysteem: juist provincies kunnen bijdragen aan een kwalitatief hoogwaardig systeem door samenhangend ruimtelijk beleid en een goede afstemming tussen provinciaal beleid en gemeentelijk infrastructureel beheer. Op dat vlak is er veel kwaliteitswinst te boeken door het maken van goede afspraken en kleine investeringen in doorstromingsmaatregelen.

De druk op de houdbaarheid van het vervoersysteem neemt toe. Daarom is het noodzakelijk om te investeren in infrastructuur en flankerend beleid. De rol van de fietser en de voetganger wordt daarbij steeds belangrijker. In stedelijk gebied kan reizigerswinst worden behaald door knooppuntontwikkeling en het afstemmen van parkeercapaciteit op het OV-systeem.

De rol van de gemeente in het openbaar vervoer wordt steeds belangrijker

Goed openbaar vervoer is belangrijk voor de inwoners van gemeenten en het vestigingsklimaat. Maar andersom zijn gemeenten ook een belangrijke actor in het functioneren van het openbaar vervoer. Gemeenten zijn immers de grootste wegbeheerder van Nederland, hebben een belangrijke rol in het sociaal domein en zijn als eerste aan zet bij lokale ruimtelijke ontwikkelingen.

Met andere woorden: de provincies én de gemeenten kunnen het beste samen optrekken bij de verbetering van de leefbaarheid en bereikbaarheid!

De provincies hebben de komende jaren veel op te pakken rondom innovatie, een goed voorzieningenniveau en de betaalbaarheid van het openbaar vervoer. Het GNMI ziet dat gemeenten hierin ook een rol spelen: veel vraagstukken hebben samenhang met het provinciale beleid. Gemeenten en provincies hebben elkaar dus nodig: we komen elkaar tegen bij vraagstukken die variëren van het zorgen voor goede laadinfrastructuur tot voldoende fietsparkeerplaatsen bij stations en de kwaliteit van OV-knooppunten.

Er zijn al veel goede voorbeelden te noemen over de samenwerking tussen provincies en gemeenten bij de verdere ontwikkeling van het openbaar vervoer. Het GNMI levert graag een bijdrage door het delen van goede voorbeelden en het stimuleren van goede samenwerking tussen provincies en gemeenten.

Onze oproep is om de samenwerking te versterken, voor een openbaar vervoer dat toegankelijk, duurzaam en betaalbaar is.

We hopen dat u kort tijd wilt nemen om onze wensen te spiegelen aan de ideeën van uw fractie over dit onderwerp en de besluitvorming voor de komende jaren.

Het GNMI geeft u graag een nadere toelichting op deze thema's.

U bent ook welkom om een kijkje te nemen op onze website: www.gnmi.nl.

Wij wensen u veel wijsheid toe bij de ontwikkeling van het openbaar vervoerbeleid van uw provincie!

Hartelijke groeten,

Ed Rentenaar
Voorzitter GNMI

Wethouder mobiliteit gemeente Lelystad

Over het GNMI

Het GNMI draagt bij aan de strategische positionering van gemeenten in het mobiliteitsbeleid. Dit doen wij via overleg, kennisuitwisseling en ondersteuning. Onderwerpen die aan bod komen zijn verkeersveiligheid, parkeren, openbaar vervoer, verduurzaming, digitalisering en financiering van mobiliteit. We werken nauw samen met de VNG.

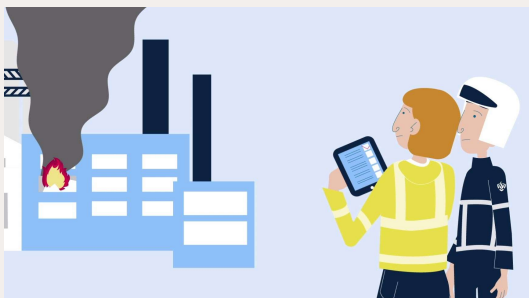
In het netwerk van het GNMI participeren meer dan vijftig gemeenten, verspreid over het hele land.

Meer weten over onze activiteiten, de aangesloten gemeenten en onze standpunten? U bent van harte welkom op www.gnmi.nl !

Heeft u vragen over deze informatiesheet of wilt u met ons van gedachten wisselen? Neem gerust contact op met
Arthur ter Weeme: arthur.terweeme@gnmi.nl of 070-3738710
Alex Mink: alex.mink@gnmi.nl of 070-3738713

Deze nieuwsbrief is een uitgave van de OD NZKG en verschijnt ieder kwartaal. De nieuwsbrief is bedoeld om het Bestuur te informeren.

OD partner in veiligheidsregio

De OD NZKG presenteerde op het congres van de Veiligheidsregio Amsterdam-Amstelland de eigen consignatiedienst. Daarbij stond de rol centraal die de OD in crisissituaties vervult. Onze specialisten adviseren bijvoorbeeld de hulpdiensten ter plekke. Daarmee is de OD NZKG een belangrijke partner voor de veiligheidsregio's, gemeenten en provincies in het werkgebied.

Bezoek college van B&W Haarlemmermeer

**gemeente
Haarlemmermeer**

De OD NZKG bezocht in mei het nieuwe college van B&W van Haarlemmermeer en gaf een toelichting op de taken die wij voor de gemeente uitvoert. Geanimeerd werd gesproken over: de grote opgaven in de regio, het versterken van de samenwerking, het op tijd identificeren van bestuurlijk gevoelige dossiers, en een doorkijkje naar de invoering van de Omgevingswet waarbij lokale afwegingen belangrijker worden. Een goede eerste kennismaking, nuttig om zo elkaar soepeler op ingewikkelde bestuurlijke dossiers te kunnen vinden.

Roadmap 2030, bouw hal Rozaslak begin

'Roadmap 2030', zo heet het omvangrijke plan van Tata Steel om alle mogelijke overlast voor de omgeving van de staalproductie op te heffen. Overlast die bestaat uit luchtvervuiling, stank en lawaai. De bouwstart van de hal voor het storten van roza-slak, dat regelmatig grafietregens veroorzaakt, is een eerste begin.

Leidraad Eco-innovaties

Regelgevers worstelen vaak om eco-innovaties mogelijk te maken binnen de huidige wetgevende kaders en beleidskaders. Dat komt omdat de wetgeving niet is gemaakt met eco-innovatie in gedachten. De OD NZKG nam deel aan de Europese IMPEL-projectgroep en ontwikkelde een leidraad.

De leidraad biedt praktische hulp aan regelgevers die worden geconfronteerd met uitdagingen die eco-innovaties met zich meebrengen in de overgang naar de circulaire economie. De leidraad is bedoeld om eco-innovaties te ondersteunen in vergunningverlening, toezicht en beleid. De leidraad geeft uitleg over het wetgevingskader en toont manieren om in de verschillende Europese landen met de problemen om te gaan.

Piet Heintunnel tijdelijk open

De OD NZKG heeft beoordeeld of in de Piet Heintunnel een voldoende veiligheidsniveau is gerealiseerd. Omdat dit het geval is blijft de tunnel open voor een tijdelijke periode tot 1 juli 2021. Tijdens deze periode ziet de OD er op toe dat de tunnelbeheerder de Piet Heintunnel volgens het Veiligheidsbeheersplan gebruikt. Daarnaast start het vooroverleg voor de aanvraag omgevingsvergunning voor de renovatie van de Piet Heintunnel.

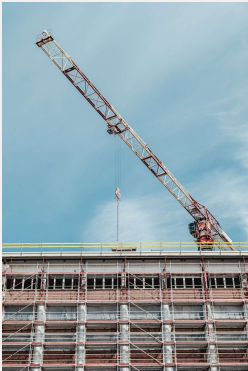
Nota en kaart bodem

Vorig jaar zijn de door de OD gemaakte Nota bodem en de bodemkwaliteitskaart voor de gemeente Haarlemmermeer bestuurlijk vastgesteld. Hierna heeft het college van Amsterdam de nota en de kaart voor Amsterdam voor inspraak vrijgegeven. Momenteel werkt de OD aan de bodemnota en kaart voor de AM-gemeenten.

Wet kwaliteitsborging bouw een feit

In mei heeft de Eerste Kamer ingestemd met de wet kwaliteitsborging voor het bouwen. Deze wet wordt gefaseerd (en tegelijkertijd met de Omgevingswet) ingevoerd. De wet zal van grote impact zijn op het werk van het bouw- en woningtoezicht, voor zover het om de bouwtechnische aspecten van gebouwen gaat. De rol van het bevoegd gezag als vergunningverlener verandert, maar die van het bevoegd gezag als toezichthouder op de naleving van het Bouwbesluit 2012 verandert niet.

Nieuwe begrotingssystematiek

Om opdrachtgevers zicht te geven op wat ze betalen voor welke producten en welke kwaliteit ze daarvoor krijgen heeft de OD NZKG andere nieuwe financieringssystematiek ingevoerd, prestatie gericht financieren (pgf). In een traject van twee jaar zijn voor de outputproducten kengetallen opgesteld en gevalideerd. Het geheel biedt voor de opdrachtgevers en voor de OD zelf stabiliteit in de begrotingen.

Werkbezoek statenleden en wethouders IJmondgemeenten

In mei brachten statenleden van de provincie Noord-Holland en wethouders van de IJmondgemeenten een werkbezoek aan de OD NZKG. De toezichts- en handhavingsacties op Tata Steel /Harsco zijn toegelicht en besproken. Daarna ging het gezelschap naar Wijk aan Zee waar de directie van Tata Steel en Harsco de situatie ter plekke en de maatregelen toelichtte die het productieproces weer in goede banen moeten leiden.

Elektrische auto's voor de OD

De OD NZKG heeft zes elektrische Volkswagen e-up besteld. De auto's zijn deels vervanging van en deels een aanvulling op het wagenpark dat bestaat uit twintig hybride

Volkswagens van het type Golf. Daarmee geeft de OD wederom niet alleen in de uitvoeringspraktijk maar ook in de eigen bedrijfsvoering uiting aan de duurzaamheidsvisie. Het gebruik van de auto's wordt een jaar lang gemonitord, daarna valt het besluit of alle hybrides vervangen worden door elektrische auto's.

Pilotfestival Omgevingswet

De OD NZKG organiseerde samen met Rijkswaterstaat, de gemeenten Zaanstad en Haarlemmermeer, de provincie Noord-Holland en Veiligheidsregio Zaanstreek-Waterland in maart een bijeenkomst over Omgevingswetpilots in Noord-Holland. Tijdens dit festival wisselden 150 deelnemers inhoudelijke lessen met elkaar uit rond de thema's samenwerking in de regio, participatie, omgevingsplan, vergunningverlening, aanpak van pilots en digitalisering. Een van de voorbeelden was de aanpak van de OD NZKG in het voortraject van grote bouwaanvragen.

OD met informatieplicht in CO₂ café

In mei organiseerde de OD NZKG samen met de Green Business Club Zaanstad en de gemeente Zaanstad een inspiratie- en informatieavond over succesvol verduurzamen voor ondernemers; Het CO₂ Café! De OD NZKG informeerde op deze avond over de nieuwe informatieplicht voor bedrijven.

BUS-procedure gedigitaliseerd

De OD NZKG presenteerde tijdens een symposium met trots het digitaliseringsproces bij het doen van BUS-meldingen (Besluit Uniforme Saneringen). Aanwezig waren adviesbureaus, overheden en andere partijen die veel te maken hebben met saneringsmeldingen bij het tijdelijk uitplaatsen van grond. Dit meldingenproces verloopt nu vrijwel compleet digitaal. Bepaalde gegevens hoeven maar één keer ingevuld te worden; dit levert alle partijen efficiëntie en tijdswinst op.

OD in de media

April/Mei

* Medio mei heeft tata groots gevierd dat de eerste paal in de grond ging voor de hal van Harsco die omwonenden beter moet beschermen tegen het stof dat kan ontstaan bij het kiepen van slakken. (NH Dagblad, IJmuider Courant, Echo.nl, Haarlems Dagblad, NH RTV)

* De inwoners van Diemen verzetten zich tegen de komst van de biomassacentrale van Nuon in hun gemeente. Medewerkers van de OD zijn meerdere malen op inspraakavonden geweest om uitleg te geven over de procedure. (Diemerkrant.nl, NH Dagblad, Energiea, Echo.nl)

* Ook de inwoners van Zaandam zijn niet blij met hun biomassacentrale. Vanuit onderzoeksbureau MOB uit Nijmegen is kritiek op de centrale. Medewerkers van de OD zijn aanwezig geweest op bewonersavonden om uitleg te geven over de procedure en gaan het gesprek aan met een vertegenwoordiger van MOB. (NH Dagblad, IJmuider Courant)

* Patrick Teunissen, adviseur Duurzaamheid, vertelde in een interview over het CO₂ Café. Een ontmoetingsplek voor ondernemers om hen te wijzen op de informatieplicht die op 1 juli ingaat. Per branche zijn aparte maatregelen benoemd, waarmee bedrijven energie kunnen besparen. (NH Dagblad)

Aan de Gemeenteraad
van de gemeente Gooise Meren
Postbus 6000
1400 HA Bussum

Huizen, 30 juli 2019

Onderwerp: Zienswijze ontwerpbestemmingsplan "Speelpark Oud Valkeveen e.o. 2019".

Geacht College,

De VVG stelt zich statutair tot doel het bijzondere eigen karakter van de natuur, de landschappelijke en stedelijke gebieden en het cultureel erfgoed in het Gooi en omstreken zo goed mogelijk te beschermen en om een duurzame ontwikkeling van het Gooi te bevorderen.

Aanleiding en kader van de zienswijze

De Vereniging Vrienden van het Gooi (VVG) heeft kennisgenomen van uw besluit d.d. 20 juni 2019 waarmee u het ontwerp voor het bestemmingsplan "Speelpark Oud Valkeveen e.o. 2019" heeft bekend gemaakt (het voorliggende plan).

In de nota van uitgangspunten, die is opgesteld voorafgaand aan de productie van het bestemmingsplan staat:

Op 27 juni 2018 heeft de gemeenteraad Gooise Meren besloten dat een nieuw bestemmingsplan moet worden voorbereid. De aard en omvang van het speelpark gaven de gemeente aanleiding zich te bezinnen op de vraag hoe de ruimtelijke uitstraling van het speelpark zich verhoudt tot andere functies in het gebied waar het speelpark zich bevindt. Gezien de mogelijke ongewenste effecten op de omliggende natuur en het woon- en leefklimaat die kunnen volgen uit intensivering of verandering van het karakter van het speelpark, is het nodig een nieuw bestemmingsplan voor te bereiden waarin een afgewogen regeling wordt opgenomen voor het gebied. Het parkeervraagstuk is één van belangrijke factoren die de ervaren hinder van het speelpark beïnvloedt.

Onze zienswijze richt zich op ongewenste effecten op de omliggende natuur en met name op de voorstellen die zijn gekozen om het parkeervraagstuk op te lossen.

Het speelpark Oud Valkeveen is een recreatieve voorziening die aan alle kanten is omsloten door beschermde natuurgebieden. Alle behorend tot het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en/of

Postbus 1080
1270 BB Huizen

www.vriendenvanhetgooi.nl
info@vriendenvanhetgooi.nl

NL23 RABO 0339 9313 88
KvK 40516078

Natura 2000. Daarmee zijn de ontwikkelingsmogelijkheden van het speelpark per definitie beperkt.

Het speelpark heeft een lange historie en fungeert ook al geruime tijd als speelpark. In het verleden heeft dat niet geleid tot ernstige problemen met de omgeving. Wel is ook de bereikbaarheid van het speelpark, gezien de beperking van de toeleidende wegvoorziening tot slechts één enkele verharde weg met beperkte breedte, een belemmering gebleken voor het functioneren van het speelpark.

Sinds een jaar of 4 à 5 is de publiekstrekkende werking van het speelpark aanzienlijk toegenomen en wel zodanig dat in de omgeving van het speelpark ernstige problemen ontstonden, hoofdzakelijk als gevolg van het parkeren door bezoekers van het park. De bestaande parkeermogelijkheden van en op het speelpark zelf bleken m.n. bij topdagen ruimschoots onvoldoende.

Zowel de organisatie van het speelpark als de gemeente zagen geen andere oplossing dan uitbreiden van de parkeerfaciliteit. En waar de ruimte binnen het speelpark daarvoor niet aanwezig is en de toeleidende wegen de facto niet voorzien in voldoende en geschikte ruimte om te voldoen aan de parkeervraag, leek de enige oplossing parkeren ten koste van de omgeving, in casu de wettelijk beschermde natuur.

Op 11 december 2018 heeft het college van burgemeester en wethouders vergunning verleend voor een tijdelijk parkeerterrein op een naast het speelpark gelegen weiland, dat valt onder de beschermende werking van zowel het NNN als Natura 2000. VVG heeft tegen dat besluit bezwaar aangetekend op 20 januari 2019. De sluitingsdatum om bezwaar te kunnen maken was 22 januari 2019. Volgens de Wet Algemeen Bestuursrecht, art. 7.10, is de beslistermijn op een dergelijk bezwaar 12 weken, met een mogelijke verlenging met 6 weken. Van deze verlenging heeft de gemeente gebruikgemaakt. Daarmee kwam de uiterste datum van besluit op bezwaar te liggen op 28 mei. Dat is ruim voor de datum van ter visielegging van het voorliggende plan. Inmiddels, twee maanden later, is nog geen besluit van het college bekend.

Aangezien het tijdelijk aangewezen parkeerterrein, inclusief bijbehorende regels, is opgenomen in het voorliggende plan is de uitkomst van de beslissing op bezwaar van invloed op onderhavige zienswijze. Wij behouden ons daarom het recht voor om na de uitspraak op het bezwaar alsnog met aanpassingen en/of aanvullingen te komen op onze zienswijze op het onderhavige plan.

Parkeerlast

Commotie over te verwachten overlast van het speelpark is niet nieuw. In 1989, toen het eigendom van het speelpark overging van Toni Boltini naar de firma Jasper, is reeds aan de orde geweest dat de parkeervoorziening op het speelpark zelf voldoende was voor te verwachten bezoekers. In 1994 is in de verleende milieuvergunning voor het speelpark opgenomen dat het parkeren op eigen terrein diende te geschieden. Dit onderdeel van de milieuvergunning is in 2008 vervallen als gevolg van het inwerkingtreden van het Activiteitenbesluit van de Wet Milieubeheer.

Postbus 1080
1270 BB Huizen

www.vriendenvanhetgooi.nl
info@vriendenvanhetgooi.nl

NL23 RABO 0339 9313 88
KvK 40516078

In het bestemmingsplan 1^e herziening Buitengebied van de gemeente Naarden (het onderliggende plan) is in artikel 19: 'Doeleinden van sport en recreatie' het speelpark opgenomen met voor het gebruik van de tot het speelpark behorende gronden onder andere 'de daarbij behorende parkeerplaatsen'. Er is tot 2016 geen sprake geweest van daadwerkelijke parkeeroverlast rondom het speelpark.

Sinds 2016 is, zonder dat de planologische omstandigheden van het speelpark gewijzigd zijn, de publiektrekkende en daarmee de auto-aantrekkende werking van het speelpark op meerdere dagen van het jaar zodanig toegenomen dat grote overlast, met name als gevolg van parkerende auto's, ontstond in de omgeving van het speelpark. Vanaf dat moment was de fysieke ruimte in het openbaar areaal in de omgeving van het speelpark overduidelijk te klein om de extra toegestroomde auto's te kunnen opvangen. Ons inziens onmiskenbaar het directe gevolg van een gewijzigde programmering en publiciteit van het speelpark.

Gezien het feit dat het speelpark wordt omgeven door beschermde natuur kan een oplossing van het ontstane probleem niet gelegen zijn in een uitbreiding van het terrein. Zeker niet ten koste van de omliggende – wettelijk – beschermde natuur

Door de Raad van de gemeente Gooise Meren is op 3 april 2019 het paraplubestemmingsplan parkeernormen vastgesteld. Dit bestemmingsplan is van toepassing op het gehele grondgebied van de gemeente Gooise Meren.

In de toelichting van het plan is een beleidsuitgangspunt geformuleerd:

‘Als aan een ruimtelijke ontwikkeling geen voorwaarden kunnen worden gesteld, dan wordt de parkeerbehoefte afgewenteld op het openbaar gebied. Omdat dit gebied hier vaak niet in kan voorzien, kan dit leiden tot overlast bij de bestaande gebruikers van de openbare ruimte. Door het stellen van parkeernormen wordt enerzijds voorkomen dat door nieuwe ontwikkelingen parkeeroverlast ontstaat (omdat wordt geregeld dat ontwikkelingen moeten voorzien in voldoende parkeergelegenheid) en anderzijds wordt de bereikbaarheid van de nieuwe functies gewaarborgd.’

Hiermee presenteert de gemeente een beleidsuitgangspunt met als basis een beschrijving die de situatie rondom het speelpark exact weergeeft.

Hoewel de recente ontwikkelingen van het speelpark niet bestaan uit fysieke ontwikkelingen die vallen onder planologische regelgeving maar onder maatregelen die de bedrijfsvoering betreffen, is bij het speelpark wel degelijk sprake van een ontwikkeling die heeft geleid tot parkeeroverlast. Door de CROW zijn parkeernormen opgesteld die gehanteerd kunnen worden bij het bepalen van de vraag of bij voorzieningen voldoende parkeerplaatsen aanwezig zijn.

In het paraplubestemmingsplan zijn door de gemeente deze normen overgenomen. Voor attractie- en pretparken zijn kengetallen bepaald met een minimumnorm van 4,0 en een maximumnorm van 12,0 parkeerplaatsen per hectare. Voor het speelpark met een omvang van 9,8 ha vergt dit een parkeerbehoefte van tussen de 40 en 120 parkeerplaatsen.

Postbus 1080
1270 BB Huizen

www.vriendenvanhetgooi.nl
info@vriendenvanhetgooi.nl

NL23 RABO 0339 9313 88
KvK 40516078

Bij de weergave van de kengetallen benadrukt de CROW dat o.a. van functies zoals attractie- en pretparken slechts globale parkeerkencijfers en/of globale kencijfers verkeersgeneratie kunnen worden gegeven en dat bij het toepassen van deze cijfers een forse marge in acht moet worden genomen.

Het speelpark beschikt binnen de eigen grenzen over zo'n 500 parkeerplaatsen. Uitgaande van de hoogste door de CROW aangegeven norm is dat ruim 4 maal de norm. Dat is een forse marge. Desalniettemin blijkt dat het speelpark behoefte heeft aan nog eens 500 parkeerplaatsen. De VVG is van mening dat recent gegenereerde toename van de parkeerbehoefte van het speelpark buitenproportioneel is en zich daarmee de facto niet verdraagt met een goede ruimtelijke ordening.

Wijzigingsbevoegdheden

De gemeente meent met het voorliggende bestemmingsplan de parkeerproblematiek te moeten oplossen met behulp van een aantal wijzigingsbevoegdheden, artikel 14 van het plan, die in de kern neerkomen op het ruilen van terreinen.

De VVG meent dat door het gebruik maken van wijzigingsbevoegdheden het bestemmingsplan een definitieve oplossing van het parkeerprobleem uitstelt tot na de vaststelling van het plan.

Daarmee wordt een belangrijke doelstelling voor het maken van het voorliggende plan niet gerealiseerd.

Wijzigingsbevoegdheid 3

In art.14.3 van het voorliggende plan is aangegeven dat, en onder welke condities, een gedeelte van het bos aan de oostzijde van het speelpark kan worden omgezet in een permanente parkeerplaats. Daarmee wordt een terrein van 1,3 ha onttrokken aan het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Om aan het verlies aan oppervlakte tegemoet te komen wordt voorgesteld om het weiland kadastraal, gelegen direct ten noorden van het betreffende bosperceel, kadastraal bekend als: gemeente Naarden, sectie A, nummer 1484, toe te voegen aan het Natuurnetwerk Nederland.

Daartoe is een wijziging van de begrenzing van het NNN door Provinciale Staten van Noord-Holland noodzakelijk.

Artikel 19 lid 4 van de Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) stelt dat een bestemmingsplan voor gebieden die deel uitmaken van het NNN een nieuwe activiteit mogelijk kan maken, indien:

- a. er sprake is van een groot openbaar belang;
- b. er geen reële alternatieven zijn, en;
- c. de negatieve effecten op de wezenlijke kenmerken en waarden, oppervlakte en samenhang worden beperkt en de overblijvende effecten gelijkwaardig worden gecompenseerd.

Ad a. Groot openbaar belang

Het te vestigen parkeerterrein in het bosgebied kan niet worden aangemerkt als een groot openbaar belang. Uit jurisprudentie blijkt dat zowel parkeren als recreatieve doeleinden niet vallen onder een groot maatschappelijk belang. Bij het wegvallen van het groot maatschappelijk

Postbus 1080
1270 BB Huizen

www.vriendenvanhetgooi.nl
info@vriendenvanhetgooi.nl

NL23 RABO 0339 9313 88
KvK 40516078

belang is de vraag of er reële alternatieven zijn niet meer aan de orde.

Derhalve kan geen sprake zijn van toepassing van artikel 19 lid 4 van de PRV voor het mogelijk maken van de nieuwe parkeervoorziening ten koste van het aansluitende bosgebied. Een volgende mogelijkheid is toepassing van Artikel 19 lid 8 van de PRV. Daarin wordt gesteld: Gedeputeerde Staten kunnen, gehoord de desbetreffende commissie van provinciale staten, de begrenzing van het Natuurnetwerk Nederland wijzigen:

a. ten behoeve van een verbetering van de samenhang of een betere planologische inpassing van het Natuurnetwerk Nederland, voor zover:

1°. de wezenlijke kenmerken en waarden van het Natuurnetwerk Nederland worden behouden; en 2°. de oppervlakte van het Natuurnetwerk Nederland ten minste gelijk blijft;

Ad 1. De grondruil gaat gepaard met een verlies aan volgens de WKW 1,3 ha 'dennen-, eiken- en beukenbos'. De voorgestelde compensatie bestaat uit 'vochtig hooiland'. Daarmee is geen sprake van een evenwaardige compensatie volgens de WKW.

Ad 2. Het toe te voegen terrein heeft slechts een oppervlakte van 1 ha. Daarmee ontstaat een netto verlies aan oppervlakte van het NNN van 0,3 ha.

Het toe te voegen perceel aan het NNN is bovendien nu al onderdeel van Natura 2000. Anders gezegd: natuurcompensatie wordt gerealiseerd door toevoeging van bestaande reeds beschermde natuur. Daarmee is het netto verlies aan beschermde natuur 1,3 ha.

Dat met de grondruil de realisering van de natuurdoelen door SBB als natuurbeschermingsorganisatie dichterbij komt is planologisch niet relevant, temeer daar het provinciaal beleid uitgaat van een gelijkwaardige positie van particulieren als het gaat om het realiseren van natuur via beheer: zie hoofdstuk 4.1 van het Provinciaal Programma Natuurontwikkeling 2019-2023. Per saldo neemt de feitelijke natuurfunctie in het gebied af, hetgeen strijdig is met de geformuleerde uitgangspunten.

De conclusie is dat de grondruil volgens artikel 14.3 van het voorliggende plan in strijd is met artikel 19 van de PRV.

Wijzigingsbevoegdheid 1, tijdelijk parkeerterrein

In artikel 14.1 van het voorliggende plan is aangegeven dat het college van burgemeester en wethouders bevoegd is het bestemmingsplan te wijzigen teneinde het aanduidingsvlak 'parkeerterrein' binnen de bestemming 'Natuur' te verwijderen in het geval dat aan de voorwaarden van artikel 14.3 is voldaan. Voor het overige worden in het voorliggende plan de voorwaarden, zoals gesteld in de tijdelijke vergunning met het kenmerk HZ_WABO-18-0983 d.d. 11 december 2018, ongewijzigd overgenomen.

De afhandeling van de bezwaren tegen deze vergunning zijn reeds in het begin van deze zienswijze behandeld.

Aan de orde is echter wel dat, aangezien de realisering van het definitieve parkeerterrein volgens artikel 14.3 naar onze mening onrechtmatig is, de vrees gerechtvaardigd is dat het gebruik van het tijdelijke overloopparkerterrein na afloop van de periode waarvoor de vergunning van kracht is, het parkeerprobleem opnieuw laat herleven.

Postbus 1080
1270 BB Huizen

www.vriendenvanhetgooi.nl
info@vriendenvanhetgooi.nl

NL23 RABO 0339 9313 88
KvK 40516078

Gezien het feit dat de eigenaar van het betreffende terrein – SBB – het gebruik van het weiland voor parkeren feitelijk ongewenst acht, is het ontbreken van een scenario voor het geval dat het parkeerterrein in het bos niet uitvoerbaar blijkt. Een gemis in het voorliggende plan.

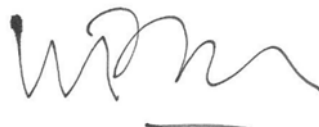
Onze conclusie is :

- dat de positie van het speelpark, indien een parkeerbehoefte van in totaal 1000 plaatsen blijft, planologisch niet (meer) passend is in deze specifieke ruimtelijke context;
- dat het realiseren van een nieuw parkeerterrein in het bos aan de oostzijde van het speelpark, zoals voorgesteld in art. 14.3 van het voorliggende plan in strijd is met de provinciale ruimtelijke en natuurregelgeving;
- dat het bestemmingsplan geen rekening houdt met de mogelijkheid dat het nieuwe parkeerterrein in het bos niet uitvoerbaar blijkt; en tenslotte
- dat de gemeente Gooise Meren nalatig is geweest bij het zich houden aan de wettelijke termijn voor de behandeling van de bezwaren tegen het overloopparkerterrein en dat als gevolg daarvan voor de VVG de mogelijkheden tot het adequaat reageren op het daarop te nemen besluit van het college in een zienswijze op het ter visie gelegde voorliggende plan, ontbreekt.

Hoogachtend.
namens het bestuur,

H. Metz
voorzitter

mw. W. Biermann
secretaris

Postbus 1080
1270 BB Huizen

www.vriendenvanhetgooi.nl
info@vriendenvanhetgooi.nl

NL23 RABO 0339 9313 88
KvK 40516078

Flats op busremise in Hilversum

Leander Mascini
l.mascini@hollandmediacombinatie.nl

Hilversum ■ Projectontwikkelaar Dennenborgh Group heeft verregaande plannen met het terrein van de busremise aan de Larenseweg. Zodra het terrein niet meer gebruikt gaat worden voor bussen moeten er 300 woningen en drie flats komen.

„We hebben een eerste schets, een 'praatmodel'”, legt Mark Voerman namens Dennenborgh Group uit. „Dat is bedoeld om te kijken wat er

wel en niet goed aan is. Het praat zo wat makkelijker dan dat je een lijstje onder ogen krijgt.”

Concessie

Dennenborgh is sinds enkele jaren eigenaar van de grond. De schetsen zijn daarom niet uit de lucht gegrepen. „We zijn door de gemeente betrokken bij de gebiedsagenda en daarin staan bijvoorbeeld de toegestane bouwhoogtes. De honderden woningen en de hoogbouw van 25 meter hoogte, mits wij ook een groene loper maken, staan daar gewoon in.”

De projectontwikkelaar houdt nog wel een slag om de arm. „We

Wachten op vertrek van Connexxion

gaan nog wel in gesprek met betrokkenen en de buurtbewoners. Het zou nog kunnen dat de hoogbouw een andere invulling krijgt. Ook kijken we naar het parkeren. Er komen ondergrondse plekken en ook de toekomstige vergunningen zullen parkeerdrukke verminderen.”

Voor de plannen hangt veel af van de concessie voor het openbaar vervoer, die ingaat in juli 2021. „Dat kan een keerpunt betekenen”, aldus Voerman. „Connexxion of een andere nieuwe huurder kan een nieuw contract tekenen en dan blijft het zoals het nu is. Gezien de logistieke problemen en het streven naar meer duurzaamheid denken wij dat er betere opties zijn.” Voerman zegt dat in overleg best mogelijk is dat er een busremise op een andere plek in Hilversum komt.

Het lijkt daarom een kwestie van tijd voordat de bussen van de Larenseweg verdwijnen. „Ik acht het uitgesloten dat ze er blijven. Maar

goed, wij bepalen het niet, dat doet de vervoerder.”

Scenario's

„Volgens mij zijn er twee scenario's. Een daarvan is dat de nieuwe vervoerder ervoor kiest een busremise (waar de bussen onder meer onderhouden en gewassen worden) elders te betrekken. Of er komt een overgangsfase, dat er twee jaar uitgetrokken wordt om een nieuw terrein te vinden dat het bijvoorbeeld mogelijk maakt met elektrische bussen te rijden.” De vraag is dus niet of de plannen doorgaan, maar wanneer.

→ **Regio 1: Bewoners: 'straks is het helemaal versteend'**

Admiraal LL.M., dhr. M.W. (Marten)

Van: Statengriffie
Verzonden: woensdag 28 augustus 2019 16:47
Aan: Neeskens, mw. S.H. (Susanne); Admiraal LL.M., dhr. M.W. (Marten)
Onderwerp: FW: groen initiatief
Bijlagen: flyer achterkant final.pdf; flyer voorpagina final.pdf; nieuwsbrief.pdf; 1van2gooieneemlander8aug19.JPG; 2van2Gooieneemlander8aug19.JPG; SCAN0139.JPG; SCAN0141.JPG

Hallo Marten en Susanne,

Zie onderstaande mail en bijlagen, ik twijfelde voor wie van jullie het is. Moeten we de mail laten inboeken?

Groeten,
Jasmijn

Van: henri@lareneweg103.nl <henri@lareneweg103.nl>
Verzonden: woensdag 28 augustus 2019 16:29
Aan: Statengriffie <statengriffie@noord-holland.nl>
CC: Inge Meere <inge.meere@gmail.com>
Onderwerp: groen initiatief

Geachte heer/mevrouw griffier van de provincie Noord-Holland

graag breng ik u op de hoogte van ons initiatief voor een "groene long" in Hilversum

Wij hebben met een aantal verontruste burgers een stichting opgericht om te komen tot een alternatief plan i.v.m. het "herinrichtings plan van de busremise Hilversum"

Graag verwijs ik u naar de bijlagen:

- kranten artikels
- flyer
- nieuwsbrief

We zijn in gesprek met diverse partijen en hopen ook op steun vanuit de provincie voor ons groene burger initiatief.

Kunt u de bijlagen toesturen aan de provinciale bestuurders die hierover gaan.

Op onderstaand telefoon nummer ben ik bereikbaar voor vragen.

met vriendelijke groet,

Henri van IJken
cc Inge Meere

Lareneweg 103
1221Ck Hilversum
0622857715

Stichting Betrokken Omwonenden Busremise Hilversum (stichting BOB H)

NET OPGERICHTE STICHTING HEEFT EIGEN IDEE OVER INVULLING TERREIN

Geen woningbouw op busremise, maar Hilversums Central Park

Geen extra huizen, maar een groene long; dat is wat de buurt nodig heeft. Dat is de inzet van de verenigde buurtbewoners in Oost.

vervolg van de voorpagina

"De plannen van Dennenborgh is een aantal mensen in het verkeerde keelgat geschoten", aldus Henri van IJken van Stichting Betrokken Omwonenden Busremise Hilversum (BOB H). Na een bijeenkomst in wijkcentrum De Geus op 11 juni jongstleden hebben bewoners besloten de koppelen bij elkaar te steken en er werk van te maken om de plannen tegen te houden. Verteenwoordigers van de stichting zijn daarbij bereid om tot het gaafje te gaan. "Als het echt nodig is, nemen we de juridische weg om de bouw tegen te houden", zo staat in de flyer die vorige week verspreid is in de directe omgeving van het busremiseterrein.

De omgeving is al te versteend. Daarom is het terrein volgooien met woningen voor de bewoners geen optie. In de afgelopen jaren is er al voldoende bijgebouwd. Van IJken noemt het lucent en het Philipsterrein. Met College De Opmaat, de Melkfabriek en basisschool Avonturin trekt de Larenseweg al veel verkeer aan. In de Geuzenbuurt is parkeren al een crime en hebben veel mensen

moete om alle vier de GAD-conainers kwijt te kunnen. Ofwel: de leefbaarheid piept en kraakt. Met driehonderd nieuwe woningen verergert de problematiek alleen maar.

'Mijn huis wordt een soort binnenplaats van de Bijlmerbajes'

Volgens de stichting wordt in de plannen niet gekeken naar wat de buurt nodig heeft, maar gaat het er vooral om woningbouw te realiseren. Met daarbij hoogbouw. "Mijn huis komt dan letterlijk in de schaduw te staan; een soort binnenplaats van de Bijlmerbajes",

meldt de Hilversummer. De roep om nieuwe huizen is groot, gezien de krapte op de woningmarkt. De busremise valt in het gebied de Spoorzone - van de Noorderweg tot het Venetapark - dat de gemeente de komende decennia met bewoners, projectontwikkelaars en woningcorporaties wil herontwikkelen en opknappen. Vanuit het raadhuis klinkt dat het nu een verrommeld gebied is.

Dennenborgh Group, ontwikkelaar uit Soest, is eigenaar van het terrein dat tussen de Geuzenweg en de Larenseweg ligt. Momenteel zit vervoersbedrijf Connexxion nog op dit stukje Hilversum. Overigens is het nog niet duidelijk of de vervoersmaatschappij vertrekt.

Dat hangt af van de concessie voor het openbaar vervoer in 2021. Dat is allesbepalend of de bussen daadwerkelijk van het terrein weggaan. Zo niet, dan blijft alles bij het oude. In de tussentijd heeft de ontwikkelaar voorzichtig plannen opgesteld, inclusief schets. Die tekening leidde twee maanden terug tot gefronste wenkbrouwen bij omwonenden, al ziet de ontwikkelaar dit meer als een startpunt en valt er over van alles en nog wat te praten.

Woningbouw is voor de verenigde buurtbewoners uitgesloten. Daarom gebruikt de gemeente daar het circusterrein langs de Diependaalselaan niet voor? Dat is in de ogen van de stichting een betere plek om veel woningen te creëren. Tevens stelt Van IJken aan de gemeente voor om het geld dat zij bijvoorbeeld beschikbaar stellen voor het voorkuursrecht op

55 panden in de driehoek Larenseweg, Kleine Drift, Zuiderweg (12 miljoen euro) te gebruiken voor een goede nieuwe inrichting van het Connexxion-terrein.

'We willen de buurt graag verbeteren. Zeker qua leefbaarheid'

Op de uitnodiging met elkaar om de tafel te gaan zitten, zeggen zij zeker ja. Zelf zien ze wel degelijk heil in herontwikkeling van het terrein. Daar hebben ze een eigen idee voor. Dat noemt Van IJken het Hilversumse Central Park, waar onder meer duurzaamheid gerealiseerd kan worden. "We zijn niet tegen iets. We willen de buurt graag verbeteren. Zeker qua leefbaarheid. We willen een groene long in Hilversum-Oost. Een park dat verbindt, zowel de mensen als de plek", legt Van IJken uit.

► De stichting nodigt Hilversummers uit met ideeën voor dit park te komen. Meer informatie is te vinden op www.larenseweg103.nl.

Verzet tegen plannen busremise

Donderdag
15 augustus
2019

HILVERSUM Over woningbouw op het busremiseterrein aan de Larenseweg valt met verenigde omwonenden en belanghebbenden niet te praten. De bewoners vinden het gebied nu al te dichtbevolkt en komen in verzet tegen de gepresenteerde plannen van ontwikkelaar Dennenborgh Group.

Het herinrichtingsplan voor het terrein van Connexxion is om driehonderd woningen te realiseren, waaronder drie torenflats van vijftien meter hoog. Dat is

een 'waanzinnig plan', zo laat Henri van Ijken weten. Hij woont zelf aan de Larenseweg en heeft na de presentatie van de plannen in juni met enkele andere buurtbewoners Stichting Betrokken Omwonenden Busremise Hilversum (BOB H) opgericht.

Volgens de initiatiefnemer groeit het aantal leden van de stichting snel. Vorige week zijn flyers verspreid in de directe omgeving, waaronder de Geuzenbuurt. "Mensen melden zich massaal aan, omdat niemand achter deze plannen kan

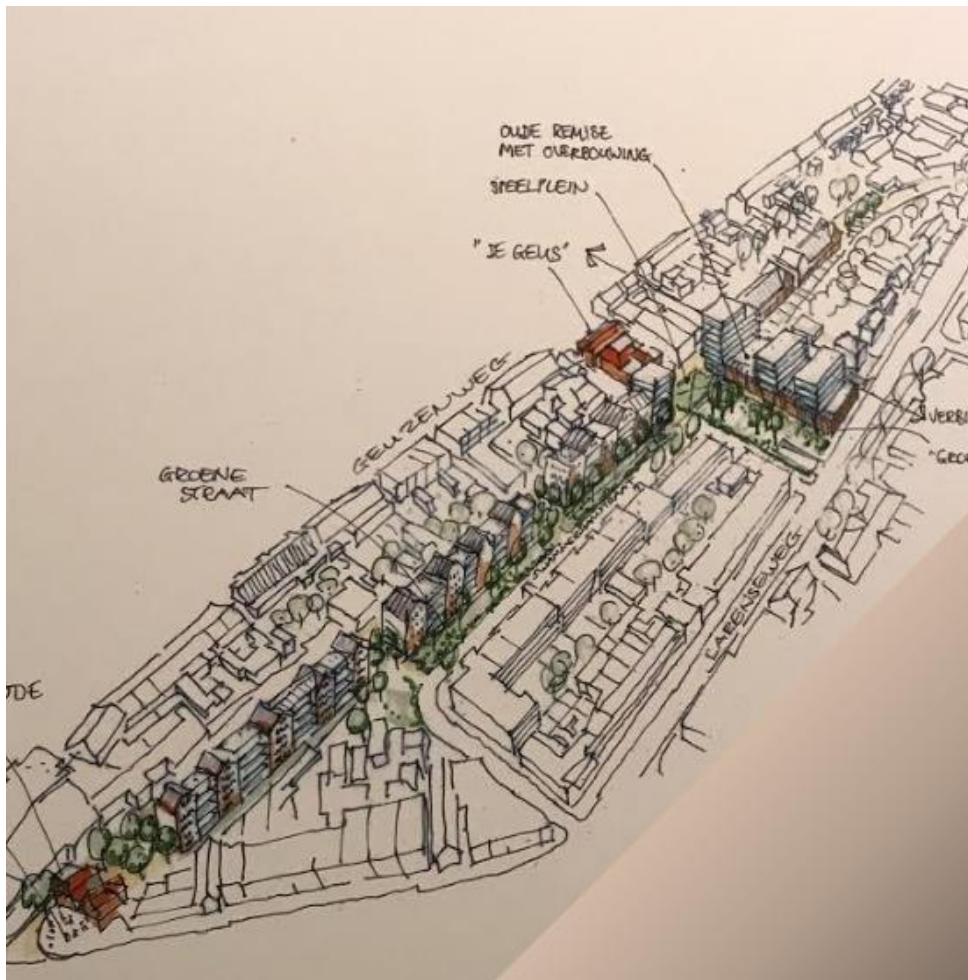
staan." Als de plannen door zouden gaan, dan hebben de omwonenden op een paar meter van hun tuin een groot gebouw staan. Daarnaast is de druk al hoog in dit deel van Hilversum. Met duizend nieuwe bewoners in de wijk wordt qua leefbaarheid het niet beter. De stichting wil de plannen ten koste van alles voorkomen, maar is bereid om met iedereen het gesprek aan te gaan, ook omdat BOB H een eigen idee heeft voor de busremise.

13 'Central Park in Hilversum'

De Gooi en Eembode

De krant van Hilversum

Voorstel projectontwikkelaar

Hoogbouw tussen de Larenseweg en de Geuzenweg waarbij de lagere gedeeltes al 15 meter hoog zijn, de torenflats laten zich raden. Hierboven een schets van de plannen van projectontwikkelaar Dennenborgh voor het terrein van de huidige busremise.

Ons voorstel; park “de Verbinding” Hilversum Oost

We willen een groene long in Hilversum Oost. Een park dat verbindt, zowel de mensen als de plek.

Ons park moet absoluut geen evenementenpark worden, maar een stedelijke oase, een park om te verpozen. Wat zou er volgens u in moeten komen?

- Bomen tbv opname CO2?
- Speelwei en speeltoestellen voor kinderen?
- Bewegingsplek voor ouderen?
- Plek voor sporters en yoga liefhebbers?
- Hondenuitlaatplaats?
- Toilet voor hem en haar en alles dat daar tussen zit?
- Bijzondere kunst?
- Banken of picknicktafels?
- (Meerjarige) bloeiende planten?
- Een bijenhotel?
- Een watertappunt?
- Een ondergrondse parkeergarage?
- Groene daken in de buurt?
- Een herinnering aan het oude spoorlijntje ?
- Toegangsweg naar achtertuinen geuzenweg om te parkeren?
- ...

Zou u ons willen bestoken met ideeën voor ons park? Hoe meer goede ideeën hoe beter ons voorstel naar gemeente en de project ontwikkelaar. Met een goed plan kunnen we echt wat van de grond te krijgen en ze op een andere manier naar de mogelijkheden te laten kijken. Iets waar heel Hilversum trots op kan zijn, en wij in het bijzonder. Contact gegevens z.o.z.

Samen staan we sterk! Voor een duurzaam en mooi Hilversum Oost

Herinrichting busremise terrein: 300 woningen waaronder 3 torenflats en lintbebouwing van 15 meter hoog tussen de Geuzenweg en de Larenseweg. Projectontwikkelaar Dennenborgh Group, die eigenaar is van het busremiseterrein, heeft het plan om een rij hoogbouw op het huidige terrein van Connexxion te zetten. Dit geeft een nog hogere druk op het nu al dicht bebouwde gebied Hilversum Oost en maakt de huidige uitdagingen van de wijk alleen maar groter. Het idee is ook in strijd met het huidige bestemmingsplan. Behalve in gesprek gaan met de omwonenden moet de projectontwikkelaar ook een aanpassing van het bestemmingsplan krijgen van de gemeente. Hier kunnen we samen iets tegen doen! We gaan gesprekken aan met de gemeente en andere belanghebbenden en, als het echt nodig is, nemen we de juridische weg om de bouw tegen te houden.

Als het terrein toch op de schop moet laten we er dan iets goeds mee doen, door en voor de buurt. Met elkaar kunnen we voldoende gewicht inbrengen om de bouwvergunning niet door de procedures van de gemeente te krijgen en, nog veel belangrijker, om er iets prachtigs van te maken voor Hilversum en onze wijk. Graag willen we iedereen mobiliseren om mee te denken over wat goed is voor de wijk. Aan de achterkant van deze brief een schets van de wens van de projectontwikkelaar en ons alternatieve voorstel.

Word gratis deelnemer van de Stichting Betrokken Omwonenden Busremise Hilversum

Stuur een mailtje naar henri@larenseweg103.nl of inge.meere@gmail.com

**Stichting Betrokken Omwonenden Busremise
Hilversum (BOB-H)- KVK75324202**

www.larenseweg103.nl

**Henri van IJken, Larenseweg 103 -
0622857715**

Inge Meere, Geuzenweg 62 – 0622964381

**Wordt deelnemer! Samen kunnen we onze
dromen realiseren**

STICHTING BOB-H

STICHTING BETROKKEN OMWONENDE BUSREMISE HILVERSUM

Nieuwsbrief: 26 augustus 2019

Meer balans in de wijk, een goed evenwicht in kwantiteit van de huizen en kwaliteit van wonen. Voor het postcode gebied 1221 loopt dat fors uit de pas. We hebben al een zeer hoge bevolkingsdichtheid per km², namelijk 9400 mensen per km². Gemiddeld in Nederland is 500 inwoners per km². Nu komt het terrein van de Connexxion vrij en dat is een hele mooie kans om de balans weer een beetje terug te krijgen. Wij willen daarom graag woningbouw tegenhouden en op dit terrein een mooi park aanleggen waardoor problemen in onze buurt opgelost worden i.p.v. vergroot worden.

Dit terrein is uniek geschikt voor de aanleg van een park (groene long) met langgerekte vijver, bomen, speeltuin, gras etc., aansluitend op een vergroend Oosterspoorplein. Een park in postcode 1221 is geen overbodige luxe. Met deze nieuwsbrief willen we iedereen op de hoogte brengen wat we hebben gedaan en waar we staan.

Praat mee

Vrijdag 30 augustus om 19.30
willen we graag met jullie van gedachte wisselen in het wijkcentrum de Geus.

- Zijn er nog meer dingen die onze casus versterken?
- Met wie kunnen we nog meer praten?
- Hoe verdelen we het werk?
- Hoe houden we elkaar het beste op de hoogte?
- Volgende stappen?
- ....

Wat hebben we gedaan:

- De stichting BOB-H is opgericht
- De flyer hebben jullie vast wel gezien
- Bijna alle directe omwonende van de busremise zijn deelnemer geworden
- We hebben gesproken met:
  - o Projectleider herinrichting 1221
  - o Buurt coördinator
  - o Het waterschap
  - o verschillende gemeente raadsleden
  - o Project de groene loper
  - o Hilversum oost "we live here too"
  - o De Gooi en Eemlander
  - o vereniging OSP (oosterspoorplein)
  - o actiegroep "Larenseweg driehoek"
  - o stichting "Gooise herberg"
- Het park idee is aangemeld voor de groen award

STICHTING BOB-H

STICHTING BETROKKEN OMWONENDE BUSREMISE HILVERSUM

Wat zijn we te weten gekomen:

- De projectontwikkelaar heeft 3,1 miljoen betaald voor het stuk grond
- De gemeente heeft het recht van eerste koop in de driehoek van de Larenseweg (vanaf Cafe Dudok) en kleine drift.
- In Kerkelanden is een groot stuk braak liggend bouwgrond : het kermis/circus terrein, hier kan je probleemloos hoogbouw en laagbouw realiseren voor 1000 woningen. Dit stuk bouwgrond is van de gemeente Hilversum
- Brandweerwagens kunnen niet door de Geuzenweg bij een grote brand
- Het waterschap benadrukt de waarde van meer groen, minder verstening en de aanleg van een wateropvang mogelijkheid (vijver) om beter water management te kunnen uitvoeren (buffer opslag/voorraad om de klimaat problemen van de toekomst het hoofd te bieden.
- Statistiek; we hebben het minste groen van heel Hilversum of te wel er is geen enkel parkje in oost
- veel andere juridische argumenten die we niet openbaar maken hebben we op ons lijstje staan, de stichting zal in het uiterste geval door procederen tot hoger beroep aan toe. Hierdoor zal er de eerst volgende 9-13 jaar niet gebouwd kunnen worden

Wat willen we gaan doen

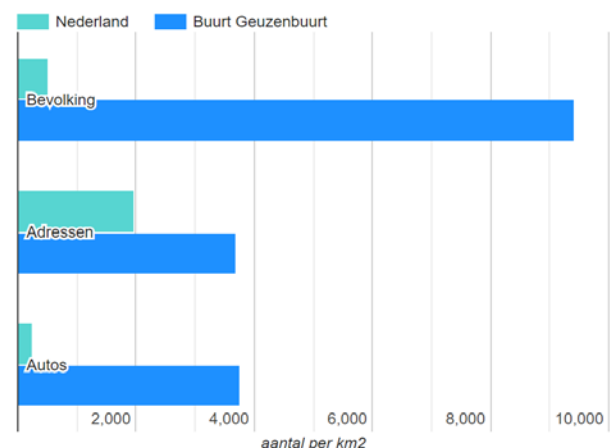
- Inspreken gemeente 4 september
- Gesprekken met gemeenteraad leden zodat deze voor de groene optie willen kiezen
- We hebben een gesprek gepland met de project ontwikkelaar
- Deelnemers werven in het hele postcode gebied om mee te denken met het park
- Veel de media zoeken

Tot nu toe hebben we de kosten uit eigen zak betaald zoals de flyers en het oprichten van de stichting. We hebben een rekening geopend om dit wat te spreiden. Donaties zijn natuurlijk welkom

Stichting Betrokken Omwonenden Busremise Hilversum

NL69 ABNA 0849 4266 69

Dichtheid per km2 van bevolking, adressen en auto's

Omgeving: dichtheid van de bevolking-, adressen- en personenauto's per vierkante kilometer land. Dit geeft een beeld van "de mate van concentratie van menselijke activiteiten" in Geuzenbuurt ten opzichte van het gemiddelde voor Nederland.

De grafiek toont het aantal inwoners-, adressen- en personenauto's per vierkante kilometer land. Dit geeft een beeld van "de mate van concentratie van menselijke activiteiten" in Geuzenbuurt ten opzichte van het gemiddelde voor Nederland.

Admiraal LL.M., dhr. M.W. (Marten)

Van: Statengriffie
Verzonden: woensdag 28 augustus 2019 17:33
Aan: Admiraal LL.M., dhr. M.W. (Marten)
Onderwerp: FW: Landelijke site voor afvaltarieven

Hoi Marten,

Zie onderstaande mail. Wil je dat we hem laten registreren?

Groeten,
Jasmijn

Van: Niels Aussems <niels@aussems.nl>

Verzonden: woensdag 28 augustus 2019 17:31

Aan: Helene van Zutphen | NederlandSchoon <hvanzutphen@nederlandschoon.nl>;
puk.vanmeegeeren@milieucentraal.nl; woordvoerders@vng.nl; Naomi van Ooijen | NederlandSchoon
<nvanooijen@nederlandschoon.nl>; bestuurszaken@vng.nl; jantine.kriens@vng.nl; post@drenthe.nl;
provincie@flevoland.nl; griffie@flevoland.nl; provincie@fryslan.frl; cdksec@fryslan.nl; staten@fryslan.frl;
statengriffie@fryslan.frl; provincie@fryslan.nl; provincieloket@gelderland.nl; info@provinciegroningen.nl;
statengriffie@provinciegroningen.nl; postbus@prvlimburg.nl; info@brabant.nl; Post <Post@Noord-Holland.nl>;
Statengriffie <statengriffie@noord-holland.nl>; postbus@overijssel.nl; info@provincie-utrecht.nl;
provincie@zeeland.nl; zuidholland@pzh.nl; AWBSECR@pzh.nl

Onderwerp: Landelijke site voor afvaltarieven

Beste Milieucentraal, VNG, Nederland Schoon en provincies,

Mijn naam is Niels Aussems, initiatiefnemer van Afvaltarieven.nl dat per 1 januari live gaat om de kosten van de afvalinzameling voor de burgers landelijk in kaart te brengen. Omdat uit eigen onderzoek is gebleken dat burgers, waaronder anonieme dumpers, niet goed weten welk afval wel of niet gratis is en wat het hen anders gaat kosten. Ook zijn de openingstijden van verschillende Milieustraten in beheer van een gemeente niet best. Deze realiteit werkt afvaldumping in de hand, dat ik met dit initiatief wil tegen gaan met een landelijke site en campagne vanuit verschillende landelijke overheden en belangenorganisaties.

Als de mogelijkheid bestaat wil ik graag beroep op u doen. Want naast de website wil ik een landelijke campagne opzetten om afvaldumping tegen te gaan. Onder de noemer #ruimjeafvalop waarbij de burger wordt gemobiliseerd om andere burgers aan te spreken op hun gedrag. Maar ook hun bron van ergernis op hun social media te delen onder #ruimjeafvalop waarbij ik al het beeldmateriaal verzamel op [instagram.com/ruimjeafvalop](https://www.instagram.com/ruimjeafvalop). Zodat Politie, gemeente, provincie en Rijkswaterstaat alles in kaart krijgen om het op te ruimen en te voorkomen.

Uiteraard zal de naam van uw organisatie op de website vermeld worden onder mede mogelijk gemaakt door. Want uw streven is natuurlijk ook een schoon land te hebben. Je kunt beter samenwerken dan elkaar tegenwerken zeg ik maar altijd. Wenst u meer informatie, dan ben ik te bereiken op: 06-22159703

Hopelijk kan ik op uw inzet rekenen!

In afwachting op uw reactie,

--

Met vriendelijke groet,
Niels Aussems

Weet wat u print, denk aan het milieu.

Augustus 2019

Online versie

'Nieuwe uitdagingen lonken voor ons'

De zomervakantie is voor de meesten alweer voorbij. Nieuwe uitdagingen lonken. Dat de tijd vliegt merken we onder meer aan het feit dat sinds 1 juli van dit jaar de naam van onze organisatie ook formeel is omgevormd tot Omgevingsdienst Noord-Holland Noord, OD NHN.

Het provinciebestuur heeft voor een deel een andere personele samenstelling gekregen en er is een nieuw, ambitieus coalitieakkoord: Duurzaam doorpakken. Dat de nieuwe voornemens gevolgen hebben voor de gemeenten, bedrijven en inwoners van de provincie en de regio Noord-Holland Noord mag geen verrassing heten. Veel aandacht wordt gevraagd voor duurzame opwekking van energie, circulair en natuur. Onderwerpen die onze organisatie direct raken en waar we ons in toenemende mate voor inzetten bij onze deelnemers.

[Lees verder >](#)

Belangrijke taken en veelzijdig werk bij team Zwemwater

Behalve de gemeentelijke milieutaken vervult de OD NHN ook de zogenoemde plustaken van de provincie Noord-Holland. Een van die plustaken is het bewaken van de zwemwaterkwaliteit.

Het team Zwemwater zorgt voor de veiligheid en hygiëne bij 350 badinrichtingen en 150 zwemgelegenheden in de Noord-Hollandse openlucht.

Naast de controles bij zwembaden, worden ook (medische) baden in sportgelegenheden, hotels en seksclubs bezocht door de inspecteurs zwemwater.

[Lees verder >](#)

Tijdelijke Natuur kan haar gang gaan in gebieden zonder functie

Tijdelijke Natuur is natuur die spontaan ontstaat als natuurwerend beheer achterwege blijft. Dit gebeurt bijvoorbeeld in gebieden waarvan de nieuwe functie nog niet duidelijk is.

In het verleden pasten we op dit soort plekken vaak intensief beheer toe, zoals meerdere keren maaien per jaar. Op die manier werd eventuele (beschermde) natuur ervan weerhouden zich te vestigen. Die natuurontwikkeling zag men namelijk als een probleem, omdat er dan een ontheffing nodig zou zijn om deze nieuwe natuur te verwijderen als het gebied verder werd ontwikkeld.

[Lees verder >](#)

Estafette van het bestuur

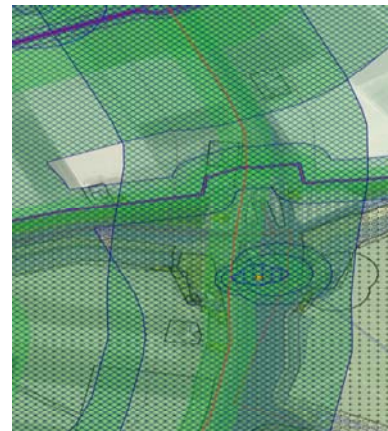
Wat is de toegevoegde waarde van de OD NHN, waar speelt ze een positieve rol en welke tips zijn er voor de toekomst? In deze rubriek laat een bestuurder van de OD NHN zijn of haar licht schijnen over hun ervaring met onze dienst. Daarna geven ze het stokje door aan een andere bestuurder.

Deze nieuwsbrief Ad Jongenelen, wethouder van de gemeente Langedijk: 'Het is de kunst dat de OD's zichzelf zodanig profileren bij de eigenaren, lees deelnemende gemeenten, dat zij geen alternatieven hebben, anders dan het werk aan de OD te gunnen.'

[Lees verder >](#)

Nieuwe risico signaleringskaart leidt tot meer efficiency

Bij de afdeling Specialisme & Advies van de OD NHN leefde al langere tijd de wens om gegevens van risicovolle activiteiten beter te ontsluiten. Daarom is door de medewerkers in een GIS-omgeving een signaleringskaart gebouwd. Deze kaart beperkt zich tot de regio Noord-Holland Noord en laat ook andere kaartlagen zien, zoals Ruimtelijkeplannen.nl, Bag Viewer, de kadastrale kaart, een topografische kaart en een satellietfoto.

[Lees verder >](#)

CONTACT

OD NHN

Tel.: 088-10 21 300
postbus@odnhn.nl

www.odnhn.nl

[Afmelden](#)

Admiraal LL.M., dhr. M.W. (Marten)

Van: Statengriffie
Verzonden: maandag 2 september 2019 09:29
Aan: info.div
CC: Admiraal LL.M., dhr. M.W. (Marten)
Onderwerp: FW: Videofilm als aanvulling op Reactie op KAMERBRIEF van Minister Schouten m.b.t. ONTWIKKELING van een BOSSENSTRATEGIE

Hallo collega,
Graag inboeken in Verseon en retour statengriffie.
Monique

Van: Bomenstichting Achterhoek <bomenachterhoek@gmail.com>
Verzonden: zondag 1 september 2019 12:08
Aan: staten@fryslan.frl; 'Statengriffie' <statengriffie@provinciegroningen.nl>; Statengriffie@drentsparlement.nl; 'Statengriffie' <statengriffie@overijssel.nl>; griffie@flevoland.nl; Griffie@gelderland.nl; statengriffie@provincie-utrecht.nl; Statengriffie <statengriffie@noord-holland.nl>; 'Statengriffie' <Statengriffie@pzh.nl>; statengriffie@zeeland.nl; statengriffie@brabant.nl; staten@prvlimburg.nl
Onderwerp: Videofilm als aanvulling op Reactie op KAMERBRIEF van Minister Schouten m.b.t. ONTWIKKELING van een BOSSENSTRATEGIE

Aan: de fractievoorzitters van de politieke partijen van de Provinciale Staten

Geachte mevrouw, mijnheer,

Het team van Kunstenaars van de Stichting Tropism Art & Science Collective (www.tropism.eu) heeft voor ons Landelijk Netwerk Bossen- en Bomenbescherming (<https://bomenachterhoek.blogspot.com/2019/08/landelijk-netwerk-bossen-en.html>) een no budget film gemaakt over de biomassa kaalkap die al sinds enige jaren plaatsvindt in ons land, niet in de laatste plaats vanwege de perverse subsidieprikkels die hiermee gepaard gaat. Deze sluit aan bij onze brief aan Minister Schouten m.b.t. het huidige beleid, waarover wij u onderstaand al eerder berichtten.

Zij maakten deze film ook vooral als voorlichtingsfilm voor politici en beleidsmakers waarvan een groot deel zich helaas nog steeds niet bewust lijkt te zijn van de omvang van deze zeer schadelijke gang van zaken, in de hoop bij te dragen aan bewustwording:

<https://youtu.be/fAYwd15WqEY>

Wij hopen van harte dat u aan deze film en onze brief aan de Minister aandacht zult willen besteden.

Met vriendelijke groet,

Bomenstichting Achterhoek, Marjan Hout
Stichting De Woudreus, Mieke Vodegel info@woudreus.nl
Stichting ter Behoud van het Schoorlse en Noord-Kennemerduingebied, Joke Volkers joke.volkersvos@gmail.com

---

Van: Bomenstichting Achterhoek [<mailto:bomenachterhoek@gmail.com>]
Verzonden: zaterdag 17 augustus 2019 16:55
Aan: 'staten@fryslan.frl'; 'Statengriffie'; 'Statengriffie@drentsparlement.nl'; 'Statengriffie'; 'griffie@flevoland.nl'; 'Griffie@gelderland.nl'; 'statengriffie@provincie-utrecht.nl'; 'statengriffie@noord-holland.nl'; 'Statengriffie';

Aan: de fractievoorzitters van de politieke partijen van de Provinciale Staten

Geachte mevrouw, mijnheer,

N.a.v. de aanhoudende discussie over het bossenbeleid in ons land heeft, zoals bekend, minister Schouten van LNV een brief aan de Tweede Kamer geschreven m.b.t. een

Bossenstrategie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/05/20/kamerbrief-over-ontwikkeling-van-een-bossenstrategie>.

Ondergetekenden hebben gezamenlijk een reactie geschreven op de inhoud van deze brief.

Onmiskenbaar blijkt uit de tekst van haar brief dat de Minister, voor haar logischerwijs, deze brief heeft laten schrijven door Staatsbosbeheer (SBB).

Een aantal zaken wordt o.i. echter op incorrecte wijze weergegeven; gebaseerd op onjuiste (wettelijke) gronden. Wanneer de minister de verdere ontwikkeling van deze bossenstrategie daarop zou baseren, zal dat o.i. niet resulteren in de juiste en hoognodige aanpassingen van het huidige bossen- c.q. natuurbeleid.

Onze reactie is mede gebaseerd op ervaringen uit de praktijk en op juridische gronden inzake Natura 2000.

Wij werken zeer nauw samen met deskundigen, wetenschappers en tientallen andere bomen- natuur- en belangenorganisaties, waarmee wij inmiddels het groeiend “**Landelijk Netwerk Bossen- en Bomenbescherming**” vormen. Tezamen bezitten wij veel expertise en zijn vooral onpartijdig.

Onze brief is inmiddels aan de Minister verzonden zodat dat de inhoud hiervan hopelijk zal worden meegenomen tijdens het Kamerdebat over dit onderwerp op 12 september as.

Mede gezien de actualiteit i.h.k.v. klimaat en duurzaamheid achten wij het van belang dat ook u en uw fractie op de hoogte worden gebracht van de inhoud hiervan.

Met vriendelijke groet,

Bomenstichting Achterhoek, Marjan Hout

Stichting De Woudreus, Mieke Vodegel

Stichting tot behoud van de Schoorlse en Kennemerduinen, Joke Volkers.